

Mevlânâ Celâleddîn Rûmî

Mesnevî-i Şerîf Şerhi

-6-

Tercüme ve Şerh

AHMED AVNÎ KONUK

Bu Cildi Yayına Hazırlayanlar

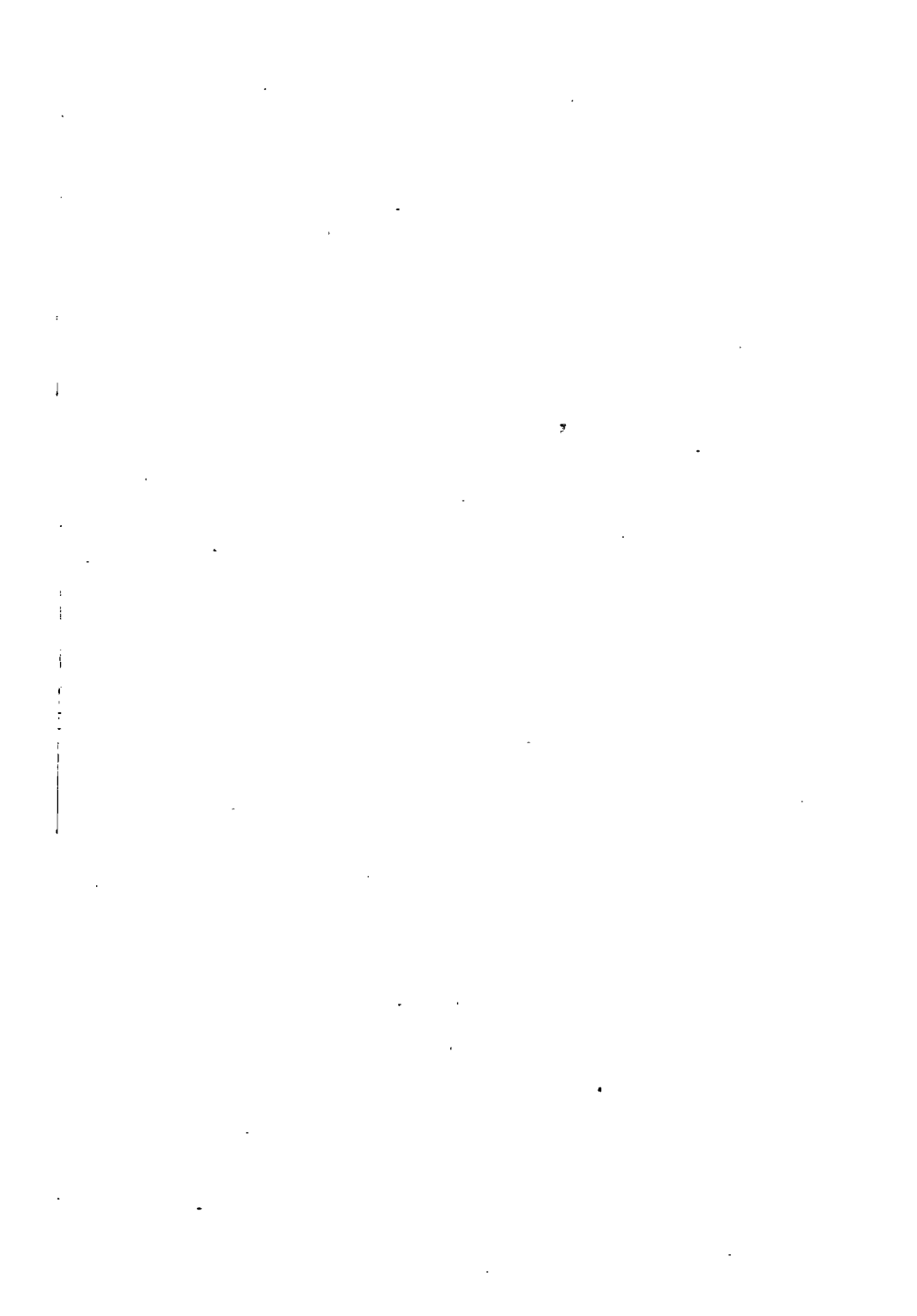
Dr. Selçuk Eraydın - Prof. Dr. Mehmet Demirci

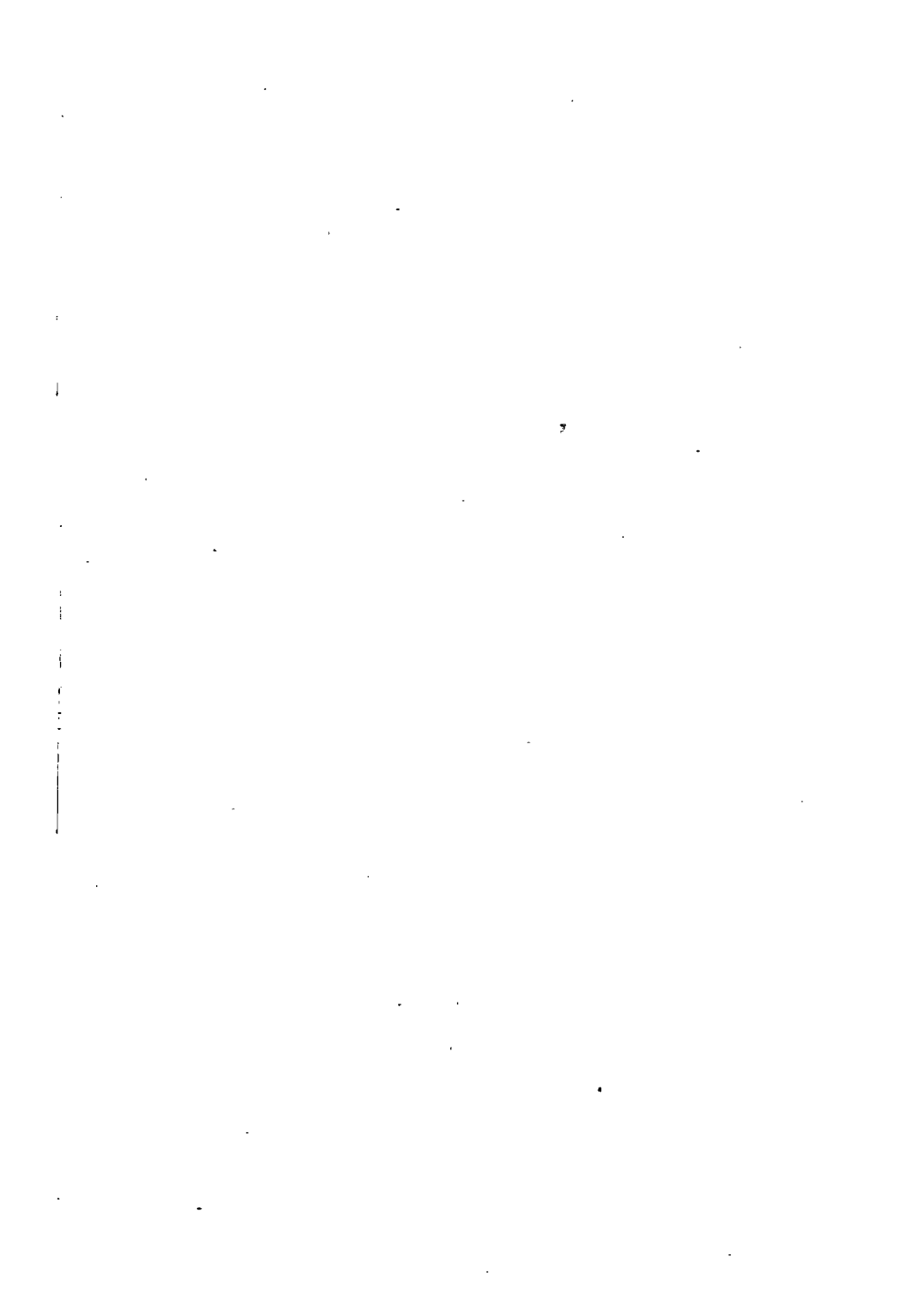
Prof. Dr. Mustafa Tahralı - Dr. Sâfi Arpaguş - Dr. Necdet Tosun

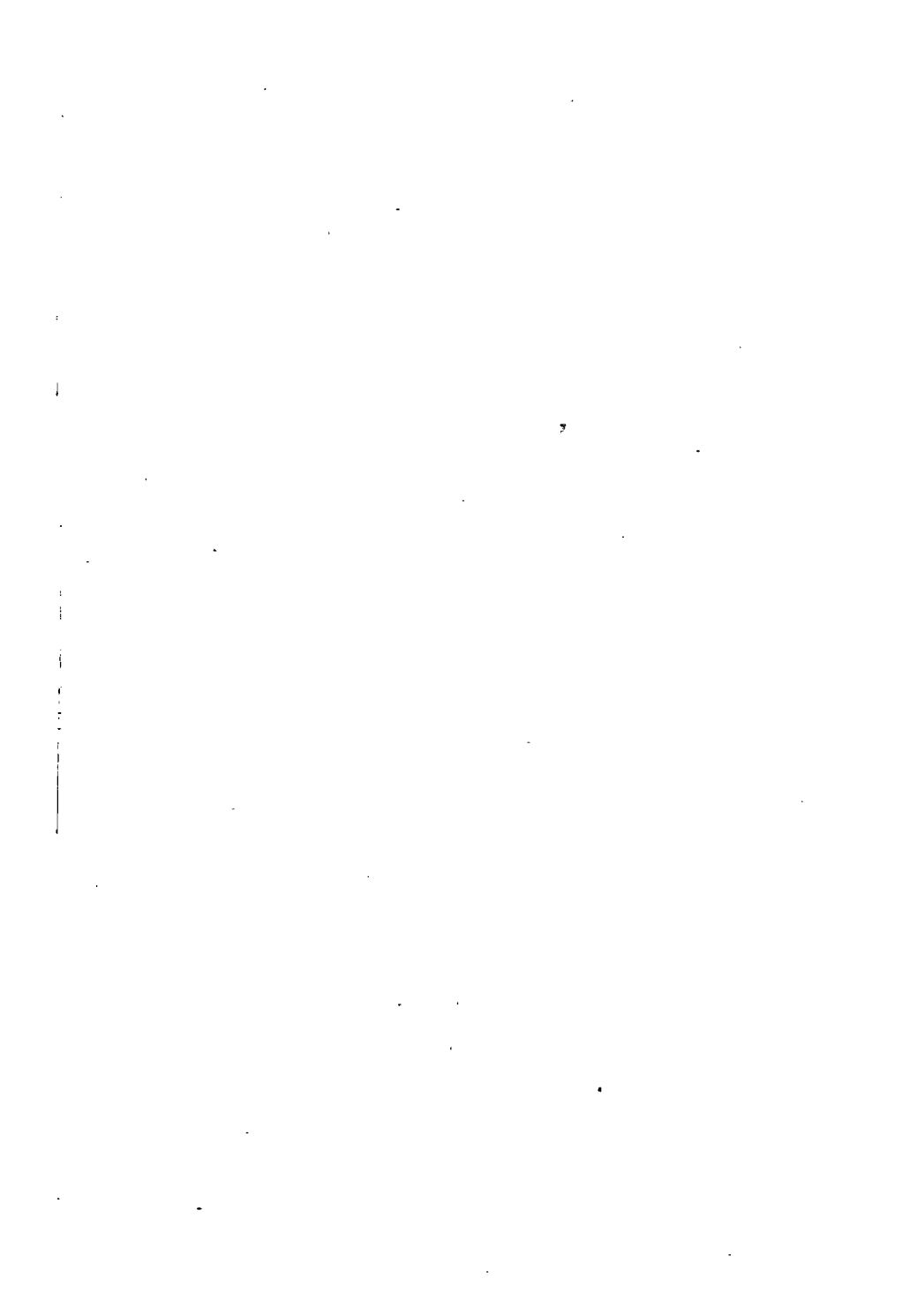
Yayın Koordinatörü

Prof. Dr. Mustafa Tahralı

KİTÂBEVİ

Mesnevî-i Şerîf Şerhi'nin Altıncı Cild Fihristi

-Mesnevî III. Cildinin Devâmı-

Dâvûd Nebî (a.s.)'ın öküzün arzûsundan vazgeç diye hükm etmesi ve öküz	
sâhibinin Dâvûd (a.s.) üzerine teşnî'i	11
"Kendi malının hepsini ona ver!" diye öküz sâhibi üzerine Dâvûd (a.s.)'ın hükm	
etmesi	12
Sırn âşikâr etmek ve hüccetleri, hepsini kat' etmek için Dâvûd (a.s.)'ın halkı	
sahrâya çağırması	16
Bu dünyâda dahi elin ve ayağın ve dilin, zâlimin başı üzerinde şehâdet etmesi	19
Halkın o ağaç tarafına doğru dışanya gitmesi	24
Onun üzerine hüccet ilzâmından sonra Dâvûd (a.s.)'ın kâtil için kısas emir	
buyurması	27
Onun beyânındadır ki, nefs-i âdemî, öküzü öldürenin müddeîsi olan kâtilin	
yerindedir ve o öküzü öldüren akıldır ve Dâvûd Hak'dır veyâ nâib-i Hak	
olan şeyhdir ki onun kuvveti ve yardımı ile zâlimi öldürmek ve helâl rızık ile	
zengin olmak mümkündür	32
İsâ (a.s.)'ın ahmaklardan dağ tepesine kaçması	52
Ehl-i Sebe'in ve onların hamâkatinin ve nasihat-ı enbiyâ te'sîr etmemesinin	
kıssası	59
O uzak görücü körün ve o keskin ısıtıcı sağının ve uzun etekli çıplağın şerhi	65
Sebe' ehlinin hurremliğinin ve onların şükûrsüzlüğünün tavsîfi	74

Hak peygamberlerinin Sebe' ehline nasihat ile gelmesi	77
Kavmin peygamberân (aleyhimü's-selâm)dan mu'cize istemesi	87
Kavmin enbiyâ (aleyhimü's-selâm)ı müttehem tutması	93
"Bu su pınarından hazer etmen için ben senin önünde göğün ayının elçisiyim, de!" diyerek tavşanların filin risâletine gönderdikleri bir tavşanın hikâyesi	94
Peygamberlerin onlara cevâbı ve onlara mesel darbı	98
Onun beyânındadır ki, mesel getirmek herkese lâîk olmaz, husûsiyle kâr-ı ilâhî hakkında	107
Gemi yapmak zamânında kavm-i Nûh'un istihzâ ile mesel darbı	111
O hursızın kıssasıdır ki, "Gece yansı bu duvarda ne yapıyorsun?" diye sordular, "Davul çalıyorum!" dedi	112
O meselin cevâbıdır ki, göğün ayı tarafından tavşanın file haberi risâletinden bahisle, münkirler demişlerdir	114
Hazmin ma'nâsı ve hâzim olan adamın misâli	123
Hırsızın dolayı terk-i hazm eden o kuşun işinin vehâmeti	128
Her kuş, köpeklerin, bu yaz geldiği vakit, kuş için muhkem ev yapalım diye nezr etmesi	134
Münkirlerin enbiyâyı nasihat etmekten men' etmeleri ve cebrice hüccet getirmeleri	137
Enbiyâ (aleyhimü's-selâm)ın cebrilere cevâbı	139
Kâfirlerin cebrice olan hüccetleri mükerrer etmeleri	142
Enbiyâ (aleyhimü's-selâm)ın tekrâr onlara cevâbı	143
Enbiyâ (aleyhimü's-selâm) üzerine terciyenin i'tirâzını kavmin tekrar etmesi	149
Enbiyâ (aleyhimü's-selâm)ın tekrar cevâbı	151
O cihânın cehenneminin ve bu cihânın zindanının halk olmasının hikmeti ilh. ..	157
Onun beyânındadır ki, Hak Teâlâ mülûkûn sûretini Hakk'ın müsahharı olmayan cebarları müsahhar etmesinin sebebi yapmıştır. Nitekim Mûsâ (a.s.) Kudûs kal'asına küçük kapı yapmıştır	162
Boş sofa üzerine sûfinin aşkı kıssası	167
Yûsuf (a.s.)ın yüzünden câm-ı Hakk'ın tatmanın ve Yûsuf'un kokusundan Hakk'ın kokusunu çekmenin Ya'kûb (a.s.)a mahsûs olması ilh.	172
Beğîn ve namazı seven ve namazda ve münâcâtta üns tutan kölesinin hikâyesi	178
Enbiyâ (aleyhimü's-selâm)ın münkirlerin kabûlünden ümitsiz olmaları. Nitekim Hak Teâlâ حَتَّىٰ إِذَا اسْتَيْسَىٰ الرِّسْلَ buyurdu	182
Onun beyânıdır ki, mukallidîn îmânı havf ve recâdır	186

Onun beyânıdır ki Resûl buyurdu: "Muhakkak Allâh'ın gizli velîleri vardır."	189
Enes (r.a.)'ın ateş dolu fırına mendil atması ve yanmaması	192
Resûl (a.s.)'ın Arab kervanının feryâdına erişmesi kıssasıdır ki ilh.	196
O kölenin su tulumunu mu'cize ile gaybden su dolu etmesi ilh.	203
Efendinin kendi kölesini beyaz yüzlü görmesi ilh.	207
Onun beyânındadır ki, Hak Sübhânehû ve Teâlâ göklerden ve yerden ve a'yân ve a'râzdan her ne verdi ve yarattı ise hep hâcet istid'âsiyle yarattı ilh.	214
Mustafâ (a.s.)'ın huzûruna bir süt emen çocuğu ile kâfir kadının gelmesi ilh.	219
Tavşancıl kuşunun Resûl (a.s.)'ın müzesini kapması ilh.	223
Bu hikâyeden ibret almak vechi ve "İnne maa'l-usri yûsran" ma'nâsını muhakkak bilmek	227
O adamın Mûsâ (â.s.)'dan hayvanların ve kuşların dilini istid'â etmesi	231
Hak Teâlâ'dan Mûsâ (a.s.)'a "İstediği şeyden ba'zısını ona öğret!" diye vahiy gelmesi	235
O tâlib olan adamın, köpeğin ve tavuğun ve horozun dilini ta'lîme kâni' olması ilh.	240
Horozun köpeğe cevâbı	242
O üç va'de de yalan olması sebebiyle horozun köpek indinde hacil olması	245
Horozun, efendinin ölümünden haber vermesi	249
Kendi ölümünün haberini işittiği vakit o şahsın korku ile Mûsâ (a.s.) tarafına koşması	255
Dünyâdan îmân ile gitmesi için Mûsâ (a.s.)'ın o şahsa duâ etmesi	258
Mûsâ (a.s.)'ın duâsını Hak Teâlâ'nın kabûl buyurması	260
O kadının hikâyesidir ki, onun evlâdı yaşamaz idi ilh.	262
Hamza (r.a.)'ın harbe zırhsız olarak girmesi	267
Zırhsız harb hakkında Hamza (r.a.)'ın halka cevâbı	269
Alım-satımda aldanmanın def'i çâresi	286
Bilâl (r.a.)'ın şâdî ile vefât	291
Tenin ölüm ile harâb olmasının hikmeti	296
Teşbih-i dünyâ ki zâhîrde genişir ve ma'nâda dardır; ve uykunun teşbih-i ki, darlıktan halâsıdır	299
Onun beyânındadır ki, her ne ki gaflettir ve tenbelliktir ve zulmettir hep arzî ve süffî olan tendendir	304
Kıyâs ile nassın teşbih-i	310
Şeyhin lisânından hikmet taşması indinde müsternî'lerin ve müridlerin âdâbı	315
Her hayvanın koku ile kendi düşmanını tanımaları ve hazer etmesi ilh.	319

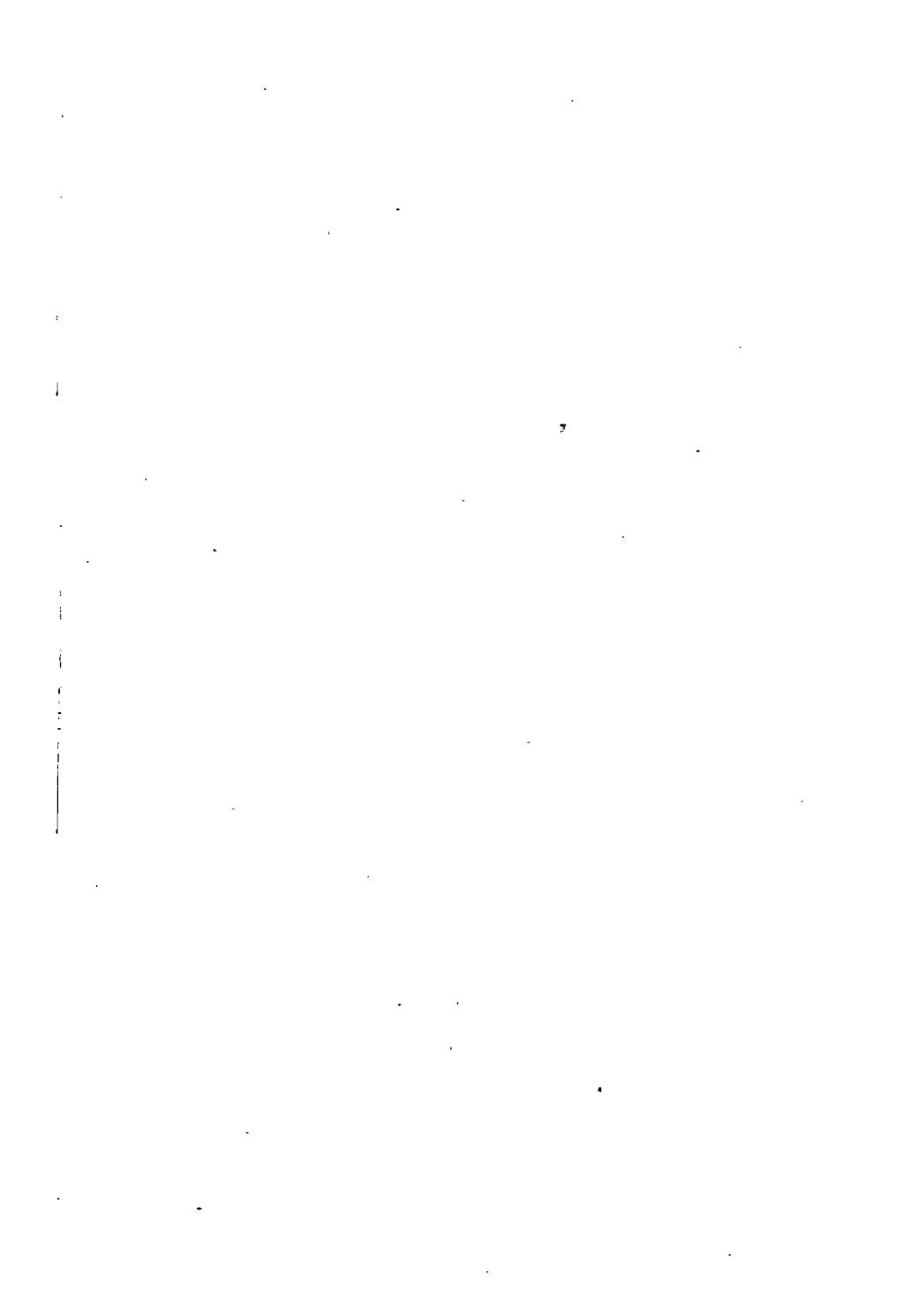

Bir şeyi misâl ve taklîd ile bilmek ile, o şeyin mâhiyetini bilmek arasındaki fark ..	324
Nisbet ve ihtilâf-ı cihet yüzünden bir şeyde nefy ve isbât arasını cem' ve tevfiğ etmek beyânındadır ..	330
Dervîşin fenâsı ve bekâsı mes'elesi ..	334
Sadr-ı Cihân'ın vekîlinin kıssasıdır ki, müttehem oldu ve can korkusundan Buhârâ'dan kaçtı ilh.	338
Rûhu'l-Kudûs'ün sûret-i âdemî ile Meryem'e zâhîr olması ilh.	342
Rûhu'l-Kudûs'ün Meryem'e: "Ben sana Hak'ın resûlüyüm, perişân hâlde olma ve benden gizlenme ki emr ü fermân budur" demesi ..	360
Aşk cihetinden lâubâlice Buhârâ'ya rücû' eden vekîlin azm etmesi ..	367
Bir ma'sûkun, garîb olan kendi âşıkından, "Şehirlerden hangi şehri daha latîf buldun?" diye sorması ilh.	371
Dostların onu Buhârâ'ya rücû'dan men' etmesi ilh.	372
Buhârâ'ya mensûb olan âşıkının levn ediciye aşk cihetinden lâubâlî söylemesi ..	376
O âşık olan bendenin Buhârâ tarafına teveccühü ..	386
O lâubâlî olan âşıkın Buhârâ'ya girmesi ilh.	389
Âşığın melâmet edicilere ve tehdîd edenlere cevâb söylemesi ..	392
O âşığın candan el yıkadığı vakit, kendi ma'sûkuna erişmesi ..	400
O mescidin sıfatı ki, adam öldürücü idi ilh.	402
O mescide misâfir gelmesi ..	404
Gece orada yatmasından dolayı, ehl-i mescidin misâfiri tehdîd etmesi ..	406
Melâmet edicilere âşıkın cevâb söylemesi ..	408
Câlinus'un aşkı, bu hayât-ı dünyâyâ idi ki, onun hüneri burada işe gelir ilh.	411
Ehl-i mescidin misâfiri gece mescidde yatmaktan melâmet etmesi ..	420
Şeytanın Kureys'e: "Ahmed'in cengine geliniz ki, ben size yardımlar ederim..." demesi ilh.	431
O misâfir öldürücü mesciddeki o misâfire melâmet edenlerin, nasîhatı tekrâr etmesi ..	443
Misâfirin onlara cevâb vermesi ve mesel getirmesi ilh.	445
Mü'minin kaçmasının ve onun ızdırâr ile belâda sabırsızlığının temsîli, nohud ve diğer havâicin tencere kaynaşında karârsızlığı ilh.	465
Belânın sırnâ ve menfaatine vâkıf olduğu vakit mü'minin sabr edici olmasının meseli ..	476
Ev hanımının nohuda özür söylemesi ilh.	478
O misâfir öldürücü mescidin misâfiri kıssasının bakıyyesi ilh.	482
Kâsır fehîmlerin kötü hayâl düşünmesinin zikri ..	485

"Muhakkak Kur'ân'ın zahı ve batını vardır ilh." hadîs-i şerîfinin tefsîri	490
Onun beyânındadır ki, enbiyâ ve evliyânın dağlara ve mağaralara gitmesi, kendilerini gizlemek için değildir ilh.	492
Sûret-i evliyânın teşbîhi ve kelâm-ı evliyânın Mûsâ (a.s.)'ın asâsı sûretine ve İsâ (a.s.)'ın efsûnunun sûretine teşbîhi	495
سورة العولیاء مع الطیر sûre âyet-i kerîmesinin tefsîri	498
Kendi fehminin kusûrundan nâşi Mesnevî'ye ta'n vurucunun cevâbı	502
Seyislerin ıshğı sebebiyle at yavrusunun su içmekten ürkmesi hakkında darb-ı meseldir	504
O misâfirin ve misâfir öldürücü mescidin zikri kıssasının bakıyyesi	510
و اجب علیهم بخیل و رجل sûre âyetinin tefsîri	511
Gece yansı misâfirin kulağına bir tılsımın sadâsı erişmesi	516
O âşkın Sadr-ı Cihân ile mülâkâtı	524
Terkib-i âdemîde kendi cinsinin gayri ile muhtebes olmuş olan her bir unsurun kendi cinsini cezbi	535
Canun ervâh âlemine müncezb olması ilh.	538
Mâlik ve Kâhir O olduğundan haberdâr etmek için azîmetlerin feshi ilh.	546
Peygamber (a.s.)'ın esirlere bakması ve tebessüm etmesi ilh.	548
Bu ان تسفحوا فقد جاءكم الفتح âyet-i kerîmesinin tefsîri ilh.	552
Resûl (a.s.)'ın Hudeybiye'den murâdsız olarak geri dönmesinin sırrı ilh.	556
لا تغفلونی علی یونس بن متى hadîsinin tefsîri	559
Peygamber (a.s.)'ın mesrûr olması üzerine esirlerin ta'nından âgâh olması	564
Esirlerin zamîrlerini Resûl (a.s.)'ın anlaması	566
Onun beyânındadır ki, tâgî kâhirlîğın ayırında makhûrdur ilh.	573
Âşğın bilmediğı ve ummadığı ve kalbine hutûr etmediğı cihetten ma'sûkun âşğı cezbi ilh.	583
O âşık-ı Buhârâ'nın Sadr-ı Cihân'ın huzûruna erişmesi	587
Sivrisineğın Süleyman (a.s.)'ın huzûrunda rûzgârdan insâf istemesi	589
Süleyman (a.s.)'ın mütezallım olan sivrisineğe hasmın hüküm dîvânına ihzârıyla emr etmesi	595
Bi-hûş olan âşkı tekrâr akla gelmek için ma'sûkun okşaması	599
Bi-hûş olan âşkın tekrâr kendine gelmesi ilh.	609
Bir hicr içinde ve çok imtîhâna mensûb o âşğın hikâyesi	624
Âşğın ma'sûku bulması ve onun beyânındadır ki, isteyici, bulucu olur ilh.	631

حکم کردن داود نبی علیه السلام بر صاحب گاو که از سر
گاو برخیز و تشنیع صاحب گاو بر داود علیه السلام

Dâvûd-ı nebi (a.s.)ın öküzün arzûsundan vazgeç diye
hükmetmesi ve öküz sâhibinin Dâvûd (a.s.) üzerine teşnî'i

گفت داودش خمش کن رو بهل این مسلمان را ز گاوت کن بحلّ
2410. Dâvûd ona dedi: "Sus, git bu müslümânı bırak, öküzün cihetinden helâ-
[2419] le mahsûs kıl!"

"Hill", kesr ile ve teşdîd ile "helâl" ma'nâsındır. "Be-hill" kelimesindeki
"bâ" tahsîs içindir. Ya'ni "Dâvûd (a.s.) öküz sâhibine dedi: "İkinizi de dinle-
dim ve bu işin sırrına vâkıf oldum. Sus, bu müslümânın yakasını bırak ve
öküz cihetinden olan malını onun hakkında helâle tahsîs et!"

چون خدا پوشید بر تو ای جوان رو خمش کن حق ستاری بدان
2411. "Ey civân mâdemki Hudâ senin üzerinde setr etti, git sükût et Set-
târ'lığının hakkını bil!"

"Ey delikanlı, mâdemki Hak Teâlâ hazretleri senin yapmış olduğun gü-
nahları, senin üzerinde setr etti ve izzâr edip halk nazarında seni rezil ve rûs-
vây etmedi, bâri sen de git Hakk'ın bu settârlığının hakkını ve şükürünü ifâ
için sükût et ve öküz mes'elesinden dolayı lisân-ı şenâati uzatma!"

گفت وا ویلا چه حکم است این چه داد از بی من شرع نو خواهی نهاد

2412. *Dedi: "Vâveylâ! Bu ne hükümdür, ne adldır! Benim için yeni şeriat mi koymak istersin?"*

"Vâveylâ" ve "vâveylî" hüzn ve tehassür ifâde eden "eyvâh" "yazık ba-na!" gibi nidâdır. Dâvûd (a.s.)ın bu hükümünden sonra, öküzt sâhibi bağırıp dedi: "Yâ nebiyallah eyvâh! Bu nasıl hükümdür ve nasıl adâlettir? Benim için yeni şeriat mı koymak istiyorsun?"

رفته است آوازۀ عدلت چنان نك معطر شد زمین و آسمان

2413. *"Senin adlinin sadâsı öyle gılmıştır ki, yer ve gök muattar oldu."*

بر سگان کور این استم نرفت زین تعدی سنگ و که بشکافت تفت

2414. *"Kör köpekler üzerine bu sitem vâki' olmadı; bu taaddiden taş ve dağ harâretle yarıldı."*

همچنین تشنec میزد بر ملا كالصلا هنگام ظلم است الصلا

2415. *Melâya böyle "Es-salâ zulüm vaktidir, es-salâ!" diye teşnî vururdu.*

"es-Salâ" bir işe hazır olmak için edilen nidâdır. Meselâ "Taâma, namaza hazır olun!" denecek yerde "Taâma salâ, namaza salâ!" diye nidâ olunur. "Melâ", halk ve cemâat ma'nâsınadır. Öküztün sâhibi Dâvûd (a.s.)ın bu hükümünü zem ve takbîh edip halka hitâben "Ey ahâlî! Zulüm vakti geldi, zulme hazır olun!" diye bağırır idi.

حکم کردن داود بر صاحب گاو که جمله مال خود را به وی ده

"Kendi malının hepsini ona ver!" diye öküzt
sâhibi üzerine Dâvûd (a.s.)ın hükmetmesi

بعد از آن داود گفتش کای عنود جمله مال خویش او را بخش زود

2416. *Ondan sonra Dâvûd ona dedi: "Ey inâetçi çabuk malının hepsini ona bağışla!"*

ور نه کارت سخت گردد گفتمت تا نگرده ظاهر از وی استم

2417. "Ü yoksa senin için pek şedîd olur. Sana söyledim, tâ ki senin ona mahsûs olan zulmün zâhir olmasın!"

از وی deki "ez" tahsîs içindir. "Ona mahsûs" demek olur. Ya'ni "Malının hepsini bu fakîre ver, yoksa işin pek şedîd ve sıkıntılı olur. İşte sana söyledim, böyle yap! Tâ ki bu fakîr hakkında, ona mahsûs olarak yaptığın zulmün meydâna çıkmasın!"

خاك بر سر كرد و جامه بر دريد كه به هر دم ميكني ظلمي مزيد

2418. "Her an zulmü ziyâde ediyorsun!" diye başına toprak saçtı ve elbisesini yırttı.

Öküz sâhibi Dâvûd (a.s.)ın hükmüne i'tirâz edip, "Her an benim hakkımda bir zulmü ziyâdeleştiriyorsun!" diye bağırarak başına toprak saçtı ve öfkesinden kendi elbisesini parçaladı.

يك دمی ديگر بر اين تشنيع راند باز داودش به پيش خويش خواند

2419. 'Bir dem yine bu teşnî' üzerine sürdü; Dâvûd onu tekrar kendi huzûrına çağırdı.

Öküz sâhibi yine bir müddet Dâvûd (a.s.)ın zulmünden bahisle teşnî'e devam etti. Fakat Dâvûd (a.s.) onu tekrar kendi huzûr-ı şerîfine çağırdı.

گفت چون بخت نبود ای بخت کور ظلمت آمد اندک اندک در ظهور

2420. [2429] Dedi: "Ey kör tâlî'li, mâdemki senin tâlî'in olmadı, senin zulmün yavaş yavaş zuhûra geldi."

Buyurdu ki: "Ey ayn-ı sâbitesi aybının mazhar-ı settâriyyet olmasına mü-sâid olmayan kimse, mâdemki sır-ı kaderin, aybının ve günâhının mestûr kalmasını icâb etmedi, binâenaleyh senin zulmün yavaş yavaş zuhûra gelmek ve meydâna çıkmak lâzım geldi."

ريده آن گاه صدر و پيشگاه هاي دريغ از چون تو خر خاشاك و كاه

2421. "Pislenmişsin, sonra sadr ve pîşgâh ha! Ey kimse senin gibi eşeğe mahsûs çörçöp ve samana yazıktır!"

"Rîden" ve "rîsten" "pislemek ve tegavvut etmek" ve "dirîğ" "yazık" ma'nâsınadır. از چون تو deki "ez" ihtisâs içindir. "Zâhir ve bâtınını zulm-i azîm

ile berbâd ve mülevves etmişsin, sonra da temizlerin oturacağı sadrı ve huzûr-ı şâhî istersin ha! Bu mümkün değildir. Sen insan sûretinde ve eşek sûretinde bir kimsesin; senin gibi eşeğe tahsis olunan çerçöp ve samana ya'nî dünyâ malına yazıktır."

رو که فرزندان تو با جفت تو بندگان او شدند افزون مگو

2422. "Beyhûde feryâd etme, git ki, *senin evlâdın zevcenle berâber onun bendeleri oldular. Ziyâde söyleme!*"

"Çocukların ile zevcen bu fakîrin köle ve câriyesi olduğuna hükmettim, ziyâde lâf lâzım değil!"

سنگ بر سینه همزد با دو دست میدوید از جهل خود بالا و پست

2423. *İki eliyle göğsüne taş vururdu. Kendi cehlinden yukarıya aşağıya koşardı.*

Dâvûd (a.s.)ın bu hükmü üzerine öküz sâhibi kemâl-i teessüründen bir taş alıp iki eliyle göğsüne vururdu ve Dâvûd (a.s.)ın bu hükümlerinden kendi rezâletinin keşf olunduğuna da muttali' olamayıp cehlinden dolayı yukarıya ve aşağıya koşup dururdu.

خلق هم اندر ملامت آمدند کز ضمیر کار او غافل بدند

2424. *Halk dahi melâmete geldiler, zîrâ onun işinin zamîrinden gâfil idiler.*

Dâvûd (a.s.)ın zâhirde çirkin görünen bu hükmünü duyan halk dahi, öküz sâhibine muvâfakaten, bu hükmü levm ve takbîh için geldiler. Çünkü öküz sâhibinin işinin iç yüzünden gâfil idiler.

ظالم از مظلوم کی داند کسی کاو بود سخره هوا همچون خسی

2425. *Bir kimse zâlimi mazlûmdan ne vakit bilir ki, o bir çöp gibi hevânın mağlûbu ola.*

Bir çöp gibi hevâ ve hevesât-ı nefsânîyyesinin mağlûb ve esîri olan bir kimse zâlim ile maziûmu tefrîk edemez. Nefsinin sıfatları basar-ı basîretinin önünde perde olur.

ظالم از مظلوم آن کس بی برد کو سر نفس ظلوم خود برد

2426. *Mazlûmdan zâlîme o kimse iz götürür ki, o zalûm olan kendi nefsinin başını kese.*

Zulmün izini ta'kib ederek, mazlûmdan zâlime intikal ettirebilecek olan kimse, ancak son derece zâlim olan kendi nefs-i emmâresinin başını arzûlâna muhâlefet suretiyle başını kesen ve sıfatlarının alevlerini söndüren kim-sedir.

ور نه آن ظالم که نفس است از درون خصم مظلومان بود او از جنون

2427. *Ve yoksa o zâlim ki nefisdir, çılgınlıktan dolayı içeriden her mazlûmun hasmı olur.*

Nefs-i emmâresi henüz ölmemiş olan kimsenin hâriçte zâlim aramasına hâcet yoktur. Onun nazarında en büyük zâlim nefs-i emmâresidir. Zîrâ o zâlim olan nefs-i emmâre, çılgınlığından ve akılsızlığından dolayı böyle bir kimsenin bâtinından, her mazlûmun hasmı ve zâlimin muîni olur. Çünkü ikisi bir cinstendir ve cins cinse meyleder.

سگ هماره حمله بر مسکین کند تا تواند زخم بر مسکین زند

2428. *Köpek dâimâ miskin üzerine hamle eder, kâdir oldukça zahmı miskin üzerine vurur.*

Nefs-i emmâre köpek meşrebindedir ve köpek dâimâ eski elbiseli âciz fakirler üzerine havlayarak hücum ettiği ve mümkün oldukça bu gibi fakirleri ısıracağı gibi, nefs-i emmâre de mazlûmlara hücum edip rencide eder.

شرم شیران راست نی سگ را بدان که نگیرد صید از همسایگان

2429. *Utanma arslanlar içindir, köpek için değil! Bil ki komşulardan sayd tutmaz.*

Hayâ ve utanma arslan meşrebinde olan insan içindir, köpek tab'ında olan insan için değildir. Bil ki arslan, komşularının avladığı avı tutup yemez. , بدان , "dânisten" masdarından emr-i hâzır olduğu gibi "bâ" meftûh okunmak sûretiyle "ân" ism-i işaretine lâhık olmuş bâ-i sebebiyye dahi olabilir. Bu sûrette ma'nâ "Utanma arslanlar içindir köpek için değildir, o sebeptendir ki arslan, komşularından av tutmaz." Ya'ni arslan, komşusu olan arslanların avlamış oldukları ava mahzâ hayâsından dolayı aslâ iltifât ve tecâvüz etmez ve yemez, demek olur. Binâenaleyh nefs-i emmâresinin hükmü altında zebûn olan kimselerden utanma ve hayâ ve adâlet beklemek abes olur. Ve bunların imândan nasibleri olmadığına hadîs-i nebevî şâhiddir. Nitekim buy-

rulur: الحياء والايمان مقرونان لا يفترقان فاذا رفع احدهما رفع الآخر Ya'ni "Hayâ ve îmân birbirlerinden ayrılmaz iki karındır, onlardan biri kalktığı vakit diğeri de kalkar."

عامه مظلوم کش ظالم پرست از کمین سگسان سوی داود جست

2430. *Mazlûm öldürücü, zâlîme tapıcı olan avâm, pusudan köpek gibi Dâvûd*
[2439] *tarafına sığırdı.*

Dâvûd (a.s.)ın öküz sâhibi hakkındaki hükmünü duyan, mazlûm öldürücü ve zâlîme tapıcı avâm, pusudan köpekler gibi Dâvûd (a.s.) tarafına sığırdı.

روی در داود کردند آن فریق کای نبی مجتبی بر ما شفیق

2431. *O tâife Dâvûd'a teveccüh ettiler (dediler) ki: "Ey bizim üzerimize şefik*
olan nebiyy-i muhtâr!"

این نشاید از تو کاین ظلمی است فاش قهر کردی بیگناهی را بلاش

2432. *"Senden bu lâıyk değildir, zîrâ bu açık zulümdür. Bilâ-şey bir günahsız*
za kahrettin."

"Bî-lâş", "bî-lâ-şey" kelimesinin muhaffesidir, "bîlâ-sebeb" demek olur. Ya'ni: "Ey nebiyyallah, öküzün sâhibi aleyhine verdiği bu hüküm senin şân-ı nübüvvetine lâıyk değildir. Zîrâ bunun apaçık bir zulüm olduğu meydandadır. Bîlâ-sebeb bir kabâhatsiz kimseye kahr ile muâmele ettin."

عزم کردن داود علیه السلام به خواندن خلق بدان

صحرا که راز آشکارا کند و حجتها همه قطع کند

Sırrı âşikâr etmek ve hüccetleri, hepsini kat' etmek için dâvûd (a.s.)ın halkı o sahrâya çağırmağa azm etmesi

گفت ای یاران زمان آن رسید کآن سر مکتوم او گردد پدید

2433. *Dedi: "Ey dostlar, onun zamânı erişti ki, onun mektûm olan sırrı zâhir ola."*

Dâvûd (a.s.) mu'teriz olan halka hitâben buyurdu ki: "Ey dostlar, bu da'vâcının mektûm olan sırrının zâhîr ve âşikâr olması zamânı geldi."

جمله برخیزد تا بیرون روم تا بر آن سر نهان واقف شوم

2434. "Hepiniz kalkınız, tâ ki dışarıya gidelim, tâ ki o gizli sırra vâkıf olalım!"

"Tâ", ta'lîl içindir. Ya'ni "Dışarıya çıkmamız o gizli sırra vâkıf olmamız için, hepiniz kalkınız!"

در فلان صحرا درختی هست زفت شاخهایش انبه و بسیار و چفت

2435. "Filân sahrâda cesîm bir ağaç vardır, onun dalları müctemî' ve çok kubbelidir."

"Enbuh", "enbûh" kelimesinin muhaffesidir, "kesîr" ve "kalabalık" ma'nâsınadır; ve "çeft" Şemsü'l-Lügâr'ın beyânına göre "tak gibi kamburlaşmış tavan" ma'nâsınadır ki "kubbeli" diye tercüme edilmiştir. Yâni, "Ağacın dalları birbirine girift olmuş ve kubbeli bir hâle gelmiştir" demek olur.

سخت راسخ خیمه گاه و میخ او بوی خون میآیدم از بیخ او

2436. "Onun haymegâhı, onun mîhı pek muhkemdir. Onun kökünden bana kan kokusu geliyor."

"O ağacın sâyesini saldıği dalların hey'et-i mecmûası ve onun mîhı ya'ni kökü pek muhkem ve kavîdir. Onun kökünden bana kan kokusu geliyor."

خون شده ست اندر بن آن خوش درخت خواجه را کشته ست این منحوس بخت

2437. "O latîf ağacın dibinde kan olmuştur; bu uğursuz tâlî'li, efendisini öldürmüştür."

"O latîf ağacın dibinde bir katl vâkî' olmuştur; uğursuz tâlî'li olan bu öküz da'vâcısı orada kendi efendisini öldürmüştür."

تا کنون حلم خدا پوشید آن آخر از ناشکری آن قتلان

2438. "Şimdiye kadar Hudâ'nın hilmi onu örttü. Nihâyet o pezevengin şükürsüzlüğünden."

"Hak Teâlâ hazretlerinin hilmi şimdiye kadar bu katilin habâsetini halktan setr etti, fakat nihâyet o pezevengin bu setr lutfuna karşı şükretmemesi cinsindendir,"

که عیال خواجه را روزی ندید نی به نوروز و نه موسمه‌ای عید

2439. "Ki efendisinin iyâlini ne Nevruz'da ne bayram mevsimlerinde bir gün görmedi."

بینوایان را به يك لقمه نجست یاد نآورد او ز حقه‌ای نخست

2440. "Bî-nevâları bir lokma ile aramadı, o ilk hakları yâda getirmedi."
[2449]

2438. numaralı beytın ikinci mısra'ı, onu ta'kib eden bu iki beyt ile tamâm bir cümle teşkil eder. Ya'ni "Bu mel'ûn, efendisini öldürdükten sonra onun bî-kes kalan âilesini eyyâm-ı mübârekeden ma'dûd olan ne Nevruz'da ne de bayram günlerinde bir hediye ile ziyâret ederek bir gün bile görmemesi ve o azıksızları bir lokma ile olsun aramaması ve onların bidâyette kendi üzerinde olan haklarını yâda getirmemesi, o mel'ûn pezevengin bu setr lutuna karşı şükürsüzlüğü cinsindendir."

تا کنون از بهر يك گاو این لعین میزند فرزند او را بر زمین

2441. "Nihâyet şimdi o laîn, bir öküz için onun oğlunu yere çarpıyor."

"O hâin, bu fakir kalan âilenin hatırını sormak şöyle dursun, öldürdüğü efendisinin oğlu olan bu müddeâ-aleyhi, bir öküz için yere çarpıyor."

Ma'lûm olsun ki, Hak Teâlâ hazretlerinin settârîlığı, kullar hakkında bir ni'met-i azîmedir. Binâenaleyh bu ni'metin şükrü ancak mestûr kalan seyyi-âta mukâbil yapılan hasenât ile ifâ edilmek icâb eder. Zîrâ âyet-i kerîmede *إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ* (Hûd, 11/114) ya'ni "Muhakkak hasenât seyyiâtı giderir" buyrulur. Ve Resûl-i zîşân Efendimiz dahi *سَيِّئَةٌ حَسَنَةً تَمْحُوهَا* ya'ni "Her seyyienin arkasından hasene yapın ki, onu mahvetsin" buyurmuştur.

او به خود برداشت پرده از گناه و نه میپوشید جرمش را اله

2442. "Günahları perdesi o kendi kaldırdı ve yoksa İlâh onun cürmünü örttü idi."

کافر و فاسق در این دور گزند پرده خود را به خود بر میدرند

2443. *Kâfir ve fâsık bu zarar devrinde kendi perdelerini kendileri yırtlar.*

"Devr-i gezend"den murâd, bu hayât-ı dünyeviyye devridir. Zîrâ bu hayât-ı dünyeviyyede Hak Sübhânehû ve Teâlâ hazretleri bevâtun-ı eşyâyı ta-ayyünât perdesi arkasında setr etmiştir. A'mâl-i seyyiede musır olmadıkça bu seyyiât mestûr kalır. Isrâr halinde kâfirler ve fâsıklar kendi perdelerini yırt-

muş olurlar; ve Hak Teâlâ bu sûretle onların kötü amellerinin âsârını meydâna çıkarıp kendilerini zelîl ve rûsvây eder.

ظلم مستور است در اسرار جان مینهد ظالم به پیش مردمان

2444. *Zulüm esrâr-ı cânda mestûrdur; zâlim, adamların önüne koyar.*

“Cânın esrâr”ından murâd, onun ayn-ı sâbîtesindeki meknûzattır. Ya’ni “Zulüm bir sıfattır ve o sıfatlar dahi sâir sıfatlar gibi cânın esrârında mahfî ve mestûrdur. Bir kîmse âlem-i ef’âl olan bu dünyâda amel-i zulmü icrâ ettiği vakit, o ma’nâ-yı zulmü sûret-i zulm olarak insanların önüne koyar ve gösterir ve ona da “zulüm” denir; ve zâlimin muâhezesi için, onun bu fiili nezd-i Hak’ta hüccet-i bâliğa olur.”

که ببینیدم که دارم شاخها گاو دوزخ را ببینید از ملا

2445. *Der ki: “Beni görün ki boynuzlarım vardır; cehennem öküzünü zâhirden görün.”*

Zulmü, ma’nâ mertebesinden fiili ile sûret mertebesine tenzîl eden zâlim der ki: “Beni görün ki, ben gazab ve şehvet boynuzları olan bir cehennem öküzüyüm. Eğer cehennem öküzünü zâhirde görmek isterseniz kuvve-i gazabiyye ve şehvâniyye boynuzlarımla yaptığım zulümlere bakınız.”

گواهی دادن دست و پا و زبان بر سر ظالم هم در دنیا

Bu dünyâda dahi elin ve ayağın ve dilin,
zâlimin başı üzerinde şehâdet etmesi

پس هم اینجا دست و پایت در گزند بر ضمیر تو گواهی میدهند

2446. *İmdi burada da senin elin ve ayağın, zarar hakkında senin zamîrine şehâdet verirler.*

Mâdemki zulmü ma’nâ mertebesinden fiilin ile sûret mertebesine tenzîl ediyorsun, binâenaleyh bu dünyâda dahi senin elin ve ayağın, ikâ’ ettiği

zulüm ve zarar hakkında senin zamîrine ve bâtûnına şehâdet ederler. Zîrâ zamîrinde zulüm niyeti takarrur etmemiş olan kimsenin a'zâ ve cevârihinden halka zulüm ve zarar zâhir olmaz.

چون موکل میشود بر تو ضمیر که بگو تو اعتقادات و امگیر

2447. *Mâdemki senin üzerine zâmirin: "Sen bir i'tikâd söyle ve geri tutma!" diye müvekkel oluyor.*

Mâdemki senin bâtûnın: "İyi ve kötü i'tikâdın her ne ise onu söyle ve saklama ve çekinme!" diye senin üzerine müvekkel olup o bâtundaki i'tikâdın ızhârına seni icbâr ediyor.

خاصه در هنگام خشم و گفت و گو میکند ظاهر سرت را موبه مو

2448. *Husûsiyle gazab ve dedikodu vaktinde senin sırrını mû-be-mû zâhir eder.*

O müvekkel olan bâtûnın, husûsiyle öfkелendiğin vakit ve bir husûs-i dînyevî hakkındaki dedikodun vaktinde senin gizli olan istî'dâdını inceden incelemeğe meydanı koyar.

چون موکل میشود ظلم و جفا که هویدا کن مرا ای دست و پا

2449. *Mâdemki zulüm ve cefâ: "Ey el ve ayak, beni âşikâr et!" diye müvekkel oluyor.*

Mâdemki zulüm ve cefâ: "Ey el ve ayak, bizi ma'nâ mertebesinden sûret mertebesine indir de meydâna çıkalım ve âlem-i ma'nâda ma'kul iken âlem-i sûrette mahsûs olalım!" diye bâtundan a'zâ ve cevârih üzerine müvekkel ve musallat oluyor;

چون همیگیرد گواه سر لگام خاصه وقت جوش و خشم و انتقام

2450. *Mâdemki sırrın şehâdeti yuları tutuyor, husûsiyle ıztırâb ve öfke ve intikâm vaktinde.*

Mâdemki yular, sırrın, ya'ni bâtûnın şehâdetinin elindedir, husûsiyle o bâtın mâdemki ıztırâb ve öfke ve intikâm vaktinde kendi istî'dâdını gösteriyor;

پس همان کس کاین موکل میکند تالوای راز بر صحرا زند

2451. *İmdi o kimse ki, bayrağı sahrâ üzerine vurmak için bunu müvekkel ediyor.*

İmdi o Allâhü Zü'l-Celâl hazretleri ki, zuhûr bayrağını fiil ve amel sahrâsı üzerine dikmek için, yukanlarda izâh olunduğu vech ile, mâdemki bâtın zâhir üzerine müvekkel ediyor, nitekim cenâb-ı Pîr efendimiz *Fîhi Mâ Fîhi*'te şöyle buyururlar: "İnsanın vücûdu bir bayrak gibidir. Bayrağı evvelen havâya kaldırırlar; ondan sonra her taraftan akıl, fehm, hışım, gazab, hilm, kerem, havf ve recâ ahvâl-i bî-pâyân ve bî-had sıfât, askerlerini o bayrağın altına cem' ederler. Uzaktan bakan kimse yalnız bayrağı görür, amma yakına gelen kimse bayrağın altında sayısız halkı görür. Ya'ni gâfil teni görür ve âkil onda ne gevherler ve ne kadar ma'nâlar olduğunu bilir."

ہم تو اند آفرید از بہر نشر پس موکلہای دیگر روز حشر

2452. *Binâenaleyh rûz-i haşrde neşr için diğer müvekkeller de yaratabilir.*

Hayât-ı dünyeviyyede zikir olunan müvekkelleri yaratan Hak Teâlâ hazretleri, ba'de'l-mevt hayât-ı uhreviyyede dahi zamîrlerin neşri ve izhârı için diğer müvekkelleri dahi yaratmağa kâdirdir. Nitekim âyet-i kerîme-de *الْيَوْمَ نَخْتُمُ عَلَىٰ أَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَا أَيْدِيهِمْ وَتَشْهَدُ أَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ* (Yâsin, 36/65) ya'ni "Hayât-ı uhreviyye gününde biz onların ağızlarını mühürleriz ve bize onların elleri söyler ve kesbettikleri şeye ayakları şehâdet eder" buyrulur.

ای به ده دست آمدہ در ظلم و کین گوہرت پیداست حاجت نیست این

2453. *Ey zulümde ve kinde on ele gelmiş, senin gevherin zâhirdir, buna hâcet yoktur!*

Ey zulümde ve kinde on def'a ele gelmiş ve tecrübe edilmiş olan kimse, senin kötü ef'âlin sebebiyle gevherin ve bâtının zâhir olmuş ve meydâna çıkmıştır. Zîrâ her bir kötü fiilin bir sûreti zâhir olup senin yakana sarılacaktır. Binâenaleyh senin için rûz-i haşrde elin ve ayağın şehâdetine hâcet yoktur.

نیست حاجت شہرہ گشتن در گزند بر ضمیر آتشتنت واقفند

2454. *Zararda meşhûr olmağa hâcet yoktur; senin âteşin olan zamîrin üzerine vâkıftırlar.*

Maahzâ bu hayât-ı dünyeviyyede zarar ve zulümde ef'âl ile şöhrat bulmağa hâcet yoktur. Çünkü ehl-i basîret olan kimseler, senin âteşin ve nefsânî olan zamîrine keşfen vâkıftırlar.

نفس تو هر دم بر آرد صد شرار که ببیندم منم ز اصحاب نار

2455. *Senin nefsin: "Beni görün, ben ashâb-ı nârdanım!" diye her dem yüz serâr getirir.*

Senin nefsin, gazab ve şehvet ateşlerinden etrâfına birçok kıvılcımlar saçar ve bu kıvılcımları izhâr etmekle: "Beni görün ben ateş ehlinenim!" der.

Ma'lûm olsun ki, gazab, hakîkati sâbit olan bir sıfatır ki, aslâ onun hakîkati tebeddül etmez. Binâenaleyh sâiki ve muharriki nokta-i nazarından ya mahmûd veyâ mezmûm olur. Hakkânî olursa mahmûd ve makbûl, nefsânî olursa mezmûm ve merdûd olur. Enbiyâ ve evliyâda olan gazab Hakkânî olduğundan makbûl olur ve gazab-ı Hakkânî tesbît-i hak ve ibtâl-i bâtl içindir. Gazab-ı nefsânî ise bunun aksine olup tesbît-i bâtl ve ibtâl-i hak için olur. Nitekim hadîs-i şerifte ان الغضب لا يخرجني عن الحق ya'ni "Muhakkak gazab beni haktan ihrâc etmez" buyrulmuştur. Nâr-i şehvet dahi bu kıyâs üzerinedir.

جزو نارم سوی کل خود روم من نه نورم که سوی حضرت شوم

2456. *Ateşin cüz'üyüm, kendi küllüme giderim. Ben nûr değilim ki Hazret tarafına gideyim.*

Nefis, etrâfına gazab ve şehvet ateşlerini saçarak der ki: "Ben ateşin cüz'üyüm, "cins cinse meyl eder" kâidesince kendi küllüm tarafına giderim. Ben can gibi değilim ki huzûr-i ilâhîye gideyim!"

همچنان کاین ظالم حق ناشناس بهر گاوی کرد چندین التباس

2457. *Nitekim hak tanımayıcı olan bu zâlim, bir öküz için bu kadar iltibâs etti.*

"İltibâs", örtülü olmak ve belirsiz olmak ve kaşık olmak ma'nâsınadır. Nitekim öküz da'vâcısı olan bu zâlim, hukûk-ı sâbıkayı tanımadı da, bir öküz için Dâvûd (a.s.) huzûrunda hak ve hakîkati inkâr ederek bu kadar iltibâs etti, ya'ni hakîkati örtücü olan birçok müddeayâtta bulundu.

او از او صد گاو برد و صد شتر نفس این است ای پدر از وی بیر

2458. *O, ondan yüz öküz ve yüz deve götürdü. Ey baba, nefis budur! Ondan münkatı' ol!*

Halbuki o öküz da'vâcısı, bu müddeâ-aleyh olan fakîrden birçok öküz ve birçok deve alıp götürdü. Ey nefis âleminde ihtiyarlamış olan baba, işte nefsin hâli budur ve bu kadar insafsızdır. Binâenaleyh ondan yüz çevir ve münkatı' ol.

نیز روزی با خدا زاری نکرد یا ربی نامد از او روزی به درد

2459. *Bir gün bile Hudâ'ya zârî etmedi, ondan bir gün dert ile "Yâ Rabbi!" gelmedi.*

O öküz da'vâcısı, yapmış olduğu zulümden dolayı nedâmet edip bir gün bile Hakk'a niyâzda ve tazarru'da bulunmadı ve bir gün olsun nedâmet edip içi yanarak "Aman yâ Rabbi, kusûrumu afvet!" diye o habîsten bir münâcât zuhûra gelmedi ve demedi:

کای خدا خصم مرا خوشنود کن گر منش کردم زیان تو سود کن

2460. *Ki "Ey Hudâ, benim hasmımı hoşnûd et, eğer ben ona ziyân ettim ise, sen fâide et!"*

گر خطا کشتم دیت بر عاقله است عاقله جام تو بودی از آلست

2461. *"Eğer hatâ ettimse, diyet âkile üzerinedir; benim canımın âkilesi elestien sen oldun."*

"Diyet" hatâen katl olunan bir kimsenin vârislerine kâtil tarafından verilen mala derler, mikdârî kütüb-i fikhiyyede mezkûrdur; ve "âkile", istilâhât-ı fikhiyyeden olup, kâtil olan kimsenin babası tarafından olan akrâbasına derler ki, bunlar hatâ ile öldürülmüş olan kimsenin diyetini verirler; ve bu âkile hakkındaki ahkâmın tafsîli de kütüb-i fikhiyyede münderictr.

Ya'ni "O öküz da'vâcısı Hakk'a yalvarp demedi ki: "Yâ Rab, eğer hatâ ettim ve hatâ ile elimden fiil-i katl sudûr etti ise, maktûlün diyeti şer'an âkile üzerine terettüb eder. Benim canımın âkilesi ise "Elestü bi-rabbiküm" hitâbı vâki' olan zamandan beri sen oldun. Binâenaleyh benim diyetimi ver ve kabahâtimi setr et!"

İkinci mısra'nın izâhı budur ki: "Âkile" yukarıda beyân olunduğu üzere kâtilin baba tarafından akrâbasıdır. Baba bu vücûd-i izâfide asıldır ve vücûd-i mutlak-ı Hak dahi bu vücûdât-ı izâfiyyenin aslıdır; ve mertebe-i ervâh vücûd-i hakîki-i Hakk'ın gayriyyet libâsıyla zuhûr ettiği ilk mertebedir ve bu mertebede isneyniyyet başlar. Vücûd-i Hak vitr iken şef' olur. İmdi âlem-i ervâh, âlem-i isneyniyyet olduğu cihetle "Elestü bi-rabbiküm" ya'ni "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" hitâbı vâki' olmuş ve bu mertebede benlik ve sizlik nisbetleri zuhûra gelmiştir. Binâenaleyh canın aslı, Hakk'ın varlığı olduğundan bu mısra'da "canın âkilesi" ta'bîr buyurulmuştur ve bu âkilelik için "Elestü bi-rabbiküm" hitâbı vâki' olan zaman mebd'e' gösterilmiştir.

سنگ میندهد به استغفار در این بود انصاف نفس ای جان حر

2462. *Taş, inci gibi olan istiğfârı vermez; ey hür olan can, nefsin insâfı bu olur.*

"Be-istiğfâr"daki "bâ" zâidedir. "İstiğfâr-ı dürr" müşebbehün-bihin müşebbehe izâfeti kabilinden terkîb-i izâfîdir. "İnci gibi olan istiğfâr" demektir. "Cân-ı hür" terkîb-i izâfî olmak câiz olduğu gibi terkîb-i tavsîfî de olabilir. Ya'ni "hürün canı" veyâ "hür olan can" demek olur. Ma'lûm olsun ki, kasvet sâhibi olan kalb taş gibi ve hattâ taştan daha katıdır. Nitekim âyet-i kerîmede *ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُكُمْ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ أَوْ أَشَدَّ قَسْوَةً* (Bakara, 2/74) buyrulur. Şekâvet-i ezeliyye sâhiplerinin ahvâl-i kalbiyyeleri böyledir. Yaptıkları mezâlimden dolayı nedâmet etmek akıllarına bile gelmez ve nedâmet ve istiğfâr kalbe nâzıl olan rahmet-i ilâhiyyenin kabûlünden dolayı zuhûr eder. İmdi taş rahmet-i ilâhiyyeyi kabûl etmez ki, ondan istiğfâr ve nedâmet incisi zuhûr etsin. Bu rahmet-i ilâhiyyeyi sadef gibi ağız açık olan ehl-i saâdetin kalbleri kabûl eder. "Binâenaleyh sıfât-ı nefsâniyyenin istîlâsı sebebiyle taş gibi katı olan bir şakînin kalbi, inci gibi olan istiğfârı vermez. Ey nefsânî sıfatların kaydından kurtulmuş ve hür olmuş olan can, nefsin insâfı bundan ibâret olur." Ya'ni her yaptığı fenâliğin üzerine bir fenâlık daha zammeder.

Hind nüshalarının ba'zısında *سنگ میگردد باستغفار در* ya'ni "Taş istiğfâr ile inci olur mu?" ve ba'zısında *سنگ میندهد باستغفار در* ya'ni "Taş istiğfâr ile inci verir mi?" sûretindedir. Fakat müraccâh olan Ankaravî nüshasıdır.

برون رفتن خلق به سوی آن درخت

Halkın o ağaç tarafına doğru dışarıya gitmesi

چون برون رفتند سوی آن درخت گفت دستش را سپس بندید سخت

2463. *Uktâki o ağaç tarafına doğru dışarıya gittiler, dedi ki: "Onun elini arkasına sıkı bağlayın."*

Vaktâki Dâvûd (a.s.)'ın hükmünden şikâyet eden halk, cenâb-ı Dâvûd ile berâber o ağaç tarafına doğru gittiler, Dâvûd (a.s.) halka hitâben buyurdu ki: "Bu öktüz da'vâcısının ellerini arkasına sıkı bağlayın."

تا گناه و جرم او پیدا کنم تالوای عدل بر صحرا زم

2464. "Tâ ki onun günâhını ve cürmünü ızhâr edeyim, tâ ki adl bayrağını saharâ üzerine dikeyim."

گفت ای سگ جد او را کشته تو غلامی خواجه زین رو گشته

2465. Dedi: "Ey köpek bunun ceddini öldürmüşsün; sen kölesin, bu yüzden efendi olmuşsun!"

Müddeînin ellerini arkasına bağladıktan sonra Dâvûd (a.s.) ona hitâben buyurdu ki: "Ey köpek, sen bu öküzü kesen fakîrin ceddini öldürmüşsün, sen onun kölesisin. Bu katl yüzünden efendi olmuşsun."

خواجه را کشتی و بردی مال او کرد یزدان آشکارا حال او

2466. "Efendiye öldürdün ve onun malını götürdün; Yezdân onun hâlini âşikâr etti."

"Ey mel'ûn, bunun ceddî olan efendini öldürdün ve sonra da onun malını zabtettin; işte bugün Hâlık Teâlâ hazretleri onun hâlini meydâna çıkardı."

آن زنت او را کنیزک بوده است با همین خواجه جفا بنموده است

2467. "O senin kadının onun câriyesi olmuş idi; bu efendiye o da cefâ göstermiştir."

"Şimdiki halde senin taht-ı nikâhında bulunan zevcen, öldürdüğü efendinin câriyesi olmuş idi. Bu câriye dahi sana tâbî' olup efendiye seninle berâber cefâ etmiştir."

هر چه زو زایید ماده یا که نر ملکشوارث باشد آنها سربسر

2468. "Ondan dişi ve erkek her ne doğdu ise, onlar baştan başa vârisin mülkü olur."

تو غلامی کسب و کارت ملک اوست شرع جستی شرع بستان رو نکوست

2469. "Sen kölesin kesb ü kârın onun mülküdür; şeriat istedin, şeriatı al, git iyi midir?"

"Sen bu fakîrin ceddinin kölesisin ve zevcen dahi onun câriyesidir; ve bir köle ile câriyeden doğan çocuklar dahi, asla tebean efendinin kölesi ve câri-

yese olur. Ve köle olduğun için senin kâr ve kisbin dahi efendine âiddir; ve bu öküzü kesen fakir ise, o öldürdüğü efendinin vârisidir. Binâenaleyh sen ve zevcen ve malın ve mülkün ve çocukların hep bu vârisin olur. Mâdemki sen gasb ettiğin maldan bir öküzü, asıl sâhibi olan vâristen esirgeyip şeriat istedin, al şeriatı de git, bak iyi mi oldu! Eğer öküzü bu fakire bırakıp da'vâdan vazgeçe idin, Hak Teâlâ hazretleri senin bu hıyânetini hayât-ı dünyeviyyede mestûr bırakacak idi."

خواجه را کشتی به استم زار زار هم بر اینجا خواجه گویان زینهار

2470. "Efendiye zulm ile zâr zâr öldürdün; efendi de burada amân deyici idi."
[2479]

کارد از اشتاب کردی زیر خاک از خیالی که بدیدی سمناک

2471. "Gördüğün korkunç bir hayâlden dolayı, bıçağı aceleden toprak altına gömdün."

نک سرش با کارد در زیر زمین باز کاوید این زمین را همچنین

2472. "İşte onun başı bıçak ile berâber yer altındadır, bu yeri böyle tekrar kazın."

"Bu yeri böyle tekrar kazın" ifâdesinden Dâvûd (a.s.)'ın kazılacak mahal-lin dâiresini ta'yîn buyurduğu anlaşılr.

نام این سگ هم نبشته کارد بر کرد با خواجه چنین مکر و ضرر

2473. "Bu köpeğin adı dahi bıçak üzerinde yazılmıştır; efendiye böyle mekr ve zarar yaptı."

Bu beyt-i şerîfe iki türlü ma'nâ vermek câizdir. Birisi budur ki: "Ey halk, eğer fiil-i katlin fâili bu zâlim olduğunda şübheniz varsa, yer altından çıkan bıçağa bakınız. Zîrâ fiil-i katl bu zâlimin kendi bıçağı ile vâkı' olmuştur ve hattâ bıçağın üzerinde kendi nâmı mahkûktür. O zâlim efendisine benim beyân ettiğim vech ile böyle mekr ve zarar yaptı. Bu bıçak dahi, şahididir."

Diğer ma'nâ da budur ki: "Ey halk, fiil-i katlin bu müddeî tarafından yapıldığına şahit isterseniz bıçağın üstünde taraf-ı gaybdan yazılmış olan yazılara bakınız ki, onun ismi ve efendisine yapmış olduğu böyle mekr ve zarar tamâmiyle muharrerdir."

همچنان کردند چون بشکافتند در زمین آن کارد و سر را یافتند

2473. Öyle yaptılar; vaktâki kazdılar, yerde o bıçağı ve başı buldular.

Halk Dâvûd (a.s.)'ın emri vech ile hareket ettiler ve gösterdiği mahallî kaz-
dıkları vakit, orada o bıçağı ve efendinin başını buldular.

ولوله در خلق افتاد آن زمان هر یکی ز نار بیرید از میان

2474. *O zaman halk içine velvele düştü, her birisi belden zünnârı kesti.*

Halk Dâvûd (a.s.)'ın bu mu'cizesini gördüğü zaman, kemâl-i teessürlerin-
den bir velvele kopardılar ve mukaddemâ Dâvûd (a.s.)'ın verdiği hükme i'ti-
râz edenler inkâr zünnârını bellerinden kestiler.

بعد از آن گفتش بآی داد خواہ داد خود بستان بدان روی سیاہ

2475. *Ondan sonra ona dedi: "Ey adâlet isteyici gel! O kara yüz ile kendi adâ-
letini al!"*

Hakikat-i hâl zâhir olduktan sonra Dâvûd (a.s.) öküz da'vâcısı olan kâti-
le hitâben buyurdu ki: "Sen verdiğim hükme râzı olmayıp adâlet istedin, göğ-
sünü taşla döğmekte idin. Gel bakalım şimdi o kara yüz ile hakkında icâb
eden adâleti al!" Hind nüshalarında ikinci mısra' 'داد خود بستان تو از این رو سیاہ'
ya'ni "Kendi dâdını bu kara yüzlüden al!" sûretinde vâki' olduğuna göre bu
hitâb, öküzü kesen fakîr hakkında olmak lâzım gelir.

قصاص فرمودن داود عليه السلام خونى را بعد از الزام حجت بر او

Onun üzerine hüccet ilzâmından sonra Dâvûd
(a.s.)'ın kâtil için kısâs emir buyurması

هم بدان تیغش بفرمود او قصاص کی کند مکرش ز علم حق خلاص

2476. *O yine o bıçak ile ona kısâs emretti; onun mekri Hakk'ın ilminden ne
vakit halâs olur?*

حلم حق گر چه مواساها کند لیک چون از حد بشد پیدا کند

2477. *Hakk'ın hilmi müvâsâlar eder, lâkin hadden gittiği vakit izhâr eder.*

"Muvâsâ", aslı "muvâsât" (مواساة) olup şiirde üslûb-i Fârisî üzere "muvâ-sâ" (مواسا) sûretinde kullanılır. Müdârâ ve kolaylık ve imhâl ma'nâlarına gelir ve diğer ma'nâlarda da müsta'meldir. Burada müdârâ ve imhâl ve kolaylık ma'nâları münâsibtir. Ya'ni "Bir zâlim zulmünü icrâ ve türlü türlü mekrler ve hileler ile bu zulmünü halk nazarından setre çalışır. Hak Teâlâ hazretleri dahi sıfat-ı hilmî ile müdârâ ve imhâl buyurup onun zulmünü ve kabâhatini meydâna çıkarmaz. Fakat onun zulmü ve mekri hadden aştığı vakit, onu bir sûretle izhâr ve halk nazarında rûsvây ve kepâze eder."

خون نخسبد در فند در هر دلی چـ میل جست و جوی کشف مشکلی

2478. *Kan uyumaz; her bir gönüle cüst ü cü ve bir müşkilin keşfi düşer.*

Husûsiyle icrâ edilen zulüm katli-nefs olursa pek berbâddır. Zîrâ haksız dökülen kan uyumaz; gönüllerde cüst ü cü ve müşkilin keşfi merâkı uyanır.

اقتضای داوری رب دین سر بر آرد از ضمیر آن و این

2479. *Rabb-i dânin hâkimliğinin iktizâsı, bunun ve onun zamûrinden baş çıkarır.*

Dînin Rabb'i olan Hak Teâlâ وَكَمْ فِي الْأَعْيَانِ حَيَاةٌ (Bakara, 2/179) ya'ni "Sizin için kısısta hayat vardır" âyet-i kerîmesiyle kâtilin kısısına hüküm buyurmuştur. Onun bu hâkimliğinin iktizâsı olan haller, bunun ve onun bâtinundan, ızırâp vermek sûretiyle baş çıkarır. Şöyle:

کان فلان چون شد چه شد حالش چه گشت همچنان که جوشد از گلزار کشت

2480. *Ki, "Filân nasıl öldü, onun hâli ne oldu, ne biçti?" Nitekim çamurluktan ekin fışkırır.*
[2490]

Haksız yere kanı dökülen maktûle karşı halk lâkayd kalmaz. Onların bâtinlerinde o biçârenin tefahhus-ı ahvâli için birtakım duygular ve meraklar hâsıl olup derler ki: "Filân nasıl öldü, onun hâli ne oldu ve mezraa-i hayâtında ne biçti?" İşte bu duygular bâtında çamurluktan ekinlerin fışkırdığı gibi fışkırır.

Beyt-i şerîfin birinci mısra'ındaki kâfiye "kişten" masdarının fiil-i mâzîsi olan "kişt" olması münâsib olur. "Zirâat etmek" ve "tohum ekmek" ma'nâsı-nadır. *Şemsü'l-Lügât*'ta "dürüden" ya'ni "ekini biçmek" ma'nâsına da geldiği beyân olunur. Şurrâh-ı kirâmdan ba'zıları "küšten" masdarından fiil-i mâzî olarak "ne öldürdü" ma'nâsına almışlar ise de, ikinci mısra'daki "kişt" kesr ile

olduğundan bu sûrette kâfiyede adem-i muvâfakat hâsıl olur. Binâenaleyh "kişten" masdarının fiil-i mâzîsi olmak muvâfıktır.

جوشش خون باشد آن واجستها خارش دلها و بحث و ماجرا

2481. O aramalar ve gönüllerin ıztırâbını ve bahs ve mâcerâ kanın kaynağıdır olur.

Halkın maktûlün ahvâlini soruşturması ve gönüllerindeki ıztırâbât, o maktûlün dökülen kanının ma'nen kaynağışından münbais olur. Zîrâ benî-âdem yekdigerinin a'zâsındırlar ve mecmûu, nefis-i vâhide hükmündedir.

چون که پیدا گشت سر کار او معجزه داود شد فاش و دو تو

2482. Vaktâki onun işinin sırrı zâhir oldu, 'Dâvûd'un mu'cizesi âşikâr ve iki kat oldu.

Vaktâki öküz da'vâcısı olan zâlimin muâmelesinin sırrı ve iç yüzü meydâna çıktı ve kendisinin mazlûm değil, bilâkis zâlim ve kâtil olduğu anlaşıldı, Dâvûd (a.s.)ın mu'cizesi âşikâr ve diğer mu'cizâtına munzam olmak sûretiyle iki kat oldu.

خلق جمله سر برهنه آمدند سر به سجده بر زمینها میزدند

2483. Halk hep başı açık geldiler, başlarını secde ile yerlere vurdular.

ما همه کوران اصلی بوده ایم از تو ما صد گون عجایب دیده ایم

2484. "Biz aslî körler olmuşuz, biz senden yüz türlü acâib görmüşüz!"

Halk Dâvûd (a.s.)ın bu mu'cizesini görünce, kemâl-i teessürlerinden şûfide bir halde huzûr-i şerîfine başları açık bir halde gelip, arz-ı zillet ve acz için başlarını secde vaz'ında yerlere vurdular da dediler ki: "Bizler birtakım basar-ı basîretleri kör olağ kimseleriz. Zîrâ senden birçok mu'cize ve hârikulâde haller gördüğümüz halde, bu öküz da'vâsında ve hükmünde sana muâriz olduk."

سنگ با تو در سخن آمد شهر کز برای غزو طالوت بگیر

2485. "Taş, Tâlût'un gazâsından dolayı: "Beni tut!" diye seninle zâhiren söze geldi."

تو به سه سنگ و فلاخن آمدی صد هزاران مرد را برهم زدی

2486. "Sen üç sapan taşı ile geldin, yüz binlerce adamı birbirine vurdun."

سنگهای صد هزاران پاره شد هر یکی هر خصم را خونخواره شد

2487. "Senin taşların yüz binlerce parça oldu, her biri her hasım için kan içici oldu."

Bu üç beyt-i şerif ile âtidedeki beyitlerde lisân-ı halk ile Dâvûd (a.s.)'ın mu'cizeleri ta'dâd buyrulur. Ma'lûm olsun ki, Dâvûd (a.s.)'ın zamânında Benî İsrâîl'in pâdişâhı olan Tâlût, Câlût nâmındaki, zâlim bir hükümdar ile harbe kıyâm ettiği sırada Dâvûd (a.s.)'a üç taş: "Câlût'un katli bizim vâsıtamız ile olacaktır, bizi al!" diye söz söyledi. Cenâb-ı Dâvûd dahi bu taşı aldı. Harb meydanına vâsıl olduğu vakit sapanına koyup attı ve taş binlerce parça olup bir parçası Câlût'u öldürdü ve diğer parçaları dahi Câlût'un askerini helâk etti. Tafsîli tefsir kitaplarında sûre-i Bakara'da vâki 'وَقَتْلَ دَاوُدَ جَالُوتَ وَأَنَّهُ اللَّهُ الْمَلِكُ' (Bakara, 2/251) [ya'ni "Dâvûd Câlût'u öldürdü. Allah ona (Dâvûd'a) hükümdarlık ve hikmet verdi"] âyet-i kerîmesinde mezkûrdur. Bu üç beyt-i şerifte Dâvûd (a.s.)'ın bu mu'cizesi beyân buyurulmuştur.

آهن اندر دست تو چون موم شد چون زره سازی تو را معلوم شد

2488. "Demir senin elinde mum gibi oldu. Çünkü zırh yapıcılık sana ma'lûm oldu!"

"Ey nebiyy-i zîşân, Hak tarafından sana zırh yapıcılık i'lâm buyrulduğu cihet ile, demir senin elinde mum gibi yumuşak oldu, sen o demirleri yumuşatıp zırh yaptın." Nitekim âyet-i kerîmede وَأَنَّا لَهُ الْحَدِيدُ (Sebe, 34/10) ya'ni "Onun için demiri yumuşattık" buyrulur.

کوهها با تو رسائل شد شکور با تو میخواند چون مقری زبور

2489. "Dağlar şekûr oldukları halde seninle hem-âvâz oldu; mukrî gibi seninle Zebûr okudular."

"Resâil", "resîl" kelimesinin cem'idir. Hem-zebân, ve hem-âvâz ve hem-râh ve peygamber ve gönderilmiş ma'nâlarıdır. "Peyrev" ma'nâsına da gelir. Bu beyt-i şerifte hem-zebân ve hem-âvâz ma'naları murâd buyrulur. "Şekûr", "ziyâde şükr edici" ma'nâsına sıfat-ı müşebbehedir. Zebûr Dâvûd (a.s.)'a nâzil olan kitâb-ı mukaddesin ism-i şerifidir. Ve bu beyt-i şerifte بِأَجْبَالٍ أَوَّيَّ مَعَهُ (Sebe, 34/10) ya'ni "Ey dağlar onunla berâber teğannî edin!" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. "Ey nebiyallah, dağlar, Hakk'a ziyâde şükredici oldukları halde seninle hem-zebân ve hem-âvâz olup insan cinsinden olan bir okuyucu gibi seninle berâber Zebûr'u okudular."

صد هزاران چشم دل بگشاده شد از دم تو غیب را آماده شد

2490. "Yüz binlerce gönül gözü açılmış oldu, senin deminden gayba âmâde oldu."
[2500]

"Senin bu mu'cizelerini gören yüz binlerce adamın gönüllerinin gözü açıldı ve senin nefha-i mübârekinden âlem-i gayba teveccüh isti'dâdını kesb etti."

و آن قویتر ز آن همه کاین دایم است زندگی بخشی که سرمد قایم است

2491. "Ve O, onun hepsinden daha kavîdir ki dâimdir, dirilik bahş edersin ki dâimâ kâimdir."

"Ve senin kalb gözlerini açman ve nefha-i mübârekinden o kalblere âlem-i gayba teveccüh isti'dâdını bahş etmen, taşla düşman öldürmek ve demiri yumuşatmak mu'cizelerinden daha kavîdir. Zîrâ bu mu'cizeler fânî ve kalb gözünün açılması ve âlem-i gayba teveccüh isti'dâdını kesb etmesi mu'cizesi dâimdir. Çünkü bu mu'cize ma'nen ölmüş olanları diriltmektir ki, bu dirilik dâimâ kâimdir."

جان جمله معجزات این است خود کو ببخشد مرده را جان ابد

2492. 'Bütün mu'cizelerin rûhu muhakkak budur ki, o ölmüşe cân-ı ebed bahş eder.

Hadd-i zâtında bilcümle enbiyâdan sâdır olan mu'cizelerin rûhu, mümkünleri îmâna getirmek sûretiyle ölmüş olan bâtınlarını diriltmek ve onlara ebedî olan cân-ı insânîyi bahş etmektir.

کشته شد ظالم جهانی زنده شد هر یکی از نو خدا را بنده شد

2493. Zâlim ölmüş oldu, bir cihan diri oldu. Her biri yeniden Hudâ'ya bende oldu.

Dâvûd (a.s.)'ın hükmü ile o öküz da'vâcısı olan katil kısâs edilerek ölmüş oldu. Fakat وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ (Bakara, 2/170) ["Sizin için kısısta hayat vardır"] âyet-i kerîmesinin hükm-i şerîfi mücibince bir cihân-ı azîm diri oldu. Zîrâ bu kısâstan halk ibret alıp katli-i nefisten tevakkî ettiler; ve bu mu'cizeyi ve Hakk'ın tasarruf ve tedbirini gören halkın îmânı kuvvet bulup cümlesi yeniden Hakk'a bende oldu.

بیان آن که نفس آدمی به جای آن خونی است که مدعی گاو گشته بود و آن
گاو کشنده عقل است و داود حق است یا شیخ که نایب حق است که به قوت
و یاری او تواند ظالم را کشتن و توانگر شدن به روزی یکسب و بیحساب

Onun beyânındadır ki, nefis-i âdeîmî, öküzü öldürenin müddeîsî
olan kâtîlin yerindedir ve o öküzü öldüren akıldır ve Dâvûd
Hak'tır veyâ nâib-i Hak olan şeyhtir ki, onun kuvveti ve yardımı
ile zâlimi öldürmek ve helâl rızık ile zengin olmak mümkün olur

نفس خود را کش جهان را زنده کن خواجه را کشته ست او را بنده کن

2494. *Kendi nefsinı öldür, cihânı diri et! Efsendiği öldürmüşdür onu bende et!*

Ey Hak yolunun yolcusu, nefsinı arzûlarına muhâlefet etmek sûretiyle öldür ve nefis için dört türlü ölüm vardır ki onlar da: "Mevt- ahmer", "mevt-i ebyaz", mevt-i ahdar" ve "mevt-i esved"dir. Mevt-i ahmer, nefsin şehvâ-tına muhâfelettir. Mevt-i ebyaz açlıktır. Zîrâ açlık ile bâtin münevver ve vech-i kalb beyaz olur. Mevt-i ahdar, kıymetsiz ve eski püskü yamalı esvâp giymeğe derler. Mevt-i esved, halkın ef'âlini kendi mahbûbunun fiilinde fânî ve nâsın ezâ ve cefâsı cânândan olduğunu bilerek cefâlarını ihtimâle derler. İmdi nefis bu dört ölüm ile öldüğü vakit halk-ı cihân nefsinin ezâ ve cefâsından kurtulup diri olur.

"Dâr" (دار) ismindeki bir veliyy-i kâmile bir derviş gelip demiş ki: "Ey şeyh dünyâyı dolaştım, ne râhat ettim, ne de râhat etmiş bir kimse buldum. Geldim ki birkaç gün seninle âsûde olayım." Hz. Dâr cevâben buyurmuş ki: "Ey derviş, niçin nefsinden el çekmedin ki, hem sen ve hem de halk-ı cihân râhat olalar idi?" "Cihânın diri olması" bu sûretle tefsîr olunabileceği gibi diğer bir ma'nâ ile de tefsîr olunabilir. O da budur ki: Her ferd-i beşer kendi kendine bir âlem ve bir cihândır ve bu cihânın hakîkî hayâtı ruh-ı insânî ile. Hayât-ı izâfîsi ise ruh-ı hayvânî ile. İmdi nefis diri oldukça bu cihânın hayât-ı hakîkîsi yoktur ve ölüdür. Vaktâki nefis yukarıda zikr olunan ölümler ile ölür,

rûh-i insânî dirilir ve bu sûretle de ölmüş bir cihân-ı hakîkî hayat bulur. Binâenaleyh nefsi öldür, zîrâ o nefis, efendisi olan rûh-i insânîyi öldürmüştür. Onu efendinin oğlu olan akla bende et!

مدعی گاو نفس تست هین خویشان را خواجه کرده ست و مهین

2495. *Âgâh ol, öküzün müddeâsi senin nefsendir; kendisini efendi ve büyük etmiştir.*

آن کشنده گاو عقل تست رو بر کشنده گاو تن منکر مشو

2496. *O öküzü öldüren senin aklındır, git öküzü öldürücüye münkir olma!*

عقل اسیر است و همیخواهد ز حق روزی بیرغ و نعمت بر طبق

2497. *Akl esirdir ve Hak'tan zahmetsiz rızık ve tabak dolusu ni'met ister.*

Akl nefsin esiridir ve onun isti'dâdı ve şânı Hak'tan zahmetsiz rızık-ı ma'nevî ve bol bol kemâlât-ı insâniyye ni'metlerini ister.

روزی بیرغ او موقوف چیست آن که بکشد گاو را کاصل بدی است

2498. *Onun zahmetsiz rızıkı neye mevkuftur, ona ki kötülüğün aslı olan öküzü öldüre.*

Aklın Hak'tan istediği zahmetsiz rızıkın ihsânı, kötülüğün aslı ve menba'ı olan cisim öküzünü öldürmeğe mütevakıftır. Zîrâ cismin hükümlerinden zâil olan her bir hüküm yerine bir hükm-i rûhânî kâim olur. Ve bu cismin iki râkibi vardır ki, biri rûh, diğeri nefistir. Nefis râkib olduğu vakit cism öküzü onun sevk u idâresinde bulunur ve sâha-i fesâdda kuvvetli olarak koşar ve önüne geleni süser; ve rûh ise kendi âleminde yaya ve âciz kalır. Binâenaleyh nefsi yaya bırakmak ve rûhu ırkâb etmek için cism öküzünü riyâzet ve mücâhede ile öldürmek lâzımdır.

نفس گوید چون کشی تو گاو من ز آنکه گاو نفس باشد نقش تن

2499. *Nefis der ki: "Sen benim öküzümü niçin öldürüyorsun? Zîrâ ki nefsin öküzü tenin nakşı olur."*

Nefis akl-ı selîme der ki: "Sen benim bindiğim öküzü niçin birtakım riyâzât ve mücâhedât ile öldürüyorsun?" Nefis akla bu suâli sormasının sebebi budur ki, nefsin bindiği öküz cismin sûreti olur. Binâenaleyh nefis kendi mer-kûbunun öldürülmesine bittabi' râzı olmaz ve akla muhâlefete başlar.

خواجه زاده عقل مانده بینوا نفس خونی خواجه گشت و پیشوا

2500. Efendinin oğlu olan akıl bî-nevâ kalmış, kâtil olan nefis efendi ve muk-
[2510] tedâ olmuş.

Nefsin muâraza ve muhâlefetinden dolayı rûhun sıfatı olan akıl bî-nevâ ve âciz kalmış. Rûh sultânının kâtili olan nefis ise, cisim öküzü üzerine binip bilcümle kuvâ-yı cismâniyyenin efendisi ve muktedâsı olmuştur.

روزی بیرغ میدان کی چیست قوت ارواح است و ارزاق نبی است

2501. Zahmetsiz rızık bilir misin ki nedir? Ervâhın gıdâsı ve nebînin erzâkıdır.

Akl-ı selimin Hak'tan istediği zahmetsiz rızık nedir bilir misin? O rızık ervâhın gıdâsı olan ulûm-i ledünniyye ve nebînin erzâkı olan aşk-ı ilâhî şarâbıdır. Ve rûhun gıdâsıyla cisim dahi nurlanır; ve bu gıdâ ve erzâk hakkında Cenâb-ı Fîr efendimiz bir gazellerinde şöyle buyururlar:

کسی که شب بخرابات قاب قوسین است درون دیده پر نور او خمار لقاست
ایست عند ربی نام آن خرابات است نشان یطعم یسقینی از پیمبر ماست

"Bir kimse ki gece "Kâbe kavseyn" meyhânesindedir, onun nur dolu olan gözünün içi temâşâ-yı cemâlin mahmûrudur. O meyhâneye یطعم یسقینی ایست عند ربی یطعم یسقینی از پیمبر ماست ya'ni "Ben Rabbimin indinde gecelerim, beni yedirir ve içirir" meyhânesi derler ki, bu meyhâneye Peygamberimiz Efendimiz'den nişan verilmiştir."

لیک موقوف است بر قربان گاو گنج اندر گاو دان ای کنج کاو

2502. Fakat öküzün kurbânına mevkûftur, ey köşe kazıcı, hazîneyi öküzün içinde bil!

Fakat bu ervâhın gıdâsı ve nebînin erzâkı nefsin merkûbu olan tenin "mevt-i ebyaz" ile kurban edilmesine ve öldürülmesine mevkûftur. Binâenaleyh hazîne-i erzâkı bu cisim öküzü içinde bil, ey köşeyi bucağı kazıp tefahhus edici olan sâlik! Nitekim hadis-i şerifte به ابدان الصدیقین الجوع طعام الله فی الارض یحیی به ابدان الصدیقین ya'ni "Açlık yer yüzünde Allah Teâlâ hazretlerinin taâmıdır, onunla sıddıkların bedenleri hayat bulur" buyrulmuştur.

دوش چیزی خورده ام ورنی تمام دادمی در دست فهم تو زمام

2503. Dün gece bir şey yemişim; ve yoksa senin fehminin eline tamâmen yu-ları verir idim.

Bu beyt-i şerifte iki vecih vardır: Biri "gıdâ-yı bâtinî"ye ve diğeri "gıdâ-yı zâhirî"ye âiddir. Gıdâ-yı bâtinîye âit olan ma'nâ budur: "Ben dün gece "Kâbe Kavseyin" meyhânesinde bir şey yeyip içtim ve mest ve müstağrak oldum. Eğer sahv içinde ola idim, bu gıdâ-yı ma'nevî hakkında senin anlayışına münâsib sûrette tamâmen tafsîlât verir idim. Bu yemek cenâb-ı Pîr efendimizin nefs-i âlîlerine izâfe buyurulduğu takdirde ma'nânın böyle olması münâsib olur. Zîrâ *Menâkıb-ı Sipehsâlâr*'da şöyle buyrulur: "Açlığı mertebe-i gâyeye isâl buyurmuş olan hazret-i Hudâvendigârmızdan: "Tamâm kırk sene benim mi'demde taâm uyumadı" buyurdıkları mesmû'dur. Ve en çok taâm yedikleri vakit dahi on lokma yemezler ve bir müddet sonra mi'delerini tathîr ederlerdi; ve buyururlardı ki: "Benim sînemde bir ejderhâ vardır ki, gıdâya tahammül etmiyor." Ve vakt-i istifrâğdaki mûcâhedeleri, açlık mûcâhedesinden ziyâde olup mübârek alınlarından katre katre ter dökerler idi." Ma'nâ, gıdâ-yı cismânî ve zâhirîye âid olduğu takdirde, cenâb-ı Pîr üslûb-ı hakîmâne üzere, sâlikleri irşâden, bu gıdâ-yı cismânînin mâni'-i ulûm-i ledünniye olduğunu beyân için bu yemeyi kendi nefislerine izâfe buyurmuş olurlar.

دوش چیزی خورده ام افسانه است هر چه می‌آید ز پنهان خانه است

2504. "Dün gece bir şey yemişim" efsânedir; her ne gelirse hafâ hânedendir.

Ey muhâtabım, hakâyık ve maârif-i ilâhiyyenin beyânına bir şey yediğimin mâni' olduğunu söylediğime bakma! Bu "Bir şey yedim" sözü, bu vücûd-i izâfî âlemine âiddir ve efsânedir. Çünkü bu vücûd-i izâfî âleminin hey'et-i mecmûası efsânedir ve masaldır. Hakîkatte her ne gelirse kenz-i mahfî mertebesi olan mertebe-i ulûhiyetten gelir.

چشم بر اسباب از چه دوختیم گر ز خوش چشمان کِشَم آموختیم

2505. Eğer biz latîf gözlerden girişme öğrendik ise, gözü esbâb üzerine neden diktik?

"Kirişm" ve "kirişme", dilberlerin nâz ve şivesi ve kaş ve göz ile olan işâretleri ma'nâsıdır. "Eğer biz Hakk'ın mahbûbları olan enbiyâ ve evliyânın latîf gözlerinden bize verdikleri işâretleri öğrendik ise, gözümüzü niçin esbâb-ı zâhirîyye üzerine diktik?" Şu iş şu sebeble şöyle ve böyle oldu diyoruz. Hind nüshalarında ikinci mısra' گر yerine کَر ile başlar. Bu sûrette ma'nâ "Gözümüzü onun için esbâb-ı zâhireye diktik ki, latîf gözlerden işâret öğrendik; zî-

râ enbiyâ ve evliyâ hıfz-ı merâtib için esbâb-ı zâhireye riâyet ederler. Biz de onların sünnetini icrâ ettik.” (Şerh-i İmdâdullah’tan hulâsadır)

هست بر اسباب اسبابی دیگر در سبب منگر در آن افکن نظر

2506. *Sebepler üzerinde başka sebepler vardır. Sebebe bakma, nazarı ona bırak!*

Bu esbâb-ı zâhiriyye üzerinde bâtinî olan başka sebepler vardır ki, o sebepler esmâ-i ilâhiyyedir; ve esmâ-i ilâhiyye ise zât-ı Hakk’a merbûttur. İmdi enbiyâ ve evliyânın sünnetlerine tebea esbâb-ı zâhireye riâyet vaktinde onların bâtını olan esbâba bak, bu esbâb-ı zâhireye bakma!

انبیا در قطع اسباب آمدند معجزات خویش بر کیوان زدند

2507. *Enbiyâ esbâbın kat’ında geldiler. Kendi mu’cizelerini Zühâl seyyâresi üzerine vurdular.*

“Keyvân”, Zühâl seyyâresinin ismidir. Eski ilm-i hey’ete göre manzûme-i şemsiyyemizin nihâyeti Zühâl seyyâresi ve yedinci felek addolunduğu için Cenâb-ı Fîr efendimiz dahi enbiyânın mu’cizeleri mertebe-i kusvâya vâsıl olduğunu beyân sadedinde Zühâl seyyâresini zikretmişlerdir. Ya’ni “Enbiyâ esbâb-ı zâhiriyyenin kat’ı için gelmişlerdir. Binâenaleyh esbâb-ı zâhiriyyeye i’timâd etmeyip esbâbı ve müsebbibâtı Müsebbibü’l- esbâb olan Hakk’a bırakmak lâzımdır ve bu hal esbâb-ı zâhireye riâyete münâfî değildir. Çünkü nazan Müsebbibü’l-esbâb’a atf ederek esbâb-ı zâhireye riâyet, ef’âl-i enbiyâ (aleyhimü’s-selâm)dır; ve zirâ zuhûr-i mu’cizât dahi esbâba teşebbüs cümlesindendir. (Şerh-i İmdâdullah ve Bahru’l-Ulûm’dan hulâsa)

بیسب بحر را بشکافتند یزراعت چاش گندم یافتند

2508. *Sebepsiz denizi yardılar; zirâatsiz buğday yığınının buldular.*

“Çâş”, samandan tefrik olunmuş buğday yığınının derler. Cîm-i Arabî ile “câş” dahi derler. Bu beyt-i şerifte Mûsâ (a.s.)ın asâsını vurup denizi yararak yol açmasına işâret buyrulur. Fîr’avn’ın Bahr-i Ahmer’de garkı kıssası meşhûrdur. Ve ikinci mısra’ dahi Resûl-i zîşân Efendimiz’in mu’cizelerine işâret olması muhtemeldir. Zirâ Resûl-i Ekrem Efendimiz, Medîne’de Ebû Eyyûb Ensârî’nin çorak ve ham tarlasına mübârek eliyle ekin ekerek bir günde hem yetiştirmiş ve hem de biçilmiş ve yine o günde yenilmiştir.

پشم بز ابریشم آمد کش کشان

ریگها هم آرد شد از سیمان

2509. *Onların sa'yinden kumlar dahi un oldu, keçinin yünü çeke çeke ipek geldi.*

Birinci mısra' İbrâhîm (a.s.)'ın mu'cizesine ve ikinci mısra' Hûd ve İsmâîl ve Eyyûb (aleyhimü's-selâm)'ın mu'cizeleri ile Mûsâ (a.s.)'ın harem-i muhtemleri Safûrâ vâlidemize vâki' olan kerâmete işâret buyrulmuştur.

Cenâb-ı İbrâhîm'in mu'cizesi budur ki; Nemrud zamânında ktlık vâki' olduğundan Hz. Halîlullah hizmetçisini bir dostuna gönderip, biraz un veya buğday istemiş, o zâtta dahi un ve buğday bulunmadığından hizmetçi mahzûnen eli boş dönmüş; fakat hizmetçi eli boş olarak hâne-i Halîlullah'a varmaktan ise çuvalları kumla doldurup şehre girerken bir gösteriş yapmak daha münâsib olur deyip çuvalları kumla doldurmuş ve çuvalları evin önüne indirmiş ve kendisi de utandığından kaybolmuş. Aile efrâdı evden çıkıp çuvalları açtıklarında temiz un bulmuşlar.

Hûd ve İsmâîl ve Eyyûb (aleyhimü's-selâm) ile Safûrâ vâlidemiz dahi keçinin yününü çektikçe ellerine ipek teli ve ibrişim olarak uzar idi.

İmdi gerek denizin asâ ile yarılması ve gerek kumun un olması ve keçî kılının ipeğe tebeddülü, esbâb-ı zâhiriyyenin kuvvetle dayanılacak bir şey olmadığını göstermektedir. Bununla beraber Mûsâ (a.s.)'ın, asâsını denize vurma ve hizmetçinin çuvallara kum doldurması ve Safûrâ vâlidemizin keçî kılını çekmesi hep esbâb-ı zâhiriyyeye teşebbüsten ibâret olur. Zîrâ âlem-i sûrette esbâbın ta'îline imkân yoktur.

عز درویش و هلاک بو لهب

جمله قرآن هست در قطع سبب

2510. *Kur'ân hep sebebin kat'ı, dervişin izzeti ve Ebû Leheb'in helâki hakkında.*

Ya'ni bütün Kur'ân-ı Kerîm sebep üzerine olan i'timâdın kat'ı hakkındadır. Zîrâ Kur'ân-ı Kerîm'de Hâlik-ı hakîkinin Zât-ı Hak Sübhânehû ve Teâlâ hazretleri ve Kâdir-i mutlak olduğu beyân buyrulur; ve bu beyân, esbâb-ı zâhiriyyeye riâyeti münâfi değildir. Zîrâ esbâb, Hak Teâlâ hazretlerinin kemâl-i hikmeti ile bu vücûd-ı izâfî âlemine vaz' buyrulmuştur. Ve bu beyt-i şerifte maksûd-i âli-i Hz. Pîr, esbâba riâyetin memnû' olduğunu beyân değildir. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm'de tahşîl-i esbâb ile de emir vâki'dir. Ve Ebû Leheb ve emsâlinin helâki de ehl-i İslâm'ın izzeti ve galebesi cümlesindendir. (Şerh-i İmâdullah ve Bahru'l-Ulûm (kuddise sirruhümâ)dan hulâsatan mütercemdir)

Filhakîka da tevekkül esbâb-ı zâhiriyyeye tevessûlden sonra olduğuna göre mücerred esbâb-ı zâhiriyyeye dayanılmamak lâzım gelir. Nitekim "Tebbet yedâ" sûre-i şerifesinde Ebû Leheb hakkında مَا أَتَىٰ عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ (Mesed, 11/2) ya'nî "Onu malı ve kazandığı şey, o helâkten kurtaramadı" buyrulur ki, mal ve müktesebât-ı sâire vikâye-i nefsin esbâb-ı zâhiriyyesindendir. Ebû Leheb ise bunlara i'timâd etti ve bu i'timâdı boşuna çıktı; ve neticede الْفَقْرُ فُخْرِي ["Fakr İftihârımdır"] buyuran sultân-ı dervîşân (s.a.v.) Efendimiz'in izzeti zâhir oldu.

مرغ پایلی دو سه سنگ افکند لشکر زفت حبش را بشکند

2511. *Bir ebâbîl kuşu iki üç taş bırakur, Habeş'in azîm leşkerini bozar.*

Sûre-i Fil'de olan وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ (Fil, 105/3) ya'nî "Hak onların üzerine Ebâbîl kuşlarını gönderdi ki onlara taş atardı" âyet-i kerîme-sine işâret buyrulur.

پیل را سوراخ سوراخ افکند سنگ مرغی کو به بالا پر زند

2512. *Fili delik delik bırakur, bir kuşun taşı ki o yukarıda kanad vurur.*

Tefsirlerde beyân olunduğu üzere, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in doğdukları senede, Habeş hükümdârı olan Necâşî tarafından Yemen vâlisî ta'yin edilmiş olan Ebrehe ibn es-Sabbâh el-Eşrem, halkı Ka'be tavâfindan alkoymak için San'â'da "Kalis" isminde bir kilise yaptı. Kenâne kabîlesinden birisi gece gizlice o kiliseye girip mihrâbına kazâ-i hâcet edip duvarlarına necâset sürdü. Ebrehe bunu duyduğu vakit, Kâbe'yi yıkmak için yemîn etti ve önlerinde büyük bir fil olduğu halde Mekke-i Mükerreme üzerine asker sevketti. O sırada kurlangıç bünyesinde Ebâbîl kuşları peydâ olup asker üzerine taş yağdırmağa başladılar. Kendisine taş isâbet eden kimse helâk olurdu ve bu taşlar filin vücûdunu da delik delik etti. Bu sûretle Ebrehe'nin ordusu münhezim ve perîşân oldu. Tafsîlî tefsir kitaplarındadır.

دم گاو کشته بر مقتول زن تا شود زنده همان دم در کفن

2513. *"Ölmüş öküzün kuyruğunu maktûl üzere vur, tâ ki o demde kefeninde diri olsun."*

حلق بیرده جهد از جای خویش خون خود جوید ز خون بالای خویش

2514. *"Boğazı kesilmiş olan yerinden sıyrasın, kendi kanını süzenlerden kanını istesin."*

Bu beyt-i şerifte sûre-i Bakara'da vâki' *وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَتَّبِعُوا بَقَرَةً* (Bakara, 2/67) Ya'ni "Vaktâki Mûsâ (a.s.) kavmine dedi ki: Âllâh Teâlâ size öküz kesmenizi emreder" âyet-i kerîmesinde işâret buyurulan Mûsâ (a.s.)'ın mu'cizesine işâret buyurulur. Hulâsası budur ki: Benî İsrâîl'den bir kimse katl olundu ve katil bulunamadı. Mûsâ (a.s.) emr-i ilâhî mücibince kavmine dedi ki: "Bir öküz kesiniz, onun kuyruğu ile maktûle vurunuz, dirilip katilini haber versin!" Öyle yaptılar, maktûl dirilip katilini haber verdi. Tafsîlî tefsir kitaplarındadır.

همچنین ز آغاز قرآن تا تمام رفض اسباب است و علت و السلام

2515. *Kur'ân'ın başlangıcından tamâmına kadar böyle terk-i esbâb ve illet vardır vesselâm.*

Ya'ni Kur'ân'da esbâb ve ilelin te'sîrinin nefyi vardır. Belki te'sîr esbâb mezâhirlerinde zâhir olan zât-ı Hakk'ındır ve bu nefy-i Kur'ânî, Müsebbibü'l-esbâb'ı müşâhede etmek sûretiyle esbâba riâyeti münâfi değildir. (Hz. İmdâdullah ve Bahru'l-Ulûm şerhlerinden tercümedir) Velhâsıl Kur'ân-ı Kerîm, esbâb-ı zâhireye tevessülü men' etmiyor. Belki bu vücûd-ı izâfî âleminde vâki' olan te'sîrâtın esbâbdan bilinmesini reddediyor. Meselâ doymak taâmdan değil, belki taâm perdesi arkasında gizlenmiş olan Zât-ı Hak'tandır. Ve kezâ zenginlik ticâretten değil, belki ticâret perdesi arkasında mestûr olan Zât-ı Hak'tandır vesselâm.

کشف این نه از عقل کار افزا بود . بندگی کن تا ترا پیدا شود

2516. *Bunun keşfi iş artırıcı olan akıl cihetinden olmaz, sana zâhir olmak için kulluk et!*

Mu'cize, aklın dâimâ görüp alıştığı tavır hâricinde vukû' bulan bir haldir. Meselâ bir çekirdek toprağa dikilir, akıl bu çekirdeğin filizlenmesi ve ağaç olup meyve vermesi için uzun zamanlar lâzım olduğuna kâni'dir. Çünkü gördüğü ve alıştığı hal budur ve bunu kânûn-ı tabîat bilir. Eğer bu çekirdek derhal filizlenir ve ağaç olup meyve verirse bu hal acib geldiği için akıl şaşırıp kalır. Halbuki aradaki fark zaman mes'elesidir. Maahazâ toprağın meyve hâline gelmesi, bu zaman mes'elesinden ziyâde şân-ı taaccübdür. Fakat akıl buna alıştığı ve tabiatın kâidesi gördüğü için taaccüb etmez. Binâenaleyh akıl tavn hâricinde zâhir olan mu'cizât-ı enbiyâ ve kerâmât-ı evliyânın keşfi, dedikodu işini çoğaltan akıl cihetinden olmaz. Ancak ahkâm-ı tabîat kaydından kurtul-

mak sûretiyle zevkan ve hâlen anlaşılır ve tabîat kaydından kurtulmak için de tabîat kulluğundan ve esâretinden çıkıp Allah'ın kulu olmak lâzım gelir; ve Allah'ın kulu olmak için dahi tamâmiyle emr-i ilâhiye ittibâ' ve nehy-i ilâhî-den ictinâb etmek iktizâ eder.

شهسوار عقل عقل آمد صفی

بند معقولات آمد فلسفی

2517. *Felsefi ma'kulâtın bağlanmış geldi; safî olan, aklın aklının şehsüvârı geldi.*

"Felsefi", felsefeye mensûb olan kimsedir. "Felsefe", "fîla-sof" (فیلا سوف) lafz-ı Yunânîsinden müştaktır. "Fîla" (فیلا) "muhib" ve "sof" "hikmet" ma'nâsına olup, "muhibb-i hikmet" demek olur ki, "hakîm" demektir. Ya'ni "Hakîm, ma'kulâtın ve akl-i nazarının bağlanmışdır. Bu sebeble esbâb-ı zâhiriyyeye te'sîr atf etmekten hârice çıkamaz. Fakat kesâfet-i tabîiyyeden sâfi olan zat, aklın aklı olan akl-ı küllün şehsüvârı geldi." Zîrâ aklın, akl-ı külle kadar birçok merâtibi vardır. Aklın en aşağı mertebesi "akl-ı maâş"tır. Binâenaleyh akl-ı maâş, kendi tavrına âid tecelliyât-ı ilâhiyyenin mukayyididir. Onun fev-kundeki aklın tavrından gâfilidir.

عقل عقل مغز و عقل تست پوست معدة حیوان همیشه پوست جوست

2518. *Senin aklının aklı içtir ve senin aklın kabuktur; hayvanın mi'desi dâ-imâ kabuk isteyicidir.*

Ey tabîatın esîri olan feylesof, senin aklının aklı olan akl-ı kül içtir ve senin bu akl-ı maâşın, o için kabuğu mesâbesindedir. Senin hayvan olan nefsinin mi'desi ve havsalası dâimâ tağaddî için kabuk ister. Nitekim kavun ve karpuzun için insanlar yer ve kabuklarını hayvanlara verirler.

مغز جوی از پوست دارد صد ملال مغز نگران را حلال آمد حلال

2519. *İç isteyici olan, kabuktan yüz melâl tutar, latîf olan iç ona helâl geldi helâl!*

Akl-ı küllün tâlibi olan kimse kabuk mesâbesinde olan akl-ı maâştan ve onun mahsûlâtından yüz fûtûr ve usanç tutar. Latîf olan akl-ı kül ve onun vâridâtın böyle tâlibe helâl geldi helâl!

چون که قشر عقل صد برهان دهد عقل کل کی گام بی ایقان نهد

2520. *Mâdemki aklın kabuğu yüz burhân verir, akl-ı kül ne vakit ikânsız adım atar?*

Mademki akl-ı maâş, akl-ı küllün kabuğu mesâbesinde iken, kendi mer-
tebesine âid umûr için birçok delâil ve burhan veriyor, o kabuğun içi olan
akl-ı kül bütün merâtib-i akliyyeyi muhîf olduğu halde ne vakit, yakını ol-
maksızın bir adım atar?

عقل دفترها کند یکسر سیاه عقل آفاق دارد پر ز ماه

2521. *Akl, defterleri bir baştan bir başa kara yapar; aklın aklı âfâkı aydan
dolu tutar.*

Akl-ı maâş kendi ma'lûmâtını ve idrâkâtını tesbît için beyaz defterlere ya-
zılar yazıp, baştan başa kara yapar; aklın aklı olan akl-ı kül, âfâkı ulûm-i le-
dünniyye ve maârif-i ilâhiyye ayıyla dolu tutar.

از سیاهی وز سپیدی فارغ است نور ماهش بر دل و جان بازغ است

2522. *Siyahlıktan ve beyazlıktan fâriğdir; onun ayının nûru kalb ve can üze-
rine doğucudur.*

"O akl-ı kül, defterden ve beyaz defterleri kara yazılar ile karartmaktan fâ-
riğdir. Onun ulûm-i ledünniyyesinin ve maârif-i rabbâniyyesinin nûru, tevecc-
cüh ettiği kalb ve can üzerine doğucudur." Nitekim birçok kimseler akl-ı kül-
lün mazharı olan insân-ı kâmilin teveccühü ile nûr-i ilim ile münevver ol-
muştur. Onlardan birisi de Yûnus Emre hazretleridir ki, *Dîvân*'ındaki eş'âr-ı
ârifânesi şâyân-ı hayrettir.

این سیاه و این سپید ار قدر یافت ز آن شب قدر است کاختروار تافت

2523. *Eğer bu kara ve beyaz kadr buldu ise o Kadir gecesinde ki, yıldızı
parladı.*

"Kara" ve "beyaz"dan murrâd, ulûm-i akliyye-i istidlâliyyedir. Ve "Kadir
gecesi"nden murrâd, akl-ı küldür. Ya'ni "Beyne'l-halk kadr ve menzilet ve
i'tibâr bulan bu ulûm-i istidlâliyye dahi bu i'tibârı akl-ı külden bulmuştur."
Zîrâ akl-ı cüz'î ve akl-ı maâş akl-ı külden bir latifedir. Ve onun nûrâniyyeti
akl-ı küldendir. Lâkin âlem-i tabîat içindeki efkâra müstağrak olduğundan
ve istidlâlât ile meşgûl bulunduğundan nûr-ı keşifden geri kalmıştır ve tabî-
atın bâtınına nüfûz edememiştir.

قیمت همیان و کیسه از زر است بیزر آن همیان و کیسه ابر است

2524. *Kemerin ve kesenin kıymeti altındandır; o kemer ve kese altınsız ebterdir.*

"Hemyân" meşinden ma'mûl çanta ve kemer ma'nâsındır. "Ebter" burada "fâidesiz ve hayırsız" ma'nâsındır. Akl-ı cüz'î, kemer ve kese; ve akl-ı küll altın gibidir. "İçinde altın bulunmayan kemer ve kese fâidesiz olduğu gibi akl-ı küllün nûr-i ulûmundan bî-behre bulunan akl-ı cüz'î dahi boş kemer ve kese gibi ebterdir ve kıymetsizdir."

همچنان که قدر تن از جان بود قدر جان از پرتو جانان بود

2525. *Nitekim tenin kadri candan olur; canın kadri cânândan olur.*

Cismin kıymeti kendisinde cân-ı azîz bulunduğu içindir. Can, cisimden alâkasını kestiği vakit cisim bir lâşe olup taaffûn ve tefessüh edeceği için onu toprağa gömerler. Canın kadri dahi cânân-ı hakîki olan Hakk'a muzâf olmasından nâşîdir ve O'nun sıfat-ı Hayât'ının pertevi olduğu içindir.

گر بدی جان زنده بپیر تو کنون هیچ گفתי کافران را میتون

2526. *Eğer şimdi can, pertevsiz diri olaydı, hiç kâfirlere "ölüler" der mi idi?*

Bu beyt-i şerifte sûre-i Neml'de vâki' *إِنَّا لَنَسُوعُ الْمَوْتَى وَلَا نَسُوعُ الْعَمِّ إِذَا الدَّعَاءُ* (Neml, 27/90) ya'ni "Muhakkak sen ölümlere işittiremezsin ve onlar yüz çevirdikleri vakit, sağırlara imâna da'veti işittiremezsin." Ve kezâ Sûre-i Fâtur'da vâki' *وَمَا أَنْتَ بِمُسْمِعٍ مَنْ فِي الْقُبُورِ* (Fâtur, 35/22) ya'ni "Sen cisim mezarında mahbûs olan kimselere işittirici değilsin" âyet-i kerimelerine işaret buyrulur.

Ya'ni "Hakk'ın sıfat-ı Hayât'ının pertevi olan can, eğer Hakk'ın sıfat-ı İlm'inin pertevi olmaksızın diri olaydı, Hak Teâlâ hiç kâfirlere "ölüler" der mi idi?" Ma'lûm olsun ki, Hakk'ın sıfat-ı Hayât'ı bilcümle eşyâya sâîfidir. Ve hadd-i zâtında her şey zî-ruhtur. Hayat, cemâdda bâtin ve nebâtta mahsûs ve hayvanda zâhir ve insanda azhardır; ve rûh, Hakk'ın sıfat-ı Hayât'ının pertevidir. Velâkin canın kemâli, onda Hakk'ın sıfat-ı İlm'inin kemâliyle zuhûr eder. Bu isti'dâd ise ancak ahsen-i takvîm üzre mahlûk olan insana mahsûstur. Eğer insanın canı ulûm-i ledünniyye ve maârif-i ilâhiyye nûrlarıyla diri değil ise, o can hayvanların canlarıyla hem-pâyedir. Ve belki *كَأَنَّهُمْ أَوْفَكَ كَأَنَّهُمْ* (Araf, 7/179) ["Onlar hayvanlar gibidir, hattâ daha da şaşkındırlar"] âyet-i kerîmesi mücibince onlardan daha aşağıdır. Ve o can, cisim mezârı içinde mahbûs kalmış bir ölü mesâbesindedir. İmdi münkirlerin cânı kendi mücidlerinden ve vazîfelerinden bî-haber olduğundan Cenâb-ı Hak Kur'ân-ı Kerîm'inde onlara "ölülerdir" ta'bir buyurdu.

تا به قرنې بعد ما آبی رسد مین بگو که ناطقه جو میکند

2527. *Âgâh ol ve söyle ki: "Nâtika ırmak kazar, tâ ki bizden sonra bir karna bir su erişe!"*

Bu beyt-i şerifte Cenâb-ı Pîr zât-ı şeriflerine hitâben buyururlar ki: "Ey rûh-ı necîbim âgâh ol, söyle! Zîrâ senin âlet-i zuhûrun olan nâtika, ilim ırmağını kazıyor. Tâ ki ulûm-i ledünniyye sulan gerek zamânımızda ve gerek bizden sonraki karna kadar vâsıl olsun."

"Karn" kelimesinin müdeaddid ma'nâsı vardır: Zamân i'tibâriyle seksen veya otuz sene ve münferid küçük dağ ve bir yaşta olan kimse. Bu ma'nâların her biri birer vecihle bu beyt-i şerife münâsib olur. Bir vechi "Bizden sonraki zamanlarda geleceklere ilim suyu vâsıl olsun!" demek olur. "Münferid küçük dağ" ma'nâsına göre olan vecih dahi "Bizden sonra gelip mürşid-i kâmil bulamayarak münferid bir halde kalmış olan tâlib-i hakîkate bir ilim suyu vâsıl olsun!" demek olur. Nitekim Cenâb-ı Pîr کند از ما منتهی شیخی می کند ya'nî "Bizden sonra *Mesnevî* şeyhlik eder" buyurmuşlardır. Ve "bir yaşta olmak" ma'nâsına olduğuna göre "Bizden sonra gelecek olan akrânımıza vâsıl olsun!" demek olur. Filhakîka da Hz. Pîr'den sonra Cenâb-ı Şâh-ı Nakşbend ve Hâcegân ve emsâli ekâbir-i tarîkatın hepsi müridlerini ebyât-ı *Mesnevî*'yi okumak sûretîyle terbiye buyurmuşlardır.

لیک گفت سالغان یاری بود گر چه هر قرنې سخن آری بود

2528. *Gerçi her bir karn'da bir söz getirici olur, fakat sâbıkların sözü yardımcı olur.*

"Vâkıâ her bir zamanda bir kâmil zuhûr edip maârif-i ilâhiyyeyi tâlipleri-ne bezl eder. Fakat kendilerinden evvel kâmillerin sözleri terbiye-i müridân husûsunda onlara yardımcı olur." Nitekim yukarıda izâh olundu.

نی که هم تورات و انجیل و زبور شد گواه صدق قرآن ای شکور

2529. *Ey şekûr, Tevrat ve İncil ve Zebûr, Kur'an'ın sıdkına bir şahid olmadı mı?*

"Ey ümmet-i merhûmeye mensûb olduğundan dolayı şûkr-i dâimî içinde bulunan mü'min-i Muhammedî! Kütüb-i semâviyye-i sâbıkadan Tevrât ve İncil ve Zebûr, Kur'an-ı Kerîm'in sıdk-ı beyânâtına şehâdet etmedi mi?" Ve sâbıkların kelâmı sonradan gelen Kur'an-ı azîmü's-şâna yârlık etmedi mi? Nite-

kim âyet-i kerîmede *وَأَنَّهُ لَفِي زُبرِ الْأَوَّلِينَ* (Şuarâ, 26/196) ya'ni "Bu Kur'ân'ın ma'nâsı evvelki kitaplarda da mezkûrdur" buyurulur ve buna mümâsıl âyât-ı Kur'âniyye müteaddiddir.

کز بهشت آورد جبریل سب

روزی بیرخ جو و یحسب

2530. *Zahmetsiz ve hesâbsız rızık iste ki, Cibrîl sana cennetten elma getirsin.*
[2540]

Yukanda buyurulmuş idi ki: "Âgâh ol söyle ki, nâtika ilim ırmağını kazıy-
yor, bizden sonra bir karna kadar bir ilim suyu erişsin!" Şimdi burada buyu-
rurlar ki: "Kitaplara yazılmış olan ulûm-i ledünniyye ve maârif-i ilâhiyye
rızk-ı ma'nevîsinin, kitâb satırlarından tahsîli zahmetli ve o kitâbda yazılan
mikdârda olur. Sen o rızk-ı ma'nevînin zahmetsizini ve hesâbsızını iste ki,
mazhar-ı akl-ı küll olan Cibrîl cennet-i zâtân sana elma gibi yusuvarlak ve
latîf olan sırr-ı vahdet ilmini getirsin." Zîrâ Cibrâil (a.s.) hazâin-i gayb-ı ilâ-
hîde olan maânî-i hafiyeyi âlem-i sûrete îsâl ve ifâza eder. Binâenaleyh her
ferdin kalbine âlem-i gaybdan nâzil olan maânî-i latîfeyi kuvve-i nâtika vâsi-
tasiyla harf ve savt ile izhâr ve bâtınından haber verip ızhâr etmesi vücûh-ı
Cibrîl'den bir vechin te'sîriyle vâkî' olur.

بیمداغ باغبان بیرخ کشت

بلکه رزقی از خداوند بهشت

2531. *Belki cennetin sâhibinden, bahçevanın baş ağrısı ve zirâat zahmeti ol-
maksızın bir rızık gelsin.*

Bu beyt-i şerîfte evvelki mertebeden terakkîye işâret vardır. "Belki sana bir
rızk-ı ma'nevî gelsin ki, o rızk doğrudan doğruya cennetin sâhibinden olsun.
Araya ne kitâb mütâlaası zahmeti ve ne de Cibrîl'in tavassutu girsin. Sana bir
fenâ-yı küllî hâsıl olup, makâm-ı ittihâda âid maârif-i ulûm-i zevkiyye gelsin."

بدهدت آن نفع بیتوسیط پوست

ز آنکه نفع نان در آن نان داد اوست

2532. *Zîrâ ki, ekmeğin nef'i i ekmekte O'nun dâdidur. Sana o nef'i kabuk
tavassutu olmaksızın versin.*

"Zîrâ her bir sûretin altında müstetir olan ma'nâ ve menfaat, o sûrete
Hakk'ın atâsı ve ihsândır. Nitekim ekmek bir sûrettir, onun tahtunda doymak
menfaati gizlenmiştir. O ekmek sûretine mevdû' olan bu menfaat, Hakk'ın atâ-
sı ve ihsândır." Bunun gibi hadd-i zâtında kitapların nakış ve sûretleri altında
muhtefi olan maânî ve maârif-i ilâhiyye dahi o sûretlerde Hakk'ın ihsândır. Bi-

nâenaleyh Hak Teâlâ sana o menfaati bu gibi sûretlerin ve kısırların tavassutu olmaksızın versin ve bu maârif ve hakâyık senin kalbinden nebeân etsin.

ذوق پنهان نقش نان چون سفره ایست نان یسفره ولی را بهره ایست

2533. *Zevk gizli, ekmek nakş-ı sofra gibidir; sofrasız ekmeğin velînin behresidir.*

“Ekmeğin nef’i olan zevk o ekmeğin sûretinde gizlidir; ve ekmeğin sûreti ve nakşı ise sofra gibidir. Meselâ aç olanlar sofradaki ekmeğin gizli olan zevkine ve nef’ine nâil olmak için sofraya oturmak mecbûriyetindedirler. Sofrasız ekmeğe nâiliyet veliyyullâhın behresi ve nasîbidir.” Bunun gibi yenâbî’-i hikmet kalbinden kaynamayan kimselere, ekmeğin sofrası makamında olan kütüb-i evliyânın mütâlaası lâzımdır. Mütâlaât-ı kütübdan vâreste olanlar ancak kalblerinde hikmet-i ilâhiyye menba’ları kaynayan evliyâ-yı kirâmîdir.

رزق جانی کی بری با سعی و جست جز به عدل شیخ کو داود تست

2534. *Câna mensûb olan rızık, sa’y ve taleb ile ne vakit götürürsün şeyhin adlinin gayrı ile ki, o senin Dâvûd’undur?*

Bununla beraber kütüb-i evliyâyı kendi kendine mütâlaa zahmeti ile vâki’ olan sa’y ve taleb neticesinde, câna mensûb olan rızık-ı ma’nevîyi tahsîl edemezsin. Bunun için sana Dâvûd (a.s.) menzilesinde olan bir şeyhin ve bir mürşid-i kâmilin adli lâzımdır ki, o adâleti ile senin rûhunu öldürmüş ve cisminde efendi olmuş olan nefsinin kasâsına hükmetsin.

نفس چون با شیخ بیند گام تو از بن دندان شود او رام تو

2535. *Nefis vaktîki senin adımını şeyh ile göre, o irâde cihetinden senin râmin olur.*

“Nefis senin mürşid-i kâmile tâbi’ olduğunu gördüğü vakit, irâde cihetinden seninle berâber mürşidin gösterdiği yolda yürümeğe râm olur ve muhâlefetten vazgeçip itâat eder.” “Bün-i dendan” kinâyât-ı Acem’den olup *Heft Kulzûm* ve *Bahâr-ı Acem* ve *Burhân*’ın beyânına göre “itâat” ve “fermân ber-dârî” ve “inkiyâd” ve râğbet-i tamâm” ve “maksad” ve “irâde” ma’nâlarıdır. Burada irâde ma’nâsı münâsib olur.

صاحب آن گاو رام آنگاه شد کز دم داود او آگاه شد

2536. *O öküzün sâhibi o vakit râm oldu ki, o Dâvûd’un nefhasından âgâh oldu.*

O zikrettiğimiz kıssadaki öküzün sâhibi olan da'vâcî, Dâvûd (a.s.)'ın nefhası ve kelâmı yüzünden yaptığı fenâlığın vakt-i cezâsı geldiğine vâkûf oldu ve hiçbir i'tirâzı kalmayıp sesini kesti ve neticede kısâsan öldü.

عقل گاهی غالب آید در شکار بر سگ نفست که باشد شیخ یار

2537. *Akul şikârda nefis köpeği üzerine bir vakitte gâlib gelir ki şeyh yâr ola.*

Akul, câna mensûb olan rızkî şikâr etmek husûsunda ancak senin Dâvûd'un mesâbesinde olan şeyhin ve mürşidin sana yâr ve muîn olduğu vâkit nefis köpeği üzerine gâlib gelebilir; Ye aksi halde o nefis köpeği senin bu şikârına mâni' olur.

نفس از در هاست با صد زور و فن روی شیخ او را زمرد دیده کن

2538. *Nefis yüz kuvvelli ve hileli ejderhâdır. Şeyhin yüzü göz koparıcı zûmrüddür.*

Ahcâr-ı zî-kiyemden her birinin birer hâsıyyet-i ma'neviyyeleri vardır. "Zûmrüd" taşının hâsıyyetinden biri de ef'înin gözünü kör etmektir. "Nefsin kuvveti"nden murâd, sıfât-ı mezmûme-i muhtelifesidir ve "hîlesi"nden murâd, dâimâ kalbe ilkâ ettiği türlü türlü hâcisesileridir. Nefis, "yılan"a ve mürşid-i kâmilin vech-i mübâreki dahi "zûmrüd"e teşbîh buyurulmuştur.

گر تو صاحب گاو را خواهی زبون چون خران سیخش کن آن سوای حرون

2539. *Ey harûn, eğer sen öküz sâhibini zebûn istersen, eşekler gibi onu o tarafa şişle!*

"Harûn", vurup yürütmek istedikleri halde duran serkeş ata derler. "Ey Hak yoluna gitmek husûsunda serkeş olan kimse, eğer sen öküz sâhibi olan da'vâcîyı zebûn ve mağlûb etmek istersen, harûn eşekler gibi onu o tarafa, ya'nî Hak yolunun rehberi olan insân-ı kâmil tarafına şiş ile düрте düрте sevk et!"

چون به نزدیک ولی الله شود آن زبان صد گونش کوتاه شود

2540. *Velîyullâhın yakınında olduğu vakit, onun yüz arşın olan dili kısa olur.*
[2550]

"Eğer sen cisim öküzünün sâhibi olan nefsi şişleyip huzûr-ı velîye sevk edersen, o velîyy-i kâmilin yakınında ve huzûrunda bulunduğu vakit onun yüz arşın kadar uzun olan dili kısa olur." Ya'nî âlim ve ârif geçinen o nefis kendisinin pek câhil olduğunu görüp susar.

صد زبان و هر زبانش صد لغت زرق و دستانش نیاید در صفت

2541. *Onun yüz dili ve her dilinde yüz lügati vardır; riyâsı ve hilesi vasfa gelmez.*

Nefsin sıfatları çoktur ve her sıfatın bir dili vardır ve her dilin de muhtelif beyânları vardır. Meselâ "hased" sıfatının dili ve "kibir" sıfatının dili ve "ucüb" ve "hırs" sıfatlarının dilleri başkadır. Meselâ hased dilini kullandığı vakit, senin ni'metinin zevâlini murâd ederek 'zâhirde muhikk nasihatlar eder. Sen o nasihat ile âmil olup da felâkete ma'rûz kaldığın vakit mahzûz olur. Sâir sıfatlar da böyledir. Onun riyâsını ve hilesini tamâmiyle vasf etmek mümkün değildir.

مدعی گاو نفس آمد فصیح صد هزاران حجت آرد ناصحیح

2542. *Öküzün müddeisi olan nefis fasîh olarak geldi; yüz binlerce gayr-ı sahîh hüccet getirir.*

"Cisim öküzünün müddeisi olan nefis, riyâda ve hilede kemâl-i fesâhat ve belâgat ile sözler söyleyerek zâhir olur; ve zâhirde ma'kul gibi görünen ve hakikatte gayr-ı sahîh olan birçok hüccetler getirir." Meselâ sıfat-ı kibr ile zâhir olacağı vakit *يا'ني "Mütekebbire kibr etmek sadakadır"* hadis-i şerifini delil getirir. Ve sıfat-ı ucb ile zâhir olacağı vakit kendini medheder ve kemâlâtını halka karşı izhâr edip *وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ* (Duhâ, 93/11) ya'ni "Rabbinin ni'metini haber ver!" âyet-i kerîmesini hüccet getirir. Ve sıfat-ı şehvetinin hükmünü infâz ve icrâ için *يا'ني "Nefis senin binek hayvanındır, ona rıfk ile muâmele et!"* hadis-i şerifini delil olarak beyân eder. Sâir sıfatları hakkındaki delilleri de bunlara benzer.

شهر را بغريد الا شاه را ره نتاند زد شه آگاه را

2543. *Şehri aldattır, şâh müstesnâdır. Âgâh olan şâhın yolunu vuramaz.*

"O nefis, bir şehir halkını ya'ni avâmı aldattır, fakat şâh-ı hakikat olan insân-ı kâmilî aldatamaz." Zîrâ hile ve telbis o şâhın indinde müessir değildir. Zîrâ İblîs *إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ* (Hicr, 15/40) ya'ni "Yâ Rab, senin muhlas olan kulların müstesnâdır, onları azdıramam" dedi. Binâenaleyh nefis, kendisinin riyâlarına ve hilelerine vâkıf olan o şâh-ı hakikatın yolunu vuramaz.

نفس را تسبیح و مصحف در یمن خنجر و شمشیر اندر آستین

2544. *Nefsin sağ elinde tesbih ve Mushaf, yeminde hançer ve kılıç vardır.*

Ya'ni "Nefsin dış yüzü iyi ve iç yüzü berbâddır." Nitekim yukanda îzâh olundu.

مصحف و سالوس او باور مکن خویش با او همسر و همسر مکن

2545. *Onun Mushaf'ına ve riyâsına i'timâd etme, kendini onunla sırdaş ve kafadar etme!*

سوی حوضت آورد بهر وضو و اندر اندازد ترا در قعر او

2546. *Seni abdest için havuz tarafına götürür ve seni ırmağın dibine atar.*

Nefis, evvelâ sana tarîk-ı Hak'tan dem vurur ve rûy-i Hak'tan görünür. Sen onun delillerini sahîh zannedip onun murâdî üzere hareket ettiğin vakit, seni öyle bir girdâb-ı felâkete atar ki, kurtulmak müşkil olur.

عقل نورانی و نیکو طالب است نفس ظلمانی بر او چون غالب است

2547. *Akıl, nûrânîdir ve iyi tâlibidir; zulmânî olan nefis niçin onun üzerine gâlibdir?*

Bu beyt-i şerif suâldir. Ya'ni, "Akıl, nûra mensûbdur ve nûrun tâlibidir. Zulûmât-ı tabîyyeye mensûb olan nefis, niçin o nûrânî olan akıl üzerine gâlib oluyor, bunun sebebi nedir?"

ز آنکه او در خانه عقل تو غریب بر در خود سگ بود شیر مهیب

2548. *Zîrâ ki evindedir, senin aklın garîbdır; köpek kendi kapısında korkunç arslan olur.*

Nefs-i zulmânînin akl-ı nûrânî üzerine galebesinin sebebi budur ki, nefis-i zulmânî, cism-i zulmânîde ve kendi evindedir. Rûh-i insânînin sıfatı olan akl-ı nûrânî ise, bu zulmânî olan evde garîbdır ve misâfirdir. Nitekim köpek mensûb olduğu evin kapısında korkunç bir arslan gibidir.

باش تا شیران سوی بیشه روند وین سگان کور آن جا بگروند

2549. *Sabret, tâ ki arslanlar orman tarafına gitsinler ve bu kör köpekler orada tasdik ederler.*

"Ey başına birtakım ehl-i nefis ve hevâyı toplamış olan müddeî-i kâzib, dur sen! Arslan mesâbesinde olan kâmiller senin sıfât-ı nefsânîyyen ormanı tarafına gitsinler ve orada bu sıfatları avlayıp halkın önüne koyarak ızhâr etsinler.

Bu senin başına topladığın köpekler mesâbesinde olan ehl-i nefis ve humekâ bu zuhûr mahallinde, o arslanların kadr ve menziletini tasdik ederler." Nitekim Ubeydullah Ahrâr (k.s.) hazretlerinin zamânında ona muâzır olan ehl-i nefis feylesoflardan biri "Halk bu adama neden bu kadar i'tibâr ediyorlar, onun aslâ ahvâl-i bâtından haberi yoktur; ben onun meclisine gider ve gizlice afyon yutarım, haberi bile olmaz" demiş ve filhakîka da birkaç tâbî'î ile berâber o hazretin huzûruna bu niyetle girip oturmuş ve o kadar kalabalık içinde yeninde sakladığı afyonu gizlice ağzına atmıştır. Fakat afyonu yutmak istediği halde boğazında tıkalıp kalmış ve nefesi kesilip mosmor bir renge girmiştir. Bu hâli gören Ubeydullah hazretleri "Ensesine bir yumruk indirin!" buyurmasıyla birisi kalkıp bir yumruk indirmiş ve boğazında kalan afyon orada halkın önüne fırlamıştır. Merkûm o veliyy-i kâmilin tasarrufu sebebiyle enzâr-ı halkta rezil olup, halk, Ubeydullah hazretlerinin tasarrufunu tasdik etmişlerdir.

مکر نفس و تن نداند عام شهر او نگردد جز به وحی القلب قهر

2550. *Nefsin ve tenin mekrini şehrin avâmı bilmezler. O vahy-i kalbin gayri ile kahr olmaz.*

"Nefsin ve cismin mekr ve hilâsini şehrin avâm sınıfından olan halkı bilemezler. Nitekim öküz da'vâcısı aleyhinde Dâvûd (a.s.) tarafından vâkî' olan hükme bu avâm-ı şehir i'tirâz ve muhâlefet ettiler. O mekr ve hîle ancak kalbin vahyî ile makhûr olur." "Vahy", burada ilhâm ma'nâsındır ve "ilhâm" bilcümle evliyâyâ vâkî' olduğu gibi "nefs-i mülhime" makâmında olan sâliklere de nefsin fücûru ve takvâsı ilhâm olunur. Nitekim âyet-i kerîmede *وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا* buyrulur.

هر که جنس اوست یار او شود جز مگر داود کو شیخت بود

2551. *Her kim onun cinsi ise onun yâri olur. Ancak Dâvûd değil ki o senin şeyhin olur.*

"Her kim ki o nefsin ve nefsanînin cinsi ise, nefsin ve nefsanînin dostu ve muîni olur. Ancak o senin şeyhin olan Dâvûd meşrebindeki zât, nefse ve nefsanîye muhâlif olur." İkinci mısra'daki *مگر* lafzı te'kid için zâid olarak gelmiştir.

هر که را حق در مقام دل نشانده کو مبدل گشت و جنس تن نماند

2552. *Zîrâ Hak her kimi gönül makâmında oturttu ise, o mübeddel oldu, onun cinsi kalmadı.*

Zîrâ Hak Teâlâ hazretleri her kimi gönül makâmında oturttu ise, onun sıfât-ı nefsânîyyesini sıfât-ı rûhânîyyeye tebdîl buyurdu ve o zâtın makâm-ı nefsânîyyetteki hâli kâmilten değışti ve onda artık nefsin cinsi kalmadı ve bu sebeple o nefse ve nefsânîye meyletmez oldu.

خلق جمله علتی اند از کمن یار علت میشود علت یقین

2553. *Halk cümleten kemînden illete mensûbdurlar; muhakkaktır ki illet, illetin yârî olur.*

"Halk-ı âlem sûret-i umûmiyyede bâtın cihetinden illete mensûbdurlar. Her bir illet mutlakâ diğer illetin yârî ve muîni olduğu için, onlar da birbirinin yârî ve muîni olurlar." "Bâtın cihetinden olan illet"ten murâd, nefsin kötü sıfatlarıdır. Ya'ni kötüler kötülerin yârî ve muîni olur. Nitekim âyet-i kerîmede الْخَيِّثَاتُ لِلْخَيِّثِينَ وَالْخَيِّثُونَ لِلْخَيِّثَاتِ (Nûr, 24/26) ya'ni "Fenâ olan kadınlar fenâ olan erkekler için ve fenâ olan erkekler dahi fenâ olan kadınlar içindir" buyurulur.

Beyt (Ankaravî'den):

Câhili câhil bulur, dâniyi dâni, dünü dün

Cinsine meyl eyler elbette cihanda her kişi

هر کسی دعوی داودی کند هر که یتیمیز کف در وی زند

2554. *Her bir alçak Dâvûd'luk da'vâsı eder. Her kim temyîzsiz ise elini ona vurur.*

"Henüz nefs-i leîminin hükmü altında zebûn olan her bir alçak Dâvûd'luk ya'ni mürşidlik da'vâsı eder; ve her kim sıfât-ı nefsânîyye illetiyle ma'lûl olanı fark edemeyecek derecede bî-temyîz ise, ona elini vurur." Ya'ni gidip mürşid-i kâmil zannıyla ona intisâb eder ve onun terbiyesi ile kendisinin kemâle geleceğini zanneder. Böyle illet sâhibi olan her iki kimsenin içtimâ'ından ne fâide hâsıl olur?

از صیادی بشنود آواز طیر مرغ ابله میکند آن سوی سیر

2555. *Bir avcıdan kuş sesini işitir, ahmak kuş o tarafa yürür.*

"Avcı"dan murâd, yalancı şeyh, "kuş sesi"nden murâd evliyâullâhın hakâyık ve maârifine müteallik sözleri, "ahmak kuş"tan murâd, şeyh-i mu-kallîdin taklîdini fark ve temyîz edemeyen kimselerdir. Ve bu beyt-i şerîf ev-velki beyt-i şerifin te'kididir.

نقد را از نقل نشناسد غوی است . هین از او بگیر اگر چه معنوی است

2556. *Nakdi nakilden tanımaz gavîdir; âgâh ol, her ne kadar ma'nevî ise de ondan kaç!*

Ma'lûm olsun ki, yalancı şeyh iki nevi'dir. Biri tamâmiyle nefsinin sıfatlarına mağlûb olmakla berâber, evliyâullâhın ulûm ve maârifini, zekâsı ve dirâyeti hasebiyle iyi öğrenmiş olur; ve talâkat-i lisâniyyesi olmak i'tibâriyle halka vâzih beyânatta bulunup onları kendi tarafına celb eder; ve bundan maksadı istifâde-i nefsânîyedir. Bunların halkı başlarına toplamak için çıtırtkanları vardır. Şeyhlerinin kutbû'l-aktâb olduğunu i'lân ederler. Bunlar sırf sûret şeyhleridir. Diğer sınıf, sülûk ve ibâdât ile nefislerinin ba'zı sıfatlarından kurtulmuş olurlar ise de ba'zı mühim sıfatları bâkidir. Tarîkate terakkî edip kendilerine tecelliyât-ı rûhânîyye vâki' olur. Bu tecelliyât-ı rûhânîyyeyi, tecelliyât-ı rabbânîyye zannedip sülûklerinin tamâm olduğuna hükmederek kendilerini mürşidden müstağni görürler ve halkı irşâda kıyâm ederler. Bunlar, dahi ma'nevî olan yalancı şeyhlerdir. "Zîrâ her iki sınıf dahi nakd ile nakli ya'ni sahîh ile kalpî fark edemezler ve Hak yolunun azgı ve şaşkınlırlar. Binâenaleyh ey zekî olan tâlib, bunlardan kaç, hakîkî mürşid aral"

Şeyh Şihâbüddin Sühreverdî hazretleri *Avârîfû'l-Maârif*'te bu ma'nevî olan yalancı şeyhlere "mürîd-i ebter" ta'bîr buyururlar. Zîrâ kendilerinde mevcûd olan enâniyet sebebiyle, bir kâmile itâat ve inkıyâd lüzûmunu hissetmezler. Bunlar dâimâ kendilerini medh edip halka münâsebet düştükçe ke-râmetlerinden bahs ederler ve tasarruflarını söylerler ve sûfî kıyâfetlere pek ziyâde ehemmiyet verirler; ve bî-temeyyûz ve ahmak olan kimseler de bunlara aldanıp mürîd olurlar.

رسته و بر بسته پیش او یکی است گر یقین دعوی کند او در شکی است

2557. *Onun önünde "ruste" ile "ber-beste" birdir. Her ne kadar yakîn da'vâ ederse de o şek içinde.*

"Ruste", kendinden bitmiş ya'ni hudâyî nâbit olan; ve "ber-beste", nemâsı olmayan ma'nâsınadır. Ya'ni "Bu yalancı şeyhlerin önünde terakkîye istîdâdı olan ile olmayan mürîdler müsâvidir. Onlara lâzım olan teksîr-i mürîd-dir. Mürîdler çoğaldıkça nefisleri mahzûz olur. Maahâzâ insan kendi nefesine basîret üzere olduğundan, zâhirde mürîdlerine karşı her ne kadar mertebe-i yakîne vusûl da'vâsında bulunsa da, bâtını ve kalbî şek ve şübhe içindedir."

این چنین کس گر ذکی مطلق است چونش این تمیز نبود احمق است

2558. Böyle kimse her ne kadar zekiyy-i mutlak ise de, mâdemki ona bu temyîz olmaz, ahmaktır.

"Böyle "ruste" ile "ber-beste"yi fark edemeyen kimse, her ne kadar halk ile olan münâsebetinde ve muâmelâtında zekiyy-i mutlak olsa bile, mâdemki kendisinde bu temyîz ve tefrîk dirâyeti yoktur, ahmaktır." "Ahmak" akli az olup bir şeyi kendi mevki'inin gayri bir yere koyan kimseye derler.

هین از او بگریز چون آهو ز شیر سوی او مشتاب ای دانا دلیر

2559. Âgâh ol, âhû arslandan kaçtığı gibi ondan kaç, ey cesûr olan ârif onun tarafına acele etme!

Ey tarîk-ı Hak tâlibi, müteyakkuz ol, âhû arslanın şerrinden nasıl kaçarsa sen dahi o temyîz sâhibi olmayan ahmaktan öyle kaç! Ey mürşid aramakta cesûr olan ârif, sakın-o ahmak tarafına isti'câl etme!

گریختن عیسی علیه السلام فراز کوه از احمقان

İsâ (a.s.)ın ahmaklardan dağ tepesine kaçması

عیسی مریم به کوهی میگریخت شیر گویی خون او میخواست ریخت

2560. Meryem'in İsâ'sı bir dağa kaçıyor idi, gûyâ arslan onun kanını dök-mek isterdi.

آن یکی در پی دوید و گفت خیر در پست کس نیست چه گریزی چو طیر

2561. O bir kimse onun arkasında koştu ve dedi: "Hayrola, senin arkanda kimse yoktur, kuş gibi ne kaçuyorsun?"

با شتاب او آن چنان میناخت جفت کر شتاب خود جواب او نگفت

2562. O acele ile çift olarak öyle koşuyordu ki, acelesinden onun cevâbını söylemedi.

Hız. İsâ (a.s.) acele denilen ma'nânın eşi ve mücessem refiki olarak öyle koşuyordu ki, aceleden dolayı o arkasından koşup sebep soran adama cevap vermedi.

يك دو ميدان در پی عیسی براند پس به جد جد عیسی را بخواند

2563. *Bir iki meydan İsâ'nın arkasından sürdü, sonra ciddin ciddi ile İsâ'yı çağırırdı.*

O suâl soran adam İsâ (a.s.)'ın arkasından bir iki meydan koştu, sonra ciddin ciddi, ya'ni kemâl-i ciddiyet ile İsâ (a.s.)'ı çağırırdı, dedi:

کز پی مرضات حق يك لحظه بیست که مرا اندر گریزت مشکلی است

2564. *Ki: "Rızâ-yı Hak için bir lahza dur, zîrâ senin kaçmanda benim için bir müşkil vardır."*

از که این سو میگیزی ای کریم نه پیت شیر و نه خصم و خوف و بیم

2565. *"Ey kerîm, kimden bu tarafa kaçuyorsun? Arkanda ne arslan ve ne düşman ve ne havf ve korku vardır!"*

"Havf", Arabî ve "bîm", Fârisî olarak "korku" ma'nâsına olup, ikinci mısra'da yekdigêrinin mürâdifi olarak te'kiden mezkûrdur. Hind nüshalarında ikinci mısra' *بی پیت شیر و نه خوف خصم و بیم* sûretindedir. Ma'nâsı "Arkanda ne arslan ve ne düşman korkusu ve sair korku vardır" demek olur.

گفت از احمق گریز اتم برو میرهام خویش را بندم مشو

2566. *Dedi: "Ahmaktan kaçıcıyım; git, kendimi kurtarıyorum, bana bağ olma!"*

İsâ (a.s.) o kimsenin ısrân üzerine cevâben buyurdu ki: "Ahmaktan kaçıcı bir haldeyim. Git, kendimi ahmağın şêâmetinden kurtarıyorum, bana bağ olma ve beni yolumdan alıkoyma!" Hadîs-i şerifte *والاحق عدوی العاقل صدیقی* ya'ni "Âkil benim dostumdur ve ahmak düşmanumdur" buyrulur.

گفت آخر آن مسیحانی توی که شود کور و کر از تو مستوی

2567. *Dedi: "Nihâyet o Mesîhâ sen değil misin ki, senden kör ve sağır müstevî olur?"*

"Müstevî", iyi ve sahîh ve tâmmü'l-hılka ve düzgün ma'nâsınadır. "Mesîhâ", İsâ (a.s.)'ın ism-i şerifidir. Kesret-i seyâhatinden veyâhut hastalara

mesh edip şifâ bahş etmesinden dolayı bu isim ile tesmiye olundu. Arkasından koşan kimse İsâ (a.s.) a hitâben dedi: "Nihâyet sen o Mesîh (a.s.) değil misin ki, körler ve sağırлар senin bir sıvayışından şifâ bulup tâmmü'l-hilka olurlar?"

گفت آری گفت آن شه نیستی که فسون غیب را ماویستی

2568. "Evet!" buyurdu. Dedi: "Sen o şâh değil misin ki gayb füsûnuna me'vâsın?"

İsâ (a.s.) o kimseye cevâben: "Eyet," buyurdu. O kimse dahi tekrar dedi ki: "Sen o şâh-ı nübüvvet değil misin ki âlem-i gayba mahsûs olan efsûnun mahallisin?" "Efsûn"dan murad, esmâ-i ilâhiyyedir.

چون بخوانی آن فسون بر مرده بر جهد چون شیر صید آورده

2569. "Sen efsûnu bir ölü üzerine okuduğun vakit o, bir av getirmiş arslan gibi sırrar."

گفت آری آن منم گفتا که تو بی ز گل مرغان کنی ای خوب رو

2570. "Evet ben oyum!" buyurdu. Dedi: "Ey güzel yüzlü, çamurdan kuşlar yapan sen değil misin?"
[2580]

İsâ (a.s.) cevâben: "Evet, o benim!" buyurdu. O kimse tekrar sordu ki "Ey güzel yüzlü olan nebiyy-i muhterem, çamurdan kuşları yapan sen değil misin? Nitekim الطين كَهَيْتَ الطير (Âl-ı İmrâ, 3/49) ya'ni "Ben si zin için kuş hey'eti gibi yaparım, Allah Teâlâ'nın izni ile bir kuş olur" dedin.

گفت آری گفت پس ای روح پاک هر چه خواهی میکنی از کیست باک

2571. Dedi: "Evet", Dedi: "Böyle olunca ey pâk olan rûh, her ne istersen ya pyorsun, korku kimindir?"

İsâ (a.s.) yine "Evet!" buyurdu. O kimse cevâben tekrar dedi: "Mâdemk senin bu kadar mu'cizâtın vardır. Ey rûh-i celîlî pâk olan nebiyy-i zîşân, böyle her istediğini yaptığın halde, artık kimden korkup kaçırıyorsun?"

با چنین برهان که باشد در جهان که نباشد مر ترا از بندگان

2572. "Böyle burhân ile cihanda kim olur ki, senin bendelerinden olmasın!"

گفت عیسی که به ذات پاک حق مبدع تن خالق جان در سبق

2573. *İsâ buyurdu: "Hakk'ın zât-ı pâkine yemîn ederim ki, tenin mübdi'i ezelde cânın hâlikudur."*

حرمت ذات و صفات پاک او که بود گردون گریبان چاک او

2574. *"Onun zât ve sıfâtının hürmeti hakkı ki, felek onun yaka parçalayıcısıdır."*

Bu iki beyit-i şerif İsâ (a.s.) tarafından vâkı' olan yemîndir. "Girîbân-çâk-ı o" feleğin ifrât üzere âşık-ı Hak olduğu ma'nâsından kinâyedir.

کآن فسون و اسم اعظم را که من بر کر و بر کور خواندم شد حسن

2575. *"Ki, o füsûn ve ism-i a'zamı ki, ben sağır ve kör üzerine okudum iyi oldu."*

"Hakk'ın Zât-ı pâkine ve esmâ ve sıfât-ı cefîlesine yemîn ederim ki, o füsûn-ı gaybî ve ism-i a'zamı sağır ve kör üzerine okudum, sıhhat buldular."

بر که سنگین بخواندم شد شکاف خرقة را بدرید بر خود تا بناف

2576. *"Ağır dağ üzerine okudum yarıldı, hırkayı kendi üzerinde göbeğine kadar yırttı."*

"O ism-i a'zamı, cismi sakîl olan dağ üzerine okudum; cisminin hırkasını göbeğine kadar yırttı ve parçaladı." Ya'ni sıfât-ı nefsâniyye ağırlıklarını hâmil olan diri bir cism-i kesîf üzerine okudum, ahkâm-ı cismâniyye hırkasını yırttı, bâtınında olan ahkâm-ı rûhiyye sâdır oldu.

بر تن مرده بخواندم گشت حی بر سر لا شی بخواندم گشت شی

2577. *"Ölmüş ten üzerine okudum, diri oldu. Lâ-şey başı üzerine okudum, "şey" oldu."*

Yukandaki beyt-i şerif diri cisim hakkında idi. Bu beyt-i şerif dahi ölmüş cisim hakkındadır. "Mevt-i tabîi ile ölmüş bir cisim üzerine o ism-i a'zamı okudum, diri oldu. Ma'rifet-i Hak'tan bî-behre ve lâ-şey bir baş üzerine okudum, ârif-i Hak ve bir şey oldu."

خواندم آن را بر دل احمق به ود صد هزاران بار و درمانی نشد

2578. *"Onu ahmağın kalbi üzerine muhabbetle yüz binlerce kerre okudum, bir derman olmadı."*

"Vüdd", "muhabbet" ma'nâsınadır. Bu kelime her ne kadar dâl'in teşdidiyle ise de kâfiyeden dolayı tahfif ile irâd buyurulmuştur. Ya'ni "O efsûn-i gay-bîyi ve ism-i a'zamı, ahmağın kalbine, sâika-i muhabbet ve şefkat ile birçok def'alar okudum. Hamâkat-i asliyyesi gidip yerine zekâvet ve temyîz-i sahîh gelmedi."

سنگ بخارا گشت و ز آن خو بر نگشت رنگ شد کز وی نرود هیچ کشت

2579. "Mermer taşı oldu ve o huydan dönmedi. Kum oldu ki, ondan hiç ekin bitmez."

"Mermer taşı gibi kaskatı olup îmânı kabûl etmedi ve inâd huyundan dönmedi; veyâhüt sûret-i zâhirede îmânı kabûl edip yumuşaklık eseri gösterdi ise de, kendisinden aslâ ekin bitmeyen kum gibi oldu ve aslâ irfâna kabiliyet göstermedi." Nitekim hadîs-i şerifte *كما عجزت عن اصلاح الاحمق* ya'ni "Ahmağın islâhından âciz olduğum gibi ihyâ-i mevtâdan âciz olmadım" buyrulur. Ma'lûm olsun ki, Cenâb-ı Şeyh-i Ekber Muhyiddin Arabî hazretlerinin *Fusûsu'l-Hikem*'de *Fass-ı Ya'kûbî*'de beyân buyurdıkları vech ile, enbi-yâ (aleyhimü's-selâm) "emr-i teklîf"ye hâdimdiler, "emr-i irâdî"ye hâdim değildiler. Binâenaleyh ezelde hamâkatı sâbit olan kimseleri akla da'vet ettikçe hamâkatleri teşeddüd eder. Onlar tabîb gibidirler, helâke meyl-i kat'îsi olan bir hastayı tabîb tedâvî ettikçe helâkine hâdim olmuş olur.

گفت حکمت چیست کآنجا اسم حق سود کرد اینجا نبود آن را سبق

2580. Dedi: "Hikmet nedir ki, burada ism-i Hak fâide etti, burada onun için ta'lîm olmadı?"

O Hz. İsmâ'nın arkasından koşan kimse dedi: "Yâ nebiyyallah, hikmet nedir ki ism-i Hak orada, ya'ni körler, sağırklar ve ölümler üzerinde te'sîr ve fâide etti de, burada ya'ni ahmaklar üzerinde müessir olup ta'lîm-i akl edemedi?"

آن همان رخ است و این رنجی، چرا او نشد این را و آن را شد دوا

2581. "O da marazdır, bu da bir marazdır; niçin o buna devâ olmadı ve ona oldu?"

"Hemân" kelimesi hasr, takrîb, isti'câl ve istimrâr için kullanılır. Burada takrîb içindir. Nitekim Türkçe'de dahi "Hemen ikisi birdir" tarzında müs-ta'meldir. Ya'ni "Körlük ve sağırılık bir maraz olduğu gibi hamâkat dahi bir

marazdır ve maraz olmak i'tibârıyla bunların hemen ikisi birdir. O ism-i Hak niçin bu sûfî maraz ve illet sahiplerine ilâç oldu da, bu ma'nevî maraz ve illete ilâç olmadı?"

گفت رخ احمقی قهر خداست رخ و کوری نیست قهر، آن ابتلاست

2582. Dedi: "Ahmaklık marazı Hudâ'nın kahrıdır, körlük marazı kahr değildir, o ibtilâdır."

Kahr-ı ilâhînin sebebi hakkında *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Ya'kubî'de Cenâb-ı Şeyh-i Ekber hazretleri şöyle buyururlar: فما اعطاه الخیر سواء ولا اعطاه ضد الخیر: غیره بل هو منعم ذاته ومعنیها فلا یذمن الا نفسه ولا یحمدن الا نفسه فله الحجة البالغة فی علمه بهم اذ Ya'ni "Abde hayrı kendi zâtının gayrı vermedi ve ona zıdd-ı hayrı kendisinden başkası i'tâ etmedi. Belki abd zâtını mün'im ve muazzıbdır. O ancak kendi nefsinı zemmetsin ve ancak kendi nefesine hamd etsin. Şu halde Hakk'ın onlara ilminde, Allah için hüccet-i bâlîğa sâbittir. Zîrâ ilim ma'lûma tâbî'dir."

İmdi abdin ayn-ı sâbitesindeki hâl neyi iktizâ ediyorsa, Hakk'ın o hâl üzere ma'lûmudur; ve Hakk'ın irâdesi ise ilmine tâbî'dir. Nitekim sûret-i ilâhiyye üzerine mahlûk olan insan dahi ma'lûm olmayan bir şeyi murâd etmez. Eğer abdin ayn-ı sâbitesî hâl-i şekâvetini muktezî ise, şekâvetle Hakk'ın ma'lûmu olur ve şekâveti hakkında da irâde-i ilâhiyye taalluk eder, şekâvetin kahr-ı ilâhî olmasına gelince: A'yân-ı sâbite esmâ-i ilâhiyyenin zılâlidir. Kahr-ı ilâhiyye mazhar olan abdin ayn-ı sâbitesî esmâ-i kahriyyeden birinin zıllı olur. Esmâ-i ilâhiyye dahi Hakk'ın zılâlidir. Bundan anlaşılır ki, cemî'-i mevcûdâtın vücûdu zilden başka bir şey değildir. Vücûd ancak zî-zıll olan Hakk'ındır. Tehâlûf ve tenâzü' ancak yekdiğerine müteakıl olan esmâ-i ilâhiyyenin tenâzü' ve tehâlûfüdür. Bu hakîkati anlayan anladı ve anlamayan inkârda kaldı. Beyt-i Hâfız Şîrâzî (k.s.):

مدعی خواست که آید تماشا که راز دست غیب آمد وبر سینہ نا محرم زد

Nazmen tercüme: "Müddeî istedi ki râzî temâşâ etsin

Dest-i gayb geldi de nâ-mahremi çekti geriye."

ابتلا رنجی است کآن رحم آورد احمقی رنجی است کآن زخم آورد

2583. "İbtîlâ bir marazdır ki, merhamet getirir; ahmaklık bir marazdır ki o sıkıntı getirir."

"Körlük ve sağırılık gibi ibtilâ bir marazdır ki, onu görenler acır ve merhamet eder. Fakat ahmaklık bir marazdır ki, onun hâli ehl-i idrâke sıkıntı ve zahmet verir." Maraz-ı cismânî hakkında Resûl-i Ekrem Efendimiz: *إذا أحب الله عبدا ابتلاه* ya'nî "Allah Teâlâ bir kulumu sevdiği vakit, onun tazar-ru'unu ve niyâzını dinlemek için onu mübtelâ kılar" buyurur. Maraz-ı ma'nevî hakkında da: *ان الاحمق يصيب بجهله اعظم من فجور الفاجر* ya'nî "Ahmağa cehli sebebi ile isâbet eden şey fâcirin fücûrundan daha büyüktür" buyurur.

آن چه داغ اوست مهر او کرده است چاره بر وی نیآرد برد دست

2584. "O ki onun dâğdır, mührü o yapmıştır. El onun üzerine bir câre götür-meğe kâdir olmaz."

Yukarda izâh olunduğu üzere, mâdemki Hakk'ın irâdesi o kimsenin hamâkatine ve şekâvetine taalluk etmiştir ve onlar hakkında da *ختم الله على قلوبهم* (Bakara, 2/7) buyrulmuştur. Artık enbiyânın ve onları veresesi olan evliyanın nesâyılı onlara te'sîr etmez; zîrâ resûl ve vâris emr-i teklîfiye hâdim olup sûret-i umûmiyyede Hakk'ın emrini tebliğ ederler, yoksa onlar emr-i irâdîye hâdim değildirler.

ز احمقان بگریز چون عیسی گریخت صحبت احمق بسی خونها بریخت

2585. *Ahmaklardan kaç, çünkü İsa (a.s.) kaçtı; ahmağın sahbeti çok kanlar döktü.*

اندک اندک آب را دزدد هوا دین چنین دزدد هم احمق از شما

2586. *Havâ suyu yavaş yavaş çalar, ahmak dahi sizden öyle çalar.*

Havâ-yı nesimî, tebahhur eden suyu nasıl ki, yavaş yavaş ve azar azar çalarsa, ahmak şakî dahi sendeki nûr-i îmânî öylece yavaş yavaş çalar ve her gün senin saf i'tikadından bir şey bozar ve seni îmânında şekke düşüre düşüre dinsiz eder.

گرمیت را دزدد و سردی دهد همچو آن کو زیر کون سنگی نهد

2587. *Harâreti çalar ve soğukluk verir, o kimse gibi ki kucının altına bir taş koyar.*

Ya'nî "Taş üstüne oturan kimsenin harâret-i garîziyyesini o taş nasıl çalıp kendi soğukluğunu verirse, ahmak da sendeki harâret-i aşk-ı ilâhîyi ve îmân-ı öylece alır ve bürûdet-i küfrünü ve inkânı verir." Nitekim her gün bu hâlin binlerce misâlini görüyoruz. Ebeveyni sulehâdan olup onların terbiyeleri-

ni alan birçok zekî evlâdlar, birkaç sene dâr-ı küfr içinde imrâr-ı hayât etmekle, onların zulmet-i küfr ve inkârlarına bürünüp gelmişler ve diğer vatandaşlarını da idlâle çalışmışlardır.

آن گریز عیسی نه از یم بود ایمن است او آن پی تعلیم بود

2588. O firâr-ı İsevî korkudan değil idi; o eymindir ta'lîm için idi.

İsâ (a.s.)'ın ahmaktan firân kendisine ondan bir zarar gelir korkusuyla vâki' oldu zannetme! Enbiyâ-yı izâm hazarâtı makâm-ı emnedir. Onlar hiçbir havâ ile müteharrik olmayacak sûrette metânet ve mekânet sāhipleridir. Onun bu firân her renge boyanmak ve her havâ ile müteharrik olmak isti'dadını hâiz bulunan za'f-ı kalb ashâbına ta'lîm için idi; ve onların veresi olan evliyâ-yı kirâm hazarâtı dahi یَحْزَنُونَ وَلَا هُمْ یَحْزَنُونَ (Yûnus, 10/62) ["Bilesiniz ki, Allah'ın vefîlerine korku yoktur; onlar aslâ mahzûn olmayacaklardır"] âyet-i kerîmesi muktezâsınca her türlü mahâvîften emindirler.

زمهریر ار پر کند آفاق را چه غم آن خورشید با اشراق را

2589. Eğer zemherîr âfâkı doldurursa hurşîd-i bâ-ışrâk için ne gam vardır?

Enbiyâ ve onların vârisleri olan evliyâ işrâk sāhibi olan güneşe benzerler. "Eğer kış mevsiminde soğuk âfâkı tutsa, güneşe ne te'sîr olur?" Binâ-enaleyh bu saâdetlilerin ahmaklara karîn olmasında kendileri için hiçbir mahzûr yoktur. Fakat nâkûsların musâhabe-i humakâdan içtinâb etmeleri vâcibdir. Zîrâ onlar henüz şems-i bâ-ışrâk olmadıklarından, kendilerindeki harâret-i îmân-ı cüz'î bürûdet-i küfr ile söner.

قصه اهل سبا و حماقت ایشان و اثر ناکردن نصیحت انبیا در احماق

Ehl-i Sebe'in ve onların hamâkatinin ve
nasîhat-i enbiyâ te'sîr etmemesinin kıssası

یادم آمد قصه اهل سبا کز دم احمق صباشان شد وبا

2590. Sebe' ehlinin kıssası hatırıma geldi ki, ahmağın deminden sabâ onlara vebâ oldu.

"Sabâ", seher vaktinde esen latîf rûzgâr; "vebâ", helâk-i umûmîye sebeb olan sâî hastalık demektir. Sebe' şehri ahâlisinin küssası bu cildin ibtidâlarındadır. Burada onların tafsîl-i ahvâline şûrû' buyrulur. Ya'ni "Sebe' şehri latîf bir şehir iken, ahmağın deminden ve sözünden harâb oldu; ve latîf olan sabâ rûzgârı o şehrin halkı hakkında vebâ oldu."

آن سبا ماند به شهر بس کلان در فسانه بشنوی از کودکان

2591. O Sebe' çok büyük bir şehre benzer ki, masalda çocuklardan dinlersin.

Çocukların lisânından masal olarak dinlediğin o Yemen'de kâin Sebe' şehri büyük bir şehre benzer ve masalda böyle tasvîr olunur.

کودکان افسانهها میآورند درج در افسانه شان بس سر و پند

2592. Çocuklar masallar getirirler; onların masallarında çok sır ve nasihat vardır.

هزلها گویند در افسانهها گنج میجو در همه ویرانهها

2593. Masallar içinde hezller söylerler; hazîneyi bütün vîrâneler içinde ara!

"Hezl", latîfe ve alay tarzında sözler söylemektir. Ya'ni "Masallar içinde akıl ve mantığa sığmayacak latîfeler söylerler. Ma'nâ hazînesini ve defnesini hep bu vîrâne ve harâbe mesâbesinde olan hezller içinde ara!" Nitekim çocuklara masallarda derler ki:

بود شهری بس عظیم و مه ولی قدر او قدر سکره بیش نی

2594. "Çok azîm ve cesîm bir şehir var idi, fakat onun mikdârı kâse mikdârı, ziyâde değîl."

"Sükûrre", topraktan ma'mûl kâse ma'nâsındır. "Sükûre" ve "ûskûre" de derler. Bu beyt-i şerifte hezl tarzında bir hakikat beyân buyrulur. Ya'ni "Bu Sebe' şehri zâhirde azîm ve cesîm idi, fakat hakikatte gâyet dar idi ve sûreti büyük ma'nâsı çok küçük idi demek olur." Nitekim vücûd-i beşerin sûreti âlemin hey'et-i mecmûasına nisbeten gâyet küçük ve ma'nâsı pek büyüktür ve âlemin sûreti ise insana nisbeten pek büyük, fakat ma'nâsı küçüktür.

بس عظیم و بس فراخ و بس دراز سخت زفت و زفت اندازه پایز

2595. "Çok büyük ve çok geniş ve çok uzun, pek cesîm ve soğan ölçüsü kadar idi."

Bu beyt-i şerif dahi yukanda izâh olunduğu gibi hezl tarzında beyân-ı hakîkattir; ve dünyânın vücûduna işâret buyurulması muhtemeldir. "Zîrâ dünyânın genişliği budur ki, birçok esmâ-i ilâhiyye mezâhirini câmi'dir. Ve darlığı budur ki, bu mezâhirin kâffesi vücûdât-ı izâfiyyeden ve hayâlden ibârettir."

مردمی در شهر مجموع اندر او لیک جمله سه تن ناشسته رو

2596. "Adamlar şehirde toplanmış idi; lâkin onda hepsi yüzü yıkanmamış üç kişi idi."

"Nâ-şüste-rû", kıymetsiz ve i'tibârsız ma'nâsından kinâyedir. "Bu şehirde çok adam var idi, fakat hakîkatte orada ancak kıymetsiz üç kişi var idi." Nitekim âtûde vasıfları beyan buyurulur. Hind nüshalarında birinci mısra' مردم در شهر مجموع اندر او ya'ni "On şehrin adamları onda mecmû' idi" sûretindedir.

اندر او خلق و خلاق بیشمار لیک آن جمله سه خام پخته خوار

2597. "Onda sayısız halk ve halâyık var idi, fakat o hepsi, pişmiş yiyici üç ham idi."

"O şehirde sayısız mahlûk ve ahâli var idi, fakat onların hepsi pişmiş yiyici, ya'ni lüpçü ve hazırâ konuk üç hâm ve nâkıs kimseden ibâret idi." "Halk", mahlûk, ve "halâik", ahâli ma'nâsınadır. Hind nüshalarında birinci mısra' مردم در شهر مجموع اندر او ya'ni "Onda halâikün envâ'ı sayısız idi" sûretindedir.

جان ناکرده به جانان تاختن گر هزاران است باشد نیم تن

2598. Cânâna koşu yapmamış olan can, eğer binlerce olsa yarım kişi olur.

Cânân-ı hakîkî olan Hak tarafına koşu yapmamış olan canlar, ya'ni şahıslar, eğer adeden binlerce kişi olsa bile yarım kimse hükûmündedir. Binânenaleyh bu şehrin halkı da bu kabîlden idi.

آن یکی بس دور بین و دیده کور از سلیمان کور و دیده پای مور

2599. "O birisi çok uzak görücü ve gözû kör idi; Süleyman'dan kör ve karınca'nın ayağını görmüş idi."

Ya'ni "Birisi harîs-ı dünyâ olup umûr-i dünyânın dekâyıkını görecektedecede uzak görücü idi ve fakat kendi rızkının mikdârını göremeyecek derecede kör idi. Süleyman'dan ya'ni hakîkatü'l-hakâyıktan kör idi. Halbuki dünyâ menâfi'inin en incisini görmüş idi."

و آن دگر بس تیز گوش و سخت کر گنج در وی نیست يك جو سنگ زر

2600. "Ve o diğeri çok keskin ısıtıcı ve pek sağır idi. Hazînedir, bir arpa ağır-
[2610] rı altın yoktur."

"Ve o hazıra konuk olan üç kimseden diğeri dahi mesâlih-i dünyeviyyeye âid sözler hakkında çok keskin ısıtıcı idi ve hakâyika müteallik olan sözlerle karşı pek sağır idi. Süret-i zâhirede dünyâya müteallik ma'lûmâtı toplamış bir hazîne idi, fakat onda ma'nâ cihetinden kıymetli olmak üzere bir arpa ağırlığı kadar olsun ma'lûmat yok idi."

و آن دگر عور و برهنه لاشه باز ليک دامنهای جامه او دراز

2601. "Ve o diğeri ûr ve uryân lâşesi açık idi, fakat onun libâsının etekleri uzun idi."

"Ve o üç lûpçüden diğeri de çınl çıplak, avret mahalli açık idi; fakat üzerindeki libâsın etekleri uzun idi; ya'ni hâyâsız bir fâsık idi ki, libâs-ı takvâdan ârî ve fakat emel gömleği uzun idi." "Lâşe" den murâd avret mahallidir. Hind nüshalarında "lâşe-tâz", ya'ni "lâşeye koşucu" sûretindedir.

گفت کور اینک سپاهی میرسد من همی بینم که چه قومند و چند

2602. Kôr dedi: "İşte bir asker geliyor, ben ne kavim ve ne kadar olduklarını görüyorum."

Bu üç şahs-ı nâkûsın ahvâli âtîdeki bahiste Cenâb-ı Pîr efendimiz tarafından izâh buyurulacaktır.

گفت کر آری شنودم بانگشان که چه میگویند پیدا و نهان

2603. Sağır dedi: "Evet, onların sesini işittim ki, açık ve gizli ne söylüyorlar."

آن برهنه گفت ترسان زین منم که بیرند از درازی دامنم

2604. O çıplak adam dedi: "Eleğimin uzunluğundan keserler diye ben bundan korkucuyum."

کور گفت اینک به نزدیک آمدند خیز بگیریم پیش از زخم و بند

2605. Kôr dedi: "İşte yakına geldiler, kalkın zahm ve bendden evvel kaçalım!"

"Gelen asker bizi döğüp esir etmeden evvel kaçalım!" dedi.

کر همیگوید که آری مشغله میشود نزدیکتر یاران هله

2606. *Sağır diyor idi ki: "Evet, ey dostlar hele meşgale pek yakın oluyor!"*

"Hele", kelime-i tenbîhtir. "Gâfil olmayın, askerî gulgulesi pek yaklaştı" demektir.

آن برهنه گفت آوه دامنم از طمع برند و من نالینم

2607. *O çıplak dedi: "Eyvah benim eteğimi tama'dan kesecekler ve ben nâ-ey-menim!"*

"Eymen", burada sağ el ma'nâsına olan "yemîn" den müştakk olup "kuvvetli" ma'nâsı murad olunur. Ya'ni "Gelecek asker benim uzun eteğimi kesecekler, halbuki ben onlara karşı kuvvetli değilim."

شهر را هشتند و بیرون آمدند در هزیمت در دهی اندر شدند

2608. *"Şehri bıraktılar ve dışarıya geldiler; hezîmet içinde bir köye gittiler."*

"Hâsıl-i kelâm bu üç lüpçü askerden korkarak şehri bırakıp kaçtılar ve hârice çıktılar. Hezîmet içinde bir köye gittiler."

اندر آن ده مرغ فربه یافتند لیک ذره گوشت بر وی نه نژند

2609. *"O köyde semiz kuşlar buldular; fakat onun üzerinde zerre kadar et yok, zayıf."*

Bu tavsîfât, çocukların söyledikleri masallardaki tavsîfâtın olup "semiz kuş"tan murâd, dünyâ ve "onun üzerinde zerre kadar et olmaması" lezzât-ı dünyeviyyenin hayâl olmasına işârettir.

مرغ مرده خشک و ز زخم کلاغ استخوانها زار گشته چون پناغ

2610. *"Ölmüş kuş kuru ve kara karga darbesinden kemikleri iplik gibi ince olmuş idi."*

"Külâğ", (کُلَاغ) "kara karga"; "penâğ", lif telleri ve iplik ve örümcek ağının telleri ma'nâsınadır. Ya'ni "Kuş ölmüş ve kurumuş idi ve kargaların didiklemesinden kemikleri iplik gibi incecik bir hâle gelmiş idi." Ankaravî hazretleri buyurur ki: "İplik gibi kemikler"den murâd, dünyâ ve "ölü kuşlar"dan murâd, emvâl ve erzâk-ı dünyeviyye, "kargalar"dan murâd, ehl-i dünyâdır.

ز آن همیخوردند چون از صید شیر هر یکی از خوردنش چون پیل سیر

2611. "Arslanın avdan yediği gibi ondan yediler; her biri onu yemekten fil gibi tok oldu."

"Arslan avladığı hayvanı kemâl-i iştihâ ile yediği gibi onlar dahi bu ölmüş kuşdan yediler ve her biri fil gibi doyup şişti." Ya'ni huzûzât-ı dünyeviyyeden nefislerini meşbû' kılıp her birinin nefsi fil gibi cesâmet peydâ etti.

هر سه ز آن خوردند و بس فربه شدند چون سه پیل بس بزرگ و مه شدند

2612. "Her üçü ondan yediler ve çok semiz oldular, üç fil gibi çok iri ve büyük oldular."

آن چنان کز فربهی هر يك جوان در ننگجیدی ز زفتی در جهان

2613. "Öyle ki her bir delikanlı semizlikten cesâmetten cihâna sığamadılar."

"O üç lüpcü huzûzât-ı dünyeviyyeden o kadar doydular ki, her biri nefsinin semizliğinden ve enâniyetinin azametinden "menem diger nîstî" na'ra-sıyla cihâna sığmaz oldular."

با چنین گیزی و هفت اندام زفت از شکاف در برون جستند و رفت

2614. "Böyle kalınlık ve cesîm olan yedi endâm ile kapı yarığından dışarı sıçradılar ve gittiler."

"Gebz", kavî ve kalın şey ma'nâsıdır. "Lezâiz-i dünyeviyye ve huzûzât-ı nefsânîyyeden bu kadar kalın ve semiz olan bu lüpcüler, ölüm kapısının yarığından, dışarıya sıçradılar ve âlem-i sûretten gittiler."

راه مرگ خلق ناپیدا رهی است در نظر نآید که آن بیجا رهی است

2615. Halkın ölüm yolu gayr-ı zâhir bir yoldur, nazara gelmez, zirâ mekân-sız bir yoldur.

نک پیاپی کاروانها مفتفی زین شکاف در که هست آن مخفتفی

2616. İşte kervanlar birbiri arkasından mütetâbi' gibidirler, bu kapı yarığından ki o muhtefidir.

بر در ار جویی نیای آن شکاف سخت ناپیدا و ز او چندین زفاف

2617. Eğer o yarığın kapı üzerinde arasan bulamazsın, pek gayr-ı zâhirdir ve ondan bu kadar zîfâf vardır.

"Zifâf", cem'idir ve "zaff", gelini zevci evine göndermek ma'nâsınadır ve acele gitmek ve acele sürmek ma'nâlarına da gelir. Burada murâd, halkın dârü'l-karâra gönderilmesidir. Ya'ni "Bu halkın cümlesi ölüm yolunun yolcusudur; fakat ölüm yolu sûfî seferlerin yolları gibi meydana görünen yollardan değildir. Yalnız yolcuları görünür ve yol görünmez. İşte ölü kervanları katar katar birbirinin arkasından, o gizli olan kapı yangından gitmektedirler. O ölüm kapısının yangı ve aralığı cismânî bir şey olmadığı için gayr-ı zâhirdir. Halbuki o gayr-ı mer'î olan kapıdan bu kadar halkın acele sürüp gitmeleri vardır."

شرح آن کور دور بین و آن کر تیز شنو و آن برهنه دراز دامن

O uzak görücü körün ve o keskin işitici sağırın
ve o uzun etekli çıplağın şerhi

مرگ خود نشنید و نقل خود ندید کر امل را دان که مرگ ما شنید

2618. *Emeli sağır bil ki, bizim ölümümüzü işitti, kendi ölümünü işitmedi ve kendi naklini görmedi.*

Cenâb-ı Pîr şehirdeki üç nâkıs şahsın remzini beyânen buyururlar ki: "Ey sâlik, vücûdunun şehrindeki "sağır"ı tûl-i emel bil ki, bizim öldüğümüzü işittiği vakit, bir gün gelip ben de öleceğim diye kendi ölümünü bu haberdan işitmez ve mütenebbih olmaz ve bir gün elbette âlem-i âhirete nakl edeceğini basar-ı basîreti ile göremez."

حرص نایناست بیند مو به مو عیب خلقتان و بگوید کو به کو

2619. *Hırs kördür; halâikın aybını inceden inceye görür ve mahalle mahalle söyler.*

Harîs-ı dünyâ olan kimsenin basîret gözü kördür; herkesin birtakım ayıp ve kusurlarını inceden inceye görür ve her yerde ifşâ eder.

عیب خود یک ذره چشم کور او مینیند اگر چه هست او عیب جزو

2620. *O her ne kadar ayıp arayıcı ise de, kendi aybını bir zerre onun gözü görmez.*

[2630]

O harîs-ı dünyâ olan kimse her ne kadar halkın kusûrlarını arayıcı ise de, zerre kadar olsun kendi kusûrunu ve aybını göremez. Çünkü kendi tarafına gözü kördür.

عور میترسد که دامانش برند دامن مرد برهنه کی درند

2621. *Çıplak onun eteğini keserler diye korkar; çıplak adamın eteğini ne vakit keserler?*

"Libâs-ı takvâdan ârî olan bir kimsenin ma'nevî hırsız olan şeytandan aslâ korkusu olmamak lâzım gelir. Zîrâ bu çıplak bir adamın eteği kesilmek ihtimâli yoktur. Zâten çıplaktır." Yâhut "Dünyâ adamı hırs ile mâl-ı dünyâyı cem' etmiş ise de, bu mal hadd-i zâtında onun değildir, bırakıp gidecektir ve hakikatte çıplak ve müflistir. Çünkü âhret için bir şey cem' etmemiştir."

مرد دنیا مفلس است و ترسناک هیچ او را نیست وز دزدانش باک

2622. *Dünyâ adamı müflistir ve korkaktır, onun için aslâ hırsızlardan korku yoktur.*

Dünyâ adamı hakikatte müflis olmakla berâber korkaktır, her an malı yüzünden kendisine bir tehlike geleceğinden ve hırsızdan korkar. Mâdemki müflistir, onun için ne maddî ne de ma'nevî hırsızlardan korku olmamak icât eder.

او برهنه آمد و عریان رود وز غم دزدش جگر خون میشود

2623. *O çıplak geldi ve çıplak gider; halbuki hırsız gamından onun ciğeri hûn olur.*

O dünyâ adamı zâhirde dünyâya çıplak olarak geldi, hem zâhirde ve hem de bâında yine âhirete çıplak olarak gider. Hakikat-i hâl böyle iken o zavalının hırsız gamından ciğeri hûn olur. Âhirete çıplak gideceği hakkındaki delil sûre-i Şûrâ'da vâki' *وَمَنْ كَانَ يُرِيدِ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ نَصِيبٍ* (Şûrâ, 42/20) [ya'ni "...Kim dünyâ kârını istiyorsa ona da dünyâdan bir şeyler veririz. Fakat âhirette bir nasîbî olmaz."] âyet-i kerimesidir. Ve hadis-i şerifte de *والآخرة حرام على اهل الدنيا* ya'ni "Dünyâ ehline âhret haramdır" buyrulur.

وقت مرگش که بود صد نوحه پیش خنده آید جانش را زین ترس خویش

2624. *Ölüm vaktinde ki, ona yüz nevha ziyâde olur, kendi korkusundan onun canına gülme gelir.*

Hakikatte müflis olan kimsenin muhabbet ettiği malını ve mülkünü geride bırakıp gitmesinden dolayı nevhâsı ve gamı artar. Fakat hayâtında kendisinin olmadığı anlaşılan bu malının hırsızlar tarafından alınacağı korkusunu çekmiş olmasından dolayı bu ölüm vaktinde onun canına taaccüb ve gülme gelir de der ki: "Benim olmayan bir mal için hırsız korkusunu çekmek ne hâ-mâkat imiş!"

آن زمان داند غنی کش نیست زر هم ذکی داند که بود او بیهنر

2625. Zengin olan kimse o zaman bilir ki, onun altını yoktur. Zekî dahi bilir ki o hünersiz idi.

Hayât-ı dünyeviyyede zengin olan kimse ölüm geldiği vakit, bilir ve anlar ki, kasalarına ve bankalara yığıldığı altınlar ve paralar kendisinin değil imiş. Zî-râ ölüm hâlinde bu paralar ile hiçbir münâsebeti kalmaz. Zekî ve dâhî olan kimseler dahi ölüm vaktinde hayât-ı dünyeviyyenin devâmı müddetince kendilerinden zâhir olan hüneler ile hiçbir münâsebetleri kalmadığını bilirler.

چون کنار کودکی پر از سفال کو بر آن لرزان بود چون رب مال

2626. Tabak parçalarından dolu olan bir çocuğun kucağı gibi ki, o onun üzerine mal sâhibi gibi titreyici olur.

Bu beyt-i şerîfde dünyâ zenginlerinin hâli, renkli cam ve tabak parçalarının para yapıp kucaklarına dolduran ve hakîkî bir mal sâhibi gibi o parçaların üzerine titeyen çocuklara teşbîh buyrulur.

گرستانی پاره گریان شود پاره گر بازش دهی خندان شود

2627. Eğer bir parça alırsan ağlayıcı olur, parçayı geri verirsen gülücü olur.

"Eğer çocuğun kucağındaki cam parçalarından birini alsan mükedder olup ağlar ve eğer geri verirsen sevinip güler." Ehl-i dünyâ dahi bu çocuklar gibidir.

چون نباشد طفل را دانش دثار گریه و خندش ندارد اعتبار

2628. Mâdemki çocuğa ilim libâsı olmaz, onun gülmesi ve ağlaması i'tibâr tutmaz.

"Disâr", cübbe ve hırka gibi üste giyilen libâs ki "şiâr"ın zıddıdır; ve "şi-âr", disârın altına giyilen libâstur. "Mâdemki çocuk ilim libâsından ârîdir, onun gülmesi ve ağlaması yerinde olmayacağı için hiçbir i'tibâr yoktur. İşte

ehl-i dünyânın sevinmesi ve kederlenmesi ve gülmesi ve ağlaması da çocuklarınki gibi yerinde değildir." Binâenaleyh muhakkıklar, ehl-i dünyânın ağlamasına ve gülmesine aslâ ehemmiyet vermezler.

محتشم چون عاریت را ملک دید پس بر آن مال دروغین میطیید

2629. *Muhteşem olan kimse vaktâki âriyeti mülk gördü, binâenaleyh o yalana mensûb olan mal üzerine çırpındı.*

İhtişâm ve debdebe sâhibi olan ehl-i dünyâ, vaktâki kendisine Hak tarafından âriyet olarak verilmiş olan bu mal ve mülkü, kendisinin mülkü gördü ve âriyet olduğunu bilemedi. Binâenaleyh o iğreti ve yalancı olan mal üzerine, aman zâyî' olmasın diye çırpındı durdu ve eksilir diye korkup fukarâyâ infâk etmedi.

خواب میبیند که او را هست مال ترسد از دزدی که بر باید جوال

2630. *Rü'yâ görür ki malı vardır, torbayı kapar diye hırsızdan korkar.*
[2640]

"Meselâ bir kimse rü'yâsında kendisini zengin bir halde görüp paralarını hırsız çalar diye korksa, uyandığı vakit zenginliğinin ve hırsız korkusunun pek beyhûde olduğunu görür." İşte dünyâ zenginlerinin hâli de böyledir. Nitekim hadis-i şerifte *الناس نيام فاذا ماتوا فانتبهوا* ya'ni "Nâs uykudadırlar, öldükleri vakit uyanırlar" buyrulur.

چون ز خوابش بر جهانگوش کش پس ز ترس خویش تسخر آیدش

2631. *Uaktâki kulak çekici onu uykudan sıçratur, binâenaleyh kendi korkusundan ona istihzâ gelir.*

"Vaktâki rü'yâ gören kimsenin kulağını birisi çekip uykudan uyandırır, o kimse uyandıktan sonra rü'yâdaki hırsız korkusundan dolayı kendisiyle istihzâ eder." Bunun gibi dünyâ zenginlerini, kulak çekici olan ölüm gelip uykudan uyandırır ve âlem-i hakîkate intikâl ettirir. O kimse dünyânın ahvâlini rü'yâ ve mel'abe-i sıbyân görüp kendisiyle istihzâ ve beyhûde olarak çektiği gamlara ve korkulara teessûf eder.

همچنان لرزانی این عالمان که بودشان عقل و علم این جهان

2632. *Bu âlimlerin titremesi de böyledir ki, onlara bu cihânın aklı ve ilmi var idi.*

"Âlimler"den murâd, ulûm-i istidlâliyye ve nazar-ı akfî sâhipleri olan kimselerdir ki, bunlar akıl ve zekâlarını sırr-ı vahdeti idrâke imâle etmeyip vücûd-i hakîkinin gölgeleriyle ve deryâ-yı hakîkatin köpükleriyle meşgûl olmuşlar ve meretebe meretebe hakîkatten hicâblar arkasında kalıp hem kendilerinin ve hem de eşyânın hakîkatine yabancı kalmışlardır.

گفت ایزد در نبی لا یعلمون

از بی این عاقلان ذو فنون

2633. *"Bu zû-fünûn âlimler için Hak Teâlâ Kur'an'da "lâ-ya'lemûn" buyurdu.*

İlm-i nücum ve tıb ve hikmet ve kimyâ ve mantık ve nahv ve fıkıh ve usûl-ı fıkıh ve ilm-i kelâm gibi ulûm-i zâhireyi tahsîl ve bu ilimler ile iştihâr eden bu zû-fünûn âlimlerin hiçbirisi kendilerinin ve eşyânın hakîkatini bilip sırr-ı vahdete zevkan ve keşfen muttali' olmadıklarından ve Hakk'ın vücûdunu ayrı ve eşyânın vücûdunu da ayrı gördüklerinden, Hâlik Teâlâ hazretleri Kur'an-ı Kerim'de أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ (Neml, 27/61) ya'ni "Allah ile beraber bir ilâh var mıdır, belki onların çoğu bilmezler" buyurur. Ma'lûm olsun ki "ilâh" esmâ-i ecnâsdandır. Hak olsun bâtil olsun her ma'bûda itlâk olunur. Nitekim âyet-i kerîmede أَفَرَأَيْتَ مَنْ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ (Câsiye, 45/23) ya'ni "Hevâ-yı nefsânisini ilâh ittihâz eden kimseyi gördün mü?" buyurulur. Ve "ilâh" kelimesinin muhtelif ma'nâları vardır: "Zikriyle kulûb mutmainn ve sâkin olan şey"e ilâh derler. اَلِهتِ فُلَانٍ dedikleri vakit اَلِهتِ ma'nâsını murâd ederler. İmdi bu ulûm-i zâhiriyye ile iştiğâl edenler sıfât-ı nefsâniyyelerinin elinde zebûn ve nazarlarında, bir olan "Vücûd" kesîr görüldüğünden Hak Teâlâ onlar hakkında لَا يَعْلَمُونَ "Bilmezler" buyurdu.

خويشتن را علم پندارد بسی

هر یکی ترسان ز دزدی کسی

2634. *Her biri bir kimsenin hırsızlığından korkucu, kendisi için çokluk ilim zanneder.*

خود ندارد روزگار سودمند

گوید او که روزگار میبند

2635. *O der ki: "Uaktimi götürüyorlar. Halbuki fâideli vakti tutmaz."*

غرق بیکاری است جاناش تا به خلق

گوید از کارم بر آوردند خلق

2636. *Der ki: "Halk beni işten alıkoydular." Onun canı boğazına kadar işsizliğin garkıdır.*

Bu ulûm-i zâhiriyye ile meşgûl olan kimselerin her biri, kendilerinin pek mühim ilimleri olduğunu zannederek, bir kimsenin hırsızlığından korkup der ki: "Halk gelip beni lâfa tutuyorlar ve vaktimi zâyî" ediyorlar ve beni mühim olan meşgûliyetimden alıkoyuyorlar." Halbuki o biçârenin fâideli bir vakti yoktur ki çalsınlar ve onun canı boğazına kadar işsizliğe gark olmuştur. Halk onu hangi işinden alıkoyacaklardır? O biçârenin rûh-i izâfisi işsiz ve cismi ve rûh-i hayvânîsi fa'âldir.

عور ترسان که منم دامن کشان چون رهامن دامن از چنگالشان

2637. Çıplak: "Ben etek çekiciyim, onların nicelerinden eteği nasıl kurtarıyorum?" diye korkucudur.

Bu ulûm-i zâhire âlimlerinin nefisleri کاسیات عاریات ya'ni "Giyinmişlerdir, çıplaktırlar" hadîs-i şerîfine mâsadağırlar. Zâhirleri ulûm-i zâhiriyye ile giyinmiş ve bâtınları çıplak olan bu gibi âlimler eteklerinin çalınacağından korkarlar. Zîrâ ölüm onların bu ulûm-i zâhire eteğini kesince, canları çırpıplak kalır.

صد هزاران فصل داند از علوم جان خود را مینداند آن ظلوم

2638. Ulûmdan yüz binlerce fasıl bilirler, o zalûm kendi cânını bilmez.

"Bu ulûm-i zâhiriyye erbâbı, ulûmdan birçok fasıl bilir ve ölümü ile berâber cismi gibi mahv olacak olan ulûm-i nazariyyeden bahs eder. Kendi nefesine mübâlağa ile zulm etmiş olan o kimse, kendi cânını bilmez." Ankaravî hazretleri bu beyt-i şerîfin şerhinde buyururlar ki: "Ulemâ-i kelâmîyyenin rûh hakkındaki ma'lûmâtı, cânı bilmek değildir. Nitekim onlar yalnız rûhunun emr-i ilâhî ve nefha-i rabbânî olduğundan ve cissimde, susamdaki yağ gibi sereyân kıldığından bahs ederler. Bu kadar biliş cânı bilmek değildir. Belki cânı bilmek, cânın Rabbi ile kâim olduğunu ve dâimâ O'ndan feyz ve nûr aldığını ve O'nun kemâl-i kurbunu ve O'na mazhar ve mir'ât olmasını ve evsâf ve ahlâkı ile ittisâfını maa'l-yakîn bilmektir." Filhakika ulemâ-i kelâmîyye Hakk'ı tenzîh edeceğimiz diye Hakk'ın âlem ile münâsebet-i vücûdunu beyân için birtakım anlaşılmaz sözler icâd edip ukûl-i nâkusa erbâbını tağît etmişlerdir. Ve ezcümle Hakk'ın âlemi ihâtası "ihâta-i ilmiyye"dir derler. Halbuki âlemin fezâ-yı nâmütenâhî içinde kapladığı bir yer vardır. Eğer Hakk'ın ihâtası zâfî değilse, onun zâu bu âlemin kapladığı yerden hâriç kalır. Şu halde Hakk'ın vücûdunun hudûdu ile âlemin vücûdunun hudûdu aynılmış olur. Bu

ise Hakk'a isnâd-ı nakîsadır. Bundan başka "İlim" sıfattır ve sıfat mevsûftan münfekk olmaz. Binâenaleyh Zât-ı Hakk'ın ihâta etmediği bir hayyizde mevsûftan ayrı olarak bir sıfatın ihâtası nasıl olur? Bunu akıl asla kabûl etmez. İşte nazar-ı aklînin tenzîhi bu kadar olur.

داند او خاصیت هر جوهری در بیان جوهر خود چون خری

2639. *O her bir cevherin hâssıyyetini bilir. Kendi cevherinin beyânında bir eşek gibidir.*

Nazar-ı aklî sâhibi olan âlim-i zâhir kendi zannına göre her bir şeyin ve cevherin hâssıyyetini ve hakikatini bilir; ve meselâ insanın hakikatı nedir? Bir mantık âlimine sorulsa, cins ile fasıldan bir terkîb yapıp, hakikat-i insân, hayvân-ı nâtuktur. Ve bu ta'rif ile insanın hakikatini bildim zanneder. Halbuki bu ta'rif nerede, insanın hakikatı nerede? Binâenaleyh kendisi de insan olduğu için kendi cevherinin ve hakikatının beyânında bir eşek gibi hamâkat ve belâdet sâhibidir.

که همیدام بجوز و لا بجوز خود ندانی تو بجوزی یا عجوز

2640. *Der ki: "Ben câiz olur ve câiz olmazı biliyorum." Sen muhakkak câiz misin, ya acûz-musun, bilmezsin.*

Meselâ yalnız fıkıh mesâilini ve ahkâm-ı şer'iyyeyi tahsîl ile vakitini geçirip Rabbisini bilmek için kendi nefsini bilmeğe hasr-ı himmet etmemiş olan bir âlim-i zâhirî der ki: "Ben fıkıhta ve ahkâm-ı şer'iyyede câiz olan muâmele ile olmayanı öğrendim ve lüzümü derecesinde biliyorum." "Halbuki ey âlim efendi, sen mizân-ı hakîkattaki vezne göre câiz misin, yoksa âciz ve nakıs mısın? Bilemezsin. "Acûz", pek ihtiyarlamış kadın ma'nâsında olup *Sırâh*'ın beyânına göre ما ile "acûze" okumak hatâdır. Fakat avâm arasında ما ile telaffuzu şöhret bulmuştur. Beyt-i şerifte, ma'rifet-i nefis hâsıl etmemiş olan bir âlim-i zâhirînin ma'rifet-i nefis husûsunda bir ihtiyar kadının i'tikadından farklı bir i'tikâda mâlik olmadığına işâret buyrulur.

این روا و آن ناروا دانای و لیک تو روا یا ناروایی بین تو نیک

2641. *Bu revâyı ve o nâ-revâyı bilirsin; ve fakat sen revâ mısın yâhut nâ-revâ mısın, iyi gör!*

"Revâ", câiz, lâıyk ve becâ ve gidici olan ma'nâsındadır. "Sen ilm-i zâhirin ile hayât-ı dünyeviyde bu muâmelenin ve o muâmelenin câiz ve lâıyk olup

olmadığını bilirsin; ve fakat hayât-ı uhrevîyyede huzûr-ı Hakk'a takdîme lâayk bir nefsin var mıdır, yoksa yok mudur? Bu ilmi burada tahsîl et ve iyi bak!"

قیمت هر کاله میداننی که چیست قیمت خود را ندانی احمقی است

2642. *Her metâ'in kıymetini bilirsin nedir; kendi kıymetini bilmezsen ahmaklıktır.*

"Bu vücûd-ı izâfî âleminde, her metâ'in ve eşyanın kıymetini güzelce tedkik edip bilirsin. Eğer bu bilgiler arasında kendi kıymetini ve insanlığını bilmezsen ahmaklık olur." Ya'ni insan hayât-ı dünyevîyyesinde birçok ilimler öğrenir; fakat kendinin nereden geldiğini ve niçin geldiğini ve nereye gittiğini ve niçin gittiğini öğrenmeğe gayret etmezse o kimse, kendi zâtına lâzım olan ma'lûmâtın tahsîlini ihmâl ettiği ve bu lüzûmu idrâk edemediği için ahmaktır. Ma'lûm olsun ki, Hz. Pîr'in bu beyânât-ı aliyyeleri ulûm-i zâhire tahsîli aleyhinde değildir. Bu ulûmu tahsîl etmekle berâber, ma'rifet-i Hakk'ın dahi tahsîli lüzûmunu tavsiyedir. Zîrâ zât-ı şerîfleri ma'rifet-i Hak'ta yektâ oldukları gibi, ulûm-i zâhriyyede dahi bî-nazir idiler. Nitekim bu *Mesnevî-i Şerîf* şâhididir.

سعدھا و نحسھا دانسته نگری تو سعد یا ناشسته

2643. *Sa'dleri ve nahsleri bilmişsin; sen sa'd misin yâ nahs misin bakmazsın.*

İlm-i nücûma vukûfun hasebiyle seyyârâtın hangisi sa'd ve hangisi nahs olduğunu bilmişsin; fakat sen sa'id misin yoksa şakî misin? Ef'âl ve harekâtını tedkik edip bakmazsın.

جان جمله علمھا این است این که بدانن من کیم در یوم دین

2644. *Bütün ilimlerin cânı budur, bu ki yevm-i dinde ben kimin? diye bilesin.*

Bütün ilimlerin rûhu ma'rifet-i Hak tahsîlinden ibârettir ve ma'rifet-i Hak ise, kişi nefsinı bilmekle olur. Nitekim من عرف نفسه فقد عرف ربه buyurulmuştur. Ve bu âlemdede nefsinı bilemeyen ve Rabbi'sini anlayamayan kimse, âhirette de bilemez ve anlayamaz. Nitekim hadîs-i şerifte كما تموتون كما تمشون و تحشرون كما تموتون ya'ni "Yaşadığınız gibi ölürsünüz ve öldüğünüz gibi haşr olursunuz" buyrulur. Binâenaleyh yevm-i kıyâmette kendisinin kim olduğunu bildirecek olan ilmin mahall-i tahsîli dünyâdır ve sermayesi hayât-ı dünyevîyyedir. Ulûmun rûhunu ihmâl edip yalnız sûret-i zâhiresiyle meşgul olmak ayn-ı hamâkat olur.

آن اصول دین بدانستی تو لیک بنگر اندر اصل خود گر هست نیک

2645. O usûl-i dîni bîldin ve fakat kendi aslına bak, eğer iyi ise,

"Dinin usûlünü aklın ve zekâvetin dâiresinde tahsîl edip bildin. Eğer aslın iyi ve idrâk-i hakâyika müstaidd ise, kendi aslına ve hakîkatine bak ve onu anlamayağa sa'y et!" Hînd nüshalarında ikinci mısra'daki "ger" edât-ı şartı yerine *kr* vâki' olmuştur. Bu sûrette ma'nâ "Kendi aslına bak ki, o iyi midir?" demek olur. "Usûl-i dîn"den murâd, usûl-i fîkh ile usûl-i kelâmıdır. "Kendi aslı"ndan murad, ilm-i ilâhîde sâbit olan kendi hakîkatî ve ayn-ı sâbitesidir ki, bu ayn-ı sâbite esmâ-i ilâhiyyeden bir ism-i hâssın mazharıdır ve bu ism-i hâss o abdin rabb-i hâssıdır. Rabb-i hâssı esmâ-i cemâliyyeden olanlar saîd-dir ve iyidir; ve esmâ-i kahriyyeden olanlar şakîdir ve fenâdır. Bu bahsin tafsîli *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Uzeyrî'de ve Fass-ı İsmâîlî'de mûndericidir. Ma'lûm olsun ki, gerek usûl-i fîkh ve gerek usûl-i kelâm, Kur'ân ve Hadîs ve kıyâs-ı fukahâ ve icmâ'-ı ümmet gibi dört delîl-i şer'iden istinbât olunmuş ilimlerdir; ve bu ilimlerin tedvîninde Kur'ân'dan ve Hadîs'ten çıkarılan ma'nâlar muhâkemât-i akliyye ve istidlâlât-ı fikriyye neticesidir. Ve kıyâs ve icmâ' dahi bu muhâkemât ve istidlâlâtın te'siri altındadır. Fakat hakâyık-ı Kur'âniyye ve ahâdis-i şerîfe hakkında muhakkukînin kulûb-i şerîfelerine nâzil olan ulûm-i ledünniyye ve ilm-i tecellî bu aklî ve istidlâlî olan hükümlerin fevkindedir. Onun için usûl-i fîkh ve ilm-i kelâm âlimleri kendi muhâkemelelerine ve istidlâllerine muhâlif gördükleri ulûm-i ledünniyyeyi ve ilm-i tecellîyi, şeriate muhâlif görüp inkâr ederler; ve çünkü ancak kendi muhâkemeleri ve istidlâlleri üzerine verilen hükümleri şeriat bilirler. Gerçi ulûm-i akliyye ve istidlâliyye ahkâm-ı şer'iyyenin te'yîdi için fâideli ise de, ulûm-i ledünniyyenin yanında pek çabuk yıkılır. Nitekim sâhib-i şeriat olan Mûsâ (a.s.) ile âlim-i ulûm-i ledünniyye olan Hz. Hızır'ın muâameleleri Kur'ân-ı Kerîm'de mezkûr-dur. Buna binâen bu beyt-i şerifte Cenâb-ı Pîr efendimiz buyururlar ki: "Ey iki usûlün âlimi olan efendi, bu usûl-i dîni bîldin, fakat seni sana bildirecek olan ilimden gâfil oldun. Binâenaleyh bu ilmi de tahsîl et de kendi hakîkatine bak ki, iyi misin, yoksa fenâ mısın?"

از اصولیت اصول خویش به که بدانی اصل خود ای مرد مه

2646 *Usûleynden kendi usûlün iyidir ki, ey büyük adam, kendi aslını bilirsən.*

"Usûleyn"den murâd, usûl-i fîkh ve usûl-i kelâm; "kendi usûlün"den murâd esmâ ve sıfât-ı ilâhiyyedir; ve "kendi aslın"dan murâd Vâcibü'l-vücûd

olan Hak'tır. Ya'ni usûl-i fikh ile usûl-i kelâmı bilmenden kendi usûlün olan esmâ ve sıfât-ı ilâhiyye âsâr ve ahkâmını kendi vücûdunda zevkan müşâhede edip bilmen ve bu müşâhededen o esmânın müsemması ve o sıfâtın mev-sûfû ve kendi aslın olan Zât-ı ulûhiyyete zevkan ve şühûden intikal etmen daha iyidir.

İmdi bu husûsta üç hal vardır. Birinci hal, yalnız ulûm-i zâhiriyye tahsî-liyle meşgûl olup kendi hakikatinden gâfil olmak. İkinci hal, ulûm-i zâhiriyye tahsîlinden fâriğ olup, ancak bir insân-ı kâmilin nazarı ve terbiyesiyle kendi hakikatine âgâh olmak. Üçüncü hal ulûm-i zâhiriyyenin tahsîliyle berâber bir insân-ı kâmilin nazarı altında kendi hakikatine vâkaf olmaktır. Bunlardan birinci hal, dünyâ için hoş ve fakat âhiret için boş; ve ikinci hal hoş ve üçüncü hal ise aliyü'l-a'lâ ve daha hoştur.

صفت خرمی شهر اهل سبا و ناشکری ایشان

Sebe' ehlinin hurremliğinin ve onların şükürsüzlüğünün tavsîfî

می‌رمیدندی ز اسباب لقا

اصلشان بد بود آن اهل سبا

2647. *Onların aslı kötü idi. O ehl-i Sebe' likâ esbâbından ürkerler idi.*

Sebe' şehri ahâlisinin aslı ve hakikati ilm-i ilâhîde şekâvetle sâbit olduğu için, onlar likâ esbâbı olan, Hakk'a hamd ve şükürden ve hüsn-i hulk ve ibâ-dât ve tâatten ürküp yüz çevirirler idi.

داد شان چندان صنایع و باغ و راغ از چپ و از راست از بهر فراغ

2648. *Ferâğ için onlara soldan ve sağdan bu kadar metâ' ve bâğ ve râğ verdi.*

"Ziyâ", metâ' ve bostan ve "bâğ", ma'lûm ve "râğ", ekin tarlası. Ya'ni "Hak Teâlâ hazretleri Sebe' şehri ehline vûs'at-ı rızk husûsunda gönül ferâğ ve râ-hatı hâsıl olmak için bostan ve bâğ ve tarlalar ihsan buyurdu." Nitekim Sû-re-i Sebe'de *لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَسْكَنِهِمْ آيَةٌ جَنَّتَانِ عَنْ يَمِينٍ وَشِمَالٍ كُلُوا مِنْ رِزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا لَهُ* "Sebe' şehri halkı için meskenlerinde sâni'in vücûd ve

kudretine alâmet olarak sağ ve sollarında bostanlar var idi. Peygamber onlara dedi ki: Rabbinizin rızkından yiyiniz ve O'na şükrediniz. Belde hoş ve Rab da gâfûrdur." buyurulur.

بس که می افتاد از پری ثمار تنگ می شد معبر ره بر گذار

2649. *Yemişlerin doluluğundan, çokluk ki düşerdi, yolun geçidi, geçen kimse üzerine dar olurdu.*

Ağaçların yemişler ile dolu olmasından dolayı yol geçidinin, oradan geçen kimseler üzerine dar olması çokluk vâki' olurdu.

آن ثمار میوه ره را میگرفت از پری میوه رهرو در شگفت

2650. *O meyvelerin saçılması yolu tutardı; meyvenin doluluğundan yolcu taaccübde idi.* [2660]

Ya'ni "Ağaçların meyveleri o kadar çok idi ki, halkın geçe[ceği] yollara dökülür idi ve yolcular da bu meyve bolluğuna taaccübde kalırdı."

سَلَه بر سر در درختستانشان پر شدی ناخواست از میوه فشان

2651. *Onların ağaçlıklarında, baş üzerindeki sepet meyve silkicisinden istemeksizin doları.*

Onların ağaçları altından, birisi, başında sepet olduğu halde geçerken, ağacı bir kimsenin silkmesine hâcet kalmaksızın, o sepet meyve ile dolar idi.

باد آن میوه فشاندی نه کسی پر شدی ز آن میوه دامنهای بسی

2652. *O meyveyi bir kimse değil, rüzgâr silker idi. O meyveden çok etekler dolar idi.*

خوشهای زفت تا زیر آمده بر سر و روی رونده میزده

2653. *İri salkımlar aşağıya kadar gelmiş, giden kimsenin başı ve yüzü üzerine çarpmış idi.*

مرد گلخن تاب از پری زر بسته بودی در میان زرین کمر

2654. *Külhan kızdırıcı adam altının doluluğundan beline sırmalı kemer bağlamış idi.*

Şehir halkının en aşağı tabakasından bulunan külhancı bir adam, mâlik olduğu altının çokluğundan dolayı beline sırmalı kemer bağlamış ve altınları bu sırmalı kemer içinde saklamış idi.

سگ کلیجه کوفتی در زیر پا تخمه بودی گرگ صحرا از نوا

2655. *Köpek, ekmek somununu ayak altında çiğner idi. Sahrânın kurdu gıdâ-dan tuhme olmuş idi.*

"Keliçe", ekmeğin külçesi ya'ni ekmeğin somunu ve "tuhme", çok yemekten mi'denin sû-i hazma uğraması demektir. Ya'ni "Şehrîn köpekleri o kadar doymuş idi ki, önlerindeki ekmeğin somunlarını ayakları altında çiğnerler ve tokluktan yiyemezler idi. Ve şehrin etrafındaki sahrânın kurtları dahi yedikleri gıdânın çokluğundan tuhme illetine mübtelâ olmuş idiler."

گشته این شهر و ده از دزد و گرگ بز نترسیدی هم از گرگ سترگ

2656. *Şehir ve köy hırsızdan ve korkudan emîn olmuş idi; keçi dahi kuvvelli kurttan korkmaz idi.*

Lutf-i Hak ile şehir ve şehrin köyleri emniyet-i tāmme içinde idi.

گر بگویم شرح نعمتهای قوم که زیادت میشد آن یوما فیوم

2657. *Eğer kavmin ni'metlerinin şerhini söylersem ki, o günden güne ziyâde olurdu.*

"Eğer Sebe' şehri ahâlisine Hakk'ın ihsânı olan ni'metlerin şerhini söylersem ki, o ni'metler taraf-ı Hak'tan günden güne ziyâde olurdu." Bu beyitteki cümle, âtidedeki beytin birinci mısra'ı ile tamâm olur.

مانع آید از سخنهای مهم انبیا بردند امر فاستقم

2658. *Mühim sözlerden men' edici gelir. Peygamberler "Fe'stakim!" emrini götürdüler.*

"Günden güne ziyâde olan ehl-i Sebe'in ni'metlerini şerh ve beyân etmek bizi mühim sözlerden men'eder. Binâenaleyh maksada rücû' edelim. Velhâsıl Sebe' şehri halkına peygamber, Hakk'ın "Festakim" emrini getirdiler." Bu beyt-i şerîfde, sûre-i Hûd'da ve sûre-i Şûrâ'da vaki' (Hûd, 11/112) ya'ni "Emrolunduğu gibi müstakim ol ve tövbe eden kimseler seninle beraberdir!" ve (Şûrâ, 42/15) ya'ni "Emrolunduğu gibi müstakim ol ve onların hevâlarına tâbi' olma!" âyet-i kerîmelerini işâret buyrulur. Ya'ni enbiyâ bu şehir halkına şükr-i Hak'da sâbit-kadem olmaları emrini getirdi.

آمدن پیغامبران از حق به نصیحت اهل سبا

Hak peygamberlerinin Sebe' ehline nasihat ile gelmesi

سبزه پیغمبر آن جا آمدند گمراهان را جمله رهبر میشدند

2659. *Oraya on üç peygamber geldi. Hepsini azgınlara rehber oldular.*

که هله نعمت فزون شد شکر کو مرکب شکر ار بخشید حر کو

2660. (Dediler) ki: "Âgâh olun, ni'met çoğaldı, şükür nerede? Eğer şükür merkebi yatarsa tahrîk ediniz!"

"Hele" edât-ı tenbîhdır. Hind nüshalarında "helâ" (هلا) sûretinde vâki'dir ki, bu da edât-ı tenbîhdır; ya'ni "Âgâh olun!" demek olur. Ya'ni "Âgâh olun, Hakk'ın ni'metleri ve ihsanları çoğaldı. Siz bu ni'metlere niçin şükretmiyorsunuz? Eğer şükür merkebi olan kalbiniz ve lisânınız, zâhiren ve bâtınen şükürden gâfil olmuş ise, siz o merkebi harekete getiriniz!"

شکر منعم واجب آید در خرد ورنه بگشاید در خشم ابد

2661. *Akılda mün'imîn şükrü vâcib gelir; ve yoksa hışm-ı ebed hapsi açılır.*

Ni'met veren Hak olsun-halk olsun, akıl tavrında o ni'meti verene karşı bir teşekkür vâcib olur. Akıl insanı mutlakâ ni'mete karşı teşekkür sevk eder. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de ni'met-i Hakk'a karşı şükrün vücûbu لَنْ شُكْرْتُمْ (İbrâhîm, 14/7) ya'ni "Eğer şükrederseniz size ni'metimi ziyâde ederim ve eğer küfrân-ı ni'met ederseniz muhakkak azâbım şiddetlidir" âyet-i kerîmesinde beyân buyrulur. Beyt-i şerîfteki "hışm-ı ebed" ta'birîyle küfrân-ı ni'met hâlinde isâbet edeceği âyet-i kerîmede beyân buyrulan "azâb-ı şedîd"e işâret buyrulur. Ve halkın in'âmina karşı olan şükrün vücûbu hakkında, hadis-i şerîfde الله لم يشكر الناس لم يشكر الله ya'ni "Nâs'a teşekkür etmeyen kimse, Allah'a şükretmedi" buyrulur.

هين کرم بينيد و اين خود کس کند کز چنين نعمت به شکرى بس کند

2662. *Âgâh olun, keremi görünüz ve bunu muhakkak bir kimse eder mi ki böyle ni'metden dolayı bir şükr ile iktifâ ede!*

Ey halk! Müstağrak olduğunuz ni'metlere alıştığınız için onu bir lutuf olarak görmekten gaflettesiniz. Müteyakkız olunuz da Hakk'ın bu nihâyetsiz lutuf ve keremini görünüz; ve bu in'am ve ihsânı cûd u atâ sâhibi olan Hak'dan başka bir kimse yapabilir mi ki, böyle mebzûl olan ni'metten dolayı Hakk'a bir kerre teşekkür etmek kifâyet etsin! Binâenaleyh her ni'mete ayrı ayrı şükürler lâzımdır.

سر ببخشد، شکر خواهد سجده پا ببخشد، شکر خواهد قعدة

2663. *Baş başışlar, bir secde-i şükr ister; ayak başışlar, bir ka'de-i şükür ister.*

Ankaravî hazretleri bu beyt-i şerîfin şerhinde şöyle buyururlar: "Her uzvun ayrı ayrı kendine münâsib bir şükürü vardır. Nitekim Ebû Hâzım der: شکر الرأس السجدة وشكر القدم القعدة فى الطاعة والمشى للخير والعبادة وشكر العينين النظر الى العبرة وآثار القدرة وغض البصر عن الحرام والأشياء المنهية وشكر الاذنين ان يستمع بهما خيرا ولا يستمع بهما شرا ya'ni "Başın şükürü secde ve ayağın şükürü tâatda oturmak ve hayır ve ibâdet için yürümek ve iki gözün şükürü ibret ve âsâr-ı kudrete bakmak ve haramdan ve eşyâ-yı menhiyeden göz yummak ve iki kulağın şükürü onlar ile hayran işitmek ve şerri dinlememektir."

قوم گفته شکر ما را برد غول ما شدیم از شکر و از نعمت ملول

2664. *Kavim demişlerdir ki: "Bizim şükürümüzü gül götürdü. Biz şükürden ve ni'metten bıktık."*

Peygamberlerin bu nasihatlerine cevâben demişlerdir ki: "Bizim şükürümüzü gulyabânî alıp götürdü. Biz bu şükürden ve ni'metten bıktık usandık."

ما چنان پژمرده گشتیم از عطا که نه طاعتمان خوش آید نه خطا

2665. *"Biz atâdan öyle pejmürde olduk ki, bize ne tâat hoş gelir, ne hatâ!"*

"Biz atâ-yı ilâhînin bolluğundan öyle harâb ve mütegayyirî'l-ahvâl olduk ki, bizde ne ibâdet zevkı kaldı ve ne de kabâhat şevkı kaldı. İkisinden dahi hoşlanmaz bir hâle geldik!"

ما نمیخواهیم اسباب و فراغ

ما نمیخواهیم نعمتها و باغ

2666. "Biz ni'metleri ve bağı istemiyoruz, biz esbâb-ı ferâğ-ı istemiyoruz!"

"Biz ferâğ-ı kalb esbâbı olan ni'metleri ve bağları ve bostanları istemiyoruz. Onlardan bıktık!"

که از آن در حق شناسی آفتی است

انبیا گفتند در دل علتی است

2667. Peygamberler dediler ki: "Kalbinizde bir illet vardır ki, ondan dolayı hak-şinâsılıkta bir âfete mensûbdur."

Onların bu küfrânına karşı peygamberler buyurdular ki: "Ey ehl-i Sebe", sizin kalblerinizde bir illet-i ma'nevîye vardır ki o illetten dolayı Hakk'ı tanıyıcılık husûsunda o kalbiniz bir âfete ve zarara mensûbdur." "Âfete mensûbiyet"ten murâd, küfrân-ı ni'mete mensûbiyettir. "Âfetî"de "yâ" nisbet içindir.

طعمه در بیمار کی قوت شود

نعمت از وی جملگی علت شود

2668. "Ni'met ondan bütün illet olur. Taâm hastada ne vakit kuvvet olur?"

"Hakk'ın ni'metleri kalblerdeki illet ve hastalıktan dolayı size illet ve maraz oluyor. Nitekim nefis ve lezîz taâm hasta için hiçbir vakit sebep-i kuvvet olamaz." Çünkü mi'desi bozuk ve zayıf olduğundan o nefis ve lezîz taâmın onun hastalığını artırır ve bir illet olur. İşte sizin içinizdeki illet dahi Hakk'ın latîf ni'metlerini illete tahvîl etti.

چند خوش پیش تو آمد ای مصر جمله ناخوش گشت و صاف او کدر

2669. Ey musır, senin önüne ne kadar hoş geldi, cümlesi nâhoş ve onun sâfi bulanık oldu.

"Musır", "isrâr"dan ism-i fâildir. Aleddevâm ma'siyet üzerinde durmak ma'nâsınadır. "Ey câhil ve hamâkatte musır olan kimse, senin önüne Hakk'ın ne kadar latîf ni'metleri geldi. O ni'metlerin hepsi nâhoş ve berrâğ ve durusu bulanık oldu. Sen o ni'metleri azâb zannettin ve "Bu hayât çekilmez bir bâr-ı elemdir!" dedin.

گشت ناخوش هر چه بر وی کف زد

تو عدوی این خوشبها آمدی

2670. Sen o hoşlukların düşmanı geldin. Her ne ki onun üzerine el vurdun, nâhoş oldu.

Sen ihsân-ı ilâhî olan o zevklerin ve hoşlukların düşmanı oldun ve kalbinde onlara karşı düşmanlık hissi besledin. Bu düşmanlık duygusu sebebiyle elini bu hayâtın zevklerinden hangisine vurdun ise sana nâhoş ve zevksiz geldi ve bu zevksizlik seni şükürsüzlüğe sevk etti.

هر که او شد آشنا و یار تو شد حقیر و خوار در دیدار تو

2671. *Her kim ki, o âşinâ ve senin yârin oldu, senin nazarında hakîr ve zellî oldu.*

“Öteden beri tanıdığın ve arkadaşlık ettiğin bir kimse lutf-i ilâhî ile seni tarik-ı Hak’ a irşâd için nasihat etse, senin mazarında hakîr ve zellî olur.” Zîrâ onun ırşâd ve nasihati, kibir ve hased sıfatları hasebiyle nefesine ağır gelir. Nitekim sanâdid-i Kureyş’e Resûl-i zîşân Efendimiz’in da’veti ve nasâyihî ağır geldi; ve Nebiyy-i zîşân Efendimiz onların arasında zuhûr ettiği için hakîr ve zellî görüldü.

هر که او بیگانه باشد با تو هم پیش تو او بس مه است و محترم

2672. *Her kim ki, o seninle yabancı olur, o dahi senin önünde çok büyük ve muhteremdir.*

Öteden beri tanımadığın ve mâsebak-ı ahvâlini bilmediğin yabancı bir kimse rûy-ı Hak’tan görünerek seni eğri bir yola sevk için sözler söylese indinde makbûl olur; ve o kimse senin önünde büyük ve muhteremdir.

این هم از تأثیر آن بیماری است زهر او در جمله جفتان ساری است

2673. *Bu da o hastalığın te’sirindendir, onun zehri cümle a’zâda sâridir.*

“Bu hayırhâhın olan âşinâyı ve dostu hakîr ve zellî; ve yabancı kimseyi bedhâhın olsa bile büyük ve muhterem görmek dahi o senin bâtunundaki nefsanî hastalığın te’sirindendir. O hastalığın zehri bütün a’zâ-yı vücûduna sirâyet eder.” Fakat kalbin bu marazdan ârî olursa, firâsetin parlak oluna, gerek âşinâ olsun ve gerek yabancı olsun hayırhâhını derhal tanırsın. Nitekim Cenâb-ı Sıddık-ı A’zam (r.a.) hazretleri Resûl-i zîşân Efendimiz ile kable’l-bi’s’e berâberce düşüp kalktığı halde, vâki’ olan da’vet üzerine derhal imânı kabûl edip inkıyâd buyurdular.

دفع آن علت باید کرد زود که شکر با آن حدث خواهد نمود

2674. *O illetin ref’ini çabuk yapmak lâzumdur, zîrâ şeker onunla necis görünmek ister.*

“O nefsânî olan illetin kalbden çabuk def’i çâresine bakmak lâzımdır. Zîrâ tatlı ve latîf olan şeker bu illet sebebiyle necis görünür,” ve latîf olan maârif ve nasâyih bu maraz-ı ma’nevî yüzünden, çirkin ve acı görünür.

هر خوشی کآید به تو ناخوش شود آب حیوان گر رسد آتش شود

2675. *Sana gelen her bir hoşluk nâhoş olur; eğer ab-ı hayvân erişse ateş olur.*

کیمیای مرگ و جسک است آن صفت مرگ گردد ز آن حیات عاقبت

2675. *O sıfat, ölümün ve derdin kimyâsıdır, senin hayâtın âkibet ondan ölüm olur.*

Ya’ni, “Bir ma’nevî maraz olan o sıfat-ı nefsânî, rûh-i izâfî ölümünün ve derd ve rencin kimyâsıdır. Senin ma’nevî olan hayâtın âkibet, o iyiyi kötüye kalb eden sıfatdan ölüm hâline gelir,” ve insâniyetin munkatı’ olup yalnız hayvâniyetin kalır.

بس غذایی که ز وی دل زنده شد چون بیآمد در تن تو گنده شد

2677. *Birçok gıdâ ki, gönül ondan diri oldu, vaktâki senin tenine geldi, kokmuş oldu.*

Bu beyt-i şerifte iki vecih ma’nâ mümkündür. Biri zâhirî, biri bâtınîdir. Ya’ni “Birçok gıdâ-yı zâhirî var ki, senin kalbin ondan kuvvet buldu ve dirildi; o le-zîz olan gıdâ-yı zâhirî senin tenine ve cismine girince karnında kokmuş necis oldu;” veyâhut “Gıdâ-yı rûh olan birçok maârif-i evliyâ vardır ki, kalb ondan nurlanıp diri olur. Senin lisânına ve dimâğına geldiği vakit te’sîrini kaybedip senin nefsinle kokmuş oldu.”

بس عزیزی که به ناز اشکار شد چون شکارت شد بر تو خوار شد

2678. *Birçok azîz ki, nâz ile şikâr oldu, senin şikârın olduğu vakit senin indinde hakîr oldu.*

“Naz ve ni’met ile şikâr edilen birçok azîzü’l-vücûd olan kimseler sana şikâr oldukları vakit, senin indinde hakîr oldular.” Çünkü senin kalbindeki illet, onların izzetini görmeğe mâni’ oldu. Eğer sende o illet olmasa idi, o kıymetli kimsenin aklından ve sıhhatinden istifâde ederdin.

آشنایی عقل با عقل از صفا چون شود هر دم فزون باشد ولا

2679. *Ahklın akıl ile safâ cihetinden aşînâlığı olduğu vakit, her dem muhabbet ziyâde olur.*

Zîrâ iki sâhib-i aklın safvet cihetinden birbiriyle âşinâlığı ve sohbetleri olduğı vakit, her an aralarındaki muhabbet ziyâde olur.

آشنایی نفس با هر نفس پست تو یقین میدان که دم کمتر است

2680. *Nefsin her alçak nefis ile âşinâlığını, sen yakînen bil ki, her dem kem-*
[2690] *terdir.*

"Hadd-i zâtında alçak olan her iki nefsin birbirtyle âşinâlığı ve dostluğu dâimâ pek aşâğıdır." Zîrâ her iki nefis sâhibi birbirleriyle dost ve musâhib oldukları vakit, sıfat-ı nefsânîyelerinin gâlebesi yüzünden pek çabuk dostlukları adâvete münkâlib olur. Nitekim âyet-i kerîmede bu hakikat beyân buyrulur: *الْأَعْلَاءُ يُؤْمِنُ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا الْمُتَّقِينَ* (Zuhruf, 43/67) ya'ni "Bu günde müttakiler müstesnâ olmak üzere dostlar birbirine düşmandır."

ز آنکه نفسش گرد علت میتند معرفت را زود فاسد میکند

2681. *Zîrâ ki, onun nefsi illet etrâfında dolaşır, ma'rifeti çabuk fâsîd eder.*

"Zîrâ her iki sâhib-i nefis bir illet-i ma'neviyye olan sıfat-ı nefsânîyye etrâfında dolaşır, aslâ kalblerinde safvet bulunmaz. Binâenaleyh aralarındaki muârefe ve âşinâlık çabuk bozulur." "Ma'rifet" kelimesinden murâd, âşinâlıktır.

گر نخواهی دوست را فردا نفیر دوستی با عاقل و با عقل گنیر

2682. *Eğer dostu yarın nefret edici istemezsen, dostluğu âkıl ile ve akl ile tut!*

Eğer yarın âlem-i hakîkatte nefret edici bir dost istemiyorsan, bugün dostluğu âkıl olan insân-ı kâmil ile ve nefsinle değil, aklın ile et!

از سموم نفس چون با علتی هر چه گیری تو مرض را آلتی

2683. *Mâdemki nefsin semûmından illetlisin, her ne tutarsan sen maraza âletsin.*

"Semûm", sam rûzgâr; "sûmûm", zehir ma'nâsına olan "semm" in cem'idir. Her iki ma'nâ dahi münâsibdir. Ya'ni "Mâdemki nefsin tarafından dâimâ maraz ikâ' eden sam rûzgâr esiyor ve sen dahi o rûzgâra ma'rûz kaldığın için illetlisin." Yâhut, "Mâdemki sıfat-ı nefsânîyye zehirlerinden illet sâhibi oldun, her neyi tutarsan bu illetin ona da sirâyet eder. Binâenaleyh sen marazın intişârına âletsin."

گر بگیری گوهری سنگی شود ور بگیری مهر دل جنگی شود

2684. *Eğer bir cevheri tutarsan bir taş olur ve eğer gönül muhabbeti tutsan bir cenk olur.*

Eğer kıymetli bir cevheri, ya'ni sâhib-i zekâ bir şahsı kendine bend etsen, o da nefsânî olup kalbi taş gibi kaskatı olur ve eğer bir şahsa gönül muhabbeti tevcih etsen cenk ve cidâl zuhûr eder. Velhâsıl senin murâdının aksi zâhir olur.

ور بگیری نکته بکری لطیف بعد درکت گشت ینوق و کثیف

2685. *'Ue eğer bir bîkr-i latîf olan nûkтейi tutsan, senin derkinden sonra zevksiz ve kesîf olur.*

"Nûkte", fehîm ve idrâki akıl ve zarâfete mütevakıf olan nâzik ma'nâ; "bîkr", burada henüz idrâk edilmiş olan bir ma'nâ demektir. Ya'ni "Ey nefsânî olan âlim-i müddeî, eğer ma'nâ âleminde henüz idrâke gelmemiş olan latîf bir nûkтейi tutsan ve idrâk etsen, o nûkte senin idrâkinden sonra âlem-i kelâmıda zevksiz ve kesîf ve zulmânî olur. Bir kâmiliden bir nûkte işitiğin vakit, kibir ve ucbünden dersin..."

که من این را بس شنیدم کهنه شد چیز دیگر گو بجز آن ای عصف

2686. *Ki: "Ben bunu çok dinledim, eski oldu, ey azud ondan gayri diğer şey şöyle!"*

"Azud", bâzû ma'nâsınadır, burada muâvin ve yardımcı ma'nâsınadır. Bu beyt-i şerîf âlim-i nefsânînin, kâmilin beyân buyurduğu ulûm ve maârifetâ'rîzidir. Der ki: "Ey ulûm ve maârifte yardımcı olan kimse, ben senin bu söylediklerini çok dinledim, bu ma'nâlar artık eskidi. Bundan başka beni işitmediğim bir şey söyle ki haz ve zevk duyayım!"

چیز دیگر تازه و نو گفته گیر باز فردا ز آن شوی سیر و نفیر

2687. *Diğer tâze ve yeni şeyi dahi söylenmiş tut, yarın yine ondan tok ve nefret edici olursun.*

Bu beyt-i şerîf kâmilin âlim-i müddeîye cevâbıdır. Ya'ni "Eskiden bıkan efendi, farz et ki diğer tâze ve yeni nûkte-i maârif de murâdınca söylenmiş oldu, yarın yine ona da eskidir diyecek ve ondan nefret edecek değil misin?"

دفع علت کن چو علت خو شود هر حدیثی کهنه پشت نو شود

2688. *Def'-i illet et! İllet münkatı' olduğu vakit her eski söz senin önünde ye-ni olur!*

"Hav", kelimesinin müteaddid ma'nâsı vardır; burada koparmak ve kesmek ma'nâsınadır. "Ey nefsinin kibir ve ucûb ve hased gibi zehirli sıfatlarından illet sâhibi olan âlim efendi! Bu illetin tedâvisini bilen tabibân-ı ilâhiye mürâcaat et! Bu illetler kesildiği vakit, her dinlediğin eski söz senin önünde yeni olur; ve o eski sözden yeni yeni nükteler, illetsiz olan kalbine aks eder."

تا که آن کهنه بر آرد برگ نو بشکفد آن کهنه صد خوشه ز گو

2689. *Tâ ki o eski, yeni yaprak getirsin. O eski, çukurdan yüz salkım açsın!*

"Gev", kâf-ı Fârisi ile çukur ma'nâsınadır. "İleti kalbinden def' et ki, o eski ma'nâlar yeni ma'rifet yaprakları döksün; o eski sözler sıfât-ı nefsanîyye molozlarından temizlenmiş olan kalb çukurundan birçok maârif-i ilâhiyye salkımlarını açsın!" Hind nüshalarında ikinci misra' *ز گو* *بشکفاند* *کهنه صد خوشه* *یا'ni* "Eski yüz salkımı çukurdan açtırsın" sûretinde vâki' olmuştur.

ما طیبیانیم شاگردان حق. بحر قلزم دید ما را فانلق

2690. *"Biz tabîbleriz ve Hakk'ın şâkirdleriyiz. Kulzüm denizi bizi gördü, yarıldı."*

Bu beyt-i şerîften i'tibâren enbiyâ (aleyhimü's-selâm) taraflarından Sebe' şehri ehline verilmiş olan cevaplardır ki, bu ma'nâlar umûm enbiyâ (aleyhimü's-selâm)ın ümmetlerine verdikleri cevaplara da şâmilirdir ve onları vârisleri olan kümmelîn-i evliyâ dahi el-ân bu ma'nâları beyân buyururlar. Ya'ni "Bizler ilel-i nefsanîyyeyi tedâvi eden tabîbleriz ve bu usûl-i tabâbeti Hak'tan öğrendik ve Hakk'ın şâkirdleriyiz. "Bahr-ı Kulzüm" ya'ni Bahr-i ahmer bizi gördü yarıldı." Bahr-i Kulzüm'ün yarılması *فَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنْ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْبَحْرَ فَانْفَلَقَ* (Araf, 7/60) âyet-i kerîmesinde beyân buyurulduğu üzere Mûsâ (a.s.)'in mu'cizesidir. Fakat umûm enbiyâ lisânından beyânı, *لَا تَفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ* (Bakara, 2/285) ["Resûllerinden hiçbirini tefrik etmeyiz"] âyet-i kerîmesinde beyân buyurulduğu [üzere] enbiyâ (aleyhimü's-selâm)ın ma'nâ-yı nübüvvette şahs-ı vâhid hükmünde olduklarına işârettir.

آن طبیبان طبیعت دیگرند که به دل از راه نبضی بنگرند

2691. "O tabîatın tabîbleri başkadırlar; zirâ kalbe, nabza mîensûb olan yoldan bakarlar."

"O tabîata hizmet eden hekimler başkadırlar. Cismin sıhhat ve fesâdını anlamak için kalbe nabız yolundan bakarlar. Onların vazîfeleri sûret âleminde mahsûstur."

ما به دل بیواسطه خوش بنگریم کز فراست ما به عالی منظریم

2692. "Biz kalbe vâsıtasız hoş nazar ederiz, zirâ biz firâset cihetinden yüksek penceredeyiz."

Bu beyt-i şerîfte الله اتقوا فراسة المؤمن فانه ينظر بنور الله ya'ni "Mü'minin firâsetinden sakınınız, zirâ o Allah'ın nûruyla nazar eder" hadîs-i şerîfine işâret buyrulur. Ve firâset iki nevi'dir. Birisi "firâset-i şer'iyye", diğeri "firâset-i hikemiyye"dir. Firâset-i şer'iyye keşf-i kalbîdir ve firâset-i hikemiyye keşf-i aklîdir. Evvelki enbiyâ ve evliyâyâ ve ikinci hükemâyâ ve ukalâyâ mahsûstur. Bu husûsta Cenâb-ı Şeyh-i Ekber hazretlerinin et-Tedbîrâtü'l-İllâhiyye nâmındaki eser-i âlilerinde tafsîlât vardır. Ya'ni "Biz zümre-i enbiyâ ve evliyâ, halkın kalblerine vâsıtasız ve doğrudan doğruya bakarız; ve onda olan eskâr ve maânîyi, eşyâ-yı mahsûse gibi müşâhede ederiz. Zirâ biz firâset-i şer'iyye cihetinden yüksek pencerede oturup temâşâ ederiz."

آن طبیبان غذایند و ثمار جان حیوانی بدیشان استوار

2693. "Bunlar gıdâ ve yemişlerin tabîbleridir; rûh-ı hayvânî bunlar ile muhkemdir."

"Bu tabîata hâdim olan tabîbler gıdâların ve yemişlerin tabîbleridir. Ya'ni cisimdeki emrâzın tedâvisi için gıdâlar ve meyveler tertûb ederler. Çünkü rûh-ı hayvânî bu gıdâlar ve yemişler ile kuvvet bulur ve muhkem ve metîn olur."

ما طبیبان فعالیم و مقال ملهم ما پرتو نور جلال

2694. "Biz fiiller ve sözler üzerine tabîbleriz. Bizim ilhâm edicimiz nûr-ı celâlin pertevidir."

"Bizim tabâbetimiz, tabâbet-i ef'âl ve akvâldir; bize bu tabâbeti ilhâm edici olan celâl-i ilâhî nûrunun pertevidir." "Nûr-ı celâlin pertevi"nden murad,

vücûd-i mutlakın "hakikat-i muhammediyye" mertebesidir ki, bu mertebeye "akl-ı kül" dahi derler. Bîcümle enbiyâya ve evliyâya vahiy ve ilhâm bu mertebeden vâki' olur.

کین چنین فعلی ترا نافع بود و آن چنان فعلی ترا قاطع بود

2695. (Deriz ki): "Böyle bir fiil sana nâfi' olur, ve öyle bir fiil sana katî' olur."

Bizlere akl-ı kül mertebesinden vâki' olan vahiy ve ilhâm üzerine halka deriz ki: "Böyle fiil senin hastalığına nâfi' olur ve öyle bir fiil de senin hayât-ı ma'neviyyeni kat' edici ve öldürücü olur."

این چنین قولی ترا پیش آورد و آن چنان قولی ترا نیش آورد

2696. "Böyle bir söz seni öne getirir ve öyle bir söz sana sokma ve elem getirir."

"Nîş", iğne, arı ve akrep sokması ve zehir ma'nâlarına gelir.

آن طیبیان را بود بولی دلیل وین دلیل ما بود وحی جلیل

2697. "O tabîbler için bir idrâr delîl olur; ve bu bizim delîlimiz Celîl'in vahyi olur."

"Cismânî olan tabîbler cismin illetini anlamak için idrârını tahlîl ederler. Teşhîs-i maraz için hastanın idrârı onlara delîl olur; ve ma'nevî marazı anlamak için bizim delilimiz ise Celîlû's-şân olan Hak'ın vahyi olur."

دستمزدی منخواهیم از کسی دستمزد ما رسد از حق بسی

2698. "Biz kimseden bir ücret istemeyiz; bizim ücretimiz Hak'tan çokluk vâ-sıl olur."

"Biz yaptığımız tedâviye mukâbil kimseden vizite ve ayak teri istemeyiz. Bizim ücretimiz Hak cânibinden bize çokluk erişir." "Besî", kâfi ma'nâsına ve âhîrindeki "yâ" nisbet olursa kifâyete mensûb olarak ya'ni kâfi derecede ve nisbette bize gelir demek olur. Bu beyt-i şerifte **إِن أُجْرِي إِلَّا** (En'am, 6/90) (Şuara, 26/109) ("Ey peygamber, de ki:) Ben o da'vetim üzerine ücret istemem, benim ücretim Rabbü'l-âlemin üzerinedir" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur.

هین صلا بیماری ناسور را داروی ما یک به یک رنجور را

2699. "Âğâh olun, nâsûr hastalığına salâ! Bizim ilâcımız birer birer hasta içindir."

"Nâsûr", içi fâsit olmakla dâimâ akan yara ve çatlak ma'nâsınadır. Cem'i "nevâsir" gelir. Emrâz-ı nefsânîyye bu onulmaz yaraya teşbîh buyurulmuştur.

معجزه خواستن قوم از پیغمبران

Kavmin peygamberan (aleyhimü's-selam)dan mu'cize istemesi

کو گواه علم طب و نافع

قوم گفتند ای گروه مدعی

2700. *Kavim dediler: "Ey müddeî olan tâife, ilm-i tıbbın ve nâfi'liğin şahidi hani?"*
[2710]

Peygamberlerin bu beyânât-ı şerîfelerine cevâben muhâlefet eden tâife dediler ki: "Ey müddeî olan zümre, biz tabîbiz ve hastalara ilâçlarımız vardır di-yorsanız, kuru söz ile inanamayız, ilm-i tıbb vukûfunuzun ve halka fâide-nizin isbâtını isteriz."

همچو ما باشید در ده میچرید

چون شما بسته همین خواب و خورید

2701. *"Mâdemki siz de bu uykuya ve taâma bağlanmışsınız, bizim gibi olursunuz ve köyde otlarsınız."*

Bu beyt-i şerîfte وَقَالُوا مَالَ هَٰذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ (Furkân, 25/7) ya'ni "Bu Resûl'e ne oldu ki taâm yer ve sokaklarda yürür? dediler" âyet-i kerîmesine işâret buyurulur. Ya'ni, "Ey peygamberlik da'vâsında bulunanlar, mâdemki siz de bizim gibi yâr, içir ve uyursunuz, muhakkak bizim gibi olursunuz; ve bu dünyâ köyünde otlar ve yaşırsınız, bizden ne farkınız olur?"

کی شما صیاد سیمرغ دلید

چون شما در دام این آب و گلید

2702. *"Mâdemki siz de bu su ve çamur tuzağındasınız, siz ne vakit gönül sî-murgunun avcısısınız?"*

"Sîmurg", ankâ ve zümrüd-i ankâ kuşu ma'nâsınadır. Saydı müşkil olan matlûbdan kinâyedir. Ya'ni "Mâdemki siz âlem-i unsur tuzağındasınız, saydı müşkil olan gönül ankâsının avcısı olabilir misiniz?"

حب جاه و سروری دارد بر آن که شمارد خویش از پیغمبران

2703. "Onun üzerine hubb-i câh ve serverlik tutar ki, kendisini peygamberlerden saystın."

"Kî", ta'fîl içindir. Ya'ni "Kendisini peygamberlerden saymak için, o mak-sad üzerine mansıb ve riyâset muhabbeti tutar" demek olur. Yukanki beyit-lerde muhâliflerin beyânâtı hitâb tarzında iken, bu beyt-i şerifte gıyâb tarzın-daki ifâde, kızmış bir adamın kendi kendine söylenmesi kabîlindedir. Nite-kim beyne'n-nâs her vakit bu tarz vâkî' olur. Meselâ bir baba evlâdına öfke-lendiği vakit: "Sen şöyle böyle işler yaptın, utanmadın mı?" diye hitâb eder-ken "Adam olmuş da işe karışmaya başlamış!" diye hitâbını gıyâba çevirir.

ما نخواهیم این چنین لاف و دروغ کردن اندر گوش و افتادن به دوغ

2704. "Biz böyle lâfı ve yalanı dinlemek ve hileyi yutmak istemeyiz."

"Ender gûş kerden", dinlemek ve kabûl etmekten kinâyedir; ve "üftâden be-dûğ", "firib horden" ya'ni yalanı ve hileyi yutmaktan kinâyedir.

انیا گفتند کاین ز آن علت است مایه کوری حجاب رؤیت است

2705. Enbiyâ dedüler ki: "Bu o illettedir, körlüğün mayası rû'yetin hicâbıdır."

Peygamberler buyurdular ki: "Sizin bu inkârnız kalbinizdeki o nefsânî il-lettendir, nitekim sizi şükürsüzlüğe sevk etti. Körlüğün mayası ve aslı ve esâ-sı görmeğe perde olmaktır." Ya'ni bir şeyin görülmesine hicâb ve mâni' olur-sa, o mâni' olan şey körlüğün mâyası olur. Çünkü körlüğe ve adem-i rû'yet'e sebep oldu. Hind nüshalarında و حجاب رؤیتست مایه کوری sûretindedir. Şu hal-de حجاب رؤیتست ibâresi "mâye-i kûrî"nin atuf tefsîri olur. Bu halde ma'nâ şö-y-le olur: "Bu sizin bizi inkârnız dahi körlüğün mayası ve rû'yetin hicâbı olan kalbinizdeki illet-i nefsanîyededir. Nitekim müstağrak olduğunuz Hakk'ın ni'metlerini görüp şükretmediniz ve o ni'metlerden bıktınız ve usandınız."

دعوی ما را شنیدید و شما مینینید این گهر در دست ما

2706. "Bizim da'vâmızı işittiniz ve siz bizim elimizde bu gevheri görmediniz."

"Gevher"den murâd, sıdk ve hakîkattır. "Bizim da'vâmızı işittiniz, halbu-ki bizim elimizdeki sadâkat ve hakîkat gevherini görmediniz." Zîrâ da'vâmız sıdk ve hakîkatin misâl-i zâhîrîsi idi ve da'vâmızın doğruluğunu isbât için başka şâhîde hâcet yok idi. Çünkü biz, "Hakk'ın ni'metlerinin kıymetini bilin

ve şükredin, biz sizin ile-i ma'neviyenizi tedâvi edelim, buna mukâbil sizden ücret istemeyiz," dedi.

امتحان است این گهر مر خلق را
ماش گردانیم گرد چشمها

2707. "Bu gevher muhakkak halk için imtihandır, biz onu gözlerin etrafında çeviririz."

"Bu sadâkât ve hakikat gevheri halkın gözlüleriyle körlerini tecrübe ve imtihan etmek içindir. Binâenaleyh biz o gevheri gözlerin etrafında dolaştırırız. Gözlüler görüp ona sarılırlar ve körler göremezler." Ma'lûm olsun ki, Rabbü'l-erbâb olan Hak Teâlâ, her biri bir rabb-i hâs olan esmâsı ahkâmından marzî ve mağzûb olanların temyîzini irâde buyurur. Bu temyiz ise zuhûr-i ahkâm-dan sonra olur; ve zuhûr-i ahkâm ise ba'de'l-imtihan mümkündür. Nitekim Hak Teâlâ buyurur: *الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا* (Mülk, 67/2) ya'ni "O Allâhü Zül-Celâl ki, mevti ve hayâtı, hanginizin ameli daha güzeldir, sizi imtihan etmek için yarattı." Ve kezâ buyurur: *وَلِيَبْلُوَكُمْ حَتَّى نَعْلَمَ الْمُجَاهِدِينَ مِنْكُمْ* (Muhammed, 47/31) ya'ni "Biz sizi imtihan ederiz, tâ ki sizden mücâhid olanları bilelim." Eğer mertebe-i azhar olan hazret-i şehâdette irsâl-i rusûl olunup marzî olan sırât-ı müstakim ile mağzûb olan sırât-ı müstakim ta'rif olunmamış olsa, her ayn-ı sâbitenin isti'dâd ve kâbilîyyet-i zâtîyyesinden ibâret olan hüccet-i bâliğa fiilen zâhir ve şühûd ile tevessuk edememiş olurdu. Nitekim Hak Teâlâ buyurur: *فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا* (Nisâ, 4/41) ya'ni "Her ümmet, peygamberlerini şâhid getirdiğimiz vakit onların hâli nasıl olur? Yâ habîbim, seni de onların üzerine şâhid getirdik." *فَلِلَّهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ* (En'âm, 6/49) âyet-i kerîmesi mûcibince şühûd ile tevessuk eden hüccet-i bâliğanın ikâmesinden sonra mukbiller ile mücrimler ve ehl-i kurb ile ehl-i bu'd ayrılarak *فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ* (Şûrâ, 42/7) ["Bir fırka cennette, bir fırka da alevli cehennemdedir"] sırrı zuhûra gelir.

هر که گوید کو گوا گفتش گواست
کو نمیبیند گهر حبس عماست

2708. Her kim: "Hani şâhid?" derse, onun sözü şâhiddir ki, o gevheri görmez, körlüğün habsidir."

Her kim enbiyanın da'vetine karşı bu da'vânın sıdkına ve hakikatine şâhid ister, "Bu şâhid nerede?" derse, o kimsenin "şâhid neredir?" sözü o peygamberlerin ellerindeki sadâkat ve hakikat gevherini görmediğine ve körlük içinde mahbûs kaldığına şâhiddir.

آفتابی در سخن آمد که خیز
که بر آمد روز بر چه کم ستیز

2709. *Bir güneş: "Kalk ki gündüz zâhir oldu ve sıçra, az inâd et!" diye söze geldi.*

Bu ve âfideki beyitler enbiyâ ve evliyânın sözleri sıdıqlarının şahidi olduğuna bir misâl-i mahsûsdür. Meselâ bir güneş lisâna gelip derse ki: "Haydi kalk, gündüz zâhir oldu, uykuda musırt olma!"

تو بگوئی آفتابا کو گواه
گویدت ای کور از حق دیده خواه

2710. *Sen: "Ey güneş hani şahid?" desen, saça: "Ey kör, Hlak'tan göz iste!" der.*

روز روشن هر که او جوید چراغ
عین جستن کورباش دارد بلاغ

2711. *Aydınlık olan gündüzde her kim çerâğ isterse, talebin aynı onun körlüğüne kifâyet tutar.*

"Belâğ", Arabî olduğuna göre tercüme böyle olur; ve "belâğ", vüsûl, vürûd ve kifâyet ve fazîlet ve kemâl ma'nalarına gelir. Burada ma'nâ-yı münâsibi "kifâyet"tir. Aydınlık olan gündüzde mum ve lamba ve elektrik gibi vesâit-i tenviriyye istemek, bu talebde bulunan kimsenin körlüğüne bir delîl-i kâfidir, demek olur. "Lâğ", kelimesi Fârisî olursa, istihzâ ve alay ma'nâsına olup, "bâ" mef'ûlün-ileyh edâtı olur; ve ma'nâ "ayn-ı taleb onun körlüğünü istihzâya tutar" demek olur.

ور نمی بینی گمانی برده
که صباح است و تو اندر پرده

2712. *Ve eğer görmüyorsan, sabahtır; ve sen perde içindesin diye bir zan götürmüş isen,*

کوری خود را مکن زین گفت فاش
خامش و در انتظار فضل باش

2713. *Kendi körlüğünü bu sözden fâş etme; sus ve fazlın intizârında ol!*

Yukandaki beyit cümle-i şartıyye ve bu beytin ilk mısra'ı cümle-i cezâ-ıyyedir. Ya'nî "Eğer sen güneşi görmüyor isen ve belki sabah olmuştur, ben perde içinde kaldığım için göremiyorum, diye bir zanna düşmüş isen, sakın bu sözünü ifşâ edip körlüğünü meydâna çıkarma, sükût et ve fazl-ı ilâhînin vürûdunu bekle ki, basar-ı basîretin açılıp o ma'nevî güneşleri göresin."

در میان روز گفتن روز کو خویش رسوا کردن است ای روز جو

2714. *Gündüz ortasında: "Gündüz hani?" demek, ey gündüz isteyici kendini rüsvâyı etmektir.*

صبر و خاموشی جذوب رحمت است وین نشان جستن نشان علت است

2715. *Sabır ve sükût rahmetin cezûbudur, ve bu nişân istemek illetin nişânıdır.*

Enbiyâ ve evliyânın da'vetine karşı içinde şübhe varsa, sükût et, onlar ile muârazaya kıyâm edip da'vâlarının sıdkına burhân isteme, zîrâ sabır ve sükût edebdir ve edeb rahmet-i ilâhiyi çekicidir. Bu nişân istemek ise, illet-i hamâkatin âlâmetidir; zîrâ sükût-i edebdir ve sükût-i edeb ancak ahmakların kândır.

آنصتُوا پبذیر تا بر جان تو آید از جانان جزای آنصتوا

2716. *"Ensîtü!"yu kabûl et, tâ ki senin cânın üzerine cânândan "Ensîtü"nın cezâsı gelsin.*

Ya'ni "وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ" (A'râf, 7/204) ya'ni "Ve Kur'ân okunduğu vakit onu dinleyin ve sükût edin, merhamet olunmanız me'mûldür" âyet-i kerîmesinde beyân buyurulan "Ensîtü" emrini kabûl ve icrâ et, tâ ki senin canın üzerine cânân-ı hakîki olan Hak'dan bu "Ensîtü!" emrine ittibâ'nın cezâsı olan rahmet-i ilâhiyye gelsin. Kur'ân'a mahsûs olan "Ensîtü" emrini, da'vet-i enbiyâyâ ve evliyâyâ da teşmîlindeki râbta budur ki: Kur'ân kelâm ve emr-i ilâhîdir ve Peygamber'in lisânından sâdır olmuştur. Nitekim Hz. Pîr bu *Mesnevî-i Şerîf*'te هر که گوید حق است گر چه قرآن از لب پیغمبر است میگوید که هر که گوید حق است و آنصتوا لعلکم ترحمون گفت او کافر است buyurmuştur ve Hak'ta fânî olan enbiyâ ve evliyâdan sâdır olan mev'ûza ve nesâyih dahi vahy ve ilhâm ile vâki' olur. Binânealeyh Kur'ân okunurken susup dinlemek nasıl câzib-i rahmet olursa, insân-ı kâmilin sözlerini susup dinlemek dahi öylece cezûb-i rahmet olur. Zîrâ الإنسان توأمان القرآن ya'ni "Kur'ân ve insân-ı kâmil ikizdir ve tev'emdir" buyurulmuştur.

گر نخواهی نکس پیش این طیب بر زمین زن زود سر را ای لیب

2717. *Eğer nüksü istemezsen, ey âkul çabuk bu tabîbin önünde başı yere vur!*

"Nüks", zamm ile, hastalığın avdet etmesi ve nûn'un fethiyle "neks", baş aşağı olmak ve nûnun kesriyle ["niks"], zayıf ve bön adam ma'nâsındır. Burada tabîb karînesiyle evvelki ma'nâ münâsibdir. Ya'ni "Ey enbiyâyâ ve evliyâyâ karşı şübhe olup sükût ederek rahmet ve fazl-ı ilâhiye muntazır

olan âkil ve ihtiyatkâr kimse! Hastalığın nüks ile teşdidini istemezsen, çabuk tabîb önünde serfûrû et ve ona itâat et ki, şübheden dahi kurtulasın."

گفت افزون را تو بفروش و بخر بذر جان و بذر جاه و بذر زر

2718. *Fuzûlî kelâmı sen sat ve can bezlini ve câh bezlini ve altın bezlini satın al!*

Enbiyâ ve evliyânın huzûrunda ma'lûmât ve ma'rîfet izhân maksadıyla fuzûlî ve zâid sözü sat da, onun mukâbilinde onlara can fedâ edercesine hizmet et; ve onların uğrunda mansıb ve altın ve mal ve mülk bezlini satın al!

تا ثنای تو بگوید فضل هو که حسد آرد فلک بر جاه تو

2719. *Tâ ki fazl-ı Hû senin senânı söylesin ki, felek senin mansıbın üzerine hased getirsin.*

Tâ ki Hak yolundaki fedâkârlığın senâsını fazl-ı Hû söylesin; öyle bir halde ki, felek senin mertebene hased etsin.

چون طیبیان را نگه دارید دل خود ببینید و شوید از خود خجیل

2720. *Uaktâki tabîblerin kalbini gözetirsiniz, kendinizi görürsünüz ve kendinizden hacil olursunuz.*

Lafz-ı "dîl", "tabîbân-râ" üzerine takdim olunur. چون دل طیبیان را نگه دارید takdîrindedir. Ya'ni "Ma'nevî tabîblerin kulûb-i şeriflerini gözetir ve onların huzûrunda edeb ve ihlâs dâiresinde muâmele ederseniz, onların tedâvî-i ma'nevî ve rûhâniyyeleri neticesinde kendi hakîkatinizi müşâhede eder ve o vakit kendinizin kendiliğinden utanırsınız." Zîrâ kendi hakîkatinizi müşâhede ettiğiniz vakit ortada senliğiniz kalmaz.

دفع این کوری به دست خلق نیست لیک اکرام طیبیان از هدی است

2721. *Bu körlüğün ref'i halkın elinde değildir, fakat tabîblerin ikrâmı hüdâdandır.*

"Bu körlüğün ref'i ve kaldırılması إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ (Kasas, 28/56) ya'ni "Ey resûlüm, sen sevdiğine hidâyet-bahş olmazsın ve lâkin Allah dilediği kimseye hidâyet ihsân eder" âyet-i kerîmesindeki sarâhat mûcibince halkın ya'ni beşerin elinde değildir. Fakat beşer cinsinden olan etîbbâ-yı ilâhînin ikrâmı ve iltifâtı dahi Hak Teâlâ hazretlerinin bahş buyur-

duğu hidâyettendir." Ya'ni insân-ı kâmiller, firâset ile erbâb-ı hidâyeti görüp, düştükleri varta-i nefsâniyyetten kurtarmak için ikrâm ve iltifât ederler ve erbâb-ı şekâvete kulak asmazlar. Yalnız tebliğ-i emr-i ilâhî ve nesâyih ile iktifâ ederler. Ve yâhut enbiyâya ve evliyâya ikrâm, hidâyete mazhariyettendir.

این طیبیان را به جان بنده شوید تا به مشک و عنبر آگنده شوید

2722. *Bu tabîblere can ile bende olunuz, tâ ki misk ve anber ile dolu olasınız.*

Ey insanlar, kendi cinsinizden olan bu tabîbân-ı ilâhiye muhabbet edip can ile bende olunuz. Tâ ki âsârı ve kokusu çirkin olan sıfât-ı nefsâniyyeden temizlenip âsârı ve kokusu misk ve anber gibi olan sıfât-ı rûhâniyye ile dolu olasınız.

متهم داشتن قوم انبیا را

Kavmin enbiyâ (aleyhimû's-selâm)ı müttehem tutması

قوم گفتند این همه زرق است و مکر کی خدا نایب کند از زید و بکر

2723. *Kavim dediler ki: "Bu ne, bütûn riyâ ve mekrdir! Hudâ ne vakit Zeyd ve Bekr'den nâib yapar?"*

Peygamberlere muhâlif olan tâife dediler ki: "Da'vâ-yı nübüvvet eden kimsenin bu da'vâsı hep riyâdır ve gösteriştir ve hiledir. Hak Teâlâ beşer cinsinden olan Zeyd ve Bekr'den hiç kendisine nâib ve halife yapar mı?"

هر رسول شاه باید جنس او آب و گل کو خالق افلاک کو

2724. *"Her şâhın resûlû onun cinsi lâzım. Su ve çamur nerede, Hâlik-ı ef-lâk nerede!"*

"Her şâhın elçisi, şâhın cinsinden olur. Toprakdan ve çamurdan mahlûk olan beşer nerede, gökleri yaratan Allah Teâlâ nerede! Onun elçisi de kendi cinsinden olmak lâzım gelir."

مغز خر خوردیم تا ما چون شما پشه را داریم هم راز هما

2725. "Eşek beyni mi yedik, tâ ki biz sizin gibi sivrisineği hümânın sırdaşı tutalım!"

"Mağz-ı har horden", ahmak olmaktan kinâyedir. Münkirler sırt-ı vücûda vâkuf olmadıklarından, enbiyâyı ve onların vârisleri olan evliyâyı sivrisineğe ve Hakk'ı hümâ kuşuna teşbîh edip derler ki: "Biz ahmak mı olduk ki, sizin gibi sivrisinek mesâbesinde olan bir mahlûku makâmına yaklaşmak mümkün olmayan hümâ kuşunun mahremi ve muhibbi addedelim!"

کو هما کو پشه کو گل کو خدا ز آفتاب چرخ چه بود ذره را

2726. "Hümâ nerede, sivrisinek nerede! Çamur nerede, Hudâ nerede! Feleğin güneşinden zerreye ne olur?"

این چه نسبت این چه پیوندی بود تا که در عقل و دماغی در رود

2727. "Bu ne nisbet, bu ne ittisâl olur, tâ ki bir akla ve bir dimâğa gide!"

Ya'ni "beşer ile Hak arasında hiçbir nisbet ve ittisâl yoktur ki, bu nisbet ve ittisâl akıl ve idrâke sığsın da vücûdları tasdik olunabilsin!"

حکایت خر گوشان که خرگوشی را به رسالت پیش بیل

فرستادند که بگو که من رسول ماه آسمانم پیش تو که از این

چشمه آب حذر کن چنان که در کتاب کلیله تمام گفته است

"Bu su pınarından hazer etmen için, ben senin önünde göğün ayının elçisiyim, de!" diyerek tavşanların filin risâletine gönderdikleri bir tavşanın hikâyesidir. Nitekim *Kelîle* kitâbında tamâmı mezkûrdur

Bu kussa münevver ve âkul geçinen münkirlerin, enbiyâ hakkındaki ta'nlarını te'yîd için getirdikleri misâldir ki, bir hakîm-i Hindî tarafından yazılmış olan *Kelîle* ve *Dimne* nâmındaki kitabda münderiçtir. Bunun Fârisî li-

sânyıla olan tercümesi *Envâr-ı Süheyfî* ismiyle Hindistan'da matbû'dur. Ve Türkçe'ye de tercüme edilip ismine *Hümâyûn-nâme* denilmiştir.

این بدان ماند که خرگوشی بگفت من رسول ماهم و با ماه جفت

2728. *Bu ona benzer ki bir tavşan: "Ben ayın resûlüyüm ve ay ile çiftim!" dedi.*

"Ey nübüvvet da'vâsında bulunan kimseler, bu sizin da'vânız ona benzer ki, bir tavşan "Ben ayın resûlüyüm ve ay ile berâberim ve musâhibim" dedi ve bu beyhûde da'vâyı etti."

کز رمه پیلان بر آن چشمه زلال جمله نخجیران بدند اندر وبال

2729. *Zîrâ filler sürüsünden o tatlı su pınarı üzerine cümle nahcîrân vebâlde idiler.*

"Zülâl", saf ve hafif ve tatlı ve soğuk su; "nahcîrân", av hayvanları ma'nâsınadır. "Vebâl", sıklet, vehâmet, mazarrat, şiddet ve sonu fenâlık olmak ve sül-i âkîbet ma'nâsınadır. Ya'ni "Tavşanların bu tedbîre teşebbüsleri, tatlı su pınarna müstevlî olan fillerin sürüsünden, o pınarı kurtarmak idi. Çünkü filer sürüsünden dolayı o latîf pınardan su içemedikleri için vebâlde idiler."

جمله محروم و ز خوف از چشمه دور حيله کردند چون کم بود زور

2730. *Cümlesi mahrûm ve korkudan pınardan uzak idiler; kuvvet az olduğundan hîle ettiler.*

O hayvanların hepsi o pınarın suyundan mahrûm ve fillerin korkusundan dolayı pınardan uzak idiler. Kendileri küçük cüsseli ve az kuvvetli olduklarından büyük ve kuvvetli olan filler ile mücâdele edemez idiler; binâenaleyh bu kıssadaki hîleye teşebbüs ettiler.

از سر که بانگ زد خرگوش زال سوی پیلان در شب غره هلال

2731. *İhtiyar tavşan hilâl gurre-i gecesinde dağ başından filler tarafına bağırdı:*

"Gurre"nin müteaddid ma'nâsı vardır. Burada ayın evveline ve yeni hilâl-le derler. Nitekim gurre-i ramazan ve gurre-i şevvâl denir. "Zâl", ihtiyar ve eski ma'nâsınadır.

که بیا رابع عشر ای شاه پیل تا درون چشمه یابی این دلیل

2732. *Ki: "Ey fil şahı, pınarın içinde bu delili bulmak için on dördüncüde gel!"*

"Ey fil cinsinin şâhı, benim ayın elçisi olduğumun delîlini ve isbâtını pınarın içinde bulmak için ayın on dördüncü gecesinde gel de gör!"

شاه پیلا من رسولم پیش بیست بر رسولان بند و زجر و خشم نیست

2733. "Ey fil şâhı, ben önde durucu resûlüm; elçiler üzerine bağ ve yara ve gazab yoktur."

ve پیش بایست "be-îst", "îstâden" masdarından emr-i hâzırdır. ایستادن (بایست) vâsf-ı terkîbidir. Ya'ni "Ey fil cinsinin şâhı, ben önde duran bir elçi-yim" ve "Elçiye zevâl yoktur" darb-ı meseli meşhûrdur.

ماه میگوید که ای پیلان روید چشمه آن ماست زین یک سو شوید

2734. Ay diyor ki: "Ey filler, gidiniz, pınar bizimdir, bundan bir tarafa gidiniz!"

"Bu pınar bize mahsûstur, siz su içmek için başka tarafa gidiniz!"

ور نه من تان کور گردانم ستم گفتم از گردن برون انداختم

2735. "Ve yoksa ben sizi kör ederim; sitemi söyledim; boynumdan dışarıya attım!"

Bu beyt-i şerîfte şârihlerin ihtilâfı vardır. Ankaravî hazretleri کور نه من تان کور گردانم sözünü aya ve گردن برون انداختم ستم گفتم از گردن برون انداختم olarak tavsana atuf buyurmuştur. Ya'ni tavşan fillere der ki: "Ay diyor ki: Eğer siz bu pınarı terk etmezseniz sizi kör ederim". İşte sitemi ve sözümü boynumdan dışarıya attım!" Bu sûrette birinci mısra'daki "sitem" ikinci mısra'a ma'tûf ve "güft" ism-i masdar ve "güftem" terkib-i izâfî olur ve "benim sözüm" ma'nâsına gelir. Fakat bu ma'nâyı göre elçinin sözü bitmiş olmak lâzım gelir. Halbuki âti-deki beyt-i şerîfe göre ay tarafından fillere tebliğ edilecek sözün bitmediği anlaşılmakta olduğundan bu beyit dahi elçi olan tavşan tarafından fillere tebliğ olunan ayın sözü olduğuna hükmedilmek iktizâ eder. Hind şârihlerinden Mîr Nûrullah buyurur ki: "Sitem" kelimesinin iki ma'nâsı vardır: Birisi zulüm ve taaddî ve diğeri "dide ve dânist" ya'ni "görme ve bilme"dir. Burada ikinci ma'nâ münâsibdir. Bu sûrette ma'nâ: "Ay diyor ki: Eğer bu pınarı terk etmezseniz ben sizi görüp ve bilip kör ederim. Sözümü boynumdan dışarıya attım ve sizi ikaz ettim" demek olup "sitem" kelimesi birinci mısra'a ma'tûf bulunur. Velî Muhammed Ekberâbâdî buyurur ki: "Lafz-ı "sitem" mısra'-ı sâniye merbûttur. Ya'ni: "Pınarımdan su içmek sûretiyle sizin bana ettiğiniz zulmü ve sitemi size söyledim ve ızhâr ettim, ve ansızın size cezâ etmek vebâlini

boynumdan dışarı attım" demek olur. Ve bu beyit elçi tarafından söylenmiş olan ayın sözü olup âtîdeki beyte de merbûr olur.

ترك اين چشمه بگويد و رويد تا ز زخم تيغ من ايمن شويد

2736. "Bu pınarı terk edin ve gidin, tâ ki benim kılıcımın yarısından emîn olunuz!"

Bu da elçi tavşan tarafından fillere tebliğ olunan ayın sözüdür.

نك نشان آن است كاندز چشمه ماه مضطرب گردد ز پيل آب خواه

2737. "Şşte nişân odur ki, pınarda ay, su içen filden çırpınıcı olur."

Bu beyt-i şerif elçi tavşanın sözüdür. "Benim risâletimin sıdkının ve doğruluğunun âlâmeti odur ki, fil o pınardan su içmeğe geldiği vakit içinde görünen ay çırpınmağa ve hareket etmeğe başlar."

آن فلان شب حاضر آای شاه پيل تا درون چشمه يابی زين دليل

2738. "Ey fil şâhı, o filân gece hazır gel, tâ ki pınarın içinde bundan delîl bulasın."

"Ey fil cinsinin şâhı, o ayın on dördüncü gecesı, pınar başında hazır ol; tâ ki pınarın içinde benim risâletimin sıdkına delîl olan ayın hareketini ve çalkalanmasını göresin." "Şâh-ı fil" ta'bîriyle Cenâb-ı Pîr efendimiz ilm-i hayvânatta mezkûr olan fillerin tarz-ı maişetlerine işâret buyururlar. Filler sürü ile gezler ve en ihtiyar ve tecrübe-dâde olan fil önde ve diğer genç filler arkada yürürler ve genç filler ihtiyar fillerin tecrübelerinden istifâde ederler.

چون كه هفت و هشت از مه بگذريد شاه پيل آمد ز چشمه ميچريد

2739. "Uaktâki aydan yedi ve sekiz geçti, fil şâhı geldi, pınar tarafından otladı."

Vaktâki Arabî ayının yedi ve sekiz günü geçti, gökteki ay büyümeğe başladı. Tecrübe için fil şâhı o pınar tarafından otladı.

چون كه زد خرطوم پيل آن شب در آب مضطرب شد آب و مه كرد اضطراب

2740. "Uaktâki o gece fil suya hortum vurdu, su çalkalandı ve ay çırpındı."

Pınar suyuna mün'akis olan ay, suyun çalkalanmasıyla harekete geldi.

پیل باور کرد از وی آن خطاب چون درون چشمه مه کرد اضطراب

2741. *Fil ondan o hitâbı tasdik etti, çünkü pınar içinde ay çalkandı.*

Fil pınar içine mün'akis olan ayın çalkandığını görünce, elçi tavşandan vâki' olan o hitâb ve tebliği tasdik etti; ve "Bu tavşanın ay tarafından söylediği sözler doğru imiş!" dedi.

مانه ز آن پیلان گولیم ای گروه که اضطراب ماه آردمان شکوه

2742. *"Ey gürûh, biz o ahmak fillerden değiliz ki, ayın ızdırâbı bize heybet getirsin!"*

Enbiyâ ve evliyâyı inkâr edenler *Kelîle* kitabındaki bu misâli söylediklerinden sonra dediler ki: "Ey nübüvvet ve velâyet da'vâsında olan tâife, biz o kıssada zıkr olunan ahmak fillerden değiliz ki, onun su içindeki aksinin çalkanması bize heybet getirsin! Ya'ni zenginlik ve riyâset gibi birtakım huzûzâtın menba'ı olan dünyâ pınarını size terk edelim ve ondan sizler istifâde edin, biz mahrûm olalım; biz bunu yapacak ahmaklardan değiliz!"

جواب گفتن انبیا طعن ایشان را و مثل زدن ایشان را

Peygamberlerin onlara cevâbı ve onlara mesel darbı

انبیا گفتند آوه پند جان سخت تر کرد ای سفیهان بندتان

2743. *Enbiyâ dediler: "Eyvâh ey sefihler, cânın nasîhati sizin bağınızı daha kavî yaptı."*

ای دریغا که دوا در ریختن گشت زهر قهر جان آهنگتان

2744. *"Ey yazık ki, ilâç sizin marazınızda can çekici kahrın zehrî oldu."*

"Âhenc", çekmek ve atmak ma'nâsına olan "âhenciden" masdarından emr-i hâzır olup "cân-âhenc" vasf-ı terkîbidir, can çekici demek olur. "Zehr-i kahr-ı cân-âhenc" terkîb-i tavsîfi olur. "Zehr-i kahr" terkîb-i izâfîdir. Ma'lûm

olsun ki *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Ya'kübi'de izâh ve tafsîl buyrulduğu vech ile herkes, tabîbî, tabîata hizmet eder ve islâh-ı mizâc için tabîatı takviye maksadıyla tedâvî eyler bilir. Halbuki etibbâ nefsü'l-emrde ahvâl-i mümkinâta hizmet ederler; ve tabîbin maksadı da hastaların islâh-ı emzicesi olduğu halde, ba'zı ebdân derece-i i'tidâlden bâid olduğundan ve tedâvîye kabiliyeti olmadığından, tabîb tedâvî ettikçe marazı müştedd olur; ve bu sûrette tabîbin hizmeti hastanın salâh-ı tab'ına değil, onun bedeninin isti'dâdına olmuş olur. İşte bunun gibi herkes rusûl-i kirâmı ve onların vârisleri olan evliyâyı zevî'l-ihtrâmı, umûm hakkında emr-i ilâhîye hizmet eder, bilirler. Halbuki onlar nefsi-i emrde ahvâl-i mümkinâta hizmet ederler. Ya'ni rusûl ve veresinin maksadları ervâh ve enfüsün emrâz-ı ma'nevîyyelerini izâle olduğu halde, ba'zı nüfusun isti'dâd-ı gayr-i mec'ûlü hasebiyle, hidâyete kabiliyeti olmadığından, onlar da 'vet edip irşâd ettikçe bunların dalâleti tezâyüd eder. Bu beyt-i şeriflerde tamâmiyle bu hakîkata işâret buyrulur.

ظلمت افزود این چراغ آن چشم را چون خدا بگماشت پرده چشم را

2745. "Bu çerâğ, o göz için karanlığı artırdı, çünkü Hudâ gazab perdesini nasb etti."

"Hidâyet çerâğı olan bizim bu nasâyımız, siz[de] o kalbinizin gözünün karanlığını artırdı. Çünkü Hak Teâlâ hazretleri ختم الله على قلوبهم وعلى سمعهم وعلى أبصارهم غشاة (Bakara, 2/7) ya'ni "Allah Teâlâ onların kalbleri üzerine mühür bası ve kulakları ve gözleri üzerine perde çekti" âyet-i kerîmesi mücibince, onların kalb gözleri üzerine gazab perdesini nasb ve havâle etti."

چه رئیسى جست خواهیم از شما که ریاستمان فزون است از شما

2746. "Sizden ne riyâset isteyeceğiz ki, bizim riyâsetimiz semâdan efzûndur."

Münkirler yukarıda bir ân دارد بر آن حب جاه و سرورى ya'ni "Mansıb ve riyâset muhabbeti tutarlar ve da'vâları da onun üzerine müsteniddir" demişler idî. Bu beyt-i şerifte enbiyâ ve evliyâ münkirlere cevâben buyrulur: "Biz sizden ne riyâset isteyeceğiz ki, bizim riyâsetimiz eflâk üzerine olan riyâsetten daha ileridir." Zîrâ eflâk, insân-ı kâmil gibi cem'iyet-i esmâiyeyi hâiz değildir.

چه شرف یابد ز کشتی بحر در خاصه کشتی ز سرگین گشته پر

2747. İnci denizi bir gemiden ne şeref bulur, husûsiyle gûbreden dolu olmuş bir gemi?

"İnci denizi"nden murâd, enbiyâ ve evliyânın vücûdudur ve "gemi"den murad dahi münkirlerin vücûdudur. Ya'ni "İnci sâhibi olan deniz, üzerindeki gemi üzerinde dalgalar ve suların cereyânı ile tasarruf ettiği için, o gemiden ve onun üzerindeki bu tasarrufundan dolayı bir şeref bulmadığı gibi, maârif ve hakâyık incilerinin deryâsı olan enbiyâ ve evliyâ dahi, sizin üzerindeki ri-yâsetleri ve tasarrufları sebebiyle hiçbir şeref iktisâb etmiş olmazlar. Husûsiy-le sizin gibi yükleri gübreden ve necâsetten ibâret olan bir gemi olursa, onla-ra ne şeref olur?"

ای دریغ آن دیده کور و کبود آفتابی اندر او ذره نمود

2748. *Ey yazık o kötü halli göze ki, onda bir güneş zerre göründü.*

"Kûr u kebûd", "kör" ile mâi ma'nâsına olan "kebûd"dan mürekkeb bir la-fız olup *Bahâr-ı Acem*'in beyânına göre kara günlülük ve kötü hallilik ve gam ve endûh ma'nâsında müsta'mel kinâyâtandır. Ve "gözün kötü halli" olma-sı bedbînlik demek olur. Ya'ni: "Ey yazık ki, sizi selâmete da'vet eden kim-seyi, gözünüzün fenâ görüşünden dolayı bir menfaat-perest telakkî edersiniz; ve kötü halli ve görüşlü olan gözünüzde bir güneş mesâbesinde olan insân-ı kâmil bir zerre gibi hakîr göründü."

ز آدمی که بود یمثل و ندید دیده ابلیس جز طینی ندید

2749. *Bir Âdem'den ki misilsiz ve nazîrsiz idi, İblîs'in gözü bir çamurun gayrini görmedi.*

Nitekim ma'nâda misli ve nazîri olmadığı için, cemî'-i mahlûkât üzerine mükerrem olan bir Âdem'den İblîs'in gözü, arza mensûb olan bir sûret-i cis-mâniyyeden başkasını görmedi ve onun gözünün kötü hallî olması Âdem'in ma'nâsına nüfûza mâni' oldu.

چشم دیوانه بهارش دی نمود ز آن طرف جنید کو را خانه بود

2750. *İblîs'e lâıyk olan göze, onun bahârı kış göründü; o taraflan hareket etti*
[2760] *ki, ona hâne idi.*

"İblîs'e lâıyk olan göze Âdem'in bahâr gibi latîf olan ma'nâsı, kış mesâbe-sinde muncemid olan cisimden ve anâsırdan ibâret göründü. Zîrâ İblîs unsur-ı nârdan halk olundu ve onun hânesi ve makâmı âlem-i unsuriyyât idi." Binâ-enaleyh Âdem ile kendisini mukâyese husûsunda kendi makâmından hareket edip Hakk'a karşı, unsuriyyât âleminde bir kıyâs yaptı ve

نَارَ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ (A'râf, 7/12) ya'ni "Ben ondan hayırlıyım, beni nârdan halk ettin ve onu topraktan yarattın" dedi. Ve ateş ile toprak anâsırdan olup, ateş toprağa nazaran daha latiftir ve toprak kesiftir; ve "latif olan kesif olana serfûrû eder mi?" dedi, ve onun fenâ bakışlı olan gözü ancak Âdem'in cism-i un-surisini gördü, ma'nâsına nüfûz edemedi.

ای بسا دولت که آید گاه گاه پیش یدولت بگردد او ز راه

2751. *Ey çok devlet ki vakit vakit gelir, devletsizin önünde o yoldan döner.*

Âdem cem'iyet-i esmâiyyeye mazhar insân-ı kâmil olduğundan, İblis'e secde etmesi tekîfî Hak tarafından bir lutuf ve devlet idi. Fakat İblis o lutfa kabiliyeti ve o devlete nâiliyet isti'dâdı olmadığını gösterdiğinden o lutf-i ilâhî İblis'in önünden geri döndü. Bunun gibi enbiyâ ve evliyânın da'veti de münkirlere olan bir lutf-i Hak ve tevcih buyurulan bir devlettir. Onlar da buna ehil olmadıklarından o lutuf ve devlet o devletsizlerin ve saâdetsizlerin önünden geri döner.

ای بسا معشوق کآید ناشناخت پیش بد بخنی نداند عشق باخت

2752. *Ey çok ma'sûk ki, nâ-şinâhtı olarak bir bedbahtın önüne gelir, aşk oynamağı bilmez,*

"Nâ-şinâht", tanınmadık ve nâ-mâ'lûm demek olup, ma'sûkun sıfatıdır. Ya'ni "Hey gidi hey!.. tanınmadık çok ma'sûk vardır ki, bir bedbahtın ve şâkî-i ezelinin önüne gelir, o ma'sûk ile aşkbâzlık etmeyi ve ondan istifâdeyi bilmez." Bu beyt-i şerifte ma'sûkân-ı Hak'tan olan Şems-i Tebrîzi (k.s.) hazretleriyle, Konya'da o hazrete muhâlefet edenlerin hallerine işâret vardır. Nitekim tafstîli *Menâkıb-ı Sipehsâlâr*'da mezkûrdur. Umûmî ma'nâsı, "nâ-ehil olanlar ellerine geçen devletin kadrini bilemezler" demek olur.

این غلط ده دیده را حرمان ماست وین مقلب قلب را سوء القضاءست

2753. *Göze bu galat verici bizim hırmânımızdır; ve kalbe bu mukallib sûû'l-kazâdır.*

"Bizim gözümüze fenâyı iyi ve iyiye fenâ göstermek sûretiyle galata düşürücü olan şey, bizim ezeldaki mahrûmluğumuzdur. Biz onu lisân-ı isti'dâdımız ile Hak'tan istedik ve kalbimizi bu sûretle döndüren şey dahi bizim taleb-i ezelfimiz üzerine vâkî' olan Hakk'ın sû'-i kazâsıdır ve fenâ hükmüdür." Bu babdaki ma'lûmât *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Uzeyrî'de mündericidir.

چون بت سنگین شما را قبله شد لعنت و کوری شما را ظله شد

2754. *‘Uaktâki taşa mensûb olan put sizin için kible oldu, la’net ve körlük sizin için gölgelik oldu.*

“Vaktâki ezeldeki isti’dâdınızın talebi üzerine vâki’ olan sû-i kazâ neticesi olarak bu âlemde, âlem-i unsuriyyâta mensûb olan sûretler sizin kibleiniz oldu ve mâsivallahtan ibâret olan o sûretlere muhabbet ettiniz, binâenaleyh ma’nâ âleminden matrûdiyet ve körlük sizin başınızın üzerinde zulle, ya’ni sâye-bân ve gölgelik oldu.” Gölgelik altında oturan adam nasıl istirahat ederse, siz de o matrûdiyet ve körlük içinde öylece müsterîh oldunuz.

چون بشاید سنگتان انباز حق چون نشاید عقل و جان هم راز حق

2755. *Mâdemki sizin taşlarınız Hakk’ın şerîki olmağa lâayk olur, akıl ve can Hakk’ın mahremi olmağa niçin lâayk olmasın?*

Ey münkirler, mâdemki suver-i cismâniyyeye muhabbeti Hakk’ın muhabbetine teşrîk etmek sizin indinizde lâayk oluyor, o halde mahzâ akıl ve can olan enbiyâ ve evliyânın Hakk’ın mahremi olduğunu niçin münâsib görüp kabûl etmiyorsunuz?

پشهٔ مرده هما را شد شریک چون نشاید زنده هم راز ملوک

2756. *Ölmüş sivrisinek hümâyâya şerîk oldu; diri niçin Melîk’in hem-râzı olmağa lâayk olmasın?*

Put itihâz edip muhabbetle tapmış sivrisinek mesâbesindeki suver-i cismâniyyeyi müstakillî’l-vücûd görüp, hümâyâ ya’ni vücûd-i hakîkî sâhibi olan Hakk’a şerîk yaptınız, ya diri olan enbiyâ ve onların vârisleri olan evliyâ niçin Melîk-i muktedir olan Hakk’a mahrem olmağa lâayk olmasın?

عاشق خویشید و صنعت کرد خویش دم ماران را سر مار است کیش

2757. *Kendilerinin ve kendi yaptığının âşıkıdırlar. Yılanların kuyruğuna yılan başı âdetdir.*

Bu beyt-i şerifte hitâbdan gâibe intikal buyururlar. Nitekim aynı tarz münkirler tarafından dahi yukarıda 2533 numaralı beyitte enbiyâyâ hitâben vâki’ olmuş idi. Ya’ni “Bu münkirler kendi varlıklarının ve enâniyetlerinin ve kendi yaptıkları putların âşıkıdırlar. Yılanlar çörekledikleri vakit başları kuyruklarına gelmek âdetdir, ya’ni fenânın fenâyı bulması âdetdir.” “Kış”, mezheb, dîn, ve

âdet ve huy ma'nâsıdır. Burada âdet ma'nâsı münâsibdir. Velhâsıl iyi olan iyiyi ve kötü olan dahi kötüyü bulur. Nitekim hadîs-i şerifte ان لله ملكا يسوق الامل اي ya'ni "Allah'ın bir meleği vardır ki ehli ehline sevk eder" buyrulur.

نی در آن دم دولتی و نعمتی نی در آن سر راحتی و لذتی

2758. *Ne o kuyrukta bir devlet ve ni'met vardır, ne de o başta bir râhat ve lezzet vardır!*

گرد سر گردان بود آن دم مار لایقند و در خوردن آن هر دو یاز

2759. *O yılanın kuyruğu başı etrafında dönücü olur, her iki yâr birbirine lâayık durlar ve münâsibdirler.*

آن چنان گوید حکیم غزنوی در الهی نامه گر خوش بشوی

2760. *Eğer iyi dinlersen Hakîm-i Gaznevî 'İlâhînâme'de öyle söyler:*

[2771] Hakîm-i Gaznevî ile Hakîm-i Senâî hazretlerine işâret buyrulur ve *İlâhînâme* dahi o hazretin eser-i şerifidir; ve *İlâhînâme*'de âtidedeki mefhumu beyân buyururlar:

کم فضولی کن تو در حکم قدر در خور آمد شخص خر با گوش خر

2761. *"Sen hük-m-i kader hakkında az fuzûlluk et, eşeğin şahsı eşek kulağına lâayık geldi.*

Hakîm Senâî hazretlerinin *İlâhînâme*'sindeki beyt-i şerif şudur:

تو فضول از میانه بیرون بر گوش خر در خورست با سرخر

"Sen boş sözleri ortadan dışarıya götür, eşeğin kulağı eşeğin başına lâayıktır."

Ma'lûm olsun ki, âlem-i kevnde zâhîr olan her bir sûretin ilm-i ilâhîde bir hakîkatı sâbittir ve bu hakîkat onun ayn-ı sâbitesi olup esmâ-i ilâhiyyeden bir ismin mazhandır ve o ismin muktezâsı olan ahvâl o ayn-ı sâbitenin isti'dâdîdır ve isim müsemmanın "ayn"ı olup mec'ûl değildir; binâenaleyh o ismin hâssıyyeti de mec'ûl değildir. İmdi bu ayn-ı sâbite ilm-i ilâhîde ne hâl üzere sâbit olmuş ve isti'dâdın neyi iktizâ eylemiş ise Hakk'ın hükümü ona göredir. Böyle olunca hük-m-i kader hakkında i'tirâz edip boş sözler söylemek eser-i cehâlet ve hamâkattir. Kişiye ne gelmiş ise, ancak kendinden gelmiştir. Hak Teâlâ ilm-i ezeliisinde olan şeye ifâza-i vücûd buyurup onu âlem-i kevne ve vücûd-i izâfî âlemine çıkarmıştır. Kendi taleblerinin gayn

olan bir hâl ile zâhir olmaları için aslâ cebr etmemiştir. Nitekim âyet-i kerîmede لَا يُسَالُ عَمَّا يُفْعَلُ وَهُمْ يُسَالُونَ (Enbiyâ, 21/23) ["Allah yaptığından sorumlu tutulamaz; onlar ise sorumlu tutulacaklardır"] buyrulur. Hak Teâlâ her mahlûka lîsân-ı isti'dâdî ile taleb ettiği şeyi vermiş olduğundan, eşeğin şahsı da eşeğin kulağına lâyık olarak zâhir olmuştur. Kazâ ve kader hakkındaki tafsilât *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Uzeyrî'dedir.

شد مناسب وصفها با جانها

شد مناسب عضوها و ابدانها

2762. *Uzuvlar ve bedenler münâsib oldu, vasıflar canlar ile münâsib oldu.*

Her mahlûkun a'zâları ve bedenleri sûrette birbirleriyle mütenâsib olduğu gibi, ma'nâda dahi vasıfları ve canları birbirine uygun oldu.

یگمان با جان که حق بتراشدش

وصف هر جانی تناسب باشدش

2763. *Her bir canın vasfı ona münâsib olur. Şühbesiz cânâ ki onu Hak yontar.*

Her bir rûhun vasfı, o rûhun ayn-ı sâbitesinin taalluk ettiği isim iktizâsınca kendisine münâsib olur. Bu münâsebet şühbesiz Hakk'ın rûh-i küllîden yonttuğu o rûh-i cüz'îye âid olur.

چون صفت با جان قرین کرده ست او پس مناسب دانش همچون چشم و رو

2764. *Mâdemki sıfatı cana o karîn etmiştir, binâenaleyh onu göz ve yüz gibi münâsib bil!*

Hak Teâlâ mâdemki her bir canın sıfatını, mâdemki o canın kendine münâsib bir sûrette karîn etmiştir, binâenaleyh Hakk'ın ism-i şerîfi iktizâsınca o karîn ettiği cânı da, yüze yakıştırdığı iki göz gibi yakışıklı olarak koymuştur.

شد مناسب حرفها که حق نبشت

شد مناسب وصفها در خوب و زشت

2765. *Güzelde ve çirkinde vasıflar münâsib oldu. Hakk'ın yazdığı harfler münâsib oldu.*

Güzelin ve iyinin cânının vasıfları o cânın kendisine münâsib olduğu gibi, çirkinin ve kötünün canının vasıfları dahi kezâlik o canın kendisine münâsibdir. Zîrâ canlar ve canların vasıfları ilm-i ilâhîdeki ayn-ı sâbiteleri iktizâsınca, Hak tarafından kitâb-ı kâinât üzerine yazılmış olan harflerdir. Binâenaleyh bu âlem-i kevnde iyi sıfatlar iyi rûhtan ve kötü sıfatlar dahi habîs olan rûhtan zâhir olur; ve ârifler bu sıfatlardan o rûhun hakikatine intikal ederler.

- دیده و دل هست بین اصبعین چون قلم در دست کاتب ای حسین
 2766. *Göz ve gönül iki parmak arasındadır. Ey hüseyin, kalem kâtibin elinde olduğu gibi.*

Bu beyt-i şerifte بشاء کیف یقلها الرحمن من اصابع الاصبعین ya'ni "Mü'minin kalbi Rahmân'ın parmaklarından iki parmak arasındadır, onu nasıl isterse döndürür" hadîs-i şerîfine işâret buyrulur. Ya'ni: "Ey güzelsik, kalem kâtibin elinde olduğu gibi, insanın gözü ve gönlü dahi Rahmân'ın iki parmağı arasındadır ve o iki parmağın birisi lutuf ve cemâl ve diğeri kahr ve celâldir."

- اصبع لطف است و قهر و در میان کلک دل با قبض و بسطی زین بنان
 2767. *Lutuf ve kahr parmağı vardır, arada gönül kalemi bu parmak uçlarından bir kabz ve bast iledir.*

"Benân", parmak uçları demektir, cem'i "benâne" gelir. Ya'ni "Rahmân'ın birisi lutuf, ve diğeri kahr parmağı olup gönül kalemi bu iki parmak arasında ya kabz hâlini ve yâhut bast hâlini yazar." Abd kabz hâli içinde gam ve elem duyar; ve bast hâli içinde de ferah ve sürûr hisseder; ve kabz eser-i kahr ve bast eser-i lutuftur. وَاللَّهُ يَقْبِضُ وَيَسْطُ (Bakara, 2/245) ya'ni "Allah Teâlâ kabz eder ve bast eder" âyet-i kerîmesinde bu iki tecellîye işâret buyrulur.

- ای قلم بنگر گر اجل ایستی که میان اصبعین کیستی
 2768. *Ey kalem, iclâl mensûb isen, bak ki kimin iki parmağı arasındasın?*
 "İclâl", ululuk ve azamet ve ta'zîm etmek ma'nâsındadır. "İclâlî" deki "yâ" nisbet ve ikinci "yâ" hitâb içindir. Ya'ni "Eğer mertebe-i ma'rîfette ululuğa ve büyüklüğe mensûb isen, ey esâbi'-ı Rahmân arasında kalem olan gönül! Bak ki, kimin iki parmağı arasındasın ve sana kahr ve lutfu ve kabz ve bastı yazdıran kimdir?" Bu ma'nâ "iclâl" muhâtaba râci' olduğuna göredir. Eğer Hakk'a râci' olursa ma'nâ böyle olur. "Eğer Hakk'ın ta'zîmine mensûb isen ve nefsa'nî olmayıp Hakkânî isen, ey gönül bak ki, kimin parmağı arasındasın?"

- جمله قصد و جنبشت زین اصبع است فرق تو بر چار راه مجمع است
 2769. *Senin bütün kasd ve hareketin bu parmaklardır, senin tepen dört yol üzerinde mecma'dır.*

"Fark", başın tepesi ma'nâsındadır ve "mecma'", mahall-i ictimâ' demektir. Ya'ni "Ey gönül, senin bütün kasdın ve hareketin Rahmân'ın bu iki par-

mağındandır. Senin başının tepesi dört yol ağzıdır ve dört yolun mahall-i ic-timâ'idır." "İsbî", "parmak" ma'nâsına olup "isba" ve "asbî" ve "usbu" ve "usba" sûretlerinde dört vech ile telaffuz olunur. Ma'lûm olsun ki, kalbi bir maksada ve bir harekete sevk eden Hakk'ın bu lutf ve kahr parmaklarıdır; ve kalbin başının tepesi dört yol ağzıdır ve dört yol orada birleşir ve bu yollar Hakkânî ve melekî ve nefsânî ve şeytânî olan yollardır. İmdi kalbi Hakkânî ve melekî olan yollardan lutf-i ilâhî parmağı ve nefsânî ve şeytânî olan yollardan dahi kahr-i ilâhî parmağı tahrik eder.

این حروف حالات از نسخ اوست عزم و فسخت هم ز عزم و فسح اوست

2770. *Bu senin hallerinin harfleri onun neshindendir. Senin azim ve feshin dahi onun azim ve feshindendir.*

"Nesh", burada tahrîr ve yazma ve "azm", kasd ve teveccüh ve "fesh", bozma ve ibtâl ma'nâlarıdır. Ya'ni "Ey insan, sen bu zikir olunan dört yoldan rüzgâr gibi esip gelen havâtır ile her anda bir şândasın, ve senin her bir şânın bu âlem-i ef'âlde, kitâb-ı kevn üzerine Hakk'ın neshinden ve yazmasından vâki' olur; ve bir şeye kasd ve teveccühün ve kasd ve irâdeni bozman ve ibtâl etmen hep Hakk'ın irâdesinden ve bozmasındandır." Nitekim وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ (İnsan, 76/30) ya'ni "Siz ancak Allah Teâlâ'nın dilediği şeyi dilersiniz." âyet-i kerîmesinde bu hakîkate işâret buyrulur.

جز نیاز و جز تضرع راه نیست زین تقلب هر قلم آگاه نیست

2771. *Niyâzdan başka ve tazarru'dan başka yol yoktur. Bu takallübden her kalem âgâh değildir.*

Mâdemki kalb kalemi Rahmân'ın iki parmağı arasında olup ona murâdî vech ile yazdıyor, o halde kalem tepemizde birleşen dört yoldan nefis ve şeytan yollarına âid kelimeler yazmaması için Hakk'a niyâz etmek ve yalvarmaktan başka yol yoktur. Fakat Rahmân'ın bu döndürmesinden ve tasarrufundan her kalb haberdâr değildir, belki ba'zı kalbler haberdardırlar.

این قلم داند ولی بر قدر خود قدر خود پیدا کند در نیک و بد

2772. *Kalem bunu bilir ve fakat kendi kadri üzerine; iyide ve kötude kendi kadrini ızhâr eder.*

Haberdâr olan bu ba'zı kalem-i kalb dahi kendi kadri ve menzileti derecesinde bilir. Meselâ Mu'tezile tâifesi "Kul filinin hâlikudur" derler ve bu sözle-

riyle fiilin muharriki kalbe vârid olan hâtura ve hâtura hurûfunu yazan dahi Rahmân'ın parmakları olduğunu bilmediklerini izhâr ederler; ve Ehl-i Sünnet'in mukallidleri bunu îmân-ı taklîdî ile bilirler; ve Ehl-i Sünnet'in avâm-ı evliyâsı icmâl tarifıyla keşfen bilirler; ve Ehl-i Sünnet'in ehassu'l-havâssı kendi ayn-ı sâbitesinin inkişâfı sebebiyle tafsilen bilirler. Binâenaleyh her kalem-i kalb iyi ve kötü haller içinde kendi derece-i kadrini izhâr eder. Meselâ bu taklîb-i ilâhîyi îmân-ı taklîdî ile bilenler başlarına bir belâ geldiği vakit bu taklîbi derhâtur edip niyâz ve tazarru' ederler; o belâ geçtikten sonra yine bu taklîb-i ilâhîyi unuturlar. Avâm-ı evliyâ bu tekallübü keşfen bildikleri cihetle onların niyâz ve tazarru'ları kendi vukûflarına göre ve diğer merâtib ehlinin niyâz ve tazarru'ları dahi iyide ve kötûde kendi kadr ve menziletleri derecesinde olur.

آن چه در خرگوش و پیل آویختند تا ازل را با حیل آمیختند

2773. O şeyi ki tavşana ve file astılar, ezele kadar hîle ile karıştırdılar.

Şekâvet-i ezeliyyeleri hasebiyle, enbiyâ ve evliyâyâ muhâlif olan kimseler, onları ilzâm ve da'vetlerini ve risâletlerini ibtâl için, *Kelîle* ve *Dimne* kitabındaki tavşan ve fil hikâyesini darb-ı mesel olarak îrâd ettiler de, bir hüküm-i ezelî olan risâleti ibtâl için, ezele kadar hîle karıştırdılar. Ya'ni hîlelerinin te'siri ni ezele kadar uzatmak istediler.

بیان آن کہ ہر کس را نزد مثل آوردن خاصہ در کار الہی

Onun beyânıdır ki, mesel getirmek herkese lâıyk olmaz, husûsiyle kâr-ı ilâhî hakkında

کی رسدتان این مثلها ساختن سوی آن در گاہ پاک انداختن

2774. Bu meselleri tertib etmek o dergâh-ı pâk tarafına atmak ne vakit size lâıyk olur?

Ey münkirler, tedbirât-ı ilâhiyye hakkında misâller îrâd etmek sizin had-diniz değildir.

آن مثل آوردن آن حضرت است که به علم سر و جهر او آیت است

2775. O meseli getirmek o hazretin lâıykıdır ki, o sırr u cehrin ilminde âyetdir.

Şurrâh-ı kirâm hazarâtı "ân hazret" ta'bîrini Hakk'a ırcâ' etmişlerdir ve bu ırcâ dahi güzel bir vecihtir. Fakat ikinci mısra'daki "âyet" kâfinesiyle fakîr, bu ta'bîri halîfe-i Hak olan peygamberâna ve onların vâris-i kâmillerine râci' gör-düm. Ya'ni "Kâr-ı ilâhî ve tedbîrât-ı Rabbânî hakkında darb-ı mesel ırad et-mek gizli ve âşıkân bilmek husûsunda bu vücûd-i izâfî aleminde Hakk'ın âye-ti olan resûle ve onun vâris-i kâmillerine mahsûstur demek" olur. Ve nitekim Cenâb-ı Mevlânâ (r.a.) bu *Mesnevî-i Şerîf*'te birçok darb-ı meseller ırad bu-yurmuş ve halîfe-i Hak olmak i'tibârıyla her bir meselin zevki ve letâfeti oku-yanları ve dinleyenleri mest etmekte bulunmuştur; ve zâten bu bahsin unvâ-nında olan "her kes râ ne-resed" ya'ni "herkese lâıyk olmaz" ta'bîri dahi bu ma'nâyı te'yîd buyurur. İnsân-ı kâmilin Hakk'ın bildirmesiyle gizliyi bilmesi (Cinn, 72/26-27) ["Hicbir kimseyi gaybî-na mu'tali" kılma. Ancak dilêdiđi peygamber bunun dışındadır."] âyet-i ke-rîmesiyle sâbit olduğundan mahall-i kıyl ü kâl değildir.

تو چه دانی سر چیزی تا تو کل یا به زلفی یا به رخ آری مثل

2776. Sen bir şeyin sırrını ne bilirsin? Tâ ki sen kel, ya zûlf ile veyâ yanak ile mesel getiresin!

"Kel", Fârisî'de başından saçı dökülmüş olan kimseye derler; ve Arabî'de feth ve teşdîd ile (kell), yorgunluk ve dili tutuk olmak demektir ve sâir ma'nâ-ları da vardır. Ya'ni: "Ey hakâyık-ı eşyâdan gâfil ve câhil olan kimse, sen bu âlem-i kevnde mevcûd olan herhangi bir şeyin iç yüzünü ne bilirsin? Tâ ki başının keli ile, şâh-ı hakîkî olan Hakk'ın harimine girip onun hakkında ya zûlf ile veyâhut yüz ve yanak ile mesel getirebilesin!" Gerçi âriflerden ba'zı-lan lîsân-ı Hak'tan birtakım sözler söylemişlerdir ki birisi ber vech-i âfîdir:

هر آن نقشی که در صحرا نهادیم تویز یابین که ما زیبا نهادیم

سرموی زلف خود نمودیم جهانرا در پس غوغا نهادیم

فرستادیم آدم را بیرون جمال خویش بر صحرا نهادیم

جمال ما بین زمین راز پنهان اگر چشمت بود پیدا نهادیم

"Her o nakış ki âlem-i vücûda çıkardık, sen onu yakışıklı gör ki, biz onu yakışıklı vaz' ettik. Zûlfümüzden bir kıl ucu gösterdik, cihan halkını dedikoduya ve

nizâ'a düşürdük. Âdem'i kenz-i mahfî mertebesi olan Zât-ı ahadiyyemizden vücûd-i izâfî mertebesine ve hârice gönderdik, kendi cemâlimizi izhâr ettik. Bu gizli sırdan bizim cemâlimizi gör! Eğer gözün varsa, o cemâlimizi âşikâr olarak ortaya koyduk."

İmdi bu sözleri takliden kendilerinde şiir kuvveti olan ehl-i hicâbın şiir söylemeleri indallah da mûcib-i muâhezedir.

موسى آن را عصا دید و نبود ازدها بد سر او لب میگشود

2777. Onu ki Mûsâ asâ gördü, halbuki değildi, ejderhâ idi, onun sırrı dudak açtı.

"Mûsâ (a.s.) bir peygamber-i âlişân iken elinde tuttuğu asâyı hiss-i zâhirin galebesi sebebiyle asâ gördü. Halbuki o asânın sırrı bu vücûd-i izâfî âleminde görüldüğü gibi değil idi. Bir büyük ejderhâ idi ki, onun vasfı bu cildin ibtidâlarında geçti. O asânın sırrı ve iç yüzü vakti gelince asâlık ve değneklik nikâbını yüzünden kaldırdı ve ağız açtı." Şeyh-i Ekber buyururlar ki: "Burada ayn-ı vâhidenin ancak sûretle zuhûru vardır. O ayn-ı vâhide, asâ sûreti libâsı ile zâhir olduğu vakit asâdır ve yılan sûretinde zâhir olduğu vakit dahi yılanıdır, ya'ni bu isimler ile yâd olunur. Bunun için Allah Teâlâ hazretleri asâ hakkında سَتَعِدُّهَا سِرِّتَهَا الْاُولٰى (Tâhâ, 20/21) ya'ni "Biz onu evvelki sûretine iâde ederiz" buyurdu; ve "sîret", maddî meslek ve gidiş ma'nâsına olup, o ayn-ı vâhidenin bu vücûd-i izâfî âlemindeki sûreti dahi asâ sûretinde görünmek idi. Avn-ı vâhide, yılanlık vazîfesini ifâ ettikten sonra Hak Teâlâ onu evvelki sûretine, ya'ni asâ sûretine iâde buyurdu. Binâenaleyh buradaki ihtilâf ancak sîret ve sûrettedir. Bu sûretlerin hakikat-i kâbilesinde değildir. İşte asânın sırrı bu idi." İmdi ey sırdan ve hakâik-i eşyâdan câhil olan kimse, bir nebiyy-i zîşânın hâli böyle olur ve Hak Teâlâ bildirmedikçe hakâik-i eşyâya muttali' olamaz ise, bak senin hâlin ne olur?

چون چنان شاهی نداند سر چوب تو چه دانی سر این دام و حبوب

2778. Mâdemki böyle bir şâh değneğin sırrını bilemez, sen bu tuzağın ve lânelerin sırrını ne bilirsin?

Mûsâ (a.s.) gibi böyle bir şâh-ı nübüvvet elindeki asânın sırrını ve iç yüzünü bilemezse, bu dünyâ tuzağının sırrını ve içindeki suver-i muhtelifê tânelerinin sırrını sen ne bilirsin ki, kâr-ı ilâhî hakkında durûb-i emsâl irâdına cesâret edersin!

چون غلط شد چشم موسی در مثل چون کند موشی فضولی مدخل

2779. *Uaktaki Musâ'nın gözü meselde galat oldu, bir fuzûlî sıçan nasıl delik yapar?*

"Mesel", burada temsîl ma'nâsınadır. "Müddehal", delik demektir. Nitekim âyet-i kerîmede *لَوْ يَجِدُونَ مَلَجًا أَوْ مَفَارَاتٍ أَوْ مَدْخَلًا لَوَلَّوْا إِلَيْهِ* (Tevbe, 9/57) ["Eğer sığınacak bir yer yâhut mağaralar veya bir delik bulsalar, koşarak o tarafa yönelip giderlerdi."] buyurulmuştur.

Ya'ni "Mûsâ (a.s.)'ın his gözü, asânın sırnını ve hakîkatini kendi hayâline ve ilmîne değnek ve asâ sûretinde nakş ve temsîl etmekte galata düştü ve Hak Teâlâ hazretleri tarafından *وَمَا تَلَكَ يَمِينُكَ يَا مُوسَى* (Tâhâ, 20/17) ya'ni "Yâ Mûsâ sağ elindeki şey nedir?" hitâbı vâkî' olduğu vakit: *هِيَ عَصَايَ أَتَوَكَّأُ عَلَيْهَا* (Tâhâ, 20/18) ya'ni "Yâ Rab o asâdır, ben onun üzerine dayanırım ve onunla koyunlarımı yaprak koparıyorum ve benim için onda diğer hâcetler vardır" diye cevâb verdi. Binâenaleyh elindeki asânın kat'iyyen asâ olduğuna hükmetti ve sırnından gâfil oldu. Bu böyle olunca bir fuzûlî, ya'ni vazîfesinden hâriç bir işe kaşan ve hırs-ı dünyâyâ mağlûb olmak i'tibârıyla sıçan mesâbesinde bulunan bir kimse, eşyânın hakîkatini ve esrârı tarafına nasıl delik açabilir?"

آن مثال را چو از درها کند تا به پاسخ جزو جزوت بر کند

2780. *O senin misâllerini ejderhâ yapar, tâ ki cevâb ile seni cüz' cüz' koparır.*
[2791]

Hak Teâlâ hazretleri senin kâsır olan tahmînât-ı akliyyen ile îrâd ettiğin misâllerini âlem-i berzahta ve misâlde ejderhâ yapar veyâhut âlem-i dünyâda sana birtakım suver-i muazzibeyi musallat kılar. O âlem-i misâldeki ejderhâ veya âlem-i dünyâdaki suver-i muazzibe senin îrâd ettiğin misâllere cevâb olmak üzere seni lokma lokma koparır ve didik didik eder.

این مثال آورد ابلیس لعین تا که شد ملعون حق تا يوم دين

2781. *Bu misâli İblîs-i laîn getirdi, tâ ki kıyâmete kadar Hakk'ın mel'ûnu oldu.*

Bu galat ve yanlış olan temsîli İblîs-i laîn getirdi, Âdem'in sırnını ve iç yüzünü göremedi; âlem-i sûrette onu topraktan mahlûk bir şey gördü ve kendi ilminde ve hayalhânesinde onun hakîkatini toprak olarak temsîl etti. Ve hayalhânesindeki bu nakış ve temsîl üzerine bir kıyâs-ı fâsid yapıp emr-i Hakk'a muhâlefet etti; kıyâmete kadar Hakk'ın mel'ûnu ve matrûdu oldu.

این مثال آورد قارون از لجاج تا فرو شد در زمین با تخت و تاج

2782. *Kārûn inâil cihetinden bu misâli getirdi, nihâyet taht ve tâci ile yere battı.*

Kārûn, Mûsâ (a.s.)'ın ahd-i nübüvvetlerinde yaşayan zengin bir kimsedir. Dünyânın zînet-i zâhiresine aldanıp Mûsâ (a.s.)'a muhâlefete kıyâm etmiş ve kendisine nasihat eden ulemâyâ: "Benim nâil olduğum zenginlik benim il-mim sebebiyle hâsıl olmuştur, hiçbir kimsenin onda tasarrufa hakkı yoktur. Binâenaleyh ben malımı şunun bunun emrettiği yere sarf edemem!" diye bir kıyâs-i mantıkî yaptı. وَأَحْسِنْ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ (Kasas, 28/77) ["Ve Allah sana ihsân ettiği gibi, sen de ihsân et!"] âyet-i kerîmesinde beyân olunduğu vech ile kendine emr olunan ihsânın hakikatini bilemedi; ve bunu Zeyd'in ve Amr'ın kendi malında bir tasarrufu addetti, nihâyet yere battı. Nitekim bu kusa sûre-i Kasas'ın nihâyetinde, tefsirlerde tafsilen beyan olunur.

این مثال را چو زاغ و بوم دان که از ایشان پست شد صد خاندان

2783. *Senin bu misâlini karga ve baykuş bil ki, onlardan yüz handân sefîl oldu.*

Ya'ni, "Ey hakikatten câhil olan kimse, senin kıyâsât-ı akliyyen ile getirdiğin misâller, beyne'n-nâs meş'ûm ve uğursuz addolunan kargaların ve baykuşların ötmesine benzer. Kargaların ve baykuşların musallat oldukları evler harâb olduğu gibi, senin misâllerinin nezâirinden dahi yüzlerce handân sefîl ve perişân oldu; ve Hak Teâlâ onların misâllerini, onları ta'zîb eden sûretlere kalb edip azâb etti."

مثلا زدن قوم نوح علیه السلام به استهزا در زمان کشتی ساختن

Gemi yapmak zamânında kavm-i Nûh'un istihzâ ile meseller darbı

نوح اندر بادیه کشتی بساخت صد مثل گو از پی تسخر بتاخت

2784. *Nâh çölde gemi yaptı; yüz mesel söyleyici istihzâ için koştu.*

در ییابانی که چاه آب نیست میکند کشتی چه نادان ابلهی است

2785. *"Bir çölde ki su kuyusu bile yoktur, gemi yapıyor, ne câhil ahmaktır!"*

Kavminin inkârda ve muhâlefette ısrârı üzerine Nûh (a.s.) emr-i ilâhiye imtisâlen çölde gemi yapmağa başladı. Nitekim Sûre-i Hûd'da buyrulur: وَأَصْنَعِ الْفُلَکَ بَاعِثْنَا وَوَحَّيْنَا وَلَا تَخَاطِبْنِي فِي الَّذِینَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُخْرَجُونَ وَیَصْنَعِ الْفُلَکَ وَكَلَّمَا مَرْءًا مِنْ قَوْمِهِ سَخِرُوا مِنْهُ قَالَ إِنْ تَسْخَرُوا مِنَّا فَإِنَّا نَسْخَرُ مِنْكُمْ کَمَا تَسْخَرُونَ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ مِنْ یَاتِیهِ عَذَابٌ یُخْزِیهِ "Ey Nûh, bizim nazarımız ve vahyimiz ile bir gemi yap! Zülm edenler hakkında bana duâ etme, muhakkak onlar muğraktır. Gemi yapıp yapmadıkda kavminin eşrâfından her biri onun üzerinden geçtikçe istihzâ ederler idi. O da, eğer siz bizimle eğleniyorsanız, sizin eğlendiğiniz gibi biz de sizin ile eğleniriz, yakında bilirsiniz ki rûsvâyılık azâbı kime gelir, der idi." Münkirlere istihzâ cihetinden türlü türlü mesel'söylerler idi. Ezcümle birisi gelip der idi ki: "Su kuyusu bile bulunmayan bir çölde suda yüzmesi icâb eden bir gemi yapıyor, bu adam ne câhil ahmaktır!"

آن یکی میگفت ای کشتی بتاز و آن یکی میگفت پرش هم بساز

2786. *Ue o biri der idi ki: "Ey gemi hoş!" Ue o biri derdi ki: "Ona kanad da-hi yap!"*

او همیگفت این به فرمان خداست این به چربکها نخواهد گشت کاست

2787. *O derdi ki: "Bu Hakk'ın emri iledir. Bu, istihzâlar ile eksik olmaya-caktır."*

"Çurbek" kelimesinin birkaç ma'nâsı vardır. Burada istihzâ ve ta'n ma'nâsınadır. Ya'ni "Nûh (a.s.) onların istihzâlarına cevâben buyururdu ki: "Benim bu çölde gemi yapmam emr-i ilâhî iledir; bu gemi ve yâhut benim bu filim sizin istihzâlarınız ile eksilmez ve münkâtı' olmaz.

حکایت آن دزد که پرسیدندش چه میکنی تیم شب در بن این دیوار گفت دهل میزنم

O hırsızın kıssasıdır ki, "Gece yarısı bu duvarda ne yapıyorsun?" diye sordular. "Davul çalıyorum!" dedi

این مثل بشنو که شب دزدی عنید در بن دیوار حفره میبرد

2788. *Bu meseli dinle ki, gece inatçı hırsız duvar dibinde çukur kesiyor idi.*

نیم بیداری که او رنجور بود طق طق آهسته اش را می‌شنود

2789. *Bir yarı uyanık ki o hasta idi, onun yavaş tak takını işidiyor idi.*

رفت بر بام و فرو آویخت سر گفت او را در چه کاری ای پدر

2790. *Dam üzerine gitti, başını aşağıya sarkıttı, ona dedi: "Ey baba ne iştesin?"*
[2801]

خیر باشد نیم شب چه میکنی تو کی گفتا دهل زن ای سنی

2791. *"Hayrola! Gece yarısı ne yapıyorsun, sen kimsin?" "Ey, yüksek davul çalıcıyım!" dedi.*

در چه کاری گفت می‌کوم دهل گفت کو بانگ دهل ای بو سبل

2792. *"Ne iştesin?" "Davul çalıyorum!" dedi. "Ey yollar sâhibi, davulun sesi hani?" dedi.*

Dam üstündeki uyanık adam hırsıza "Ne işle meşgulsün?" dedi. Hırsız dahi "Davul çalıyorum!" dedi. Uyanık adam tekrar sordu ki: "Ey yolcu, çaldığın davulun sesi hani?"

گفت فردا بشنوی این بانگ را نعره یا حسرتا وا ویلتا

2793. *Dedi: "Bu sesi, yâ hasretâ, yâ veyletâ! na'rasını yarın işitirsin!"*

Hırsız dedi: "Bu benim çaldığım davulun sesini ve nefsinden vâki' olacak olan yâ hasretâ ve yâ veyletâ na'ralarını kendi kulağınla yarın işitirsin." "Yâ hasretâ!" nidâ-yı tahassür ve "yâ veyletâ!" nidâ-yı nedâmettir.

آن دروغ است و کژ و بر ساخته سر آن کژ را تو هم نشناخته

2794. *O yalandır ve eğridir ve düzmedir; sen o eğrinin sırrını dahi anlamamışsın.*

Ey münkirler o sizin Hak ile enbiyâ hakkındaki münâsebetin hicliğini beyân için îrâd ettiğiniz tavşan ve fil misâli, hadd-i zâtında vâki' olmuş bir vak'a değildir, esâsı yalandır. Mâddiyât âleminde tatbîk olunamayacak bir eğridir ve Dabşelim nâmındaki hakîm-i Hindî tarafından hisseden kussa almak için düzülmüş bir masaldır (ماصال) (meseldir). Fakat ey münkir, sen o eğri masalın sırrını ve iç yüzünü dahi anlamadın. Bunu kemâl-i hamâkatın sebebiyle enbiyânın ve onların vârisleri olan evliyânın aleyhine tatbîk ettin.

جواب آن مثل که منکران گفتند از رسالت خرگوش پیغام پیل را از ماه آسمان

O meselin cevâbıdır ki, göğün ayı tarafından tavşanın file
haberi risâletinden bahisle, münkirler demişlerdir

سر آن خرگوش دان دیو فضول که به پیش نفس تو آمد رسول

2795. O tavşanın sırrını fuzûlî olan şeytan bil ki, senin nefsinin önüne resûl
geldi.

Cenâb-ı Pîr-i destgîr efendimiz, enbiyâyı ilzâm için münkirlerin *Kellile* ve *Dimne* kitâbından ıktibâs ettikleri meselin yanlışlığını ve eğri ma'nâ verdiklerini izâhen buyururlar ki: "O kıssadaki tavşanın sırrını ve ma'nâsını fuzûlî olan şeytan bil! O senin fil mesâbesinde olan nefsinin önüne resûl olarak geldi."

تا که نفس گول را محروم کرد ز آب حیوانی که از وی خضر خورد

2796. *Tâ ki ahmak olan nefsi mahrûm etti, bir âb-ı hayâtı ki Hızır ondan içti.*

"Ab-ı hayât"tan murad, ulûm-i ledünniyye ve maârif-i ilâhiyyedir. Ya'nî "Şeytan, senin fil gibi ahmak olan nefsini, Cenâb-ı Hızır'ın içtiği ulûm-i ledünniyye ve maârif-i ilâhiyye âb-ı hayâtından mahrûm etti."

باز گونه کرده معنیش را کفر گفتی مستعد شو نیش را

2797. *Onun ma'nâsını ters yapmışsın. Kûfûr söyledin, iğneye müstaid ol!*

O mahrûmiyet sebebiyle tavşan ve fil kıssasının ma'nâsını ters ve ma'kûs yapmışsın ve onu Hakk'ın enbiyâsı ve evliyâsı aleyhine tatbîk etmişsin. Binaenaleyh ey câhil ahmak, kûfûr söyledin, Hakk'ın iğnesine ve azâbına müstaid ve hazır ol!

اضطراب ماه گفتی در زلال که بترسانید پیلان را شغال

2798. "*Zûlâl içinde ayın ıztırâbını, filleri müşâğale korkuttu,*" diye söyledin.

O kıssada "Tatlı su içindeki ay aksinin çalkanması ve müşâğale filleri korkuttu" dedin. "Şiğâl", çakal denilen hayvan ma'nâsına değildir. Zîrâ kıssada çakal ismi geçmedi. Bu kelime "müfâale" bâbının ikinci masdanı olan "şiğâl" olup müşâğale ma'nâsındır ki, filleri av hayvanlarının filleri ile mütekâbil olan meşgûliyetleri korkuttu demek olur.

قصه خرگوش و پیل آری و آب خشیت پیلان ز مه در اضطراب

2799. *Tavşanın ve filin ve suyun kıssasını, ıztırâbda olan aydan fillerin korkusunu getirdin.*

Ya'ni bunları Hak hakkında ve enbiyâsı aleyhinde misâl olarak getirdin.

این چه ماند آخر ای کوران خام با مہی کہ شد زیونش خاص و عام

2800. *Ey ham körler, nihâyet bu bir aya ne benzer ki, hâs ve âm onun zebûnu oldu.*

Ey hayvanlık mertebesinden çıkamamış ve pişip insanlık mertebesine gelememiş ve basar-ı basîretleri kör kalmış olan mahlûkları! Siz gökteki ayı ve onun aksini Hakk'a ve filleri halka ve peygamberleri de tavşana teşbîh ettiniz. Halbuki vücûd-i hakîkî-i Hak ile vücûd-i izâfî-i âlem bu misâle mutâbık değildir. Çünkü evvelen ay mekân sâhibidir, Hak değildir. Sâniyen sudaki ayın aksi ayın mekânından başka olan bir mekândadır. Halbuki esmâ ve sıfât-ı ilâhiyyenin vücûd-i izâfîdeki akisleri böyle değildir. Sâlisen ay ile tavşan arasında ne zâhirde ve ne de bâtında bir münâsebet yoktur. Halbuki Hak ile enbiyâsı arasındaki münâsebet böyle değildir.

Ma'lûm olsun ki, insân-ı nâkûsda istiklâl-i vücûd ve gayriyet vehmi gâlib olduğundan, kendisinden zâhir olan sıfâtı ve ef'âlî nefsine izâfe eder ve vücûdunda istiklâl gördükçe emr-i vücûdda da'vâ-yı iştirâk eyler. Bu ise zulm-i azîmdir. Nitekim Hak Teâlâ buyurur: *إِنَّ الشَّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ* (Lokman, 31/13) ["Muhakkak şîrk büyük bir zulümdür."] Zîrâ "zulüm" lûgatte birşeyi mevzi'nin gayrine vaz' etmektir. Bu da emr-i vücûdda sâika-i vehm ile da'vâ-yı iştirâkten tevellüd eder. Böyle olunca şîrkin menşei kendi nefsinden ve muhtîindeki eşyanın hakâyıkundan ve onların mücîdinden cehl ve bu cehl hasebiyle zulmet-i tabîyye ahkâmında istiğraktır. İmdi hazret-i şehâdet, a'yân-ı sâbitenin isti'dâdât ve kabiliyyât-ı zâtîyeleri hasebiyle "vücûd"un libâs-ı gayriyyet ile zuhûrundan ibâret olduğundan, zübde-i âlem olup sûret-i ilâhiyyeyi kabûl ve cümle taayyünleri müsâid olan insanlara bu hakîkatı ta'lim ve onları zulmet-i tabîyye sâhasından çevirip asl-ı hakîkî tarafına ırcâ' için, yi-

ne o vücûd-i hakîkinin, enbiyâ (aleyhimü's-selâm) libâslarıyla mütelebbis ol-
ması iktizâ etmiştir. Binâenaleyh enbiyâ, merâtüb-i vücûdun bir i'tibârıyla be-
şerdir ve bir i'tibârıyla Hak'tır. Ve vücûdun her mertebesinin bir hükmü oldu-
ğundan bu hususta şeriatî ta'til eden kimseler zındıktırlar.

چه مه و چه آفتاب و چه فلک چه عقول و چه نفوس و چه ملک

2801. *Ay ne, ve güneş ne, ve felek ne; ukûl ne, ve nûfûs ne, ve melek ne!*

Hakk'ın zât-ı ahadiyyesi taayyünden münezzeh olduğundan onun indin-
de her biri kendi mertebesinde taayyün sâhibi olan ay, güneş, ve felek ve
ukûl ve nûfûs ve melek nedir ki Hakk'ın zâtına teşbîh olunsun!

آفتاب آفتاب آفتاب این چه میگویم مگر هستم به خواب

2802. *Güneşin güneşinin güneşi, bunu ne söylüyorum, gâlibâ uykudayım.*

Birinci güneş, "sûrî güneş" ve ikinci güneş "hakikat-i muhammediyye" ve
üçüncü güneş "zât-ı ahadiyye" olmak münâsib olur. Zîrâ bu sûrî güneş hakî-
kat-i muhammediyyeden ve hakikat-i muhammediyye zât-ı ahadiyyedendir.
Ve bu mısra'da teşbîh mevcûd olup vech-i şebih nûriyettir. Nitekim hadîs-i
şerifte *يا بني خلق الله الخلق في ظلمة ثم رشح عليهم من نوره* ya'ni "Allah Teâlâ halkı zulmette
yarattı, sonra onların üzerine nûrundan saçtı" buyrulur. İkinci mısra'da dahi
"Bu teşbîhi ne söylüyorum, gâlibâ tenzîhten gaflette ve uykudayım?" buyu-
rurlar ki, bu da tenzîhi müş'irdir. Binâenaleyh bu beyt-i şerîf *ليس كمثله شيء* (Şû-
râ, 42/11) ["Onun misli gibi bir şey yoktur"] âyet-i kerîmesî gibi zevk-i
Muhammedî üze hem teşbîhi ve hem de tenzîhi câmi' olmuş olur; ve aynı za-
manda da küssada Hakk'ın "ay"a teşbîhi de nefy buyurulmuştur.

صد هزاران شهر را خشم شهان سر نگون کرده است ای بد گمراهان

2803. *Yüz binlerce şehir şahlara hışmı, ey kötü azgınlar, baş aşağı etmiştir.*

Bu beyt-i şerîfte dahi enbiyânın tavşanın risâletine teşbîhi nefy buyurul-
maktadır. Ya'ni "Ey münkîrler, enbiyânın ahvâli nasıl tavşanın hâline kıyâs
ve teşbîh olunabilir ki, o şâhların gazabı yüz binlerce şehir halkını altüst et-
miştir, ey kötü azgınlar!"

کوه بر خود میشکافد صد شکاف آفتابی چون خراسی در طواف

2804. *Dağ kendi üzerine yüz yarık yarılar; bir güneş bir değirmen gibi tavaf-
tadır.*

Birinci mısra'da Cenâb-ı Mûsâ'nın yüzünden "Tûr dağının yarılması"na ve ikinci mısra'da dahi "gurûb etmek üzere olan güneşin rücû'u"na işaret buyurulmuştur. Bu mu'cize Resûl-i Ekrem Efendimiz'den üç def'a vâki" olmuştur. Birincisi Resûl-i Ekrem efendimizin, İmâm Âli efendimizin dizlerine basını koymuş ve vahy-i ilâhîyi almakla meşgul iken gurûb vâki' olmuş idi. Hazret-i Âli ikinci namazını kılmak için güneşin reddini niyâz etmiştir. İkinci Hendek vak'asında Resûl-i Ekrem ikinci namazını kılamadığı vakittir. Üçüncüsü Mi'râc'ta vâki' olmuştur. Bu mu'cizenin Süleyman (a.s.)dan dahi vâki' olduğu rivâyet olunur.

خشم مردان خشک گرداند سحاب خشم دلها کرد عالمها خراب

2805. *Merdânın öfkesi, bulutu kuru yapar. Gönüllerin hüsn-ı âlemleri harâb etmiştir.*

Enbiyânın ve onların vârisleri olan evliyânın öfkesi bulutları kurutup yağmur yağmaz olur. Onların gönüllerinin hışmı ve gazabı âlemleri harâb etmiştir.

بنگرید ای مردگان یحیو ط در سیاست گاه شهرستان لوط

2806. *Ey kefensiz ölüler, Lût şehristânının siyâset mahallir bekınız!*

Ey sûret-i zâhireleri diri görünen ve fakat ma'nâ âleminde ölü olan kimse-ler, "Enbiyânın hışmında ne vâki' olmuştur?" dersiniz, Lût (a.s.)ın meb'ûs olduğu şehrin yerindeki Hakk'ın siyâset mahalline dikkatle bakınız ki, Hak onların şehrinin zelzele ile yere yattırdı ve elyevm o mahalde "Lût gölü" denilen bir göl peydâ oldu ki, suyu kokmuş bir haldedir. Hiç bu şahlar tavşana benzer mi?

پیل خود چه بود که سه مرغ پران کوفتند آن پیلکان را استخوان

2807. *Fil ise, ne olur ki, uçucu üç kuş o filceğizlerin kemliğini döktüler.*

Ey münkir, tezyîf-i enbiyâ için beyân ettiğin kıssadaki fil nedir ki, hava-da uçan birkaç zayıf kuş o filceğizlerin üzerine küçük taşlar atmak sûretiyle delik delik ettiler ve kemiklerini kırdılar.

اضعف مرغان ابایل است و او پیل را بدرید و نپذیرد رفو

2808. *Kuşların en zayıfı Ebûbîl'dir; o fili yırttı ve yama kabûl etmez.*

Kıssası "Elem tera keyfe" sûre-i şerîfesinin tefsîrinde beyân olunduğu üzere Mekke-i Mükerreme'yi tahribe gelen Ebrehe'nin filleri üzerine kuşların en

zayıfı olan Ebâbül kuşları, küçük taşlar yağdınır o filleri yaraladılar ve yaralanı yama ve tedâvî kabul etmedi.

کیست کو نشیند آن طوفان نوح یا مصاف لشکر فرعون و روح

2809. *Kindir ki o tûfân-ı Nûh'u yâhut Fir'avn'ın askerinin ve rûhun saf-larını işitmedi!*

"Mesâff", feth-i mîm ve teşdîd-i fâ ile "mesaff" kelimesinin cem'idir, saf bağlamak ma'nâsınadır. Lâkin mecâzen "cenk mahallî" ma'nâsına müsta'meldir.

Hind şârihlerinden Bahrû'l-Ulûm Abdü'l-Alî hazretleri buyururlar ki: "Zâhir budur ki, "rûh"tan murâd, Mûsâ (a.s.)'dır. Zîrâ Mûsâ (a.s.) ednâs-ı bedniyye ve beşerîyyeden pâk idi; binâenaleyh ona rûh lafzının ıtlâkı câiz olur." Ankaravî hazretleri dahi "rûh"tan murâd Cibrîl-i Emîn'dir buyururlar. Zîrâ Mûsâ (a.s.) Bahr-i Ahmer'i asâsiyla yarıp denizde açılan yoldan kendi tevâbi'yle geçtiği vakit, Fir'avn bu denizdeki yoldan onları ta'kibe cesâret edemeyip tereddüt etti. Cenâb-ı Cibrîl bir kısrağ üzerinde Fir'avn'ın önünde mütemessilen zâhir oldu; ve Fir'avn'ın bindiği aygır, kısrağı gördüğü vakit derhal denizdeki yola daldı ve deniz kapanmak ile Fir'avn gark oldu. Bu sûrette Mûsâ (a.s.)'ın tevâbi'i Cibrîl-i Emîn'nin leşkeri olmuş olur.

روحشان بشکست و اندر آب ریخت ذره ذره آبشان بر میگسیخت

2810. *Rûh onları, kırdı ve suya döktü, su onları zerre zerre kesti.*
[2821]

Hiz. Mûsâ veyâ Hiz. Cibrîl o Fir'avn'ı ve leşkerini mağlûb edip Bahr-i Ahmer'e döktü. Bahr-i Ahmer'in dalgalı suları onların cisimlerini çarpa çarpa zerre zerre kesti parçaladı.

کیست کو نشیند احوال نود و آنکه صرصر عادیان را میرود

2811. *Kindir ki ahvâl-i Semûd'u işitmedi ve onu ki, sert rûzgâr Âd'a mensûb olanları kapardı.*

Semûd kavmi Sâlih (a.s.)'ın ümmeti olup, hazretin mu'cizesi olan dişi deveyi öldürdüler ve korkunç bir sayha ile helâk oldular; ve Âd kavmi dahi Hûd (a.s.)'ın ümmeti olup onlar da muhâlefetleri hasebiyle şiddetli bir rûzgâr ile helâk oldular ki, tafsîlân tefsîr kitâblarında münderictir. İmdi bu kavimlerin başlarına gelen felâketi işitmeyen kimlerdir?

چشم باری در چنان پیلان گشا که بدندی پیل کش اندر وغا

2812. *Gözünü bir kere öyle fillere aç ki, cenkte fil öldürücü idiler.*

Ey münkir, kıssalar beyânıyla enbiyâya ve onların vârisleri olan evliyâyâ muhâlefetten vazgeç de, gözünü Âd ve Semûd kavmi gibi fillere aç ki, bunlar pehlivanlıkta sizlere fâik ve cenklerde filleri öldürücü idiler. O şâhların gazabından yakalarını kurtarabildiler mi?

آن چنان پیلان و شاهان ظلم زیر خشم دل همیشه در رجوم

2813. *Öyle filler ve zalûm şâhlar, gönül hışmının altında dâimâ taşlanmaktadır.*

“Öyle filler”den murâd, azgın insanlar ve “zalûm şâhlar”dan murâd dahi Nemrûd ve Fir’avn ve Şeddâd gibi zâlim hükümdarlardır ki, bunlar kendilerini doğru yola da’vet eden peygamberlerine muhâlefet ettiler ve onların gönüllerinin gazabı altında hayât-ı dünyeviyde türlü türlü ukûbetlere uğradıkları gibi, hayât-ı uhreviyde dahi el-ân taşlanmakta ve muazzeb olmaktadır.

تا ابد از ظلمتی در ظلمتی میروند و نیست غوثی رحمتی

2814. *Ebede kadar bir zulmetten bir zulmete giderler; bir avn, bir rahmet yoktur.*

Bu münkirler ebede kadar kahr-i ilâhînin te’sîri altında âlem-i zulmet içinde dedirler. Ya’ni dünyâda zulmet içinde oldukları gibi hayât-ı berzahiyde de öyledirler; ve yevm-i ba’sde ve cehennem-i cismânide ve azâb-ı cehennemın zevâllinden sonra müteselsilen tekevvün eden diğer âlemlerde dahi ebede kadar böyle zulmet içinde dedirler; ve onları bu kahrından kurtaracak bir yardım ve rahmet yoktur.

نام نیک و بد مگر نشنیده اید جمله دیدند و شما نادیده اید

2815. *Galibâ iyi ve kötü adı işitmediniz; hep gördüler ve siz görmediniz.*

Ey münkirler, geçmiş olan akvâmın iyi ve kötü adlarını galibâ işitmediniz, onların ahvâlini târihlerde cümle âlem okudu ve gördü. Siz ise görmediniz.

دیده را نادیده میآرید لیک چشمتان را وا گشاید مرگ نیک

2816. *Görölmüşü görölmemiş getiriyorsunuz; lâkin sizin gözünüzü ölüm iyi açar.*

Ümem-i mâziye münkirlerinin görülmüş ve işitilmiş olan hallerini siz görülmemiş ve işitilmemiş addediyorsunuz. Çünkü hayât-ı dünyeviyyenin zâhiri sizin gözlerinizi kapadı ve kulaklarınızı tıkadı. Fakat sizin gözünüzü ve kulağınızı ölüm hâli iyi açar.

گیر عالم پر بود خورشید و نور چون روی در ظلمتی مانند کور

2817. *Tut ki, âlem güneşten ve nûrdan dolu olsun; kör gibi bir zulmet içine gittiğin vakit,*

بی نصیب آیی از آن نور عظیم . بسته روزن باشی از ماه کریم

2818. *O nûr-i azûmden nasıbsız gelirsen, kerîm olan aydan, penceresi kapanmış olursun.*

تو درون چاه رفته‌ای ز کاخ چه گنه دارد جهانهای فراخ

2819. *Sen köşkten kuyu içine gittin, geniş olan âlemlerin ne günâhı vardır?*

Sen güneş gibi âlî olan rûhiyyet makâmından, kuyu gibi zulmânî olan nefsânîyet derekesine indir, geniş ve nûrânî olan âlem-i ervâhın ne kabâhâtı vardır?

جان که اندر وصف گرگی ماند او چون ببیند زوی یوسف را بگو

2820. *Can ki kurtluk vâfında kala, o Yûsuf'un yüzünü nasıl görür, söyle!*
[2831]

Nefsin kurtluk ve yırtıcılık sıfatıyla muttasıf olan bir cân, hakikat âleminin Yûsuf'u ve mahbûbu olan enbiyâyı ve onların vârisleri olan evliyânın cemâl-i bâtûnisini nasıl görür? Onlar enbiyâ ve evliyânın yalnız sûretlerini görürler. Nitekim Sultan Mahmûd Sebüktekin, Bâyezid-i Bistâmî hazretlerinin kabr-i şerifinde onların bir müridini görüp: "Sizin şeyhiniz ne söyledirdi?" diye sorar. Derviş de: "Benim şeyhim: Beni göreni ateş yakmaz! dirdi" diye cevap verir. Sultan Mahmud: "Bu söz doğru değildir, Ebû Cehil Peygamber'i gördü, halbuki onu ateş yakacaktır. Senin şeyhin Peygamber'den de büyük değil al" demiş ve derviş: "Hayır! Ebû Cehil Peygamber'i görmedi, o ancak Abdülmuttalib'in yeûmini gördü, eğer Peygamber'i göre idi onu da ateş yakmaz idi!" demiş ve Sultan Mahmûd bu sözü tahsîn ve tasdik etmiştir.

لحن داودی به سنگ و که رسید گوش آن سنگین دلانش کم شنید

2821. *Dâvûd'a mensûb olan lahn taşta ve dağa erişti; o taş yürekliilerin kulağı işitmedi.*

Dâvûd (a.s.)'ın tegannî ettiği münâcâtı dağlar ve taşlar işittiler ve o tegan-nîye muvâfakat ettiler, o taş yürekli münkirlerin kulağı o latîf neğamâta mukârin olan münâcâtı işitmedi.

هر زمان و الله أعلم بالرشاد

آفرین بر عقل و بر انصاف باد

2822. *Her zaman akıl üzerine ve insâf üzerine.âferin olsun! Ve Allah doğ-ru yolu çok bilir.*

Da'vet-i enbiyânın doğruluğunu idrâk eden akıldır; ve icâb-ı akıl olan in-sâftır ki, insan bu akıl ve insâf ile her şeyi bîtarâfâne düşünüp muhâkeme eder ve âkubet doğru yolu bulur. Binâenaleyh akıl ve insâf şâyân-ı tahsîn ve âferindir. Enbiyâ [Hakk'ın] halîfeleri olduğundan da'vet ettikleri yol elbette doğru yol olur. Zîrâ Allah Teâlâ doğru yolu çok iyi bilir.

صَدِّقُوا رُوحًا سَبَاهَا مِنْ سَبَا

صَدِّقُوا رَسُولًا كَرَامًا يَا سَبَا

2823. *Ey Sebe', kerîm olan resûlleri tasdik edin! Bir rûhu tasdik edin ki, onu esîr eden esîr etti!*

İkinci mısra'daki "rûh"tan murâd, enbiyâdır. Zîrâ herhangi bir nebî zul-met-i tabîiyye ve beşerîyyeden pâk olduğundan onda ahkâm-ı rûhiyye gâlib-dir. Binâenaleyh o ayn-ı rûhtur. Bu sûrette "rûh" lafzı evveki mısra'daki ru-sûl-i kirâmın tafsîl-i hâli olur. İmdi bu beyt-i şerîfe birkaç vecih ile ma'nâ ve-rilebilir. Bir ma'nâ budur ki: "Ey Sebe' şehrinin halkı, kerîm olan resûlleri tas-dik edin, muhâlefet etmeyin! Bir rûhu tasdik edin ki, o rûhu âlem-i cismânî-ye esîr eden Hak esîr etti."

Bir ma'nâ dahi budur ki: "Ey Sebe' şehrinin halkı, kerîm olan resûlleri tas-dik edin. Bir rûhu tasdik edin ki, o rûhu kuvvet ve hâkimîyyet-i zâhiresi ha-sebiyle, Nemrûd ve Fir'avn gibi bir hükümdâr-ı zâlim esîr edip cefâ etti. Siz onu tasdik edin ve ona muîn olun! Bu sûrette ikinci mısra'daki "sebâ" keli-meleri "sibâ", "esir etmek" masdarından fiil-i mâzî olurlar.

Bir ma'nâ dahi budur ki, sîn'in kesriyle "sibâ" masdarının dört ma'nâsı var-dır: 1. Esir etmek, 2. Şarâbı bir yerden bir yere götürmek, 3. Ma'sûkun, aşkın gönlünü kapması, 4. Şarâb. Hind şârihleri mısra'-ı sâinde üçüncü ma'nâyı al-mışlardır ve birinci mısra'daki "Sebâ" şehrin ismi olmakla berâber, satmak için şarâb almak ma'nâsına da gelir. Bu sûrette ma'nâ: "Ey murâdât-ı nefsanîyyesi şarâbını almak ve satmakla meşgûl olan münkirler, kerîm olan resûlleri tasdik edin; bir rûhu tasdik edin ki, onların gönlünü kapam ma'sûk-ı hakikî kaptı."

- صَدَقُوهُمْ هُمْ شُمُوسٌ طَالِعَةٌ يُؤْمِنُكُمْ مِنْ مَخَازِي الْقَارِعَةِ
2824. Onları tasdik edin, onlar doğucu güneşlerdir. Sizi kıyâmetin rüsvâlıklarından emîn ederler.

- صَدَقُوهُمْ هُمْ بِدُورِ زَاهِرَةٍ قِيلَ أَنْ يَلْقَوْكُمْ بِالسَّاهِرَةِ
2825. Sizi Sâhire'ye ilkâ etmezden evvel onları tasdik edin, onlar berrak aylardır.
"Sâhire" kıyâmet günündeki yeryüzü ma'nâsıdır.

- صَدَقُوهُمْ هُمْ مَصَابِيحُ الدُّجَى أَكْرَمُوهُمْ هُمْ مَفَاتِيحُ الرَّجَا
2826. Onları tasdik edin, onlar karanlığın kandilleridir. Onlara ikrâm edin, onlar ümidin anahtarlarıdır.

- صَدَقُوا مَنْ لَيْسَ يَرْجُو خَيْرَكُمْ لَا تَضِلُّوا لَا تَصُدُّوا غَيْرَكُمْ
2827. Sizden hayır ümid etmeyen kimseleri tasdik ediniz, gayrınızı şaşırtmayın, men' etmeyin!

Enbiyâ da'vetlerine ve hizmetlerine mukâbil sizden ücret ve menfaat beklemezler. Onların bu hizmetleri Allah Teâlâ hazretlerinin rızâsı için vâkî olur. "Binâenaleyh sizden hiçbir hayır beklemeyen bu zevât-ı şerîfeyi tasdik ediniz. Birtakım fâsîd zihniyetler ile muhâlefet edip başkalarını da şaşırtmayın ve tarîk-ı Hakk'a itibâ'dan men' etmeyin!"

- پارسی گویم هین تازی بهل هندوی آن ترک باش ای آب و گل
2828. Fârisî söyleyelim, âgâh ol, Arabî'yi bırak! Ey su ve çamur, o Türk'ün Hindûsu ol!

Bu hitâb Hz. Pîr efendimizin rûhâniyetlerinden cismânîyetlerine vâkî olan hitâbtır. Zîrâ sûret-i kelâm ve elfâz cismânîyet âlemindeydir. Buyururlar ki: "Bu Mesnevî-i Şerîf'i hadd-i zâtında Fârisî olarak söylemeğe kasd ettik, Arabî olarak söylemeyi bırakalım da, cedd-i a'lâsına "Ahî Türk" denilen Hüsâmeddin Çelebi'mize Fârisî olarak söyleyelim! Ey su ve çamur, ya'ni ey cismânîyetimiz, o Türk'ün Hindûsu gibi, ya'ni Hüsâmeddin Çelebi'nin gulâmı ol ve onun isti'dâd-ı şerîfinin haddine göre söyle!"

- هین گواهیهای شاهان بشنوید بگرویدند آسمانها بگروید
2829. Âgâh ol, şahların şahidliklerini dinleyin; gökler inandılar, inanın!

Ey münkirler kendinize gelin, her biri birer şâh olan enbiyânın ve onların vârisleri olan evliyânın vahdet-i Hak hakkındaki şahidliklerini dinleyin! Hakk'ın vahdet-i vücûduna gökler inandılar, siz de inanın!

معنی حزم و مثال مرد حازم

Hazmin ma'nâsı ve hâzim olan adamın misâli

یا سوی آخر به حزمی در پرید

یا بحال اولینان بنگرید

2830. *Ya evvele mensûb olanların hâline bakınız, yâhut âhir tarafa bir hazm ile uçun.*
[2841]

Ey münkirler, ya geçmiş olan akvâmın hâline bakıp başlarına gelen felâketten ibret alınız, yâhut âhiret tarafına bir hazm ve ihtiyât ile uçun ve inkârı bırakın.

حزم چه بود در دو تدبیر احتیاط از دو آن گیری که دور است از خباط

2831. *Hazm ne olur? İki tedbîrde ihtiyâtur, o ikiden hubâtan uzak olanı tutasın.*

"Hazm", lügatte hayvanın yükünü bağlamaktır ve mecâzen muhkemlik ve âgâhlık ma'nâsına gelir; ve muhakkıklardan ba'zıları yazmışlardır ki, "hazm" umûrun âkıbetini düşünmek ve mümkün olduğu kadar o işin hâle ve zelelinden ihtirâz etmektir. "Hubât", deliliğe müşâbih bir illetir; ve kendini deli olmadığı halde sahte olarak deli göstermektir; ve "uyku" ma'nâsına da gelir. Ya'ni "Hazm neye derler bilir misin? Meselâ bir husûsta iki türlü tedbîr olur. Onların birini kat'î sûrette ihtiyâr etmek için ihtiyât eder ve o iki tedbîrden hangisi hâb-ı gafletten uzak ise onu intihâb edip tutarsın."

آن یکی گوید در این ره هفت روز نیست آب و هست ریگ پای سوز

2832. *O biri der ki: "Bu yolda yedi gün su yoktur ve ayak yakıcı kum vardır."*

Meselâ sefere gideceğin vakit yolun ahvâlini sorarsın. Biri der ki: "Bu gidecek yolda yedi gün su menba'ına tesâdüf edemezsin. Bununla berâber yollarda da ayak yakıcı kum vardır. Binâenaleyh bu seferde su tedârikini unutma!"

آن دگر گوید دروغ است این بران که به هر شب چشمهٔ بینی روان

2833. O diğeri der ki: "Yalandır, bunu sür ki, her gecede bir akıcı çeşme görürsün."

Diğeri birisi de der ki: "Yolda su bulunmaması yalandır, bu fikri hatırından sür çıkar! Zîrâ yolculuğunun her bir gecesinde, yolunun üzerinde bir akıcı pınar ve su menba'ı görürsün."

حزم آن باشد که برگیری تو آب تا رهی از ترس و باشی بر صواب

2834. Hazm o olur ki, sen su alsın, lâ ki korkudan kurtulasın ve sevâb üzerine olasın.

Ya'ni, iki kimseden birisi su lâzım ve diğeri lâzım değil diyor. "Hazm"ın ma'nâsı, burada su lâzımdır diyen tarafı kabul edip su almaktır. Zîrâ yolda su çıkarsa götürdüğü suyun sana zararı olmaz ve eğer su götürmezsen ve yolda da hakikaten su bulunmazsa vay senin hâline! Binâenaleyh korkudan emîn olmak için su almak lâzımdır ve bu doğru bir hareket olur.

گر بود در راه آب این را بریز ورنه نباشد وای بر مرد ستیز

2835. Eğer yolda su olursa, bunu dök ve eğer olmazsa, vay inatçı adama!

ای خلیفه زادگان دادی کنید حزم بهر روز میعادى کنید

2836. Ey halîfe-zâdeler bir adâlet ediniz, hazmı bir mîad günü için yapınız!

Ey Allâh'ın halîfesi olan Âdem (a.s.)'ın evlâdı, bir adâlet ve insâf ediniz de bir mîad günü olan âhîret ve kıyâmet günü için hazm ve ihtiyât yapınız ve hayât-ı uhreviyyeye lüzûmu olduğu enbiyâ tarafından beyan buyurulan zâd ve zahîreyi tedârik ediniz.

آن عدوی کز پدرتان کین کشید سوى زندانش ز علین کشید

2837. O bir düşman ki, sizin babanızdan kîn çekti, onu illâyyînden zindan tarafına çekti.

O bir düşman olan şeytan ki, sizin babanız olan Âdem (a.s.)a Hak tarafından secdeye me'mûr olduğu için kîn tuttu ve onu âlem-i illîyyînden, bir zindan olan dünyâ tarafına çekti.

آن شه شطرنج دل را مات کرد از بهشتش سخره آفات کرد

2838. *O gönül satrancının şâhını mat etti. Onu cennetten âfetterin giriftârı etti.*

O gönül satrancının şâhı olan Âdem (a.s.)ı, düşman olan İblis hilesiyle mat ve mağlûb etti. O Hz. Âdem'i cennetten ayırdı ve dünyâya hübûtuna sebep olup türlü türlü âfetlerin giriftâr ve eğlencesi olmasına sebep oldu. Nitekim kıssası Kur'ân-ı Kerîm'de müteaddid mahallerde mezkûrdur.

چند جا بندش گرفت اندر نبرد تا به کشتی در فکندش روی زرد

2839. *Cenkde onu kaç yerde bağ ile tuttu. Nihâyet onu güreşçilikle yüzü sarı olarak düşürdü.*

"Âdem'in şeytan ile vâkı' olan musâraasında ve cenginde, o şeytan, onu, kaç yerde mağlûb etti ve güreşçilik san'atı ile o İblis Âdem'i hacil olarak yere düşürdü ve yendi." "Küştî", "musâraa" demek olup aslı sîn ile "küştî"dir. "Küften" ma'nâsına olan "küsten" masdarından müstaktır. İki pehlivan bir-biriyle tutuşup birini yere vurmaya istediği için bu ıstılâh vaz; olunmuştur (*Gı-yâsu'l-Lugâf*).

این چنین کرده ست با آن پهلوان سست مستش منگرید ای دیگران

2840. *O pehlivâna böyle etmiştir, ey başkaları ona gevşek gevşek bakmayın!*
[2851]

Âdem-i Safî gibi bir pehlivana o İblis böyle oyunlar yapmıştır. Ey Âdem-i Safî'nin gayri olup sîfât-ı nefsânîyye ile kalbleri bulanık olan insanlar, siz o İblis'e gevşek gevşek ve ehemmiyetsiz bir nazarla bakmayın! Öyle bir pehlivanı yenerse, size neler yapmaz!

مادر و بابای ما را آن حسود تاج و پیرایه به چالاکی ربود

2841. *O hasedçi anamızın ve babamızın tâcını ve zînetini çeviklik ile kaptı.*

Havvâ anamızın ve Âdem babamızın ind-i ilâhîdeki izzetine hased eden o İblis, onların tâc-ı izzetlerini ve zînet-i cinâniyyelerini çarçabuk kaptı ve bu hususta el çabukluğu yaptı.

گردشان آن جا برهنه و زار و خوار سالها بگریست آدم زار زار

2842. *Onları orada çıplak ve zaîf ve hakîr etti. Âdem senelerce zâr u zâr ağ-ladı.*

Kütüb-i tefâsîrde tafsîl olunduğu üzere, İblis'in iğvâsiyle Âdem ve Havvâ cennette şecere-i menhiyeye yaklaşıktan sonra üzerlerindeki libâs ve zînet ref' olunup çırpıplak, zayıf ve hakîr bir halde kaldılar. Binâenaleyh Âdem ba-bamız senelerce zâr zâr ağladı ve bunlara sebep olan İblis-i lâin idi.

که ز اشک چشم او روید نب که چرا اندر جریده لاست ثبت

2843. *Öyle ki, niçin cerîdede "lâ" sebt oldu diye onun göz yaşından nebât bitti.*

Birinci mısra'da Hz. Adem'in ağlamasının şiddeti de'b-i şâîrâne üzre alâ-tarîk'l-mübâlağa tasvîr buyurulmuştur. Nitekim "Gözümün yaşı sellere tut-tu" derler; ve bu mübâlağada bir hakîkate de işâret buyurulur. Ya'ni "Hz. Âdem o kadar ağladı ki, gözünün yaşından rahmet ve mağfîret bostânı neşv ü nemâ buldu" demek olur. İkinci mısra' birinci mısra' için illet vâki' olmuş-tur; "lâ" harf-i nefydir ve "cerîde"den murâd، بِمَحْوِ اللَّهِ مَا يَشَاءُ وَيَبْتَغِ عَنْهُ أَمْ الْكِتَابُ (Ra'd, 13/39) ["Allah dilediğini mahv ve isbât eder; ve ümmü'l-kitâb onun indindedir."] âyet-i kerîmesinde mezkûr olan "ümmü'l-kitâb"dır ki, vücûd-i mutlakın mertebe-i vâhidiyyetidir; ve bu mertebede a'yân-ı sâbitenin kendi isti'dâdlarıyla sübûtu vardır. Ya'ni Hz. Adem "Ümmü'l-kitâbda olan benim ayn-ı sâbitemin isti'dâdı niçin emri- ilâhîye adem-i imtisâli iktizâ etti?" diye pek çok ağladı, demek olur. Ve bu şikâyet kendi ayn-ı sâbitesinden olup ka-zâ-yı Hak'tan değildir. Zîrâ kazâ-yı Hak ayn-ı savâbtır.

تو قیاسی گیر طراریش را که چنان سرور کند زو ریش را

2844. *Onun tarrârlığını sen bir kıyâs tut ki, öyle server ondan sakalını koparır.*

"Tarrâr", yan kesici ve hırsız demek olup murâd, İblis'tir. "Rîş kenden", sakal yolmak, gam ve gussadan kinâyedir. Ya'ni "Ey sâlik sen o şeytanın yan kesiciliğini bir kıyâs et ki, Âdem-i Safî (a.s.) gibi bir server ondan gam ve gussaya düştü.

الحذر ای گل پرستان از شرش تیغ لا حولی زبند اندر سرش

2845. *Ey çamura tapıcılar, onun şerrinden korkun. "Lâ havle"ye mensûb olan kılıcı onun başına vurun!*

"Çamura tapıcılar"dan murâd, topraktan mahlûk olan cisim üzerine titreyen nefsânî kimselerdir. "Ey henüz cismin ve tabîatın te'siri altında zebûn olan mü'minler, o İblis'in iğvâlarını bâtinunuzda duyduğunuz vakit "Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh" ya'ni "Hareket ve kuvvet Allah ileddir" zikrine ma'nâsıyla berâber devâm edip bu zikrin ma'nâsı kılıcını o ma'nevî hırsızın başına vurun.

که شما او را نمیبینید کو همی بیند شما را از کمن

2846. *Zîrâ o sizi pusudan görür ki, siz onu âgâh olun göremezsiniz.*

Zîrâ o ma'nevî hırsız olan şeytan, sizi, sûret pususu arkasından görür ve siz ise, onu bu sûret perdesi arkasında göremezsiniz.

دانه پیدا باشد و پنهان دغا دایما صیاد ریزد دانها

2847. *Avcı dâimâ dâneler dökür, dâne zâhir olur ve hile gizli.*

Avcı, kuşları tutmak için dâneleri döküp kendisi saklanır. Şeytan da ef-râd-ı benî-Âdem'in avcısıdır. Onun tuzakları huzûzât-ı nefsâniyyeyi ve lezzât-ı cismâniyyeyi mücib olan suver-i dünyeviyyedir. Şeytan benî-Âdem'in hayâline o sûretlerin hazzını ve lezzetlerini arz edip teşvîk eder. Kendisi de bu dânelerin arkasına saklanır.

هر کجا دانه بدیدی الحذر تا نبندد دام بر تو بال و پر

2848. *Her nerede ki dâneyi gördün kork ha! Tâ ki dâne senin üzerine kolu-nu ve kanadını bağlasın.*

Bu yukanda zikr olunan dâneleri nerede görürsen kork, yaklaşma! Tâ ki o dâne ve hazz-ı nefsânî ve lezzât-ı cismânî senin âlem-i bâlâya uçmana vâ-sıta olan imtisâl-i emr-i llâhî kanadını bağlamasın!

ز آنکه مرغی کو بترک دانه کرد دانه از صحرای بیقرار بترزور خورد

2849. *Zîrâ bir kuş ki o terk-i dâne etti, dâneyi tezvîrsiz sahrâdan yedi.*

Ya'ni dünyânın hazz-ı nefsânîye ve lezzet-ı cismânîye sebep olan sûretleri arkasında tezvîr vardır. Fakat âhiretin hazz-ı nefsânîye ve lezzet-i cismânîye sebep olan sûretleri arkasında tezvîr yoktur. Nitekim Hak Teâlâ (Zuhurf, 43/71) ya'ni "Cennette nefislerin istihâ ettiği ve gözlerin lezzet bulduğu şeyler vardır" buyurur. "İmdi bir mü'min

bu dünyânın tezvîrlî dânelerini terk eder ve nefesine sabr ederse tezvîrsiz olan sahrâ-yı cennetin dânelerinden yer; veyâhüt âlem-i dünyâda sabr ederse yine bu âlemde cennet-i 'âcile vâsıl olup rûhun gıdâsı ve dâneleri olan tezvîrsiz ulûm ve maârif tahsîl eder."

هم بدان قانع شد و از دام جست هیچ دامی پر و بالش را نیست

2850. *Onunla da kâni' oldu ve tuzaktan sıçradı, hiçbir tuzak onun kanadını*
[2861] *kolunu bağlamadı.*

"O tezvîrsiz sahrânın ve âlem-i rûhânîpîn dâneleri olan ulûm ve maârif, o kuşu kandırdı ve doyurdu. Artık önüne dünyânın tezvîrlî dâneleri dökülmüş olan hiçbir tuzak onun kolunu ve kanadını bağlamadı." Zîrâ tahsîl ettiği ilim ve ma'rîfet, kendisini dânelerin tezvîrinden âgâh edeceği cihetle aslâ tuzak tarafına yaklaşmadı.

و خامت کار آن مرغ که ترک حزم کرد از حرص و هوا

Hırsan dolayı terk-i hazm eden o kuşun işinin vehâmeti

باز مرغی فوق دیواری نشست دیده سوی دانه دامی بیست

2851. *Yine bir kuş bir duvarın üstünde durdu, gözünü bir tuzağın dânesi tara-*
fına bağladı.

"Dâmi'deki "yâ" nisbet için olursa ma'nâ: "Gözünü tuzağa mensûb olan dâneye bağladı" demek olur.

يك نظر او سوی صحرا میکنند يك نظر حرصش به دانه میکشد

2852. *O bir nazarı sahrâ tarafına eder, onun hırsı bir nazarı dâneye çeker.*

O kuş bir nazarını tezvîrsiz olan sahrâ-yı hakîkat tarafına atf eder, fakat ondaki hırs-ı nefsânî onun bir nazarını da tezvîrlî olan dâne, ya'nî suver-i dünyevîyye tarafına çeker. Bu hal ehl-i sülûkden çoğunun başıdır. Onların bir gözleri rûhâniyet ve bir gözleri de nefsâniyet tarafındadır.

این نظر با آن نظر چالیش کرد ناگهانی از خرد خالیش کرد

2853. *Bu nazar o nazar ile mücadele etti; ansızın onu akıldan hâlî etti.*

Bu dünyâ lezzâtı tarafına olan nazar, rûhâniyet tarafına olan nazar ile mücadele etti. Bu dünyâ tarafına olan nazar, o kuşu ya'ni sâlikî ansızın akıldan tecrîd edip, o lezzât-ı 'âcile-i dünyeviyye tarafına çekip tuzağa giriftâr etti.

باز مرغی کآن تردد را گذاشت ز آن نظر بر کند و بر صحرا گماشت

2854. *Diğer bir kuş ki, o tereddüdü bıraktı, o nazardan kopardı ve sahrâya havâle etti.*

Diğer bir kuş ki her iki tarafa olan mütereddid nazarı bıraktı ve kalbini dünyâ tarafına olan nazardan kopardı ve sahrâ-yı hakikat tarafına tevcih etti.

شاد پر و بال او بخا له تا امام جمله آزادان شد او

2855. *Onun perr ü bâli şâddır, onun için âferin vardır. Hattâ o bütün âzâd-ların imâmı oldu.*

"Bahh" kelime-i tahsîn olup "Âferin ne güzel!" ma'nâsınadır. Bunu "bah bah" diye mükerrer söylerler ve Türkçe'de "peh peh!" sûretinde müntakıldır. Ya'ni "Nazarını tereddüdden kurtarıp kâmilten sahrâ-yı hakikate tevcih eden kimsenin perr ü bâli, ya'ni aklı ve fikri sürûr ve ferah içinde ulûm ve maârif-i ilâhiyye âleminde uçar. Onun için kelime-i tahsîn vardır. Nihâyet o kimse bil-cümle nefis ve tabiattan âzâd olan sâliklerin imâmı ve mürşidi olur."

هر که او را مقتدا سازد برست در مقام امن و آزادی نشست

2856. *Her kim onu muktedâ yaparsa kurtuldu, emniyet ve âzâdlık makâmın-da oturdu.*

Herhangi bir sâlik böyle bir mürşidi kendisine muktedâ yaparsa nefis ve tabiat esâretinden kurtuldu; ve nefis ve şeytanın tasallutundan emîn [oldu] ve hürriyet makâmında râhat râhat oturdu.

ز آنکه شاه حازمان آمد دلش تا گلستان و چمن شد منزلش

2857. *Zîrâ ki onun kalbi hâzimlerin şâhu geldi; nihâyet onun menzili gülîstan ve çemen oldu.*

Bu beyit-i şerîf yukarıdaki beytin illetidir. Ya'ni "Nazarını dünyâdan, sahrâ-yı hakikat tarafına çeviren kimse, hazm ve ihtiyat edicilerin şâhî olarak zâhîr oldu; ve onun menzili ve makâmı, âkîbet gülîstân-ı hakâyık-ı ilâhiyye ve cemînistân-ı maârif-i rabbâniyye oldu."

حزم از او راضی و او راضی ز حزم این چنین کن مگر کنی تدبیر و عزم

2858. *Hazm ondan râzî ve o hazmdan râzî. Eğer tedbîr ve azm edersen böyle yap!*

Ya'ni, "O kimse hazm ve ihtiyâtın netice-i hasenesini, enzâr-ı nâsta temsil ettiği için ma'nâ-yı hazm ve ihtiyât ondan hoşnud ve râzıdır ve o kimse dahi hazm ve ihtiyâtın netice-i hasenesine filen nâil olduğu için hazm ve ihtiyâtından hoşnud ve râzıdır. Ey sâlik, eğer Hak yolunda tedbîr ve azmi murâd edersen, böyle hazm ve ihtiyâtı kendine rehber ittihâz et!"

بارها در دام حرص افتاده حلق خود را در بریدن داده

2859. *Def'alarca hırs tuzağına düşmüşsün, kendini boğazını kesmeğe vermişsin.*

Ey sâlik, birçok def'alar terk-i ihtiyât ile huzûzât-ı dünyeviyye hırsı tuzağına düşmüşsün. Rûhunun boğazını kesmek için şeytan kasabının eline teslim etmişsin.

باز آن تو اب لطف آزاد کرد توبه پذیرفت و شما را شاد کرد

2860. *Yine seni Latîf olan o Tevvâb âzâd etti; tövbeyi kabûl etti ve sizi mesrûr etti.*

"Lutf", Tevvâb'ın sıfatıdır ve Tevvâb, esmâ-i ilâhiyedir ve mübâlâğa ile isim-i fâil olup "ziyâde rücû" edici ma'nâsınadır. Murâd, Hak Teâlâ hazretlerinin kullarının günâhlarından dolayı muâhezelerinden vazgeçmesidir. Ve "Tevvâb-ı lutf", recûl-i adl kabûlindendir ki "recûl-i âdil" demek olur. Bu da "Tevvâb-ı Latîf" demektir. Şeyh-i Ekber hazretleri bir risâlelerinde buyururlar ki: "Mürîdlerden birisi tövbesini bozdu ve düşündü ki: "Eğer Hz. Hakk'a rücû' edip tövbe edersen onun hükmü nasıl olur, mahall-i kabûlde vâki' olur mu? Yoksa olmaz mı?" Nâgâh hâtîften bir nidâ geldi ki: يا فلان اطعنا فنجبرناك ثم تركنا "Ey fülân, bizim emrimize itâat ettin, senden kabûl ettik; ve ondan sonra bizi terk ettin, mühlet verdik ve muâheze etmedik ve eğer bize rücû edersen seni kabûl ederiz."

كُفْتُ إِنْ عُدْتُمْ كَذًّا عُدْنَا كَذًّا نَحْنُ زَوْجَا الْفِعَالِ بِالْجَزَا

2861. Dedi ki: "Eğer avdet ederseniz, sizin avdet ettiğiniz gibi biz de avdet ederiz. Biz fiilleri cezâyı çift eyledik!"

Birinci mısra'da sûre-i İsrâ'da olan *وَأَنْ عُدْتُمْ عَدْنَا* وَجَعَلْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ حَصِيرًا (İsrâ, 17/8) ya'ni "Tövbeden sonra eğer ma'siyete avdet ederseniz biz de ukûbete avdet ederiz. Kâfirler için cehennemi ebedî zindan yaptık" âyet-i kerîmesine ve ikinci mısra'da dahi *وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا* (Şûra, 42/40) ya'ni "Kötünün cezası onun gibi bir kötüdür" âyet-i kerîmesine işaret buyrulur. Ya'ni Hak Teâlâ buyurdu ki: "Eğer siz tövbe ederseniz ve tâate avdet eylerseniz, ben de sizi afva avdet ederim; ve eğer tövbenizi bozup yine ma'siyete avdet eder ve tövbe etmezseniz ben de ukûbete avdet ederim. Zîrâ biz her fiilin mukâbilinde bir cezâ yaptık. Eğer tövbe ederseniz, bu fiiliniz iyi olduğundan onu cezası da iyi olan afv muâmelesi olur; ve eğer ma'siyette musır olursanız, bu fiiliniz kötü olduğundan onun cezası da kötü olur."

چون که جفتی را بر خود آورم آید آن جفتش دوانه لا جرم

2862. *Vaktâki bir çifti kendi indime getiririm, onun o çifti lâcerem hoşarak gelir.*

Ya'ni "A'mâl-i ibâdî huzûr-ı ilâhiyyeme celb ettiğim vakit, herhangi bir amel kendisine münâsib olan eşi ve arkadaşı ile gelir." Meselâ insan bir dağa karşı bağırdığı vakit, sadâsı kendi tarafına aks sûretiyle gelir. Bu akis onun sadâsının çifti ve eşidir. Eğer sadâsı latîf ise onun eşi olan akis dahi latîf olur, ve eğer sadâsı kerîh ise onun eşi ve çifti olan akis dahi kerîh ve çirkin olur.

جفت کردیم این عمل را با اثر چون رسد جفتی رسد جفتی دگر

2863. *Bu amelleri esere çift ettik; bir çift eriştiği vakit diğer bir çift erişir.*

"Efrâd-ı beşerin bu amellerinden mutlakâ bir eser zâhir olur ve o eser bir amelin çifti ve eşi olur. Binâenaleyh çiftin birisi olan amel peydâ olur olmaz, onun eşi olan eser dahi peydâ olur." Meselâ bıçağı alıp eline vurduğu vakit derhal elin kesilir. Elinin kesilmesi bıçağı eline vurmak fiilinin ve amelinin eseridir. Binâenaleyh amel ile eser aslâ birbirinden münfekk değildir.

چون رباید غارتی از جفت شوی جفت میآید پس او شوی جوی

2864. *Vaktâki bir yağmacı çiftten zevci kapar, onun ardınca zevci arayıcı olarak çift gelir.*

"Meselâ yağmacı olan bir tâife bir eşten zevci ya'ni kadının kocasını esir ettiği vakit onun arkasından kocasını isteyici ve ârayıcı olan zevcesi gelir." Bunlar birbirinden nasıl lâ-yenfek ise ameller de eserlerden ve cezâlardan münfek değildir.

خاك اندر دیده توبه زدید

بار دیگر سوی این دام آمدید

2865. *Diğer def'a da bu tuzak tarafına geldiniz, tövbenin gözüne toprak vurdunuz.*

Ey sâlikler tövbe ettiniz, fakat diğer def'a yine bu nefis ve şeytanın tuzağı tarafına geldiniz; tövbenin gözüne toprak saçınız, ya'ni tövbenizi körlettiniz ve hükümsüz bıraktınız.

گفت همین بگریز روی این سو منه

بازت آن تَوَابْ بگشاد آن گره

2866. *Tekrar size Tervâb o düğümü açtı, dedi: "Âgâh ol, kaç, yüzü bu tarafa koyma!"*

Sizi muâheze etmekten vazgeçici ve rücû edici olan Hak Teâlâ hazretleri tekrar size tutulduğunuz tuzağın düğümünü açtı ve buyurdu ki: "Haydi müteyakkız ol, kaç ve bir daha bu tarafa müteveccih olma!"

جانتان را جانب آتش کشید

باز چون پروانه نسیان رسید

2867. *Yine pervâne gibi nisyân erişti, sizin cânınızı ateş tarafına çekti.*

Ya'ni "Bir pervâne kandilin etrafında dolaşıp kanadını ateşe çarparak yakar ve canı acır. Fakat biraz sonra evvelki yaptığını ve canının acısını unutup tekrar kandilin etrafında dönmeğe başlar. Bunun gibi siz de nefis ve şeytan tuzağı etrafında dolaşıp bu tuzağa tutulduunuz ve canınız yandı. Fakat pervâne gibi size unutmâ hâsıl oldu. Bu unutkanlık sizin canınızı tekrar o âteş-i şehvât tarafına çekti." Beyitteki "çûn" edât-ı teşbîh ve "pervânei"de hemze-i meksûre vahdet içindir. Bâzı şârihler "pervâne"yi "nisyân"a muzâf kılmuşlardır.

در پر سوزیده بنگر تو یکی

کم کن ای پروانه نسیان و شکی

2868. *"Ey pervâne, nisyânı ve şekki az yap; yanmış kanadına sen bir iyi bak!"*

"Pervâne"den murâd, bir gözü huzûzât-ı dünyeviyyede ve bir gözü sahrâ-yı hakikatte olan sâliktir. "Ey pervâne unutkanlığı bırak ve acabâ

hazz-ı nefsanî tarafına gidersem zevk-ı rûhânîyi kaybeder miyim? tarzındaki şek ve şübheyi az yap, ya'ni yapma! Zîrâ sen her ne zaman hazz-ı nefsanî tarafına adım attın ise, akıl ve idrâkinin zevki kanadı yandı ve sukût-ı hâle uğradın. Binâenaleyh bu yanmış kanadına dikkatle bak da mütenebbih ol!"

چون رهیدی شکر آن باشد که هیچ سوی آن دانه نداری پیچ پیچ

2869. "Vaktâki kurtuldun, onun şükürü olur ki, hiç o dâne tarafına pîç-i pîç tutmayasın."

"Pîç pîç", meyl ve râğbet ma'nâsıdır. Ya'ni "Tevvâb olan Hak Teâlâ hazretleri kemâl-i kereminden, tutulduğu tuzagın düğümünü açtığı vakit, bu kurtuluşun şükürü, aslâ o nefis ve şeytan tuzagının dânesi olan huzûzât-ı nefsanîye tarafına meyl ve râğbetin olmamaktır."

تا ترا چون شکر گویی بخشد او روزی بیدام و بیخوف عذر

2870. "Vaktâki şükür diyesin, nihâyet sana o tuzaksız ve düşman korkusu ol-
[2881] masız bir rızık bağışlar."

"Vaktâki bu kurtuluşun şükürünü, dâne tarafına meyl ve râğbet etmemek sûretiyle ifâ edersin, nihâyet o tarz-ı şükürüne mükâfat olarak Hak Teâlâ sana tezvîrsiz ve tuzaksız ve düşman korkusu olmayan bir rızk-ı ma'nevî ve maddî bağışlar." Nitekim âyet-i kerîmede *وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ* (Talâk, 65/2) ya'ni "Kim ki Allâh'ın nehyinden perhîz ederse Allah Teâlâ onun için bir mahreç yapar ve onu hesap etmediği bir cihetten rızıklandırır" buyrulur.

شکر آن نعمت که تان آزاد کرد نعمت حق را نباید یاد کرد

2871. O ni'metin şükürü ki sizi âzâd etti, Hakk'ın ni'metini yâdetmek gerektir.

Ya'ni "Tuzaktan kurtuluşun şükür-i fiilisi, bir daha o tuzak tarafına yaklaşmamaktır. Bu şükür-i fiilî sizi ebedî tuzaktan âzâd etti; ve size tuzaksız ve düşman korkusuz rızık ihsânına sebep oldu. Binâenaleyh sizin bu şükür-i fiilînin ve bu şükür-i fiilînize tuzaktan kurtulup korkusuz bir rızık ihsânı, Hakk'ın birer ni'meti oldu. Böyle olunca Hakk'ın bu ni'metlerini aleddevam şükür-i lisânî ile tahattur etmek lâzımdır."

چند اندر رنجها و در بلا گفتی از دام رها ده ای خدا

2872. "Ne kadar renclerde ve belâda dedin ki: "Ey Hudâ bana tuzaktan ne-
cat ver!"

تا چنین خدمت کنم احسان کنم خاک اندر دیده شیطان زنم

2873. "Tâ ki böyle hizmet edeyim, ihsan edeyim, şeytanın gözüne toprak saça-
yım!"

Sen muhabbet-i dünyâ sebebiyle ne kadar meşakkatlara ve belâlara girif-
târ oldun da dedin ki: "Yâ Rab, beni bu tutulduğum tuzaktan kurtar, şöyle ve
böyle ibâdet ve tâat icrâ edeyim ve tââtımda da ihsân edeyim ve senin emri-
ni icrâ ve nehyinden ictinâb etmek sûretiyle şeytanın gözüne toprak saça-
yım!" "İhsan", "إحسان ان تعبد الله كأنك تراه فان لم تكن تراه فانه يراك", "İhsan, senin
Allah'ı görür gibi ibâdet etmendir. İmdi sen O'nu görür olamazsan, O seni gö-
rür gibi ibâdet etmendir" hadîs-i şerifinde beyan buyurulan hâldir.

حکایت نذر کردن سگان هر زمستان که این

تابستان چون بیاید خانه سازیم از بهر زمستان را

Her kış köpeklerin, "Bu yaz geldiği vakit kış için
muhkem ev yapalım!" diye nezr etmesi hikâyesidir

سگ زمستان جمع گردد استخوانش زخم سرما خرد گرداند چنانش

2874. "Köpeğin kemikleri kışın cem' olur, soğuğun zahmı onu böyle hurd yapar.

Köpek kışın zayıflayıp kemikleri birbirine geçer. Soğuğun darbesi onu öy-
le küçük ve çelimsiz bir hâle koyar.

کو بگوید کاین قدر تن که منم خانه از سنگ باید کردم

2875. O der ki: "Benim bu vücûdum kadar bana taştan bir oda yapmak ge-
rektir."

چون که تابستان بیاید من به چنگ
بهر سرما خانه سازم ز سنگ
2876. "Yaz geldiği vakit ben pençem ile soğuk için taştan bir ev yapayım!"

چون که تابستان بیاید از گشاد
استخوانها پهن گردد پوست شاد
2877. Yaz geldiği vakit hoşluktan kemikleri geniş, postu çok olur.

"Güşâd", hoş ve hoşluk demektir. "Şâd" kelimesi "mesrûr" ma'nâsına ise de burada "pür ve bisyâr", ya'ni dolu ve çok ma'nâsındır. Nitekim "Çok su-lu" ma'nâsına "şâd-âb" derler. Ya'ni "Yazın köpeğin kemikleri irileşir ve tüy-leri de çok ve kabank olur" demektir.

گوید او چون زفت بیند خویش را
در کدامین خانه گنجم ای کیا
2878. O kendisini iri görünce der: "Ey ulu, hangi odaya sığarım!"

زفت گردد پا کشد در سایه
کاهلی سیری غری خود رایه
2879. Ğri olur; bir kâhil, bir tok, bir gâfil, bir hodbîn olduğu halde bir gölgede ayak çeker.

"Ğır", gâfil ve tecrübesiz kimse ma'nâsındır. "Yazın hoşluktan ve letâfet-i havadan köpek semirir ve şurada burada bol yiyecek bulur, doyar ve tembel olur; ve kışın meşakkatinden gaflete düşer ve hodbîn olup kendi semizliği ha-sebiyle oda yapmak zahmetinden kendini müstağnî görür.

گوید دل خانه ساز ای عمو
گوید او در خانه کی گنجم بگو
2880. Ona gönül der ki: "Ey amuca bir oda yap!" O der ki: "Odaya ne vakit
[2891] sığarım, söyle?"

استخوان حرص تو در وقت درد
درهم آید خرد گردد در نور
2881. Senin hırsının kemikleri derd vaktinde birbirine girer, kıvrantı içinde hurd olur.

Hız. Pîr efendimiz kıssadan maksûd olan hisseye rücû edip buyururlar ki: "Ey hevâ-yı nefsinin mağlûbu olan kimse, başına bir derd geldiği vakit senin hırs-ı nefsânînin katılığı ve sertliği köpeğin kemikleri gibi zayıf olup müsev-veş olur. Nihâyet o derd ve belâ içindeki kıvrıntının sebebiyle hurd u hâş olur ve ezilir."

در زمستان باشدم استانه

گویى از توبه بسازم خانه

2882. *Dersin ki: "Tövbeden bir ev yapayım; kış içinde bana bir kâşâne olsun!"*

"Kış gibi soğuk ve tahammül-fersâ olan bir derd ve belâ içinde bana sığı-nacak bir [yer] olmak için kendime tövbeden bir ev yapayım ve bir daha o belânın mücibi olan dâne-i müzevvir tarafına gitmeyeyim!" dersin."

چون بشد درد و شدت آن حرص زفت همچو سگ سودای خانه از تو رفت

2883. *Uktâki derd gitti ve senin o hırsın iri oldu, senden köpek gibi hâne sev-dâsı giti.*

شکر نعمت خوشتر از نعمت بود شکر باره کی سوی نعمت رود

2884. *Ni'metin şükürü ni'metten daha hoş olur. Şükre muhibb olan ne vakit ni'met tarafına gider?*

"Bâre", dost ve muhib demektir. "Hakk'ın ni'metine şükretmek, ni'metin kendisinden daha hoş ve latîf olur. Çünkü şükür-i mün'im, ni'meti değil mün'imi görmektir; ve mün'imi görmek elbette ni'metin kendinden daha la-tîf olur. Binâenaleyh mün'im'in şükürüne muhib ve harîs olan kimse, hiç ni'met tarafına gider mi? Zîrâ ni'met tarafına gitmek, ancak ni'meti görmek ve mün'imi görmemektir."

شکر جان نعمت و نعمت چو پوست ز آنکه شکر آرد ترا تا کوی دوست

2885. *Şükür, ni'metin canı ve ni'met post gibidir. Zîrâ ki şükür seni dostun mahallesine kadar götürür.*

Ya'ni "Mün'im'in ni'meti vermekten murâdı, kendini ve keremini ızhâr et-mektir; ve şükür, mün'imi görmek olduğuna göre, elbette ni'metin canı ve iç yüzü olur ve ni'met şükürün yanında kabuk mesâbesinde kalır. Zîrâ şükür mün'imi görmek olduğundan seni dostun mahallesine ve onun müşâhedesi-ne kadar götürür."

نعمت آرد غفلت و شکر انتباه صید نعمت کن به دام شکر شاه

2886. *Ni'met gaflet ve şükür intibâh getirir; şâhın şükürünün tuzağı ile ni'me-ti saydet!*

Ni'metin lezzeti ve letâfetiyle meşgûliyet, mün'imden gaflet ve şükür ise mün'im hakkında intibâh getirir; ve mün'im hakkında intibâh ve teyakkuz

hâsıl olunca mün'imîn lutfu ve ni'meti tezâyüd eder. Nitekim âyet-i kerîme-de "لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ" (İbrâhîm, 14/7) ya'ni "Eğer şükrederseniz elbette ni'metimi ziyâde ederim" buyurulur. Binâenaleyh şâh-ı hakîkî olan Hakk'ın şükru tuzağı ile onun bî-pâyân olan ni'metlerini avla!

نعمت شکر کند پر چشم و میر تا کنی صد نعمت ایثار فقیر

2887. *Şükür ni'meti seni tok gözlü ve bey yapar, tâ ki yüz ni'meti fakîre îsâr edesin.*

Ya'ni "Şükür ni'meti senin niam-ı zâhiriyye ve bâtınıyyeni o kadar ziyâdeleştirir ki, bu ni'metlerin çokluğundan gözün doyar ve hemcinsine karşı bey ve veliyy-i ni'met olursun. Ve birçok niam-ı zâhire ve bâtınıyyi muhtaçlara bezl ve îsâr edersin.

سیر نوشی از طعام و نقل حق تا رود از تو شکم خواری و دق

2888. *Hakk'ın taâm ve nuklünden meşbû' olursun, tâ ki senden şikemhârlık ve gedâlık gider.*

"Nukl", meze ve çerez ma'nâsınadır. "Şikem-hâr", obur ve ekûl ve "dakk", burada gedâlık ve dilencilik demektir. Ya'ni "Hakk'ın ma'nevî taâmından ve nuklünden o kadar doymuş olursun ki, sûrî taâm oburluğu ve halkın kaplı-rnı çalarak dilencilik etmek hâli senden gider."

منع کردن منکران انبیا را علیهم السلام از نصیحت

کردن و حجت آوردن نجبرانه

Münkirlerin enbiyâyı nasîhat etmekten
men'etmeleri ve cebrice hüccet getirmeleri

قوم گفتند ای نصوحان بس بود این چه گفتید ار درین ده کس بود

2889. *Kavim dediler: "Ey mübâlağa ile nasîhat ediciler, eğer bu köyde bir kimse mevcûd ise bu söyledüğünüz şey kâfi olur!"*

Husûsiyet i'tibârîyle kavm-i Sebe' ve umûmiyet i'tibârîyle her asırdaki münkirler, kendilerinin nâsıhı olan enbiyâya ve onların vârisleri olan evliyâya dediler ki: "Ey bizlere nasihat etmekten bıkmayan ve usanmayan kimse-ler, eğer sizin nasihatınız ile amel edecek bu köyde bir kimse varsa, onun için bu söyledüğünüz sözler kifâyet eder, uzatıp durmanın ma'nâsı yoktur."

کس نداند برد بر خالق سبق قفل بر دلہای ما بنہاد حق

2890. "Hak bizim kalblerimiz üzerine kilit koydu. Bir kimse Hâlık üzeri-
[2901] ne sebak götürmeyi bilmez!"

ختم اللہ علی قلوبہم (Bakara, 2/7) ya'ni "Allah Teâlâ onların kalbleri üzerine mühûr koydu" âyet-i kerîmesi mûcibince Hak bizim kalblerimiz üzerine ezelde kilit koydu. Bir abd-i hâdis Hakk-ı Kadîm'in fil-i sâbıkından ileri geçmesini bilemez." Bu beyt-i şerifte sûre-i Fussilet'te vâkı *أَكُنَّ مِمَّا تَدْعُونَا* (Fussilet, 41/5) ya'ni "Ve münkirler dediler ki: "Bizim kalblerimiz sizin bizi onun tarafına da'vet ettiğiniz şeyden perdeler içindedir. Bizim kulaklarımızda sağırılık vardır ve sizin ile bizim aramızda hicâb vardır; sen amel et, biz de amel ediciyiz" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur.

نقش ما این کرد آن تصویر گر این نخواهد شد به گفت و گو دگر

2891. "Bizim nakşımızı o tasvir yapıcı böyle yaptı; bu artık güft ü gû ile gitmeyecektir.

Ya'ni "Hâlık Teâlâ hazretleri bizim vasıflarımızı böyle halk buyurdu ve ezelde kazâ-yı ilâhî bizim hakkımızda böyle vâkı oldu. Bu kazâ-yı ilâhî bu âlem-i sûretin güft ü gûsu ile gitmeyecektir."

سنگ را صد سال گویی لعل شو کهنه را صد سال گویی باش نو

2892. "Taşa yüz yıl "La'l ol!" desen, eskiye yüz yıl "Yeni ol!" desen,"

خاک را گویی صفات آب گیر آب را گویی غسل شو یا که شیر

2893. "Toprağa "Suyun sıfatını tut!" desen, suya "Bal yâhut ki sütt ol!" desen,"

هیچ از آن اوصاف دیگر گون شوند آب کی گردد غسل ای ارجمند

2894. "Hiç o evsâfıtan başka türlü olurlar mı? Ey azîz, su ne vakit bal olur?"

خالق افلاك او و افلاكيان خالق آب و تراب و خاكيان
2895. "Eflâkin ve eflâke mensûb olanların Hâlik'ı, suyun ve toprağın ve toprağa mensûb olanların Hâlik'ı odur."

آسمان را داد دوران و صفا آب و گل را تیره رویی و نما
2896. "Göge devrân ve safâ, suya ve çamura bulanık yüzölçülük ve neşv ü nemâ verdi."

کی تواند آسمان دردی گزید کی تواند آب و گل صفوت خرید
2897. "Ne vakit gök kesâfeti kabûl edebilir, ne vakit su ve çamur safveti satın alır?"

"Hakk'ın kesif olarak yarattığı kesif ve latif olarak yarattığı da latiftir. Binâenaleyh kesif latif, ve latif dahi kesif olmaz. Her şey kendi mertebesinde, kendi hükmünü muhâfaza eder."

قسمتی کرده ست هر يك را رهی کی کهی گردد به جهدی چون کهی
2898. "Her birine bir yol kısmet etmiştir, ne vakit bir dağ cehd ile bir saman çöpü gibi olur?"

"Hak Teâlâ hazretleri suver-i eşyâdan her birine bir yol ve meşreb kısmet etmiştir. Ne kadar cehd ve gayret edersen et, bir koca dağ hiçbir vakitte bir saman çöpü gibi hafif ve küçük bir hâle gelemmez. Binâenaleyh taksim-i ezelinin tebdili kabil değildir."

جواب انبيا عليهم السلام مر جبريان را

Enbiyâ (aleyhimüsselâm)ın cebrîlere cevâbı

انبيا گفتند آری آفرید وصفهایی که نتان ز آن سر کشید
2899. Enbiyâ dediler ki: "Evet, ondan baş çekmek mümkün olmayan vasıfları yarattı."

"Netân", "netüvân" kelimesinin muhaffesidir. Peygamberler münkirlerin cebir yolunda vâki' olan cevâblarına karşı dediler ki: "Evet, Hak-Teâlâ hazretleri kendisinden ictinâb mümkün olmayan birtakım küfür ve îmân ve saâdet ve şekâvet gibi vasıfları yarattı ve bunları kazâ etti, ve bunların "kazâ-yı müb-rem" olanlarından ictinâb dahi kabil değildir. Zîrâ bunlar evsâf-ı asliyyedir."

و آفرید او وصفهای عارضی که کسی مبعوض میگردد رضی

2900. "Ve o ânzî vasıfları da yarattı ki, mebgûz olan bir kimse razî olur."

[2910] "Ve fakat Hak Teâlâ hazretleri ânzî olan vasıfları da yarattı ki, bu sıfat-ı ânzâ terbiye ile zâil olur ve onun altından iyi olan vasf-ı aslî çıkar; ve bu sûrette o sıfat-ı ânzî sebebiyle mebgûz olan bir kimse, iyi olan sıfat-ı asliyyesi sebebiyle razî, ya'ni kendisinden hoşnûd olunmuş olur." Ve onun bu evsâf-ı kabîhası, onun hakkında "kazâ-yı muallak" olur ve kazâ'yı muallak ise, dâimâ tebeddül eder. İmdi bu hal sır-ı kadere taalluk eder ve surr-ı kader ise meçhûl olduğundan, behemehâl bu âlem-i sûrette nasâyih-ı enbiyâ ve evliyâyı kabûl edip amel etmek lâzım gelir. Zîrâ herhangi bir münkirde zâhîr olan sıfat-ı küfür ve şekâvetin ânzî olması muhtemeldir.

سنگ را گویی که زر شو بیهیست مس را گویی که زر شوراه هست

2901. "Taşa "Altın ol!" dersen boştur; bakıra "Altın ol!" dersen yol vardır."

Kimyâ nokta-i nazarından taş anâsır-ı basîtadan değildir. Birtakım anâsır-ı basîtanın imtizâcından terekkeb etmiştir. Fakat altın ile bakır anasır-ı basîtadandır. Ve bakır ulûm-i muhtefiyyeden olan "kimyâ"daki "ikşir" vâsıtasıyla altına tebdîl olunur. Fakat muhtelif anâsırdan terekkeb eden taşın altına inkılâbı mümkün değildir. Nitekim son keşf olunan elektron nazariyesiyle maâdin-i basîtanın yekdiğerine inkılâbı mümkün olduğu fennen sâbit olmuştur ve bu kimyâ nokta-i nazarından altın, emrâz-ı ma'deniyyeden kurtulmuş olan bir ma'dendir; ve diğerk maâdin ise, emrâz-ı ma'deniyye ile ma'lûldür. Kiminin marazı çoktur, kiminin marazı azdır. Bakır ve gümüş ve cıva bu az marazlı olan ma'denlerdendir. İksire mukârin olduğu vakit altına inkılâb ederler ve marazları gider; ve kiminin marazı aslî olup ikşir ile izâle-i marazı mümkün değildir. İşte şekâvet-i ânzîyye ile şekâvet-i asliyye de böyledir.

ریگ را گویی که گل شو عاجز است خاک را گویی که گل شو جایز است

2902. "Kuma "Çamur ol!" dersen âcizdir. Toprağa "Çamur ol!" dersen câizdir."

رنجها داده ست کان را چاره نیست آن به مثل لنگی و فطس و عمی است
2903. "Hastalıklar vermiştir ki ona çâre yoktur, o topallık ve yaslı burunluluk ve körlük mislidir."

رنجها داده ست کان را چاره هست آن به مثل لقوه و درد سر است
2904. "Hastalıklar vermiştir ki ona çâre vardır, a lakve ve baş ağrısıdır."

"Lakve", ağzın ve gözün çarpılmasıdır ki, asabî bir hastalık olmak i'tibâ-riyle kâbil-i tedâvîdir.

این دواها ساخت بهر ائتلاف نیست این درد و دواها از گراف
2905. "Bu ilâçları i'tilâf için yaptı; bu derter ve ilâçlar beyhûde değildir."

"Hak Teâlâ hazretleri bu ilâçları kâbil-i tedâvî olan hastalıkların islâhı için yaptı. Bu âlem-i sûrette marazların ve ilâçların vücûdu beyhûde ve ma'nâsız değildir. Cümlesi mezâhir-i esmâ-i ilâhiyyedir."

Ma'lûm olsun ki, Hakk'ın bir "emr-i irâdî"si bir de "emr-i tekîf"si vardır. Emr-i irâdîsi abdin ilm-i ilâhîde ayn-ı sâbitesinin hîn-i sübûtunda Hakk'a verdiği ilim neden ibâret ise, irâde-i ilâhiyyenin bu ilme taalluk etmesidir. Emr-i tekîfîsi, resûlleri vâsitasıyla Hakk'ın ibâdına tebliğ buyurduğu ahkâmıdır. Halbuki emr-i irâdîye nazaran efrâd-ı insâniyyeden ba'zıları saîd ve ba'zıları şakîdir. Bu emr-i irâdî, ibâdın evsâf-ı asliyye ve zâtîyyesi olduğundan aslâ tebeddül etmez. Fakat bu âlem-i şehâdette gerek saîd ve gerek şakî olanlar, ahkâm-ı nefsâniyye ve hayvâniyyenin galebesiyle ale's-seviye evsâf-ı şekâvet içinde butunurlar. Enbiyânın da'veti vukûdunda saâdet-i asliyye sâhipleri îmân ve şekâvet-i asliyye ashâbı muhâlefet ederler; ve bu sûretle saâdet-i asliyye sâhiplerine ârız olan şekâvet zâil olur. Ve bunun aksi de vâkî olur. Ya'ni şekâvet-i zâtîyye ashâbından bulunan kimseler peygambere tâbî olmakla onlarda muvakkaten evsâf-ı saâdet zâhir olur. Fakat herhangi bir te'sîr yüzünden bu saâdet-i ânzîyyeleri zâil ve şekâvet-i asliyyeleri zâhir olur. Binaenaleyh enbiyâ, ânzî emrâz-ı ma'nevîyyenin tabîbidirler.

بلکه اغلب رنجها را چاره هست چون به جد جویی بیآید آن به دست
2906. "Belki ağleb olarak hastalıklara çâre vardır; cidd ile istediğin vakit o ele gelir."

Belki maddî ve ma'nevî hastalıkların çoğunun çâresi ve ilâcı vardır. Eğer kemâl-i ciddiyet ile o hastalıkların izâlesi esbâbını ister ve ararsan, elde ede-

bilirsin. Çâresi olmayan emrâz azdır. Ancak emrâzın çâresi olan veyâhut olmayan nevi'lerden olduğu meçhûldür. Zîrâ sırr-ı kadere taalluk eder ve mâdemki bu husûs meçhûldür, o hastalığın def ve izâlesine çalışmak elbet âkâlâne bir hareket olur.

مکرر کردن کافران حجت‌های جبریه را

Kâfirlerin cebrice olan hüccetleri mükerrer etmeleri

قوم گفتند ای گروه این ریخ ما نیست ز آن ریخی که بپذیرد دوا

2907. *Kavim dediler ki: "Ey tâife, bu bizim marazımız devâ kabul eden bir marazdan değildir?"*

Münkirlr enbiyânın bu sözlerine karşı cebrîlere mahsûs i'tirâza kıyam edip dediler ki: "Ey enbiyâ tâifesi, bu bizim muhâlefet marazımız çâre ve ilâç kabûl eden maraz cinsinden değildir. Binâenaleyh biz muhâlefete mecbûruz."

سالها گفتید زین افسون و پند سختتر میگشت ز آن هر لحظه بند

2908. *"Senelerce bu efsûn ve nasîhati söylediniz, her lahza ondan bağ pek kavî oldu."*

"Senelerce bizi teşhîr etme[sî] lâzım gelen sözlerden ve nasîhatlerden söylediniz; siz söyledikçe o sözlerden ve nasîhatlerden bizim muhâlefet ve şekâvet bağımız şiddetli ve kuvvetli oldu. Ya'ni size karşı muhâlefetimiz arttı ve şiddetlendi."

گر دوا را این مرض قابل بدی آخر از وی ذره زایل شدی

2909. *"Eğer bu maraz devâyâ kâbil olaydı, nihâyet ondan bir zerre zâil olurdu."*

"Eğer bizdeki maraz-ı muhâlefet ve şekâvet, sizin nasîhat ilâcınızı kabul edecek maraz cinsinden olaydı, nihâyet bu kadar devâm eden o nasîhatlerden bu marazın bir zerre kadarı olsun zâil olurdu."

سُدّه چون شد آب نآید در جگر گر خورد دریا رود جایی دگر

2910. "Südde olduğu vakit su ciğere gelmez, eğer denizi içse başka yere gider."
[2920]

"Südde", bir nevi hastalıktır ki bu illete mübtelâ olan kimse, ne kadar su içse kanmaz. Zîrâ içtiği su vücûdunun suya muhtâc olan ciğerine gitmez, başka a'zâ-yı dâhiliyyeden nüfûz ederek idrâr ile çıkar ve burnu koku almaz. Enbiyânın nasâyihi "su"ya ve münkirlerin ma'nevî hastalığı dahi "südde" hastalığına teşbîh buyrulmuştur.

لاجرم آماس گیرد دست و پا تشنگی را نشکند آن استقا

2911. "Şühbesiz el ve ayak şiş tutar; o su içmek susuzluğu kırmaz."

"Bu südde illetine mübtelâ olan kimsenin ciğeri faaliyetten kalınca içtiği su vücûduna dağılıp eli ve ayağı şişer, onun bol bol su içmesi susamışlığını kesmez."

باز جواب انبیا علیهم السلام ایشان را

Enbiyâ (aleyhimüsselâm)ın tekrar onlara cevâbı

انبیا گفتند نومیدی بد است فضل و رحمتهای باری بیحد است

2912. Enbiyâ ddiler ki: "Ümitsizlik kötüdür, Hâlık'ın rahmetlerinin ziyâde-
liği hadsizdir."

از چنین محسن نشاید ناامید دست در فترāk این رحمت زنی

2913. "Böyle Muhsin'den nâ-ümîd olmak lâıyk değildir, bu rahmetin fitrâki-
ne el vurun!"

"Fitrāk", atın önüne ve arkasına astıkları torbadır ki, ona "işkâr-bend" de-
derler ve içine av ve sâire koyarlar. Ya'ni "Böyle rahmeti vâsi' olan Muh-
sin'den ümîd kesmek lâıyk değildir. Ümîd elinizi onun rahmet atının fitrâki-
ne koyun, Hakk'ın rahmetine yapışın!"

- ای بسا کارا که اول صعب گشت بعد از آن بگشاده شد سختی گذشت
2914. "Ey çok işler ki, evveli güç oldu, ondan sonra açık oldu, zorluğu geçti."

- بعد نمودی بسی اومیدهاست از پس ظلمت بسی خورشیدهاست
2915. "Ümitsizlikten sonra çok ümidler vardır. Zulmet arkasından çok güneşler vardır."

- خود گرفتم که شما سنگین شدید قفلها بر گوش و بر دل بر زدید
2916. "Haydi tutayım ki siz sengin oldunuz ve kulağınıza ve kalbinize kilitler vurdunuz."

Farz edelim ki siz taş yürekli oldunuz ve şekâvetiniz de zâfî ve aslîdir ve bu sebeple kulaklarınıza ve kalblerinize kilitler vurdunuz ve sözlerimizi dinlemek istemediniz."

- هیچ ما را با قبولی کار نیست کار ما تسلیم و فرمان کردنی است
2917. "Aslâ bizim kabûl ile işimiz yoktur; bizim işimiz teslim ve fermân etmekliktir."

Ya'ni "Tarafımızdan vâki' olan teklîf-i ilâhîyi halkın kabûl etmesi ile alâ-kadar değiliz. Zîrâ vazîfemiz Hakk'ın emrini tebliğden ibârettir. Cenâb-ı Hak bize يَا أَيُّهَا الرُّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ (Mâide, 5/67) ya'ni "Ey Resûl, sana inzâl olunan şeyi tebliğ et!" buyurduğu için bizim işimiz bu emr-i ilâhîye teslim olmak ve Hakk'ın kullanna, bu emr-i ilâhîye tâbî' olun, diye emir ve fermân etmektir."

- او بفرمودستان این بندگی نیست ما را از خود این گویندگی
2918. "Bu bendeliği bize o emretmiştir; bu söyleyicilik bize kendimizden değildir."

"Bu tebliğ ve risâlet kulluğunu bize Hak Teâlâ hazretleri emir buyurmuştur. Binâenaleyh bizim size vâki' emrimiz dahi bizim hevâ-yı nefsânîmizden değildir. Nitekim Hak Teâlâ وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ (Necm, 53/3) ya'ni "Resûl hevâ-yı nefsânîden söylemez, o ancak kendisine vahy olunan vahy-i ilâhîyi tebliğ eder" buyurur.

- جان برای امر او داریم گر به ریگی گوید او کاریم ما
2919. "Biz cânı onun emri için tutarız; eğer derse, biz kumluğa ekeriz."

"Bizim bu hayât-ı dünyeviyyede yaşayışımız ancak Hakk'ın emrini ibâdına tebliğ etmek içindir. Binâenaleyh eğer, çorak olan kumluğa ekin ek, diye emir buyurursa ekeriz." Ya'ni şekâvet-i asliyye ve zâtîyye erbâbını da da'vet ederiz ve nefesler sarf edip nasihatler ederiz. Zîrâ hayâtımız bunun içindir. Ma'lûmdur ki **أَيُّومَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ** (Mâide, 5/3) ya'ni "Bu gün sizin dininiz ek-mel oldu" âyet-i kerimesi nâzil olduğu vakit Hz. Ebû Bekir es-Siddîk (r.a.) ağ-lamaya başladı. Sebebi kendilerinden suâl olundukda buyurdular ki: "Resûl-i Ekrem Efendimiz'in aramızdan iftirâkı vâki' olacağını bu âyetten anlıyorum. Zîrâ Resûl-i zîşân Efendimiz'in vazife-i âlîleri tebliğ-i ahkâm-ı ilâhiyyedir. Dî-nimiz ekmel olunca Resûl-i zîşân Efendimiz'in risâletleri de hitâm bulur ve vazîfeleri bitince de hayât-ı dünyeviyyeyi terk buyururlar." Ve Hz. Siddîk'in buyurdukları gibi de vâki' oldu.

غیر حق جان نبی را یار نیست با قبول و رد خلقتش کار نیست

2920. *Nebînin cânına Hakk'ın gayri yâr değildir; halkın kabûl ve reddi ile ona iş yoktur.*

Zîrâ nebî yeryüzünde Allah Teâlâ hazretlerinin halîfesidir ve halîfe müs-tahlifin "ayn"ı olduğundan nebînin ma'nâ ve canına Hakk'ın gayrı olan halk yâr ve dost olamaz. Binâenaleyh hîn-i da'vette nebînin nazan halka değil Hakk'adır ve halkın kabûl ve reddi ile alâkâdar değildir.

مزد تبلیغ رسالتش از اوست زشت و دشمن رو شدیم از بهر دوست

2921. *"Onun risâletinin tebliğ ücreti ondadır, dost için ve çirkin ve düşman yüzlü olduk."*

"Hakk'ın risâletinin vazîfe-i tebliği için iktizâ eden ücret yine Hak'tandır. Nitekim **وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ** (Şuarâ', 26/109) ya'ni ("Ey resûlüm de ki:) "O da'vet üzerine sizden ücret istemiyorum, benim ücretim ancak âlemlerin Rabbi üzerinedir" buyurulur. Bizim cânımızın yân Hak olduğundan, bu dost-ı hakîkînin emrini ifâ için halk indinde çirkin ve menfûr ve düşman yüzlü olduk."

ما بر این در گه ملولان نیستیم تا ز بعد راه هر جا بیستیم

2922. *"Biz bu dergâhta melûller değiliz, tâ ki yolun uzaklığından her yerde oturalım."*

"Biz bu dergâh-ı Hak'ta ve Hakk'ın kulluğu kapısında usanmış ve sıkılmış değiliz. Tâ ki risâlet yolunun uzaklığından ve güçlüğünden her bir yerde yorulup ve usanıp duralım ve nasîhatten geri kalalım."

دل فرو بسته و ملول آن کس بود کز فراق یار در محبس بود

2923. "Gönlü bağlanmış ve melûl olmuş o kimse olur ki, yârin firâkından mah-bes içinde ola."

"Gönlünün ümîdi bağlanmış ve sıkılmış o kimsedir ki, kendi dostundan ayrı düşmüş ve mahbes içinde kalmıştır." Ümitsizlik ve sıkıntı ve usanç bu kimselerin hâlidir. Halbuki bizim zâhîrimiz halk ile ve bâtınımız Hak ile; ve bâtınımız dost-i hakîki olan Hak ile.

دلبر و مطلوب با ما حاضر است در نثار رحمتش جان شاکر است

2924. *Matlûb olan dilber bizim ile hâzırdır, onun rahmetinin saçılmasında can şâkirdir.*

"Nisâr", saçmak ve düğünde saçılan para ma'nâsındır. Burada "rahmet," düğünde saçılan paraya, teşbîh buyrulmuştur. "Biz gerek nefsimizde ve gerek eşyâda dilber-i matlûb olan Hakk'ın huzûrunu müşâhede etmekteyiz ve cânımız O'nun rahmetinin saçılmasında dâimâ şükredicidir."

در دل ما لاله زار و گلشنی است پیری و پژمردگی را راه نیست

2925. "Bizim gönlümüzde bir lâlezâr ve gülşen vardır; ihtiyarlığa ve pejmûr-deliğe yol yoktur."

"Bizim bâtınımızda hakâyık ve maârif-i ilâhiyye lâlezân ve gülşeni vardır, dâimâ bahar içindeyiz. Binâenaleyh bizim gönlümüzün ihtiyarlığına ve so-lukluğuna yol yoktur. Bizler bu sıfât-ı beşeriyyeden kurtulduk."

دایما تر و جوانیم و لطیف تازه و شیرین و خندان و ظریف

2926. "Dâimâ genç ve latîf serviyiz, tâze ve handân ve şûrin ve zarîf.

Dâimâ sıfât-ı rûhânîyye ile muttasıf blr haldeyiz."

پیش ما صد سال و یک ساعت یکی است که دراز و کوتاه از ما منفکی است

2927. "Bizim önümüzde yüz yıl ve bir saat birdir, zîrâ ki uzunluk ve kısalık bizden münfektir."

"Biz beşeriyet ve cismâniyet ahkâmından kurtulup rûhâniyet ahkâmı altına girdiğimizden bizim önümüzde, ahkâm-ı rûhâniyye icâbınca yüz yıl ile bir saat müsâvîdir. Çünkü cismâniyet âlemine mahsûs olan uzunluk ve kısalık bizden ayrılmıştır."

آن دراز و کوتاهی در جسمهاست آن دراز و کوته اندر جان کجاست

2928. "Uzunluk ve kısalık cisimlerde dir; o uzunluk ve kısalık canda nerededir?"

"Uzunluk ve kısalık cismâniyet âleminde dir, ma'nâ âleminde değildir." Meselâ rû'yâ ma'nâ âlemdir. Bir kimse rû'yâsında bir dakika içinde uzak bir şehre gider ve orada birtakım kimseler ile görüşüp ba'zı işler yapar ki, bunları bu âlem-i sûrette yapmak lâzım gelse aylar kâfi gelmez.

سیرصد و نه سال آن اصحاب كهف پیششان يك روز بی اندوه و لهف

2929. O Ashâb-ı Khef'in üç yüz dokuz senesi, onların önünde gamsız ve teessüfsüz bir gün idi.

Sûre-i Khef'te وَلَبِثُوا فِي كَهْفِهِمْ ثَلَاثَ مِائَةٍ سِنِينَ وَازْدَادُوا تِسْعًا (Khef, 18/26) ya'nî "Onlar mağaralarında üç yüz dokuz sene kaldılar" buyurulduğu vech ile, ashâb-ı Khef'in mağarada geçirdikleri bu üç yüz dokuz yıl gamsız ve teessüfsüz geçen bir gün mesâbesinde idi. Zîrâ gam ve teessüf ehl-i gafletin hayât-ı cismâniyye ve rûhâniyyesine taalluk eder. Bunlar ise muhabbet-i Hak sarhoşları idi.

و آن گهی بنمودشان يك روز هم كه به تن باز آمد ارواح از عدم

2930. [2940] Ue o bir vakit dahi onlara bir gün göründü. Zîrâ ervâh ademden tekrar cisme geldi.

Ma'nâ ve rûhâniyet âlemindeki zaman ölçüsü, cismâniyet âlemindeki zaman ölçüsüne kâbil-i kıyas olmadığından, âlem-i cismâniyetin üç yüz dokuz yılı onlara bir gün göründü.

چون نباشد روز و شب با ماه و سال کی بود سیری و پیری و ملال

2931. Mademki gece ve gündüz yahut ay ve sene olmaz, ne vakit gezinti ve ihtiyarlık ve melâl olur?

Rûhâniyet âleminde, gece ve gündüz ve ay ve sene hesâbları yoktur. Bunlar cismâniyet âlemine âiddir. Uzun ve uzak yollarda yürüyüp yorulmak

yoktur ki, seyirden usanç gelsin; ve aylar ve seneler geçmez ki, ihtiyarlık peydâ olsun. Velhâsıl rûhâniyet âleminde cismânîyet âlemi gibi seyr-i mekânî ve seyr-i zamânî yoktur.

در گلستان عدم چون بیخودی است مستی از سغراق لطف ایزدی است

2932. *Mâdemki adem gülîstânında bîhodluk vardır, Hakk'a mensûb olan lûtuft kadehinden sarhoşluk vardır.*

"Sağrâk" ve "sakrâk", lüleli kâse ve bardak ma'nâsınadır. Ba'zıları bu lügatin Türkçe olduğunu beyan ederler; ve mecâzen "şarâb" ma'nâsında da isti'mâl olunur. "Âlem-i mahsûsâtta adam gülîştânına intikal olunduğu vakit, bu hayât-ı cismânîyyeden geçmek ve bîhodluk vardır. Hakk'ın lûtuft kadehinden ya'ni şarâb-ı ilâhîden sarhoşluk vardır."

لَمْ يَذُقْ لَمْ يَذَرْ هَر كَس كُو نَخورد کی به وهم آرد جعل انفاَس ورَد

2933. *Onu içmeyen her bir kimse tatmaz ve bilmez. Bok böceği ne vakit gül kokusunu vehmine getirir?*

O şarâb-ı ilâhîyi içmeyen her bir kimse, onun tadı ve lezzeti nasıl olduğunu bilmez ve hadd-i zâtında böyle bir şarâb olduğunu vehmine bile getiremez. Çünkü o levsîyyât-ı nefsânîyye içinde imrâr-ı hayât etmeğe alışmış ve ondan lezzet almıştır. Ezvâk-ı rûhânîyyeyi düşünemez. Meselâ bok böceği pislik içinde yaşamaktan lezzet alır ve hayat bulur ve gül kokusundan müteessir olup helâk olur. Binâenaleyh o hayvancağız gül kokusunu hiç vehmine getirebilir mi?

نیست موهم ار بدی موهم آن همچو موهمان شدی معلوم آن

2934. *Müvehhem değildir, eğer mevhum olaydı o mevhumlar gibi ma'dûm olurdu.*

Ya'ni "O bahsettiğimiz sağrâk ve şarâb-ı ilâhî, asılsız hayâlden ibâret olarak vehme getirilmiş bir şey değildir. Onun vücûdu evliyâ-yı Hakk'ın üzerindeki eserler ile sâbittir. Eğer mevhum olaydı, diğer mevhum olan şeyler gibi onun dahi vücûdu yok olur ve âlem-i vücûdda âsân görünmez idi."

دوزخ اندر وهم چون آرد بهشت هیچ تابد روی خوب از خوک زشت

2935. *Cehennem cenneti nasıl vehme getirir? Hiç çirkin yüzden güzel yüz doğarmı?*

Ya'ni ezdâd bir yerde cem' olmaz, cehennem ile cennet birleşmez ve çirkin yüzden güzel yüzlülük beklenemez. Bunun gibi nefis cehennemi içinde bulunanların vehmine rûhâniyet cenneti gelemmez.

هین گلو ی خود مبر هان ای مهان این چنین لقمه رسیده تا دهان

2936. *Sakın kendi boğazını kesme! Ağâh ol, ey hakîr olan kimse, ağza kadar böyle lokma erişmiş!*

Ey nefsânî olan kimse, muhâlefet bıçağı ile sakın rûhunun boğazını kesme! Ağâh ol, ey eşref-i mahlûkat olan insan sûretinde yaradılmış olup da sıfât-ı hayvâniyye mertebesine düşerek hakîr olmuş olan kimse! Da'vet-i enbiyâ ile îmân ve ikân lokması ağzına kadar gelmiştir. Fırsatı ganîmet bilip fevt etme!

راههای صعب پایان برده ایم ره بر اهل خویش آسان کرده ایم

2937. *Güç yolları nihâyette götürmüşüz, ehlimize yolu kolay etmişiz.*

Bu zulmet-i tabiat içinde hakikat tarafına giden uzun yolları nihâyete götürdük ve kısalttık. Bu hakikat yolunu ehlimize, ya'ni bize tâbî' olanlara kolaylaştırdık.

مکرر کردن قوم اعتراض ترجیه بر انبیا علیهم السلام

Enbiyâ (aleyhimüsselâm) üzerine terciyenin
i'tirâzını kavmin tekrar etmesi

"Terciyе", ummak ve ümidvâr olmak demektir. Ya'ni enbiyâ (aleyhimü's-selâm) sır-ı kaderin meçhûliyetine binâen, münkirlerin küfür ve inkârları ânzî olmak ihtimâli bulunduğunu beyân buyurmuşlar idi. Münkirler tarafından bu ümid ve ihtimâl hakkındaki beyânâta da tekrar i'tirâz olundu.

قوم گفتند ار شما سعد خودید نحس مایید و ضدید و مرتدید

2938. *Kavim dediler: "Eğer siz saûd iseniz bizim nahsimiz ve zıddımız ve mürteddimizsiniz."*

Münkir olan tâife i'tirâzan dediler ki: "Eğer siz saâdet sâhibi iseniz, biz de şekâvet sâhibi isek, bizim zıddımız, bizim mürteddimiz, ya'ni bizim reddolunmuşumuzsunuz ve bize karşı uğursunuzuz."

جان ما فارغ بد از اندیشهها در غم افکندید ما را و عنا

2939. "Bizim cânımız endişelerden fâriğ idi, bizi gama ve anâya bıraktınız!"

"Biz hayât-ı dünyeviyyenin ezvâk ve îcâbâtına dalmış idik ve cânımız âkubet-i hayât düşüncelerinden fâriğ idi. Siz geldiniz bizim önümüze âhiret gamını ve rencini bıraktınız. Bu sıkıntılı düşünceler keyfimizi kaçırdı."

دوق جمعیت که بود و اتفاق شد ز فال زشتان صد افتراق

2940. "Zevk-ı cem'iyet ve ittifâk ki var idi, sizin çirkin falınızdan yüz ifti-
[2950] râk oldu!"

"Bizim kavmimizin cem'iyetinde zevk ve ittifâk var idi. Birbirimiz ile güzel güzel geçinmekte idik. Sizin çirkin falınızdan cemiyetimizin zevki ve ittifâkı bozuldu ve efrâdımız arasında birçok iftirâk hâsıl oldu."

طوطی نقل شکر بودیم ما مرغ مرگ اندیش گشتیم از شما

2941. "Biz şeker nuklünün tûtisi idik. Sizden ölüm düşüncü kuş olduk!"

"Biz şeker mezesi mesâbesinde olan hayât-ı dünyeviyye lezâizinin tûtî kuşu idik. Halbuki siz geldiniz, bizim önümüze bu hayâtın ve lezâizin fânîliği fikrini koydunuz. Biz sizin yüzünüzden artık ölüm düşüncü kuş olduk."

هر کجا افسانه غم گستری است هر کجا آوازه مستکبری است

2942. "Her nerede bir gam yapıcı bir efsâne vardır, her nerede bir müstenker âvâze vardır..."

"Müstenker", inkâr edilmiş demektir. "Her nerede gam veren bir masal vardır ve her nerede bir münker ve kabîh âvâze ve sadâ vardır."

هر کجا اندر جهان فال بدی است هر کجا مسخی نکالی مأخذی است

2943. "Her nerede cihan içinde bir kötü fal vardır, her nerede bir mesh, bir nekâl, bir me'haz vardır..."

"Mesh", güzel sûretin kötü sûrete tebdîli ve "nekâl", azâb ve "me'haz", muâheze mahalli demektir. Ya'ni "Bu cihanda her nerede bir kötü fal, ya'ni

teşe'üm vardır ve her nerede bir iyi sûretin kötü sûrete tebdîli mes'elesi mevzû-i bahistir ve azâb ve mahall-i muâheze mevcuddur..." Bu iki beytin ma'nâları âtûdeki beyt-i şerif ile tamâm olur.

در غم انگیزی شما را مشتهاست در مثال قصه و فال شماست

2944. "Sizin misâlinizde ve kıssanızda ve fahınızda mevcûddur. Gam-engizlikte sizin için müştehâ vardır!"

Ya'ni "Yukandaki iki beyitte ta'dâd olunan ahvâlin cümlesi, sizin masallanızda ve kıssalarınızda ve teşe'ümünüzde mündericidir. Gam vericilikte siz iştihâ sâhiblerisiniz, bu hayât-ı dünyeviyyeyi insanlara zehir edersiniz.!"

باز جواب انبیا علیهم السلام

Enbiyâ (aleyhimü'sselâm)ın tekrar cevâbı

انبیا گفتند فال زشت و بد از میان جانتان دارد مدد

2945. Enbiyâ dediler ki: "Çirkin ve kötü fal sizin cânınızın ortasından meded tular."

Enbiyâ mümkünlere cevâben dediler ki: "Çirkin ve kötü fala sizin cânınızın içinden yardım gelir ve uğursuzluğun menba'ı asıl sizin canınızın ortasındadır ki iyiyi kötü görürsünüz." Bu beyt-i şerifde Sûre-i Yâsîn'de vâki 'قالوا إنا تطيرنا بكم لن نمن لكم لن تنبؤوا لرجل منكم ولیمسنكم منا عذاب أليم قالوا طائر كم بمعكم أين ذكرتم بل أنتم قوم مسرفون (Yâsîn, 36/18) Ya'ni "Antakya ahâlisi kendilerine nasihat eden resûllere dediler ki: "Biz sizinle teşe'üm ettik, eğer dönmezseniz sizi taşlarız ve bizden size azâb-ı elîm dokunur." Resûller dediler ki: "Sizin uğursuzluğunuz sizinle berâberdir. Siz nasihat olduğunuzu teşe'üm mü addedersiniz; belki siz müsrif olan kavimsiniz" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur.

اژدها در قصد تو از سوی سر گر تو جایی خفته باشی با خطر

2946. "Eğer sen, ejderhâ baş taraftan senin kasdında olarak hatarlı yerde uyumuş olsan,"

که بجه زود ار نه اژدرهات نخورد مهربانی مرا آگاه کرد

2947. "Çabuk sıçra, yoksa seni ejderhâ yuttu!" diye muhakkak bir şefkatli âgâh etti.

فال چه بر چه بین در روشنی تو بگویی فال بد چون میزنی

2948. "Sen niçin kötü fal vurursun?" desen, "Fal nedir? Sıçra aydınlıkta gör!"

از میان فال بد من خود ترا میرهانم میبرم سوی سرا

2949. "Ben seni muhakkak kötü fal arasından kurtarıyorum, ev tarafına götürüyorum," der.

چون نبی آگه کننده ست از نهان کو بدید آن چه ندید اهل جهان

2950. Nebî gibi gizliden âgâh edicidir ki, o ehl-i cihânın görmediği şeyi gördü.

"Çün", edât-ı teşbîhtir. Ya'ni "Mihribân olan nebî gibi, seni görmediğin ejderhâdan âgâh etmiştir. Halbuki o nebiyy-i zîşân ehl-i cihânın görmediği şeyi görmüştür. Sana ejderhânın vücûdunu haber veren kimseye karşı uğursuzluk isnâd etmediğin halde, peygambere uğursuzluk isnâdı kâr-ı âkıl olur mu?"

گر طبیبی گویدت غوره مخور که چنین رنجی بر آرد شور و شر

2951. Eğer bir tabîb sana: "Koruk yeme, zîrâ böyle bir hastalık şûr u şer getirir" dese,

تو بگویی فال بد چون میزنی پس تو ناصح را مؤثم میکنی

2952. Sen der misin ki: "Niçin kötü fal vuruyorsun?" "İmdi sen nasihatçi-yi kabahatli yapar mısın?"

"Fâl-i bed zeden", teş'e'üm etmek demektir. "Müessem", tef'îl bâbindan isim-i mef'ûl olup, günâhkâr ve kahâhatli ma'nâsınadır. Ya'ni bir tabîb: "Sakın koruk yeme, sana hastalık getirir ve sıhhatini bozar, diye nasihat etse, sen koruğu uğursuz addediyorsun deyip, o tabîbî kabahatli görür müsün?"

ور منجم گویدت کامروز هیچ آن چنان کاری مکن اندر بسیج

2953. Ve eğer müneccim sana dese ki: "Bugün sefer tedârikinde hiç öyle bir iş yapma!"

"Besîç", umumiyetle işe hazırlanmak ve husûsiyetle sefer tedârîki ve kasd ve irâde ma'nâlarına gelir.

صد ره ار یینی دروغ اختری یک دو باره راست آید میخری

2954. *Eğer müneccimin yüz kere yalanını görsen, bir iki kere doğru gelse satın alırsın.*

Müneccimin birçok def'a yalanını gördüğün halde, onun sözünün butlâ-nına hükm etmezsin. Bir iki def'a sözü doğru çıktığı için, onun gâibden ver-diği habere inanırsın.

این نجوم ما نشد هرگز خلاف صحبتش چون ماند از تو در غلاف

2955. *Bu bizim nücûmumuz aslâ hilâf olmadı. Onun sıhhati niçin senden gı-lâf içinde kaldı?*

Bu bizim nücûmumuz, ya'ni gâibden haber vermemiz, aslâ hakîkate mu-hâlîf olmadı ve yalan çıkmadı. Binâenaleyh bizim sözümüzün doğruluğu ni-çin senden gılâf içinde ve perde arkasında kaldı? Müneccime inandığın kadar niçin bizim sözümüze inanmadın?

آن طیب و آن منجم از گمان میکنند آگاه و ما خود از عیان

2956. *O tabîb ve müneccim, zan cihetinden âgâh ederler; ve biz muhakkak ıyândan.*

Tabîb muâyene ettiği kimsenin hastalığını re'ye'l-ayn görmez, zan ve tah-min üzerine hastalığı teşhîs edip seni âgâh eder; ve müneccim de hayır ve şerri, kezâ zan ve tahmin cihetinden söyler. Bizler ise muhakkak gördüğü-müzü söyleriz.

دود میبینم و آتش از کران حمله میآرد به سوی منکران

2957. *Dumanı ve ateşi kenardan münkirler tarafına hamle getirir görüyoruz.*

Bu beyt-i şerifte *وَأَنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ* (Tevbe, 9/493) ya'ni "Muhakkak cehennem şimdiki halde kâfirleri kaplamıştır" âyet-i kerîmesine işâret buyru-lur. Celâleddin Devvânî hazretleri *Zevrâ'* kitabında *لَمُحِيطَةٌ* (le-muhîtatûn) ke-limesindeki "lâm" a lâm-ı hâliye ma'nâsını vermiştir. Bu beyt-i şerif dahi bu ma'nâyı te'yid buyurur. Ya'ni "Biz enbiyâ tâifesi bu hayât-ı dünyeviyenin iç yüzüne de nazar edip görürüz ki, el-an cehennem dumanı ve ateşi mün-kirler tarafına hücum etmektedir."

تو همیگوی خمش کن زین مقال که زبان ماست قال شوم فال

2958. *Sen bizim dilimiz, uğursuz olan falın kâlidir diye "Bu makâlden sus!" dersin.*

Ey münkir, biz nasihat ettiğimiz vakit sen, bizim dilimiz uğursuz olan falın ayn-ı kâlidir, ya'ni dilimizde uğursuzluk vardır, diye "Bu nasihat cinsinden olan kelâmdan sus!" dersin. Hind nüshalarında "zebân" yerine "ziyân" vâki'dir. Bu sûrette ma'nâ: "Bu makâlden sus ki, uğursuz olan falın kâli bizim ziyânımızdır" demek olur.

ای که نصیح ناصحان را نشنوی فال بد با تست هر جا میروی

2959. *Ey nasihatçilerin nasihatini dinlemeyen kimse, her nereye gidersen kötü fal seninledir.*

Ey azgın nefisli münkir, her nereye gidersen nefsinle berâber olduğun için, kötü fal her yerde seninle berâberdir ve sana, hakkında hayırlı nasihatleri dinletmez.

افعی بر پشت تو بر میروم او ز بامی بیندش آگه کند

2960. *Bir engerek yılanı senin arkan üzere gider, o bir damdan görür, âgâh eder.*

Âlem-i bâtında yılan sûretine mesh olunmuş olan nefsinin, senin arkan sıra gittiğini âlem-i bâtını müşâhede eden insân-ı kâmil, kendi makâm-ı âlûsinden gördüğü bu yilandan seni haberdâr eder.

گویش خاموش غمگینم مکن گوید او خوش باش خود رفت آن سخن

2961. *Sen ona dersin: "Beni gamlı etme!" O der ki: "Hoş ol ve o söz vâki' oldu!"*

Seni yilandan haberdâr eden insân-ı kâmile dersin ki: "Benim keyfimi bozup beni gamlı etme!" O kâmil dâhi der ki: "Sen şimdilik hoş ol ve keyfine bak ve o benim haber verdiğim hal vâki'dir."

چون زند افعی دهان بر گردنت تلخ گردد جمله شادی جستنت

2962. *Uaktâki yılan senin boynuna ağız vurur, senin sürür istemekliğin acı olur.*

Yılan senin boynuna sarılıp soktuğu vakit keyfin ve zevkin kaçır ve tatlı hayat sana acı olur.

پس بدو گویی همین بود ای فلان چون بندریدی گریبان در فغان

2963. *İmdi ona dersin ki: "Ey filân bu mu idi, niçin figânda yakarı yurtmadın?"*

İmdi kâmilin haber verdiği hakikat-i hâl zâhir olduğu vakit, kendini levn edeceğin yerde, ona ta'riz edip dersin ki: "Ey filân, bana yapacağın iyilik bu kadarlık mı idi, niçin yakarı yırtıp feryâd ederek arkamdan gelen felâketin vücûduna beni iknâ etmedin?"

یا ز بالايم تو سنگی میزدی تا مرا آن جد نمودی و بدی

2964. *"Yâhut yukarıdan bana bir taş vura idin, tâ ki bana o cidd, bu kötülük görüne idi!"*

"Kâşki yukarıdan bana taş atmak sûretiyle o nasîhatının ciddiyeti ve bu arkamdan gelen kötülük bana görüne idi!.."

او بگوید ز آنکه میآزرده تو بگویی نیک شادم کرده

2965. *O der: "Zîrâ ki sen incinmişsin!", Sen dersin: "Beni iyi şâd etmişsin!"*

İnsân-ı kâmil o belâ-dîdeye der ki: "Sen benim kelâmımdan incinmiştin, taş atmak sûretiyle seni filen nasıl ikaz edebildirdim? Ey belâ-dîde efendi!" Sen de ona dersinki: "Beni cebir ve şiddet isti'mâliyle ikaz etmediğinden dolayı şimdi iyi mi şâd etmiş oluyorsun?"

گفت من کردم جوانمردی به پند تا رهامم من ترا زین خشک بند

2966. *Dedi: "Ben seni bu sıkı bağdan kurtarmak için nasîhat ile civanmertlik ettim."*

O kâmil cevâben dedi: "Ey belâ-dîde efendi, ben seni bu sıkı olan nefis bağdan kurtarmak için nasîhatlerimle sehâ-yı fiilî gösterdim." "Huşk", "kuru" ma'nâsındır, burada sıkı ve şedid ma'nâsında müsta'meldir.

از لایمی حق آن نشناختی مایه ایذا و طغیان ساختی

2967. *"Leîmlikten onun hakkını tanımadın, îzâ ve tuğyan mayası yaptın."*

"Leîm", nefsi alçak olan kimseye derler. "Sen nefsinin alçaklığından dolayı benim nasîhatlerimin hakkını tanımadın. Zîrâ nasîhatlerin hakkı dinlemek

İdi, sen dinlemedin. Belki o nasihatlerimi bana eziyet ve azgınlık sermâyesi yaptın."

این بود خوی لایمان دنی بد کند با تو چو نیکویی کنی

2968. "Denî olan leîmlerin huyu bu olur, iyilik ettiğin vakit sana fenâlık eder."

"Aşağı tabiatlı olan alçak nefisli kimselerin bu huyu olur, senin yaptığın iyiliğe fenâlıkla mukâbele eder."

نفس را زین صبر میکن متحنیش که لایم است و نسازد نیکویش

2969. *Nefsî bu sabırdan münhanî et, zîrâ ki leîmdir ve onu iyilik düzeltmez.*

Nefse çirkin görünen şeylere karşı sabretmek sûretiyle o nefsi iki kat yap, zîrâ o nefis zâtında alçak bir şeydir ve iyilik ile alçaklığını îslâh etmez.

با کریمی گر کنی احسان سزد مر یکی را او عوض هفصد دهد

2970. *Bir kerîme ihsân etsen lâyük olur, o her birine yedi yüz waz verir.*
[2980]

Kerîm olan rûhâ ihsân ile muâmele etsen lâyük olur. Çünkü o kerîm bu yaptığın her bir ihsâna mukâbil yedi yüz ıvaz ve bedel verir.

با لایمی چون کنی قهر و جفا بنده گردد ترا بس با وفا

2971. *Bir leîme kahr ve cefâ ettiğin vakit, sana çok vefâlı bir bende olur.*

Kâfirler ve münâfıklar leîm oldukları için Hak Teâlâ hazretleri Kur'ân-ı Kerîm'de *يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ* (Tevbe, 9/73) ya'ni "Ey nebiyy-i zîşânım, kâfirler ve münâfıklara karşı cihâd et ve onlar üzerine şiddetle muâmele et!" buyurulmuştur.

کافران کارند در نعمت جفا باز در دوزخ نداشتان ربنا

2972. *Kâfirler ni'met içinde cefâ ekerler; cehennem içindeki nidâları "Rabbenâ" dır.*

Nitekim kâfirler dünyâda ni'met içinde bulunurlar ve diğer bir ni'met-i uz-mâ olmak üzere Hak Teâlâ onlara peygamber gönderir. Onlar bu niam-i îlâhiyye içinde cefâ ve zulüm tohumunu ekerler, çünkü leîmdirler iyilik yaramaz. Vaktâki âhîret olur cehenneme girip şiddetli muâmeleye ma'rûz kalırlar;

o vakit Allah'ı tanıyıp رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْهَا فَإِنْ عُدْنَا فَإِنَّا ظَالِمُونَ (Mü'minûn, 23/107) ya'ni "Yâ Rabbenâ bizi cehennemden çıkar, eğer küfte avdet edersek biz zâlimler oluruz" diye feryâd ederler.

حکمت آفریدن دوزخ آن جهان و زندان این
جهان تا معبد متکبران باشد که اِثْمًا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا

O cihânın cehenneminin ve bu cihânın zindânının halk olunmasının hikmeti, اِثْمًا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا ya'ni "İster istemez gelin" hükmünce mütekebbirlerin ibâdethâneleri olmak içindir

Hak Teâlâ hazretleri âlem-i âhirette cehennem yarattı ve bu dünyâ âleminde de sûfî ve ma'nevî hapisler ve zindanlar yarattı. Bu renc ve meşakkat mahallerinin yaradılmasındaki hikmet emr-i ilâhîye muhâlefet eden mütekebbirlerin ibâdethâneleri olmak içindir. Çünkü onlar yalnız âciz kaldıkları vakit kerhen "Allah" derler. Mütevâzî'ler ise tav'an "Allah" derler. Nitekim sûre-i secdede اِثْمًا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا (Fussilet, 41/11) ["İsteyerek veya istemeyerek gelin!"] buyurulmuştur.

که لیمان در جفا صافی شوند چون وفا بیند خود جافی شوند

2973. *Zîrâ leîmler cefâ içinde sâfî olurlar, vefâ gördükleri vakit ise cefâ edici olurlar.*

مسجد طاعاتشان پس دوزخ است پایبند مرغ بیگانه فسخ است

2974. *İmdi onların lâatlerinin mescidi cehennemdir; vahşî kuşun ayağının bağı tuzaktır.*

"Fah", kafes ve ökse ve kapan gibi kuş tuzağı ma'nâsınadır. Türkçe "fak" derler; ve nitekim "faka bastı" denir. Ya'ni "Serkeşlerin enânîyetleri azâb ile zâil olur ve onlar ancak cehennemde Hakk'a muvâfık olurlar. Nitekim vahşî kuşun ayağının bağı tuzaktır. Ya'ni kafeste habs olunur. Ehlî kuşlar ise serbest gezerler."

- هست زندان صومعه دزد و لایم کاندراو ذاکر شود حق را مقیم
 2975. *Zindan alçak hırsızın ibâdethânesidir. Onun için mukîm olarak Hakk'ı zâkir olur.*

- چون عبادت بود مقصود از بشر شد عبادتگاه گردن کش سفر
 2976. *Mâdemki beşerden maksûd ibâdet idi, mütekebbirin ibâdet mahalli cehennem oldu.*

Hak Teâlâ وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ (Zâriyât, 51/56) ya'ni "Ben ins ve cinni ancak ibâdet için yaratım" buyurduğu cihetle, insanın halkundan maksûd-ı ilâhî onun ibâdet etmesi ve peygamberleriyle gönderdiği emirlerini tutması idi. Halbuki insanlar iki kısma ayrıldılar: Bir kısmı bu dünyâda itâat etti ve kendisinden beklenen kasd-ı hilkate muhâlefet etmedi. Bir kısmı da kibir ve inâd edip peygamberlere muhâlefet ettiler ve emr-i ilâhîye itâati tezellül addettiler. Bu dünyâda kasd-ı hilkate muhâlif hareket etmiş oldular. Halbuki Hak Teâlâ hazretlerinin kasd ve irâdesine muhâlefet mümkün değildir. Binâenaleyh o mütekebbirlerin ibâdet etmeleri için Hak Teâlâ hayât-ı uhreviyyede onlara ma'bed olmak üzere cehennemi tahsis etti. Nitekim âyet-i kerîmede buyrulur: يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ (Gâfir, 40/60) ya'ni "Benim ibâdetimden istikbâr edênler, zelîl oldukları halde cehenneme gireceklerdir. "Gerden-keş", mütekebbir ve muannid demektir; ve "sakar", cehennemin bir tabakasının ismidir.

- آدمی را هست در هر کار دست لیک ازو مقصود این خدمت بدست
 2977. *Âdemînin her işte isti'dâdı vardır, fakat ondan maksûd bu hizmet olmuştur.*

İnsanın her işte ve her bir ilimde isti'dâdı vardır. Nitekim bu kadar sanâ-yî-i latîfe ve keşfiyyât-ı acîbe meydândadır. Fakat bunların hepsi bu hayât-ı zâhiriyye-i dünyeviyyeye taalluk eder. İnsanın kendi bâkî olmadığı gibi, üzerinde yaşadığı küre-i arz dahi bâkî değildir ve elbette onun bir gün fezâda bozulup gideceği fennen dahi kabûl edilmiştir. İmdi bu fânî cisim ile fânî âlem üzerindeki onun zuhûrundan elbette bir maksûd vardır ki, onu Hak Teâlâ enbi-yâsı vâsıtasıyla kullarına bildirmiştir ve o maksûd dahi bâkî olan Hakk'a ibâdet ve kulluk etmektir.

- ما خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ
 2978. *Bu "Mâ halaktü'l-cinn ve'l-ins"i oku, cihandan maksûd ibâdetin gayri değildir.*

"Bu *وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ* (Zâriyât, 51/56) ya'ni "Ben ins ve cinni ancak ibâdet etmeleri için yarattım" âyet-i kerîmesini oku. Ve bu âyet-i kerîmenin müfâd-ı âlîsinden anlaşılan budur ki, bu fânî cismin ve cihânın yaradılmasından maksûd, Hakk'a ibâdet etmek ve O'nu tanımaktan başka bir şey değildir." Bir kimse bilcümle ulûm-i dünyeviyyede bir bahr-i bî-pâyan olsa, fakat Hakk'ı tanımasa ve O'na kulluk etmese, hiçbir hizmet yapmamış olarak âlem-i âhirete gider.

گر چه مقصود از کتاب آن فن بود گر تواسش بالش کنی هم میشود

2979. *Gerçi kitâbdan maksûd o fenn olur, eğer sen onu yastık dahi yaparsan olur.*

Meselâ herhangi bir fenne âid yazılmış olan bir kitâbdan maksûd o fennin tahsîli olur. Fakat sen onun tahsîliyle meşgûl olmayıp yastık yapsan, olmam demez, sana yastıklık da eder. Bunun gibi bu kitâb-ı kâinâtta maksûd-ı aslî Hakk'a hizmet ve ibâdetdir. Sen bu kitabı, halk olunduğu şeyin hilâfına kullanabilirsin.

لیک ازو مقصود این بالش نبود علم بود و دانش و ارشاد و سود

2980. *Fakat ondan maksûd bu yastık olmadı, ilim ve ma'rîfet ve irşâd ve fâ-*
[2990] *ide idi.*

گر تو میخی ساختی شمشیر را بر گزیدی بر ظفر ادبار را

2981. *Eğer sen kılıcı bir çivi yaptın ise, zafer üzerine idbârı ihtiyâr ettin.*

Ya'ni "Kılıcı harpte kullanmak için yaparlar. Fakat bu maksadla yapılmış olan bir kılıcı duvara mihlayıp bir çivi yaptın ise, düşmana zafer üzerine idbâr-ı hezîmeti ihtiyâr etmiş oldun. Çünkü elinde silâhun kalmadı."

گر چه مقصود از بشر علم و هدای است لیك هر يك آدمی را معبدی است

2982. *Gerçi beşerden maksûd ilim ve hüdâdır, fakat her bir âdem için bir ma'bed vardır.*

Bu beyt-i şerifte mühim bir hakikat beyan buyrulur. Şöyle ki: Yukarıda insanın hilkatinden maksûd *وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ* (Zâriyât, 51/56) ["Ben ins ve cinni ancak ibâdet etmeleri için yarattım"] âyet-i kerîmesi mücibince ibâdet olduğu beyân buyurulmuş idi; ve ibâdet bilinmeyen bir şeye olmaz, mutlak idrâk olunan şeye olur. Ve Hak Teâlâ hazretleri sûre-i İsrâ'da *وَقَسَىٰ رَبُّكَ أَلاَّ تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ* (İsrâ, 17/23) ya'ni "Senin Rabb'in ancak kendisinden başkasına ibâdet etmemenizi kazâ etti" buyrulur. Halbuki bu âlemde Hakk'ın gay-

rına ibâdet edenler çoktur. Hak bir şeyi kasd etsin ve o kasdın vukûuna hüküm dahi etsin de, âlemde onun hilâfî vâkî' olsun, bu mümkün olur mu? Beyt-i şerîf bu suâlde cevâbdır ve bu cevâbın tavzîhi için bir mukaddime icâb eder:

Ma'lûm olsun ki, kulların her biri esmâ-i ilâhiyyeden bir ismin mazhandır ve o isim onun Rabb-i hâssı olup, o kul ancak o Rabb-i hâssın kendisine verdiği şeyle zâhir olur; ve Rabb-i hâssın ona verdiği şey dahi abdin ayn-ı sâbi-tesinin lisân-ı isti'dâd ile taleb ettiği şeydir. Binâenaleyh ibâd Rabb-i hâsların kendilerine verdiği şeyle temeyyüz ederler. Ve kullar arasındaki temeyyüz erbâb-ı hâssa arasındaki temeyyüzdür. Ve erbâb ise yekdiğerinden havâss-ı zâtîyyeleriyle ayrılırlar. Nitekim Cenâb-ı Fâr efendimiz bu ma'nâyâ işâreten I. cildde مختلف جانند از یا تا الف اولا بشنو که خلق مختلف ["Evvelâ dinle ki, muhtelif olan halk, yâ'dan elif'e kadar muhtelif candırlar"] C.I, 2955] buyurmuşlar idi. İmdi, kullar ile Hak arasındaki ahid iki nevi'dir: Birisi küllî, diğeri cüz'îdir. Ahd-i küllî ism-i câmi'-i ilâhî ile kullar arasında vâkî'dir ve ahd-i cüz'î bu erbâbdan her birisi ile onların abdleri arasındaki ahiddir. İşte bu hakîkate binâen herkes Allah'ın kuludur. Fakat her bir kul esmâ-i hâkime cihe-
tinden Hakk'a tapar. Böyle olunca herkesin bir i'tikâdı ve kendisine mahsûs bir ilmi vardır. Başka birisinde kendi i'tikâdının gayrı olan bir i'tikâdı gördük-
te onu ibtâl eder; ve her bir abd kendi Rabb'inin sırât-ı müstakîmi üzerinde yürür, ve bu isimlerin her biri kendi abdlerinden râzıdır ve her birinin sırât-ı müstakîminin nihâyeti başkadır. Meselâ ism-i Hâdî'nin sırât-ı müstakîminin nihâyeti cennet olup وَلِكُلِّ دَرَجَاتٍ مِمَّا عَمِلُوا (Ahkâf, 46/19) ["Herkesin yaptıklarına göre dereceleri vardır"] âyet-i kerîmesi mücibince her birinin sırât-ı müstakîminin nihâyeti olan cennette de derecât-ı bî-nihâye vardır. Ve kezâ ism-i Mudill'in sırât-ı müstakîminin nihâyeti dahi cehennem olup لَهَا سَبْعَةُ أَبْوَابٍ لِكُلِّ (Hicr, 15/44) ya'ni "Cehennemin yedi kapısı vardır. Her bir kapı için cehennem cinsinden taksim olunmuş cüz' vardır" âyet-i kerîmesi mücibince derekât-ı bî-nihâye vardır. Böyle olunca bu dünyâda ve âhirette her bir âdem için Rabb-i hâssının hükmüne göre bir ma'bed vardır. "Ma'bed" kelimesi ism-i mef'ûl olursa [ya'ni "mu'bed"], "bir ibâdet olunmuş" vardır demek olur. İsm-i mekân olursa [ya'ni "ma'bed"], "bir ibâdet mahalli vardır" demek olur; ve ism-i âlet olursa [ya'ni "mi'bed"], "bir âlet ve sebeb-i ibâdet vardır" demek olur.

مَعْبِدِ مُرَدِّ لَتَمِمْ أَسْمَتَهُ

مَعْبِدِ مُرَدِّ كَرِيمِ أَكْرَمَتَهُ

2983. *Kerîm olan âdemin mi'bedi senin ona ikrâm etmemdir, leîm olan âdemin mi'bedi senin onu sakâm etmemdir.*

Ankaravî hazretleri معبد [mi'bed] kelimesini ism-i âlet olarak almış ve bu zıkr olunan ma'nâyı vermiştir. Ve bu beytın ikinci musrâ'ı yukarıda geçen 2973 numaralı beyitte mezkûr "Zîrâ leîmler cefâ içinde sâfi olurlar ve vefâ gördükleri vakit ise cefâ edici olurlar" ma'nâsını te'yid buyurur. Ya'ni "Kerîm olan adam senden ikrâm görünce, bu keremin şükürünü ifâ için sana hizmet eder ve bu kerem, onun bendeliğine sebep ve âlet olur. Leîm olan adam ise senden ikrâm gördükçe şımanır ve rezâlete başlar. Binâenaleyh ona karşı cebir ve şiddet lâzımdır; ve bu cebir ve şiddet onun sana karşı bendeliğine sebep ve âlet olur. Hind şârihleri معبد [ma'bed] kelimesini ism-i mekân ve اكرمه ve اسقمته kelimelerini de mütekellim sığası üzre almışlardır. Bu sûrette ma'nâ "Kerîm olan adamın ibâdethânesi benim ona ikrâm etmemdir, leîm olan adamın ibâdethânesi de benim onu sakîm etmemdir" demek olur.

مر لیمان را بز ن تا سر نهند مر کریمان را بده تا بر دهند

2984. *Muhakkak leîm olanlara vur, tâ ki mutî' olsunlar. Muhakkak kerîm olanlara ver, tâ ki meyve versinler.*

"Ser nihâden", mutî' olmaktan kinâyedir. Ya'ni "Leîm olan kimseler cebir ve şiddetle itâat edecekleri cihetle onlara vur! Ve kerîm olanlar ikrâm ile meyve-i tâatı vereceklerinden onlara da in'am ve ikrâm et!"

لاجرم حق هر دو مسجد آفرید دوزخ آنها را و اینها را مزید

2985. *Şübhesiz Hak her iki mescidi yarattı, onlar için cehennemi ve bunlar için mezîdi.*

Kerîmlere in'am ile ve leîmlere de şiddetle muâmele lâzım olduğu için şübhesiz Hak Teâlâ hazretleri her iki mescidi, ya'ni cenneti ve cehennemi yarattı. Saîd olanlar Hakk'ın tecelliyât-ı cinâniyyesini müşâhede edip Hakk'ı yâd ederler ve ona zıkr ile kulluk ederler; ve şakîler tecelliyât-ı cehennemiyyeyi müşâhede edip Hakk'ı zıkr ederler ve bu zıkr ile Hakk'a kulluk ederler. Ve bu ibâdet ve zıkr tabîidir, teklîfi değildir, sevk-ı tabiatla vâki' olur. Ve tecelliyât-ı cinâniyyenin müşâhedesini tecelliyât-ı cehennemiyyenin müşâhedesinden a'lâ ve etemdir. Binâenaleyh saîd olan müşâhede-i etemde ve şakî olanlar müşâhede-i enkasdadır. Bu hikmete binâen Hak Teâlâ şakîler için cehennemi ve saîdler için ni'metin ziyâdeliğini yarattı.

ساخت موسی قدس در باب صغیر تا فرود آرند سر قوم زحیر

2986. *Mûsâ Kudûs'te küçük kapı yaptı, tâ ki iç ağırsı olan kavim başı aşâğı getirsinler.*

(قدس در) takdîrindedir. "Zahîr", iç ağrsı ve karın ağrsı ma'nâsı-
nadır. Cebbâr ve mütekebbir olan kavme "iç ağrsı" ta'bîr buyurulmuştur.
Ya'ni "Mûsâ (a.s.) Kuds-i Şerîf'te yaptığı hisârın duvarındaki kapıyı küçük
yaptı, tâ ki aslâ baş eğmek şânlarından olmayan cebbâr ve mütekebbirler, o
hisâra girerken başlarını eğmeğe mecbûr olsunlar.

ز آنکه جباران بدند و سر فراز دوزخ آن باب صغیر است و نیاز

2987. *Zîrâ ki başları yüksekte cebbâr idiler; cehennem o küçük kapı ve niyâz
kapısıdır.*

Ya'ni "O tâife kibir ve azametleri sebebiyle başları yüksekte cebbâr idiler.
Ancak böyle küçük kapıdan girerken tab'an baş eğmek mecbûriyetinde kalır-
lar idi. İşte cehennem dahi şakiler için böyle küçük kapıdır ve niyâz kapısı-
dır." Bu ma'nâya binâen tarikat-ı mevleviyyede baş eğmek ve rûkû' etmek
usûlû vardır.

بیان آن که حق تعالی صورت ملوک را سبب مسخر کردن جباران که مسخر

حق نباشند ساخته است چنان که موسی علیه السلام باب صغیر ساخت بر ریح قدس
جهت رکوع جباران بنی اسرائیل وقت در آمدن که ادخلوا الباب سجداً و قولوا حطّة

Onun beyânındadır ki Hak Teâlâ mülûkûn sûretini, Hakk'ın
müsahharı olmayan cebbarları müsahhar etmesinin sebebi
yapmıştır. Nitekim Mûsâ (a.s.) Kuds-i Şerîf'in hisar duvarı üzerine,
Benî-İsrâîl cebbarlarının içeriye gelmek vaktinde rûkû' için küçük
kapı tertib etti ki ادخلوا الباب سجداً و قولوا حطّة buyurulmuştur

"Rabaz" (ریض) şehrin etrâfi ve her şeyin etrâfi ve kalenin etrâfi ma'nâsına-
dır. Kalenin etrâfi duvar olduğu için burada "duvar" ma'nâsı verilmiştir. Zikr
olunan âyet-i kerîme sûre-i Bakara'da vâki'dir. Ma'nâ-yı şerîfi "Ey Benî İsrâ-
îl, secdeler edici olduğunuz halde kapıdan giriniz ve "hıttâ" lafzını söyleyiniz!"
(Bakara, 2/158) demek olur. Hıttâ (حطة) kelimesinin ma'nâsı hakkında ihtilâf

vardır. İmam-ı Alî (kerremallâhü vechehû) efendimiz بسم الله الرحمن الرحيم (bis-millâhi'r-rahmâni'r-rahîm) ibâresinin mukâbilidir buyururlar; ve İkrime hazretleri de لا اله الا الله (lâ ilâhe illallah) demektir, buyurur. Ve ba'zıları dahi, Benî İsrâîl lîsânında "kelime-i istiğfâr"dır, derler.

آن چنان که حق ز گوشت و استخوان از شہان باب صغیری ساخت ہان

2988. *Agâh ol, öyle ki Hak etten ve kemikten olan şahlardan bir küçük kapı yaptı.*

اہل دنیا سجدہ ایشان کنند چون کہ سجدہ کبریا را دشمنند

2989. *Ehl-i dünyâ onlara secde ederler, çünkü Kibriyâ'nın secdesine düşmandırlar.*

Etten ve kemikten olan şahların ve hükümdarların vücûdlarını Hak Teâlâ hazretleri, bu zıkr olunan küçük kapı mesâbesinde yaptı. Ehl-i dünyâ Hakk'a karşı serfûrî ve tezellûl etmedikleri hâlde onlara karşı tezellûl ederler. Ve Hakk'ın huzûrunda namaz kılıp secdeye yatmayı zillet addederler.

نام آن محراب میر و پهلوان ساخت سرگین دانکی محرابشان

2990. *Bir gübrelikçiği onların mihrâbı yaptı; o mihrâbın adı bey ve pehlivandır.*
[3000]

"Sergîn", gübre ve "dân" edât-ı mekân ve "kâf" tasgîr içindir ki, bu tasgîr de, tahkîr ma'nâsınadır. Ve "gübrelikçik" ta'bîrinden maksad dahi cism-i beşerdir. Ya'ni "Hak Teâlâ kendisine karşı tezellûl etmeyen ehl-i dünyâyâ gübre mahallî olan beylerin ve pehlivanların cisimlerini ve sûretlerini mihrâb yaptı, onlar bunların önünde eğilirler."

لایق این حضرت پاکی نہ اید نیشکر پاکان شما خالی نید

2991. *Bu pâke mensûb olan hazretin lâıyıkı değilsiniz; pâkler şeker kamışı, siz boş kamışsınız.*

Ey gübre mahallî olan cisimleri mihrâb yapan ehl-i dünyâ! Pâke mensûb olan Hz. Hakk'ın veyahut Hz. Hakk'ın halîfeleri olan insân-ı kâmillerin huzûruna lâıyık değilsiniz ki, Hakk'ın ve O'nun halîfelerinin muhabbetini mihrâb ittihâz edesiniz. Size lâıyık olan mihrâb böyle gübre mahallî olan hükümdarların ve beylerin ve pehlivanların cisimleridir. Pâk olan insân-ı kâmilleri dahi cisim iseler de, onlar şeker kamışıdır; onlarda nûr-ı yakîn ve

zevk-ı ırfân vardır. Sizler ise boş kamışsınız, nûr-i yakînden ve zevk-ı ırfân-dan ârşinsiz.

آن سگان را این خسان خاضع شوند شیر را عار است کو را بگروند

2992. *Bu alçaklar o köpeklerle hâzî' olurlar; arslanlara ârdır ki onu tasdik et-sinler.*

"Alçaklar"dan murâd ehl-i dünyâdır. Zîrâ dünyâ âlem-i süflîdir. Süflîye meyl ve muhabbet eden elbette süflî olur. "Köpekler"den murâd" dahi zâlim ve mütekebbir olan hükümdarlar ve beyler ve kuvvet-i mâddiyye sâhibi peh-livanlardır. Ya'ni "Bu alçak olan ehl-i dünyâ zâlim hükümdarların ve beyle-rin zenginliklerine ve rûtbelerine tamaan onların önünde mütevâzî' olurlar. Halbuki hadîs-i şerifte غنيا لغناه فقد ذهب ثلث دينة ya'ni "Kim ki zenginliği için bir zengine ikrâm ederse, muhakkak onun dîninin üçte biri gitti" buyu-rulur. Binâenaleyh her biri Hak Teâlâ hazretlerinin bir arslanı olan enbiyâ ve onların vârisleri olan evliyâ, onların hayât-ı dünyeviyyelerindeki revişlerini beğenip tasdik etmek âr olur. Bu zevât-ı âliye o cebâbirenin eğri hareketleri-ni dâimâ kendilerine söylerler ve aslâ onların zulûmlerinden korkmazlar.

گرچه باشد شحنة هر موش خو موش که بود تا ز شیران ترسد او

2993. *Her sıçan huylunun zâbiti kedi olur; sıçan kim olur, tâ ki o arslanlardan korksun.*

Zâlim hükümdarlar ve beyler "kedi"ye ve ehl-i dünyâ "sıçan"a ve enbi-yâ ve evliyâ da "arslan"lara teşbîh buyurulmuştur. Ya'ni "Sıçan tabîatlı olan ehl-i dünyânın zâbiti ve polisi, kedi mesâbesinde olan hükûmet erbâbı olur. Bu sıçan tabîatlı olan ehl-i dünyâ, Hakk'ın arslanları olan enbiyâ ve evliyâ-dan korkacak pâyede değildirler." Filhakîka da, sıçanlar arslanın gezdiği yer-lerde gezerler, kendilerinin ehemmiyetsizliğinden dolayı, arslan onları avla-maya tenezzül etmez. Fakat kediden son derece korkarlar.

خوف ایشان از کلاب حق بود خوفشان کی ز آفتاب حق بود

2994. *Onların korkuları Hakk'ın köpeklerinden olur. Onların korkuları ne vakit Hakk'ın güneşinden olur?*

Ehl-i dünyânın korkulan Hakk'ın köpekleri mesâbesinde olan kudret-i sû-riyye sâhiplerinden olur. Onların korkulan her biri Hakk'ın güneşi olan enbi-yâ ve evliyâdan olur mu?

ربى الأعلى است ورد آن مهان رب ادنى در خور این ابلهان

2995. *O büyüklerin virdi "Rabbîye'l-a'lâ"dır; bu ahmakların lâyyığı rabb-i ed-nâdır.*

O büyüklerin, ya'ni enbiyâ ve evliyâ hazarâtının virdleri ve vazîfeleri, her bir husûsta "Benim Rabbim a'lâdır" zikrini yapmaktır. Zîrâ onlar, hakîkî olan sâhib ve mürebbî ancak Hak Teâlâ hazretleri olduğunu görürler ve ondan bir an gâfil olmazlar. Ehl-i dünyâ ahmakları ise, bu hakîkî sâhib ve mürebbiden gâflette olup, onlar hükümdarları ve beyleri ve erbâb-ı gnâyı kendilerine sâhib ve mürebbî bilirler. Binâenaleyh onlara da kendileri gibi ednâ olan sâhib ve mürebbî lâıyk olur.

موش کی ترسد ز شیران مصاف بلکه آن آهو تگهان مشک ناف

2996. *Sıçan cenk mahallinin arslanlarından ne vakit korkar? Belki o âhû gi-dişli misk göbekli olanlar korkar.*

Nefis ve şeytan ile olan muhârebe meydanı bu dünyâdır ve bu cenk mahallinin arslanları da enbiyâ ve onların vârisleri olan evliyâdır ve ehl-i dünyânın mevcûdiyetleri sıçanlar gibi lâ-şey mesâbesinde olduğundan, onlar bu cenk meydanının arslanlarından korkmazlar. Belki onlardan, âhû meşreblî olan ve kalbleri misk-i îmânla dolu olup azamet-i Hakk'ı ve enbiyâ ve evliyânın şân-ı ulvîlerini müdrîk bulunan kimseler korkar.

رو به پیش کاسه لیس ای دیگ لیس توش خداوند و ولی نعمت نویس

2997. *Ey çömlek yalayıcı, çanak yalayıcının huzûruna git, sen onu hudâvend ve veliyy-i ni'met yaz!*

"Kâse-lis", çanak yalayıcı ve dalkavuk ma'nâsına olup dünyâ hükümdarlarının sıfatıdır. Zîrâ onlar Hakk'ın ihsânına muhtaçtır ve Hak sofrası olan dünyânın kırılmağa mahkûm olan sûret kâselerinden haz almakla meşgul olurlar; ve onların ihsânına intizâr eden diğer ehl-i dünyâ dahi, onların dalkavuklarıdır. Bu beyt-i şerifte dünyâ hükümdarlarının ve beylerinin vücûduyla Hak'tan hicâba düşen ehl-i gâflette tezyîf ve istihzâ tarîkıyla hitâb buyrulur. "Ey dalkavuk, haydi kendin gibi bir dalkavuğun huzûruna git ve onu kendine efendi ve veliyy-i ni'met yaz!"

بس کن ار شرحی بگویم دور دست خشم گیرد میر و هم داند که هست

2998. *İktifâ et, eğer uzun bir şerh söylersem, bey hışmı tutar ve olanı da bilir.*

Bu beyt-i şerifi cenâb-ı Pîr, nefis-i şerîflerine hitâb buyurlar: "Ey hakikat söyleyici olan nefsim, bu kadarla iktifâ et, eğer şahların ve beylerin ve pehlivanların ahvâlini uzun uzadıya şerh ve tafsîl edersem, benim bu doğru sözlerimden öfkelenirler ve söylediğim vâki' olan şeyler olduğunu da bilirler. Bununla berâber nefisleri doğru sözleri dinlemeğe tahammül edemeyeceği için yine öfkelenirler."

حاصل این آمد که بد کن ای کریم با لیمان تا نهد گردن لیم

2999. *Ey kerîm, hâsil bu geldi ki, leîmlere fenâ muâmele et, tâ ki leîm mutî olsun.*

"Ey kerîm olan kimse! Hulâsa-i kelâm budur ki, kerem tohumunu çorak yere ekmek, leîm olan kimselere galîz ve haşîn muâmele et; tâ ki o leîm olan kimse şımarmasın ve sana mutî olsun." "Gerden nihâden", "boyun koymak" mutî olmaktan kinâyedir.

با لیم نفس چون احسان کند چون لیمان نفس بد کفران کند

3000. *Leîm olan nefse vaktâki ihsan eder, leîmler gibi kötû nefis küfrân eder.*

"Bir kerîm olan kimse, alçak tabîatlı bulunan nefse ihsân ettiği ve ona hüsn-i muâmele eylediği vakit, leîm olan insanlar gibi, o kötû nefis o kerîme karşı küfrân eder." Binâenaleyh nefse hüsn-i muâmele etmek câiz değildir. Bu sebeple Resûl-i zîşân (s.a.v.) Efendimiz: اخشونوا و اخشوشبوا و امشوا خفاة عراة "Nefsinize haşîn muâmele ediniz, onu neşv ü nemâdan hâlî kuru odun hâline getiriniz ve tarîk-ı Hak'ta beşeriyet pabucunu çıkarıp yalın ayak yürüyün, kalbleriniz ile Hakk'ı görürsünüz ve nefislerinizin şerrinden kurtulursunuz" buyurmuştur.

زین سبب بد که اهل محنت شا کردند اهل نعمت طاغیانند و ما کردند

3001. *Bu sebebdan oldu ki, ehl-i mihnet şâkirlerdir; ehl-i ni'met tâgîler ve mâ-kirlerdir.*

Ehl-i mihnetin Hakk'a şükredici olmasının sebebi budur ki, onlar leîm nefislerine karşı haşîn muâmele ederler ve dâimâ mücâhede ile nefislerinin şımarmasına meydan bırakmazlar. Nefis bu acz içinde Hakk'a şâkir olur. Ehl-i ni'met ise, nefislerine karşı dâimâ lutuf ve ihsân ile muâmele ettiklerinden onların nefisleri kabarıp Hakk'ı unuttur ve azgın ve mekr edici olur. Nitekim âyet-i kerîmede وَلَوْ بَسَطَ اللَّهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا فِي الْأَرْضِ (Şûrâ, 42/27) ya'ni "Ve eğer Allah Teâlâ neşv ü nemâdan hâlî kuru odun hâline getiriniz ve tarîk-ı Hak'ta beşeriyet pabucunu çıkarıp yalın ayak yürüyün, kalbleriniz ile Hakk'ı görürsünüz ve nefislerinizin şerrinden kurtulursunuz" buyurmuştur.

هست شاکر خسته صاحب عبا

هست طاغی بگلر زرین قبا

3002. *Sırmalı libası olan beyler tâgüdir, abâlı olan hasta şâkirdir.*

"Beyler", Türkçe ism-i cem'dir. "Zerrin-kabâ" onun sıfatıdır. Hey'et-i mec-mûası Fârisî kâidesi üzere terkîb-i tavsîfidir. "Hasta" burada münkesirü'l-kalb fakîr ma'nâsınadır. "Müstağrak-ı nîâm olan süslü elbiseli beylerin çoğu tâgî ve azgındır. Onlar içinde ni'met-i Hakk'a şükr eden ve şükrünü a'mâl-i hasene-siyle te'yîd eden pek azdır." Nitekim Hak Teâlâ buyurur: وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِ الشُّكْرِ (Sebe', 34/13) ya'nî "Kullarımdan aleddevâm şükredenler azdır." Zîrâ nîâm-i dünyevîyye Hakk'a hicâb olur. Halbuki arkasına kabaca bir abâ giymiş olan münkesirü'l-kalb fakîrler hicâb-ı nîamdan âri oldukları için, Hakk'ı unutmazlar ve dâimâ Hakk'a şükür ve niyâz ederler.

شکر میروید ز بلوی و سقم

شکر کی روید ز املاک و نعم

3003. *Emlâk ve nîamdan ne vakit şükür biter? Şükür belâ ve hastalıktan biter.*

"Dünyânın mülklerinden ve ni'metlerinden şükür neşv ü nemâ bulmaz. Şükür ancak belâdan ve hastalıktan neşv ü nemâ bulur." Zîrâ ni'metlere müstağrak olan kimse hazz-ı nefsanîsine meşğûl olup Hakk'ı zikredemez ve O'nun şükriyle meşğûl olamaz. Fakat bir kimse bir belâyâ giriftâr veya bir hastalığa ducâr olursa, bunlardan kurtulmak için Hakk'a tazarru' ve niyâz eder ve O'nun şükriyle meşğûl olur.

قصه عشق صوفی بر سفره تهی

Boş sofrâ üzerine sûfinin aşkı kıssası

چرخ میزد جامها را میدرید

صوفی بر میخ روزی سفره دید

3003*. *Bir gün bir sûfî çivi üzerinde bir sofrâ gördü, çerh vurdu elbiselerini yırttı.*

Sûfinin biri bir gün bir çiviye asılmış taâm sofrası gördü, vecde gelip dönerek semâ' etti ve şiddet-i vecdinden elbisesini yırttı.

* Bu numara mükerrerdir.

تخطها و دردها را نک دوا

بانگ میزد نک نوای بینوا

3004. "İşte azıksızın azığı, işte kılıklara ve derlere devâ!" diye bağırды.

هر که صوفی بود با او یار شد

چون که درد و شور او بسیار شد

3005. *Vaktâki onun derdi ve şûru çok oldu, her kim sûfî idi onunla yâr oldu.*

"O sûfinin derdi ve cezbesindeki şiddet çoğaldığı vakit, sûfî olanlar ona muvâfakatla semâ'a ve tevâcûde başladılar." Zîrâ sûfilerin kâidesi böyledir. Biri vecde gelince diğerleri de ona uyarlar.

تای چندی مست و بیخود میشدند

کخ کخی و های و هویی میزدند

3006. *Bir kih kih, bir hây u hây vurdular, tâ ki bu kadar mest ve bihod oldular.*

"Kih kih" ta'birinin iki ma'nâsı vardır: "Birincisi gülmeden hâsıl olan ses, ikincisi zecr ve nefret mahallinde söylenen sözdür. *Sahîh-i Buhârî*'de mezkûrdur ki: Resûl-i zîşân Efendimiz'in huzûr-i risâletlerine sadaka olarak hurma getirmişler idi. İmam-ı Hasan (r.a.) efendimiz küçük bir çocuk olduklarından o hurmadan bir tâne alıp ağızlarına atular. Server-i âlem Efendimiz "kih kih" buyurup mübârek parmaklarıyla İmam-ı Hasan efendimizin ağızlarından hurmayı çıkardılar ve "Âl-i Muhammed sadaka yemezler!" buyurdular. Ve kelime Fârisî olduğu halde Resûl-i zîşân Efendimiz bunu mahall-i zecr ve nefrette isti'mâl buyurdular. Fakat bu beyt-i şerifte evvelki ma'nâ üzerine isti'mâl buyurulmuştur. Ya'ni "Sûfiler çok cezbelendiler ve bu cezbe esnâsında kendilerinden gülme sadâları ve hay hay zâhir oldu Nihâyette bu kadar mest oldular ve kendilerinden geçtiler." "Çendîn" kelimesine Ankaravî hazretleri "niçe kat" ma'nâsını vermiş ve Hind şâirhleri de "Sûfilerden birkaçı yâhut sûfilerin hepsi birkaç sâat mest ve bihod oldular," ma'nâsını vermişlerdir.

سفرة آویخته و ز نان نهی است

بو الفضولی گفت صوفی را که چیست

3007. *Bir boşboğaz, sûfiye dedi ki: "Ne vardır, bir sofra asılmış ve ekmekten boştur!"*

Sûfilerin hây u hüyu bittikten sonra bir boşboğaz, vecde gelen sûfiye dedi ki: "Yâhu, ekmekten boş olarak duvardaki çiviye asılmış olan bir sofra için ne vardır ki, bu kadar şevk ve vecd hâsıl olsun?"

گفت رو رو نقش یمنیستی تو بجو هستی که عاشق نیستی

3008. *Dedi: "Git, git sen ma'nâsız sûretsin. Sen varlık iste ki âşık değilsin!"*

Sûfî o boşboğaza cevâben dedi ki: "Sen ma'nâsız sûretsin, ya'ni sûretin insan ve bâtının bî-irfandır. Sen vücûdun ve varlığın tâlibisin. Ve biz ademîn ve yokluğun tâlibiyiz. Binâenaleyh bizim boş sofrâ üzerine olan aşkımız ondaki yokluk cihetindedir. Zîrâ sofrâ hâlinin bizim hâlimiz ile ittihâdı vardır." Cenâb-ı Pîr sûfî lisânından ashâb-ı vücûda ta'riz buyururlar.

عشق نان بی نان غذای عاشق است بند هستی نیست هر کو صادق است

3009. *Ekmeksiz ekmeğin aşkı âşıkın gıdâsıdır, her kim sâdık ise varlığın bendi değildir.*

Ankaravî hazretleri "ekmeksiz ekmeğin gıdâsı"na "murâdsız murâd" ma'nâsı vermiştir. Hind şâirhleri, "ekmeksiz ekmeğe" açlık ma'nâsı vermişlerdir. Ya'ni, "Ey bü'l-fudûl, senin aşkın sofrada mevcûd olan ekmeğedir ve bizim aşkımız sofrada mevcûd olmayan ekmeğedir ki, o açlıktır; ve açlık siddıkların taâmıdır ve âşıkların gıdâsıdır. Binâenaleyh her kim Hak yolunda sâdık ise, o kimse varlığın bendi değildir ve onun Hak muvâcehesinde vücûd ile alâkası yoktur."

عاشقان را کار نبود با وجود عاشقان را هست بی سرمایه سود

3010. *Âşıkların vücûd ile kârı olmaz, âşıklar için sermâyesiz kâr vardır.*
[3021]

Âşıklar vücûd-i hakikî-i Hak muvâcehesinde kendi izâfî olan varlıklarını görmezler. Onlar bu vücûd-i imkânî ahkâmı olan irâde ve kudret ve enâniyet gibi nisbetlerini terk edip, Hâkk'ın irâdesinde ve kudretinde ve enâniyetinde fânî olmuşlardır. Binâenaleyh böyle âşıklar için ortada bu vücûd-ı izâfî sermâyesi olmaksızın, kâr ve menfaat vardır.

بال نی و گرد عالم میرند دست نی و گو ز میدان می برند

3011. *Kanat yoktur ve âlemin etrâfında uçarlar. El yoktur ve topu meydandan kaparlar.*

Onlarda bu vücûd-ı izâfî ahkâmı müessir olmadığı ve onlar bu kanatlardan âfî bulunduğu halde âlem-i imkânın etrâfında uçarlar. Kudret ve irâde gi-

bi tasarruf elleri yoktur; halbuki kudret ve tasarruf vâsıtasıyla, halkın elde ettikleri menâfî'-i maddiyye ve ma'neviyyeyi elde ederler.

آن فقیری کو ز معنی بوی یافت دست بیریده همی زنیل یافت

3012. O bir fakîr ki ma'nâdan koku buldu, eli kesilmiş olarak zenbil örer idi.

"Fakîr"den murâd, Şeyh-i Akta' Ebu'l-hayr Tînâtî hazretleridir ki, kıssası bu cildin ibtidâlarında geçti. Ya'ni "Âşıkların sermâye-i vücûd olmaksızın intifâ'ları ma'nâsından koku bulan Ebu'l-Hayr Tînâtî hazretleri sûret-i zâhirede eli kesilmiş iken, elin vücûduna ihtiyâcı olmayarak zenbil örer idi.

عاشقان اندر عدم خیمه زدند چون عدم یک رنگ و نفس واحدند

3013. Âşıklar ademde çadır kurdular; adem gibi bir renk ve nefis-i vâhiddirler.

Allâh'ın âşıkları, âlemin sûretleriyle mestûr ve ma'dûm görünen ma'nâ âleminde çadırlarını kurdular ve bu âlem-i ma'nâda mukîm oldular; ve bu hal fenâ-fillâhtan ibârettir. Ve fenâ-fillâh makâmında mukîm olan zevât ise bir renkli ve bir halli ve bir nefisdirler. Ya'ni adem-i mutlak gibi, hal ve renk ve nefis i'tibârıyla aralarında temâyüz kalmaz. Ve bu fenâ-fillâh hâli bir nevi' kıyâmettir. Nitekim cenâb-ı Pîr efendimiz *Fihî Mâ Fih*'te şöyle buyururlar: "Vahdet bu âlemde mümkün olmaz, ancak kıyâmette hep bir olurlar. Yevm-i kıyâmette cümlelerin işi Hak'la olunca hepsi bir olur. Nazîri böyledir ki: Birtakım kimseler karanlık gecede bir hâne içinde her tarafa müteveccih olarak namaz kılarlar. Gündüz olunca teveccühlerinde hatâ edenler kibleye dönerler; ve lâkin zâten gece kibleye müteveccih olan kimse niçin rücû etsin? Çünkü herkes onun döndüğü tarafa döner. İmdi bütün bu dünyâ gecesinde yüzlerini Hakk'a tevcih edip mâsivâdan i'râz eden kullar hakkında kıyâmet hâzırdır."

شیر خواره کی شناسد ذوق لوت مر پری را بوی باشد لوت و پوت

3014. Süt emen ne vakit taâm zevkini tanır? Muhakkak perî için yiyecek ve içecek koku olur.

Süt emen çocuk taâmın zevkini tanımadığı ve bilmediği gibi, suver-i âlem memelerinden haz ve zevk alan kimseler dahi taâm-ı ilâhînin zevkini tanıyamaz. Zîrâ böyle bir kimse âlem-i kesâfetin hazzıyla meşguldür. Âlem-i letâfetin huzûzâtundan bîhaberdir. Hak âşıkları ise latîftirler. Binâenaleyh onların gıdâları da âlem-i letâfetten olur. Nitekim perîler cism-i latîf olduklarından,

onların gıdaları dahi latîf olan kokulardan olur. Cin tâifesi'nin latîf kısmına "perî" derler. Bunların gıdaları latîf kokulardan olur ve habîs kısmına da "if-rit" derler, onların gıdaları fenâ kokulardan olur.

آدمی کی بو برد از بوی او چون که خوی اوست ضد خوی او

3015. *Âdemî onun kokusundan ne vakit koku götürür? Çünkü onun huyu, onun huyunun zıddıdır.*

Cism-i kesif sâhibi olan adam, cism-i latîf sâhibi olan perînin aldığı koku-yu ne vakit koklayabilir? Zîrâ kesifin tabîâtı, latîfin tabîâtının zıddıdır.

یابد از بو آن پری بوی کش تو نیایی آن ز صد من لوت خوش

3016. *Koku çekici olan perî, onu kokudan bulur. Sen onu yüz batman latîf ta-âmdan bulamazsın.*

Koku çekici olan latîf kokudan bulduğu zevki ve hazzı, sen yüz batman kesif taâmdan bulamazsın. Bunun gibi, ehl-i ma'nânın ma'nâdan bulduğu zevki ve hazzı, ehl-i dünyâ, dünyâ sûretlerinin pek çoğundan bulamaz. İşte böylece her cins, kendi cinsine lâıyk olan nasîbi ve zevki bulur.

پیش قبطی خون بود آن آب نیل آب باشد پیش سبطی جمیل

3017. *Kıbtînin önünde o Nil suyu kan olur, cemîl olan Sıbtî'nin önünde su olur.*

"Kıbt", ehl-i Mısır'a ve Fir'avn'ın tebaasına itlâk olunur. "Kıbtî", ehl-i Mısır'a ve Fir'avn'ın tebaasına mensûb olan demek olur. Ve "Sıbt", Mûsâ (a.s.)'ın kavmine denir ve "Sıbtî", Mûsâ (a.s.)'ın kavmine mensûb olan demektir. "Cemîl" kelimesi Sıbtî'nin sıfatıdır. Ya'ni "Mûsâ (a.s.)'ın kavmi Mısır'ın Nil nehrinden su içecekleri vakit onu hâlis bulur ve Fir'avn'ın tebaası içeceği vakit, bir cezâ-yı ilâhî olarak o suyu kan olmuş bulurlar idi."

جاده باشد بحر ز اسرائیلیان غرقه گه باشد ز فرعون عوان

3018. *Deniz İsrâîlîler'den caddede olur; serkeş Fir'avn'dan mahall-i gark olur.*

"Bahr-i Ahmer, Mûsâ (a.s.)'ın ümmetiyle berâber geçmesi için geniş bir caddede olur ve serkeş ve zâlim olan Fir'avn için dahi caddeliği zâil olup mahall-i gark olur. Ve Fir'avn'ı, avenesiyle berâber orada boğar." Binâenaleyh Hakk'ın tecelliyâtı her sınıfın isti'dâdına göre olur.

مخصوص بودن یعقوب علیه السلام به چشیدن جام حق از روی یوسف
و کشیدن بوی حق از بوی یوسف و حرمان برادران و غیرهم از این هر دو

Yûsuf (a.s.)'ın yüzünden câm-ı Hakk'ı tatmanın ve Yûsuf'un
kokusundan Hakk'ın kokusunu çekmenin Ya'kûb-nebî (a.s.)'a
mahsûs olması ve bu ikiden kardeşlerinin hırmânı

آن چه یعقوب از رخ یوسف بدید خاص او بد آن به اخوان کی رسید

3019. O şeyi ki Ya'kûb Yûsuf'un yüzünden gördü, ona mahsûs idi, o ihvâna
ne vakit erişti?

Ya'ni "Ya'kûb (a.s.)'ın, Hz. Yûsuf'un yüzünde gördüğü tecellî-i Hakk'ın
zevkini, o Hz. Yûsuf'un kardeşleri göremediler de ona ihânet ettiler."

این ز عشقش خویش در چه میکند و آن به کین از بهر او چه میکند

3020. Bu onun aşkından kendini kuyuda eder; ve o kîn sebebiyle onun için ku-
[3031] yu kazan.

"Bu Hz. Ya'kûb, o Hz. Yûsuf'ta gördüğü tecellî-i Hakk'ın aşkıdan kendi-
ni kuyuya atar. Ya'ni hayât-ı dünyâyı kendisine zulmânî bir kuyu yapar. Ve
o kardeşleri ise, o tecellîyi göremeyip ona karşı olan hasedleri ve kînleri se-
bebiyle, onu kuyuya atarlar." Nitekim kıssası Sûre-i Yûsuf'ta mezkûrdur.

سفره او پیش این از نان نهی است پیش یعقوب است پر کو مشتهی است

3021. Onun sofrası bunun önünde ekmekten boştur; Ya'kûb'un önünde doludur
ki o müştehidir.

Hz. Yûsuf'un sofrası kardeşlerinin önünde gıdâ-yı rûh olan hazz-ı ma'ne-
viden boştur. Fakat Ya'kûb (a.s.)'ın önünde o sofrâ hazz-ı ma'nevî ile dolu-
dur ki, her an o sofrâ rûhun istihâsını celb eder.

روی ناشسته نبیند روی حور لا صلاة گفت إلا بالطهور

3022. Yıkanmamış yüz hârihlerin yüzünü göremez. "Namaz ancak tahâret ile-
dir," buyurdu.

"Zâhîrî ve bâtınî levsiyâtın temizlenmemiş olan kimse âlem-i ma'nâ ehlî olan hûrîleri ve o âlemin zevkini göremez. Zîrâ Resûl-i zîşân Efendimiz ﷺ لا صلوة الا بالطهور ya'ni "Namaz, ancak tahâret-i kâmile iledir" buyurdu." Ve tahâret-i kâmile dahi zâhîren vücûdun necâsetlerden ve bâtunen kalbin levsiyât-ı ma'nevîyye olan sıfât-ı nefsânîyyeden temizlenmesi sûretiyle mümkün olur.

عشق باشد لوت و پوت جانها جوع از این روی است قوت جانها

3023. *Canların yiyeceği ve içeceği aşk olur. Açlık yüzden canların gıdâsıdır.*

"Cû'" ve açlık, burada istek ve irâde ma'nâsınadır. Mâ'lûm olsun ki, insanın isteğinde üç mertebesi vardır. Birisi "meyl"dir ki, istediği şeye teveccüh-i zâifdir. Ve diğeri "muhabbet"dir ki, meyl mertebesinden daha kuvvetlidir. Üçüncü mertebe "aşk"tır ki, istediği şeye derece-i kemâlde teveccühtür. "Ve aşk canların yiyeceği ve içeceği olan bir gıdâ-yı ma'nevîdir. Bir şeye karşı ne derece açlık ve istek olursa, cânın gıdâsı o nisbette verilmış olur."

جوع يوسف بود آن يعقوب را بوی نانش میرسد از دور جا

3024*. *O Ya'kûb için Yûsuf'un açlığı var idi; onun ekmeğinin kokusu uzak yerden erişir idi.*

O Ya'kûb (a.s.) için Hz. Yûsuf'a karşı açlık ve istek ve aşk var idi ve onun ekmeğinin kokusu, ya'ni Hz. Yûsuf'a hâs olan tecellî-i Hakk'ın kokusu ve duygusu, Hz. Yâ'kûb'un meşâm-ı cânına uzak yerden erişir idi.

آن که بستد پیرهن را میشتافت بوی پیراهان يوسف مینافت

3025. *O kimse ki gömleği aldı, acele ederdi. Yûsuf'un gömleğinin kokusunu bulmaz idi.*

Hız. Yûsuf'un Yehûdâ nâmındaki birâderi, pederi Ya'kûb (a.s.) tarafına götürmek üzere onun gömleğini aldı ve pederi tarafına götürmek için acele ederdi. Hız. Ya'kûb'un gömlektен duyduğu kokuyu duymaz idi. Zîrâ Hız. Yûsuf'a karşı onda açlık yok idi.

و آنکه صد فرسنگ ز آن سو بود او چون که بد يعقوب میبويد بو

3026. *Ve o kimse ki o taraftan yüz fersenkle idi, çünkü o Ya'kûb idi, onu koklardı.*

* Bu numaradan 3039 a kadar verilen beyit numaraları tarafımızdan düzeltilerek verilmiştir.

"Fersenk" ve "fersah" üç millik mesâfeye denir. Yehûdâ gömlektен Yûsuf'un kokusunu duymaz idi. "Halbuki Hz. Yûsuf'un bulunduğu mahalden yüzlerce fersah uzakta bulunan kimse, cenâb-ı Yûsuf'un âşığı olan Hz. Ya'kûb olduğundan o kokuyu duyar idi."

ای بسا عالم ز دانش بینصیب حافظ علم است آن کس نی حبيب

3027. Ey, çok âlim var ki ilimden nasıbsızdır; o kimse hâfız-ı ilimdir, habîb değildir.

"Ey müstemi", çok âlim vardır ki, Hz. Yûsuf'un gömleğini taşıyıp kokusunu duymayan Yehûdâ gibidir. Bildiği ilmin zevkinden nasıbsızdır. Böyle bir âlim ilmin hâfızdır ve sandığıdır. O kimse habîb ve makbûl değildir." Zîrâ birçok zahmetler ile topladığı ilimlerden intifâ' edemez ve o ilmin özünden ve zevkinden hissedâr olamaz. Nitekim hadîs-i şerifte الخیر الذي يعلم الناس ونسى نفسه كمثل السراج يضيئ للناس ويحرق نفسه ya'ni "Nâsa hayır ta'lim eden ve nefsinin unutan âlim, nâsa ziyâ veren ve nefsinin yakan kandile benzer" buyrulmuştur. Böyle bir âlim bildiğini nâsa söyler ve nâs içindeki ehl-i zekâ ondan zevk alır, fakat âlimin kendisi o zevkten bîhaberdır.

مستمع از وی همیابد مشام گر چه باشد مستمع از جنس عام

3028. Müstemi' her ne kadar avâm cinsinden ise de, müstemi' ondan koklama bulur.

"O âlimin takrîrini dinleyenler her ne kadar avâm cinsinden ve ilimsiz kimseler olsa da, içinde bulunan zekâvet-i fitriyye sâhipleri o takrîrdan bir koku ve zevk bulurlar." Fakat o âlim bu zevkten bî-nâsıbtır. Onun zevki ilim hâfızlığıyla iftîhâr etmekte ve kendisini satmaktadır. "Meşâmm", burunlar ve koklamak mahalli ve koklamak ma'nâlarıdır.

ز آنکه پیراهن به دستش عاریه است چون به دست آن نخاسی جاریه است

3029. Zîrâ ki gömlek onun elinde âriyettir. O bir esircinin elinde câriye gibidir.

"Zîrâ ilim gömleği o âlimin elinde âriyettir. Onun ilmi bir esir satan kimse- nin elindeki câriyeye benzer." Esirci, elindeki câriyenin hüsnüne ve letâfetine ancak kazanacağı para cihetinden meftûndur. O hüsn ve letâfetten kendi nefsinde âid bir zevk ve haz yoktur. "Nahhâs", câriye ve köle ve at ve deve satan kimse ma'nâsındır. Bu kelimenin nihâyetindeki "yâ" vahdet içindir. Beyt-i şerifte şeddesiz okunması zarûret-i vezinden nâsîdîr.

جاریه پیش نخاسی سرسری است در کف او از برای مشتری است

3030. *Câriye bir esircinin önünde serserüdür, onun elinde müşteri içindir.*
[3041]

"Serseri", ma'nâ-yı meşhûr fûrû-mâye kimse demek ise de, burada kolay iş ve teemmülsüz işten kinâyedir. Zîrâ esirci, câriyenin zevk-ı istifrâsiyle meşgul değildir. Bir câriye onun indinde, at ve deve gibi satılık hayvan me-sâbesindedir. Binâenaleyh câriye onun elinde ancak müşteri içindir.

قسمت حق است روزی دادنی هر یکی را سوی دیگر راه نی

3031. *Rızık vermeklik Hakk'ın kısmetidir. Her birinin başka tarafa yolu yoktur.*

Gerek sûrî ve gerek ma'nevî olan rızıkları vermek Hak Teâlâ hazretlerinin, kulların isti'dâdına göre yaptığı bir taksîmdir. Nitekim âyet-i kerîmede نَحْنُ قَسَمْنَا (Zuhuf, 43/32) ya'ni "Hayât-ı dünyâda biz onların ma-îşetlerini onların arasında taksîm ettik" buyrulur. Binâenaleyh Allah Teâlâ ki-mine ilmin sûretini verir ve iç yüzünü ve zevkini vermez ve kimine ilmin sû-retini vermez, ilmin iç yüzünü ve zevkini verir. Nitekim Şeyh Bereke-i Heme-dânî, *Nefahâtü'l-Üns*'te beyân olunduğu üzere, Fâtiha-i şerife ile birkaç âyet-i kerîmeden başka bir şey bilmez ve onları da doğru okuyamaz idi. Ulûm-ı zâ-hiriyye ve bâtınıyyede üstâd olan Aynü'l-Kudât Hemedânî buyurmuşlardır ki: "Ben âyât-ı Kur'âniyyeden ba'zılarının ma'nâlarına muttali' oldum ve bu itti-lâ'im tefsîr kitaplarının mütâlaasından değil idi, belki Şeyh Bereke'nin sohbeti berekâtundan idi." Ve kimine hem ilmin sûretini ve hem de iç yüzünü ve zev-kini verir. Ve ba'zılarına da hiçbir şey vermeyip sırf dünyâ işleri ve muâmelâ-tyla meşgul eder. Velhâsıl herkesin isti'dâdına göre bir şey ihsân eder.

يك خيال نيك باغ آن شده يك خيال زشت راه اين زده

3032. *Bir iyi hayal onun bağı olmaz; bir çirkin hayâl bunun yolunu vurmuş.*

Bir güzel hayâl, o bir kimsenin bağı olmuş ve o bağ-ı hayâl içinde tatlı tat-lı yaşamıştır; ve bu bir kimsenin râhat ve huzûrunun yolunu bir çirkin ve korkunç hayâl vurmuş, onu azâb içinde yaşatmıştır.

آن خدایی کز خیالی باغ ساخت و ز خیالی دوزخ و جای گداخت

3033. *O bir Hudâ ki, bir hayâlden bağ ve bir hayâlden cehennem ve erime ma-halli yaptı.*

O Hudâ-yı azîmü's-şan ki, vücûd-i insânide bir hayâlden latîf [bir bâğ] ve bir hayâlden de cehennem ve azâb mahallî tertîb buyurdu.

پس که داند راه گلشنهای او پس که داند جای گلشنهای او

3034. İmdi onun gülşenlerinin yolunu kim bilir? İmdi onun kûlhanlarının yerini kim bilir?

İmdi O'nun bu hayâlî olan gülşenlerinin yolunu ve menba'ını kim bilir? İmdi O'nun bu hayâlî olan kûlhanlarının ve azâb mahallerinin yolunu ve menşeiini kim bilir?

دیدبان دل نبیند در مجال کر کدامین رکن جان آید خیال

3035. Gönül gözcüsü cevalânda görmez ki, hayâl canın hangi renginden gelir?

"Dide-bân", yüksek bir mahalde oturup her tarafı tarassud eden kimseye derler ki, Türkçe'de "gözcü" denir ve gemi kaptanlarına derler. İyi ve kötü hayâlin, cânın hangi renginden geldiğini gönül gözcüsü cevalânında göremez. "Cânın renkleri"nden murâd, esmâ-i muhtelif-i Hak'tır.

گر بدیدی مطلعش را ز احتیال بند کردی راه هر ناخوش خیال

3036. Eşer onun matla'ını göreydi, ihtiyâl cihetinden her nâhoş hayâlin yolunu bağlardı.

Eğer gönül gözcüsü o hayâlin doğduğu mahallî göreydi, hîle yapmak cihetinden her nâhoş ve çirkin hayâlin yolunu bağlar ve kalbe vürûduna mâni' olurdu.

کی رسد جاسوس را آن جا قدم که بود مرصاد و در بند عدم

3037. Adem'in derbendî ve mîrsâdî olan o tarafa câsûsün kademi ne vakit erişir?

"Adem"den murâd adem-i izâfî âlemdir. "Derbend", kale ve hisâr demek tir ki, burada ilm-i ilâhî mertebesidir ve "mîrsâd", rasadgâh ve vâsi' yol demektir. "Adem-i izâfî kalesi ve mîrsâdî olan suver-i ilmiyye-i ilâhiyye mertebesine ve hayâlin matla'ına câsûsün ayağı ne vakit erişir?" Zîrâ her ferde gelen hayâl, onun ilm-i ilâhîde sâbit olan "ayn"ının mazhar oluşu rabb-i hâs- sının hazînesinden gelir ve bunu men'etmek kâbil olmaz.

دامن فضلش به کف کن کوروار قبض اعمی این بود ای شهریار

3038. Onun fazlının etejini kôr gibi elde et! Ey şehriyâr a'mânın kabzı bu olur.

Mâdemki hayâlin matla'ına gönül gözcüsünün ittılâ'ı mümkün değildir, o halde o hayâlin sâiki olan esmânın müsemması olan Hakk'ın fazlının eteği-ni körler gibi sıkı sıkı tut! Ey şehriyâr, hakikat-ı eşyâyı görmekten kör olan-ların kabzı budur, ya'ni tutacağı etek bu etektir.

دامن او امر و فرمان وی است نیک بختی که تقی جان وی است

3039.* *Onun eteği onun emir ve fermânıdır. Nîk-baht o kimsedir ki takvâ onun*
[3050] *cânıdır.*

Hakk'ın fazlının eteği onun emir ve fermân-ı ilâhîsidir. Mâdemki sırr-ı ka-dere vâkuf değilsin, Hakk'ın emrini tut! Her ne kadar sırr-ı kader meçhûl ise de abdin hâlinde bir dereceye kadar mahsûs olur. Zîrâ tâlî'î yâver ve saîd olan o kimsedir ki, bu hayât-ı dünyeviyyede emr-i ilâhîye imtisâl ve nehy-i ilâhîden ictinâb sûretüyle vâkî' olan takvâsı onun cânıdır. Ve böyle bir kimse-nin takvâsı cebri değil, hâl-i tabîîsidir.

آن یکی در مرغزار و جوی آب و آن یکی پهلوی او اندر عذاب

3041. *O biri çemenlikte ve su ırmağında ve o biri onun yanında azâb içinde.*

Yan yana oturan iki kimseden birisi güzel hayâlinde dolayı çemenlikte ve su ırmağı kenarında şen ve şâtr ve diğeri de çirkin hayâlinde dolayı sıkıntı ve azâb içindedir.

او عجب مانده که ذوق این ز چیست و آن عجب مانده که این در حبس کیست

3042. *O acebde kalmış ki, bunun zevki nedendir? Ve bu acebde kalmış ki, bu*
kimin habsi içindedir?

O, azâb ve sıkıntı içinde olan şen ve şâtr olan kimseyi görüp kendi ken-dine "Acabâ bunun zevki nedendir?" diye sorar; ve keyfi yerinde olan kimse dahi o gamlı kimseyi görüp, "Acabâ bu kimin habsi içindedir ve bunu ta'zîb eden kimdir?" diye sorar.

هین چرا خشکی که اینجا چشمه‌است هین چرا زردی که اینجا صد دواست

3043. *"Âgâh ol, niçin kurusun ki, burada pınarlar vardır. Âgâh ol niçin sa-rısın ki, burada yüz devâ vardır!"*

* 3023 numaralı beyitten sonra numaralamada bir karışıklık olmuştur. Bu karışıklığı düzeltir-ken 3040 sıra numarasını veremedik. Zîrâ 3041'den itibaren numaralama düzgün olarak de-vam etmektedir.

Mesrûr olan kimse gamlı kimseye der ki: "Yâhu, burada çeşmeler ve pınarlar olduğu halde sen niçin kurusun ve susuzsun? Ve niçin yüzün sararmıştır ki, burada bir illete karşı yüz ilaç vardır!"

همنشینا هین در آ اندر چمن گوید ای جان من نیارم آمدن

3044. "Ey birlikte oturan, âgâh ol, çemene gel!" Der ki: "Ey can, benim gelmeğe tâkatım yoktur!"

Zevk içinde olan gam içinde olan celisine der ki: "Ey benim ile berâber oturan kimse âgâh ol, çemenistan tarafına gel!" Gam ve azâbda olan dahi cevâben der ki: "Ey can, benim o çemenistan tarafına gelmeğe tâkatım yoktur." İşte ârif-i billâh ile ehl-i gafletin hâli bu mukâyeseye tevâfuk eder.

حکایت امیر و غلامش که نماز باره بود و انس عظیم داشت در نماز و مناجات با حق

Beyin ve namazı seven ve namazda ve
münâcâtta üns tutan kölesinin hikâyesi

"Bâre" kelimesinin müteaddid ma'nâsı vardır. Burada dost ve muhib ma'nâsıdır. "Namâz-bâre", namaz muhibbi demek olur.

میر شد محتاج گرمابه سحر بانگ زد سنقر هلا بردار سر

3045. Bey seherde hamama muhtaç oldu. Bağırdı ki: "Âgâh ol Sunkur, başını kaldır!"

"Sunkur", şâhin kuşu ma'nâsına olup, burada efendinin kölesinin adıdır.

طاس و منديل و گل از التون بگیر تا به گرمابه روم ای ناگزیر

3046. "Tası ve sileceği ve kili Altun'dan al! Ey nâçar, tâ ki hamama gidelim!"

["Kil"] sabun yerine kullanılan bir nevi çamurdur. Hâli hazırda "Halep kili" demekle ma'rûf bir kokulu kil vardır ki, ba'zı kimseler hamamlarda kullanırlar. "Altun" câriye ismi. "Sunkur" ve "Altun" isimleri Türk isimleri olduğundan, kıssa eşhâsının Türk olduğu anlaşılır. "Nâ-güzîr", zarûrî ve çâresiz ma'nâsıdır. Köleye "Ey çâresiz!" hitâbı, kölenin beyin emrine çâresiz mün-

kād olduğu içindir. Ya'ni, "Ey çâresiz emrime mutî olan kölem, Altun'dan tası ve sileceği ve kili al da hamama gidelim!"

سفر آن دم طاس و مندیلی نکر
بر گرفت و رفت با او دو به دو

3047. *Sunkur o demde tası ve iyi sileceği aldı ve onunla beraber gitti.*

مسجدی بر ره بد و بانک صلا
آمد اندر گوش سفر در ملا

3048. *Yolda bir mescid var idi. Sunkur'un kulağına halk içinde ezan sesi geldi.*

بود سفر سخت مولع در نماز
گفت ای میر من ای بنده نواز

3049. *Sunkur namaza pek harîs idi, dedi: "Ey bende-nevâz olan beyim!"*

تو بر این دکان زمانی صبر کن
تا گذارم فرض و خوامم لم یکن

3050. *"Sen bu dükkânda bir zaman sabret, ta ki farzı edâ edeyim ve "lem yekûn" okuyayım."*
[3060]

"Lem yekûn", "olmadı" demek olup burada vücûd sâhibi olmamağa işâret buyrulur. Ya'ni "Namazın farzını edâ edeyim, o farz içinde bu vücûd-i mecâzî ahkâmından geçip fiilen "Lem yekûn" okuyayım. هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ حِينَ مِّنَ الدَّعْرِ لَمْ يَكُن شَيْئًا مَّذْكُورًا (İnsân, 76/1) ya'ni "İnsan üzerine dehrden bir hîn gelmedi mi ki şey"-i mezkûr değil idi" âyet-i kerîmesinin sırrından bir zevk alayım.

چون امام و قوم بیرون آمدند
از نماز و وردها فارغ شدند

3051. *Vaktâki imam ve cemâat dışarıya geldiler, namazdan ve virdlerinden fâriğ oldular.*

Efendi kölesine namaz kılmak için izin verdi ve mescidden çıkmasını bekledi. Vaktâki imam ve halk namazlarını ve virdlerini bitirip dışarıya çıktılar, Sunkur çıkmadı.

سفر آن جا ماند تا نزدیک چاشت
میر سفر را زمانی چشم داشت

3052. *Sunkur kuşluğa yakın zamâna kadar orada kaldı, bey bir zaman Sunkur'a intizâr etti.*

"Çeşm dâştên", göz tutmak ve intizârdan kinâyedir.

گفت ای سفر چرا نبی برون
گفت میگذارم این دو فنون

3053. *Dedi: "Ey Sunkur niçin dışarıya gelmezsin?" Dedi: "Ey zâ-fünûn beni bırakmıyorlar!"*

Beyefendi kölesine hitâben dedi ki: "Ey Sunkur niçin dışarıya çıkmıyorsun?" Köle cevâben dedi: "Ey fenler sâhibi olan beyefendi, beni bırakmıyorlar." "Zû-fünûn" ta'birinde ma'nâ-yı istihzâ vardır. Zîrâ fen sâhibleri hakîkati idrâk ettiklerini zannedip enbiyâya tâbi' olmaktan istikbâr ederler ve Allâh'ın vücûdunu kabûl edenleri olsa bile, şeriatı ta'til ederler.

صبر کن نک آمدم ای روشنی نیستم غافل که در گوش منی

3054. "Ey aydınlığa mensûb, sabr et, işte geldim, gâfil değilim, sen benim kulağımdasın!"

"Rûşenî", ta'birinde dahi istihzâ ma'nâsı vardır. Zîrâ bu gibi zû-fünûn geçinen kimseler kendilerini münevver tabakadan addedip, namaz kılmak ve oruç tutmak câhillerini işidir, derler. Ya'ni, "Ey münevver geçinen beyim, sabr et işte geldim. Ben senin çağırmandan gâfil değilim. Kulağım sesini işitiyor."

هفت نوبت صبر کرد و بانگ کرد تا که عاجز گشت از تیباش مرد

3055. Yedi kere sabretti ve bağırdı, tâ ki o adamın intizârından âciz oldu.

"Tibâş", def'etmek ve birinin sözünü reddetmek ve intizâr ve işve ma'nalarına gelir. Burada "intizâr" ma'nâsı münâsibdir. Ya'ni, "Bey yedi def'a köleyi çağırdı ve vürûduna intizâr etti ve nihâyet onun intizârından âciz oldu."

پاسخش این بود مینگذارم تا برون آیم هنوز ای محترم

3056. Onun cevâbı bu idi ki: "Beni bırakmıyorlar, ey muhterem, tâ ki şimdi ki halde dışarıya çıkayım!"

گفت آخر مسجد اندر کس نماند کیت و میدارد آن جا کت نشان

3057. (Bey) dedi: "Nihâyet mescidde kimse kalmadı, kimdir seni orada geri tutar, seni kim oturur?"

گفت آن که بسته است از برون بسته است او هم مرا در اندرون

3058. (Köle) dedi: "O kimse ki, seni dışarıda bağlamıştır, beni de o içeride bağlamıştır."

آن که نگذارد ترا کای درون می بنگذارد مرا کایم برون

3059. "O kimse seni bırakmaz ki içeriye gelesin, beni bırakmaz ki dışarıya geleyim!"

آن که نگذارد کز این سو یا نهی او بدین سو بست پای این رهی

3060. "O kimse bırakmaz ki bu taraftan ayak koyasın, o bu kölenin ayağını bu
[3070] tarafa bağlamıştır."

Bey, Sunkur'u mescidden dışarıya çağırıldı. O da: "Beni bırakmıyorlar," dedi. Bey: "Mescidde kimse kalmadı, seni dışarıya bırakmayan kimdir?" dedi. O da: "Seni içeriye bırakmayan, beni de dışarıya bırakmıyor," dedi. Ya'ni seni senin isti'dādına göre, beni de benim isti'dādıma kullanıyorlar, dedi.

ماهیان را بحر نگذارد برون خاکیان را بحر نگذارد درون

3061. *Deniz, balıkları dışarıya bırakmaz; toprağa mensûb olanları, deniz içeriye bırakmaz.*

Her muhîtin kendisine mahsûs ve münâsib bir halkı vardır. Balıklar deniz muhîtinde peydâ olurlar ve orada yaşar. Deniz onları kendi muhîtinden dışarıya bırakmaz, ve kara muhîtinde peydâ olan mahlûkat dahi ancak kendi muhîtlerinde yaşayıp deniz onları kendi muhîtine kabûl edip yaşatmaz.

اصل ماهی آب و حیوان از گل است حيله و تدبیر اینجا باطل است

3062. *Balığın aslı sudur, hayvan topraktır; burada hîle ve tedbîr bâtildir.*

Balık sudan ve kara hayvanları topraktan peydâ olur. Birinin diğerinin mertebesine ve muhîtine geçmesi hîle ve tedbîr ile kâbil değildir. Bu husûsda hîle ve tedbîr bâtildir.

فقل زفت است و گشاینده خدا دست در تسلیم زن و اندر رضا

3063. *Kilit cesîmdir ve açıcı Hudâ'dır; eli teslîme ve rızâyâ vur!*

"Kilit"ten murâd, hadis-i şerifte beyân buyurulan nûrdan ve zulmetten yetmiş bin hicâbdır. Ya'ni "Vêch-i Hakk'a hicâb olan kilid azîm ve cesîmdir; ve o kilidin açıcısı ve o perdeleri yırtıcı Hak'tır. Bu husûsda senin sa'yin bey-hûdedir. Eğer ezelde kazâ-yı ilâhî vâkı' olmuş ise, muhakkak o kilit açılır ve o perdeler yırtılır. Binâenaleyh elini emr-i Hakk'a teslîme ve kazâ-yı ilâhiye râzı olmak cihetine vur!"

ذره ذره گر شود مفتاحها این گشایش نیست جز از کبریا

3064. *Eğer zerre zerre anahtarlar olsa, bu küşâyış Kibriyâ'nın gayrından değildir.*

Eğer alem zerre zerre anahtarlar olsa, bu zulmetten ve nûrdan mürekkebe olan yetmiş bin hicâbı kaldıramaz ve bu azîm kilidi açamaz. Onun açılması

Hakk'ın gayrından değildir. Nitekim âyet-i kerîmede sûre-i Fâtûr'ta beyân buyrulur: مَا يَفْتَحُ اللَّهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَحْمَةٍ فَلَا مُمْسِكَ لَهَا وَمَا يُمْسِكُ فَلَا مُرْسِلَ لَهُ (Fâtûr, 35/2) Ya'ni "Allâh Teâlâ'nın nâsa rahmet cinsinden açtığı şeyi imsâk eden olmaz ve imsâk ettiği şeyi irsâl eden olmaz."

چون فراموش شود تدبیر خویش یابی آن بخت جوان از پیر خویش

3065. *Uaktâki kendi tedbîrin sana ferâmûş ola, o tâze bahtı kendi pîrinden bulursun.*

İnsanın kendi nefsinde tevehhüm ettiği varlık ve enâniyet ve bu enâniyete müstenid olan tedbîrleri vech-i Hakk'a hicâbdır. Bir sâlik kendi tedbîrini unutup, halîfe-i Hak olan insân-ı kâmilin tedbîr ve irâdesinde fânî olursa "fenâ fi'ş-şeyh" mertebesine gelip tâze baht ve yeni bir âlem bulur.

چون فراموش خودی یادت کنند بنده گشتی آن گه آزادت کنند

3066. *Uaktâki kendinin ferâmûşusun, seni yâd ederler; bende oldun, o zaman âzâd ederler.*

Şeyhin irâdesinde fânî olmaktan ibâret olan "fenâ fi'ş-şeyh" mertebesinden terakkî edip, vaktâki kendi mevhum olan vücûd-i izâfîni vücûd-i hakîkîyi Hak'ta fânî kılasın ve kendi enâniyetini unutasın, وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ (Ankebût, 29/45) ya'ni "Allâh'ın zikri ekberdir" âyet-i kerîmesi hükmünce seni yâd ederler. O vakit Hakk'ın bendesi olursun ve sana "abdullah" derler. Ve işte o vakit seni mâsivâ-yı Hakk'ın kulluklarından âzâd ederler. Ve bu mertebeye "fenâ-fillâh" mertebesi derler, evvelki mertebenin fevkündedir.

نومید شدن انبیا از قبول و پذیرایی منکران قوله حَتَّى إِذَا اسْتَيْسَرَ الرُّسُلُ

Enbiyâ (aleyhimûs-selâm)ın münkirlerin kabûlünden ümitsiz olmaları.

Nitekim Hak Teâlâ حَتَّى إِذَا اسْتَيْسَرَ الرُّسُلُ (Yûsuf, 12/110) buyurdu

Ya'ni enbiyâ (aleyhimû's-selâm) münkirleri da'vet ettiler ve onlar da'vet ettikçe bunların azgınlıkları ziyade olur idi ve Hak Teâlâ hazretleri de onlara

niam-i ilâhiyyesini inzâl buyurmak sûretiyle mühlet verirdi. Nihâyet bu âyet-i kerîmede beyân buyrulduğu üzere, "Enbiya hazarâtı me'yûs olup kendilerine vâki' olacak nusret ve galebeden zanna düştüler." Bu âyet-i kerîmenin müfâd-ı âlîsi 2025 numaralı beyt-i şerifte geçti.

انبيا گفتند با خاطر که چند میدهم این را و آن را وعظ و پند

3067. *Enbiyâ hâtırda dediler ki: "Nice bir bunâ ve ona va'z ve nasihat veriyoruz!"*

Mükerreren vâki' olan da'vetlerine karşı münkirlerin inkârda ısrarları üzerine, enbiyâ (aleyhimü's-selâm) me'yûs olup kendi kendilerine dediler ki: "Nice bir şuna buna va'z ve nasihat vereceğiz!"

چند کویم آهن سردی ز غی در دمدن در قفس هین تا به کی

3068. *"Nice bir abes cihetinden soğuk demiri döğeriz; âgâh ol kafese üflemek ne zamana kadar?"*

"Bizim bu azgın münkirlere nasihat vermemiz soğuk demiri döğmeğe ve aslâ içinde hava durmayan kafese üfürmeğe benzer. Ne zamâna kadar biz böyle abesle iştigâl edeceğiz?"

جنبش خلق از قضا و وعده است تیزی دندان ز سوز معده است

3069. *Halkın hareketi kazâdan ve va'dedendir; ve dışın keskinliği mi'denin harâretindendir.*

Bu halkın hareketi ve kendilerinden sâdır olan ef'âl, ezelde onların ayn-ı sâbitelerinin lîsân-ı isti'dâd ile vâki' olan talepleri üzerine, Hakk'ın kazâsından ve va'desinden neş'et eder. Binâenaleyh ezelde şâki olana va'z ve nasihat boştur. Sâid olanlara ise bir söz kâfidir. Zâhîrin hareketi batının tazyikinden ve te'sirinden olur. Nitekim dışın keskinliği mi'denin harâretinden ve kuvvetindendir.

نفس اول راند بر نفس دوم ماهی از سر گنده گردد نی ز دم

3070. *Nefs-i evvel nefs-i sâni üzerine sürdü. Balık baştan kokmuş olur, kuyruktan değil.*

"Nefs-i evvel"den murâd, Hakk'ın suver-i ilmiyyesinde takarrur eden vücûd-i ilmîdir, ya'ni ayn-ı sâbitedir. Ve ikinci nefis, vücûd-i aynî-i hâricîdir ki,

onda fillen saîd ve şakî takarrur eder. Yâhut "nefs-i evvel" den murâd, nefsi küldür; ve nefsi kül levh-i mahfûzdan ibârettir. Ve "kalem"den ibâret olan akl-ı kül, nefsi kül üzerine her ne ifâza ederse hemen bu âlemde zâhir olur; ve nefsi küle ancak a'yân-ı sâbitede mukarrer olan şey mevcûd olur. Ve serçeşme-i mevcûdât a'yân-ı sâbitedir. Ve çeşmenin başı kokmuş olunca, bittabi' sonu da kokmuş olur. Nitekim bu hal "balık baştan kokar" darb-ı meseli-ne tamâmiyle mutâbıktır.

لیک ہم میدان و خر میران چو تیر چون کہ بلغ گفت حق شد ناگزیر

3071. *Fakat bil de ok gibi hazmi sür, çünkü Hak "Belliğ!" dedi, zarûrî oldu.*

Fakat balığın baştan kokması hakikatini bil de hazm ve ihtiyâtı ok gibi ileriye sür ve halkı da'vetten fâriğ olma! Çünkü Hak Teâlâ hazretleri بِأَيِّهَا الرُّسُولُ (Mâide, 5/67) ya'ni "Ey Resûlüm, sana inzâl olunan şeyi tebliğ et!" buyurdu. Binâenaleyh ahkâm-ı ilâhiyyeyi bilâ-teffik halka tebliğ etmek câresiz ve zarûrî oldu.

تو نمیدانی کز این دو کیستی جهد کن چندان کہ بینی چیستی

3072. *Sen bilmezsin ki, bu ikisinden kimsin, cehd et; o kadar ki göresin ne ve nesin?*

Ya'ni sır-ı kader mâdem meçhûldür ve sen şakî misin, yoksa saîd misin? Bunu bilmezsin. Meçhûl olan bir âkubete karşı ümîd ile ve hazm ve ihtiyât ile çalışmak lâzımdır. Binâenaleyh o kadar çalış ki, âkubet-i hâl senin nazarında mütecellî olsun.

Meselâ yüz bin lira ikrâmiyesi olan bir piyangonun sana çıkacağı meçhûl iken ümîd ile para verip biletlerini alırsın. Vaktâki piyango çekilir, o vakit netice ma'lûm olur. Umûr-i dünyeviyyede meçhûle karşı ümîd ile sa'y ve gayret ettiğin halde umûr-i uhreviyyede âkubet meçhûldür diye sa'y ve gayreti bırakmak doğru değildir. Bu beyt-i şerif cenâb-ı Pîr lisânınınndan tâlibleri ikâzdır.

چون نہی بر پشت کشتی بار را بر تو کل میکنی آن کار را

3073. *Uaktâki yûkû gemi üstüne koyarsın, o işe tevekkül edersin.*

تو نمیدانی کہ از هر دو کیی غرقه اندر سفر یا ناجیی

3074. *Sen bilmezsin ki her ikiden kimsin, seferde garka mısın, ya nâcî misin?*

Ey mallarını gemiye yükleyen tâcir, sen bu deniz seferinin âkîbetini bilmezsin! Bu gemi batır mı, yoksa selâmetle maksûd olan limana vâsıl olur mu? Hal böyle iken, deniz seferini ve ticâreti ta'til etmezsin.

گر بگوئی تا ندانم من کیم بر نخواهم تاخت در کشتی و یم

3075. *Eğer dersen: "Ben kim olduğumu bilmedikçe gemi ve deniz üzerinde koşmayacağım!"*

من در این ره ناجیم یا غرقه ام کشف گردان کز کدامین فرقه ام

3076. *"Ben bu yolda nâcî miyim, yâhut garka mıyım, keşfet ki hangi fırkadam?"*

من نخواهم رفت این ره با گمان بر امید خشک همچون دیگران

3077. *"Ben zan ile başkaları gibi kuru ümîd üzerine bu yola gîtmek istemem."*

"Ben, benim için helâk ve ticâretten hangisi vâkî' olacağını bilmedikçe yerimden kumıldamam ve beyhûde sa'y etmem!" diyecek olursan cevâben sana derim ki:

هیچ بازرگانى نآید ز تو ز آنکه در غیب است سر این دو رو

3078. *"Hiç senden bezirgânlık gelmez; zîrâ ki bu iki vechin sırrı gaybdadır."*

"Öyle ise sen aslâ ticâret edemezsin. Zîrâ ticârete sülûkün bidâyetinde kâr ve zararın sırrı gayb içindedir ve meçhûldür."

تاجر ترسندہ طبع شیشه جان در طلب نه سود دارد نه زیان

3079. *Nâzik canlı olan korkak tabîatlı tâcir, talebde ne kâr tutar, ne de ziyân!*

Böyle bir tâcirin hâlî "Korkak bezirgan ne kâr eder, ne de ziyân!" darb-ı meseline mâsâdaktır.

بل زیان دارد که محروم است و خوار نور او یابد که باشد شعله خوار

3080. *Belki ziyân tutar ki, mahrûmdur ve hakîrdir. Nûru o bulur ki, şu'le yutucu ola.*

Gerçi "Korkak bezirgân, ne kâr eder, ne de zararı!" darb-ı mesellî meşhûr ise de, hakikat-i hâle bakılırsa korkak bezirgân ziyân tutar. Çünkü ticâret netîce-

sinde kazanç zann-ı gâlibdir. İşte o sa'y etmediği için husûlû pek muhtemel olan kazançtan mahrûm olur ve muâmelâtunda hakîr ve zellî olur. Mükâfât nûrunu o kimse bulur ki, sa'y ve mücâhede ateşinin şu'lelerini yutucu ola.

چون که بر بوک است جمله کارها کار دین اولی کر این یابی را

3081. *Mâdemki bütün işler "Belki!" üzerinedir, dîn işi evlâdır ki, bundan necât bulursun.*

Mâdemki dünyâ umûrundaki bütün mesâî "Belki matlûb olan netîceyi elde ederim!" fikri üzerine müsteniddir, o halde, "Belki saîd olurum!" fikriyle dîn umûruna çalışmak daha evlâdır ki, bu sa'y ve mücâhededeki hayât-ı ebediyyeye vâsl olur ve kayd-ı elem ve azâbdan necât bulursun.

نیست دستوری بدین جا قرع باب جز امید الله أعلم بالصواب

3082. *Burada kapı çalmağa izin yoktur, ümüdden gayri. Allâh Teâlâ doğruyu en çok bilicidir.*

Bu sır-ı kader bahsinin kapısını çalmağa izn-i ilâhî yoktur. Bu bahiste ancak Hakk'a hüsn-i zannetmek ve O'nun lutf ve keremini ümid etmek vardır. Nitekim âyet-i kerîmede *قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ* (Zümer, 39/53) ya'nî "Ey nefislerî üzerine isrâf eden kullarım, Allâh'ın rahmetinden ümid kesmeyin!" buyurulmuştur. Zîrâ sır-ı kaderden ancak sır-ı vahdet ârifleri bahsedebilirler. İsneyniyet içinde müstağrak olan gâfillerin bu bahiste çok zararları olur. Çünkü netîcede Hakk'a zulüm ve cebir isnâd ederler ve onların şîrk-i hafileri bu hükümlerine sebep olur.

بیان آن که ایمان مقلد خوف است و رجا

Onun beyânıdır ki mukallidin îmânı havf ve recâdır

داعی هر پیشه اومید است و بوک گر چه گردنشان ز کوشش شد چو دوك

3083. *Her san'atın dâisi ümîddir ve "Belki!" dir, gerçi onların boynu sa'yden iğ gibi oldu.*

"Dük", yün bükmeğe mahsûs olan ince ve uzun bir ağaçtır. Her bir kimseyi bir san'ata da'vet eden ümîd-i menfaattir ve "Belki kazanırım!" fikridir. Bu dâiye onları çalışmağa sevk etti. Ve çalışmaktan da onun boyunları iç gi-bi incel-di.

بامدادان چون سوی دکان رود بر امید و بوک روزی میدود

3084. *Uaktâki sabahleyin, belki rızık koşar ümîdi üzerine dükkân tarafına gider.*

بو که روزی نبودت چون میروی خوف حرمان هست تو چونی قوی

3085. *Sana rızık ümîdi olmazsa niçin gidiyorsun, mahrûmluk korkusu vardır, sen niçin kavîsin?*

Ey tâcir efendi, sana rızık ümîdi olmazsa niçin dükkân tarafına gidiyorsun? Ticârette kârdan mahrûm olmak korkusu var iken bu ciheti hiç düşünmezsin, yüreğinde kuvvet vardır.

خوف حرمان ازل در کسب لوت چون نکردت سست اندر جستجوت

3086. *Gudâ kesbinde ezel mahrûmluğu korkusu seni cüst ü cûda niçin gevşek etmedi?*

Ey tâcir efendi, esbâb-ı maîşetin kesbinde, "Belki ezelde kusmetim mukadder değildir", fikri ve kârdan mahrûmluk korkusu, seni dünyâda rızık cüst ü cûsundan me'yûs etmedi ve bu husûstaki sa'yini gevşetmedi, ya emr-i dîn-de saâdet ve şekâvet korkusu niçin sa'yini gevşetti?

گویي ار چه خوف حرمان هست پیش هست اندر کاهلی این خوف پیش

3087. *Dersen ki: "Vâkıâ önde mahrûmluk korkusu vardır, tenbellikte bu korku ziyâdedir!"*

هست در کوشش امیدم بیشتر دارم اندر کاهلی افزون خطر

3088. *"Çalışmada ümîdim daha ziyâdedir, tenbellikte hatırı ziyâde tatarım!"*

Bu iki beyit, tâcirin i'tirâza cevâbidir. Dersen ki: "Ticârette kârdan mahrûmluk korkusu vardır." Derim ki: "Tenbellikte bu mahrûmluk korkusu daha ziyâdedir. Çalışmada kazanmak ümîdim ziyâdedir ve tenbellikte daha ziyâde tehlike ve korku görürüm."

پس چرا در کار دین ای بد گمان دامت میگیرد این خوف زیان

3089. *Böyle olunca ey kötü zan sâhibi, niçin dîn işinde bu ziyân korkusu senin eteğini tutuyor?*

Bu beyt-i şerîf tâcirin cevâbına cevaptır. Mâdemki ticâret işinde çalışmaktan fâide görüyorsun, ya dîn işinde niçin bu ziyân korkusu çalışmak husûsunda senin eteğini geri çekiyor ve seni çalışmaktan men'ediyor, ey sû'-i zan sâhibi efendi?

یا ندیدی که اهل این بازار ما در چه سودند انبیا و اولیا

3090. *Ya sen görmedin mi ki, bu bizim pazarımızın ehli olan enbiyâ ve evliyâ ne fâide içindedir?*

Ey sır-ı kaderin meçhûliyeti sebebiyle çalışmak istemeyen gâfil, ya sen görmedin mi ki, bu bizim sa'y ve mücâhede pazarımızın ehli olan enbiyâ ve evliyâ, bu çalışmak neticesinde nasıl fâideler ve kârlar tahsil etmiştir?

زین دکان رفتن چه کانشان رو نمود اندر این بازار چون بستند سود

3091. *Bu dükkândan gitmek onlara kân gösterdi. Bu pazar içinde nasıl fâide bağladılar!*

"Zîn dükkân reften", kesb etmekten kinâyedir. Ya'ni "Kâhillik tarafından sa'y ve mücâhede dükkânı tarafına gitmek, o enbiyâ ve evliyâyâ ne menba' ve ma'den gösterdi ve bu çalışma pazarı içinde nasıl fâideler ve kârlar hâsıl ettiler, bunları görmedin mi?"

آتش آن را رام چون خلخال شد بحر آن را رام شد حامل شد

3092. *Ateş ona halhâl gibi râm oldu; deniz ona râm oldu, hamal oldu.*

"Halhâl", eski zamanlarda kadınların ayaklarına taktıkları altın ve gümüş halkalara denir. Elyevm Arabistan'ın ba'zı mahallerinde de müsta'meldir. Kola takılana "bilezik" ve ayağa takılana "halhâl" derler. Ya'ni "Ateş onlara halhâl gibi mutî' ve münkâd oldu. Nitekim İbrâhîm (a.s.) Nemrûd'un ateşinde yanmadı ve deniz Mûsâ (a.s.)a mutî' ve münkâd oldu ve ona yol verip onun hamalı oldu."

آهن آن را رام شد چون موم شد باد آن را بنده و محکوم شد

3093. *Demir ona râm oldu, mum gibi oldu; rûzgâr ona bende ve mahkûm oldu.*

قوم دیگر سخت پنهان میروند شهرة خلقان ظاهر کی شوند

3094. *Diğer tâife pek gizli giderler, zâhir olan halâikın ne vakit meşhûr olurlar?*

Allâh Teâlâ hazretlerinin sa'y ve mücâhede ile meşgûl olan kullarından enbiyâ (aleyhim'üs-selâm) hazarâtı halk nazarlarında ma'lûmdur; ve sa'y ve mücâhededeki onların vârisleri olan evliyâ-yı kirâm hazarâtından ba'zılan ma'lûm ve ba'zıları meçhûldür. Ve bu meçhûl olan evliyâ-yı kirâm hakkın-da Hak Teâlâ hazretleri hadîs-i kudsîde لا يعرفهم غيرى ya'ni "Benim velîlerim vardır, onlar kîbâbım altındadır, onları benden başkası bilmez" buyurur.

این همه دارند و چشم هیچ کس بر نیفتد بر کیاشان يك نفس

3095. *Bütün bunu tutarlar ve hiçbir kimsenin gözû bunların ululuklarına bir nefes vâkî' olmaz.*

Allâh'ın bu gizli velîleri bütün bu yukarıda zıkr ettiğimiz hârikulâde ahvâle mâliktirler ve enbiyânın bu gibi mu'cizâtı onlara bi-hasebi'l-verâse "kerâmet" nâmıyla intikâl etmiştir. Fakat halk nazârında meşhûr olmadıkları için hiçbir kimsenin gözû onların büyüklükleri üzerine bir nefes olsun mûn'atûf olamaz.

هم کرامتشان هم ایشان در حرم نامشان را نشوند ابدال هم

3096. *Onların hem kerâmetleri hem kendileri haremde, onların adını abdâl dahi işitmez.*

Bu gizli velîlerin hem kendileri hem de kerâmetleri harem-i ilâhîde ve perde-i gaybde mestûrdur. Abdâl-i ilâhî bile onların ism-i şeriflerini işitemez. Nitekim Ferîdüddin Attâr (k.s.) hazretleri *Tezkirettü'l-Evliyâ'sında* Ebû Bekir Kettânî hazretlerinin menkabesinde şöyle yazar ki: "Ebû Bekir Kettânî hazretleri Harem-i Şerîf'in bir tarafında oturmuş ve bir tarafında da muhaddisinden Abdürrezzâk hazretleri va'z ve nasihat etmekte bulunmuş idi. Hızır (a.s.) Ebû Bekir Kettânî hazretlerine gelip: "Niçin Abdürrezzâk'ın meclisine gitmezsin ki, istifâde edesin?" demiş ve Hz. Ebû Bekir dahi cevâben: "İlmi, Rezzâk'tan alan kimsenin Abdürrezzâk'a ihtiyâcı yoktur!" demiş. Cenâb-ı Hızır: "Bu da'vâya şâhid lâzımdır!" deyince Cenâb-ı Ebû Bekir: "Şâhidim odur ki, sen Hızır'sın," demiş. Ve Hızır (a.s.) taaccüb edip: "Ben zannedirdim ki bü-

tûn evliyâ-yı Hak benim ma'lûmumdur; şimdi anladım ki, Allâh Teâlâ'nın beni bilen ve benim onları bilmediğim evliyâsı varmış!" demiştir."

کو ترا میخواند آن سو که ییا

یا نمیدانی کرمهای خدا

3097. *Ya Hudâ'nın keremlerini bilmedin mi ki, o seni "Gel!" diye o tarafa çağırır.*

Ya'ni, "Ey kâhil sen Hakk'ın kereminden niçin me'yûs oldun ve çalışmayı terk ettin? Enbiyâ ve evliyâ çalıştılar. Yukarıda zıkr olunan kârlara nâil oldular, sen bunları görmedin mi? Eğer bunları görmedin ise, senin vücûd-i zâhîrîni muhîr olan Hakk'ın keremlerini de mi görmedin? Nitekim sana bir varlık verdi ve o senin varlığına taalluk eden birtakım hazlar ve zevkler ihsân etti. Meselâ acıktığın vakit, seni ni'meti tarafına da'vet eder ve o ni'metten haz duyarsın. Ve vücûdunun istirahatı için seni uyku tarafına çağırır, zevk-i husûsî içinde, tatlı bir uykuya dalarsın. Susadığın vakit seni latîf su tarafına da'vet eder, kemâl-i haz ile suya kandırır. Hakk'ın keremlerini bu misallere göre kıyâs et ve en büyük ikrâmı, enbiyâsı ve evliyâsı vâsıtasıyla seni cehilden ilme da'vet etmesidir." Velhâsıl bu âlem-i vücûdda seni Hakk'ın envâ'-ı nîamı ve keremleri kaplamıştır. Nitekim âyet-i kerîmede وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعْمَهُ ظَاهِرَةً وَبَاطِنَةً (Lokman, 31/20) ya'ni "Allâh Teâlâ sizin üzerinize ni'metlerini zâhîren ve bâtînen itmâm etti" buyurdu.

شش جهت عالم همه اکرام اوست هر طرف که بنگری اعلام اوست

3098. *Âlemin altı ciheti O'nun ikrâmıdır; her tarafa baksan O'nun a'lâmıdır.*

"Âlemin altı cihetinden, ya'ni önden, arkadan, üstten, alttan, sağdan ve soldan senin vücûduna Hakk'ın ikrâmı vâki' olur. Âlemin herhangi tarafına baksan Hakk'ın keremlerinin nişanlarını ve alâmetlerini görürsün." "A'lâm", "âlem" in cem'i olduğuna göre ma'nâ böyledir. "İ'lâm", if'âl bâbindan masdar olduğuna göre ma'nâ, "Her ne tarafa baksan Hakk'ın keremlerinin i'lâmı vâki'dir," ya'ni her taraf Hakk'ın keremlerini ve lutuflarını bildirir. Onun için sûfiyye hazarâtı buyururlar ki: "Mevcûdât-ı âlemden her bir mevcûd Allâh'ın nebisidir."

اندر آ زود و مگو سوزد مرا

چون کرمی گویدت آتش در آ

3099. *Uaktâki bir kerîm sana "Aleşe gel!" dese, çabuk gel; ve "Beni yakar!" deme!*

"Vaktâki kerîm olan Hak Teâlâ, seni ateş gibi nefsinı yakıcı olan tâata çağırırsa çabuk gel; Ve "Beni yakar ve huzûât-ı nefsâniyyemden beni mahrûm eder" demel!" Ve yâhut "Kerîmût-tab' olan Hakk'ın enbiyâ ve evliyâsından birisi seni tarîk-ı Hakk'a ve ateş gibi yakıcı olan riyâzet ve mücâhedâta da'vet ederse, bu riyâzet ve mücâhede benim vücûdumu yakar ve hasta eder, sıhhatim harâb olur, demel!"

حکایت مندیل در تنور پر آتش انداختن انس و ناسوختن

Enes (r.a)ın ateş dolu fırına mendil atması ve yanmaması

از انس فرزند مالک آمده ست که به مهمانی او شخصی شده ست

3100. *Mâlik oğlu Enes'ten gelmiştir ki, onun misâfirliğine bir şahıs gitmiştir.*
[3110]

Ashâb-ı kirâmdan Enes b. Mâlik hazretlerinin hâne-i şerîfine bir şahıs misâfir olarak gitmiştir.

او حکایت کرد کز بعد طعام دید انس دستار خوان را زرد قام

3101. *O hikâye etti ki: "Enes taâmdan sonra gördü ki, yemek sofrası sarı renkli."*

چرکن و آلوده گفت ای خادمه اندر افکن در تنورش یک دمه

3102. *"Kirli ve bulaşık!" Dedi: "Ey hâdim, bir dem onu fırına at!"*

Hz. Enes'e misâfir olan şahıs hikâye etti ki: "Taâm bittikten sonra Hz. Enes yemek sofrasını sarmış ve kirli ve bulaşık bir halde gördü ve hizmetçi olan kadına: "O sofrayı biraz fırına at," buyurdu."

در تنور پر ز آتش در فکند آن زمان دستار خوان را هوشمند

3103. *"Akıllı, o zaman sofrayı ateşten dolu olan fırına attı."*

"Akıllı olan hizmetçi kadın, bu emir üzerine derhal yaygıyı ateş dolu olan fırının içine attı."

جمله مهمانان در آن حیران شدند انتظار دود کندوری بدند

3104. "Bütün misâfirler onda hayran oldular, yaygının dumanına muntazır oldular."

"Misâfirlerin hepsi Hz. Enes'in bu emrine ve câriyenin dahi bu emri derhal icrâ etmesine hayran oldular ve yaygının yanıp tütmesine muntazır oldular."

بعد يك ساعت بر آورد از تنور پاک و اسپید و از آن اوساخ دور

3105. "Bir müddet sonra temiz ve beyaz ve o kirlerden uzak olarak fırından çıkardı."

"Hizmetçi bir müddet sora, o yemek sofrasını temiz ve beyaz ve üzerindeki kirler çıkmış olduğu halde fırından çıkardı."

قوم گفتند ای صحابی عزیز چون نسوزید و منقی گشت نیز

3106. Kavim dediler ki: "Ey aziz olan sahâbî, niçin yanmadı ve temizlenmiş de oldu?"

Misâfirler bu hali görünce Hz. Enes'e hitâben dediler ki: "Ey azîz olan sahâbî, bu yaygı niçin fırında yanmadı ve fırından temizlenmiş olarak çıktı?"

گفت ز آنکه مصطفی دست و دهان بس بمالید اندر این دستار خوان

3107. Dedi: "Zîrâ ki Mustafâ elini ve ağzını bu yemek sofrasına çok sürdü."

Hiz. Enes onlara cevâben buyurdu ki: "Seyyid-i âlem olan Mustafâ (s.a.v.) Efendimiz hazretleri mübârek elini ve ağzını bu yemek sofrasına ba'de't-taâm çok def'alar sildi." Ankaravî hazretleri bu vak'ayı Nûzhetü'n-Nâzırîn'den naklen Katâde b. Nu'mân'ın rivâyetü üzerine hikâye buyururlar.

ای دل ترسنده از نار و عذاب با چنان دست و لبی کن اقتراب

3108. Ey ateşten ve azâbdan korkucu gönül, böyle bir ele ve dudağa iktirâb et!

Cenâb-ı Pîr efendimiz bu kıssadan hisse olmak üzere buyururlar ki: "Ey ateşten ve azâbdan korkucu olan gönüller! Böyle bir ele ve dudağa yaklaşın ki, o el ve dudak esrâr ve ezvâk-ı muhammediyyeyi hâmil olan evliyâ-yı kirâm hazarâtının elleri ve dudaklarıdır."

چون جمادی را چنین تشریف داد جان عاشق را چها خواهد گشاد

3109. Vaktâki bir cemâda böyle bir teşrîf, âşıkın cânına neler açacaktır?

مر کلوخ کعبه را چون قبله کرد
خاک مردان باش ای جان در نبرد

3110.
[3120]

Ka'be aslında birkaç parça kerpiç ve taşdan ibârettir. Vaktâki nebiyy-i zî-şân olan İbrâhim Hâfîullah (a.s.) o kerpiçleri ve taşları birbiri üzerine vaz'edip "Beytullâh" ve "Ka'betullah" nâmını verdi ve bu binâ hakkında Hak Teâlâ وَمِنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا (Âl-i İmrân, 3/97) ya'ni "Ona giren kimse emîn olur" buyurdu. Ve nihâyet Resûl-i zîşân Efendimiz onu emr-i ilâhî ile kable ittihâz buyurdu. İşte enbiyâ (aleyhimû's-selâm)ın cemâd olan taşa ve toprağa temâsî mâdemki onlara böyle şeref-bahş oldu, öyle olunca ey can, verese-i enbiyâ oldukları cihetle her biri vaktinin peygamberi hükmünde evliyânın bastığı toprak ol, ya'ni onların önünde mütevâzî ol! Ve nefsin ile cenk etmek husûsunda onların huzûrunda kendini zelîl ve hakîr tut ve onlara tâbî ol! Nitekim Cenâb-ı Pîr [IV]. cildde [b. 544]: تَكِيه كَم كُنْ بِرَفْنٍ وَ بَر كَامِ خَوِشْ مِگسل از پهنبر ایام خویش

[Günlerinin peygamberinden munkat' olma; kendinin fennine ve adumına i'timâd etme!] buyurmuşlar idi.

بعد از آن گفتند با آن خادمه
 تو نگویی حال خود با این همه

3111. Ondan sonra o hâdimeye dediler ki: "Sen bu cümleye kendi hâlini söylemez misin?"

Misâfirler bu acıbeyi müşâhede ettikten sonra o hizmetçi kadına hitâben dediler ki: "Sofranın yanmaması sebebini anladık, fakat sen dahi hâzırûna kendi hâlini söylemez misin? Zîrâ bizler senin hâline de hayrette kaldık."

چون فکندی زود آن از گفت وی

3112. "Onun sözünden dolayı niçin hemen onu attın? Tutalım ki o esrârâ iz götürmüştür."

“Efendin olan Hz. Enes’in bir emriyle ve sözüyle niçin o sofrayı derhal ateşe attın? Tutaalım ki Hz. Enes, Resûl-i zîşân Efendimiz’in mübârek elinin ve ağzının temâs ettiği bir şeyin ateşte yanmayacağı sırrına vâkıf idi. Sen ona vâkıf olmadığın halde:

این چنین دستار خوان قیمتی چون فکندی اندر آتش ای ستی

3113. "Ey hanım, bu kıymetli sofra örtüsünü niçin ateşe attın?"

"Sitti", "Seyyidetü" kelimesinin muhaffefidir. Ya'ni "Resûl-i zîşân Efendimiz'in isti'mâl buyurduğu bu kıymetli sofra örtüsünü fedâ ederek niçin ateşe attın ve yanmasından korkmadın?"

گفت دارم بر کریمان اعتماد نیستم ز اکرام ایشان ناامید

3114. Dedi: "Kerîmlere i'timâd tutarım, onların ikrâmından ümîdsiz değilim!"

"İ'timîd", "i'timâd" kelimesinin imâle olunmuşudur. Ya'ni "Kerîm olanların emirlerinde bir hikmet gördüğüm için, onlara i'timâdım vardır. Binâenaleyh onların emirlerinin zımında kahr ve azâb değil, belki lutuf ve ikrâm vardır. Ben onların ikrâmından ümîdsiz değilim."

میزری چه بود اگر او گویدم در رو اندر عین آتش بی ندَم

3115. "Bir örtü ne olur, eğer o bana nedemsiz ateşin közüne git derse,"

اندر اقم از کمال اعتماد از عباد الله دارم بس امید

3116. "Kemâl-i i'timâd ile içine düşerim, ibâdullahın çok ümîd tutarım."

"Mîzer", المزور ve المزرور ve المزار ve المزار bunların hepsi "örtü" ma'nâsınadır. (Akrebü'l-Mevâ'id'den) Ya'ni, "Bir sofra örtüsü ne demek olur? Eğer kerîm olan Hz. Enes bana: "Peşîman olmaksızın ve tereddüd etmeksizin ateşin közüne, ya'ni en alevî tarafına git," derse, ona olan kemâl-i i'timâdım-dan dolayı kendimi o ateşin içine atarım. Zîrâ benim Allâh Teâla hazretlerinin kullarından çok ümîdim vardır." Beyt-i şerifte "ibâdullah" ta'bîriyle, abdiyyet-i mahza makâmında bulunan kâmillere işâret buyrulur. Zîrâ sıfât-ı nefsâniyyesinden bir kıl ucu kadar kendisinde eser olan kimse, henüz hakîkatte "abdullah" olmamıştır, o kimse "abdü'n-nefs"tir.

سر در اندازم نه این دستار خوان ز اعتماد هر کریم راز دان

3117. "Sır bilici olan her kerîmin i'timâdından dolayı bu sofra örtüsünü değil, başımı atarım."

"Esrâr-ı muhammediyeye vâkıf olan her kerîme ve abdullâha i'timâdım-dan dolayı bu sofra örtüsünü değil, kendi başımı ateşe atarım."

ای برادر خود بر این اکسیر زن کم نباید صدق مرد از صدق زن

3118. *Ey birâder kendini bu iksîr üzerine vur; erkeğin sıdkı kadının sıdkından noksan olmamak lazımdır.*

“İksîr”, kimyâda bakır altına tahvîl eden bir maddedir ki, erbâbı onu saklarlar. Burada “İksîr”den murâd, sıdk ve i’timâddır. “Ey birâder, insân-ı kâmilin huzûrunda kendini bu sıdk ve i’timâd iksîri üzerine vur ki, bakır olan nefsin altına inkılâb etsin. Bu kıssadan ibret al! Erkeğin sadâkatı ve i’timâdı, bir kadının sadâkatinden ve i’timâdından aşağı olmamalıdır.”

آن دل مردی که از زن کم بود آن دلی باشد که کم ز اشکم بود

3119. *O bir erkeğin kalbi ki, kadından noksan ola, o bir gönül olur ki, karından aşağı olur.*

“Yüksek duygularda kadının kalbinden aşağı olan bir erkeğin kalbi kadr ve menzilet i’tibârıyla, içerisi necâset dolu olan karından ve işkembeden aşağı olur.” Çünkü levsiyyât-ı ma’nevîyye, levsiyyât-ı maddiyyeden daha berbâddir. Zîrâ levsiyyât-ı maddiyye su ile kolayca temizlenebilir, fakat levsiyyât-ı ma’nevîyyenin izâlesi pek müşkildir.

قصه فریاد رسیدن رسول علیه السلام کاروان عرب را که از تشنگی و یبایی
درمانده بودند و دل بر مرگ نهاده شتران و خلق زبان بیرون انداخته

Resûl (a.s.)'ın Arab kervânının feryâdına erişmesi kıssa-
sıdır ki, susamışlıktan ve susuzluktan yolda kalmış-idi
ve gönülleri ölüme koymuşlar ve develer ve kervan
halkı dillerini dışarıya sarkıtmışlar idi

اندر آن وادی گروهی از عرب خشک شد از قطع بارانش قرب

3120. *O vâdî içinde Arab'dan bir tâifenin kırbaları yağmur kıtlığından kuru oldu.*
[3130]

"Kireb" ve "kirebât" kâfın kesriyle "kırba"nın cem'idir; ve kırba, deriden dikilip içine su doldurulan kaba derler. Kırbaların kuru olması, içlerinde hiç su kalmamış olmasından kinâyedir.

در میان آن بیابان مانده کاروانی مرگ خود بر خوانده

3121. *O sahrânın ortasında kalmış bir kervan kendi ölümünü çağırmış idi.*

ناگهانی آن مغیث هر دو کون مصطفی پیدا شد از ره بهر عون

3122. *Ansızın o iki kevnin yardımcısı olan Mustafâ yardım için yoldan zâ-hir oldu.*

Kervan bu hal içinde iken, dünyâda ve âhirette kulların yardımcısı olan Server-i âlem Mustafâ (s.a.v.) Efendimiz o biçârelere yardım için yoldan zâ-hir oluverdi.

دید آن جا کاروانی بس بزرگ بر تف ریگ و ره صعب و سترگ

3123. *Orada kumun harâreti ve güç ve çetin yol üzerinde çok büyük bir kervan gördü.*

"Sütürg" (سترگ), "çok büyük ve sert ve çetin ve muannid" ma'nâlarına gelir.

اشترانشان را زبان آویخته خلق اندر ریگ هر سو ریخته

3124. *Onların develeri dillerini sarkıtmışlar, halk kumda her tarafa dökülmüşler.*

Kervânın develeri susuzluktan ve harâretten dillerini dışarıya sarkıtmışlar ve kervan halkı da son derece susuzluktan bitâb kalıp kumlar üzerinde her tarafa serilmişler idi.

رحمتش آمد گفت هین زوتر روید چند یاری سوی آن کتبان دوید

3125. *Onlara acıdı; buyurdu ki: "Âgâh olun, pek çabuk gidiniz, birkaç arkadaş o kum tepeleri tarafına koşunuz!"*

"Kûsbân", kum tepeleri demek olup "kesîb" in cem'idir.

که سیاهی بر شتر مشک آورد سوی میر خود به زودی میرید

26. *"Ki bir zenci deve üzerinde tulum getirir, kendi beyi tarafına sür'atle götürür."*

"Çabuk kum tepeleri tarafına koşunuz, bir zenci köle deve üzerinde bir sulumu getiriyor, o efendisi tarafına sür'atle götürüyor, yetişin!"

سوی کتبان سیه را با شتر
سوی من آرید یا فرمان مر

3127. "O siyah deveciyi devesiyle berâber acı emr ile benim tarafıma getirin!"

"O zenci deveciyi devesiyle ve tulumuyla berâber acı emr ile, ya'ni cebren benim tarafıma getiriniz!"

سوی کتبان آمدند آن طالبان
بعد يك ساعت بدیدند آن چنان

3128. O tâlibler kum tepeleri tarafına geldiler, bir saat sonra öyle gördüler.

Resûl-i zîşân Efendimiz'in emirleri üzerine kervan içinde tâkati olan birkaç kişi kum tepeleri tarafına geldiler ve bir müddet sonra Resûl-i Ekrem Efendimiz'in ta'rîf-i âfleri vech ile öyle bir köle gördüler.

بنده میشد سیه با اشتری
راویه پر آب چون هدیه بری

3129. Su dolu büyük tulumlu bir deve ile bir hediye götürücü gibi bir siyah köle giderdi.

پس بدو گفتند میخواند ترا
این طرف فخر البشر خیر الوری

3130. [3140] İmâdî ona dediler ki: "Seni bu tarafta beşerin fahri ve halkın hayırlısı istiyor!"

گفت من نشناسم او را کیست او
گفت او آن ماه روی قند خو

3131. Dedi: "Ben onu tanımam, kimdir o?" Dedi: "O ay yüzlü ve şeker huylu!.."

O siyah köle dedi: "Ben sizin söylediğiniz kimseyi tanımam, o ta'rîf ettiğiniz kimdir?" Onu getirmeğe gidenlerden birisi dedi ki: "O parlak yüzlü ve şeker gibi tatlı huylu bir zâttır."

نوعها تعریف کردندش که هست
گفت مانا او مگر آن شاعر است

3132. Onda olan nevi'ler ile ta'rîf ettiler. Dedi: "O galîbâ o şâire benzeyicidir."

"Mânâ", "benzemek" ma'nâsına olan "mânisten" masdarının emr-i hâzır bulunan "mân" ile fâilîyet "elif"inden mürekkebdir, "benzeyici" demek olur, Ya'ni "Server-i âlem Efendimiz'in sûri ve ma'nevî ahvâl-i şerîfesini bil-

dikleri kadar ta'rif ettiler. Siyah köle dedi ki: "Bu sizin ta'rifinize bakılırsa o zat ahvâlî şâyi' olan şâire benzeyicidir."

که گروهی را زبون کرد او به سحر من نیایم جانب او نیم شیر

3133. "Ki o bir tâîfeyi sihir ile mağlûb etti. Ben onun tarafına yarım karış gelmem."

کش کشانش آوردند آن طرف او فغان برداشت در تشنec و تف

3134. Onu çeke çeke o tarafa getirdiler; o teşnî'de ve harârette figân tuttu.

Siyah köle Server-i âlem Efendimiz'in huzûr-i saâdetlerine gelmekten imtinâ edince, o birkaç kişi zorla çeke çeke o tarafa getirdiler. Köle ise öfke içinde söge saya bağırır idi.

چون کشیدندش به پیش آن عزیز گفت نوشید آب و بردارید نیز

3135. 'Uaktâki onu o azîzin huzûruna çektiler, buyurdu: "Suyu içiniz ve kaldırınız da!"

O siyah köleyi azîzû'l-vücûd olan huzûr-i Risâletpenâhiye çektikleri vakit Server-i âlem Efendimiz buyurdular ki: "Kölenin tulumundaki sudan içiniz ve ondan tulumlarınıza da alınız!"

جمله را ز آن مشک او سیراب کرد اشتران و هر کسی ز آن آب خورد

3136. Onun tulumundan hepsini suya kandırdı. Develer ve her bir kimse ondan su içti.

راویہ پر کرد و مشک از مشک او ابر گردون خیره ماند از رشک او

3137. Onun tulumundan büyük tulumu ve küçük tulumu doldurdu; feleğin bulutu onun hasedinden sersem kaldı.

"Râviye", büyük tulum ve kırba ve su taşıyan deve ma'nâsınadır. Burada evvelki ma'nâ murâd buyrulur. Ya'ni "Kölenin bir büyük tulumundan ker van halkının hem kendileri ve hem de develeri suya kandı ve su kaplarını da doldurdular. Suyun mebzûliyetine feleğin bulutu hased ederek sersem kaldı." İkinci musrâ' suyun kemâl-i mebzûliyetini beyânda mübâlağa buyrulmuştur; ve bu mübâlağa ayn-ı hakîkattir. Zîrâ bulut yağmurun nüzûlüne mahsûs olan bir sebeb-i mahdûddur. Halbuki mu'cize-i Risâletpenâhî sebebe ve had-

de tâbî' olmayan bir lutf-i ilâhîdir. Mahdûdun gayr-ı mahdûda reşk ve hased etmesi hakîkattir.

این کسی دیده ست کز یک راویه سرد گردد سوز چندان هاویه

3138. *Bunu bir kimse görmüş müdür ki, bir deve yükü sudan bu kadar cehennemin harâreti soğuk olsun!*

"Hâviye", cehennemin yedi tabakasından bir tabakasının adıdır. Burada her bir susamış insan ve hayvan nefislerinin harâreti murâd buyrulur. Zîrâ nefs-i hayvânî cehennem cinsindendir.

این کسی دیده ست کز یک مشک آب گشت چندین مشک پر بی اضطراب

3139. *Bunu bir kimse görmüş müdür ki, bir su tulumundan bu kadar tulum ıztırâbsız dolu oldu!*

"İztırâbsız", çarpınmaksızın ve zahmet çekmeksizin tulumların kolayca doldurulması demektir. Zîrâ bir tulumun çeşmeden doldurulması bile epeyce bir ıztırâba muhtaçtır.

مشک خود رو پوش بود و موج فضل میرسید از امر او از بحر اصل

3140. *Tulum muhakkak nikâb idi; ve bahr-i asıldan, onun emrinden fazl dalgası erişti.*
[3150]

Kölenin su ile dolu olan tulumu, kervanın muhtaç olduğu suyun istihsâlinde, muhakkak bir perde ve nikâb idi. Kölenin suyu yerinde durduğu halde, kervan halkının içtiği ve aldığı ve hayvanlarına içirdiği su, bahr-i asıldan, ya'ni vücûd-i hakîkî-i Hak'tan Peygamber-i zîşânın emrinden, fazl-ı ilâhî dalgası olarak erişti. Zîrâ, bu dünyânın nizâmı, muktezâ-yı esbâb üzerine kurulmuş olduğundan ehl-i gâfletin gözleri de, bu esbâb perdelerine dikilip kalmıştır. Hak Teâlâ bu esbâb perdelerini enbiyâsına mu'cize olmak üzere yırttığı ve kudretini esbâb hâricinde gösterdiği vakit halk hayrette kalırlar.

آب از جوشش همیگردد هوا و آن هوا گردد ز سردی آبها

3141. *Su kaynayıştan hava olur ve o hava soğukluktan su olur.*

Hadd-i zâtında bu esbâb âleminde su kaynadığı vakit, buhar olarak havâyı nesîmîye kanşır ve hava olur. Ve o hava soğuyarak kesâfet peydâ edip bulut olur ve ba'dehû su olarak yere düşer. İşte doğduğumuz günden beri görmeğe alıştığımız istihâlât böyledir.

بلکه بی اسباب و بیرون زین حکم آب رویانید تکوین از عدم

3142. *Belki illetsiz ve bu hikmetlerden hâriç olarak, tekvin, ademden suyu bitirdi.*

Fakat Resûl-i zîşân Efendimiz'in bu mu'cize-i seniyyelerindeki su böyle istihâlât dâiresinde vâki' olmadı. Belki sebepsiz ve hikmet-i tabîiyyenin bu kâidelerinden hâriç olarak, Hakk'ın sıfat-ı tekvînî, adem-i izâfî âleminde ve kendi deryâ-yı vücûdundan bu suyu icâd etti.

تو ز طفلی چون سبها دیده در سب از جهل بر چفسیده

3143. *Sen vaktâki çocukluktan sebepleri görmüşsün, cehilden dolayı sebebe yapışmışsın.*

Ey kudret-i Hak'tan gafîl olan kimse, sen vaktâki çocukluğun zamânından beri, bu âlemde ef'âl-i ilâhiyyenin esbâb perdeleri arkasından zuhûr etmesi sebebiyle, o sebeblerin kendilerini görmüşsün ve o ef'âlî bu sebeplerden bilmişsin, o sebeblerin arkasındaki müsebbibe cehlinden dolayı, sebeblere sarılmışsın.

با سبها از مسب غافلئ سوی این رو پوشها ز آن مایلی

3144. *Sebebler ile müsebbibden gâfilsin, ondan dolayı bu nikâblar tarafına mâilsin.*

Bu dâimâ görmeğe alıştığın sebebler ile müsebbibü'l-esbâb olan Hak'tan gâfilsin. İşte bu gafletinden dolayı, bu esbâb perdeleri ve nikâbları tarafına mailsin.

چون سبها رفت بر سر میزنی ربنا و ربناها میکنی

3145. *Uaktâki sebebler gitti başına vurursun "Rabbenâ ve Rabbenâ!" lar edersin.*

Sen bu esbâb perdelerine o kadar yapışmışsın ki, meselâ rızkını ticâretinden ve me'mûriyetinden bilirsin; ve ticâretin ve me'mûriyetin yolunda devâm ettikçe rızkın husûsunda kalbin pek müsterih olup Rezzâk-ı hakîkî olan Al-lâh Teâlâ'yı hatırna bile getürmezsin. Vaktâki bu sebepler zâil olur, ticâretin bozulur ve me'mûriyetin elden gider, "Aman yâ Rab!" diye münâcâta ve fer-yâda başlarsın.

رب میگوید برو سوی سبب چون ز صنعم یاد کردی ای عجب

3146. *Rab der ki: "Ey aceb, mâdemki sun'umdan yâd ettin, sebeb tarafına gii!"*

Sebebin zevâlî hâlinde Hakk'a rücû'un vuku' bulunca, Rab Teâlâ hazretleri sana der ki: "Aceb şey! Sen sebep yolunda gittikçe Ben'i aslâ hatırına getirmiyordun; ve vaktâki benim sun'um olan sebep gitti, bana rücû'un benim için değil, sebebin îadesi için vâki' oldu. O halde sebep tarafına git ve kendine onu Rab bil!" İşte ehl-i gaflete bu acı itâb-ı ilâhî vâki olur.

گفت زین پس من ترا بینم همه نگریم سوی سبب و آن دمدمه

3147. *Dedi: "Bundan sonra hep seni göreyim, sebep ve o demdeme tarafına bakmayayım."*

O gâfil dahi bu acı itâba cevâben der ki: "Yâ Rab, bundan sonra hep seni göreyim ve asla esbâba iltifât etmeyeyim ve o demdemeye, ya'ni esbâb hîle ve mekrine bakıp aldanmayayım." "Demdeme", muhtelif ma'nâyâ gelir. Burada hîle ve mekr ma'nâsındır.

گویدش ردوا لعادوا کار تست ای تو اندر توبه و میثاق هست

3148. *Ona der: "Ruddû leâdû" senin işindir. Ey sen ki, tövbede ve misakta gevsöksin.*

Bu beyt-i şerifte sûre-i En'âm'da vâki' وَرَدُّوْا لَعَادُوْا لِمَا نُهُوْا عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُوْنَ (En'âm, 6/28) ya'ni "Ve eğer reddolunsalar, kendisinden nehy olunan şeye avdet ederlerdi; ve onlar muhakkak yalancılar" âyet-i kerîmesine işaret buyrulur. Ya'ni "Hak Teâlâ o gâfilin cevâbına cevâben buyurur ki: "Eğer seni zâil olan esbâb indine îade etsek, sen yine gaflete düşerdin. Zîrâ evvelki hâline reddolunsan, yine kemâ-fi's-sâbık gafletine avdet etmek senin işindir. Ey gâfil, sen ki tövbede ve misakta gevsöksin, tövbeni bozarsın ve misâkında sâdık kalmazsın."

لیک من آن نگریم رحمت کنم رحمتم پرست بر رحمت تنم

3149. *"Fakat ben ona bakmam, rahmet ederim; rahmetim doludur, rahmet üzerinde dolaşırım."*

"Fakat ben senin, benden gâfil ve esbâba mâil olduğuna bakmam; zâil olan esbâbdan dolayı vâki' olan feryâdına ve niyâzına merhamet ederim. İsteddiğini veririm. Zîrâ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ (A'raf, 7/156) ["Rahmetim her şeyi vâsi' olmuştur"] buyurduğum cihetle benim rahmetim âlem-i emrimi ve hal-kımı ihâta etmiştir. Ben rahmet üzerinde dolaşırım."

از کرم این دم چو میخوانی مرا ننگرم عهد بدت بدهم عطا

3150. "Senin kötü olan ahdine bakmam, atâ veririm, mâdemki bu demde ke-
[3160] rem cihetinden beni istiyorsun."

Ya'ni "Senin çürük ve gevşek olan ahdine bakmam, kemâl-i keremimden ihsân veririm. Mâdemki zâil olan esbâbdan dolayı kendini acz içinde görüp benim keremim cihetine bakarak, beni istiyorsun ve "Rabbenâ, Rabbenâ!" diye bana niyâz ediyorsun, sana atâlarımı bezl ederim."

یا محمد چیست این ای بحر خو قافله حیران شد اندر کار او

3151. *Kâfile onun işinde hayran oldu. "Yâ Muhammed, bu nedir, ey deryâ huylu?"*

کرده رو پوش مشک خرد را غرقه کردی هم عرب هم کرد را

3152. *Bir küçük tulumu nikâb etmişsin, hem Arab'ı hem Kürd'ü gark ettin!*

O kervan ahâlisi susuzluktan helâke yaklaşmış bir halde ve esbâbtan kat'-ı ümîd etmiş iken Hak Teâlâ'nın rahmeti imdâdlarına yetiştî. Server-i âlem (s.a.v.) onları, esbâbî hark etmek sûretiyle mu'cize gösterip onları suya kandırdı. Bu kâfile Resûl-i zîşân Efendimiz'in mu'cizelerini görünce hayrete dûçâr oldular. Dediler ki: "Yâ Muhammed (s.a.v.) bu ne haldir? Ey deryâ-yı hakikat huylu zât-ı pâk, bir küçük su tulumunu perde yapıp kâfilenin müteşekkîl olduğu Arap ve Kürd efrâdını suya gark ettin!"

مشک آن غلام از غیب پر آب کردن به معجزه

و آن غلام سیاه را سپید رو کردن باذن الله تعالی

O kölenin su tulumunu mu'cize ile gaybden su dolu etmesi
ve o kara köleyi Allah Teâlâ'nın izni ile beyaz yüzlü etmesi

ای غلام اکنون تو پر بین مشک خود تا نگویی در شکایت نیک و بد

3153. "Ey köle, sen kendi tulumunu şimdi dolu gör, tâ ki şikâyetle iyi ve kötü söylemeyesin!"

Resûl-i zîşân Efendimiz zenci köleye hitâben buyurdular ki: "Ey köle, biz senin tulumunun suyunu zâhirde almış göründük, fakat o su, bâtında bize Hakk'ın ihsânı idi. Binaenaleyh sen kendi tulumunu şimdi yine dolu bir halde gör! Tâ ki, suyumı gasb ettiler, diye ileri geri şikâyetle bulunmayasın!"

آن سیه حیران شد از برهان او میدمید از لامکان ایمان او

3154. O zenci, onun burhânından hayrân oldu, onun îmânı lâ-mekândan tulû etti.

"Demîden", öğünmek, kendini berbâd etmek ve hücum etmek ve nebâtât neşv ü nemâ bulmak ve nefes alıp vermek ve tulû'-ı subh ma'nâlarıdır. Burada "tulû'" ma'nâsı münasibdir. Ya'ni, "O zenci köle Resûl-i Ekrem ve Server-i âlem Efendimiz'in burhân-ı nübüvveti olan mu'cizesinden hayrette kaldı. O kölenin subh-ı îmânı "lâ-mekân", ya'ni mekândan münezzeh olan Hak Teâla hazretleri cânibinden onun kalbine tulû etti."

چشمه دید از هوا ریزان شده مشک او رو پوش فیض آن شده

3155. Bir çeşme gördü havadan dökülücü olmuş; onun tulumu o feyzin nikâbı olmuş.

Kölenin kalb gözü açılıp, bâtında bir çeşme gördü, havadan dökülücü olmuş idi ve kervan halkına gelen su bu çeşmeden idi. Ancak onun tulumu o atâ-yı ilâhînin nikâbı ve perdesi olmuş idi. O çeşmeyi göremeyenlerin gözleri zâhirde bu tulumu görürler idi. "Feyz", taşıp dökülmek ve şâyi' olmak ve bahşiş ve atâ ma'nâlarına gelir. Burada "atâ" ma'nâsı münâsibdir.

ز آن نظر رو پوشها هم بر درید تا معین چشمه غیبی بدید

3156. O nazardan nikâbları da yırttı, tâ ki gayba mensûb maîn bir çeşme gördü.

Resûl-i zîşân Efendimiz o kölenin nazarından nikâbları ve perdeleri de yırttı, nihâyet gayba mensûb olan çeşmenin akıcı suyunu gördü. "Ma'în", mâ-i câî ma'nâsına olduğuna göre ikinci mısra'nın ma'nâsı zikrolunan tercüme sûretinde olur, ve Ankaravî hazretlerinin buyurduğu vech ile tefîl bâbindan ism-i mef'ûl olarak "muayyen" olursa ma'nâ: "Tâ ki gayba mensûb olarak taayyün etmiş ve teşekkül etmiş bir çeşme gördü," demek olur. Birinci ma'nâya göre terkîb, terkîb-i izâfî ve ikinci ma'nâya göre de terkîb-i tavsîfî olur.

چشمها پر آب کرد آن دم غلام شد فراموشش ز خواجه و ز مقام
 3157. *Gulâm o demde ağıladı, ona efendisi ve makâmı tarafından ferâmûş oldu.*

"Çeşm pür-âb kerden" ya'ni "gözü su dolu etmek" ağlamaktan kinâyedir. Ya'ni "Köle o mu'cizeyi ve o çeşme-i gaybın sularını görünce ağlamaya başladı. Bu hal-i ma'nevînin dimâğına verdiği sarhoşluk sebebiyle efendisini ve evini barkını unuttu."

دست و پایش ماند از رفتن به راه زلزله افکند در جاناش اله
 3158. *Onun eli ve ayağı yola gitmekten kaldı. Onun canına ilâh zelzele bıraktı.*

Bu hal içinde o kölenin eli ve ayağı yorulup yola gitmek kuvvetini kaybetti. جذبة من جذبات الرحمن توازی عمل التلقین ya'ni "Rahmân'ın cezbelerinden bir cezbe, ins ve cinnin ameline tekâbü'l eder" hadîs-i şerîfi mücibince, nazar-ı ik-sîr-i Risâletpenâhî sâyesinde kölenin canına Hak Teâlâ hazretleri zelzele ve ihtizâzât-ı acîbe bıraktı.

باز بهر مصلحت بازش کشید که به خویش آ باز رو ای مستفید
 3159. *Tekrar maslahat için onu farka çekti ve dedi ki: "Kendine gel, ey müstefîd tekrar git!"*

"Bâz" kelimesinin on yedi kadar ma'nâsı vardır. Birinci "bâz" tekrar ve yine; ve "bâzeş" kelimesindeki "bâz" "fark ve temyiz" ma'nâsıdır. Üçüncü "bâz" dahi "tekrar" ma'nâsıdır. Ya'ni, "Köle o cezbe içinde fenâ ve cem' makâmına gelip nazarından eşyâ-yı zâhireyi gâib etmiş ve eli ayağı amelden kalmış idi. Resûl-i zişân Efendimiz hazretleri bu köleyi maslahat için tekrar fark ve cem'u'l-cem' mertebesine çekti ve buyurdu ki: "Ey füyûzât-ı rabbâniyyeden müstefîd olan köle, kendine gel ve tekrar suyun ile berâber efendin tarafına git!"

وقت حیرت نیست حیرت پیش تست این زمان در ره در آ چالاک و چیست
 3160. *"Hayret vakti değildir, hayret senin önündedir. Bu zaman çevik ve çabuk yola gir!"*

"Hayret vakti değildir, ya'ni fenâ ve istiğrâk ve sarhoşluk içinde kalmak vakti değildir. Belki bekâ ve sahv ve ayıklık mertebesine rücû' edip, senin yü-zünden kullara Hakk'ın hidâyeti vâsıl olduğunu görerek hayrette kalmak hâli

senin önündedir. Binâenaleyh bu anda hemen yola gir ve çabuk kabîle tarafına git ki, bu hayrete kavuşasın!"

بوسهای عاشقانه بس بداد

دستهای مصطفی بر رو نهاد

3161. *Mustafâ'nın ellerini yüzüne koydu, âşıkça çok bûseler verdi.*

Köle emir ve nazar-ı Risâletpenâhi ile beka ve sahv hâline gelip seyyidü'l-ekvân Mustafâ (s.a.v.) Efendimiz'in mübârek ellerini yüzüne gözüne sürdü ve o mübârek ve latîf elleri âşıklara lâayk tavr ile birçok öptü.

آن زمان مالید و کرد او فرخش

مصطفی دست مبارک بر رخس

3162. *O zaman Server-i âlem Mustafa (s.a.v.) Efendimiz mübârek elini onun yüzüne sürdü ve onu saâdetli etti.*

"Ferruh", uğurlu, müteyemmen ve mübârek ve saâdetli ma'nâsındır. Resûl-i zîşâh Efendimiz ikinci bir mu'cize göstermek için kölenin yüzüne mübârek elini sürdü ve bu temâs ile onu mübârek ve saâdetli yaptı, şöyle ki:

همچو بدر و روز روشن شد شبش

شد سپید آن زنگی و زاده حبش

3163. *O zengî ve Habeşî-zâde beyaz oldu, onun gecesi bedr gibi aydınlık gün oldu.*

Bu temâs-ı nebevî ile o zenci ve kara renkli olan Habeşî-zâde köle, beyaz renkli oluverdi. Onun gece gibi küfür ile karanlık olan kalbi nûr-ı îman ile ve kara yüzü de beyazlık ile ayın on dördü gibi parlak bir hâle geldi ve zâhiren ve bâtinen münevver oldu.

گفتش اکنون رو بده واگوی حال

یوسفی شد در جمال و در دلّال

3164. *Cemâlde ve delâlde bir Yûsuf oldu. Ona dedi: "Şimdi köye git, hâli açık söyle!"*

"Delâl", dilberlere mahsûs olan naz ve işve ve gamze. Ya'ni "Köle güzelikte ve nâz ve işvede Yûsuf (a.s.) gibi bir mertebeye nâil oldu. Server-i âlem Efendimiz ona buyurdu ki: "Haydi şimdi köyüne git ve vâki' olan hâli köyünün halkına açık bir sûrette söyle. "Vâ", nâ-resîde ve küşâde ve cüdâ ma'nâlarına gelir. Burada "vâ güften", açık söylemek demektir.

پای مینشناخت در رفتن ز دست

او همیشه بی سر و بی پای مست

3165. *O sarhoş olarak bî-ser ü pâ giderdi; gitmekte elden ayağı tanımaz idi.*

Köle kendisinin zâhiren ve bâtinen letâfete mübeddel olduğunu görünce sarhoş oldu ve emr-i Peygamberî'ye imtisâlen bî-ser ü pâ ya'ni şûrîde bir halde giderdi ve gitmekte elden ayağı fark etmezdi. Ya'nî sarhoşluktan ve şûrîdelikten nasıl yürüdüğünün farkında değildi.

- پس بیآمد با دو مشک پر روان سوی خواجه از نواحی کاروان
3166. *İmdi iki dolu tulum ile gidici olduğu halde, kervan tarafından efendisi tarafına geldi.*

دیدن خواجه غلام خود را سپید و ناشناختن که اوست و گفتن
که غلام مرا تو کشته خونت گرفتی و خدا ترا به دست من انداخت

Efendinin kendi kölesini açık yüzlü görmesi ve o olduğunu tanımaması ve onun "Sen benim kölemi öldürmüşsün, seni kan tuttu ve Hudâ seni benim elime attı!" demesi

"Kan tutmak" odur ki, bir kâtil birisini öldürdüğü anda kendisi mütegayyirü'l-hâl olur, dimâğında sersemlik peydâ olup ba'zıları fiil-i katli bizzat zâbitaya ihbâr ederler ve ba'zıları da cinâyeti meydana çıkaracak ef'âl ve harekâta bulunurlar. Kölenin efendisi de bu hâle zâhib olmuştur.

- خواجه از دورش بدید و خیره ماند از تحیر اهل آن ده را بخواند
3167. *Efendi onu uzaktan gördü ve hayran kaldı; kurdan o köyün ehlini çağırdı.*
Köle iki tulum ve deve ile köye girerken, efendisi onu uzaktan gördü ve kölenin beyaz olmasına hayrette kaldı ve kemâl-i tahayyüründen köylülere çağırdı ve dedi ki:

- راویۀ ما اشتر ما هست این پس کجا شد بنده زنگی جبین
3168. *"Bu bizim tulumumuz, bizim devemizdir. O halde zenci alını olan köle nereye gitti?"*

"Cebîn", alın ma'nâsınadır. "Zengî-cebîn", zenci alınlı demek olup zikr-i cüz' ve irâde-i küll kabîlinden mecâz olarak "zenci yüzüzlü" demek olur.

این یکی بدری است میاید ز دور میزند بر نور روز از روش نور

3169. "Bu bir bedrdır, uzaktan geliyor. Onun yüzünden gündüzün nûru üzerine nûr vurur!"

"Bu uzaktan gelen zenci değil, ayın on dördü gibi birisidir ki, onun yüzünün parlaklığı, gündüzün aydınlığını tezyîd ediyor!"

کو غلام ما مگر سر گشته شد یا بدو گرگی رسید و کشته شد

3170. "Bizim kölemiz hani? Gâlibâ sergeşte oldu. Yâhut ona bir kurt erişti ve [3180] ölmüş oldu!"

"Ser-geşte", başı dönmüş, şaşırmuş ve sersem olmuş ma'nâsınadır. Ya'ni "Bizim köle meydanda yok, gâlibâ sersemlikten gâib oldu da bu adam bizim deveyi yüküyle berâber getiriyor. Yâhut onu bir kurt paraladı!" Efendi, köle yaklaşınca kadar köylüler arasında böyle söylenip durdu.

چون بیآمد پیش گفتش کیستی از یمن زادی و یا ترکیستی

3171. Vaktâki o köle geldi, ona dedi ki: "Kimsin, Yemen'den mi doğdun veya Türk'e mi mensûbsun?"

Vaktâki beyaz olan köle efendinin önüne geldi, efendi ona dedi ki: "Sen kimsin, Yemenli misin, yoksa Türk ırkına mı mensubsun?" Yemenliler ve Türkler'in beyaz ırka mensûb oldukları işâret buyurulur.

گو غلام را چه کردی راست گو گر بکشتی وانما حیلت مجو

3172. "Hani, benim kölemi ne yaptın? Doğru söyle, eğer öldürdün ise açık göster, hile arama!"

"Vâ nümûden", açık göstermek, ya'ni "Sen benim kölemi öldürdün ise, sebebini açık göster ve saklamak için hile arama!"

گفت اگر کشتم به تو چون آمدم چون به پای خود در این خون آمدم

3173. Dedi: "Eğer öldürdüm ise, sana niçin geldim, kendi ayağım ile bu kana nasıl geldim?"

Köle efendinin suâline cevâben dedi ki: "Eğer köleyi öldürdüm ise, sana niçin geldim? Bir adam, bir efendinin kölesini öldürünce hiç onun yanına gelir

mi? Kendi ayağım ile bu kan ve katli husûsunda nasıl gelirim? Ya'ni bu kanı ve katli haber vermek için kendi ayağım ile nasıl gelirim? Bu mümkün mü?"

کوکلام من بگفت اینک منم کرد دست فضل یردان روشنم

3174. "Benim kölem hani?" Dedi. "İşte benim, Yezdân'ın fazlının eli beni böyle münevver yaptı!"

Efendi köleye cevâben dedi: "Bu söylediğini dinledim, fakat benim kölem nerede? Bana onu haber ver!" Köle cevâben dedi: "Senin kölen işte benim, eğer zenci iken beyaz olma seni şaşırtıyor ise, Hâlık Teâlâ'nın fazl ve inâyet eli olan sultân-ı enbiyâ beni böyle münevver etti ve beyazlattı."

هی چه میگوئی غلام من کجاست هین نخواهی رست از من جز به راست

3175. "Hey ne söylüyorsun? Kölem nerededir? Âgâh ol, benden doğrudan başkası kurtulmayacaktır!"

Efendi tekrar köleye hitâben dedi: "Ne söylüyorsun yâhu? Bir zenci köle nasıl beyaz olur? Doğru söyle, kölem nerededir? Âgâh ol, benim elimden seni doğru sözden başkası kurtarmayacaktır!"

گفت اسرار ترا با آن غلام جمله را گویم یکایک من تمام

3176. Dedi: "O köle ile olan senin esrârını ben hep bir bir tamâmen açık söyleyeyim."

Köle efendiyi iknâ için dedi ki: "Senin kölen olmayan bir kimse; senin o kölen ile olan esrârını bilemez. O esrârı ben hep bir bir sana tamâmen açık bir sûrette söyleyeyim ki, benim senin kölen olduğuma kanâat gelsin."

ز آن زمانی که خریدی تو مرا تا به اکنون باز گویم ماجرا

3177. "O bir zamandan ki sen beni satın aldın, şimdiye kadar olan mâcerâyı açık söyleyeyim!"

"Benim senin kölen olduğumu isbât için, senin beni satın aldığın bir zamandan bu âna kadar aramızda geçen hâdisâtı, mübhem bir sûrette değil, açık olarak söyleyeyim!"

تا بدانی که همانم در وجود گر چه از شبیدیز من صبحی گشود

3178. "Tâ bilesin ki, vücûdda ben oyum, gerçi benim karanlık gecemden bir sabah açtı!"

"Şeb-dîz", şeb-renk ve kara demektir ve Husrev-i Pervîz'in atının ismidir ki, rengi kara idi. Bu kelime "şeb" ile "dîz" den mürekkebdir. Ve "dîz" renk ma'nâsına gelir. Şu halde "şeb-dîz" kara renkli demek olur. Ya'ni "Her ne kadar Hak Teâlâ hazretleri benim kara rengimden bir subh ve bir beyazlık açtı ve rengim tebeddül etti ise de, vücûdda yine o aynı köle olduğumu bilesin."

رنگ دیگر شد و لیکن جان پاک فارغ از رنگ است و از ارکان و خاک

3179. "Renk başka oldu; ve lâkin pâk olan can, renkten ve erkândan ve topraktan fâriğdir."

"Cisminin rengi başka oldu ve kara iken beyazlandı; velâkin rûh renkten ve erkân-ı tabîattan, ya'ni kuruluk ve yaşlık ve soğukluk ve sıcaklıktan ve topraktan, ya'ni kesâfetten fâriğdir ve rûhta bunların vücûdu yoktur."

تن شناسان زود ما را گم کنند آب نوشان ترك مشك و خم کنند

3180. "Cisim tanıyıcılar çabuk bizi kaybederler. Suyu içenler o tulumu ve kü-
[3190] pü terk ederler."

"Suver-i cismâniyyeyi tanıyanlar ve bizi suver-i cismâniyyemizle anlamak ve tanımak isteyenler, bizi çabuk kaybederler. Zîrâ biz zevkiz ve ma'nâyız ve rûhuz. Fakat bizim âb-ı hayât gibi olan zevkimizi ve ma'nâmızı içenler, cisim ve taayyün tulumunu ve küpünü terk ederler."

جان شناسان از عددها فارغند غرقه دریای بیچونند و چند

3181. Cân tanıyıcılar adedlerden fâriğdirler. Keyfiyetsiz ve kemmiyetsiz olan deryânın garkasıdırlar.

Rûhu ve ma'nayı tanıyanlar, adedlere ve kesrete sebep olan cismâniyetten ve taayyünâtan fâriğdirler ve aslâ sûretlere bakmazlar. Onlar ta'rîfe sığmayan ve sayıdan ârî olan rûh ve ma'nâ denizinin müstağrakıdırlar.

جان شو و از راه جان جان را شناس یار بینش شو نه فرزند قیاس

3182. Cân ol ve can yolundan cânı tanı! Görüşün yârı ol, kıyâsın oğlu değil!

Cânı bilmek ve anlamak istersen cân ol ve can yolundan tanı! Zîrâ rûhu, rûh mertebesine gelmedikçe ve onu kendi nefsinde müşâhede etmedikçe tanımak mümkün değildir. Binâenaleyh görüşün yân ve dostu ol, kıyâsın ve istidlâlin oğlu ve onların tâbî'i olma! Zîrâ rûhun ne olduğu kıyâsât-ı mantıkîyye ve istidlâlât-ı akliyye ile bilinemez.

چون ملك با عقل يك سر رشته اند بهر حكمت را دو صورت گشته اند

3183. *Uaktâki melek akıl ile bir iplik ucudurlar, hikmet için iki sûret oldular.*

Melek ile akıl bir hakîkattirler ve hadd-i zâtında ikisi dahi müttehiddir. Fakat bu bir hakîkat iki muhtelif taayyün ile zâhir oldu. Bu taayyünün birisi melâike âleminde, diğeri âlem-i insânide vâki'dir. Âlem-i insânide mevcûd olan bu hakîkat kuvâ-yı insâniyyeden ibârettir. Ve kuvve-i akliyye bu kuvâ-yı insâniyyeden birisidir. Binâenaleyh melek ile akıl hakîkat-i vâhideden ibâret iken hikmet-i ilâhiyye sebebiyle iki sûret olmuşlardır.

آن ملك چون مرغ بال و پر گرفت وین خرد بگذاشت پر و فر گرفت

3184. *O melek kuş gibi bâl ve per tuttu; ve bu akıl kanadı bıraktı ve revnak tuttu.*

O melek âlem-i melekûtta Hak Teâlâ hazretlerinin sûre-i Fâtır'da جَاعِلُ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا أُولَىٰ أَجْنَحَةٍ مَّتَنًى وَثَلَاثَ وَرَبَاعَ يَزِيدُ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَاءُ (Fâtır, 35/1) Ya'ni "Allâh Teâlâ melekleri ikişer ve üçer ve dörder kanat sâhipleri resûller kıldı. Dilerse halkta ziyâde eder" buyurduğu vech ile, kuş gibi kanada mâlik oldu. Ve bu akl-ı insânî ise kanadı bıraktı, cem'iyet-i esmâiyye ilminin revnakuna mâlik oldu. Nitekim وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا (Bakara, 2/31) ["Ve Âdem'e isimlerin hepsini öğretti"] buyurulur. *Tefsîr-i Kâşânî*'de sûre-i Fâtır ibtidâsında buyurulur ki: "Allâh Teâlâ melekût-i semâviyye ve arzıyyeden enbiyâyâ vahy ile ve evliyâyâ ilhâm ile ve onlardan gayri olan eşhâs-ı insâniyyeye ve sâir eşyâyâ umûrun tasrîfi ve tedbiri ile resûller yarattı. Mûteessir olanlara onların te'sîriyle vâsıl olan şey onun "kanad"ıdır. Her bir cihet-i te'sîr bir kanaddır. Meselâ nefis-i insânî için kuvve-i ilmiyye ve nazariyye iki kanaddır ve nefis-i hayvâniyye için kuvve-i müdrike, muharrike, bâise üç kanaddır. Ve nefis-i nebâtiyye için kuvve-i gâziye, nâmiye, müvellide ve musavvire dört kanaddır. Ve onların kanadları adede münhasır değildir. Belki onlar için te'sîrâtın tenevvüâtı hasebiyle kanadlar vardır.. Bunun için Resûl-i zîşân Efendimiz leyle-i mi'râcda Hz. Cibrîl'i altı yüz kanadlı olarak gördüklerini hikâye ve onun kesretine işâret buyurmuşlardır." Ve Ruzbihân Bakî hazretleri *Tefsîru Arâisi'l-Beyân*'da zikrolunan âyet-i kerîmenin tefsîrinde buyururlar ki: "Allâh Teâlâ meleklerle, ba'zılarını ba'zılarına tafzîl ettiği makâmât-ı merâtibi üzerine ma'rîfet kanadlarını halk etti; ve ervâh-ı kudsiyye için dahi kanadlar vardır ki, onlar da ma'rîfet ve tevhîd ve muhabbet ve şevk kanadlarıdır. Ma'rîfet kanadıyla âlem-i sıfâta ve tevhîd kanadıyla âlem-i zâta ve muhabbet kanadıyla müşâhedeye ve şevk kanadıyla visâle uçarlar."

لاجرم هر دو مناصر آمدند هر دو خوش رو پشت همدیگر شدند

3185. *Şübhesiz her ikisi birbirine yardım edici geldiler. Her iki hoş yüzlü birbirine arka oldular.*

Melek ile akıl hakikat-ı müttehideden oldukları için, her ikisi birbirine yardım edici oldular; her iki hoş yüzlü ve latif mâhiyetli olan melek ile akıl birbirine zahîr ve muîn oldular.

هم ملك هم عقل حق را واجدى هر دو آدم را معین و ساجدى

3186. *Hem melek hem akıl Hak için bir vâciddir; her ikisi âdeme yardımcı ve sâciddirler.*

Melek ile akıl, Hakk'ı bulmak husûsunda birdir ve ikisi de Hakk'ı bulucudur. Ve akıl ile meleğin aslâ âdeme muhâlefetleri yoktur. Dâimâ âdemin hizmetindedirler ve âdeme secde ve serfûrû ederler ve tarîk-i Hak'ta âdeme dâimâ yardımcı olurlar.

نفس و شیطان بوده ز اول واحدى بوده آدم را عدو و حاسدى

3187. *Nefis ve şeytan evvel bire mensûb idiler; Âdem'e bir düşman ve hâsîd olmuşlardır.*

Nefis ve şeytan Mudill isminin mazhan olduklarından, bu bire mensûb idiler. Âdem ise Mudill ve Hâdî gibi bilcümle mütekâbil esmânın mazhan olduğu cihetle, hem derekât-ı süflîyyeye sukûta ve hem de derecât-ı ulvîyyeye urûca müstaiddir. Nefis ve şeytan âlem-i süflîden oldukları için Âdem'in bu cem'îyyetine hased edip kendi süflî olan mertebelerine çekmek isterler ve dâimâ yükselmemesi için ona türlü türlü düşmanlık ederler.

آن که آدم را بدن دید او رمید و آنکه نور مؤمن دید او حمید

3188. *O ki Âdem'i beden gördü ve ürküti; ve o ki nûr-i mü'temen gördü o eğildi.*

Âdem'i cesedden ibâret.gören kimse ondan ürküti ve nefret etti. Nitekim İblîs, Âdem'in topraktan mahlûk olan cesedine nazar etti, onu kıymetsiz ve kendini daha kıymetli bir mahlûk gördü; ve kezâ küffâr, enbiyâyı kendileri gibi cisimden ibâret gördüler ve *يَاكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ* (Furkan, 25/7) ya'ni "Bu resûle ne oldu ki taâm yer ve sokaklarda yürür!" dediler ve o âdemlerin, ya'ni insân-ı kâmillerin huzûrunda baş eğmediler. Ve o kimse ki Âdem'i emîn kılınmış nûr gördü, ya'ni emânet-i ilâhiyye nûrunun Âdem'e

tevdî' buyurulmuş olduğunu gördü, o kimse onun huzûrunda secde etti ve baş eğdi; ve böyle kimse bu husûsta melâike ile müttehid oldu.

آن دو دیده روشن بودند از این وین دو را دیده ندیده غیر طین

3189. *O iki göz bundan münevver oldular; ve bu ikisinin gözü çamurdan başkasını görmedi.*

O meleğin ve aklın gözleri bu Âdem'den ve Âdem'de gördükleri emânet-i ilâhiyye nûrundan münevver oldular; ve nefsin ve şeytanın gözleri Âdem'in cismine baktılar ve onda çamurdan ve topraktan başka bir şey görmediler; ya'ni evvelki gözler Âdem'in bâtûna, ikinci gözler zâhirine baktılar.

این بیان اکنون چو خر در یخ بماند چون نشاید بر جهود انجیل خواند

3190. *Bu beyân şimdi eşek gibi buzda kaldı, çünkü cehûd üzerine İncil okumak dîn değildir.*

Beyân ettim ki, akıl ayn-ı melektir ve nefis ayn-ı şeytandır ve akıl ile melek arasındaki teğâyürün hangi i'tibâr ile ve nefis ve şeytan arasındaki temâyüzün dahi hangi i'tibâr ile olduğunu ve meleğin Âdem'e secde etmesinden murâd nenden ibâret bulunduğunu ve İblîs'in Âdem'i inkârı neden kinâye olduğunu tafsîl etmedim. "Ve bu beyânât, eşeğin buz üzerinde yürüyemeyip kaydığı ve kaldığı gibi tevakkuf etti. Zîrâ bu beyânât-ı dakîkayı ukûl-i zaîfe erbâbı anlayamayarak derhal inkâr eder. Nitekim bir yahûdî, İncil okumak münâsib olmaz."

کی توان با شیعه گفتن از عمر کی توان بر بط زدن در پیش کر

3191. *Şiaya Ömer'den söylemek ne vakit mümkün olur? Sağırın önünde barbut çalmak ne vakit kâbil olur?*

"Barbut" bir nevi' çalgının ismidir. Bu beyt-i şerîf yukarıda zıkr olunan hakâyık dinlemeğe isti'dâdı olmayanlar için getirilmiş birer misâldir. Ya'ni "Şia tâifesi Hz. Ömer (r.a.) efendimize buğz ettiklerinden, onlara bu timsâl-i adâlet olan zât-ı şerîften bahs edilemez, derhal gazab eder. Ve sağırın önünde de barbut çalgısını çalmak boştur, çünkü kulağı işitmediği için sazın nağmelerini duyup zevk alamaz.

لیک گر در ده به گوشه يك كس است های و هویی که بر آوردم پس است

3192. *Fakat köyde köşede bir kimse varsa, getirdiğim bir hây u huy kâfidir.*

Sâhib-i firâset olan kimseye, bu beyân ettiğimiz icmâl ve işâret, meleğin ayn-ı akl ve nefsin ayn-ı şeytan olduğu hakkında tafsîl ve tasfîhtir. Binâenaleyh irâd ettiğim bu hây u huy, ya'ni elfâz ve ibârât-ı mücmele erbâb-ı firâsete kifâyet eder.

مستحق شرح را سنگ و کلوخ ناطقی گردد مُشْرِح با رسوخ

3193. Şerhin müstahakkına taş ve kerpiç rûsûh ile müşerrih olarak bir nâtık olur.

Çünkü bu misallerin şerhine istihkâkı olan kimseye taşlar ve tuğlalar rûsûh ile ve haşıvdan âri şerh edici olarak bir'söyleyici olur. Nitekim Şeyh Sa'dî hazretleri de buyurur:

برگ درختان سبز در نظر هوشیار هر ورقی دفترست معرفة کردگار

“Yeşil ağaçların yapraklarından her bir yaprak âkûlin nazarında ma'rifet-i ilâhiyyeyi tafsîl eden bir kitabdır.”

بیان آن که حق تعالی هر چه داد و آفرید از سماوات و ارضین و اعیان
و اعراض همه به استدعای حاجت آفرید، خود را محتاج چیزی باید کردن
تا بدهد که اَمَّنْ یُجِیبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ، اضطرار گواه استحقاق است

Onun beyânıdır ki Hak Sübhânehû ve Teâlâ göklerden ve yerden ve a'yân ve a'râzdan her ne verdi ve yarattı ise hep hâcet istid'âsiyle yarattı; kendini bir şeye muhtâc etmek lâzımdır; tâ ki دعاه اَمَّنْ یُجِیبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ kerîmesi mücibince versin; ıztırâr istihkâkın şâhididir

Bu âyet-i kerîme Sûre-i Neml'de Vâki'dir. اَمَّنْ یُجِیبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ وَیَكْشِفُ السُّوءَ (Neml, 27-62) Ya'ni “Muztar olanlar duâ ettiği vakit icâbet eden ve zararı keşf eden ve sizi yeryüzünde halîfe kılan Allâh Teâlâ mı, yoksa ona şerîk tuttukları mı hayırlıdır?” Ya'ni Hak Teâlâ hazretlerinin verdiği ve yarattığı şeyler hep o mahlûkâtın talebi ve arz-ı ihtiyaç etmesi sebebiyle zuhûr etti. Binaenaleyh Vâhibü'l-atâyâ hazretlerinin huzûrunda insan kendini

bir şeye muhtâç etmek lâzımdır ki, Hak Teâlâ hazretleri mezkûr âyet-i kerîme mücibince onun talebini is'âf buyursun. Zîrâ ihtiyaç ve zarûret, o muhtâç olduğu şeye müstahak olduğunun şâhididir. Nitekim "İstemeyen çocuğa me-me vermezler" darb-ı meseli Türkçe'de meşhûrdur.

آن نیاز مریمی بوده ست و درد که چنان طفلی سخن آغاز کرد

3194. O Meryem'e mensûb olan niyâz ve derttir ki, öyle bir çocuk söze başladı.

Kıssası sûre-i Meryem'de beyân buyurulduğu üzere, Hz. Meryem nefh-i rîl ile İsâ (a.s.)a hâmile olup doğurduktan sonra kavminin levh ve takbîden pek ziyâde sıkılıp "Ne olaydı bu hâdiseden evvel öleydim ve nâmım nişânım unutulmuş olaydı!" dedi. Kendisini kavmine karşı zinâdan tebrîecek bir delîl arardı. Emr-i Hak'la İsâ (a.s.)a işâret etti. Ve kavmi dediler ki: "Şikteki bir çocuk lâf söyleyebilir mi?" Bunun üzerine İsâ (a.s.) söze başladı ve buyurdu ki: "Ben Allâh'ın kuluym, bana kitap verdi ve beni peygamlardı." Bu hal Hz. Meryem'in Hakk'a niyâzından ve bânındaki derdden vâki' oldu.

جزو ای او برای او بگفت جزو جزوت گفت دارد در نهفت

3195. Onun cüz'ü, onsuz onun için söyledi. Senin cüz'ünün cüz'ü gizlide söz tular.

Hz. Meryem'in cüz'ü olan Hz. İsâ onsuz, ya'ni Hz. Meryem'den münfekk olarak onun külliyyeti lehine ya'ni berâeti hakkında söz söyledi. Bunun gibi ey insan, senin cüz'ün olan a'zâlarının cüz'leri olan ef'âlinin bâtında nutuklan vardır. Zîrâ a'râzdan ibâret olan ef'âlin âlem-i ma'nâda birer sûretleri tekevvün eder ve o sûretlerin nutukları vardır.

دست و پا شاهد شونت ای رمی منکری را چند دست و پا نهی

3196. Ey kul, el ve ayak sana şâhid olurlar. Bir münkere nice bir el ve ayak koyarsın?

"Ey Allâh'ın kulu senin uzvun ve cüz'ün olan el ve ayak ve onların cüz'leri olan a'mâl, âlem-i âhirette sana şâhid olurlar. Hal böyle iken efendin olan Allâh'ın emrine muhâlif olan bir münkere, ya'ni kötü bir fiile nice bir el ve ayak koyarsın ve o kötü ameli icrâ edersin?" "Münker", ism-i mef'ûl ve "yâ" yâ-yı vahdettir. Nehy olunan ef'âl ma'nâsınadır.

ور نباشی مستحق شرح و گفت ناطقه ناطق ترا دید و بخت

3197. Eğer şerhin ve kelâmın müstehakkı olmazsan, nâtıkın nâtıkası seni gör-
dü ve uyudu.

Ya'ni "Atâ-yı ilâhî hâcet istûd'âsına müsteniddir ve ihtiyaç ve ızırâr ise istihkâkın şahididir. Eğer sen hakâyık ve maârif-i ilâhiyyeye müteallik olan kelâmın ve tafsîlâtın müstehakkı değil isen, bu husûsa dâir nâlık olan kâmilin nâtıkası, senin adem-i ihtiyâcını ve binnetice istihkaksızlığını görür ve uyur, ya'ni sâkit olur. Zîrâ hadîs-i şerifte المستمعين بقدر الواعظين على قلوب الحكمة علی ya'ni "Allâh Teâlâ hikmeti vâizlerin kalblerine müsternî'lerin himmetleri kadar telkîn eder" buyrulur.

هر چه روید از بی محتاج رست تاباید طالبی چیزی که جست

3198. Her ne bitti ise muhtaçtan dolayı bitti, tâ ki bir şey isteyen bir tâlibi bulsun.

Âlem-i vücûdda zuhûr eden ve neşv ü nemâ bulan her bir şey, o şeye muhtâc olanlar için zuhûr etti, tâ ki o biten ve neşv ü nemâ bulan şey, kendisini isteyen ve arayan bir tâlibi bulsun.

حق تعالی گر سماوات آفرید از برای دفع حاجات آفرید

3199. Hak Teâlâ eğer gökleri yarattı ise, hâcellerin ref'i için yarattı.

هر کجا دردی دوا آن جا رود هر کجا فقری نوا آن جا رود

3200. Her nerede bir derd vardır, devâ oraya gider. Her nerede bir fakr var-
[3210] dır, azık oraya gider.

هر کجا مشکل جواب آن جا رود هر کجا کشتی است آب آن جا رود

3201. Her nerede müşkil vardır, cevâb oraya gider. Her nerede ekin vardır, su oraya gider.

آب کم جو تشنگی آور به دست تا بجوشد آب از بالا و پست

3202. Suyu az iste, susamışlık ele getir, tâ ki su yukarıdan ve aşağıdan kaynasın.

"Su"dan murâd, hakâyık ve maârif-i ilâhiyyedir. Ve "suyun yukandan kaynaması," hakâyık ve maârif-i melekûtünin zuhûrudur, ve "aşağıdan kaynaması," hakâyık ve maârif-i mülkî ve kevninin zuhûrudur. Ya'ni "Hakâyık

ve maârif-i mülkî ve melekûtînin zuhûrunu az iste! Münhasıran teveccühün bunlara olmasın. Zât-ı Hakk'a vusûl aşkını ve susuzluğunu ele getir Bu aşk ve taleb neticesinde vuslat hâsıl olduğu vakit تَاكَلُّوْا مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ اَرْجُلِهِمْ (Mâide, 5/66) ya'ni "Onlar yukanlarından ve ayaklarının altından yerler idi" âyet-i kerîmesindeki işâret vech ile, bu hakâyık ve maârif-i ilâhiyye hem yu-kardan ve hemî de aşağıdan kaynasın. Zîrâ atâ-yı ilâhî ihtiyâca göre olur.

تا نزايد طفلک نازک گلو کی روان گردد ز پستان شیر او

3203. *Boğazı nâzik olan çocukcağız doğmadıkça memeden onun sütü ne vakit akıcı olur?*

Bu taleb ve susuzluk neticesinde senin tıfl-ı isti'dâdın doğar ve o vakit se-nin ümm-i rakûbun olan bu âlem-i kevnin memesinden, ya'ni esmâ ve sı-fât-ı ilâhiyyenin mezâhiri olan her bir sûret-i kevnîyyeden maârif ve hakâ-yık-ı mülkiyye ve melekûtîyye sütleri akıcı olur. Nitekim boğazı nâzik ve za-yıf olan çocukcağız doğmadıkça, anasının memesinden onun sütü ne vakit akıcı olur?

رو بدین بالا و پستیها بدو تا شوی تشنه و حرارت را گرو

3204. *Git, yükseklerde ve alçalarda koş, tâ ki susamış ve harârete rehin olasın!*

"Git, bu aşk ve hevâ ile yükseklerde ve alçalarda koş! Ya'ni esnâ-yı sü-lûkte rûhâniyet ve cismâniyet âlemlerinde koş ve çalış! Tâ ki vuslat-ı Hakk'a susamış ve harâretin mahbûsu olasın." "Girev", rehin demektir.

بعد از آن از بانگ زنبور هوا. بانگ آب جو بنوشی ای کیا

3205. *Ondan sonra hevâ arısının sadâsından, ey büyük, ırmak suyu sadâsını işitirsin.*

"Hevâ", burada, aşk ve muhabbet demektir. "Niyûşiden" (نیوشیدن), işitmek ma'nâsındır. Ya'ni, "Ey himmeti âlf olan ulu sâlik, bu koşma ve çalışmadan sonra başında dönen ve dolaşan bu aşk ve muhabbet arısının vızıltsısından, maârif ve hakâyık-ı ilâhiyye ırmağının akması sadâsını işitirsin ve kalbine la-yenkatı' vâridât-ı gaybiyye nüzûl eder."

حاجت تو کم نباشد از حشیش آب را گیری سوی او میکشیش

3206. *Senin hâcetin haşîştten noksan olmadı; suyu tularsın, onu, onun tarafına çekersin.*

"Haşîş", ot ve sebze ve nebâtât demektir. Ya'ni "Sen, insan olmak i'tibâ-riyle mahlûkât-ı sâire üzerine mükerrerrem olduğun için, senin hâcetin ottan ve sebzeden noksan ve aşağı değildir. Sen nebâtâtın suya olan ihtiyâcını idrâk edersin ve suyu tutup onların tarafına çeker ve onları sularsın."

گوش گیری آب را تو میکشی سوی زرع خشک تا یابد خوشی

3207. *Sen kulağı tutarsın, suyu hoşluk bulmak için kuru ekin tarafına çeker-sin.*

"Güş giriften-i âb", suyun kulağını tutmak, suyu zor ile akıtmaktan kinâ-yedir. Ya'ni "Letâfet ve tarâvet bulmak için sen suyu kuru ekin tarafına zor ile ve zahmet ile akıtır-sın. Zîrâ sen bunların suya muhtâç olduğunu bilirsin. Onların suya olan ihtiyâcını seni bu fiil tarafına çeker."

زرع جان را کش جواهر مضمر است ابر رحمت پر ز آب کوثر است

3208. *Can zer'ine ki, onun cevherleri muzmerdir, rahmet bulutu Kevser su-yundan doludur.*

"Hakâyık ve maârif-i ilâhiyye cevherleri gizli olan can tarlasının üzeri-ne sâye salan rahmet-i ilâhiyye bulutu Kevser suyundan, ya'ni tecelliyât-ı ilâhiyyeden doludur." O rahmet bulutu o tecelliyâtı cân tarlasına yağdırma-ğa başlayınca, onda gizli olan hakâyık ve maârif-i ilâhiyye cevherleri baş-gösterir.

تا سقاہم ربہم آید خطاب تشنه باش اللہ اعلم بالصواب

3209. *Nihâyet "Onların Rabb'i onları suladı" hitâbı gelsin; susamış ol, Al-lah doğruyu çok bilicidir.*

Nihâyet bu rahmet-i ilâhiyye neticesinde وَ سَقَّيْهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُورًا (İnsân, 76/21) ya'ni "Onların Rabb'i, onlara temiz şarâb içirdi" hitâbı gelsin. Binâ-enaleyh sen vuslat-ı Hakk'a teşne ol ve susa! Ayn-ı sâbiten ve isti'dâd-ı eze-linin iktizâsı ne ise, Allah 'Teâlâ onu bilir ve lisân-ı isti'dâd ile vâki' olan ta-leb ve ihtiyâcına göre sana atâlar eder. Beyit:

*Sekâhum Rabbühüm hamnn için âşıklar ey Nakşi
Erer ma'sûkuna onlar mekândan lâ-mekân söyler.*

آمدن زن کافر باطل شیر خواره بنزدیک مصطفی علیه السلام
و ناطق شدن عیسی وار بمعجزات رسول علیه السلام

Mustafâ (a.s.)'ın huzûruna bir sût emen çocuğu ile kâfir kadının
gelmesi ve Resûl (a.s.)'ın mu'cizâtıyla İsâ gibi konuşması

هم از آن ده يك زنی از كافران سوی پیغمبر دوان شد ز امتحان

3210. *O köyden, kâfirlerden bir kadın dahi, imtihanından dolayı Peygamber ta-
[3220] rafına koşucu oldu.*

Resûl-i zîşân Efendimiz'in mu'cizesiyle beyaz olup avdet eden zenci köle-
nin köyünde sâkin kâfirlerden bir kadın dahi, peygamber olup olmadığını tec-
rübe ve imtihan için Resûl-i Ekrem hazretleri tarafına koşucu oldu.

پیش پیغمبر در آمد با خیمار کودکی دو ماهه ز نرا در کنار

3211. *İki aylık çocuk, kadının kucagında olarak, baş örtüsüyle Peygamber'in
huzûruna geldi.*

"Hımâr", baş örtüsü demektir.

گفت کودک سلم الله عليك یا رسول الله قد جئنا اليك

3212. *Çocuk dedi: "Allah sana selâmet versin, yâ Resûlallah, biz sana geldik."*

مادرش از خشم گفتش هی خموش کیت در افکند این شهادت را بگوش

3213. *Onun anası öfkesinden ona dedi: "Hey sus! senin kulağına bu şehâde-
ti kim bıraktı?"*

این کیت آموخت ای طفل صغیر که زبانت گشت در طفلی جریر

3214. *"Ey küçük çocuk, bunu sana kim öğretti, senin dilin çocuklukta cerîr oldu."*

"Cerîr", çekmek ma'nâsına olan "cerr"dendir. "Zebân-ı Cerîr", tünd-zebân
ve söyleyici olmaktan kinâyedir. Ve Cerîr, meşhur bir şâirin ismi olup, bura-

da fasîh ma'nâsına istiâre olunmuştur. Kadın çocuğuna hitâben, öfkesinden dedi ki: "Ey küçücük çocuk, bu büyük adamlar gibi söz söylemeyi sana kim öğretti ki, senin dilin böyle çocuklukta fasîh oldu?"

گفت حق آموخت آنکه جبرئیل در بیان با جبرئیل من رسیل

3215. *Dedi: "Hak öğretti, ondan sonra Cebîrâil. Beyânda ben Cebîrâil ile resîlim."*

"Resîl" kelimesinin müteaddid ma'nâları vardır; burada hem-zebân ve hem-âvâz ma'nâsındadır. Çocuk anasının suâlîne cevâben dedi ki: "Bu söyle-digim sözleri, isti'dâd-ı ezelim muktezâsınca Hak öğretti. Ondan sonra bu âlem-i kevnde, bu isti'dâdımın îcâbı olan sözleri Cebîrâil (a.s.) ta'lîm etti. Bî-nâenaleyh ben beyân-ı ma'nâ husûsunda Cebîrâil (a.s.) ile hem-zebânım ve bir dil ile tekellüm ederim."

گفت کو گفتا که بالای سرت می بینی کن بیلا منظر

3216. *Dedi: "Hani?" Dedi: "Başının üstünde görmüyor musun, nazarını yukarıya et!"*

Anası çocuğa dedi: "Hani Cebîrâil?" Çocuk cevâben dedi: "İşte, başının üstünde duruyor, görmüyor musun, nazarını yukarıya kaldır!"

"Manzar", ism-i mekândır, bakacak mahal demektir. Ve insanın nazar edeceği mahalli ve a'zâsı gözüdür. Ya'ni, mahall-i nazar olan gözünü yukarıya dik, demek olur.

ایستاده بر سر تو جبرئیل مرا گشته بصد گونه دلیل

3217. *"Senin başının üzerinde Cebîrâil durmuş, muhakkak bana yüz nevi' ile delîl olmuştur."*

گفت می بینی تو گفتا که بلی بر سرت تابان چو بدر کاملی

3218. *Dedi: "Sen görüyor musun?" Dedi ki: "Evel, senin başının üzerinde bir bedr-i kâmil gibi parlayıcıdır."*

Çocuğun anası: "Sen görüyor musun?" dedi. Çocuk dahi ona cevâben dedi ki: "Evet, senin başının üzerinde, ayın on dördü gibi parlayıcı bir haldedir."

می بیآموزد مرا وصف رسول زان علوم می رهاوند زین سفول

3219. *"Bana Resîl'ün vâsfını öğretiyor; beni o yüksek cihetten bu yere batmakla kurtarıyor."*

"Hz. Cibrîl, âlî mertebeden bana Resûl-i zîşân hazretlerinin evsâf-ı nebevîsini ta'lim ediyor; o yüksek mertebeden benî yere batmaktan ve alçaklıklara gömûlmekten kurtanyor."

پس رسولش گفت ای طفل رضیع چیست نامت باز گو و شو مطیع

3220. *Ba'dehû ona Resûl buyurdu ki: "Ey sül emen çocuk! Adın nedir? Açık söyle ve mutî ol!"*

گفت نام پیش حق عبد العزیز عبد عزى پیش این يك مشئت حیز

3221. *Dedi: "Benim adım Hak indinde Abdülazîz'dir. Bu bir avuç mef'ûl indinde Abd-i Uzzâ'dır."*

Emr-i Rîsâletpenâhî üzerine çocuk dedi ki: "Benim adım, Hak Teâlâ hazretlerinin ilm-i ilâhîsinde Abdülazîz'dir. Ve benim ayn-ı sâbitem Azîz ism-i şerîfinin mazhandır; fakat bu âlem-i kevnde bu bir avuç şeytanın düzdüğü mef'ûller indinde Abd-i Uzzâ'dır." "Hîz", lügatte puşt oğlana ve mef'ûle derler. Burada, şeytanın taht-ı tasarrufunda olan kefere murâd buyrulur. "Uzzâ" zamân-ı câhiliyyette Arab'ların tapıkları bir putun ismidir ki Necm sûre-i şerîfesinde *أَفَرَأَيْتُمُ اللَّاتَ وَالْعُزَّىٰ* (Necm, 53/19) ["Gördünüz mü o Lât ve Uzzâ'yı..."] âyet-i kerîmesinde ismi zikr olunmuştur.

من ز عَزَى پاك و بيزار و برى حق آنكه دادت این پیغمبرى

3222. *"Sana peygamberliği veren zât hakkı için, ben 'Uzzâ'dan pâk ve bîzâr ve berîyim."*

كودك دو ماهه همچون ماه بدر درس بالغ گفت چون اصحاب صدر

3223. *Mâh-ı bedir gibi olan iki aylık çocuk, ashâb-ı sadr gibi bâliğin dersini söyledi.*

Yüzü, ayın on dördü gibi parlak olan iki aylık bir çocuk, senelerce medreselerde, mekteplerde ilim tahsîl edip, makâm-ı sadra ve riyâsete geçen bir kimse gibi bâliğ olan adamlara mahsûs dersi ve ma'nâyı söyledi ki, o ders ve ma'nâ dahi tevhîd-i Hak ve tasdîk-ı nübüvvetir.

پس حنوط آندم ز جنت در رسید تا دماغ طفل و مادر بو کشید

3224. *Ba'dehû o demde cennetten hanûl erişti; hattâ çocuğun ve ananın dimâğ-ı koku çekti.*

"Hanût", burada latîf koku ma'nâsıdır. Ya'ni "Resûl-i zîşân Efendimiz'in bu ikinci mu'cizesi dahi zâhîr olduktan sonra, suâl ve cevâbı müteâkib, cennet tarafından bir latîf koku erişti. Bu koku çocuğun ve anasının dimâğına kadar vâsıl oldu." Zîrâ onların isti'dâd-ı ezelisinde, îmâna kabiliyyet olduğundan, onların meşâmm-ı rûhları, bu âlem-i gaybdan gelen latîf kokuyu çekti. Nitekim bu âlem-i ervâhdan gelen latîf kokuları, el-an dahi duymakta olan ehl-i ma'nâya tesâdüf olunmaktadır.

هر دو می گفتند که خوف و سقوط جان سپردن به برین بوی حنوط

3225. *Her ikisi dediler ki: "Korkudan ve sukûtdan ise bu hanût kokusu üzerine cân teslim etmek evlâdır."*

Mu'cize-i Risâletpenâhî ile, mertebe-i bülûğa vâsıl olan çocuk ile, küfür içinde olan vâlidesi ba'de'l-îmân bu latîf kokuyu duyunca, dediler ki: "Dünyâda yaşayıp, tekrâr küfür ve inkâra düşmek korkusundan ise, bu hanût kokusu üzerine cân teslim etmek evlâdır." "Hanût", *Akrebü'l-Mevârid*'in beyânına göre ölümlerin kefenlerine ve cisimlerine konulan her nevi' güzel kokuya ve bozulmayı men' eden her nevi' edviyeye derler. Burada, onların îmânlarının fesâdını men' eden koku ma'nâsına gelir.

آن کسی را کش معرف حق بود جامد و نامیش صد صدق زند

3226. *O kimse ki, onun muarrifi Hak ola, câmid ve nâmî ona yüz saddak vurur.*

"Muarrif", bir kimsenin vasfını ta'rif ve beyân eden kimseye derler. Ve zamân-ı Hz. Pîr'de bir cenâzenin namazı kılınmak için musallâya vaz' olunduğu esnâda öne geçip, evsâf-ı meyyiti ve îcâb ettikçe, evsâf-ı ekâbiri hâzîrûna hitâben beyân eden kimseye derler. Nitekim *Menâkıb-ı Sipehsâlâr* da Hz. Pîr-i destgîrin âlem-i bakâya intikâllerinde şöyle vâki' olmuştur: نواب سلطنت و امرا نعر را بر داشته بشمشیر و چوب خلق را دور می گردانیدند و باز دحام تمام نزدیک نماز شام بمعنی رسیدن معرف چنانکه عادت باشد پیش آمد جهت شیخ صدر الدین قنوی رحمة الله علیه گفت فرما ملک المشایخ مولانا اکمل الدین طیب گفت معرف ادب گوش دار که ملک المشایخ حقیقی حضرت مولانا بود و رحلت فومود Ya'ni "Nüvvâb-ı saltanat ve ümerâ, na'sı kaldırıp kılıç ve so-palar ile ahâlîyi teb'id ederler idi. Büyük bir kalabalık ile, akşam namazına yakın musallâya eriştiler. Âdet olduğu üzere muarrif öne geçip, Şeyh Sadreddin Konevî (k.s.) için: "Buyur, melikü'l-meşâyih" dedi. Mevlânâ Ekmelüddîn Tabîb dahi: "Muarrif, edebi muhâfaza et, zîrâ melikü'l-meşâyih-i hakikî Hz. Mevlânâ idi ve rihlet buyurdu" dedi.

Ya'ni "O Server-i âlem (s.a.v.) Efendimiz'in muarrafı Hak Teâlâ hazretleri olduğundan, onun huzûr-ı saâdetinde nebâtât ve cemâdât kelâm-ı nebevîleri-ni tasdikân yüz "saddak" vurur." "Saddak", tef'îl bâbından, fil-i mâzîdir, tas-dîk etti, demektir.. Hind şârihlerinden Velî Muhammed Ekberâbâdî der ki: "Bu kelime "dâl"ın teşdîdiyle değil, tahfîfiyle olmak icâb eder. Teşdîd ile olması, za-rûret-i vezn içindir; zîrâ tasdikten sîga-i mâzînin burada ma'nâsı yoktur."

آن کسی را کش خدا حافظ بود مرغ و ماهی مر ورا حارس شود

3227. O kimsenin ki *Hudâ Hâfız*'ı ola, kuş ve balık muhakkak onun bekçisi olur.

بودن عقاب موزه رسول علیه السلام و بردن بر هوا و نگون کردن
و از موزه مار سیاه افتادن

*Tavşancıl kuşunun Resûl (a.s.)'ın müzesini kapması ve havaya
götürmesi ve baş aşağı etmesi ve müzeden kara yılan düşmesi*

"Ukab", tavşancıl kuşu; "mûze", çizme, iç edik, mest, lapçın ma'nâlarına-dır ki, abdest alındıktan sonra üzerlerine mesh olunur.

اندرین بودند کاواز صلا مصطفی بشنید از سوی علا

3228. Bunun içinde idiler ki, *Mustafâ* yukarı taraftan, *salâ sadâsı* işitti.

Bu küçük çocuk, anası ile meşgûliyet içinde iken *Mustafâ* (s.a.v.) Efendi-miz hazretleri, yukandan ezan sesini işittiler. "Alâ", feth ve med ile, yükseklik ma'nâsınadır; ve zamme ile de ["ulâ"] telaffuz olunur.

خواست آبی و وضو را تازه کرد دست و رو را شست او زان آب سرد

3229. Su istedi ve abdesti tazeledi; o soğuk sudan elini ve yüzünü yıkadı.

هر دو پا شست و بموزه کرد رای موزه را بر بود يك موزه رای

3230. Her iki ayağını yıkadı ve re'yini lapçına etti; bir lapçın kapıcı, lapçını
[3240] kaptı.

Resûl-i zîşân Efendimiz abdest almak için ayaklarından mestlerini çıkarmış idi. Abdest bittikten sonra, mestlerini giymek istedi ve re'ylerini lapçınlar tarafına tevcih etti; fakat bir lapçın kapıcı, lapçınları kapıverdi.

دست سوی موزه برد آن خوش خطاب موزه را بر بود از دستش عقاب

3231. *O hoş-hitâb, elini lapçın tarafına götürdü, lapçını onun elinden tavşancıl kuşu kaptı.*

موزه را اندر هوا برد او چو باد پس نگون کرد و از آن ماری فناد

3232. *O lapçını rüzgâr gibi havaya götürdü, sonra baş aşağı etti ve ondan bir yılan düştü.*

در فناد از موزه يك مار سياه زان عنایت شد عقابش نيك خواه

3233. *Mestten bir kara yılan düştü; o inâyetten ona tavşancıl kuşu iyilik isteyeniyici oldu.*

Tavşancılın havada tersine döndürdüğü mestin içinden bir kara yılan yere düştü; Hak Teâlâ hazretlerinin inâyetinden dolayı bir kuş, Server-i âlem Efendimiz'in iyiliğini isteyeniyici oldu.

پس عقاب آن موزه را آورد باز گفت هین بستان و رو سوی نماز

3234. *Sonra o kuş, o mesti geri getirdi, dedi: "Âgâh ol, al ve namaz tarafına git!"*

از ضرورت کردم این گستاخی من ز ادب دارم شکسته شاخی

3235. *"Bu küstahlığı zarûret cihetinden yaptım; ben edebden bir boynuzu kırılmışlık tutarım."*

"Şikeste-şâhî", ya'ni "boynuzu kırılmışlık" menkûb ve baş aşağı olmaksızın kinâyedir. Ya'ni tavşancıl kuşu, huzûr-ı Risâlet-penâhiye tekrâr mestlerini getirdiği vakit, dedi ki: "Yâ Resûlallâh! Ben bu edepsizliği zarûret sebebiyle yaptım, yoksa ben senin huzûr-ı saâdetinde kemâl-i edebden nâşî menkûb ve başı aşağıya eğilmiş bir haldeyim."

وای کو گستاخ پای می نه د بی ضرورت کش هوا فتوی دهد

3236. *"Uay o kimseye ki, o küstâh olarak bir ayak koyar, zarûretsiz ki, ona hevâ fetvâ verir."*

"Vay o kimsenin hâline ki, o senin huzûr-ı saâdetine zarûret olmadığı halde edebsizce bir adım atar ve bu adımı atmak husûsunda ona hevâ-yı nefsa-nîsi fetvâ verir."

پس رسولش شکر کرد و گفت ما این جفا دیدیم و خود این بد و فا

3237. *Ba'dehû Resûl ona şûkr etti ve dedi: "Biz bunu cefâ gördük ve bu ise vefâ imiş."*

Tavşancılın bu beyânını müteâkib Resûl-i Ekrem hazretleri ona teşekkür etti. Nitekim الله يشكر الناس لم يشكر الله ya'ni "Nâsa şûkr etmeyen kimse, Allâh'a şûkr etmez" buyururlar. Ve kuşa teşekkürden sonra buyurdular ki: "Biz senin bu yaptığın hareketi cefâ ve ezâ gördük, halbuki o fil ve hareket cefâ değil, vefâ imiş."

موزه بربودی و من درهم شدم تو غم بردی و من در غم شدم

3238. *"Lapçını kaptın ve ben müşevveş oldum; sen benim gamımı götürdün ve ben gamda oldum."*

"Ey kuş, sen benim lapçını kaptın ve senin bu tecâvüzünden dolayı ben müşevveş oldum. Sen benim gamıma sebep olan yılanı def' ve izâle ettin, böyle iken ben gamda oldum; ya'ni ben gamımın gitmesinden dolayı, gama dîçâr oldum."

گرچه هر غیبی خدا ما را نمود دل در آن لحظه بخود مشغول بود

3239. *Gerçi her bir gaybı Hudâ bize gösterdi, gönül o lahza içinde kendisiyle meşgûl idi.*

İsmâil-i Ankaravî (k.s.) bu beytin gerhinde buyururlar ki: "Bu beyt-i şerifde enbiyâ ve evliyâ hazarâtının dâimâ ahvâl-i gaybiyyeye muttali' olmadıklarına ve ekser-i zamanda kendi halleriyle ve ahvâl-i kalbiyyeleriyle meşgûl olduklarına ve bu meşgûliyetleri âlemde olan gaybı müşâhede etmelerine hicâb olduğuna işâret vardır. Ve kezâ bu ma'nâyâ göre, gaybı bilen, bilmeyenden efdal olması lâzım gelmediğine de işâret buyurulmuştur."

Ve yine şârihlerden Bahru'l-Ulûm hazretleri buyururlar ki: "Nebiyy-i zîşânın kalb-i şerifi, kendi kalb-i şerifinin zâtını ve hakikatini müşâhede ederdi. Ve Zât-ı Hak, cemî'-i esmâsının ahadiyyeti ile insân-ı kâmilin gönülündedir. Binâenaleyh bu müşâhedede istîgrâk sebebiyle kâmilin ekvân tarafına teveccühü mümkün olmaz. Bu sûrette ekvânın ba'zısı ondan hicâba düşer." Bi-

nâenaleyh bu adem-i ittîlâ' ve ihticâb, ehl-i gafletin hâline kıyâs olunamaz. Nitekim kuş lisânından âtîde îzâh buyrulur.

گفت دور از تو که غفلت در تو رُست دیدم آن غیب را هم عکس تست

3240. *Dedi: "Gaflet senden uzaktır, sende bitti. O gaybı görmem dahi senin aksindir."*

Kuş dedi: "Yâ Resûlallâh! Senin gönlünün zâtıyla meşgûliyyeti, ehl-i gafletin kendi nefsiyle olan meşgûliyyetine kıyâs olunamaz ve gaflet senden uzaktır; zîrâ senin kalb-i şerîfin "Allah" ism-i câmi'inin tecellisi tahtında olup, Hak bilcümle esmâsının cem'iyyeti ile, senin kalb-i şerîfine sığmıştır." Nitekim hadîs-i kudside buyrulur: لا يسهنى ارضى ولا سماء ولا سماء ولكن يسهنى قلب عبد المؤمن التقي التقي Ya'ni "Ben yerime ve göğüme sığmadım, velâkin mü'min-i takî ve nakî kulumun kalbine sığdım." Böyle olunca bütûn ahvâl-i zuhûr ve butûn, mezâhir-i esmâiyyeden ibâret olduğundan, sende bitti ve senden neşv ü nemâ buldu; ben dahi bir mazhar-ı nâçiz olup, o cem'iyyet-i esmâiyye arasında bulunduğum için, benim o gaybı görmem dahi, senin kemâlâtının aksindendir.

مار در موزه بیینم در هوا نیست از من عکس تست ای مصطفی

3241. *"Yılanı havada mest içinde görürüm, ey Mustafâ, benden değildir, senin aksindir."*

"Yâ Resûlallah! Eğer ben havada lapçın içindeki yılanı gördüm ise, bu görüş benim kendimden değildir, belki senin müşâhedenin aksindendir."

Ankaravî hazretleri bu beyt-i şerîfin şerhinde buyururlar ki: "Vâris-i nebevî olan bir kâmilin mürîdi bulunan kimse, bir ma'nâyâ vâkıf ve bir tecellîye nâil olduğu vakit, onu o kâmilin bâtınının aksinden bilmek tarîk-ı edebdir." Filvâki' I. cildde kâtib-i vahyin mürted olması kıssasında beyân olunduğu üzere, o kâtib-i vahy, kendi kalbine aks eden vahyin pertevini, kendinden bildi ve neticede mürted oldu.

عکس نورانی همه روشن بود عکس ظلمانی همه گلخن بود

3242. *Nûrânînin aksi hep rûşen olur; zulmânînin aksi de hep kûlhan olur.*

Nûrânî ve rûhânî olan zevât-ı şerîfenin aksi hep nûrânî ve rûhânî olur; ve zulmânî ve nefsânî olan kimselerin aksi de, hep kûlhan mesâbesinde olan bu âlem-i süflîye mensûb ve nefsânî olur.

عکس عبد الله همه نوری بود عکس بیگانه همه کوری بود

3243. *Abdullahın aksi hep nûra mensûb olur; yabancıнын aksi hep körlük olur.*

"Abdullah"dan murâd, abdiyyet-i mahza mertebesinde bulunan insân-ı kâmilidir; zirâ bir kimse, kimin taht-ı irâde ve tasarrufunda ise, o onun ilâhıdır. Nefsin tasarrufu altında bulunanlara "abdü'n-nefs" ve rûhun ezvâkı ve tasarrufu altında bulunanlara da "abdü'r-rûh" demir. Ancak kendi irâde ve tasarrufunu, Hakk'ın irâde ve tasarrufunda mahv eden kâmillere "abdullah" denir. Binâenaleyh böyle bir abdullâhın aksi, hep nûra mensûb olur; ve Hak'dan gâfil ve ona yabancı olan kimselerin aksi de, hep körlük olur. Ve hâsılı Hak'dan gaflet olur.

عکس هر کس را بدان ای جان بین پهلوی جنسی که خواهی می نشین

3244. *Herkesin aksini bil, ey cân gör! İsteddiğin bir cinsin yanına otur!*

Ey Hak yoluna sâlik olan cân, her musâhib olacağın kimselerin akislerine dikkat edip, kalbine olan te'sirini bil ve gör; ondan sonra istediğin bir cinsin yanına otur ve onunla musâhib ol! Zirâ sohbetin te'siri ve tabiat sânikdır. Onun için âyet-i kerîmede *يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ* (Tevbe, 9/119) ya'ni "Ey îmân eden kimseler, Allah'dan korkun ve sâdiklar ile berâber olun" buyrulmuştur.

وجه عبرت گرفتن ازین حکایه و یقین دانستن که ان مع العسر يسراً

Bu hikâyeden ibret almak ve "İnne maa'l-usri yûsran" ma'nâsını muhakkak bilmek

عبرتست این قصه ای جان مرا تا که راضی باشی در حکم خدا

3245. *Ey cân, bu kıssa muhakkak sana ibrettir, lâ ki Hudâ'nın hükmünde râzı olası.*

Ey tarîk-ı Hakk'a sâlik olan cân, bu kuş ve mest ve yılan kussasını, ibret alıp, Hakk'ın hükmüne ve kazâsına râzı olman için beyân ettik. Zirâ çok çir-

kin görünen şeylerin altında gizlenmiş iyilikler ve güzellikler vardır. Nitekim âyet-i kerîmede عَسَىٰ أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَعَسَىٰ أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ (Bakara, 2/216) ya'nî "Ola ki kerîh gördüğünüz şey, sizin için hayırlı olsun; ve ola ki mahbûb gördüğünüz şey, sizin için şerli olsun" buyrulur.

تا که زیرک باشی و نیکو گمان چون بینی واقعه بد ناکهان

3246. *Tâ ki ansızın kötü bir vâkıa gördüğün vakit, zekât ve hüsn-i zanlı olasin.*

Bu hayât-ı sûriyyede başına kötü bir vak'a hâdis olduğu vakit, bu kıssadan ibret alarak, zekâvet ve dirâyetini kullanarak, bu fenâ vak'anın zımında ki hayn ve fâideyi teemmül ve Hakk'ın hüküm ve kazâsına karşı hüsn-i zan edesin. Nitekim âyet-i kerîmede فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا (İnşirâh, 94/5-6) ya'nî "Muhakkak güçlük ile berâber kolaylık vardır; muhakkak güçlük ile berâber kolaylık vardır" buyrulur.

Ma'lûm olsun ki, esmâ-i ilâhiyye Cemâl ve Celâl ve Nâfi' ve Dârr ve Hâdî ve Mudil ve Kahrî ve Latîf ilh... gibi mütekâbildir; ve âlem-i sûret ise bu esmâ-i ilâhiyyenin mahall-i tecellîsidir; ve esmâ ise aslâ ta'tûl kabûl etmez. Binâenaleyh kahr ile vâkî' olan tecellîyi, tecellî-i lutfi ve Dârr ismi ile vâkî' olan tecellîyi, tecellî-i nef'î ta'kîb eder. Ve cemâlinde celâlî, celâlinde de cemâli gizlidir. Şu halde bir fenâ vak'a hâdis olduğu vakit, mutlak onun zımında bir lutf gizlidir.

دیگران کردند زرد از بیم آن تو چو گل خندان گه سود و زیان

3247. *Başkaları onun korkusundan sarı olurlar; sen ise fâide ve zarar vakti gül gibi handân!*

Ey sâlik, bu zikr olunan hakîkati bilince, görürsün ki, başkaları ya'nî bu hakîkate vâkıf olmayanlar, o fenâ vak'anın korkusundan sararıp solarlar. Sen ise, açılmış bir gül gibi tecellî-i kahrî ve lutfinin ikisinde de handân bir halde bulunursun.

زانکه گل گر برگ برگش می کنی خنده نگذارد نگرده منشی

3248. *Zîrâ ki gülü yaprak yaprak koparsan, handeyi bırakmaz, münsenî olmaz.*

"Münsenî", iki kat olmak, bükülmek demektir. Ya'nî "Gülü yaprak yaprak koparsan, onun güllüğü ve letâfeti gitmez ve bu koparılmak kahrından hâlî değişip, pejmürde olmaz ve gamdan beli bükülmez." Ba'zı nüshalarda "münsenî" yerine "münteni" vâkî'dir; ve "münteni", fenâ kokmuş demektir. Ya'nî

"Gül yaprak yaprak koparılsa letâfetini gaib edip, kokmuş bir hâle gelmez" demek olur.

گوید از خاری چرا افتم بغم خنده را من خود ز خار آورده ام

3249. *Der ki: "Bir dikenden niçin gama düşeyim? Handeyi ben muhakkak dikenden gelirmişim."*

Gül lisân-ı hâl ile der ki: "Ben bir dikenden dolayı niçin gama düşeyim; zî-râ ben açılıp latîf kokular saçmayı sâkımdaki dikenlerden peydâ ettim." Bunun gibi, Hak yolunun sâlikleri de gül gibi der ki: "Ben âlem-i rûhâniyetteki açılmayı, âlem-i nefsânîyetteki kahr dikenleri yüzünden buldum; binâena-leyh tecellî-i kahrî ile niçin gama düşeyim?"

هر چه از تو یاوه گردد از قضا تو یقین دانکه خریدت از بلا

3250. *Kazâ cihetinden senden her ne zâyî' olursa, sen yakîn bil ki, seni belâ-dan satın aldı.*

Kazâ-yı ilâhî yüzünden, eğer senden bir mal zâyî' oldu veyâ bir hastalığa dûçar oldun ise, muhakkak bil ki, o kazâ-yı ilâhî, senin başına gelecek olan bir büyük belâyı def etti.

مَا التَّصَوُّفُ قَالَ وَجَدَانُ الْفَرَحُ فِي الْقَوَادِ عِنْدَ آتِيَانِ التَّرَحُّ

3251. *"Tasavvuf nedir?" dedi: "Meşakkat gelmesi indinde, kalbde ferah bulmaktır."*

Birisi, birine "Tasavvuf nedir?" diye sordu. O da: "Meşakkat geldiği vakit, kalbde ferah bulmaktır," diye cevâb verdi.

Tasavvuf hakkında evliyâullahın sözleri pek çoktur. Eğer hepsi toplansa, müstakil bir kitâb olur. Ezcümle nümûne olarak ba'zı zevâtın bu bâbdaki sözleri ber-vech-i âfî zikr olunur: Bâyezîd-i Bistâmî hazretleri buyurur: "Tasavvuf râhat kapısını kendi üzerine kapayıp, mihnet dizinin arkasında oturmaktır."

Ebû Bekir Şiblî buyurur: "Tasavvuf, bir kimse vücûda gelmemiş olduğu zaman nasıl idiye, öyle olmasıdır."

Ebû İshak buyurur: "Tasavvuf safâi-i esrârdır ve Cebbâr'ın rızasına müteallık olan ameli işlemek ve ihtiyârî olmaksızın halk ile sohbet eylemektir."

Sümnûn-i Muhib buyurur: "Tasavvuf odur ki, hiçbir şey senin mülkûn ol-mıya ve sen hiçbir şeyin mülkû olmıyasın."

Ebû Bekir Kettânî buyurur: "Tasavvuf, safvet-i müşâhededir. Tasavvuf, bütün ahlâk-ı hamîdendir; kimin güzel ahlâkı ziyâde ise, tasavvufu dahi ziyâdedir."

Cüneyd-i Bağdâdî buyurur: "Tasavvuf bir zikirdir, sonra bir vecddir; sonra ne budur ve ne de odur; çünkü bunlar nasıl yok idiyse, yine öylece kalmazlar."

آن عقابش را عقابی دانکه او در ربود آن موزه را زان نیک خو

3252. *Onun ikâbını bir tavşancıl kuşu bil ki o, o lapçını o iyi huyludan kaptı.*

Hak Teâlâ hazretlerinin ikâbını ve tecellî-i kahrîsini, hakkında رَأَيْتَ لَعَلِّ (Kalem, 68/4) ["Ve sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin"] buyrulan o iyi huylu Resûl-i zîşânın mestini kapan bir tavşancıl kuşu mesâbesinde bil ve anla ki, o tecellî-i kahrî senden büyük bir belâyı def' etmek için vâkı' olmuştur.

تا رهند پاش را از زخم مار ای خنک عقلی که باشد بی عثار

3253. *Tâ ki onun ayağını yılanın yarasından kurtarsın. Ey, ne mutlu bir akla ki isârsız ola!*

"İsâr", kitâb vezninde olup, insanın ve hayvanın ayağı kayarak yere kapanması ma'nâsındadır. Ya'ni "O tavşancıl kuşu Resûl-i zîşânın mübârek ayağını yılanın sokmasından kurtarmak için, mestini kapmış idi. Ey ne mutlu öyle bir akla ki, böyle bir belâ-yı ilâhî ve kazâ-yı rabbânî geldiği vakit, Hakk'a i'tirâz sûretiyle ayağı kayıp, esfel-i sâfilîne yüz üstü düşmiye!"

گفت لا تأسوا علی ما فاتکم ان آتی السرحان وأردی شاتکم

3254. *Buyurdu ki: "Sizden fevt olan şey üzerine me'yûs olmayın; eğer kurt gelirse ve sizin koyununuzu helâk ederse de."*

Hak Teâlâ hazretleri Kur'ân-ı Kerim'de sûre-i Hadîd'de buyurdu ki: لَكُمْ (Hadîd, 57/23) Ya'ni "Sizden fevt olan şey üzerine me'yûs olmayın!" Bînâenaleyh eğer kazâ-yı ilâhî cihetinden kurt gelip sizin koyununuz helâk ederse, onun fevtinden ye'se düşmeyin!

کآن بلا دفع بلاهای بزرگ و آن زیان منع زیانهای سترگ

3255. *Ki o belâ, büyük belâların def'idir; ve o ziyân, cesîm ziyânların men'idir.*

O kazâ-yı ilâhî cihetinden gelen belâ, yine kazâ-yı ilâhî cihetinden gelecek olan büyük belâların def'i içindir; ve o ziyân dahi, cesîm ziyânların men'

etmek içindir. Nitekim القضا يرد بالقضا ya'ni "Kazâ, kazâ ile reddolunur" buyurulmuştur.

استدعای آن مرد از موسی علیه السلام زبان بهایم و طیور

O adamın Mûsâ (a.s.)dan hayvanların ve kuşların dilini istid'âsı

گفت موسی را یکی مرد جوان که بیاموزم زبان جانوران

3256. *Mûsâ'ya bir delikanlı adam dedi ki: "Bana hayvanların dilini öğret!"*

تا بود کز بانگ حیوانات و دد عبرتی حاصل کنم در دین خود

3257. *"Tâ ola ki hayvanların ve yırtıcıların dilinden kendi dinimde bir ibret hâsıl ederim."*

"Eğer ben bu hayvânâtun dillerini öğrenip anlar isem, kendi dinim ve ahlâkım hakkında bir ibret ve nasihat almış olurum."

چون زبانهای بنی آدم همه در پی آبست و نان و دمدمه

3258. *"Çünkü benî-âdemin dilleri hep, su ve ekmek ve demdeme arkasındadır."*

"Benî-âdem sözlerini te'min-i menfaat için söylerler ve maksadlarını hîle ile saklarlar; binâenaleyh onların sözlerinden ibret almak ve mütenassih olmak kâbil olmaz."

bu که حیواناترا dardı dıگر باشد از تدبیر هنگام گذر

3259. *"Câiz ki hayvanların intikâl hengâmının tedbîrinden bir başka derd olsun."*

"Belki hayvanların bu âlemden intikâl vaktinin tedbîrinden, insanların derdlerine benzemeyen başka derdleri vardır; ve ben onların dillerini öğrenmekle, onların derdlerine muttali' olup, ibret almış olurum."

گفت موسی رو گذر کن زین هوس کین خطر دارد بسی در پیش و پس

3260. *Hız. Mûsâ dedi: "Git, bu hevesten vazgeç, zîrâ önde ve arkada bunun tehlikesi vardır."*

- عبرت و بیداری از یزدان طلب نه از کتاب و از مقال و حرف و لب
 3261. "İbreti ve uyanıklığı Hâlık'dan iste, kitâbdan ve mütâlaadan ve harf-den ve dudaktan değil!"

- گرم تر شد مرد زآن منمش که کرد گرم تر گردد همی از منع مرد
 3262. *Adam onun ettiği men'den daha harîs oldu; kişi men'den harîs olur.*

O hayvan dilini öğrenmek isteyen adam, Mûsâ (a.s.)'ın men'inden, bu tabelde daha harîs oldu. Nitekim حریص علی ما منع ya'ni "İnsan men' olunduğu şeye harîs olur" fehvâsınca, bir şeyden men' olunduğu vakit, daha ziyâde harîs olur.

- گفت ای موسی چو نور تو بتافت هر چه چیز بود چیزی از تو یافت
 3263. *Dedi: "Ey Mûsâ, vaktâki senin nûrun parladı, her ne ki bir şey oldu, şeyliği senden buldu."*

O adam dedi ki: "Ey zamânın peygamberi olan Hz. Mûsâ, vaktâki senin nûr-ı nübüvvetin bu âlem-i kevnde parladı ve tulû' etti, her ne ki bir şey oldu, ya'ni kemâl gösterdi ise, o şeyliği ya'ni kemâli ve feyzi senden buldu."

- مرمر محروم کردن زین مراد لایق لطف نباشد ای جواد
 3264. *"Ey cevâd, beni bu murâddan mahrûm etmek, muhakkak senin lutfunun lâıyık olmaz."*

"Ey herkesin istediğini veren cömert, beni bu hayvan dilini öğrenmekten mahrûm etmek, muhakkak senin lutfunun lâıyık olmaz."

- این زمان قائم مقام حق توی یأس باشد گر مرا مانع شوی
 3265. *"Bu zaman Hakk'ın kâim-makâmı sensin, eğer bana mâni' olursan, ye's olur."*

"Bu zamanda Hakk'ın sıfâtı ile muttasıf olarak zâhir olan insân-ı kâmil ve nebiyy-i zîşân sensin, atâ-yı ilâhiyye halka senin elinle tevzî' olunur; eğer bana mâni' olursan, ye'se düşerim ve Allâh'ın bir kulunu ye'se düşürmek, senin kerîm olan hulkuna münâsib olmaz."

- گفت موسی یا رب این مرد سلیم سخره کردستش مگر دیو رجیم
 3266. *Mûsâ dedi: "Yâ Rab, bu bön adamdır, gâlibâ şeytân-ı racîm onu mas-kara etmiştir."*

"Selîm", burada sâf ve bön, ya'ni sâde-dil ve câhil ma'nâsınadır. "Racîm", taşlanmış ve koğulmuş demektir. Ya'ni "Mûsâ (a.s.) bu adamın ısrârı üzerine dedi: "Yâ Rab, bu sâf ve bön adamdır; istediği şeyin hakkında fenâ bir netice vereceğini idrâk edemiyor. Gâlibâ onu, bâb-ı izzetinden koğulmuş olan şeytan maskara etmiştir."

گر بیاموزم زیانکارش شود ور نیاموزم دلش بد میشود

3267. "Eğer öğretir isem, ona ziyânkâr olur; ve eğer öğretmez isem onun gönlü fenâ olur."

"Eğer hayvanların dillerini öğretir isem, onun hakkında bu ilim zarar verici olur ve eğer öğretmez isem, gönlü kırılıp ye'se düşer ve benden i'râz eder; ve benden i'râzı ise, Sen'den i'râz demek olup, hakkında gönlü fenâ olur."

گفت ای موسی بیاموزش که ما رد نکردیم از کرم هر گز دعا

3268. Buyurdu: "Ey Mûsâ, ona öğret ki, biz kerem cihetinden aslâ duâyı reddetmeyiz."

Hak Teâlâ hazretleri Mûsâ (a.s.)a buyurdu ki: "Ey Mûsâ, o adama öğret ve istediğini ver; zîrâ biz keremimiz cihetinden aslâ kulların duâsını reddetmeyiz."

گفت یا رب او پشیمانی خورد دست خاید جامها را بر درد

3269. Dedi: "Yâ Rab, o pişmânlık yer, elini çiğner, elbiselerini yırtar!"

Mûsâ (a.s.) o sâde-dil adama şefâaten cenâb-ı Hakk'a niyâz edip dedi ki: "Yâ Rab, o biçâre bu ilimden pişmân olur ve uğrayacağı felâketin şiddetinden elini çiğner ve elbiselerini yırtıp feryâd eder!"

نیست قدرت هر کسی را ساز و آ عجز بهتر مایه پرهیز گار

3270. [3280] "Kudret, her bir kimseye uygun değildir, acz perhîzkârın en iyi mâyesidir."

"Yâ Rab, ma'lûm-i ilâhîndir ki gerek maddî ve gerek ma'nevî kudret, her bir kimsenin isti'dâdına muvâfık ve uygun değildir. Ba'zı kimselere zenginlik verilse, fîsk u fesâda meyl eder; ve ba'zı kimselere tasarruf-ı ma'nevî verilse, sû'-i edeb edip, lüzumsuz yerlerde tasarrufâta kıyâm eder. Binâenaleyh nefsinin sıfatlarından perhîz edici olan kimseye, bu gibi kudretlerden acz, en iyi bir mâyedir; ve bu acz, onun sebab-i saâdeti olur."

که بتقوی ماند دست نارسان

فقر از آن رو فخر آمد جاودان

3271. *Fakr o yüzden ebedî, fahr geldi; zîrâ eli yetişmeyen takvâ ile kaldı.*

Fakrın ebedî iftîhâr olunacak şey olmasının sebebi budur ki, birtakım kimselerin elleri züğürtlük sebebiyle fisk u fücûra yetişemez ve bizzarûre takvâ ile kalır, ya'ni takvâ cihetine meyl eder.

که ز قدرت صبرها پدرود شد

زان غنا و زان غنی مردود شد

3272. *O cihetden zenginlik ve o cihetden zengin merdûd oldu ki, kudretiden sabırlar metrûk oldu.*

"Pedrûd", "pâ'nın fethi ve kesriyle vedâ' etmek ve terk etmek ma'nâsına-dır. "Zenginlik ve zengin o sebebden dîn yolunda merdûd bir şey oldu ki, nefsin fisk u fücûra karşı olan sabrı, bu kudret-i mâliye yüzünden metrûk oldu." Ya'ni zengin ve parası çok olan kimse, para sarfiyla yapılabilecek olan fisk u fücûra kolayca meyl etti; ve fakir olan kimsenin eli, para sarfına mütevakkıf olan bu fisk u fücûra yetişemedi, bizzarûre sabr etti ve: "Elimde param yok, istediğimi yapamıyorum; hiç olmazsa bedâva olan ibâdet tarafına meyl edip, Hakk'ın rızasını tahsil edeyim" dedi.

آدمی را عجز فقر آمد امان

از بلای نفس پر حرص و غمان

3273. *Hırs ve gamlar dolu olan nefsin belâsından, âdem için acz ve fakr emân geldi.*

Huzûzât-ı dünyeviyyeye pek harîs ve bu huzûzâtı elde edemediği için gamlara giriftâr olan nefsin belâsından insanı hıfz edecek şey, ancak acz ve fakrdır.

که بدان خو کرده است آن صید غول

آن غم آمد ز آرزوهای فضول

3274. *O gam fuzûl arzûlardan geldi ki, o gülün avı onunla huy etmiştir.*

"O nefsin gamı, onun ziyâde olan arzûlarından geldi; zîrâ o gülyabânî olan şeytan[in] avı bulunan nefis, o zâid ve fuzûlî arzûlar ile huylanmıştı; "binâenaleyh bu kötü huyundan vazgeçmediği için gam yükü olur. Dikkat olunsun, dünyânın her sınıf insanların medeniyet nâmı altında kıvranıp erimleri, hep bu nefsin fuzûlî olan arzûlarından neş'et etmektedir ve bu gamın adını safâ ve gece gündüz rahatsızlığın adını rahat koymuşlardır. Mısra':

Elemin an-asıl âlemde emeldir aslı

آرزوی گل بود گل خواره را گلشکر نگوارد آن بیچاره را
3275. Çamur yiyiciye, çamur arzûsı olur, o biçâreye gül-şeker sinmez.

Rahatsızlığı râhat ve gamı safâ bilen kimseye, râhat-ı hakîkî muvâfık gelmez; ve fenâya alışan kimse iynin kadrini bilmez.

وحی آمدن از حق تعالی بموسی علیه السلام که بیاموزش چیزی
استدعا می کند بعضی را از آن

Hak Teâlâ'dan Mûsâ (a.s.)a "İstediği şeyden
ba'zısını ona öğret!" diye vahy gelmesi

گفت یزدان تو بده بایست او بر گشا در اختیار آن دست او
3276. Hâlık buyurdu: "Sen onun lâzımını ver! İhtiyâr içinde onun o elini aç!"

Hâlık Teâlâ hazretleri Mûsâ (a.s.)ın şefâatine cevâben buyurdu ki: "Yâ Mûsâ! Sen onun matlûbunu ver; o, hayvanlardan ba'zılarının dillerini anlasın; ve bu anlayışı neticesinde kudretini ihtiyâriyle isti'mâl etsin ve amelinde muhtâr ve serbest olsun."

اختیار آمد عبادت را نمک ورنه می گردد بناخواه این فلک
3277. İhtiyâr ibâdetin tuzu geldi; ve yoksa bu felek ihtiyârsız dönüyor.

İnsanda sıfât-ı subûtiyye-i ilâhiyyenin cüz'î olarak hepsi mevcûddur. Ya'nî insandaki Hayât, İlim, Sem', Basar, İrâde, Kudret, Kelâm ve Tekvîn sıfatları cüz'îdir, küllîsi Hakk'ındır. Binâenaleyh insan, irâde-i cüz'îyye sâhibidir. Fakat insanın gayri olan cemâdda ve nebâtta bu irâde yoktur; ve hayvânâtın irâde ile hareketi, sevk-i tabîî olduğundan, iki halden birini beğenip icrâ edemez. İnsan ise iki emirden, beğendiğini yapar ve beğenmediğini yapmaktan vazgeçer. İmdi cemâd, nebât ve insanın gayri olan hayvânât, murâd-ı ilâhî vechi ile hareket ettiklerinden, hepsi ibâdet ve kulluk içindedirler; fakat onla-

rın bu kulluklarında zevk ve letâfet yoktur. Çünkü hepsi bostan dolabını dön-
düren hayvan gibi zevksiz bir hareket içindedirler; fakat insan beğendiğini
yaptığı için, onun hareketi, zevk ile vâki' olur; zîrâ beğenmek bir emr-i zev-
kidir. "Böyle olunca ihtiyâr ve irâde, ibâdetin tadı ve tuzu ve zevki geldi. Ec-
râm-ı felekiyye ve manzûme-i şemsiyyeler emr-i Hak'la dönmek sûretiyle
ibâdet içinde bulundukları halde, onların bu ibâdetlerinde, insanın ibâdetinde-
ki zevk yoktur."

گر دش او را نه اجر و نه عقاب کاخ‌تیار آمد هنر وقت حساب

3278. *Onun dönüşüne ne ecir ve ne ikâb vardır; zîrâ ihtiyâr, vakt-i hesâbda hü-
ner geldi.*

"Feleğin ihtiyârsız olarak dönüşüne ne sevâb ve ne de azâb vardır; zîrâ
hesâb vaktinde i'tibâr ihtiyâradır." Filinde mecbûr ve muztar olan kimseye
hesâb sorulmak boştur; ancak irâdesi ve ihtiyârı olan kimsenin filî hesâba
alınır.

جمله عالم خود مسح آمدند نیست از تسبیح چیزی مزدمند

3279. *Cümle âlem ise, tesbîh edici geldiler; tesbîhden bir şey ücretli değildir.*

(İsrâ, 17/44) ya'nî "Hiçbir şey
yoktur, illâ ki Hakk'ı hâmdıyla tesbîh eder; velâkin siz onların tesbîhlerini bi-
lemezsiniz" âyet-i kerîmesi hükmünce, bütün âlem Hakk'ı bilâ-ihtiyâr tesbîh
ve tenzîh edicidirler; ve bu gayr-i ihtiyârî olarak yaptıkları tesbîhden dolayı
ücret olarak bir şeye nâil değildirler."

Hind nüshalarında "çizi" yerine "cebrî" vâki'dir. Bu sûretde ma'nâ: "Ceb-
rî tesbîhden dolayı, ücret sâhibi değildirler" demek olur. Ve "cebrî" nüshası-
daki ma'nâ daha zevklidir.

تیغ در دستش نه از عجزش بکن تا که غازی گردد او یا راهزن

3280. *Kılıcı onun eline koy, onu acizden kopar; tâ ki o ya gâzî yahud yol ke-
sici olsun.*

"Yâ Mûsâ, onun eline ihtiyâr ve irâde kılıcını ver ve onu ef'âlinde kuvvet-
li yap ve acz hâlinde kopar ve ayır; tâ ki o adamın nefsiyle olan mücâhede-
sinde ya gâzî olduğu sâbit olsun; veyâhud o ihtiyâr kılıcını kazâ-yı ilâhiye
karşı kullanarak şakî ve yol kesici olduğu anlaşılın.

زآنکه کرنا شد آدم ز اختیار نیم زبور غسل شد نیم مار

3281. *Zîrâ ki Âdem ihtiyâr cihetinden "kerremnâ" oldu. Yarısı bal arısı, yarısı yılan oldu.*

Zîrâ benî-Âdem'in *وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ* (Isrâ, 17/70) ya'ni "Biz benî-Âdem'i mükerrem kıldık" beyânıyla müşerref olması, ancak kendisinde ihtiyâr ve irâde olduğu içindir. Ve Âdem'in yarısı rûh-i insânîsi olup, bal arısı mesâbesindedir ve yarısı dahi nefis-i hayvânîsi olup, o da yılan menzilesindedir. İnsan irâdesini bu iki cihetden istediğine sarf edebilir.

مؤمنان کان غسل زبور وار کافران خود کان زهری همچو مار

3282. *Mü'minler arı gibi bal menba'ıdır; kâfirler ise yılan gibi bir zehir menba'ıdır.*

İsm-i Hâdî'nin mazharı olan mü'minlerden, rûhlarının âsârı zâhir olduğundan, arı gibi bal menba'ıdır ve onlardan dâimâ letâfet ve tatlılık zuhûr eder; kâfirler ise ism-i Mudill'in mazharı ve sıfat-ı Celâl'in meclâsı bulunan nefsin ahkâmında müstağrak olduklarından, onlar yılan gibi zehir menba'ıdırlar ve kendilerinden dâimâ acılık ve sekâlet zâhir olur.

زآنکه مؤمن خورد بگریده نبات تا که نحلی گشت رقیق او حیات

3283. *Zîrâ ki, mü'min nebâtın güzîdesini yedi; tâ ki bir arı, onun rıkı hayât oldu.*

"Nebâtın güzîdesi"nden murâd îmândır. "Nahl", bal arısı, "rık", tükrük ve salya demektir.. Ya'ni "Mü'min bu mezâhîr-i ilâhiyye gülîstânında nebâtın makbûlünü yedi, ya'ni îmânı kabûl etti; nihâyet bir bal arısı oldu ki, onun salyası, ya'ni ağızından çıkan maârif-i ilâhiyye ve hikemiyât-ı rabbâniyye sözleri, hayat verici oldu."

باز کافر خورد شربت از صدید هم ز قوتش زهر شد در وی پدید

3284. *Kâfir dahi sadîdden şerbet içti; onun kütundan da onda zehir oldu.*

"Sadîd", ırınli ve kanlı su demektir. Sûre-i İbrâhîm'de *وَأَنذَرْتُكَ مِنَ الْمَاءِ الصَّادِقِ* (İbrâhîm, 14/16) ya'ni "İrinli sudan içirilir" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Ve "sadîd"den murâd, nefsin ilkââtı olan küfür ve inkâr. Ya'ni "Kâfir dahi

irinli su mesâbesinde olan nefsin küfür ve inkâra müteallık olan ilkaâtını yut-
tu. Bu küfür ve inkâr gıdâsından o kâfirin vücûdunda ve kelâmında zehir zâ-
hir oldu; hem kendi dalâlette kaldı ve hem de zehr-âlûd olan sözleriyle her-
kesi zehirledi."

اهل تسويل هوا سم المات

اهل الهام خدا عين الحيات

3285. *Hudâ'nın ilhâmının ehli hayâtın pınarıdır; hevânın ehl-i tesvîli ölümün zehridir.*

"Tesvîl", fenâ şey söyleyip, iyi göstermek. Ya'ni "Mü'minlere rûhları yo-
lundan ilhâm-ı ilâhî vâki' olur ve bunlar sözlerini ilhâm-ı ilâhî ile söylerler. Binâenaleyh onların beyân ettikleri maânî ve kelâm, hayât-ı ma'nevînin çeş-
mesi ve pınandır. Ehl-i nefis olan kimselere gelince, hevâ-yı nefsânî onlara
çirkin ve fenâ olan şeyleri söyleyip, güzel ve iyi gösterdiğinden, onların
ilkaât-ı nefsânîye ile vâki' olan sözleri, ma'nevî ölümün zehridir."

زاخيارست و حفاظ آگهی

در جهان اين مدح و شاباش و زهی

3286. *Cihânda bu medih ve "Âferîn!" ve "Ne güzel!," demek, ihtiyârdandır ve âgâhlığın muhâfazasındandır.*

"İhtiyâr", iki emirden birini beğenip icrâ etmek demektir. "Bir kimse medh
olunursa, fenâyı bırakıp, iyi fiili ihtiyâr ettiği içindir; ve "âferîn" ve "şu işi ne
güzel yaptın!" demek dahi ihtiyârını ve irâdesini iyi kullananlar hakkında vâ-
ki' olur. Zîrâ bu medhe ve âferîne şâyân olan kimsede iyiye ve fenâya karşı
vukûfunu muhâfaza etmek hassası vardır; ve bu vukûf sebebiyle irâdesini ve
ihtiyârını iyi kullanır." "Hifâz", mufâale bâbının ikinci masdan olup, muhâ-
faza ma'nâsınadır.

متقى و زاهد و حق خوان شوند

جمله زندان چونکه در زندان بوند

3287. *Cümle rindler mâdemki zindanda olurlar, muttakî ve zâhid ve Flak ça-
ğırıcı olurlar.*

"Rind", fitne-kâr ve dinde ve ahlâkda lâubâli olan kimse ma'nâsınadır.
"Rindler kabâhatlerinden dolayı habs olundukları zindanda kaldıkça, dest-i
ihtiyârları fenâlıktan çekilip, bizzarûre muttakî olurlar ve zindandan kurtul-
mak için Allâh'a yalvarıcı olurlar; fakat onların bu takvâları ve fenâlıktan
perhizleri ve Hakk'ı zikr etmeleri, ihtiyârları ile olmayıp, habs içinde fırsat bu-
lamadıkları için olduğundan, aslâ kıymeti yoktur."

چونکه قدرت رفت کاسد شد عمل هین که تا سرمایه نستاند اجل

3288. *Vaktâki kudret gitti, amel kâsîd oldu; âgâh ol ki ecîl sermâyeni almasın.*

Vaktâki ömr-i dünyevînin nihâyetinde ihtiyârın isti'mâl etmek kudreti gitti ve amel kâsîd oldu, fırsat elde iken kendine gel ki, saâdet-i uhrevîyi kazanmak için elinde sermâyen olan ihtiyârın ile amel etmek fırsatını almasın.

قدرت سرمایه سودست هین وقت قدرت را نگهدار و بین

3289. *Âgâh ol, senin kudretin, sermâye-i menfaattir; kudret vaktini hıfz et ve bil!*

Ey insan, âgâh ol, bu hayât-ı dünyeviyyede ihtiyârın ile amel etmek kudreti, hayât-ı uhreviyye menfaatinin sermâyesidir; binâenaleyh kudret vakti olan hayâtını hıfz et ve bu hakîkati bil, istifâde et!

آدمی بر خنگ کرنا سوار در کف درکش عنان اختیار

3290. *Âdem "kerremnâ"nın beyaz atı üzerine sūvârdır; onun derkinin elinde ihtiyâr dizgini vardır.*

"Hing", kesr ile ve kâf-ı Fârisî, [ile] beyaz ma'nâsınadır ve husûsen beyaz ata derler. (*Reşîdî ve Gıyâsü'l-Lügât*) Ya'nî "Benî-Âdem لَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ و (İsrâ, 17/70) ["Biz benî-Âdemi mükerrerem kıldık"] imtiyâzıyla müşerref olmuş ve beyaz at mesâbesinde olan bu ma'nâ üzerine binmiştir. Onun idrâkinin elinde ihtiyâr ve irâde-i cüz'îyye dizgini vardır." Onun idrâki bu ihtiyâr yulânını güzelle kullanıp, bu atı kendisinin hilkatinden maksûd olan ci-hete sevk edebilir.

باز موسی داد پند او را بمهر که مرادت زرد خواهد کرد چهر

3291. *Tekrâr Mûsâ ona: "Şenin murâdın, senin yüzünü sarı edecektir" diye, muhabbelle nasîhat verdi.*

O adamın talebde isrârı üzerine Mûsâ (a.s.), onun hakkında muzır olan talebin is'âf buyrulmaması için, huzûr-ı ilâhîde şefâat etmiş ve fakat Hak'ın keremi, olunan duâların reddine cevâz vermediği için, cânib-i Hak'dan o kim-senin duâsı ve talebi kabûl buyrulmuş idi. Bu def'a Mûsâ (a.s.) yine o adam tarafına rücu' edip şefkat ve muhabbetle ona nasîhat verdi ve: "Senin bu istediğin şeyin husûlû, sonunda senin için muzır olacak ve dehşetinden senin yüzünü havf ve endîşe ile sarartacaktır" buyurdu. Bu husûsdaki vahy-i ilâ-

hî, vahy-i icâzet idi, vahy-i kar'î değil idi. Bu sebeble Mûsâ (a.s.) icrâ edip etmemekte muhtâr oldu.

دیو دادستت برای مکر درس

ترك اين سودا بگو از حق بترس

3292. *Bu sevdâyı terk et, Hak'dan kork! Sana şeytan mekrden ders vermiştir.*

Mûsâ (a.s.) o adamın isti'dâdında hayvânâtın lisânını öğrenmeğe kudret ve tahammül olmadığını bildiği için, buyurdu ki: "Bu sevdâyı ve muhabbeti terk et ve tahammül edemeyeceğin şeyi Hak'dan istemekten kork! Sendeki bu sevdâ ve muhabbet, şeytanın iğvâsından hâsıl olmuştur ve o mel'ûn sana mekr ve hîle cihetinden ders vermiştir."

Ankaravî hazretleri buyurur ki: "İsti'dâdı olmayan ilme râğbet etmek mekr-i şeytânî ve hâtıra-i nefsanîdir; ve mürşidden onu ta'lîm etmeğe ikdâm etmek, kendisine zarardır. Hele üstâdı râzı olmazsa, talebde ısrâr câiz değildir. Nitekim Hak Teâlâ sûre-i Mâide'de buyurur: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءَ أَنْ تَبَدَّلَ لَكُمْ تَنبَوُكُمْ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءَ أَنْ تَبَدَّلَ لَكُمْ تَنبَوُكُمْ (Mâide, 5/101) Ya'ni "Ey mü'minler, ba'zı şeylerden suâl etmeyin, eğer size izhâr olursa mağmûm olursunuz."

قانع شدن آن مرد طالب بتعلیم زبان سگ و مرغ خانگی و اجابت موسی علیه السلام

O tâlib olan adamın, köpeğin ve tavuk ve horozun dilini ta'lîme kâni' olması; ve Mûsâ (a.s.)'ın icâbeti

نطق مرغ خانگی کاهل پرست

گفت باری نطق سگ کو بردرست

3293. *Dedi: "Bâri kapı üzerinde olan köpeğin nutku ve kanad ehli olan horozun ve tavuğun nutku olsun."*

Hayvan dilini öğrenmeğe tâlib olan adam dedi ki: "Mâdemki bana hayvan dilini öğrenmek ihsân buyrulacaktır; bâri evimin kapısını bekleyen köpeğin ve kanad sâhibi olan tavuk ve horozun nutku olsun, onların dillerini öğrenmiş olayım."

گفت موسیٰ هین تو دانی رو رسید نطق این هر دو شود بر تو پدید

3294. *Mûsâ dedi: "Ağâh ol, sen bilirsin, git, eriştî. Bu her ikinin nutku sana zâhir olsun!"*

Mûsâ (a.s.) o adama cevâben dedi ki: "Müteyakkuz ol, haydi git, istediğin şey sana vâsıl oldu. Bu her iki nevi' hayvanın dilleri ve nutukları sana zâhir ve ma'lûm olsun!"

ایستاد او منتظر بر آستان بامدادان از برای امتحان

3295. *Sabahleyin tecrübe için o eşik üzerinde muntazır durdu.*

O adam, bu hayvanların dilleri kendisine hakikaten zâhir olup olmayacağını tecrübe için, kapısının eşiği üzerinde köpeğin ve horozun arasında nasıl bir mükâleme vâki' olacağına muntazır oldu.

خادمه سفره یفشاند و فتاد پاره نان بیات آثار زاد

3296. *Hademe sofrayı silkî ve âsâr-ı zâd olan bir parça bayat etmek düştü.*

O adam kapıda beklerken, hizmetçi kadın gelip, içinde taâm kırntıları olan sofrayı silkî ve içinden bir parça bayat etmek düştü.

در ربود آنرا خروسی چون گرو گفت سگ کردی تو بر ما ظلم رو

3297. *Bir horoz onu rehin gibi kapı; köpek dedi: "Sen bize zulm ettin, git!"*

Mevcûd hayvanlar arasından bir horoz o silkilen ekmeği bir alacaklının rehini kapması gibi kapı. Horozun bu hareketine karşı köpek dedi: "Sen bize zulm ettin, git!"

دانه گندم توانی خورد و من عاجزم در دانه خوردن در وطن

3298. *"Sen buğday dânesini yiyebilirsin; ve ben vatan içinde dâne-yi yemekde âcizim."*

"Ey horoz, sen buğday dânesini yiyebilirsin, ben ise bu ev içinde dökülen dâneleri yemek husûsunda âcizim; binâenaleyh benim hakkıma tecâvüz ile zulm ediyorsun."

گندم وجو را و باقی حبوب میتوانی خورد و من نه ای طروب

3299. *"Ey tarûb, buğdayı ve arpayı vesâir habûbâtı sen yiyebilirsin, ben yiyemem."*

"Tarûb", pek mesrûr olan kimse demektir ve köpeğin ifâdesinin devâmıdır.

این لب نانی که قسم ماست آن می ربایی این قدر را از سگان

3300. "Bu bir dilim ekmek ki, o bizim kısmetimizdir; bu kâdarcıyı köpekler-
[3310] den kapıyorsun!"

"Leb-i nân", dilim ekmekten kinâyedir.

جواب خروس سگ را

Horozun köpeğe cevâbı

پس خروش گفت تن زن غم مخور که خدا بدهد عوض زینت دگر

3301. *Sonra horoz ona dedi: "Sus! Gam yeme ki, Hudâ sana bundan başka ivaz verir."*

اسب این خواجه سَقَط خواهد شدن روز فردا سیر خور کم کن حزن

3302. "Bu efendinin atı ölecektir; yarın doya doya ye, gamı az et!"

"Sîn" in fethi ve "kâf" ın sükûnuyla "sakt", dört ayaklı hayvanların ölmesi demektir; ve her ikisinin fethi ile ["sekât"], "titremek" ve "düşmek" ve "kitâbetde ve hesâbda hatâ etmek" ma'nâsınadır. Burada "kâf" ın sükûnuyla olması icâb eder; ve "kâf" ın fethi ile telaffuzu zarûret-i vezn için olur. Yâhud "sîn" in ve "kâf" ın fethasıyla "düşmek" ma'nâsına olup, bundan ölmek ma'nâsı murâd buyrulmuş olur. "Sîr horden", doya doya yemek demek olur. "Hazen", gam ve gussa ma'nâsınadır.

هر سگانرا عید باشد مرگ اسب روزی وافر بود بی جهد و کسب

3303. "Atın ölümü köpeklerin her birine bayram olur, sebebsiz ve kazançsız çok rızık olur!"

اسب را بفروخت چون بشنید مرد پیش سگ شد آن خروش روی زرد

3304. *Vaktâki adam işitti, atı sattı; onun o horozu, köpeğin indinde sarı yüzlü oldu.*

O kimse atın öleceği haberini işitince, hemen atı sattı; horoz köpeğin içinde mahcûb oldu; çünkü dediği vâki' olmadı.

روز دیگر همچنان نانرا ربود آن خروس و سگ برو لب بر گشود

3305. *Diğer günde o horoz öylece ekmeği kaptı ve köpek onun üzerine dudağı açtı.*

Başka bir günde o horoz yine öylece silkilen ekmeği kaptı ve köpek horozun üzerine i'tirâz dudağını açtı şöyle:

کای خروس عشوه ده چند این دروغ ظالمی و کاذبی و بی فروغ

3306. *Ki: "Ey aldatıcı horoz! Nice bir bu yalan, zâlimsin ve kâzıbsın ve nûr-suzsun!"*

"İşve", aldatma demek olup "işve-dih", aldatıcı ma'nâsınadır. "Fürûğ", pertev ve ziyâ demektir.

اسب کیش گفتی سقط گردد کجاست کور اخترگوی محرومی ز راست

3307. *"Ölür dediğin at nerededir? Yıldız söyleyici kör, doğrudan mahrûmsun!"*

"Haniya at ölecekti de, köpeklere bayram olacaktı? Senin bu haberin, kö-rün gökteki yıldızdan bahsetmesine benzer. Doğruluktan mahrûmsun; sözle-rinin hepsi yalandır!"

گفت او را آن خروس با خبر که سقط شد اسب او جای دگر

3308. *O haberli olan horoz ona dedi ki: "Onun atı başka yerde öldü."*

اسب را بفروخت و جست او از زیان آن زیان انداخت او بر دیگران

3309. *"Atı sattı ve o ziyândan sıçradı; o ziyânı o, başkalarına attı."*

لیک فردا استرش گردد سقط بر سگانرا باشد آن نعمت فقط

3310. *"Fakat yarın onun katırı ölür, o ni'met ancak köpeklere mahsûs olur."*

[3320]

زود استر را فروشید آن حریص یافت از غم وز زیان آن دم محیص

3311. *O harîs çabuk katırı sattı; o demde gamdan ve ziyândan necât buldu.*

روز ثالث گفت سگ با آن خروس ای امیر کاذبان با طبل و کوس

3312. *Üçüncü gün köpek o horoza dedi: "Ey yalancıların davullu dümbelekli beyi!"*

گفت او بفروخت استر را شتاب لیک فردایش غلام آید مصاب

3313. *Dedi: "O acele katırı sattı; fakat yarın onun kölesi müsâb gelir."*

"Musâb", ism-i mef'ûldür, "musîbetlenmiş gelir" demektir. Ya'ni "Yarın onun kölesinin başına musîbet gelir ve ölür" ma'nâsındır.

چون غلام او بمیرد نانه بر سگ و خواهنده ریزند اقربا

3314. *"Onun kölesi öldüğü vakit, akrabâsı köpeklere ve dilencilere ekmekler dükkerler."*

این شنید و آن غلامش را فروخت رست از خسران و رخ را بر فروخت

3315. *Bunu işitti ve o kölesini sattı; ziyândan kurtuldu ve yüzü parladı.*

Kölesini satıp, ziyândan kurtulduğu için, keyfinden ve meserretinden yüzü parladı ve beşûş oldu.

شکرها می کرد شادبها که من رستم از سه واقعه اندر زمن

3316. *"Ben zamânede üç vak'adan kurtuldum!" diye şükürler ve şâdîlik ederdi."*

تا زیان مرغ و سگ آموختم دیده سوء القضا را دوختم

3317. *"Kuşun ve köpeğin dilini öğrendiğim için, sâ'-i kazânın gözünü diktim."*

"Horozun ve köpeğin dillerini öğrendiğime ne kadar iyi ettim; üzerine müteveccih olan üç fenâ kazânın gözlerini diktim ve kapadım ve kendimi zarrardan kurtardım."

روز دیگر آن سگ محروم گفت کای خروس زازخا کو طاق و جفت

3318. *O mahrûm olan köpek diğer günde dedi ki: "Ey herze çiğneyici horoz, tek ve çift nerede?"*

"Jâj", herze ve hezeyân ve beyhûde ma'nâlarıdır. "Hâ", "hâyiden" masdarından emr-i hâzır olup "jâj-hâ", vâsf-ı terkîbidir; herze çiğneyici ve

hezeyancı ma'nâsına gelir. "Tâk' ve cûft", Türkçe'de "tek, çift" demek olup, burada türlü türlü vaadlerden kinâyedir. Ya'ni köpek dedi ki: "Ey hezeyancı horoz, hani senin türlü türlü vaadlerin nereye gitti? Hiç birisi vâki' olmadı!"

خجل شدن خروس نزدیک سگ بسبب دروغ شدن در آن سه وعده

O üç va'de de yalan olması sebebiyle,
horozun köpek indinde hacil olması

چند چند آخر دروغ و مکر تو خود نبرد جز دروغ از و کر تو

3319. "Nice 'bir, nihâyet nice bir, senin yalanın ve mekrin! Senin yuvandan muhakkak yalanın gayri uçmaz!"

Köpek horoza der ki: "Ey horoz, senin yalanın ve mekrin nice bir nihâyet, nice bir devâm edecektir. Senin kalbinin yuvasından, muhakkak yalandan başka bir şey uçmaz; ya'ni fikrin ve kelâmın ancak yalandan ibârettir."

گفت حاشا از من و از جنس من که بگردیم از دروغی ممتحن

3320. Dedi: "Hâsâ, benden ve benim cinsimden ki, yalana mensûb olmaktan imtihân olunmuş olalım!"
[3330]

"Hâsâ", kelime-i tenzihiyyedir. Ya'ni "Ben horozum ve horoz cinsi yalandan münezzehtir; biz yalancılık cihetinden imtihân olunmuş değiliz."

ما خروسان چون مؤذن راست گوی هم رقیب آفتاب و وقت جوی

3321. "Biz horozlar, müezzin gibi doğru söyleyiciyiz; hem de güneşin rakîbi ve vakîi arayıcımız."

"Rakîb", nigâhbân ve bekçi ve gözcü ma'nâsınadır. "Biz horozlar müezzinler gibi namaz vakitlerinin geldiğini ötmek sûretiyle i'lân ederiz ve bu ötüşümüz tam vaktinde vâki' olur. Husûsiyle sabah vakitlerinde güneşin tulû'unun bekçisiyiz. Ve sabah namazı vaktinin arayıcısıyız; binâenaleyh bizden yalan sâdır olmaz."

Bu beyt-i şerîfde للصلاة يوقظكم لله فانه لا تسبوا الديك فانه لا تسبوا الديك يا'ni "Horoza söğmeyiniz, zî-râ o sizi namaza uyandırır" hadîs-i şerîfine işâret buyrulur.

گر کئی بالای ما طشتی نگون

باسبان آفتابیم از درون

3322. "Eğer bizim üzerimize bir leğeni baş aşağı etsen, içeriden güneşin bekçi-siyiz."

"Eğer bizim üzerimize bir leğeni baş aşağı kapatsan ve bizi bir tekne altına habs edip, karanlık bir yerde bıraksan, biz o habsin içinden güneşin bekçi-si olup vaktimiz gelince, yine öteriz, aslâ vaktimizi şaşırmayız."

در بشر واقف ز اسرار خدا

باسبان آفتابند اولیا

3323. Evliyâ güneşin bekçisidirler; beşer içinde esrâr-ı Hudâ'dan âgâhdırlar.

"Güneş"ten murâd, nûr-ı semâvât ve arz olan "hakikat güneşi"dir ve o da Zât-ı Hak'dır. Hz. Pîr, horozların ahvâline, evliyâ-yı Hakk'ın ahvâline in-tikâl edip buyururlar ki: "Allah'ın velîleri, Zât-ı Hakk'ın gözçüsüdürler; beşer mertebesinde Hakk'ın sırlarından âgâhdır." Zîrâ beşer hakikat-ı câmiadır ve insân-ı kâmilin vâkıf olduğu esrâr-ı ilâhiyye ve maârif-i rabbâniyye hiçbir mahlûka müyesser değildir.

داد هدیه آدمی را در جهاز

اصل ما را حق بی بانگ نماز

3324. "Bizim aslımızı Hak, ezandan dolayı, cehâzda âdemîye hediye verdi."

"Cehâz", "cîm"nin fethi ile büyük gemi, gelin veyâ mevtâ veyâ sâir umûr için tertûb ve hazırlık ma'nâsınadır; ve devenin palanına da derler. "Cehîz", bu kelimenin imâle olunmuş sûretidir. Ve burada tertûb ve hazırlık ma'nâsını vermek münâsibdir. Ya'ni "Hak Teâlâ insanı suver-i ilmiyye mertebesinden, bu âlem-i kesâfete ve vücûd-ı hâricî âlemine gönderirken icrâ buyurduğu tertûbât içinde, bizim aslımızı ve hakikatimizi, namaz vakitlerini ihbâr için o insana hediye olarak ihsân buyurdu." Bu beyt-i şerîfde, insân-ı kâmilin nüfûs-ı nâkisa arasında bir hediye-i Hak olduğuna işâret buyrulur.

در ازان او مقتل ما می شود

گر بنا هنگام سهوی مان رود

3325. "Eğer bizden ezanda vaksiz bir sehiv giderse, o bizim maktelimiz olur."

"Maktel", masdar-ı mîmî olursa ma'nâ, bizim katlimizi mûcib demek olur; ve ism-i mekân olursa "mahall-i katl" ma'nâsına gelir. Ve Hind şârihlerinden

ba'zıları "mîm" in kesriyle ["mîktel"], ism-i âlet ma'nâsına almışlardır. Ya'ni "Vakitsiz ötmek, bir bıçak gibi bizim âlet-i katlimiz olur" demektir. Herhangi sûret olursa olsun bu beyt-i şerif Türkçe'de: "Vakitsiz öten horozun başını keserler" ma'nâsını beyân buyurur.

گفت نا هنگام حیّ عَلْ فلاح خون ما را می کند خوار و مباح

3326. "Vakitsiz "Hayye ale'l-felâh" kelâmı, bizim kanımızı zelil ve mübâh eder."

"Vakitsiz felâha ve necâta da'vet hakkında söylediğimiz söz, bizim cin-simizin kanını zelil ve mübâh eder; "Vakitsiz öttü, bu horoz meş'umdur" diye başımızı keserler." Bu beyt-i şerifde, insân-ı kâmilin felâha da'vet husûsunda isti'dâdâta ve sâir ahvâl ve şerâita riâyet buyurduklarına işâret vardır.

آنکه معصوم آمد و پاک از غلط آن خروس وحی جان آمد فقط

3327. O kimse ki, galatdan ma'sûm ve pâk geldi, o ancak vahyin cânının horozu geldi.

"Cân"dan murâd, "Rûhu'l-Emîn" olan Hz. Cibrîl'dir. "Vahy"den murâd, enbiyâya gönderilen vahy-i ilâhîdir; ve "horoz"dan murâd, Hz. Cibrîl'in getirdiği vahyin lafzını harf ve savt ile, âlem-i halka ızhâr ve tebliğ buyuran enbiyâ ve onların vârisleri olan kümmelîn-i evliyâ hazarâtıdır.

Ya'ni "Horozlarda vakitsiz ötmek gibi galatlar ve yanlışlıklar vâki' olur ve bu hâl onların başlarının kesilmesine sebep olur; fakat cânın vahyinin horozu olan enbiyâ ve onların vârisleri olan kümmelîn-i evliyâ, galatdan mahfûz ve ma'sûm ve pâk olarak zâhir oldular. Hakk'a da'vet husûsunda, aslâ horozlar gibi hatâ etmediler."

آن غلامش مرد پیش مشتری شد زیان مشتری آن يك سرى

3328. Onun o kölesi müşteri indinde öldü. O, bir baştan bir başa müşterinin ziyânı oldu.

"O efendinin o satılan kölesi müşteri nezdinde öldü. O ölen köle bir baştan bir başa müşterinin ziyânı oldu." Ya'ni müşteri bir kere kölenin bedelini verip satın aldı, sâniyen köle öldü; cenâzesini hazırlamak ve kaldırmak için de masraf yaptı.

او گریزانید مالش را و لیک خون خود را ریخت اندر یاب نیک

3329. *O malını kaçırdı ve fakat kendi kanını döktü, iyi anla!*

O efendi malını kaçırdı ve başkalarını zarara soktu; ve fakat bu muâmele-
style binnetice kendi kanını döktü. Bunu iyi anla da ibret al!

یک زیان دفع زیانشان می شدی جسم و مال ماست جانها را فدی

3330. *Bir ziyân, ziyânların def'i olurdu; bizim cismimiz ve malımız, canlara*
[3340] *fedâdır.*

"O kimseye isâbet edecek bir ziyân, başına gelecek müteaddid ziyânların
def'ine sebep olurdu. Nitekim bizim cismimiz ve malımız canlarımıza fedâ
olur." Canın muhâfazası için mal sarfı ma'lûmdur. Cismın cana fedâ olması
budur ki, rûhlarını tasfiye kaydında olan kimseler, cisimlerinin râhatlarını fe-
dâ edip türlü riyâzetler ve meşakkatler çekerler ve cisimlerinin kaydında ol-
mazlar ve bu husûsta ölümden bile korkmazlar.

پیش شاهان در سیاست گستری می دهی تو مال و سر را می خری

3331. *Şâhların indinde siyâset-güsterlikde sen malı verirsin ve başı satın alı-
rın.*

Milletlerini mutlakıyetle idâre eden şâhların ve hükümdârların indinde, si-
yâset-i umûr ve idâre-i maslahat husûsunda, sen onların gönüllerini kazan-
mak ve binâenaleyh başını satın almak için malını verirsin ve onların uğru-
na fedâ edersin.

اعجمی چون گشتی اندر قضا می گریزانی ز داور مال را

3332. *Kazâda niçin acemi oldun? Dâverden malı kaçırırsın!*

"A'cemî", câhil ve acemi kimse; "dâver", hüküm sâhibi olan kimse. Ya'ni
"Âlem-i sûrette hüküm sâhibleri olan mecâzî pâdişahların ve hükümdârların
önünde, idâre-i maslahat ile başını kurtarmak için malını fedâ ettiğin halde, ka-
zâ-yı ilâhînin önünde niçin câhil ve acemi oldun da, hâkim-i hakîkî olan
Hak'dan malını kaçırıyorsun." Binâenaleyh kazâ-yı ilâhî önünde de malını fe-
dâ etmekten kaçmamalıdır. Nitekim hadîs-i şerîfde انواع البلايا سے بچنے کے لئے
ya'ni "Sadaka, envâ'-ı belâyâdan yetmiş nevi' belâyı def' eder" buyrulmuştur.

خبر کردن خروس از مرگ خواجه

Horozun efendinin ölümünden haber vermesi

لیک فردا خواهد او مردن یقین گاو خواهد کشت وارث در حنین

3333. "Fakat yarın muhakkak o ölecektir; vârisi nâle içinde öküzü öldürecektir."

"Hanîn", arzûmendlik ve çokluk ağlama ve nâle ma'nâlarıdır. Ya'ni "Horoz köpeğe dedi ki: "Efendi zararları başkalarına yükledi ammâ, yarın muhakkak kendisi ölecektir ve onun vârisi ağlaya ağlaya onun rûhu için öküz kurban edecektir."

صاحب خانه بخواد مرد و رفت روز فردا نک رسیدت لوت زفت

3334. "Ev sâhibi yarınki gün ölüp gidecektir; işte sana azîm gıdâ erişti."

پارهای نان و لالنگ و طعام در میان کوی یابد خاص و عام

3335. "Ekmek parçalarını ve sofra artığını ve taâmı, hâs ve âm, mahalle ortasında bulur."

"Lâleng", yemek kaplarında kalan artık ma'nâsındır. Ya'ni "Hâne sâhibinin rûhu için yemekler pişecek ve hâss ve âmma yedirilecektir ve birçok ekmek parçaları, sofra artıkları ve taâmlar köpeklere dökülecektir."

گاو قربانی و نانهای تنک بر سگان و سائلان ریزد سبک

3336. "Kurbana mensûb öküzü ve latîf ekmekleri, köpekler ve dilenciler üzere acele döker."

"Tünük", zammeteyn ve "kâf-ı Arabî" ile, ince ve az ve nâzîk ve latîf ma'nâlarıdır. (Medârü'l-Lügât, Bahâr-ı Acem ve Gıyâsü'l-Lügât). Ve "Sebüük", "sîn" in fethi ve "bâ"nın zammı ile, hafif ve çüst ü çâlâk ve bî-taalluk ve ta'cîl ve şitâb ma'nâlarına gelir. Gıyâsü'l-Lügât'ın beyânına göre, lehce-i âmme[ye] göre "sîn" in ve "bâ"nın zammeleriyle ["sübük"]; ve ehl-i İrân leh-

çesine göre, feth-i evvel ve zamm-ı sâni ile telaffuz olunur. Ya'ni "Kurban ettikleri öküzü ve latîf ekmekleri efendinin vârisi, onun rûhu için köpeklere ve dilencilere acele döker."

مرگ اسب و استر و مرگ غلام بد قضا گردان این مغرور خدام

3337. "Atın ve katırın ölümü ve kölenin ölümü, bu mağrûr hamın kazâsını döndürücü idi."

"Bu mağrûr hamın üç nevi' malının telef olması, kendisinin başına gelecek olan kazâ-yı ilâhiyi tebdîl edecek idi."

از زیان مال درد آن گریخت مال افزون کرد خون خویش ریخت

3338. Malın ziyânından ve onun derdinden kaçtı; malı ziyâde etti, kendi hanını döktü.

این ریاضتهای درویشان چراست کآن بلای تن بقای جانهاست

3339. Dervişlerin bu riyâzetleri ne içindir? Zîrâ o belâ-yı ten cânların bekâsıdır.

Dervişler türlü türlü riyâzetler ile cisimlerini hırpalarlar; bu niçindir bilir misin? Çünkü o tenin belâsı ve cismin cefâsı, rûhun bekâsına sebebedir. Ya'ni cismin ahkâmı muattal ve rûhun ahkâmı câri olmak içindir.

تا بقای خود نباید سالکی چون کند تن را سقیم و هالکی

3340. Bir sâlik kendi bekâsını bulmadıkça, teni nasıl bir sakım ve hâlik eder? [3350]

Hak yolunun sâliki, kendi zâtının bekâsını bulduğu için, cismini riyâzetler ile hırpalar. Eğer böyle bir menfaat bulmamış olsa, cismini nasıl ma'lûl ve helâk eder?

دست کی جنبد بایثار و عمل تا نبیند داده را جانش بدل

3341. Onun cânı, verilmiş bedel görmedikçe, el ne vakit îsâr ile ve amelle hareket eder?

"İsâr", kelimesinin birkaç ma'nâsı vardır. Burada âtâ vermek, başkasının hazzını, kendi hazzı üzerine ihtiyâr etmektir. Ya'ni "İsâr ve amel garazsız değildir. Binâenaleyh elin canı ve ma'nâsı verdiği şeye ve yaptığı amele mukâbil bir bedel teemmül etmedikçe ve fikrinde bu bedeli görmedikçe, aslâ îsâr ile ve amel ile hareket etmez."

آن که بدهد بی امید سودها آن خدایست آن خدایست آن خدا

3342. *O ki fâideler ümîdi olmaksızın verir; o Hudâ'dır, o Hudâ'dır, o Hudâ'dır.*

Mısrâ-ı sâlide üç def'a tekrâr eden cümle, atâ-yı ilâhînin fâide ve ivaz mukabilinde vâki' olmadığı te'kid ve te'yîd içindir. Ve bir de tekvînin, "ferdiyyet-i selâsiyye" üzerine vâki' olduğuna işârettir.

یا ولی حق که خوی حق گرفت نور گشت و تابش مطلق گرفت

3343. *Yâhud Hakk'ın huyunu tutan Hakk'ın velîsidir. Nûr oldu ve mutlakın tâbişini tuttu.*

Yâhud fâide ve bedel mukabilinde vermeyen kimse یا خلقا باخلاق ya'ni "Allâh'ın ahlâkı ile ahlâklarınız" hadîs-i şerîfine mazhar olup, Hakk'ın huyunu tutan Hakk'ın velîsidir; zîrâ o veliyy-i kâmil, kendi sıfâtını, Hakk'ın sıfâtında fânî kılıp nûr oldu ve vücûd-ı mutlak-ı Hakk'ın nûruyla münevver oldu.

کو غنی است و جز او جمله فقیر کی فقیری بی عوض گوید که گیر

3344. *Zîrâ O ganîdir ve O'ndan başkası hep fakîrdir; bir fakîr ne vakit belsiz "Al!" der?*

Zîrâ Hak ve O'nun müstahlefi olan veliyy-i kâmil ganîdir ve Hak'dan ve O'nun halîfesinden başkası hep fakîrdir ve muhtâçdır. Bir fakîr ve muhtâç olan kimse, bedelini almaksızın, elindeki bir şeyi ne vakit birisine "Al!" diye verir?

تا نبیند کودکی که سیب هست او پیاز گنده را ندهد ز دست

3345. *Bir çocuk elma olduğunu görmedikçe, o kokmuş soğanı elinden vermez.*

Ya'ni bir çocuk elma mukâbilinde elindeki kokmuş soğanı fedâ edip, verir.

این همه بازار بهر این غرض بر دکانها شسته بر بوی عوض

3346. *Bu pazar hep, bu garaz içindir; dükkânlar üzerinde ivaz kokusu üzere oturmuş.*

"Bu dünyâ pazan hep bu ivaz için, ya'ni alıp-verme için kurulmuştur; bu pazanın halkı dükkânları olan cisimler üzerinde hep ivaz ve bedel kokusu üzere oturmuşlardır." Sadaka verirse, bire on gelecek diye verir; amel ederse

mukâbilinde cennete nâil olacağım diye amel eder. ""Şeste", "nişeste"nin muhaffefidir.

صد متاع خوب عرضه می کنند و اندرون دل عوضها می تند

3347. *Yüz güzel metâ'ı arz ederler, gönül içinde ivazlar dokurlar.*

Bu dükkân-ı fenâda, halk birbirlerine yüz türlü güzel metâ'lar gösterirler; halbuki gönüllerinin içinde o metâ'lar mukâbilinde ivaza ve bedele nâiliyyet fikrini dokurlar.

يك سلامی نشنوی ای مرد دین که نگیرد آخرت آن آستین

3348. *Ey dîn adamı, bir selâm işitmezsin ki, nihâyet o senin yenini tutmasın.*

"Ey dîn adamı, bu halkın sana selâm vermesi, günün birinde senden bir menfaat ümidiyle senin yenini tutmak içindir." Filhakika da böyle olduğu çok kereler vâki' olmuş ve tecrübe de edilmiştir. Seninle yeni muârefe peydâ eden bir adam, birkaç gün sonra ya "Benim şu işimi görüver" veyâhud "Bana birkaç kuruş ikrâz et" diye mürâcaât ediyor. Halbuki onun işini görmek için şuna, buna yüz suyu dökmek lâzım geliyor. Nitekim Hz. Fîr efendimize de zaman-ı âlîlerinde bu gibi mürâcaâtlar vâki' olduğu bir gazellerindeki şu beyt-i şerîfden anlaşıyor:

از کاسه استارگان وز خوان گردون فارغم بهر گدا رویان بسی من کاسها لبسیده ام

"Yıldızların kâsesinden ve feleğin sofrasından fâriğim ve müstağniyim; dilenci yüzölçüler için ben, şunun bunun kapısında çokluk kâseler sıyırmışım ve dalkavukluk etmişimdir.

بی طمع نشنیده ام از خاص و عام من سلامی ای برادر و السلام

3349. *Ey birâder, ben hâss ve âmdan tama'sız bir selâm işitmemişim ve's-selâm!*

Ehl-i dünyânın havâssından ve avâmından selâm verenlerin hepsi, bir menfaat istihşâli fikriyle selâm veriyorlar.

جز سلام حق تو هین آنرا بجو خانه خانه جا بجا و کو بکو

3350. *Selâm-ı Hakk'ın gayri. Sen âgâh ol, ev ev ve yer yer, mahalle mahal-*
[3360] *le onu ara!*

Bu beyt-i şerîfdeki "Cüz selâm-ı Hak" yukanki beytin istisnâsıdır. Ya'ni, "Ey brâder havâs ve avâmdan tama'sız selâm işitmedim; tama'sız selâm ancak selâm-ı Hak'dır. Binâenaleyh sen ev ev ve yer yer, mahalle mahalle o Hakk'ın selâmını ara ve iste," demek olur. Hakk'ın selâmı ne olduğu âtîdeki beyitlerde îzâh buyrulur.

از دهان آدمیء خوش مشام هم پیام حق شنودم هم سلام

3351. *Hoş-meşâm olan âdemînin ağızından hem Hakk'ın haberini, hem selâmını işittim.*

"Meşâm", "meşemm" kelimesinin cem'i olup burunlar ve koku alacak mahaller demektir ve "meşemm" ism-i mekândır. Ya'ni "Meşâm-ı ma'nevîleri latîf olan enbiyânın ve onların vârisleri olan evliyânın ağızlarından hem Hakk'ın haberini ve hem de selâmını işittim." Ve onların mübârek ağızları hakâyık-ı ilâhiyye ve esrâr-ı rabbâniyyeyi hiçbir menfaat gözetmiyerek ibzâl buyurdular; ve "Esselâmu aleyküm" diye Hakk'ın selâmını verdikleri vakit, fâide ümidi ile vermediler.

وین سلام باقیان بر بوی آن من همی نوشم بدل خوشتر ز جان

3352. *Ve bâkîlerin bu selâmını onun kokusu üzerine pek hoş olarak gönül ile candan dinlerim.*

"Nüşem", "niyûşîden" masdanndan muzârî-i mütekellim vahdedir ve dinlemek ma'nâsına olan "şenîden" masdannın murâdifidir. "Enbiyâ ve evliyânın gayri olan mü'min kimselerin verdikleri selâmı, ancak Hak selâmının kokusu üzerine pek hoş ve gönül ile candan dinlerim." Eğer o Hak selâmının kokusu olmasa, onların kasd-ı menfaat ile verdikleri selâm dinlenir şeylerden değildir.

زان سلام او سلام حق شدست کاتش اندر دودمان خود ز دست

3353. *Ondan dolayı onun selâmı, Hakk'ın selâmı olmuştur ki, ateş kendi düd-mânına vurmuştur.*

"Dûdmân", hânedân ve kabîle demektir. Ya'ni "O bâkî mü'minlerin selâmı, ondan dolayı Hakk'ın selâmı olmuştur ki, mü'minler îmanları sebebiyle onların tevâbli ve kabîlesidir. On'ların âteş-i tevhîdi kendi hânedânı ve kabîlesi olan mü'minlere vurmuştur. Bu münâsebetle o mü'minlerin selâmı dahi selâm-ı Hak diye kabûl olunur." Yâhud ma'nâ şöyle olur: "Hoş-meşâm

olan âdemînin selâmı, ondan dolayı selâm-ı Hak olmuştur ki, âteş-i tevhîd, kendi kabilesi olan vücûdunun nefsanî ve rûhânî olan kuvâsına vurmıştır ve hepsini yakmıştır; binâenaleyh onun selâmı ve kelâmı Hakk'ın selâmı ve kelâmı olmuştur."

مرده است از خود شده زنده برب ز آن بود اسرار حقش در دو لب

3354. *Ölmüştür, kendinden gitmiştir, Rabb'i ile diridir. O cihetden onun iki dudağında Hakk'ın esrârı olur.*

O veliyy-i kâmil mevt-i ihtiyârî ile ölmüştür; kendi varlığını terk edip gitmiştir. Varlığı Rabb'ine bırakmış ve kendisi O'nun varlığı ve hayâtı ile diri olmuştur. Velhâsıl kendinin vücûd-ı mevhûmundan yakasını kurtarmıştır. Onların halleri âfideki nazma muvâfıktır:

از عهد الست باز مستند	آنانکه ربوده الستند
در دادن جان گشاده دستند	در منزل درد بسته پابند
این طرفه که نیستند و هستند	فانی ز خود و بدوست باقی
باقی همه خوبشتن پرستند	این طائفه اند اهل توحید

Nazmen tercüme:

"Onlar ki rubûde-i eleştir	Tâ ahd-ı elestden o mestdir
Bağlanmış ayağı derd evinde	Can vermek için küşâde destdir
Kendinden o fânî, dostla bâkî	Hayret ki o nîstdir ve hestdir
Bu zümredir ancak ehl-i tevhîd	Bâkîsi cihânda hod-perestdir."

مردن تن در ریاضت زند گiest رنج این تن روح را پابند گiest

3355. *Tenin riyâzet içinde ölmesi, diriliktir; bu tenin renci rûh için bâkîlikdir.*

Riyâzât-ı şâkka içinde ten ahkâmının muattal olması ve cismin hükmen ölmesi, hakîkatte diriliktir; zirâ cismin ve nefsin sıfatı ve âsârı muattal olunca, rûhun sıfatı ve âsârı zâhîr olur. Binâenaleyh bu tenin ve cismin meşakkati, esîr-i nefis olan rûh için bâkîlik olur.

گوش بنهاده بد آن مرد خبیث می شنود او از خروشش آن حدیث

3356. *O habîs olan adam, kulak komuş idi; o kendi horozundan o kelâmı işitti.*

O menfaat-perest ve habîs olan adam, hayvanât dilini öğrendikten sonra, kulak tutmuş ve kendi horozundan o kelâmı işitmiş idi. Halbuki bu dili öğrenmek isterken dînine fâidesi olmak için ibret almayı mevzû'-i bahs etmiş idi. Neticede dînini unuttu, malının kaydına düştü.

دویدن آن شخص بسوی موسی علیه السلام
بزنها چون از خروس خبر مرگ شنید

Kendi ölümünün haberini işittiği vakit o şahsın
korku ile Mûsâ (a.s.) tarafına koşması

"Zinhâr", kelimesi emân ve mühlet ve ahd ü peymân, emânet ve diyânet ve korku ve şekve ve şikâyet ve perhîz ve ictinâb, hasret ve efsûs, şitâb ve ta'cîl ve akul ve âgâhlık ma'nâlarına gelir. Burada "korku" ma'nâsınadır.

چون شنید اینها دوان و تیر و تفت بر در موسی کلیم الله رفت

3357. *Vaktâki bunları işitti, koşarak ve acele ve harâretle Mûsâ Kelîmul-lâh'ın kapısına gitti.*

روی می مالید در خاک او ز بیم که مرا فریاد رس زین ای کلیم

3358. O: "Ey Kelîm, bundan benim feryâduma yetiş!" diye korkudan yüzünü toprağa sürerdi.

Öleceğini horozdan haber alan o efendi: "Ey Kelîmullah, bu ölümden benim imdâdına yetiş!" diye yalvarır ve korkusundan yüzünü topraklara sürer idi.

گفت رو بفروش خود را و بره چونکه استا گشته بر چه ز چه

3359. *Dedi: "Git, kendini sat ve kurtul; çünkü usta olmuştun, kuyudan sıçra!"*

Mûsâ (a.s.) ona istihzâ tarîkıyle cevâben buyurdu ki: "Ey hîlekar efendi, git, şimdi de kendini sat ve ölüm musîbetinden kurtul bakalım! Çünkü sen,

öleceği satıp para kazanmakta usta olmuşsun. Kendin için de bir tedbîr yap da, bu ölüm kuyusundan dışarıya sıçra!"

بر مسلمانان زیان انداز تو کیسه و همیانهارا کن دو تو

3360. "Sen müslümanlara ziyân at, keseysi ve kemerleri sen iki kat yap!"
[3370]

"Müslümanlara ettiğin ziyân mukâbilinde, keseni ve kemerlerini para ile iki kat doldur!"

من درون خشت دیدم این قضا که در آینه عیان شد مر ترا

3361. "Ben kerpiçin içinde bu kazâyı gördüm ki, sana âyînede yûan oldu."

"Kerpiç"den murâd, cism-i hâkîdir. "İçinden" murâd, o cismin bâtını olan hakîkat ve "ayn-ı sâbite"sidir. Ve bu cism-i hâkî o ayn-ı sâbitenin âyînesidir ki, onun ahvâlî, bu cism-i hâkîye mün'akis olur. Ya'ni, "Ben senin cism-i hâkinin bâtını olan ayn-ı sâbitende bu kazâ-yı ilâhîyi gördüm ki, sen o kazâyı, o ayn-ı sâbitenin âyînesi olan cism-i hâkînde zuhûr ettikten sonra gördün ve bildin."

عاقل اول بیند آخر را بدل اندر آخر بیند از دانش مقل

3362. Âkıl âhiri kalbi ile evvel görür, ma'rifetden fakîr olan âhirde görür.

"Mukill", fakîr ve az yapıcı ma'nâsınadır. Ya'ni "Âkıl bir emri teemmül edip, o emrin âhirini evvel görür; fakat akıl ve irfândan bî-behre ve fakîr olan kimse, o emrin neticesini vâkî' olduktan sonra görür", ve neticesi fenâ oldu-ğu zâhir olduktan sonra def' ve izâle çâresi de kalmaz.

باز زاری کرد کای نیکو خصال مرا بر سر مزن در رو مال

3363. Tekrâr zârî etti ki: "Ey iyi ahlâklî, benim başıma vurma ve yüzüme sürme!"

Efendi, Mûsâ (a.s.)'ın bu ta'n ve tekdîrlerine karşı tekrâr ağılıyarak dedi ki: "Ey iyi ahlâklî olan nebiyy-i zîşân; yaptığım kabâhati başıma vurma ve yüzüme sürme!"

از من آن آمد که بودم نا سزا نا سزایم را تو ده حسن الجزا

3364. "Benden o geldi ki nâ-sezâ idim, nâ-sezâliğüma sen hüsn-i cezâ ver!"

"Benden o fil zâhir oldu ki, ben o lutuf ve ihsâna lâayık değil idim ve bu zâhir olan fiilimden nâ-sezâ olduğum meydana çıktı; fakat sen kerîmsin, benim nâ-sezâlığıma sen, sû-i cezâ ile mukâbele buyurma, hüsn-i cezâ ile hakımda muâmele buyur!"

گفت تیری جست از شست ای پسر نیست سنت کاید آن واپس پسر

3365. *Dedi: "Ey oğul, bir ok, yaydan fırladı; âdet değildir ki, o geri başa gelsin."*

Mûsâ (a.s.) ona cevâben buyurdu ki: "Ey oğul, kazâ-yı ilâhî oku, senin ayn-ı sâbitenin yayından, bu vücûd-ı izâfî âlemine fırladı. Onun, çıktığı yere geri dönmesi âdet-i ilâhiyye değildir."

لیک در خواهم ز نیکو داوری تا که ایمان آن زمان با خود بری

3366. *"Lâkin âdil olan şâh-ı azîmiden isteyeyim; tâ ki o zamân îmanî kendin ile götürösin."*

"Dâverî"deki "yâ", yâ-yı ta'zîmdir ve "nîkû dâverî"den murâd Zât-ı Hak'dır. Ya'ni "Zât-ı Hak'dan niyâz edeyim. O vefâtın zamânı, îmanımı berâber götürösin!"

چونکه ایمان برده باشی زنده چونکه با ایمان روی پاینده

3367. *"Vaktâki îmanî götürmüş olarsın dirisin, vaktâki îmân ile gidesin, bâkîsin!"*

هم مرآن دم حال بر خواجه بگشت تا دلش شورید و آوردند طشت

3368. *Hem o demde efendi üzerinde hâl döndü; hattâ gönlü bulandı ve leğen getirdiler.*

Bu mükâleme esnâsında efendinin üzerindeki hâl tebeddül etti, hattâ gönlü bulandı ve istifrâğ hâli zuhûr etti, kay etmek için leğen getirdiler.

شورش مرگست نی هیضه طعام قی چه سودت دارد ای بدبخت و خام

3369. *Ölüm karışıklığıdır, taâmın sû-i hazmı değildir, ey bedbaht ve ham, kay sana ne fâide tutar?*

Ey bedbaht ve çiğ adam! Bu sendeki bulantı, ölüm karışıklığı ve âlâmetiştir; yediğin yemeğin, mi'dedeki hazımsızlığı yüzünden değildir. Binâenaleyh kay etmenin sana ne fâidesi vardır?

چار کس بردند تا سوی وثاق ساق می مالید او بر پشت ساق

3370. *Dört kişi eve kadar götürdüler; o bacağı, bacağı üzerine sürüşdürür idi.*

[3380]

"Vüsâk", "vâv"ın zammesiyle, "ev" ma'nâsınadır; ve fethi ["vesâk"] ve kesriyle ["visâk"] "bağ" ve "kuşak" demektir. Bu beyt-i şerîfde, "Lâ Uksimû" sûre-i şerîfesinde vâki بَوْمَذِ الْمَسَاقِ إِلَى رَبِّكَ يَوْمَذِ الْمَسَاقِ (Kiyâmet, 75/29-30) ya'ni "Muhtezırın bacakları birbirine dolaşır, o günde mahall-i sevk Rabb'inedir" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Ya'ni, "O efendiyi hâl-i ihtizârda olarak dört kişi evine kadar götürdüler; o ise ölümün şiddetinden bacaklarını birbirine sürüşdürür ve dolaşır idi."

پند موسی نشنوی شوخی کنی خویشتن بر تیغ پولادی زنی

3371. *Mûsâ'nın nasîhatını dinlemezsin, küstahlık edersin, kendini çelik kılıç üzerine vurursun.*

شرم ناید تیغ را از جان تو آن تست این ای برادر آن تو

3372. *Senin canından kılıca hayâ gelmez; ey birâder, bu senin lâıykındır, senin lâıykın!*

"Çelik kılıç"dan murâd, kahr-ı ilâhîdir. Ya'ni "Mûsâ (a.s.)ın nasîhatını dinlemezsin, küstahlık edersin ve kendini kahr-ı ilâhî kılıcı üzerine çarparsın. Sen kendini kılıç üzerine çarptığın vakit, kılıç seni kesmekten utanır mı? Ey birâder, başına gelen bu felâket senin lâıykındır." وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فِيمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ (Şûrâ, 42/30) Ya'ni "Musîbetden size isâbet eden şey, sizin ellerinizin kazandığı şey sebebiyledir" âyet-i kerîmesi, herkesin başına gelen belâ, kendi fiilinin cezası olduğunu beyân buyurur.

دعا کردن موسی علیه السلام آن شخص را تا ایمان رود از دنیا

Dünyâdan îmân ile gitmesi için Mûsâ (a.s.)ın o şahsa duâ etmesi

موسی آمد در مناجات آن سحر کای خدا ایمان ازو مستان میر

3373. *Mûsâ o seher münâcâtâ geldi ki: "Ey Hudâ, ondan îmânı alma, giderme!"*

Hiz. Mûsâ (a.s.), hâl-i ihtizârda bulunan o kimse için o günün seher vakitinde Hak Teâlâ'ya münâcât eyleyip dedi ki: "Ey Hudâ, ondan îmânı alma, giderme!"

پادشاهی کن برو بخشا که او سهو کرد و خیره رویی و غلو

3374. "Pâdişâhlık et, ona bağışla ki, o sehv ve küstahlık ve gulûvv etti."

"Hîre-rûî", küstahlık ve korkusuzluk ve serkeşlik demektir. Hind şârihlerinden Velî Muhammed Ekberâbâdî: "Hîre", "ûre" vezinde küstah ve korkusuz ve serkeş ve zayıf ve beyhûde ve karanlık ve âciz ve mütehayyir ve herze-gû ma'nâlarına gelir. Binâenaleyh mürekkeb olduğu her bir lafzın ma'nâsına münâsib olan bir ma'nâ anlaşılmak lâzım gelir. Meselâ "hîre-küşî"de zayıf öldürücülük ve "hîre-serî"de "serkeşlik" ve "hîre-gûî"de herze söyleyicilik ve "hîre-çeşmî"de göz kararmak ma'nâları anlaşılır. "Gulûvv", hücûmda haddi tecâvüz etmek demektir. Ya'ni "Yâ Rab, o adam sehv etti ve küstahlık etti ve haddini tecâvüz etti. Sen pâdişâhlık et de, onun kusûrunu afv et!"

گفتمش این علم نی در خورد تست دفع بنارید گفتم را و سست

3375. Ona dedim: "Bu ilim senin lâıyıkın değil; sözümü def' ve gevşek zannetti."

"Ben ona: "Bu ilim senin isti'dâdına münâsib değildir, tahammül edemezsin" dedim. O benim sözümü, mümkün olan bir şeyi kendisinden dirîğ ederek, talebini def' etmekten ibâret zayıf ve gevşek bir söz zannetti."

Bu beyt-i şerîfde nâkûslara esrâr-i ilâhiyyenin keşfi muzır olduğu beyân buyrulur. Ehl-i sülûkden ba'zıları, çalıştıkları halde, kendilerine ahvâl-i gaybiyye münkeşif olmadığından müteessif olurlar; halbuki bu adem-i inkişâf haklarında hayırlıdır.

دست را بر اژدها آن کس زند که عصا را دستش اژدها کند

3376. "O kimse elini ejderhâya vurur ki, onun eli asâyı ejderhâ yapar."

Ahvâl-i gaybiyye ejderhâya teşbîh buyrulur. Vech-i şebeh, sâlik-i nâkûs hakkında muzır olup, onu helâk etmesidir. Ya'ni "Esrâr-i gaybiyyeye ittılâ, tahammüle isti'dâdı olan kimseye lâıyıktır." Ve bu beyt-i şerîfde Mûsâ (a.s.)ın isti'dâd-ı nebevîlerine de işâret buyrulur. Nitekim elindeki asâ, ejderhâ olur idi.

سر غیب آنرا سزد آموختن که ز گفتن لب تواند دوختن

3377. "Gaybın sırrını ona öğretmek lâıyık olur ki, söylemekten dudağını dikebilir."

"Gaybın sırrını ketûm olan kimseye öğretmek lâıyık olur; zirâ onun isti'dâdındaki ketm ve saklamak hâssası, o sırrın ifşâsına mâni' olur." Zirâ muâmelât-ı dünyeviyyede bile ağzı pek olmayan kimselere sır söylenemez.

در خور دریا نشد جز مرغ آب فهم کن و الله اعلم بالصواب

3378. "Su kuşunun gayri, deryâya lâyük olmadı; fehmi et ve Allah doğruyu en ziyâde bilicidir."

"Deryâ-yı hakîkate isti'dâdı olanlardan başkasının dalması lâyük olmaz, bunu iyi anla! Ve Allah Teâlâ ilm-i ilâhîsinde sâbit olan hakâyika nazaran kimlere esrâr-ı gaybiyye ihsân buyuracağını bilir; binâenaleyh esrâr-ı gaybiyyeye itlâ'a heveskâr olma!"

او بدریا رفت مرغآیی نبود گشت غرقه دست گیرش ای ودود

3379. "O deryâya gitti, su kuşu değil idi, gark oldu. Ey Vedûd, onun elini tut!"

"O kimse hakîkat deryâsının ehli olmadığı halde fuzûlî talebinden ve beyhûde heveskârlığından dolayı o deryâya gitti ve boğuldu. Ey kulları tarafından sevilmiş ve yâhud kullarını sevice olan, onun rûhunun elini tut ve îmânını bağışla!"

اجابت کردن حق تعالی دعای موسی علیه السلام

Mûsâ (a.s.)'ın duâsını Hak Teâlâ'nın kabûl buyurması

گفت بخشیدم بدو ایمان نعم گر تو خواهی این زمان زندهش کنم

3380. [3390] *Buyurdu: "Evet, ona îmân bağışladım; eğer sen istersen şimdi onu diri edeyim."*

Hak Teâlâ hazretleri Mûsâ (a.s.)'ın münâcâtına cevâben buyurdu ki: "Pe-kî, yâ Mûsâ, ona îmân bağışladım, istersen şimdi dirilteyim ve hayât-ı dünyeviyeye îade edeyim."

گفت موسی این جهان مردنست آن جهان انگیز کآینا روشنست

3381. *Mûsâ dedi: "Bu, ölmek cihânıdır; o cihâna ba's et ki, orası aydınlıktır."*

Mûsâ (a.s.) dedi ki: "Yâ Rab, bu dünyâ ölüm yeridir ve hayât-ı dünyeviyeye fânîdir. Sen onu aydınlık ve bâkî olan rûh âleminde ba's et ve onu orada îmân ile diri kıl!"

این فنا جا چون جهان بود نیست باز گشت عاریت پس سود نیست

3382. "Bu fenâ yeri mâdemki vücûd âlemi değildir, binâenaleyh âriyet olan rûcâ' fâide değildir."

"Bu fenâ yeri olan dünyâ mâdemki vücûd-ı hakîkî âlemi değildir, onun varlığı mevhum olan bir âriyetdir; binâenaleyh âriyet olan bu vücûd-ı ızâfî âlemine geri dönmek fâidelî bir şey değildir."

رحمتی افشان بر ایشان هم کنون در نهان خانه لدینا محضرون

3383. "Hem şimdi onların üzerine "Ledeynâ muhdarûn" nihân-hânesinde bir rahmet saç!"

Bu beyt-i şerîfde Yâsîn sûre-i şerîfesinde vâki 'وَأَن كُلُّ لَّمَّا جَمِيعٌ لَّدَيْنَا مُحْضَرُونَ' (Yâsîn, 36/32) ya'ni "Nâsın hepsi bizim indimizde hâzır olunurlar" âyet-i kerîmesine işâret buyurulur ki, nâsın hepsi mertebe-i şehâdetimizden, mertebe-i gaybimize ihzâr olunur demek olur. Beyt-i şerîfte bu mertebe-i gaybe "nihân-hâne" ta'bîr buyurulmuştur. Enbiyâ ve evliyâ-yı kirâm hazarâtı âlemlere rahmet olduğundan, Mûsâ (a.s.) münâcâtında duâsını ta'mîm edip buyurur ki: "Yâ Rab, bu âlem-i fenâdan, bilcümle intikâl etmiş olanların üzerine, âlem-i gaybinde rahmet-i ilâhiyyeni saç!"

تا بدانی که زیان جسم و مال سود جان باشد رهاند از وبال

3384. Âkıbet bilesin ki, cismin ve malın ziyânı, canın fâidesi olur, vebâlden kurtarır.

Bu kıssanın hitâmına mebnî, Hz. Pîr-i destgîr nasîhate başlayıp buyururlar ki: Bu kıssayı beyânımızın sebebi budur ki, cismin riyâzetler ve meşak-katler içinde zarar-dîde olması ve malın ziyân ve telef olması, canın fâidesi olduğunu ve seni vebâlden kurtardığını bilesin.

پس ریاضت را بجان شو مشتری چون سپردی تن بخدمت جان بری

3385. İmdi cân ile riyâzete müşteri ol; vaktâki teni hizmete tevdi' ettin, canı götürdün.

Böyle olunca, cisme ziyân olan riyâzete can ile, ya'ni seve seve müşteri ol; vaktâki cismi Hak yolunda ihtiyârın ile hizmete tevdi' ettin, canını nefse ve tabiata esîr olmaktan kurtardın.

سر بنه شکرانه ده ای کامیار

ور ریاضت آیدت بی اختیار

3386. *Ve eğer sana ihtiyârsız riyâzet gelirse, ey murâdına yâr olan kimse, baş koy, şükrâne ver!*

Ve eğer sen ihtiyânla cismine riyâzete tevdi' etmeyip de, senin ihtiyânın olmadığı halde Hak tarafından cismine bir hastalık veyâ malına yanmak ve çalınmak ve sâir sûretle telef olmak gibi belâlar gelirse, bunlar gayr-i ihtiyârî riyâzettir. Bundan dolayı sakın şikâyet etme; Hakk'a teslim ol ve şükrâne ver. Ya'ni elinden geldiği kadar fukarâyâ tasadduk et ve sevin ki, Hak Teâlâ bu belâlar ile senin üzerinden maddî ve ma'nevî bir çok yükleri kaldırmıştır.

چون حقت داد آن ریاضت شکر کن تو نکردی او کشیدت زامر کن

3387. *O riyâzeti sana Hak verdi, sen yapmadın, seni "Kün" emrinden o çekti.*

O gayr-i ihtiyârî olan riyâzeti sana Hak ihsân etti. Sen ihtiyârın ile yapmadın, çünkü sana ağır geldi; fakat Hak Teâlâ sana lutf etmek için "Kün!" emri cânibinden seni o riyâzet tarafına çekti.

"Kün!" emrinden murâd, abdin ayn-ı sâbitesinde olan hâlin, âlem-i ef'âl-de zuhûruna irâde-i ilâhiyye taallukudur.

حکایت آن زن که فرزندش نمی زیست بنالید بحق جواب آمد که

این عوض ریاضت تست و بجای جهاد مجاهده است ترا

O kadının hikâyesidir ki, onun evlâdı yaşamaz idi; Hakk'a nâle etti, cevâb geldi ki: "Bu senin riyâzetinin bedelidir ve senin için cihân yerinde mücâhededir"

پیش از شش مه نبودی عمرور

آن زنی هر سال زایدی پسر

3388. *O bir kadın her sene oğlan doğurur idi; altı aydan ziyâde ömürlü olmazdı.*

تا که کرد آن زن که افغان ای اله

یا سه مه یا چار مه گشتی تباه

3389. *Ya üç ayda, ya dört ayda helâk olurdu; tâ ki o kadın efgân etti ki: "Ey ilâh!"*

نه مهم بارست و سه ماهم فرح نعمتم زوتر رو از قوس قزح

3390. "Dokuz ay hamlıdır, üç ayım ferahtır; benim ni'metim, alâim-i semâdan
[3401] daha çabuk gidicidir."

"Kavs-i kuzah", yağmurlu vakitlerde havada görünen renkli kavsın adıdır. "Kavs", yay ve "kuzah", bir dağın ve şeytanın adıdır; alâim-i semâ dahi derler. Türkçe'de muharref olarak "Elim (الیم) sağma" denir ve Fârisî'de "kemân-ı Rüstem" ta'bîr ederler. Bu kavsın sebep-i zuhûru hikmet-i tabîiyye kitalarında mündericidir. Ya'ni kadın şikâyetinde der ki: "Yâ Rab, dokuz ayım senede haml ile ve ancak üç ayım ferahlık ve râhat içinde geçer. Benim ni'metim ve râhatım, havada peydâ olan alâim-i semâ gibi pek çabuk zâil olur."

پیش مردان خدا کردی نفیر زین شکایت آن زن از درد نذیر

3391. O kadın, korkutucu derdden dolayı, Hâk adamlarının huzûrunda bu şikâyet cinsinden feryâd ederdi.

"Korkutucu derd"den murâd, ölümdür. Ya'ni "Kadın evliyâullahın huzûruna gidip, çocuklarının ölümünden şikâyet ederek feryâd ederdi."

یست فرزند اینچنین در گور رفت آتشی در جان او افتاد تفت

3392. Yirmi oğlu böylece mezara gitti, hârr bir ateş onun canına düştü.

تا شبی بنمود او را جنتی باغی سبزی خوشی بی ضیتی

3393. Nihâyet bir gece ona, yeşillîğe mensûb, letâfete mensûb, buhlsüz bir bağ olarak bir cennet göründü.

"Bâği"deki "yâ" vahdet ve "sebzi" ve "hõşi"deki "yâ"lar nisbet içindir. "Zınnet", buhl ve imsâk "bî-zınnet" buhlsüz ve imsâksız, âhirindeki "yâ" ziyâdelik ma'nâsındır. Ya'ni "Nihâyet o kadına bir gece ma'nâsında, yeşillîğe ve letâfete mensûb, ni'metleri ziyâde buhlsüz ve imsâksız ve mebzûl bir bağ olarak bir cennet göründü. "Cennet", yeşillikleri arzını örten ma'nâsındır.

باغ گفتم نعمت بی کیف را کاصل نعمتهاست و مجمع باغها

3394. Bî-keyf olan ni'mete bâğ dedim; zûrâ ni'metlerin aslı ve bâğların mecma'ıdır.

Ta'rife sığmayan o ni'mete "bâğ" ta'bîr ve onu "bâğ" lafzıyla ta'rîf ettim; zûrâ o cennet, bütün ni'metlerin aslı ve bağların mecma'ıdır, ya'ni "mecma'-ı ezvâkdir".

ور نه لا عين رأت چه جای باغ گفت نورغیب را یزدان چراغ

3395. *Ve yoksa gözün görmediği ne bâğ yeridir? Hâlık nûr-ı gayba "çerâğ" buyurdu.*

Biz o bî-keyf olan cennete, herkesin gözünün gördüğü "bâğ" dedik. Halbuki Hak Teâlâ hazretleri *Buhârî-i Şerîf*'de münderic hadîs-i şerîfde buyurur ki: *اعددت لمبادئ الصالحين ما لا عين رأت ولا اذن سمعت ولا خطر على قلب بشر* Ya'ni "Ben sâlih kullarım için, göz görmedik ve kulak işitmedik ve kalb-i beşere hutûr etmedik şeyler hazırladım." Binâenaleyh gözlerin gördüğü bâğ nerede, bu bî-keyf olan cennet nerede! Maahazâ tefhîm için temsîl zarûrîdir. Zîrâ Hâlık Teâlâ hazretleri nûr-ı gayba "çerâğ" ta'bir buyurdu. Nitekim âyet-i kerîmede mezkûrdur: *اللَّهُ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ مِثْلُ نُورِهِ كَمِشْكُوتٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ الْمِصْبَاحُ فِي زُجَاجَةٍ الزُّجَاجَةُ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ* (Nûr, 24/35) Ya'ni "Allah Teâlâ semâvât ve arzın nûrudur. Onun nûrunun meseli kandillik gibidir ki, onda çerâğ vardır. Öyle çerâğ ki, sırça kandil içindedir ve öyle sırça kandil ki, gûyâ parlak yıldızdır."

مثل نبود آن مثال آن بود تا برد بوی آنکه او حیران بود

3396. *Misil olmaz, o onun misâli olur; tâ ki hayrân kimse koku götürsün.*

O cennet, bâğın ve nûr-ı gayb, çerâğın misli olmaz, onun misâli olur; tâ ki bunların ne gibi şeyler olduğunu zihnine sığdıramayıp hayrette kalan kimse, bu misâlden o ma'nâlara intikâl için bir koku alabilsin; zîrâ misâl ile ma'kul, mahsûs olur.

حاصل آن زن دید آنرا مست شد زان تجلی آن ضعیف از دست شد

3397. *Elhâsıl o kadın onu gördü, sarhoş oldu. O zayıf, o tecelliden elden gitti.*

Ya'ni "Zâifü'l-isti'dâd olan o kadın, bu tecellî-i Hakk'a karşı metânetini muhâfaza edemeyip hoş oldu ve kendinden geçti."

دید در قصری نبشته نام خویش آن خود دانستش آن محبوب کیش

3398. *Bir köşkte, kendi adı yazılmış gördü. O mahbûb-kîş, onu kendinin bildi.*

"Kîş", mezheb ve dîn ma'nâsındır. "Mahbûb-kîş" terkîbî vâsf-ı terkîbîdir, mahbûb mezhebli demek olur. Ya'ni "O kadın, gördüğü cennet içindeki bir köşkte, kendi adı yazılmış olduğunu gördü. O mahbûb mezhebli o köşk kendinin olduğunu bildi."

بعد از آن گفتند کین نعمت و راست کو بجانبازی بجز صادق نخاست

3399. *Ondan sonra dediler ki: "Bu ni'met onun içindir ki, o cânbazlıkda sâ-dıkın gayri kalkmadı."*

Ondan sonra ehl-i melekûtta ba'zıları kadına dediler ki: "Bu ni'met ancak Hakk'a karşı, sıdk ve ihlâs ile can fedâsına kalkan kimseye mahsûstur."

چون تو کامل بردی اندر التجا آن مصیبتها عوض دادت خدا

3400. *"Uktâki sen ilticâda kâhil oldun, Hudû sana o musîbetleri ivaz verdi."*
[3412]

"Vaktâki sen Hakk'a ilticâda tenbel oldun ve ten-perverliğe sa'y ettin, Hak Teâlâ sana o musîbetleri, bu ni'mete bedel ve ivaz verdi ve bu ni'meti, o musîbetlerin yüzünden buldun."

گفت یا رب تا بعد سال و فزون اینچنینم ده بریز از من تو خور

3401. *Dedi: "Yâ Rab, yüz seneye ve ziyâdeye kadar bana böyle ver, sen benden kan dök!"*

Kadın bu ni'meti görünce, o musîbetlere râzı olup dedi ki: "Yâ Rab, yüz seneye ve daha ziyâdeye kadar bana böyle musîbetler ver ve sen benden lohusalara mahsûs olan nifâs kanını dök; ben doğurayım ve çocuklarımı gâib etmek musîbetine uğrayayım."

اندر آن باغ او چو آمد پیش پیش دید در وی جمله فرزندان خویش

3402. *O bağ içinde vaktâki daha ileriye geldi; onda kendi oğullarının hepsini gördü.*

گفت از من گم شد از تو گم نشد بی دو چشم غیب کس مردم نشد

3403. *Dedi: "Benden gâib oldu, senden gâib olmadı. İki gayb gözü olmak-sın kimse adam olmadı."*

"Benim evlâtlarım, benim huzûrundan gâib oldu, fakat senin huzûrundan gâib olmadı; zîrâ sen âlem-i gayb ve şehâdeti muhîtsin. Nitekim âyet-i kerîmede مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ بَاقٍ (Nahl, 16/96) ya'ni "Sizin indinizde gâib olan şey, Allâh'ın İndinde bâkidir" buyrulur. İki gayb gözü olmayan, kalbinin ve bâtınının iki gözü olmayan kimse, adam olmadı." "Merdüm", gözbebeğine de ıtlâk olunur ve insân-ı kâmil, gözbebeği mesâbesinde olduğundan "merdüm olmadı" ta'bîrinde, o kimse insân-ı kâmil olmadı ma'nâsı da mündemicidir.

خون افزون تا ز تب جانت رهید

تو نکردی فصد از بینی دويد

3404. *Sen fasd etmedin, burnundan ziyâde kan aktı; nihâyet senin canın sıtmadan kurtuldu.*

"Fasd", kan almak demektir. "Sen vücûdundan kan almadın, fakat ihtiyânın olmaksızın burnundan ziyâde kan boşandı. Bu hâl senin vücûduna, senin irâden olmaksızın bir fâide te'mîn etti; nihâyet senin canın, ya'nî rûh-i hayvânın sıtmadan ve harâretten kurtuldu."

Bu beyt-i şerîf, bir kimsenin kendi ihtiyânıyla yapamadığı riyâzet makamına kâim olmak üzere, Hak Teâlâ tarafından müteveccih olan mesâibin misâlidir.

پوست دان تن را و مغز آن دوستش

مغز هر میوه بهست از پوستش

3405. *Her meyvenin içi, onun kabuğundan iyidir; teni kabuk ve onun içini o dostu bil!*

İnsan, şecere-i kevnin meyvesidir; cismi, o meyvenin kabuğu ve onun hakikati olan Hak, onun içi ve bâtunıdır. Her zâhiri olan meyvenin içi, onun kabuğundan iyi olduğu cihetle, insanın hakikati olan Hak ve ma'sûk-ı hakikî dahi, elbette cisimden daha ziyâde matlûbdur ve o matlûbun indinde cismin aslâ ehemmiyeti yoktur.

یکدمی آنرا طلب گر ز آن دمی

مغر نغزی دارد آخر آدمی

3406. *Nihâyet âdem bir latîf iç tutar, eğer o demden isen, bir dem onu iste!*

Sözün hulâsası budur ki, âdemin bir latîf içi ve hakikati vardır ki, o da vücûd-ı hakikî-i Hak'dır. Sûre-i Secde'de vâkî 'جَعَلَ نَسْلَهُ' و بَدَأَ خَلْقَ الْإِنْسَانِ مِنْ طِينٍ ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُ (Secde, 32/7-9) ya'nî "Hak Teâlâ insanın hâlkına çamurdan başladi; sonra onun neslini zayıf su sülâlesinden kıldı; sonra cismini tesviye edip, ona kendi rûhundan nefh etti" âyet-i kerîmesinde beyân buyurulan "nefh"den ve "dem"den isen, bir dem olsun kendi vücûdunda o nefhi ve demi iste ve o demin aşkına düş! Ey sâlik zannetme ki Hak senin vücûdundan hâriçdir. Sen Hak'dasın ve Hak dahi sendedir. Senin bu vücûd-ı kesîfin, sana bir aynlık vehmi îrâs etmiştir; bu vehm-i vücûdiden ve vücûd-ı vehmîden yakayı kurtarmak lâzımdır. Cenâb-ı Pîr efendimiz *Fîhi Mâ Fîh*'de şu rubâîyi buyururlar:

ای تن خبرت هست که بر پشت تو کیست پا بر سر چرخ نه که یار تو پرست
حمال کسی شدی که اندر همه عمر خورشید بروی تو نیارد نگرست

"Ey ten, senin sırtında kim olduğundan haberin var mıdır? Ayağını feleğin tepesine koy ki, senin yârin latîf olan perîdir. Bütün ömründe bir kimsenin hamal oldun ki, güneş[in] senin yüzüne bakmağa tâkâtı olamaz."

Yûnus Emre hazretleri de şu beyitlerinde bu ma'nâya işâreten buyururlar:

Dervîşlik başdadır, tâcda değildir
Kızdırmak oddadır, saçda değildir
Ararsan Mevlâ'yı kendinde ara
Kudûs'de, Mekke'de, hacda değildir.

در آمدن حمزه رضی الله عنه در حرب بی زره

Hamza (r.a.)'ın harbe zırhsız olarak girmesi

اندر آخر حمزه چون در صف زد بی زره سرمست در غزو آمدی

3407. Sonda Hamza saf vurduğu vakit, gazâyı zırhsız sermest olarak gelir idi.

Hız. Hamza (r.a.) efendimiz ki, Resûl-i zîşân Efendimiz'in amcaları idi; âhîr ömürlerinde muhârebe safına, o vaktin harblerine mahsûs olan zırhını giymeksizin mestâne bir sûrette girer idi.

سینه باز و تن برهنه پیش پیش در فکندی در صف شمشیر خویش

3408. Göğsü açık, teni çıplak olarak kendini kılıç safında çok ileri atardı.

"Sîne-bâz", göğsü açık ve "ten-bürehne", teni çıplak ma'nâsına geldiği gibi; "sîne" göğsü, "bâzû" kolları, "ten" teni, "bürehne", çıplak ma'nâsı da verilebilir. Ya'nî sînesi, kolları ve teni çıplak olarak demek olur.

ای هزبر صف شکن شاه فحول خلق پرسیدند ای عم رسول

3409. Halk sordular ki: "Ey Resûl'ün amcası, ey saf yarıcı olan arslan, ey erlerin şâhı!"

"Hizebr", yırtıcı arslan demektir. "Fuhûl", "fahl"ın cem'idir; fahl, erkek deve ve her hayvanın erkeği demektir. Burada "insanların kahramânı" ma'nâsı murâd buyurulmuştur.

نِی تُو لَا تَلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى تَهْلُكَةِ خَوَانَدِي زِ بِيغَامِ خِدا

3410. "Sen Hudâ'nın haberinden ^[3422] لَا تَلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى تَهْلُكَةِ [Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın"] yı okumadın mı?"

"Peygâm-ı Hudâ'dan murâd, Kur'ân-ı Kerîmdir. تَلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى تَهْلُكَةِ (Bakara, 2/195) ya'ni "Kendinizi elleriniz ile tehlikeye atmayınız" âyet-i kerîmesini Kur'ân'da okumadın mı?" demek olur.

پس چرا تو خویش را در تهلکه می در اندازی چنین در معرکه

3411. "Öyle olunca, böyle ma'rekede niçin sen kendini tehlikeye atıyorsun?"

"Mâdemki zırhsız muhârebeye gitmek tehlikedir; binâenaleyh böyle harb meydanına zırhsız giderek niçin kendini tehlikeye atıyorsun?" "Ma'reke", harb meydanı demektir.

چون جوان بودی و زفت و سخت زه تو نمی رفتی سوی صف بی زره

3412. "Uktâki sen delikanlı ve gürbüz ve kavî idin, saf tarafına zırhsız gitmez idin."

"Zeft", cesîm ve gürbüz ve kavî ma'nalarına gelir. "Saht-zih", kuvvetli olmaktan kinâyedir. Zîrâ "saht", şedîd ve "zih", yay kirişi demektir. Yay kirişi gergin ve şedîd olunca, o kirişi çekip ok atacak olan kimsenin bâzûsu pek kuvvetli olması icâb eder. Ya'ni: "Ey Hamza hazretleri sen delikanlı iken gürbüz ve kuvvetli idin, fakat harb safına zırhsız gitmez idin."

چون شدی پیر و ضعیف و منحنی پردهای لاابالی می زنی

3413. "Uktâki ihtiyar ve zayıf ve bükülmüş oldun, "lâ-ubâlî" perdelerini vurursun.

"Perde", pencerelere ve kapılara asılan örtüler ve mûsikî istilâhında nağmeleri teşkil eden sadâlardan her biri. "Lâ-ubâlî", terkîb-i Arabî olup "korkmam ve çekinmem" ma'nâsındır. Örfde korkusu olmayan kimse demektir. Ya'ni "Uktâki ihtiyar ve zayıf ve bükülmüş oldun, şimdi korkusuzluk nağmelerini ve perdelerini çalıyorsun."

لاابالی وار با تیغ و سنان می نمایی دار و گیر و امتحان
3414. *Lâubâlîce kılıç ve mızrak ile hây ve hûy ve imtîhân gösterirsin.*

"Dâr u gîr", fermân edicilik, emir ve nehy ve hây u hûy ma'nâlarıdır. Burada son ma'nâ münâsibdir. Ya'ni "Korkusuzca kılıç ve mızrak ile hây ve hûy ve kahramanlık imtîhânı gösterirsin."

تیغ حرمت می ندارد پیر را کی بود تمیز تیغ و تیر را
3415. *"Kılıcın ihtiyara hürmeti yoktur; kılıcın ve okun ne vakit temyîzi olur?"*

"Kılıç faâliyete başladığı vakit: "Bu ihtiyardır, buna hürmet edip, kesmiyeyim" demez. Hiç kılıç ve ok ihtiyarı ve genci tefrik eder mi?"

زین نسق غمخوارگان بی خبر پند می دادند او را از غیر
3416. *Bî-haber olan gam yiyiciler, ona gayret cihetinden bu üslûbdan nasihat verdiler.*

"Hz. Hamza (r.a.)'ın kasd-ı âlîlerinden bî-haber olan rûfekâ-yı muhteremesi onun böyle zırhsız harbe gitmesinden dolayı gam çekerler ve ona dostluk gayretinden dolayı nasihat verirler idi." "Gıyer", burada mütegayyir olmak ve hâlden hâle dönmek ma'nâsına, müfred müzekker olan isimdir. Hz. Hamza'nın rûfekâ-yı muhteremesi onu zırhsız harbde gördükleri için, düşmandan zarar geleceği korkusuyla hâlden hâle döndükleri için nasihat verdiler demek olur.

جواب حمزه رضی الله عنه در حرب بی زره مر خلق را

Zırhsız harb hakkında Hamza (r.a.)'ın halka cevâbı

گفت حمزه چونکه بودم من جوان مرگ می دیدم وداع این جهان
3417. *Hamza buyurdu: "Vaktâki ben delikanlı idim, bu cihânın terkini ölüm görür idim."*

Seyyidü's-sühedâ Hamza (r.a.) efendimiz telâş eden rüfekâ-yı muhteremesine cevâben buyurdu ki: "Ben delikanlı iken, bu cihânın terkinî ölüm gördüğüm için, bu ölümden korkar ve meydân-ı harbe zırhsız gitmez idim."

سوی مردن کس بر غبت کی رود پیش از درها برهنه کی شود

3418. "Bir kimse râğbet üzere ölmek tarafına ne vakit gider? Ejderhânın önünde ne vakit çıplak olur?"

لیک از نور محمد من کنوں نیستم این شهر فانی را زیون

3419. "Fakat ben şimdî Muhammed'in nûrundan, bu fânî şehre mağlûb değilim!"

Ya'ni "Kalbime mün'akis olan Muhammed (s.a.v.) Efendimizin nûru ile, sıfât-ı nefsânîyyemin karanlığı ve aklıma müstevfi olan vehmin zulmeti kalktı. Âlem-i gaybın ve cihân-ı bekânın ahvâlini, bâtınımın iki gözü ile gördüm. Şimdi ben fânî olan bu dünyâ şehrine zebûn ve mağlûb değilim."

از برون حس لشکرگاه شاه پر همی بینم ز نور حق سپاه

3420. "His hâricinden şâhın leşker-gâhını, nûr-ı Hak'dan dolu görüyorum."

"Havâss-i hamse hâricinden, şâh-ı hakîkî olan Hakk'ın âlem-i melekûta mahsûs ordugâhını, O'nun nûrundan dolu görüyorum."

خیمه در خیمه طناب اندر طناب شکر آنکه کرد بیدارم ز خواب

3421. "Çadır çadıra, tınâb tınâba. Şükür O'na ki, beni uykudan uyandırdı."

Gıyâsü'l-Lügâr'ın beyânına göre "tınâb", "tâ'nın fethi ve kesriyle, çadır ipi ma'nâsıdır. "Tinnâb"ın muhaffesidir. Türkçe'de "kunnâb" denir ki, tinnâbdan muharrefdir. Bu beytin birinci mısra'ı, yukanki beytin mâba'didir. Ya'ni "His hâricinden şâhın leşker-gâhını çadır çadıra ve çadır iplerini çadır iplerine muttasıl olarak nûr-ı Hak'dan, ya'ni cevher-i mücerred-i nûrânî olan ervâhdan dolu görüyorum" demek olur ki, hulâsası: "Havâss-i hamse ile idrâk olunan bu âlem-i şehâdetin hâricinde, âlem-i ervâhu görüyorum" demektir. Ve ikinci mısra', müstakil bir cümledir. Ya'ni, "Şükür, Server-i âlem olan o Nebiyy-i zîşâna ki, beni gaflet uykusundan uyandırdı ve gözümü âlem-i ervâha açtı" ma'nâsıdır.

آنکه مردن پیش چشمش تهلکه است امر لا تلقوا بغیرد او بدست

3422. "O kimsenin ki, ölmek onun gözünün önünde tehlikedir, "Lâ tûlkû" emrini o eliyle tutar."

"Ölmeyi tehlike gören kimse لَا تَلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ (Bakara, 2/195) ["El-lerinizle kendinizi tehlikeye atmayınız"] âyet-i kerîmesine dört el ile sarılır. Zîrâ o havâss-i hamse hâricinden şâhın leşker-gâhını görmüyor ve bu âle-mi terk etmek, onun için ölüm görünüyor. Böyle bir kimse, elbette ölmek istiyor."

وآنکه مردن پیش او شد فتح باب سارعوا آید مر او را در خطاب

3423. "Ue o kimse ki, ölmek onun önünde feth-i bâb oldu; muhakkak ona hitâbda "Sâriû" gelir."

"Bir kimsenin indinde ölmek, âlem-i gayb kapısının açılmasından ibâret olunca, hitâb-ı ilâhîde, ya'ni Kur'ân'da ona mahsûs olan emir وَ سَارِعُوا إِلَى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَ جَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ (Âl-i İmrân, 3/133) ya'ni "Rabb'inizden olan mağfirete ve genişliği göklerin ve arzın genişliği gibi olup, müttakiler için hazırlanan cennete müsâraat ve acele ediniz" âyet-i kerîme-sindeki emr-i teşvîkî olur."

الصلا ای لطف بنیان افرحوا البلا ای قهر بنیان اترحوا

3424. "Salâdır ey lutuf görücüler, ferahlanın! Belâdır ey kahr görücüler, gamlanın!"

"Salâ", taâma hazırlanmak için nidâdır. Namaza ve sâir ibâdâta hazırlanmak için dahi bu nidâyı isti'mâl ederler. Ya'ni: "Ey lutuf görücüler, ol dem-den sevinin ki o ölüm, visâl ni'metinin salâsıdır. Ey kahr görücüler, ölümden gamlanın ki, o ölüm belâ-yı perr ü bâldır."

هر که یوسف دید جان کردش فدی هر که گرگش دید بر گشت از هدی

3425. "Her kim Yûsuf gördü, ona cân fedâ etti; her kim onu kurt gördü, hüdâdan rücû etti."

"Her kim ölümü Hz. Yûsuf gibi güzel gördü, ona cân fedâ etti; her kim o ölümü kurt gibi yırtıcı ve çirkin gördü, o kimse hüdâdan, ya'ni matlûba îsâl edici olan [hid]âyetden rücû etti."

مرگ هر يك اى پسر همرنگ اوست پيش دشمن دشمن و بر دوست دوست

3426. *Ey oğul, her birinin ölümü, onun hem-rengidir, düşman önünde düşman ve dost üzerine dosttur.*

Ya'ni "Ölüm zâlîme kâhîr ve mazlûma latîf olarak gelir; binâenaleyh ölüm her bir kimsenin hem-rengi olmuş olur."

پيش ترك آينه را خوش رنگيست پيش زنگى آينه هم رنگيست

3427. *Türk'ün önünde ayna latîf renklidir ve zencînin önünde ayna da zencîdir.*

Ya'ni "Ölüm bir ayna gibidir. Ayna, güzel yüzlü olan Türk'ün karşısında latîf renkli ve sûretlidir ve kara renkli olan zencînin önünde de zencîdir ve kara ve çirkin sûretlidir."

آنکه ميترسى ز مرگ اندر فرار آن ز خود ترسانى اى جان هوش دار

3428. *Ey kimse ki, firâr içinde ölümden korkuyorsun; o kendinden korkuculuktur; ey can, akıl tut!*

"Tersân", korkucu demektir; âhîrindeki "yâ" masdariyettir. Hînd nüshala-rında ikinci mısra' dar 'جان هوش است از خویش' است از خویش sûretindedir ki, "Senin kor-kun kendindir ey can, aklına sâhib ol!" demektir.

روى زشت تست نى رخسار مرگ جان تو همچون درخت و مرگ برگ

3429. *Senin çirkin yüzündür, ölümün yüzü değildir; senin canın ağaç ve ölüm yaprak gibidir.*

"Ölüm aynasında gördüğün çirkinlik, senin çirkin yüzündür; ya'ni sût-ı ahlâkûn ve a'mâlinîdir. Senin canın ağaç ve ölüm dahi yaprak ve meyve gibidir." Meselâ eğer canın zakkum ağacı cinsinden ise, onun meyvesi de ancak zakkum olur.

از تو رستست از نکويست از بدست ناخوش و خوش هر ضميرت از خودست

3430. *Gerek iyidir, gerek kötüdür, senden bitmiştir; nâhoş ve hoş senin her za-mîrin kendindendir.*

Saâdet olsun, şekâvet olsun, senin ağaç mesâbesinde olan canının hâssiyetidir. Binâenaleyh âlem-i ef'âlde, gerek iyi ve gerek kötü ameller senden

bitmiş ve neşv ü nemâ bulmuştur. Çirkin ve güzel efkârın her biri senin kendinden ve zâtındandır."

گر بخاری خسته خود کشته
ور خریر و قزدری خود رشته

3431. *Eğer bir diken ile mecrûh olmuş isen, kendin ekmişsin; ve eğer mensûc ipek ve ibrişim içinde isen, kendin bükmüşsün.*

"Kışteî", "kışten", "kâşten" ya'ni ekmek ma'nâsınadır. "Harîr", mensûc ve matbûh ipek; ve "kazz", bükülüp ibrişim yapılmış ipek demektir. Ya'ni "Eğer bu âlemde sana bir fenâlık gelmiş ise, kendi yaptığın kötü fiilin aksidir; ve eğer hoşluk ve letâfet içinde isen, o da senin a'mâl-i sâlihanın eseridir."

لیک نبود فعل همرنگ جزا
هیچ خدمت نیست همرنگ عطا

3432. *Fakat fiil cezânın hem-rengi olmaz; hizmet hiç atânın hem-rengi değildir.*

Ya'ni "Fiilin sûreti ile, cezânın sûreti ayrıdır, birbirine benzemez; fakat ma'nâları جَزَاءٌ سَيِّئَةٍ مِّثْلَهَا (Şûrâ, 42/40) ya'ni "Kötülüğün cezâsı, onun misli bir kötülüktür" âyet-i kerimesi mücibinceidir. Zîrâ fiil kötü olduğu gibi, ona terettüb eden cezâ dahi, her ne sûretle olursa olsun kötüdür. İyi fiil dahi böyledir. Hüsn-i hizmete mukâbil verilen mükâfât ve atâ dahi sûrette başkadır ve o hizmetin sûretine benzemez." Bu ma'nâ, âtîdeki ebyât-ı şerîfede tafsîlen îzâh buyrulur.

مزد مزدوران نمی ماند بکار
کآن عرض وین جوهر ست و پایدار

3433. *Ücretlilerin ücreti, işe benzemez; zîrâ o araz ve bu cevherdir ve bâkidir.*

Bir işin ücretiyle, müstahdem olanların aldıkları ücretin sûreti, gördükleri işin sûretine benzemez; zîrâ gördükleri iş arazdır; ve "araz" kendi vücûduyla kâim ve iki zamanda bâkî olmayan şeye derler. Ecîrın fiili de kendi kendine değil, belki ecîrın vücûduyla kâimdir ve evzâ'-ı harekât iki zamanda bâkî kalmaz. Fakat bu işe mukâbil alınan ücret, maddî bir para veya eşyâdan bir şey olduğundan, o cevherdir ve zamanlarda bâkidir; binâenaleyh araz cevhere benzemez.

آن همه سختی و زورست و عرق
وین همه سیم ست و زورست و طبق

3434. *O bütün şiddet ve kuvvet ve terdir; ve bu hep, gümüş ve altın ve tabaktır.*

Ecîrin filli bütün şiddet ve sıkıntı ve kıvvet sarfı ve terlemektir; ve ona mukâbil aldığı ücret ise, hep gümüş ve altından ma'mûl paradır veyâhud tabak içinde bir yiyecek ve ni'mettir.

کرد مظلومت دعا در محنتی

گر ترا آید ز جایی نهمتی

3435. *Eğer sana bir yerden töhmet gelirse, bir mihnet içinde sana mazlûm duâ etti.*

Eğer sana bir taraftan bir kabâhat isnâd olunursa, bil ki senin îrâs ettiğin bir mihnet içinde, mazlûm olan, ya'ni senden zulûm görmüş olan bir kimse sana bedduâ etti ve sana isnâd olunan kabâhat dahi senin o mazlûma îrâs ettiğin zulmün cezâsı oldu.

بر کسی من نهمتی ننهاده ام

تو همی گویی که من آزاده ام

3436. *Sen dersin ki: "Ben âzâdeyim, ben bir kimse üzerine töhmet koymamışım!"*

Ey müstemi', sen dersin ki: "Ben zulûmden ve bir kimseye cefâ etmekten âzâdeyim; ve bir kimseye de bir töhmet ve kabâhat isnâd etmedim, bununla berâber bana yine bir taraftan fenâlık gelmiştir."

دانه کشتی دانه کی ماند ثمر

تو گناهی کرده شکل دگر

3437. *Sen başka bir şekilde bir günâh yapmışsın. Dâne ekdin, dâne ne vakit semere benzer?*

O halde sen başka bir şekilde günâh yapmışsın ki, sana bu fenâlık geldi. Dâne ekdin, o neşv ü nemâ bulup semere verdi; fakat dâne ile onun semeresi sûretde birbirine benzemezler. Bu sebebdan, yaptığın günâh ile, gelen fenâlık arasında münâsebet göremiyorsun.

گوید او من کی زدم کس را بعود

او زنا کرد و جزا صد چوب بود

3438. *O zinâ etti, cezâsı yüz değnek oldu; o der ki: "Ben ne vakit bir kimseye üd ile vurdum?"*

"Üd", güzel kokulu ağaçdır ki "öd ağacı" deriz. Ya'ni "Meselâ o bir kimse zinâ etti, onun cezâsı şer'an yüz değnek vurmaktır oldu. Nitekim âyet-i kerîme-de de buyrulur: *الرَّأْيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ* (Nûr, 24/2) Ya'ni "Zinâ eden kadın ile, zinâ eden erkeğin her birine yüz değnek vurun!" O zinâ eden kimse der ki: "Ben hiçbir kimseye öd ağacı ile bile vurmam ki, bu değnek ile dayak yemek o fillimin cezâsı olsun."

نی جزای آن زنا بود این بلا چوب کی ماند زنا را در خلا

3439. *Bu belâ, o zinânın cezâsı olmadı mı? Tenhâda olan zinâyâ deñnek ne vakit benzer?*

Cevâben deriz ki: *وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا* (Şûrâ, 42/40) ["Kötülüğün cezâsı, onun misli bir kötülüktür."] âyet-i kerîmesi mücibince, kötülük olan zinânın cezâsı, kötülük olan dayak yemektir; fakat bu ikî kötülüklerin sûretleri birbirine benzemez. O dayak yemek belâsı, zinânın cezâsıdır; fakat bu dayak sûreti, tenhâda olan zinânın sûretine aslâ benzemez.

مار کی ماند عصا را ای کلیم درد کی ماند دوا را ای حکیم

3440. *Ey kelîm, yılan ne vakit asâyâ benzer? Ey hekîm, derd ne vakit devâyâ benzer?*

"Ey söyleyici kimse, Mûsâ (a.s.)'ın asâsıyla yılan birbirine benzer mi?" *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Müsevî'de mezkûr olduğu üzere o asâ, Mûsâ (a.s.)'ın da'vetini kabûlden istinkâfında Fir'avn, cenâb-ı Mûsâ'ya ne şey ile âsî olmuş ise, o şeyin sûretidir. Ya'ni Fir'avn, Hz. Mûsâ'ya "nefs-i emmâre"si sebebi ile âsî olmuş idi; asâ Fir'avn'ın bu nefsi-i emmâresinin sûreti idi. O asâ bu sebeble yılan oldu. Fir'avn'ın nefsi-i emmâresi, kötü ve yılan dahi kötü idi. Bunlar kötülükte bir iseler de, sûretde aslâ birbirine benzemezler. "Ve kezâ, ey hikmet sâhibi, derd ve illet ilâca benzemez; ya'ni illet fenâ ve acı, ilâc dahi fenâdır. Bunlar fenâlıkta bir iseler de, sûretlerde başka başkadır." Bu beyt-i şerîfde zulmün derd ve illet olduğuna ve onun mukâbilî olan cezânın dahi ilâc mesâbesinde olduğuna işâret buyrulur.

تو بجای آن عصا آب منی چون ییfkندی شد او شخص سنی

3441. *Sen o asâ yerine, menî suyunu bıraktığın vakit o, şahs-ı senî oldu.*

"Senî", parlak ve yüce ma'nâlarındadır. Ya'ni bir şeyden sûretde hiç münâsebeti olmayan diğer bir şey peydâ olmasının misâli çoktur. "Mûsâ (a.s.)'ın o asâsının yılan olması makâmında, sen menî suyunu kadının rahmine akıttın, o menî suluk mertebesinden, âlî bir şahıs oldu."

یار شد یا مار شد آن آب تو زان عصا چونست این اعجاب تو

3442. *O senin suyun, ya yâr oldu, ya yılan oldu. O asâdan senin i'câbın ne içindir?*

Kadının rahmine akıttığın o senin menî suyun yalnız bir şahıs olmakla kalmadı, o şahıs sana karşı ya yâr ve muîn oldu, yâhud seni sokucu bir yılan oldu. O halde Mûsâ (a.s.)'ın o asâsının tebdîl-i şekli edip yılan olmasından dolayı niçin taaccüb ediyorsun? Bu tebeddül-i sûret keyfiyeti dâimâ gözümüzün önündedir.

هیچ ماند بشکر مرقد را

هیچ ماند آب آن فرزند را

3443. *Hiç su, o veledde benzer mi? Hiç şeker kamışı, şekere benzer mi?*

Şu sûretlerin tebeddülüne bak! Hiç menî suyu, peydâ olan çocuğun sûretine benzer mi? Şeker kamışından çıkardıkları şeker, hiç sûrette şeker kamışına benzer mi?

چون سجودی یا رکوعی مرد کشت شد سجود او در آن عالم بهشت

3444. *'Uaktâki bir adam bir sücûd, ya bir rûkû' ekdi, onun sücûdu o âlemde cennet oldu.*

Bir şeyden, sûrette hiç münâsebeti olmayan diğer bir şey peydâ olmasının bir misâli de budur ki: "Bir adam bu dünyâ tarlasında sücûd veya rûkû' tohumunu ekdiği vakit, onun sücûdunun sûreti âlem-i âhirette cennet sûretine tebeddül eder." Onun için Resûl-i zîşân Efendimiz: قالوا: يا رسول الله! قال عليه السلام: التسبیح والتهلیل. Ya'ni, "Cennetin ağaçlarını çoğaltınız" buyurdular. Ashâb-ı kirâm: "Cennetin ağaçları nedir yâ Resûlâlâh?" dediler. Server-i âlem Efendimiz: "Tesbîh ve tehlîldir" buyurdular. Bu sûretlerde peydâ olan cennete, "cennet-i a'mâl" derler. Muhakkikler: "Herkes cennetini ve cehennemini bu dünyâdan götürür" dediklerinin ma'nâsı budur.

مرغ جنت ساختش رب الفلق

چونکه پرید از دهانش حمد حق

3445. *'Uaktâki onun ağızından Hak'ın hamdi uçtu, Rabbü'l-felak onu cennet kuşu yaptı.*

"Felak", yarmak ve şakk etmek ma'nâsındır. "Rabbü'l-felak", (Felak, 113/1) yarmanın ve şakk etmenin Rabb'i, demek olur. Nitekim âyet-i kerîmede قالی الحب والنوى (En'am, 6/95) ya'ni "Muhakkak Allâh Teâlâ dâneyi ve çekirdeği yancı ve şakk edicidir" ve قالی الاصباح (En'am, 6/96) ya'ni "Seher vaktini yancı ve izhâr edicidir" buyrulur. Hak Teâlâ, âlem-i zâhirdeki lafz-ı hamdden, âlem-i ma'nâda cennet kuşu çıkardığı için, bu beyt-i şerîfde "Rabbü'l-felak" ile tavsîf buyurulmuştur.

حمد و تسبیح نماد مرغ را گرچه نطفه مرغ بادست و هوا

3446. *Senin hamdin ve tesbihin kuşa benzemez; gerçi kuşun nutfesi rüzgâr ve havadır.*

"Senin hamdin ve tesbihin cennet kuşunun mayası ve tohumu olmakla berâber, sûretde kuşa benzemez. Vâkıâ dünyâ kuşlarının mayası ve nutfesi dahi, erkeğin dışısına ilkâ ettiği yelden ve havadan ibârettir." Ve cennet kuşunun mayası ve tohumu dahi, senin havadan ibâret olan nefesinle, ağzından çıkardığın hamd ve tesbihdir; fakat bu iki nevi' maya dahi yine birbirine benzer şeyler değildir. İmdi sen tavuğun ve horozun ve sâir kuşların vücûdu, erkeğin dışısına ilkâ ettiği havadan olduğuna taaccüb etmezsin; senin havâyı hamd ve tesbihinden bir sûret peydâ olacağına niçin taaccüb edersin?

چون ز دست رست ابار و زکات گشت این دست آن طرف نخل و نبات

3447. *Uktâki senin elinden îsâr ve zekât bitti, bu el o tarafda nahl ve nebât oldu.*

"Bu dünyâ âleminde senin elinden sehâvet ve zekât sâdır olduğu vakit, bu el, o âlem-i âhiretde ağaç fidanı veyâ nahl ve nebât oldu." "Nahl", hurma ağacı ma'nâsına geldiği gibi, eski zamanda, çiçekler ve meyveler ve zî-kıymet ahcâr ile donatılıp gelinin önünde götürülen ağaç ma'nâsına da gelir. Nitekim Fasîh-i Mevlevî bu ma'nâda şu beyti söyler: Beyit:

Rast geldim yâre bir nahl-i revân olmuş gelir,
Serde gül, destinde gül, ceybinde, dâmânında gül.

Avâm, galat olarak "nakıl" derler; ve çiçekle donanmış bir şey görünce: "Nakil gibi donanmış" derler. Ve yemişi çok olan ağaca "pür-nakl" ta'bîr ederler. Hind nüshalarında "geşt" yerine "kışt-i în dest" sûretindedir; "Bu elin zer'i" demek olur.

آب صبرت آب جوی خلد شد جوی شیر خلد مهرتست و

3448. *Senin sabrının suyu, huld ırmağının suyu oldu; huldün sût ırmağı, senin mîhr ü muhabbetindir.*

"Huld", dâim ma'nâsına olup, cennetin sıfıdır, "cennetü'l-huld" denir. Ya'ni "Senin şehvet suyunu nâ-meşrû' olarak sarf etmeyip, nefsinin habs etmen ve sabr etmen, cennet-i huld ırmağının suyu oldu ve cennet-i huldâda akan sût ırmağı da, senin ibâdullâha şefkat ve muhabbetinin sûreti oldu."

دوق طاعت گشت جوی انگین مستی و شوق تو جوی خمر بین

3449. *Tâat zevki bal ırmağı oldu, senin sarhoşluğunu ve şevkini şarâb ırmağı gör!*

Ey mü'min, senin tâat-ı ilâhiyedeki zevkinin sûreti cennet-i huldde bal ırmağı oldu ve aşk-ı ilâhî ile olan sarhoşluğu da ve şevk-ı Hak ile cûş u hurûşunu da şarâb ırmağı gör.

این سببها آن اثرها را نماند کس نداند چونش جای آن نشاند

3450. *'Bu sebebler, o eserlere benzemedi; kimse bilmez ki, onu onun yerine nasıl dikti?*

Bu sebebler, ya'ni dünyâdaki amellere mukâbil, âhirette zâhir olan o eserlere ve sûretlere benzemedi. Kimse bilmez ki, Hak Teâlâ hazretleri o eserleri, o amellerin yerine nasıl dikti ve ikâme eyledi?

این سببها چون فرمان تو بود چار جو هم مر ترا فرمان نمود

3451. *Uaktâki bu sebebler senin emrin ile mevcûd oldu, dört ırmak dahi muhakkak sana fermân gösterdi.*

"Âlem-i dünyâdaki bu sebebler ve ameller vaktâki senin bâtunından zâhirine ve a'zâ ve cevârihine vârid olan senin emrin ve fermânın ile mevcûd oldu, o halde cennet-i huldde bu amellerin âsân olan dört ırmak dahi muhakkak senin fermânına ve emrine tâbî' oldu." Ve bu dört ırmak hakkında sûre-i Muhammed'de şöyle buyrulur: *مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وَعَدَ الْمُتَّقُونَ فِيهَا أَنْهَارٌ مِنْ مَاءٍ غَيْرِ آسِنٍ وَأَنْهَارٌ مِثْلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وَعَدَ الْمُتَّقُونَ فِيهَا أَنْهَارٌ مِنْ مَاءٍ غَيْرِ آسِنٍ وَأَنْهَارٌ مِنْ عَسَلٍ مُصَفًّى (Muhammed, 47/15)* Ya'ni "Muttakîlere va'd olunan cennetin meselidir ki, onda bozulmamış su nehirleri ve ta'mı bozulmayan sût nehirleri, içenlere mahsûs lezzeti olan şarâb nehirleri, saf bal nehirleri vardır." Ve muhakkıkların "Zâhirde tekliif, bâtında tekvîn içindir" buyurduklarının ma'nâsı da budur.

هر طرف خواهی روانش می کنی آن صفت چون بد چنانش می کنی

3452. *İstediğin her tarafa onu akıcı edersin; o sıfat nasıl idi ise, onu öyle edersin.*

Ya'ni "Eserleri su, sût, şarâb ve bal nehirleri olan dünyâdaki sıfatlara nasîl hâkim olmuş isen, bu dört nehre de hâkim olup, onları istediğin tarafa akıcı edersin."

چون منی تو که در فرمان تست نسل آن در امر تو آیند چست

3453. *Senin menîn gibi ki, senin fermânındadır, onun nesli çabuk senin emrine gelirler.*

Dünyâdaki amelin ve âhiretteki onun eseri, senin menîne benzer. Senin menîn bu âlemde senin arzûna ve fermânına tâbi'dir; sen onu irâden ile rahm-i mâdere bırakırsın; ondan veled peydâ olur ki, bu veled o menînin eserdir. Bu eser olan veled dahi senin emrine tâbi' olur.

می رود بر امر تو فرزند تو که منم جزوت که کردی اش گرو

3454. *Senin veledin senin gerû yaptığın cüz'ünüm diye, senin emrin üzerine gider.*

"Gerû", örümceğin yaptığı kâğıda müşâbih bir beyaz perdedir ki, onda tohumlar ve yavru çıkar. Rahm-ı mâdere düşen nutfе murâd buyrulur. Ya'ni "Senin veledin lisân-ı hâl ile senin rahm-i mâdere döktüğün cüz'ünüm diye, doğduktan sonra da senin emrin üzerine gider."

آن صفت در امر تو بود این جهان هم در امر تست آن جوها روان

3455. *O sıfat bu cihânda senin emrinde idi; o vmaklar dahi akıcı olarak senin emrindedir.*

آن درختان مر ترا فرمانبرند کآن درختان از صفات با برند

3456. *O ağaçlar sana mutî'dirler; zîrâ o ağaçlar senin sıfâtından meyvelidirler.*

Bu beyt-i şerîfde el-Hâkka sûre-i şerîfesinde vâki' *فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ فِي جَنَّةٍ* (Hâkka, 69/21-23) ya'ni "O sâlih kimse, râzî olduğu bir yaşayış içinde yüksek cennettedir ki, onun ağaçlarının dallarındaki meyveler yakındır" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Ya'ni "Bu ağaçlar ve meyveleri senin dünyâdaki ibâdâtının ve sıfât-ı hamîdenin eserleridir. Sıfâtın, zâtına mutî' olduğu gibi, onların meyveleri de sana mutî' olurlar."

چون بامر تست اینجا این صفات پس در امر تست اینجا آن جزات

3457. *Bu sıfât mâdemki burada senin emrindedir, binâenaleyh orada o senin cezân da senin emrindedir.*

چون ز دست زخم بر مظلوم رست آن درختی گشت ازو زقوم رست

3458. *Uktâki senin elinden mazlûm üzere zahm bitti, o bir ağaç oldu, ondan zakkûm bitti.*

"Bu dünyâda senin elinden bir mazlûma zulüm ve fenâlık çıktıği vakit, zulüm, âlem-i âhirette zakkûm ağacı sûretinde zâhir olur." Nitekim âyet-i rîmede *إِنَّ شَجَرَةَ الزُّقُومِ طَعَامُ الْآئِمِينَ* (Duhân, 44/43-44) ya'ni "Muhakkak zakkû ağacı âşînin taâmıdır" buyrulur.

چون زخشم آتش تو در دلها زدی مایهٔ نار جهنم آمدی

3459. *Vaktâki öfkeden gönüllere senin ateşin vurdu, cehennem ateşinin mayası geldin.*

Vaktâki öfken ve gazabın sebebiyle fenâ sözlerinden ve fenâ fiillerinden, ibâdullâhın gönüllerine senin ateşin vurdu, bu sebeble sen, kendi cehennemnin ateşinin mayası ve aslı olarak zâhir oldun.

آتش اینجا چو آدم سوز بود آنچه از وی زاد مرد افروز بود

3460. *Mâdemki senin ateşin burada âdem yakıcı oldu, ondan doğan şey âdem parlâtıcı oldu.*
[3473]

Mâdemki senin gazabının ateşi bu dünyâda âdem yakıcı oldu, âlem-i âhirette bu halden doğan şey ki, cehennem ateşinin mayasıdır, o da orada âdem parlâtıcı oldu.

آتش تو قصد مردم می کند نار کز وی زاد بر مردم زند

3461. *Senin ateşin insanlara kasd eder; ondan doğan ateş de, âdem üzerine vurur.*

Senin âteş-i gazabın, dünyâda insanlara kasd eder, onun eseri olarak âhiret âleminde doğan ateş de, âdem üzerine, ya'ni sâhib-i esere vurur, başka taraflara gitmez.

آن سخنهای چو مار و کزدمت مار و کزدم گشت و می گیرد دمت

3462. *Senin yılan ve akrep gibi olan sözlerin, yılan ve akrep olup, senin nefesini tutar.*

Senin dünyâda yılan ve akrep gibi halkı sokan fenâ sözlerin, âhirette yılan ve akrep sûretine girip seni sokarlar ve onların sokmaları acısından nefesin tutulur.

اولیا را داشتی در انتظار انتظار رستخیزت گشت یار

3463. *Evlîyâyı intizârda tuttun, kuyâmet gününün intizârı sana yâr oldu.*

"Evliyâ" burada insân-ı kâmil ma'nâsına değildir, alefâde dostlar demektir. Ya'ni "Bu dünyâda dostlarından ba'zıları, senin elinden gelen bir işde kendilerine muâvenet etmen için sana mürâcaat ederler ve sen de: "Yarın ve öbür gün" diye va'dler ederek onları intizârda tutup gönüllerini üzersin. İşte bunun cezâsı da kıyâmet gününde seni sıkacak ve üzecek bir sûretde bir intizâra giriftâr olmandır."

وعدہ فردا و پس فردای تو انتظار حشرت آمد وای تو

3464. Senin: "Yarın ve öbür gün!" va'den, sana haşrın intizârı geldi, vay sana!

منتظر مانی دران روز دراز در حساب و آفتاب جانگداز

3465. O uzun günde muntazır kalırsın, hesâbta ve can eritici güneşde.

Hayât-ı dünyeviyyede küre-i arzın kendi mihveri etrâfındaki devrinden hâsıl olan gündüz ve gecenin ölçüsü ma'lûmdur. Bu arzın kıyâmeti koptuğu yom تبدل الارض غیر يوم تبدل الارض غیر (İbrâhîm, 14/48) ["Yer, başka bir yere ve gökler de (başka göklere) döndürüldüğü gün..."] âyet-i kerîmesinde beyân buyurulur. Şu hâle göre, manzûme-i şemsiyyemiz seyyârâtının vaziyetleri kâmilten değişecek ve ehl-i mahşer güneş pek yakın olan bir küre üstünde bulunacak ve o kürenin günleri pek uzun olacak demek olur.

Bu beyt-i şerîfde ehl-i mahşerin, müstehak olanları bu kızgın güneş altında uzun müddet ef'âl-i dünyeviyyelerinin hesâbını görmek için bekleyecekleri beyân buyurulur. Beşerin ecsâmı dahi, dünyâdaki ecsâmın gayri ve rûhâniyet gâlib olarak yaratılmış olduğundan, pek yakın olan bu güneşten, yarıp mahv olmaları vârid değildir.

کاسمانرا منتظر می داشتی تخم فردا ره روم می کاشتی

3466. Zîrâ sen göğü muntazır tuttun, yola yarın giderim tohumunu ekdin.

Ya'ni kulların amel-i sâlihi, arz-ı süffiden âlem-i ulvîye urûc eder. Nitekim âyet-i kerîmede إِلَیْهِ یَعْتَدُ الْكَلِمَ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ (Fâtur, 35/10) ya'ni "Tayyib olan kelimeler, huzûr-ı Hakk'a suûd eder ve âmel-i sâlih onu yükseltir" buyurulur. İmdi semâ ve âlem-i ulvî senin a'mâl-i sâlihanın suûduna muntazır olduğu hâlde sen dünyâ tarlasına "tarîk-i Hakk'a yarın giderim" tohumunu ekdin, âhiretde de bu tohumun yemişi olan intizân biçersin. Suver-i evzâ' ve ef'âl-i beşerin gâib olmayıp havaya intişâr ettiği fennen sâ-

bittir, ve sadâların dahi gâib olmayıp, kezâ havaya münteşir olduğu da o gün telsiz-telefonla müeyyedir.

خشم تو تخم سعیر دوزخست هین بکش این دوزخت را کین فحست

3467. *Senin öfken, cehennemın alevli ateşinin tohumudur. Ağâh ol, bu cehennemi söndür ki, bu tuzaktır.*

İkinci mısra'daki "Kîn fahest", ibâresinde iki ihtimâl vardır. birisi "Ki in fahest" demek olur ki, "ki" edât-ı beyân, "in" ism-i işâret olur; ve ma'nâ "Ki bu tuzaktır" demektir. İkincisi "kîn", buğz ve hıkd ve adâvet ma'nâsıdır. "Kîn fehas", buğz tuzaktır, demek olur.

کشتن این نار نبود جز نور نورك اطفاء نارنا نحن الشكور

3468. *Bu ateşi söndürmek, nûrun gayri ile olmaz; senin nûrun bizim ateşimizi zi söndürdü; biz şekûruz.*

"Cehennem tabîatlı olan nefsin, her biri alevli ateş olan bu sıfatlarını, insân-ı kâmilin nûr-ı bâtınından başkası söndürmez ve izâle etmez. Ey kâmil olan mürşidimiz, senin nûrun bizim ateşimizi söndürdü; biz ale'd-devâm şûkr ediciyiz." Nitekim hadîs-i şerîfde, yevm-i kıyâmetde mü'min cehennem üzerinden geçerken, cehennem فان نورك اطفاء نارى ya'ni "Ey mü'min geç! Zirâ senin nûrun, benim ateşimi söndürdü" diye hitâb edeceği beyân buyurulmuştur. Cenâb-ı Fîr efendimiz bu hitâbı nefs-i cehennemın sâhibi olan mürid lisânından, mü'min-i hakîkî olan insân-ı kâmile nakil buyururlar.

گر تویی نوری کنی حلمی بدست آتشت ز ندست و در خاکسترمست

3469. *Eğer sen nûrsuz isen, bir hilim yaparsan fenâdır; ateşin diridir ve kül içindedir.*

Eğer sen nûr-ı yakîn sâhibi olmadığın halde, bir hilim eseri göstersen, bu hilim senin bâtının için fenâdır; çünkü senin hâlin değildir, bu perde altında nefsinin ateşli olan sıfatları diridir ve kül içinde mestûrdur.

آن تکلف باشد و رو پوش هین نار را نکشد بغیر نور دین

3470. *O tekellûf ve perde olur, âgâh ol, ateşi nûr-ı dinin gayri söndürmez.*

[3483]

Sende nûr-ı yakîn yok iken, hilim eseri göstermen tekellûf olur ve nefsinin diri olan sıfatlarına bir perde olur; bu da makbûl bir şey değildir; çünkü dışın

halîm ve için gazûbdur, i'tibâr ise insanın bătınınadır; ve bătındaki ateşi ancak dindeki nûr-ı yakîn söndürür.

تا نبینی نور دین ایمن مباحش کاتش پنهان شود يك روز فاش
3471. *Nûr-ı dîni görmedikçe emîn olma, zîrâ gizli ateş bir gün fâş olur.*

Bătınında dindeki nûr-ı yakînî görmedikçe, nefsinin sıfâtından emîn olma, zîrâ o gizli ateş ne kadar tekellûf edersen et, yine bir gün bir sebep tahtında fâş olur ve meydana çıkar.

نور آبی دان و هم بر آب چفس چونکه داری آب از آتش مترس
3472. *Nûru bir su bil ve suya da yapış! Uaktûki suyun vardır, ateşten korkma!*

Nûr-ı yakîn, bir su gibidir; o senin nefsânî olan sıfâtının ateşlerini söndürür; binâenaleyh o nûra yapış! O nûr-ı yakîn kalbinde peydâ olduğu vakit, artık nefsinin ateş sıfâtından korkma!

آب آتش را کشد کاتش بخو می بسوزد نسل فرزندان او
3473. *Su ateşi söndürür, zîrâ ateş tabiatı ile, onun evlâdlarının neslini yakar.*

"Su"dan murâd, nûr-ı yakîn-i îmân ve "ateş"den murâd, sıfât-ı nefsâniyye; ve "suyun evlâdlarının nesli" sıfât-ı rûhâniyyedir. Ya'ni "Nûr-ı yakîn-i îmân, sıfât-ı nefsâniyye ateşlerini söndürür; çünkü o sıfât-ı nefsâniyye, kendi suyu ve tabiatı ile, sıfât-ı rûhâniyyeyi yakar. Bu sebeble nûr-ı yakîn, sıfât-ı nefsâniyyenin düşmanıdır."

سوی آن مرغایان رو روز چند تا ترا در آب حیوانی کشدند
3474. *Birkaç gün, suya mensûb kuşlar tarafına git, tâ ki seni hayâta mensûb olan suya çeksinler.*

Ey nefsânî olan kimse, birkaç gün nûr-ı yakîn sâhibi olan evliyâ-i Hak tarafına git, tâ ki seni rûhâ mensûb olan sıfât âleminde çeksinler.

مرغ آبی مرغ خاکی هم تنند لیک ضلالتند آب و روغنند
3475. *Suya mensûb kuş, toprağa mensûb kuş hem-tendirler; fakat zıdlardır, su ve yağdırlar.*

"Murg-ı âbî"den murâd, rûhânî ve "murg-ı hâkî"den murâd, nefsânî olan kimselerdir. Ya'ni "Rûhânî kimse ile, nefsânî kimse, sûrette cismen birbirinin nazîridir, fakat ma'nâları zıddır; biri rûhânî ve diğeri nefsânîdir. Su ile yağ nasıl birbirleriyle imtizâc etmezlerse, onlar da öyle birbirleriyle imtizâc edemez."

هر یکی مر اصل خود را بنده اند احتیاطی کن بهم مانده اند

3476. *Her biri muhakkak kendi asıllarına bendedirler, ziyâde ihtiyât et! Birbirinin müşâbihidirler.*

Ya'ni "Rûhânî olan kimse, kendi aslı olan, ism-i Hâdî'nin bendesidir ve "abdü'l-Hâdî"dir; ve nefsânî olan kimse dahi, kendi aslı olan ism-i Mudill'in bendesidir ve "abdü'l-Mudil"dir. Sûrette ve mahsûsâtta, birbirinin müşâbihidir; her iki tarafın da'vetine bakıp ziyâde ihtiyât etmek elzemdir; zîrâ her ikisinin ma'nâlarında fark-ı azîm vardır."

همچنانکه وسوسه و وحی الست هر دو معقولند لیکن فرق هست

3477. *Nitekim vesvese ve vahy-i elest, her ikisi ma'kûldürler, lâkin fark vardır.*

Nitekim ilkaât-ı nefsânî ve şeytânî vardır ki, ona "vesvese" derler; ve ilkaât-ı rabbânî ve melekî vardır ki, o da vahy-i elesttir. Bunların her ikisi de yukarıdakiler gibi mahsûsâtıdan değildir, ma'kûlât cinsindendirler. Yukarıdakiler mahsûsât cihetiyle birbirlerine müşâbih oldukları gibi, bunlar da ma'kûlât cihetinden birbirlerine müşâbihdirler; fakat aralarında azîm fark vardır.

Ma'lûm olsun ki, insanın kalbine vârid olan "havâtır" dört nevi'dir. "Rûhânî" ve "melekî" ve "nefsânî" ve "şeytânî"dir; ve bu havâtır maddî ve hissî şeyler olmayıp, ma'nevî ve aklîdirler. Aralarındaki fark budur ki, "hâtıra-i Rahmânî" hayra müteallık olarak kuvvetli bir sûrette vârid olur. İnsan o hâturayı icrâ etmedikçe râhat edemez. "Hâtıra-i melekî" de hayra müteallık olarak vârid olursa da, zayıf olur; ve insan icrâ edip etmemekte tereddüde düşer. "Hâtıra-i nefsânî," şerre taalluk eder ve kuvvetli olarak gelir. İnsan onu terk husûsunda azîm mücâhedeye ve zahmete düşer. "Hâtıra-i şeytânî" kezâ şerre taalluk eder ve fakat zayıf olarak gelir; insan dâimâ ona galebe çalabilir; fakat bu hâtıra-i şeytânî, nefsin hazzına âid şeyler olduğundan, araya nefis girince, defî güç olur. Cenâb-ı Pîr efendimiz bu beyt-i şerîfde nefsânî ve şeytânî havâtıra "vesvese" ve Rahmânî ve melekî olan havâtıra da "vahy-i elest" buyurmuşlardır. İbn Mes'ûd (r.a.) hazretlerinden mervî olan hadîs-i şe-

ان للشيطان لمة بابن ادم وللملك لمة فاما لمة الشيطان فايعاد بالشر و تكذيب بالحق و اما لمة الملك riffde فايعاد بالخير و تصديق بالحق فمن وجد ذلك فليعلم انه من الله فليحمد الله و من وجد الاخرى فليستغذ بالله ya'ni "Benî-Âdem'e şeytanın dokunması vardır ve meleğin dokunması vardır. Şeytanın dokunmasına gelince, şerri va'd ve hakkı tekzibdir; ve meleğin dokunmasına gelince, hayrı va'd ve hakkı tasdikdir. İmdi bunu bulan kimse, Allah'dan olduğunu bilsin ve Allâh'a hamd etsin; ve diğerini bulan kimse, şeytandan Allâh'a sığınsın" buyurulmuştur. Resûl-i Ekrem Efendimiz böyle buyurduktan sonra: "Şeytan size fakrı va'd eder ve fahşâ ile emr eder (Bakara, 2/268) ma'nâsındaki âyet-i kerîmeyi kırâat eylemiştir."

رختها را می ستایند ای امیر

هر دو دلالتان بازار ضمیر

3478. *Zamîr pazarının her iki dellâlları metâ'ları medh ederler, ey emîr!*

Ya'ni "Bâtin çarşısının dellâllarından her birisi, kendi metâ'larını müşteri-lerine medh ederler. Hak ve melek, a'mâl-i sâliha müşterilerine, onları süsler ve medh eder; ve nefis ve şeytân dahi ef'âl-i kabîha müşterilerine, fisk u fücûru süsler ve medh ederler. Ey vücûd-ı beşerde halife-i Hak ve emîr olan rûhî!" "Ey emîr" hitâbı aşağıdaki beyt-i şerîfe de râcî olabilir.

گر تو صراف دلی فکرت شناس فرق کن سر دو فکرت چون نحاس

3479. *Eğer sen gönül sarrafı isen, fikri tanı; esîr dellâlı gibi iki fikrin sırrını fark et!*

"Fikret-şinâs", fikir tanıyıcı ma'nâsına vasf-ı terkîbî olabilir; bu sûrette ma'nâ: "Eğer sen fikir tanıyıcı gönül sarrafı isen" demek olur. Veyâhud "fikret", mef'ûl ve "şinâs", emr-i hâzır olup, ma'nâ: "Fikreti tanı!" demek olur ki, tercüme bu tarzda yazılmıştır. "Naḥḥâs", feth ve teşdid ile köle ve câriye alıp satıcı ma'nâsındadır ve hayvan dellâlı ma'nâsına da gelir. Burada zarûret-i vezn için şeddesiz okunmak icâb etmiştir. "Eğer gönül sarrafı isen, kalbine vârid olan bir fikrin mâhiyyetini iyi tanı! Esîr alıp satan kimse kölenin ve câriyenin etvânını ve ahlâkını nasıl tedkik edip fark ederse, sen de efkân öylece tedkik et!"

ور ندانی این دو فکرت از گمان لآ خلایه گوی و مشتاب و مران

3480. *Ve eğer bu iki fikri şübhe cihetinden bilemezsen, "Lâ ḥulûbe!" de ve acele etme ve sürme!*

Alım satımda aldanmanın def'i çâresi

3483. Buyurdu ki: "Bir satışta aldanmaktan korkarsan, kendine üç gün ihtiyârı şart et!"

Resûl-i Ekrem Efendimiz cevâben buyurdular ki: قل لا خلافة ولى الخیار ثلاثة ايام "Bir satışta aldanmaktan korkar isen, aldatmak yoktur ve benim için üç gün muhayyerlik vardır, de; ve kendine bu alım satımın kabul ve adem-i kabûlû husûsunda üç gün ihtiyârı şart et. Fıkıhta *Kitâbü'l-Büyû*'daki hıyâr-ı şirânın cevâzı bu hadîs-i şerîfe müsteniddir.

هست تعجیل ز شیطان لعین

که تأنی هست از رحمان یقین

3484. "Zîrâ teennî yakînen Rahmân'dandır; senin ta'cîlin, şeytân-ı laîndendir."

"Zîrâ umûrda teennî ile hareket etmek, muhakkak Rahmân'ın ilkâ buyurduğu hâtıra müsteniddir; ve senin işlerde acele etmen ise, Hak'dan matrûd olan şeytanın ilkâ ettiği havâtırdandır." Nitekim Resûl-i Ekrem Efendimize bir kimse gelip: "Yâ Resûlallah, bana vasiyet et!" dedi. Server-i âlem Efendimiz buyurdular ki: يا'ني خذ الامر بالتدبير فان رأيت في عاقبته خيرا فامضه وان خفت منه فامسك "Emri tedbîr ile tut, eğer onun sonunda bir hayır görür isen, onu icrâ et; ve eğer ondan korkarsan, imsâk et!" Bu beyt-i şerîfde, Hz. Enes'den mervî olan الشيطان من العجلة من الرحمن والتأني ya'ni "Teennî Rahmân'dandır ve acele şeytandandır" hadîs-i şerîfine işâret buyrulmuştur.

بو کند وآنکه خورد ای معنی

پیش سگ چون لقمه نان افکنی

3485. Köpeğin önüne bir lokma ekmeğe attığın vakit koklar ve ondan sonra yer, ey i'tinâ edici!

Ey işinde i'tinâ edici olan adam, teennî husûsunda köpektен aşağıya kalma, zîrâ köpeğin önüne ekmeğe attıkları vakit, ihtiyât ve teennî ile evvelâ koklar, ondan sonra yer.

هم بیویش بعقل منتقد

او بینی بو کند ما با خرد

3486. O burnu ile koklar, biz onu akıl ile, hem akl-ı müntekad ile koklarız.

"Müntekad", ism-i mef'ûldür, intikâd olunmuş ve hâlis kılınmış olan akıl demektir. "Akl-i hâlis ve sâfi"den murâd, akl-ı selîmdir. Zîrâ insanların hepsinde akıl vardır; fakat onların selîmi ve gayr-i selîmi olur. Binâenaleyh bir işin âkubetini teennî ile derk etmek akl-ı selîmin işidir.

تا بشش روز این زمین و چرخها

با تأنی گشت موجود از خدا

3487. Bu yer ve gökler teennî ile nihâyet altı günde Hudâ'dan mevcûd oldu.

Bu beyt-i şerîfde *إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ* (A'râf, 7/54) ya'nî "Muhakkak Rabb'iniz öyle Allah'dır ki, gökleri ve yeri altı günde hâttî âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Burada "gün"den murâd, "devre-i külliyye"dir. Birinci devre göklerin ve arzın, "sehâb-ı muzî" hâlinde müttehid bir halde bulunması; ve ikinci devre, ayrılmasıdır ki, bu "devre-i ratkıyye ve fetkıyye" *أَوَلَمْ يَرِ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا* (Enbiyâ, 21/30) ya'nî "Münkirler akıllarının gözüyle görmezler mi ki gökler ve yer bitişik idi, biz onları ayırdık" âyet-i kerîmesinde beyân buyrulur. Üçüncüsü, "devre-i nâriyye", dördüncüsü "devre-i mâiyye", beşincisi "devre-i türâbiyye", altıncısı "devre-i nebâtiyye ve hayvâniyyedir". Bu devreler, bizim ölçümüzdeki senelere göre milyonlarca seneler zarfında istihâle geçirmiştir. Binâenaleyh Hak Teâlâ yeri ve gökleri yavaş yavaş ve teennî ile terbiye buyurarak yarattı.

آدمی را اندک اندک آن همام تا چهل سالش کند مردم تمام

3488. O şâh Âdem'i yavaş yavaş, nihâyet onu kırk yılda tamâm eder.

O şâh-ı hakîkî olan Hak âdemin bünyesini ve aklını yavaş yavaş kırk yılda tamâm eder ve bir adam, kırk yılda kemâle gelir.

گرچه قادر بود کاندل یک نفس از عدم پیران کند پنجاه کس

3489. Gerçi elli kişiyi bir nefesde ademden uçucu etmeğe kâdir idi.

Hak Teâlâ hazretleri her ne kadar elli kişiyi bir anda adem-i izâfiden, bu vücûd-ı izâfî âlemine uçup gelici etmeğe kâdir idiyse de, teennî sebebiyle böyle yapmadı; bir âdemi tedricen birçok etvâr ve istihâlâtdan geçirerek peydâ etti.

عیسی قادر بود که از یک دعا بی توقف او جهاننده مرده را

3490. İsa kâdir idi ki, bir duâdan tevakkufsuz ölüyü sıvrata.

[3504]

İsâ (a.s.) bir duâsıyla, tevakkufsuz, ya'nî derhal bir ölüyü diriltmeğe kâdir idi.

خالق عیسی بتواند که او بی توقف مردم آرد تو بتو

3491. İsa'nın Hâlık'ı kâdir olmaz mı ki, o tevakkufsuz kat kat âdem getirsin.

İsâ (a.s.)'ın Hâlık'ı derhal kat kat, âdem vücûda getirmeye kâdir olmaz mı?

این تأنی از بی تعلیم تست که طلب آهسته باید بی شکست

3492. "Taleb, inkitâ'sız âheste gerektir!" diye, bu teennî senin ta'lîmin içindir.

"Şikûst", inkutâ' ma'nâsınadır. Ya'ni "Bu vücûd-ı izâfî âleminde her bir talebin bilâ-inkutâ' teennî ile ve yavaş yavaş yapılması lâzım geldiğini sana anlatmak ve ta'lim etmek için, Hak Teâlâ hazretleri bu teennîyi göstermiştir."

جویکی کوچک که دائم می رود نی نجس گردد نه گنده می شود

3493. *Bir küçük ırmak ki dâim gider, ne necis olur, ne kokmuş olur.*

"Dâimâ akıp giden küçük bir çay, temiz bir haldedir. Onun suyu ne murdar olur, ne de kokmuş bir hâle gelir." Bu beyt-i şerîfde ehl-i sülûkün terakkide acele etmeyip, üstâdı tarafından verilmiş olan evrâd ve ezkârna bilâ-fâsıla devâm etmeleri lâzım olduğuna işâret buyrulur.

زین ثانی زاید اقبال و سرور این ثانی بیضه دولت چون طيور

3494. *Bu teennîden ikbâl ve sürûr doğar; bu teennî yumurta, devlet kuşlar gibidir.*

Umûrda teennî ve ihtiyât ile yavaş yavaş hareket etmek gâyet makbûl ve hakîmânedir; zirâ bu teennîden sonunda murâdlar hâsıl olur ve ikbâl ve sürûr doğar. Binâenaleyh bu teennî, kuş yumurtası ve devlet, kuşlar gibidir.

مرغ کی ماند به بیضه ای عنید گرچه از بیضه همی آید پدید

3495. *Ey inadçı, kuş her ne kadar yumurtadan zâhir olur ise de, ne vakit yumurtaya benzer?*

Teennîyi yumurtaya ve devleti kuşa teşbîh ettiğimizde, içinden mu'teriz olan inadçı efendi, niçin bu teşbîhe l'tirâz edersin? Kuş yumurtadan çıktığı halde, hiç yumurtaya benzer mi? Bunun gibi, ikbâl ve sürûr devleti de teennîden çıktığı halde aslâ birbirine benzemezler.

باش تا اجزای تو چون بیضها مرغها زایند اندر انتها

3496. *Sabr et! Senin cüz'lerin yumurtalar gibi, intihâda kuşlar doğursunlar.*

Sabr et! Bu hayât-ı dünyeviyye munkatı' olsun, senin cüz'lerin olan a'zâlar, yumurtalar gibi, âhirette ef'âl ve a'mâl kuşlarını doğursunlar.

بیضه مار ارچه ماند در شبه بیضه گنجشک را درست ره

3497. *Yılanın yumurtası, nazîr olmakta gerçi serçenin yumurtasına benzer, yol uzaktır.*

Yılanın yumurtasıyla, serçe kuşunun yumurtası, sûrette birbirine benzerler; fakat ma'nâları ve bâtınları arasındaki yollar birbirine pek uzaktır. Birinden yılan ve diğëerinden kuş çıkar.

دانه آبی بدانه سیب نیز گرچه ماند فرقه‌ها دان ای عزیز

3498. *Armudun çekirdeği dahi gerçi, elmanın çekirdeğine benzer, ey azîz, farkları bil!*

برگها همرنگ باشد در نظر میوها هر يك بود نوعی دگر

3499. *Nazarda yapraklar bir renk olur, meyvelerin her biri başka bir nevi' olur.*

برگهای جسمها مانده اند لیک هر جانی بریعی زنده اند

3500. *Cisimlerin yaprakları birbirine benzerler, fakat her bir can bir mahsûl ile diridirler.*
[3514]

Yukandaki misallere mutâbık olarak ecsâm-ı beşer dahi yapraklar gibi birbirine benzerler. Fakat onların bâtınları olan her bir cân, birbirine benzemeyen mahsûller ve meyveler ile diridirler ve eser-i hayât gösterirler.

Beyt-i şerîfde, cisimlerin yapraklara teşbîhindeki vech-i şebih, yapraklar bidâyetten yeşil olması ve sonra sararıp dökülmesi ve mahv olmasıdır.

خلق در بازار یکسان می روند ان یکی در ذوق و دیگر دردمند

3501. *Halk pazar içinde yeksân giderler; o biri zevkde ve diğëeri derdlidir.*

Nitekim halk, kalabalık bir çarşı içinde, sûret-i beşeriyyede birbirine müsâvî bir halde giderler, fakat ma'nâları ve bâtınları hiç birbirine benzemez; birisi zevk içinde ve diğëeri de gam ve keder içinde müstağrakdır; ve zevk ve meserret ile, gam ve keder birbirine benzemez.

همچنان در مرگ یکسان می رویم نیم در خسران و نیمی خسرویم

3502. *Böylece ölümdə berâber gideriz, yarımız hüsran içinde ve yarımız husreviz.*

Sûret-i beşeriyyede müsâvî olarak çarşıda gezen efrâd gibi, ölmek husûsunda da zengin ve fakir ve âlim ve câhil hep müsâvidir; fakat çarşıda gezenlerden bir kısmı mesrûr ve bir kısmı da mağmûm bir halde olduğu gibi, ölüm hâli de böyledir. Giden halkın yarısı hüsran ve ziyân içinde ve yarısı da şâhid ve husrevdir; ve âhiret âleminde sultandır. Cenâb-ı Pîr efendimiz bir beyitlerinde bu ma'nâda şöyle buyururlar. Beyit:

نیم آن شاه که از تخت بتابوت روم خالدين ابدًا شد رقم منشورم

"Ben tahtundan tâbuta giden şah değilim; benim menşûrumun yazısı "Hâlidî-ne ebedâ" oldu."

وفات یافتن بلال رضی الله عنه با شادی

Bilâl (r.a.)'ın şâdî ile vefâtı

چون بلال از ضعف شد همچون هلال رنگ مرگ افتاد بر روی بلال

3503. *Uaktâki Bilâl za'f'dan hilâl gibi oldu, Bilâl'in yüzüne ölüm rengi düştü.*

Vaktâki Bilâl-i Habeşî (r.a.) hastalanıp, zayıf oldu, vücûd-ı şerîfi hilâl gibi inceldi. O hazretin mübârek yüzüne, artık ölüm rengi ve hâli düştü.

جفت او دیدش بگفتا وا حرب پس بلالش گفت نی نی وا طرب

3504. *Onun refikası onu gördü: "Va harab!" dedi. Müteâkiben Bilâl ona dedi: "Hayır, hayır, vâ tarab!"*

"Vâ hareb", "vâ" ile "hareb" kelimelerinden mürekkebirdir. "Vâ" kelime-i nidâdır. Hoş ve nâ-hoş mânâlı kelimelerin evveline gelir. "Hareb", burada bî-behregî ve nasîbsizlik ve gam ma'nâsına olup terkîb, "âh nasîbsizlik" demek olur. "Vâ tarab!" dahi "âh sürûr ve şâdî!" ma'nâsınadır.

"Hz. Bilâl'i, zevce-i muhteremesi böyle elîm bir halde görünce, "âh nasîbsizlik" diye nidâ etti. Hz. Bilâl dahi ona cevâben: "Hayır, hayır, âh sürûr ve şâdî" dedi." Ve sözüne devâm edip, âtîdeki sözleri de ilâve buyurdu:

تا کنون اندر حرب بودم ز زیست تو چه دانی مرگ چون عیش ست و چیست

3505. *"Şimdiye kadar yaşamakdan gamda idim; sen ne bilirsin ki, ölüm nasıl yaşayıştı ve nedir?"*

این همی گفت و رخس در عین گفت نرگس و گلبرگ و لاله می شگفت

3506. *Bunu söylerdi ve onun yüzü, ayn-ı kelâm içinde nergis ve gül ve lâle açardı.*

Hız. Bîlâl hâl-i ihtizârında bu sözleri söylerken, mübârek yüzünde sürûr eseri ve beşâset zâhir olurdu; ve onun bu hâli, sözünün hakikatine delil idi.

تاب رو و چشم پر انوار او می گواهی داد گفتار او

3507. *Onun yüzünün parlaklığı ve onun nûrlar dolu olan gözü, onun sözüne şehâdet ederdi.*

Bu sözleri söylediği vakit Hız. Bîlâl'in yüzünde nazar-ı dikkati câlib bir parlaklık ve gözlerinin içinde nûrlar lemeân ederdi. Ve onun bu hâli bâtınındaki zevkin ve sürûrun vücûduna şehâdet ve delâlet ederdi.

هر سیه دل می سیه دیدی ورا مردم دیده سیه آمد چرا

3508. *Her kalbi kara, onu kara görürdü; gözbebeği niçin kara geldi?*

Hız. Bîlâl'in cisminin rengi kara idi; çünkü kendisi Habeş ırkına mensûb idi; fakat onda bir nûr-ı ilâhî var idi; her kalbi kara ve bâtın gözü kör olan kimse onun sûretine nazar edip, kara görürdü; ve ondaki nûr-ı latîfi göremez idi. Sûretde kara renkli olmak, sebab-i tahkîr olamaz. Eğer sûret-i zâhirede kara olmak sebab-i hakâret ise, gâyet kıymeddâr olan gözbebeği niçin kara olarak zâhir oldu? Hiç gözbebeği kara renkli olduğu için hakîr görülür mü?

مردم نا دیده باشد رو سیاه مردم دیده بود مرآت ماه

3509. *Nâ-dide âdem kara yüzlü olur, merdüm-i dide ayın aynası olur.*

"Merdüm-i nâ-dide"den murâd, teni beyâz ve endâmı mütenâsib olduğu halde, sıfât-ı ilâhiyye eserlerinden ve Zât-ı Hakk'ın nûrlarından, hiçbir şey görmemiş olan kimsedir. "Merdüm-i dide", görmüş adam ma'nâsına olduğu gibi, gözbebeği ma'nâsına da gelir. Arabî'de "insânü'l-ayn"derler. Birinci ma'nâya göre, sûretde rengi kara olsa bile, sıfât-ı Hak eserlerini ve Zât-ı Hakk'ın nûrlarını görmüş olan adam, ay mesâbesinde nûr saçan vücûd-ı hakîkinin aynasıdır. İkinci ma'nâya göre gözbebeği mesâbesinde olan insân-ı kâmil, şems-i hakikatden nûr alan mâh-ı nübüvvetin aynası olur demektir. Ve bu ma'nâlar ile Hız. Bîlâl'in şân-ı âlisine işaret buyrulur.

خود که بیند مردم دیده ترا در جهان جز مردم دیده ترا

3510. *Muhakkaktır ki seni merdüm-i dide görür, cihânda ancak göz artırıcı adam!*

Ey Hz. Bilâl, seni gözbebeği olan kimse görür. Cihânda ancak rü'yet artırıcı kimse görür.

Ankaravî hazretleri bu beyit hakkında şöyle yazar: "Hod kim görür? ya'ni görmez, senin gözünün bebeğini cihânda illâ ki merdüm-i dîde-fezâ, ya'ni rü'yet ziyâde eyleyen göz ki, rü'yet ve muâyene, merdüm-i çeşme mahsûsdur, gayri a'zâya değil." Bu ibârelerde alâka olmakla berâber, fakîrin anladığı ma'nâ budur ki: "Senin gözünün bebeğini kim görür? Yine gözbebeği görür. Cihânda ancak rü'yeti ziyâde eden gözbebeğidir. Meselâ insan, kendi gözünün bebeğini görmek için aynaya baksa, gözünün bebeğini o ayna içinde yine göz bebeği ile görür; ve rü'yeti ziyâde eden ancak gözbebeğidir." Bu beyitteki hulâsa-i ma'nâ: Gözbebeği mesâbesinde olan kâmilli, yine gözbebeği mesâbesinde olan diğer bir kâmil görür, demek olur.

پس بغیر او که در رنگش رسید

چون بغیر مردم دیده ش ندید

3511. *Mâdemki onu gözbebeğinin gayri görmedi, binâenaleyh onun gayri onun rengine kim erişti?*

"Mâdemki gözbebeği mesâbesinde bir insân-ı kâmil olan Hz. Bilâl'i, onun gibi gözbebeği mesâbesinde olan bir kâmilden başkası görmedi, binâenaleyh sâir kimselerden onun bâtınının rengine kim erişti?" Cenâb-ı Fîr'in mürşid-i âlîleri Seyyid Burhâneddîn Muhakkik Tirmizî hazretleri söz söyler idi. Birisi: "Senin medhini falan kimseden işittim" dedi. Buyurdular ki: "İbtidâ göreyim, o kimse nasıl bir kimsedir; onda o mertebe var mıdır ki, beni anlayıp medh etsin. Eğer o beni söz ile tanımış ise, muhakkaktır ki tanımamıştır; zîrâ bu söz ve o harf ve savt ve o dudak ve ağız kalmaz, bu arazdır. Ve eğer fiil ile tanımış ise, yine böyledir. Ve eğer benim zâtımı tanımış ise, sûret zâta uymaz ki medh etsin!"

در صفات مردم دیده بلند

پس جز او جمله مقلد آمدند

3512: *Böyle olunca, onun gayri, âlî olan gözbebeğinin sıfatlarında hep mukallid geldiler.*

"Mâdemki insân-ı kâmilli, ancak insân-ı kâmil tanıyor, o halde gözbebeği mesâbesinde olan insân-ı kâmilden başkaları, mertebesi âlî olan gözbebeği mesâbesindeki bir kâmilin sıfatlarını anlamak husûsunda hep taklîdçi geldiler; ve onun evsâfını beyânen medh ve sitâyîş husûsunda kâmillerden öğrendikleri kelimeleri taklîden söylediler." Nitekim yukarıdaki menkabe de izâh olundu.

- گفت جفتش الفراق ای خوش خصال گفت نی نی الوصالست الوصال
3513. *Onun refikası: "El-fırâk, ey latîf ahlâklı!" dedi. "Hayır, hayır: El-visâl el-visâldir!" dedi.*

Bilâl-i Habeşî hazretlerinin zevce-i muhteremeleri, irtihallerinin kat'î olduğunu anlayınca: "El-fırâk, ya'nî aramızda eyvâh, aynlık vardır!" dedi. Bilâl hazretleri dahi "Hayır hayır, visâl, visâl vardır!" dedi. Zîrâ keserâtdan ayrılık vahdete vuslatdır.

- گفت جفت امشب غریبی می روی از تبار و خویش غائب می شوی
3514. *Refikası dedi: "Bu gece bir garîb olarak gidiyorsun; kavim ve kabîlenden gâîb oluyorsun."*

Hz. Bilâl'in zevcesi tekrâr: "Bu gece kavim ve kabîlenden ayrılıyor ve garîb ve kimsesiz olarak gidiyorsun" dedi.

- گفت نی نی بلکه امشب جان من می رسد خود از غریبی در وطن
3515. *Dedi: "Hayır hayır, belki bu gece benim canım, muhakkak garîblikten vatana erişiyor."*

"Rûhum, bu âlem-i kesâfette, cisme taalluku hasebiyle, kendi aslından ayn düşmüş ve garîb kalmıştır. Bu gece ölüm vâsıtasıyla bu âlem-i kesîfi ve cese-i kesîfi terk ederek, kemâl-i şevk ile aslıma gideceğim ve garîblikten kurtulup vatanıma kavuşacağım."

Ma'lûm olsun ki, ölüm mü'minin tuhfesi ve Hak tarafından hediyesidir; fakat nefis-i insan ölümü adem tahayyül ettiğinden, ondan istikrâh eder; rûh ise ölümüne âşıktır. Zîrâ rûh aslını ârifdir ve nefis aslından gâfil ve câhildir. Binâenaleyh nefsânî sıfatlarından kurtulamamış olan mü'minler ölümünden istikrâh eder ve korkarlar. Nitekim Cenâb-ı Şeyh-i Ekber Muhyiddîn-i Arabî hazretleri *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Muhammedî'de şu hadîs-i tereddüdü beyân buyururlar: ما ترددت في شيء أنا فاعله ترددت في قبض روح عبدی المؤمن بكرة الموت و أنا اكراهه مسائه و لا بد له من لقاءى Ya'nî "Ben fâil olduğum bir şeyde, mevte kerîh gören mü'min kulumun rûhunun kabzında tereddüd ettiğim gibi tereddüd etmedim ve ben onun mesâetini kerîh görürüm; halbuki ona benim likâm lâzımdır." İmdi Hak Teâlâ mukarrebîn olan kullarını cemî'-i ahvâllerinde müşâhid olmakla berâber, Hakk'ın onlara şevki sâbittir. Binâenaleyh hicâb olan bu beden-i kesif-i unsurînin taayyünü ortadan kalkmakla, Hak Teâlâ bu mukarreb-

bînin kendisini bilâ-hicâb müşâhede etmelerine muhabbet eder; ve makâm-ı dünyâ, mücib-i kesret olduğundan, bu rû'yeti men' eder. Zîrâ bu beden-i ke-sîfde hicâb-ı tabîat ve beşerîyyet vardır. Hz. Bilâl dahi bu mukarreblerden idi.

گفت رویت را کجا بینم ما گفت اندر خلقه خاص خدا

3516. *Dedi: "Biz senin yüzünü nerede görelim?" Dedi: "Hudâ'nın hâssı-nın halkasında!"*

Bilâl-i Habeşî hazretlerinin zevce-i muhteremeleri tekrâr dedi: "Ey benim muhterem zevcim, biz senin mübârek yüzünü bizden ayrıldıktan sonra nere-de görelim?" Cenâb-ı Bilâl buyurdu ki: *فی مقعد صدق عند ملک مقتدر* (Kamer, 54/55) Ya'ni "Muktedir olan melîkin indinde mâk'ad-ı sîdkda" âyet-i kerîme-sinde beyân buyrulduğu üzere, Hak Teâlâ hazretlerinin havâssa mahsûs olan halkasında görünüz ve bu mertebeye vusûle çalışınız."

خلقه خاصش بتو پیوسته است گر نظر بالا کنی نی سوی پست

3517. *Eğer nazarı süflîye değil, bâlâya edersen, onun halka-i hâssı sana muttasıl olmuştur.*

"Eğer süflî olan sûret-i zâhireye değil, ulvî olan ma'nâya ve rûhâniyete bakar isen, Hakk'ın halka-i hâssının sana muttasıl olduğunu görürsün." "Halka-i hâss"dan murâd, cem'îyyet-i esmâiyye dâiresidir; zîrâ âdem bu dâ-ireye girmeye müstalddir, onu bu isti'dâddan uzaklaştıran, sûret-i zâhireye nazarı ve âlem-i süflîye olan meylidir.

اندین حلقه ز رب العالمین نور می تابد چو در حلقه نگین

3518. *Bu halkada Rabbü'l-âlemînden yüzük halkasında gibi nûr parlar.*

Bu cem'îyyet-i esmâiyye halkasında Rabbü'l-âlemîn'den ya'ni ism-i câmi' hazretinden ve "Allah" isminden, yüzük halkasındaki pırlanta gibi nûr parlar.

Ma'lûm olsun ki, kâmiller mazhar-ı ism-i Zât'dır. Ya'ni câmi'-i cemî'-i esmâ ve sıfât olan "Allah" isminin mazhandırlar. Bu câmiyetleri hasebiyle onlara bu ism-i câmi' hazretinden "tecellî-i Zât" ve "sıfâtı" vâki' olur. Bu beyitlerde cem'îyyet-i esmâiyye-i Hak yüzük halkasına ve bilcümle esmânın imâmı olan "Allah" ism-i şerîfi pırlanta gibi lemeân eden yüzük taşına teşbîh buyrulmuştur.

گفت ویران گشت این خانه دریغ گفت اندر مه نگر منگر بمیغ

3519. *Dedi: "Yazık! Bu ev vîrân oldu." Dedi: "Aya bak, buluta bakma!"*

Hz. Bilâl'in zevcesi dedi: "Yazık ki bu cisim hânesi vîrân ve harâb oldu!"
 Hz. Bilâl cevâben: "Sen şems-i hakikatden ziyâ alan rûha bak; kesîf bir bulut mesâbesinde olan bu cisme bakma. Mu'teber olan cisim değil, rûhdur."

کرد ویران تا کند معمور تر قوم انبه بود و خانه مختصر

3520. *Daha ma'mûr etmek için vîrân etti; kavmim kalabalık ve ev dar idi.*
 [3534]

Hak Teâlâ'nın cisim hânesini vîrân etmesi, onu cism-i uhrevî ve misâlî ile ziyâde ma'mûr etmek içindir; zîrâ her bir insanın mazhar olduğu Rabb-i hâssının hazînesinde meknûz olan ahkâm ve âsârın kâffesinin zuhûruna bu dar olan cisim hânesi müsâid değildir; onlar için daha geniş bir ev lâzımdır ki, o âsâr ve ahkâm ferah ferah zuhûr etsin. Bu sebeble muhakkikîn hazerâtı "Bu âlem-i dünyâ ecma' ve âlem-i âhiret evsa'dır" buyurmuşlardır.

حکمت خراب شدن تن بمرگ

Tenin ölüm ile harâb olmasının hikmeti

من چو آدم بودم اول حبس کرب پر شد اکنون نسل جانم شرق و غرب

3521. *"Ben Âdem gibi evvelen gamın mahbûsu idim; şimdi canımın neslin-den şark ve garb doldu."*

Ya'ni Âdem cennet-i zâtîda mahbûs idi ve lisân-ı isti'dâd ile habs-i zâtîdan âzâd olmak gamında idi. Ba'dehû talebi is'âf buyrulup bu âlem-i kesâfete çıktı ve âdemiyyet mefhûmunu temsil eden efrâd-ı beşer, şarkı ve garbı doldurdu. "Ben dahi Âdem gibi bu âlem-i kesâfet içinde âzâd olmak gamının mahbûsu idim. Şimdi ölüm ile cânım bu dar kafesten âzâd olmak üzeredir; binâ-enaleyh rûhumun nesli olan sıfatlardan, âlem-i ma'nâda şark ve garb doldu."

من گدا بودم درین خانه چو چاه شاه گشتم قصر باید بهر شاه

3522. *"Ben kuyru gibi olan ev içinde fakîr idim; şâh oldum, şâh için köşk lâzımdır."*

Ben kuyu gibi dar ve karanlık olan bu cisim evi içinde hürriyete muhtâc idim ve esîr idim. Şimdi nâil-i hürriyet olup, esâretten kurtuldum ve şâh oldum; şâh için böyle süffî bir cisim hânesi münâsib olmaz. Ona, şânına münâsib bir köşk lâzımdır.

قصرها خود مرشهانرا مأنس است مرده را خانه و مکان گوری بس است

3523. "Köşkler ise muhakkak şâhlar için mahall-i ünsdür; ölüye hâne ve mekân olarak bir kabir kâfidir."

"Âlem-i ma'nânın köşkleri, muhakkak şâh olan rûhlar için ünsiyyet edecek bir yerdir. Rûh-i hayvânî ile hem-renk olan ölü rûhlar için cisim hânesi ve cisim hânesine mahsûs olan mekân olmak üzere bir kabir kâfidir." Ya'ni o rûhlar ba'de'l-vefât âlem-i illiyyîne urûc edemez, belki onlar âlem-i siccîn-de mahbûs bir halde kalırlar.

انیا را تنگ آمد این جهان چون شهان رفتند اندر لا مکان

3524. *Bu cihân, enbiyâyâ dar geldi, lâ-mekâna şâhlar gibi gittiler.*

Bu cihân-ı kesif, âlî olan enbiyânın ervâh-ı şerîfelerine dar geldi; nihâyet lâ-mekân olan vücûd-ı hakîkî-i Hak tarafına şâhlar gibi debdebe ve dârât ve ihtîşâm ile gittiler. Nitekim Cenâb-ı Pîr *Mesnevî-i Şerîf*lerinde bu urûca işâreten şöyle buyururlar:

حملة دیگر بمیرم از بشر
تا برآرم از ملائک پر و سر
بار دیگر از ملک قربان شوم
آنچه اندر وهم نآید آن شوم
پس عدم گردم عدم چون ارغنون
گویدم انا الیه راجعون

"Diğer bir hamlede de, beşer mertebesinden ölürüm; nihâyet melâike cânibinden kanat ve baş çıkarırım. Diğer def'ada melek mertebesinden kurbân olurum; o şey ki vehme gelmez, o olurum. Binâenaleyh adem olurum; adem, erganûn gibi bana "İnnâ ileyhi râciûn" (Bakara, 2/156) ya'ni "Biz Hakk'a rûcû' edicileriz" der.

مردگانرا این جهان بنمود فر
ظاھرش زفت و بمعنی تنگ تر

3525. *Bu cihân ölülere fer gösterdi. Onun zâhiri cesîm ve ma'nâda ziyâde dardır.*

İlim ve ma'rifetden bi-behre ve rûh-ı hayvânî ile hem-renk olmak i'tibâriyle ölü hükmünde olan rûhlara bu suver-i kesîfe-i âlem, debdebe ve azamet gösterdi. Halbuki onun zâhiri cesîm görünür ise de, ma'nâda pek dardır.

گر نبودى تنگ این افغان ز چیست چون دو تا شد هر که در وی بیش زیست

3526. *Eğer dar olmasa idi, bu efgân nedendir? Onda çok yaşayan her bir kimse niçin iki kat oldu?*

Eğer bu âlem-i kesif ma'nâda dar olmasa idi, halkın acz içindeki fîğanı nedendir? Meselâ yürüten insanın önüne bir deniz gelse, vâsitasız geçemez; uçmak istese, vâsitasız uçamaz, cism-i kesifini mekân-ı baide nakl etmek istese, vâsita ne kadar serî olursa olsun, uzun vakte muhtâçdır. Halbuki âlem-i ma'nâda, zaman ve mekân kayıtları ve taayyün-i kesifin müz'ic iktizââtı ve ahvâli yoktur. Görülmez mi ki dünyâda çok yaşayan insan, ihtiyarladığı vakit, belî bükûlûp iki kat olur. Bunlar hep kesâfet âleminin darlığındandır.

در زمان خواب چون آزاد شد زان مکان بنگر که جان چون شاد شد

3527. *Uaktâki uyku zamânında o mekândan âzâd oldu, bak ki cân nasıl şâd oldu?*

"Uaktâki rûh-i insânî, uyku zamânında o cisim mekânından ve rûh-i hayvânî ile olan alâkasından âzâd oldu, bak ki o kesâfetden kurtulduğu için, nasıl şâd oldu". Meselâ rû'yâ âleminde önüne deniz gelse yürür, batmaz; ve havada uçuverir ve yüksek bir mahalden merdivensiz bir adımda aşağıya iner, göz erimi kadar uzak bir mesâfeyi, bir adımda kat' eder; velhâsıl böyle birçok acib hareketler yapar ki, onların bu âlem-i kesâfette icrâsı mümkün değildir. Ölüm hâlinde cân, cismin kesâfetinden kurtulduğu vakit dahi böyle olur. Bu hâle işâreten Resûl-i zîşân Efendimiz اخ الموت ya'ni "Uyku, ölümün kardeşidir" buyurmuşlardır.

ظالم از ظلم طبیعت باز رست مرد زندانی ز فکر حبس جست

3528. *Zâlim tabiâtın zulmünden tekrâr kurtuldu; zindanlık adam hapis fikrin-den sıyrıldı.*

"Zâlim"den murâd, nefsine zâlim olan kimsedir ki, sûre-i Fâtûr'da onlar hakkında أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ (Fâtûr, 35/32) ya'ni "Biz kullarımızdan istîfâ ettiğimiz kimselere kitâbı mürâs verdik ki, onlardan bir kısmı nefsine zâlimdir" buyrulur. Ve nefsine zâlim olması budur ki, nefis kendi mertebesine âid olan huzûzân ister, Hakk'un istîfâ eylediği bir kul, onun mertebesinin hükmünü vermeyip men' etmekle, ona zâlim olur. Zîrâ zulûm lûgatte bir şeyi mevziinin gayrine koymaktır. Ya'ni Nefsine zâlim olan rûh,

tabiatın zulmünden uyku sâyesinde kurtuldu; zîrâ tabîat dâimâ rûhun merte-
besinin hilâfındaki ahkâmı rûha ilbâs eder; bu da tabiatın, rûha olan zulmü-
dür. "Merd-i zindânî"de "yâ" masdariyyet ve nisbet için olabilir. "Zindanlık"
veyâ "zindana mensûb olan adam" mesâbesindeki rûh, habs düşüncesinden
uyku hâlinde sıçradı ve halâs oldu."

این زمین و آسمان بس فراخ سخت تنگ آمد بهنگام مناخ

3529. Çok geniş olan bu yer ve gök menâh vaktinde pek dar geldi.

"Menâh", nüzûl etmek ve uyumak ve develeri bağladıkları mahal ma'nâ-
lannadır. Burada masdar-ı mîmî olup, uyumak ma'nâsındır. Ya'ni "Nazar-ı
cismânîye pek geniş görünen bu yer ve gök, uyumak vaktinde pek dar gelir;
zîrâ rû'yâ âleminde, bu âlem-i kesâfete sığmayan ahvâl meşhûd olur."

چشم بند آمد فراخ و سخت تنگ خنده او گریه فخرش جمله تنگ

3530. Geniş ve pek dar göz bağı geldi; onun gülmesi ağlama, onun fahri hep ârdır.
[3544]

"Cihânın sûretde geniş olması ve vâki'de pek dar olması göz bağıdır ve sihir-
dir ve o acıbdır; yâhud ya'ni cihânın sûretde geniş olması, göz bağıdır; halbuki
o pek dardır. Bu âlemin zâhirde gülmesi ağlama ve iftihân da utanacak ve ârla-
nacak şeydir." Ya'ni dünyânın ahvâlî hep tersinedir. Bu cihânın gamı hakikat-
de sürûr, elemi râhat, ağlaması gülme, gülmesi ağlamadır. Nitekim ahvâl-i dün-
yânın tersliği الحف النار بالشهوات حفت الجنة بالكاره ya'ni "Ateş şehevât ile örtülmüştür
ve cennet mekrûhât ile örtülmüştür" hadîs-i şerîfinde beyân buyrulmuştur.

تشبیه دنیا که بظاهر فراخست و بمعنی تنگ و تشبیه خواب که خلاصست از تنگی

Teşbîh-i dünyâ ki zâhirde genişdir ve ma'nâda dardır;
ve uykunun teşbîhi ki, bu darlıktan halâsdir

همچو گرمابه که تفسیده بود تنگ آبی جانت پخسیده بود

3531. Kızmış olan hamam gibi ki, dar gelirsın, cânın kavrulmuş olur.

"Puhsiden", pejmürde olmak, erimek ve kavrulmak ma'nâlarıdır. Ya'ni "Dünyâ kızmış bir hamama benzer ki, öyle bir kızmış hamam içinde insanın canı, ya'ni rûh-ı hayvânîsi erimiş ve kavrulmuş olur."

گرچه گرمابه عریضست و طویل زآن تبش تنگ آیدت جان و کلیل

3532. *Uâkıâ hamam enlîdir ve uzundur; onun harâretinden senin canın dar ve yorgun gelir.*

Hamam ne kadar geniş olursa olsun, onun sıcaklığı pek ziyâde olduğu vakit, senin canın sıkılır ve bî-tâb kalır.

تا برون نایی بنگشاید دلت پس چه سود آمد فراخی منزلت

3533. *Dışarıya gelmedikçe gönlün açılmaz; o halde senin menziline genişliğinin ne fâidesi geldi?*

"Aman bayıldım" diye dışarı çıkmadıkça gönlün açılmaz ve ferahlanmazsın. Böyle olunca senin menzilin olan hamamın genişliğinin sana ne fâidesi oldu?

یا که کفش تنگ پوشی ای غوی در بیابان فراخی می دوی

3534. *Yâhud ki, ey azgın, bir dar ayakkabı giyesin, geniş bir sahrâda koşasın.*

آن فراخی و بیابان تنگ گشت بر تو زندان آمد آن صحرا و دشت

3535. *O sahrânın genişliği dar oldu; o sahrâ ve çöl, senin üzerine zindan geldi.*

Bu iki beyt-i şerîf dahi, sûretde geniş görünen dünyânın, ma'nâda darlığını gösteren misâldir.

هر که دید او مر ترا از دور گفت کو در آن صحرا چو لاله تر شگفت

3536. *Her kim seni uzaktan gördü ise, "O sahrâda tâze lâle gibi açılmış?" dedi.*

Sen ayaklarını sıkın dar ayakkabı ile sahrâda azâb-ı elîm içinde gezerken, seni uzaktan gören bir kimse: "Şu adam ne zevk içindedir, sahrâda tâze lâle gibi açılmış şen ve şâtır bir halde geziniyor!" der.

او نداند که تو همچون ظالمان از برون در گلشن و جان در فغان

3537. *O bilmez ki, sen zâlimler gibi hâricden gülşen içindesin ve cânın figân içindedir.*

O böyle söyleyen adam bilmez ki, sen, dünyâda envâ'-ı zulümler yapıp, köşklerde ve saraylarda gülîstân içinde yaşayan ve fakat cânları, âlem-i âhîretde başlarına gelecek olan azâb-ı elîmi idrâk ettikleri için feryâd ve figân içinde bulunan zâlimler gibisin. Dışın latîf olan sahrâda ve için şedîd bir elem içindedir.

خواب تو آن کفش بیرون کردندست که زمانی جانت آزاد از تنست

3538. *Senin uykun o ayakkabını çıkarmaktır ki, bir zaman cânın, tenden âzâddır.*

Ey nâkis insan, senin uyku hâlin, cânına bir dar ayakkabı gibi olan cismini çıkarmaktır; zîrâ uyuduğun müddetçe cânın, cisim dağdağasından âzâddır ve tenin esâretinden muvakkaten olsun kurtulmaktır.

اولیا را خواب ملکست ای فلان همچو آن اصحاب کهف اندر جهان

3539. *Ey filân, evliyâyâ uykun mülktür; cihânda o Ashâb-ı Kehf gibidir.*

Ey nâkis insan, sen uyku hâlinde cismin esâretinden muvakkaten kurtulursun; bu hürriyet sana âriyettir, fakat evliyâyâ cismin esâretinden kurtulmak hâli dâimîdir; bu hâl onlara mülk olmuştur. Onlar bu dünyâda kussaları meşhûr olan Ashâb-ı Kehf gibidirler; onların harekât ve sekenâtı Hak'dandır.

خواب می بینند آنجا خواب نی در عدم در می روند و باب نی

3540. *Orada rü'yâ görürler, rü'yâ değildir; ademe giderler; ve kapı yoktur.*

O kendilerine mülk olan uyku içinde rü'yâ görürler, fakat o rü'yâ, senin gördüğün rü'yâ cinsinden değildir; zîrâ senin rü'yâlarının bir kısmı bu âlem-i süfliden dimâğına muntekîş olan hayâlâtır. Onlarınkı böyle değildir, onlar âlem-i melekûtü ve ehlini müşâhede ederler ve a'yân-ı sâbite âlemini görürler. Onlar bu âlem-i kesâfetin varlığından, yokluğu âlemine giderler; zîrâ bu kesâfet âleminde müstağrak olanların nazarında âlem-i melekût adem ve yokluk âlemi görünür ve hattâ bu istiğrâk, inkârlarına sebeb olur. Eğer "Biz o âleme nerede girelim?" diye sorarsan, derim ki: "O âlemin kapısı yoktur, belki her tarafı açık bir âlemdir, onu örten senin senliğindir."

خانه تنگ و درو جان جنگ لوك کرد ويران تا کند قصر ملوك

3541. *Dar bir ev ve cân, onun içinde eli ve ayağı büzülmüş. Pâdişahların köş-künü yapmak için vîrân etti.*

Bu cism-i beşer dar evdir ve cân o dar ev içinde eli ve ayağı büzülüp sıkışmış kalmıştır. Hak Teâlâ hazretleri ölüm sebebiyle o cismi harâb etti ise, kendisinin halîfesi olan rûha, pâdisâhlara lâîk bir köşk yapmak için harâb etti.

"Çenglûk" eli ve ayağı büzülmüş ma'nâsınadır.

چنگلوکم چون جنین اندر رحم نه مهه گشتم شد این نفلان مهم

3542. "Rahimdeki cenîn gibi, ben eli ve ayağı büzülmüşüm; dokuz aylık oldum, bu intikâl zarûrîdir."

"Ben cisim içinde, ana rahmindeki cenîn gibi eli ayağı büzülmüş bir halde kalmışım. Cenîn dokuz ayda kemâle gelip dünyâya geldiği gibi, benim dahi bu cisim içinden vakt-i vilâdetim geldiği için intikal etmem ve diğer bir âleme doğmam mühim ve zarûrîdir."

Bu beyt-i şerîf, Hz. Bilâl lisânından zevcesine hitâbdır.

گر نباشد درد زه بر مادرم من درین زندان میان آذر

3543. "Eğer anamın üzerinde doğum ağrısı olmasa, ben bu zindân içinde ateş ortasında yım."

"Zih", kelimesinin müteaddid ma'nâsı vardır, burada doğurmak demektir. "Derd-i zih", doğum ağrısı demek olur. "Âzer", ateş ma'nâsınadır. Ya'ni "Anam mesâbesinde cismimde, doğum ağrısı mesâbesinde olan hâlet-i nezi' zahmeti olmasa, ben bu cisim veyâ unsuriyât zindânı içinde mihnet ateşi ortasında yım."

مادر طبعم ز درد مرگ خویش می کند زه تا رهد بره ز میش

3544. "Tab'ım anası kendi ölümünün acısından doğurmayı koparır, tâ ki kuzu koyunundan kurtulsun!"

"Mî küned zih", "kerden" masdarından olduğu takdîrde ma'nâ, "Ana mesâbesinde olan tab'ım, kendi ölümünün acısından, cisim koyunundan rûh kuzusu kurtulmak için doğum yapar" demek olur.

تا چرد آن بره در صحرای سبز هین رحم بگشا که گشت این بره گبز

3545. "Tâ ki kuzu yeşil sahrâda otlasın. Ağah ol, rahmi aç ki, bu kuzu büyük oldu."

"Gebz", büyük ve iri demektir. "Yeşil sahrâ"dan murâd, âlem-i ervâhdır ki, bu âlemde tecelliyât-ı acîbe-i Hak meşhûd olur; ya'ni Hz. Bilâl buyurur ki:

"Benim tab'im anasının doğum ağrısı tuttu; artık cisim rahmini aç ki, kemâle gelmiş ve büyümüş olan rûh kuzusu, kendisine münâsib olan âlem-i ervâha doğsun ve orada tecelliyât-ı acîbe-i Hak ile müteğaddî olsun."

Bu beyt-i şerîfde bu cism-i unsurî içinde kemâle gelmiş olan ervâh-ı kümmelînin hayât-ı dünyeviyyeden sıkılıp, ölüme âşık olduklarına işâret vardır. Fîlhakîka bir gün üstâdım Mesnevîhân Es'ad Dede efendi (k.s.) hazretlerinden *Mesnevî-i Şerîf*'i şerh buyurmalarını istihâmî etmiş idim. Buyurdular ki: "*Mesnevî-i Şerîf*'in arzûm vechi ile şerhi yirmi senede olabilir. Bakalım bizim yirmi sene ömrümüz var mı? Farz et ki yirmi sene ömür vardır, canımız sıklmadan nasıl duracağız?"

بر جنین اشکستن زندان بود

درد زه گر رخ آبیست بود

3546. *Doğum ağrısı gerçi gebenin zahmeti olur; cenîne zindânı kırmak olur.*

Bu beyt-i şerîfde, ölüm doğuma teşbîh buyurulmuştur.

حامله گریان ز زه کاین المناص و آن جنین خندان که پیش آمد خلاص

3547. *Gebe, "Doğurmaktan, mahall-i halâs nerededir?" diye ağlayıcıdır; ve o cenîn, "Kurtuluş ileriye geldi" diye gülücüdür.*

از جماد و از بهیمة وز نبات

هر چه زیر چرخ هستند امهات

3548. *Feleğin altında cemâddan ve hayvandan ve nebâtıdan her ne varsa, ümmehâtdırlar.*

Feleğin altında olan bu küre-i arzın mâye-i aslîsi olan cemâddan ve o mâyeden hâsıl olan nebâtât ve hayvânâtdan her ne varsa, hepsi bir analardır ve hepsi kendi hâl ve şânına göre bir veled doğurur. Meselâ cemâddan nebât ve nebâtıdan hayvân ve bunların mecmû'undan cism-i insân doğar. Her birisinin kendisine mahsûs birer doğum ağrıları vardır ve onların bu doğumları esnâsındaki gulgulelerini ancak rûh kulakları işitir. Nitekim cenâb-ı Mevlânâ efendimiz bu *Mesnevî-i Şerîf*'de (Şerh c.5, b. 1018) غلغل از جمادی عالم جانها روید ["Cemâdlıktan canlılar âlemine gidiniz; âlemin eczâsının gulgulesini işitiniz."] buyurmuşlar idi.

بَلَمَہ از خانہ خودش کی داند آن

آنچه کوسه داند از خانہ کسان

3549. *Herkesin evinden kösenin bildiği şeyi, kabasakallı kendi evinden onu ne vakit bilir?*

"Belme" ve "bülme", kaba ve uzun sakal ma'nâsınadır. Uzun sakallı adama da derler, hamâkardan kinâye olur. Ve "köselik" zekâvet ve fetânetden kinâyedir. Ya'ni "Köse, kemâl-i zekâvet ve fetânetinden dolayı herkesin evinde olan ve biten şeyleri bilir; kabasakallı adam ise, kemâl-i hamâkatından dolayı, kendi evinde cereyân eden ahvâli bilmez demek olur." Ve bu ma'nânın yukarıki beyte vech-i rabt budur ki: "Ey gâfil sen, kendi vücûd-ı unsuründe cereyân eden ahvâlden ve doğumlardan bî-habersin; feleğin altındaki cemâdin ve nebâtın ve hayvânâtın doğum hallerini ne bilirsin?"

آنچه صاحب دل بداند حال تو تو ز حال خود ندانی ای عمو

3550. O şeyi ki, gönül sâhibi senin hâlinde bilir, ey amca, sen kendi hâlinde
[3568] bilmezsin.

Senin birtakım ahvâlin vardır ki, sen onların farkında bile değilsin; halbuki gönû. sâhibi olan evliyâ-yı kirâm hazarâtı, senin bilemediğin o sendeki ahvâli bilir. Beyt-i Ziyâ Paşa:

En ummadığın keşf eder esrâr-ı derûnun
Sen herkesi kör, âlemi sersem mi sanırsın

در بیان آنکه هر چه غفلت و غم و کاهلی و تاریکیست همه از تنست که ارضی و سفلیست

Onun beyânındadır ki, her ne ki gafletdir ve tenbelliktir
ve zulmettir, hep arzî ve süffî olan tendendir

غفلت از تن بود چون تن روح شد بیند او اسرار را بی هیچ بد

3551. Gaflet tenden oldu; ten ruh olduğu vakit, hiç çâresiz o esrârı görür.

Hakikat-ı hâlden gaflet ve tarîk-ı Hak'da sa'y ve gayret husûsundaki tenbellik ve nûrsuzluk hep kesîf olan cismin iktizââtındandır; vaktâki riyâzet ve mücâhedât [ile] tenin iktizââtı muattal olup, ahkâm-ı rûhiyye cisme gâlib olduğu vakit, hiç çâresiz bu kesâfet perdesi kalkıp, rûhun gözü esrâr-ı gaybiyyeyi müşâhede eder; ve bu müşâhede zarûrî bir hâldir.

چون زمین بر خاست از جو فلک نی شب و نی سایه باشد لی و لك

3552. *Arz cevvi-i felekden kalktığı vakit, benim için ve senin için ne gece ve ne de gölge olur.*

"Cevv", boşluk, "felek", gök, "cevvi-i felek", göğün boşluğu demektir ki, arzın fezâda ve boşlukta bir mahal işgâl ettiğine işâret buyrulur.

Bu beyt-i şerîf, şimdiki ilm-i hey'ete göre arzın vaz'iyetini musavvir bir beyân-ı âfîdîr. Ya'ni "Arz, fezâda işgâl ettiği mahalden kalktığı vakit, ne gece ve ne de gündüz ve ne de gündüzün düşecek bir gölge mahalli kalır." Zîrâ gece ve gündüz arzın kendi mihveri etrâfındaki devrinden mütehasıldır. Arz fezâdan kalkınca, benim ve senin için gece ve gündüz dahi kalmaz. Çünkü gölge için gölgenin sâhibi ile berâber bu gölgenin düşeceği bir mahal lâ-zımdır. Arz kalmayınca, benim ve senin kesîf cisimlerimiz ve bu cisimlerimizin gölgeleri de kalmaz. Ve bu beyt-i şerîfde, ayın gölgesi olan küsûfun ve arzın gölgesi olan husûfun dahi kalmıyacağına işâret buyrulur. Bu ma'nâyı, ilm-i hey'ete vâkıf olanlar iyi tasavvur edebilirler. Ve Kopernik'den çok sene evvel vâkı' olan, sultânü'l-ârifin Hz. Mevlânâ efendimizin bu beyân-ı âlîsine hayret ederler.

هر کجا سایه ست و شب یا سایه گه از زمین باشد نه از افلاک و مه

3553. *Her nerede gölge ve gece veyâhud gölge mahalli vardır, eflâkden ve aydan değil, arzdan olur.*

Ya'ni "Arzın herhangi noktasında gece varsa, arzın devrinden olur; ve arz üzerinde her nerede bir gölge olursa, o gölgenin vücûdu eflâkden ve aydan, ya'ni eflâkın güneşinden ve aydan değildir, arzdanır." Zîrâ arz olmasa, gölgenin düşeceği bir mahal bulunmamış olacağından, gölgenin vücûdu olmaz ve görünmez. Ve kezâ küsûf vuku'unda ayın gölgesi arz üzerine düşer, Arz olmazsa, küsûf dahi vâkı' olmaz; ve kezâ husûf vuku'unda arzın gölgesi ay üzerine düşeceğinden, arz olmasa bu gölge düşmez ve husûf dahi vâkı' olmaz idi. Binâenaleyh gölge ve gece ve gölge mahalli, eflâkın güneşinden ve ayından değil, arzın vücûdundan olur. Bu hâlin böyle olduğu fennen ve hissen sabıttır. Bu beyitlerin, yukarıki beyitlere rabtı budur ki, cisim arz mesâbesindedir, âlem-i hakîkate karşı vâkı' olan gölge, ya'ni hicâb ve zulmet ve mahall-i hicâb, o felek-i hakîkatin güneşi olan Zât-ı Hak'dan ve onun ayı olan enbiyâ ve evliyâdan değil, cism-i kesîfdendir.

دود پیوسته هم از هیزم بود نی ز آتشیهای مستنجم بود

3554. *Muttasil olan duman dahi odundan olur, kıvılcımlı ateşlerden olmaz.*

Birbiri arkasından çıkan duman sütünü, kesif olan odundan hâsıl olur. Par par yanan alevli ve kıvılcımlı ateşlerden olmaz; bu ateşler dumansız yanar. "Müstencem", necmden me'hûzdur; parlak ve kıvılcım saçan ateş demektir.

Yukarıki beyitlerde kesâfetin hicâb olduğu beyân buyurulmuş idi, burada da rû'yete hicâb olan kesif dumanın, kesif odundan çıktığı meselen beyân buyurulmuştur.

وهم افتد در خطا و در غلط عقل باشد در اصابتها فقط

3555. *Vehim hatâya ve galata düşer, isâbetler içinde yalnız akıl olur.*

Vücûd-ı kesifdeki vehim, rû'yete hicâb olan odunun dumanı gibidir; akıl ise zülmeti yırtıp eşyâyı gösteren parlak ateş gibidir. Binâenaleyh vehim dumanı arasından hayâl meyâl görünen şeyler hatâlı ve galat olur. Parlak ateş mesâbesinde olan aklın nûruyla meşhûd olan şeyler, hatâdan ve galatdan sâlim olur. Böyle olunca nefsin bir kuvveti olan vehmi, rûhun sıfâtı olan aklın tahakkümü altına vaz' etmek iktizâ eder.

هر گرانی و کسل خود از تنست جان ز خفت جمله در پریدنست

3556. *Her ağırlık ve üşenmek muhakkak tendendir, cân hafiflikden hep uçmaktadır.*

Ey sâlik, tarîk-i Hak'da kat'-ı mesâfe husûsunda vâkı' olan her ağırlık ve üşenme, cisim ahkâmının galebesindendir. Eğer cisim üzerine cânın hükmü gâlib olursa, böyle bir ağırlık ve üşenme vâkı' olmaz; zirâ cân hafifliğinden dolayı Hak yolunda uçar bir haldedir.

روی سرخ از غلبه خونها بود روی زرد از جنبش صفرا بود

3557. *Kırmızı yüz, kanların galebesinden olur; sarı yüz, safrânın hareketinden olur.*

"Gulbe", masdar-ı binâ-i nev'dir; bir nevi' galebe demek olur.

رو سید از قوه بلغم بود باشد از سودا که رو ادهم بود

3558. *Beyaz yüz, balgamın kuvvetinden olur; sevdâdan olur ki, yüz esmer ola.*

Bu vücûd-ı izâfî âleminde her ma'nânın bir eser-i zâhîrîsi vardır. Nefsin ve rûhun galebesi hallerinde vücûdda ne gibi eserler zâhir olacağı, yukanda zikr olundu. Bu iki beyt-i şerîf dahi dört hâlin birer mîsâlidir.

Ma'lûm olsun ki, tabâbet-i atıkaya göre âlem-i kesâfet dört unsur ve dört tabiâtten terekkiüb etmiştir. Dört unsur "hava, ateş, toprak, su"dur. Bunlara "erkân-ı erbaa" dahi derler. Hikmet-i tabîyyeye göre bunların isimleri gaz, harâret, sulb ve mâyi'dir. Dört tabiat dahi, soğuk, sıcak, kuru ve yaştır. Anâsır-ın ma'nâları tabiatlar ve tabiatların sûretleri, anâsırdır. Bu dört unsur ile dört tabiâta "ümme-hât" derler. Bunlar sûret-i münâsibede birbirine karışınca, bir hey'et peydâ olur, ona da "mizâc" derler. Ve mizâcî, imtizâcdan almışlardır. Bu dört unsur ile dört tabiat cism-i beşerde dört şey üzerindedir. Balgam, safrâ, sevdâ ve kandır. Bunlara da "ahlât-ı erbaa" derler. "Safrâ"nın tabiâtı sıcak ve kurudur, vücûd-ı insânideki meskeni öddür, ya'ni safra kesesidir. "Balgam"ın tabiâtı soğuk ve yaştır; vücûd-ı insânide meskeni akciğerdir. "Sevdâ"nın tabiâtı soğuk ve kurudur, vücûd-ı insânide meskeni dalaktır. "Kan"ın tabiâtı sıcak ve yaştır ve vücûdda meskeni karaciğerdir. Safrâdan harâret, kandan sürûr, balgamdan gam ve sevdâdan korku hâsıl olur. Bunun kuvâmı bu ahlât-ı erbaa ile; eğer bunlar i'tidâle olursa sıhhat yerinde olur ve biri gâlib olur ise, hastalık vuku'a gelir. Safrâyı soğuk ve yaş; ve kanı soğuk ve kuru; ve balgamı sıcak ve kuru, ve sevdâyı sıcak ve yaş şeyler ile tedâvî ederler; zîrâ her bir illetin tedâvisi zıddıyladır. Ve senenin dört mevsimi vardır, yazın safrâ ziyâdeleşir; sonbaharda sevdâ ziyâdeleşir ve kışın balgam ziyâdeleşir. İlk baharda kan ziyâdeleşir. Safrâ galebesinin ba'zı âlâmetleri budur ki, renk ve gözler sararır, ağız acılanır ve dil kurur ve başta çibanlar peydâ olur. Bu kimse serin havadan hoşlanır ve susamak ânz olur. Kan galebesinin ba'zı âlâmetleri budur ki; cisim dolgun, yüz kırmızı olur ve kaşınmak ânz olur. Bedende ağırlık ve çok istifrağ vâki' olur. Balgam galebesinin âlâmetlerinden ba'zıları budur ki, rengi beyaz ve salyası çok ve yapışkan ve cismi soğuk olur. Sabahları kahvaltuya istihâsız olur. Ve susaması az ve mi'desi zayıf ve idrânı beyaz ve uykusu çok ve unutkanlığı ziyâde olur; ve cisminde üşeniklik olur. Galebe-i sevdâ âlâmetlerinden ba'zısı budur ki, gözde ve cism-in her kısmında kuruluk olur ve uykusu az olur, çok su içir ve kanı siyâh ve kesîf olur; tab'ında veşve ve fikir ve gam peydâ olur ve rengi esmer olur.

لك جز علت نبيند اهل پوست

در حقیقت خالق آثار اوست

3559. . *Hakikatde eserlerin Hâlık'ı O'dur; fakat post ehli illetin gayrini görmez.*

Her ne kadar cismin ve rûhun ve safrâ ve kan ve balgam ve sevdâ ahlâtının eserleri zâhîrde bunlardan görünür ise de, hakikatde bu eserlerin Hâlık'ı Hak Teâlâ hazretleridir; fakat post ve zâhîr ehli, ancak bu eserlerin sebepleri olan cisim ve rûhu ve ahlât-ı erbaayı görür.

مغز کو از پوستها آواره نیست از طیب و علت او را چاره نیست

3560. *Ç ki, kabuklardan âvâre değildir, ona tabîbden ve illetden çâre yoktur.*
[3575]

"Âvâre", gâîb olmak ve perâkende ve perîşân ve nâ-bûd ve bî-nâm u nişân olmuş ve vatandan uzak düşmüş ma'nâlarıdır; burada uzak düşmek ma'nâsı münâsib olur. "İç"den murâd, akıl ve "kabuk"dan murâd, esbâb-ı zâhîrîdir. Ya'ni, "Bir akıl ki, esbâb-ı zâhîriyyeden uzak düşmüş ve nazarında onları yok etmiş değildir, o akla tabîbden ve esbâbdan kurtulmağa çâre yoktur; zîrâ o kimse müessir olarak Hakk'ı görmüyor, ancak tabîbî ve esbâb-ı görüyor."

چون دوم بار آدمی زاده براد پای خود بر فرق علتها نهاد

3561. *Vaktâki Âdemoğlu iki def'a doğdu, kendi ayağını illetlerin tepesine koydu.*

Ya'ni "Âdemoğlu evvelen anasının karnından, câniyen meşîme-i tabîatdan doğmadıkça, tabiat âlemine mahsûs olan sebeblere nazar etmekten kurtulamaz. Ancak bu sûretle iki def'a doğmuş olan kimse, esbâb ve illetleri çiğneyip, müsebbibü'l-esbâb olan Hakk'a nazar edebilir." Bu beyt-i şerîfde İsâ (a.s.)dan menkûl olan *من لم يولد مرتين* ya'ni "İki def'a doğmayan kimse, melekût-i semâvâta giremez" kavî-i şerîfine işâret buyrulur.

علت اولی نباشد دین او علت جزوی ندارد کین او

3562. *Onun dîni illet-i ûlâ olmaz; onun kîni illet-i cüz'î olmaz.*

Bu beytin ikinci mısra'ındaki "illet-i cüz'î" yerine, ba'zı nüshalarda "illet-i uhrâ" vâkı'dır. Her ikisi de bir ma'nâyı ifâde eder. Ya'ni hükemâdan bir kısmı Vâcibü'l-Vücûd'a "illetlerin illeti" ya'ni "sebeblerin sebebi" derler ve herşeyi Vâcibü'l-Vücûd'a kadar sebebe muallak tutarlar; ve meselâ derler ki: "Âlemin sebep-i vücûdu Hak'dır ve âlem Hak'dandır. Ve mevsimlerin vücûduna sebep âlemdir ve ba'zı hastalıkların vücûduna sebep kış mevsimidir ve soğuktur derler. Burada "illet-i ûlâ" ve "sebeb-i evvel" Vâcibü'l-Vücûd ve âlem

ve mevsimler ve hastalık, illet-i cüz'î ve illet-i uhrâ olur. İmdi, meşîme-i tabî-ardan hârice çıkıp, ikinci def'a doğmamış olan kimse, tabiatın esiri olduğundan, onun mezhebi ve mesleki, hükemânın dîni ve mesleki gibi illet-i ûlâ olur ve kîni de illet-i cüz'îye olur. Meselâ hastalandığı vakit kıstan ve soğuktan bilip, illet-i cüz'î olan kışa ve soğuğa kin tutar; fakat tabiat hâricine çıkıp hakâyık-ı eşyâya muttali' ve sırr-ı vücûda vâkıf olanlar, vücûd-ı hakîkî sâhibi olan Hak'dan başkasını görmezler ve "Sebeb ve müsebbib hep O'dur" derler. Ve onların mesleki *كان الله ولم يكن معه شيء الآن كما كان* Ya'ni "Allah vâridi ve O'nunla berâber bir şey yok idi; şimdiki halde yine öyledir" hükmünden ibâret olur. Bu bahiste suâl ve cevâb çoktur; fakat bunların burada zikrine imkân yoktur; sırası geldikçe bu *Mesnevî-i Şerîf*'de geçecektir.

می برد چون آفتاب اندر افق با عروس صدق و صورت چون تتق

3563. *Güneş gibi ufukta uçar, sıdk gelini ile ve sûret perde gibi.*

Tabîat hâricine çıkan bir veliyy-i kâmilin rûh-ı âfîsi, sıdk gelinini koltuğuna almış olduğu halde, güneş gibi yüksek ufuklarda uçar; ve onun sûret-i cismaniyyesi ise, rûh-ı latîfine bir perde olur.

بلکه بیرون از افق و ز چرخها بی مکان باشد چو ارواح و نها

3564. *Belki ufuklardan ve feleklerden hâric, rûhlar ve akıllar gibi mekânsız olur.*

"Belki onun perde mesâbesinde olan cism-i sûrîsi dahi ufuklardan ve feleklerden hârice çıkar. Kemâl-i letâfetinden dolayı rûhlar ve akıllar gibi mekânsız olur." Nitekim (S.a.v.) Efendimizin cism-i latîfleri ufku ve eflâki geçip mi'râc eyledi. "Nühâ", "nühye"nin cem'idir ve nühye, akıl demektir.

بل عقول ماست سایهای او می فغد چون سایها در پای او

3565. *Belki bizim akıllarımız, onun gölgeleridir; gölgeler gibi onun ayağına düşer.*

Belki bizim akıllarımız, cisim ve rûhu ile berâber âfâkı ve eflâki aşan o zât-ı pâkin gölgeleridir. Zîrâ hakikat-ı muhammediyye "akl-ı evvel"dir. Ve bizim akıllarımız, akl-ı evvelin zılâlidir.; binâenaleyh bizim akıllarımız, gölgeler ayaklar altına düştüğü gibi, onun ayağının altına düşer.

مجتهد هر گه که باشد نص شناس اندر آن صورت نیندیشد قیاس

3566. *Müctehid her vakit ki nass tanıyıcı ola, bu sûretde kıyâs düşsünmez.*

Ya'ni "Bizim akıllarımız, akl-ı evvelin gölgesi olup, onun ayağına düşmesinin misâli budur ki, dîn ve tarîkat mesâilinde sarf-ı mesâî eden bir müctehid, sûret-i mes'eleye tevâfuk eden bir nassı bulup tanıdığı vakit, o nassa göre hükmünü verir; artık o sûret-i mes'ele hakkında kıyâs düşünmez." Ve nass olan yerde, kıyâs sûretiyle ictihâd câiz değildir. Nitekim fıkıhda "Mevrid-i nassda ictihâda mesâğ yoktur" kâide-i umûmiyyesi meşhûrdur.

از قیاس آنجا نماید عبرتی

چون نیابد نص اندر صورتی

3567. *Bir sûretde nass bulunmadığı vakit, orada kıyâsdan bir i'tibâr gösterir.*

"Bir mes'ele sûretinde nass bulamadığı vakit, müctehid kıyâs cihetine gidip, bir hüküm verir ve kıyâsa i'tibâr eder." "Nass"dan murâd Kitâb ve Sünnet, ya'ni Kur'ân ve hadîsidir; ve "kıyâs", usûle mensûb olan delilleri tasnî' etmektir. Binâenaleyh nass vahyî ve kıyâs akfî olduğu için, kıyâs nassın altındadır.

تشبیه نص با قیاس

Kıyâs ile nassın teşbîhi

وآن قیاس عقل جزوی تحت این

نص وحی روح قدسی دان یقین

3568. *Nassı, yakînen Rûh-ı Kudsî'nin vahyi bil ve o akl-ı cüz'ünün kıyâsı bunun altındadır.*

"Nassın neye benzediğini ve kıyâsın neye benzediğini bilmek istersen, yakînen bunu bil ki, nass Rûh-ı Kudsî'nin vahyidir; ve kıyâs ise, akl-ı cüz'ünün mahsûlü olup, nassın altındadır." "Rûh-ı Kudsî"den murâd, Hz. Cibrîl olduğu gibi, âtidedi beyitler karîneşiyle, rûh-ı kâmil dahi olabilir. Hz. Cibrîl olduğuna göre "nass"dan murâd Kitâb ve Sünnet olur; ve rûh-ı ârif olduğuna göre keşif ve zevkidir. Ve vâris-i nebevî olan ârif-i kâmilin rûhunun keşfi, akl-ı cüz'ünün idrâki fevkinde olduğundan, nass gibidir.

روح او را کی شود زیر نظر

عقل از جان گشت با ادراک و فر

3569. *Akul cândan idrakli ve ferli oldu; rûh ne vakit onun nazarı altında olur?*

Cânın vahyi, akl-ı cüz'î kıyasının fevkinde olmasının sebebi budur ki, akıl cânın sıfatıdır ve onun mevsûfı cânıdır. Binâenaleyh sıfat mevsûfdan inbiâs eder; zîrâ sıfat mevsûfun zâhiri ve mevsûf sıfatın bâtınıdır. Zâhir bâtından ferli ve revnaklı olur. Şu halde akıl idrâki cânandan buldu. Rûh hiç o aklın nazarı altında olur mu?

ليک جان در عقل تأثیری کند زآن اثر آن عقل تدبیری کند

3570. *Lâkin cân akıldā bir te'sîr yapar, o eserden o akıl bir tedbîr eder.*
[3585]

Rûh, akıl üzerine bir te'sîr yapar, rûhun o te'sîri sebebiyle akıl bir tedbîre teşebbüs eder.

نوح وارار صدقی زد بر تو روح کویم و کو کشتی کو طوفان نوح

3571. *Eğer senin üzerine rûh, Nûh gibi bir sadlak vurdu ise, hani deniz, hani gemi, hani Nûh'un tûfanı?*

Bu beyt-i şerifde "rûh" Nûh'a ve "tasarrufât ve kemâlât-ı rûhânî" denize ve gemiye ve tûfâna teşbîh buyurulmuştur; ve muhâtab akıldır. Ya'ni "Ey akıl, eğerçi Nûh gibi olan rûh, sana muîn olduğunu tasdik etti ise, onun eserlerinden bir eserin ve nûrlarından bir nûrun sende mevcûd olması lâzımdır. Hani sende rûhun tasarrufâtı var mı? Bil'akis sende bir idrâk-i nâkıs meşhûd olmaktadır."

عقل اثر را روح پندارد و لیک نور خور از قرص خور دورست نیک

3572. *Akıl, eseri rûh zanneder; ve fakat güneşin nûru, güneşin kursundan pek uzaktır.*

Akıl, rûhun eserini, rûhun kendi zanneder; ve fakat güneşin arz üzerine mûn'akis olan nûru milyonlarca kilometre mesâfede olan güneşin kursundan pek uzaktır. Rûhun akl-ı dimâğî üzerine mûn'akis olan eseri de böyledir.

زآن بقرصی سالکی خرسند شد تا ز نورش سوی قرص افکند شد

3573. *O sebebdan bir sâlik bir kursa kâni' oldu, âkîbet onun nûrundan kurs tarafına atılmış oldu.*

Akıl, rûhun eserini, rûhun kendisi zannetmesi sebebinden, bir sâlik bidâyet-i sülûkünde, bir ekmek kursu mesâbesinde olan o esere kâni' oldu ve neticede rûhun o eserinden ve nûrundan, kurs-ı şems mesâbesinde olan rûhun kendi tarafına atılmış oldu.

زانکه این نوری که اندر سافلست نیست دائم روز و شب او آفلست

3574. *Zîrâ bu bir nûr ki, sâfildedir, dâim degildir; gece ve gündüz o âfildir.*

Zîrâ mertebe-i süflideki akl-ı dimâğîye aks eden bu rûhun nûru, dâim değildir. Gece ve gündüz gâib olucudur; ve rûhun bu nûru akla in'ikâs etmediği vakit, vehmin te'sîri altında kalıp hatâyâ ve galatâta düşer.

وانکه اندر قرص دارد باش و جا غرقه آن نور باشد دائما

3575. *Ve o kimse ki, kursda olmayı ve yeri tutar, dâimâ o nûrun garkı olur.*

Ve o kimse ki kurs-ı rûhda olmayı ihtiyâr edêr ve mertebe-i rûhda makâm tutar, o kimsenin aklı vehmin tasarrufu altından kurtulup, dâimâ nûr-ı hakîkatin garkı olur. Zîrâ rûh, halife-i Hak'dır.

نی سحابش ره زند خود نی غروب وا رهید او از فراق سینه کوب

3576. *Onun yolunu muhakkak ne bulut vurur, ne gurûb. O sîne dögücü firâkdan kurtuldu.*

Öyle bir kimsenin aklının yolunu, ne vücûd-i vehmî bulutu, ne de nûr-ı rûhun gurûbu ve ufûlû şaşırır. O teessüfünden dolayı sîne dögücü olan firâkdan kurtuldu ve aslına muttasıl oldu.

اینچنین کس اصلش از افلاک بود یا میدل گشته گر از خاک بود

3577. *Böyle bir kimsenin aslı eflâkden olur, yâhud topraktan ise mübeddel olmuş olur.*

"Böyle bir kimsenin aslı eflâkden, ya'ni âlem-i illiyyînden olur; ve eğer aslı topraktan ise, ya'ni âlem-i süfliden ise, hâli tebeddül edip, âlem-i illiyyîne mensûb olur." Asılları âlem-i illiyyîne mensûb olanlar, ervâh-ı külliyye sâhibi olan evliyâ-yı kümmelîndir. Ve asılları toprağa mensûb olanlar ise, ervâh-ı cüz'îyyedir. Bu ervâh-ı cüz'îyye eğer bu dünyâda kâmiller tarafından terbiye olunmaz ise, âlem-i şüfide, ya'ni âlem-i siccinde mahbûs kalırlar; ve eğer ervâh-ı külliyye tarafına terbiye olunurlar ise, o rûh-ı küllinin dâire-i kemâlâtına dâhil olurlar ve âlem-i siccinden kurtulurlar.

زانکه خاکی را نباشد تاب آن که زند بر وی شعاعش جاودان

3578. *Zîrâ ki toprağa mensûb olanın ona tarafı olmaz ki, onun üzerine onun şuaı ebedî çarpsın.*

Cism-i unsuri ve hâkinin ahkâmı tahtında zebûn olan kimsenin akli, nûr-ı rûhun tecellisine tahammül edemez ki, rûhun şuaî, o akıl üzerine dâimî olarak çarpsın.

گر زند بر خاک دائم تاب خور آنچنان سوزد که ناید زو ثمر

3579. *Eğer toprak üzerine güneşin nûru dâimû vurursa, öyle yakar ki, ondan nebât gelmez.*

"Meselâ toprak üzerine güneşin nûru dâimâ aks ederse, o toprağı öyle yakar ki, ondan nebâtât neşv ü nemâ bulmaz." Bunun gibi, cism-i unsuri ahkâmı altında zebûn olan kimselere rûhun nûru ale'd-devâm aks etse, muvâzene-i akliyyelerini gâib edip, onlardan ef'âl-i ma'küle ve münâsibe zuhûr etmez olur. Zîrâ bu tecelliye isti'dâdları yoktur, meğer ki bir kâmilin terbiyesi altında halleri tebeddül etmiş olsun.

دائم اندر آب کار ماهیست مار را با او کجا همراهیست

3580. *Dâim suda olmak balığın işidir; yılanın onunla yoldaşlığı nerededir?*
[3595]

Zîrâ dâimâ su gibi berrâk olan tecelliyât-ı rûhiyye içinde yaşamak, hakikat deryâsının balıkları olan kâmillerin işidir. Yılan tabiatında olan nefsânî kimselerin bu deryâda o kâmillere ile yoldaşlıkları nerededir?

لیک در که مارهای پر فتنه اندرین یم ماهیهایی کنند

3581. *Fakat dağda pür-fen yılanlar vardır, bu deryâda balıklıklar ederler.*

Fakat bu âlem-i sûret dağında, zâhirde çok fen ve hüner sâhibi yılan tabiatında birtakım nefsânî kimseler vardır ki, bu deryâ-yı hakikatde balıklıklar ederler ve maârif-i evliyâyı çalıp, onlara takliden sözler söylerler ve halka ma'rifet satarlar.

مکرشان گر خلق را شیدا کند هم ز دریا تاسه شان رسوا کند

3582. *Onların mekri eğerçi halkı deli ederse de, onların deryâdan gamları rüsvây eder.*

"Nefsânî olup da, kemâl da'vâsında bulunanların mekri ve hilesi, her ne kadar halkı şaşırtıp deli eder ve halk onlara meclûb olur ise de, onların deryâ-yı hakikatden gamları ve nefretleri, halk nazarında kendilerini rüsvây eder." Zîrâ hâli olmayan bir şeyi da'vâ eden kimsenin, muhakkak bir gün kizbi zâhir olur.

واندرین یم ماهیان پر فندد
مار را از سحر ماهی می کنند

3583. *Ve bu deryâ içinde pür-fen balıklar vardır, yılanı sihirden dolayı balık yaparlar.*

Bu vücûd-ı hakîkî deryâsı içinde pür-fen yılanlar olduğu gibi, pür-fen balıklar, ya'ni insân-ı kâmiller dahi vardır ki onlar, Cenâb-ı Hak tarafından kendilerine bahş olunan tasarruf yüzünden yılan tabîatlı olan nefsânî kimseleri, balık ya'ni kâmil yaparlar.

ماهیان قعر دریای جلال
بحر شان آموخته سحر حلال

3584. *Deryâ-yı celâl ka'rının balıkları ki, deryâ onlara sihr-i helâl öğretmiştir.*

"Deryâ-yı celâl"dan murâd, vücûd-ı izâfî âlemi ve "onun ka'rından ve di-binden" murâd vücûd-ı hakîkî-i Hak'dır. "Sihr-i helâl" kelâm-ı bedî' ve beyit arasında hem kelimât-ı sâbikanın tetimmesi ve hem kelimât-ı lâhikanın mukaddemesi addolunabilecek sûrette bir lafız veya terkîb îrâd etmekten ibâret bir san'at-ı edebîyyedir. Burada yılanı balık yapmak tasarrufu ma'nâsındadır; ve istilâh-ı edebî cihetinden dahi bu bahse latîf bir taalluku vardır. İnsanın rûhânî ve nefsânî iki ciyeti vardır ve deryâ dahi iki nevi'dir; birisi deryâ-yı mülkî, diğeri deryâ-yı melekûtîdir. مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيَانِ (Rahmân, 55/19-20) ["İki denizi birbirine kavuşmak üzere salıvermiştir; aralarında bir engel vardır, birbirine geçip karışmazlar"] âyet-i kerîmesinde bu iki deryâya işâret buyrulur; ve insân-ı kâmil, bu iki deryâ arasında berzahdır. Binâenaleyh sihr-i helâl dahi, kelimât-ı sâbika ile, kelimât-ı lâhika arasında berzah olmakla, deryâ-yı vücûd onlara sihr-i helâl öğretmiş olur.

پس محال از تاب ایشان حال شد
نحس آنجا رفت نیکو فال شد

3585. *Çok muhâl onların tâkatından hâl oldu; nahs oraya gitti, nîkû-fâl oldu.*

"Muhâl", gayr-i mümkin, imkânsız; "hâl", mümkin; "nahs", uğursuzluk; "nîkû-fâl", hayırlı âkîbet demektir. Ya'ni "O kâmillerin tasarrufunda gayr-i mümkin görünen şeyler mümkin oldu; uğursuzluk oraya, ya'ni kendi dâiresine çekildi ve hayırlı âkîbet geldi."

تا قیامت گر بگویم زین کلام
صد قیامت بگذرد وین تا تمام

3586. *Eğer kıyâmete kadar bu kelâmdan söylersem, yüz kıyâmet geçer, bu nâ-tamâm kalır.*

Eğer kıyâmete kadar tecelliyât-ı muhtelif-i Hakk'a dâir kelâm söylersem, yüz kıyâmet geçer, bu bahis nâ-tamâm bir halde kalır.

آداب المستمعين والمريدين عند فيض الحكمة من لسان الشيخ

Şeyhin lîsânından hikmet taşması içinde
müstemi'lerin ve müridlerin âdâbı

بر ملولان این مکرر کردندست نزد من عمر مکرر بردنست

3587. *Melûl olanlara bunu mükerrer etmektir; benim indimde mükerrer ömür götürmektir.*

Bu söylediğiniz ma'nâlar evvelce de birkaç yerde geçmiş idi; o geçen sözler esnâsında bıkmış ve canı sıkılmış olanlara bu def'a fâidesi olmak için, maksadımız bu ma'nâları tekrâr etmektir; ve bir de geçmiş olan ömrümü tekrâr geriye götürüp, tâzelemektir.

شمع از برق مکرر بر شود خاک از تاب مکرر زر شود

3588. *Şem' mükerrer berhden âlî olur, toprak mükerrer ziyâdan altın olur.*

"Berk", burada, aydınlık demek olur. Ya'ni "Mumun fitili ibtidâ yandığı vakit, kuvvetsiz ziyâ verir; mum maddesinin eriyerek fitile peyderpey şu'le vâsıtasıyla sirâyeti hasebiyle şem'in şu'lesi yükselir. Bu hâl şu'lenin bilâ-in-kitâ' ve mükerreren mumu eritmesiyle hâsıl olur; ve kezâ şemsin ziyâsı mükerreren ve ale't-tevâlî aks etmesi sebebiyle toprak altın unsuruna münkalib olur." Bunun gibi bizim ziyâ-yı ma'rifetimiz mükerreren kalblere aks etmekle, cism-i unsurlar, altın gibi olan rûha inkılâb eder.

گر هزاران طالبند و يك ملول از رسالت باز می ماند رسول

3589. *Eğer binlerce tâlib ve bir melûl olsa, resûl risâletden geri kalır.*

Eğer birçok hakâyık ve maârif-i ilâhiyyeyi öğrenmek isteyenlerin içinde bir tâne bu gibi sözleri dinlemekten usanmış bir kimse olsa, bu maârif-i tebliğ me'mûr olan resûl, risâletden geri kalır ve kendisine fûtûr gelir.

مستمع خواهند اسرافیل خو

این رسولان ضمیر راز گو

3590. *Bu sır söyleyici zamîrin resûlleri, İsrâfîl huylu müstemî' isterler.*
[3605]

"Zamîr"den murâd, insân-ı kâmilin kalb-i şerîfidir ki, esrâr-ı ilâhiyye nâzil olur ve o kalb-i latîf bu sırları söyleyici olur; ve "Onların lisân-ı şerîfleri bu sırları ehline tebliğ me'mûr olan resûllerdir. Binâenaleyh bu sırları tevdi etmek için, o resûller İsrâfîl (a.s.) tabîatında dinleyici isterler." İsrâfîl (a.s.)ın tabîatı budur ki, ervâhî sûr-ı (صُور) vücûdunda hıfza ve emr-i ilâhî geldiği vakit o sûru nefha me'mûrdur. İmdi evliyâ-yı kirâmın esrâr-ı ilâhiyyeye müteallık kelimeleri birer "rûh" makâmındadır. Müstemî onları hıfz etmek ve icâbında ehline nefh eylemek için İsrâfîl huylu olmak lâzımdır.

چاکری خواهند از اهل جهان

نخوتی دارند و کبری چون جهان

3591. *Şâhlar gibi bir nahvet ve kibir tutarlar, ehl-i cihândan çâkerlik isterler.*

"Nahvet", kibir, azamet, büyüklük taslamak ma'nâsınadır. Ya'ni "Bu ma'nâ âleminin sultanları, sûret âleminin pâdişâhları gibi azamet ve kibir gösterirler; onlar cihân halkından, hattâ sûret pâdişâhları da dâhil olduğu halde, çâkerlik ve bendelik isterler." Nitekim cenâb-ı Fîr'in peder-i âlileri Sultânü'l-Ulemâ (k.s.) hazretleri Sultân Alâeddîn Selçûkî ile berâber taht üzerinde otururlar imiş. Bir gün Sultânü'l-Ulemâ efendimiz, Sultân Alâeddîn'e hitâben buyurmuşlar ki: "Melik! Sen pâdişâhsın, ben de pâdişâhım; senin saltanatın gözlerin kapanıncaya kadar devâm eder, benim saltanatım ise, gözlerim kapandıktan sonra başlar."

از رسالت شان چگونه بر خوری

تا ادبها شان بجا گه ناوری

3592. *Sen onların edeblerini yerine getirmedikçe, onların risâletinden nasıl mütemetti' olursun?*

"Ber", meyve ve "hõrî", "horden" masdarından muzârî muhâtab sîgası olup "meyve yersin" demektir ki, hizmetten mütemetti' olmak ve behremend ve feyziyâb ve mes'ûd olmaktan kinâyedir. "Ey sâlik, sen o ma'nevî sultanlara karşı edibâne hareket etmedikçe, onların feyz-i maârifinden nasıl behremend olursun?" demek olur.

تا نباشی پیششان راکع دو تو

کی رسانند آن امانت را بتو

3593. *Sen onların önünde iki kat râkî' olmadıkça, o emâneti sana ne vakit eriştirirler?*

Sen o sultanların önünde, kendi varlığından ve enâniyetinden boşalıp, mütevâzî' olmadıkça, o emânet-i ilâhiyye olan esrârı ve hakâyıkı ne vakit sana tevdi' ederler?

کآمدند ایشان ز ایوان بلند

هر ادیشان کی همی آید پسند

3594. *Her edeb onlara ne vakit makbûl gelir ki, onlar yüksek dîvân-hâneneden geldiler.*

Her bir edeb, o ma'nevî sultanların indinde makbûl değildir. Zîrâ insân-ı kâmilin huzûrunda her bir kimse, kendisinin edeb farz ve tahmîn ettiği hâli icrâ eder; halbuki onun farz ve tahmîn ettiği o edeb, insân-ı kâmilin indinde makbûl bir edeb değildir. Binâenaleyh onlar bu edeb husûsunda zamânın ve mekânın ve hâlin ıktizâ ettiği şeylere bakarlar; ve sâlik onların huzûrunda bunları gözetirse, ırfân ve zekâ sâhibi olduğunu isbât edip, onların mazhar-ı iltifâtı ve nazar-ı hâssı olurlar. Şeyh Ebû Ali Dekkâk buyurur ki: "Şeyhim hamama gitmek üzere idi; ben gidip onun yikanacağı mahalle birkaç kova su döktüm; vaktâki Hz. Şeyh geldi, su döktüğünü gördü; müridâna hitâben "Bu suyu döken kimdir?" diye sordu. Ben kendi kendime akılsızlık edip şeyhi öfkelen-dirdim, diye sustum. Şeyh suâlini tekrâr etti, müridler birbirlerine bakıp cevâb vermediler. Suâli üç def'a tekrâr edince, ben ileri geçip: "Ben döktüm," dedim. "Ey Ebû Ali, birçok senede bulduğum şeyi, sen iki kova su ile buldun," deyip iltifât buyurdular. Zîrâ zamânın ve mekânın ve hâlin edebi bu idi."

"Eyvân-ı bülend"den murâd, küllü'l-kül olan rûh-ı muhammedîdir ki, o mertebede her bir rûh-ı küllî kable'l-ecsâd müteayyen idiler.

از تو دارند ای مزور منی

نی گدایانند کز هر خدمتی

3595. *Ey müzevvir, dilenci değildirler ki, her bir hizmetten dolayı senden bir minnet tutsunlar.*

Ey müzevvir olan kimse, o kâmil velîler muzahrafât-ı dünyevîyyeye mâil birtakım dilenciler değildirler ki, seni ırşâd için yaptıkları her bir hizmetten dolayı, senden bir lutuf ve ihsâna muntazır olsunlar.

صدقه سلطان بیفشان وا مگیر

لیک با بی رغبتیها ای ضمیر

3596. *Fakat râğbetsizlikler ile berâber ey zamûr, sultânın sadakasını saç, geri tutma!*

Cenâb-ı Pîr efendimiz, kendi kalb-i şeriflerine hitâben buyururlar ki: "Se-nin meclis-i maârifinde ibzâl ettiğin esrâr ve hakâyika karşı, rağbetsizlikler vâki' olmakla berâber, ey müttali'-i esrâr-ı Hudâ olan kalbim, *وَأَنْفِقُوا مِمَّا جَعَلَكُمْ* (Hadîd, 57/7) ["Sizi üzerinde tasarrufa yetkili kıldığı şeylerden *مُسْتَخْلِفِينَ فِيهِ* (Harcayın)"] âyet-i kerîmesi hükmünce, sultân-ı hakikî ihsân buyurduğu er-zâk-ı ma'nevîde seni istihlâf eylediği cihetle, o sultânın sadakası olmak üze-re o erzâk-ı ma'neviye olan maârifî saç ve infâk et, imsâk etme!"

اسب خود را ای رسول آسمان در ملولان منگر و اندر جهان

3597. *Ey göğün resûlü, melâllere bakma ve atını sıçrat!*

Ey âlem-i hakîkatin resûlü olan kalbim, meclis-i maârifinde kendilerine usanıklık hâli gelmiş olanlara bakma; ibzâl-i maârif husûsunda himmetinin atını sıçrat!

فرخ آن ترکی که استیزه نهد اسپش اندر خندق آتش جهد

3598. *Saâdet o bir Türk'e ki, inâd koyu, o atını ateş hendeğine sıçrata.*

Bu beyt-i şerîfde cenâb-ı Pîr efendimiz, insân-ı kâmilin kalb-i şerifini harb-de seçî' olan bir Türk'e ve meclis-i ma'rifetlerinde usanmış bir halde bulunan kimseleri de, ateş hendeğine teşbîh buyururlar. Böyle bir kimselere karşı kalblerine fütûr gelmeyip, ibzâl-i maârif buyuran kâmilleri medh eylerler.

گرم گرداند فرس را آنچنان که کند آهنگ اوج آسمان

3599. *Atı öyle kızdırır ki, göğün evcine kasd eder.*

"Himmetinin atını öyle bir kızdırır ve teşdîd eder ki, ma'nâ feleğinin en yükseğine kasd eder." "Âheng" müteaddid ma'nâsı vardır, burada "kasd" demektir.

چشم را از غیر و غیرت دوخته همچو آتش خشک و تر را سوخته

3600. *Gözü gayrdan ve gayrelden dikip, ateş gibi, kuruyu ve yaşı yakmış ola.*

"Gayr" burada mâsivâ-yı Hak olan keserât ve "gayret" burada, kışkanc-lık demektir. Ya'ni "fânî fillâh" ve "bâkî billâh" olan ârif, gözünü mâsivâ-yı Hak i'tibâr olunan keserâta nazardan ve keserâta nazarın icâbı olan kışkanc-lıktan kapamışlar ve ateş gibi kuruyu ve yaşı, ya'ni şakîyi ve saîdi ve ma'ri-fet talebinde hevesliyi ve hevessizi yakıp ortadan kaldırmışlardır.

گر پشیمانی برو عیبی کند آتش اول در پشیمانی زند

3601. *Eğer ona pişmanlık bir ayıp ederse, ateş evvelâ pişmanlığa vura!*

Eğer o ârif-i billâh en yüksek esrâr ve maârif-i ilâhiyyeyi ibzâl buyurduğu için, pişmanlık duygusu gelip, o pişmanlık tarafından "Bu mecliste melûl olanlar var; bu kıymetli ve yüksek maârif-i ibzâl etmek münâsib değil idi" tarzında bir ta'yib vâki' olursa, âteş-i gazabı evvelâ o pişmanlığa vurup, yakmak lâzımdır.

خود پشیمانی نروید از عدم چون بیند گرمی صاحب قدم

3602. *Sâhib-i kademin harâretini gördüğü vakit, muhakkak ademden pişmanlık bitmez.*

Esâsen kâmil, kendi varlığından geçmiş ve yok olmuştur. Kadem-i nebi üzere zâhîr olan böyle bir velîde, söz söylemek harâretini gördüğü vakit, adem-i izâfiden ibâret olan onun vücûdundan muhakkak pişmanlık zâhîr olmaz; zirâ onun lisânı, Hakk'ın lisânıdır ve Hakk'ın söylediği yerde pişmanlık mevzû'-i bahs olmaz.

شناختن هر حیوان بیوی عدو خویش را و حذر کردن و بطالت و خسارت
آن کس که عدو کسی بود که ازو حذر ممکن نیست و فرار ممکن نیست

Her hayvanın koku ile kendi düşmanını tanıması ve hazer etmesi;
ve batâlet ve hasâret o kimseye ki, kendisinden hazer mümkün olmayan ve firâr mümkün olmayan kimseye düşman ola

اسب داند بانگ و بوی شیر را گر چه حیوانست الا نادرا

3603. *At arslanın sesini ve kokusunu bilir; gerçi hayvandır, ancak nâdiren.*

At arslanın sesini ve kokusunu tanır ve bilir; gerçi kendisi hayvan olduğundan, atın bu tanıyışına ve bilişine taaccüb olunur; fakat bu böyledir, onun tanımaması ve bilmemesi ancak nâdiren vâki' olur.

بل عدو خویش را هر جانور / خود بداند از نشان و از اثر

3604. *Belki her zî-rûh nişandan ve eserden, muhakkak kendi düşmanını bilir.*

روز خفاشک نیارد بر پرید / شب برون آمد چو دزدان و چرید

3605. *Yarasacık gündüz uçmağa kâdir olmaz, gece hırsızlar gibi dışarıya çıktı ve otladı.*

Bu bahsin ünvanı, kendisinden sakınmak ve kaçmak mümkün olmayan evliyâ-yı Hakk'a düşman olan kimsenin batâlet ve hasâret içinde bulunduğunu beyân idi. Bu beyt-i şerîfde, her biri şems-i hakikatden ziyâdâr olup, gündüz gibi zâhir olan evliyâ-yı Hakk'a düşman olanlar, yarasa kuşuna teşbîh buyrulmaktadır. Ya'ni "Gündüz gibi zâhir olan evliyâ-yı Hakk'ın huzûrunda, yarasa kuşu gibi olan müdde-i kâziblerin uçmağa ve bahis ve münâzaraya tâkatlan yoktur. Onlar o evliyanın gıyâbında nefislerinin zulûmâtı istilâ ettiği vakit gizlice hırsızlar gibi dışarıya çıkarlar ve nefislerinin hazzına meşgûl olurlar."

از همه محروم تر خفاش بود / کز عدو آفتاب فاش بود

3606. *Cümleden daha mahrûm olan yarasa kuşu oldu; zîrâ o, zâhir olan güneşin düşmanı oldu.*

Her hayvan, kendisine zarar veren mahlûkun düşmanıdır; fakat bu yarasa kuşu tabiatında olan kimseler, en fâideli ve vücûdu rahmet olan bir kâmilin düşmanı olduklarından, hayvanların hepsinden daha aşağıdır. Nitekim âyet-i kerîmede *أُولَئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ* (A'râf, 7/179) ["Onlar hayvanlar gibidir; belki onlar daha da aşağıdır"] buyrulur.

نی تواند در مصافش زخم خورد / نی بنفرین تاندش مهجور کرد

3607. *Onun mesâfında yara yemeğe kâdir değildir; onu nefrîn ile mehcûr etmeğe de kâdir değildir.*

"Garîbdir ki o yarasacık, düşmanı olduğu veliyy-i kâmilin cenk mahallinde yara yemeğe, ya'ni bahs ve münâzara yerinde zâhîren ve bâtunen sille yemeğe kâdir olmadığı gibi, nefretini ızhâr ederek onu açıkça terk etmeğe de kâdir değildir." Ya'ni ne onun huzûrunda düşmanlığını ızhâr edebilir ve ne de ızhâr-ı nefretle onun meclisini terk edebilir.

آفتابیکه بگرداند قفاش / از برای غصه و قهر خفاش

3608. *Bir güneş ki, yarasanın gussası va kahrı için ona arkasını çevire.*

غایت لطف و کمال او بود گر نه خفاشش کجا مانع شود

3609. *Onun gâye-i lutuf ve kemâli olur, yoksa yarasa ona nerede mâni' olur?*

Yukanki beytin ma'nâsı, bu beytin birinci mısra'ı ile tamâm olur. Ya'ni "İnsân-ı kâmil, yarasa kuşu mesâbesindeki müdde-i kâzibin ahvâline vâkıf olup, eğer onu mağmûm ve makhûr kılmak için ona arkasını çevirir ve onun ahvâlini ızhâr etmezse, o yarasa kuşu hakkında 'o kâmilin son derecede lutuf ve kemâli olur. Zîrâ ızhâr ederse, onu halk nazarında zelîl ve rûsvây etmiş olur. Binâenaleyh onun hâlini ızhâr etmemesi, kâmilin lutuf ve kemâlidir; yoksa yarasanın o kâmilî bu ızhârdan men' etmesi mümkün midir?"

دشمنی گیری بحد خویش گیر تا بود ممکن که گردانی اسیر

3610. *Eğer bir düşman tutarsan, kendi haddinde tut, tâ mümkün ola ki, onu esîr edesin.*

Eğer bir düşman tutarsan kendi huyuna göre ve gücün yeteceği bir kimseyi düşman tut ki, sana mukâbele ettiği vakit, onu mağlûb ve esîr edebilesin, gücün yetmiyeceği kimseler ile uğraşma!

قطره با قُذْرُ چه استیزه کند ابلهست او ریش خود بر می کند

3611. *Katre deryâ ile ne nizâ' edebilir? O ahmaktır, o kendi sakalını yolar.*

"Kulzûm", bilhassa Bahr-i Ahmer'in ismidir ve Hârezm havâlisinde bir nehre de itlâk olunur. Ve *Gıyâsü'l-Lügâ*'ın beyânına göre, "zâ"nın fethi ile mutlakan deryâ ve suyu çok olan kuyu ma'nâsıdır. Burada mutlakan "deniz" ma'nâsına gelir. Ya'ni "Katre mesâbesinde olan bir gâfil ve câhil kimse, deryâ mesâbesinde olan bir insân-ı kâmil ile nasıl nizâ' edebilir ve ona karşı olan muhâlefetinin ne kıymeti olur? Eğer nizâ' ve muhâlefet ederse, o kimse ahmaktır, zîrâ düşmanının gücü yeteceği kimseden intihâb etmemiştir; ve bu nizâ' netîcesinde o kendi saçını ve sakalını yolar, ya'ni mağlûb olur."

حیلت او از سیالش نگذرد چنبر حجره قمر را بر درد

3612. *Onun hîlesi, bıyıklarından geçemez; kamerin hücresinin çenberesini yırtar mı?*

O gâfil ve nefsânî kimsenin insân-ı kâmile karşı yaptığı hîle ve desîse, onun bıyıklarından ileriye geçip, insân-ı kâmile vâsıl olamaz. Zîrâ onun hîlesi âlem-i süflîdendir ve insân-ı kâmil ise, ay gibi evc-i felekde kendi mahre-

kinde ve mertebe-i ulyâsında devr eder. Hiç onun hîle-i süffisi o mertebeye kadar çıkıp o kâmile îrâs-ı zarar edebilir mi?

Hind nüshalarında ikinci mustrâ 'حلق قمر چون بر درد' ya'ni "Kamerin hançeresini ve boğazını nasıl yırtar?" sûretindedir.

با عدو آفتاب این بد عتاب ای عدو آفتاب آفتاب

3613. *Ey güneşin güneşinin düşmanı, güneşin düşmanına itâb bu oldu.*

"Birinci güneş"den murâd, Zât-ı Hak ve "ikinci güneş"den murâd insân-ı kâmilidir. "Ey Zât-ı Hak güneşinin güneşi olan veliyy-i kâmilin düşmanı, işte güneş mesâbesinde olan veliyy-i kâmilin düşmanına itâb, bu yukarıdan beri vâki' olan hitâbımızdır."

ای عدو آفتابی کز فرش می بلرزد آفتاب و اخترش

3614. *Ey bir güneşin düşmanı ki, onun azametinden, onun güneşi ve yıldızı titrer.*

"Ey bir güneşin düşmanı, sen öyle bir güneşe düşman oldun ki, o güneş hakikat-ı eşıyâdır. Onun azamet ve kudretinden, onun güneşi olan enbiyâ ve evliyâ ve onun yıldızları olan mü'minîn titrerler." Zîrâ veliye düşman olmak, Hakk'a düşmanlıktır. Nitekim hadis-i kudsîde بالحرارة من عادى لى وليا فقد بارزنى بالحارة ya'ni "Kim ki benim bir velîme adâvet ederse, muhakkak benimle muhârebeye kalktı" buyrulur.

تو عدو او نه خصم خودی چه غم آتش را که تو هیزم شدی

3615. *Sen onun düşmanı değilsin, kendi hasmınsın; ateşe ne gam ki, sen odun oldun.*

Evliyâyâ düşman olan kimse, Hakk'ın düşmanı olmuş olunca, ey evliyânın düşmanı, sen onun düşmanı değilsin, kendi nefsinin ve şahsının düşmanısın; zîrâ velî sıfât-ı Hak'la zâhir olur. Sen odun olduktan sonra, ateş mesâbesinde olan veliyy-i kâmil elbette seni yakar. Odunu yakmasından dolayı ateşe ne gam olur!

ای عجب از سوزشت او کم شود یا ز درد سوزشت پر غم شود

3616. *Ey aceb, o senin yanmandan nâkıs olur mu? Yâhud senin yanmanın eleminden pür-gam olur mu?*

O ateş, odunu yakmak ile eksilmezse veyâhud senin yanarken duyduğun acıdan pür-gam ve müteessir olmazsa, taaccüb olunur mu?

رحمتش نی رحمت آدم بود که مزاج رحم آدم غم بود

3617. *Onun rahmeti âdemin rahmeti değildir, zîrâ ki âdemin rahmetinin mizâ-cı gam olur.*

"Hakk'ın rahmeti, insanların rahmetine benzemez, çünkü benî-Âdem'in rahmetinin mizâcında gam vardır." Meselâ insan bîr fakîrîn dûcâr olduğu hâl-i zarîreti görüp müteallim ve mağmûm olur, onun hâline acır ve ondan sonra ona lutuf ve ihsân eder. Binâenaleyh insanın rahmetinin evveli rîkkat ve acı-mak ve müteessir olmak ve âhiri ise lutuf ve ihsân etmektir. Halbuki Hakk'ın rahmetinde mağmûm ve müteallim olmak yoktur; O'nun rahmeti teessürsüz ve gamsız lutuf ve ihsândır, çünkü sıfat ve esmâsına rahmettir. Ve rahmet-i âmme-yi zâtîyye meşîyyeti değildir, iktizâ-yı Zâtî'dir ve Hakk'ın iktizâ-yı Zâ-tî'si olan tecellisinde gam ve teessür ve infîl mevzû'-i bahs olamaz.

رحمت مخلوق باشد غصه ناک رحمت حق از غم و غصه است پاک

3618. *Mahlûkun rahmeti gussalı olur, Hakk'ın rahmeti gamdan ve gussadan pâkdir.*

Mahlûkun rahmeti, teessürden ve gussadan neş'et eder. Yukanda izâh olunduğu üzere Hakk'ın rahmeti gamdan va gussadan pâkdir; çünkü bilâ-te-essür iktizâ-yı Zâtî'dir ve lutuf ve ihsândır.

رحمت بی چون چنین دان ای پدر ناید اندر وهم از وی جز اثر

3619. *Bî-çûnün rahmeti ey baba, böyle bil, vehme ondan eserden gayrisi gelmez.*

Ma'lûm olsun ki, rahmet, sıfat-ı ilâhiyyeden bir sıfatdır ve onun mevsû-fu, Zât-ı Hak'dır ve sıfat, mevsûfdan ârî olarak bi-zâtihî kâim olmak müm-kin değildir; bu cihetle sıfat, Zât'dan münfek olmaz. Ve mecmû'-ı sıfat-ı ilâ-hiyye Zât-ı Hakk'ın aynıdır. Zîrâ gayri olsa, biz onları Zât'dan ayrı ve bi-zâ-tihî kâim olarak görmemiz ve bilmemiz lâzım îdi. Binâenaleyh kûnh-i Zât nasıl meçhûl ise, sıfat-ı Hakk'ın kûnhü ve mâhiyyeti dahi bize öylece meç-hûldür. Bizim, mevhum olan vücûdumuza, yine bu mevhum olan âlem-i ke-serâtı, o rahmet-i ilâhiyyenin eserinden başkası gelemiz; Zîrâ ehl-i idrâk bu mevhum olan âlem-i keserâtı, yine Hakk'ın vücûduyla mevcûd olmuş, esmâ ve sıfat-ı ilâhiyyenin âyinesi görürler ve mezâhîrde gördükleri âsâr-ı sıfatdan, Hakk'ın sıfatına intikâl ederler. Bu biliş istidlâlî olan bir biliştir. Fa-kat الخ ya'ni "Benim sıfatım ile halkuma çık! ilh..." ha-

dîs-i kudsîsi mücibince, sıfât-ı beşerîyyesinden tecerrüd ve sıfât-ı Hak'la zâhir olan insân-ı kâmiller, sıfât-ı ilâhiyyenin mâhiyyâtını zevkan ve vicdânen bilirler ve bu vicdânî ve zevkî olan sıfât-ı Hak'dan bahs ettikleri vakit, ehl-i istidlâlîn idrâkine ve lîsânına göre söz söylerler. Nitekim bu ma'nâ aşağıda tavzîh buyrulur:

فرق میان دانستن چیزی بمثال و تقلید و دانستن ماهیت آن چیز

Bir şeyi misâl ve taklîd ile bilmek ile, o şeyin mâhiyetini bilmek arasındaki fark

لیک که داند جز او ماهیتش

ظاہرست آثار و میوه رحمتش

3620. Onun rahmetinin âsârı ve meyvesi zâhirdir, fakat O'nun mâhiyetini,
[3635] O'nun gayri kim bilir?

Ya'ni Hakk'ın rahmetinin eserleri ve meyvesi bu mevhum olan vücûd-ı izâfî âleminde zâhirdir; zîrâ biz biliriz ki yoktan hiçbir şey çıkmaz, her şey vâdan vâ olur. Binâenaleyh bizim vücûdumuzda hissettiğimiz rahmet dahi mine'l-kadîm mevcûd olan rahmet-i ilâhiyyenin bir eseri ve meyvesidir diye hüküm ederiz. Fakat bizdeki rahmetin evveli, bizim teessürümüzle ve elemimiz ile başladığı cihetle, bizim hâlimizi Zât-ı Hakk'a izâfe etmek mümkün değildir. Şu halde O'nun mâhiyetini istidlâlimiz ile idrâk edemeyiz, zîrâ rahmet-i Hak, Zât-ı Hakk'ın aynıdır. Binâenaleyh O'nun mâhiyetini, O'nun gayri ve O'nun sıfâtıyla muttasîf olan kâmilin gayri bilemez.

کس نداند جز بآثار و مثال

هیچ ماهیات اوصاف کمال

3621. Evsâf-ı kemâlin mâhiyetlerini hiçbir kimse bilmez, ancak âsâr ve misâl ile bilir.

Zât-ı Hakk'ın evsâf-ı kemâliyyesinin kühnünü ve mâhiyetlerini kimse bilemez. Ehl-i istidlâl olan ukul-i selîme erbâbı ancak vücûd-ı izâfiye mün'akis olan eserler ve misâller ile istidlâfî olarak bilir ki, bu sıfatlar, Zât-ı Hak'da

mevcûddur. Bu istidlâl ile bilıştır. Fenâ ve bekâ ashâbı olan kâmiller istisnâdır. Nitekim Eşref-i Rûmî hazretleri buyururlar. Beyit:

*Aceb hayrân u mestim ki, bilışden bilmezem yâri
Gözüm her kande ki baksa, görünüür sûret-i Rahmân*

طفل ماهيت نداند طمٹ را جز کہ گویي هست چون حلوا ترا

3622. Çocuk cimâ'ın mâhiyyetini bilmez, mejer diyesin ki, "Sana helva gibidir."

Sinn-i bülûğa vâsıl olmamış bir çocuk, zevkî ve vicdânî olan cimâ'ın mâhiyetini bilmez; sen ona cimâ'ı ta'rif ederken, onun bildiği bir lezzet-i vicdânîyi misâl getirip, "Bu cimâ' senin yediğin helvaya benzer, tatlı şeydir" dersin.

کی بود ماهيت ذوق جماع مثل ماهيات حلوا ای مطاع

3623. Ey mutâ', zevk-i cimâ'ın mâhiyeti, ne vakit helva mâhiyâtının misli olur?

"Ey ilm-i zâhirîde halk tarafından kendisine itâat olunan kimse, zevk-i cimâ'ın mâhiyeti ve çeşnisi, hiçbir vakitte helva mâhiyâtının ve çeşnilerinin misli ve nazîri olamaz." Sıfât-ı ilâhiyyenin vücûdât-ı mevhumeme mün'akis olan sûretleri de böyle mâhiyyât ve zevk i'tibâriyle birbirine benzer şeyler değildir.

ليك نسبت كرد از روى خوشي با تو آن عاقل چو تو كودك وشى

3624. Lâkin o âkıl, hoşluk cihetinden sana nisbet etti; çünkü sen çocuk gibisin.

Vücûdundaki adem-i isti'dâda mebnî, cimâ'ın zevkini bilmeyen çocuğa, bir âkıl-bâliğ olan kimsenin zevk-i cimâ'ı çocuğa ta'rif için zevk ve hoşluk olması cihetinden helvaya teşbîh ettiği gibi, insân-ı kâmil dahi Hakk'ın sıfatlarını, sendeki sıfatlara teşbîh etti ve bu teşbîhi, zevk ve kemâl cihetinden yaptı; çünkü sen dahi vücûdunda zevkini hissedemediğin sıfât-ı Hak husûsunda, çocuk gibisin. Mâhiyeti ta'rif e sığmayan sıfât-ı Hakk'ı, bâliğ olup onlar ile muttasıf olduğun vakit anlayabilirsin.

تا بدان كودك آترا از مثال گر نداند ماهيت با عين حال

3625. Tâ ki çocuk onu misâlden bilsin, her ne kadar mâhiyeti ayn-ı hâl ile bilmezse de.

Âkıl ve bâliğ olan kimsenin bu sûretle vâki' olan teşbîhi, çocuk her ne kadar lezzet-i cimâ'ı kendi vücûdunda ayn-ı hâl ile bilmese bile, lezzet ve hoşluk nev'inden bir şey olduğunu misâlden anlasın diyedir.

پس اگر گویی ندانم دور نیست ور بگویی که ندانم زور نیست

3626. *İmdi eğer dersen ki, "Bilirim!" uzak değildir. Ve eğer "Bilmem!" dersen, yalan değildir.*

Bu misâl üzerine eğer "Ben zevk-i cimâ'ı bilirim!" dersen, istib'âd olunmaz; çünkü bu bilgin zevke ve hoşluğa âiddir. Ve eğer "Bilmem!" dersen, bu sözün yalan değildir, çünkü ayn-ı hâle âiddir; zîrâ o hâlin aynını vücûdunda tatmadın. Sıfât-ı ilâhiyyeyi bilmek ve bilmemek dahi bu misâle mutâbıktır.

گر کسی گوید که دانی نوح را آن رسول حق و نور روح را

3627. *Eğer bir kimse derse ki: "Nûh'u, o Hakk'ın resûlünü ve rûhun nûrunu bilir misin?"*

گر بگویی چون ندانم کآن قمر هست از خورشید و مه مشهور تر

3628. *Eğer dersen, "Nasıl bilmem ki, o ay, güneşten ve aydan daha meşhûrdur."*

کودکان خرد در کتابها و آن امامان جمله در محرابها

3629. *"Küçük çocuklar hep mekteplerde ve o imâmlar hep mihrâblarda."*

"Küttâb", burada, mekteb ma'nâsınadır.

نام او خوانند در قرآن صریح قصه اش گویند از ماضی فصیح

3630. *"Onun adını Kur'ân'da sarîh okurlar, onun kıssasını fasîh olarak mâziden söylerler."*

راست گو دانیش تو از روی وصف گرچه ماهیت نشد از نوح کشف

3631. *Her ne kadar Nûh'un keşfinden mâhiyet olmadı ise de, vasıf cihetinden sen onu doğru söyleyici bilirsin.*

Sen her ne kadar Nûh (a.s.)'ın asrında yaşayıp, o hazret ile, ayn-ı hâl ile muâmelede bulunmadın ve onun ahvâlinin mâhiyeti sana mekşûf olmadı ise de, sen Kur'ân-ı Kerim'i vasıf cihetinden doğru söyleyici bildiğin için, o vasıfları mekteplerde çocuklardan ve mihrablarda imamlardan duyduğun ve Kur'ân'da bizzât okuduğun cihetle zihninde o ahvâlin mâhiyetinden bir mefhûm peydâ olur; binâenaleyh bu cihetden Nûh (a.s.)'ı bilirim demen doğru olur.

ور بگویی من چه دایم نوح را همچو او بی داند او را ای فتا
 3632. *‘‘Ue eğer dersen ki, ‘‘Ey delikanlı, ben Nûh’u ne bileyim? Onu bir onun gibi olan bilir.’’*

مور لنگم من چه دایم فیل را پشه کی داند اسرافیل را
 3633. *‘‘Ben topal karıncayım, fili ne bilirim, bir şivrisinek, İsrâfîl’i ne vakit bilir?’’*

این سخن هم راستست از روی آن که به ماهیت ندانیش ای فلان
 3634. *Bu söz dahi doğrudur, ey filân onu mâhiyeti ile bilmezsin.*

عجز از ادراک ماهیت عمو حالت عامه بود مطلق مگو
 3635. *Ey amca, mâhiyetin idrâkinden acz, avâmın hâli olur mutlak deme!*

Bilmek iki türlü olur: Birisi istidlâlî, diğeri hâfidir. İstidlâlî olan bilîş çürüktür. Nitekim bu *Mesnevî-i Şerîf*’de پای چوبین سخت بی تمکین بود ya’ni “Ehl-i istidlâlîn ayakları tahtadandır, tahta ayak ise pek mekânetsiz olur” buyrulmuş idi. Sıfât-ı ilâhiyyeyi istidlâlî tarzıyla bilmek de böyledir. Fakat hâfî olan bilgi, nefsinde zevkan ve vicdânen hâsıl olan bir bilgidir ki, bu bilgi hiçbir sebeble zâil olmaz. Evvelki bilgi avâmın hâfidir ve burada avâmdan murâd, “fenâ fillâh” ve “bekâ billâh” mertebesine vâsıl olmamış olan kimseledir. Ulûm-ı zâhiriyyede mütebahhir olan ulemâ ile, cühelâ bu husûsda müsâvidirler; şu kadar ki, ulemâ cühelâdan, ilm-i istidlâlîdeki rûsûh ile temeyyüz ederler. Fakat insân-ı kâmiller, hem ilm-i istidlâlîyi ve hem de ilm-i zevkî ve vicdânîyi hâizdirler; onların sözleri ehl-i istidlâlîye karşı teşbîhât ve tavsîfât ile vâkî’ olur. Çünkü onlara zevkî ve vicdânî olan ilmi, bu sûretle anlatmak mümkün olur. İmdi ilm-i istidlâlî bir vecih ile doğrudur ve bir vecih ile değildir. Nitekim yukandaki Nûh (a.s.) misâli ile tavih buyruldu.

زانکه ماهیات و سر سر آن پیش چشم کاملان باشد عیان
 3636. *Zîrâ ki mâhiyyât ve onun sırrının sırrı, kâmillerin gözünün önünde ayân olur.*

“Mâhiyyât”dan murâd, a’yân-ı sâbitedir ki, bu mertebeye Vücûd-ı mutlakın “mertebe-i vâhidîyyet”i ve “hakikat-i insâniyye” derler. Ve onun sırrı ve bâtını, Vücûd-ı mutlakın mertebe-i vahdetidir ki, ona “mertebe-i ulûhiyyet” ve “hakikat-i muhammediyye” dahi derler; ve onun sırrı ve bâtını, Vü-

cûd-ı mutlakda ve kûn-h-i Zât'da mahfî olan sîfât ve esmâdır. İmdi bu âlem-i sûretde görünen eşyâdan herhangi bir şeyin mâhiyeti ve ayn-ı sâbitesi, Hakk'ın keşfi ile, kâmilin manzûru olur ve kâmil bu keşifden o mâhiyetin sırrı olan ism-i ilâhîyi ve o isimden de, onun sırrı olan müsemmâyı ayânen görür. Nitekim Hz. Mısrî Niyâzî buyurur. Beyit:

Ârife eşyâda esmâ görünür
Cümle esmâdan müsemmâ görünür
Bu Niyâzî'den de Mevlâ görünür
Âdem isen "semme vechullâh"ı bul
Kande baksan ol güzel Allâh'ı bul

در وجود از سر حق و ذات او دور تر از فهم و استیصار کو

3637. *Ücûdda Hakk'ın sırrından ve O'nun Zât'ından, fehimden ve istib-sârdan daha uzak hani?*

"İstibsâr", basîretle bakmak, derece-i vuzûha çıkarmak için teemmül etmek ma'nâsındır. Ya'ni "Bu vücûd-ı izâfî âleminde, sırr-ı Hakk'ı ve O'nun Zât'ını anlamak ve basîretle müşâhede etmekten daha uzak bir şey yoktur." Onun için nazar-ı aklî ve istidlâfî ashâbı, bu vücûd-ı izâfî âleminde, ancak Hakk'ın ihâta-i ilmiyyesini kabûl edip zât-ı Hakk'ı tenzîh kasdıyla onun ihâta-i zâtiyyesini nefy ederler ve ihâta-i zâtiyyeye dâir olan âyât-ı kur'âniyyeyi ve ahâdis-i şerîfeyi, ihâta-i ilmiyye ile te'vîl ederler. Halbuki ihâta-i zâtiyyeyi, vücûd-ı izâfî âleminde nefy etmekle, Zât-ı Hakk'a hadd-i ta'yîn etmek, ve bu haddi, âlemin hudûdu ile tahdîd etmek lâzım geleceğinden, gaflet ederler. Bu ma'nâ ancak kalbe vârid olan tecellî-i ilmi ile meşhûd olur ve bu tecellî dahi, Hakk'ın mahremlerine vâkî olur.

چونکہ آن مخفی نماند از محرمان ذات و وصفی چیست کآن ماند نهان

3638. *Mâdemki o, mahremlerden mahfî kalmadı, zât ve bir vasıf nedir ki, o gizli kalsın?*

Mâdemki vücûd-ı izâfî âleminde **فَإِنَّمَا تَوَلَّوْا ظُهُورَ اللَّهِ** (Bakara, 2/115) ya'ni "Ne tarafa dönerseniz Allah Teâlâ'nın vechi vâkî'dir" âyet-i kerîmesinde beyân buyrulan hakikat ve Hakk'ın vech-i pâkî o mahrem olan evliyâullahdan gizli kalmadı; şu halde eşyânın zâtı, ya'ni mâhiyeti ve ayn-ı sâbitesi ve onun sırrı olan o ayn-ı sâbitenin vasfı ve meselâ saâdet ve şekâvet sıfatları nedir ki o mahrem olan evliyâdan gizli kalsın?

عقل بحثی گوید این دورست گوی
بی ز تأویلی محالی کم شنو

3639. *Bahse mensûb olan akıl, "Bu uzaktır ve çukurdur, bir te'vilsizden bir muhâli az dinle!" der.*

"Bahsî"deki "yâ" nisbet içindir. "Gev", çukur ma'nâsındadır. Ya'nı "Bahis ve münâzaraya mensûb olan akıl, bizim sözlerimize karşı der ki: "Hakk'ın suver-i âlem libâsında müşâhede-i uzaktır ve dârin bir çukurdur; müteşâbihât-dan olan âyât-ı kur'âniyye ve ahâdis-i şerîfenin ma'nâlarını te'vilsiz olarak söyleyen kimseden, bu muhâl olan ma'nâları dinleme; zîrâ bu aklın tavrına ilm-i tecellî sığmaz ve muhâl görünür."

قطب گوید مر ترا ای سست حال آنچه فوق حال تست آید محال

3640. *Kutub, muhakkak sana der ki: "Ey gevşek halli, o şey ki senin hâlinin fevkidir, muhâl gelir."*

Cem'iyet-i esmâiyyeye mazhar olan kutub, senin bu i'tirâzına cevâben sana der ki: "Ey gevşek ve zayıf halli olan kimse, bu sözler senin hâlinin fevki olduğu için, sana muhâl gelir. Eğer bu tarîk ve maârifin zevki senin nefsinde hâsıl olaydı, muhâl görüp inkâr etmez idin."

واقعاتی که کنونت بر گشود نی که اول هم محالت می نمود

3641. *El-ân sana açılan vâkıât dahi evvelâ sana muhâl görünmedi mi?*

Ey bizim beyânâtımızı tavr-ı akıl hâricinde ve muhâl gören kimsè, şimdi ki halde sana münkeşif olan vâkıât vardır ki, senin aklın evvelce onların vuku'unu muhâl görürdü. Şimdi ise o vâkıât sana hâl ve zevk oldu, nazarında muhâl olması zâil oldu.

چون رها نیدن ز ده زندان کرم تیه را بر خود مکن حبس ستم

3642. *Uaktâki seni kerem on zindandan halâs ede, tîhi kendine sitemin habsi etme.*

Ankaravî hazretlerine göre "on zindan"dan murâd, beşi zâhirî ve beşi bâtinî olan havâss-i aşeredir ki, bunlar insana tavr-ı akıl dâiresinde ilim veriler. Akıl bu havâss-i aşerenin hâricinde Hakk'ın bir tecellîsini işittiği vakit muhâl görür. "Tîh", insanın yolunu şaşırıp, hayrette kaldığı geniş bir sahrâ-ya derler. "Teyh", tekebbür ve hayrân olmak ma'nâsındadır. Ya'nı "Kerem-i

ilâhî seni bu on havâs zindanından kurtardığı vakit, tekebbürü kendine, görüp bilmenin habsi etme.", "Sitem" kelimesine burada "dîde ve dânist" ma'nâsı vermek münâsib olur. Bu ma'nâ *Burhan*'da ve diğer lügatlerde mün-dericidir. Ya'nî "Nefsin tekebbürünü kendine habs yapma ve havâss-i aşere-nin görüp bilmesine münhasır kalma" demek olur.

Hind şârihlerinden Velî Muhammed Ekberâbâdî, "dih" kelimesini "köy" ma'nâsına almış ve zindana muzâf kılmıştır. Bu sûrette ma'nâ: "Vaktâki se-ni kerem-i ilâhî, köy mesâbesinde olan cehâlet ve tufûliyet mertebesinde halâs ede ve o köyden, akıl sahrâsına eriştire ki, o sahrânın ehli Zât-ı Hakk'ın idrâkinden câhildirler. Sen orada ikâmet etme ve şehir ve vatan menzilesin-de olan fenâ ve keşf makâmına gel; tâ ki Zât-ı Hakk'ın sırrı sana mekşûf ol-sun," demek olur.

جمع و توفيق میان نفی و اثبات در يك چیز از روی نسبت و اختلاف جهت

Nisbet ve ihtilâf-ı cihet yüzünden bir şeyde nefy ve isbât
arasını cem' ve tevfiğ etmek beyânındadır

Meselâ bu vücûd-ı izâfî âleml, bir nisbet ve cihetden vardır; bir nisbet ve cihetden dahi yoktur. Ve kezâ yukarıda sıfât-ı ilâhiyyeyi bir cihetden bilmek ve bir cihetden dahi bilmemek mevzû'-i bahs olmuş ve Nûh (a.s.)'ın bilinme-si ve bilinmemesi misâl olarak beyân buyrulmuş idi; ve böyle bir şeyde hem nefyin ve hem de isbâtın mücterni' olduğu misâlleri pek çoktur.

نفی آن يك چیز اثباتش رواست چون جهت شد مختلف نسبت دو تاست

3643. Cihet muhtelif, nisbet iki kat olduğu vakit, o bir şeyin nefyi ve onun is-bâtı revâdır.

Bir şeyde birbirine muhâlif iki cihet ve iki türlü nisbet mevcûd olduğu va-kit, bir şeyde, o bir şey hem nefy ve hem de isbât olunabilir. Meselâ şahs-ı vâhid, bir cihetden âlim ve bir cihetden câhil olur ve bu sûretle bir şahısta iki zıd cem' olur; ve hak ile bâtil ve müsbet ile menfi de böyledir.

ما رمیت اذ رمیت از نسبتست نفی و اثباتست هر دو مثبت است

3644. "Mâ rameyte iz rameyte" nisbetdendir; nefy ve isbât vardır, her ikisi müsbettir.

(Enfâl, 8/17) ya'nî "Ey Resûlüm, attığın vakit sen atmadın, velâkin Allah Teâlâ attı" âyet-i kerîmesinde "attığın vakit" kelâmı sûret-i muhammediyye cihetinden müsbet ve "sen atmadın" kelâmı ise, hakikat-ı vücûd cihetinden menfidir. Binâenaleyh bu kelâmda hem atmak ve hem atmamak ve nefy ve isbât vardır; ve nefy ve isbâtın her ikisi de müsbettir ve vâki'dir.

آن تو افکندی چو بر دست تو بود تو نه افکندی که حق قوت نمود

3645. "Onu sen attın, çünkü senin elinde idi; sen atmadın, zîrâ kuvveti Hak gösterdi."

Âyet-i kerîmenin tefsîri budur ki: "Yâ Habîbim düşmanlar üzerine attığın şeyi sen attın, çünkü o attığın şey senin mecâzî olan vücûdunun elinde idi; o attığını hakikatde sen atmadın, zîrâ o vücûd-ı mecâzîdeki kuvveti, vücûd-ı hakîkisi ile Hak gösterdi."

زور آدم زاده را حدی بود مشت خاک اشکست لشکر کی شود

3646. Âdem oğlunun kuvvetinin bir haddi olur; bir avuç toprağa ordu ne vakit mağlûb olur?

Âdem oğlunun cismindeki kuvvetin bir derecesi ve haddi vardır; attığı şeyin te'sîri de o kuvvetin derecesine ve haddine göre olur. Peygamber Efendimizin düşmanlar üzerine attığı bir avuç toprak, bir orduyu, beşerin bu kuvvetinin haddine nazaran mağlûb edememek lâzım idi, halbuki mağlûbiyet vâki' oldu. Binâenaleyh bu kuvvet sûret-i beşeriyye-i muhammediyyenin kuvveti değil idi; belki o, sûret-i beşeriyyeden zâhir olan Hak'ın kuvveti idi.

مشت تست و افکندن ز ماست زین دو نسبت نفی و اثباتش رواست

3647. "Avuç, senin avucundur ve atmak bizdendir." Bu iki nisbetden onun nefy ve isbâtı revâdır.

Birinci mısra', tefsîren hitâb-ı ilâhînin mâba'didir. Ya'nî: "Ey Resûlüm, bu âlem-i sûretde avuç senin avucundur ve fakat o avuçtan atmak bizim tarafımızdandır; zîrâ senin elin, benim elimdir," demek olur. İkinci mısra', cenâb-ı

Pîr efendimiz tarafından îzâhdır. Ya'ni atmanın kula ve Hakk'a nisbeti cihe-
tinden nefyi ve isbâtı câizdir. Eğer atmak, Resûl-i zîşân Efendimiz'in sûret-i
beşerîyyesine nisbet olunursa, o atmıştır; eğer Hakk'a ve hakîkat-ı vücûda
nisbet olunursa, o atmamıştır.

يَعْرِفُونَ الْآتِيَاءَ أَضْدَادَهُمْ مِثْلَ مَا لَا يَشْتَبِهَ أَوْلَادُهُمْ

3648. *Enbiyâyı onların zıdları bilirler, onların evlâdına benzemeyen şey gibi.*

Ya'ni "Peygamberlerin zıdları olan münkirler, enbiyâyı kendi çocuklarına
benzemeyenleri bildikleri gibi bilirler, zîrâ bu zıddiyet sebeb-i tefrîk ve imti-
yâz olur."

همچو فرزندان خود دانند شان منکران با صد دلیل و صد نشان

3649. *Münkirler onları yüz delil ve nişân ile, kendi çocukları gibi bilirler.*

Münkirlerin enbiyâyı bilmeleri iki vecih ile olur: Birinci biliş, kendileri on-
ların zıddı olmasındandır; nitekim münkirler, kendi çocuklarına benzemeyen-
leri tefrîk edip bilirler ki, yukanki beyitte îzâh olundu. İkinci biliş dahi bu be-
yitte zıkr olundu. Ya'ni "Münkir olan yahûdiler ve nasrâniler kendi kitapla-
rındaki vasıflardan dolayı Hâtem-i enbiyâyı yüz delil ve nişân ile kendi ev-
lâtlarını bildikleri gibi bilirler. Binâenaleyh birinci biliş cihet-i zıddiyet ve ne-
fiden; ve ikinci biliş dahi, cihet-i isbâtdan vâki' olur. Nitekim âyet-i kerîme-
de الَّذِينَ آمَنُوا الْكِتَابَ يَعْرِفُونَ كَمَا يَعْرِفُونَ آبَاءَهُمْ (Bakara, 2/146) ya'ni "Kendilerine ki-
tâb verilen kimseler, kendi oğullarını tanıdıkları gibi, o Peygamber'i tanır-
lar" buyrulur.

ليك از رشك و حسد پنهان كنند خویشان را بر ندانم می زنند

3650. *Fakat reşk ve hasedden dolayı gizlerler, kendilerini, "Bilmem!" üzeri-
ne vururlar.*

Münkirler peygamberleri bu nefy ve isbât cihetinden tanıdıkları halde, on-
ları kıskandıklarından dolayı; "Bilmem!" hükmünü verirler ve onları bile bile
inkâr ederler.

پس چو یعرف گفت چون جای دگر گفت لا یعرفهم غیری فذر

3651. *İmdi "Ya'rifu" buyurduğu gibi, dâiger mahalde dahi "Lâ ya'rifuhum
gayri" buyurdu. Binâenaleyh bırak!*

Ya'ni Hak Teâlâ Kur'ân-ı Kerimde yukanki âyetde يَعرِفُون "Onlar bilirler" buyurduğu gibi; hadîs-i kudsisinde dahi لا يعرفهم غيرى ya'ni "Benim evliyâm, kubbelerimin altındadır, onları benden başkası bilmez" buyurdu. Binâenaleyh şahs-ı vâhid hakkında müsbet ve menfi ma'nâlardan ibâret olan bilmeyi ve bilmemeyi cem' etti. Ve onların bilinmesi bir cihetden ve bilinmemesi dahi diğer cihetden oldu. Taayyünleri cihetinden enbiyâyı ve evliyâyı halk bilirler; fakat hakikatleri cihetinden onları Hak'dan başkası bilemez. "Fezer", ya'ni "bilmeyi bırak" ibâresi hadîs-i kudsiden olmayıp, kâfiye için cenâb-ı Pîr tarafından ma'nâyâ mutâbik olarak ilâve buyrulmuştur.

جز که یزدان شان نداند ز آزمون

انهم تحت قبایى کامون

3652. "*Muhakkak onlar benim kubbelerimin altında kâminlerdir, onları Hâlik'dan başkası imtîhân cihetinden bilmez!*"

Ya'ni Hak Teâlâ hadîs-i kudsisinde buyurur ki: "Muhakkak onlar benim, beşeriyetin icâbâtı olan ahvâl kubbelerimin altında saklıdır; onlar tecrübe ve imtîhân etmekle bilinmezler, onların bânını Hâlik'dan başkası bilmez."

Bu ma'nâda Hz. Mısıf Niyâzî buyurur:

Belirmez ârifin nâm u nişânı
Değil irfân fülân ibnû fülânı
Yerin terk edenin yokdur mekânı
Hakikat ehlinin olmaz nişânı

İzi yoktur ki izinden biline
Dahi tozmad ki tozundan biline -
Sen onu sarıma sözünden biline
Hakikat ehlinin olmaz nişânı

که بدانی و ندانی نوح را

هم بنسبت گیر این مفتوح را

3653. *Bu meftûhu dahi nisbet ile tut ki, Nâh' u bilirsin ve bilmezsin.*

Bu meftûhu, ya'ni âyet-i kerîmede "Enbiyâyı bilirler" ve hadîs-i kudside "Evliyâyı bilmezler" hükmünü dahi, yukanda geçen "Nûh (a.s.)ı bilirsin ve bilmezsin" sözündeki nisbet ile kabûl et; zîrâ her iki mes'eleda dahi bir nisbetle bilmek ve bir nisbetle bilmemek vârid olur.

مسئله فنا و بقاء درویش

Dervîşin fenâsı ve bekâsı mes'elesi

گفت قائل در جهان درویش نیست ور بود درویش آن درویش نیست

3654. *Kâil dedi ki: "Cihânda dervîş yoktur ve eğer dervîş olursa, o dervîş değildir."*

"Fânî-fillâh" ve "bâkî-billâh" olan bir insân-ı kâmil dedi ki: "Cihânda dervîş-i kâmil yoktur, eğer varsa, o dervîş değildir, belki o sûretde zâhir olan Hak Teâlâ'dır ve onun zâtı fânî değil, belki onun sıfâtı, sıfât-ı Hak'da fânîdir." Binâenaleyh bu beyân "fenâ-yı sıfât"dır. (Bahrü'l-Ulûm ve İmdâdullâh hazretlerinin şerhlerinden) Hind şârihlerinden Velî Muhammed hazretlerinin şerhi dahi aynı meâldedir. Bu sözü ârif-i kâmil ve vâsıl, zevkan ve vicdânen söylemiştir; zîrâ Ankaravî hazretleri'nin buyurduğu gibi: لا يملك ولا يملك ya'ni "Fakîr, bir şeye mâlik değildir ve kimsenin mülkü de değildir". Böyle bir dervîş her ne kadar zâhirde vücûd sâhibi görünür ise de, hakikatde o mevcûd değildir.

هست از روی بقای ذات او نیست گشته وصف او در وصف هو

3655. *Zâtının bekâsı cihetinden o vardır; Hû'nun vassfında onun vassfı yok olmuştur.*

O dervîş-i kâmilin zâtı, hakikati olan ayn-ı sâbitesi ve ayn-ı sâbitesinin zillî olan cismânî sûreti ve taayyünü vardır ve bâkîdir. O ancak sıfât-ı beşerîyyesinden soyundu; ve onun vassfı ve sıfâtı, hüviyyet-i Hakk'ın vassfında yok oldu. Meselâ ateşte kızan bir demirin demirliği bâkîdir; fakat o demir, kendi demirlik sıfatından soyunup, ateşin sıfatını iktisâb etmiştir. Eğer: "Ben ateşim" derse doğrudur ve: "Demirim" derse, yine doğrudur. Binâenaleyh şey'-i vâhidde bu nefy ve isbât vâkî' olur; demir hem vardır ve hem yoktur.

چون زبانه شمع پیش آفتاب نیست باشد هست باشد در حساب

3656. *Güneşin önünde mum alevinin ucu gibi yok olur, hisâbda var olur.*

Hem var ve hem yok olmanın bir misâli dahi budur ki, güneşin önünde yanan mumun alevinin ucu, güneşin şiddetli olan ziyâsının önünde görünmez olur ve o halde içinde o alevin ziyâsı yok demektir; fakat hesâbda ve asılda var olur.

هست باشد ذات او تا تو اگر بر نهی پنبه بسوزد ز آن شرر

3657. *Onun zâtı var olur, nihâyet sen, eğer üzerine pamuk koyar isen, o şererden yanar.*

O alevin parlayan zâtı sûretde ve cismâniyetde var olur; onun varlığının alâmeti budur ki, eğer sen alev üzerine bir pamuk koyar isen, o pamuk, o alevden yanar.

نیست باشد روشنی ندهد ترا کرده باشد آفتاب او را فنا

3658. *Yok olur, sana aydınlık vermez; güneş onu fenâ etmiş oldu.*

Güneş muvâcehesinde o mumun alevi sana aydınlık vermediği cihetle, sıfâtı i'tibâriyle yok olur ve onun sıfâtını, güneşin sıfâtı ifnâ etmiş bulunur.

در دو صد من شهد يك اوقيه خل چون در افكندی و دروی گشت حل

3659. *İki yüz batman bala, bir okka sirke attığın ve onda hall olduğu vakit,*

"Ükye" ve "vukye", sikletde vâhid-i kıyâsî olan bir ölçüdür ki, akvâm-ı muhtelif arasında mikdân muhtelifdir. Türkiye'de dört yüz dirhem ağırlıktır. Ba'zı memleketlerde kırk dirhem ağırlıktır. "Batman" da böyle muhtelifdir. Türkiye'de telaffuzu ma'lûm olan "okka"dır.

نیست باشد طعم خل چون می چشی هست اوقیه فزون چون بر کشی

3660. *Tattığında sirkenin ta'mı yok olur, tattığın vakit okka ziyâdedir.*

Sirke ile balı, zikr olunan mikdarlarda birbirine karıştırdığın vakit, o mahlûtda artık sirkenin ta'mı ve lezzeti kalmaz; fakat tattığın vakit, balın sikleti bir okka ziyâde olmuş olur. Bunlardan anlaşılır ki, sirkenin zâtı vardır ve fakat sıfâtı yoktur; binâenaleyh sirke hem vardır ve hem de yoktur. Hâl-i fenâ ve bekâ da bir-vech ile buna benzer.

پیش شیرى آهوى بيهوش شد هستيش با هست او رو پوش شد

3661. *Bir arslanın önünde bir âhû bî-hûş oldu, onun varlığı, onun varlığına nikâb oldu.*

Bu da diğer bir misâldir. Meselâ bir arslanın karşısında bir âhû, kemâl-i havfından bi-hûş oldu ve kendinden geçti; arslanın varlığı, âhûnun varlığına nikâb ve perde oldu. Bunun gibi fenâ ve bekâda Hakk'ın varlığı, abdin varlığını örttü ve onun varlığının nikabı ve perdesi oldu.

این قیاس ناقصان بر کار رب جوشش عشقست نه از ترک ادب

3662. *Rabb'in kârı üzerine, nâkısların bu kıyâsı, terk-i edebden değil, aşkın kaynağıdır.*

"Nâkıs"dan murâd, hâl-i abdiyyettir, zîrâ vücûd ve kemâlât, hakikatde hep Hakk'ındır. Hak Teâlâ hazretleri bi-hasebi's-sıfât ve'l-esmâ kendi varlığı ile, kendisinin bîcümle merâtibinde zâhirdir. Abdin hakikati ancak Hakk'ın ilminde sâbit olan bir sûretir. Binâenaleyh o vücûd-ı ilmîde ve mecâzide ve kemâlde Hakk'a muhtâcdır. Abdiyyeti i'tibârıyla insân-ı kâmil dahi Hakk'a nazaran nâkısdır. İnsân-ı kâmilin kemâli, cem'iyet-i esmâiyyeye mazhariyyeti i'tibâriyledir ve abdiyyeti bâkidir. Böyle olunca insân-ı kâmil hem nâkıs ve hem kâmilirdir; ve şahs-ı vâhidde bu sûretle yine nefy ve isbât vâki' olmuş olur.

Bu mukaddime ma'lûm olunca, beyt-i şerifin ma'nâsındaki zevk tavazzuh eder. Cenâb-ı Pîr (r.a.) efendimiz bu beyt-i şerifde nâkıs ta'birini, abdiyyetlerine izâfe edip buyururlar ki: "Rubûbiyyet-i mutlakının tecelliyâtı hakkında birtakım misâller getirdik ve kıyâs yaptık. Hakk'ın kemâlâtına nazaran, bizim gibi nâkıs olan kulların bu kıyâsı, terk-i edebden değildir; belki bu kıyâslar ma'sûk-ı hakîkinin aşkının kaynağıdır."

نبض عاشق بی ادب بر می جهد خویش را در کفه شه می نهد

3663. *Aşkın nabzı bi'-edeb olarak atar; kendisini şâhın kefesine koyar.*

"Edeb", lügatte kâide demektir. "Keffe", avuç ma'nâsına olan "keff"den müştakk olup, terâzinin taslarına derler. "Kâf"ın zammiyle "küffe" etek ma'nâsına derler. Beyt-i şerifde her iki ma'nâ dahi muvâfık olur. "Âşkın nabzında kâide ve intizâm arama, o kâidesiz olarak atar. Kendisini kemâl-i aşkından dolayı şâhın kefesine koyar, ya'ni kendisini şâh-ı hakîkî olan Hak ile mukâyeseye kalkar."

بی ادب تر نیست کس زو در جهان با ادبتر نیست کس زو در نهان

3664. *Cihânda ondan edebsiz kimse yoktur, gizlide ondan daha edebli kimse yoktur.*

Cihânda erbâb-ı ukul ve ulemâ-yı zâhire indinde o âşık-ı Hak'dan daha edebsiz kimse yoktur; fakat bâtında ve ind-i Hak'da ondan daha edebli kimse yoktur; binâenaleyh âşık-ı Hak bir cihetden edebli, bir cihetden edebsizdir. Şahs-ı vâhidde nefy ve isbât bu mes'eledede dahi sâbittir.

هم بنسبت دان وفاق ای منتخب این دو ضد با بی ادب

3665. Ey müntehab, edebli ile, edebsizin bu iki zıddını dahi nisbete uygun bil.

Ey akıl ve zekâvetinden dolayı hitâb için müntehab olan sâlikim, işte yu-karda beyân ettiğim birbirine zıd iki ma'nâdan ibâret olan edebli ile, edebsi-zi dahi nisbete uygun ve muvâfık bil; zîrâ âşık, ehl-i zâhire nisbeten edebsiz-dir, ehl-i bâtına nisbeten edeblidir.

بی ادب باشد چو ظاهر بنگری که بود دعوی عشقش همسری

3666. Zâhire baktığın vakit, bî-edeb olur; zîrâ ki onun aşkının da'vâsı berâberlik olur.

Eğer sen insân-ı kâmilin zâhirî olan abdiyetine nazar edersen, onun Hakk'a âşıklık da'vâsı, vücûdda ve varlıkta Hak ile berâberlik olur; zîrâ "Ben Hakk'a âşığım!" diyen kimse, hem Hakk'ın varlığını ve hem de kendi varlığını isbât etmiş olur ve Hak huzûrunda varlıkta berâberlik da'vâsı bî-edeblik olur.

چون بیاطن بنگری دعوی کجاست او و دعوی پیش آن سلطان فناست

3667. Bâtına baktığın vakit da'vâ nerededir? O ve da'vâ, o sultânın önünde fenâdır.

Ve eğer onun iç yüzüne ve bâtına bakarsan, onun bâtınının Hak olduğunu görürsün; şu halde da'vâ nerede kalır? O âşıkın gerek kendisi ve gerek da'vâsı, o sultân-ı hakikî olan Hak Teâlâ hazretlerinin huzûrunda fânî olmuştur.

مات زید زید اگر فاعل بود لیک فاعل نیست کو عاقل بود

3668. "Mâte Zeydün= Zeyd öldü" de Zeyd gerçi fâil olur, fakat fâil değildir, zîrâ o âtıl olur.

"Mâte Zeydün" ya'nı "Zeyd öldü" cümlesinde, zâhire bakarsan, Zeyd ölü-mün fâilidir; ve ölüm fiili Zeyd'in vücûdunda zâhirdir ve fakat bâtına nazar edersen, Zeyd fâil değildir; çünkü o bu fiilden âtıldı ve ölüdür. اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنفُسَ

(Zümer, 39/42) ya'ni "Nefisleri Allah müteveffâ kılar" âyet-i kerimesi mûcibince, hakikatde ölümün fâili Hak'dır. Binâenaleyh Zeyd hem fâildir, hem değildir. İşte âşıkın hâli de bu misâle mutâbıkdır; onun hakkında zâhiren başka, bâtunen başka hüküm verilir.

او ز روی لفظ نحوی فاعلست ورنه او مفعول و موتش قاتلست

3669. *O nahve mensûb olan lafız cihetinden fâildir; ve yoksa o mef'ûl ve ölüm onu öldürücüdür.*

Zeyd nahiv kâidesince lafız cihetinden fâildir, yoksa o Zeyd'i ölüm öldürdüğü cihetle mef'ûldür; binâenaleyh Zeyd'in fâilliyyeti bir cihetden isbât, bir cihetden nefy olunur.

فاعلی چه کو چنان مقهور شد فاعلیها جمله از وی دور شد

3670. *Fâillik nedir? Zîrâ o öyle makhûr oldu ki, bütün fâillikler ondan uzak oldu.*
[3685]

Zeyd'in fâilliği ne demektir? Zîrâ Zeyd ölüm sebebiyle öyle makhûr oldu ki, onda fiil nâmına hiçbir şey kalmadı; binâenaleyh bütün fâillikler Zeyd'den uzak oldu.

قصهٔ وکیل صدر جهان که متهم شد و از بخارا گریخت از بیم جان

باز عشقش گریان گرفت که کار جان بهر جانان سهل باشد عاشقانرا

Sadr-ı Cihân'ın vekîlinin kıssasıdır ki, müttehem oldu ve can korkusundan Buhârâ'dan kaçtı, tekrâr aşk onun yakasını tuttu;
zîrâ cânân için cân emri âşıklara kolay olur

در بخارا بندهٔ صدر جهان متهم شد گشت از صدرش نهان

3671. *Buhârâ'da Sadr-ı Cihân'ın bendesi müttehem oldu, onun sadrından nihân oldu.*

Buhâra'da Sadr-ı Cihân ismiyle anılan bir pâdişâh var idi, onun vekîl-i umûru olan vezîri, Sadr-ı Cihân'a âşık olup bir kabâhatla müttehem oldu ve can korkusundan Buhâra'dan kaçıp, pâdişâhın ona vermiş olduğu sadr-ı hü-kûmetden nihân oldu.

مدت ده سال سرگردان بگشت گه خراسان گه کهستان گاه دشت

3672. *On sene müddet gâh Horasan'da, gâh dağlıklarda, gâh çöllerde sersem olarak dolaşdı.*

از پس ده سال او از اشتیاق گشت بی طاقت ز ایام فراق

3673. *On seneden sonra, o iştîyâkdan dolayı, firâk günlerinden tâkatsız oldu.*

O vezîr böyle on sene sersem sersem dolaştıktan sonra, pâdişâha olan aşk ve iştîyâkundan dolayı aynlık günlerinden sabırsız ve tâkatsız oldu.

گفت تاب فرقم زین پس نماند صبر کی داند خلّاعت را نشاند

3674. *Dedi: "Bundan sonra firkate tâkatım kalmadı; sabır ne vakit firâk-ı aşkı teskîn etmeyi bilir?"*

"Halâat", *Müntehabü'l-Lügât* ve *Letâifü'l-Lügât* ve *Gıyâsü'l-Lügât*'da ana ve baba emrinden dışanya çıkmak ve bî-sâmân ve perîşân olmak ve fîsk u fücûr ma'nâlanıdır. Ve *Şemsü'l-Lügât*'de bu ma'nâlardan başka, evlâdını terk etmiş olmak, kadının mehr-i müeccelini talâka satmak ve firâk-ı aşktan korkmak ve tartmak ve hil'at vermek ma'nâları dahi mezkûrdur. Ve ["hulâ-at"] "hâ"nın kesriyle, marazdan dolayı gam yemek ma'nâsına da gelir. Burada, firâk-ı aşktan korkmak ma'nâsı münâsibdir.

Ya'ni vezîr kendi kendine dedi ki: "On sene ma'sûkumun firkatine tahammül ettim, artık bundan sonra firkate tahammül etmeğe tâkatım kalmadı; sabr etmek, firâk-ı aşkı hiçbir vakit teskîn edemez."

از فراق این خاکها شوره شود آب زرد و گنده و تیره شود

3675. *"Bu topraklar firâkdan çorak olur, su sarı ve kokmuş ve bulanık olur."*

Ya'ni "Toprakları kendi yerinden ayırıp, başka bir tarafa nakl etsen, o yerindeki kuvve-i inbâtîyyeyi gâib eder ve su, kendi menbandan ayrılp bir kaba vaz' edilerek hıfz edilse, sararır ve kurtlanıp kokar ve bulanık olur."

آتشى خاکستری گردد هبا

باد جان افزا و نیم گردد وبا

3676. "Can artırıcı rüzgâr müteaffin vebâ olur; bir ateş, hebâ bir küll olur."

"Canı kurtlandırıcı olan hava bir müteaffin mahbûs olur ve aslından ayrılırsa umûmî hastalığa sebep olur." "Vebâ", sârî ve umûmî hastalık ma'nâsınadır. "Hebâ", havada uçuşan toz zerrelere demektir. "Bir ateş, ateşlik hâlden ayrıldığı vakit, tozunun zerreleri havada uçar ve küll olur."

زرد و ریزان برگ او اندر حرص

باغ چون جنت شود دار المرض

3677. "Cennet gibi bağ, maraz evi olur; onun sarı ve dökülen yaprağı fesâd içindedir."

"Haraz", helâk olmak, fesâd-ı beden ve fesâd-ı mezheb ve fesâd-ı akl ve aşk gamından olan hastalık ve ölüme sebep olan hastalık ma'nâsınadır. Ya'ni "Cennet gibi olan bağ, bahânın fırâkından maraz ve fesâd evi olur; onun sarı ve dökülmüş yaprakları bu fırâkdan fesâd içindedir."

همچو تیر انداز اشکسته کمان

عقل دراک از فراق دوستان

3678. "Derrâk olan akıl, dostların fırâkından yayı kırılmış ok atıcı gibidir."

"Pek ziyâde idrâk edici olan akıl, kendi mertebesindeki dostların fırâkından hissiyâtını ve idrâkâtını anlatabilecek bir kimse bulamadığı cihetle, onun hâli, yayı kırılmış olan ok atıcıya benzer." Ya'ni yayı kırık ok atıcı, okunu atamadığı gibi, akl-ı derrâk dahi müdrekâtını söyleyemez.

پیر از فرقت چنان لرزان شدست

دوزخ از فرقت چنان سوزان شدست

3679. Cehennem fırkatden öyle süzân olmuştur; ihtiyar fırkatden öyle lerezân olmuştur.

Cehennemin yanıcı olması, cemâl-i Hakk'ın fırkatindendir, zîrâ cehennem cemâl-i Hakk'ın hicâbıdır ve mazhar-ı Celâl'dir. Ve Celâl-i Hak, Cemâl-i Hakk'ın perdesidir; ve ihtiyar bir adamın titrek olması, gençliğin fırkatindendir.

تا قیامت يك بود از صد هزار

گر بگویم از فراق چون شرار

3680. Eşer şerâr gibi olan fırâkdan kıyâmete kadar bahs edersem, yüz binden bir olur.
[3695]

"Şerâr", ateş kuvvîcımı ma'nâsına olan "şerâre"nin cem'idir. Ya'ni "Ateş kuvvîcımları gibi olan fırâkdan, ne gibi ahvâl hâsıl olduğunu kıyâmete kadar tafsîlen beyân edersem, o ahvâlin yüz binde birini söylemiş olurum."

بس ز شرح سوز او کم زن نفس رب سلم رب سلم گوی بس

3681. *Böyle olunca, onun yakıcı şerhinden az nefes vur. Yâ Rab selâmet ver, yâ Rab selâmet ver! de, yeter!*

Bu hitâb, cenâb-ı Pîr efendimiz tarafından, yine zât-ı şerîflerinedir. Buyururlar ki: "Mâdemki fırâkın ahvâli pek çoktur ve uzundur, binâenaleyh o ahvâlin yürek yakıcı olan şerhinden ve tafsîlinden az söyle ve "Yâ Rab selâmet ver!" diye mükerreren Hakk'a yalvar, bu kâfidir."

هر چه از وی شاد و گردی در جهان از فراق او بیندیش آن زمان

3682. *Her ne şey ki, cihânda ondan şâd oldun, o zaman onun fırâkından düşün!*

Ya'ni "Bu fânî cihânda seni sevindiren her ne şeye mâlik olursan, ona mâlik olduğun vakit, muhakkak bir gün ondan ayrılacağını da düşün."

زانچه گشتی شاد بس کس شاد شد آخر از وی جست و همچون باد شد

3683. *Şâd olduğun şeyden çok kimse şâd oldu, nihâyet ondan sıçradı ve rüzgâr gibi oldu.*

Senin sevindiğin şeyden, senden evvel çok kimse de sevinmiş idi; o sevindiren şey her ne ise, onların elinden sıçradı ve rüzgâr gibi çıkıp gitti.

از تو هم بجهد تو دل بر وی منه پیش از آن کو بجهد از تو تو بجه

3684. *Senden dahi sıçrar, sen onun üzerine gönül koyma. Ondan evvel ki, senden sıçrar, sen sıçra!*

Bugün seni sevindiren şey, senden evvelkileri sevindirip, onlardan sıçrayıp zâil olduğu gibi, senden dahi sıçrayıp gider; binâenaleyh onun üzerine gönül koyma. O şey senden sıçrayıp zâil olmazdan evvel, sen ondan sıçra ve ona olan alâkanı terk et!

پیدا شدن روح القدس بصورت آدمی بر مریم و برهنگی و غسل کردن
و پناه گرفتن مریم ببحق تعالی

Rûhu'l-Kudûs'un sûret-i âdemî ile Meryem'e zâhir olması ve
çıplaklığı ve gusûl etmesi ve Meryem'in Hak Teâlâ'ya sığınması

همچو مریم گوی پیش از فوت ملک نقش را کَالْعَوْدُ بِالرَّحْمَنِ مِنْكَ

3685. *Mülkün fevtinden evvel Meryem gibi nakşâ de ki: "El-avzü bi'r-Rah-mâni minke!"*

Ya'ni, "Nazarından bu âlem-i mülkün mevt-i tabî ile fevtinden evvel, Hz. Meryem gibi, önünde görünen nuktâ-ı âleme ve suver-i bedîaya "Sığınmak, senden Rahmân'adır" del" Ya'ni Rûhu'l-Kudûs olan Cebbrâil (a.s.) ırmakta gusl etmek üzere çıplak bir halde bulunan Hz. Meryem'e, gâyet güzel bir delikanlı sûretinde temessül edip zâhir olduğu vakit, cenâb-ı Meryem, onu cessed-i unsurî sâhibi bir delikanlı olup, kendisine mukârenet kasdıyla geldiğini tahayyül etti. Zîrâ bir mahall-i mahfide çıplak olan bir genç kadının, o hâlini gören delikanlının bî-muhâbâ o kadına teveccühüne, âlem-i tabiatde başka ma'nâ vermek mümkün değildir; bu vaz'iyet mahall-i şâibedir. Cenâb-ı Meryem ise, huzûzât-ı nefsanîyesinden fânî olmuş bir veliyye-i afife olduğu cihetle, bir genç kadın için son derecede câlîl-i istihâ olan o güzel delikanlı sûretine aslâ meclûb olmadı. Ve اِنِّیْ اَعُوْذُ بِالرَّحْمٰنِ مِنْكَ اَنْ كُنْتُ تَقِيًّا (Meryem, 19/18) ya'ni "Sen muttakî olan bile, ben senden Rahmân'a sığınırım" dedi.

Bu kıssanın tafsîlî, sûre-i Meryem'in ibtidâsında tefsîr kitâblarında mün-dericdir. İmdi, ey tarîk-ı Hak sâlikî, sen dahi Hz. Meryem gibi bu âlemin güzel görünen nakışlarına ve sûretlerine gönül verme ve böyle bir sûret-i latîfe senin karşına çıktığı vakit üzerine atılmayıp: "Ben senden Rahmân'a sığındım!" de ve tarîk-ı Hak'da bir kadından aşağı kalma!

دید مریم صورتی بس جانفزا جانفزایی دلربایی در خلا

3686. *Meryem tenhâda çok can-fezâ, gâyet can-fezâ, gâyet dil-rübâ bir sûret gördü.*

پیش او بر رست از روی زمین چون مه و خورشید آن روح الامین

3687. *O Râhu'l-Emîn ay ve güneş gibi onun önünde rûy-i zemînden bitti.*

Ya'ni Hz. Cibrîl-i Emîn, ay ve güneş ufuktan tulû' eder gibi Hz. Meryem'in önünde zâhir oldu. *فَارْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا فَمَثَلْ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا* (Meryem, 19/17) ya'ni "Biz ona rûhumuzu gönderdik, ona beşer-i sevî, ya'ni, boyu bosu güzel bir beşer sûretinde temessül ve tecessüd etti" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur.

از زمین بر رست خوبی بی نقاب آنچنان کز شرق روید آفتاب

3688. *Nikâbsız bir güzel zeminden bitti; nitekim güneş şarktan zâhir olur.*

Apâsikâr bir güzel delikanlı, güneşin şarktan tulû'u gibi, zemînden peydâ oldu.

لرزه بر اعضای مریم اوفتاد کو برهنه بود و ترسید از فساد

3689. *Meryem'in a'zâsı üzerine titreme düştü, zîrâ o çıplak idi ve fesâddan korktu.*

Zîrâ bir veliyye-i affe olan Hz. Meryem, nikâh-ı şer'î olmaksızın vâkî' olacak mukârenetin aklen ve şer'an câiz olmayan bir şey olduğunu bilirdi. Böyle bir fesâdın vukû'undan korktuğu için, onun a'zâsına titremek ânz oldu.

صورتی که یوسف ار دیدی عیان دست از حیرت بردی چون زنان

3690. *Bir sûret ki, eğer Yûsuf âşikâre göreymi, hayretiden kadınlar gibi elini keserdi.*

Hz. Cibrîl'in son derece güzellikte zâhir olduğunu beyandır. Ya'ni "Hz. Cibrîl öyle bir güzel sûretde zâhir oldu ki, eğer cemâli kemâlde olan Yûsuf (a.s.) bile o sûreti böyle âşikâre olarak görmüş olsa idi, son derece hayrete düşerdi ve Mısır'da Hz. Yûsuf'un cemâlini görüp, hayrete düşerek ellerini kesen kadınlar gibi, o da elini keser idi." Nitekim Yûsuf (a.s.)'ın kıssası, sûre-i Yûsuf'da beyân buyrulmuştur.

همچو گل پیشش بروید آن ز گل چون خیالی که برآرد سر ز دل

3691. *Gönülden baş çıkaran bir hayâl gibi, onun önünde gül gibi çamurdan bitti.*

Hiç beklemediği halde, gönülden apansızın zuhûr eden bir hayâl gibi Hz. Cibrîl'in mütemessil olan o güzel sûret-i beşerîyyesi, Hz. Meryem (radiyallâhu anhâ)'nın çıplak olan vücûdu önünde bir gül gibi çamurdan çıkıverdi.

گشت بی خود مریم و در بی خودی گفت بجهم در پناه ایزدی

3692. *Meryem bî-hod oldu ve bî-hodluk içinde, "Hâlık'ın penâhına sığın-yım!" dedi.*

Hız. Meryem, kemâl-i teessüründen kendinden geçti ve bu bî-hodluk için-de "Hakk'ın himâyesine kaçayımı!" dedi.

"Penâh", himâye ve duvar gölgesi ma'nâsınadır.

زانکه عادت کرده بود آن پاک جیب در هزیمت رخت بودن سوی غیب

3693. *Zîrâ ki o ceybi pâk, hezîmetde esbâbını gayb tarafına götürmeyi âdet et-miş idi.*

"Pâk-ceyb", kemâl-i iffetden ve tahâretten kinâyedir. "Raht"dan murâd, kuvâ-yı vücûdiyyedir. "Hezîmet"den murâd, takâzâ-yı nefsânî altında kıv-ranmaktır. Ya'ni "Hız. Meryem, kemâl-i iffetinden dolayı takâzâ-yı nefsânî altında kıvrıldığı vakit, kuvâ-yı zâhire ve bâtunesini toplayarak تَقَرُّوْا إِلَى اللَّهِ (Zârîyât, 51/50) ["Allah'a kaçın!"] âyet-i kerîmesinde tavsiye buyuruldu-ğu üzere gaybe, ya'ni Hakk'a ilticâ etmeyi âdet etmiş idi. Âdeti vech ile bu delikanlıyı gördüğü vakit dahi cemî'-i kuvâsıyla Hakk'a ilticâ etti. Nitekim Hız. Şeyh-i Ekber *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı İsevî'de bu husûsu beyân bu-yururlar.

چون جهانرا دید ملک بی قرار حازمانه ساخت زآن حضرت حصار

3694. *Uaktâki cihânı kararsız mülk gördü, hâzm ediciler gibi o hazretten hi-sâr yaptı.*

Cenâb-ı Meryem'in takâzâ-yı nefsânîden Hakk'a ilticâsının sebebi bu idi ki, o bu dünyâ âlemini fânî ve kararsız bir mülk gördü; ihtiyât eden âkiler gi-bi, kendine Hız. Hak'dan bir kal'a yaptı.

تا بگاه مرگ حصنی باشدش که نیاید خصم راه مقصدش

3695. *Tâ ki ölüm vaktine kadar, ona bir kal'a ola ki, düşman onun maksadı-nın yolunu bulmaya.*

Ölüm vaktine kadar nefis ve şeytan düşmanları için, Hak Teâlâ hazretle-ri, cenâb-ı Meryem'e bir kal'a ola ve bu düşmanlar, onun maksûdu olan Hakk'a vuslat yolunu bulup, kendisini bu tarîk-ı müstakîmden geri çekmiye.

یورتگه نزدیک آن دز بر گزید

از پناه حق حصاری به ندید

3696. *Hakk'ın penâhından iyi bir hisâr görmedi; o kal'anın kurbünde yurt yeri intihâb etti.*

"Penâh", himâye ve duvar gölgesi ma'nâsındır. "Yurt", Türkçe'dir ve mesken demektir. "Geh", mahal ma'nâsındır. "Yurt-geh", mesken yeri demek olur. "Diz", kale demektir.

که ازو می شد جگرها تیر دوز

چون بدید آن غمزه‌های عقل سوز

3697. *Uaktâki o akıl yakıcı gamzeleri gördü ki, ondan ciğerler ok saplanıcı olurdu.*

"Gamze", göz kirpiği ile işâret ve göz kırpma demektir. Ya'ni "Hz. Cibrîl gâyet güzel bir delikanlı sûreti ile zuhûr etmekle beraber, Hz. Meryem'in karışısında bir kadının aklını perişân edecek vech ile âhû gibi gözleriyle ma'nîdâr işâretler de yapardı ki, o işâretlerden dolayı ciğerler ok saplanmış gibi müteessir olur idi."

خسروان هوش بیهوش شده

شاه و لشکر حلقه در گوشش شده

3698. *Şâh ve ordu onun kölesi olmuş, akıl hüsrevleri onun bî-hûşu olmuş idi.*

"Halka der gûş" köle ve muîf olmaktan kinâyedir. Bu beyt-i şerîfden i'tibâren cenâb-ı Mevlânâ (r.a.) efendimizin beyânât-ı aliyeleri Hakk'a râci'dir. Ma'lûmdur ki, "melek" lügatte kuvvet ve şiddet ma'nâsındır ve melâike-i kirâm hazarâtı kudret-i Hakk'ın mazharları olan kuvâ olup, adedleri sayılmak mümkün değildir. Bunlardan dördü olan Cebrâîl, Mîkâîl, İs râîl ve Azrâîl (aleyhimü's-selâm) hazarâtı kuvâ-yı külliyyedir ki, bu babdaki izâhât yukarılarda da geçti. Bu melâike, âlem-i hayâlde murâd-ı ilâhî olan her bir şekilde temessül ederler. Nitekim Hz. Cibrîl emr-i ilâhî üzerine böyle gâyet güzel bir delikanlı sûretinde temessül ve tecessüd etti. Onlar dahi şuûnât-ı ilâhiyyenin aynaları olduğundan, Hz. Cibrîl'in bu sûret-i cemîlesi ve onun gamzeleri dahi hep Hakk'ın tecelliyâtıdır. Bu münâsebetle cenâb-ı Pîr her mazharda mütecellî olan Hakk'a intikâl edip buyururlar ki: "Şâh olan rûh-ı a'zam ve onun ordusu olan âlem-i ervâh, o mütecellî olan Hakk'ın bendesi ve muîf'i olmuş, akıl hüsrevleri olan enbiyâ ve evliyâ O'nun tecelliyâtının bî-hûşu olmuştur."

صد هزاران بدر را داده بدق

صد هزاران شاه مملوکش برق

3699. *Yüz binlerce şâh rıkk ile memlûku olmuş, yüz binlerce bedri dıkka vermiştir.*

"Rıkk", kulluk, ubûdiyet; "dık", mübtelâsını günden güne eriten hastalıktır. Burada eksilmek ve incelmek ma'nâsınadır. Ya'ni "Yüz binlerce âlemin şâhlân ubûdiyyetle onun memlûkü [olmuş,] yüz binlerce bedr-i tâm hâlindeki erbâb-ı akıl ve zekâyı hilâl gibi inceltmiştir."

عقل کلش چو ببیند کم زند

زهره نی مر زهره را تا دم زند

3700. *Zühre'nin dem vurmağ için tâkatı yoktur; akl-ı küll, onu gördüğü vakit*
[3715] *kûçülür.*

"Zehre", Arabça'da çiçek ve Fârisî'de karaciğere mülâsık olan öd ve tâkat ve cesâret ve cür'et ma'nâlarıdır. "Zühre", seb'a-i seyyâreden birinin ismidir. Feleğin tarabı ve hüsn ve cemâl timsâlidir. Ya'ni "Hakk'ın kemâl-i cemâliyle zâhir olan Rûhu'l-Kuds'ün o sûret-i beşerîyyesine karşı, Zühre yıldızının hüsn ü cemâlden dem vurmağa tâkatı ve cesâreti yoktur. Akl-ı küll ki, rûh-ı a'zâmın sıfatıdır, Hakk'ın o tecellîsini gördüğü vakit, kendini küçük görür." "Kem zeden", kendi kemâlâtını büyük görmekten kinâye olur.

دمگهم را دنگه او سوختست

من چه گویم که مرا در دوختست

3701. *Ben ne söyleyeyim ki, beni dikmiştir; benim dem-gehimi, onun dem-gehi yakmıştır.*

"Dem-geh", nefes mahalli demektir; ve elfâz ve savt, nefes vâsıtasıyla zâhırdır. Mecnâ-yı nefesin yanması, bittabî kelâmın zuhûruna mâni'dir. İkinci "dem-geh"den murâd, nefes-i Rahmânî'nin meclâsı olan Rûhu'l-Kuds'dür. Cenâb-ı Pîr efendimiz buyururlar ki: "Ben ne söyleyeyim, Hak Teâlâ hazretleri fâş-ı esrârdan benim ağzımı dikmiştir. Nitekim Mesnevî'nin bir beytinde buyururlar: مهر کردند و دهانش دوختند Ya'ni "Her kime esrâr-ı kân öğrettiler ise, onun ağzını diktüler, mühürlediler." Ve ikinci mısra'da buyururlar ki: "Onun nefes-i Rahmânî'sinin meclâsı olan Rûhu'l-Kuds, bu sûret-i beşerîyyede zuhûru, benim mahall-i kelâm olan mecnâ-yı nefesimi yakmıştır, söyleyemem."

دور از ان شه باطل ما عبروا

دود آن نارم دلیم من برو

3702. *Ben o ateşin dumanıyım, ben ona delilim; ta'bîr ettikleri şey, o şâhdan uzaktır, bâtıldır.*

"Benim vücûdum, tecellî-i Hak ateşinin dumanıdır ve ben bu vücûd-ı izâfî ile onun tecellisinin delîliyim. Erbâb-ı akl ve nazarın, akl ve kıyâs ile ta'bîr ettikleri o şâh-ı hakîkîden uzaktır ve bâtıldır." Nitekim Hz. Nîyâzî-i Misrî buyurur:

Zâhîr iken ol ânı örter delâil beyyînât

خود نباشد آفتابی را دلیل جز که نور آفتاب مستطیل

3703. *Muhakkak bir güneşin delîli, müstatîl olan güneşin nûrunun gayri olmaz.*

"Müstatîl", güneşin nûrunun sıfatıdır ki, güneşin uzayıcı olan nûru demektir. Ya'ni "Güneşin vücûdunun delîli, yine güneşin nûru olduğu gibi, Hakk'ın vücûd-ı hakîkîsinin delîli dahi, O'nun nûr-ı vücûdundan zâhîr olan bu mezâhîrdır." Güneşin nûru bir i'tibâr ile güneşin gayri olduğu gibi, bir i'tibâr ile de "ayn"ıdır. Kezâlik bu vücûd-ı izâfî dahi bir i'tibâr ile Hakk'ın gayri ve bir i'tibâr ile de aynıdır. Bu gayriyyet-i i'tibârîyye O'nun vech-i pâkini örtmüştür. Bu cihetden Hz. Hüdâyî (k.s.) buyurur:

*Zuhûru perde olmuştur zuhûra
Gözû olan delîl ister mi nûra*

سایه که بود تا دلیل او بود این بسستش که دلیل او بود

3704. *Sâye kim olur ki, onun delîli olsun; bu ona yeter ki, onun zelîli olsun.*

Ma'lûm olsun ki, Hakk'ın gayri dediğimiz ve âlem tesmîye eylediğimiz bu suver-i kesîfenin hey'et-i mecmûası Hakk'a nisbetle bir adamın gölgesine benzer. Adamın gölgesinin bir vücûd-ı müstakillî yoktur; onun vücûdu adamın vücûduna muhtâtdır. İşte tıpkı âlem de böyledir, vücûd-ı müstakillî olmayıp, ancak Hakk'ın vücûdu ile kâimdir. Ve gölgenin harekât ve sekenâtı nasıl ki şahsa tâbî' ise, harekât ve sekenât-ı âlem dahi öylece vücûd-ı Hakk'a tâbî'dir. Gölge ister mevcûd olsun, ister olmasın; gölge sâhibinin varlığı sâbit olmak için, bu gölgeye muhtâç değildir. Binâenaleyh "Gölge kim olur ki Hakk'ın varlığının delîli olsun? Bu gölge olan suver-i âlemin, Hakk'ın huzûrunda zelîl olması kâfidir."

این جلالت در دلالت صادقست جمله ادراکات پس او سابقست

3705. *Senin bu Celâl'in delâletde sâdıktır, bütûn idrâkât onun gerisinde sâbıktır.*

Bu beyt-i şerîf, yukandaki 3702 numaralı beyte merbûtdur. Orada cenâb-ı Pîr efendimiz بنو دود آن نارم دلیم من برو ya'ni "Ben o ateşin dumanıyım, ben ona delîlim" buyurmuşlar idi. Burada da kendi ism-i şerîflerini zıkr ederek, Cenâb-ı Hakk'a hitâben buyururlar ki: "Senin bu Celâl'in, senin esmâ ve sıfât-ı ilâhiyyene delâletde sâdıktır." Çünkü lutfunla insân-ı kâmil olup, cem'îyyet-i esmâ-iyyenin mazharıdır ve من اخرج بصفاتي الى خلقی من قصدك فقد قصدني و من احبك احبني ya'ni "Halkuma benim sıfatımla çık! Seni kasd eden beni kasd etti, seni seven, beni sevdi" hadîs-i kudsîsindeki ma'nâyı hâmilidir. Bütün idrâkât O'nun gerisi olan senin ilm-i ilâhinde sâbıktır ki, (Hicr, 15/21) و ان من شئ الا عندنا خزائنه و ما ننزله الا بقدر معلوم "Bizim indimizde hazîneleri olmayân bir şey yoktur, bîz onu kader-i ma'lûm ile indiririz" âyet-i kerîmesi hükmünce, bu âlemde bize ânen-fe-ânen nâzil olur." Yâhud ikinci mısra'daki "Pes o" terkîb-i izâfî olmayıp "pes", "cümle idrâkât"ın haberidir. Bu sûretle ma'nâ "Bütün idrâkler geridir, o sâbıktır". Ya'ni "Senin Celâl'in, cem'îyyet-i esmâiyyeyi hâiz ve makâm-ı kutbiyyetde sâbit olmakla, senin ma'rifetinde bîcümle nâsin idrâkları geridir ve o kutbun idrâkî hepsini geçmiştir," demek olur.

جمله ادراكات بر خرهاي لنگ او سوار باد پيران چون خدنگ

3706. *Bütün idrâkler total eşekler üzerindedir; o rüzgâra binmiş ok gibi uçucudur.*

Bu beyt-i şerîfde cenâb-ı Pîr, zât-ı kudsîlerinin kutbiyetine işâreten buyururlar ki: "Ehl-i âlemin bütün idrâkâtı, total eşekler üzerindedir, ya'ni alâ-derecâtihim nâkısdır. O kutb-ı zamân olan Hz. Celâleddîn ise, idrâk-i hakâyıkda rüzgâra binmiş olan ok gibi uçucudur." Nitekim bu *Mesnevî-i Şerîf* onun şâhididir.

Ma'lûm olsun ki, kutb-ı zamân, her asırda ancak bir kimseden ibârettir. Nitekim I. cildde cenâb-ı Pîr هر سناره بر فلک جزو مهست خود جهان آن يك كسبت او آگهست ya'ni "Cihân muhakkak o bir kimseden ibârettir, o âgehdîr; her yıldız, felek üzerinde ziyâ vermekte ayın cüz'üdür" buyurmuşlar idi. Blânenaleyh kutb-ı zamânın idrâkâtı ve ezvâkı yanında, sâir evliyânın ezvâk ve idrâkâtı, total eşekler üzerindedir, ya'ni nâkısdır. Zîrâ kutb-ı zamân, kalb-i muhammedî üzeredir, onun idrâkâtı fezâ-yı hakâyıkda rüzgâra binmiş ok gibi sür'atle uçucudur.

گر گریزد کس نیابد گرد شه ور گریزد او بگیرد پیش ره

3707. *Eğer kaçsa, kimse o şâhin tozunu bulamaz; ve eğer kaçsalar o yolun önünü tutar.*

"Eğer insân-ı kâmil ve halife-i Hak olan kutb-ı zamân, halkın nazarından kaçsa ve tesettür etse, hiçbir kimse o şâh-ı ma'nânın tozunu bulamaz. Ve eğer halk onun nazarından kaçsalar, o şâh-ı ma'nevî, onların yolunu keser ve her nerede olsalar, onların önlerine çıkar." Zîrâ Hak Teâlâ halîfeye nîzâm-ı akıl üzere, hazret-i şehâdetde tasarrufu mübâh kıldı ve bu tasarruf, ism-i Zâhir'in ahkâmı tahında vâki' olur. Ve onun bu tasarrufu, tasarruf-ı Hak olduğundan, ism-i Bâtın'ın hükmüne nazaran halife tasarruftan mezcûrdur; zîrâ hakikatde halîfenin vücûdu yoktur.

وقت میدانست و وقت جام نی

جمله ادراکاترا آرام نی

3708. *Bütûn idrâkâtâ ârâm yoktur; meydan vaktidir, kadeh vakti değildir.*

Cenâb-ı Pîr efendimiz nefis-i nefislerine hitâb edip buyururlar ki: "Ey Hz. Celâleddîn, rûzgâra binmiş ok gibi uçucu olan bütûn idrâkâtımıza sükûn ve ârâm yoktur; zîrâ ki meydan vaktidir ve bu *Mesnevî-i Şerîf*'i, âlem-i bâtından âlem-i zâhire çıkarmak vaktidir, şarâb-ı aşk-ı ilâhî kadehiyle sarhoş olmak vakti değildir."

وان دگر چون تیر معبر میدرد

آن یکی وهمی چو بازی می برد

3709. *O vehme mensûb olan birisi doğan gibi uçuyor; o diğeri ok gibi geçtiği mahalli yurtıyor.*

Bu *Mesnevî*'yi dinleyenlerden vehme mensûb olan birisinin idrâki keserât âleminde ma'nâ avlamak için bir doğan kuşu gibi uçup dolaşır; ve diğer birinin idrâki, geçtiği yeri yırtan ok gibi, keserâtı yırtıp, vahdet tarafına gidiyor.

وآن دگر اندر تراجع هر زمان

وآن دگر چون کشتی با بادبان

3710. *Ve o birisi, yelkenli gemi gibi; ve o diğeri her zaman terâci'dedir.*

Ve o birinin idrâki, yelkenli gemi gibi havaya tâbi' olup, çalkana çalkana gidiyor ve diğer birisinin idrâki ise, terâci'de ya'ni geri geri gitmekte ve tereddüd içinde bulunmaktadır.

Bu beyitlerde cenâb-ı Pîr efendimiz sâmi'lerin idrâkâtını dört sınıf üzerine tertîb buyurmuştur ki, şimdiye kadar *Mesnevî*'yi okuyanlar ve dinleyenlerin halleri de bu dörtten hâriç olmadığı görülmektedir.

جمله حمله می فرایند آن طيور

چون شکاری می نماید شان ز دور

3711. *Onlara uzaktan bir av görüldüğü vakit, o kuşların hepsi hamle artırırlar.*

Vaktâki bu *Mesnevî*'ye muhâtab olan sâliklere uzaktan, ya'ni âlem-i melekûtdan bir ma'nâ ve hâl avı göründüğü vakit, o sâliklerin kuş gibi olan ruhları hep birden hamle ederler.

چونکہ نا پیدا شود حیران شوند همچو جفدان سوی هر ویران شوند

3712. *Vaktâki nâ-peydâ olur, hayrân olurlar; baykuşlar gibi her vîrâne tarafına giderler.*

Ya'ni "O görünen ma'nâ ve zevk-i hâl avı, onların bâtın gözlerinden gâib olduğu vakit, her biri baykuşlar gibi, bu dünyâ vîrânesi tarafına gider ve suver-i âlem ile kendilerini meşgul ederler."

منتظر چشمی بهم یک چشم باز تا کہ پیدا گردد آن صید نیاز

3713. *O sayd-ı niyâz zâhir olsun diye, bir gözü bağlı, bir gözü açık muntazırdır.*

O niyâz olunan ve beklenen zevk-i hâl avı, tekrâr zuhûr etsin diye, bir gözü âlem-i rûhâniyyete kapanmış ve bir gözü açık olarak intizâr ederler.

چون بماند دیر گویند از ملال صید بود آن خود عجب یا خود خیال

3714. *Geç kaldığı vakit melâlden derler ki: "O acabâ av mı, yâhud hayâl mi idi?"*

Hakk'ın o zevk-i hâl tecellisi geç kaldığı ve görünmediği vakit, melâl ve usanklık cihetinden derler ki: "O bize görünen zevk-i hâl acabâ hakîkaten bir tecellî-i Hak mı ve ahvâl-i rûhâniyyeden avladığımız bir hâl mi idi, yoksa bir hayâl mi idi?"

مصلحت آنست تا یک ساعتی قوتی گیرند و زور از راحتی

3715. *Maslahat odur ki, tâ ki bir müddet bir râhatdan kuvvet ve zor tutsunlar.*

Ezvâk-ı hâlin ve tecelliyât-ı rûhâniyyenin inkîtâ'ındaki hikmet ve maslahat, senin rûh-i hayvânînin bir müddet râhat edip, gelecek yeni tecelliyât için kuvvet ve zor hâsil etmesidir. Eğer o zevk dâim olsa, semâ' ve harekât sebebiyle cismin pek ziyâde yorulur; binâenaleyh sana bir müddet sükûnet ve istirahat lâzımdır.

گر نبودی شب همه خلقتان ز آرز خوشتن را سوختندی ز اهتراز

3716. *Eğer gece olmasa idi, bütün halâik hırstan nâşi olan hareketten, kendilerini yakarlar idi.*

Bu cism-i beşer çok yorulmağa ve hırpalanmağa gelmez. Meselâ eğer hep gündüz olsa ve hiç gece olmasa idi, halk-ı âlem hırs-ı mâişet ve ticâretten do-
layı, ale'd-devâm hareket edip çalışır ve bu hareketten nâşi kendilerini harâb
ve hasta ederler idi.

از هوس وز حرص سود اندوختن هر کسی دادی بدترا سوختن

3717. *Hevesten ve menfaat kazanmak hırsından, her bir kimse bedeni yakma-
ğa verir idi.*

Her bir kimse hevesât-ı nefsanîyyesine ve te'mîn-i menfaat hırsına meş-
gûliyet yüzünden cismini yakmağa verir ve harâb ederdi.

شب پدید آید چو گنج رحمتی تا رهند از حرص خود يك ساعتی

3718. *Kendi hırslarından bir müddet kurtulmaları için, bir rahmet hazînesi gi-
bi gece zâhir oldu.*

"Halk-ı âlem kendi hırs-ı nefsanîlerinden bir müddet olsun kurtulmaları için
Hak Teâlâ'nın bir rahmet hazînesi gibi zulmet-i leyl zâhir oldu." Ve bu karan-
lık ve sükûnet ve ta'tîl-i mesâî uykuyu ve cismîn istirahatini mücib oldu. Nite-
kim Hak Teâlâ âyet-i kerîmede buyurur: *اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ اللَّيْلَ لِنَسْكُوتٍ* (Gafir, 40/61)
Ya'ni "Öyle bir Allah'dır ki, geceyi onda sâkin olmanız için yaptı". Binâenaleyh
gündüzün zâil olup, karanlık gecenin gelmesinde insanlar için fâide vardır.

چونکه قبضی آیدت ای راهرو آن صلاح تست آیس دل مشو

3719. *Ey yol gidici, vaktîki sana bir kabz gelir, o senin salâhındır, kalbi me'yûs
olma!*

"Ey sâlik, senin kalbinden gündüz gibi şetâret veren bast hâli gidip, ka-
ranlık gece mesâbesinde olan bir kabz gelirse, o senin sebab-i salâhındır, sa-
kın bu kabzdan dolayı kalbî me'yûs olma." Kabz ve bast, havf ve recâ
mertebesinden terakkiden sonra, abdde hâsıl olan iki hâldir. Havf, gelecek
bir mekrûha ve recâ, gelecek bir mergûba mûteallık olur. Kabz ile bast ise,
kalb-i ârife, sebebi meçhûl olan bir vârid-i gaybîdir. Binâenaleyh kabz ile
bast sıfât-ı kalbiyyeden ve havf ile recâ ise, sıfât-ı nefsanîyyedendir.

زانکه در خرجی در آن بسط و گشاد خرج را دخلی باید ز اعتداد

3720. *Zîrâ ki o bast ve küşâdda bir masraf içindesin; masraf için i'tidâd cihe-
tinden bir îrâd lâzımdır.*

"İ'tidâd", saymak ve mu'teber tutmak ma'nalarına gelir. Ya'ni bast hâli kalbe sürür ve açıklık verir; ve bu hâl sâlikde recâ duygusuna mûmâsil olduğundan, mücâhedede atâlete ve ruhsat ile amele sebep olur. Ve atâlet ve ruhsatla amel ömr-i sâlikin sarfı ve izâası demek olur. Ve kabz ise, havf duygusunun galebesine mûmâsil olduğundan, Hakk'a teveccüh ve niyâza sebep olur; Hakk'a teveccüh ve niyâz ise, bir kazançdır ve îrâddir; ve masrafla îrâd arasında bir hesâb ve saygı olmak lâzımdır. Zîrâ hep masraf olursa, iflâs vâki' olur ve hep îrâd olup, hiç masraf olmazsa, ağır bir yük olur. Binâenaleyh masraf mukâbilinde îrâd ve bast mukâbilinde kabz olmak icâb eder.

گر هماره فصل تابستان بدی سوزش خورشید در بستان زدی

3721. Eğer dâimâ yaz faslı ola idi, güneşin harâreti bostana vurur idi.

Bu beyt-i şerîfde sâlikin bastı yazıya ve kabzı kışa teşbîh buyrulur.

منبتش را سوختی از بیخ و بن که دگر تازه نگشتی آن کهن

3722. Onun münbetini kökten ve dibinden yakardı ki, artık o eski tâze olmazdı.

"Münbet", ism-i mef'ûl olup, arzdan bitirilmiş ve inbât olunmuş demektir. Ya'ni "Yaz mevsimi devâm etse o bostanda bitmiş olan nebâtâtın kökünü ve dibini yakardı ki, artık o yanan ve eskiyen nebât tâze olmaz ve tarâvet bulunmaz idi."

گر ترش رویست آن دى مشفقست صیغ خندانست اما محرقست

3723. O kış her ne kadar ekşi yüzlü ise de müşfiktir; yaz gülücüdür ammâ muhriktir.

چونکه قبض آید تو در وی بسط بین تازه باش و چمن میفکن بر جبین

3724. Uaktâki kabz gelir, sen onda bastı gör; tâze ol, alnına büküntü bırakma!

Ya'ni "Kabz Hakk'ın celâlinden ve bast cemâlinden zuhûr eder ve Hakk'ın celâlinde cemâli ve cemâlinde de celâli gizlidir. Binâenaleyh ey sâlik eğer kalbine kabz gelirse, sen onun zımında bastı gör, tâze ol, kabzdan pejmürde olma ve yüzünü ekşitip, alnını buruşturma!"

کودکان خندان و دانایان ترش غم جگر را باشد و شادی ز شش

3725. Çocuklar gülücü ve âkîller somurtkandır; gam karaciğer için ve şâdi ak-ciğer için olur.

"Akıllan nâkıs olan çocuklar gülücüdürler ve bast içindedirler; ve âkıbet-endiş olan âküller somurtkandır ve kabz içindedirler. Ve âküller elbette çocuklardan daha mu'teberdirler. Ve kezâ gam, adamın cisminde karaciğerden olur ve sürûr, ferah akciğerden gelir." Tıbb-ı atıka göre karaciğer rûh-ı tabîi mahall-i olduğundan, akciğere tefevvuk eder; ya'ni vücûd-ı beşerde mahall-i şâ-dî, mahall-i gamdan daha dîn mertebededir demek olur.

چشم كودك همچو خر در آخرت چشم عاقل در حساب آخرت

3726. *Çocuğun gözü eşek gibi ahırdadır; âkılın gözü onun hesabındadır.*

Çocuklar gibi sathî nazar-sâhibi olan kimselerin gözü, eşekler gibi dünyâ ahırındadır, fakat âkılın gözü dünyânın fânî olduğunu görür, hissiyât-ı dūn-yeviyyenin sonuna bakar.

او در آخر چرب می بیند علف وین ز قصاب آخرش بیند تلف

3727. *O ahırda alefi hoş görür ve bu, kasaptan onun âhirini telef görür.*

Çocuk meşrebinde olan kısa gören ve düşünenler, bu dünyâ ahırında huzûzât-ı nefsanîyyeyi hoş ve lezzetli görürler; ve bu âkil olanlar ise, tabiat kasabından o lezzât-ı nefsanîyyenin sonunu telef ve helâk görürler.

آن علف تلخست کین قصاب داد بهر لحم ما ترازویی نهاد

3728. *O alef acıdır, zîrâ bu kasab verdi, bizim etimiz için bir terâzi koydu.*

"O huzûzât-ı dünyeviyye acıdır, çünkü bunu tabiat kasabı verdi; fakat yiyip içtiğimiz şeylerden hâsıl olan ve bizim bizliğimizi teşkil eden cismimiz için, o kasab-ı tabiat bir terâzi koydu." وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ (A'râf, 7/8) Ya'ni "Bu günde vezn etmek ve tartmak hakdır" âyet-i kerîmesi mûcibince bizden, yiyip içtiğimizin hesabı sorulmak muhakkaktır.

روز حکمت خور علف کاترا خدا بی غرض دادست از محض عطا

3729. *Git hikmetten alef ye ki, onu Hudâ mahz-ı atâdan iwaızsız vermiştir.*

Ey sâlik, mâdemki gıdâ-yı sūfînin ve huzûzât-ı cismânîyyenin böyle hesâbı vardır, ihtiyâc-ı zarûriden fazla yiyip içmeyi bırak da, git hikemiyât ve maârif-i ilâhiyyeden gıdâ al, bu gıdâ rûhunun kemâline hâdimdir ki, Hak Teâlâ hazretleri bu gıdâ-yı rûhânîyi sırf atâ ve ihsân olmak ve mukâbilinde vezn ve hesâb olmamak üzere vermiştir. Bu hikemiyât ve maârif-i ilâhiyyeden istediğin kadar ye ve rûhunu tenmiye et!

فهم نان کردی نه حکمت ای رهی زانچه حق گفتست کلو من رزقه

3730. Ey kul, Hakk'ın "Külâ min rızkîhî" buyurduğu şeyden hikmet değil,
[3745] ekmek anladın.

"Rehî", kul ve köle ma'nâsına geldiği gibi "yola mensûb" ma'nâsına da gelir ve sâlik demek olur. Bu beyt-i şerîfde sûre-i Mülk'de olan *هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ ذَلُولًا فَامْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِن رِّزْقِهِ وَإِلَيْهِ النُّشُورُ* (Mülk, 67/15) ya'ni "Allah öyle Allah'dır ki, sizin için arzı münkad kıldı, onun etrafında yürüyünüz ve Allah'ın rızkından yiyiniz ve nüşûr Allah'adır".

Ya'ni "Ey kul veyâhud sâlik, sen "Allah'ın rızkından yiyiniz!" hitâb-ı ilâhîsini, hikmet değil, ekmek anladın." "Allah yiyiniz!" buyurdu diye tıka balsa yedin içtin ve cismini şişmanlattın, hikmet ve ma'rifetten bî-nasîb kaldın ve rûhunu pek zayıf ve biçâre bir halde bıraktın.

رزق حق حکمت بود در مرتبت کان گلو گيرت نباشد عاقبت

3731. Hakk'ın rızkî mertebede hikmet olur ki, âkıbet senin boğazını tutucu olmaz.

Efrâd-ı mahlûkâtдан her bir mahlûkun kendi mertebesine göre bir rızkı vardır; ve insanda cisim i'tibârıyla hayvâniyet ve rûh i'tibârıyla melekîyet mertebeleri müctemî'dir. Eğer yalnız hayvâniyete âid rızk ile meşğûl olursa, hayvan hükmündedir; ve eğer yalnız melekîyete âid rızk ile, ya'ni riâyât ve ibâdet ve tâât ile meşğûl olursa, melek hükmündedir. Ve eğer Hakk'ın ism-i Zâhîr'ine taalluk eden cisminin rızkını i'tidâl dâiresinde verip, rûhunun gıdâsını da bol bol verirse, insâniyet mertebesinin hükmüne riâyât etmiş olur ki, bu mertebeye riâyât hikmet ve irfân olur. Ve mertebe-i insâniyyete âid Hakk'ın rızkı olur ve iki tarafın hakkına riâyât eden ârifden hesâb sorulmaz; ve bu rızk âkıbetde onun boğazında kalmaz.

این دهان بستی دهانی باز شد کو خورنده لقمهای راز شد

3732. Bu ağzı bağladın, bir ağız açıldı ki, o sır lokmalarını yiyici oldu.

Ya'ni "Vaktâki bu cisim ağzını bağladın ve nefsin hayvâniyetini kesr ettin, ondan sonra rûhun ağzı açıldı ve rûhun ağzı da sır lokmalarını ve ma'ârif-i ilâhiyye yemeklerini yiyici oldu."

گر ز شیر دیو تن را وا بری در فطام او بسی نعمت خوری

3733. Eğer teni şeytanın sütünden kesersen, onun fitâmında pek çok ni' met yersin.

"Fıtâm", çocuğu memeden kesmek demektir. "Eğer cismi, nefis şeytanının sütü olan gıdâ-yı sûrîden keser ve onu riyâzete sevk edersen, onun bu sütten kesilmesi neticesinde pek çok hikmet ve maârif-i ilâhiyye ni'metlerini yersin ve rûhun bu ni'metler ile beslenir."

تُرک جوشش شرح کردم نیم خام از حکیم غزنوی بشنو تمام

3734. *Türk kaynadışlı, yarım çiğ olarak şerh ettim; tamâmını hakâm-i Gaznevî'den dinle!*

"Türk"den murâd, sahrâ-nişîn ve nîm bedevî bir halde yaşayan Türkler'dir ki, onlar kuvveti gitmesin diye eti yarı çiğ olarak yerler ve çok kaynatmazlar. Ya'ni "Ben bu bahsi sahrâ-nişîn Türkler'in, eti çok kaynatmayıp, yarım çiğ bıraktıkları gibi, yarı çiğ bir halde bıraktım; onun tamâmını Hakîm Senâî-i Gaznevî hazretlerinden dinle!"

در الهی نامه گوید شرح این آن حکیم غیب و فخر العارفین

3735. *O gaybın hakûmî ve âriflerin fahrı, bunun şerhini İlâhî-nâme'de söyle.*

Âlem-i gaybın hikemiyâtına vâkuf ve âriflerin medâr-ı iftihân olan o Hakîm Senâî hazretleri bu bahsin şerhini *İlâhî-nâme* nâmındaki eser-i şerifinde beyân buyurur.

غم خور و نان غم افرايان مخور زانکه عاقل غم خورد كودك شكر

3736. *Gam ye, gam artırıcıların ekmeğini yeme! Zîrâ ki âkıl gam, çocuk şeker yer.*

Bu hayât-ı dünyeviyyede âkubet ve âhiret gamını ye; sonunda gam artıncı olan ehl-i gafletin sana verdikleri şevk ve neşât ekmeğini yeme! Zîrâ ki, âkıl bu hayât-ı dünyeviyyede âkubet-i mechûlenin gamını yer ve çocuk meşrebinde olan kimseler ise, ahvâl-i âkibetden bî-haber olduklarından, hayât-ı dünyeviyyenin lezzetleriyle meşgûl olurlar ve gülüp oynarlar.

قد شادی میوه باغ غمست این فرح ز خمست و آن غم مرهمست

3737. *Şâdî şekeri, gam bağının meyvesidir; bu ferah yaradır ve o gam merhemidir.*

Sûrûr ve sevinç şekeri, gam bağında biten bir meyvedir. Meselâ dünyâda gemide ateşçilik eden tayfalar, gam ve sıkıntı içindedirler ve bu gam ve sıkıntı neticesinde aldıkları ücrete mukâbil hâsıl olan şâdî ve sûrûr şekeri, bu gam bağında biten meyvedir. Bunun gibi, bidâyet-i sülûkünde sâlikin çektiği mü-

câhede ve riyâzet gam ve sıkıntıları bağında, vuslat-ı Hak meserreti biter ve dünyâda çekilen ibâdât ve nehy-i ilâhîden ictinâb sabrı zahmetlerine mukâbil, âhirette sürûr ve safâ hâsıl olur. Binâenaleyh dünyâda nefsin haz- zı ve ferahı vardır ve onun gamı, o yaranın merhemidir. Bundan dolayı Hak Teâlâ *لَا تَقْرَحُ أَنْ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ* (Kasas, 28/76) ya'ni "Ferahlanma, Allah Te- âlâ ferahlananları sevmez" buyurur; ve hadîs-i şerîfde *إن الله يحب القلب الحزين* an ya'ni "Muhakkak Allah Teâlâ mahzûn kalbi sever" buyrulur.

غم چو یینی در کنارش کش بعشق از سر ربوه نظر کن در دمشق

3738. *Gam gördüğün vakit, aşk ile kucağına çek; dağ başından Şam'a nazar et!*

"Rebve", Dimeşk-i Şam'a yakın bir dağın ismidir; o dağın başından Şam'ın manzarası latîf görünür; "râ"nın harekât-ı selâsesiyle telaffuz oluna- bilir. Ya'ni "Mâdemki gamdan şâdi çıkıyor, o halde gamı gördüğün vakit şâ- diye ve sürûra kavuşmak için, o gamı aşk ile kucağına çek ve ondan kaçma. Gam tepesinden şâdiyi temâşâ et!" Burada gam, "Rebve"ye ve şâdi, "Di- meşk-i Şam"a teşbîh buyurulmuştur. Ankaravî hazretleri ikinci mısra'ın bir darb-ı mesel olarak kullanıldığını beyân buyurmaktadır.

عاقل از انگور می بیند همی عاشق از معدوم شی بیند همی

3739. *Âkil üzümünden dâimâ meyi görür; âşık ma'dûmdan, dâimâ şeyi görür.*

"Âkil evvelen üzümü ve ba'dehû ondan mey çıkacağını görür; ve âşık zâ- hirde ma'dûm olan şeyden, âtîde mevcûd olacak bir şey görür." Meselâ bir kimse fukarâya zekâtı olan meblağ verir ve o meblağ onun indinde ma'dûm olur; fakat o ma'dûmdan, âtîdeki mükâfât-ı uhreviyyeyi görür. Velhâsıl âkil âkubet-i hâle nazar edip, hayât-ı dünyeviyyede gamı şâdiye tercih eder. İm- dâdullah hazretleri şerhlerinde buyururlar ki: "Ma'dûm"dan murâd, ayn-ı sâ- bitedir. Ya'ni âşık, ma'dûm olan ayn-ı sâbitede mevcûdu görür; veyâhud bir şeyin vücûdundan evvel, ayn-ı sâbitenin mülâhazasından o şeyi görür."

جنگ می کردند حملانان پریر تو مکش تا من کشم حملش چو شیر

3740. *Evvelki gün hamallar "Onun yükünü sen çekme, tâ ki arslan gibi ben çe- keyim!" diye hauga ettiler.*

Bu ve âtîdeki beyt-i şerîfde evvelen âhiri görmenin misâli beyân buyu- rulur.

زانکه زآن رنجش همی بینند سود حمل را هر یک ز دیگر می رבוד

3741. *Zîrâ ki o zahmetten fâide görürler, yükü her biri diğerinden kaptı.*

Hamallar ağır yükü taşımak meşakkatinden, ücret almak menfaatini gördükleri için: "Sen götürme, ben götüreceğim!" diye birbirleriyle kavga ederek eşyâ sâhibinin yükünü her biri diğerinden kaptı. Bunun gibi ey sâlik, sen de hayât-ı dünyâdaki gam yükünü, âtîdeki menfaat için yüklen!

مزد حق کو مزد آن بی مایه کو این دهد گنجیت مزد و آن تسو

3742. *Hani Hakk'ın ücreti? Hani o mayasızın ücreti? Bu sana bir hazîneyi ve o tesûyu ücret verir.*

"Tesû", dört buğday mikdâr ve sikletinde olan mangır, Arabî'de "tasûc" derler. Burada, gâyet az bir şey demektir. "Mâye", mikdâr ve "bî-mâye", mikdârsız ve kıymetsiz demektir. Ya'ni "Hakk'ın vereceği ücretin kıymeti nerede, o kıymetsiz ve mikdârsız eşyâ sâhibinin hamallara vereceği ücretin kıymeti nerede? Bu Hak Teâlâ senin zahmetine ve meşakkatine mukâbil ücret olarak sana bir hazîne verir ve o hizmet ettiğin ehl-i dünyâ efendileri ise, senin zahmetine mukâbil tesû ve şey'-i kafl verirlen."

گنج زرّی که چو خمسی زیر ریگ با تو باشد آن نباشد مرده ریگ

3743. *Sen bir altın hazînesisin ki, kum altında yattığın vakit, o seninle olur, mürde-rîg olmaz.*

"Ey insan, sen emânât-ı ilâhiyyeyi hâmil olduğun için bir altın hazînesi senin olup, kum veyâ toprak altında yattığın vakit o hazîne seninle berâber olur; sâir eşyân gibi başından arta kalmaz." "Mürde-rîg", ölünün başından arta kalan eşyâ demektir.

پیش پیش آن جنازت می رود مونس گور و غریبی می شود

3744. *O senin cenâzenin önünde ileri gider; mezarın ve garibliğın mûnis olur.*

O emânât-ı ilâhiyye ki senin rûhun ve onun sıfâtdır, o senin cenâzenin önünde ileri gider ve defn olduğun vakit mezarında ve garibliğın zamânında senin mûnisin olur.

بهر روز مرگ این دم مرده باش تا شوی با عشق سرمد خواجه تاش

3745. *Ölüm günü için şimdi ölmüş ol, tâ ki aşk-ı sermed ile hâce-taş olasın.*

"Hâce-taş", bir efendiye hizmet eden köleler ve hizmetkârlara derler. Türkçe'de dahi "kapı yoldaşı" derler. İkinci mısra', "aşk-ı sermed ile kapı yoldaşı olasın!" diye tercüme olunabileceği gibi, "Hâce-taş" hitâb için de olabilir. Ya'ni: "Ey kapı yoldaşı, موتوا قبل ان تموتوا ya'ni "Ölmeden evvel ölün!" hükmüne tebean, ölüm günü için şimdiden öl, tâ ki aşk ile sermed ve ebedî olasın", demek olur.

روی چون گلنار و زلفین مراد

صبر می بیند ز پرده اجتهاد

3746. *Sabır, ictihâd perdesinden nar çiçeği gibi yüzü ve murâdın iki zülfünü görür.*

"Sabır"dan murâd, ehl-i sabırdır. "İctihâd"dan maksûd, nefis ve şeytan ile harb ve mücâhededir. "Nar çiçeği gibi yüz"den murâd, rûh-ı latîfin yüzü; ve "murâd"dan maksad, "tevhîd-i Zât-ı Hak" ve "Onun iki zülfü"nden murâd, tevhîd-i ef'âl ve tevhîd-i esmâ ve sıfâtdır. Ya'ni "Ehl-i sabır olan sâlik, mücâhede perdesi arkasından nar çiçeği gibi latîf olan rûhun yüzünü ve kendisinin gaye-i murâdı olan tevhîd-i Zât'dan evvel onun iki zülfü mesâbesinde olan tevhîd-i ef'âl ve tevhîd-i esmâ ve sıfâtı görür. Zîrâ mahbûbun zülfü, vec-hinin nikâbı ve perdesi olduğu gibi, Hakk'ın ef'âl ve esmâ ve sıfâtı dahi Zât'ının perdesidir."

کاندین ضد می نماید روی ضد

غم چو آینه است پیش مجتهد

3747. *Müctehidin önünde gam âyine gibidir ki, bu zıddın içinde zıddın yüzü görünür.*

Nefis ve şeytan ile mücâhede ve muhârebe edenin önünde, bu hayât-ı dünyeviyedeki gam, bir âyine gibidir ki, bu âyine içinde gamın zıddı olan meserretin yüzü görünür; zîrâ bu iki zıd birbirinin âyinesidir. Hayât-ı dünyeviyedeki meserret âyinesinde gamın yüzü ve gamın âyinesinde de şâdinin yüzü görünmek muhakkaktır.

رو دهد یعنی گشاد و کرو فر

بعد ضد رنج آن ضد دگر

3748. *Rencin zıddından sonra o diğer zıd, ya'ni gûşâd ve kerr ü fer yüz verir.*

"Gûşâd" kelimesinin müteaddid ma'nâsı vardır, burada fetih ve gülme ma'nâsıdır. Ve "kerr ü fer", harbde pehlivanların ileri geri hareketleri demektir. Ya'ni "Mücâhede ve riyâzet, meşakkatın zıddı olan feth ve sürûr ve pehlivanca ileri geri hareketler yüz verir." "İleri geri hareket"den murâd burada sâlikin gâh rûh âlemine ilerlemesi ve gâh nefis âlemine gerilemesi de-

mek olur ki, sâlik her dönüŝte ileriye atlar. Meselâ bir hendekten atlayacak olan kimse evvelen geri geri gider, ondan sonra şiddetle ileriye hücûm ve hamle edip o hendeĝin ilerisine atlar. İşte sâlikin kerr ü ferri de budur.

این دو وصف از پنجه دست بین بعد قبض مشت بسط آید یقین

3749. *Bu iki vasfı elinin pençesinden gör; kabzdan sonra muhakkak bast yumruğu gelir.*

Bu iki vasıf ki, kabz ve bastdır, bunların nazîrini ve misâlini sen, kendi elinin pençesinden gör. Meselâ elini yummak kabzdır ve açmak bastdır. Sen elini dâimâ yumuk bir halde tutmazsın, dâimâ açık bir halde tutmazsın; gâh yumar ve gâh açarsın. Yummayı açmak ve açmayı da yummak ta'kîb eder; işte kabz ve bast halleri böyledir.

پنجه را گر قبض باشد دائماً با همه بسط او بود چون مبتلا

3750. *Pençe için eğer dâimâ kabz, ya hep bast olursa, o mübtelâ gibi olur.*
[3765]

Bir kimsenin pençesi dâimâ yumuk veyâhud hep açık olursa, o pençe bir illete mübtelâ olmuş gibi bir halde bulunur; binâenaleyh sâlikin kalbindeki kabz-ı dâim veyâ bast-ı dâim dahi böyle illet gibi olur.

زین دو وصفش کار و مکسب منتظم چون پر مرغ این دو حال او را مهم

3751. *Onun bu iki vassfından kâr ve mekseb intizâma getiricidir; kuşun iki kanadı gibi, ona bu iki hâl mühimdir.*

Pençenin bu yumulmak ve açılmakdan ibâret olan iki vassfından iş ve kazanç mahallî intizâma giricidir; zîrâ insanın eli işte ve san'atda kullanılan bir uzuvdur. Onda tutup bırakmak hassası olmasa, bir iş meydana gelmez idi. Binâenaleyh kuşun iki kanadı gibi, o pençeye bu iki hâl, ya'ni kabz ve bast halleri mühimdir ve lâzımdır.

چونکہ مریم مضطرب شد یک زمان همچنان کہ بر زمین آن ماهیان

3752. *Zemin üzerinde olan balıklar gibi, vaktâki Meryem bir zaman muztarib oldu.*

Vaktâki Hz. Meryem, Hz. Cibrîl'i güzel delikanlı sûretinde görüp, ondan kendisine bir tecâvüz vuku'u ihtimâli havfından münkabız olup, bir müddet çırpındı. Nitekim balıklar denizden karaya çıktıkları vakit, sürûrları ve bastla-

n zâil olup, kabz içinde çırpınırlar. İşte Hz. Meryem'in bu kabzını müteâkib âûideki mûjde üzerine bast hâli zuhûra geldi.

گفتن روح القدس مریم را کہ من رسول حقم بتو آشفته مشو و پنهان
مشو از من کہ امر و فرمان اینست

Rûhu'l-Kudûs Meryem'e: "Ben sana Hakk'ın resûlüyüm, perişan halde olma ve benden gizlenme ki, emir ve fermân budur" demesi

Ma'lûm olsun ki Şeyh-i Ekber Muhyiddîn Arabî (k.s.) hazretleri *Fusûsu'l-Hikem*'de Fâss-ı İsevî'de buyururlar ki: "Cenâb-ı Cibrîl Hz. Meryem'e delikanlı sûretinde zâhir olduğu vakit, Cenâb-ı Meryem pek ziyâde munkabız olup Rahmân'a sığındı. Eğer cenâb-ı Cibrîl Hz. Meryem'in bu hâl-i inkibâzında ona nefh ede idi, İsâ (a.s.) öyle şenû'l-hilka olarak zâhir olurdu ki, çirkinliğinden dolayı kimse o hazret ile musâhabeye tahammül edemez idi. Binâenaleyh Hz. Cibrîl (a.s.) cenâb-ı Meryem'den bu inkibâzın zevâlini bekledi ve ona Hak tarafından İsâ (a.s.)'ın hamlini tebşîr edip inbisât husûlünden sonra nefh etti." Ve *Fütûhât-ı Mekkiyye*'lerinin seksen sekizinci bâbında da aynen şöyle buyururlar: وإذا نظرت عند الجماع أو تخيل الرجل صورة عند الوقوع و انزل الماء يكون الولد على خلق صورة ما تخيل ولذلك كانت الحكماء تأمر بتصوير صور الفضلاء من أكابر الحكماء في الأماكن بحيث تنظر إلى تلك الصورة المرأة عند الجماع والرجل فتطبع في الخيال فتؤثر في الطبيعة فتخرج تلك القوة التي كانت عليها تلك الصورة في الولد الذي يكون من ذلك الماء وهو سر عجب في علم الطبيعة Ya'ni "İnde'l-cimâ' kadın bir sûrete nazar ettikte veyâhud inde'l-vikâ' ve'l-inzâl erkek bir sûreti tahayyül eyledikde, çocuk tahayyül olunan sûretin hulku üzerine olur. Bunun için hükemâ, inde'l-cimâ' erkek ile kadın, o sûrete nazar etmek üzere emâkinde ekâbir-i hükemâdan fuzalânın sûretlerini tasvîr ile emr ederler. Zîrâ hayâlde muntabî' olan şey, tabîatda te'sîr eder. İmdi o sûret üzerine olan bu kuvve-i hayâliyye, mâdan tekevvün eden veledde zâhir olur; ve bu ilim tabîatta bir sır-ı acîbdır."

بأنک بروی زد نمودار کرم که امین حضرتم از من مرم

3753. "Ben hazretin emîniyim, benden ürkmel!" diye kerem nümûnesi onun üzerine ses vurdu.

از سرافرازان عزت سر مکش از چنین خوش محرمان خود در مکش

“Hakk'ın makâm-ı izzetinin ser-fîzârlarından, ya'ni şeref ve ulûv sâhib-
lerinden baş çekme, ya'ni onlara karşı itâatsizlik etme; böyle benim gibi hoş
ve latîf mahremlerden kendini çekme ve onlardan yüz çevirme!”

این همی گفتم و زبانه نور پاک از لبش می شد پیایی بر سماک

“Zübâle”, fitil demektir ki, onun ma'nâ-yı lâzîmisi şu'ledir. “Simâk” iki yıldıztın adıdır ki, birisine “Simâk-i râmih” diğerine “Simâk-i a'zel” derler. *Kifâ-yetü't-t-Necmeyn* nâm eserde “Simâk-i a'zel”in menâzil-i kamerden olduğu beyân olunur. Ya'ni “Hz. Cibrîl cenâb-ı Meryem'e bu sözleri söylerken onun dudakları arasından nûr-ı pâk, ya'ni nûr-ı ilâhî şu'lesi peyderpey Simâk'e ya'ni göğe doğru giderdi ki, bu fevkalâdelik onun melekîyetini te'yîd eder ve Hz. Meryem'in şübhesini izâle ederdi.”

از وجود می گریزی در عدم در عدم من شایم و صاحب علم

3756. "Benim vücûdumdan ademe kaçıyorsun; ben ademde şâhım ve alem sâhibiyim!"

“Adem”den murâd, âlem-i gaybdır ve âlem-i gayba “adem” buyurulması âlem-i hisde ve hâriçde mevcûd olmamasındandır. Cenâb-ı Meryem Hz. Cibrîl’i delikanlı sûretinde kendisine takarrübünü gördüğü vakit, zinâdan havf edip Rahmân’a sığınmış ve onun bu hâli yukarıda 3693 numaralı beyitte در هزیمت رخت بردن سوی غیب [“Zîrâ ki o ceybi pâk, hezîmette esbâbını gayb tarafına götürmeyi âdet etmiş idi”] sûretinde tasvîr buyrulmuş idi. Hz. Cibrîl bu ma’nâyı binâen buyurur ki: “Sen benden korkundan gayb ve bâtu ve rûh tarafına kaçyorsun; halbuki ben âlem-i gaybda ve bâtunda ve rûh mertebesinde şâhım; ve sancak ve âlem sâhibiyim

ve melâike-i mukarrebîndenim, benim maiyyetimde lâ-yuad ve lâ-yuhsâ melâike ve ervâh vardır."

خود بن و بنگاه من در نیستیست يك سواره نقش من پیش مستیست

3757. "Benim gönülüm ve eşyâmu koyduğum yer muhakkak yokluk içindedir; hanım önünde benim nakşım bir süvâredir."

"Bün", kök; "büngâh", eşyâ koydukları mahal; "sitî", "seyyidefi" kelime-i Arabîsinin muhaffefi olup "hanım" ma'nâsında müsta'meldir. Ya'ni "Ben kudret-i ilâhiyyenin mezâhir-i azîmesinden bir kuvvetim ve rûhum; binâenaleyh benim köküm ve esâsım; ve eşyâmu, ya'ni sıfâdımı cem' ettiğim mahal benliğimin yokluğu içindedir. Senin gibi bir hanımın önünde, benim bu güzel delikanlı sûretim ve nakşım, bir süvâre ve temessüldür; ve bir sûret-i misâliyye üzerine rükûbdur; yoksa bu gördüğün sûret, benim aslım ve hakikatim değildir."

مریما بنگر که نقش مشکلم هم هلالیم هم خیال اندر دلم

3758. "Ey Meryem, bak ki, müşkil nakşım, hem hilâlim, hem kalbde hayâlim."

"Ey Meryem, bak ki şu dakikada ben sana zâhir olmuş olan bir müşkil nakşım, hem hüsn-i zâhirinle ben semâda hilâlî gördüğün gibi görünürüm, hem de gönülde peydâ olan hayâl cinsindenim."

Ma'lûm olsun ki, melâike âlem-i his ve şehâdetde eşhâs-ı kesîfe gibi görünmezler, zîrâ ervâhdır. Âlem-i hayâlde suver-i muhtelifeye mütemessilen meşhûd olurlar. Bu temsîl, râînin ahvâl ve i'tikâdâtı ile münâsebetdârdır. Hz. Cibrîl'in cenâb-ı Meryem'e ve diğer melâike-i kirâmın Lût (a.s.) vesâir enbiyâ (aleyhimü's-selâm)a ve evliyâyâ ve sülâhâyâ temessülleri gibi. Onların bu temessülleri esnâsında râînin nezdinde hâzır olanlar bu melâikeyi müşâhede edemezler; zîrâ âlem-i hayâle dâhil olan ancak râîdir; meğer ki huzzârdan dahi âlem-i hayâle dâhil olanlar buluna, bu temessülü bunlar da görebilirler. Binâenaleyh melâike temessülde müşkil nakışurlar; görenlere göre hem hilâl gibi zâhir, hem de âlem-i hayâle dâhil olanlar gördükleri için, kalbde hayâldir.

چون خیالی در دلت آمد نشست هر کجا که می گریزی با توست

3759. "Uaktâki senin kalbine bir hayâl geldi, oturdu, her nereye ki kaçarsın seninledir."

Ma'lûm olsun ki, kalbe gelen hayâl ya âlem-i ulvîden veyâ âlem-i süffiden olur; ve hayâl senin vücûdunda tekevvün ettiği cihetle, her nereye gider-

sen seninle berâberdir. Şu kadar ki, âlem-i ulvîden gelen hayâl, hayâl-i aslî ve sâbittir; âlem-i süffîden gelen hayâl ise, hayâl-i bâtil olup, peyderpey suver-i âlemden mün'akis hayâlât-ı süfliyye-i sâire ile zâildir. Ya'ni bir hayâl, diğer bir hayâli bozar ve âlem-i ulvîden gelen hayâl de, âlem-i süffîde mün'akis olan hayâli izâle eder.

جز خیالی عارضی و باطلی کو بود چون صبح کاذب آفتلی

3760. *Ârızî ve bâtil olan bir hayâlin gayri ki, o subh-ı kâzib gibi bir âfil ola.*
[3775]

Âlem-i ulvîden gelen hayâl sâbit olur ise de, âlem-i süffîden gelen hayâl ârızî ve bâtil olduğundan, o hayâl subh-ı kâzib gibi gâib ve zâil olur.

من جو صبح صادقم از نور رب که نگردد گرد روزم هیچ شب

3761. "Ben Rabb'in nûrundan subh-ı sâdık gibiyim ki, gündüzümün etrâfına hiç gece dönmez."

Bu beyt-i şerif Hz. Cibrîl lisanındandır. Ya'ni "Ben âlem-i gayb ve şehâdetin Rabbi olan Hak Teâlâ hazretlerinin nûrundan zâhir olduğum cihetle, subh-ı sâdık gibiyim, diğer zulmânî ve süfli hayâlât ile aslâ zâil ve âfil olmam."

هین ممکن لا حول عمران زاده ام که ز لا حول این طرف افتاده ام

3762. "Ey İmrân-zâdem, sakın bana lâ-havle deme ki, ben "lâ-havle"den bu tarafa düşmüşüm."

"Ey İmrân-zâdem olan Meryem, beni hayâlât-ı süfliyyeden şeytan ve cinden ve sûret-i fâside-i âlemden zannedip "Lâ-havle ve lâ-kuvvete illâ billâh'l-alıyyi'l-azîm" diyerek, benim gerrimden Hakk'a sığınma ve bu zikir ile benim hakkımda Hakk'ın kuvvetini isbât etme; zîrâ ben "lâ-havle" cânibinden, ya'ni kuvvet-i Hak cânibinden bu tarafa geldim ve Hakk'ın kudret ve kuvvetini te'yîd için, senin tarafına düştüm."

مر مرا اصل غذا لا حول بود نور لا حولی که پیش از قول بود

3763. "Muhakkak benim için asıl ve gıdâ lâ-havle oldu, bir lâ-havle nâru ki, kavlden evvel idi."

"Lâ-havle ve lâ-kuvvete ilh..." demek, âlem-i kelâmda Hakk'ın kuvvetini âz ile ve kavî ile isbât etmektir. Halbuki Hakk'ın kuvveti benim için asıl ve mebdedir ve varlığımın gıdâsıdır. Ya'ni "Ben kudret-i Hakk'ın mezâhiri olan

kuvâ-yı külliyyeden bir kuvvetim; binâenaleyh ben kendi kuvvetimi, Hakk'ın kuvvetinin aynı görürüm ve bu "lâ-havle"nin nûru öyle bir nûrdur ki, âlem-i kelâmdan ve kavlden evvel, ezelde vâki' olur."

تو همی گیری پناه از من بحق من نگاریده پناهم در سبق

3764. "Sen benden Hakk'a penâh tutarsın, ben sebakda penâhın nakş olunmuşuyum."

"Sen benden Hakk'a ilticâ edersin, ben ise Hakk'ın melce-i ezefisinin nakş ve mütemessiliyim; ya'ni benim sûretim ye nakşım, penâh ve melce-i Hak'dır."

آن پناهم من که مخلصهاست بود تو اعوذ آری و من خود آن اعوذ

3765. "Ben o penâhım ki, senin muhlislerin oldu; sen "eûzü" getirirsin ve ben ise o "eûzü" yüm."

"Bûd"un "dâl"i "zâl"i sûretinde telaffuz olunmak inde'l-icâb lisân-ı Fârisî'de mu'tâddır. Nitekim "kâğıd", "kâğız" sûretinde de telaffuz olunur. Bu i'tibâr ile "bûz" ile "eûz" yekdiğerine kâfiye olurlar. "Mahlas", ism-i mekân olabileceği gibi, "muhlîs", ism-i fâil de olabilir. Bu sûretde ma'nâ: "Ben o melce' ve penâhım ki, senin halâs mahallerin oldu; veyâhud seni kurtarıncılar oldu ve sıkıldığın vakit, Hakk'a ilticâ ettin ve senin imdâdına emr-i ilâhî ile ben yetişip, seni o sıkıntılardan kurtarıncı oldum. Sen şimdi dilinle "İnnî eûzü bi'r-Rahmâni" kelâmını getirirsin; halbuki ben ma'nâyı sûret âlemine inzâlâ me'mûr olduğum cihetle o "eûzü"nün kendisiyim. Ya'ni o "eûzü" kelimesinin ma'nâsını inzâl ediciyim."

آفتی نبود بتر از نا شناخت تو بر یاری ندانی عشق باخت

3766. Tanınamaktan beter bir âfet olmaz; sen yârin indindedin, aşk oynayıcılık bilmezsin.

Bu beyt-i şerif Hz. Cibrîl lisânından değil, cenâb-ı Pîr efendimiz tarafından sâlikleri irşâddır. Ma'lûm olsun ki, ehl-i sülûk insân-ı kâmilin sûret-i beşeriyesini görüp, onu Hak'dan gayri kıyâs eder ve bu nazar sebebiyle kendi mürebbisi olan kâmilî bırakıp, Hakk'a ilticâ eyler. Halbuki bu nazar, yâri, ağıyâr görmektir ve yâri ağıyâr görmek ise bir âfettir. Nitekim cenâb-ı Pîr bu ma'nâyı Mesnevî-i Şerîf'de şu beyt ile açık bir sûretde beyân buyururlar: چون جدا بینی Ya'ni "Bendeyi efendisinden ayrı gördüğün vakit, kitâb-ı kâinâtın hem metnini ve hem de dîbâcesini gâib ettin."

Ya'ni "Abdiyyet-i mahz makâmında olan insân-ı kâmilin huzûrunda bulunduğın halde, onu tanınamaktan beter bir âfet olmaz. Zîrâ sen yârın içinde bulunduğın halde, âşkbazlık muâmelesini bilmez bir haldesin."

Ve cenâb-ı Fîr efendimiz *Dîvân-ı Kebîr*'lerindeki bir beyt-i şerîfde bu hakikatı açıkça beyân buyururlar. Beyit:

این هیکل آدمست رو پوش ما قبله جملة سجدهائیم

"Bu heykel-i âdem nikâbdır; biz bütün secdelerin kiblesiyiz."

یار را اغیار پنداری همی شادئی را نام بنهادی غمی

3767. Yâri, ayyâr zannedersin, şâdiliğe bir gam adını koyarsın.

آنچنین نخلی که لطف یار ماست چونکه ما دزدیم نخلش دار ماست

3768. Böyle bir nahl ki, bizim yârimizin lutfudur; mâdemki biz hırsızız, onun nahli bizim dârimızdır.

"Nahl", hurma ağacı ma'nâsına olduğu gibi, "çiçeklerle donatılmış olan ağaçtan ma'mûl tak" ma'nâsına da gelir. Türkçe "nakıl" derler. Nitekim bir şeyi medh için "nakıl gibi donatılmış" derler. "Nahl"den murâd insân-ı kâmil-dir ki, onun sûret-i cismâniyyesi sıfât-ı ilâhiyye ve maârif-i rabbâniyye ile donatılmıştır. Ya'ni "Böyle sıfât-ı ilâhiyye ve maârif-i rabbâniyye ile donatılmış bir nahl ki, bizim yâr-i hakikimiz olan Hakk'ın lutfudur. Mâdemki biz onu beşer görüp, onun etvâr ve maârifini taklîd edip çalarız; onun nahli, ya'ni hurma ağacı, bizim hilekâr ve sâhîr olan nefsimizin darağacı olur."

این چنین مشکین که زلف میر ماست چونکه بی عقلم آن زنجیر ماست

3769. Böyle müşkîn ki, bizim beyimizin zülfüdür; mâdemki biz akılsızız, o bizim zincirimizdir.

"Zülf"den murâd, insân-ı kâmilin taayyün-i beşerîsidir. Mahbûbenin zülfleri nasıl vechine nikâb olursa, insân-ı kâmilin taayyün-i beşerîsi de vech-i Hakk'ın nikâbidir. Ya'ni "Onun misk kokulu ve nûrânî olan taayyün-i beşerîsi, bizim beyimiz ve âmirimiz olan Hakk'ın vechinin nikâbidir. Mâdemki biz onu idrâk edemiyecek derecede akılsızız, o halde o sûret-i beşeriyye bizim Hak yoluna giden ayaklanımızın zinciri ve bağı olur."

اینچنین لطفی چو نیلی می رود چونکه فرعونیم چون خون می شود

3770. [3785] Böyle bir lutf ki, Nîl gibi gidiyor; mâdemki bir Fir'avniyiz, kan gibi olur.

Evliyânın vücûdu, halka rahmet ve lutf-ı ilâhîdir. Nitekim *Mesnevî-i Şerîf*'de تا کند شان رحمة للعالمین يا زان يا ورد اوليا را بر زمین ya'ni "Hak Teâlâ evliyâyı ondan dolayı yeryüzüne getirdi, tâ ki âlemlere rahmet olsunlar" buyurulmuştur. "Böyle bir lutf-ı ilâhî Mısır'daki Nil nehri gibi önümüzde akıp gidiyor. Mâdemki bir Fir'avn'a mensûbuz ve Fir'avn'ın tebaasından olan Kıbtîler meşrebindeyiz ve nefs-i Fir'avn'ın esîriyiz, o nehir Kıbtîler'in önünde kan olduğu gibi, o lutf-ı ilâhî Nîl'i olan insân-ı kâmil de, bizim önümüzde, kan gibi olur; ve biz ondan müteneffir oluruz."

خون همی گوید من آمم هتین مریز یوسفم گرگ از توام ای پرستیز

3771. *Kan diyor ki: "Ben suyum, sakın dökme! Ey inâdı çok, ben Yûsuf'um, senden kurdum!"*

Senin kan gibi iğrenç gördüğün insân-ı kâmil diyor ki: "Ben rûha letâfet veren suyum, sakın dökme ve reddetme; ey saâdetten yüz çevirmekde inâdı çok olan kimse, ben Yûsuf (a.s.) gibi sâhib-i cemâlim, senin görüşünden dolayı kurt olmuşumdur ve senin bana zıd olman beni kurt gösterir."

تو نمی بینی که یار برد بار چونکه با او ضد شدی گردد چو مار

3772. *"Sen görmez misin ki, halîm olan dost, onunla zıd olduğun vakit, yılan gibi olur."*

"Görmez misin ki, sana karşı her bir muâmelesinde halîm olan bir dostuna, herhangi bir sebebdan dolayı darılıp buğz ettiğin vakit, nazarında onun dostluğu ve hilmiyyeti zâil olur ve sana sokucu bir yılan gibi görünmeğe başlar."

لحم او و شحم او دیگر نشد او چنان بد جز که از منظر نشد

3773. *"Onun eti ve yağı başka olmadı; o öyle fenâ, manzarın gayrinden olmadı."*

"Evvelce dost olup, aranızda zıddiyet vukû'undan sonra, sana yılan gibi görünen o halîm dostun eti ve yağı değişip, başka türlü olmadı; onun vücûdu ve cismi yine evvelki vücûd ve cisimdir, onun öyle fenâ olması görüşün gayrinden olmadı; belki senin nokta-i nazarından öyle fenâ oldu." Evvelce severdin, ayıplannı görmez idin; sonra bir sebeble sevgin zâil oldu, aybını görmeğe başladın.

عزم کردن وکیل از عشق که رجوع کند بیخارا لا ابالی وار

Aşk cihetinden lâubâlice Buhârâ'ya rücû' eden vekîlin azm etmesi

شمع مریم را بهل افروخته که بخارا میرود آن سوخته

3774. *Meryem şem'ini parlamış olarak bırak, zîrâ o yanmış Buhârâ'ya gidiyor.*

Hız. Meryem kıssası şem'ini söndürmeyip, parlak olarak bırak ve Sadr-ı Cihân kıssasına rücû' et; zîrâ Sadr-ı Cihân'ın aşkıyla yanmış ve tutuşmuş olan vekîli Buhârâ'ya gidiyor.

سخت بی صبر و در آتشدان تیز رو سوی صدر جهان می کن گریز

3775. *Pek sabırsız ve keskin ateşlik içinde olarak, Sadr-ı Cihân tarafına teveccüh et, kaç!*

Bu iki beyt-i şerif cenâb-ı Pîr efendimiz tarafından nefs-i nefislerine hitâben vâki' olmuştur ve bu beytin birinci mısra'ı, birinci beytin ikinci mısra'ına merbûl bulunmuştur. Ya'ni "Hz. Meryem kıssasını parlattın, o kıssayı böyle şu'lenlenmiş bir halde bırak; zîrâ o yanmış olan Sadr-ı Cihân'ın vekîli pek sabırsız ve keskin ateşlik içinde olarak Buhârâ'ya gidiyor. Binâenaleyh kıssa-i Meryem'i bırak da, Sadr-ı Cihân kıssası tarafına teveccüh et; o kıssadan, bu kıssaya kaç!" demek olur.

این بخارا منبع دانش بود پس بخارا بیست هر کانش بود

3776. *Bu Buhârâ ilim menbâ olur, binâenaleyh her kim ki o onun ola, Buhârâ'ya mensûbdur.*

"Buhârâ", buhâr'dan müştakdır ve "buhâr", Mugân lûgatinde "mecmau'l-ulûm" ma'nâsındır. Ve *Ferheng-i Cihangîrî* ve *Reşîdî*'de ilim ma'nâsındır. Ve *Burhân*'da dahi, "çok ilim" ma'nâsında gösterilmiş ve Buhârâ şehrinde ulemâ ve fuzalâ çok olduğu için, "buhâr"dan müştak olarak bu isim ile mevsûm olduğu beyân olunmuştur. Bu beyt-i şerîfde bu ma'nâya işâretle buyrulur ki: "Sadr-ı Cihân'ın bulunduğu ve onun vekîlinin teveccüh ettiği Buhâra ilim

menbaidır. Her kim ki o ilim ile muttasıf ola, o kimse Buhârâ'ya mensûbdur." "Buhârâ"dan murâd, ulûm-ı ledüniyye ve maârif-i rabbâniyyeyi ihrâz merte-besidir. O Buhârâ'nın şâhi ve bu mertebenin serefrâzı insân-ı kâmilidir; ve "ve-kîl"den murâd sâhib-i hulûs olan müriddir. Nitekim âtide izâh buyurulur.

تا بخواری در بخارا ننگری

پیش شیخی در بخارا اندری

3777. *Bir şeyhin önünde, Buhârâ içindesin, sakın Buhârâ'ya hakâretle bak-mıyasın.*

"Ulûm-ı ledüniyye ve maârif-i rabbâniyye sâhibi olan bir şeyhin önün-de bulunduğun vakit, menba'-ı ulûm olan Buhârâ şehri içindesin, sakın o şeyh-i kâmilin sûret-i beşeriyyesine bakıp da, o menba-ı ulûma hakâretle bakmıyasın." İkinci mısra'daki "tâ", tenbîh içindir.

راه ندهد جزر و مد مشککش

جز بخواری در بخارای دلش

3778. *Onun Buhârâ-yı kalbine, onun müşkil olan cezr ü meddi hârlığın gayri ile yol vermez.*

"Cezr", denizin suyu geriye çekilmek ve "medd", denizin suyu ileriye doğ-ru yürümek demektir. Burada "cezr ü med"den murâd, Kâbız ve Bâsıt isim-lerinin iktizââtıdır ve bu iki iktizââta "müşkil" buyurulması, ne gibi esbâb tahtında vâki' olduğu meçhûl olmasındandır; zîrâ mürîd, insân-ı kâmilin kal-bine ne gibi bir fiil ile girilmesi kâbil olduğunu ve ne gibi bir fiil ile merdûd ol-mak tehlikesi bulunduğunu bilemez; binâenaleyh menba'-ı ma'rîfet olan o kâmilin kalbine girmek için ancak huzûrunda zelîl ve hakîr olmak icâb eder, belki onun huzûrunda ihtiyâr olunan bu zillet ve hakâret, o kâmilin kalb-i şe-rîfine girmek için bir vesîle olur.

وای آنکس را که یُردی رَفْسَهُ

ای خنک آنرا که دَلَّتْ نَفْسَهُ

3779. *Ey saâdet o kimseye ki, onun nefsi zelîl ola; ve ey o kimseye ki, onun tepmesi helâk ede.*

"Ey saâdet o kimseye ki, böyle bir insân-ı kâmilin huzûrunda kendini ha-kîr gördü ve nefsi zelîl oldu; zîrâ bu zillet sebab-i merhamet ve kabûl olur. Vay o kimsenin hâline ki o kimseyi insân-ı kâmilin vurduğu tepme helâk ede!" "Refs", ayak ile vurulan tepme ma'nâsındır; ve bu redd tepmesi, onun huzûrunda gurûr ile o kâmilî hiçe saymak sebebiyle vâki' olur. Vay böyle merdûd bir kimsenin hâline!

فرقت صدر جهان در جان او پاره پاره کرده بود ارکان او

3780. *Onun canında olan Sadr-ı Cihân'ın firkati, onun erkânını pâre pâre etmiş idi.*
[3795]

"Erkân"dan murâd, erkân-ı erbaadır ki, cisim onlardan mürekkebdir; ve onlar su, hava, toprak ve ateştir. İslâh-ı fen üzere mâyi', gaz ve sulb ve harâret-i gariziyyedir. Ya'ni "Vekîlin canında olan ma'sûkunun firkati, onun bu zıkr olunan erkânını parçalamış ve hasta etmiş idi."

گفت بر خیزم همان جا و اروم کافر ار گشتم دگر ره بگروم

3781. *Dedi: "Kalkayım, yine oraya gideyim, eğer kâfir oldum ise, tekrâr mü'min olayım."*

Vekîl kendi kendine dedi ki: "Kalkıp yine Buhârâ'ya gideyim, eğer onun lut-funa ve ni'metine küfrân ettim ise, tekrâr tecdid-i îmân edip mü'min olayım."

وا روم آنجا یفتم پیش او پیش آن صدر نکو اندیش او

3782. *"Yine oraya gideyim, onun önüne, onun iyi düşüncü olan o sadrının önüne düşeyim."*

"Sadır"dan murâd, sîne ve kalbdır. Ya'ni "Onun iyi fikirli olan o kalbinin ve sînesinin önüne düşeyim," demek olur.

گویم افکندم بیشت جان خویش زنده کن یاسر بیر مارا چو میش

3783. *Diyeyim ki: "Senin önüne canımı bıraktım, ya dirilt, ya koyun gibi bizim başımızı kes!"*

کشته و مرده بیشت ای قمر به که شاه زندگان جای دگر

3784. *"Ey ay, senin önünde öldürülmüş ve ölmüş olmak, başka yerde dirilerin şahı olmaktan iyidir."*

"Ey bu vücûd-ı izâfî gecesinin ayı, senin önünde bu mecâzî varlığım izâle edilmiş olmak, başka yerlerde bu mecâzî varlık, dirilik ashâbının üzerinde hâkim ve mutasarrıf olmaktan iyidir."

آزمودم من هزاران بار پیش بی تو شیرین می نیستم عیش خویش

3785. *"Ben binlerce kereden ziyâde tecrübe ettim, sensiz yaşayışımı tatlı görmüyorum."*

عَنْ لِي يَا مُنْتَبِي لَحْنِ النُّشُورِ اُبْرُكِي يَا نَاقِي تَمِ السُّرُورِ

3786. "Ey benim maksûdum, benim için lahn-i nüşûru tegannî et! Ey benim nâkam çok, sürûr tamâm oldu!"

Sadr-ı Cihân'ın âşıkı olan vekîli, Buhârâ'ya gitmek karâr-ı kat'isini verdikten sonra, kendi kendine hitâb edip dedi ki: "Ben kabir-i firâk içinde sıkılmış kalmış idim; ey benim maksûdum ve murâdım, artık benim için nüşûr ve yayılmak nağmesini tegannî et! Ey cismim devesi, sen ma'sûkdan havfen firâr etmiş ve harekete gelmiş idin; artık şimdi çok! Buhârâ'ya avdet karârım ile sürûrum tamâm oldu."

اِبْلَعِي يَا اَرْضُ دَمْعِي قَدْ كَفَى اِشْرَبِي يَا نَفْسُ وِرْدًا قَدْ صَفَا

3787. "Ey arz, benim göz yaşımı yut; muhakkak elverdi; ey nefsim sulanacak yerden iç, muhakkak duru oldu."

"Ey arz-ı cism, artık benim göz yaşımı yut, muhakkak ağlamak elverdi ve artık şehir-i ma'sûka müteveccih oldum; ey susamış olan nefsim, su içilecek mahal safvet hâsıl etti ve bulanıklık dürlüldü." Ya'ni ey ma'sûkun mülâkâtına susayan nefsim, şehir-i ma'sûk evvelce bulanık görünürdü; şimdi nazarımda safvet hâsıl etti ve duruldu. "Vird", pınar başı ve nehir kenarı gibi insanların ve hayvanların su içecek mahalli demektir.

عُدَّتْ يَا عَيْدِي الْبَيَّاتُ مَرَحًا نَعَمْ مَا رَوْحَتِ يَا رِيحَ الْعَبَا

3788. "Ey benim bayramım, bize avdet ettin, merhabâ! Ey sabah rüzgârı ne güzel terovih ettin!"

"Ey ma'sûk ile mülâkât etmek bayramı, bize avdet ettin merhabâ! Ey sabah rüzgârı gibi latîf esen fikr-i murâd, ne güzel esdin ve ma'sûkun güzel kusunu getirdin!"

گفت ای یاران روان گشتم و داع سوی آن صیبری که میرست و مطاع

3789. Dedi: "Ey dostlar, emîr ve mutâ' olan o Sadr tarafına revân oldum, elvedâ!"

Sadr-ı Cihân, âşıkı bulunduğu mahaldeki dostlarına hitâben dedi: "Ey dostlarım, zâhir ve bâtının emîri ve fermânına itâat olunmuş olan o Sadr-ı Cihân tarafına gidici oldum, sizlere vedâ' olsun!"

دم بدم در سوز بریان می شوم هر چه بادا باد آنجا می روم

3790. "Dembedem harâret içinde biryân oluyorum; her ne olursa olsun o tara-
[3805] fa gidiyorum."

گرچه دل چون سنگ خارا می کند جان من عزم بخارا می کند

3791. "Her ne kadar gönlü mermer taşı gibi yapar ise de, benim canım Bu-
hârâ'ya azm ediyor."

"Ma'sûkum her ne kadar gönlünü bana karşı mermer taşı gibi katı yapar ve bana itâb ederse de, bunları düşünecek hâlim yoktur; benim canım Buhârâ'ya azm ediyor ve's-selâm!"

مسکن یارست و شهر شاه من پیش عاشق این بود حب الوطن

3792. "Yârimin meskeni ve şâhumın şehridir, âşıkın indinde hubb-i vatan bu olur."

"Zîrâ Buhârâ yârimin meskenidir ve şâhumın şehridir. İşte âşıkın indinde vatan muhabbeti demek, bu ma'nâyadır." Ya'ni ilm-i ledûn şehri, insân-ı kâmil makarî ve âlem-i bâtın sultanının şehridir ve benim vücûdum da o şehrin ve o şehir sultanının âşığıdır. İşte حب الوطن من الايمان ya'ni "Vatan muhabbeti, imândandır" hadîs-i şerifinin ma'nâsı âşıkın indinde budur.

پرسیدن معشوقی از عاشق غریب خود که از شهرها کدام شهر خوشتر یافتی

و انبوه تر و محتشم تر و پر نعمت تر و دلگشا تر و جواب عاشق

Bir ma'sûkun garîb olan kendi âşıkından, "Şehirlerden hangi şehir daha latîf ve daha kalabalık ve muhteşem ve daha çok ni'metli ve daha gönül açıcı buldun?" diye sorması ve âşıkın cevâbı

گفت معشوقی بعاشق کای فتی تو بغربت دیده بس شهرها

3793. "Bir ma'sûk, âşıkına dedi ki: "Ey delikanlı, sen gurbette çok şehirler görmüşsün!"

پس کدامین شهر ز آنها خوشترست گفت آن شهری که در وی دلبرست

3794. "İmdi onlardan hangi şehir daha latîfdir?" Dedî: "O bir şehir ki, on-
da dilber vardır!"

"O gördüğün şehirlerden hangisi daha hoş ve latîfdir?" Âşık ma'sûkuna cevâben dedi: "İçinde dilberim ve ma'sûkum olan şehir, gezdiğim şehirlerin hepsinden daha latîfdir."

هر کجا باشد شه ما را بساط هست صحرا گر بود سم الحیاط

3795. Bizim şâhımızın bisâtı her nerede olursa, eğer iğne deliği de olsa, sahrâdır.

"Bisât", yaygı ve döşeme demektir. "Semm", dar delik; "hıyât", iğne; "semmü'l-hıyât", iğne deliği ma'nâsındır. Ya'nî "Her nerede bizim ma'sûkumuzun ve gönümüzün şâhının yaygısı olursa, orası iğne deliği kadar dar ol-
sa bile, bizim için sahrâ kadar geniş ve ferahtır."

هر کجا که یوسفی باشد چو ماه . جنتست ار چه که باشد قمر چاه

3796. Her nerede ay gibi bir Yûsuf ola, her ne kadar ki kuyu dibi olsa da cen-
nettir.

منع کردن دوستان او را از رجوع کردن به بخارا و تهدید

کردن و لا ابالی وار گفتن او

Dostların onu Buhârâ'ya rücû'dan men' etmesi ve
tehdîd etmesi ve onun lâubâlîce söylemesi

گفت او را ناصحی ای بی خبر عاقبت اندیش اگر داری نظر

3797. Ona bir nasihatçı dedi ki: "Ey bi-haber, eğer nazarın varsa, âkıbeti düşün!"

در نگر پس را بعقل و پیش را همچو پروانه مسوزان خویش را

3798. "Akıl ile geriye ve ileriye bak, pervâne gibi kendini yakma!"

لایق زنجیر و زندانخانه

چون بخارا می روی دیوانه

3799. "Eğer Buhârâ'ya gidersen delisin; zincirin ve zindan-hânenin lâıykısın!"

"Çûn", istifhâm için olduğuna göre, böyle de tercüme edilebilir: "Buhârâ'ya nasıl gidiyorsun? Dîvâne misin, zincirin ve zindan-hânenin lâıyık mısın?"

او همی جوید ترا بایست چشم

او ز تو آهن همی خاید ز خشم

3800. "O senden dolayı öfkesinden demiri çiğnemekte, o seni yirmi göz ile ara-maktadır."

"Âhen hâiden ez hışm", şiddet-i gazabdan kinâyedir. Ya'nı "Sen Sadr-ı Cihân'ın aşkıyla Buhârâ'ya gidiyorsun; fakat Sadr-ı Cihân senin hakkında son derece öfkeli, o senin bir taraftan zuhûruna pek ziyâde muntazırdır."

او سگ قحطست و تو انبان آرد

می کند او تیز از بهر تو کارد

3801. "O senin için bıçağı keskin ediyor; o kutluk köpeğidir ve sen un dağarcığı."

"O Sadr-ı Cihân seni öldürmek için bıçağını biliyor; kutluk vaktinde bir köpek, açlıktan un dağarcığına nasıl saldırır ise, o da sana öyle saldıracaktır."

سوی زندان می روی چونت فتاد

چون رهیدی و خدایت راه داد

3802. "Vaktâki kurtuldun ve Hudâ sana yol verdi, zindan tarafına gidiyorsun, sana ne vâki' oldu?"

"Buhârâ'ya gittiğin vakit, farz et ki Sadr-ı Cihân'ın elinden kurtuldun ve Hudâ sana ölümden yol verdi. Muhakkak zindan tarafına gidiyorsun; sana ne vâki' oldu ki, bunları düşünemiyorsun?"

عقل بایستی که زیشان گم زدی

بر تو گر ده گون موکل آمدی

3803. "Eğer senin üzerine on türlü müvekkel gele idi, akıl gerek idi ki, onlardan gâib ola idin."

"Eğer Sadr-ı Cihân'dan senin üzerine da'vet için türlü türlü me'mûrlar gele idi, muktezâ-yı akla göre lâzım idi ki, sen onlardan kaçıp gizlene idin."

از چه بسته گشت بر تو پیش و پس

چون موکل نیست بر تو هیچ کس

3804. "Mâdâmkî senin üzerine hiçbir kimse müvekkel değildir, neden dolayı senin üzerine ön ve ard bağlanmış oldu?"

"Mâdemki o taraftan seni arayan ve soran yoktur, neden dolayı önünü ve arkasını hesâb etmiyerek, kendi ayağıyla mahall-i felâkete gidiyorsun?"

عشق پنهان کرده بود او را اسیر آن موکل را نمی دید آن نذیر

3805. *Gizli aşk onu esîr etmiş idi; o nezîr, o müvekkeli görmüyordu idi.*

Bu beyt-i latîf cenâb-ı Pîr efendimiz tarafındandır; buyururlar ki: "O vekîli korkutucu olan nâsih, onu esîr eden kalbindeki gizli aşkı bilmiyor ve onu Buhârâ'ya da'vet eden o aşk me'mûrunu ve müvekkelini görmüyordu idi."

هر موکل را موکل مخفیست ورنه او در بند سگ طبعی ز چیست

3806. *Her müvekkel için müvekkel muhtefîdir; ve yoksa o neden köpek tabîatlılık kaydındadır?*

Zâhirde insanlara musallat olan her bir müvekkel için dahi, gizli bir müvekkel vardır ki, o müvekkel, o musallat olan kimseyi bâtınından o tasalluta sevkeder. Eğer ona böyle bir müvekkel olmasa, o musallat neden dolayı köpek tabîat ve meşrebini iktisâb edip halkı incitmek ve zarara sokmak kaydında olurdu? "Müvekkel-i hafî"den murâd kazâ ve kader-i ilâhîdir ki, bu kazâ ve kader, o kimsenin hakikatının ve ayn-ı sâbitesinin iktizâsıdır.

خشم شاه عشق بر جاناش نشست بر عوانی و سیه رویش بست

3807. *Aşk şâhının hışmı, onun canı üzerine oturdu; onu avvanlık ve kara yüz-lülük üzerine bağladı.*

"Şâh-ı aşk"dan murâd, Zât-ı Hak'dır ve "hışm"dan murâd, celâlet-i Hak'dır. "Avvân", feth-i teşdîd ile, zâbita me'mûru demektir. "Siyeh-rûyluk"dan murâd zulmettir. "Avvân"ın teşdîdsiz telaffuzu zarûret-i şiir içindir.

Ya'nî, Zât-ı Hakk'ın celâli ve azameti o müvekkelin ayn-ı sâbitesinin iktizâsına binâen onun canı üzerine oturdu; onu zâbita me'murluğu ve zulm etmek fiili üzerine bağladı ve kazâ-yı ilâhî onun üzerine müvekkel ve o da halk üzerine müvekkel oldu ve o müvekkel de bu filinin âşığı oldu.

میزند او را که هین او را بزَن زان عوانان نهان افغان من

3808. *"Âgâh ol, ona vur!" diye, ona vurur. Benim efgânım gizli avvânlardandır.*

Bâtındaki müvekkel, halk üzerine musallat olan o müvekkel üzerine: "Ne duruyorsun vur!" diye bâtınından vurmağa başlar. O da bâtınından gelen o darbeler üzerine, musallat olduğu kimseye vurmağa başlar.

Ma'lûm olsun ki, herkes kendi hakîkatinin isti'dâdı ne ise, bu âlem-i sû-
rette o isti'dâdına yakışacak işler yapar; ve onun bu isti'dâdının iktizâsına
rehberlik eden gizli müvekkeller vardır; onlar da cin ve melâikedir. Cin şer ile
ve melâike hayır ile ilkaatda bulunur. İsti'dâdı şekâveti ihtiyâr edenler şer ta-
rafına ve saâdeti ihtiyâr edenler de hayır tarafına meyl ederler ve filleri de
ona göre olur. Ve bu gizli müvekkellere şu hadîs-i şerîfde de işâret buyrulur:
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا هَذِهِ السُّبُلَ الَّتِي هِيَ مِنَ الدُّنْيَا نَجْوَا وَاللَّهُ يَتَّبِعُ الَّذِينَ يَحِبُّونَ الدُّنْيَا وَالْغِيَا فِيهَا كَثِيرٌ مِّنَ أَهْلِهَا وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّقُوا اللَّهَ يَوْمَ تُرْجَعُونَ إِلَيْهِ يُعْطِيهِمْ أَجْرَهُمُ كُلِّهِمْ فَمَنْ أَسْفَها فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ Ya'ni "Sizden hiçbir kimse
yoktur ki, cinden bir karîn ve melâikeden bir karîn olmasın!" İkinci mısra'da
bu gizli müvekkellere işâret buyrulur.

هر که بینی در زیبانی می رود گرچه تنها با عوانی می رود

3809. Her kimi ki, bir ziyanda gider görürsün, her ne kadar yalnız ise de, bir
avvanla gider.

Bu hayât-ı dünyeviyyede her kimi, halka muzır ef'âl ile gider bir halde gö-
rür isen, o kimse her ne kadar zâhirde bir âmirin taht-ı te'sîrinde olmayıp,
yalnız olsa bile, bil ki bâtında bir avvân ve bir müvekkel ile gider; ve onun
bâtununda bir musallat vardır ki, ona zâhirde bu fiilin icrâsını emr eder.

گر ازو واقف بدی افغان زدی بیش آن سلطان سلطانان شدی

3810. Eğer ondan vâkıf olaydı, efgân vurur idi; o sultanların sultânının huzû-
[3825] runa giderdi.

"O zarar ve ziyân içinde yaşayan kimse, eğer bâtınındaki musallatın vü-
cûdundan haberdâr olaydı, onun zâlimâne olan tasallutundan feryâd ederdi
ve sultanların sultânı olan Hakk'ın huzûruna gidip, bu musallatın def'ini ni-
yâz ederdi." Zîrâ sır-ı kader meçhûldür, câiz ki onun bu zararlı ef'âli ârzî
olup, niyâz ile mündefi' olacağı bir nevi'dendir; onun için bu gibi ahvâlde Hak
Teâlâ'nın dergâh-ı inâyetine mürâaatla yalvarmak lâzımdır.

ریختی بر سر پیش شاه خاک تا امان دیدی ز دیو سهمناک

3811. Şâhın huzûrunda başına toprak dökerdin, tâ ki korkunç şeytandan amân
göre idin.

Eğer bâtınına musallat olan müvekkelin vücûdundan haberdâr olaydın,
huzûr-ı ilâhîde onun tasallutundan mâtem tutup, başına topraklar saçardın
ve: "Yâ Rab, beni musallatın elinden kurtar!" diye yalvar ve netîcede lutf-ı
ilâhî ile o korkunç şeytandan amân görür ve mahfûz olurdun.

میر دیدی خویش را ای کم ز مور ز آن ندیدی آن موکل را تو کور

3812. *Ey karıncadan nâkıs olan, kendini bey gördün, ondan dolayı sen kör, o müvekkeli görmedin.*

Ey acz ve za'fda karıncadan aşağı ve nâkıs olan me'mûr efendi, sen kendini halk üzerinde bey ve hâkim gördün, ondan dolayı ma'nevî gözün kör oldu; o bâtunî olan müvekkeli görmedin ve senin üzerindeki tasarrufunu ve hâkimliğini anlayamadın.

غرّه گشتی زین دروغین پرو بال پرو بالی کو کشد سوی وبال

3813. *Bu yalancı kanaddan mağrûr oldun; bir kanad ki, o vebâl tarafına çeker.*

Bu yalancı ve iğreti kanaddan ibâret olan dünyânın devletine ve mansıbına mağrûr oldun; o aldandığın kanad, öyle bir kanaddir ki seni vebâl ve yük altına çeker.

پر سبک دارد ره بالا کند چون گل آلو شد گرانیها کند

3814. *Kanad hafîşliğe mâlik olursa, yolu yukarı eder; çamura bulaşıcı olursa, ağırlıklar yapar.*

Dünyânın devleti ve mansıbı gerçi âriyet bir kanaddir; fakat bu kanad ruhun sıfâtı icâbâtından olan hüsn-i ahlâk ve adâlet dâiresinde kullanılırsa, hifete mâlik olup, insanı âlem-i bâlâya uçurur; ve eğer sıfât-ı nefsâniyye icâbâtından olan sû'-i ahlâk ve zulüm dâiresinde kullanılırsa, insanı âlem-i süffide mahbûs bir halde bırakır.

از سر عشق لا ابالی گفتن عاشق بخاری ناصح و عاذل را

Buhârâ'ya menşûb olan âşıkın, nasihatçıye ve levm ediciye aşk cihetinden lâubâlî söylemesi

گفت ای ناصح خمش کن چند چند پند کم ده زآنکه بس سختست بند

3815. *Dedi: "Ey nâsih ne kadar ne kadar! Sus, nasihati az ver, bağ pek sıkıdır!"*

Sadr-ı Cihân'ın âşığı, nasihat veren dostı dedi: "Ey nâsih, senin bu nâsihatın daha ne kadar zaman devâm edecek, artık sus, nasihatı az ver; zîrâ ki beni bağlayan aşk, pek sıkı bir bağdır!"

سخت تر شد بند من از پند تو عشق را شناخت دانشمند تو

3816. "Senin nasihatinden, benim bağım pek sıkı oldu; senin âlimin aşkı tanımadı."

"Dânişmend", âlim ma'nâsına olup, nâsihin akli murâd buyurulur. "Ey nâsih, senin bana verdiğin nasihatlerden, benim bağım olan aşk daha ziyâde şiddet kesb etti; sen zannettin ki, âşığı muhâkemât-ı akliyye ile kandırmak mümkündür, heyhât! Senin âlimin olan aklın aşkı tanımamış ve ahvâl-i aşka yabancı kalmıştır."

آن طرف که عشق می افزود درد بو حنیفه و شافعی درسی نکرد

3817. "O tarafta ki aşk derdi ziyâde etti, Ebû Hanîfe ve Şâfiî bir ders etmedi."

O tarafta ki aşk, derd-i derûnu ziyâde etti, ders vermekle ve nasihat etmekle izâle etmek mümkün değildir. Zîrâ aşk, cezebât-ı ilâhiyyeden bir cezbedir ve derd, kalbde aşktan neş'et eden bir hâldir; binâenaleyh ahvâl-i aşk, tavr-ı akl hâricindedir; bunun böyle olduğunu bildikleri için, akılları derece-i kemâlde olan İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe ve İmâm-ı Şâfiî ve İmâm-ı Ahmed Hanbel ve İmâm-ı Mâlik hazarâtı aslâ aşktan ders vermediler. Cenâb-ı Pîr efendimiz Dîvân-ı Kebîr'lerinde bu ma'nâyâ dâir olan âtîdeki ebyâtı beyân buyurmuşlardır:

بو العجب مصحفیست مصحف عشق چار مذهب درو یک آیت نیست

عشق را بو حنیفه درس نگفت حنبلی را درو روایت نیست

مالک از کان عشق بی خبرست شافعی را درو درایت نیست

"Aşk mushafî, çok acib bir mushaf'dır. Dört mezhebden onun hakkında bir âyet yoktur. Aşk için Ebû Hanîfe ders söylemedi. Hanbelî için onun hakkında rivâyet yoktur. İmâm-ı Mâlik aşkın kânından bi-haberdîr; İmâm-ı Şâfiî için onun hakkında dirâyet yoktur."

Zîrâ bu mezheb imamları, akıl ve temkîn dâiresinde müctehid-i dîn idiler ve meşreplerinde aşk-ı ilâhiye mağlûbiyet hâli vâki' olmadı. Bu sebeble aşkdan ders vermek ve ondan bahs etmek vazifeleri hâricinde idi.

تشنه زارم بخون خویشتم

تو ممکن تهدید از کشتن که من

3818. "Sen öldürmekten tehdîd etme ki, ben kendi kanıma çok susamışım."

"Zâr" kelimesinin müteaddid ma'nâsı vardır, burada "çokluk" ma'nâsına olup, teşnenin sıfatıdır. Çok susamışım demek olur. Ya'ni "Ey nâsih beni öldürmekten korkutma, zîrâ ben ölümün âşkıyım."

مردن عشاق خود يك نوع نیست

عاشقانرا هر زمانی مردنیست

3819. "Âşıklar için her bir zaman ölmeklik vardır; âşıkların ölmesi ise bir nevi' değildir."

"Hakk'a vâsıl olmak isteyen âşıklar için her zamanda nefsin türlü türlü ölümleri vardır. Ve onların ölümleri bir nevi' değildir."

Ma'lûm olsun ki, "ölüm" ehl-i Hak istilâhında "nefsin hevâsını kam' etmek"tir. İmdi nefsin hevâsından ölen kimse, onun hidâyete vâsıl olmasıyla diri olur. Ve ehl-i Hakk'a göre türlü türlü ölümler vardır, onlar: "Mevt-i ahmer, mevt-i ebyaz, mevt-i ahzar, mevt-i esved"dir. "Mevt-i ahmer" ya'ni kızıl ölüm, nefsin arzûlanna muhâlefettir. "Mevt-i ebyaz" ya'ni beyaz ölüm, açlıktır; zîrâ açlık, bâtını nûrlandırır ve kalbin yüzünü beyazlatır. "Mevt-i ahzar" ya'ni yeşil ölüm, eski püskü ve yamalı elbiseler giymektir ki, onun hiç kıymeti olmaz. Ve bu kanâat ile onun âlem-i ma'nâdâki yaşayışı yeşillenir. "Mevt-i esved" ya'ni kara ölüm, bu da halkın ezâsına ve cefâsına tahammûldür; ve bu hâl "fenâ fillâh"da olur; çünkü sâlik, o ezâyı Hak'dan müşâhede eder ve o sâlik, ef'âl-i mahlûkâtı, kendi mahbûbunun fiilinde fânî görür. Ve bu dört ölüm esâsâtandır, bunların zımında cüz'iyât nev'inden pek çok ölümler daha vardır ki, ta'dâda gelmez zevkî şeylerdir.

وآن دو صد را می کند هر دم فنا

او دو صد جان دارد از جان هدی

3820. O hüdâ canından yüz can tutar ve o iki yüzü her dem fedâ eder.

[3835]

"O sâlik Hakk'ın hidâyetine ve inâyetine muzâf olan candan birçok canlara mâliktir; ve onların hepsini de Hak yolunda fedâ eder." Burada "cân-ı hüdâ"dan maksad rûhânî sıfatlardır. Sâlik hüdâ-yı nefsânîsinden ölünce ve nefsânî sıfatlarını terk edince ve bu sıfatların her birine mukâbil rûhânî sıfatlar kâim olur ki, bu sıfatlar hidâyete ve inâyete mensûb olan canlardır. Sâlik-i âşık, bu sıfatlara da iltifât etmeyip, hepsini Hakk'ın yolunda fedâ ve kendini kâmilten Hak muvâcehesinde yok eder ve bu mertebede sâlikin zararında ikilik ve şirk-i hafî kalkar.

از نبی خوان عَشْرَةَ امثالها

هر یکی جانرا ستاند ده بها

3821. Her bir cana on bahâ alır; Kur'an'dan "Aşreti emsâlihâ"yı oku!

"Âşık fedâ ettiği bu canlardan her birine mukâbil, Hak'dan on bahâ alır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de عَشْرَةَ امثالها مِنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ امثالها (En'am, 6/160) ya'ni "Kim ki hasene ile geldi ise, onun için onun on misli vardır" buyrulur." İbâre-i kur'âniyye "Aşru emsâlihâ" olduğu halde, beyt-i şerîfde "aşreti emsâlihâ" buyrulması, zarûret-i vezn içindir ve bu ibâre-i kur'âniyyeyi tahrîf değildi; âyet-i kerîmeye işâreten vâki' olan bir beyândır.

گر بریزد خون من آن دوست رو پای کوبان جان بر افشام برو

3822. "Eğer o dost yüzlü benim kanımı dökerse, raks edici olarak onun üzerine can saçarım."

"Eğer benim mahbûbım, beni öldürürse, oynaya oynaya ona canımı fe-dâ ederim."

آزمودم مرگ من در زند گيست چون رهم زين زندگي پاياند گيست

3823. "Tecrübe ettim, benim ölümüm diriliktendir; vaktâki bu dirilikten kurtulu-rum, dâimlik vardır."

"Ben tecrübe ettim, benim bu fânî hayât ile yaşamaklığım benim için ma'nevî bir ölümdür. Vaktâki bu fânî ve âriyet olan dirilikten kurtulurum, on-dan sonra hayât-ı dâimî vardır." Nitekim âyet-i kerîmede وَ إِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهِیَ و الْحَيَوانُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ (Ankebût, 29/64) ya'ni "Eğer bilseler, dâr-i âhîret için ha-yât vardır" buyrulur.

اَقْتُلُونِي اَقْتُلُونِي يَا ثِقَاتٍ اِنْ فِي قَتْلِي حَيَاتًا فِي حَيَاتٍ

3824. "Ey sikât, beni öldürün, beni öldürün; muhakkak benim katlimde hayât içinde hayât vardır."

"Ey mu'temed olan dostlar, beni öldürün, beni öldürün; muhakkak benim bu fânî hayâtımın izâlesinde hayât içinde hayât vardır; ya'ni hakîkatte ölüm yoktur, yeni bir hayâta doğum vardır."

يَا مُنِيرَ الْخَلْدِ يَا رُوحَ الْبَقَا اجْتَذِبْ رُوحِي وَجِدْ لِي بِاللِّقَا

3825. "Ey yüz nûrlandırıcı, ey bekânın rûhu, benim rûhumu çek ve bana mü-lâkât ile cömerlilik et!"

"Ey kalbin yüzüne nûr veren ma'sûk-ı hakîkî, ey bekânın rûhu ve hakîkati; benim rûhumu eltaf-ı latîf olan zâtuna çek ve bana likâ-i zât-ı pâkin ile cömertlik et!" Tâ ki bu gayriyyet libâsından soyunmuş olayım. Benim deryâyı zâtının bir dalgası olan varlığım, o deryâda mahv olsun ve ikilik nisbeti kalmasın.

لَوْ يَشَاءُ يَمْشِي عَلَى عَيْنِي مَشًا

لِي حَبِيبٌ حَبُّهُ يَشْوِي الْحَشَا

3826. "Benim bir habîbim vardır ki, onun muhabbeti, benim kalbimi biryân eder; eğer dilerse yürür, benim gözümün üzerinde yürür."

"Yeşvî", ikinci bâbdan fil-i muzâri: "şevâ, yeşvî, şeyyen" sûretinde tasrif olunur. "El-haşâ", nefes tutulmak ve nâhiye ve kalb ve insanın karnındaki âlât ma'nâlannadır, burada kalb demektir. Ya'ni "Benim bir mahbûbum vardır ki, onun muhabbeti benim kalbimi yakıp kebâb etti; o mahbûbum eğer dilerse yürür, benim gözümün üzerinde yürür. Ya'ni benim benliğimle olan görüşü izâle edip, gözümün üzerinde yürür ve kendi görür." Hüseyn ibn Mansûr Hallâc (k.s.) hazretleri dahi bu ma'nâda şöyle buyururlar. Beyit:

حاشاك حاشاك من اثبات العين

أنت ام انا هذا العين في العين

"Aynında olan bu ayn sen misin, ben miyim? İkilik isbâtından hem seni, hem beni tenzîh ederim."

پارسی گو گرچه تازی خوشترست عشق را خود صد زبانی دیگرست

3827. Her ne kadar Arabî daha latîf ise de Fârisî söyle, muhakkak aşkın yüz başka dili vardır.

Cenâb-ı Fîr efendimiz zât-ı şerîflerine hitâben buyururlar ki: "Ey Mevlânâ, Arabça söylemeye başladın, gerçi Arabça daha latîf ise de, bu Mesnevî-i Şerîf'i bu zamanda halkın isti'mâl ettikleri lisân-ı Fârisî ile söyle ki, istifâde umumî olsun."

Arabî'nin rûchânına defîl şu hadîs-i şerîfdir: *أحبوا العرب لثلاثة لاني عربي والقرآن عربي وكلام اهل الجنة عربي* و Ya'ni "Üç şeyden dolayı Arab'ı seviniz; zîrâ ben Arabiyim ve Kur'ân Arabî'dir ve ehl-i cennetin kelâmı Arabî'dir." Ve halkın anlıyacağı lisân ile söylemenin faydalı olduğunun delîli dahi *وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَّسُولٍ إِلَّا بِلِسَانٍ قَوْمِهِ* (İbrâhîm, 14/4) ya'ni "Biz resûlû ancak kavminin lîsânıyla gönderdik" âyet-i kerîmesidir. Bu böyle olmakla berâber, muhakkak aşkın birçok başka türlü dil-

leri vardır; âşık kendinden geçtiği vakit önünü ardını hesâb edemez bir hâle gelir ve nasıl gelirse öyle söyler.

بوی آن دلبر چو پیران میشود آن زبانها جمله حیران میشود

3828. *Vaktâki o dilberin kokusu uçucu olur, o diller hep hayrân olur.*

Vaktâki ma'sûk-ı hakîki olan Hakk'ın tecellisi vâki' olur من عرف الله كل لسانه ya'ni "Allah'ı ârif olan kimsenin lisânı yorulur" hadîs-i şerifi mûcibince, o kimsenin lisânı kemâl-i hayretinden dolayı hareket etmez olur ve o dillerin hiçbirisi maksadı anlatamaz.

بس کنم دلبر در آمد در خطاب گوش شو الله اعلم بالصواب

3829. *İktifâ ediyorum, dilber hitâba geldi, kulak ol! Allah doğruyu en çok bilicidir.*

Ben bekâ mertebesinde olan benliğim ile söylediğim sözü kâfi görüyorum; zîrâ dilber-i hakîki benim benliğimden hitâba başladı ve ben bekâ mertebesinden fenâya rücû' ettim; binâenaleyh kulak ol da, iyi dinle! Allah Teâlâ doğruyu en çok bilicidir.

چونکه عاشق توبه کرد اکنون بترس کو چو عیاران کند بردار درس

3830. *Mâdemki âşık rücû' etti, şimdi kork ki, o ayyârlar gibi dâr üzerinde ders eder.* [3845]

"Mâdemki âşık mertebe-i isneyniyetten vahdete rücû' etti ve bekâ mertebesindeki enâniyyet-i beşerîyesinden, enâniyyet-i Hak'da fânî oldu, şimdi kork ki, o hırsızlar gibi dârağacı üzerinde halka ders-i ibret verir."

"Ayyâr", kesirü'l-hareke demektir; fakat harâmilere ve hırsızlara da ıtlâk olunur. Bu ikinci mısra'daki ma'nâ ile "ene'l-Hak" dediği için dârağacına asılan Hallâc-ı Mansûr hazretlerinin hâline işâret buyrulur. Ya'ni makâm-ı fenâda bulunanlar, "ene'l-Hak" na'rasını vururlar ve halka bu mertebeden söz söylerler, demek olur.

گرچه این عاشق بخارا می رود نی بدرس و نی باستامی رود

3831. *Ukîâ bu âşık Buhârâ'ya gider, ne ders ile ve ne üstâd ile gider.*

Sadr-ı Cihân'ın âşıkı olan bu vekîl-i umûrun Buhârâ'ya gitmesi, okuduğu ilim dersine veyâhud bir üstâdın ta'limine müstenid değildir; onu oraya sevk eden aşktır; ve aşkın kâidesi yoktur.

عاشقانرا شد مدرس حسن دوست دفتر و درس و سيقشان روی اوست

3832. *Âşıklar için müderris, dostun hüsnü oldu; onların kitâbı ve dersi ve seba-kı onun yüzüdür.*

Âşıklara ders veren ma'sûkun cemâlidir; onların kitâbı ve dersi ve müsâ-baka imtihânı hep ma'sûkun cemâl-i latîfidir.

خامشند و نعره تکرار شان می رود تا عرش و تحت یار شان

3833. *Sâkitdirler ve onların na'ra-i tekrârları, onların yârinin arşına ve tahtı-na kadar gider.*

Hak âşıkları sûrette sâkit bir haldedirler; ve fakat onların bâtunen vâki' olan mükerrer na'raları, yâr-i hakîkinin arşına ve tahtına kadar gider. Taht, arşın tefsîridir ve burada "arş" dan murâd, âlem-i illiyîyindir.

درسشان آشوب و چرخ و زلزله نی زیاداست و باب سلسله

3834. *Onların dersi Ziyâdât ve Silsile'nin bâbı değil, gürültüsü ve dönmek ve harekettir.*

Ziyâdât ilm-i fıkıh hakkında İmâm-ı Muhammed'in mezheb-i Hanefî üzere yazdığı bir kitâbın ismidir. Ve *Silsile* dahi fetvâ kitâblarından birinin ismidir. Ve "âşûb", kavga ve gürültü ve fitne ma'nâsıdır. Ya'ni "Ehl-i aş-kun dersi Ziyâdât ismindeki fıkıh kitâbıyla *Silsile* ismindeki kitâbın bâbı de-ğildir; belki onların dersi galebât-ı aşk ile, hây ve hûy ile gürültü etmek ve dönerek semâ' etmek veyâhud suvê-i muhtelifle ile hareket etmektir." Onun için hâl-i aşktan haberi olmayan ulûm-ı zâhire erbâbı ve hoca efen-diler, ehl-i tarîkin şûfîdeliklerini, okudukları kitâblara ve derslere sığdırma-dıktanndan, inkâr ederler; ve bu husûsda ehl-i gaflet olan cühelânın fikrine iştirâk ederler.

سلسله این قوم جعد مشکبار مسئله دورست لکن دور یار

3835. *Bu kavmin silsilesi ca'd-ı müşkbârdır; devir mes'alesidir, lâkin yârin devridir.*

"Ca'd", kıvrık saç; "müşkbâr", misk yağdıncı ma'nâsında vâsf-ı terkîbî-dir. Kitâb ismi olan *Silsile*'den cenâb-ı Pîr efendimiz, nazar-i aklî sâhibi olan felâsife ve mütetekellimînin istilâhındaki "silsile"ye ve "devr"e intikâl buyurur-lar. Felâsife ve mütetekellimlere göre hulâsaten "silsile" budur ki: Vücûdda sil-

sile yoktur; ya'ni bu bundan ve bu da bundan ve bu dahi bundan ilh... zuhûr etti, demekle bir asl-ı hakîkiye vusûl mümkün olamayacağından, bu silsile bâtıldır. Ve kezâ "devr" dahi, meselâ tavuk yumurtadan ve yumurta tavuktan çıktı hükmü gibi ki, bu hükümden dahi bir asl-ı hakîkiye ve netîceye vusûl mümkün olmamakla, bu da bâtıldır. İmdi cenâb-ı Fîr efendimiz bu "silsile"den tekrâr zincîr ma'nâsına intikâlen buyururlar ki: "Evet âşıkların indinde de bir silsile vardır; fakat onların silsilesi, ma'sûkun misk yağdıncı olan kıvırcık saçıdır." Ve "kıvırcık saç"tan murâd, Hakk'ın Zât'ının perdesi ve hicâbı olan mezâhir-i sîfât ve esmâsıdır. Zîrâ ehl-i hakikat Hakk'ı, mezâhir-i kevniyyeden müşâhede ederler ve bu mezâhir onları Hakk'a bağlayan ve çeken bir silsile ve zincir olur. "Ve kezâ âşıkların indinde de bir "devr" mes'elesi vardır; fakat bu "devir", vücûd-ı ma'sûk-ı hakîkinin nüüzûlü ve urûcu mes'elesidir; zîrâ bu nüüzûl ve urûc devrîdir."

مسئله کيس ار بيرسد کس ترا گو نگنجد گنج حق در کيسها

3836. Eğer bir kimse senden kese mes'elesini sorarsa: "Hakk'ın hazînesi keselere sığmaz!" de!

"Kese mes'elesi" örf-i fukahâda odur ki, eğer bir kimse para kesesini vedâ olarak birinin nezdine bıraksa ve paranın mikdârını mûda'a haber vermese, o vedâanın istirdâdından sonra, paranın noksan olduğunu da'vâ etse mûda' zâmin olmadığı gibi, ona yemin dahi düşmez; ve eğer mikdârını haber vere idi, zamân (ضمان) veya yemin düşer idi. Ve bu mes'ele fukahâ nezdinde mesâil-i fikhın eâcibindendir. Hulâsa-i ma'nâ budur ki, "Eğer bir kimse âşıkdan kese mes'ele-i fikhiyyesini sorsa, âşıkâ şöyle cevâb vermek lâzımdır: "Benim işim Hakk'ın hazînesi ile ve altın hazînesiyle ve kesesiyle münâsebetim yoktur; Hakk'ın hazînesi ise, keselere sığmaz ki, bu mes'ele ile meşgul olayım."

گر دم خلغ و مبارای می رود بد مبین ذکر بخارای می رود

3837. Eğer hul' ve mübârâ sözü vâki' olursa, fenâ görme ki, zikr-i Buhârâ vâki' oluyor.

"Hul'" fikhda, vereceği bir mal mukabilinde zevceyi tatfîk etmek ma'nâsınadır. Ve "mübârâ", "mübârât" kelimesinin muhaffefidir. "Müvâsât" ve "müvâsâ" gibi ehl-i Fârs bu ve emsâli lafızları böyle tahfif ile isti'mâl ederler. Ve "mübârât" kezâ fikhda zevc ile zevce, [biri] birinin hukûkundan

vazgeçmek ve yekdiğerini ibrâ etmek sûretiyle birbirinden mufârakat etmek, demektir. "Ey âlim-i zâhirî, eğer âşıktan hul' ve mübârâ sözü vâki' olursa, sakın sen onu fukahânın kullandığı istilâh ma'nâsına alıp, fenâ görme; bil ki bu sözün zımında Buhârâ'nın, ya'ni vatan-ı aslının zikri vâki' olur." Zîrâ "hul'"dan murâd, âşıklar indinde nefsi boşamak ve "mübârât" dahi, cismin iktizââtından ve metâlibâtından ayrılmak demektir ki, bu vuslatdan haber vermek olur.

زانکه دارد هر صفت ماهیتی

ذکر هر چیزی دهد خاصیتی

3838. *Her bir şeyin zikri bir hâssıyyet verir, zîrâ ki her sıfat bir mâhiyet tutar.*

Ya'ni "Silsile ve devir ve kese ve hul' ve mübârât gibi mesâlik-i muhtelifeye âid her bir istilâhın zikri, âşıka bir hâssıyyet ve lezzet verir; zîrâ her bir sıfatın kendisine mahsûs bir mâhiyeti vardır ve her bir mâhiyetin bir zevk-i mahsûsu vardır." Ve kezâ Buhârâ lafzından bir ma'nâ zevkine intikâl olunur ki, o da mecma'-i ulûmdur.

چون بخاری رونهی زآن فارغی

در بخارا در هنرها بالغی

3839. *Buhârâ'da hünarlere bâliğsin; vaktâki zilletle yüz koyasın, ondan fâriğsin.*

Buhârâ mecma'-i ulûm olduğundan orada hünarlere bâliğ ve vâsıl olursun. Vaktâki fakrı ihtiyâr ettin ve zilleti nazârında tuttun, o Buhârâ'dan fâriğsin, ya'ni Buhârâ'nın ulûmundan müstağnî kaldın.

چشم بر خورشید بینش بر گماشت

آن بخاری غصه دانش نداشت

3840. *O Buhârâ'ya mensûb ilim gussasını tutmadı; gözünü görüş güneşi üzerine nasb etti.*

"O Buhârâ'ya mensûb olan âşık, Buhârâ'da câri olan ilim gussasını tutmadı; gözünü ma'sûkunu müşâhede ve muâyene güneşi üzerine dikti." Ya'ni ahvâl-i ma'sûkunun bilişiyile iktifâ etmedi, belki onu görmek kâsında bulundu; "ilme'l-yakîn"den "âyne'l-yakîn"e terakkî etmek istedi.

او ز دانشها نجوید دستگاه

هر که در خلوت به بینش یافت راه

3841. *Her kim halvetde görüşe yol buldu, o ilimlerden dest-gâh aramaz.*

"Her kim halvetde ve vahdetde müşâhedeye yol buldu, artık o kimse biliş mertebesinde ve keserât âleminde çırpınmaz ve kendisine o ilimlerden dest-gâh yapmağa teşebbüs etmez." Ya'ni ayne'l-yakîn mertebesinde ilme'l-yakîn mertebesine tenezzül ve rücû' etmez.

با جمال جان چو شد هم کاسه باشدش ز اخبار و دانش تاسه

3842. *Uaktâki cânın cemâli ile hem-kâse oldu, ona âhbârdan ve ilimden gam gelir.*

"Hem-kâse", berâber iştret eden, ya'ni "çanak yoldaşı" demektir. "Cân"dan murâd ma'sûkdur. "O âşık ki ma'sûkun cemâliyle berâber ve onun müşâhedeyle müteazziz oldu, artık ona ma'sûkun sıfatlarından haber verenleri ve onun ahvâline dâir ilim ta'lîm edenleri dinlemekten gam gelir." Zîrâ bir şey görmüş olan kimseye, onu görmemiş olanların; o şey hakkında istediklerini söylemeleri ve o şeyi gören kimsenin dinlemesi soğuk ve iğrenç gelir.

دید بر دانش بود غالب فرا زان همی دنیا بچرید عامه را

3843. *Görüş, biliş üzerine ziyâde gâlib olur; ondan dolayı dünyâ, umûm üzerine gâlib oluyor.*

"Ferâ" kelimesinin müteaddid ma'nâları vardır, burada "ziyâde" ma'nâsı münâsıbdır. "Çerbiden", gâlib olmak ma'nâsındır. Ya'ni "Görmenin te'sîri, bilmenin te'sîri üzerine gâlib olur; bu sebebdan dolayı hayât-ı dünyeviyye, umûm halk tarafından görüldüğü ve hayât-ı uhreviyye görülmeyip ihbâr ile bilindiği için, onların üzerine gâlib oluyor." Ve herkes hayât-ı dünyevînin icâbâtında müstağrak olup, hayât-ı uhreviyye için lâzım olan şeylerin tedârikini ihmâl ediyorlar. Eğer hayât-ı dünyeviyyede, hayât-ı uhreviyyeyi de gör-seler, aslâ ihmâl etmezlerdi. Bu hâl, görüşün biliş üzerine galebesindendir.

زانکه دنیا را همی بیند عین و آن جهانی را همی دانند دین

3844. *Zîrâ dünyâyı "ayn" görüyorlar ve o cihâna mensûb olanı dîn* biliyorlar.*

"Umûm halkın dünyâyı meyîl ve rağbetleri, dünyâyı aynen müşâhede ettiklerindendir ve âhirete mensûb olan ahvâli de ihbâr-ı vâki' üzerine bilip, inanılması lâzım gelen bir dîn telakkî ederler." Ve gördükleri dünyâyı, bildikleri ahvâl-i âhiret üzerine tercih ederler ve hattâ bu aynen müşâhede, görül-meyen ahvâl-i âhiretin inkârına da sebep olur.

* Tercüme ve şerhte "dîn" okunari bu kelime, "deyn" (=borç) diye de okunabilir (M. Tahralı).

رو نهادن آن بنده عاشق سوی بخارا

O âşık olan bendenin Buhârâ tarafına teveccühü

رو نهاد آن عاشق خونابه رهز دل طهان سوی بخارا گرم و تیز

3845. *O kanlı yaş dökücü âşık, kalbi çarparak harâretli ve serî Buhârâ tarafına teveccüh etti.*

ریگ هامون پیش او همچون حریر آب جیحون پیش او چون آبگیر

3846. *Çölün kumu onun önünde ipek gibi, Ceyhun nehri onun önünde su birikintisi gibi.*

Âşık, kemâl-i aşkıdan yolunda tesâdüf-i müşkilân hiçe sayardı; çölün müdhîş kum yığınları onun önünde ipek gibi idi ve koskoca Ceyhun nehri, onun gözüne su birikintisi gibi ehemmiyetsiz görünür idl.

آن بیابان پیش او چون گلستان می فتاد از خنده و چون کل ستان

3847. *O sahrâ onun önünde gülîstân gibi, o gülmeden kazâ ile yuvarlanan kanbur gibi düşerdi.*

"Kül", kâf-ı Arabî ile, arkası bükülmüş ma'nâsındır ki, "kanbur" demek olur. "Sitân", Şemsü'l-Lügât'ın beyânına göre kazâ ile yuvarlanan ma'nâsına da geliyor. Ya'nî "O âşık meserretinden, yolda güle güle gider ve gülmesinin şiddetinden önüne doğru eğilip, belî bükülür ve kazârâ yuvarlanan kanbur gibi düşerdi" demek olur.

در سمرقندست قند اما لیش از بخارا یافت و آن شد مذهیش

3848. *Kand, Semerkand'dadır, ammâ onun dudağı Buhârâ'dan buldu ve onun mezhebi o oldu.*

Şeker, Semerkand şehrinde; fakat o âşıkın dudağı ve ağzı o şekerî Buhârâ'dan buldu, binâenaleyh onun mahall-i zihâbı ve gideceği yer dahi o Buhârâ oldu.

لیک از من عقل و دین بر بوده

ای بخارا عقل افزا بوده

3849. "Ey Buhârâ, aklı ziyâde edici olmuşsun; fakat benden akıl ve dîni kapmışsın!"

"Ey Buhârâ şehri, sen mecma'-i ulûm olup, halkın aklını artırıcı olmuşsun; fakat beni aşk denilen derde giriftâr edip, aklımı ve dînimi kapmışsın." "Dîn" kaide ve edeb ma'nâsınadır.

صدر می جویم درین صف نعال

بدر می جویم از آتم چون هلال

3850. "Bedir arıyorum, ondan dolayı hilâl gibiyim; bu pabuçlukta sadr arıyorum."
[3865]

"Ayın on dördü gibi hakikat güneşinden parlayan bir insân-ı kâmil arıyorum, bu talebdan dolayı hilâl gibi inceldim. Bu pabuçluk mesâbesinde olan dünyâda âlem-i ma'nâ sadrına yükselmek istiyorum."

در سواد غم بیاضی شد پندید

چون سواد آن بخارا را بدید

3851. Vaktâki o Buhârâ'nın karartısını gördü, gam zulmetinde beyazlık zâhir oldu.

Aşık vaktâki Buhârâ şehrine yaklaştı ve uzaktan şehrin karartısını gördü, kalbindeki gam karanlığı içinde meserret beyazlığı zâhir oldu.

عقل او پرید در بستان راز

ساعتی افتاد بیهوش و دراز

3852. Bir müddet bî-hûş ve uzun düştü, onun akli sır bostanına uçtu.

Aşık, ma'sûkunun şehrini görünce kendinden geçti ve uzanıp, boylu boyunca düştü ve bu bî-hodluk içinde onun akli sır bostanına uçtu.

از گلاب عشق او غافل بودند

بر سر و رویش گلابی میزدند

3853. Onun başına ve yüzüne gül suyu serptiler; onun aşkı, gül suyundan gâfil idiler.

غارت عشقش ز خود بیرید بود

او گلستانی نهانی دیده بود

3854. O gizli bir gülîstân görmüş idi; aşkın yağması onu kendinden kesmiş idi.

Ma'lûm olsun ki, bu yukandan beri zıkr olunan ebyât-ı şerîfe insân-ı kâmil ile müridin ve onun sülûkunun ahvâlinde bâhîsdir. Binâenaleyh bahisler zevke âiddir. Ehl-i sülûk, esnâ-yı sülûklerinde kendi isti'dâdlarına göre

müşâhedeğe nâil olurlar ve gördüklerini bilirler ve söylerler. Görmeyenler onların ahvâline taaccüb edip kimi hayretle kabûl ve kimi inkâr eder.

تو فسرده در خور این دم نه با شکر مقرون نه گرجه نه

3855. *Sen donmuşsun, bu kelâmın lâıykı değilsin, her ne kadar kamış isen de şekere makrûn değilsin.*

Ey aşkın hâlınden bî-haber olan kimse, senin kalbin donmuş ve aşk duygusundan bî-behre kalmış olduğun için, bu ehl-i aşkın ahvâline dâir olan kelâmı dinlemeğe lâıyk değilsin. Vâkıa sen de insansın, sûret i'tibârıyla ehl-i aşk olan sâir insanlardan farkın yoktur. Fakat ehl-i aşk olan insanlar ile, senin arandaki fark, şeker kamışıyla, boş kamış arasındaki farka benzer.

رخت عقلت با توست و عاقلی کر جنوداً لم تروها غافل

3856. *Aklının eşyâsı seninle berâberdir ve âkılslar ki "Cünüden lem terev-hâ"dan gafilsin.*

"Aklın eşyâsı"ndan murâd, akla taalluk eden tekâlif ve âdâb-ı muâşeret ve insanlığa muktezî ahvâldir. Bunlara riâyet eden kimse, halk arasında âkil görünür. جنوداً لم تروها (Tevbe, 9/26) ["Görmediğiniz ordular"] ile Huneyn ve Hendek muhârebelerindeki nusret-i ilâhiyyeye işâret buyrulur. Huneyn muhârebesine âid olan sûre-i Tevbe'de vâkı' âyet-i kerîme budur: لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي يَوْمِ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْيَجْتُمْ كَيْدَكُمْ فَلَمْ تَغْنِ عَنْكُمْ شَيْئاً وَضَاقَتْ عَلَيْكُمْ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُم مَدْيَنَ ثُمَّ أَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَنْزَلَ جُنُوداً لَمْ تَرَوْهَا وَعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ (Tevbe, 9/25-26) Yâ'ni "Allah Teâlâ size mevâtun-ı kesîrede yardım etti; sizin çokluğunuz size ucub getirdi, çokluğunuz size fâide vermedi. Arz genişliğiyle berâber size dar geldi, sonra arkanıza dönüp gittiniz. Hezîmetten sonra Allah, Resûlü üzerine ve mü'minler üzerine sekîneti ve itmi'nânını indirdi; ve görmediğiniz orduyu indirdi ve kâfirleri ta'zîb etti; ve işte bu kâfirlerin cezasıdır."

Bu muhârebe Mekke'nin fethinden sonra vâkı' oldu, İslâm'ın adedi on dört bin ve müşriklerin adedi dört bin idi. Ensârdan Seleme bin Selâme dedi ki: "Biz bu kadar çok askerle mağlûb olmayız." Resûl-i zîşân Efendimiz onun bu sözünden müteallim oldular. Ve sonra İslâm'a evvelen hezîmet vâkı' oldu, sonra Server-i âlem Efendimiz bir avuç ufak taşlar alıp küffâra serptiler; bunun üzerine Hak Teâlâ onlara korku verdi ve melâike-i kirâm gönderdi, küffâr mağlûb oldu. Ve Hendek muhârebeseine âid olan sûre-i Ahzâb'da vâkı' âyet-i kerîme de

budur: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَاءَتْكُمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا (Ahzâb, 33/9) Ya'nî "Ey mü'minler Allah Teâlâ'nın sizin üzerinize olan ni'metini hatırlayın. Size ordu geldiği vakit, biz onların üzerine rüzgân ve sizin görmediğiniz orduyu gönderdik." Bu muhârebede küffâr on bin ve İslâm üç bin kişi idiler. Medîne-i Münnevver'e'nin etrâfına hendek kazdılar. Ve neticede küffâr mağlûb oldular. Tafsîlî tefsîr kitaplarındandır. Ya'nî "Ey kimse, sen insan olmak i'tibârıyla, halk ile olan muâmelene tavr-ı akl dâiresindedir ve ancak havâss-i hamsen ile gördüğünü bilirsin; Allah Teâlâ'nın görünmeyen birçok ordusu vardır ki, aşk dahi o cümledendir."

تا رود سوى بخارا آن جوان

این سخن پایان ندارد تیز ران

3857. *Bu sözün nihâyeti yoktur, hızlı sür, tâ ki o delikanlı Buhârâ tarafına gitsin.*

در آمدن آن عاشق لا ابالی به بخارا و تحذیر کردن یاران و دوستان او را از پیدا شدن

O lâubâlî olan âşıkın Buhârâ'ya girmesi ve onu
yârânın ve dostların zâhir olmaktan tahzîr etmesi

پیش معشوق خود و دارالامان

اندر آمد در بخارا شادمان

3858. *Şâdmân olarak Buhârâ'ya kendi ma'sûkunun önüne ve dârü'l-emâna girdi.*

Sadr-ı Cihân'un âşığı sevinerek Buhârâ'ya kendi ma'sûkunun önüne ve hîfz u emân evine girdi.

مه کنارش گیرد و گوید که گیر

همچو آن مستی که پرد بر اثر

3859. *O bir sarhoş gibi ki, esîr üzerine uçar; ay onu kucağında tutar ve "Beni tut!" der.*

"Esîr", fezzâyı imlâ eden bir seyyâle-i rakîkâdır ki, ölçülmez vezn olunmaz ve ta'rîfi gayr-ı kabildir. Burada küre-i arzın hârici olan fezâ ma'nâsını ver-

mek münâsib olur. Ya'ni "Âşıkın kendince türlü türlü hayalleri vardır; bu hayaller içinde muhâli mümkün görür ve muhâle vücûd verir. Meselâ bir sarhoş hayâlinde fezâyâ uçar ve küre-i arzın hâricine çıkar ve aya kadar vâsıl olur; ve ay onu kucaklar ve ona: "Sen de bana sarıl!" der."

هر که دیدش در بخارا گفت خیز بیش از پیدا شدن منشین گریز

3860. *Her kim onu Buhârâ'da gördü ise, dedi: "Kalk, zâhir olmadan evvel*
[3874] *oturma, kaç!"*

O âşıkı tanıyanlardan her kim onu Buhârâ'da gördü ki: "Kalk, oturma, görmeden evvel kaç!" dedi.

که ترا می جوید آن شه خشمگین تا کشد از جان تو ده ساله کین

3861. *"Zîrâ o öfkeli şâh seni arıyor, tâ ki on senelik kîni senin canından çeksin!"*

"Tâ keşed"deki "tâ" illet içindir. Ya'ni "O öfkeli, senin canından on senelik kîni çıkarmak ve senden öc almak için seni arıyor."

الله در میآ در خون خویش تکیه کم کن بر دم و افسون خویش

3862. *"Allah hakkı için, Allah hakkı için kendi kanına gelme; kendi dem ve efsûnuna az i'timâd et!"*

"Tekye", dayanmak ve i'timâd etmek ma'nâsına, Arabî'dir. "Tekye kerden", i'timâd etmek ma'nâsına masdar-ı mürekkebirdir. "Dem", müteaddid ma'nâlara gelir; burada hud'a ve hîle demektir. "Efsûn", burada hîle ve tezvir ma'nâsındır. Âşıkâ nasihat verenler, and vererek dediler ki: "Allah hakkı için ayağınla ölümüne gelme; ve kendi hîlene ve tezvirine az i'timâd et!"

سخنه صدر جهان بودی و راد معتمد بودی مهندس اوستاد

3863. *"Sadr-ı Cihân'ın zâbita me'mûru ve cömerd idin, mu'temed üstâd-ı mühendis idin."*

غدر کردی وز جزا بگریختی رسته بودی باز چون آویختی

3864. *"Gadr ettin ve cezâdan kaçtın; kurtulmuş idin, tekrâr niçin asıldın?"*

"Gadr", bî-vefâlık ve mekr etmek demektir. "Âvîhten", burada, ilişmek ve yapışmak demektir. Ya'ni "Sadr-ı Cihân'a karşı bî-vefâlık ettin ve cezâdan kaçtın; kurtulmuş idin, tekrâr niçin gelip bu şehre yapıştın ve asıldın?"

اہلہی آوردت اینجا با اجل

از بلا بگریختی با صد حیل

3865. "Yüz hîle ile belâdan kaçtın, seni buraya ahmaklık mı, yâhud ecel mi getirdi?"

عقل عاقل را قضا احمق کند

ای که عقلت بر عطار دق کند

3866. "Ey kimse ki, senin aklın Utârid üzerine dakk eder; âkılın aklını kazâ, ahmak eder."

"Dakk", kelimesinin müteaddid ma'nâları vardır, burada, bir kimsenin sözüne i'tirâz etmek ma'nâsınadır. "Utârid" Güneş'den ayrılan ecrâm-ı süflî-yedendir; ya'ni Güneş'den, Arz'dan sonra ayrılan cirmilerdendir ki, birisi Utârid ve diğeri Zühre'dir. Ve ehl-i nücûm indinde "kâtib-i felek" i'tibâr olunur. Ya'ni "Ey Sadr-ı Cihân'ın vekîli, sen çok akıllı bir me'mûr idin; hattâ senin aklın kâtib-i felek olan Utârid seyyâresinin hükmüne i'tirâz ederdi; fakat ne yapalım ki, kazâ-yı ilâhî âkılın aklını ahmak yapar; ve âkıl, aklının kuvvetinden istifâde edemez."

زیر کی و عقل و چالا کیست کو

نحس خرگوشی که باشد شیر جو

3867. Arslan arayıcı olan bir tavşan uğursuzdur; zekâvet ve akıl ve çeviklik hani?

Tavşan, hayvânât arasında kurnaz bir hayvandır; fakat arslan ararsa, uğursuz ve ahmak olur, onun zekâveti ve akli ve çevikliği nerede kalır?

گفت اذا جاء الفضا ضاق الفضا

هست صد چندین فسونهای قضا

3868. Kazânın yüz bu kadar efsûnları vardır; "Kazâ geldiği vakit fezâ dar oldu" buyurdu.

Kazâ-yı ilâhî hükmünü îfâ etmek için birçok hîleleri vardır. Nitekim (s.a.v.) Efendimiz: "Kazâ-yı ilâhî geldiği vakit, geniş olan fezâ dar oldu" buyurdu.

از قضا بسته شود کو ازدهاست

صد ره و مخلص بود از چپ و راست

3869. Sağdan ve soldan yüz yol ve mahall-i halâs olur; kazâdan bağlanmış olur, zirâ o ejderhâdır.

Teveccüh eden belâdan kurtulmak için sağdan ve soldan yüz yol ve kurulacak mahal bulunabilir; fakat o yollar ve kaçılacak olan mahall-i halâs, kazâ-yı ilâhîyeden bağlanmış olur; zirâ o kazâ-yı ilâhî ejderhâdır.

جواب گفتن عاشق عاذلانرا و تهدید کنندگانرا

Âşıkın melâmet edicileri ve tehdid edenlere cevâb söylemesi

گفت من مستقیم آمم کشد گر چه می دانم که هم آم کشد

3870. *Dedi: "Ben müsteskâyim, beni su çeker; gerçi ben suyun beni öldürdü-
[3884] gününü de biliyorum."*

"Müsteski", istiskâ illetine mübtelâ olan kimsedir ki, ne kadar su içse, aslâ kanmak bilmez; ve bu hastalık sebebiyle eli ve ayağı şişer ve bu hastalık neticede sebab-i mevt olur.

هیچ مستقی بنگریزد ز آب گرد و صد بارش کند مات و خراب

3871. *"Eğer iki yüz kere onu mat ve harâb etse, müsteski aslâ sudan kaçmaz."*

گر بیامسد مرا دست و شکم عشق آب از من نخواهد گشت کم

3872. *"Eğer benim elim ve karnım şişse de, su aşkı benden eksilmeyecektir."*

Âşık kendisini müsteski illetine mübtelâ olanlara teşbih ediyor.

گویم آنکه که پیرسند از بطون کاشکی بحرم روان بودی درون

3873. *Butândan sordukları vakit, derim ki: "Keşki deniz içime akıcı olaydı."*

خیل اشکم گویدر از موج آب گر بمیرم هست مرگم مستطاب

3874. *"Karnımın tulumuna de ki: "Su dalgasından yırtıl, eğer ölürsem ölü-
müm müstetâbdır!"*

من بهر جائی که ینم آب جو رشکم آید بودمی من جای او

3875. *"Ben her bir yerde ki, su ırmağı görürüm, ben onun yerinde olaydım di-
ye bana reşk gelir."*

دست چون دف و شکم همچون دهل طبل عشق آب می کوبم چو گل

3876. "El def gibi ve karın davul gibi olarak gül gibi, su aşkının davulunu çalarım."

Ya'ni, "Harâret-i aşkdan, ma'sûkun her türlü tecelliyâtına aslâ kanmam ve doymam. Gül nasıl muhâfaza-i tarâveti için suyun aşığı ise, ben de ma'sûkumun âb-ı hayât mesâbesinde olan cemâli aşkının davulunu çalarım." "Davul çalmak", ızhâr ve i'lân etmekten kinâyedir.

گر بریزد خونم آن روح الامین جرعه جرعه خون خورم همچون جنین

3877. "Eğer o Rûhu'l-Emîn benim kanımı dökerse, cenîn gibi yudum yudum kan içerim."

Ma'sûk, Rûhu'l-Emîn'e teşbîh buyrulmuştur; zîrâ Rûhu'l-Emîn, ya'ni Hz. Cibrîl'in, temâs ettiği şeyde eser-i hayât zâhir olurdu. Nitekim Sâmirî, sûret-i beşerîyye[ye] mütemessil olan Cebrâîl (a.s.)ın atının bastığı mahalden bir kabza toprak aldı ve bir buzağı heykeli yapıp, o toprağı onun cevherine karıştırdı. Buzağı sesi verdi. Bu beyt-i şerifde de bu ma'nâya işâreten, ma'sûk Rûhu'l-Emîn'e teşbîh buyrulmuştur. Ya'ni "Ma'sûk benim kanımı dökerse, ana karnındaki cenîn gibi yudum yudum kan içer ve hayât bulurum" demek olur.

چون زمین و چون جنین خون خواره ام تا که عاشق گشته ام این کاره ام

3878. "Zemîn gibi ve cenîn gibi kan içmişim, tâ ki âşık olmuşum; benim işim budur."

"Hûn horden", kan içmek, meşakkat çekmek ve musîbete tahammül etmekten kinâyedir.. "Zemîn ayaklar altında çiğnenir ve her nevi' mülevvesât ona defn olur; ve cenîn zulmânî ve dar bir yerde hayız kanı ile tegaddî eder. Ben dahi âşık olduğum vakitten beri, bunlar gibi birtakım meşâkk ve mesâîb çekmekteyim ve işim budur."

شب همی جوشم ز آتش همچو دیک روز تا شب خون خورم مانند ریگ

3879. "Gece tencere gibi ateşten kaynamaktayım, gündüz geceye kadar kum gibi kan içerim."

Sâlik-i aşk der ki: "Ben zulmet-i tabiat içinde bir tencere gibi, âteş-i aşkdan kaynamaktayım; nûr-ı rûhun galebesi ânından, ufk-ı tabiatda gurbuna

kadar, çok mesâib ve meşakkat çekerim ve kum kanı içip, nasıl hârice seye-lân ettirmezse, ben de bu çektiğim meşakkatî izhâr etmeyip, yutarım."

من پشیمانم که مکر انگیزم از مراد خشم بگریختم

3880. "Ben peşimânım ki mekr kopardım, onun öfkesinin murâdından kaç-tım."

"Benim vefâsızlığuma bir cezâ olmak üzere, ma'sûkumun öfkesinin ben-den istediği gibi intikâm almak arzûsu ve murâdî var idi; ben ise mekr ve hîle ile kaçım ve o arzusunun icrâsına mâni' oldum; bundan dolayı pişmâ-nım."

گو بران بر جان مستم خشم خویش عید قربان اوست و عاشق گارمیش

3881. "De ki: "Benim sarhoş olan canıma kendi hışmını sür; kurban bayramı odur ve âşık su sığırudur."

Âşık kendi nefesine hitâben der ki: "Git ma'sûkuna de ki: "Benim senin aş-kından sarhoş olan canıma öfkenin hükmünü icrâ et ve beni öldür. Zîrâ bu öfkeni icrâ edip beni öldürdüğün gün, benim için kurban bayramıdır ve âşıkın cismi, kurban olmaya lâayık bir su sığırudur, ya'ni mandadır."

گاو اگر خسبد و گر چیزی خورد بهر عید و ذبح او می پرورد

3882. "Eğer sığır yatar ve eğer bir şey yer ise, bayram ve onun boğazlanması için beslenir."

"Sâlik-i aşkın sığır mesâbesinde olan cismi, tab'ının iktizâsı olmak üzere yatar, uyur ve tagaddî ederse, ma'sûk-ı hakîkî uğrunda kurban olmak ve ten kaydından kurtulup vuslat bayramı olmak içindir."

گاو موسی دان مرا جان داده جزو جزوم حشر هر آزاده

3883. "Beni Mûsâ'nın bir can vermiş öküzü bil; benim cüz'ümün cüz'ü, her âzâdenin haşrıdır."

Mûsâ (a.s.) zamânında zengin bir adam var idi. Mîrâsına nâil olmak kas-dıyla fakîr olan amcasının oğlu onu öldürdü ve cesedini bir karyeye bıraktı. Kâtili bulunamadı. Cenâb-ı Hak Mûsâ (a.s.) a vahyetti ki: "Bir öküz kesiniz ve onun a'zâsından bir uzuv ile maktûle vurun." Öyle yaptılar, maktûl mu-vakkaten dirilip kâtilini haber verdi. Kissanın tafsîlî Kur'ân-ı Kerîm'de, sûre-i

Bakara'dadır, bu beyt-i şerîfde ona işâret buyrulur. Ya'ni "Hakk'ın emriyle boğazlanan öküzün cüz'ü, maktûlün hayâtına sebep olduğu gibi, ma'sûkun emriyle ölen benim cüz'üm olan cismimin cüz'ü dahi, rûh-ı insânînin kaydından kurtulup, hayvânîyyet mertebesinde kalmış ve ma'nen ölmüş olanların haşnı, sebep-i hayâtıdır.

کمترین جزوش حیات کشته

گاو موسی بود قربان گشته

3884. *Mûsâ'nın kurban olmuş öküzü var idi, onun hakîr cüz'ü, bir ölmüşün hayâtıdır.*

"Öküzün hakîr cüz'ü"nden murâd, kuyruğudur. Bu husûsda müfessirlerin ihtilâfı vardır. Kimi bu cüz'ün dil ve kimi sağ uyluğu ve kimi kuyruğu olduğunu beyân ederler. Maahâzâ cüz'iyette hepsi müttehiddir.

در خطاب اضربوه بعضہا

بر جہید آن کشته ز آسیب ز جا

3885. *"Idribûhu ba'zahâ" hitâbında, o ölmüş onun sadmesinden yerinden sıçradı.*

Sûre-i Bakara'da vâkî' *فَقُلْنَا اضْرِبُوهُ بَعْضَهَا* (Bakara, 2/73) ya'ni "Biz dedik ki: O maktûle, kesilmiş olan öküzün cüz'üyle vurunuz!" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Ya'ni, "Bu hitâb-ı ilâhî üzerine o maktûle, öküzün bir cüz'ü vuruldu, onun darbesinden dolayı maktûl yerinden sıçradı ve kâtli haber verdi."

إِنْ أَرَدْتُمْ حَشَرَ أَرْوَاحِ النَّظَرِ

يَا كِرَامِي اذْبَحُوا هَذَا الْبَقَرِ

3886. *"Ey benim kerîmlerim, nazarda olan ervâhın haşrını murâd ederseniz, bu öküzü boğazlayınız."*

"Kerîmler"den murâd, insân-ı kâmillerdir; "Rûhlr"dan murâd, rûh-ı tabîî, rûh-ı nebâtî, rûh-ı hayvânî, rûh-ı insânî ve melekîdir. "Nazar"dan murâd, bu rûhlardan her birinin kendi mertebesine âid olan nazardır. "Haşr"dan murâd, bu rûhlardan her birinin, kendi mertebesinden intikal edip, mertebe-i insâniyyede cem' olmasıdır. Bu haşr ve cem', onların nazarının cem'idir; zîrâ mertebe-i insâniyye bu rûhların nazarını, kendi mertebelerine hasr etmeden men' ve kendi mertebesinde cem' eder. Rûh-ı tabîî, rûh-ı nebâtînin ve her ikisi dahi rûh-ı hayvânînin ve bunların cümlesi rûh-ı insânînin hizmetine nâzırlardır. Binâenaleyh bu ervâhın nazarları, insâniyet mertebesinde haşr ve cem' olmuş olur. Fakat mertebe-i insâniyyede bunların hepsinin, kendi mertebelerine na-

zarları vardır; onların kendi mertebelerine olan nazarı, ancak nefs-i hayvâniyenin zebhiyle munkatı' olur. Bu zebh dahi, insân-ı kâmilin terbiyesiyle mümkündür. Onun için beyt-i şerîfde: "Ey benim kerîm olan insân-ı kâmillem, benim nefs-i hayvâniyemi zebh ediniz; ve eğer bendeki ervâh-ı muhtelifenin kendi mertebelerine olan nazarlarını, benim mertebe-i insâniyemde haşr ve cem' etmek isterseniz, beni mevt-i ihtiyârî ile öldürünüz" buyururlar. Ve âfideki beyitlerde dahi, bu zikr olunan ervâhın intikalâtına ve nazarlarının haşr ve cem'ine işâret ederler.

از جمادی مردم و نامی شدم وز نما مردم بحیوان بر زدم

3887. "Cemâdlıktan öldüm ve nâmî öldüm ve nemâdan öldüm hayvana vurdum."

"Rûh-ı tabîî sâhibi olan cemâdlık mertebesinden öldüm, ya'ni intikâl ettim, rûh-ı nebâtî sâhibi olan nebât mertebesine geldim ve nemâdan, ya'ni rûh-ı nebâtî mertebesinden intikâl ettim, hayvanlık mertebesine geldim."

مردم از حیوانی و آدم شدم پس چه ترسم کی ز مردن کم شدم

3888. "Hayvanlıktan öldüm ve Adem oldum; binâenaleyh ne korkayım, ölmekten ne vakit noksan oldum?"

"Nefs-i hayvâniyye mertebesinden öldüm ve mertebe-i insâniyyeye geldim; böyle olunca ölümden ve intikâlden niçin korkayım, ne vakit ölmekten ve intikâlden noksan oldum? Belki her mertebeden öldükçe, onun üstündeki mertebeye çıktım."

حملة دیگر بمیرم از بشر تا برآرم از ملائک پا و سر

3889. "Diğer bir hamlede beşerden ölürüm, tâ ki melâikeden ayak ve baş çıkarırım."

"Diğer bir hamlede dahi beşeriyet mertebesinde, kendi mertebelerine nazarda olan ervâhın haşr ve cem'i hâlinde ölürüm, rûh-ı izâfîm ile melâike cinsinden ma'dûd olurum."

وز ملک هم بایدم جستن ز جو کُلُّ شَیْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ

3890. "Ve melekden dahi bana cûdan aramak lâzımdır; "O'nun vechinden gayri her bir şey hâlikdir!"

Ya'ni melekîyyet ve rûhiyyet mertebesinden dahi bana hakikat ırmağı aramak lâzımdır; zîrâ melekîyyet mertebesi, mertebe-i vahdet değildir, belki Zât-ı mutlakın bi- hasebi'l-esmâ gayriyyet libâsıyla zuhûr ettiği bir mertebedir ki, onda ikilik vardır. Binâenaleyh bu ikiliğin dahi ref'i için, benim vahdet ırmağı istemem ve aramam lâzımdır. Zîrâ Hakk'ın Zât-ı ahadiyyesinden gayri her bir şey hâlikdir, bâkî değildir.

آنچه اندر وهم ناید آن شوم

بار دیگر از ملک قربان شدم

3891. "Diğer def'a melekden kurbân olurum; o şey ki vehme gelmez, o olurum."

Mâdemki melekîyyet ve rûhiyyet mertebesi, ikilik mertebesidir, vahdet-i hakîkiyyeyi bulmak için bu melek mertebesinden dahi ölü ve kurbân olurum; ondan sonra vehimlerden münezze olan Zât-ı ahadiyye mertebesinde kâmilân fânî ve mahv olurum; ve ben ondan fânî ve mahv olunca benim i'tibârî olan varlığım ve benliğim kalkıp kâmilân O olurum.

گویدم کانا الیه راجعون

بس عدم کردم عدم چون ارغنون

3892. "Böyle olunca adem olurum ve adem erganûn gibi bana der ki: "Biz O'na rücû' edicileriz!"

3887 numaralı beyt-i şerîfden i'tibâren, bu beyte kadar olan ebyât-ı aliyeye, vücûd-ı mutlakın bi-hasebi'l-esmâ mertebe-i ilmine kadar urûcuna taalluk eder ve yukarıda 3835 numaralı beyt-i şerîfe merbûtdur; zîrâ o beyitte silsile ve devir mes'eleleri mevzû-i bahis olmuş idi ve âşık indindeki "silsile" tecelliyât-ı esmâiyye ve sıfâtiyyeden ve "devr," vücûd-ı mutlakın nüzûl ve urûcundan ibâret olduğu izâh edilmiş idi. Bu beyt-i şerîfde urûcun, adem-i izâfiden ibâret olan, vücûd-ı mutlakın mertebe-i ilminde nihâyet bulduğuna işâret buyrulur. Ya'ni ben nefs-i tabîi ve nefs-i nebâtî ve nefs-i hayvânî ve nefs-i insânî ve nefs-i melekî merâtibini kat'dan sonra, rücû' ve urûc tarîkıyle kendi aslıma vâsıl olurum ki, o aslım ilm-i ilâhîde sâbit olan sûretim ve "ayn"ımdır; ve o mertebe benim vücûd-ı izâfîme nazaran adem-i izâfî mertebesidir. İmdi bu adem-i izâfî mertebesi bana, içinden sadâ veren erganûn çalgısı gibi: "Biz O'na rücû' edicileriz!" der. Nitekim âyet-i kerîmede اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ (Bakara, 2/156) ["Biz Allah'a âidiz ve O'na dönücüleriz"] ve كُلُّ الْيَتٰى رَاجِعُونَ (Enbiyâ, 21/93) ["Hepsi bize dönücülerdir"] وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ (Bakara, 2/28) ["O'na döndürüleceksiniz"] ilh. buyrulur.

کآب حیوانی درون ظلمست

مرگ دان آن اتفاق امتست

3893. *Ümmetin ittifâkı vardır ki, âb-ı hayât zulmet içindedir, onu ölüm bil!*

Ya'ni ümmetin "Âb-ı hayât zulmet içindedir" diye müttefikân vâkı' olan hükümlerinden murâd ölüm ve fenâ zulmetidir ki, mûcib-i hayât ve bekâdır demek olur.

همچو مستسقى حریص و آب جو

همچو نیلوفر برُو زین طرف جو

3894. *Nîlüfer gibi ırmak tarafından bit, müsteskı gibi harîs ol ve su iste!*

"Nîlüfer", suda neşv ü nemâ bulan bir çiçektir. "Müsteskı", su içmek ille-tine mübtelâ olan kimsedir. Ya'ni, "Nîlüfer gibi sudan neşv ü nemâ bul ve âb-ı hayât olan zulmet-i fenâ tarafından bit ve müsteskı gibi dâimâ suya harîs ol ve âb-ı hayât iste!"

می خورد و الله اعلم بالصواب

مرگ او آبست و او جویای آب

3895. *Onun ölümü sudan ve o su isteyicidir, içer ve Allah Teâlâ doğruyu en çok bilicidir.*

O müsteskinin ölümü sudur; böyle olduğu halde, o su içmekten vazgeçmez ve dâimâ içer durur, zîrâ isti'dâdının iktizâsı budur ve isti'dâdâtın iktizâ-tını en ziyâde bilen Hak Teâlâ hazretleridir.

کو زیم جان ز جانان می رمد

ای فسرده عاشق ننگین نمَد

3896. *Ey ayıblı abânın âşıkı olan donmuş kimse, o can korkusundan cânândan ürker.*

"Ayıblı abâ" dan murâd, sıfât-ı nefsâniyye ile ma'yûb olan ten ve cisim-dir. "Donmuş"dan murâd, kalbinde harâret olmadığı halde, sûret-i da'vâ-yı aşk eden ve fakat cisminin âşıkı olan kimsedir. Ya'ni "Ey cisminin âşıkı olan kimse ki, öyle bir kimse can korkusundan, cânân-ı hakîkî olan Hakk'a vus-latdan ürker."

صد هزاران جان نگر دستک ز نان

سوی تیغ عشقش ای ننگ ز نان

3897. *Ey kadınların ma'yûbu, onun aşkının kılıcı tarafına bak, yüz binlerce can el çırpıcıdırlar.*

"Destek zeden", nutrüb ve sâzende ve tegannî eden ve hânende ve nâdim ve pîşmân ma'nâlarına gelir; burada kemâl-i şevkünden "el çırpma" demektir. "Ey aşk yolunda kadınlardan daha aşağı olan kimse, o ma'sûk-ı hakîkî olan Hakk'ın aşkının kılıcı tarafına bak ki, yüz binlerce merdân-ı ilâhînin canları, kemâl-i şevkünden el çırpıcı bir haldedirler."

جوى دیدى كوزه ايتدر جوى ريز آب را از جوى كى باشد گريز

3898. *İrmağı gördün, bardağı ırmağa dök; suyun ırmaktan kaçması ne vakit olur?*

"İrmak"dan murâd, Hakk'ın Zât'ı ve sıfâtıdır. "Bardak"dan murâd, beşerin zâtı ve sıfâtıdır. Ya'ni "Zât ve sıfât-ı beşerîni, Hakk'ın Zât ve sıfâtında fânî kıl ve Hak ile bâkî ol. Ve sende âriyet olan izâfî varlıkları, hakîkî varlık nehrine dök! Hiç su ırmaktan kaçarmı?"

آب كوزه چون در آب جو شود محو گردد در وى و جو او شود

3899. *Bardağın suyu, vaktâki ırmağın suyunda olur, onda mahv olur ve ırmak o olur.*

Bardak mesâbesinde olan vücûd-ı beşerîde pek âriyet olan sıfât, vaktâki ırmak mesâbesinde olan vücûd-ı hakîkinin sıfâtına münkalib olup onda mahv olur, artık ırmak olur ve o zaman: "Ben ırmağımı!" na'rasını vurur. Ya'ni "ene'l-Hak" der; ve onun lîsânından "ene'l-Hak" diyen kendisi değildir, ancak Hak'dır. Beyit:

Mansûr "ene'l-Hak" söyledi

Hakdır sözü Hak söyledi

وصف او فانى و ذاتش شد بقا زين سپس نه كم شود نه بد لقا

3900. *Onun vasfı fânî ve onun zâtı bekâ oldu. Bundan sonra ne nâkus olur, ne çirkin yüzülü olur.*

Onun vasf-ı beşerîsi fânî ve zâtı, Hak'la bâkî oldu. Bundan sonra ne nâkus olur, ne de çirkin yüzülü olur. Ya'ni bundan sonra sıfât-ı beşerîyye nekâyisine sukût etmediği gibi, o nekâyis sebebiyle rûh-ı pâkinin yüzü dahi çirkin olmaz.

Ma'lûm olsun ki, abdin bir hakîkatı vardır; bu hâl-i fenâda abdin hakîkat-i bâkîdir; fakat güneşin şiddet-i ziyâsında, yıldızların ziyâsı mestûr kaldığı

gibi, Hakk'ın tecellî-i Zâtî'si vukû'unda dahi abdin o hakîkatî fânî ve müstetir olur. Nitekim ateşte kızan demir: "Ateşim" derse, doğru söyler ve: "Demi-
rim" derse, yine doğru söyler; zîrâ ateş onun demirliğini setr etmiştir ve de-
mirliği müstetirdir ve bâkîdir. Binâenaleyh zannolunmasın ki, [ne] abd Hak
olur ve [ne] Hak, abd olur.

خویش را بر نخل او آویختم عذر انرا که ازو بگریختم

3901. *Kendimi onun nahlî üzerine asdım, onun özü için ki, ondan kaçtım.*

"Nahl", burada çiçekler ile ve renkli mumlar ile donatılmış ağaç ma'nâsı-
nadır. Nitekim Fasîh Dede bu ma'nâda söyler^{ki}:

Rast geldim yâre bir nahl-i revân olmuş gelir
Serde gül destinde gül ceybinde dâmânında gül

Hakk'ın envâ'-ı tecelliyât ile zâhir olduğu mertebe-i şehâdetden kinâyedir. Ya'ni âşık der ki: "Nefs-i hayvâniyyemin o ma'sûkdan kaçmasının özü ol-
mak için, bu vücûd-ı zâhîrîmî, onun bu mertebe-i şehâdetinde asıp helâk et-
tim ve kendi irâdemden geçtim." Veyâhud "nahl" hurma ağacı ma'nâsınadır. Bu ma'nâya göre âşık der ki: "Ben sâhir-i mekkâr olan nefsimi Fir'avn'ın se-
hareyi hurma ağacına asdığı gibi, ondan kaçmamın özü olmak üzere, onun
nahlî üzerine asdım ve helâk ettim," demek olur.

Ankaravî hazretleri "nahl"den murâd vuslat-ı yâr olduğunu zikr etmiştir.

رسیدن آن عاشق بمعشوق خویش چون دست از جان بشت

O âşığın candan el yıkadığı (ya'ni canı terk ettiği)
vakit, kendi ma'sûkuna erişmesi

همچو گوی سجده کن بر رو و سر جانب آن صدر باشد چشم تر

3902. *Bir top gibi başı ve yüzü secde edici olduğu halde, baş göz ile o sadr câ-
nibine gitti.*

جمله خلاق منظر سر در هوا کش بسوزد یا بر آویزد و را

3903. *Bütün halâyık "Onu yakar, yâhud asar!" diye baş havada muntazır.*

Âşık, Sadr-ı Cihân'ın nezdine gittiği vakit, vekîlin kabâhatine vâkıf olan halk Buhârâ'da: "Sadr-ı Cihân şimdi bu adamı ya yakar ve yâhud asar!" diye başlarını yukarı kaldırıp, hâdiseye muntazır oldular.

این زمان این احمق یک لحظ را آن نماید که زمان بدبخت را

3904. *"Bu zaman bu bir ahmak parçasına, onu gösterir ki, zaman bedbahta gösterir."*

"Laht", parça ta'biri tahkîr içindir. Bu ta'bîr Türkçe'de de vardır. Meselâ: "Bir kayıkçı veyâ hamal parçasına kız verilir mi?" derler. Ya'ni "Halk hem muntazır idiler ve hem de şu sözleri söylerler idi: "Şimdi Sadr-ı Cihân bu bir ahmak parçasına, zamânın bedbahta göstereceği şeyi gösterir."

همچو پروانه شرر را نور دید احمقانه در قناد از جان برید

3905. *"Pervâne gibi şereri nûr gördü, ahmakça düştü, candan kesildi."*

"Pervâneler mumun şu'le-i âtesini nûr zannedip, etrâfında dolaşarak kendilerini helâk ettikleri gibi, bu da Sadr-ı Cihân'ın ihtîşâm-ı zâhîrîsini gördü, âteş-i gazabını göremedi; kaçmış olduğu halde, tekrâr ahmakça geldi. Buhârâ'ya düştü, fakat hiç şübhe yok ki candan kesildi, ya'ni helâk oldu."

لیک شمع عشق چون آن شمع نیست روشن اندر روشن اندر روشنیست

3906. *Fakat aşk şem'i, o şem' gibi değildir; aydınlık içinde aydınlık, aydınlık içinde aydınlıktır.*

Aşkın şem'i pervânenin etrâfında dolaştığı o şem'-i zâhîrî gibi değildir. Aşk şem'i, âşıkı nefs-i sâfiye mertebesine kadar is'âd eder ve her bir mertebe, aydınlık içinde aydınlıktır.

او بعکس شمعهای آتشیست می نماید آتش و جمله خوشیست

3907. *O, ateşe mensûb olan şem'lerin aksinedir; ateş görünür ve hep hoşluktur.*

Aşk şem'inin hâli, ateşe mensûb olan zâhîrî şem'lerin aksinedir; görünüşü ateş gibidir. Âşık yanar ve tutuşur, âh eder durur; halbuki bu yanıp tutuşmalar hep zevk ve hoşluktur, bunu âşık olanlar bilebilir.

صفت آن مسجد که مردم کُش بود و آن عاشق مرگ جوی لا ابالی که درو مهمان شد

O mescidin sıfatı ki, "adam öldürücü" idi ve o ölüm
isteyici lâubâli âşık ki, onda mihmân oldu

يك حكایت گوش کن ای نیک بی مسجدی بد بر کنار شهر ری

3908. *Ey iyi kasıtlı, bir hikâye dinle! Rey şehrinin kenârında, mescid var idi.*

"Pey", kelimesinin on çeşit kadar ma'nâsı vardır; burada kasd ve irâde ve nakş-ı kadem ve iz ma'nâları münâsib olur. "Ey nîk-pey", ey tarîk-i Hak'daki kasdı ve irâdesi iyi olan veyâ ayağının izi iyi ve doğru çıkan, demek olur.

هیچ کس در وی نخفتی شب زیم که نه فرزندش شدی آن شب یتیم

3909. *O gece, onun evlâdı yetim kalmıya idi diye korkudan hiçbir kimse onda uyumaz idi.*

O mescidde, ölümlüm de evlâdım yetim kalır korkusundan dolayı, hiçbir kimse o mescidde uyuyamaz idi.

بس که اندر وی غریبی عور رفت صبحدم چون اختران در گور رفت

3910. *Onda birçok garîb çıplak gitti, sabahleyin yıldızlar gibi kabre gitti.*
[3924]

O mescidde yatan birçok garîb kimseler hayâtından soyunarak, çıplak gitti ve sabahleyin yıldızların gurûb etmesi gibi dünyâdan, âhirete intikâl etti.

خویشتن را نیک ازین آگاه کن صبح آمد خواب را کوتاه کن

3911. *Kendini bundan iyi âgâh et! Sabah geldi, uykuyu kısa et!*

Bu kıssa, sâliklerin nakd-i halleri olduğu için, ondaki hisseyi anlamak için iyice uyanık dur; zirâ cehil zulmeti zâil oldu ve ilim güneşi doğdu, binâenaleyh gaflet uykusunu kısalt, aklını başına al!

- هر کسی گفتی که پریانند تند اندر و مهمان کُشان با تیغ کند
 3912. *Her bir kimse dedi ki: "Onda kör kılıçla misâfir öldürücü sert periler vardır."*

Rey şehri halkından her biri dedi ki: "O mescidde misâfirleri kör kılıç ile öldürücü olan hadîdü'l-mizâc periler vardır ve orasını cinler zabt etmişlerdir."

- آن دگر گفتی که سحرست و طلسم کین رصد باشد عدو جان و جسم
 3913. *O dîğeri derdi ki: "Sihir ve tılsım vardır ki, bu rasad canın ve cismin düşmanı olur."*

"Rasad", burada bekçi ve hâfız ma'nâsınadır. Ankaravî nüshasında, ikinci mısra' nihâyetinde "Adüvv-i cân u hasm" vâki'dir. "Hasm", düşman ma'nâsına olup "tılsım" ile kâfiye olamaz, meğer ki "tılsım" "tılasm" sûretinde telaffuz oluna. Hind nüshalarında "adüvv-i cân u cism" yazılıdır; ve hem ma'nâya ve hem de kâfiyeye muvâfıktır. Ya'ni "Ahâli-i şehirden dîğeri bir kimse de derdi ki: "Bu mescidde sihir ve tılsım vardır ki, bu sihir ve tılsım mescidde canın ve cismin düşmanı olarak bekçi olsun diye yapılmıştır."

- آن دگر گفتی که بر نه نقش فاش بر درش کای میهمان اینجا مباح
 3914. *O dîğeri dedi ki: "Onun kapısı üzerine açık nakış koy, de ki: Ey misâfir burada olma!"*

- شب مخسب اینجا اگر جان بایدت ور نه مرگ اینجا کمن بگشایدت
 3915. *"Eğer sana cân lâzım ise, burada gece yatma ve yoksa burada ölüm sana pusu açar."*

Ya'ni "Bu mescidin kapısı üzerine ayrı ve kalın bir yazı ile nakş ediniz ki, mazmûnu bu olsun: "Ey misâfir, bu mescidde yatma, eğer sana cân lâzım ise, gece burada uyuma; aksi halde burada pusu arkasında ölüm seni beklemektedir."

- وآن یکی گفتی که شب قفلئ نهید غافلئ آید شما ره کم دهید
 3916. *Ve o biri derdi ki: "Gece kilit koyunuz, bir gafil gelirse siz yol vermezsiniz!"*

در آمدن مهمان دران مسجد

O mescide misâfirin gelmesi

تا یکی مهمان در آمد وقت شب کو شنیده بود آن صیت عجب

3917. *Nihâyet gece vaktinde bir misâfir geldi ki, o acıb olan sıytı işitmiş idi.*

Nihâyet gece vaktinde o mescidin bu hâl-i acîbi hakkındaki sıyt ve şöhre-ti işitmiş olan bir misâfir geliverdi.

از برای آزمون می آزمود زآنکه بس مردانه و جان سیر بود

3918. *Denemek için tecrübe etti, zîrâ ki çok şeci' ve canından tok idi.*

O mescidin şöhretini işitmiş olan misâfir, bakalım mes'e le halkın dediği gi-bi midir? deneyim diye tecrübeten geldi; zîrâ o misâfir çok şeci' ve canının muhâfazasına haris değil idi.

گفت کم گیرم سر و اشکنبه رفته گیر از گنج جان یک حبه

3919. *Dedi: "Bana başı ve işkenbeyi eksik tut, can hazînesinden bir habbeyi gitmiş tut!"*

O fedâkâr âşık kendi kendine dedi: "Ey insânî rûhum, baş ve işkenbeden, ya'ni mide ve bağırsak gibi âlât-ı hazımdan beni ârî farz et; bu âlem-i şehâ-detin rûh-ı hayvânî hazînesinden, bir habbe mesâbesinde olan benim rûh-ı hayvânîmi gitmiş farz et!"

صورت تن گو برو من کیستم نقش کم نآید چو من باقیستم

3920. *Ten sûretine, de ki: "Git, ben kimim? Mâdemki ben bâkîyim, nakış ek-sik gelmez."*

Ey rûh-ı insânîm, bu tenimin sûretine, de ki: "Git, sen fânîsin, ben kimim? Ben bâkîyim. Mâdemki ben bâkîyim, sen gidersen, nakış eksik gelmez." Ya'ni bana taalluk edecek başka bir nakış ve sûret ihsân olunur. Zîrâ bu

âlemden insanın intikâlini müteâkib rûha bir sûret-i berzahîyye verilir ki, biz bu sûret-i berzahîyyemizin nümûnesini dünyâda uyku âleminde, rû'yâ dediğimiz mevtinde görürüz. Zîrâ biz uykuda iken yanımızda iki kişi konuşsa, onların sözünü kulağımız işitmez ve kendilerini gözümüz görmez; halbuki o dakikada rû'yâ âleminde birtakım kimseleri görürüz ve onlar ile konuşuruz ve elimiz onları tutar ve ayağımız yürüyüp, yanlarına gider. Demek ki bu cismimizden başka gören gözümüz ve işiten kulağımız ve konuşan ağızımız ve elimiz ve ayağımız vardır. Cenâb-ı Pîr efendimiz bu ma'nâyı *Divân-ı Kebîr*'lerindeki bir beyt-i şerîf ile beyân buyururlar: Beyit:

گر بشکند این جام من غصه نیاشام ساقی دگر آن جامی در زیر بغل دارد

"Eğer sâki-i bâkî benim bu kadeh-i vücûdumu ölüm ile kırarsa, ben aslâ gam çekmem; zîrâ onun koltuğunun altında başka bir kadeh-i vücûd vardır."

چون نفخت بودم از لطف خدا نفخ حق باشم ز نای تن جدا

3921. *Mâdemki lutf-ı Hak'dan bana "Nefahâtü" oldu, ten kamışından ayrı olarak Hakk'ın üfürmesi olurum.*

Bu beyt-i şerîfde *فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي* (Hicr, 15/29) ya'ni "Vaktâki Âdem'in sûret-i cismânîyyesini tesviye ettim ve onun cismine rûhumdan üfledim" âyet-i kerîmesine işâret buyurulur. Ve ikinci mısra'da vücûd-ı âdem, nayzenin üflediği neye teşbîh buyurulmuştur. Ya'ni, ey rûh-ı izâfîm, mâdemki lutf-ı Hak'dan benim ayn-ı sâbiteme ve sûret-i ilmiyyeme, sıfat-ı Hayât-ı ilâhiyye ile üfleme vâki' olmuş ve Hak Teâlâ bu ma'nâyı "Ve nefahâtü fîhi min rûhî" ile işâret buyurmuştur; sen nayzenin üflediği bir ney mesâbesinde olan bu tenden ayrıldığı vakit, benim benliğim, senin ile berâber Hakk'ın üflemesinden ibâret kalır. Zîrâ nayzenin elindeki ney giderse, nayzenin nefesi kesilmez; kezâlik, nefes-i Rahmânî de mutlakâ ten sûretine muhtâc değildir.

Ma'lûm olsun ki, vücûd-ı mutlak, "taayyün-i sâni ve vâhidîyyet" mertebesinden sonra, suver-i ilmiyye hasebiyle, mertebe-i ervâha tenezzül eder ve bu mertebede suver-i ilmiyyeden her biri bir cevher-i basît olarak zâhir olurlar. Bu cevâhir-i basîtadan her birinin şekil ve levni olmadığı gibi, zaman ve mekân ile de muttasîf değildirler. Mertebe-i vâhidîyyette nasıl ki bilcümle esmânın suver-i ilmiyyeleri birbirinden temeyyüz etmiş ise, mertebe-i rûhiyetde dahi, onların zilâli olan ervâh dahi öylece yekdiğerinden temeyyüz etmiştir. Bu ervâh-ı mütemeyyizeden her biri, âlem-i misâlde ve ba'dehû âlem-i şehâdetde zâhir olan sûretlere taalluk eder. Nüzûl burada tamâm olur, ondan sonra urûc baş-

lar. Rûh, cesed-i unsurîden ayrıldıktan sonra, âlem-i berzahda zâhir olur ve bu âlem-i berzahda kendisine verilecek münâsib bir sûrete taalluk eder.

تا نیتد بانگ نفخش این طرف تا دهد آن گوهر از تنگین صدف

3922. *Nihâyet onun üfürmesinin sesi bu tarafa düşmez; nihâyet o gevher bu darca olan sadefdén kurtulur.*

Ten sûreti gidince, Hakk'ın bu vücûd-ı nâbite üfürmesinin sesi ve nağmesi, artık bu cismâniyet tarafına düşmez olur ve nihâyet o nefh gevheri ve incisi, artık bu dar sadefdén, ya'ni cisimden kurtulmuş olur.

حق تمنّوا موت گفت ای صادقین صادقم جانرا بر افشام برین

3923. *Haak: "Ey sâdıklar, ölümü temennî edin!" buyurdu. Sâdıkım, bunun üzerine canımı saçarım.*

Bu beyt-i şerîfde *قُلْ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ هَادُوا إِنْ زَعَمْتُمْ أَنْكُمْ أَوْلِيَاءُ لِلَّهِ مِنْ دُونِ النَّاسِ فَتَمَنَّوْا الْمَوْتَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ* (Cum'a, 62/6) ya'ni "Ey Resûlüm, yahûdîler'e de ki: Eğer siz sâir ümmetlerden mümtâz olarak Allah Teâlâ'nın evliyâsı ve ehlibâsı iseniz, O'ndan mevî temennî edin, eğer zu'munuzda sâdıklar iseniz!" âyet-i kerîme-i şâret buyurulur.

Ya'ni adam öldürücü mescidde yatmak isteyen âşık dedi ki: "Hak Teâlâ hazretleri yahûdîlere, "Eğer Hakk'ın muhabbetinde sâdık iseniz ölümü isteyin!" buyurdu. Ben ise Hakk'a muhabbetimde sâdıkım, binâenaleyh bu imti-hân-ı ilâhî üzerine canımı saçar ve fedâ ederim."

ملاّت کردن اهل مسجد مهمان عاشقرا از شب خفتن در آنجا و تهدید کردن

Gece orada yatmasından dolayı, ehl-i mescidin, âşık olan misâfiri levm etmesi ve tehdid eylemesi

قوم گفتندش که هون اینجا مخسب تا نکوبد جان ستانت همچو کُسب

3924. *Kavim dediler ki: "Âgâh ol, burada uyuma, tâ ki can alıcı seni küsberler gibi döğmesin!"*

"Küseb", küsbenin cem'idir ve küsbe zeytin tânesi ve pamuk tohumu gibi kendilerinden yağ çıkarılan hubûbâtın posalarına itlâk olunur ki, bu posaları cendereye koyup, tazyik ederler. Ya'ni "Burada yatma ki, göze görünmeyen can alıcı, yağ posalarını döğüp ezdiği gibi seni döğmesin!"

که غریبی و نمی دانی ز حال کاندرا اینجا هر که حسب آمد زوال

3925. "Zîrâ sen garîbsin ve halden bilmezsin ki, burada her kim yattı, zevâl geldi."

Ya'ni "Garîbü'd-diyâr bir adamsın ve bu mescidin bu korkunç hâlini bilemezsin; biz sana haber verelim ki, her kim bu mescidde yattı ise, hayâtına zevâl geldi ve öldü."

اتفاقی نیست این ما بارها دیده ایم و جمله اصحاب نهی

3926. "Bu tesâdüfî değildir, biz ve ashâb-ı ukıl bunu def'alar ile görmüşüz."

"O mescidde yatan adamın ölmesi tesâdüfî ve eceli gelerek gitme değildir; onun ölümü mutlakan bu mescidde yatması yüzündendir. Biz ve akıl sâhibleri bunun böyle olduğunu def'alar ile görmüşüz ve böyle olduğuna kat'iyyen hükmetmişizdir."

هر که آن مسجد شبی مسکن شدش نیم شب زهر هلاهل آمدش

3927. "Her kim ki, o mescid ona bir gece mesken oldu, gece yarısında ona öldürücü zehir geldi."

از یکی ما تا بعد این دیده ایم نه بتقلید از کسی بشنیده ایم

3928. "Biz bunu birden yüze kadar görmüşüz; bir kimseden taklîd ile işitmemişiz."

گفت الدین النصیحه آن رسول آن نصیحت در لغت ضد غلوّل

3929. O Resûl: "Dîn nasihatdır," buyurdu; o nasihat lügatte gulûlün zıddıdır.

Resûl-i zîşân Efendimiz النصیحه ya'ni "Dîn nasihatıdır" buyurdu. Ashâb: "Kim için?" diye sordular. Server-i âlem Efendimiz لائمة و لرسوله و لكتابه ya'ni "Allah için ve O'nun Resûl'ü için ve O'nun kitabı için ve müslimlerin ve umûm mü'minlerin imamları için" buyurdular. Ve nasihatın lügatte ma'nâsı hyânetin zıddıdır. Ya'ni nasihatın lügat ma'nâsı sadâkatdır ve sadâkat, hyânetin zıddıdır. Nitekim "tövbe-i nasûh" derler ki, tövbe-i

sâdik demektir. Şu halde hadîs-i şerîfin ma'nâ-yı münîfi: "Din Allah'a ve Resûl'üne ve kitâbına ve müslimlerin ve umûm mü'minlerin başında bulunanlara sadâkatdır" demek olur.

آن نصیحت راستی در دوستی در غلولی خائن و سگ پوستی

3930. *O nasihat dostlukta doğruluktur; gulûlde isen hâinsin ve köpek kılıklısın.*
[3944]

Ya'ni "Nasihat", doğruluktur ve "gulûl", eğriliktir. Eğer dostlukta doğrulukta isen sâdiksın ve eğer eğrilikte isen, hâinsin ve köpek kılıklı ve tabiatlı-sın ki, ekâbire saldırır ve havlârsın."

بی خیانت این نصیحت از وداد می نمایمت مگر از عقل و داد

3931. *Bu nasihati sana muhabbet cihetinden hıyânetsiz olarak gösteririz; akıldan ve insâfdan dönme!*

"Dâd", adl ve insâf demektir; burada insâf ma'nâsınadır.

جواب گفتن عاشق عاذلنرا

Melâmet edicilere âşkın cevâb söylemesi

گفت او ای ناصحان من بی ندم از جهان زندگی سیر آمدم

3932. *O dedi: "Ey nasihatçılar, ben nedâmetsiz dirlik cihânından tok geldim.*

O âşık misâfir, kendisine nasihat edenlere dedi: "Ey nasihatçılar, ben bu adam öldürücü mescide geldiğimden dolayı pişman değilim; çünkü ben bu fâ-nî olan dünyâ hayâtından bıktım usandım."

منبلی ام زخم جو و زخم خواه عافیت کم جوی از منبل براه

3933. *"Ben yara arayıcı ve yara isteyici bir ok hedefiyim; yolda olan ok hedefinden âfiyeti azaltır."*

"Nebel", Gıyâsü'l-Lügâ'da ok atmak ma'nâsına gösterilmiştir; bu sûretle "menbel", ism-i mekân olup, ok atılan mahal demek olur. Bu beyt-i şerîfin

ma'nâsı da bu ma'nâya münâsibdir. Ya'ni âşık misâfir diyor ki: "Ben kazâ-yı ilâhî okunun hedefiyim, o okun yarasını arayıcı ve yarasını isteyiciyim. Binâ-enaleyh yolda olan o hedeften âfiyet ve devâm-ı hayât isteme!" demek olur.

منبلی کو بود خود برگ جو منبلی ام لا اہالی مرگ جو

3934. "Bir menbel vardır ki, o muhakkak rızık arayıcı olur; ben lâubâlî ölüm isteyici ok hedefiyim."

"Menbel", tenbel ve kâhil ma'nâsına gelir. Birinci mısra'da bu ma'nâ ve ikinci mısra'da dahi "ok hedefi" ma'nâsındır. Ya'ni "Bir menbel vardır ki, o rızık arayıcı tenbel ve kâhil ma'nâsına gelir. Ben o ma'nâya gelen menbel değilim; belki ben lâubâlî ölüm isteyici olan kazâ-yı ilâhî okunun hedefi ma'nâsına gelen menbelim."

منبلی نہ کو بکف پول آورد منبلی چستی کزین پل بگذرد

3935. "Bir tenbel değil ki, eline pul getirir; bir çâlak-ı menbel ki, bu köprüden geçer."

Bu beyt-i şerîfdeki menbeller, tenbel ma'nâsına olmak münâsib olur. Ya'ni "Ben öyle bir tenbel ve kâhil değilim ki, dilencilik için kapı kapı dolaşıp, eline pul ve mangır geçirir. Belki bu fânî olan dünyâ köprüsünden sür'atle geçen bir tenbelim."

آن نہ کو ہر دکانی برزند بل جہد از کون و کانی برزند

3936. "O, o değil ki, her bir dükkân üzerine uğrar; belki kevnenden sıçar ve bir kâna uğrar."

O tenbel, o âhiret işinin tenbeli değildir ki, o âhiret tenbeli dünyânın her bir sûretine yapışıp kalır. O dünyâ tenbeli ve âhiret hamaratı olan âşık belki bu âlem-i kevnin hey'et-i mecmûasından geçip, hakikat ma'denine ve menbaina yapışır; zîrâ o kimse hakkında مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَفَى (Necm, 53/17) ya'ni "Basarı, mâsivâyâ kaymadı ve tecâvüz etmedi" buyurulan Resûl-i zîşân Efendimizin eser-i âlîlerine tebean, mâsivâ-yı Hak'dan kâmilten göz yumar ve o yumduğu gözü hakîkate açar.

مرگ شیرین گشت نقلم زین سرا چون قفس هشتن پریدن مرغ را

3937. "Ölüm tatlı oldu; bu saraydan naklim, kuş için kafesi bırakmak, uçmak gibidir."

"Bu fânî hayât-ı dünyâdan bıknığım için, ölüm bana tatlı oldu; bu sarây-ı dünyâdan naklim, bir kuşun kafesi bırakması ve uçuşması gibidir."

آن قفس که هست عین باغ در مرغ می بیند گلستان و شجر

3938. "O kafes ki, ayn-ı bâğdadır; kuş gülîstânı ve ağaçları görür."

Bağın zâtında olan kafesin içindeki kuş, o bağın gülîstânını ve ağaçlarını görür.

جَوّی مرغان از بیرون گرد قصص خوش همی خوانند ز آزادی قصص

3939. "Kuşların fevci, hâriçten kafes etrâfında hürriyetten latîf kıssalar okurlar."

"Cavk", fevc, bölük ve cemâat demektir. "O bağ içinde asılı olan kafesin etrâfına fevc fevc kuşlar toplanıp, hür ve âzâd olmaları hasebiyle, kafes içindeki kuşun muvâcehesinde cıvı cıvı öterler ve latîf kıssalar okurlar."

مرغ را اندر قفس زان سبزه زار نه خورش ماندست و نه صبر و قرار

3940. "Kafesdeki kuş için o sebze-zârdan ne yiyişi, ne de sabır ve karârı kalmıştır."^[3954]

Kafesde mahbûs olan kuş, dışındaki o yeşillikleri görünce, yemeden ve içmeden kesilir ve sabır ve karârı da kalmaz.

سر زهر سوراخ بیرون می کند تا بود کین بند از پا بر کند

3941. "Başını her delikten dışarıya eder, tâ ola ki, bu bağı ayaktan kopara."

O mahbûs kuş, kafesin parmakları arasından başını dışarıya çıkarır ve belki ayağını bağlayan bu mahbesten kurtulup, hürriyete nâil olurum diye kafesin içinde oraya buraya sıçrar ve kaçacak yer arar.

چون دل و جانم چنین بیرون بود آن قفس را در گشایی چون بود

3942. "Mâdemki onun dîl ü cânı böyle hâriç olsa, o kafesi açarsan nasıl olur?"

Mâdemki kafesde mahbûs olan kuşun kalbi ve canı böyle o kafesin hâri-cine merbût ola, o kafesi açarsan onun hâli nasıl olur?

نه چنان مرغ قفس در اندهان گردد بر گردش نشسته گریبان

3943. "Gamlarda olan kafes kuşu gibi değildir, onun etrâfında kediler oturmuştur."

"Bu ölüme âşık olan kimse, kafesin etrâfına kediler dizilip dâiren-mâ-dâr oturmuş olan kuş gibi çıkar çıkmaz parçalanacağı gamında değildir; o bu gamdan âzâdedir." "Kafes"den murâd cisim ve "kuş"dan murâd rûh ve "kafesin etrâfındaki kediler"den murâd, a'mâl-i seyyile sûretleridir ki, rûh beden-den ayrılınca, onlar rûhu ta'zîb ederler.

کی بود او را درین خوف و حزن آرزوی از قفس بیرون شدن

3944. "Bu havf u hazen içinde, ona ne vakit kafesden dışarıya gitmek arzûsu olur?"

Etrâfını kediler kaplamış olan kuşa, bu havf ve keder içinde hiç kafesten dışarıya çıkmak arzûsu olur mu?

او همی خواهد کزین تنگین قفس صد قفس باشد بگرد این قفس

3945. "O ister ki, bu kafesin etrâfında bu dar kafes cinsinden yüz kafes olsun."

عشق جالینوس برین حیات دنیا بود که هنر او همینجا بکار می آید

هنری نه نورزیده است که درین بازار بکار آید اینجا خود را بعوام

یکسان می بیند والامر یومئذ لله امیرئ او نمی ماند

Câlinus'un aşkı bu hayât-ı dünyâyâ idi ki, onun hünere dahi burada işe gelir; bir hünere sa'y etmemiştir ki, o pazarda işe gelsin, burada kendini avâm ile berâber görür. "Ve emr bu günde Allâh'a mahsûsdur!" onun emirliği kalmaz

"Câlinus" eski Yunan tabîblerinden olup, âhireti inkâr ettiği için, hayât-ı dünyâyâ âşık idi; ve hayâtı ancak bu dünyâ hayâtından ibâret bilenler, hakikaten bu dünyâ hayâtına dört el ile sanlırlar ve onların hünelerleri ve ma'rifetleri ve beylikleri ve reislikleri ancak bu dünyâda geçer. Onların inkârlarına rağmen mevcûd olan hayât-ı uhreviyyede işe yarayacak bir hünelerleri olmadığı için, o pâzâr-ı âhirette avâm ile berâber olurlar ve dünyâdaki i'tibârları

ve izzetleri yerine, zillet kâim olur. Ve sûre-i İnfitâr'ın âhîrinde **وَالْأَمْرُ يَوْمَئِذٍ لِلَّهِ** (İnfitâr, 82/19) ["Ve emr o günde Allâh'a mahsûsdur"] âyet-i kerîmesi mûcibince emr ancak Hakk'ın olup, onların re'y ve tedbîrlerinin âhirette aslâ fâidesi olamaz.

آنچنان کہ گفت جالینوس راد از هوای این جهان و از مراد

3946. *Nitekim hekîm olan Călinus, bu cihânın hevâsından ve murâddan dedi:*

"Râd" sahî ve fâzıl ve hekîm ma'nâlarına gelir; burada hekîm ma'nâsı münâsibdir. Ya'ni "Călinos hekîm, hâl-i ihtizârında, bu hayât-ı dünyâya olan muhabbetinden ve murâd-ı nefsânîsinden dolayı dedi:"

راضیم کر من بماند نیم جان کہ ز کون استری بینم جهان

3947.. *"Râzıyım ki, benden yarım can kalsın ki, cihânı katırın kucından görerim."*

"Ölüm, yok olmaktan ibâret olduğu cihetle, keşki böyle büsbütün ma'dûm olacağıma, yarım canım kalaydı da, bir katırın kucunda bu yarım canım ile bu dünyâ cihânını temâşâ ede idim."

گره می بیند بگرد خود قطار مرغش آیس گشته بودست از مطار

3948. *Kendi etrâfında katar ile kedi görür; onun kuşu matârdan nevmîd olmuştur.*

"Âyis", "iyâs"dan ism-i fâildir, nevmîd demektir. "Matâr", masdar-ı mîmî olduğuna göre "uçmak", ism-i mekân olduğuna göre "uçacak mahal" demektir. Ya'ni "Ten kafesinden çıkmak istemeyen rûh, etrâfında kedilerden mürekkeb bir katâr görmüştür de onun için uçmaktan nevmîd olmuştur veya uçacak mahalden ümidini kesici olmuştur ki, o kedi katârın onun ef'âl-i seyyiesinin sûretleri veyâhud azâb melâikesidir."

یا عدم دیده است غیر این جهان در عدم نادیده او حشری نهان

3949. *Yâhud bu cihânın gayrini adem görmüştür, ademde o gizli bir hasrı görmemiştir.*

Yâhud "Ten kafesinden çıkmak istemeyen rûh, bu dünyâ hayâtından başka bir hayât ve bir âlem olmadığına i'tikad etmiştir ve onun aklının gözü, âlem-i hisden gâib ve ma'dûm olan o gizli bir hasrı ve ba'si görmemiştir."

چون جنن کش می کشد بیرون کرم می گریزد او سپس سوی شکم

3950. *Bir cenîn gibi ki, kerem onu dışarıya çeker, o sonra karın tarafına kaçar.*
[3964]

Bu âlem-i âhirete gitmekten kaçan rûh, ana karnındaki bir çocuğa benzer ki, kerem-i ilâhî onu dünyâyâ çıkarmak için, anasının karnından dışarıya çeker, o çocuk ise, anasının karnında yaşamağa alıştığı için, o çekişten sonra yine karın tarafına kaçar.

لطف رویش سوی مصدر می کند او مقر در پشت مادر می کند

3951. *Lutf onu masdar tarafına tevcih eder, o makarrını anasının arkasında yapar.*

Lutf-ı ilâhî o cenîni anasının rahminden dışarıya çıkacak mahalle tevcih eder; fakat o cenîn mahall-i karârını, dışarıya çıkmamak için, anasının arkasında yapar, ya'ni anasının rahmine saklanır da der;

که اگر بیرون فتم زین شهر و کام ای عجب بینم بدیده این مقام

3952. *Ki: "Eğer bu şehirden ve murâddan dışarıya düşersem, ey aceb, göz ile bu makâmı görür müyüm?"*

Ki: "Eğer ben bu sâkin rahim şehriden ve burada bulduğum zevk ve murâddan dışarıya düşersem, acabâ bir daha bu muhabbet ettiğim makâm-ı rahimi göz ile görebilir miyim?"

یا دری بودی در آن شهر و خم که نظاره کرد می اندر رحم

3953. *"Yâhud o sakîl olan şehirde, bir kapı olaydı ki, rahime nezâret ede idim."*

O cenîn der ki: "Yâhud o sakîl ve zararlı olan dünyâ şehrinde bir kapı olaydı da, bu zevk ile yaşadığım rahim şehrine nezâret ede idim."

یا چو چشمه سوزنی راهم بدی که ز بیرون رحم دیده شدی

3954. *"Yâhud bir iğne deliği gibi bana yol olaydı ki, hâricden rahim görünmüs olaydı."*

آن جنین هم غافلست از عالمی همچو جالینوس او نا محرمی

3955. *O cenîn dahi, o bir nâ-mahrem olan Câlinus gibi bir âleminden gâfildir.*

Hakîkate nâ-mahrem olan hekîm Câlinus, nasıl ki âlem-i âhiretten gâfil ve dünyadaki hayâta âşık ise, o ana karnındaki çocuk dahi, dünyâ âleminden gâfil ve rahimdeki hayâta âşıktır.

او نداند کآن رطوبتها که هست آن مدد از عالم بیرونست

3956. *O bilmez ki, o rutûbetler ki mevcûddur, o meded hârici âlemdendir.*

O zavallı cenîn bilmez ki, ana rahminde mevcûd olup, kendisini yaşatan o rutûbetler, anasının hâriçten aldığı gıdâ yardımcıyla hâsıl olur. Eğer anası yiyip içmese, rahim içinde vücûdunun hissettiği zevk ve râhat munkat' olur.

آنچنان که چار عنصر در جهان صد مدد دارد ز شهر لا مکان

3957. *Onun gibi ki, cihânda dört unsur, lâ-mekân şehrinden yüz meded tutar.*

Ana rahmi cenîni muhâfaza etmek için hâriçten yardım gördüğü gibi, bu arzı teşkil eden su ve toprak ve hevâ-yı nesîmi ve ateş unsur ve rûkûnleri dahi, lâ-mekân şehrinden, ya'ni ayn-ı vücûd olan fezâ-yı nâmütenâhiden birçok yardımlar görür.

Ma'lûmdur ki, küre-i arz, güneşin etrâfında ve kendi mahreki üzerinde azîm bir sûr'atle devr etmektedir. Bu kadar sûr'at mevâdd-ı arzıyyeden bir kısmının telâttuf ederek fezâyâ intişânını mücib olmak lâzım gelir. Ve eğer bir taraftan fezâdan imdâd-ı dâimî olmasa, arzın mevâddı böyle dağıla dağıla biter ve arz mahv olurdu. Nitekim arzın bu noksanlığına sûre-i Ra'd'ın nihâyetindeki *أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا* (Ra'd, 13/41) ya'ni "Ehl-i idrâk görmezler mi ki, biz arzı etrâfından eksiltmekteyiz" âyet-i kerîmesine işâret buyurulur. Ve sûre-i Sebe'de olan *يَعْلَمُ مَا بَلَجَ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَرْجُ فِيهَا* (Sebe', 33/2) ya'ni "Arza dâhil olanları ve ondan çıkanları ve gökten inenleri ve göğe çıkanları Allah Teâlâ bilir" âyet-i kerîmesinde de, arzın hâricinden mevâdd-ı arzıyyeye imdâd vâki' olduğuna işâret vardır. Ehl-i fen indinde arzın fezâyâ ne sûretle ne şeyler kaçırdığı ve ne şeyleri ne sûretle aldığı henüz münkeşif değildir.

آب و دانه در قفص گر یافتست آن ز باغ و عرصه در ناختست

3958. *Suyu ve dâneyi eğer kafesde buldu ise, o bağdan ve bir arsadan zuhûr etmiştir.*

"Kafesdeki kuş suyu ve yemi eğer kafesin içinde buldu ise, o su ve yem hâriçteki bağdan ve bir meydandan zuhûr etmiştir." Bunun gibi beden kafesindeki rûh-ı hayvânînin gıdâsı dahi, tenin hâricinden gelir ve bu rûha muallak olan rûh-ı ızâfî dahi bu âlet vâsıtasıyla faâliyyetini gösterir.

زین قفس در وقت نفلان و فراغ

جانهای انبیا ببند باغ

3959. *Bu kafesden nakiller ve ferâğ vaktinde, enbiyânın canları bağı görürler.*

Enbiyânın canları kafes içinde bağı gören kuşa teşbîh buyrulmuştur. "Böyle bir kuş nasıl kafesten kurtulmak isterse, onlar da bu ten kafesi içinde oldukları halde, o intikâlleri vaktinde ve âlem-i şehâdetden ferâgat zamânında âlem-i gayb bağı görürler."

همچو ماه اندر فلکها بازغند

پس ز جالینوس و عالم فارغند

3960. *'Binâenaleyh Cālinus'dan ve âlemden fâriğdirler; ay gibi feleklerde tulû' edicidirler.*

Mâdemki enbiyâ ve onların vârisleri olan evliyâ hazerâtı, âlem-i gaybı müşâhede ediyorlar; binâenaleyh Cālinus'un fikrinden ve fânî olan bu âlem-i şehâdetden fâriğdirler; onlar ay gibi âlem-i gayb feleklerinde tulû' edip parlayıcıdır.

پس جوابم بهر جالینوس نیست

ور ز جالینوس این گفت افتریست

3961. *Ve eğer bu söz Cālinus'dan iftirâ ise, imdi benim cevâbım Cālinus için değildir.*

Cālinus zamân-ı kadîmde gelmiş bir adam olup, onun bu sözü bize naklen vâsıl olmuştur. Halbuki bu menkûl sözün sıdka ve kizbe ihtimâli vardır. Eğer doğru ise sözümlüz Cālinus'adır ve eğer bu söz ona iftirâ ise, o halde cevâb-ı reddimiz onun için değildir.

که نبود ستش دل پر نور جفت

این جواب آنکس آمد کین بگفت

3962. *Bu o kimsenin cevâbı geldi ki, bunu söyledi; zîrâ ki ona pür-nûr olan gönül çift olmamıştır.*

Bizim verdiğimiz cevâb-ı red, her kim olursa olsun bu sözü söyleyen kimseyedir; zîrâ bu âlem-i dünyâdan başka âlem ve hayât-ı dünyâdan başka hayât yoktur diyen kimseye nûr ilimli ve nûr idrâklî bir gönül refik olmamıştır. Onun kalbindeki zulmet-i cehil bu sözü söyletmiştir.

چون شنید از گریگان او عرجوا

مرغ جاناش موش شد سوراخ جو

3963. *Onun canının kuşu delik arayıcı sıçan oldu, vaktâki o kedilerden "arri-cü"yu işitti.*

Ya'ni "O kafesin etrâfındaki kedilerden "arricû"yu ışıttığı vakit, ölümü istemeyen kimsenin canının kuşu delik arayıcı sıçan oldu," Ankaravî hazretleri "arricû" kelimesi hakkında buyururlar ki: "Bir kimse bir şeyin üzerine dursa عرج فلان على الشيء ya'ni "Fılân kimse şey üzerine durdu" derler; musallat oldu demek olur. Ve Hînd şârihlerinden Velî Muhammed Ekberâbâdî şerhinde, "ayn"ın fethi ve "hâ"yı mu'cemenin zammıyla "arrihû" (عرخو), gazablan vaktinde kedi ve köpek sadâsı ma'nâsına olduğu gösterilmiş ise de, fakîr lügatlerde bulamadım.

زان سبب جاننش وطن دید و قرار اندرین سوراخ دنیا موش وار

3964. *O sebehten bu dünyâ deliği içinde sıçan gibi vatan ve karâr gördü.*

Kuş kafesinin etrâfına dizilmiş olan kediler gibi, bu ten kafesinin etrâfına ef'âl-i seyyie sûretleri veyâ melâike-i azâb dizilmiş olduğundan, ef'âl-i seyyieye mübtelâ olmuş olan bir rûh, bu dünyâ deliği içinde sıçan gibi vatan itti-hâz edip karâr eyledi ve aslâ dışarıya çıkmak istemedi.

هم درین سوراخ بنایی گرفت در خور سوراخ دانایی گرفت

3965. *Bu delik içinde de mi'mârlık tuttu, deliğin lâıykı olan dânelik tuttu.*

Sıçan gibi korkudan bu dünyâ deliği içine saklanan rûh, bu deliği ma'mûr etmek için mi'mârlığa teşebbüs etti ve ancak bu deliğin ma'mûrluğuna mah-sûs olan ilimleri öğrenmekle iktifâ etti ve nefis hâricindeki âlemin ma'mûrluğuna lâzım ilmi tahkîr edip, hurâfatdır dedi. Nitekim Hak Teâlâ hazretleri on-lar hakkında يَكْمُونُ ظَاهراً مِنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ (Rûm, 30/7) ya'ni "Onlar hayât-ı dünyâdan zâhir olanı bilirler; halbuki onlar âhiretten gafildir-ler" buyurdu.

پشهای که مر اورا در مزید کاندرین سوراخ کار آید گزید

3966. *Onun için ziyâdelikte olan san'atlar ki, bu delik içinde işe gelir, ihtiyâr etti.*

Kedilerden dolayı ten kafesinden çıkmaktan korkan rûh, ne kadar bu dün-yâ deliği içinde işe yarayan ve kendisinin fazâil-i dünyeviyyesine sebep olan san'atlar varsa, hep onları ihtiyâr etti ve bunların adını "medeniyet" koydu. Ve dâimâ bu dünyâ deliğini i'mâra çalıştı ve bu delik içindeki pek kısa olan hayâtını, pek büyük bir şey sandı. Nihâyet kafes kındı ve kedilerin pençesi-ne geçti, feryâda başladı ve emekleri hep boşuna gitti.

زآنکه دل بر کند از بیرون شدن بسته شد راه رهیدن از بدن

3967. *Zîrâ ki kalbi dışarıya gılmekten kopardı, bedenden kurtulmak yolu bağlanmış oldu.*

Zîrâ böyle bir rûh, kedilerin korkusundan ten kafesinden dışarıya çıkmak mülâhazasını kalbinden kopardı ve bunu aslâ düşünemeyecek bir hâle geldi ve bu düşünememek sebebiyle, bundan kurtulmâk fikrinin yolu bağlandı, artık kalbine böyle bir fikir gelemesiz oldu ve: "Yâhû, bir gün gideceksin, senin için ölmek mukadderdir" diyenler ile de istihzâya başladı.

عنكبوت ار طبع عنفا داشتی از لعابی خیمه کی افراشتی

3968. *Eğer örümcek, ankâ tabiatını tuta idi, ne vakit bir salyadan çadır binâ ederdi?*

"Örümcek"den murâd, ehl-i dünyâ ve "ankâ kuşu"ndan murâd, ehl-i hakikat ve ehl-i âhiret, "salya"dan murâd, dünyânın hünerleri ve san'atları ve "çadır"dan murâd, mahkûm-ı fenâ olan ma'mûre-i âlemdir. Ya'nî "Eğer örümcek meşrebinde olan ehl-i dünyâ, ankâ kuşu meşrebinde olup, yükseklerde uçan ehl-i hakikat tabiatında olaydı, ancak salya mesâbesinde olan dünyâ hüner ve san'atlarına bağlanıp, mahkûm-ı fenâ olan bu ma'mûre-i âlemin i'mâ-nyıla meşgul olur mu idi?" Bu beyt-i şerîfde sûre-i Ankebût'da olan şu âyet-i kerîmeye işâret buyrulur: *مَثَلُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاءَ كَمَثَلِ الْعَنْكَبُوتِ اتَّخَذَتْ بَيْتًا وَأَنْ مَثَلُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاءَ كَمَثَلِ الْعَنْكَبُوتِ اتَّخَذَتْ بَيْتًا وَأَنْ* (Ankebût, 29/41) Ya'nî "Allah'ın gayri dostlar ittihâz edenlerin meseli, kendisine ev yapan örümcek meseli gibidir. Halbuki evlerin en zayıfı olduğu muhakkaktır; eğer bilseler idi, yapmazlar idi."

گره کرده چنگ خود اندر قفس نام جنگش درد و سرسام و مغص

3969. *Kedi kendi pençesini kafese atmıştır; onun pençesinin adı derd ve ser-sâm ve magasdır.*

"Derd", mutlak ağrı ve sancı ve veca' ma'nâsındır. "Ser-sâm", bir nevî dimâğ hastalığı ve "magas", bağırsaklarda hâsıl olan illet ve evcâ' demektir. Bu beyt-i şerîfde "kafes"den murâd ten ve "kedi"den murâd, ölüm ve "pençe"den murâd türlü türlü hastalıklardır.

گره مرگست و مرض چنگال او می زند بر مرغ و پر و بال او

3970. *Kedi ölüm ve onun pençesi marazdır. Kuş üzerine ve onun kanadı üzerine vurur.*

گوشه گوشه می جهد سوی دوا مرگ چون قاضیست رنجوری گوا

3971. *Köşe köşe ilâç tarafına sıçar; ölüm kadı, hastalık şahid gibidir.*

Dünyânın ulûm ve hünerlerinde sâhib-i fazîlet olup, dünyâ deliğini i'mâr ile meşgûl olan kimsenin ten kafesine ölüm kedisi hastalık pençesini attığı vakit, o biçâre: "Aman bana bir çâre yok mu?" diye köşeden köşeye ve doktordan doktora ilâç ve çâre tarafına koşar; halbuki ölüm, rûhun cisimden iftirâkına hükm edecek olan bir kadı ve hâkim; ve hastalık ise bu iftirâkın zarûrî olduğunu isbât eden şahid gibidir.

چون پیاده قاضی آمد این گواه که همی خواند ترا تا حکم گاه

3972. *"Bu şahid, kadının muhızını gibi geldi ki, seni hüküm yerine kadar da'vet eder.*

"Piyâde", burada mahkemenin muhızını ve mübâşiri ma'nâsına gelir.

مهلتی می خواهی از وی در گریز گر پذیرد شد و گر نی گفت خیز

3973. *Ondan kaçmakta bir mühlet istersin, eğer kabûl ederse gitti ve eğer etmezse, "Kalk!" dedi.*

Hâkim tarafından sana hastalık mübâşiri geldiği vakit, sen huzûr-ı hâkimden kaçmak husûsunda ondan bir mühlet istersin; eğer sana mühlet vermeyi kabûl ederse, o hastalığına çâre bulunur ve senden gider; ve eğer sana mühlet vermeyi kabûl etmezse, o hastalık: "Haydi bakalım kalk! mutlaka gideceğiz!" der.

جستن مهلت دوا و چاره‌ها که زنی بر خرقه تن پاره‌ها

3974. *Mühlet istemek devâ ve çârelerdir ki, ten hırkası üzerine pâreler vurursun.*

Ölüm kadısından mühlet istemek tedâviye ve ilâçlara tevessül etmektir ki, bu tevessül ile sen ten hırkası üstüne yamalar dikmiş olursun.

عاقبت آید صباحی خشم وار چند باشد مهلت آخر شرم دار

3975. *Âkibet bir sabah hışm gibi gelir (Der ki): "Ne kadar mühlet olur, artık utan!"*

Ve çok tedâvi ve ilâç mühletlerinden sonra, âkibet o ölüm bir gün öfke gibi birdenbire gelip der ki: "Haydi bakalım kalk, kadı huzûruna gideceğiz, bu

ne kadar mühlet vermek olur; artık mühlet istemekten utan!" قَدْ جَاءَ أَجْلُهُمْ لَا يَسْتَخْرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ (A'râf, 7/34) ya'ni "Onların ecelleri geldiği vakit bir sâât ileri ve geri gitmez" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur.

عذر خود از شه بخواه ای پر حسد پیش از آنکه آنچنان روزی رسد

3976. *Ey pür-hased, şâhdan kendi ömrünü iste, ondan evvel ki, öyle bir gün erişir.*

Ey hasedi çok olan kimse, şâh-ı hakîkî olan Hak'dan, sıfât-ı mezmûmen-den ve ef'âl-i seyyienden dolayı özür dile; öyle bir gün erişmezden evvel kötülüklerinin afvını niyâz et.

وآنکه در ظلمت براند بارگی بر کند زآن نور دل یکبارگی

3977. *O kimse ki, atı zulmetde sürer, ondan dolayı kalbin nûrunu bir uğurdan koparır.*

"Bârg", at ma'nâsınadır. Ba'zıları atın bir nev'i ve ba'zıları yük atı demiştir. Ve kudret ve zenginlik ve fâhişe ma'nâlarına da gelir. Burada "at" ma'nâsı münâsibdir; murâd, matyye-i nefisdir. Ya'ni "Bir kimse kendisinin binek hayvanı olan nefsinî, tabîat zulmeti içinde sürüp koşturur ise, bu sürmekten dolayı kalbindeki nûr-ı yakîni bir uğurdan koparır ve söndürür; ve nûr-ı yakînin sönmesiyle küfür ve inkâr baş kaldırır.

می گریزد از گوا و مقصدش کان گوا سوی قضا میخواندش

3978. *Onun şâhidinden ve maksadından kaçır ki, o şâhid onu kazâ tarafına da'vet eder.*

Kalbindeki nûr-ı yakîni koparmış olan kimse, artık ölüm kadısının şâhidi olan emrâzdan ve emrâzın tasallutu maksadından kaçır; halbuki o şâhid-i emrâz, o kimseyi kazâ-yı ilâhî tarafına da'vet etmiştir. Binâenaleyh o kimse kazâ-yı ilâhiden râzı olmamış bulunur ve بعضائی فليطلب ربا سوائی ya'ni "Benim kazâma râzı olmayan, benden başka Rab bulsun" hadîs-i kudsîsindeki itâba muhâtab olur.

زین گذر کن جانب آن شخص ران کو بمسجد آمد آن شب میهمان

3979. *Bundan geç, o şahıs tarafına sür ki o, o gece mescide misâfir olarak geldi.*

Bu hitâb, Hz. Fîr efendimiz tarafından nefis-i nefislerinedir. Buyururlar ki: "Ey Mevlânâ, bu bahsin îzâhını bırak da, o kıssadaki şahıs tarafına rücû' et ki, o şahıs o şehre geldiği gece, adam öldürücü mescide misâfir olarak geldi."

ملاмет کردن اهل مسجد مهمانرا از شب خفتن دران مسجد

Ehl-i mescidin, misâfirî gece mescidde yatmaktan melâmet etmesi

قوم گفتندش مکن جلدی برو تا نگردد جامه و جانت گرو

3980. *Kavim ona dediler ki: "Cesûrluk etme, git, libâsın ve canın rehin ol-
[3993] masın!"*

Ehl-i mescid misâfire dediler ki: "Burada yatmak husûsunda cesûrluk etme ve şecâat gösterme; git, libâs-ı cismin ve canın ölümün mahbûsu olmasın!"

آن ز دور آسان نماید به نگر که بآخر سخت باشد رهگذر

3981. "O uzaktan kolay görünür; iyi bak, zîrâ sonunda geçit şedîd olur."

"Tarîk-ı aşk uzaktan kolay görünür; fakat iyi teemmül et, zîrâ sonunda bu aşk yolunun geçidi sarp ve şedîd olur." Hâce Hâfız buyurur:

الا يا ايها الساقى ادر كأسا و ناولها که عشق آسان نمود اول ولی افتاد مشکله

"Ey sâki, aşk kadehini devr et ve onu sun! Zîrâ aşk evvelen kolay göründü, fakat müşkiller vâki' oldu."

خویشتن آویخت بس مرد و گسست وقت پیچایچ دست آویز جست

3982. "Çok adam kendini astı, burularak berbâd oldu; kıvrınma vaktinde el tutacak şeye sıçradı."

"Güsest", "güsisten" masdarından mâzîdir. (Gıyâsü'l-Lügâr'da) Yumuşak bir şeyin burularak kopması ma'nâsına gösterilmiştir. Filhakîka bir kimse kendisini asmak sûretiyle intihâra karâr verip, icrâyâ başladığı vakit, can havliyle çırpınıp sarılacak bir yer arar. Cenâb-ı Pîr efendimiz tarîk-i aşkı, asılmaya teşbîh buyurmuşlardır. Hind nüshalarında, birinci mısra' *بس کسا کاویخت* "Çok kimseler ki ibtidâdan kendilerini astı, iztûrâb vaktinde el tutacak bir şey aradı" sûretindedir.

پیشتر از واقعه آسان بود در دل مردم خیال نیک و بد

3983. *Kişinin gönlünde iyinin ve kötünün hayâli vâkıadın evvel kolay olur.*

چون در آید اندرون کارزار آن زمان گردد بر آنکس کارزار

3984. *Uaktâki harb içine gelir, o zaman o kimseye iş ağılamak olur.*

İyinin ve kötünün hayâli fiilen zuhûrdan evvel, gönülde kolay görünür. Vaktâki hayâlde kolay görünen o vak'a; ve meselâ zâhirde harb ve ma'nâda riyâzet ve mücâhede-i nefis fiilen icrâyâ başlandığı vakit, çok kimsenin işi ağlamak olur. Birinci "kârzâr", cenk ve kavga ma'nâsınadır; ve ikincide "kâr", iş ve "zâr", burada ağlamak demektir.

چون نه شیری هین منه تو پای پیش کآن اجل گرگست و جان تست میش

3985. *Mâdemki arslan değilsin, sakın ileriye ayak koyma; zîrâ o ecel kurttur ve senin canın koyun.*

ور ز ابدالی و میشت شیر شد ایمن آ که مرگ تو سر زیر شد

3986. *Ve eğer sen "abdâl" dan isen ve senin koyunun, arslan oldu ise, emîn olarak gel ki, senin ölümün baş aşığı oldu.*

Yukanlarda dahi izâh olunduğu üzerine, alelumûm mevt iki nevi'dir. Biri ızırârî ve tabîîdir ki, benî-beşerin cümlesi bu mevte mahkûmdur. Nitekim *كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ* (Âl-i İmrân, 3/185) ya'nî "Her bir nefis ölümü tadıcıdır" buyrulur. Diğer ihtiyârî ve irâdîdir ki, bu nevi' ölüm, benî-beşerin umûmuna mahsûs değildir. Küre-i arz üzerinde bir buçuk milyâr tahmîn olunan efrâd-ı beşerden pek azına nasîb olur bir devlet ve inâyet-i Hak'dır. Bu mevt-i ihtiyârîde insanın sîfât-ı nefsânîyyesi, sîfât-ı hakkânîyyeye tebdîl olunduğu için, bu saâdetülilere "abdâl" ta'bîr olunur.

Ve bu mevt-i ihtiyârî ile ölenlerin indinde mevt-i ızırârî ve tabîînin aslâ ehemmiyeti yoktur. Onlar mevt-i tabîîye âşıkdırlar. Bir numûne olmak üzere cenâb-ı Pîr efendimizin sandûka-i şerîfleri üzerine yazılmış olan bir gazel-i âlîlerinin burada dercini münâsib gördüm. Gazel:

گمان میر که مرا درد این جهان باشد بروز مرگ چو تابوت من روان باشد

بدوغ دیو در افتی دریغ آن باشد برای من مگری و مگو دریغ دریغ

مرا وصال ملاقات آن زمان باشد جنازه ام چو ببینی مگو فراق فراق

مرا بگور سپاری مگو و داع و داع
 فروشدن چو بدیدی بر آمدن بنگر
 که گور پرده جمعیت جان باشد
 غروب شمس و قمر را چرا زبان باشد
 ترا غروب نماید ولی شروق بود
 لحد چو حبس نماید خلاص جان باشد
 کدام دانه فرو رفت در زمین که نرست
 چرا بدانه انسانیت این گمان باشد
 کدام دلو فرد رفت و پر برون نآمد
 ز چاه یوسف جانرا چرا فغان باشد
 دهان چو بستی ازین سوی آن طرف بگشا
 که های و هوای تو در جو لامکان باشد

"Ölüm gününde benim tabutum gidici olduğu vakit, benim için bu cihânın derdi olduğunu zannetme! Benim için ağlama ve yazık, yazık! deme! Şeytanın hilest-ne düştün, o yazık oldu. Cenâzemi götürdüğün vakit, fırâk, fırâk deme! Benim için o zaman mülâkât-ı visâl olur. Vaktâki beni mezara tevdi' edersin, vedâ' ve-dâ deme ki, mezar cem'iyet-i kulûbun perdesi olur. Aşağıya gitmeği gördüğün vakit, yukarı gelmeğe bak; güneşin ve ayın gurûbuna niçin ziyân olsun? Sana gurûb görünür, fakat şurûk olur, lahd hapis gibi görünür, canın kurtulması olur. Hangi dâne zemîne gömüldü, neşv ü nemâ bulmadı? Niçin senin dâne-i insâniyyetine bu şübhe olsun? Hangi kova aşağıya gitti ve dolu olarak dışarıya gelmedi. Kuyudan dolayı cân Yusuf'una niçin figân ola? Vaktâki ağzı bu taraftan bağ-ladin, o tarafa aç ki, senin hây ve hûyun lâ-mekân fezâsında olsun!"

کیست ابدال آنکه او مبذل شود
 خمرش از تبدیل یزدان خل شود

3987. *Abdâl kimdir? O kimsedir ki, o mübeddel ola, onun şarâbı Hâlık'ın tebdîlinden sirke ola.*

"Şarâb"dan murâd, enâniyet sarhoşluğu veren sıfât-ı nefsâniyyedir. "Sir-ke"den murâd, sıfât-ı mahmûde-i rûhâniyyedir. Ya'ni "Abdâl o kimseye der-ler ki, onun sıfât-ı nefsâniyyesi, sıfât-ı rûhâniyyeye tebdîl edilmiş ola; ve rûh halife-i Hak olduğundan, onun sıfâtı, sıfât-ı ilâhiyyenin pertevi olur."

لیک مستی شیر گیری وز گمان
 شیر پنداری تو خود را هین مران

3988. *Fakat zan cihetinden arslan tutucu bir sarhoşsun; ve kendini arslan zan edersin, sakın da'vâ etme!*

Fakat ey nefsânî olan kimse, sen nefsinin kötü sıfatlarının şarâbını içip, kendi benliğinin sarhoşu olmuşsun ve o enâniyet sebebiyle, kendini arslan-

lan avlayıcı bir tasarruf sâhibi zannetmekteisin; ve kendini arslan zannediyor-sun. Sakın merdân-ı Hakk'ın saldırdıkları meydân-ı harbe saldırma!

گفت حق ز اهل نفاق ناسدید باسهم ما بینهم باس شدید

3989. *Hak, nâ-sedîd olan ehl-i nifâkdan dolayı buyurdu ki: "Onların aralarında olan harb, şedîd harbirdir."*

"Sedîd", doğru ve "nâ-sedîd", eğri demektir. Ya'ni eğri olan ehl-i nifâkdan dolayı Hak Teâlâ hazretleri sûre-i Haşr'da *لَا يُقَاتِلُونَكُمْ جَمِيعًا إِلَّا فِي قَرَىٰ مُحَصَّنَةٍ أَوْ مِنْ وَرَاءِ جَدَرٍ بِأَسْهُمٍ بَيْنَهُمْ شَدِيدٌ تَحْسِبُهُمْ جَمِيعًا وَقُلُوبُهُمْ شَتَّىٰ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُونَ* (Haşr, 59/14) ya'ni "Sizinle mukâtele edemezler, ancak tahsîn olunmuş karyelerde, yâhud duvarlar arkasından harb ederler; onların aralarındaki muhârebeler şedîddir. Sen onları müctemi' zannedersin, halbuki onların kalbleri müteferriktir. Bu hâl muhakkak onların taakkul edemez bir kavim oldukları sebebiyledir" buyurur. Ya'ni kavilleri fiillerine uymayan ehl-i nifâk, kendi aralarında harbden bahsederken şöyle vururuz ve böyle keseriz diye büyük kahramanlıklar gösterirler; sözleri fiiliyata münkalib olduğu vakit, saklanacak yer ararlar.

در میان همدگر مردانه اند در غزا چون عورتان خانه اند

3990. *Birbirleri arasında merdânedirler; gazâda ise evin kadınları gibidirler.*

[4003]

گفت پیغمبر سیهدار غیوب لا شجاعه یا فتی قبل الحروب

3991. *Gaybın seraskeri olan Peygamber buyurdu: "Ey delikanlı, harblerden evvel şecâat yoktur!"*

Âlem-i gaybın seraskeri ve zamâir-i beşerin vâkıfı olan Resûl-i zîşân Efendimiz, söz ile kahramanlık gösteren birine hitâben: *يا فتی لا شجاعه قبل الحرب* ya'ni "Ey delikanlı harbden evvel şecâat yoktur" buyurdu. Zîrâ insanın mâhiyyet-i rûhiyyesi ancak, fiiliyyât sâhasında zâhir olur. Beyt-i Ziyâ Paşa:

*Ayînesi işdir kişinin lâfa bakılmaz
Şahsın görünür rütbe-i aklî eserinde*

وقت لاف غرولب پر کف کنند وقت جوش جنگ چون کف بی فنند

3992. *Gazâ lâfı vaktinde ağızlarını köpük dolu ederler; cenk kızıştığı vakit, köpük gibi fensizdirler.*

"Aralarında muhârebe lâfı olduğu vakit, söz kahramanları ağızlarını köpürte köpürte düşmanı mağlûb ve makhûr edeceklerinden bahs ederler; fi-

ilen harb zuhûrunda cenk kızıştığı vakit köpük gibi fensiz ve tedbirsiz bir halde darmadağın olurlar." Hind nüshalarında ikinci mısra' *وقت جوش و جنگ* "Galeyan ve cenk vaktinde köpük gibi düşerler" sûretindedir.

وقت ذکر غزو شمشیرش دراز وقت کرو و فر تیغش چون پیاز

3993. *Gazâ zikri vaktinde, onun kılıcı uzundur; kerr ü fer vaktinde onun kılıcı soğan gibidir.*

"Kerr ü fer", eski harblerde, pehlivanların harb meydanlarında düşmana karşı elindeki kılıç ve kalkan ile ileri geri vaziyetler göstermesi ma'nâsıdır. Ya'ni "Söz kahramanlarının kılıcı, muhârebe lâfı olurken pek uzun olup, düşmanı kahr eder; fakat kerr ü fer vaktinde ve söz fiiliyata intikal ettikde, o kahramanın kılıcı soğan gibi güs-güdük ve metânetsiz bir hâle gelir."

وقت اندیشه دل او زخم جو پس يك سوزن تهی شد جنگ او

3994. *Düşünce vaktinde, onun kalbi yara isteyicidir; sonra bir iğne ile onun tulumu boşaldı.*

"Harb düşüncesi vaktinde o söz kahramanının kalbi, düşman kılıcından yara isteyicidir. Harb, fiiliyât sâhasına geldikten sonra, onun hayâl rûzgârı ile dolu olan vücûdunun tulumu, cüz'î bir yara ile boşalır ve pörsür." Bu beyitlerin hem harb-i zâhiriye ve hem de harb-i ma'nevîye şumûlû vardır. Tarîk-i Hakk'a sülûk husûsunda birçok kimseler cür'et gösterirler ve hayâllerinde yaptıkları mücâhedât ile nefis ve şeytanı mağlûb ederler; vaktâki önlerine nefsin ve şeytanın muhâcemâtı çıkar, mağlûb ve perişân olurlar; ve başlarına bir belâ gelse, feryâd ederler ve tabîb-i ilâhî olan mürşid-i kâmilin terfîb ettiği acı ilâçları yutamazlar.

من عجب دارم ز جویای صفا کو گریزد وقت صیقل از جفا

3995. *Ben saykal vaktinde cefâdan kaçan, safâ isteyiciden aceb tutarım.*

"Saykal", cilâ vermek ve parlatmak. Ya'ni "Kalbinin safâsını ve temizliği ni isteyen bir sâlikin, mürşid-i kâmil tarafından kalbine cilâ vermek için rîyâzet ve mücâhede cefâsından kaçmasına taaccüb ederim; zîrâ bir kimsenin istediği şeyin esbâb-ı husûlünden kaçması, şâyân-ı taaccübdür."

عشق چون دعوی جفا دیدن گواه چون گواهی نیست شد دعوی تباہ

3996. *Aşk da'vâ, cefâ görmek, şahid gibidir. Vaktâki bir şahid yoktur, da'vâ tebah oldu.*

Sâlikin aşkı da'vâ ve sülûkun îcâbı olan cefâyı görmek ve meşakkatî çekmek, o da'vânın doğruluğuna şahid gibidir. Şâhid olmazsa, da'vâ da fâsîd olur.

چون گواہت خواهد این قاضی مرغ بوسه ده بر مار تا یابی تو گنج

3997. *Bu kadı, senin şahidini istediği vakit incinme; yılan üzerine büse konur, tâ ki sen hazîneyi bulasın.*

"Kadı"dan murâd, mürşid-i kâmil, "şâhid"den murâd, mürşid-i kâmilin tertib ettiği mücâhedât ve riyâzâtıdır; ve "yılan"dan murâd, zahmet ve meşakkat-i sülûkdür. "Hazine"den ve "define"den murâd, sâlikin arz-ı vücûdunda medfûn ve mahfî olan hakîkattir. Ya'ni "Mürşid-i kâmil, senin aşkına şahid olmak üzere, senden mücâhede ve riyâzet istediği vakit, müteessir olma, bu zahmet ve meşakkatî seve seve kabûl et, tâ ki arz-ı vücûdunda mahfî olan hakikat definesine mâlik olasın."

آن جفا با تو نباشد ای پسر بلکه با وصف بدی اندر تو در

3998. *Ey oğul, o cefâ sana olmaz, belki sendeki kötülüğün vâsfımadır.*

Sülûkünü itmâm etmemiş olan bir kimse, nâ-bâliğ bir çocuk mesâbesinde olduğu için, cenâb-ı Pîr efendimiz "oğul" diye hitâb buyururlar. Ya'ni "Ey nâ-bâliğ olan oğul, mürşid-i kâmilin cefâsı senin şahsiyetine değildir, belki sende[kî] sîfât-ı nefsâniyyeye karşıdır." İkinci mısra'ın nihâyetindeki "der" kelimesi zâiddir.

بر نمد چوبی که آنرا مرد زد بر نمد آنرا نزد بر گرد زد

3999. *Kilim üzerine bir sopayı ki, ona adam vurdu, onu kilime vurmadı, toz üzerine vurdu.*

Ey sâlik, senin vücûdun bir kilime ve sendeki sîfât-ı nefsâniyye de toza benzer. Meselâ bir kimse kilime sopa vurduğu vakit, onun maksadı kilime cefâ etmek değildir, belki üzerindeki tozu çıkarmaktır. Bunun gibi, mürşid-i kâmil sopa mesâbesinde olan mücâhedât ve riyâzâtı tahmîl ederse, bana hakâret etti diye müteessir olma; maksadı sendeki sîfât-ı nefsâniyye tozlarını çıkarmaktır.

گر بزد مر اسب را آن کینه کش آن نزد بر اسب زد بر سگسکش

4000. *O kîn çekici eğer ata vurursa, onu ata vurmadı, onun süksüğü üzerine vurdu.*
[4013]

"Süksük", yol tutmayan fenâ huylu at, ma'nâsındır. Ya'ni "Yürümesinden dolayı kalbinde ata karşı kın çekici olan kimse, eğer o ata vurursa, vurması onun şahsına değildir; belki onda mevcûd olan kötü huyadır." Zîrâ atdan maksûd olan onun yola gitmesidir. Binâenaleyh bu dayak, huyunun tebdili içindir ve huyunadır."

تاز سکسک وا رهد خوش بی شود شیره را زندان کنی تامی شود

4001. *Tâ ki süksükden kurtulsun, latîf adımı olsun; sırayı, mey olmak için habs edersin.*

Bu döğüşün, onun yola gitmemek huyundan kurtulması ve latîf yürütişlü olması içindir. Ve kezâ üzüm sırasını bir fıçı içinde habs edersin ve fıçının ağzını da sıkı sıkı kaparsın; bu hapis cezâsı onun şaraba ve meye tahavvül etmesi içindir; yoksa bu habsin, sıranın zâtıyla bir münâsebeti yoktur, bu hapis ancak sıfâtına âid bir muâmeledir.

گفت چندان آن یتیمک را زدی چون نترسیدی ز قهر ایزدی

4002. *Dedi: "O yetimciği o kadar döğdün, Hâlik'a mensûb olan kahrından niçin korkmadın?"*

Bu da diğer bir misâldir. Ya'ni "Bir kimse bir yetimi döğen diğer bir kimseye dedi: Yâhû "O biçâre yetimciği o kadar döğdün. Cenâb-ı Hak قَامَا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ (Duhâ, 93/9) ["Öyleyse sakın yetimi ezme!"] buyurduğu cihetle, sen bu fiilinden dolayı Hâlik'ın kahrından korkmadın mı?"

گفت او را کی ز دم ای جان دوست من بدان دیوی زدم کو اندروست

4003. *Dedi: "Ey dostun canı, ona ne vakit vurdum? Ben o bir şeytana vurdum ki, onda vardır."*

Yetimi döğen kimse cevâben dedi ki: "Ey benim canım, ben o yetime vurmam, belki onda mevcûd olan bir şeytana vurdum. Ya'ni onun şeytan olan sıfâtına vurdum. Yoksa yetimin şahsı ve zâtına karşı aslâ kınım ve buğzum yoktur."

ما دران گوید ترا مرگ تو باد مرگ آن خو خواهد و مرگ فساد

4004. *Analar sana, "Ölümün olsun!" derse, o huyun ölümünü ve fesâdın ölümünü ister.*

Meselâ anan senin kötü bir huyundan dolayı öfkelenip, sana: "Öl, geber!" diye bedduâ ederse, senin şahsının ölümünü istediğinden dolayı değildir; belki onu hiddete getiren senin o kötü huyunun ve fesâdının ölmesini ve zâil olmasını ister.

آن گروهی کز ادب بگریختند آب مردی و آب مردان ریختند

4005. O bir tâife ki edebden kaçtılar, merdliğin suyunu ve merdlerin suyunu döktüler.

Bu beyt-i şerif, yukarıda geçen 3995 numaralı beyt-i şerife merbûttur. O beyt-i şerifte: "Ben saykal vaktinde cefâdan kaçan safâ isteyiciden aceb tutarım" buyrulmuş idi. Bu beyt-i şerifte de, "O sâliklerin bir tâifesi ki, edeb-i sülûkten kaçtılar, mertliğin ve merdân-ı ilâhînin haysiyyetlerini kırdılar; zîrâ kendilerine kusûr bulmadılar; tarîk-i evliyâyâ levm ettiler."

عاذلان شان از وغا واراندند تا چنین خیز و مخنت ما ندند

4006. Levn ediciler onları cenkden geri sürdüler, nihâyet böyle me'bûn ve mef'ûl kaldılar.

Levn ediciler bu kaçan tâifeyi nefis ve şeytan ile mücâhededen geri sürdüler, nihâyet onlar böyle nefis ve şeytanın mef'ûlü ve me'bûnu kaldılar ve kadınlar cinsine mülhak oldular.

لاف و غره ژاژخارا کم شنو با چنینها در صف هیجا مرو

4007. Herze yiyicilerin öğünmesini ve gurûrunu az dinle, böyleler ile cenk safına gitme!

زانکه زادو کم خبالاً گفت حق بکز رفاق سست بر گردان ورق

4008. Zîrâ ki Hlak: "Zâdâkûm habâlen" buyurdu ki, zayıf rüfekâdan varakı döndür!

Bu beyt-i şerifte, sûre-i Tevbe'de vâki 'لَوْ خَرَجُوا فِیْكُمْ مَازَادُوْكُمْ اِلَّا خَبَالًا وَلَا وُضِعُوا' (Tevbe, 9/47) ya'ni "Eğer onlar sizinle berâber çıksalar, ancak mekr ve gâdr artırırlar idi. Sizin aranızda fitne ve muhâlefet bırakmak isterler idi ve câsusluk edip sizin kelâmınızı onlara nakl ederler idi; Allah Teâlâ zâllimleri bilir" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Ya'ni "Hak Teâlâ hazretleri, cihâd-ı asgar hakkında zaifü'l-kalb olan arkadaşlardan kalbinin sahîfesini çevir, buyurdu. Binâenaleyh bu emrin ci-

hâd-ı ekber olan nefis ve şeytan ile olan muhârebeye de tatbîkî izâha muhtâç değildir. Tarîk-i Hakk'a sülûk emrinde de kaviyyu'l-kalb rûfeka lâzımdır.

که گر ایشان با شما همره شوند غازیان بی مغز همچون که شوند

4009. *Zîrâ onlar size refîk olurlar ise, gâzîler saman gibi içsiz olurlar.*

Ya'ni "Bu zaîfu'l-kalb olanlar emr-i mücâhedede size refîk olurlar ise, düşman ile veyâ nefis ve şeytan ile gazâ edenler, saman çöpünün nasıl içi ve özü yoksa, onların da kuvve-i ma'nevîyyeleri zâil olup içsiz ve cevhersiz olurlar ve neticede dahi mağlûbiyet vâkî' olur."

خویشتن را با شما هم صف کنند پس گریزند و دل صف بشکنند

4010. *Kendilerini sizin ile hem-saf ederler, sonra kaçarlar ve saffın kalbini kırarlar.*

O zayıf kalbli olan kimseler, kendilerini sizinle beraber bir saffa koyarlar, sonra iş fiiliyâta gelince kaçarlar ve saffın kalbi olan sizlerin kuvve-i ma'nevîyyelerini de bozarlar.

پس سپاهی اندکی بی این نفر به که با اهل نفاق آید حشر

4011. *Bînâenaleyh bu nefersiz biraz sipâhî iyidir ki, ehl-i nifâk ile müctemî' gele.*

Ya'ni "Bu korkak münâfık cemâati olmaksızın, biraz asker, ehl-i nifâk ile ictimâ' eden askerden iyidir."

هست بادام کم خوش بیخته به ز بسیاری بتلخ آمیخته

4012. *İyi seçilmiş az bâdem, acı ile karışmış çokluktan iyidir.*

"Bîhte", elenmiş demektir, burada seçilmiş ve ayrılmış ma'nâsına gelir. Ya'ni "İyice seçilmiş az mikdardaki tatlı bâdem, acı bâdem karışık olan çok mikdardaki bâdemden iyidir."

تلخ و شیرین گر بصورت يك شى اند نقص از آن افتاد که هم دل دیند

4013. *Acı ve tatlı gerçi sûretde bir şeydirler; naks o cihetden vâkî' oldu ki, hem-dil değildirlere.*

"Mü'min ile münâfık ve acı bâdem ile tatlı bâdem, sûret 'itibârıyla birbirinin mümâsîlidir, aralarındaki eksiklik bâtınlarının ve içlerinin bir olmamasın-

dan vâki' oldu." Zîrâ mü'minin kalbinde îmân ve münâfıkın kalbinde ise inkâr duyguları vardır; ve îmân inkârın zıddıdır. Ve kezâ acı, tatlının zıddıdır.

گبر ترسان دل بود کو از گمان می زید در شك ز حال آن جهان

4014. *Mecûsî, korkak gönüllü olur ki, o zandan, o cihânın hâlinde şek içinde yaşar.*

"Gebr", âteş-perest ve mecûsî ma'nâsınadır. Ya'ni "Mecûsî kendi mezhebi-ne îmân husûsunda korkak gönüllüdür ve mütereddiddir. Mezhebine taalluku zan üzerinedir; ya'ni mezhebinin sıdkına zan ile hükmetmiştir. İşte bu zannın-dan dolayı, âlem-i âhiretin hâlinde şek içinde yaşar." Münâfıklar da böyledir, onların îmânı da, zan üzerinedir. Nitekim Hak Teâlâ onlar hakkında sûre-i Ni-sâ'da buyurur: مُذَبِّحِينَ بَيْنَ ذَلِكَ لَا إِلَى هَؤُلَاءِ وَلَا إِلَى هَؤُلَاءِ (Nisâ, 4/143) Ya'ni "O mü-nâfıklar küfür ile îmân arasında mütehayyir ve mütereddid olup, ne mü'min-ler ve ne kâfirler tarafına mensûbdurlar." Binâenaleyh onlar âhiret hakkında mütereddid oldukları için, harbde onlardan fedâkârlık beklenemez.

می دود در ره نداند منزلی گام ترسان می نهد اعمی دلی

4015. *Yolda koşar, bir menzîl bilmez; bir kör gönüllü korkarak adım koyar.*

Ashâb-ı tereddüdün fikri, hayât-ı dünyeviyyesinde tefekkürât yolunda koşar, fakat karâr verecek ve sükûnet bulacak bir menzîl bilemez; ve kat'î hükmünü verip, kalbinde sükûnet hâsıl olmaz. Kalbi nûrsuz ve kör olduğu için, fikrinin adımlarını korkarak atar; ve îmânî kat'î ve yakînî değildir.

چون نداند ره مسافر چون رود با تردها و دل پر خون رود

4016. *Sefer edici, yol bilmediği vakit, nasıl gider? Tereddüdler ve pür-hûn gö-nül ile gider.*

هر که گوید های این سو راه نیست او کند از بیم آنجا وقف و ایست

4017. *Her kim, "Yâhu bu taraf yol değildir, derse, o korkudan orada tevakkuf eder ve durdu.*

"Her kim, bu mütereddid kalbli olan kimseye: "Yâhu bu senin gittiğin yol, bir makbûl yol değildir, vazgeç derse, o kimse korkudan dolayı olduğu nok-tada tereddüd edip durur." Binâenaleyh bir kimse bir tarîka sâlik olduğu va-kit, evvelen sıdkına mutmain olmak ve ondan sonra sülûk etmek lâzımdır. Bu itmi'nân hâsıl olunca, kim ne derse desin, aslâ kulak asmaz.

ور بندان ره دل با هوش او کی رود هر های و هو در گوش او

4018. *Ve eğer onun akıllı olan kalbi yol bilirse, her hâş u hây ne vakit onun kulağına gider?*

Kalbinin gözü hakikati gören kimse dedikodulara kulak asmaz.

پس مشو همراه این اشتر دLAN زانکه وقت ضیق و بیمند آفلان

4019. *Binâenaleyh bu korkakların refiki olma, zîrâ ki darlık ve korku vaktinde âfillerdür.*

"Üstür-dil", nâmerd ve korkak ma'nâsındır. Ya'ni: "Ey sâlik, bu gibi mütereddidler ve adımlarını korka korka atanlar ile berâber tarîk-i Hakk'a sülûk etme ve onları kendine refik ittihâz etme; zîrâ seni de korkutup idrâk-i hakâyıktan uzaklaştırırlar ve sıkıldıkları ve korktukları vakit kaçarlara."

پس گریزند و ترا تنها هلدن گرچه اندر لاف سحر با بلند

4020. *İmdi kaçarlara ve seni yalnız bırakırlar, gerçi lâfda Bâbil'in sihiridirler.*
[4033]

"Hifiden", bırakmak demektir. "Sihri-i Bâbil" sûre-i Bakara'da vâki' و لکن الشیاطین کفروا یعلمون الناس السحر و ما أنزل علی الملکین یابیل هاروت و ماروت (Bakara, 2/102) ["Lâkin şeytanlar kâfir oldular. Çünkü insanlara sihri ve Bâbil'de Hârût ve Mârût isimli iki meleğe indirileni öğretiyorlardı"] âyet-i kerîmesinde beyân buyrulan sihiridir ki, yukarılarda Hârût ve Mârût kıssasında beyân olundu. Ya'ni "Ehl-i tereddüd müsâbaka vaktinde seni yalnız bırakıp kaçarlara; fakat her birisi öğünmede ve lâfda insanı teshîr husûsunda Bâbil'in sihri gibi müessirdirler; fîliyyâtda boşdurlara."

توز رعنايان مجو هين کارزار توز طلوسان مجو صيد و شکار

4021. *Sen ra'nâlardan sakın ceng isteme! Sen tâvuslardan sayd ve şikâr isteme!*

"Ra'nâ", Arabî'de "ra'n"dan ahmak kadın, ma'nâsındır. Fârisî'de elif-i maksûre ile zîbâ ve hoş-nümâ ve çâlâk ve mütekebbir ma'nâlarına ve içi kırmızı ve dışı sarı olan güle de itlâk olunur. Burada zâhiri hoş-nümâ ve nâzenîn ma'nâsındır. Ya'ni "Sen zâhiri süslü, hoş-nümâ olan kimselerden ci-hâd-ı asgar ve ekber isteme ve onlardan bu mertliği bekleme; nitekim zâhiri müzeyyen olan tâvus kuşundan doğanların sayd ve şikân beklenemez."

طبع طاووسست و وسواسست کند دم زند تا از مقامت بر کند

4022. *Tabiât tâvusdur ve sana vesvese eder; seni makâmından koparmak için söz söyler.*

Tabiât, süslü olan tâvus kuşuna benzer. İnsana alâkât-ı dünyeviyye ve te-zeyyünât-ı suveriyye vesvesesini ilkâ eder ve sen onun bu ilkââtını kabûl edip, o alâkâta ve tecemmülâta gönlünü verirsen, esnâ-yı sülûkünde bi't-te-rakkî nâil olduğun makâmından sukût edersin ve çektiğin mücâhede zahmet-leri hebâ olur.

گفتن شیطان قریش را که بجنگ احمد در آید که من یارها کنم
و قبیله خود را یاری خوام و وقت ملاقات صفین گریختن

Şeytanın Kureyş'e, "Ahmed'in cengine geliniz ki, ben size yardımlar ederim ve kendi kabilemi yardıma çağırırım" demesi ve iki saffın mülâkâtı vaktinde kaçması

Bu vak'anın hulâsası şudur: Kureyş, Ebû Süfyan'ın kervanını vurmak üzere, ehl-i İslâm'ın Bedir nâmındaki mevki'de toplandıklarını işitmiş ve kervanın muhâfazası için, asker toplayıp Mekke'den dışarıya çıkıp, Mekke kurbünde vâki' bir mahalle nüzûl etmiş idiler. Onlar orada iken, Ebû Süfyan tarafından bir adam gelip: "Kervanınız selâmetle geçip gitti, korkmayın, geri dönün!" dedi. Ebû Cehil: "Birkaç gün burada teferrüc edeyim!" diyerek geri dönmedi ve Kureyş'in, Bedir tarafına azîmeti kararlaştı. Fakat evvelce Benî Kinâne kabilesiyle Kureyş arasında vâki' olmuş olan mukâtele sebebiyle adâvet bulunduğundan, onların taarruzlarından korkup, Mekke'ye dönmeyi münâsib gördüler. Bu kararları üzerine İblîs, Kinâne kabilesinin reîsi olan Sûrâka bin Mâlik sûretine temessül edip süvâri şekline mütemessil olan yüz kadar avanesiyle Kureyş'e göründü ve onlara: "Size kimse mukâbele edemez, işte ben de size Benî Kinâne'den asker ile yardıma geldim" dedi. Bu sözü söylerken şeytanın eli, Hâris bin Hâşim'in elinde idi. Ehl-i İslâm ile Kureyş Bedir'de karşılaştıkları vakit, büyük bir ordu hâlinde melâike nâzil olup saf bağ-

ladı, İblis'in hakikati, âlem-i gaybı müşâhedeye müsâid olduğundan, bu melâikeyi görür görmez, avanesiyle berâber firâra başladı ve Hâris'e hitâben: "Ben sizden müteberriyim, zîrâ ben sizin görmediğinizi görüyorum, ben Allah' dan korkarım ve Allah'ın ikâbı şedîddir" dedi. Nitekim bu vak'a sûre-i Enfâlde, şu âyet-i kerîmede beyân buyrulur: *وَإِذْ زَيْنُ لَبَّهِمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالِهِمْ وَقَالَ لَا غَالِبَ لَكُمْ الْيَوْمَ مِنَ النَّاسِ وَإِنِّي جَارٌ لَّكُمْ فَلَمَّا تَرَأَتِ الْقُسُوفَ نَكَسَ عَلَى عَقِبَيْهِ وَقَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِّنْكُمْ إِنِّي أَرَى الَّذِي تَدْعُونَ اللَّهَ بِمَا لَمْ يَكُنْ لَكُمْ بِهِ حَقٌّ وَأَنِّي أَخَافُ اللَّهَ وَاللَّهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ* (Enfâl, 8/48) Ya'ni "Vaktâki şeytan onlara amellerini süsledi ve bu günde nâsdan size gâlib yoktur ve muhakkak ben size yardımcıyım, dedi. Vaktâki iki tâife birbirini gördü, kendi ardına rücû' etti ve ben sizden beriyim, muhakkak ben sizin görmediğiniz şeyi görüyorum, ben Allah' dan korkarım ve Allah'ın ikâbı şiddetlidir, dedi." Cenâb-ı Pîr efendimiz bu vak'ayı ve âyet-i kerîmeyi, âtîdeki ebyât-ı şerîfede beyân buyururlar.

همچو شیطان در سپه شد صد یکم خواند افسون انی جار لکم

4023. *Şeytan gibi yüz askerde birinci oldu, "İnnenî cârün leküm" diye efsûn okudu.*

Bu beytin yukarıya rabtı budur ki: Vesvese veren tabiat, şeytan gibi senin asker gibi olan kuvâ-yı vücûdiyyen içinde birinci ve serdâr oldu ve sana mücâdele-i hayâtta "Ben sinin muîninin" diye hileler ve efsûnlar okudu. Nitekim şeytan Kureyş'e Bedir'de bu efsûnu okumuş idi.

چون قریش از گفت او حاضر شدند هر دو لشکر در ملاقات آمدند

4024. *Vaktâki Kureyş onun sözünden hâzır oldular, her iki asker mülâkûta geldiler.*

Vaktâki Kureyş, mütemessil olan şeytanın sözünden dolayı cenge hâzır oldular, İslâm askerîyle Kureyş'in askeri birbirine mülâkî oldular.

دید شیطان از ملائک اسپی سوی صف مؤمنان اندر ره

4025. *Şeytan mü'minlerin, safı tarafında bir yolda melâikeden bir asker gördü.*

آن جنودا لم تروها صف زده گشت جان او زیم آتشکده

4026. *O görmedikleri bir ordu saf vurmuş, onun canı korkudan âteş-gede oldu.*

Şeytan, beşerin his gözüyle göremedikleri bir ordunun saf bağladığını görünce, kahr-ı ilâhî korkusundan onun canı ateş mahalli oldu, ya'ni canı korkudan tutuştu.

ہای خود را پس کشیده می گرفت کہ ہمی بینم سپاہی من شگفت
4027. "Ben bir acib asker görüyorum!" diye kendi ayağını geri çekmiş tuttu.

ای آخافُ اللہُ مَالی مِنْهُ عَوْنٌ اِذْهَبُوا اِنِّیْ اَرٰی مَا لَا تَرَوْنَ
4028. Ya'ni "Ben Allah'dan korkarım, benim için O'ndan avn yoktur; gidi-
niz muhakkak ben sizin görmediğiniz şeyi görüyorum!"

Ya'ni şeytan: "Ben Allah'ın gazabından ve kahrından korkarım, çünkü bana Hakk'ın yardımı yoktur, binâenaleyh bu harbdan çekiliniz, zîrâ ben sizin görmediğiniz şeyi görüyorum," dedi.

گفت حارث ای سراقہ شکل ہین دی چرا تو می نگفتی اینچنین
4029. Hâris dedi: "Ey Sürâka kılıklı, âgâh ol, dün niçin sen böyle söylemedin?"

Hâris bin Hişâm şeytana hitâben dedi ki: "Ey Sürâka hey'etindeki şahıs, dün niçin şimdi söylediğini söylemedin ve bizi harbe teşvîk ettin?"

گفت این دم من ہمی بینم حربٌ گفت می بینی جعاشیش عرب
4030. Dedi: "Şimdi hareb görüyorum." Dedi: "Hayır, sen Arab'ın ceâşişi-
[4043] ni görüyorsun!"

"Hareb", telef-i mâl ve fitende söylenen bir kelimedir; ve burada murâd sıkıntı ve zorluktur. Öfkelenmek ve bir kimsenin malını gasb etmek ve harb ediciler ma'nâsına da gelir. Burada "harb ediciler" ma'nâsı da münâsib olur. "Ceâşiş", "ca'sûş"un cem'idir, dilenci ve kısa boylu adam ve âcız ma'nâsına da. Ya'ni "Şeytan Hâris'e dedi: "Dün söylemedim, çünkü bugün gördüğümü dün görmedim; şimdi ise sıkıntı ve zorluk veyâhud harb ediciler görüyorum." Hâris dahi şeytana cevâben dedi ki: "Hayır, sen Arab'ın âcizlerini görüyorsun; fakat korkaklığından dolayı, mukâbele edemiyorsun." "Arab'ın âcizleri" ta'bîriyle Hâris, İslâm askerlerini tahkîr murâd ediyor.

می بینی غیر این لیک ای تو ننگ آن زمان لاف بود این وقت جنگ
4031. "Bunun gayrini görmüyorsun, fakat ey ma'yûb olan sen, o lâf zamânı idi, bu cenk vakti!"

Hâris sözüne devâm edip dedi: "Ey Sürâka, sen harbin gayrini görmüyorsun; fakat ey insanların lekesi ve ma'yûbu olan sen, bil ki o yardım va'd et-

tiğin zaman, lâf ve öğünme ve atıp tutma zamânı idi. Bu vakit ise cenk ve fiil vaktidir. Lâf ile fiil arasındaki fark zamânıdır."

دی همی گفتی که پابندان شدم که بود تان فتح و نصرت دمدم

4032. "Dün der idin ki: Mûteahhid oldum ki size dembedem fetih ve nusret ola!"

"Pâyendân", pabuçluk, zâmin ve kefil ve mütevassıt ve müteahhid ve bir kimsenin kayd ve bendde olmak ma'nâlarıdır. Burada müteahhid, zâmin ve kefil ve mutavassıt ve kayd ve bendde olmak ma'nâlarından her birisi münâsibdir. Ya'ni Hâris dedi ki: "Dünkü gün sen âize dembedem fetih ve nusret olacağını taahhüd ederim demiş idin; o taahhüd ettiğin ve zâmin olduğun fetih ve nusret bugün nerede?"

دی زعيم الجیش بودی ای لعین وین زمان نامرد و ناجیز و مهین

4033. "Ey laîn, dün ordunun kefilî olmuş idin ve bu zaman zelîl ve zayıfsın."

تا بخوردم آن دم تو و آمدم تو بتون رفی و ماهیزم شدیم

4034. "Hattâ senin o hîleni yuttuk ve geldik, sen külhana gittin ve biz odun olduk."

"Dem", burada hîle ma'nâsındır ve "tûn", külhani demektir. Ya'ni, "Yardım edeceğine bizi iknâ' ettin, nihâyet senin bu hîleni yuttuk ve İslâm ile muhârebe etmek üzere, buraya geldik; sen külhana gidip külhancı oldun ve biz de odun olduk, sen bizi bu harbin ateşi içine attın."

چونکه حارث با سراقه گفت این از عتابش خشمگین شد آن لعین

4035. Vaktîki Hâris, Sürâka'ya bunu söyledi, o laîn onun itâbından öfkeli oldu.

سینه اش را گوشت شیطان و گریخت خون آن بیچارگان زین مکر ریخت

4036. Şeytan onun göğsüne vurdu ve kaçtı; o biçûrelerin kanını bu mekrden döktü.

Hâris, Sürâka sûretinde mütemessil olan şeytana yukarıda zikr olunan itâbı yaptı; o rahmet-i ilâhiyyeden matrûd olan şeytan bu itâbdan öfkelen-di ve Hâris'in göğsüne bir yumruk vurdu ve kaçtı. Bu mekr ve hîlesi sebebiyle o biçûre insanların kanını döktü. Mel'ûn onları hayatları zamânında küfre ve

memâtları zamânında da azâb-ı uhrevîye ilkâ etti ve hayât-ı dünyeviyyeden istifâdelerini de bu harbe sevk etmek sûretiyle kat' etti.

چونکہ ویران کرد چندیں عالم او پس بگفت انی بری منکم

4037. *Uaktâki o, bu kadar âlemi vîrân etti, sonra "Muhakkak ben sizden ber-rîjim" dedi.*

"Âlem" den murâd efrâd-ı benî beşerden her birinin vücûdudur; zîrâ her bir ferd bir âlemdir, çûnkü âlem-i kebîrin zübdesidir.

کوفت اندر سینہ اش انداختش پس گریزان شد چو ہیبت تاختش

4038. *Onun göğsüne vurdu onu attı; sonra kaçıcı oldu, çûnkü ona heybet koştı.*

Şeytan öfkesinden Hâris'in göğsüne vurdu ve onu yıktı; bu mütemessil olan hâlî içinde ona beşerin heybeti hücum etti ve müstevlî olduğundan o hâl-i temessülde tevakkuf edemeyip, kaçtı; zîrâ beşerin sûret-i kesîfesi aslî ve İblîs'in sûreti ise âriyet idi ve Hâris'in mukâbelesinde mağlûb olacağı muhak-kak idi.

نفس و شیطان هر دو يك تن بوده اند در دو صورت خویش را بنموده اند

4039. *Nefis ve şeytan her ikisi bir ten idiler, kendilerini iki sûretde gösterdiler.*

Nefis ile şeytanın her ikisi bir hakikat idiler, zîrâ nefis Hakk'a karşı serkeş ve emrine muhâlif olduğu gibi, şeytan da öyledir. Binâenaleyh ilm-i ilâhîde-ki hakikatleri, ism-i Mudill'in mazharıdır ve ikisi de bir ismin hükmü altındadır. Fakat âlem-i keserâtda bu bir hakikat, iki sûretde zâhir oldu, birisi "ne-fis" ve diğeri "şeytan" oldu ve ikisi de enânîyetten dem vurdular.

چون فرشته و عقل ایشان يك بدند بهر حکمتهاش دو صورت شدند

4040. *Melek ve akıl gibi, onlar bir idiler; onun hikmetleri için iki sûret oldular.*
[4054]

Nitekim melek ve akıl dahi ism-i Hâdî'nin mazharı olup, ikisinin hakikati birdir ve onlar emr-i Hakk'a dâimâ mu'î bir hâldedirler. Bu bir hakikat dahi âlem-i keserâtda iki sûretde zâhir oldu; birisine "melek", diğeri "akıl" dediler.

دشمنی داری چنین در سر خویش مانع عقلست و خصم جان و کیش

4041. *Kendi sürûnda böyle bir düşman tutarsın; aklın mâni'i ve canın ve mez-hebin hasmıdır.*

Ey sâlik, sen kendi bâtınında dâimâ böyle bir düşman taşırırsın. O öyle bir düşmandır ki, senin aklının hükmünü icrâyâ mâni' olur ve senin rûh-i insânînin ve mezheb-i savâbının düşmanıdır. Dâimâ senin aklını çeler ve âlem-i ulvîden olan rûhunu dâimâ süflîye tevcih eder ve doğru olan mezhebini ifsâd eder.

يك نفس حمله كند چون سوسمار پس بسوراخی گریزد در فرار

4042. *Bir nefes kertenkele gibi hamle eder, sonra firârda bir deliğe kaçır.*

O senin içindeki düşman, bir nefes kertenkele gibi sür'atle sürünerek hamle eder, sonra firâr edip, kalbinin deliklerinden birine kaçır. Nitekim hadîs-i şerîfde الشيطان جائم على قلب بني آدم فاذا ذكر الله تولى و خنس و اذا نسي الله التقم قلبه ya'ni "Şeytan benî-âdem'in kalbi üzerine mülâzemet edicidir. Allah'ı zikr ettiği vakit, döndü ve saklandı; ve Allah'ı unuttuğu vakit onun kalbini yuttu" buyrulur. Ve evliyâ-yı Hind'den *Mesnevî-i Şerîf* şârihi İmdâdullâh Çiştî (k.s.) hazretleri *Ziyâu'l-Kulûb* ismindeki risâlelerinde buyururlar ki: "Sâlik zikrullâh ile meşgûl olduğu vakit, ba'zı envâr zuhûr eder ki, bunların ba'zıları mahmûd ve ba'zıları gayr-i mahmûddur. Eğer nûr, göbeğin yukarısından peydâ olur ve ateş ve duman rengi tutarsa, vesvese verici hannâsın nûrudur; "Eûzü bil-lâh" okumak lâzımdır."

در دل او سوراخها دارد کنون سر ز هر سوراخی می آرد برون

4043. *Şimdi o gönülde delikler tutar, başını her delikten dışarıya çıkarır.*

نام پنهان گشتن دیو از نفوس واندر آن سوراخ رفتن شد خنوس

4044. *Şeytanın nûfûsdan gizli olmasının ve o deliğe gitmesinin adı hunûs oldu.*

"Hunûs", başını içeriye çekip gizlenmek ve geri çekilmek ve rücû' etmek ma'nâlarıdır. Ya'ni "Şeytanın nefeslerin altında gizlenmesine ve kalbin deliklerine kaçıp saklanmasına "hunûs" derler. Ve hunûs kelimesinin mübâlağalı ism-i fâilî "hannâs" bu saklanan şeytanın adıdır."

که خنوسش چون خنوس قنقذست چون سر قنقذ ورا آمد شدست

4045. *Zîrâ onun hunûsu, kirpinin hunûsu gibidir; kirpinin başı gibi onun için gelme ve gitme vardır.*

Ya'ni "O şeytanın insanın kalbine musallat olup, gaffet hâlinde türlü vesveseler ve fenâ hâtırlar vermesi ve zikr-i ilâhî te'sîriyle kalbin deliklerine gi-

rip saklanması, kirpinin saklanmasına benzer ve kirpinin başı gibi fırsat bulunduğu zaman, başını çıkarır ve düşmanı görünce başını içeriye çekip saklanır." Evliyâullâh hazarâtı bu hannâsı türlü türlü teşbîhât ile beyân buyurmuşlar ve ehl-i gafleti bu sûretle ikâz etmişlerdir. İmâdullâh Çiştî hazretleri dahi *Ziyâu'l-Kulûb*'unda şöyle buyurur: "Ma'lûm olsun ki, hannâs ejder sûretindedir ve hortumu vardır ve hortumunda zehir dolu dikenler vardır. Mürîdden her ne vakit bir kusûr vâki' olur veyâ şübhelî taâm yerse, hannâs kuvvet bulur; zehir dolu olan hortumu kalbin etrâfında dolaşır ve o zehir kalbe te'sîr eder ve siyahlık peydâ olur. Mürîd tövbe ve istiğfârdan sonra pâs-ı enfâs tarîkıyle zikr-i celî ve hafîye meşğul olduğu vakit, hannâs zayıf olur ve gönül dahi saf-pezîr olur." "Kunfuz", Arabça kirpi demektir, Fârisî'de "dâl" harfî "zâl" gibi de okunduğundan "şodest", "kunfuzest" ile hem-kâfiye olmuştur.

که خدا آن دیو را خناس خواند کو سر آن خارپشتک را بماند

4046. Ki Hudâ o şeytana "hannâs" ta'bir etti, zîrâ onun başı kirpiciğe benzedi.

می نهان گردد سر آن خار پشت دمبدم از بیم صیاد درشت

4047. O kirpinin başı sert sayyâdın korkusundan dembedem gizli olur.

Ya'ni "Hak Teâlâ hazretleri o kalbe vesvese veren şeytana من شر الوسواس الخناس الذي يوسوس في صدور الناس (Nâs, 114/5-6) ["İnsanların kalblerine vesvese veren Hannâsın vesveselerinin şerrinden..."] âyet-i kerîmesinde "hannâs" ta'bir buyurdu; çünkü başı çıkıp saklanmakta kirpiye benzedi. Kirpinin sert bir avcının korkusundan vakit vakit, dikenli olan pûşu içinde saklanır." "Hârpuşt", Fârisî'de "kirpi" demektir.

تا چو فرصت یافت سر آرد برون زینچن مکرری شود مارش زبون

4048. Hattâ fırsat bulunduğu vakit başını dışarıya getirir; böyle bir mekrden yılan ona zebûn olur.

"Kirpi düşmanından fırsat bulunduğu vakit dikenli postundan başını dışarı çıkarır ve düşmanı görünce içeriye kaçar. Bu o hayvanın bir mekri ve hîlesidir; işte bu hîlesi sayesinde yılanı mağlûb eder, başını içeriye çekip yılanı postunun sert dikenli ile yaralar ve başını çıkarıp ısırır. Yılan onu ısracağı vakit, postuna saklanır, bu sûretle yılanı berbâd eder." İşte hannâsın nefsi-i emmâre yılanı ile böyle mücâdele vardır. Nefs-i emmâre sâhibi olan sâllık zikir

ile hücum ettiği vakit, hannâs kirpi gibi saklanır; gaflet ettiği vakit, hannâs ona yapacağını yapar ve nefsi vesveseleriyle azdırır.

گر نه نفس از اندرون راحت زدی ره زناترا بر تو دستی کی بدی

4049. Eğer nefis içeriden senin yolunu vurmaya idi, reh-zenler için senin üzerine ne vakit bir el vurur idi?

Ey sâlik, eğer nefs-i emmâre senin bâtınından seni azdırıp, yolunu şaşırtmaya idi, yol kesici olan ins ve cin, ya'ni görünen ve görünmeyen şeytanlar ne vakit seni mağlûb ederler idi?

زآن عوان مقتضی که شهوتست دل اسیر حرص و آز و آفتست

4050. O muhtezî olan avândan ki şehvettir, gönül hırsın ve âzın ve âfetin esîridir. [4064]

"Avân", feth ile her şeyin orta yaşlısı ma'nâsına geldiği vakit cem'i "ûn" gelir. Ve esîr ve yardımcı ma'nâlarına da gelir; cem'i a'vüne ve "a'vân" gelir; burada "yardımcı" ma'nâsındır. Ve mübalağa il : ism-i fâil olan "avvân" olup zarûret-i şiir hasebiyle şeddesiz telaffuz olunması da muhtemeldir. Ya'ni "Şeytanın hükm edici olan yardımcısı ki şehvettir, gönül bu şeytanın yardımcısı olan şehvetten dolayı hırs ve tama'n ve türlü türlü âfetlerin esîridir." "Şehvet" nefsin her türlü istekleri ma'nâsındır. Ve "âz", burada tama' demektir.

زآن عوان سر شدی دزد و تباہ تا عوانرا بقهر تست راه

4051. O gizli olan avândan hırsız ve fâsid oldun; nihâyet avânlar için senin kahrına yol vardır.

O şeytanın gizli yardımcısı olan şehvet-i nefsânîyyeden dolayı hayât-ı dünyevîyyede sen hırsız ve fâsid ve kötü ahlâklı oldun; ve nihâyet dünyâ zâbitası ve me'murları senin kahrına ve te'dibine yol buldular, ya'ni seni kötü fiillerinden dolayı tuttular ve pençe-i kânûna ve adâlete teslim ettiler.

در خیر بشنو تو این پندد نکو بین جنینکم لکم اعدی عدو

4052. Sen bu iyi nasîhatı haberde işit, sizin ile iki cenbiniz arasında sizin için düşmanların en düşmanı vardır.

Bu beyt-i şerîfde جنینک اعدی عدوک نفسک التی بین جنینک ya'ni "Senin düşmanlarının en ziyâde düşmanı nefsidir ki, iki yanın arasındadır" hadîs-i şerîfine îşâret buyrulur. Ya'ni, "Ey sâlik sen bu iyi nasîhatı Resûl-i zîşân Efendimiz'in bu

zıkr olunan hadîs-i şerîfinden dinle ki, "En büyük düşman, senin her an yanında taşıdığın nefsidir." İşte bu nefsidir ki sana hâricte türlü türlü düşmanlar peydâ eder.

طمطراق این عدو مشنو گریز که چون ابلیسست در لَج و ستیز

4053. *Bu düşmanın tamtûrâkını dinleme kaç; zîrâ inâd ve husûmette İblîs gibidir.*

"Tamtûrâk", * "tam" ile "tûrâk" kelimelerinden mürekkebdir; ve "tam", dolmuş bir şey ve "tûrâk", sebep-i ferah olan bir sestten ibârettir, ikisinin mec-mû'u "kerr ü fer" ve kendini göstericilik demektir. "Lecc", inâd ve "sîfîz", burada husûmet demektir. Ya'ni "Nefsin kendini göstericiliğini ve enânîyeti da'vâsını dinleme, onun bu gibi sözlerini dinlemekten kaç, zîrâ o rûhuna düşmanlık husûsunda inâd ve husûmette şeytan gibidir, zîrâ ikisinin da hakîkatı birdir, ism-i Mudill'in mazhandırlar."

بر تو او از بهر دنیا و نبرد آن عذاب سرمدیرا سهل کرد

4054. *O dünyâ ve cenk için senin üzerine o azâb-ı sermedîyi kolay yaptı.*

O düşman olan nefis, bu fânî hayât-ı dünyâ için ve hayât-ı dünyânın idâmesi kasdıyla cenk ve cîdâl için, seni her türlü fenâlıklara sevk etti ve bu yaptığın fenâlıklardan dolayı, hayât-ı bâkıye-i uhreviyyede göreceğin dâimî azâbı, senin üzerine kolay ve ehemmiyetsiz gösterdi.

چه عجب گر مرگ را آسان کند او ز سحر خویش صد چندان کند

4055. *Eğer sana ölümü kolay yaparsa ne acebdir; o kendisi sihirden yüz bu kardarını yapar.*

"O düşman olan nefis eğer senin gözüne ölümü ehemmiyetsiz gösterir ve seni intihâra sevk ederse, aslâ taaccüb olunmaz; zîrâ nefis gâyet sihirbazdır, sihri ve hilesi sebebiyle, ölüm gibi mühim bir hâli kolay ve ehemmiyetsiz göstermek nev'inden daha pek çok acîbeler izhâr eder." Ölümü ehemmiyetsiz göstermesinin her gün birçok misallerini görmekteyiz. Intihârlar hep nef-sânî duyguların te'sîrîyledir ve kezâ parasını gasb etmek için, tasavvur ve tasmîm ile adam öldürenler ve sonra da i'dâm olunanlar çoktur. Bu haller hep nefsin ölümü ehemmiyetsiz göstermesindendir.

* A. Avni Bey "Tumtûrâk" kelimesini "tamûrâk" olarak harekelemiş ve öylece açıklamıştır.

سحر کاهی را بصنعت که کند باز کوهی را چو کاهی می تند

4056. *Sihir, bir samanı san'at ile dağ yapar, yine bir dağı saman gibi izhâr eder.*

"Tened", "teniden" masdarından fiil-i muzâri'dir. "Teniden" *Gıyâsü'l-Lü-gâ'r*'ın beyânına göre örmek ve dokumak ve peydâ etmek ve bir şeyin etrâfında dolaşmak ma'nâlarına gelir. Ve *Burhân*'da bunlardan başka "susmak" ve "aldatmak" ma'nâları da mukayyedir, burada "peydâ etmek" ma'nâsı münâsibdir. Ya'ni "Sihir, hiss-i basarın doğru olan idrâkine, eğriye tebdîl eder. Meselâ koca bir dağ göze saman çöpü gibi ve bir saman çöpünü de dağ gibi gösterir. İşte nefsin sihiri de böyledir; insana fenâyı iyi ve iyiyi fenâ gösterir ve saman çöpü gibi olan bu fânî hayâtı büyük ve bâkî olan hayât-ı âhireti küçük gösterir."

زشتهارا نگر گرداند بنز زشتهارا زشت گرداند بظن

4057. *Çirkinleri fen ile latîf eder, latîfleri de zan ile çirkin kılar.*

Nefis, çirkin ve fenâ olan şeyleri hîle ile latîf yapar; ve latîf ve güzel olan şeyleri de, kuvve-i vâhimeyi tahrîk ederek çirkin yapar. Meselâ avret mahallinin tesettürünü şerâyi' ve ahlâk-ı insâniyye iyi görür, fakat nefis kuvve-i vâhimeyi tahrîk edip, insanın ağız ve burnu ile avret mahallinin ne farkı vardır, uzv-ı beşerin ba'zısını örtmek ve ba'zısını açmak bir telakkîden ve alışmaktan ibârettir hükmünü verir ve bu keşf-i avretin fenâlıklarına dâir her ne söylense dinlettirmez..

کار سحر اینست کودم می زند هر نفس قلب حقایق می کند

4058. *Sihrin işi odur ki, o, nefes vurur; her nefes kalb-i hakâyık eder.*

"Dem zeden", söz söylemek ve üflemek ma'nâlarıdır; burada sihir kasdıyla üflemek demektir ki, Arabîsi (نفث) "nefes"dir ve "nefes" tuh tuh diyerek üflemek ma'nâsındır. Nitekim ehl-i azâim ya'ni hastalar üzerine okuyucular yapar. Zamânımızda onlara tezyîf tarîkıyle "üfürükçü" de derler. Ve Arablar o *من شرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ* (Kur'ân-ı Kerîm'de *من شرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ* (Falak, 113/4) ["Düğümlere üfüren neffâsâtın şerrinden..."]) buyrulur ki, "Düğümler üzerine mübâlağa ile üfürücü kadınların şerrinden" demektir. Ya'ni "Sâhir olan nefis, her üflemesinde veyâ her anda hakâyıkı tebdîl ve kalb eder. Bu beyt-i şerîfdeki "kalb-ı hakâyık"dan murâd, hakâyık-ı eşyânın te-

beddülû ma'nâsına değildir; zîrâ hakâyık-ı eşyânın tebeddülû muhâldir. Nitekim وَ لَنْ نَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا (Fâtır, 35/43) ["Allah'ın kanûnunda aslâ bir değişme bulamazsın"] âyet-i kerîmesinde bu tebdîlin mümkün olmadığına işâret buyrulur. Buradaki tebdîl havâss-i hamse'nin idrâkine taalluk eder. Meselâ illetten sâlim olan her bir hiss-i basar, karayı kara ve beyazı beyaz görür ve karanın kara ve beyazın beyaz görülmesi âlem-i hisde bir hakîkattir. Halbuki sihir, hîle ile karayı beyaz ve beyazı kara göstermek sûretiyle, âlem-i hisdeki bu hakîkati tebdîl eder. Bu âlem-i hisdeki sûretlere "hakîkat" buyrulması, zevk-i Yûsufi üzere vâki' olmuştur. Nitekim Yûsuf (a.s.) sûre-i Yûsuf'da beyân buyrulduğu üzere هَذَا تَأْوِيلُ رُؤْيَايَ مِنْ قَبْلِ قَدْ جَعَلَهَا رَبِّي حَقًّا (Yûsuf, 12/100) ya'ni "İşte bu evvelki rû'yânın te'vîlidir, Rabbim onu hâk kıldı" demiş ve "hak" ta'bîriyle âlem-i hissi murâd etmiştir. Bu babdaki tafsîlât *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Yûsufî'dedir.

آدمی سازد خیرا و آبتی

آدمی را خر نماید ساعتی

4059. *Âdemîyi bir sâat eşek gösterir, bir eşeği âdemî ve âyet yapar.*

Nefis öyle bir sihirbazdır ki, sûret-i zâhîrîsi harâb. ve bâtını ma'mûr olan kıymetli bir adamı bir anda eşek, ya'ni ahmak gösterir. Öyle bir nefsanî olan kimse, zâhîrî müzeyyen olmayan bir âlim ve fâzılı gördüğü vakit: "Bu adam pek pejmürde bir hâledir, eğer âkıl olaydı temiz elbîseler giyer ve kendisini süsler idi, ahmaktır vesselâm" der ve hürmet etmez; ve bunun aksî olarak di-mâğı her türlü ilim ve fazâlden mahrûm ve fakat, sûret-i zâhîrîsi süslü ve kı-yâfeti düzgün bir kimseyi görse: "Bu adam akıllı ve kibâr bir zâttır" der ve hürmet eder; ve onu bir nişân ve numûne-i insan addeder.

إِنَّ فِي الْوَسْوَاسِ سِحْرًا مُسْتَرًّا

این چنین ساحر درون تست و سر

4060. *Böyle bir sâhir senin içindedir ve sırdır; muhakkak vesvâsda bir sihir müstetirdir.*

Böyle bir sihirbaz olan nefis, senin bâtınındadır ve gizlidir ve sana yaptığı sihirler ile her an fenâyı iyi ve iyiyi fenâ gösterir ve dâimâ içinden vesveseler verir; muhakkak vesvese verici olan nefiste bir gizli sihir vardır. Onun bu sihri sebebiyle benî-beşer hayvâniyet mertebesine sukût eder ve bu sukûtun dahi farkına varmaz.

ساحران هستند جادویی کشا

اندر آن عالم که هست این سحرها

4061. *O âlemde ki bu sihirler vardır, câdûluk açıcı sâhirler de vardır.*

O nefis âleminde böyle sihirler vardır; fakat câdûluk açıcı, ya'ni sihirbazlığı def' edici sihirbazlar da vardır ki, onlar mürşid-i kâmillerdir. Bir taraftan sihirbaz olan nefis, sihirler yapıp insanları doğru yoldan çevirir, fakat bir taraftan da, bu sihirleri bozan ve sihirbazlara karşı daha üstâd sihirbazlar mesâbesinde bulunan mürşid-i kâmiller vardır.

اندروآن صجرا که رست این زهر تر نیز رویدست تریاق ای پسر

4062. *Bu sahrâdaki bu şiddetli zehir bitti, ey oğul tiryâk dahi bitmiştir.*

Ya'ni "Bu vücûd-ı izâfî ve keserât sahrâsında nefis ve şeytan gibi bu şiddetli zehirler bitti ve neşv ü nemâ buldu. Ey tarîk-ı Hak'da henüz çocuk olan kimse, o zehirlerle karşı enbiyâ ve evliyâ tiryâkı ve panzehiri de zâhir olmuştur." Zîrâ bu mezâhir-ı kevnîyye, esmâ-i mütekebîle-i ilâhiyyenin meclâsıdır. İsm-i Mudill'in mazharları olduğu gibi, ism-i Hâdî'nin mazharları da vardır.

گویدت تریاق از من جو سیر که ز زهرم من بتو نزدیکتر

4063. *Tiryâk sana der ki: "Sûretleri benden iste, ben sana zehirden daha yakınımdır."*

Tiryâk-mesâbesinde olan insân-ı kâmil sana der ki: "Ey insan, insânîyete muktezî olan ahlâkı benden iste ve benim ilkaâtuma i'tibâr et; zîrâ ben sana zehir olan nefis ve şeytandan daha yakınımdır, çünkü nefis ve şeytan, âlem-i hisse görünür şeyler değildir. Ben ise senin cinsindenim ve senin ile apâşikâre musâhabet edebilirim ve senin hissî olan nazarında meşhûdum." Nitekim bu yakınlığı Cenâb-ı Hak Kur'ân-ı kerîminde *لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ* (Tevbe, 9/128) ya'ni "Muhakkak size nefsinizin cinsinden resûl geldi" âyet-i kerîmesinde beyân buyurur; zîrâ cins cinse, cins olmayandan daha yakındır. Hind nüshalarında "siyer" yerine "siper" vâki' olmuştur; şu halde birinci musrâ'nın ma'nâsı "Tiryâk olan enbiyâ ve evliyâ sana der ki: Zehre karşı siperi ve tahaffuzu benden iste" demek olur.

گفت او سحرست و ویرانی تو گفت من سحرست و دفع سحر او

4064. *"Onun sözü sihirdir ve senin vîranlığındır; benim sözüm de sihirdir ve onun sihri de def'dir."*

"Sihir", lügatte zebûn etmek, aldatmak, ahz etmek, bâtılı hak sûretinde ızhâr etmek ma'nâlarıdır. Ya'ni insân-ı kâmil der ki: "Nefsin sözü ve ilkaâtı sihirdir ve seni mağlûb ve zebûn eder; fakat bu mağlûbiyette senin vîranlığın

ve harâblığın vardır ve benim sözüm de sihirdir; ve sana te'sir edip mağlûb eder, fakat bu sihrim, nefsin sihrini def' eder ve benim sihrimden vâki' olan mağlûbiyetin senin ma'mûrluğuna hizmet eder."

مکرر کردن عاذلان پند را بر آن مهمان در آن مسجد مهمان کُش

O misâfir öldürücü mesciddeki o misâfire melâmet
edenlerin nasîhatı tekrâr etmesi

گفت پیغمبر که ان فی البیان سحرا و حق گفت آن خوش بهلولان

4065. Peygamber buyurdu ki: "Muhakkak beyânda sihir vardır"; ve o hoş pehlivân, hak dedi.

Bu beyt-i şerifde لسان لسان ya'ni "Beyândan ba'zısı elbette sihirdir" hadîs-i şerîfine îşâret buyrulur. İkinci mısra'ın ibtidâsındaki "Sihren ve" "sihrentü" (سحرنو) sûretinde kırâat olunur; zîrâ tenvîn, nûn-ı sâkinedir; vâv-ı âtu-feye vasl için müteharrik okunur. Ya'ni "Resûl-i Ekrem efendimiz gâyet belîğ ve fasîh konuşan iki kişinin sözüne halkın hayret ettiğini gördükleri vâkit: "Muhakkak beyânda sihir vardır" buyurdular. O ma'nâ pehlivânı olan Resûl-i zîşân hazretleri doğru buyurdu."

هین ممکن جلدی برو ای بو الکرم مسجد و ما را ممکن زین متهم

4066. "Ey bü'l-kerem, sakın cesurluk etme; git mescidi ve bizi müttehem kılma!"

Ehl-i mescid misâfire dediler ki: "Sakın cesurluk gösterip, gece mescidde yatma, git burada yatıp da başına bir felâket gelirse, bizi ve mescidi kabâhatlı addetme!"

که بگوید دشمنی از دشمنی آتشی بر ما زند فردا دنی

4067. Zîrâ bir düşman düşmanlıktan söyler; denî yarın bizim üzerimize bir aleş vurur.

Ya'ni "Sen o mescidde yatıp bir felâkete uğrarsan, o felâket yarın senin başına gelmez, onun fenâlığı bize de sirâyet eder ve düşmanın birisi çıkıp

mahzâ düşmanlıktan dolayı, bu mahalle içinde bir garîb adamı öldürdüler, di-
ye hükûmete haber verir. Bir alçak me'mûr da gelip bizim üzerimize bir taz-
yîk ateşini vurur." O düşman der:

بر بهانهٔ مسجد او بد سالی

که بتاسانید او را ظالمی

4068. Ki: "Onu bir zâlim boğdu, o mescid bahânesi üzere bir sâlim oldu."

Ankaravî hazretleri "tâsâniden" kelimesine "boğdu" ma'nâsı vermiştir. Fakîr elimdeki *Gıyâsü'l-Lügât*, *Burhân-ı Kâtu'* ve *Çerâğ-ı Hidâyet* ve *Şemsü'l-Lügât*, *Bahâr-ı Acem*, *Heft Kulzûm* nâmındaki lügatlerde "tâsâniden" masda-
rını bulamadım. Hind şârihlerinden İmdâdullâh hazretlerinin şerhinde şöyle
buyrulur: "Şeyh Velî Muhammed "yâ" ile "bî-yâsânîd" sûretinde almış ve
katl etmek ve öldürmek ma'nâsını vermiştir. Ve Şeyh Muhammed Efdal "tâ"
ile okuyup, korkutmak ve bî-karâr kılmak ma'nâsını vermiştir. Ve filhakîka
Şeyh Velî Muhammed Ekberâbâdî nüshasında "yâsâ", "yâ" ile katl etmek ve
öldürmek demektir. Nüsah-ı sakîmenin ba'zısında "tâ" ile "tâsâ" dan alınmış-
tır; "tâsâ" bî-karârlık ma'nâsıdır. Bu ma'nâ âtûdeki beytin ma'nâsını tut-
maz" denilmiştir. *Gıyâsü'l-Lugât* ın beyânına göre, "yâse" ve "yâsâ" arzû ve
hükûm, kânûn ve siyâset ma'nâlarıdır. "Yâsâniden" öldürmek demek ol-
duğuna göre, beyt-i şerîfin ma'nâsı budur ki: Bir düşman hükûmete haber
verip der ki: "Mescidde ölen garîbî, bu mahallede bir zâlim öldürdü veyâ boğ-
du ve mescidin uğursuzluğu şöhretinden bilistifâde kendisi sâlim kaldı."

چونکه بد نامست مسجد او جهد

تا بهانهٔ قتل بر مسجد نهاد

4069. "Tâ ki katil bahânesini mescid üzerine koyar, mâdemki mescid kötü ad-
lıdır, o sıçar."

Düşmanın ifâdesinin mâba'didir. Ya'ni "Bu Arab'ı öldüren bu mahallede bir
zâlimdir, katil bahânesini mescide isnâd etti; mâdemki mescidin fenâ ve meş'ûm
bir adı çıkmıştır, katil bundan istifâde edip, yaptığı cinâyetten sıçar ve kurtulur."

که نه ایم ز مکر دشمنان

تهمتی بر ما منه ای سخت جان

4070. "Ey pek canlı, bizim üzerimize bir töhmet koyma; zîrâ düşmanların mek-
[4084] rinden emîn değiliz."

Ehl-i mahalle ve mescid misâfire dediler ki: "Ey pek canlı, ya'ni ötünden
korkmayan misâfir, burada yatıp bizi töhmet altında bırakma, zîrâ senin burada
olman, bizi şübhe altında bırakır ve biz düşmanların mekrinden emîn değiliz."

هين برو جلدی مکن سودا مېر که نتان پيمود کيوانرا بگر

4071. "Git, sakın cesurluk etme, sevdâ pişirme; zîrâ Zühâl'i arşınla ölçmek mümkün değildir."

"Sevdâpuhten", sevdâ pişirmek, hayâl ve cünûndan kinâyedir. "Git her-kese karşı cesâret gösterme ve sonra da burada yatıp sağ kalmak hayâline düşme; zîrâ burada yatıp sağ kalmak hayâldir ve muhâldir. Bu hayâl, arzdan Zühâl seyyâresinin mesâfesini arşın ile ölçmeğe kıyâm etmek kabîlindendir."

چون تو بسیاران بلافیده ز بخت ریش خود بر کنده یک یک لخت لخت

4072. "Senin gibi çokları bahtdan lâf vurmıştır; birer birer ve parça parça kendi sakalını yolmuştur."

"Rîş kenden", fâidesiz zahmet ve mihnet çekilmekten kinâyedir. Ya'ni "Senin gibi çokları tedbîrini ve re'yini bırakıp, işini bahta ve tâlî'e terk etmiştir ve baht-dan dem vurmıştır ve sonra da fâidesiz zahmet ve mihnet çektiğini görmüştür."

هين برو کوتاه کن این قبل و قال خویش و ما را در میهن در وبال

4073. "Âğâh ol, git bu dedikoduyu kısalt, kendini ve bizi vebâle bırakma!"

"Kendine gel, buradan git ve ölüme âşıklık kıyl ü kâlinden vazgeç; bura-da yatıp da hem kendini ve hem de bizi vebâl ve yük altında bırakma!"

جواب گفتن مهمان ایشانرا و مثل آوردن و دفع کردن حارس کشت بیاتک دف

از کشت اشتریرا که کوس سلطان محمود بر پشت او زدندی

Misâfirin onlara cevâb vermesi ve mesel getirmesi ve
sırtında Sultân Mahmûd'un davulunu çaldıkları bir deveyi
tarla bekçisinin tarladan def sesiyle def etmesi

گفت ای یاران از آن دیوان نیم که ز لاحولی ضعیف آید بیم

4074. Dedî: "Ey dostlar, o şeytanlardan değilim ki izim bir "lâ havle"den za-yıf gelsin."

Misâfir, o mescid ehlinin i'tirâzlarına cevâben dedi: "Ey dostlar ben "Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh" zikriyle kaçan şeytanlar gibi değilim; o şeytanlara böyle bir zikir kâfi gelir ve kaçarlar. Ben ise, sizin bana karşı vâki' olan korkunç sözleriniz ile adımlarını zayıflatıp kaçan bir kimse değilim."

کودکی کو حارس کشتی بدی طلبکی در دفع مرغان می زدی

4075. *Bir çocuk ki, o bir tarlanın bekçisi idi, kuşların def'inde bir küçük davulu çalardı.*

تا رمیدی مرغ زآن طلبک ز کشت کشتی از مرغان بدی خوف گشت

4076. *Nihâyet kuşlar o davulcukdan dolayı tarladan ürker idi; tarla fenâ kuşlardan korkusuz olurdu.*

چونکه سلطان شاه محمود کریم بر گذر زدن طرف خیمه عظیم

4077. *Vaktâki kerîm olan Ulu Sultan Mahmûd, geçit üzerinde o tarafta büyük çadır kurdu.*

"Şâh", burada, ulu ve büyük ma'nâsınadır. "Sultan Şâh Mahmûd", Büyük Sultan Mahmûd demek olur.

با سپاهی همچو استاره ائیر انبه و پیروز صفدر ملک گیر

4078. *Esîrin yıldızları gibi kalabalık ve muzaffer ve saf yurtıcı, memleket zabt edici bir asker ile.*

"Esîr", fezâ-yı bî-nihâyeyi dolduran seyyâle-i rakîkadır ki, ecrâm-ı felekiyye olan yıldızların madde-i asliyyesidir; ve her biri birer âlem olan yıldızların vücûdu, bu zerrât-ı esîriyyenin harekâtından tekevvün etmektedir, tafsîli hey'et kitaplarındadır. Ve bu beyt-i şerîf, yeni hey'etin keşfini müeyyid ve yukandaki beytin mütemmimidir. Ya'ni "Sultan Mahmûd Sebükteğîn o tarlanın geçidine böyle çok bir asker ile geldi ve çadır kurdu" demek olur.

اشتری بد کو بدی حمال کوس بختی بد پیشرو همچون خروس

4079. *Bir deve var idi ki, büyük davulun hamalı idi; horoz gibi ileri gidici bir makbûl deve idi.*

Horoz, her bir hayvandan evvel seher vaktini i'lân husûsunda nasıl ileri gidici ise, bu deve dahi ordunun önünde gider ve orduyu kumanda için çalan gâyet büyük bir davulu hâmil bulunur idi.

بانگ کوس و طبل بروی روز و شب می زدند اندر رجوع و در طلب

4080. *Davulun sesini onun üzerinde rücu'da ve talebde çalarlar idi.*
[4094]

Bu davulu, ordunun rücu'unda ve ileriye gitmesi istenildiği vakitte kumanda için çalarlar idi; davul pek büyük olduğundan, sesi âfâka intişâr ederdi.

آندران مزرع در آمد آن شتر
کودک آن طبلک بزد در حفظ بر

4081. *O deve, o tarlaya girdi, çocuk buğdayı hıfz husûsunda o davulcuğu çaldı.*

"Bür", buğday ma'nâsınadır. Ya'ni "O koca davulun âfâkı tutan sesine alışık olan deveyi def etmek ve buğday mahsûlünü muhâfaza etmek için, çocuk, kuşları kaçırmak için çaldığı küçük bir davulu çalmaya başladı."

عاقلی گفتش مزن طبلک که او
بختی طلبست و با آنشست خو

4082. *Bir âkil ona dedi: "O davulcuğu çalma ki, o davulun beslisidir ve ona alışıktır."*

پیش او چه بود توراک تو طفل
که کشد او طبل سلطان یست کفل

4083. *"Sen çocuğun bu tebûrâki onun önünde ne olur? Zîrâ o, yirmi kadar olan sultânın davulunu çeker."*

"Tebûrâk", bağlarda muzır kuşları kaçırmak için, birbirine vurulup sadâ çıkanları iki tahtanın ismidir. "Kıfl", Arabî'de nasîb ve ecrin za'fî ve mikdâr ma'nâsınadır; burada mikdâr demektir. Ya'ni "Senin gibi bir çocuğun çaldığı tebûrâkın gürültüsü ile o deve kaçır mı? Zîrâ o, Sultân Mahmûd Sebükteğîn'in, senin gürültünün yirmi kadarını çıkaran büyük davulunu sırtında taşır ve sırtında o davul çalınırken, gürültüsü ona hiç gelir ve o deve bu davul için beslenmiştir."

عاشقم من گشته قربان لا
جان من نوبتگاه طبل بلا

4084. *"Ben"lâ'nın kurbânı olmuş aşıkım; benim canım belâ davulunun nevbet mahallidir."*

"Lâ"dan murâd "Lâ mevcûde illallâh" zikrindeki nefy-i vücûd-ı mâsivâdır. "Nevbet", burada, muayyen zamanlarda hükümdarların saltanatlarını teşriflen çalınan muzika ma'nâsınadır. Ya'ni "Ben vücûd-ı hakîki-i Hak muvâcehesinde, vücûd-ı izâfîyi nefy edip, bu nefyin kurbânı olmuş bir aşıkım ve bu nefy neticesinde mevhûm olan benim vücûd-ı izâfîm dahi, nazarı-

da yok olmuş ve ancak isneyniyet zevki benim canımda kalmıştır. Binâenaleyh benim canım, sultân-ı hakîkî olan Hakk'ın nevbeti çalınan bir mahal olmuştur ki, o nevbet mahallinde ibtilâ davulu çalınır. Nitekim hadîs-i şerîfde *إذا أحب الله عبدا ابتلاه* ya'ni "Allah Teâlâ bir kulu sevdiği vakit, onu mübtelâ kılar" buyrulur."

خود تورا کست این تهدید ها پیش آنچه دیده است این دیده ها

4085. "Bu gözlerin görmüş olduğu şey önünde, bu tehdîdler muhakkak tebûrâkdir."

"İmdi benim canım belâ davulunun nevbet mahalli olunca, ey ehl-i mes-cid, sizin beni ölümle tehdîdleriniz muhakkak tarla bekçisi olan çocuğun elindeki tahtalan birbirine vurarak yaptığı gürültüye benzer. Binâenaleyh benim kalbimin gözlerinin gördüğü tecelliyât-ı ilâhiyye önünde, sizin bu tehdîdlerinizin hiç hükmü yoktur."

ای حریفان من از آنها نیستم کز خیالاتی درین ره بیستم

4086. "Ey refikler, ben onlardan değilim ki, bir hayâlâtıdan bu yolda durayım."

"Ey refikler, ben tarîk-i Hak'da mevhûm ve muhayyel olan bir vücûdun zevâlî havfından dolayı, tevakkuf eden ve seyrinden geri kalan kimselerden değilim."

من چو اسماعیلیانم بی حذر بل چو اسماعیل آزادم ز سر

4087. "Ben korkusuz İsmâîlîler gibiyim; belki İsmâîl gibi baştan âzâdım."

İsmâîlîler, mezâhib-i bâtuleden bir mezhebe sâlik olan tâifedir. Bunlara İsmâîliyye denilmesi, imâmeti Ca'fer-i Sâdık hazretlerinin İsmâîl ismindeki büyük oğluna isbât etmiş olmaları veyâhud reisleri Muhammed bin İsmâîl'e tâbi' olmaları hasebiyledir. Târihçe ma'rûf olan Hasan ibn Muhammed es-Sabbâh onlardandır. Bu şahsa tâbi' olanların aslâ ölümden pervâları yoktur; zirâ Hasan Sabbâh'ın hîlesi sebebiyle her biri öldükten sonra gidecekleri cenneti dünyâda gördüklerine kâni'dirler. Bu beyt-i şerîfde İsmâîlîler'in bu hâline işâret buyrulur Ya'ni "İsmâîlîler gibi ölüm tehdîdinden korkan bir kimse değilim; belki İsmâîl (a.s.) gibi Hak yolunda baş kaydından geçip, kurban olmağa hazırım." Zebîhin İsmâîl (a.s.) olarak beyân buyrulması, kavî-i meşhûra mebnî olduğu, yukarılarda birkaç mahalde izâh olundu.

فارغم از طمطراق و از ریا قل تعالوا گفت جانم را یآ

4088. "Tumturakdan ve riyâdan fâriğim; "Kul teâlev" benim canıma gel dedi!"

"Nefsin kerr ü ferinden ve gösterişinden fâriğim; Hak Teâlâ hazretlerinin Kur'ân-ı kerimde قُلْ تَعَالُوا (En'âm, 6/151) "Yâ Habîbim, ileri gel de!" buyurması, benim canıma gel, dedi. Ya'ni bu hitâb ile Hak Teâlâ hazretleri benim canımı âlem-i süfliden, âlem-i ulvîye da'vet buyurdu; ve bu hitâb cezb-i ilâhiden ibâret bulundu." Nitekim Hz. Pîr Dîvân-ı Kebîr'lerinde buyururlar. Beyt:

قل تعالوا آیتست از جذب حق ما بجذب حق تعالی می روم

"Kul teâlevi" hitâbı Hakk'ın cezbinden bir alâmet ve nişândır; biz Hak Teâlâ'nın cezbi ile gidiyoruz.

گفت پیغمبر که جَادَ فِی السَّلَفِ بِالْعَطِيَّةِ مَنْ تَقِنَ بِالْخَلْفِ

4089. Peygamber buyurdu ki: "Halefe teyakkun eden kimse, selefde atıyye ile cüd eyledi."

Bu beyt-i şerîfde الخلف لم يحذر التلف من ايقن بالخلف ya'ni "İvaza yakîni olan kimse, telefden korkmaz" hadîs-i şerîfine işâret buyrulur. Ya'ni "Bir kimse elinde olan bir şeyi fedâ ettiği ve atıyye olarak verdiği vakit, muhakkak onun mukâbili olarak bir şey geleceğini yakînen bildiği için verir ve fedâ eder; yoksa beşerin tab'ında boş yere fedâkârlık etmek yoktur. Bunun için Hak Teâlâ hazretleri insanları iyiliğe مِنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ امْتَالِهَا (En'âm, 6/160) ya'ni "Kim ki bir iyilik ile geldi, onun için o iyiliğin on misli vardır" âyet-i kerîmesiyle teşvîk buyurur."

هر که ببند مر عطا را صد عوض زود در بازد عطا را زین غرض

4090. [4104] Her kim atâya muhakkak yüz ivaz görürse, bu garazdan dolayı atâyı çabuk oynar

Bir atâya ve vergiye karşı, yüz ivaz, ya'ni birçok kâr olacağını görürse, o atâyı aslâ te'hîr etmez; bu kâr garazından dolayı o atâyı derhâl oynar ve fedâ eder.

جمله در بازار زآن گشتند بند تا چه سود افتاد مال خود دهند

4091. Cümle halk pazarda, ondan dolayı bend oldular, kendi mallarını vermek için ne fâide vâki' oldu?

Çarşıdaki esnafın cümlesi ondan dolayı çarşıda dükkânlara bağlanıp kaldılar ki, kendi mallarını ellerinden çıkarmak için ne kâr hâsıl olur diye intizâr ederler ve bu kâr beklemek fikri onları dükkânlarına bağlar.

زر در انبانها نشسته منتظر تا که سود آید بپند آید مهر

4092. *Altın torbalar içinde muntazır oturmuş, tâ ki kâr gelsin, bezlde musır gelsin.*

Altın torbalar içinde, kâr gelsin ve altın sâhibi bu altını hüsn-î nîzâsıyla sarf etmekte musır olsun diye torbalar içinde oturmuştur.

چون ببیند کاله در ربح یش سرد گردد عشقش از کالای خویش

4093. *Uktâki bir metâi kârda ziyâde görür, onun aşkı kendi metâından soğuk olur.*

Kâr etmek garazıyla dükkânında bağlanıp oturan bir tâcir, kendi satduğu malın gayri olan bir malın daha ziyâde kâr getirdiğini gördüğü vakit, kendi malından soğur ve o mala muhabbeti ve aşkı eksilir; zîrâ tab'-ı beşerin meyli kâradır.

گرم زآن ماندست با آن کو ندید کالهای خویش را ربح و مزید

4094. *Ona ondan dolayı sıcak kalmıştır ki, o kendi metâ'ları için kâr ve ziyâdelik görmedi.*

Ziyâde kârlı olan mala ondan dolayı kalbinde harâret hâsıl olmuştur ki, o tâcir kendi malları için kâr ve ziyâdelik görmedi ve kendi malından soğudu ve o kârlı mala râğbet etti.

همچنین علم و هنرها و حرف چون ندید افزون از آنها در شرف

4095. *İlim ve hüneler ve san'atlar da böyledir; vaktâki şerefde onlardan ef-zûn görmedi.*

Ya'ni "Bir kimse mâlik olduğu ilim ve hüneler ve san'atlardan şerefde ziyâdelik görmediği vakit, o ilim ve hüneler ve san'atlar hakkında da bu hâl vâki olur." Ya'ni onlardan soğur ve şerefde ziyâdelik gördüğü ilim ve hünelere ve san'atlara karşı kalbinde muhabbet besler; zîrâ beşerin tabiatında her husûsda terakkîye ve ziyâdeliğe meyil vardır.

تا به از جان نیست جان باشد عزیز چون به آمد نام جان شد چیز لیز

4096. *Tâ ki candan iyi değildir, can azîz olur; vaktâki iyi geldi, canın adı, hakîr şey oldu.*

Ya'ni "Candan iyisi olmadıkça, can azîzdır ve kıymetlidir; fakat candan daha iyisi geldiği vakit, canın adı hakîr bir şey olur." "Lîz", hakîr ve az bir şey ma'nâsınadır. Ve candan daha iyi olan şey, canın Hâhk'ı olan Hak'dır.

لعبت مرده بود جان طفل را تا نگشت او در بزرگی طفل را

4097. *O büyüklükte çocuk doğurucu olmadıkça ölü bebek çocuğun canı olur.*

"Lu'bet", çocukların oynadıkları bebek ve kukla ma'nâsınadır. Ya'ni "Kız çocuklar cansız bebekler ile oynamayı, canları gibi severler ve büyüyüp evlenerek canlı çocuk doğurdıkları vakit, o ölü bebeğin muhabbeti zâil olur."

این تصور وین تخیل لعبتست تا تو طفلی پس بدآت حاجتست

4098. *Bu tasavvur ve tahayyül bebettir, tâ ki sen çocuksun, ona hâcet vardır.*

Vücûd-ı hakîkî-i Hak muvâcehesinde, kendine ve muhîtindeki eşyâya varlık tasavvuru ve tahayyülü, çocukların cansız bebeklere alâka göstermesine benzer; fakat sen vâsıl-ı Hak olmadıkça, çocuk mesâbesinde olacağı için, gerek mevhum olan vücûd-ı izâfîne ve gerek muhîtindeki eşyâya sarılmak ihtiyâcın vardır ve havâss-i hamseni ve tasavvur ve hayâli kullanmak lâzımdır.

چون ز طفلی رست جان شد در وصال فارغ از حسست و تصویر و خیال

4099. *Vaktâki can çocukluktan kurtuldu, visâlde oldu, hisden ve tasavvur ve hayâlden fâriğ oldu.*

Vaktâki can sülûkünde çalıştı, çocukluktan kurtulup, ricâlullâh mertebesine geldi ve ma'sûk-ı hakîkî olan Hakk'a vâsıl oldu, artık o can, havâss-i hamseden ve havâss-i bâtunedeki tasavvur ve hayâlden fâriğ oldu ve hakîkati tamâmiyle müşâhede etti.

نیست محرم تا بگویم بی نفاق تن زدم والله اعلم بالوفاق

4100. *Mahrem yoktur, tâ ki nifâksız söyleyeyim, susdum ve Allah vifâkı en ziyâde bilicidir.*

Ya'ni "Visâlde olmak ve hisden ve tasavvur ve hayâlden kurtulmak hâli nedir? Bunları iki veche, ya'ni zâhir ve bâtına taalluku olmaksızın açıkça söylemek için, mahrem yoktur; binâenaleyh bu sırrı ehli olmayan kimselere ifşâ etmek harâm olduğu cihetle susdum ve Allah Teâlâ hakikata muvâfık olanı en ziyâde bilicidir."

حق خریدارش که الله اشترا

مال و تن بر فند ریزان فنا

4101. *Mal ve ten fenânın dökülücüsü olan kardırlar; onun müşterisi Hak'dur ki, Allah satın aldı.*

Mâl ve ten, fânî olan bu vücûd-ı izâfî meydanına dökülücü ve eriyip yok olmağa mahkûm kar tâneleri gibidir; böyle olduğu halde Hak Teâlâ hazretleri kemâl-i kereminden o malın ve tenin müşterisidir ki, âyet-i kerîmede beyân buyurulduğu üzere onları Allah Teâlâ hazretleri satın aldı. Nitekim buyrulur: *إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَىٰ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةُ* (Tevbe, 9/111) Ya'ni "Allah Teâlâ cennet mukâbilinde mü'minlerden nefislerini ve mallarını satın aldı."

که تو در شکی یقینی نیست

بر فها زآن از ثمن اولیست

4102. *Karlar o sebebden sana semenden evlâdır, zîrâ sen şek içindesin, sana bir yakîn yoktur.*

Ey gâfil, karlar mesâbesinde fânî olan mala ve cisme sarılmak, bunlara semen olan cennete sarılmaktan daha müreccah geliyor; çünkü sen şek içindesin ve bu fânî olan mala ve nefse mukâbil, semen olarak cennetin verileceği hakkında sana bir yakîn hâsıl olmamıştır. "Acabâ!" içindesin. Eğer içinde, acabâ öyle mi? diye bir şek olmasa, bu uğurda malını ve nefsinı esirgemez idin.

که نمی پرد بیستان یقین

وین عجب طنست در تو ای مهین

4103. *Ey zayıf, bu sende acîb zandır ki, yakîn bostanına uçmaz.*

Ey imânda zayıf olan kimse, beyân-ı ilâhîye rağmen sende bu mâlî ve cismi Hak yolunda fedâda bir fâide olmadığı zannı, öyle bir acîb zandır ki, aslâ tebeddül edip yakîn bostanına uçamaz.

می زند اندر تو اید بال و پر

هر گمان تشنه یقینست ای پسر

4104. *Ey oğul, her zan, yakînin susamışdır, tezâyüdde kol ve kanat çırpır.*

Ey sülûkde mübtedî olan ve çocuk mesâbesinde bulunan kimse, her zan, ilm-i yakînın susamışı ve tâlibi ve âşıkıdır; her dem ilm-i yakîn mertebesine terakkî etmek için kolunu ve kanadını oynatarak çırpınır durur; zîrâ zan ilim cinsinden değildir. Nitekim dehrîlerin zannı hakkında Hak Teâlâ *وَمَالَهُمْ بِذَلِكَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ* (Câsiye, 45/24) ya'ni "Onların bu itikâdlarında ilimden bir şey yoktur, onlar ancak zannederler" buyurur.

چون رسد در علم پس بر پا شود مر یقین را علم او پویا شود

4105. *İlme eriştiği vakit, ayak üzerinde olur, onun ilmi muhakkak yakîne koşucu olur.*

Ya'ni "Zan mertebesinde bulunan bir kimse, ilim mertebesine eriştiği vakit, canlanıp ayağa kalkar ve onun ilmi yakîn mertebesine koşucu olur." Ya'ni zan ile yakîn arasında ilim vardır ve zandan yakîne ancak ilim vâsıtasıyla geçilebilir.

زآنکه هست اندر طریق مفتتن علم کمتر از یقین و فوق ظن

4106. *Zîrâ ki, müfteten olan tarîkdadır, ilm-i yakînden aşağı ve zannın fevkindedir.*

Ma'lûm olsun ki, bir şeyi idrâk etmek ilimdir, fakat bu ilmin üç derecesi vardır: Birisi işiterek bilmektir; bu işiterek bilme, sebât ve istikrâr olduğu vakit "ilme'l-yakîn" olur; ve diğeri görerek bilmektir ki, "ayne'l-yakîn" derler; Ve üçüncüsü, kendi nefsinde vukû'u ile bilmektir ki, buna da "hakka'l-yakîn" denir. Meselâ "şecâat" denilen ma'nâ işitilmek veyâ ahlâk kitablarının okunmak sûretiyle bilinir; fakat harb meydanında bir kimseden şecâatin zuhûrunu görmekle bu ilim kuvvetlenir; ve bu şecâat kendi nefsinde vâki olduğu vakit, evvelki ilimlerden daha kavî bir ilim hâsıl olur ki, bu hâl-i şecâatle tahakkuk demektir. Bu izâhâtdan anlaşılır ki, henüz sübût ve istikrâr bulunmayan ilim, zandan yukarı ve fakat ilmin bu üç mertebe-i yakînden aşağıdır. Bu sebeble beşerin önünde fitnelenmiş yol vardır ve beşer bu mihnet ve meşakkat ta'biye olmuş olan yolda yürümek ve sefer etmekle mükelleftir.

علم جویای یقین باشد بدان وآن یقین جویای دیدست و عیان

4107. *Bil ki, ilim yakîni isteyici olur ve o yakîn müşâhede ve yân isteyicidir.*

Henüz sübût ve istikrâr bulmayan ilim, ilm-i yakîni isteyicidir ve o ilm-i yakîn dahi, ayne'l-yakîni ve hakka'l-yakîni isteyicidir. Ya'ni ilim gâyet kıymetli bir şeydir, her an terakkîye mütemâyildir.

اندر الٰهيكُم بخوان اين را كنون از پس كلاً پس لو تعلمون

4108. Şimdi bunu "Elhâküm"de oku, "kellâ"dan sonra "lev ta'lemûn"dan sonra.

Şimdi bu yakîn mertebelerini التكاثر [Tekâsür] sûre-i şerifinde كَلَّا لَوْ تَعْلَمُونَ (Tekâsür, 102/5) âyet-i kerîmesinden sonra oku! الٰهيكُم التكاثر حتى زرع المقابر كلاً سوف تعلمون كلاً لو تعلمون علم اليقين لترون الحجيم ثم لترونها عين اليقين ثم سوف تعلمون ثم كلاً سوف تعلمون كلاً لو تعلمون علم اليقين لترون الحجيم لتستلن يومئذ عن النعيم (Tekâsür, 102/1-8) Ya'ni "Mezarları ziyâret edinceye kadar çoğalmâsız sizi meşgul etti. Hayır, yakında bileceksiniz; tekrâr hayır ki yakında bileceksiniz. Hayır, eğer ilm-i yakîn ile bile idiniz, elbette cahîmi görürdünüz; sonra onu elbette ayne'l-yakîn ile görürdünüz. Sonra bu günde ni'metlerden suâl olunursunuz." Bu sûre-i şerîfde pek çok hakâyık vardır; tafsîli uzun olur. Şu kadan zâhîrdi ki, ilim ve ilme'l-yakîn ve ayne'l-yakîn mertebeleri zıkr buyrulmuştur. Ve ilim, ihbâr-ı Kur'ân üzerine, cahîmin vücûdunu bilmehtir; ve bu ilim birtakım delâil-i vâzıha ile kalbde sâbit olur ve istikrâr bulur, ilme'l-yakîn olur. Ve bu âlemde halkın ef'âl-i seyyiesine mukâbil seyyieye ve ef'âl-i hasenesine mukâbil haseneye ma'rûz kaldığı dikkat edilip görülürse, bu ilme'l-yakîn, ayne'l-yakîne ve kendinden sâdır olan seyyieye mukâbil kişi kendi nefsinde seyyieye ma'rûz kaldığını idrâk ederse, bu ayne'l-yakîn, hakka'l-yakîne mübeddel olur. Sûre-i şerîfde, hakka'l-yakînin meskût olması, ayne'l-yakinde dâhil olduğu içindir. Zîrâ müşâhede ya hâricte veyâ kendi nefsinde olur; binâenaleyh hakka'l-yakîn ve ayne'l-yakînin bir nev'i olur.

می کشد دانش بینش ای علم گر یقین گشتی بینندی جحیم

4109. Ey âlîm, ilim müşâhede tarafına çeker; eğer yakîn olaydı cahîmi görürler idi.

Ey ilme tâlib olan kimse, bil ki ilim insanı müşâhede tarafına çeker ve dâimâ terakkîye meyyâldir. Eğer ihbâr-ı Kur'ân'ı üzerine mü'minlerde hâsıl olan ilim, yakîn mertebesine vâsıl olaydı, bu hayât-ı dünyâda cahîmi, ya'ni cehennemi görürler idi; zîrâ bu hayât-ı dünyevîyyede elem ve lezzetin mümtezic olduğu meydandadır; ancak mahfî ve müstetir olan cihet, elemin ve lezzetin isâbetindeki sebebedir. Bu sebep keşif ve müşâhede ile ma'lûm olur ki, bu, ayne'l-yakîn mertebesine vusûldür.

آنچنان کر ظن می زاید خیال

دید زاید از یقین بی ابتها

4110. *Yakînden rüyâsız rü'yet doğar; nilekim zandan hayâl doğar.*
[4124]

Zandan nasıl hayâl doğarsa, yakînden de derhal rü'yet doğar. Ya'ni ilim mertebe-i yakîne vâsıl olur olmaz, rü'yet hâsıl olur; ve rü'yet ya hissi veya akîl olur. Mahsûsen mer'î olan şeyin hilâfına delîl ikâmesi mümkün olmadığı gibi, ma'kulen mer'î olan şeyin hilâfına da delîl ikâme edilemez. Meselâ akıl zulmün fenâ ve adlin iyi olduğunu görür, bunların hilâfına delîl ikâmesine imkân göremez. Binâenaleyh yakînden rü'yet hâsıl olur ve zandan da aslı olmayan hayâl doğar. Meselâ Hâhk-ı kâinâtın mevcûd olmadığı zannı üzerine yû-rütülen mûtâlaât hep hayâldir; ve hayâl, cüz'î bir darbe-i ilim ile zâil olur.

که شود علم یقین عین یقین

اندر الهیکم بیان این بین

4111. *"Elhâküm" de bunun beyânını gör ki, ilme'l-yakîn, ayne'l-yakîn olur.*

"Elhâkümü't-tekâsür" sûre-i şerifesinde, yukarıda izâh olunduğu üzere il-me'l-yakînden rü'yet, ya'ni ayne'l-yakîn hâsıl olduğunun beyânını gör!

وز ملامت بر نمی گردد سرم

از گمان و از یقین بالاترم

4112. *"Zandan ve yakînden daha yukarıym ve melâmetden benim başım dönmez."*

Ya'ni "Zandan ve ilme'l-yakînden daha yukarı olan ayne'l-yakîn mertebesindeyim. Mâdemki hakîkati rü'yet ediyorum, şunun bunun melâmetinden ve ilkaâtından dolayı başım zevk-i rü'yetten geri dönmez."

Bu beyt-i şerif mescidde misâfir olan kimsenin nâsihlere karşı olan cevâbı cümlesindendir. İkinci musrâ'ın nihâyetindeki "serem", "sirem" dahi okunabilir; bu sûrette ma'nâ "bâtınım dönmez" demek olur.

چشم روشن گشتم و بینای او

چون دهانم خورد از حلوائ او

4113. *"Vaktâki benim ağzım, onun helvasını yedi; gözû aydın ve onun görücüsü oldum."*

"Vaktâki benim rûhumun ağzı, onun helva gibi lezîz ve latîf olan ulûm-ı ledünniyyesini yedi, benim bu kesâfet ve zulmâniyyet-i nefsâniyye içinde gözüm aydın oldu; ve bu ilme'l-yakîn ile ayne'l-yakîne terakkî ettim ve benim gözüm onun görücüsü oldu ve bu zulmet-i tabîiyye içinde cenneti ve cehennemi görür oldum."

با نهم گستاخ چون خانه روم پا نه لرزائم نه کورانه روم

4114. *Hâneye gittiğim vakit, küstâh olarak ayak korum; ne ayak titretirim, ne de körce giderim.*

İkinci mısra' *روم* کورانه نه لرزائم نه کورانه *روم* sûretinde yazılırsa "Ayağımı titretmem, körce gitmem" demek olur. "Hâne"den murâd ölüm hânesi olan kabir olmak münâsibtir.

آنچه گل را گفت حق خنداناش کرد با دل من گفت صد چندانش کرد

4115. *O şey ki Hak güle dedi, onu handân etti; benim gönlüme dedi, onun yüz kadarını yaptı.*

Bu beyt-i şerif Ankaravî hazretleri tarafından pek latîf bir sûrette şerh buyrulmuştur, hulâsası şudur: Hak Teâlâ'nın Latîf ve Cemîl ism-i şeriflerinin per-tevi, herhangi bir insanın vücûdunda zâhir olsa, ona "letâfet" ve "melâhat" derler; ve eğer lisanda zâhir olursa, ona "hûsn-i beyân" ve "fesâhat" derler; ve eğer boyunda ve bosunda zâhir olsa ona "mütenâsib endâm" derler. Ve eğer huyunda zuhûr etse, ona "ahlâk-ı hamîde" derler; ve eğer kalb ve rûhunda zuhûr etse, ona "zevk-i bâtın" derler. Bu isimlerin tecellisi eşyâdan herhangi bir şeyde zâhir olursa, o şeye münâsib bir ism-i latîf verirler. Bülbülün sesine "hoş-elhân" ve gülde zâhir olana da "letâfet" ve "ân" ta'bîr ederler; ve bunların hepsi "latîfe-i Rabbânî" ve "ân" dır. Hakk'ın söylemesi, bu isimler ile tecellisinden ibârettir. Ya'ni "Hak Teâlâ esmâ-i cemâliyyesinden ba'zılarıyla güle tecellî buyurdu ve onu latîf ve handân etti; benim gönlüme, ona ettîği tecellînin yüz katını etti, çünkü insan olmam i'tibârıyla bu tecellîye isti'dâdım vardır."

آنچه زد بر سر و قدش راست کرد و آنچه از وی نرگس و نسرين بخورد

4116. *O şeydir ki serve vurdu ve onun boyunu doğru yaptı; ve o şeydir ki, ondan nergis ve nesrîn yedi.*

"Nesrîn", bir nevi' güldür. Ya'ni "O Latîf ve Cemîl isminin tecellîsidir ki, servi ağacı üzerine mün'akış oldu, onu boyu bosu muntazam bir ağaç yaptı; ve nergis çiçeği ile "nesrîn" denilen gül, o isimlerin tecellîsini yuttu, böyle latîf oldu."

آنچه نی را کرد شیرین جان و دل و آنچه خاککی یافت زو نقش چگل

4117. *O şeydir ki, kamışı tatlı canlı ve gönüllü etti; ve o şeydir ki toprağa men-sûb olan, ondan Çiğil nakşını buldu.*

"Çigil", Türkistan'da bir şehrin ismidir ki, o şehrin ahâlisi pek ziyâde cemâl sâhibi olup, ok atıcılıkta emsâlsizdirler. Ya'ni "Hakk'ın Latîf ve Cemîl isimleriyle tecellisindendir ki, kamyş, şeker kamışı ve tatlı içli oldu; ve toprağa mensûb olan beşer, cemâlde mümtâz olan Çigil şehri halkı gibi güzel nakışlı ve sûretli oldu."

آنچه آبرو را چنان طرّار ساخت چهره را گلگونه و گلنار ساخت

4118. *O şeydir ki kaşî öyle tarrâr yaptı, çehreyi gül renkli ve nar çiçeği renkli yaptı.*

"Tarrâr", yan kesici, hilebâz ve ayyâr ma'nâsınadır. "O isimlerin tecellisi- dir ki, güzellerin kaşlarını tarrâr, ya'ni gönül kesesini kapıcı yaptı ve güzelle- rin çehrelerini ya gül gibi penbe veyâhud nar çiçeği gibi kırmızı renkli yaptı; ve o güzeller bu letâfetleri ile gönülleri kapı."

مر زبانرا داد صد افسو نگری و آنکه کاترا داد زر جعفری

4119. *Muhakkak dile yüz efsûngerlik verdi; ve o şeydir ki ma'dene Ca'ferî altını verdi.*

"Efsûnger", teshîr edici ma'nâsınadır. "Zer-i Ca'ferî" hulefâ-yı Abbâsiyye vüzerâsından Ca'fer Bermekî'nin ihdâs ettiği sikke-i hâlisadır ki, bu zât altın- lardaki mağşûşâtı kaldırdı. Binâenaleyh "zer-i Ca'ferî"den murâd hâlis altın demektir. Ya'ni "Hakk'ın Latîf ve Cemîl ismiyle olan tecellisi, beşerin lisânı- na ve nutkuna fesâhat ve belâgat verip, dinleyenleri teshîr etti ve ma'den menba'ına da hâlis altın olmak hâssasını verdi."

چون در زَراد خانه باز شد غمزهای چشم تیر انداز شد

4120. *Vaktâki silâhânenin kapısı açıldı, gözün gamzeleri ok atıcı oldu.*
[4134]

"Zerrâd", zırh halkalarının birbirine girmesi ma'nâsına olan "zerd" kelime- sinden mübâlağa ile ism-i fâil olup, "zırh yapıcı" demektir; ve bilcümle harb silâhlarını yapan kimseye de "zerrâd" denir. "Zerrâd-hâne", silâh i'mâlât ma- halli demek olur. Bundan murâd, Hakk'ın sıfât ve esmâ mertebesi; ve "ka- pı"dan murâd, cem'iyet-i esmâiyyeye mazhariyyet isti'dâdını hâiz olan in- sandır. Ya'ni "Vaktâki Zât-ı ahadiyyede mahfî olan sıfât ve esmânın, âlem-i şehâdetde kapısı olan insan zuhûr etti ve bu kapı açıldı, Cemîl ve Latîf isim- lerinin tecellisi yüzünden güzellerin göz işaretleri, aşk okunu gönüllere atıcı oldu."

بر دلم زد تیر و سودا بیم کرد عاشق شیر و شکر خاییم کرد

4121. *Benim kalbime ok vardu ve beni sevdâyî etti. Beni süt ve şeker çiğneyiciliğe âşık etti.*

Mâdemki güzellerde zâhir olan cemâl ve hüsn ü ân, Hakk'ın zuhûr-ı sıfât ve esmâsından ibârettir, işte mezâhirde zâhir olan o cemâl, benim kalbime ok sapladı, beni sevdâya mensûb kıldı ve beni maârif-i ilâhiyye sütünü içmeğe ve ezvâk-ı rûhâniyye şekerini çiğnemeye âşık etti; ve ben mezâhirde gördüğüm güzelliğe âşık olunca, halk zannetti ki, o mazharın âşığıyım. Halbuki benim aşkım mazhara değil, ancak zâhiredir. Nitekim cenâb-ı Pîr efendimiz bir beyitlerinde şöyle buyururlar:

صح عند الناس انى عاشق غير ان لم يعرفوا عشقى لمن

"Nâs indinde muhakkak benim âşık olduğum sâbit oldu; şu kadar ki, benim aşkımın kime olduğunu bilmediler."

Cenâb-ı Şeyh-i Ekber Muhyiddîn Arabî (k.s.) hazretleri bu muhabbet hususundaki hakâyıkı *Fusûsu'l-Hikem*'de, Fass-ı Muhammedî'de beyân buyurmuşlardır.

عاشق آمم که هر آن آن اوست عقل و جان جاندار يك مرجان اوست

4122. *Ben onun âşıkıyım ki, her ân onun ânıdır; akıl ve cân onun bir mercanının candârıdır.*

"Candâr", köle ve hizmetkâr demektir. "Mercan"dan murâd, âlem-i şehâdet-te ipliğe dizilmiş olan latîf mercan tâneleri gibi, mezâhir-i cemîlenin her birinde muntazaman meşhûd olan hüsün ve letâfettir. Meselâ her bir çiçekte başka başka; ve tulû' ve gurûbda ayrı ayrı ve mevâsimde türlü türlü ve efrâd-ı beşerin her birinde muhtelif hüsün ve ânlar ve letâfetler meşhûddur. Ya'nî "Ben o Zât-ı Vâhid'in âşığıyım ki, her ân ve letâfet, o Zât-ı Celîl'in ân ve letâfetidir. Akıl ve cân, O'nun her bir mazharda zâhir olan tecellisinin gölgesi ve hizmetçisidir."

Bu beyt-i şerîfde muhassenât-ı kelâmiyyeden ism-i işâret olan "ân" ile, letâfet ma'nâsına olan "ân" kelimeleri arasında "cinâs-ı tâm" ve "cân" ile "mercân" kelimeleri arasında "cinâs-ı nâkıs" mevcûddur.

من نه لافم و نه بلافم همچو آب نیست در آتش کشتی ام اضطراب

4123. *Ben öğünmem ve eğer öğünür isem, su gibi ateş söndürücülükte ıztırâb yoktur.*

Ya'ni "Benim sözlerimi öğrenmeye ve kuru da'vâya haml etme; eğer ben öğrenür ve da'vâ edersem, mu'terizlerin âteş-i i'tirâzlarını söndürücülük hususunda acz ve ızırâb yoktur. Kimin i'tirâzı varsa, gelin onun i'tirâz ateşini derhal söndüreyim."

چون بدزدم چون حقیظ مخزن اوست چون نباشم سخت رو پشت من اوست

4124. *Mâdemki mahzenin hafızı odur, nasıl çalarım? Niçin saht-rû olmayayım? Benim arkam odur.*

"Saht-rû"da iki vecih câizdir: "Rû", yüz ma'nâsına olursa, "pek yüzlü" ya'ni hatıra ve gönle bakmıyarak doğruyu söyleyici demek olur. Yâhud "rev", "reften" masdarından emr-i hâzırdır, bu sûrette terkîb "'cesûr gidici" ma'nâsına vasf-ı terkîbî olur. Burada her iki ma'nâ dahi münâsibdir. Ya'ni "Ey mu'teriz, eğer bu maârif ve hakâyıkı çalmışsın dersen, cevâben derim ki: Mâdemki hazîne-i maârif ve hakâyıkın hâfız-ı hakîkisi ve korucusu Hak'dır, nasıl çalarım? Ben O'nun izni olmaksızın, o hazîneden nasıl alabilirim? İmdi mâdemki bu öğrenmede ve da'vâda benim zahîrim ve arkam Hak'dır, niçin hatıra ve gönle bakmıyarak doğruyu söylemiyeyim; veyâhud tarîk-i Hak'da cesûr gidici olmayayım."

هر که از خورشید باشد پشت گرم سخت رو باشد نه بیم او را نه شرم

4125. *Her kim güneşten sıcak arkalı olursa, saht-rev olur, onun ne korkusu ve ne utanması vardır.*

"Saht-rev", burada vasf-ı terkîbî ve cesûr gidici ma'nâsına olmak münâsibdir. "Her kimin arkası kızgın güneşten harâretli olursa, yürüyüşü cesûrâne olur, onun bu yürümede kimseden korkusu ve utanması olmaz; zîrâ onun sâ-iki güneşin şedîd harâretidir." Enbiyâ ve evliyânın tarîk-i Hak'da yürüyüşleri dahi zât güneşinin kızdırması sebebiyle olduğundan, onlar لَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ (Mâlde, 5/54) ya'ni "Levm edicinin levminden korkmazlar" âyet-i kerîmesi muktezâsinca hakkı söylemekte cesûrdurlar

همچو روی آفتاب بی حذر گشت رویش خصم سوز و پرده در

4126. *Güneşin korkusuz olan yüzü gibi, onun yüzü hasım yakıcı ve perde yırtıcı olur.*

"Güneş"den murâd Zât-ı Hak'dır; "hasım"dan murâd tab'larında muhâlefet olan nefis ve şeytandır. "Perde"den murâd, hicâb-ı tabîdîr. Ya'ni "Zât-ı

Hakk'ın tecellisi, âlem-i isneyniyette tab'an muhâlif olan nefis ve şeytanı nasıl yakar ve hicâbât-ı tabîyye perdelerini nasıl yırtarsa, hulefâ-yı Hak olan enbiyâ ve onların vârisleri olan evliyânın yüzleri de öyle o hasımları yakar ve o perdeleri yırtar."

هر پیمبر سخت رو بد در جهان يك سواره كوفت بر جيش شهان

4127. *Her peygamber cihânda pek yüzlü idi, bir başına şahların ordusu üzerine vurdu.*

"Her peygamber bu âlem-i şehâdette pek yüzlü, ya'ni her kim olursa olsun hatıra ve gönle bakmıyarak emir ve nehy-î ilâhîyi dosdoğru tebliğ buyurur idi ve yalnız başına olup, onlardan kendisine bir fenâlık geleceğini aslâ düşünmez ve tek başına saltanat-ı zâhire sâhibi olan şahların orduları üzerine yürür ve hücum eder idi." Nitekim Hz. İbrâhîm ve Hz. Mûsâ ve Hz. İsâ ve sultân-ı enbiyâ Muhammed Mustafâ (aleyhimü's-salâtü ve's-selâm) Efendimiz'in ahvâl-i târîhiyyeleri ma'lûmdur.

رو نگردانید از ترس و غمی يك تنه تنها یزد در عالمی

4128. *Korkudan ve bir gamdan yüz çevirmede, yalnız bir başına koca âlemi vurdu.*

"Âlemi"de "yâ" yâ-yı ta'zîmdir. "Enbiyâ (aleyhimü's-selâm) muhâliflerin korkusundan ve onların kavlen ve fiilen îrâs ettikleri zararların gamından dolayı aslâ telkîn-i hakîkatten yüz çevirmediler ve her bir peygamber yalnız başına koca bir âlemi, bir büyük hükümdârın âlem-i saltanatını altüst etti."

سنگ باشد سخت رو و چشم شوخ او ترسد از جهان پر كلوخ

4129. *Taş pek yüzlü ve lâubâlî olur; o kerpiç dolu cihândan korkmaz.*

"Saht-rû", pek yüzlü; ve "çeşm-i şûh", lâubâlî, açık meşreblî ve bî-hayâ ma'nâlarıdır. Burada "lâubâlî" münâsibdir. Enbiyâ ve onların vârisleri olan evliyâ mesâbesinde ve pek yüzlülükte ve lâubâllikte taşa teşbîh buyrulmuştur. Ve metânetsiz ve çabuk müteessir olan "kerpiç"ler dahi nefsanî ve nâkis insanlara benzetilmiştir. Ya'ni "Taş gibi pek yüzlü ve lâubâlî olan insân-ı kâmil, kerpiç gibi metânetsiz insanlar ile dolu olan cihândan korkmaz."

کآن كلوخ از خشت زن يك لخت شد سنگ از صنع خدایى سخت شد

4130. *Zîrâ o kerpiç huşt-zenden bir pâre oldu; taş Hudâ'ya mensûb olan san'attan katı oldu.*

"Hıst-zen", kerpiç yapıcı demektir. Ya'ni "O kerpiç dediğimiz madde, kerpiç yapıcı tarafından çamurlar yoğrulmak sûretiyle bir parça hâline getirildi; fakat sert bir taş, Hakk'ın sun'u ile öyle katı olarak zâhir oldu." Ya'ni biri masnû'-ı abd, diğeri masnû'-ı Hak'dır. Masnû'-ı abd gevşek ve zayıf olur, masnû'-ı Hak ise kavi ve metin olur. "Masnû'-ı Hak"dan murâd enbiyâ hazarâtıdır, zîrâ nübüvvet kesbî değildir, vehbidir. Ve kezâ "nefs-i mutmainne" mertebesinde sonra olan "nefs-i râziye" ve "merziyye" ve "sâfiye" mertebeleri dahi vehbidir; binâenaleyh onlar masnû'-ı Hudâ'dır. Fakat mürşid-i kâmil terbiyesiyle makâm-ı "nefs-i mutmainne"ye gelenler, kerpiç gibi masnû'-ı abddir, onlarda enbiyânın ve "nefs-i sâfiye" mertebesindeki evliyânın metâneti ve kuvveti yoktur.

گوسفندان گر برونند از حساب زانبهی شان کی بترسد آن قصاب

4131. *Koyunlar her ne kadar hesâbdan hâriç olsalar, o kasap onların kesretinden ne vakit korkar?*

Koyunlar ne kadar çok olursa olsunlar, kasap hiçbir vakit, onların çoklucundan korkmaz; enbiyâ dahi böyledir. Nüfûs-ı nâkısanın çokluğu onları tedhîş etmez, dâimâ onlara galebe çalarlar.

کلکم راع نبی چون راعیست خلق مانند ربه او ساعیست

4132. *Hepiniz çobansınız, peygamber de çoban gibidir; halk sürü gibidir; o sa'y edicidir.*

Bu beyt-i şerîfde Abdullah b. Ömer'den mervî şu hadîs-i şerîfe işâret buyrulur: *کلکم راع و کلکم مسئول عن رعیتہ والرجل راع علی اهل بیته و هو مسئول عن رعیتہ والمرء راعیة علی بیت زوجہا و ولدہ و ہی مسئوۃ عنہم و عبد الرجل راع علی مال سیدہ و هو مسئول عنہ الا* Ya'ni "Hepiniz çobansınız ve hepiniz raiyyetten mes'ûlsünüz; ve erkek ehl-i beytinin çobanıdır ve o kendi raiyyetinden mes'ûldür; ve kadın zevcinin evi ve çocuğu üzerinde çobandır ve onlardan mes'ûldür; ve kişinin kölesi, efendisinin malı üzerinde çobandır ve ondan mes'ûldür. Âgâh olun, hepiniz çobansınız ve hepiniz raiyyetinizden mes'ûlsünüz." Ya'ni "Halk, derecât üzerine kendi maiyyeti üzerinde çoban ve onları hıfz edicidir. Ve bir kavme meb'ûs olan peygamber dahi, hepsinin çobanı ve hâfızıdır; halk dahi onun hıfzı altında sürü gibidir. O peygamber onları zâhirî ve bâtınî olan esbâb-ı helâkden hıfza sa'y edicidir."

از رمة چوبان نترسد در نبرد لیکشان حافظ بود از گرم و سرد

4133. *Çoban cenk husûsunda sürüden korkmaz, ancak onları sıcaktan ve soğuktan hâfız olur.*

"Eğer sürü çobanın götürdüğü yere gitmekten imtinâ' ederse, o sürü ile mücâdele ve cenk husûsunda çoban korkmaz; çobanın vazîfesi onları i'tidâl dâiresinde tutmak ve sıcaktan ve soğuktan hıfz etmektir." "Sıcak"tan murâd, harâret-i nefis ile hayvânîyyete meyil ve inhimâkdir. Ve "soğuk"tan murâd dahi, nefsin, şer'-i hakîm dâiresinde olan ihtiyâcâtını vermeyip, onu zebûn kılmaştır. Zîrâ bu iki hâl, i'tidâl hâricidir ve peygamberler halkı bu âlemde i'tidâle da'vet ederler.

گر زند بانگی ز قهر او بر رمة دان زمهرست آنکه دارد بر همه

4134. *Eğer o sürüye kahr cihetinden bir ses vurursa, cümle üzerine tuttukları şefkatten bil!*

"Eğer enbiyâ ve evliyâ, koyun sürüsü gibi olan halka, şiddet ve gazab ile muâmele ederlerse, onların bu hallerini, umûm-ı halka olan şefkat ve muhabbetlerinden bil!" Cenâb-ı Pîr efendimiz vâris-i ulûm-ı nebevî olduğundan, kendi hallerini ve zevklerini beyânen buyururlar ki:

هر زمان گوید بگوشم بخت نو گر ترا غمگین کنم غمگین مشو

4135. *Her zaman yeni baht benim kulağıma söyler: "Eğer ben seni gam-gîn edersem, gam-gîn olma!"*

"Baht"dan murâd, isti'dâd-ı ezeli ve "yeni"den murâd, her ân içinde o isti'dâdın muktezâsı olan tecelliyât-ı ilâhiyyedir; zîrâ tecelliyât-ı Hak, her abdin isti'dâdına göre olur. Ya'ni "Benim isti'dâd-ı ezelimizin iktizâsı olarak her ân vâki' olan yeni bir tecellî, benim kulağıma der ki: "Eğer ben seni gamlı ediyorsam, sakın gamlı olma ve celâlî olan şeklimden müteessir olma!"

من ترا غمگین و گریان زآن کنم تا کت از چشم بدان پنهان کنم

4136. *"Ben seni ondan dolayı gamlı ve ağlayıcı ederim, tâ ki seni kötü gözden gizli edeyim!"*

Ya'ni "Benim celâlî ve kahrî şekilde zuhûr edip seni gamlı etmem ve ağlatmam, sana nazar değdirmemek ve seni kötü gözden saklamak içindir."

تلخ گردانم ز غمها خوی تو تا بگردد چشم بد از روی تو

4137. "Senin huyunu gamlardan dolayı acı ederim, tâ ki kötü göz senin yüzünden döne!"

"Celâli ve kahrî olan şeklim seni gamlı ve giryân ederek, senin huyunu ve tabiatını acı ve celâli etti. Ben bunu, kötü gözler ve ehl-i şekâvet senden yüz çevirsinler diye yaptım."

نی تو صیادی و جویای منی بنده و افگنده رای منی

4138. "Sen bir avcı ve benim tâlibim, benim re'yimin bendesi ve düşkünü değil misin?"

"Sen bu hayât-ı dünyâda benden sâdır olan ahkâmın avcısı ve benim tâlibim olmak i'tibârıyla beni isteyici değil misin? Benim hükmüm olan ahkâmın bendesi ve düşkünü değil misin?"

حیله اندیشی که در من در رسی در فراق و جستن من بی کسی

4139. "Hile düşünürsün ki, bana erişesin; benim firâkunda ve benim talebimde bî-kessin."

"Bana vusûl için tedbîr düşünürsün; ey benim zıllım, benden ayrılık ve beni taleb husûsunda bu keserât âleminde bî-kessin." Filhakîka tek insanın tedbîrleri hep kendi hakikatının iktizâsı olan ahvâle vusûl içindir ve bu keserât âleminde kendi hakikatının zıllı olan insan, o hakikatın talebinde bî-kessir ve o ahkâmın zuhûrunda kimsenin tavassutu yoktur.

چاره می جوید بی من درد تو می شنودم دوش آه سرد تو

4140. "Senin derdin, benim izimde çâre arar; ben senin müteselsil âhını dün işittim."

"Ey sâlik, senin bu hayât-ı dünyâda çektiğin dert ve eziyet, benim izimde ya'ni benim hükmüm dâiresinde çâre arar; ben senin benden iftirâkından dolayı müteselsil âhını dün gece, ya'ni ikilik gecesinde işittim. "İkilik gecesı," vücûd-ı mutlakın bi-hasebî'l-esmâ ve's-sifât, gayriyet hicâbı ve libâsıyla zuhûr ettiği mertebe-i ervâhdır.

من توانم هم که بی این انتظار ره دهم بنمایم راه گذار

4141. "Ben bu intizârsız yol vermeye, sana geçit yolunu göstermeğe de kâdirim."

"Sâlikin kendi Hâlık'ı der ki: "Ben bu şûriş-i keserât arasında seni bekletmeksiz, benim iktizâ-yı Zâtûmin geçit yolunu sana göstermeğe de kâdirim."

Ma'lûm olsun ki, abd, bu âlem-i keserâtta kendi hakikatının iktizâsı olmayan birçok yollara sülûk eder ve bittâbi' onun bu sülûkü neticesiz kalır ve ancak onun hakikatının iktizâsı olan ahvâl zuhûr ve tahakkuk eder. Bu şûriş ve dolaşıklık, abdin irâde-i cüz'iyyesinin, irâde-i külliyyeye karşı muzâhamesinden neş'et eder. Meselâ denize düşen kimse, denizin harekâtına muhâlif hareketler yaptığı için, kurtuluncaya kadar çok zahmet çeker ve çektiği zahmet ve meşakkat kadar, sâhile çıkmanın zevkini ve râhatını duyar. Fakat denizin dalgaları, harekâtı onu kolaylıkla sâhile atsa, onun sâhildeki râhatı, meşakkat çeken kadar olmaz.

تا ازین گرداب دوران واهی بر سر گنج وصال پانہی

4142. "Tâ ki devrânın bu girdâbından kurtulasın, benim visâlim hazînesinin başı üzerine ayak koyasın."

"Ey benim zillim olan sâlik, sana geçit yolunu göstermem sebebiyle bu devrânın ve bu âlem-i keserâtın girdâbından ve şûrişinden kurtulursun. Benim vuslatımın hazînesinin başı üstüne ayak basarsın ve artık sende benim hazinemde meknûz olan ahvâl zuhûra gelir."

لیک شیرینی لذات مقر هست بر اندازہ رخ سفر

4143. "Lâkin makarrın lezzetlerinin tatlılığı, sefer meşakkatinin ölçüsü üzerindedir."

"Lâkin makar ve vatan-ı aslîde sükûn lezzetlerinin hoşluğu ve tatlılığı sefer meşakkatinin derecesine göre olur." Ya'ni seferde ne kadar ziyâde meşakkat çekilirse, makarr-ı aslîdeki sükûn ve râhatın lezzeti dahi o nisbette ziyâde olur. Nitekim "Cefâyı çekmeyen âşık, safânın kadrini bilmez" demişlerdir.

آنکه از شهر و ز خویشان بر خوری کز غریبی رخ و محتها بری

4144. "O vakit şehirden ve akrabâdan munkatı' olursun ki, garîblikten meşakkat ve mihnetler götürürsün."

"Seferdeki garîblikten dolayı meşakkat ve mihnetler çektiğin vakit, şehirden ve vatan-i aslîden ve akrabâdan munkatı' olursun."

تمثیل گریختن مؤمن و بی صبریء او در بلا باضطراب و بی قراریء خود
و دیگر حوایج در جوش دیگ و بر دویدن تا بیرون جهد

Mü'minin kaçmasının ve onun ızdırâb ile belâda sabırsızlığının
temsili ve nohut ve diğer havâyicin tencere kaynayışında
kararsızlığı ve dışarıya sıçramak için üstüne koşması

Mü'min bir belâya düştüğü vakit, şuraya buraya kaçar ve o belâ içinde sabırsızlıkla çırpınır durur. Onun bu hâli, nohut ve diğer havâyicin, kaynayan bir tencere içinde kararsızlıkları ve dışarıya sıçramak için, kaynayan suyun üstüne çıkmasına benzer.

- بنگر اندر نخودی در دیگ چون می جهد بالا چو شد ز آتش زبون
4145. *Tenceredeki nohuda bak, ateşten zebûn olduğu vakit, nasıl yukarı sıçrar.*
هر زمان نخود بر آید وقت جوش بر سر دیگ و بر آرد صد خروش
4146. *Nohud kaynayış vaktinde her zaman tencerenin başı üzerine yukarı gider ve yüz hurûş getirir.*

"Ber-âmeden" burada, yukarıya gitmek, âli olmak ma'nâsındır. "Hurûş", ağlıyarak veyâ ağlamaksızın bağırarak demektir. Burada nohut dânelerinin cızırtısı murâd olunur.

- که چرا آتش بمن در میزنی چون خریدی چون نگویم میکنی
4147. *(Der) ki: "Niçin bana ateş vurursun? Mâdemki satın aldın, niçin beni baş aşağı edersin?"*

Nohud lisân-ı hâl ile onu pişiren kimseye der ki: "Niçin beni ateşe koyup kaynatırsın ve mâdemki bana kıymet verip satın aldın, niçin beni altüst edip tahkîr edersin?"

- می زند کفلیز کد بانو که نی خوش بجوش و بر مجه آتش کنی
4148. *Evin hanımı delikli kepçeyi vurur, der ki: "Hayır, iyi kayna ve kaynatıcıdan sıçrama!"*

"Ked", hâne, "bânû", hanım ma'nâsındır. "Ked-bânû", evin hanımı demek olur. "Keffîz", delikli kepçe, "âteş-kün", vasf-ı terkîbî olup, ateş edici, ya'ni kaynatıcı demektir. "Nohud" sâlike ve "ev hanımı" mürşid-i kâmile teşbîh buyurulmuştur.

زآن نحو شام که مکروه منی بلکه تا گیری تو ذوق و جاشنی

4149. "Ondan dolayı kaynatmam ki, benim mekrûhumsun, belki tâ sen zevk ve çeşni tulasın."

Ev hanımı, kaynayıp dışarıya sıçramak isteyen nohudlara elindeki kepçe-yi vurmak sûretiyle der ki: "Hayır, ben seni benim mekrûhum olduğun ve senden öğrendiğim için kaynatmıyorum, belki sende pişkinlik zevki ve çeşni-si hâsıl olmak için kaynatıyorum."

تا غذا گردی بیامیزی بجان بهر خواری نیست این امتحان

4150. "Tâ ki gıdâ olasın ve cana karışasın; bu imtihân sana hakâret için değildir."
[4164]

"Ey nohud, benim seni kaynatmam, senin gıdâ-yı insân olup, rûh-ı sul-tânîye karışman içindir; zîrâ sen çiğ iken insana gıdâ olup, rûha karışamaz-sın; belki vücûd-ı beşerde fitne ve fesâd koparırsın; binâenaleyh bu kaynat-mak mihneti sana hakâret için değildir, ancak kâmil kılmak içindir."

Ma'lûm olsun ki, bu küssada "nohud" vücûd-ı beşere ve "belâlar ve riyâ-zetler ve mücâhedeler" ateşe ve "âlem-i kevn" tencereye ve "ked-bânû" in-sân-ı kâmile teşbîh buyurulmuştur.

آب می خوردی بیستان سبز و تر بهر این آتش بدست آن آبخور

4151. "Yeşil ve tâze olarak bostanda su içtin, o pınar bu ateş için olmuştur."

"Ey nohud, yeşil ve tâze bir halde olarak bostanda su içip, neşv ü nemâ buldun. İşte o senin su içtiğin pınarın vücûdu bu ateş için tertîb olunmuştur." Ya'ni ey beşer, sen bu dünyâ bostanında envâ'-i gıdâlar ve ni'metler ile bes-lendin ve bol bol yedin ve içtin; işte o ni'met bostanı, bu âteş-i mihnet ve ri-yâzet için tertîb olunmuştur; zîrâ bu âlem-i kevn esmâ ve sıfât-ı ilâhiyyenin âyînesidir; ve esmâ ve sıfât ise mütekâbilidir. Mün'im ismini Muazzib ismi ve Muazzib ismini Mün'im ismi ta'kîb eder. Bu âlem-i zâhirde mütekâbil olan esmâ ahkâmı böylece teselsül eder ve aslâ ta'tîl kabûl etmez; ve ahkâm-ı es-mânun zuhûru ise, esmâya rahmettir.

رحمتش سابق بدست از قهر زآن تا زرحمت گردد اهل امتحان

4152. *Onun rahmeti kahurdan sâbıktır. O sebebdan dolayı ehl-i imtihan rahmetten nâşî olur.*

Hakk'ın rahmeti onun kahr ve gazabını geçmiştir. Zîrâ rahmeti aslî ve gazabı ârızîdir. Nitekim hadîs-i şerîf-i kudside رحمتی علی غصبی ya'ni "Benim rahmetim gazabımı sebk etmiştir" buyurulmuştur. Ve Hakk'ın gazabı rahmetini geçmiş olmasından dolayı, ehl-i mihnetin mihnetleri rahmetten nâşî olur. Zîrâ mihnet kahr-ı ilâhîdir. Fakat bu kahr, ehl-i mihneti avâızdan tecrîd içindir. Ve vücûd-ı izâfî vücûd-ı hakîkinin ânzıdır.

رحمتش بر قهر زآن سابق شدست تا که سرمایه وجود آید بدست

4153. *Onun rahmeti ondan dolayı kahr üzerine sâbık olmuştur, tâ ki vücûdun sermâyesi ele gele.*

"Vücûd"dan murâd, vücûd-ı izâfî ve "onun sermâyesi"nden murâd vücûd-ı hakîkidir ki, vücûd-ı izâfînin kuvâsı ve sermâyesidir. Zîrâ vücûd-ı hakîkî, vücûd-ı izâfînin Kayyûm'udur; binâenaleyh kahr, vücûd-ı izâfî-i beşerîyete terettüb eder ve bu kahrın nefîcesinde vücûd-ı hakîkî-i Hakk'ın hicâbı olan vücûd-ı izâfînin ahkâmı kalkar ve ehl-i mihnet bu sûretle avâızdan tecerrüd edip, vücûd-ı hakîkinin ahkâmı zâhir olur.

زآنکه بی لذت نروید لحم و پوست چون نروید چه گدازد عشق دوست

4154. *Zîrâ et ve deri lezzetsiz neşv ü nemâ bulmaz; mâdemki neşv ü nemâ bulmaz, dostun aşkı neyi eritir?*

İmdi vücûd-ı hakîkinin avâızı olan, bu vücûd-ı izâfî, etsiz ve derisiz zâhir olmaz; ve et ve deri de niam-ı muhtelifenin lezzeti olmaksızın neşv ü nemâ bulmaz. Eğer bu avâız neşv ü nemâ bulmayacak olursa, isneyniyet ve muhib ve mahbûb ve muhabbet ve âşık ve ma'sûk ve aşk nisbetleri de zuhûra gelmez; ve binâenaleyh dostun, ya'ni vücûd-ı hakîkinin aşkına fedâ edilecek bir şey kalmaz.

زآن تقاضا گر بیاید قهرها تا کنی اثمار آن سرمایه را

4155. *Eğer o takâzâdan kahırlar gelirse, âkıbet o sermâyeyi isâr edesin.*

"Takâzâ", lügatte, alacaklı borçludan hakkını istemek demektir. Ya'ni "Vücûd-ı hakîkî sana karz-ı hasen ile ikrâz eylediği vücûd-ı izâfî borcunu

ödemek talebinde olup, sana ondan kahırlar gelirse, onun sana verdiği o sermâye-i kuvâyı ona îsâr ve fedâ edesin."

که بکردی غسل و بر جستی ز جو باز لطف آید برای عذر او

4156. *Onun özrü için yine lutf gelir, gusl ettin ve boyunduruktan sıradın diye.*

"Cû", burada çift sürerken öküzün boynuna takılan boyunduruk ma'nâsıdır. Ya'ni "Vaktâki borcunu ödedin, o tazyîk ve o takâzânın özrü için: "Âferin, gayriyet cünüblüğünden gusl edip temizlendin ve ikilik ve enâniyet boyunduruğundan kurtuldun!" diye sana, muknız olan vücûd-ı hakîkiden yine lutf gelir ki, bu lutf, evvelkinden başka bir lutuftur.

رغ مهمان تو شد نیکوش دار گوید ای نخود چریدی در بهار

4157. *Der ki: "Ey nohud, bahârda otladın, meşakkat senin misâfirin oldu, onu iyi tut!"*

Evin hanımı kaynayan nohuda der ki: "Ey nohud, sen bahâr mevsiminde topraktan gıdâ aldın ve letâfete neşv ü nemâ buldun; şimdi meşakkat senin misâfirin oldu, onu iyi tut!" Bu ve âtiideki beyitler ev hanımı ve nohud nikabı altında mürşid-i kâmilin sâlike hitâbıdır.

تا که مهمان باز گردد شکر ساز پیش شه گوید ز اینار تو باز

4158. *"Tâ ki misâfir şükr edici olarak geri dönsün, şâhın huzûrunda senin îsârından açık söylesin!"*

"Ey sâlik, sana gelen belâ, şâh-ı hakîkî olan Hak tarafından gelmiş bir misâfir-i gaybîdir. Eğer sen o misâfiri istiskâl etmeyip hüsn-i sûretle kabûl edersen, senden memnûniyyet beyân ve şükr edici olduğu halde geriye döner ve huzûr-ı şâhda senin îsârından ve fedâkarlığından açık bir sûrette bahs eder."

تا بجای نعمت منعم رسد جمله نعمتها برد بر تو حسد

4159. *"Nihâyet ni'met yerine, sana Mün'im erişsin, bütün ni'metler senin üzerine hased götürsün!"*

"Ey sâlik, sen bu sûretle hareket edersen, sana Hakk'ın ni'metleri yerine, Mün'im olan O'nun Zât'ı erişir ve takarrub eder; O'nun Zât'ı sana eriştiği ve aradaki senin senliğin hicâbı kalktığı vakit bütün ni'metler senin üzerine hased duygusuyla mütehasis olurlar; zîrâ o ni'metler ile, Mün'im arasında hi-

câbât pek çoktur ve o ni'metlerin cümlesi Mün'im'in âşıkıdır, binâenaleyh el-bette kıskanırlar."

من خلیلم تو پسر پیش بچک سر بنه انی آرانی آذبحک

4160. "Ben Halil'im, sen bıçak önünde oğulsun; baş koy, muhakkak ben seni boğazladığımı görürüm."
[4174]

Mürşid-i kâmil buyurur ki: "Ey sâlikim, ben İbrâhîm (a.s.) meşrebindeyim, sen bıçak önünde benim oğlumsun; teslim ol, zîrâ senin senliğini boğazladığımı ve seni kurban ettiğimi âlem-i misâlde gördüm." Nitekim cenâb-ı Pîr efendimiz kâmilin bu hâlini beyânen bu *Mesnevî-i Şerîf*'de şöyle buyururlar:

کاملان از دور نامت بشنوند تا بقعر تار و بودت در روند

بلکه پیش از زادن تو سالها دیده باشند ترا با حالها

"Kâmiller senin adını uzaktan işitirler, senin târ u pûdunun ka'rına, ya'nî ayn-ı sâbitene kadar giderler. Belki sen senelerce evvel doğmadan, seni hal-lerin ile görmüş olurlar."

Beyt-i şerîfdeki "biçek", Türkçe "bıçak" ma'nâsınadır, "ezbehuk" ile hem-kâfiye olmak için "biçuk" telaffuz olmak icâb eder.

سر پیش قهر نه دل بر قرار تا بیرم خلقت اسماعیل وار

4161. "Gönül karar üzerinde olarak, başı kahır önüne koy, tâ ki senin boğazını İsmâîl gibi keseyim."

Ma'lûm olsun ki, kıssa-i zebhin İshak ve İsmâîl (aleyhime's-selâm)dan hangisi hakkında vâkî' olduğunda müfessirler ihtilâf etmişlerdir. Ashâb-ı kirâmdan Ömer ve İmâm-ı Ali ve İbn Mes'ûd ve İbn Abbâs ve İkrime ve Saîd b. Cübeyr (ndvânullâhi aleyhim ecmaîn) hazarâtı ve tâbîünden İmâm-ı Ca'fer-i Sâdik ve İmâm-ı Ebû Hanîfe hazarâtı ile sâir zevât, zebihîn İshak (a.s.) olduğuna; ve Abdullah b. Ömer ve Saîd b. Müseyyeb ve Şa'bî ve Hasan-ı Basrî ve Mucâhid ve Rebî' İbn Enes ve İmâm-ı Şâfi ve Muhammed b. Ka'b ve Kelbî hazarâtıyla, diğer ba'zı zevât dahi İsmâîl (a.s.) olduğuna zâhib olmuşlardır. Ve kavî-i meşhûr dahi, ikinci kavildir. Cenâb-ı Şeyh-i Ekber Muhyiddîn İbn Arabî hazretleri *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı İshâkî'de zebih İshak (a.s.) olduğunu beyân buyururlar. Sâhib-i *Mesnevî* cenâb-ı Mevlânâ (r.a.) efendimiz bu *Mesnevî-i Şerîf*'lerinde avâma İshak (a.s.)'ın zikrinden

vahşet gelmemek için, kavî-i meşhûru ihtiyâr buyurmuşlar, yoksa onlara göre de zebîh İshak (a.s.)dır. Nitekim *Dîvân-ı Kebîr*'lerinde âtîdeki beyt-i şerîfleriyle tasrîf buyururlar:

اسحاق نبی باید بودن قربان شده بر خاک در من
اسحاق منی و من والد تو کی بشکنمت ای گوهر من

[İshâk peygamber (gibi) olmak gerekir, eşîğimin tozuna kurban olmuştu. Sen benim İshâk'ımsın, ben de senin babanım. Ey cevherim, seni nasıl kıranım?]

سر بېرم ليک این سر آن سړیست کز بریده کشتن و مردن بريست

4162. "Baş keserim, lâkin bu baş o bir baştır ki, kesilip öldürülmüş olmaktan ve ölmekten berîdir."

"Ey sâlik, ben senin senliğinin başını keserim, lâkin senin senliğinin başı kesilir ve yok olur başlardan değildir; zîrâ senin senliğın, ilm-i ilâhîde sâbittir ve senin hakîkatindir; onun kesilip öldürülmüş olması ve ölmesi mümkün değildir." Benim kesdiğim ancak senin vehminin başıdır ki, o vehmin, senin senliğini Hak'dan ayrı ve müstakîl bir vücûd zanneder ve bu istiklâl da'vâsıyla Hakk'ın hükûm ve kazâsına teslim ve râzı olmayıp muhâlefette bulunur.

ليک مقصود ازل تسليم تست ای مسلمان بايدت تسليم جست

4163. *Fakat ezelin maksûdu senin teslimindir; ey müslümân, sana teslim istemek lâzımdır!*

"Ezel"den murâd, bizim şimdiki varlığımıza nazaran mâzîde nâmütenâhî olan ezmine-i mukadderede vücûdun istimrârıdır. Bizim bizliğimiz o vücûdandır ve o vücûd içindedir. Ya'nî "Ey sâlik, ezelin senin senliğini icâddan maksûdu ancak senin onun hükûm ve kazâsına teslim olmandır; binâenaleyh ey müslûman, bu âlem-i kesâfette o vücûdun vâkî' olan tecelliyâtına, senin için teslim istemek lâzımdır."

ای نخود می جوش اندر ابتلا تا نه هستی و نه خود ماند ترا

4164. "Ey nohud, ibtilâ içinde kayna, tâ ki senin için ne varlık ve ne kendilik kalsın!"

"Ey sâlik, bu vücûd-ı izâfî tenceresi içinde, taleb ateşi ile kayna, tâ ki senin için ne Hakk'ın vücûdundan gayri bir varlık ve ne de senin mevhum olan kendiliğın kalsın."

اندردآن بستان اگر خندیده تو گل بستان جان و دیده

4165. "Eğer o bostan içinde gülmiş isen, sen cân ve göz bostanının gülüsün."

"Ey sâlik, eğer o vücûd-ı izâfî bostanı içinde bârân-ı belâdan neşv ü nemâ bulup açılmış ve münşerih olmuş isen, sen hayât ve göz bostanının açılmış bir gülüsün; binâenaleyh sen can ya'ni rûh-ı izâfî bostanında mümtâz olup, hakâyık-ı eşyâyı idrâk eder ve görürsün." "Handiden", gülme ve gül hakkında açılmak ma'nâsıdır.

گر جدا از باغ آب و گل شدی لقمه گشتی اندر احیا آمدی

4166. "Eğer sen su ve çamur bağından cüdâ oldun ise, lokma oldun ve diriler içinde geldin."

"Eğer sen su ve çamur, ya'ni anâsır-ı kesife bağı olan vücûd-ı izâfî âleminde cüdâ oldun ise, vücûd-ı hakîkinin lokması oldun ve onun sıfat-ı Hayât'ıyla diri oldun; ve onun lokması olan sâir diriler içine karıştın." Nohuda hitâb olduğuna göre: "Ey nohud, sen topraktan ayrılp, insana lokma oldun ise, diriler içine karıştın ve onlara gıdâ oldun" demek olur.

شو غدا و قوت و اندیشه شیر بودی شیر شو در یشها

4167. "Gıdâ ve kuvvet ve fikirler ol! Süt idin, ormanlara arslan ol!"

"Ey nohud, beşerin gıdâsı ve kuvveti ve fikirleri ol, mukaddemâ seni bir vâlide yedi, onun memelerinde süt oldun ve çocuğa gıdâ ve kuvvet oldun; ve o çocuk büyüdü, düşünceler sâhibi oldu; binâenaleyh sen o çocukta fikirler oldun ve sonra o çocuk büyük bir adam oldu, ilim ve irfâna muhabbet etti, binâenaleyh ey nohud, sen bu adamın vücûdunda ma'rîfet ormanlarında arslan ol!"

از صفاتش رسته اندر نخست در صفاتش باز رو چالاک و چست

4168. "İbtidâda onun sıfatlarından bittin, çâlâk ve çevik olarak yine onun sıfatlarına gît!"

"Ey nohud, bidâyette Hakk'ın Hayât, İlim, İrâde, Kudret ve Tekvîn sıfatlarından dolayı, bu vücûd-ı izâfî âleminde zâhir oldun; çâlâk ve serî bir sûrette insân-ı kâmile gıdâ olmak sûretiyle, yine onun sıfatlarına rücû' et!" Zîrâ insân-ı kâmil halife-i Hak'dır ve bu âlem-i şehâdetinde sıfat-ı ilâhiyye ile zâhirdir. Nitekim hadis-i kudside . . . اخرج بعفاني الى خلقى الخ ya'ni "Benim halkıma, benim sıfatımla çık! ilh." buyurulmuştur.

ز ابر و خورشید و ز گردون آمدی پس شدی اوصاف گردون بر شدی

4169. "Buluttan ve güneşten ve felekten geldin; sonra evsâf oldun, felek üzere gittin."

Azîz Nesevî hazretleri risâlelerinin birinde buyurur ki: "Hak Teâlâ âlemde bir şey halk etmek murâd ettiği vakit, o şeyin sûreti olan arşa gelir ve arşdan kürsiye gelir ve kürsiden sâbitâtun nûrunda açılır. Ba'dehû yedi âsumânı geçer, ba'dehû seyyârelerin nûruyla hem-râh olur ve âleme gelir. Âlem-i süflînin pâdişâhı olan tabiat o misâfirin istikbâline pişkeş çeker; tâ ki Hz. Hudâ'dan gelen o misâfir-i gaybî kabûl ede. O misâfirin hâline münâsib erkân-ı erbaadan bir merkebe pişkeş çeker; tâ ki o misâfir-i gaybî, o merkebe süvâr ola ve âlem-i şehâdette mevcûd ola ve âlem-i şehâdette mevcûd olduğda, Hudâ'nın ma'lûmu olan o şey halk edilmiş olur. Binâenaleyh âlem-i şehâdette mevcûd olan her şeyin canı, âlem-i emirdendir ve o şeyin kalıbı, âlem-i halktandır. Hz. Hudâ'dan gelmiş olan bu cân-ı pâk ne işle gelmiş ise, o işi tamâm ettikde, tekrâr Hz. Hudâ'ya rücû' eder. مِنْهُ بَدَأَ الْأَمْرَ وَ إِلَيْهِ يَعُودُ "Emir Ondan başladı ve O'na avdet eder".

"İmdi âlem-i emirden nüzûl eden her bir rûhu, bu âlem-i tabîatta bulutlar yağdırdığı su ile ve güneş harâreti ile ve feleklerin her biri, henüz fenânen münkeşif olmamış olan te'sîrleriyle terbiye ederler. Ba'dehû o şey insân-ı kâmile gelip gıda ve kuvvet ve fikir olmakla, evsâf olur, ya'ni vasıflar nev'inden olur ve kesâfetten, mertebe-i letâfete gelir ve mertebe-i letâfetten, âlem-i ulvîye rücû' ve urûc eder."

آمدی در صورت باران و تاب می وری اندر صفات مستطاب

4170. "Yağmur ve harâret sûretinde geldin; müstetâb olan sıfâtta gidiyorsun."
[4184]

"Ey nohud, senin bir hakîkatin ve rûhun var idi, bu âlem-i emirden idi; vaktâki tabîat âlemine nüzûle başladın, yağmûr ve harâret sûretinde birer kalıpla geldin ve âlem-i halkda zâhîr oldun; vaktâki senin nüzûlünden maksûd olan nohud sûretin peydâ oldu ve nüzûlün kemâle geldi, ondan sonra insân-ı kâmile gıda oldun ve müstetâb olan sıfât-ı ma'rîfete bürünüp, mebd'e'ine rücû' ediyorsun."

جزو خورشید و ابر و انجمها بدی نفس و فعل و قول و فکرها شدی

4171. "Güneşin, bulutun ve yıldızların cüz'ü oldun, nefis ve kavil ve fikirler oldun."

"Ey nohud mesâbesindeki insan, âlem-i halkdaki kalıbın, sendeki harâret-i garîziyye hasebiyle güneşin ve mâyi' hasebiyle bulutun ve mürekkebât-ı sâ-ire i'tibârıyla de yıldızların cüz'ü oldu; ve rûh ile kalıbın ittihâdından ve kalıbındaki anâsırın terekübünden nefsin vücûda geldi ve bu birleşmelerden, nefsinin zâhırinde kavil ve bâtınında fikirler peydâ oldu." Arzdaki vücûd-ı beşerin -yıldızların cüz'ü olduğu beyânıyla- ecrâm-ı semâviyyeyi teşkil, anâsır-ın bir cinsinden olduğuna işâret buyrulur; ve الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ أَوَّلُ مَا يَرَوْنَ (Enbiyâ, 21/30) ya'ni "İnkâr edenler, nazar-ı akıl ile görmezler mi ki, semâvât ve arz bitişik idi, biz onları ayırdık" âyet-i kerîmesi bu ma'nâyı beyân buyurur.

راست آمد اقلونی یا ثقات

هستی حیوان شد از مرگ نبات

4172. *Nebâtın ölümünden hayvanın vücûdu oldu, اقلونی یا ثقات doğru geldi.*

Nebâtın tekemmül edip hayvan mertebesine intikâlından veyâhud nebâtâtı hayvan yemek sûretiyle o nebâtın ölüp, hayvanın vücûdunu teşkil etmesinden dolayı, o nebât hayvan oldu, binâenaleyh اقلونی یا ثقات ya'ni "Ey büyükler, beni öldürünüz!" kelâmı, cemâd, nebât ve hayvân ve insan mertebeleri için doğru bir söz olur. Zîrâ cemâd ölünce, onun fevki olan nebât ve nebât ölünce, kendisinin fevki olan hayvân ve hayvân ölünce kendisinin fevki olan insan ve insan ölünce, kendisinin fevki olan melek ve melek ölünce, kendisinin fevki olan vücûd-ı hakîkî mertebesine intikâl eder.

راست آمد ان فی قتلی حیات

چون چنین بردیست ما را بعد مات

4173. *Mâdemki bizim için matdan sonra böyle bir bürd vardır, "İnne fî katli hayâtun" ["Şübhesiz benim katlimde hayât vardır"] doğru geldi.*

"Bürd" ile "mat" şatranc oyunu istilâhlarındandır; ve "mat", şatrancda şahın mağlûbiyetiyle oyunun bitmesidir; ve "bürd", bir tarafın mühreleri hep ölmüş olur, yalnız şah kalır ve bu oyun "mat"ın nısfı menzilesindedir. Bu ma'nâyı göre âlem-i halk şatranc tahtasına ve her bir mertebedeki istihâle "mat"a ve bu istihâlât-ı mütevâlîyenin mecmû'u dahi şatranc oyunundaki "bürd"e teşbîh buyrulmuştur. Ve "bürd" oyununda yalnız "şâh" kaldığına göre, bu istihâlât neticesinde dahi rûhün bekâsına işâret buyrulur. Ya'ni "Mâdemki her istihâleden ve "mat"dan sonra, bir "bürd" ya'ni sâir merâtibin zâil olup, şâh-ı rûhün kalması vardır, o halde "Muhakkak benim katlimde hayât vardır" sözü doğru olur."

فعل و قول و صدق شد قوت ملک تا بدین معراج شد سوى فلک

4174. *Fiil ve kaviil ve sıdk meleğin kuvveti oldu, hattâ bu mi'râc sebebiyle felek tarafına gitti.*

"Melek"den murâd, rûh-ı izâfîdir, zîrâ rûh, melek cinsindendir. "A'râz nev'inden olan iyi fiil ve iyi kaviil ve sıdk-ı dil, rûh-ı izâfînin kuvveti ve gıdâ-sı oldu ve rûh bunlardan kuvvet buldu ve bu sadâkat merdiveni ile felek tarafına gitti." Azîz Nesefî hazretleri bir risâlesinde şöyle buyurur: "Bütün ervâhın her biri kendi makâmından bu mertebe-i esfel-i sâfilîne nüzûl ederler ve merkeb-i kâliba süvâr olurlar. Ve kâlib vâsıtasıyla kemâl tahsîl ederler; ve tekrâr buradan urûc edip evvelki makâmlarına erişirler ve kendilerinin evvelki makâmlarına eriştiklerinde, her birinin urûcu tamâm olur; ve her birinin dâiresi tamâm olur. Ve dâire tamâm oldukta, terakkî mümkün olmaz. Ve terakkî, her birinin kendi makâm-ı evveline vusûllerine kadardır, ziyâde değildir. Ervâh-ı mü'minin, âsumân-ı evvele kadar, ervâh-ı âbidîn, ikinci göğe kadar; ervâh-ı zühhâd, üçüncü göğe kadardır. Ve böylece mertebe mertebe, dokuz mertebe, kendi evvelki makâmına kadar urûc ederler. Velâkin kendinin evvelki makâmından ileriye geçemez, yolda kalmak mümkündür. Velâkin kendinin evvelki makâmından ileriye geçmek mümkün değildir. Ve "yolda kalmak" bundan ibârettir ki, her kimin rûhu, makâm-ı îmanda mufârakat ederse, onun rücû'u âsumân-ı evvele, olacaktır. Ve her kimin rûhu makâm-ı ibâdetde mufârakat ederse, onun rücû'u, ikinci göğe olacaktır. Ve makâmâtın cümlesini böyle bil! Her kim bir makâmda mufârakat ederse, onun rücû'u, o makâmın ehli ile berâber olur. Her ne kadar o makâmın bâlâsından nüzûl etmiş olur ise de. Ve azîm teessüf olunur ki, bir kimse evvelki makâmına vâsıl olamıya ve yolda kala. Ve makâm-ı îmâna vâsıl olmayan kimsenin rücû'u, herhangi mertebeden nüzûl etmiş olursa olsun, âsumâna olamayacaktır. ان الذين كذبوا بآياتنا واستكبروا عنها لا تفتح لهم ابواب السماء ولا يدخلون الجنة حتى يلج الجمل في سم الخياط (A'râf, 7/40) Ya'ni "Bizim âyâtımızı tezkîb edenler ve onlardan istikbâr edenler için göğün kapıları açılmaz, deve iğne deliğine girmedikçe cennete girmezler."

آنچنان کآن طمعہ شد قوت بشر از جماذی بر شد و شد جانور

4175. *Nitekim o yiyecek, beşerin kuvveti oldu; cemâdlıktan terakkî etti ve canlı oldu.*

Birtakım a'râzın gıdâ-yı rûh olması taâmın, cism-i beşer olmasına benzer ki, o taâm cemâd mertebesinde idi, insanın cismine intikal etmekle, terakkî edip rûh-i hayvânî oldu.

این سخن را ترجمهٔ پهناری گفته آید در مقام دیگری

4176. *Bu söz için diğer makamda bir vâsi' tercüme denilmiş gelir.*

Ef'âl ve akvâl-i hasenenin ve sıdk-ı dilin, gıdâ-yı rûh ve cemâdın, vücûd-ı beşere intikâli ile zî-rûh olduğuna dâir olan kelâmın beyânı ve tafsîli, bu *Mesnevî-i Şerif*'in diğer mahallinde denilmiştir.

کاروان دائم ز گردون می رسد تا تجارت می کند و می رود

4177. *Ticâret etmek ve geri gitmek için, dâimâ felekten kervân gelir.*

Ervâh kervânı felekteki kendi makâmlarından, bu esfel-i sâfilin mertebesi olan dünyâya nüzûl ederler ve tahsîl-i kemâlât ve icrâ-yı ticâret edip, her biri kendi makamına urûc etmek için, cism-i kesîfe râkib olurlar.

پس برو شیرین و خوش با اختیار نی به تلخی و کراهت دزد وار

4178. *İmdi ihtiyâr ile tatlı ve latîf git, acılık ile ve kerâhet ile hırsızca değil.*

Azîz Nesefî hazretleri buyurur ki: "Ervâh, bir müddet aşağıya gelirler ve bir müddet doğru giderler; ve bir müddet dahi yukarı çıkarlar. Ve ba'zılan âlem-i tabiâten çabuk ve kolaylık ile geçerler ve onlara hiçbir zahmet erişmez. Ve ba'zılan düşe-kalka geçerler ve onlara birçok zahmet erişir, ammâ âkıbet geçerler. Ve ba'zılan geçemezler ve âlem-i tabiâtte kalırlar ve âlem-i ulvîye erişemezler. Ve bu sırât kıldan ince, kılıçtan keskindir; çünkü cümle umûrda vasat sırât-ı müstakîmdir."

Bu mukaddîme anlaşıldıktan sonra, beyt-i şerîfin ma'nâsı budur: "Ey mü'min, emr-i ilâhiye mutâvaat ve nehy-i ilâhîden ictinâb sûretiyle kendi makâm-ı evveline ihtiyârın ile tatlı tatlı ve latîf bir halde git. Bunlarda birçok acılık ve mekrûhât göre göre, hırsızlar gibi envâ'-ı azâblara ma'rûz kala kala gitme!"

ز آن حدیث تلخ می گویم ترا تا تلخیها فرو شوم

4179. *Ondan dolayı sana acı söz söylüyorum, tâ ki seni acılıklardan yıkayım.*

Ey sâlik-i tarîk-i Hak, ondan dolayı senin nefsine acı gelen sözleri söylüyorum ki, seni âlem-i ma'nâda acı gıdâlara giriftâr edecek olan nefsinin sıfatlarından yıkayayım ve seni temizleyip rûh-ı musaffâ edeyim. Nitekim "Türkçe'de, "Acı acıyı izâle eder" darb-ı meseli meşhûrdur.

سردی و افسردگی بیرون جهد

ز آب سرد انگور افسرده رهد

4180. *Donmuş üzüm, soğuk sudan kurtulur; soğukluktan ve donmuşluktan dışarıya çıkar.*
[4194]

Bu da diğer bir misâldir. Ya'ni "Üzüm soğuktan donup buz tuttuğu vakit, soğuk suya atarlar, buzları erir ve üzüm bozulmaz. Ve eğer ılık ve sıcak suya atılsa üzüm bozulur." Bunun gibi ey sâlik nefsinde soğuk gelen sözler, senin donmuş olan kalbini yumuşatır.

پس ز تلخیها همه بیرون شوی

توز تلخی چونکه دل پر خون شوی

4181. *Vaktâki sen acılıktan kalbi pür-hûn olasın, binâenaleyh bütün acılıklardan dışarıya gidersin.*

Benim acı sözlerim, senin kalbine te'sir edip pür-hûn olduğu vakit, sen nefsinin bütün acı ve soğuk olan sıfatlarından dışarıya çıkarsın ve o sıfatlardan soyunursun.

مثل صابر شدن مؤمن چون بر سر و منفعت بلا واقف شود

Belânın sırrına ve menfaatine vâkıf olduğu
vakit mü'minin sabr edici olmasının meseli

سگ شکاری نیست او را طوق نیست خام و نا جوشیده جزیی ذوق نیست

4182. *Şikâra mensûb köpek değildir, onun tasması yoktur; çiğ ve kaynamamış zevksizin gayri değildir.*

Bu iki mısra' birer misâldir. Boyunda tasma olmayan köpek, av köpeği değildir, belki başı boş gezip, bir işe yaramayan bir köpektir. Ehl-i sülûk olan mü'minin, köpek mesâbesinde olan nefsinin boynunda da riyâzet ve mücâhede tasması lâzımdır ki, matlûbunu avlıyacak bir köpek olduğu anlaşılsın. Ve kezâ çiğ ve kaynamamış olan nohud ve hubûbât-ı sâirede dahi aslâ çeşni ve zevk olmaz. Bunun gibi âteş-i riyâzet ve mücâhede kaynayıp pişmemiş olan mü'min dahi Hak yolunda zevksiz olur.

گفت نخود چون چنینست ای ستی خوش بجوشم یاریم ده راستی

4183. *Nohud dedi: "Ey benim hanımum, mâdemki böyledir, latîf kaynayım, bana doğruca yarılık ver!"*

"Sittî", Arabça "seyyidetî" kelimesinin muhaffesidir, "benim hanımum" demek olur. Ya'ni "Nohut mesâbesinde olan sâlik, tarîk-i mürşidinin ikâzı üzere belânın sırnâna ve menfaatine vâkıf olduğu vakit der ki: "Ey benim müreb-bim olan zât-ı kerîm, mâdemki meşakkatte fâide vardır, o halde benim için bir usûl-i mücâhede ve riyâzet ta'lim buyur ki, o ateş içinde kaynayıp pişeyim. Bu husûsta bana doğruca yardım et!"

نو درین جوشش چو معمار منی کفچلیم زن که بس خوش می زنی

4184. *"Bu kaynayış içinde sen benim mi'mârım gibisin, bana kepçeyi vur, zî-râ çok latîf vuruyorsun."*

همچو پيلم بر سرم زن زخم و داغ تا نه ينم خواب هندستان و باغ

4185. *"Ben fil gibiyim, benim başıma yara ve dağ vur, tâ ki rû'yâda Hindistan'ı ve bağı görmüseyim!"*

"Dâğ" burada, kızdırılıp vurulan demir ma'nâsındır; ve mukarrerdir ki fil rû'yâsında Hindistan'ı görünce kudurup sâhibinin emrine itâat etmez olur ve ondan bu hâlin def'i için dağ vururlar. Nefs-i emmâre file teşbîh buyrulur ve nefis-i emmârenin huzûzât-ı dünyeviyyeye meyli, filin Hindistan'ı görmesine benzetilir. Ya'ni "Sâlik mihnetlerin ve meşakkatlerin sırnâna anlayınca der ki: "Benim nefis-i emmârem fil gibi azîmdir, onun başına mihnet ve meşakkat yarasını ve te'dîb dağını vur; tâ ki *الدنيا كحل المائم* ya'ni "Dünyâ uyuyanın rû'yâ-sı gibidir" hadîs-i şerîfi mücibince, rû'yâdan ibâret olan bu dünyâda, benim fil gibi nefsim, Hindistan'ı ve bağı, ya'ni dünyânın huzûzât ve lezzât-ı âcilesini görüp kudurmasın!"

تا که خود را در دهم در جوش من تا رهی یام در آن آغوش من

4186. *"Tâ ki ben kendimi kaynamaya vereyim, hattâ o âğuşa ben bir yol bulayım!"*

"Ey benim mürşidim, bir hadde kadar bana riyâzet emir buyur ki, kendimi bu riyâzât ve mücâhedât ateşleri içinde kaynamaya vereyim, tâ ki insân-ı kâmilin âğuşuna bir yol bulayım, ya'ni tabâyi'-i ehlullâhın makbûlü olup gönüllerine gireyim."

زانکه انسان در غنا طاغی شود همچو پیل خواب بین باغی شود

4187. *Zîrâ insan gınâda tâgî olur, rû'yâ görücû fil gibi bâgî olur.*

Zîrâ ki insan, bu hayât-ı dünyeviyyede zengin olup, ihtiyâcât-ı nefsanîyesini mebzûlen bulduğu vakit, kendisini Hak'dan müstağnî görüp azgın olur ve rû'yâsında Hindistan'ı gören fil gibi kudurup, serî'u-z-zevâl olan bu dünyâ bağına mensûb olur veyâ serkeş ve bâgî olur. Nitekim âyet-i kerîmede **كَلَّا إِنَّ لَوْ يَسْطُرُ اللَّهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبِغَا فِي الْأَرْضِ** (Alak, 96/6) ya'ni "Muhakkak insan, kendisini müstağnî görürse, elbette tuğyân eder" ve kezâ **(Şûrâ, 42/37)** ya'ni "Ve eğer Allah Teâlâ kullarına rızkı bastı etse yeryüzünün de bağı ve fesâd ederlerdi" buyrulur.

پیل چون در خواب بیند هند را پیلانرا نشنود آرد دغا

4188. *Fil rû'yâda Hind'i gördüğü vakit, filciyi dinlemez, habâset getirir.*

Ya'ni "Nefs-i emmâre bu dünyâ rû'yâsında huzûzât-ı âcile ve lezzât-ı fâniyyeye meyl ettiği vakit, artık filci mesâbesinde olan mürebbîsini dinlemez ve habâset ızhâr eder."

عذر گفتن کد بانو با نخود و حکمت در جوش داشتن کد بانو نخود را

Ev hanımının nohuda özür söylemesi ve ev hanımının
nohudu kaynama içinde tutmasının hikmeti

آن سستی گوید ورا که پیش ازین من چو تو بودم ز اجزای زمین

4189. *Ev hanımı ona der ki: "Bundan evvel ben de senin gibi eczâ-yı zemîn-den idim."*

Bu ve âtideki ebyât-ı şerîfenin ma'nâlarına bir mukaddime olmak üzere Azîz Nesefî hazretlerinin *Resâil*'inden muktebes olan şu beyânâtın tercümeten buraya dercini münâsib gördüm: "Ma'lûm olsun ki, toprak ve su ve hava ve ateş ümmehâtdırlar ve her birinin bir "sûret"i vardır ve "ma'nâ"sı vardır. Her

birinin sûreti "zulmet"tir ve her birinin ma'nâsı "nûr"dur. Her birinin sûretine "unsur" derler; ve her birinin ma'nâsına "tabîat" derler. Binâenaleyh dört unsur, dört tabîat olur ve bunun cümlesine "ümme'hât" derler. Vaktâki bu ümmehâtı yekdiğerine karıştırlar, o şart ile ki, bu meyânda elbette müteşâbihü'l-eczâ bir şey peydâ ola. İşte o, "mizâc"dır ve mizâcî, imtizâcdan almışlardır. Vaktâki bu mukaddimâtı öğrendin ve ma'nâ-yı mizâcî bildin, şimdi bil ki ümmehât birbirine karıştırdıkları vakit elbette her dört sûreti karıştırmış olurlar ve her dördün ma'nâsını karıştırmış olurlar. Her dördün sûretinden müteşâbihü'l-eczâ bir şey peydâ olur, ona "cisim" derler ve her dördün ma'nâsından dahi müteşâbihü'l-eczâ bir şey peydâ olur, ona da "rûh" derler. Böyle olunca mizâc hem rûhda ve hem de cisimde olur. Ümmehât birbirleriyle karışmamış oldukları müddetçe, "anâsır" ve "tabâyi" derler ve yekdiğerine karıştırları vakit "mizâc" peydâ olur; "cisim" ve "rûh" derler. Vaktâki cisim ve rûh ve mevâfîdîn nasıl peydâ olduklarını bildin; şimdi bil ki, işte bu cisimdir ki merâtibde zâhır olur ve her bir mertebede bir nâm alır: Cism-i cemâd, cism-i nebât ve cism-i hayvan. Ve işte bu rûhdur ki merâtibde zâhır olur ve her bir mertebede bir nâm alır: Rûh-ı cemâd, rûh-ı nebât ve rûh-ı hayvân; ve insân envâ'-ı hayvandan bir nevi'dir. Ve işte hakikat-ı mizâc budur. Ve işte hakikat-i cisim budur. Ve işte hakikat-ı rûh budur ki söylenildi. Cisim âlem-i mülktendir ve rûh âlem-i melekûtdandır ve cisim âlem-i halktandır ve rûh, âlem-i emirdendir. İmdi rûhun birden ziyâde olmadığı ma'lûm olunca, rûhun ta'rîfi o olur ki: Rûh cevherdir ve cismin mükemmîli ve muharrikidir; ve mertebe-i nebâtta bi't-tab' ve mertebe-i hayvanda bi'l-ihtiyâr ve mertebe-i insanda bilfiil."

پس پذیرا گشتم و اندر خوری

چون بنوشیدم جهاد آذری

4190. "Vaktâki ateşe mensûb olan cihâdî el ile tuttum, imdi revân olucu ve bir
[4204] çeşni içinde oldum."

"Nûşiden", burada, bir şeyi el ile tutmak ve kabûl etmek demektir. "Âzer" ateş, burada aşktan kinâyedir. "Pezîrâ", kabûl edici ve mu'tî ve revân olucu; ve "hôr", meze ve lezzet ve çeşni; ve "ender", edât-ı zarfıdır. Ya'ni "Vaktâki aşka mensûb olan cihâdî kabûl ettim, binâenaleyh sefer edici ve bir çeşni ve zevk içinde oldum."

Hind nüshalarında "cihâd" yerine "cihâz" vâki'dir, bu sûrette ma'nâ: "Vaktâki ateşe mensûb olan cihâzî el ile tuttum" demek olur. Ve Hind şârihleri "cihâz"ı, nohut hakkında tebahhur ve insan hakkında gıda hazm olunan mi'de demişlerdir.

مدتی جوشیده ام اندر زمن مدتی دیگر درون دیک تن

4191. "Bir müddet zaman içinde, diğer müddet ten tenceresi içinde kaynamışım."

"Ey nohud, ben de senin gibi bir müddet müfredât ve anâsır içinde üzrimden zamanlar geçip, harâret-i şemsin ve suyun terbiyesi altında piştim; vaktâki ümmehât birbirine kanşıp cisim hâsıl oldu ve cisimde nutfe olup, rahm-i mâdere döküldüm, bir müddet dahi o ten tenceresi içinde kaynadım."

زین دو جوشش قوت حسها شدم روح گشتم پس ترا استا شدم

4192. *Bu iki kaynağıştan hislerin kuvveti oldum. Rûh oldum, binâenaleyh sana usta oldum.*

"Evvelen bir müddet âlem-i müfredât ve anâsır içinde ve sâniyen diğer bir müddet rahm-i mâderdeki kaynağışlardan hislerin, ya'ni havâss-i hamse-i zâhire ve bâtinenin kuvveti oldum ve bu imtizâcdan rûh-i hayvânî oldum; binâenaleyh havâssimin idrâkâtı sebebiyle senin terbiyen husûsunda sana üstâd oldum."

در جمادی گفتمی زان میدوی تا شوی علم و صفات معنوی

4193. "Cemâdlık içinde der idim ki: "Ondan koşasın, tâ ilim ve sıfât-ı ma'nevî olasın!"

"Ben cemâdlık mertebesinde iken, lisân-ı hâl ile kendi kendime der idim ki: "İlim ve sıfât-ı ma'nevî olmak için, bu cemâdlık mertebesinden intikâl edip koş!" Bu beyân-ı âlî, her ferd-i beşerin lisân-ı hâlidir.

چون شدی تو روح پس بار دگر جوش دیگر کن ز حیوانی گذر

4194. "Uktâki sen rûh oldun, imdi diğer def'ada başka cûş et, hayvanlıktan geç!"

"Ey insan, vaktâki sen müfredâtıdan mürekkebâta ve mürekkebâtıdan nebâta ve nebâtıdan hayvana kadar sefer edip, rûh-i hayvânî ve his sâhibi oldun, imdi bu rûh-i hayvânî mertebesinde de başka bir türlü kayna, ya'ni enbiyâ ve evliyânın gösterdikleri yol üzerinde yürü ve nefsin ile mücâhede et; nihâyet bu hayvanlık mertebesinden dahi terakkî et!"

از خدا می خواه تا زین نکتها در تلغزی و رسی تا منتها

4195. *Flak'dan niyâz et, tâ ki bu nükteden kaymıyasın ve müntehâyâ kadar vâsıl olasın.*

Ey tâlib-i ma'rifet, biz bu bahisde birtakım nükteler söyledik ve insan ec-zâ-yı zemindendir; evvelce bir müddet cemâd âleminde ve diğer bir müddet cisim içinde kaynadı. Ve bu iki kaynamadan rûh-i hayvânî mertebesine geldi ve havâss-i hamse-i zâhire ve bâtne sâhibi oldu. Binâenaleyh hayvanlıktan da terakkî etmek lâzımdır, dedin. Sakın bu nüktelerden tabîlik ve maddîlik ve tenâsüh mezheblerine kaymıyasın; zîrâ onların mezheblerinde hakîkate temâs eden ba'zı cihetler olsa bile, esas cihetinden butlân vardır. Bu bizim söylediğimiz bahis, senin hakîkatının mer-tebe-i ilimden mer-tebe-i ayna nüzûlûdür ve bu nüzûlün mukâbilinde urûc vardır; ve urûc *وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الْمُنْتَهَىٰ* (Necm, 53/42) ["Ve şübhesiz en son varış Rabb'inedir"] âyet-i kerîmesinde-ki işâret vech ile senin Rabb'ine kadardır.

زآنکه از قرآن بسی گمراه شدند زآن رسن قومی درون چه شدید

4196. *Zîrâ Kur'ân'dan çokluk günmrâh oldular; o ipten bir kavim kuyunun içine gittiler.*

Bu beyt-i şerîfin birinci mısra'ında sûre-i Bakara'da olan *يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَ يَهْدِي بِهِ كَثِيرًا* (Bakara, 2/26) ya'ni "Kur'ân sebebîyle çokları dalâlete düşer ve çokları hidâyet bulur ve onunla dalâlete düşenler ancak fâsiklardır, ya'ni ezelde hidâyetten hâriç olanlardır" âyet-i kerîmesine ve ikinci mısra'da da *وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ* (Âl-i İmrân, 3/103) ya'ni "Allah'ın ipine sarılın!" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Ya'ni "Kur'ân'ın ma'nâsını yanlış anlamak sûretiyle çok kimseler dalâlete düştüler; bir tâife dahi, o Allâh'ın ipine sarılıp tabîat kuyusunun içine düştüler."

مر رسن را نیست جرمی ای عنود چون ترا سودای سر بالا نبود

4197. *Ey anûd, muhakkak ipin suçu yoktur; mâdemki senin başının sevdâsı yukarıya degildir.*

Ey muhakkiklere tâbî' olmak isteyen inatçı, Kur'ân, bir ucu âlem-i illiyînde, bir ucu âlem-i esfel kuyusuna uzatılmış olan Allâh'ın bir ipidir. Eğer sende âlem-i ulvîye çıkmak hevesi ve sevdâsı varsa, sen o ipe tutuna tutuna yukarıya çıkarsın; ve eğer esfele meylin ve hevesin varsa, sen onun esfele doğru uzanan kısmına sarılıp, tabîat ve zulmet kuyusuna inersin. Meselâ *الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَىٰ* (Tâhâ, 20/5) ya'ni "Rahmân, arş üzerine müstevî oldu" âyet-i kerîmesinin ma'nâsını anlamak husûsunda muhakkiklerin verdikleri ma'nâya göre Rahmân'ı, arş, istivâyı anlar ve idrâkin âlem-i bâlâya yükse-

lir ve fakat onlara karşı inâd edip verdikleri ma'nâyı kabûl etmez de, âlem-i süfîden olan ma'nâ-yı lügavîlerine tâbî olur isen, "Mücessime" tâlîfesi gibi Rahmân'ın cismânî olan arş üzerine bağdaş kurup oturduğunu tahayyül eder ve hufre-i butlâna düşersin; binâenaleyh kusûr ipde değil, ancak sende ve senin anlayışındadır.

بقية قصه مهمان آن مسجد مهمان کش و ثبات و صدق او

O misâfir öldürücü mescidin, misâfiri kıssasının
bakıyyesi ve onun sebâtı ve sıdkı

آن غریب شهر سر بالا طلب گفت می خسیم درین مسجد بشب

4198. *Ser-bâlâ taleb olan o şehrin garîbi dedi: "Bu mescidde geceleyin uyurum!"*

"Taleb", talebîden masdar-ı ca'lisinden emr-i hâzırdır. "Ser-bâlâ-taleb" vasf-ı terkîbî olur; "başı yukarı isteyici" demek olur, "âli-himmet olmak"tan kinâyedir.

مسجدا گر کربلاى من شوى کعبه حاجت رواى من شوى

4199. *"Ey mescid, eğer benim Kerbelâ'm olursan, hâcet-revâ edici kiblem olursun!"*

Misâfir, nasîhat edenlere cevâb verdikten sonra mescide hitâben der ki: "Ey mescid, eğer sen benim Kerbelâm mesâbesinde olup, benim bu âlem-i sûretiden intikâlîme sebeb olursan, benim istediğim bir şeyi bana yapmış olursun!"

تا رسن بازی کنم منصور وار هین مرا بگذار ای بگزیده دار

4200. *"Âgâh ol, beni bırak ey müntehab ev! Tâ ki Mansûr gibi ip oyunculuğu edeyim!"*

"Dâr", ev ma'nâsına geldiği gibi "darağacı" ma'nâsına da gelir. Bu ikinci ma'nâya göre, ikinci mısra'daki Mansûr karînesiyle "san'at-ı ibhâm" vardır. Ya'ni: "Ey mescid ve ey müntehab ev, âgâh ol, beni kendi hâlîme bırak, sen-

de yatayım, tâ ki Mansûr gibi canbâzlık edeyim!" Hind nüshalarında "dâr" yerine "yâr" vâki'dir. Ma'nâ "Ey müntehab ve makbûl dost" demek olur.

گر شدید اندر نصیحت جبرئیل می نخواهد غوث در آتش خلیل

4201. "Eğer siz nasihatle Cebrâîl oldunuz ise, Halîl ateş içinde yardımcı is-
lemez."

[Ey] akılları ve melekîyetleri gâlib olan nasihatçılar, eğer siz bana nasihat husûsunda Cebrâîl (a.s.) mesâbesinde oldunuz ise, ben de İbrâhîm Halîl (a.s.) meşrebindeyim ve aşk ateşine atılırken yardımcı istemem. Nitekim İbrâhîm (a.s.) Nemrûd'un ateşine atılırken Hz. Cibrîl gelip: "Bir hâcetin var mı?" diye sordu. Hz. İbrâhîm: "Var ammâ, sana değil!" buyurdu. Hz. Cibrîl: "O halde Rabb'inden iste!" dedi. Cenâb-ı İbrâhîm: "Benim talebime ne hâcet var, benim hâlimi bilmiyor mu?" buyurdu.

جبرئیل رو که من افروخته بهترم چون عود و عنبر سوخته

4202. "Ey Cebrâîl git ki, ben yanmış, yanmış olan öd ve anber gibi daha iyiyim!"

"Öd ağacı ve anberin kokuları yandıkları vakit zâhîr olur; binâenaleyh onların yanmaları, yanmamalarından daha iyidir; ben de onlar gibiyim, benim yanmam müreccahdır."

جبرئیل گرچه یاری می کنی چون برادر پاس داری می کنی

4203. "Ey Cebrâîl, gerçi yârlık ediyorsun, birâder gibi hıfz edicilik yapıyorsun!"

Ankaravî hazretleri ikinci mısra'daki "birâder" kelimesinin "ber" ve "âder" sûretinde ikinci vechi olduğunu ve "çûn" lafzının istifhâm için olabileceğini beyân buyururlar. Böyle olunca ma'nâ: "Sen ateş üzerinde nasıl hıfz edicilik yaparsın?" demek olur.

ای برادر من بر آذر چابکم من نه آن جانم که گردم بیش و کم

4204. "Ey birâder, ben ateş üzerinde çabukum; ben o can değilim ki ziyâde ve eksik olayım!"

جان حیوانی فزاید از علف آتشی بود و چو هیزم شد تلف

4205. Hayvana mensûb olan can alefden artar, ateşe mensûb idi ve odun gibi telef oldu.

Rûh-i hayvânî ateşe mensûbdur, çünkü harâret-i garîziyyedir; ve ateş odundan ziyâdelenip, şiddet bulduğu gibi, harâret-i garîziyye dahi yiyecekten ziyâdeleşir. İmdi rûh-i hayvânî mâdemki ateşe mensûb idi ve sönmek ateşin hâssasından idi, binâenaleyh odun gibi yandı ve söndü.

گر نگشتی هیزم او مثرم بدی تا ابد معمور و هم عامر بدی

4206. *Eğer odun olmaya idi, o müsmir olurdu; ebede kadar ma'mûr ve hem âmir olur idi.*

Eğer o rûh-i hayvânî odun gibi olmasa idi, yeşillenip meyve ve bir mah-sûl verir idi. Ve sonunda kâmilen fenâ bulmaz ve ebede kadar hem ma'mûr ve hem de imâret edici olur idi.

باد سوزانست این آتش بدان پرتو آتش بود نی عین آن

4207. *Bil ki bu ateş, yakıcı havadır; ateşin pertevi olur, onun aynı değil.*

Bu ateş dediğimiz şey, yakıcı havadır, ya'ni kimyâ fenniyle sâbit olduğu üzere müvellidü'l-humûza ta'bîr olunan gazdır, ateşin hakîkatinin aksidir ve o hakîkatin aynı ve aslı değildir.

عین آتش در اثیر آمد یقین پرتو و سایه ویست اندر زمین

4208. *Ateşin aynı muhakkak esîrde geldi; yeryüzünde onun pertevi ve sâyesidir.*

"Esîr", fezâ-yı bî-nihâyeyi dolduran ve tartılıp ölçülmeyen bir seyyâle-i rakîkadan ibârettir ki, onun zerrâtının ihtizâzâtından harâret ve ziyâ ve elekt-rîk hâsıl olur. Ya'ni "Ateşin aslı ve menbai muhakkak esîrde geldi. Kesîf olan yeryüzündeki harâret ve ateş, esîrdeki harâretin pertevi ve aksidir." Zîrâ fe-zâda tekevvün eden ecrâm-ı kesîfenin maddeleri ve anâsır-ı muhtelifesi hep esîrden peydâ olmuştur ve arz dahi o ecrâmdan biridir.

لا جرم پرتو نباید ز اضطراب سوی معدن باز می گردد شتاب

4209. *Şübhesiz pertev ıztırâbdan dolayı, sâbit olmaz, acele ma'den tarafına rü-cû' eder.*

Mâdemki arzın harâreti, esîrin harâretinin sâyesidir ve aksidir; ve akis ve gölge dâimâ ıztırâb ve harekettedir, binâenaleyh gölgede sebât olmaz ve acele harâretin menbai ve ma'deni olan esîr tarafına rücû' eder. Böyle olunca hay-vanın harâret-i garîziyyesi de bittabî' pâyidâr olmayıp, kendi aslına rücû' eder.

قامت تو بر قرار آمد بساز سایه ات کوتاه دمی یکدم دراز

4210. *Senin boyun, tertibde ber-karâr geldi; senin gölgen bir dem kısa, bir dem [4224] uzundur.*

Gölgede sebât olmadığının misâli zâhirdir. Nitekim senin boyun, hilkatın tertibinde sâbit ve ber-karârdır; ne uzar ve ne de kısılır; fakat senin gölgen ziyânın vaziyetine göre ba'zen uzar, ba'zen kısılır.

زانکه در پرتو نیاید کس ثبات عکسها و انگشت سوی امهات

4211. *Zîrâ ki kimse pertevde sebât bulmaz, akisler ümmehât tarafına rücû' etti.*

Ya'ni "Muhakkaktır ki, hiçbir kimse akisde ve sâyede sebât bulmaz; zîrâ akisler ve gölgeler, asıllarına ve gölge sâhibi tarafına rücû' ederler."

هین دهان بر بند و فتنه لب گشاد خشک آر الله اعلم بالرشاد

4212. *Âgâh ol, ağızı bağla ve fitne dudak açtı; kuru getir, Allah reşâdî en çok bilir.*

"Huşk âr", tegâfûl et ve sükût et demekten kinâyedir. Cenâb-ı Pîr, bu beyt-i şerifde zât-ı ulyâlarına hitâben buyururlar ki: "Yâ Mevlânâ, ba'zı es-râr-ı ilâhiyyeyi fâş etmeğe başladın; keşf-i esrârdan ağızını kapa, zîrâ fitne koparıcı hasedciler ağız açtı ve i'tirâza başladı. Onların i'tirâzından tegâfûl et ve sus! Ve Allah Teâlâ doğru yolu pek çok bilir."

ذکر خیال بد اندیشیدن قاصر فہمات

Kâsır fehîmlerin kötü hayâl düşünmesinin zikri

پیش ازین این قصه تا مخلص رسد دود گندی آمد از اهل حسد

4213. *Bu kıssa mahlasa kadar erişmezden evvel, ehl-i hasedden bir fenâ du-man geldi.*

Bu sadedinde bulunduğumuz kussa, mahlasına, ya'ni nihâyetine erişmezden evvel, ulemâ-yı zâhirin hasedçilerinden, bir fenâ duman kokusu, ya'ni bu *Mesnevî*'ye bir i'tirâz kokusu geldi.

من نمی رنجم ازین لیک این لکد خاطر ساده دلی را بی کند

4214. *Ben bundan incinmem; fakat bu tepme, bir sâde-dilin hâtırının sinirini koparır.*

"Pey kerden", ayak sinirini topuğun yukarısından kesmek ma'nâsınadır ki, yara iyi olsa bile, ayak yürüyemez olur. Açız yapmak ve refîârsız etmek ma'nâsına da kullanılır. Ya'ni "O hâsîdin fitne-²engiz olan i'tirâzından ben incinmem; fakat bu i'tirâz tepmesi bir saf kalbli kimsenin tarîk-ı ma'rifetteki pâ-yi himmetini yürüyemez bir hâle getirir ve âciz bırakır." Bu hâsîdler her zaman mevcûddur, başkalarında olan kemâlât-ı ilâhiyyeyi görmeğe tahammül edemezler. Nitekim Ankaravî hazretleri buyunurlar ki: *Minhâcû'l-Fukarâ* isimindeki tarîkat-nâmeyi te'lîf ve ızhâr ettiğim vakit, bizim tarîkumuzun kisvesinde ve sûretinde olan hâsîdler: "*Mesnevî-i Şerîf* var iken buna ne hâcet var idi?" diye i'tirâz ettiler ve bu i'tirâz, birtakım sâde-dillerin istifâdesine mânî' oldu."

خوش بیان کرد آن حکیم غزوی بهر محجوبان مثال معنوی

4215. *O hakîm-i Gaznevî, mahcûblar için, misâl-i ma'nevîyi latîf beyân etti.*

Hakîm Senâî hazretleri, sıfât-ı nefsâniyyeleri idrâk-ı hakâyika hicâb olan kâsırul-fehm kimseler için, kendi eş'ârında latîf misâl-i ma'nevî beyân buyurmuştur, şöyle:

که ز قرآن گر نبیند غیر قال این عجب نبود ز اصحاب ضلال

4216. *Ki, "Eğer Kur'an'dan kâlin gayrini görmezse, ashâb-ı dalâlden bu aceb olmaz."*

"Mü'min sûretinde görünen ashâb-ı dalâl, eğer Kur'an'ın zâhir ma'nâsından ve kıyl ü kâlden başka bir şey görmezse, taaccüb olunmaz." Çünkü onların isti'dâdı budur; zîrâ anlayışları kısıdır, dakâyık-ı ma'nâyâ nüfûz edemezler. Fakîr bunlardan birinin kasr-ı fehmine âid bir nümûneyi burada arz edeyim: Ulemâ-yı zâhireden ve câmi'-i şerîf vâizlerinden bulunan bir zât, ehl-i tasavvuf meclisinde bulunmuş ve sohbet esnâsında geçen şu: *ya'ni "Eğer hakîkat zâhir olsa idi, elbette şeriat bâ-*

til olurdu" kelâmına i'tirâz etmiştir. Halbuki bu söz, Kur'ân'ın beyân-ı âlîsinden müstenbat olan bir sözdür. Ma'lûmdur ki, Mûsâ (a.s.) sâhib-i şeriat ve ulû'l-azm bir peygamberdir. Emr-i ilâhî ile, ilm-i ledün sâhibi olan Hz. Hızır'a mülâkî olduğu vakit, cenâb-ı Hızır, onun muvâcehesinde nâ-bâliğ olan bir çocuğu öldürdü; Mûsâ (a.s.) hüküm-i şeriatle onun fiiline i'tirâz etti. Hızır (a.s.) ona cevâben: وَمَا فَعَلْتُمْ عَنْ أَمْرِي (Kehf, 18/82) Ya'ni "Ben onu kendi emrimden yapmadım" dedi. Ya'ni bu fiil her ne kadar zâhirde şeriat muhâlif görünür ise de, hakîkate nazaran ayn-ı hikmettir. Binâenaleyh hakikat zâhir oldu ve şeriat burada bâtil oldu. Bu Kur'ân-ı Kerîm'in nâtik olduğu bir hakikattir; fakat o vâiz efendinin fehmi kısa olduğu için, bu ma'nâya nüfûz edemeyip inkâr etti ve bu inkâr ile Hızır ve Mûsâ (aleyhime's-selâm) vak'asının rûhunu inkâr ettiğinin farkına varmadı.

غير گرمی می نیابد چشم کور

کز شعاع آفتاب پر ز نور

4217. *Zîrâ nûrdan dolu olan güneşin şua'ından, körün gözü harâretin gayrini bulmaz.*

Nûr-ı ma'rîfet dolu ve hakikat güneşi olan Kur'ân'ın şua'-ı ma'nevîsinden, kalb gözü kör olan kimse, ondan ancak bir harâret bulsa bile, ondaki nûr-ı ma'rîfeti göremez.

سر برون آورد چون طعانه

خریطی ناگاه از خر خانه

4218. *Bir ahmak ansızın eşek ahırından bir ta'âne gibi başını dışarıya çıkardı.*

Şârihlerden Bahrû'l-Ulûm hazretleri buyurur ki: "Harbet" (خربت) ve "harbete", kaza derler ve kaz hamâkat ve belâhet ile meşhûr olduğu için, ahmak adama da "harbet" ve "harbete" derler. Ve "harbet" in "tı" harfiyle "harbat" (خریط) yazılması galattır; zîrâ bu kelime Fârisî'dir ve Fârisî'de "tı" harfi yoktur. Ve şârihlerden İmdâdullâh ve Şeyh Muhammed Efdal hazarâ-tı da bu ma'nâda müttehiddirler. "Ta'âne" mübâlağa ile ism-i failin müenesidir. Mübâlağa ile "ta'n edici bir kadın" demek olur. "Ta'âne" buyurulması, "ta'n eden erkek" dahi nâkısâtü'l-akl olan kadına müşâbih olduğuna işâret buyrulur.

قصه پیغمبرست و بی روی

کین سخن پستست یعنی مثنوی

4219. *Ki, "Bu söz, ya'ni Mesnevî aşâğıdır; Peygamber'in kıssasıdır ve peyrevliktir."*

Ta'n edici bir kadın gibi, kazın biri eşek ahırından başını çıkarıp dedi ki: "Bu söz, ya'ni bu *Mesnevî* yüksek bir eser değildir, Peygamber'in kıssasından ve Peygamber'e peyrevlikten bahs eder." Garıbdır ki bu tâin, kemâl-i hamâkattan ta'n etmesini de bilmiyor. Eğer bilse idi, bu ta'nın, ayn-ı medh olduğunu anlar idi; zîrâ Peygamber'in âlemlere rahmet için gönderildiği nas-san sâbittir ve âlemlere rahmet olan bir zâtın kıssasının her biri bir hikmet ve sırra müsteniddir; ve Peygamber'in arkasından gitmek, dünyâda ve âhirette vesîle-i saâdetir. Demek ki *Mesnevî-i Şerîf*, rahmet-i ilâhiyyenin esrârından ve dünyâ ve âhiretin saâdetinden bahs buyurur. Bu mevzû'daki bir eser nasıl pest ve süflî ve aşağı olur? Hamâkatın bu derecesi şâyân-ı hayrettir.

نیست ذکر بحث و اسرار بلند که دوانند اولیا آن سو سمنند

4220. "Bahs ve âlî esrârın zikri yoktur ki, evliyâ o tarafa at koşursunlar."
[4234]

Ahmak tâin der ki: "Bahis, ya'ni herhangi bir madde hakkında tahkik tatrikiyle söz ve yüksek esrârın zikri yoktur ki, evliyâ-yı Hak o *Mesnevî* kitabı tarafına himmet atını koşursunlar."

از مقامات تبتل تا فنا پایه تا ملاقات خدا

4221. "Makâmât-ı tebettülden fenâ mertebesine kadar, derece derece Hudâ'nın mülâkâtına kadar."

"Tebettül", Hakk'ın gayrinden munkatı' olmak ve günâhı terk etmek ma'nâlanna gelir.

شرح وحد هر مقام و منزلی که بهرزو بر پرد صاحب دلی

4222. "Her bir makâmın ve menzilin şerhi ve ta'rifi yoktur ki, bir gönül sâhibi ondan kanad ile yukarıya uçsun!"

Yukanki beyit ile bu beyit, bir cümle-i tâm teşkîl eder. Ya'ni tâin der ki: "Bu *Mesnevî* kitâbında, Hakk'ın gayrinden inkuta' makamlarından, "fenâ fillâh" mertebesine ve derece derece Hakk'a vüsûl mertebesine kadar, her bir makâmın ve menzilin şerhi ve ta'rifi yoktur ki, bir gönül sâhibi olan sâlik o *Mesnevî* den istifâde edip, ma'rifet kanatları ile yukarıya ve âlem-i illiyyîne uçsun!"

چون کتاب الله بیامد هم بر آن اینچنین طعنه زدند آن کافران

4223. "Vaktâki kitâbullâh geldi, onun üzerine de o kâfirler böyle ta'na vurdular.

Ey sâlik, bu ahmak tâinlerin i'tirâzlarına kulak asma, onlar ilhâm-ı ilâhî ile söylenen ve her bir beytinde esrâr-ı sülûk mündemiç olan *Mesnevî-i Şerîf*'i okuyamazlar ve okurlarsa da anlıyamazlar; onu kussa ve hikâyelerden ibâret görürler. Nitekim Kur'ân-ı azîmüşşân nâzil olduğu vakit, kâfirler de Kur'ân'a böyle ta'n ve i'tirâz ettiler de, dediler:

که اساطیرست و افسانه نژد نیست تعمیقی و تحقیقی بلند

4224. *Ki, "Esâtirdir ve âdî efsânelerdir; yüksek bir ta'mîk ve tahkîk değildir!"*

Bu beyt-i şerîfde يَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّ هَٰذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ (En'âm, 6/25) ya'ni "Küffâr dediler ki, bu ancak geçmiş akvâmın târihidir" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. "Nejend", gamlı ve münce mid ve aşâğı ve âdî ve öfkeli ma'nâlarıdır. Burada aşâğı ve âdî ma'nâsı münâsibdir. Ya'ni, "Küffâr Kur'ân'a, geçmişlerin târihidir ve âdî masallardır, istifâde edilecek bir şey değildir; zîrâ içinde ta'mîk ve tahkîk sûretiyle söylenmiş yüksek bir söz yoktur dediler."

کودکان خرد فهمش می کنند نیست جز امر پسند و نا پسند

4225. *"Küçük çocuklar onu fehmi eder; makbûl ve nâ-makbûl emrin gayri değildir!"*

Küffâr dediler ki: "Kur'ân'da ne vardır!" Küçük çocukların bile anlıyabileceği birtakım hikâyeler vardır ve emir ve nehiyden başka bir şey yoktur."

ذکر یوسف ذکر زلف پر خمش ذکر یعقوب و زلیخا و غمش

4226. *"Yûsuf'un zikri, onun kıvrık saçının zikri; Ya'kûb'un ve Züleyhâ'nın ve onun gamının zikri!"*

ظاهرست هر کسی بی می برد کو بیان که گم شود در وی خرد

4227. *"Zâhirdir, her bir kimse nişan bulur; hani beyân ki, onda akıl gâib olur?"*

"Pey bürden", "nişan yâften" nişan bulmak ve ta'kîb etmek ve iz götürmek ma'nâsıdır. Bunların cümlesi "idrâk etmek" ma'nâsıyla hulâsa edilebilir. Ya'ni münkirler dediler ki: "Kur'ân'daki hikâyelerden meselâ Yûsuf'un zikri vardır ve onun güzelliği ve Züleyhâ'nın Yûsuf'a âşık olduğu; ve pederi Ya'kûb (a.s.)'ın fîrkat-ı Yûsuf ile gama düşmesi ve Züleyhâ'nın aşk-ı Yûsuf ile elem çekmesi mezkûrdur. Bunlar ise zâhirdir, herkes anlıyabilir. Hani içinde akıl gâib olacak olan beyân-ı dakîk?"

گفت اگر آسان نماید این بتو اینچنین آسان یکی سوره بگو

4228. *Dedi: "Eğer bu sana kolay görünürse, böyle kolay bir sûre söyle!"*

Kur'ân kâfirlerin bu ta'nına cevâben buyurdu ki: "Ey mümkir, eğer beyânât-ı alîyye-i kur'âniyye sana kolay görünüyorsa, haydi bakalım sen de böyle kolay bir sûre söyle!"

جنتان و انستان و اهل کار گو یکی آیت ازین آسان بیآر

4229. *"Cinleriniz ve insanların ve ehl-i kârınız, bundan kolay bir âyet getirsin!" de!*

Ey Resûl-i Ekrem, tâinlere cevâben de ki: "Sizin cinleriniz ve insanların ve belâgat ve fesâhat arzıyla meşgûl olan ehl-i hüneriniz, Kur'ân'dan kolay ve kusa bir âyete nazîre getirsin!"

Bu beyt-i şerfin birinci mısra'ında sûre-i [İsrâ'da] olan şu âyet-i kerîme-ye işâret buyrulur: قُلْ لِّمَنِ اجْتَمَعَتِ الْاِنْسُ وَ الْاِنْسُ عَلٰى اَنْ يَّاتُوْا بِمِثْلِ هٰذَا الْقُرْاٰنِ لَا يَأْتُوْنَ بِمِثْلِهٖ (İsrâ, 17/88) Ya'ni "Ey Resûlüm, de ki: "Eğer insanlar ve cinler bu Kur'ân'ın mislini getirmek üzere toplansalar ve eğer ba'zılan ba'zısına zahîr olsa da, onun mislini getiremezler." Ve ikinci mısra'ında dahi sûre-i Bakara'nın ibtidâsında olan وَاِنْ كُنْتُمْ فِيْ رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلٰى عَبْدِنَا فَاتُّوْا بِسُوْرَةٍ مِّثْلِهٖ (Bakara, 2/23) ya'ni "Bizim kulumuza indirdiğimiz şeyden şek içinde olduğunuz ise, onun misli cinsinden bir sûre getiriniz!" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur.

تفسير حديث ان للقرآن ظهراً و بطناً و لبطنه بطن الى سبعة ابطن

"Muhakkak Kur'ân'ın zahrı ve batnı vardır ve onun batnının yedi batna kadar batnı vardır" hadîsinin tefsîri

حرف قرآنا بدان که ظاهر است زیر ظاهر باطنی بس قاهر است

4230. *Bil ki, harf-i Kur'ân'ın bir zahîri vardır, zahîrin altında çok bir kâhir bir bâtin vardır.*

"Harf"den murâd kelimedir, "zâhir"den murâd lügât ve elfâza müteallik olan şeylerdir ve birtakım muhassenât-ı kelâmiyyedir ki, onlar da mecâz, istiâre ve kinâyât ve icâz ile telmîh ve îhâm, tezâd, irsâl-i mesel, tenâsüb gibi sanâyi'-i bediyyidir. Ve "batn"dan murâd, elfâzdan maksûd olan maânî-i şerîfesidir ki, bu ma'nâlar dahi iç içe yedi batna kadar gider. İmâm-ı Ca'fer-i Sâdık (r.a.) hazretleri buyurmuşlardır: كتاب الله على أربعة أشياء العبارة والاشارة واللطائف والحقائق للأنبياء عليهم السلام Ya'ni "Ki-tâb-ı ilâhî dört şey üzerinedir ki, ibâre, işâret, letâif ve hakâyıktır. "İbâre" avâm içindir ve "işâret" havâs içindir ve "letâif" evliyâ içindir ve "hakâyık" enbiyâ (aleyhimü's-selâm) içindir".

زیر آن باطن یکی بطن سوم که درو گردد خردها جمله گم

4231. O bânın altında bir üçüncü batn vardır ki, onda akıllar hep gâib olurlar.

بطن چارم از بنی خود کس ندید جز خدای بی نظیر و بی ندید

4232. Kur'an'dan dördüncü batnı, nazîrsiz ve misilsiz olan Hudâ'dan gayri, muhakkak kimse görmedi.

تو ز قرآن ای پسر ظاهر مبین دیو آدم را نبیند جز که طین

4233. Ey oğul, sen Kur'an'dan zâhiri görme; şeytan Âdem'i çamurdan gayri görmez.

Ey çocuk mesâbesinde âlim-i zâhirî, sen Kur'an'ın yalnız lügât ve elfâzın ma'nâ-yı zâhirîlerini görme, sonra şeytan bakışlı olursun. Zîrâ şeytan Âdem'in sûret-i cismânîye ve zâhirîyesine bakıp, onu ancak çamurdan ve topraktan ibâret gördü ve: "Ben ondan hayırlıyım" diye bir kıyâs-ı fâsid yaptı.

ظاهر قرآن چو شخص آدمیست که نقوشش ظاهر و جانش خفیهست

4234. Kur'an'ın zâhiri âdemînin şahsı gibidir ki, onun nukûşu zâhir ve canî hafîdir.

Kur'an-ı Kerîm insanın şahsına benzer, âdemin cismi ve nukûşu zâhir ve meydandadır, fakat onun rûhu gizlidir, bu sebeble القرآن توأمان الانسان ya'ni "İnsan ve Kur'an ikiz kardeşdir" denilmiştir.

مرد را صد سال عم و خال او يك سر مویی نبیند حال او

4235. Kişinin yüz yıl amcası ve dayısı, bir kıl ucu kadar onun hâlini görmez.

Kişinin ilimde ve tahsilde ve tecrübede, kendisinden daha âlim olması lâzım gelen amcası ve dayısı yüz yıl Kur'ân'ın bâtınına vukûf talebinde bulunsa, bir kıl ucu kadar, onun hâlini göremez, meğer ki Hak Teâlâ lutfen ve inâ-yeten ikinci ve üçüncü batınlardan ba'zı ma'nâlar ihsân buyursun.

در بیان آنکه رفتن انبیا و اولیا بکوهها و غارها جهت پنهان کردن خویش
نیست و خوف تشویش نیست بلکه جهت ارشاد خلقت و تخریص
بر انقطاع از دنیا بقدر امکان

Onun beyânındadır ki, enbiyâ ve evliyânın dağlara ve mağaralara gitmesi kendilerini gizlemek için değildir ve havf-ı teşvîş için de değildir; belki halkın irşâdî ve mümkün olduğu kadar dünyâdan inkıtâ'a teşvîk içindir

آنکه گویند اولیا در کوه بوند تا ز چشم مردمان پنهان شوند

4236. Onu ki derler: "Adamların gözünden gizli olmaları için evliyâ dağda olurlar."

Tarîk-i Hak sâlikleri arasında bir söz şâyi' olmuştur. Onlar derler ki: "Adamların gözlerinden gizlenmek için evliyâ dağlara ve mağaralara kaçıp saklanırlar." Fîlvâkî dağlara ve mağaralara kaçıp, ehl-i tarîkten saklananlar çoktur, fakat bunlar sâlikdirler; zîrâ sâliklere, makâm-ı velâyete kadem basıncaya kadar, halk ile ünsiyyet kalblerine teşvîş verir ve bu sâlikleri teşvîşden muhâfaza etmek için evliyâdan ba'zılan da rehber olurlar ve onları bu yolda fiilen irşâd ederler. Yoksa onların halktan gizlenmeye ihtiyaçları yoktur.

پیش خلق ایشان فراز صد که اند گام خود بر چرخ هفتم می نهند

4237. Halkın önünde onlar yüz dağın fevkindedir; adımlarını yedinci felek üzerine koyarlar.

"Evliyâ-yı Hak, halkın önünde azamet cihetiyle yüz dağın fevkindedir. Binâenaleyh onları kemâl-i azametlerinden dolayı dağ saklıyamaz; belki isterlerse onlar dağları saklarlar. Onların indinde küre-i arzın üzerindeki dağların ne ehemmiyeti vardır, onlar [yedinci] feleğin üzerine ayak basmışlardır ve onlar semâvâta urûc ederler." Nitekim cenâb-ı Şeyh-i Ekber hazretleri *Fütûhât'ın* I. cildinde avâlimi nasıl dolıştığını beyân buyururlar.

پس چرا پنهان شود که جو بود کوز صد دریا و که زآن سو بود

4238. *Böyle olunca niçin gizlensin, dağ isteyici olsun ki, yüz deryâ ve dağ o taraftan olur.*

Evliyâ makâm-ı fenâdadır, kendi varlıklarını vücûd-i hakîkinin varlığında mahv etmişlerdir; onlardan beşer diye bir kuru ad kalmıştır; ve birçok dağlar ve denizler o vücûd-ı hakîki tarafından peydâ olur. Binâenaleyh onlarda zâhir olan Hakk'ın azameti, onların dağlarda saklanmalarına mânî'dir.

حاجتش نبود بسوی که گریخت کز پیش کرهٔ فلک صد نعل ریخت

4239. *Onun dağ tarafına kaçmaya ihtiyacı olmaz; zîrâ onun peyinden felek küresi yüz na'l döktü.*

"Pey", ayak izi ve "küre", Arabî'de, yuvarlak cisim ve Fârisî'de at ve eşek ve sâir hayvanât yavrusu ma'nâsınadır. "Na'l rîhten", na'l dökmek; âciz olmaktan kinâyedir. "Küre" Arabî olduğu takdirde, ikinci mısra'ın ma'nâsı "O velînin ayağının izinden felek küresi âciz kaldı" demek olur ki, tayy-ı mekândan kinâyedir. "Küre" Fârisî olduğu takdirde, felek at yavrusuna teşbîh buyurulmuştur, Türkçe'de "tay" denir. Bu sûrette "pey" kasd ve irâde ma'nâsına olmak münâsib olur. Ya'ni "O velînin seyr ü seferdeki kasd ve irâdesinden, üzerine bindiği bu felek tayı pek çok na'l döktü" demek olur. İkinci mısra'da diğer bir vecih dahi vârid olur ki, bu vecihde "pey", için ma'nâsına gelir ve na'l karînesiyle "küre", Fârisî olmak münâsib olur. Ya'ni "Küre-i felek o velî için koşa koşa yüz na'l döktü ve o velîye vâsıl olamadı" demek olur. (Vallâhu a'lem) Velhâsıl beyt-i şerîfin hulâsa-i ma'nâsı böyle olur ki: Evliyânın halktan dağlar tarafına kaçmasına hâcet yoktur; zîrâ evliyâ manzûr olan cisim ve sûret değildir, belki bir ma'nâ-yı azîmdir. Halkın arasında olsa da, halk onu göremezler; binâenaleyh halkın nazarından mahfi olan evliyâ, niçin onlardan ihtifâ için dağ tarafına kaçsınlar. Eğer onlar cisimlerini ve sûretlerini de setr etmek isteseler, tayy-i mekân ile derhal hal-

kın nazarından gâib olurlar. Zîrâ o velînin ayağının izinden felek küresi âciz kaldı; veyâhud velînin seyr ü seferdeki kasd ve irâdesinden üzerine bindiği bu felek tayı pek çok na'l döktü.

چرخ گردید و ندید او گرد جان تعزیت جامه بپوشید آسمان

4240. *Felek döndü ve o canın tozunu görmedi, gök ta'ziye libâsını giydi.*
[4254]

Felek bu kadar zaman döndüğü halde o canın ve o ma'nâ-yı azîmin tozu-
nu ve eserini göremedi; binâenaleyh gökyüzü mavî renkte olan ta'ziye ve
mâtem libâsını giydi.

گر بظاهر آن پری پنهان بود آدمی پنهانتر از پریان بود

4241. *Gerçi zâhirde o peri gizli olur; âdemî ise, perilerden daha gizli olur.*

Peri dedğimiz cins-i latîf, zâhirde ve âlem-i hisde görünmez, fakat insa-
nın ma'nâsı o perilerden daha gizli olur, binâenaleyh onu periler de göremez.

نزد عاقل ز آن پری که مضمرست آدمی صد بار خود پنهان ترست

4242. *Âkılın nezdinde âdemî, muzmer olan o periden, muhakkak yüz kere da-
ha gizlidir.*

آدمی نزدیک عاقل چون خفیفست چون بود آدم که در غیب او صفیفست

4243. *Âdemî mâdemki âkılın nezdinde hafîdir, gaybda olan âdem nasıl olur
ki o safîdir?*

"Bir âkılın indinde peri gizlidir ve görünmez; ve insanın ma'nâsı ise o
gizli olan periden yüz kere daha gizlidir. İmdi âkılın indinde alelumûm be-
ni-Âdem'in ma'nâsı ve canı gizli olunca, ya gaybda ve nefis-i sâfiye sâhibi
olan âdemîn hâli nasıl olur? Ya'ni onu bilmek ve görmek mümkün olur
mu?"

Menkûldür ki, bir gün Hz. Pîr'ın mürşid-i âlîleri Seyyid Burhâneddin Mu-
hakkık Tirmizî hazretleri söz söyler idi. Bir şahıs, "Fîlân kimseden senin med-
hini işittim" dedi. Buyurdular ki: "İbtidâ göreym, o kimse nasıl bir kimsedir?
Onda o mertebe var mıdır ki, beni anlayıp medh etsin. Eğer o beni söz ile ta-
nımış ise, muhakkaktır ki tanınmıştır; zîrâ bu söz ve o harf ve savt ve o du-
dak ve ağız kalmaz. Bunlar arazdır; ve eğer fîl ile tanımış ise yine böyledir.
Eğer benim zâurı tanımış ise, sûret zâta uymaz ki, medh etsin!"

تشبيه صورت اوليا و تشبيه كلام اوليا بصورت عصای موسی
 علیه السلام و صورت افسون عیسی علیه السلام

Sûret-i evliyânın teşbîhi ve kelâm-ı evliyânın Mûsâ (a.s.)'ın
 asâsı sûretine ve İsâ (a.s.)'ın efsûnunun sûretine teşbîhi

آدمی همچون عصای موسیست آدمی همچون فسون عیسیست

4244. *Âdemî, asâ-yı Mûsâ gibidir; âdemî İsâ'nın fûsûnû gibidir.*

Ya'ni insân-ı kâmilin zâhiri ve sûreti cisim ve beşer; ve bâtını ve ma'nâsı Hak'dır. Nitekim Mûsâ (a.s.)'ın asâsının sûreti bir değnek idi ve ma'nâsı ise azîm bir ejderhâ idi. Ve kezâ insân-ı kâmil İsâ (a.s.)'ın okuduğu efsûn gibidir; sûreti lafız ve harf ve savt; ve bâtını ölüyü diriltici ve hastalara şifâ verici idi. Velhâsıl insân-ı kâmilin bâtını Hak'dır. Nitekim Ebu'l-Hasan Harakânî hazretleri لو عرفتمونی ya'ni "Eğer siz beni bilse idiniz, bana secde ederdimiz" buyurmuştur. Ve kezâ Hz. Pîr efendimiz dahi ما قبله جمله سجدهائیم ya'ni "Bu heykel-i âdemî ro پوش ya'ni "Bu heykel-i âdemî ro پوش" buyururlar.

در کف حق بهر داد و بهر زین قلب مؤمن هست بین اصبعین

4245. *Flakk'ın yedinde dâd için ve zeyn için, mü'minin kalbi iki parmak arasındadır.*

Bu beyt-i şerîfde من اصبعین من اصابع الرحمن ya'ni "Muhakkak benî-Âdem'in kalblerinin hepsi Rahmân'ın parmaklarından iki parmak arasındadır" hadîs-i şerîfine işâret buyrulur. Bu beyt-i şerîfin bu bahse rabtını ve hadîs-i şerîf ile te'lîfi gayet dakîktir; binâenaleyh tefhîm için bir mukaddime lâzımdır:

Ma'lûm olsun ki, "Rahmân", "Allah" ismi gibi imâm-ı esmâdır. Nitekim âyet-i kerîmede قُلْ أَدْعُوا اللَّهَ أَوْ ادْعُوا الرَّحْمَنَ (İsrâ, 17/110) ya'ni "Ey Resûl'üm de ki: Rabb'inizi Allah, yâhud Rahmân ismi ile çağırın" buyrulur. İmdi Zât-ı ahadiyyesine mahsûs olan esmâsına "Rahmân" ismiyle tecellî edip, onların sûretlerini ilminde ızhâr etti ki, buna "rahmet-i âmme-i zâtiyye" derler. Ve sâniyen bu suver-i ilmiyyeyi âlem-i kevnde ızhâr etti ki, ona da "rahmet-i âm-

me-i sıfâtiyye" derler. Ve esmâ mütekâbil olduğundan, onların ahkâm ve âsâ-
rı da mütezâd olur. Hâdî ve Mudil ve Dâr ve Nâfi' ve Kâzib ve Bâsıt ilh... gi-
bi hadis-i şerîfde esmâ "parmaklar"a ve onların tekâbülü, "iki parmak"a teş-
bîh buyrulmuştur. Ve benî-Âdem'in hepsinin kalbleri Rahmân'ın bu iki par-
mağı arasındadır. Fakat insân-ı kâmil, yeryüzünde halîfe-i ilâhî ve hazîne-i
ilâhiyyenin emini olduğundan, ism-i Zâhir ve Bâtın'ın tecelliyâtı, cemî'-i zer-
rât-ı âleme halîfenin kabzasından vâkî' olur ve o kabzadan tevzî' olunur; ve
îmân ve küfür ve inkâr tecelliyât-ı esmâiyyeden ibâret olup, bu her iki şe'nin
iktizââtı, onların mezâhiri olan mü'minler ile kâfirlere taksim olunur. Binâ-
enaleyh bu beyt-i şerîfde "kalb-i mü'min" ile, hazîne-i ilâhînin emini olan in-
sân-ı kâmilin kalbine ve hadis-i şerîfde ise insân-ı kâmilin hazîne-i kalbinden
bîlûmûm benî-Âdem'in kalblerine vâkî' olan tecelliyât-ı ilâhiyyeye işâret
buyrulur. "Dâd", burada atâ ve "zeyn", zînet ma'nâsındadır.

Hulâsa-i ma'nâ: Atâyâ-yı esmâiyye için ve atâyâ-yı esmâiyye vâsıtasıyla
âlem-i kevn'deki vücûdât-ı izâfiyye âyînelerini tezyîn için, îmân-ı şühûdî sâ-
hibi olan insân-ı kâmilin kalbi, yed-i kudret-i Hak'da, esmâ-i cemâliyye ve
celâliyye parmakları arasındadır.

ظاهرش چوبی و لیکن پیش او کون یک لقمه چو بگشاید گلو

4246. Onun zâhiri bir sopadır; velâkin boğazını açtığı vakit kevn onun önünde
bir lokmadır.

"Hz. Mûsâ'nın asâsının zâhiri, bir sopadan ibârettir; fakat onun iç yüzü,
âlem-i kevnî bir lokma edip yutabilecek bir ejderdir." Bunun gibi insân-ı kâ-
milin sûreti dahi etten ve kemikten ve kandan mürekkeb bir cisimdir; fakat
onun iç yüzü olan kalbi, âlem-i kevnî bir lokma edecek kadar geniştir. Nite-
kim Bâyezîd-i Bistâmî hazretleri رويان الف الف الف مرة في زاوية من زوايا العرش و ما حواه ماة الف الف مرة في زاوية من زوايا العرش و ما حواه ماة الف الف مرة في زاوية من زوايا العرش و ما حواه ماة الف الف مرة في زاوية من زوايا العرش
ya'ni "Eğer yüz binlerce kere arş ve onun muhtevâsı kalb-i
ârifin köşelerinden bir köşesinde olsa, onu duymaz" buyurur. Efdalüddîn
Hâkânî hazretleri bu ma'nâda şöyle buyurur. Rubâî:

صحراي دل افزون ز جهان آمده است بيرون ز زمين و آسمان آمده است
از وسعت آن عجب بدان گر دارد گنجایش آنکه لا مکان آمده است

Nazmen tercüme:

"Gönül sahrâsı efsûndur cihândan
O hâriçdir zeminden, âsumândan

*Acîb olmaz, olursa vüs'atından
Onun mazrûfı ancak lâ-mekândan.*"

تو مبین ز افسون عیسی حرف و صوت آن بین کز وی گریزان گشت موت

4247. *Sen 'İsâ'nın efsûnundan harf ve savt görme; onu gör ki, ondan ölüm kaçıcı oldu.*

"İsâ (a.s.) hasta ve ölü üzerine ba'zı kelimât okuyup üfler idi; o kelimelerin zâhiri harf ve savtdan zuhûra gelir. Fakat onların zâhirine bakma, iç yüzüne bak, o kelimelerden ölüm kaçır ve ölümler diri olur idi." Bunun gibi, insân-ı kâmilin zâhiri seni aldatmasın.

تو مبین ز افسونش آن لهجات پست آن نگر که مرده بر جست و نشست

4248. *Sen onun efsûnundan pest olan lehceleri görme; ona bak ki ölü sıçradı ve oturdu.*

"Lehce", âlet-i tekellüm olan lisân ve elfâz ve lügât, "pest", âdî demektir. Ya'ni "Sen 'İsâ (a.s.)'ın İbrânice okuduğu efsûndan âhâd-ı nâsın kullandığı o İbrânî lügatleri ve elfâzı görme, o lafızlardan ölümlerin dirilmesine bak!" Zîrâ o lafızları herkes söyler, ammâ ölü dirilmez. Ölüyü diriltiren kâmilin o elfâza makrûn olan nefesidir.

تو مبین مر آن عصا را سهل یافت آن بین که بحر احضر را شکافت

4249. *Sen o asâyı kolay buldu görme, onu gör ki bahr-ı ahzar'ı yarıdı.*

Ya'ni "Ey zâhir-bîn, sen Mûsâ (a.s.)'ın asâsını ve yeryüzündeki ağaçlardan kolayca koparıp terk edilmiş bir dal parçası olduğunu görme, o asânın Bahr-ı Ahmer'i yarıdığına bak ki o, asânın iç yüzüdür." İnsân-ı kâmilin cismi de arzda vâlide ve pederin içtimâ'ından kolayca vücûda gelmiş bir sûrettir, ona bakıp aldanma, bâtınına nazar et!

تو ز دوری دیده چتر سیاه یک قدم پا پیش نه بنگر سپاه

4250. *Sen ziyâde uzaktan kara çadır gördün; bir adım ayak ileriye koy, askerî gör!*

Sen insân-ı kâmilin, kara çadır mesâbesinde olan şahs-ı kesîfini gördün; zîrâ âlem-i ma'nâdan pek uzaktasın, bu kesâfet âleminde bir ayak ileriye bas ki, onun bâtınındaki cem'iyyet-i esmâiyye ordusunu göresin.

تو ز دوری می نبینی جز که گرد اندکی پیش آیین در گرد مرد

4251. *Sen pek uzaktan tozun gayrini görmüyorsun; biraz ileriye gel, toz içinde âdemi gör!*

Sen pek uzaktan insân-ı kâmilin tozundan, ya'ni evsâfından gayrini görmüyorsun; biraz sûretden insân-ı kâmilin huzûruna doğru ileri gel de, uzaktan gördüğün ve işittiğin toz ve evsâf içinde merdi, ya'ni insân-ı kâmilin kendini gör!

دیدها را گرد او روشن کند کوهها را مردی او بر کند

4252. *Onun tozu gözleri aydın eder, onun erliği dağları koparır.*

Onun tozu, ya'ni evliyânın zıkr-i evsâfî kalb gözlerini aydınlatır, zîrâ ya'ni "Sâlihlerin zikri indinde rahmet nüzûl eder" buyurulmuştur. İmdi onun evsâfî böyle kalb gözlerini aydınlatınca, onların bizzât icrâ ettikleri merdlikler, vücûd-ı mevhum dağlarını koparır ve kişinin enâniyyet-i nefsanîyyesini izâle eder.

چون بر آمد موسی از اقصای دشت کوه طور از مقدمش رقاص گشت

4253. *Uktâki Mûsâ sahrânın nihâyetinden zâhir oldu, Tûr Dağı onun makdeminden rakkâs oldu.*

"Mûsâ (a.s.) zâhirde Tih Sahrâ'sının nihâyetinden gelip zâhir oldu. Tûr Dağı onun kudûmundan ve seferden gelişinden raks edici oldu ve ihtizâz eyledi." "Makdem", seferden gelmek ma'nâsınadır, kudûm gibi. Ma'nâ-yı işârisi beyt-i şerifin budur ki: "İnsân-ı kâmil, sahrâ-yı tabîatin nihâyetinden gelip zâhir oldu ve onun bu gelişinden, insân-ı nâkısın Tûr-ı enâniyyeti yerinden oynadı."

تفسیر یا جبال اوی می معه و الطیر

"Yâ cibâlû evvibî maahû ve't-tayre" âyet-i kerîmesinin tefsîri

Bu âyet-i kerîme sûre-i Sebe'dedir. وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ مَّا فَضَّلْنَا يَا جِبَالُ أَوْبَىٰ مَعَهُ وَالطَّيْرُ (Sebe', 34/10) Ya'ni "Biz tarafımızdan Dâvûd'a muhakkak fazl

verdik; ey dağlar ve ey kuşlar, onunla berâber sadâyı tekrâr edin, dedik; ve ona demiri yumuşattık."

روی داود از فرش تابان شده کوهها اندر پیش نالان شده

4254. 'Dâvûd'un yûzû onun serinden tâbân olmuştur, dağlar onun peyinde nâlân olmuştur.

Dâvûd (a.s.)'ın vech-i nübüvveti Hakk'ın nûrundan parlamıştır, dağlar onun peyinde ve akabinde nâlân olmuştur.

کوه با داود گشته مهری هر دو مطرب مست در عشق شهی

4255. 'Dağ 'Dâvûd'a bir refik olmuş, her iki mutrib bir şâhın aşkında sarhoş olmuş idi.

یا جِبَالُ اُوبی امر آمدی هر دو هم آواز و هم پرده شدی

4256. "Ey dağlar, tercî' edin!" emri geldi; ve her ikisi hem-âvûz ve hem-perde olurdu.

Cenâb-ı Hak tarafından dağlara: "Ey dağlar, peygamberim Dâvûd'un teğannî ile ettiği münâcâtı siz de tekrâr edin!" emri geldi; her ikisi, ya'ni Dâvûd (a.s.) ile dağ, bir ses ve perde üzerine Hakk'a münâcât ettiler.

گفت داودا تو هجرت دیدۀ بهر من از همدمان بیریدۀ

4257. 'Dedi: "Ey Dâvûd, sen hicrân görmüşsün, benim için hemdemlerden ke-silmişsin."

Hak Teâlâ hazretleri Dâvud'a hitâben buyurdu ki: "Ey Dâvûd, sen benim vî-sâlimin hicrânımı ve firkatini görmüşsün; benim için bu âlem-i keserâtta hemdemlerden ve musâhiblerden munkatî' olup dağlarda münâcâta gelmişsin."

ای غریب مرد بی مونس شده آتش شوق از دلت شعله زده

4258. "Ey mânissiz olmuş garîb adam, şevk âteşi senin kalbinden şu'le vur-muştur!"

مطربان خواهی و قوال و ندیم کوهها را پشت آرد آن قدیم

4259. "Mutribler ve hânende ve musâhib istersen, o Kadîm, dağları senin önüne getirir."

"Sen musâhiblerden benim için ayrıldın, fakat *Mezâmîr*'in tilâveti için sana muvâfakat edecek hânende ve musâhib istersen, benim o kadîm Zât-ı azîmü'ş-şânım, senin huzûruna mutriblik ve hânendelik etmek üzere dağları getirir."

که بپیشت باد پیمایی کند

مطرب و قوال و سرنایی کند

4260. "Mutriblik ve hânendelik ve zurnacılık eder; dağ senin huzûrunda bād-
[4274] peymâlîk eder."

"Bād-peymâ", nağme tegannî edici olmaktan kinâyedir. Zîrâ "bād", hava ve "peymâ", "peymûden" masdarından emrî-i hâzırdir, ölçmek demektir. "Bād-peymâ", vâsıf-ı terkîbî olur, "hava ölçücü" demektir. Hadd-izâtında negamât-ı mevzûne, nefes vâsitasiyla çıkan muhtelif sadâları durûb ile ölçmekten ibârettir ki, mûsikîye âşînâ olanlar bilir. Ve "bād", âh ve nâle ma'nâlarına gelir. Bu sûrette ma'nâ, "nâle ölçücü" demek olur.

بی لب و دندان ولی را ناله‌است

تا بدانی ناله چون که را رواست

4261. *Mâdemki dağın nağmesi câizdir, tâ bilesin ki, dudaksız ve dişsiz velînin de nâleleri vardır.*

Ağız ve diş olmayan dağlardan nâle ve negamât sudûru câiz olunca, bil ki, ağzını ve dişlerini kullanmaksızın, velînin vücûdunun dahi dağlar gibi nâleleri vardır.

هر دمی در گوش حسش می رسد

نغمه اجزای آن صافی جسد

4262. *O sâfi olan cesedin cüz'lerinin nağmesi, her bir dem onun his kulağına erişir.*

"O sâfi ve nûr olan evliyânın cesedinin eczâsının nağmeleri vardır ve o nağmeler her dem onun his kulağına, ya'ni zâhîrî kulağına vâsıl olur." Bu ve âtîdeki ebyât-ı şerife cenâb-ı Pîr efendimiz tarafından irşâden beyân buyrulur.

ای خنک جان کو بغیث بگرو

همشینان نشوند او بشنود

4263. *Flem-nişînler işitmezler, o işitir; ey saâdetli can ki, o gaybda olan onu tasdik eder.*

Ya'ni "Velînin his kulağı ile işittiği kendi eczâ-yı cisminin nağmelerini yanında berâber oturanlar işitmez. Fakat mâdem velî, "Böyle bir nağme vardır

ve ben işitiyorum" diyor, ne saâdetli bir candır ki, o can o velînin bâtunında olan o nağmelerin vücûdunu inkâr etmeyip tasdik eder ve ona inanır."

بنگرد در نفس خود صد گفت و گو همنشین او نبرده هیچ بو

4264. *Kendi nefsinde yüz güft ü gûya nazar eder, onun hem-nişini hiç koku götürmemiştir.*

"Nitekim bir kimse kendi nefsinde içinden birçok sözler söyler ve kendi kendine konuşur. Halbuki onunla berâber oturan arkadaşı ve musâhibi, onun içinde söylediği bu sözlerin hiç birini duymaz ve aslâ koku almaz; onu sâkit duruyor zanneder." İşte âkil bunu kendi hâlinde bir kıyâs yapar da, evliyânın sâf cesedinin nağmelerini his kulağıyla o zâtın işittiğini inkâr etmez.

صد سؤال و صد جواب اندر دلت می رسد از لا مکان در منزلت

4265. *Yüz suâl ve yüz cevâb senin kalbinde, lâ-mekândan senin menziline erişir.*

Ma'lûm olsun ki, bu beyitlerde beyân buyrulan kelâm ve suâl ve cevâb, kelâm-i nefsidir ki, onlar havâturdan neş'et eder ve havâtur kalbe, âlem-i lâ-mekândan gelir; ve herkesin menâzil-i nefsâniyyeden menzili ne ise, o menzile münâsib sûrette gelir. Meselâ nefs-i enmâre menzilinde olanlara hâtıra-i ma'siyet; ve nefs-i levvâme menzilinde olanlara kâh ma'siyet ve gâh tövbe; ve mülhime menzilinde olanlara aşk-ı Hak ve zevk-i ma'rîfet gelir. Sâir menâzil-i nefsâniyye de bunlara benzer.

بشنوی تو نشنود ز آن گوشها گر بنزدیک تو آرد گوش را

4266. *Sen dinlersin, kulaklar ondan işitmez, eğer kulağı senin yakınına getir-se de.*

Senin içinden konuştuğunu, başkalarının kulakları duymaz, eğer kulağını senin yakınına getirse de, seninle berâber oturan kimse, senin o kelâm-ı nefsinin aslâ işitmez.

گیرم ای کر خود تو آنرا نشنوی چون مثالش دیده چون نگروی

4267. *Ey sağır, farz edeyim sen onu işitmezsin, onun misâlini gördüğün vakit niçin işitmezsin?*

Ey hevâ-yı nefsânî ile zâhir ve bâtın kulakları sağır olmuş olan kimse, farz edeyim ki sen evliyânın eczâ-yı cesedinin nağmelerini işitmezsin, fakat onun

misâlini sen kendi vücûdunda gördüğün halde niçin ona inanmayıp inkâr ediyorsun?

جواب طعنه زننده در مشوی از قصور فهم خود

Kendi fehminin kusûrundan nâşî
Mesnevî'ye ta'ne vurucunun cevâbı

ای سگ طاعن تو عوعو می کنی طعن قرآنرا برون شو می کنی

4268. *Ey ta'n edici köpek, sen hav hav ediyorsun, Kur'an'ın ta'nına hâriç ol ediyorsun.*

Ey Kur'an ve hadisin tefsîr ve îzâhından ve birçok hakâyık ve esrâr-ı ilâhiyyenin beyânından ibâret olan bu *Mesnevî-i Şerîf'e* ta'n ve i'tirâz eden köpek tabiatlı kimse! Senin bu ta'nun, köpeklerin havlamasına benzer; sen ta'n ederken, "Kur'an-ı Kerîmin ta'nına hâriç ol!" Ve: "Benim bu ta'nımda Kur'an dâhil değildir" diyorsun; fakat bil ki *Mesnevî'ye* ta'n etmekle Kur'an'a ta'n ediyorsun ve zu'munca bu ta'ndan Kur'an'ı hâriç tuttuğunu zannediyorsun.

این نه آن شیرست کز وی جان بری یا ز پنجه قهر او ایمان بری

4269. *Bu o arslan değil ki, ondan can götüresin, yâhud onun pençe-i kahrından îmân götüresin.*

Bu Kur'an ve Kur'an'ın hakâyık ve dekâyıkını beyân eden bu *Mesnevî* kükremiş bir arslandır; onların elinden, ey tâin canını kurtaramazsın, yâhud onların pençe-i kahrından îmânını selâmete çıkaramazsın!

تا قیامت می زند قرآن ندا ای گروه جهل را گشته فدا

4270. *Küyâmete kadar Kur'an nidâ ediyor: "Ey ceble fedâ olmuş tâife!"*
[4284]

که مرا افسانه می پنداشتید تخم طعن و کافری می کاشتید

4271. *"Zîra beni efsâne zannettiniz, ta'n ve kâfirlik tohumunu ekdiniz!"*

Kur'an-ı Kerim kıyâmete kadar nidâ edip diyor ki: "Ey cehâlet ve gâfletin kurbânı olmuş olan tâife, siz çok câhilsiniz; zîrâ beni masal zannettiniz ta'n ettiniz ve kâfirlik ve inkâr tohumunu beyne'l-beşer kalblere ekdiniz."

خود بدیدید آنکہ طعنہ می زدید کہ شما فانی و افسانہ بدید

4272. *Ona ki ta'ne vurdunuz, kendinizi gördünüz, zîrâ siz fânî ve efsâne oldunuz.*

"Siz Kur'an'a ve Kur'an'ın şârihi olan *Mesnevî*'ye "Efsânedir ve masal-dır!" diye ta'n etmekle kendinizi gördünüz; çünkü sizin kendiniz fânî olup, ahvâlî elbette bir gün bir masal olacaktır." Halbuki Kur'an hiçbir vakit sizin gibi efsâne ve masal hâline gelmedi; 1351 seneden beri yaşıyor ve yaşayacaktır; ve Kur'an'ın hakâyık ve dekâyıkını îzâh eden bu *Mesnevî-i Şerîf* dahi 851 seneden beri elden ele gezmede ve erbâbı ondaki hakâyıktan istifâde etmektedir; Hindistan'da otuz kadar şerhi vardır. Son zamanlarda İngilizler III. cildine kadar tercüme ve tab' ettiler. Velhâsıl Avrupa'da *Mesnevî-i Şerîf*'in âşıkları günden güne artmaktadır. Memleketimizde ise ulemâdan geçinen ba'zı ahmaklar hikâye kitabı telakkisinden utanmıyorlar.

من کلام حق و قائم بذات قوت جان جان و یاقوت زکات

4273. *"Ben Hakk'ın kelâmıyım ve zât ile kâimim; canın canının kütuyum ve temîz yâkûtum!"*

Kur'an nidâ edip buyuruyor ki: "Ben Hakk'ın kelâmıyım, zîrâ kelâm, mütekellimin sıfatıdır ve sıfat zât ile kâimdir ve aslâ zâtıdan münfekk değildir; ve rûh-ı hayvânînin canı olan rûh-i izâfînin gıdâsıyım ve tertemiz bir yâkûtum ve cevherim." İmdi kelâm, sıfat-ı mütekellim olunca, mütekellimin zâtı, kendi sıfâtı olan kelâmıda gizli olur. Nitekim bu ma'nâyı âtîdeki beyitte ârifin bir güzel tasvîr buyurmuştur. Beyit:

اندر غزل خویش نهان خواهم کرد تا بوسه دهم بر لب تو چونش بخوانی

"Kendi gazelimde saklanacağım, tâ ki okuduğun vakit senin dudağını öpeyim."

Bu ma'nâların zımnında *Mesnevî-i Şerîf* de dâhildir. Ârife işâret kâfidir.

نور خورشیدم فتاده بر شما لیک از خورشید نا گشته جدا

4274. *"Sizin üzerinize düşmüş, fakat güneşten cüdâ olmamış olan güneşin nûruyım."*

نک منم یتبوع آن آب حیات تا رهام عاشقانرا از مات

4275. "İşte o âb-ı hayâtın pınarı benim, âkibet âşıkları ölümden kurtarırım!"

Bu hitâb, *Mesnevî-i Şerif* lisânındandır. "İşte ben âb-ı hayât olan Kur'ân-ı Kerim'in pınarıyım. Esrâr-ı kur'âniyye ve hakâyık-ı rabbâniyyeyi benden alınız; ben âşıkla ölümünden kurtaran bir devâyım." Zîrâ âşıkla ma'sûklanna kavuştururum.

گر چنان گند آذ تان ننگیختی جرعه بر کورتان حق ریختی

4276. "Eğer sizin hasediniz böyle fenâ koku koparmıya idi, sizin körünüzün üzerine Hak bir cür'a döker idi."

"Ey tâin-i *Mesnevî* olanlar, eğer sizin hırs-ı şöhretiniz ve hasediniz böyle fenâ bir koku neşreden i'tirâz koparmıya idi, Hak Teâlâ hazretleri sizin kör olan kalblerinize bir cür'a-i şarâb-ı aşk ve ma'rifet döker idi." Fakat ne yapalım ki, sizin sıfat-ı nefsânînin feyz yolunu kapadı. "Gûr", kâf-ı Fârisî ile mezar ma'nâ-sına olunca ma'nâ: "Sizin rûhunuzun mezarı olan cesedinize," demek olur.

نی بگیرم گفت و پند آن حکیم دل نگرادم بهر طعنی سقیم

4277. Hayır, ben o hakîmin sözünü ve nasihatini tutarım; her bir sakîm olan la'n için gönül çevirmem.

Hakîmden murâd 4125 numaralı beyt-i şerîfde izâh olunan Hakîm Senâi-i Gaznevî hazretleridir ki, âtîdeki darb-ı mesel onlarındır.

مثل زدن در رمیدن کره اسب ز آب خوردن بسبب شخولیدن ساینان

Seyislerin ıslığı sebebiyle at yavrusunun su içmekten ürkmesi hakkında darb-ı mesel

آنکه فرمودست او اندر خطاب کره و مادر همی خوردند آب

4278. Onu ki, o hitâbda buyurmuştur: Yavru ve anası su içlerler idi.

Hakîm Senâi-i Gaznevî hazretleri nasihatlen vâki' olan hitâbında şöyle buyurmuştur ki: At yavrusu, anası olan kısrağ ile berâber su içmekte idi.

می شخولیدن هر دم آن نفر بهر اسبان که هلاھین آب خور

4279. *O cemâat her dem, "Âgâh ol, su iç!" diye onlar için ıslık çalarlar idi.*

Onları su içirmeğe getiren seyisler, onlara su içmeleri için mütemâdiyen ıslık çalarlar idi.

آن شخولیدن بکره می رسید سر همی بر داشت از خورد می رمید

4280. *O ıslık çalma, yavruya erişti, başını kaldırdı ve içmekten ürktü.*

[4294]

مادرش پرسید کای کره چرا می رمی هر ساعتی زین استقا

4281. *Anası: "Ey yavru, her bir saat bu suyu içmekten niçin ürküyorsun?" diye sordu.*

گفت کره می شخولند این گروه ز اتفاق بانگشان دارم شکوه

4282. *Dedi: "Bu tâife ıslık çalıyorlar, onların seslerinin ittifâkından heybet tutarım."*

Yavru anasına cevâben dedi: "Bu seyis tâifesi müttefikan ıslık çalıyorlar; onların hep bir ağızdan çaldıkları ıslık sesinden bana heybet geliyor, ürküyorum."

پس دلم لرزید از جا می رود ز اتفاق نعره خوفم می رسد

4283. *"Binâenaleyh kalbim titredi, yerinden gidiyor, na'ranın ittifâkından bana korku erişiyor."*

"O heybetten dolayı kalbim titredi ve yerinden oynadı; seyislerin müttefikan çaldıkları ıslık sesinden bana korku geliyor, su içemiyorum."

گفت مادر تا جهان بودست ازین کار افزایان بند اندر زمین

4284. *Anası dedi: "Cihân var olalıdan beri yeryüzünde bu kâr artırıcılardan mevcûd oldular."*

"Kâr", burada gürültü ve kavgâ demektir. "Kâr-efzâyân", vâsf-ı terkîbî olup gürültü ve patırdı artıranlar, demek olur. Ya'ni yavruya anası dedi ki: "Cihân mevcûd olduğu zamandan beri yeryüzünden bu gibi gürültü ve patırdı koparanların mevcûdu aslâ eksik olmadı."

هین تو کار خویش کن ای ارجمند زود کایشان ریش خود بر می کنند

4285. *Ey azîz âgâh ol, sen kendi işini yap, onlar çabuk kendi sakallarını yola-caklardır.*

Ey azîz olan sâlik, sen esrâr-ı ilâhiyye ve hakâyık-ı rabbâniyyeden bâhis olan bu *Mesnevî-i Şerîf*'den istifâdeye çalış, ta'n eden ahmakların ısıklarına ve gürültülerine kulak asma; bu çeşme-i feyz-i ilâhîden istediğin kadar âb-ı hayât-ı ma'rifeti iç; onlar âlem-i hakîkate intikâl ettikleri vakit pek çabuk fer-yâd ve hasret ile sakallarını yolacaklardır.

وقت تنگ و می رود آب فراخ پیش از آن کز هجر گردی شاخ شاخ

4286. *Vakit dar ve su geniş gidiyor, ondan evvel ki hicrden şâh şâh olasın.*

شهره کاریزست پر آب حیات آب کش تا بر دمد از تو نبات

4287. *Âb-ı hayât ile dolu meşhûr bir mecrâ vardır, su çek, tâ ki senden nebât bitsin!*

Ey tâlib-i ma'rifet olan sâlik, dedikodulara bakma, vakit dardır. Eline hayât suyu gâyet geniş akan *Mesnevî-i Şerîf* geçmiştir. Bu *Mesnevî-i Şerîf*, âb-ı hayâtla dolu bir meşhûr mecrâdır. Mevt-i ıztrârî ile bu âlem-i fânîyi terk ettiğin vakit, bu âb-ı hayât mecrâsından mehcûr kaldığından dolayı, âlem-i hakîkate şâh şâh, ya'ni keder ve teessûf hançerinden kalbin dilim dilim olmazdan evvel, bu mecrâdan ma'rifet suyunu çek, tâ ki senden ilm-i ledûn ve ir-fân fidanları neşv ü nemâ bulsun.

آب حضر از جوی نطق اولیا می خوریم ای تشنه غافل بیآ

4288. *Ey susamış olan gâfil gel! âb-ı Hızır'ı evliyânın nutku ırmağından içelim!*

"Ey hayât suyuna susamış ve fakat âb-ı hayâtın mâhiyetinden gâfil bulunmuş olan kimse, gel o âb-ı hayât -ki âb-ı Hızır dahi derler- evliyânın nutku ırmağından içelim!" Bu hitâbda Hz. Pîr'in zât-ı şerîflerini teşrîk buyurması, üslûb-ı hakîmâne üzere dâimâ nâsihlerin kullandıkları bir ta'bîr-i meşhûrdur.

گر نبینی آب کورانه بفن سوی جو آور سیو بر جوی زن

4289. *Eğer sen suyu görmez isen, testiği kör gibi fen ile ırmak tarafına getir, ırmak üzerine vur!*

Eğer sen dâimü'l-cereyân olan bu *Mesnevî* ırmağındaki ma'rifet suyunu görmüyor isen, her halde çağılısını işitiyorsun, binâenaleyh körler gibi fen ve san'atla kalbinin testisini bu *Mesnevî* ırmağına getir ve içine daldır!

چون شنیدی کاندین جو آب هست کور را تقلید باید کار بست

4290. *Uaktâki bu ırmakta su olduğunu işittin, köre taklîd olarak iş bağlamak*
[4304] *lâzımdır.*

Bu *Mesnevî-i Şerîf* ırmağında, maârif-i ilâhiyye suyu olduğunu, kendin zevk-i müşâhede ile görüp bilmedin; yalnız şundan bundan işittin. O halde körlerin ef'âlîne taklîden hareket etmek ve iş yapmak lâzımdır. Ya'ni kalb ve idrâk testisini, körler gibi ırmağa salıvermek icâb eder.

جو فرو بر مشک آب اندیش را تا گران بینی تو مشک خویشترا

4291. *Su düşünücü tulumunu ırmakta aşayağa götür, tâ ki kendi tulumunu ağır göresin.*

Ma'rifet suyunu içmeyi düşün, kalbinin tulumunu bu *Mesnevî-i Şerîf* ırmağına daldır; tâ ki kalb ve idrâk tulumunu, iktisâb ettiği ilim ve irfandan ağırlaşmış bir halde göresin.

چون گران بینی شوی تو مستدل رست از تقلید خشک آنگاه دل

4292. *Uaktâki ağır görürsün, istidlâl edici olursun; o vakit-gönül kuru taklîden kurtuldu.*

Mesmûât üzerine bu *Mesnevî-i Şerîf* ırmağına kalbinin tulumunu daldırıp, ağırlaşmış bir halde gördüğün ve ilim ve ma'rifet hâsıl olduğunu idrâk eylediğin vakit, bu ırmağın âb-ı hayât ırmağı olduğunu kendi hâlin ile istidlâl edici olursun. O vakit *Mesnevî-i Şerîf*'in mu'terizlerine ve tâinlerine aslâ kulak asmazsın; çünkü kendi hâlin ve zevkin sebebiyle kalbin, kuru taklîden, ya'ni şunun bunun medhi sebebiyle *Mesnevî-i Şerîf*'i taklîden âlî bilmekten kurtuldu.

گر نیند کور آب جو عیان لیک فاند چون سبو بیند گران

4293. *Gerçi kör, ırmağın suyunu âşikâr görmez; fakat testiği ağır gördüğü vakit bilir.*

که ز جو اندر سبو آبی برفت کین سبک بود و گران شد ز آب زفت

4294. *Zîrâ ırmaktan testiğe su gitti, zîrâ bu hafîf idi ve sudan pek ağır oldu.*

"Zeft", burada saht ve pek ma'nâsınadır. İkinci mısra' *گران* 'kین سبک بود و زفت' ma'nâsındadır. Ya'ni "Bu *Mesnevî-i Şerîf*'in ilim ve ma'rifet nehri olduğunu açık bir sûrette göremeyen ve basar-ı basireti kör olan kimse, *Mes-*

nevî mütâlaasına başladığı vakit, kalbinin testisi o nehr-i ma'rifete batar ve bî-ma'rifet olan kalb, âb-ı ma'rifetle pek ağırlaşır."

زآنکه هر بادی مرا در می ربود باد می نربایدم ثقلم فرود

4295. "Zîrâ ki her bir hevâ, beni kapar idi, hevâ beni kâpamaz, ağırlığım zi-yâde oldu."

Nutk-ı evliyâdan feyz alan kimsenin kalbi der ki: "Ben evvelce bir boş tulum gibi idim, her bir hevâ-yı nefsanî beni kapar ve tahrîk eder idi, şimdi ise ma'rifet ırmağından doldum ve ağırlaşım; artık her bir hevâ-yı nefsanî beni kumildatamaz."

مر سفیهانرا رباید هر هوا زآنکه نبود شان گرانی قوا

4296. Muhakkak sefihleri her hevâ kapar, zîrâki onların kuvvetlerine ağırlık .olmadı.

"Sefih", akılsız ve idrâksiz ve müsrif kimseye derler ki, kârını ve zararını fark edemez. "Sefih olan kimseleri muhakkak her bir hevâ-yı nefsanî kapar ve onların kalblerinde tasarruf eder; zîrâ ki onların kuvâ-yı zâhire ve bâtne-lerinde ağırlık ve metânet yoktur." Ve havâss-i zâhire ve bâtneye ağırlık ve metânet veren şey ancak ilim ve irfândır.

کشتی بی لنگر آمد مرد شر که زیاد کز نیابد او حذر

4297. Şer adamı, demirsiz gemi geldi, zîrâ eğri havadan o hazer bulmaz.

Şerre mütemâyil olan bir kimse, demir atmamış olan bir gemiye benzer; zîrâ öyle demir atmamış olan bir gemi her bir muhâlîf havadan hareket eder ve aslâ eğri havadan korkusu olmaz.

لنگر عقلست عاقل را امان لنگری دریوزه کن از عاقلان

4298. Akıl demiri, akıl için emândır; âkılardan bir demir dilen!

Vücûd-ı beşer, bu âlem-i şehâdet deryâsında bir gemiye ve akıl o geminin demirine benzer. Ve akıl demiri, vücûd gemisini muhâlîf havalara tâbi' olmaktan hıfz eder. Binâenaleyh âkılardan geminin demiri mesâbesinde olan akli iste ve dilen!

او مددهای خرد چون در ربود از خزینه در آن دریای جود

4299. O aklın yardımlarını o cûd denizinin inci hazînesinden vaktâki kaptı.

Vaktâki o aklın yardımlarını, Hakk'ın kerem deryâsının inci hazinesi olan insân-ı kâminden kaptı,

زینچنین امداد دل پر فن شود بجهد از دل چشم هم روشن شود

4300. *Böyle imdâddan gönül pür-fen olur, gönülden sıçrar, gözü de rûşen olur.*
[4314]

Böyle yardımdan gönül pür-fen ve hüner olur; ve bu imdâd gönülden, ya'ni ilim ve idrâk mertebesinden de sıçrar, bâtın gözünü aydınlatıp, insan görmek mertebesine vâsıl olur.

زانکه نور از دل برین دیده نشست تا چو دل شد دیده تو عاطلست

4301. *Zîrâ ki nûr gönülden bir göz üzerine oturdu, hattâ gönül gittiği vakit, senin gözün âtıldır.*

Bu imdâdın gönülden göze sıçramasını istib'âd etme; zîrâ gözün nûru, gönülden peydâ olur ve kalb kuvvetli olunca, havâs de kuvvetli olur. Hattâ eğer kalbin darabânı ve kuvveti gittiği ve munkatî' olduğu vakit, göz de muattal olur.

دل چو بر انوار عقلی نیز زد زآن نصیبی هم بدو دیده دهد

4302. *Gönül vaktâki akla mensûb olan nûrlar üzerine de vura, ondan bir nasîb dahi iki gözle verir.*

Kalbe, akla mensûb olan nûrlar hâsıl olduğu vakit, gözümüze dahi o nûrdan bir hisse ve nasîb erişir.

پس بدان کآب مبارک ز آسمان وحی دلها باشد و صدق بیان

4303. *İmdi bil ki, gökten âb-ı mübârek, gönüllerin vahyi ve sıdk-ı beyân oldu.*

Bu beyt-i şerîfde *وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً مُبَارَكًا فَأَنْبَتْنَا بِهِ جَنَّاتٍ وَحَبَّ الْحَصِيدِ* (Kaf, 50/9) ya'ni "Biz gökten mübârek olan suyu indirdik, onunla bahçeler ve biçilen hubûbatı bitirdik" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Ve sûre-i Kaf'da olan bu âyet-i kerîmenin, lisân-ı işâretle olan ma'nâsı beyânen buyrulur ki: "Gökten ve âlem-i ulvîden inen mübârek su, göklere nâzil olan vahy-i ilâhî ve lisân-dan cârî olan sıdk-ı beyândır ki, gönül bahçeleri envâ'-ı ma'rifetle ter ü tâze olur ve gıdâ-yı rûhânî olan hubûbât-ı maârif-i ilâhiyye hâsıl olur."

ما چو آن کره هم آب جو خوریم سوی آن وسواس طاعن نگریم

4304. *Biz dahi o hayvan yavrusu gibi ırmak suyunu içelim, o tâin olan vesvâs tarafına bakmayalım.*

Ey sâlikler, biz dahi o hayvan yavrusu gibi bu *Mesnevî-i Şerîf*'in tâinleri olan vesvâs tarafına ve onların hiçbir kıymeti hâiz olmayan i'tirâzlarına kulak asmayıp, ma'rifet-i ilâhiyye ve esrâr-ı bâtuniyye ırmağı olan *Mesnevî-i Şerîf*'den istifâde edelim.

طعنہ خلقان همه بادی شمر

پیرو پیغمبرانی ره سپر

4305. *Peygamberlerin peyrevi isen, yolu tayy et, halâikın ta'nesini hep bir zar-ta say!*

"Siper", "siperden" veya "seperden" masdanından emr-i hâzırdır. Tayy etmek ve yola gitmek ma'nâsınadır. "Bâd", burada insanın veya hayvanın esfe-linden çıkardığı yel ve havadır. Ya'ni "Eğer peygamberlere tâbi' isen, tarîk-ı Hak'ı tayy et; eğer bu husûsda halk sana i'tirâz ederler ve seninle istihzâ ey-lerler ise, onların bu ta'nelerini aşağıdan çıkan bir yel say!" demek olur.

آن خداوندان که ره طی کرده اند گوش فابانگ سگان کی کرده اند

4306. *O hudâvendler ki yolu tayy etmişlerdir, kulağı ne vakit köpeklerin sadâ-sına etmişlerdir?*

"Hudâvendler"den murâd, vâsıl-ı Hak olan evliyâ-yı kirâmdır. Ya'ni "Ta-rîk-ı Hak'da kat'-ı mesâfât edip, maksûd-ı aslî olan Hak'a vâsıl evliyâ-yı ki-râm hazarâtı, köpek meşrebinde olan ta'n edenlere aslâ kulak asmamışlar-dır." Ey sâlik-i tarîk-i Hak, sakın sen de bu *Mesnevî-i Şerîf*'in mu'terizlerine kulak asma ve onun sana ilkâ eylediği esrâr-ı rabbâniyyeyi ve maârif-i ilâ-hiyyeyi anlamayağa çalış!

بقیہ قصہ ذکر آن مہمان و مسجد مہمان کش

O misâfirin ve misâfir öldürücü mescidin zikri kıssasının bakıyyesi

اندران مسجد چه بنمودش چه کرد

باز گو کان پاکباز شیر مرد

4307. *Tekrâr söyle ki, o pâkbâz olan arslan adam, o mescid içinde ne yaptı ve ona ne göründü?*

"Pâkbâz", âşık-ı sâdik ve cemâl âşığı demektir.

خفت در مسجد خود او را خواب کو مرد غرقه گشته چون خسبد بجو

4308. *Mescidde yattı, halbuki onun için uyku nerede! Irmağa gark olmuş olan nasıl uyur?*

خواب مرغ و ماهیان باشد همی عاشقانرا زیر غرقاب غمی

4309. *Gama mensûb olan girdâbın altında âşıklar için kuş ve balıkların uykusu olur.*

Ya'ni gam içinde olan âşıkların uykuları, dalgın bir uyku değildir; belki kuş uykusu ve balık uykusu içindedir.

نیم شب آواز با هولی رسید کایم آیم بر سرت ای مستفید

4310. *Gece yarısı: "Ey fâide isteyici, senin başına geleyim mi? Geleyim mi?" diye bir heybetli ses işitti.*

پنج کورت اینجنین آواز سخت می رسید و دل همی شد لخت لخت

4311. *Böyle sert ses beş kerre erişti ve kalb parça parça oldu.*

Gece mescidde yatan misâfir, gece yarısı beş kere: "Senin başına geleyim mi, geleyim mi?" diye şiddetli bir sadâ işitti ki, bu korkunç sadâdan kalb parçalanır idi.

تفسیر این آیت کہ وَاَجْلِبْ عَلَيْهِمْ بِخَيْلِكَ وَرَجِلِكَ

Bu "Ve eclib aleyhim bi-haylike ve recilike" âyetinin tefsiri

Bu âyet-i kerîme sûre-i İsrâ'da olup, tamâmı budur: *وَاسْتَغْزِ مِنْ اسْتَطَعْتَ مِنْهُمْ بِصُوتِكَ وَاجْلِبْ عَلَيْهِمْ بِخَيْلِكَ وَرَجِلِكَ وَشَارِكْهُمْ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ وَعَدْتُمْ مَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ إِلَّا إِسْتِخْفَافُكُمْ بِمِثْقَلِ ذَرَّةٍ مِنَ الْمُنَالِ* (İsrâ, 17/64) Ya'ni "Ey şeytan onlardan gücün yettiği kimseyi savun ile istihfâf et ve onların üzerine süvârin ve piyâden ile sayha et ve onların emvâline ve evlâdına ortak ol ve onlara va'd et! Halbuki şeytan onlara ancak gurûru va'd eder."

تو چو عزم دین کنی با اجتهاد دیو بانگت می زند اندر نهاد

4312. *Uaktâki sen ictihâd ile azm-i dîn edersin, tabîat içinde şeytan sana seslenir.*

Ey sâlik-i tarîk-i âhiret, sen dünyâ âlâyışından yüz çevirip, sa'y ve ictihâd ile dîn tarafına teveccüh ettiğin vakit, âlem-i tabiatte hükûmrân ve senin tab'ında nihân olan şeytan sana bağırıp der:

که مرو زان سو بیندیش ای غوی که اسیر رنج و درویشی شوی

4313. *Ki: "Ey azgın, o taraftan gitme, düşün! Zîrâ meşakkatin ve fakîrliğın esîri olursun."*

"Ey benim yolum olan tabiat ve nefsâniyet yolundan azgın olup, rûhâniyet tarafına meyl eden kimse; o dîn ve rûh tarafından gitme, sonunu düşün, zîrâ sen büyük meşakkat çekersin ve fakrın esîri olursun."

بی نوا گردی زیاران و ابری خوار گردی و پشیمانی خوری

4314. *"Bî-nevâ olursun ve dostlardan kesilirsin, hakîr olursun ve pişmanlık yersin."*

İblîs bâtından vurduğu na'rasında der ki: "Sen Hak yoluna gidersen kâr ve kesbden munkat' olur ve azıksız kalırsın ve mâişette sıkıntı çekersin ve dostlardan ayrılırsın; zîrâ dostlar seni sûfî ve âbid ve zâhid görünce, sıklıp senden kaçarlara; hakîr olursun ve evvelki hâlini gâib ettiğinden dolayı piş-mân olursun."

تو ز بیم بانگ آن دیو لعین وا گریزی در ضلالت از یقین

4315. *Sen o laîn şeytanın sadâsının korkusundan yakından dalâlete geri kaçarsın.*

Sen, "Sahîh bu tarîk-i âhireti ta'kîb edişim, benim dünyevî felâketimi mûcib olacaktır" diye korkarsın ve mertebe-i yakîn ve hidâyetten geriye dönüp, dalâlet tarafına kaçarsın.

که هلا فردا و پس فردا مراست راه دین بوم که مهلت پیش ماست

4316. *Ki: "Hele yarın ve öbür gün benim içindir; dîn yoluna koşarım ki, mühlet bizim önümüzdedir."*

Ve dersin ki: "Hele daha yaşım müsâiddir ve gencim, ihtiyarlığuma daha çok zaman vardır; yann ve öbür gün benim içindir, istediğim vakit dîn yolu-

na gidebilirim; zîrâ önümde zaman ve mühlet vardır, birâz gençlikte dünyâ heveslerini alayım, sonra ibâdete başlarım."

مرگ بینی باز کو از چپ و راست می کشد همسایه را تا بانگ خاست

4317. *Tekrâr ölümü görürsün ki, o soldan ve sağdan komşuyu öldürüyor, hattâ feryâd kalkar.*

"Tekrâr hâdimü'l-lezzât olan ölümü görürsün ki, o ölüm soldan ve sağdan, genç ve ihtiyâr komşuları öldürüyor; hattâ bu ölüm sebebiyle evlerden feryâd kalkıyor." "Mî küşed", "öldürür" ma'nâsına olduğu gibi, "mî keşed", "çeker" ma'nâsı da burada münâsib olur. Ya'ni "Ölümü görürsün ki, soldan ve sağdan komşuları âhiret tarafına çekiyor," demek olur.

باز عزم دین کنی از بیم جان مرد سازی خویشتن را یک زمان

4318. *Yine can korkusundan azm-i dîn edersin, bir zaman kendini âdem düzersin.*

Komşuların birer ikişer öldüğünü görünce, "Yâhu ölüm gence ihtiyâra bakmıyor, apansızın geliveriyor; binâenaleyh günün birinde bana da geliverir, âhirete sıfır-ı yed giderim!" diye, can korkusundan tekrâr dîn tarafına ve ibâdet yoluna azm edip, hayvanlıktan âdemliğe gelirsın.

پس سلاح از علم بندی و حکم که من از خوفی نیارم پای کم

4319. *Binâenaleyh "Ben, bir korkudan ayağı eksik getirmem!" diye ilimden ve hikmetlerden silâh bağlarsın.*

Ya'ni, "Önümde ölüm korkusu vardır, binâenaleyh ben bu ölüm korkusundan dolayı artık dîn yolunda nâkus adım atmam!" diye ilim ve hikmet silâhlarını kuşanırsın.

باز بانگی بر زند بر تو ز مکر که بتوس و باز گردد از تیغ فقر

4320. *Yine senin üzerine: "Kork ve fakr kılıcından geri dön!" diye mekir ci-helinden bir sayha vurur.*

İblîs yine senin tabiatının perdesi arkasından sana bağırıp der ki: "Hayât-ı dünyâda fakr ve ihtiyâç kılıç gibi kesicidir; senin bu gittiğin yol ise seni bu kılıcın önüne götürür. Kork ve geriye dön, umûr-ı dünyeviyyen ile meşgûl ol!" İşte bu sana şeytanın bir mekridir ki, tab'ına mülâyim gelir.

آن سلاح علم و فن را بفکنى باز بگریزی ز راه روشنى

4321. *Yine münevver olan yoldan kaçarsın, o ilim ve fen silâhını bırakırsın.*

Yine nûr-ı ilâhî ile münevver olan hidâyet yolundan kaçarsın ve o ilim ve hikmet silâhını bırakıp nefsin hatâlarına ve dînyânın lezzetlerine dalarsın.

سالها او را بیانگی بنده در چنین ظلمت ند افکنده

4322. *Senelerce ona bir ses sebebiyle bendesin; böyle zulmet içine kilimi sermişsin.*

"Senelerce İblîs'in senin tarafına vâkî' olan 'sadâsı sebebiyle ona bende ve muî' olmuşsun, bu dînyâ gibi bir zulmet-i tabîat içine kilimi sermişsin." "Nemed eskenden", kilim sermek, ya'ni ikâmet etmek ma'nâsındır.

هیبت بانگ شیاطین خلق را بند کردست و گرفته خلق را

4323. *Şeytanların sadâsının heybeti halkı bağlamıştır ve boğazını tutmuştur.*

Yukarıda izâh olunduğu vech ile "Şeytanların sadâsının heybeti, halkı âlem-i tabiata bağlamış ve esîr etmiştir ve onların rûhlarının boğazını boğmak üzere sıkmuştur."

تا چنان نومید شد جان شان ز نور که روان کافران زاهل قبور

4324. *Hattâ onların canı nûrdan öyle nevmîd olur ki, ehl-i kubûrdan olan kâfirlerin revânudur.*

Ya'ni "Şeytanın vesvesesinden ürkerek zulmet-i tabîat içindeki cidâle dalan kimselerin rûhu, nûr-ı hidâyetten öyle bir ümitsiz hâle geldi ki, küfür içinde terk-i hayât edip mezarlarda medfûn olan kâfirlerin rûhuna döndü ve kâfirin rûhu gibi nûr-ı hidâyetten nevmîd oldu."

این شکوه بانگ آن ملعون بود هیبت بانگ خدایی چون بود

4325. *O mel'unun sadâsının heybeti bu olur. Hudâ'ya mensûb olanın heybeti nasıl olur?*

O mel'un ve matrûd olan İblîs'in sadâsının ve ilkaâtının heybeti ve te'siri bu zıkr ettiğimiz hâl olur. Ey sâlik, ya Hudâ'ya mensûb olan sadânın, ya'ni evliyâullâhın nasâyihinin ve ilkaâtının heybeti ve te'siri nasıl olur? Var kıyâs et!

هیبت بازست بر کبک نجیب مر مگس را نیست ز آن هیبت نصیب

4326. *Doğanın heybeti necib olan keklik üzerinedir; o heybetten muhakkak sineğin nasibi yoktur.*

Bu beyt-i şerîf, bir suâl-i mukadderin cevâbıdır, ya'ni birisi diyebilir ki: "Evliyânın ilkaât ve nasâyihî, İblîs'in ilkaâtından daha müessir olmak lâzım geldiği halde, birçok kimseler hakkında heybet vücûda getirmiyor?" Cenâb-ı Fîr cevâben buyururlar ki: "Evet öyledir, evliyâullâh doğan gibidir, onların heybeti necib ve mu'teber keklik mesâbesinde olan rûhlar üzerinedir; âdi sinek mesâbesinde olan rûhların üzerinde kelâm-ı evliyâ bir heybet hâsıl etmez."

ز آنکه نبود باز صیاد مگس عنکبوتان مر مگس گیرند و بس

4327. *Zîrâ ki doğan kuşu sineğin avcısı olmaz; muhakkak sineği ancak örümcekler tutarlar.*

"Doğan kuşu tenezzül edip sineği avlamak için arkasından koşmaz, sineği avlamak hevesinde olan ancak örümcektir." "Doğan"dan murâd, evliyâyı Hak ve "örümcek"den murâd İblîs ve "sinek"den murâd dûn himmetli erbâb-ı nefisdir.

عنکبوت دیو بر چون تو ذباب کرو و فر دارد نه بر کبک و عقاب

4328. *Örümcek şeytan senin gibi sinek üzerine kerr ü fer tutar, keklik ve tavşancıl kuşu üzerine değil.*

بانگ دیوان گله بان اشقیاست بانگ سلطان پاسبان اولیاست

4329. *Şeytanların sesi, eşkıyânın çobanıdır; sultanın sadâsı evliyânın bekçisidir.*

Şeytanların sesi, ilm-i ilâhîde şekâveti sâbit olan kimselerin çobanıdır ve bu âlem-i tabiatta o eşkıyâyı istediği gibi idâre eder ve sultân-ı hakikat olan peygamberin sadâsı ise, evliyânın bekçisidir ki, onlar ilm-i ilâhîde saâdeti sâbit olan tâîfedir ve bu sadâ onları şeytanın tasallutundan hıfz eder; zîrâ onlar sadâ-yı enbiyâya tâbî olurlar.

تا نیامیزد بهم دو بانگ دور قطره از بحر خوش با بحر شور

4330. *Tâ ki iki uzak sadâ birbirine, tatlı denizden, acı denize bir katra karışmıya!*

[4344]

Ya'ni enbiyânın ve şeyâtının sesleri başka başka tâîfeleri idâre ederler. Enbiyâ ism-i Hâdî'nin mazharı olan süadâyâ ve şeyâtın ism-i Mudill'in mazharı olan eşkuyâyâ ilkaâtında bulunurlar. İsm-i Hâdî'nin mazharı tatlı su deryâsı ve ism-i Mudill'in mazharı da acı su denizidir ki onlar hâssiyetleri i'tibârıyla aslâ birbirlerine karışmazlar. Nitekim sûre-i Fâtır'da olan مَا يَسْتَوِى الْبَحْرَانِ هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٍ سَائِغٌ شَرَابُهُ وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ (Fâtır, 35/12) ya'ni "İki deniz müsâvîf olmaz ki, bu biri leziz ve tatlı olup içilmesi kolaydır ve bu biri de tuzlu ve acıdır" âyet-i kerîmesinde bu iki sınıf mezâhire işâret buyrulur.

رسیدن نیم شب بانگ طلسمی در گوش مهمان

Gece yarısı misâfirin kulağına bir tulsımın sadâsı erişmesi

بشنو اکنون قصه آن بانگ سخت که نرفت از جا بدان آن نیک بخت

4331. Şimdi o sert sesin kıssasını dinle ki, o nîk-baht onun sebebiyle yerinden gitmedi.

O adam öldürücü mescidde yatan misâfirin işittiği o korkunç ve sert sesin kıssasını dinle ki, o saâdet-i ezeliyye sâhibi olan misâfir, o korkunç ses sebebiyle kendisini gâib etmedi.

گفت چون ترسم چو هست این طبل عید تا دهل ترسد که زخم او را رسید

4332. Niçin korkayım, çünkü bu bayram davuludur, nihâyet davul korksun ki, darbe ona erişti.

ای دهلپای تهی بی قلوب قسستان از عید جان شد زخم چوب

4333. Ey kalbsiz boş davullâr, sizin nasîbiniz can bayramından çomak darbı oldu.

Ey kalbleri idrâkden boş olan davul mesâbesindeki münkirler, sizin kuyâmetiniz ve nasîbiniz can bayramı olan mevt ve kuyâmet vaktinde çomak darbesi oldu. Bu beyt-i şerîfde sûre-i Hac'da olan وَلَهُمْ مَقَامِعٌ مِنْ حَدِيدٍ (Hac, 22/21) ya'ni "O küffâr için demirden çomaklar vardır" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur.

شد قیامت عید بی دینان دهل ما چو اهل عید خندان همجو گل

4334. *Kıyâmet, bayram ve dinsizler davul oldu; biz bayram ehli gibi, gül gibi handânız.*

بشنو اکنون این دهل چون بانگ زد دیک دولت با چگونه می یزد

4335. *Şimdi dinle, vaktâki bu davul ses vurdu, devlet tenceresi çorbayı nasıl pişirir?*

"Bâ", çorba ma'nâsıdır. "Ey dîn sâhibi şimdi dinle, kıyâmet bayramının davulu çalındığı vakit, devlet ve saâdet tenceresi, ikrâm-ı ilâhî çorbası nasıl pişirir?"

چونکه بشنود آن دهل آن مرد دید گفت چون ترسد دلم از طبل عید

4336. *Uaktâki o görgü adamı o davulu işitti, dedi: "Gönül bayram davulundan niçin korkar?"*

Ya'ni "Mescidde misâfir olan hakikat-i hayâtı müşâhede eden misâfir, o korkunç sesi işitti ve dedi ki: "Ölüm âşıkların bayramıdır, zirâ âşıkları ma'sûkuna kavuşturur ve ölümün vuku'unu haber veren sesler de, bayram davulu mesâbesindedir; binâenaleyh benim gönülüm bayram davulundan niçin korksun?"

گفت با خود هین ملرزان دل کزین مرد جان بدلان بی یقین

4337. *Kendi kendine dedi: "Âgâh ol, gönlü titretme ki, bundan yakînsiz olan kötü kalblerin canı öldü."*

Misâfir dedi ki: "Kendine gel, kalbine bu sesteki korku getirme, zirâ bu sesteki, ölümün hayât idî[ğine] ve ma'sûka vuslat olduğuna yakîni olmayan fenâ kalblerin canı, ya'ni rûh-i hayvânîsi öldü ve hayât-ı dünyevîyesi korkudan munkatî' oldu."

وقت آن آمد که حیدر وار من ملک گیرم یا بهروزم بدن

4338. *"O vakit geldi ki, ben Haydar gibi mülk tutarım, yâhud bedeni uçururum."*

Ya'ni "Tarîk-i Hak'da cihâd vakti geldi ki, ben Haydar-ı Kerrâr olan İmâm-ı Ali (kerremallâhu vechehû) efendimiz gibi, ya düşmana galebe edip onu esir ve temellük ederim veyâhud bu cism-i kesîfi fedâ edip, mertebe-i şehâdete nâil olurum."

بر جهيد و بانگ برزد کای کیا حاضر م اينک اگر مردی بيا

4339. *Sıçradı ve; "Ey ulu, işte hâzırım, er isen gel!" diye bağırdı.*

Mescid misâfirî derhal yerinden sıçradı ve: "Geleyim mi, geleyim mi?" hitâ-bına cevâben: "Ey kabadayı, işte hâzırım, er isen çık meydana!" diye bağırdı.

در زمان بشکست ز آواز آن طلسم زر همی ریزید هر سو قسم قسم

4340. *Derhâl onun sadâsından tılsım bozuldu, her tarafa kısım kısım altın döküldü.*

O misâfirin bağırmasından derhâl "Geleyim mi?" diye seslenen tılsım bozuldu ve her tarafa bölük bölük altınlar döküldü.

ریخت چندان زر که ترسید آن پسر تا نگردد زر ز پری راه در

4341. *O kadar altın döküldü ki, o oğul, altın çokluktan yolunu tutmasın diye korktu.*

"Ân püser" [= O oğul], buyurulması, o misâfirin sülûkûn vasatında olup henüz ricâl mertebesinde olmadığına işaret buyurulur.

بعد زن بر خاست آن شیر عتید تا سحرگه زر بیرون می کشید

4342. *Ondan sonra o müheyyâ olan arslan kalktı, seher vaktine kadar altını dışarıya çekti.*

"Afîd", hâzır ve müheyyâ ma'nâsındır. "O mücâhede ve mücâdeleye hâzır olan arslan kalktı, seher vaktine, şems-i hakikatın tulû'u zamânına kadar maârif-i ilâhiyye altınlarını âlem-i gaybdan, âlem-i şehâdete çekti."

دفن می کردی همی آمد بزر با چوال و توبره بار دگر

4343. *Gömer idi çuval ile ve torba ile, diğer def'a altına gelir idi.*

Vâridât-ı gaybiyyeden olan maârif-i ilâhiyye altınlarını elfâz ve eş'âr perdeleri arkasında setr eder ve tekrâr cisminin çuvalı ve kalbinin torbası ile altına gelir idi.

گنجها بنهاد آن جانباز از آن کورئ ترسانی و ا پس خزان

4344. *O canbâz, korkucu ve oturduğu halde sürünerek geriye gidicinin körlüğüne ondan hazîneler koydu.*

"O cân fedâsına azm eden sâlik-i tarîk-i Hak, canından korkan ve sâha-i tabiatte sürünerek geri geriye giden kimselerin körlüğüne olarak, o bozulan tılsımdan hazineler tertîb etti." "Hazân", "haziden" masdarındandır, "çocuklar gibi oturduğu halde, sürüne sürüne gitmek"tir.

این زر ظاهر بخاطر آمدست در دل هر کور دور زر پرست

4345. Her uzak olan altına tapıcı körün kalbinde, bu zâhir altın hâtıra gelmiştir.

Biz altından bahs ettik, altına tapan ve akıl gözü kör olup, idrâk-i hakâyıktan uzak olan her bir kimsenin kalbinde, bizim bahs ettiğimiz altından, bu zâhirî altın ma'nası ve hâtırası peydâ oldu. Halbuki bizim sözümüz ma'den parçalarından ibâret olan zâhirî altın üzerine değildir.

کودکان اسفالها را بشکنند نام زر بنهند و در دامن کنند

4346. Çocuklar esfâlleri kırarlar, altın nâmını koyarlar ve etek içine ederler.

Çocuklar oyunları esnâsında renkli camları ve tabakları kırarlar, onların parçalarına "altın" adını koyarlar ve aralarında ticâret oyunu oynarlar ve bu parçaları eteklerinin içine doldurup ticâret sermâyesi yaparlar.

اندر آن بازی چو گویی نام زر آن کند در خاطر کودک گذر

4347. O oyun içinde sen altının adını söylediğin vakit, çocuğun hâtırında o güzer eder.

Çocukların bu ticâret oyunu esnâsında, eğer sen onlara altından bahs edersen, çocukların hâtırına, o altın ittihâz ettikleri cam ve bardak kırıkları gelir. Büyük adamların kullandıkları altını düşünemezler.

بل زر مضروب ضرب ایزدی کو نگرده کاسد آمد سرمدی

4348. Belki Hakk'a mensûb darbın madrûbu olandır ki, o kâsîd olmaz, ebedî geldi.

Bunun gibi, biz "altın"dan bahs ettiğimiz vakit, ehl-i dünyâ san ma'den parçalarından bahs ettiğimizi zannederler. Hayır, bizim sözümüz Hakk'a mensûb olan darbın madrûbudur ki, hem hayât-ı dünyevîyyede ve hem de hayât-ı uhrevîyyede kalbin sebep-i gunâsı olan ulûm-ı ledünniyyedir; o altın darb edilmekle eksilmez, ânen-fe-ânen ziyâde olur ve rûh-ı izâfî ile berâber ebedîdir.

آن زری کین زر از آن زر تاب یافت گوهر تابنده گی و آب یافت

4349. *O bir altındır ki, bu altın ondan sarı ziyâyı buldu; pırıldayıcılık gevherini ve letâfeti buldu.*

"Zer-tâb", terkeb-i tavsîfidir; "zer", "zerd" in muhaffefidir ve "tâb", ziyâ demektir, "sarı ziyâ" demek olur. Ya'ni "Zâhirî altın aks-i ziyâ ile sapsarı parlamayı, o ma'rifet altınından buldu; zîrâ ham altının topraktan farkı yoktur, idrâk-i benî-Âdem ve ilm-i beşer, onu terbiye edip, latîf bir hâle getirir.

آن زری که دل ازو گردد غنی غالب آید بر قمر در روشنی

4350. *O bir altın ki, gönül ondan zengin olur, rûşenlikte ay üzerine gâlib olur.*
[4364]

Ginâ-yı kalbe sebep olan o maârif-i rabbâniyye altını, ışık vermekte ay üzerine gâlib olur ve âlemi aydan daha ziyâde nûrlandırır.

شمع بود آن مسجد و پروانه او خویشتن در باخت آن پروانه خو

4351. *O mescid şem' ve o, pervâne idi; o pervâne huylu kendisini fedâ etti.*

O misâfir öldürücü mescid şem' ve misâfir dahi pervâne gibi idi; o pervâne huylu olan misâfir aşk yolunda kendisini fedâ etti.

پر بسوخت او را و لیکن ساختش پس مبارک آمد آن انداختش

4352. *Onun kanadını yaktı ve fakat onu düzelitti; binâenaleyh onun o atması mübârek geldi.*

"O şem' gibi olan mescid, o pervâne gibi olan misâfirin himmet ve taleb kanadını yaktı; velâkin onun varlığına bir çeki ve düzen verdi; binâenaleyh o misâfirin kendisini o şem'e atması mübârek geldi." Hind nüshalarında "pes" yerine "bes" vâki'dir; çok mübârek geldi, demek olur. Ya'ni âşık, nâil-i vuslat olmakla, taleb ve himmet kanadı yandı, zîrâ bir âşık ma'sûkuna vâsıl olduğu vakit, artık onda taleb ve himmet kalmaz ve matlûbda fânî olur.

همچو موسی بود آن مسعود بخت کاتشی دید او بسوی آن درخت

4353. *O bahtlı mes'ûd olan Mûsâ gibi idi ki, o ağaç tarafında bir ateş gördü.*

O mescide misâfir olan kimse, bahtı mes'ûd ve inâyet-i ezeliyyenin mazhanı olan Mûsâ (a.s.) meşrebinde idi. Nitekim Mûsâ (a.s.) ağaç tarafında bir ateş gördü.

نار می پنداشت آن خود نور بود

چون عنایتها برو موفور بود

4354. *Vaktâki onun üzerine inâyetler mevfur idi, ateş zannetti, halbuki o nûr idi.*

"Vaktâki o Hz. Mûsâ üzerine Hak Teâlâ hazretlerinin inâyeti çok idi, o ağaçta gördüğü sûreti, o anda kendinin muhtâc olduğu ateş zannetti. Halbuki ateş sûretinde görünen nûr idi." Bu tecellîde Hakk'ın inâyeti budur ki, Mûsâ (a.s.)'ın o anda ateşe ihtiyâcı var idi ve o sırada Cenâb-ı Hak Hz. Mûsâ'ya tecellî buyurmak murâd etti; eğer onun matlûbu olan ateş sûretinden başka bir sûretle tecellî etse, Hz. Mûsâ himmetinin matlûb-ı hâssına teveccühünden nâşi, o sûretten yüz çevirir ve "Hele şimdi bana lâzım olan ateşi bulayım, sonra bu hitâbın ne olduğunu anlamakla meşgûl olayım!" der idi. O i'râz edince, Hak Teâlâ dahi, ondan i'râz eder idi; zirâ hadîs-i şerîfde الله اقبل على الله بکلیته و من اعرض عن الله بکلیته اعرض الله عنه بکلیته ya'nî "Kim ki külliyyeti ile Allah'a teveccüh ederse, Allah dahi ona külliyyetle teveccüh eder ve kim ki külliyyetle Allah Teâlâ'dan yüz çevirirse, Allah Teâlâ da ondan yüz çevirir" buyurmuştur.

İmdi bu kıssada "misâfir öldürücü mescid"den murâd, insân-ı kâmilin dergâhıdır; ve "misâfir"den murâd kendi varlığından geçmek ve Hakk'a kavuşmak isteyen sâliktir. Ve "nâsihler"den murâd, ehl-i nefis olup, insân-ı kâmile yaklaşmak istemeyen kimselerdir. "Tılsım"dan murâd, tarîk-ı Hak'da, ne olursam olayım diye mücâhedeyi ihtiyâr eden sâlikin kalbinden hicâb-ı nefsâninin yırtılmasıdır. Ve "altın"dan murâd, ulûm-i ledünniyye ve vâridât-ı gaybiyyedir. "Ağaç"tan murâd, insân-ı kâmilin vücûd-ı unsurîsidir; ve "ateş"ten murâd sûret-i beşerîyesidir ki, ondan "ene'l-Hak" na'rası zuhûra gelir. "Şecere-i Mûsâ", Hz. Pîr ve "mescid[in] misâfir"i dahi meşreb-i Müsevvide olan müridân-ı Hz. Pîr'den bîridir.

تو گمان داری برو نار بشر

مرد حق را چون بینی ای پسر

4355. *Ey oğul, vaktâki merd-i Hakk'ı göresin, sen onun üzerine beşer nârını zannedersin.*

Ey henüz meblağ-ı ricâle vâsıl olmamış ve çocuk mesâbesinde bulunmuş olan ehl-i sûret, sen Hak adamını ve velîyi gördüğün vakit, kendinde olduğu gibi, onun üzerinde de beşeriyet ateşi olan gazab ve şehvet ve hased ve hırs gibi sıfat-ı nefsânîyye vardır zannedersin.

توز خود می آیی و آن در تواست نار و خار و ظن باطل این سواست

4356. *Sen kendinden geliyorsun ve o sendedir; ateş ve diken ve zan ve bâtl bu tarafıdır.*

Ey sûretde kalan kimse, sen bu zannın husûsunda kendi tarafından geliyorsun, ya'ni veliyy-i kâmilî kendi nefsine kıyâs ediyorsun, binâenaleyh o zannın sendendir; beşeriyet ateşi ve sıfât-ı nefsânîyye dikenleri ve bâtl olan sâir zanlar hep senin tarafındadır.

آن درخت موسی است و پر ضیا نور خوان نارش مخوان باری بیآ

4357. *O Mûsâ'nın ağacıdır ve pür-ziyâdır; gel bir kere nûr ta'bîr et, ona nâr ta'bîr etme!*

O insân-ı kâmilin vücûd-ı unsurîsi Mûsâ (a.s.)'ın ağacına benzer ki o ağaçtan اِنِّى اَنَا اللّٰه (Tâhâ, 20/14) ["Muhakkak ben, sâdece ben 'Allâh'ım!"] hitâbı sudûr etti, bunun gibi insân-ı kâmilin ve merd-i Hakk'ın lisânından dahi "ene'l-Hak" hitâbı sudûr ederse inkâr etme; zîrâ insan ağaçtan efdaldır. Nitekim cenâb-ı Pîr-i destgîr *Dîvân-ı Kebîr*'lerindeki bir beyt-i şeriflerinde buyururlar. Beyit:

حق ز شجر گفت منم و آن شد مقبول همه گر ز بشر گوید این دور مدارش ز عمی

Tercüme ve izâh: *Hak ağaçtan "İnnenî enellâh" buyurdu ve bu hitâb Kur'ân-ı Kerîm'de mezkûr olmakla avâm ve havâs tarafından kabûl edildi; ey fehmi nâ-kıs olan kimse, eğer ağaçtan daha efdal olan beşerden bu hitâbı söylese, kôrlükten baîd tutma!*

"Binâenaleyh insân-ı kâmil pür-ziyâdır, onun sûret-i beşerîyyesine bakıp, kendine kıyâsen ateştir deme, insâf et de bir kere nûr de!"

نی قطام این جهان ناری نمود سالکان رفتند و آن خود نور بود

4358. *Bu cihânın fûtâmı bir nâr görünmedi mi? Sâlikler gittiler; ve o ise nûr idi.*

"Fitâm", çocuğu sütten kesmek demektir. Ya'ni "Ey sâlik, yedirmek ve içirmek sûretiyle seni bir ana gibi emziren bu dünyânın lezzâtından kesildiğin vakit, bu fitâm ve kesilmek, sana kalbini yakıcı bir ateş görünmedi mi? Bu görünüşten dolayı, sâlikler onun bu sûrî ni'metlerinden yüz çevirip ma'nâ tarafına gittiler. Halbuki ateş görünen bu cihânın lezzâtından inkıta', nûr idi. Ma'nâ tarafına giden sâlikler bunun böyle olduğunu gördüler. Bunun gibi

vehle-i ûlâda sana beşer görünen insân-ı kâmil, bilâhire şecere-i Mûsâ gibi, nûr-ı Hak görünür.

پس بدانکه شمع دین بر می شود این نه همچون شمع آتشها بود

4359. *İmdi bil ki, dîn şem'i âlî olur, bu âteşlerin şem'i gibi olmaz.*

"Şem'-i dîn"den murâd, insân-ı kâmil dir. Zîrâ nûr-ı dîn onun vücûdundan intişâr eder. Ya'ni "Ey sâlik, bil ki şem-i dîn olan insân-ı kâmil âteş-i aşk-ı ilâhî ile yanmakta her an âlî ve müterakkî olur, ateşlerin şem'i gibi olmaz." Ya'ni ateşten yanan mum, yana yana eksilir ve insân-ı kâmil ise aşk-ı ilâhî ile yana yana ziyâdeleşir ve yükselir.

این نماید نور و سوزد یار را و آن بصورت نار و گل زوار را

4360. *Bu nâr görünür ve yâri yakar; ve o sûrette nâr ve ziyâretçilere güldür.*
[4374]

"Bu sûrî mum, nûr görünür ve kendisine mukârin olan kimseyi yakar; ve o insân-ı kâmil sûrette ateş görünür; fakat ziyâretçilerine ve musâhiblerine gül gibi latîf kokular bahş eder." Sûrî şem' ile, ulemâ-yı zâhirîye işâret buyrulur; zîrâ ulemâ-yı zâhirî henüz sıfât-ı nefsâniyyeden kurtulmamış olduklarından, her ne kadar ağızlarından bal akar ve zâhiren nûr-ı ilim saçar görünür iseler de, musâhiblerine sıfât-ı nefsâniyye aşılardır ve onların bâtınlarını bu sûrette yakarlar. Fakat insân-ı kâmil sûrette musâhiblerine karşı acı sözler söylerler ise de, onların bâtınlarına gül kokusu verirler, demek olur.

این چو سازنده ولی سوزنده و آن گه وصلت دل افروزنده

4361. *Bu nâzım gibidir ve fakat bir yakıcıdır; ve o vuslat vaktinde bir gönül parlaticıdır.*

Bu âlim-i zâhir senin ahvâlini düzeltici gibidir ve fakat enâniyet tohumunu ekerek senin bâtınını yakıcıdır; ve o insân-ı kâmil ise senin matlûbuna vuslatın esnâsında senin gönlünü parlaticı ve nûrlandırıcıdır.

حاضرانرا نور دورانرا چو نار شکل شعله نور پاک ساز وار

4362. *Sâz-vâr olan nûr-i pâkin şu'lesinin şekli, hâzırlar için nûr, uzaklar için nâr gibidir.*

"Nûr-i pâk"dan murâd, "nûr-ı muhammedî" ve "onun şu'lesinin şekli"nden murâd insân-ı kâmilin hey'et[i]dir. Ya'ni "Ahvâl-i bâtineyi tertîb ve

tanzîm edici olan nûr-ı muhammedînin şu'lesinin şekli bulunan insân-ı kâmilin hey'eti, ona hüsn-i i'tikâd edip, huzûrunda bulunanlar için nûr; ve onu mûnkir olup huzûrundan uzağa kaçanlar için nâr gibidir."

ملاقات آن عاشق با صدر جهان

O âşıkın Sadr-ı Cihân ile mülâkâtı

آه بخاری نیز خود بر شمع زد گشته بود از عشقش آسان آن کبد

4363. *O Buhârî dahi muhakkak kendisini şem'e vurdu; o meşakkat onun aşkından âsân olmuş idi.*

Cenâb-ı Fîr şem' münâsebeti ile Buhârâ'daki Sadr-ı Cihân ve onun âşığı olan vekîlin kıssasına rücû' edip buyururlar ki: "O âşık-ı Buhârî dahi kendisini, şem' mesâbesinde olan ma'sûkunun visâline çarptı ve kendisine öfkeli olan ma'sûkunun edeceği cezâ, gözüne görünmedi ve ona o meşakkat, aşkından dolayı kolay göründü, ne olursam olayım, dedi."

آه سوزانش سوی گردون شده در دل صدر جهان مهر آمده

4364. *Onun yakıcı âhı felek tarafına gitmiş idi; Sadr-ı Cihân'ın kalbine de muhabbet gelmiş idi.*

Vekîlin aşk sebebiyle çıkan yakıcı âhı eflâke çıkmış ve beri tarafta Buhârâ'da Sadr-ı Cihân'ın kalbine de, onun muhabbeti aks etmiş idi.

گفته با خود در سحر گه کای احد حال آن آواره ما چون بود

4365. *Kendi kendine seher vaktinde demiş ki: "Ey Ahad, bizim âvâremizin hâli nasıl olur?"*

Sadr-ı Cihân seher vaktinde kendi âşığı olan vekîlinin hâlini düşünerek kendi kendine demiş ki: "Ey Ahad olan Hudâ-yı müteâl! Bizim âvâremizin, ya'ni orada burada boşu boşuna dolaşan âşıkımızın hâli nasıl olur ve ne haldedir?"

او گناهی کرد و ما دیدیم لیک رحمت ما را نمی دانست نیک

4366. "O bir günâh etti ve biz gördük; fakat bizim rahmetimizi iyi bilmedi."

Bu beyt-i şerîfde Sadr-ı Cihân'dan Hakk'a intikâl buyurulur. Bu intikâlin sırtı صورتہ علی صورتہ ya'ni "Allah Teâlâ Âdem'i kendi sûreti, ya'ni sıfatı üzerine halk eyledi" ma'nâsının icâbıdır. Ya'ni "O kulum bir kabâhat yaptı ve biz de onu bu kabâhat içinde gördük; binâenaleyh bizden korktu kaçtı, fakat bizim rahmetimizi iyi göremedi; eğer göre idi, nedâmetten sonra bu kadar korkmaz ve bizden kaçmaz idi." Nitekim اغفر الذلّة کی اطلب العلة ya'ni "Ben kusûru, mağfîret etmek için bahâne ararım" hadis-i kudüsünde bu lutfumu kul-larıma tebşîr ettim.

خاطر مجرم ز ما ترسان شود لیک صد امید در ترسش بود

4367. "Mücrimin hâtırı bizden korkucu olur; fakat onun korkusunda yüz ümîd olur."

Fakat ne çâre ki kabâhatlının hâtırı, bu filinden dolayı bizden korkar, bu hâl onun hilkatı ve kulluğu icâbıdır. Maahâzâ onun bu korkusunda çok ümîd-i necât vardır.

من بترسام وقیح یاوه را آنکه ترسد من چه ترسام ورا

4368. "Ben herze-gû olan küstahı korkuturum; o ki korkar, ben onu ne korkutayım?"

"Vakîh", pek yüzlü ve küstah ya'ni arsız; ve "yâve", burada herze-gû ve çalçene demektir. Ya'ni "Ben, bana karşı olan muâmelesinde arsız ve edepsiz olanı korkuturum; bir kabâhatından dolayı nedâmet edip benden korkanı niye korkutayım?"

بهر دیک سرد آذر می رود نه بدان کز جوش از سر می رود

4369. "Ateş soğuk tencere için gider, ona değil ki, kaynamadan baştan gider."

Bu beyt-i şerîf misâldir. "Meselâ ateş soğuk olan tencereyi kaynatmak için lâzımdır; kaynamadan dolayı ağzı taşan tencereye ateşin lüzûmu yoktur." Ya'ni korkan tekrâr korkutulmaz.

ایمانرا من بترسام بعلم خایفانرا ترس بر دارم بحلم

4370. "Ben emînleri ilim ile korkuturum, korkanların korkusunu hilim ile kaldırırum."
[4384]

Ya'ni "Benim azâbımdan emîn olan küstahların kalbine azametim ilmini ilkâ ederek korkuturum ve benim azametimden korkanların korkusunu da, hilim ile kalblerinden kaldırırm."

پاره دوزم پاره در موضع نهم هر کسی را شربت اندر خور دهم

4371. "Parça dikiciyim, parçayı yerine koyarım, her bir kimseye de lâayk şerbet veririm."

Her bir ferdin muhtâc olduğu şeyi veririm ve her şeyi hikmetim muktezâsı olarak, yerli yerine koyarım; her bir kimsenin isti'dâd-ı ezelisine göre tecelli ederim ve mizâcına göre şerbet veririm.

هست سر مرد چون بیخ درخت زآن بروید برگهاش از چوب سخت

4372. *Kişinin sırrı ağaç kökü gibidir, onun yaprakları katı değnekten, ondan biter.*

"Her bir kişinin ilm-i ilâhîdeki hakîkati ve ayn-ı sâbitesi bir ağacın köküne benzer; ağacın yaprakları, kökünden gelen kuvvet sebebiyle katı olan dallarından bittiği gibi, bu âlem-i kesîfde her bir kimsenin cisminde zâhir olan ef'âl ve a'mâl dahi, kendisinin ayn-ı sâbitesinden gelir." Nitekim âyet-i kerîmede *قُلْ كُلٌّ يَعْمَلُ عَلَى شَاكِلِهِ* (İsrâ, 17/84) ya'ni "Her bir kimse kendi şâkilesi üzerine amel eder" buyrulur.

در خور آن بیخ رسته برگها در درخت و در نفوس و در نهی

4373. *Ağaçta ve nüfûsda ve ukûlda yapraklar onun köküne lâayk olarak bitmiştir.*

"Ağaç"tan murâd cisim, "nüfûs"dan murâd nefs-i nâtikalar ve "yaparak"tan murâd ef'âl ve a'mâldir. Ya'ni "Cisimde zâhir olan ef'âl ve nefs-i nâtikalarda peydâ olan efkâr ve akıllarda hâsıl olan idrâkât, hep onun ayn-ı sâbitesinin isti'dâdına lâayk ve münâsib olur.

بر فلک برهانت ز اشجار وفا اصلها ثابت و فرعها فی السما

4374. *Felek üzerinde vefâ ağaçlarından meyveler vardır, onların aslı sâbit ve fer'i göktedir.*

Bu beyt-i şerîfde sûre-i İbrâhîm'de vâki' *كَمْ شَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ كَتَبَتْ لَهَا فِي السَّمَاءِ ثَوْبِي أَكَلَهَا كُلٌّ بِإِذْنِ رَبِّهَا وَبَعْضُ اللَّهِ الْأَمْثَالِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ* (İbrâhîm, 14/24-25) ya'ni "Görmez misin, Allah Teâlâ nasıl bir mesel darb etti: Kelime-i tayyibe, şecere-i tayyibe gibidir, onun aslı sâbit ve fer'i

semâdadır; her vakit Rabbi'nin izni ile semeresini verir ve Allah Teâlâ nâsa darb-ı mesel eder, umulur ki tezekkür edeler" [âyet-i kerîmesine işâret buyrulur.] Bu âyet-i kerîmenin ma'nâ-yı bâtunîsi budur ki: "Kelime-i tayyibe"den murâd enbiyâ ve onların vârisleri olan evliyâ ve onlara tâbî' olan alâ-derecâtihim ashâb-ı hidâyettir. Zîrâ Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı Kerîmde İsâ ve Yahyâ (aleyhime's-selâm)a "kelime" ıtlâk etmiştir. Ve cenâb-ı Şeyh-i Ekber hazretleri *Fusûsu'l-Hikem*'de her bir fassı, bir peygambérin meşreb-i ma'rifetine göre tedvîn buyurup, her bir peygambere bir "kelime" ta'bîr etmiştir. Cenâb-ı Pîr efendimiz buyurup, her bir peygambere bir "kelime" ta'bîr etmiştir. Cenâb-ı Pîr nebî ve velînin vesâir mü'minlerin şecere-i tayyibe gibi olan cisimlerinden sâdır olan a'mâl ve akvâl-i tayyibe meyveleri, felek üzerine, ya'ni âlem-i ulvîye suûd eder." Nitekim âyet-i kerîmede de *إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ* (Fâtür, 35/10) ya'ni "Tayyib olan kelimeler Hakk'a suûd eder ve âmel-i sâlih onu ref' eder" buyrulur. O meyvelerin aslı olan kalbler sâbit ve onun fer'i olan ef'âl ve akvâl-i tayyibe semâdadır.

چون بُرست از عشق بر آسمان چون نروید در دل صدر جهان

4375. *Mâdemki meyve aşktan gök üzerinde bitti, Sadr-ı Cihân'ın kalbinde nasıl bitmez?*

Mâdemki a'mâl ve akvâl-i tayyibe, aşk-ı Hak yüzünden göklere kadar suûd etti, o aşkın eseri Sadr-ı Cihân'ın kalbinde nasıl bitmez ve nasıl te'sîr etmez?

موج می زد در دلش عفو گنه که ز هر دل تا دل آمد روزنه

4376. *Onun gönlünde günâhın afvı dalgalanırdı, zîrâ her gönlüden gönüle pencere geldi.*

Sadr-ı Cihân'ın kalbinde, vekîli olan âşıkının kabâhatini afv etmek duygulan dalgalanırdı; zîrâ *سبيل الى القلب من القلب* ya'ni "Kalbden kalbe yol vardır" darb-ı meseli hikmetince, kalbden kalbe pencere açılmıştır.

که ز دل تا دل یقین روزن بود نی جدا و دور چون دو تن بود

4377. *Zîrâ kalbden kalbe muhakkak pencere olur; iki ten gibi ayrı ve uzak olmaz.*

Ya'ni "Kalbler, cisimler gibi değildir; kalbler âlem-i ma'nâdan oldukları için aralarında cisimler gibi hicâb ve perdeler yoktur; ma'nâlar birbirine aks eder, fakat cisimlerde kesâfet olduğundan birbirinden ayrı ve uzak olurlar."

منصل نبود سفال دو چراغ نور شان ممزوج باشد در مساع

4378. *İki çerâğın çanağı muttasıl olmaz, onların nûru güzergâhda karışıktr.*

Bu beyt-i şerîf, kalbler ile cisimlerin ihtilâfına misâldir. "Cisimler çerâğın çanağına ve kalbler dahi o çerâğdan intişâr eden ziyâyâ benzer; çerâğın çanakları birbirinden ayrı olduğu halde, içlerinden intişâr eden ziyâlar, mahall-i intişârdâ birbirlerine karışırılar." "Mesâğ", burada ism-i mekândır, güzergâh ma'nâsınadır.

هیچ عاشق خود نباشد وصلی جو که نه معشوقش بود جویای او

4379. *Muhakkak hiçbir âşık vasl-cû olmaz ki, onun ma'sûku onu isteyici olmasın.*

"Herhangi bir âşık ma'sûkunun vuslatını isteyici olursa, bilmelidir ki onun ma'sûku da behemehâl o âşığı isteyicidir." Nitekim bu beyt-i meşhûr dahi aynı ma'nâyı müş'irdir:

عاشقان هر چند مشتاق جمال دلبرند دلبران بر عاشقان از عاشقان عاشق ترند

"Her ne kadar âşıklar cemâl-i dilberin müştâkı iseler de, dilberler de âşıklara, âşıklardan daha âşıklardır."

لیک عشق عاشقان تن زه کند عشق معشوقان خوش و فره کند

4380. *Fakat âşıkların aşkı teni yay kirişi eder; ma'sûkların aşkı latif ve semiz eder.*
[4394]

Ya'ni aşk hem âşıkda ve hem de ma'sûkda mevcuttur. "Fakat aşkın te'sîri ikisinin vücûdlarında başka başkadır. Âşığın aşkı onun cismini ok yayının kirişi gibi ince ve zayıf yapar, ma'sûkun aşkı ise, onun cismini latif ve semiz yapar." Zîrâ sevildiğini gördükçe hoşlanır. Âşık, makâm-ı niyâzda ve ma'sûk, makâm-ı nâzdadır.

چون درین دل برق مهر دوست جست اندرآن دل دوستی می دان که هست

4381. *Uaktâki bu gönülde dostun muhabbetinin berki sıçradı, bil ki o gönülde dostluk vardır.*

Aşk ve muhabbet mütekâbildir; bir gönülde birinin muhabbeti olduğu vakit, o kimsenin gönlünde de, onun muhabbeti vardır. Nitekim İmâm-ı Ali

(kerremallâhü vechehû) efendimize bir adam: "Yâ Âlî, ben seni seviyorum!" dedi. Hz. İmâm dahi: "Yalan söylüyorsun!" buyurdu. O kimse: "Neden bil-din?" dedi. Hz. Şâh-ı Velâyet buyurdu ki: "Zîrâ ben seni sevmiyorum ve be-nim indimde kalb şâhiddir." Beyit:

Aşk odu evvel düşer ma'sûka ondan âşuka
Şem'i gör ki yanmadan yandımadı pervâneyi

در دل تو مهر حق چون شد دو تو هست حق را بی گمانی مهر تو

4382. *Vaktâki senin kalbinde Hakk'ın muhabbeti iki kat oldu, Hak için da-hi şübhesiz senin muhabbetin vardır.*

"Hâssa-i aşk ve muhabbet böyle mütekâbil olunca, senin kalbinde Hakk'ın muhabbeti katmerleştiği vakit, bil ki Hakk'ın dahi sana muhabbeti vardır." Nitekim hadis-i şerîfde فان يعلم منزله عند الله فيلنظر منزلة الله عنده فان من كان يحب ان يعلم منزله عند الله فيلنظر منزلة الله عنده فان يا'ni "Kim ki Allah Teâlâ indindeki kendi kadr ü menziletini bilmek isterse, kendi indindeki Allah'ın kadr ü menziletine na-zar etsin; zîrâ Allah Teâlâ abdin kendi nefsinden nüzûlü haysiyetiyle abde nüzûl buyurur" buyurulur. Ve menkuldür ki, sâdât-ı Nakşîyye'den Hâce Ab-dülhâlık-ı Gucdüvânî hazretleri çocukluğunda mektebde bulunduğu esnâda bir şahıs gelip hocasından: "Biz Hakk'ın bizden râzı olduğunu nasıl bilelim?" diye bir suâl sormuş ve hoca efendi cevâbdan âciz kalmış; bunun üzerine Ab-dülhâlık hazretleri o şahsa sormuşlar ki: "Sen Allah'dan râzı mısın, değil mi-sin?" O şahıs da: "Evet râzıyım," demiş. Abdülhâlık hazretleri cevâben bu-yurmuşlar ki: "Bundan bil ki, Hak Teâlâ da senden râzıdır; zîrâ senden râzı olmasa idi, bu rîzâ sıfatı sende zuhûr etmez idi."

هیچ بانگ کف زدن ناید بدر از یگی دست تو بی دستی دگر

4383. *Diğer bir el olmaksızın, el vurmanın sesi, senin elinden aslâ kapıya gelmez.*

Eski zamanda ekâbirden birisi kapıda duran hâdimini çağıracağı vakit, el-lerini birbirine vurup ses çıkarır ve bu ses üzerine hizmetçi içeriye girer idi. Cenâb-ı Pîr efendimiz aşk nisbetinin âşıkda ve ma'sûkda zuhûru için behe-mâh ikilik lâzım olduğuna, bu zîkr olunan vaz'îyyeti misâl gösterip buyu-rurlar ki: "Sen iki elini birbirine vurmaksızın, elinin sadâsını bir el ile kapıya kadar îsâl edemezsin." Nitekim Türkçe'de "Bir elin şamatası çıkmaz" darb-ı meseli meşhûrdur.

تشنه می نالد که ای آب گوار آب هم نالد که کو آن آب خوار
 4384. *Susamış: "Ey hazm olucu su!" diye inler; su dahi: "O su içici nerede?" diye inler.*

Zîrâ su, susamışa ve susamış dahi suya âşıktır. Beyt-i Hâfız Şîrâzî (k.s.):

سایه معشوق اگر افتاد بر عاشق چه شد ما باو محتاج بودیم او بما مشتاق بود
 "Eğer ma'sûkun sâyesi âşık üzerine düştü ise ne vâki' oldu; biz vücûdda O'na muhtâç idik, O da zuhûrda bize müştâk idi."

جذب آبست این عطش در جاما ما ازان او و او هم آن ما
 4385. *Bizim canımızda bu susamışlık suyun cezbidir; biz onun içiniz ve o dahi bizim içindir.*

Zîrâ vücûdda susuzluk ve su vardır, bunlar birbirine âşıktır ve yekdiğeri-ne cezb eder. "Binâenaleyh bizim canımızda olan bu susuzluk bizi suyun çekmesindendir; çünkü biz su için ve su da bizim içindir." Âlem-i keserât böyle ikilik zevki üzerine kurulmuştur.

حکمت حق در قضا و در قدر کرد ما را عاشقان همدگر
 4386. *Hakk'ın hikmeti, kazâda ve kaderde bizi, birbirimizin âşığı etti.*

"Kazâ", a'yân-ı sâbitenin, lisân-ı isti'dâdlarıyla vâki' olan talepleri üzerine Hakk'ın hüküm va kazâsıdır. Bu, hükm-i küllî-i icmâlîdir. Ve "kader" hükm-i küllî-i icmâlînin tafsîlidir; ve bu tafsîl ânen-fe-ânen bu âlem-i şehâdet-te zuhûr eder. Ve a'yân-ı sâbite, esmâ-i ilâhiyyenin suver-i ilmiyyesidir ve esmâ mütekâbildir ve tekâbül isneyniyyeti ve ikilîği iktizâ eder. İşte bu ikilik iktizâsıdır ki, "Hakk'ın hikmet-i tecellisi, kazâ ve kaderde bizi birbirimizin âşığı etti" ve âşıklık ve ma'sûkluk nisbetini vaz' etti.

جمله اجزای جهان زآن حکم پیش جفت جفت و عاشقان جفت خویش
 4387. *Cihânın bütün cüz'leri o evvelki hükümden çift çifttir ve kendi çiftlinin âşıklarıdır.*

"Hakk'ın bu ezeldeki hüküm ve kazâsından dolayı, bu âlem-i şehâdetin bilcümle eczâsı çift çift ve ikişer ikişerdir; ve her bir cüz'ü kendi çiftlerinin âşığıdır." Nitekim Hak Teâlâ hazretleri Kur'ân-ı kerîmde buyurur: *و هو الَّذِي مَدَّ*

الْأَرْضَ وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْهَارًا وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ جَعَلَ فِيهَا زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ يُغْشَى اللَّيْلُ النَّهَارَ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُفَكِّرُونَ (Ra'd, 13/3) Ya'ni "O Allah Teâlâ ki, arzı döşedi ve onda dağlar ve nehirler ve semerâatın her cinsinden yarattı ve onda iki kısım zevceyn yaptı. Geceyi gündüz ile örter. Muhakkak bunda tefekkür edenler için nişanlar vardır." Bu husûsta cenâb-ı Şeyh-i Ekber Muhyiddin ibn Arabî hazretlerinin *et-Tedbirâtü'l-İlâhiyye Fî Islâhi Memleketi'l-İnsâniyye* nâmındaki eser-i âflerinin ibtidâsında tafsîlât-ı sâire vardır.

هست هر جزوی ز عالم جفت خواه راست همچون کهربا و برگ کاه

4388. *Muhakkak kehrübâ ve saman çöpü gibi, âlemde her bir cüz' çift isteyicidir.*

İmdi mahlûkât çift çift yaratılmış olduğu için, bu âlem-i şehâdetde vâki' her bir cüz' kendi eşini arar ve kendine cezb etmek ister. Nitekim kehrübâ saman çöpünü ve mîknatis demiri arar ve kendine çeker.

آسمان گوید زمین را مرجبا با توام چون آهن و آهن ربا

4389. *Gök yere: "Merhabâ, ben seninle demir ve mîknatis gibiyim!" der.*

Bu beyt-i şerîfde manzûme-i şemsiyyeyi teşkil eden seyyârât arasındaki câzibe kânûnuna işâret buyrulur. Ya'ni "Gök arza: "Merhabâ! seninle benim aramda, demir ile mîknatis arasındaki cezb kâidesi câfîdir"[der]. Nitekim bu câzibe kânûnu, ilm-i hey'et kitâblarında mûndericidir.

آسمان مرد و زمین زن در خرد هر چه آن انداخت این می پرورد

4390. *Akul indinde gök erkek ve yer kadındır; her neyi ki, o attı, bu besler.*
[4404]

Ya'ni "Gök, tavr-ı akla göre infâk ve i'tâ cihetinden erkek ve arz, gelen nafakayı kabûl ettiği ve kucagında yetiştirdiği mahlûkâtı beslediği için, kadın mesâbesindedir." Bunun için Hz. Şeyh-i Ekber *Fütûhât-ı Mekkiyye*'de arza "Ümm-i rakûb" tesmiye buyurmuşlardır.

چون نماد گرمیش بفرستد او چون نماد تری و نم بدهد او

4391. *Onun harâreti kalmadığı vakit ona gönderir; tâzelîgi ve rutûbeti kalmadığı vakit ona verir.*

Ya'ni arza gökten harâret ve yağmur yağmak sûretiyle tâzelik ve rutûbet gelir.

برج خاکی خاک ارضی را مدد
برج آبی تریش اندر دمد

4392. *Hâkî olan burç, arza mensûb olan toprağın mededidir, suya mensûb burç ona tâzelik zâhîr kılar.*

Bu ve ârifedeki diğer iki beyit, ilm-i nücûm kâidesine göre beyân buyrulmuştur. İlm-i nücûma göre semâda on iki burç vardır, onlar da dört kısımdır: Hâkî, âbî, bâdî ve nâfîdir. Bu burçların her birinden anâsır-ı arzıyyeye imdâd gelir. Fakat bu ilm-i nücûmun telakkîsi henüz fennen mekşûf değildir ve mekşûf olmayan şey taht-ı meçhûliyettedir ve meçhûliyetle olan şeyin dahi inkân muvâfık-ı akl değildir. Nitekim anâsır-ı basîtanın yekdiğerine inkılâbı kimyâ-yı cedîdde fennen mekşûf değil iken, bakırın altına inkılâbı inkâr ve bununla meşğûl olan eski kimyâgerler ile istihzâ olunur idi. Vaktâki ahîren elektron nazariyesi keşf olundu, bu inkâr ve istihzânın cehilden münbais olduğu anlaşıldı. Velhâsıl burçların arz üzerindeki te'sîrâtı bugün mekşûf değildir, fakat Kur'ân-ı Kerîm'de *وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا* (Hicr, 15/16) ya'nî "Biz muhakkak gökte burçlar yaptık", *وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْبُرُوجِ* (Burûc, 85/1) ya'nî "Burçlar sâhibi olan semâ hakkı için" âyet-i kerîmelerinde burçların vücûdu sâbittir, bunu inkâra mahal yoktur.

برج بادی ابر سوی او برد
تا بخارات و خم را بر کشد

4393. *Hüdâya mensûb olan burç onun tarafına bulutu getirir, hattâ sakâl bu hârları çeker.*

برج آتش گرمی خورشید ازو
همچو تابه سرخ ز آتش پشت و رو

4394. *Ateş burcu ki, güneşin harâreti ondandır, arkası ve yüzü ateşten kızıl olmuş tava gibidir.*

Bu beyt-i şerîfde güneşin küre-i âteşin olduğuna işâret buyrulur.

هست سرگردان فلک اندر زمن
همچو مردان گرد مکسب بهر زن

4395. *Kadın için kesb etrâfındaki erkekler gibi, zaman içinde feleğin başı dönücüdür.*

4390 numaralı beyt-i şerîfin te'kididir.

وین زمین کد بانویها می کند
بر ولادات و رضاعش می تند

4396. *Ue bu zemîn ev hanımlığı eder, velâdetler ve onu emzirmek üzere dolanır.*

Felek devr içinde çalışıp durur ve yeryüzüne su ve harâret ve havâ-yı ne-sîmi ve ziyâ verir, kadını infâk için erkeklerin çalıştığı gibi çalışır ve yeryüzü de ev hanımlığı eder, birçok nebâtât ve hayvânât ve insanlar doğurur ve on-ların her birini cinslerine mahsûs olan usûl dâiresinde besler.

پس زمین و چرخ را دان هوشمند چونکه کار هوشمندان می کنند

4397. *Binâenaleyh yeri ve göğü akıllı bil, çünkü akıllıların işini yapıyorlar.*

Nitekim Hz. Şeyh-i Ekber *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı İshâkî'de "A'ref-i bil-lâh cemâddır" buyururlar.

گر نه از هم این دو دلبر می مزند پس چرا چون جفت بر هم می خزند

4398. *Eğer bu iki dilber birbirinden emmeseler idi, o hâlde niçin eş gibi birbiri-ne sürtünürler idi?*

"Mezîden" ve "mekîden", emmek demektir. Ya'ni "Her biri envâ'-ı bedâ-yii ile gönül kapıcı olan yer ve gök birbirinden emmeseler idi, niçin erkek ve kadın gibi yekdiğerleriyle sürtünür ve mukârenette bulunurlar idi?"

بی زمین کی گل بروید و ارغوان پس چه زاید ز آب و تاب آسمان

4399. *Yersiz ne vakit gül ve erguvân biter, böyle olunca göğün âb ı tâbından ne doğar?*

Göge yer lâzımdır ki faâliyyetinin eseri zâhir olsun.

بهر آن میلیست در ماده بنر تا بود تکمیل کار همدگر

4400. *Onun için dışıde erkeğe bir meyil vardır, tâ ki birbirinin işi tamâm ola.*
[4414]

میل اندر مرد و زن حق زان نهاد تا بقا ثابد جهان زین اتحاد

4401. *Hak ondan dolayı erkeğe ve kadına meyil koydu, tâ ki bu ittihâddan ci-hân beka bula.*

میل هر جزوی بجزوی هم نهاد ز اتحاد هر دو تولیدی زهد

4402. *Her bir cüz'ün bir cüz'e meylini de koyar, her ikisinin ittihâdından bir doğurmak doğar.*

"Cenâb-ı Hak bu âlem-i şehâdetde ve arzda her bir cüz'ün bir cüz'e meylini de koyar; her ikisinin ittihâdından diğerk bir şeyi doğurmak doğar." Mese-

lâ müvellidü'l-humûza ile müvellidü'l-mâ' yekdiğerine meyl edip birleşirler ve bunların birleşmesinden su dediğimiz seyyâl bir madde doğar; ve kezâ klor ile sodyum unsurları birleşince, yemeklerde kullandığımız tuz doğar. Müvelledât-ı sâire dahi buna makysdır.

مختلف در صورت اما اتفاق

شب چنین با روز اندر اعتناق

4403. *Gece gündüz ile böyle i'tinâkdadır; sûrette muhtelifdir, ammâ ittifakdadır.*

"İ'tinâk", kollarını birbirinin boynuna dolamak ma'nâsındır. Ya'ni "Gece ile gündüz birbirinin boyunlarına kol atmıştır; her ne kadar biri zulmet ve diğeri aydınlık olmak i'tibârıyla, sûrette birbirine zîd ve muhâlif iseler de, hakikatte müttefikdirler."

لیک هر دو يك حقیقت می تند

روز و شب ظاهر دو ضد و دشمنند

4404. *Gündüz ve gece zâhirde iki zıd düşmandırlar; fakat her ikisi bir hakikatı dokurlar.*

"Teniden", örmek ve dokumak ve sâkit olmak ve aldatmak ma'nâlarına gelir. Burada "dokumak" ma'nâsı münâsibdir.

از بی تکمیل فعل و کار خویش

هر یکی خواهان دگر را همچو خویش

4405. *Her birisi kendi fiil ve kârının tekmîli için, akrabâsı gibi diğeri isteyicidir.*

Ya'ni gecenin ve gündüzün vücûdundan maksad, zübde-i kevn olan cins-i beşerin hizmeti içindir. Nitekim Şeyh Sa'dî hazretleri şu beytinde hulâsa etmiştir. Beyt:

ایر و باد و مه و خورشید و فلک در کارند تا تو نانی بکف آری و بغفلت نخوری

"Bulut ve havâ ve ay ve güneş ve felek iş içindedirler; tâ ki sen eline ekmek getiresin ve gâflele yemiyessin!"

پس چه اندر خرج آرد روزها

زانکه بی شب دخل نبود طبع را

4406. *Zûrâ ki gecesiz tab'a îrâd olmaz, binâenaleyh gündüzler harcdâ ne getirirler?*

Ya'ni "Hep gündüz olsa, insanlar mâişetleri için çalışıp, dâimâ kuvvet sarf ederler ve gündüz îrâd ve kuvvet tedârîki mümkün olmaz, ancak gece gelin-

ce herkesistirâhat köşesine çekilip, vücûdlarını dinlendirirler ve gündüz sarf etmek üzere îrâd kazanırlar." Nitekim Cenâb-ı Hak bu hakîkatî, sûre-i Nebe'de جَعَلْنَا نَوْمَكُمْ مَسَاقًا وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ لِبَاسًا وَجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًا (Nebe', 78/9-11) ya'ni "Sizin uykunuzu vücûdunuza râhat kıldık ve geceyi örtü yaptık ve gündüzü vakt-i maâş kıldık" âyet-i kerîmesinde buyurur.

جذب هر عنصری جنس خود را که در ترکیب آدمی

محتبیس شده است بغير جنس خود را

**Terkîb-i âdemîde kendi cinsinin gayri ile muhtebes
olmuş olan her bir unsurun kendi cinsini cezbi**

جان گوید خاک تن را باز گرد ترک جان کن سوی ما آهمجو گرد

4407. *Can, tenin toprağına der ki: "Geri dön, canı terk et, toz gibi bizim tarafımıza gel!"*

جنس مایی پیش ما اولتری به کز آن تن وا رهی وین سو روی

4408. *"Bizim cinsimizsin, bizim indimizde daha evlâsin, iyidir ki o tenden kurtulasın ve bu tarafa gidesin."*

Ya'ni vücûd-ı beşerde kemik gibi toprak cinsinden olan mevâd-ı sulbiyye, arzın toprağı der ki: "Canı terk et, ufalarak toz gibi incel de, bizim tarafımıza gel, zirâ sen bizim gibi cemâd cinsindensin ve sulb bir haldesin; o ten-deki terkîbden kurtulup bizim tarafımıza iltihâk etmen daha evlâdır."

گوید آری لیک من پابسته ام گرچه همچون تو ز هجران خسته ام

4409. *Der ki: "Peki, fakat ayağı bağlanmışım, gerçi senin gibi hastayım."*

Cismin unsur-ı kesîfî arzın toprağına cevâben der ki: "Peki senin tarafına geleyim, fakat ayağı bağlanmış bir haldeyim; ben de aslımdan cüdâ ve mehcûr olduğumdan dolayı gerçi senin gibi hastayım."

- تری تن را بجویند آبها کای تری باز آ ز غربت سوی ما
4410. *Sular, "Ey yaşlılık gurbetinden bizim tarafımıza geri gel!" diye tenin yaş-*
 [4424] *lığını isterler.*

Arzın suları da, vücûd-ı beşerdeki yaşlılığı ve mâyiâtı cisim terkibindeki gurbetten kendi taraflarına çağırırlar.

- گر می تن را همی خواند اثیر که زناری راه اصل خویش گیر
4411. *Tenin harâretini, "Sen ateşlensin, kendi aslının yolunu tut!" diye esîr*
çağırır.

Yukanda dahi bir nebze îzâh olunduğu üzere esîr, fezâ-yı bî-nihâyeyi kaplamış olan bir seyyâle-i rakîka olup, bilcümle ecrâmın madde-i asliyye-sidir. Ve esîrin zerrâtının ihtizâzâtı hasebiyle harâret ve ihtizâzât çoğalınca ziyâ ve daha çoğalınca elektrik peydâ olur. Eşi'a-i ziyâiyyenin en batîsi ki, kırmızıdır, sâniyedeki aded-i ihtizâzı yüz tirilyon ve en sür'atlı ki, menekşe rengidir, sâniyedeki aded-i ihtizâzı bir katrilyon altı yüz milyar mertebesindedir. Bu sür'atten daha fazlaları var ise de, aded-i ihtizâzı ma'lûm değildir. Batî tarafının bidâyet-i ihtizâzı dahi meçhuldür. Bu harâret, ziyâ ve elektrik hep esîrin muhtelif nikâbda zuhûrudur. Binâenaleyh bu beyt-i şerîfde vücûd-ı beşerdeki harâretin dahi, kendi aslı olan esîre kadar rücû' edeceğine işâret buyrulur.

- هست هفتاد و دو علت در بدن از کششهای عناصر بی رسن
4412. *İpsiz anâsırın çekişmelerinden, bedende yetmiş iki illet vardır.*

Tab'larındaki muhâlefet hasebiyle birbirlerine bağlı olmayan ipsiz anâsırın yekdiğerleriyle çekişmelerinden ve nizâ'larından dolayı, beden-i insânîde yetmiş iki illet zuhûr eder.

- علت آید تا بدن را بگسلد تا عناصر همدگر را و اهلد
4413. *Bedeni vîrân etmek için anâsır birbirini terk eylemek için illet gelir.*

- چار مرغند این عناصر بسته پا مرگ و رنجوری و علت پا گشا
4414. *Bu anâsır ayağı bağlanmış dört kuşlardır, ölüm ve hastalık ve illet ayak*
açıcıdır.

پایشان از همدگر چون باز کرد مرغ هر عنصر یقین پرواز کرد

4415. *Uaktâki onların ayaklarını birbirinden açtı, her bir unsur muhakkak pervâz etti.*

Ayakları birbirine bağlı olan anâsır kuşlarının ayaklarını ölüm açtığı vakit, her bir unsur muhakkak kendi cinsi tarafına uçar.

جذبۀ این اصلها و فرعها هر دمی رنجی نهد در جسم ما

4416. *Bu asılların ve fer'lerin cezbesi, bizim cismimize her dem bir maraz koyar.*

"Asıllar"dan murâd, arzın toprağı ve suyu ve havâsı ve esrîn harâreti; ve "fer'ler"den murâd vücûd-ı beşerdeki toprak ve su ve hava cinsinden olan mevâddır. Ya'ni "Bu asıllar ve fer'ler arasında bir cezbe ve çekiş hâsıl olduğu vakit, bizim cismimize her an bir maraz koyar."

تا که این ترکیبها را بر درد مرغ هر جزوی باصل خود پرد

4417. *Tâ ki bu tertîbleri yırtı, her bir cüz'ün kuşu, kendi aslına uça.*

Cisme ârız olan bu maraz, cisimdeki dört rûknün terkîbini bozmak ve her bir cüz'ün kuşu bu bağdan çözümlüp, kendi aslına uçmak içindir.

حکمت حق مانع آید زین عجل جمعیشان دارد بصحت تا اجل

4418. *Hakk'ın hikmeti bu aceleden bunu mâni'dir, onların cem'ini sıhhat ile ecele kadar tutar.*

Hakk'ın hikmeti bu dört unsurun acele ayrılarak, her birinin bir an evvel kendi aslına gitmesini men' edicidir. Onların hey'et-i mecmûasını vücûdun sıhhat ve âfiyeti ile eceli vaktine kadar tutar ve birbirinden ayrılmaya bırakmaz.

گوید ای اجرا اجل مشهود نیست پر زدن پیش از اجل تان سود نیست

4419. *Der ki: "Ey cüz'ler ecel meşhûd değildir, ecelinizden evvel kanat çarpmakta fâide yoktur."*

Hikmet-i Hak, dört unsurdan her birine hitâben der ki: "Ey cüz'ler, sizin indinizde bu cismin bozulma zamânı meşhûd ve ma'lûm değildir; binâenaleyh vaktiniz gelmeden evvel, birbirinizden ayrılmak için kanat çarpmakta fâide yoktur." Ve eğer onun nizâ'ı yüzünden cisimde bir maraz hâsıl olmuş ise, sebebi zuhûr edip şifâ husûle gelir.

چونکه هر جزوی بجوید ارتفاق چون بود جان غریب اندر فراق

4420. *Uktâki her bir cüz' irtifâk ister, garîb olan cân firâk içinde nasıl olur?*
[4434]

Vaktâki beden-i insânîde olan her bir cüz'-i unsurî, kendi asıllarına karışıp onları refik ittihâz etmek ister, ya âlem-i maddiyâtta pek ziyâde garîb kalmış olan rûh, kendi aslına firâk ve ayrılık içinde ne hâle gelir, onu var kıyas et!

منجذب شدن جان نیز بعالم ارواح و تقاضای او و میل او بمقر خود و منقطع
شدن از اجزای اجسام که کُندۀ پای باز روح اند

Canın dahi ervâh âlemine müncezib olması ve onun takâzâsı
ve onun kendi mukarrebine meyli; ve rûh doğan kuşunun
ayağının bukağısı olan eczâ-yı ecsâmdan munkatî' olması

"Künde", mücrimlerin ayaklarına geçirdikleri tahtadan bukağı demektir.

گوید ای اجزای پست فرشیم غربت من تلختر من عرشیم

4421. *Der ki: "Ey benim ferşe mensûb olan alçak cüz'lerim, benim gurbetimin daha acıdır, ben arşa mensûbum."*

Rûh-ı insânî der ki: "Ey benim ferşe, ya'ni maddiyât âlemine mensûb olan süflî cüz'lerim! Siz âlem-i süflîye mensûb olan asıllarınıza kavuşmak isterseniz, ya ben bu âlem-i süflîde sizden daha garîbim ve benim gurbetimin sizin gurbetinizden daha acıdır; çünkü ben arşa ve âlem-i ulvîye mensûbum. Binâenaleyh ben sizden daha ziyâde aslıma kavuşmak aşkıyla yanıp tutuşuyorum."

میل تن در سیزه و آب روان زآن بود که اصل او آمد از آن

4422. *Tenin meyli yeşilliğe ve akan suyadır; ondan olur ki, onun aslı ondan geldi.*

Bu beyt-i şerîfden itibâren hitâb cenâb-ı Fîr-i destgîrindir, sâlikleri irşâden buyururlar ki: "Cismin meyli ve muhabbeti dünyânın yeşilliklerine ve çağlı

çağıl akan sularınadır. Cismin bu meyli ondan dolayı olur ki, kendisinin aslı ve neşv ü nemâsı yeşillikten ve sularındır, elbette aslına meyl eder."

میل جان اندر حیات و در حی است زآنکه جان لا مکان اصل و یست

4423. *Canın meyli hayâta ve Hayy'adır, zîrâ ki lâ-mekân olan can onun aslıdır.*

Ma'lûm olsun ki, eşyânın mebdei olan Vücûd, ayn-ı hayâtır, zîrâ müteharriktir ve onda aslâ sükûn yoktur, eğer sükûn ölaydı, adem olur ve ondan aslâ bir şey çıkmaz idi. Zîrâ hikmet-i tabiiyye ulemâsının şu: "Hiçbir şey bilâ-sebebe sükûnetini harekete ve hareketini de sükûnete tebdîl edemez" düstûruna nazaran, eğer bilcümle eşyânın mebdei olan vücûd-ı hakikâde hayât olmasa, o vücûdun sükûneti harekete gelmek için hiçbir sebebe mevcûd olmamış olur. Ve sebebe-i hareket mevcûd olmayınca, hareketten zâhir olan suver-i âlem tekevvün edememek lâzım gelir idi. İmdi aklen ve ilmen anlaşıldı ki, vücûdun merâtib-i muhtelifedeki tecelliyâtı onun hareketinden münbaisdir ve hareket olan yerde, muharrik vardır ve muharrik Hay'dır; ve Hayat bir sıfattır ve sıfat mevsûfdan münfek olmaz. İmdi vücûd, suver-i ilmiyye hasebiyle, mertebe-i ervâha tenezzül eder ve bu mertebede suver-i ilmiyyeden her biri birer cevher-i basît olarak zâhir olurlar. Bu cevâhir-i basîtdan her birinin şekli ve levni olmadığı gibi, zaman ve mekân ile de muttasif değildirler; zîrâ zaman ile mekân, cisme terettüb eden i'tibârâtandır, bunlar ise cisim değildirler. Bu mertebe, aynlık ve gayriyyetten bir nevi' üzerine zâtun hâricde zuhûrundan ibârettir; ve hâric ta'bîri burada, mertebenin gayri demektir. Meselâ su donduğu vakit, buz olur ve su kendi mertebesinin hâricine çıkar; fakat su, buzu muhtîr, buz suyun hâricinde değildir. Zât-ı Hak'la, rûhiyyet mertebesi arasındaki nisbet dahi böyledir. İmdi rûh kendi zâtı ile kâim olup, bekâ husûsunda bedene muhtâc değildir; tecerrüd cihetinden mugâyir-i bedendir; fakat tedbîr ve tasarruf cihetinden bedene taalluku vardır. Bu beden, âlem-i şehâdetde rûhun sûreti ve kemâlinin mazhandır. Binâenaleyh rûh bedenden münfek olmayıp, izhâr-ı kemâl için bedene muhtâctır ve eczâ-yı bedene sâîrdir. Onun sereyânı bedene hulûl ve beden ile itihâd sûretiyle değildir. Belki onun bedene sereyânı, vücûd-ı mutlak-ı Hakk'ın, cemî'-i mevcûdâta sereyânı gibidir. Ve bu i'tibâra göre rûh ile cisim arasında min-küllî'l-vücûh mugâyeret yoktur. Nasıl ki Hak bir cihetten eşyânın "ayn"ı ve bir cihetten "gayri" ise, rûh dahi bir cihetten bedeninin "ayn"ı ve bir cihetten bedeninin gayridir.

Velhâsıl ayn-ı vâhîde olan vücûd-ı vâhidiyyet, yine vâhid olarak mertebe-i rûhiyyete tenezzül etmiş ve mertebe-i vâhidiyyette nasıl ki bilcümle es-

mânın suver-i ilmiyyeleri yekdiğerinden temeyyüz etmiş ise, mertebe-i rûhiyyette dahi onların zılâli olan ervâh dahi öylece yekdiğerinden temeyyüz etmiştir. Binâenaleyh bu mertebe zâtı i'tibâriyle vâhid ve nisebi i'tibâriyle kesîrdir. Ve her bir rûh, ayn-ı vâhidenin nisebinden biridir. Ve zâtı i'tibâriyle vâhid olan rûh-i küllî, rûh-ı a'zamdır ki, şâir ervâh-ı cüz'îyye onda müteayyendir. Bu mukaddime anlaşıldıktan sonra, beyt-i şerîfin ma'nâsı böyle olur: "Bu âlem-i süffide ecsâda taalluk eden canın meyli, Hakk'ın sıfat-ı Hayâtı'na ve Hayy olan zâtınadır. Zîrâ lâ-mekân olan rûh-ı a'zam ve rûh-ı küllî o canın aslıdır ve rûh-ı küllînin aslı dahi Hakk'ın sıfat-ı Hayât'ı ve lâ-mekân ve Hayy olan zât-ı azîmü's-şânıdır."

میل جان در حکمتست و در علوم میل تن در باغ وراغست و کُروم

4424. *Canın meyli hikmete ve ulûmadır; tenin meyli bağı ve râja ve asma çubuklarıdır.*

"Râğ", ekinlik ma'nâsına olup mühmelâtan olarak bağa ilâve edilmiştir ve "Kürûm", "kerm" in cem'i olup, asma çubuğu ma'nâsınadır.

میل جان اندر ترقی و شرف میل تن در کسب اسباب و علف

4425. *Canın meyli terakkîye ve şerefedir; tenin meyli esbâb ve alef kesbinedir.*

Rûh-ı insânînin meyli âlem-i süffiden âlem-i ulvîye terakkîye ve kemâl-i insâniyyete nâiliyyetle şeref kesb etmeğedir; ve cismin meyli ise, müzeyye-nât-ı dünyeviyye ve yiyecek ve içecek kazanmak husûsunadır.

میل و عشق آن شرف هم سوی جان زین یحب را و یحبون را بدان

4426. *O şerefın meyli ve aşkı da, can tarafınadır. "Yühıbbu"yu ve "yühıbbüne"yi bundan bil!*

Yukanlarda îzâh olunduğu üzere, meyil ve muhabbet iki taraftan olur. Can mâdemki şerefe meyil ediyor ve şeref de elbette cana meyil eder ve cana müteallık olur; binâenaleyh onun cisim ile münâsebeti olmaz. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de Cenâb-ı Hakk'ın *يُحِبُّهُمْ وَ يُحِبُّونَهُ* (Mâide, 5/54) ya'nî "Hak onları sever ve onlar da Hakk'ı severler" buyurmasını bu iki taraflı olan tecelliden bil!

حاصل آنکه هر که او طالب بود جان مطلوبش برو راغب بود

4427. *Hâsılı odur ki, her kim ki o tâlib olur, onun matlûbunun canı ona râğib olur.*

Hulâsa-i kelâm odur ki, her kim bir matlûbun tâlibi olursa, o matlûbun canı da o tâlibe râğib olur.

گر بگویم شرح این بی حد شود مثنوی هشتاد تا کاغذ شود

4428. *Eğer bunun şerhini söylersem hadsiz olur; Mesnevî seksen kağıda kadar olur.*

"Eğer bu âşık ve ma'sûk ve tâlib ve matlûb hakkındaki tafsîlâtta bahs edecek olursam, hadsiz ve nihâyetsiz olur. *Mesnevî-i Şerif*'de bu bahis seksen kağıda kadar olur." Ya'ni seksen kağıdı dolduracak kadar ebyât-ı Mesneviye yazmak lâzım gelir.

آدم و حیوان نباتی و جماد هر مرادی عاشق هر بی مراد

4429. *Âdem ve hayvân, nebâta mensûb olan ve cemâd, her bir murâd, her murâdsızın âşıkıdır.*

Âdem ve hayvân ve nebât ve cemâdın dahi, hep kendi mertebelerinde tâlib ve matlûbları vardır. Ya'ni bunların her biri kendi matlûbunu bulunca imtizâc eder ve her bir murâd, ya'ni matlûb, her bir murâdsızın ya'ni murâdını elde etmemiş olan tâlibin âşıkıdır. Tâlib matlûbunu aradığı gibi, matlûb dahi tâlibini arar.

بی مرادان بر مرادی می تند و آن مرادان جذب ایشان می کنند

4430. *Murâdsızlar, murâd üzerine dolaşırlar ve o murâdlar onları cezbe ederler.*

[4444] Murâdsızlar, ya'ni murâdlarını ve matlûblarını elde etmemiş olan tâlibler, murâdlarının ve matlûblarının arkasında koşar ve dolaşırlar; ve o murâdlar ve matlûblar dahi onları kendi taraflarına çekerler.

لیک میل عاشقان لاغر کند تمیل معشوقان خوش و خوش فر کند

4431. *Fakat âşıkların meyli zayıf yapar; ma'sûkların meyli güzel ve latif revnaklı eder.*

Fakat âşıkların ve tâliblerin meyli, kendilerinin cismini zayıflatır, ma'sûkların ve matlûbların, âşıklarına olan meyli, onların sûretlerini güzel ve latif revnaklı yapar.

عشق معشوقان دو رخ افروخته عشق عاشق جان او را سوخته

4432. *Ma'sûkların aşkı iki yanağı parlatur; âşıkların aşkı onun canını yakmıştır.*

Ma'sûklar, âşıkları tarafından sevidikçe mahzûz olup güzellikleri artar ve âşıklarına da âşık olurlar; fakat âşıkların aşkı, o âşıkların canlarını yaktığı için, cisimleri de zayıf olur. Ma'sûklar nâz ehli ve âşıklar ise niyâz ehlidir.

کاه می کوشد دران راه دراز کهربا عاشق بشکل بی نیاز

4433. *Kehrübâ bî-niyâz şeklinde âşıktır; fakat saman çöpü o uzun yolda çalışır.*

"Kehrübâ çöpe âşıktır, fakat zâhirine bakılırsa, çöpten müstağnî ve bî-niyâz görünür. Onun aşkı ancak çöpü ancak kendi tarafına çekmesinden belli olur; velâkin saman çöpü kehrübâya gitmek için kat'ı mesâfe edip çalışır." Ya'ni bir kehrübâ, bir de çöp vaz' edilse, kehrübâ çöpe doğru yürümez, belki çöp kehrübâ tarafına yürür; fakat kehrübâda cezb vardır, eğer olmasa, çöp kehrübâya gidemez.

این رها کن عشق آن تشنه رها تافت اندر سینه صدر جهان

4434. *Bunu terk et, o ağzı susamışın aşkı, Sadr-ı Cihân'ın sînesinde doğdu.*

Bu hitâb, Hz. Pîr tarafından nefs-i şerîflerinedir. Ya'ni "Pek ziyâde uzayacak olan bu âşık ve ma'sûkun aşkı ve tâlîb ve matlûb arasında olan incizâb hakkındaki beyânâtı bırak, o harâret-i âştan, rûhunun ağzı vuslat suyuna susamış olan Sadr-ı Cihân'ın vekîlinin aşkını söyle. Velhâsıl o inzicâbın aşkı, yukanda söylediğimiz hakîkatine binâen Sadr-ı Cihân'ın kalbine aks etti."

دود آن عشق و غم آتشکده رفته در مخدوم او مشفق شده

4435. *O ateşgedenin aşkının ve gamının dumanı onun mahdûmuna gitmiş ve müşfik olmuştur.*

"Kede", ism-i mekân edâtıdır, "âteş-kede", ateş mahalli demek olur. "Mahdûm", "hidmet"den ism-i mef'ûldür, "hizmet olunmuş" demektir. Pederler tarafından evlâtlarının infâk ve iâşe ve terbiyesine hizmet olunduğu için, evlâtlara "mahdûm" demek müteâref olmuştur. Burada "mahdûm"dan murâd, Sadr-ı Cihân'dır. Ya'ni "O aşk ateşinin mahalli olan vekîlin aşkı ve gamı, onun hizmet etmiş olduğu Sadr-ı Cihân'ın kalbine gitmiş ve vekîle karışık şefkat edici olmuştur."

لیک از ناموس و بوش و آب رو شرم می آمد که وا جوید ازو

4436. *Fakat nâmusdan ve azametten ve âb-ı rûdan dolayı utanma gelirdi ki, ondan araya.*

"Bevş", azamet ve hod-nümâlık; "âb-ı rû", şeref ve haysiyyet demektir. Ya'ni "Sadr-ı Cihân'ın kalbinde de vekîlin muhabbeti mevcûd ise de, kendisi makâm-ı hükümdârîde bulunduğundan, makâmının îcâbı olan nâmûsu ve azameti ve şeref ve haysiyeti haleldâr olmamak için vekîlin ahvâlini araştırmaktan ve ondan açıktan açığa haber istemekten utanma gelir idi."

رحمتش مشتاق آن مسکین شده سلطنت زین لطف مانع آمده

4437. *Onun rahmeti o miskinın müştâkı olmuş; saltanat bu lutfdan mâni' gelmiştir.*

Sadr-ı Cihân'ın rahmeti, o miskin olan vekîlin müştâkı olmuş ve onun hakkında tecelliye müheyyâ olmuş ise de, Sadr-ı Cihân'ın makâmının ikrizâ ettiği siyâset, onun hakkında bu lutfun tecellisine mâni' gelmiştir.

عقل حیران کین عجب او را کشید یا کشش ز آن سو بدین جانب رسید

4438. *Akıl, "Acabâ bu onu mu çekti, yâhud çekiş o taraftan bu tarafa mı erişti?" diye hayrandır.*

Bahrû'l-Ulûm hazretlerinin bu beyt-i şerif hakkındaki beyânât-ı altyeylerinin îzâh sûretiyle buraya dercini münâsib gördüm: "Ya'ni, bu iki taraftan vâkı' olan aşk ve inzicâb hep Hakk'ın kemâlât-ı esmâiyyesinin zuhûru içindir. Binâenaleyh Hak Teâlâ kendi isimlerinin kemâli için âlem hakkında müftekindir. Bunun için Şeyh-i Ekber (k.s.) Hak Teâlâ'nın قَالُوا إِنَّ اللَّهَ سَمِعَ اللَّهَ قَوْلَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ أَغْنَاءُ (Âl-i İmrân, 3/181) ya'ni "Allah Teâlâ, Allah fakirdir ve biz zenginleriz, diyen kimselerin sözünü işitti" kavlinde buyururlar ki: "Küfür, Allâh'a zillet-i fakrı ve kendilerine izzet-i gınâyı isbât ettikleri içindir; "İnnal-lâhe fakîrun" kelâmının kendi değildir. Allah fakîr demek, o kemâlât-ı esmâiyyesine müftekindir demektir." Ve Şeyh-i Ekber buyururlar ki: "Hak indinde zillet ile iftikâr yoktur velâkin mutlak iftikâr, kemâl-i esmâidedir. Bu iftikâr zillet ile değildir, izzet ile dir." İmdi "iftikâr" ta'bîri Allah Teâlâ hazretleri hakkında âmmenin tevahhusunu mücib olduğundan, Hz. Pîr efendimiz bu mevzû'un teşrîhinden sükût buyurdular."

Filhakîka da "iftikâr-ı ilâhî" değme havsalanın kabûl edeceği bir şey değildir; bunu kabûl edebilmek için Hz. Şeyh-i Ekber'in ucu bucağı bulunmayan bir zevk-i ma'rifeti lâzımdır. Mâdemki bu bahis yazıldı, bir misâl ile bu ma'nâyı birâz tavzîh lâzım geldi, şöyle ki: Bir azîmüştâk olan hükümdâra bende lâzımdır ve onun bendeye iftikârı vardır; fakat onun iftikârı zillet ile ve yalvar-

mak ile değildir; belki izzet ve istiğnâ ve kahr ile. Velâkin bendenin iftikâr zillet ve yalvarmak ile. İşte Hakk'ın kendi isimlerinin kemâli hakkında me-zâhire olan iftikâr böyle izzet ile vâki' olan iftikârdır; fakat bu iftikâr, gayre değildir, belki kendinden yine kendinedir. Maahâzâ âmmenin bu ma'rifete vusûlü müşkil olduğundan, efkâra vahşet ilkâ etmemek için muhakkiklerden ba'zıları "iftikâr" yerine "iştiyâk" kelimesini isti'mâl buyurmuştur.

ترك جلدی کن کرین نا واقفی لب بیند الله اعلم بالحفی

4439. *Celâdeti terk et ki, bundan bî-habersin; ağızı bağla! Allah hafîyi en çok bilir.*

Cenâb-ı Pîr efendimiz akla hitâben buyururlar ki: Çekiş nisbetini âşık ve ma'sûkdan hiçbirisine âid bilme ki, hakîkatte çekici olan ne âşıktır, ne de ma'sûkdur; belki çekici bir emr-i mahfîdir ki, onu Hak Teâlâ zevk-i ulûhiyyeti ile bilir. Binâenaleyh bu bahisten kaç ve ağzını kapalı

این سخن را بعد ازین مدفون کنم آن کشنده می کشد من چون کنم

4440. *Bundan sonra bu sözü medfûn edeyim; o çekici çekiyor, ben nasıl edeyim?*

Bundan sonra bu âşık ve ma'sûk arasındaki aşka ve cezbe dâir olan [ke-lâmı] sîneme defn edip meydana çıkarmıyayım. O çekici olan Hak Teâlâ beni başka bahse çekiyor, o tarafa gitmiyeyim de ne yapayım?

کیست آن کت می کشد ای معتنی آنکه می نگذاردت کین دم زنی

4441. *Ey mu'tenâ, kimdir o kimse ki seni çekiyor, o kimse bırakmaz ki bu demi vurasin.*

"Mu'tenâ", i'tinâ ve ihtimâm eden veyâ zahmet çeken ma'nâlarına gelir. Ankaravî hazretleri bu beyt-i şerife böyle ma'nâ vermişlerdir: "Ey zahmet çekici veyâ ihtimâm edici kimse, seni murâdın olan taraftan geri tutan kimdir? O kimse seni, bu sözü söylemeye bırakmaz." Hind şârihlerinden Vefî Muhammed Ekberâbâdî de şöyle buyurur: "Söz söylemeye bâis olan o kimsedir ki, söz söylemekten men' edicidir, ya'nî Hak Sübhânehü hazretleridir. İmîdî tâlibler sûretinde söz anlayan ve taleb sûretinde olan O'dur. Ve tâliblerin doğru anlayıcılığı beni ızhâr-ı esrâra getirir; ve kezâ münkirler ve redd-i bâb olan eğri anlayıcılar ve belki inkâr sûretinde olan O'dur ki, beni ızhâr-ı esrârdan geri tutar." Sâirleri bu beytin ma'nâsını böyle anlarlar: "Ba'zan, ızhâr et! diye kalbe ilkâ eden ve ba'zan, sükût et! diyen O'dur. Burada murâd olan

ma'nâ bu değildir, galata düşme!" Ma'nâ, her ne sûretle olursa olsun tasarruf-ı Hakk'ı beyândan ibârettir.

صد عزیمت میکنی بهر سفر میکشاند مر ترا جای دگر

4442. *Sefer için yüz azîmet edersin, muhakkak seni başka yere çeker.*

Bu tasarrufu anlamak istersen dikkat et! Meselâ bir tarafa sefer için birçok kasd ve azîmetlerin olur; halbuki Hakk'ın tasarrufu seni hiç hâtırında olmayan başka taraflara çektiği sence tahakkuk etmiş bir keyfiyettir.

زان بگرداند بهر سو آن لگام تا خیر یابد ز فارس اسب خام

4443. *Ondan dolayı o yuları her tarafa çevir, tâ ki acemi at, biniciden haber bula.*

Nitekim bir süvârî bir acemi ata bindiği vakit, harekâtında serbest olmadığı ve üzerindeki süvârînin irâdesine göre hareket etmek lâzım geldiğini o ata anlatmak için, o süvârî, hayvanın yularını o tarafa, bu tarafa çekip, hayvanı kendi irâdesine tâbî kılmağa alıştıtır.

اسب زیرك ساز زآن نيكو بی ست كو همی داند كه فارس بروی ست

4444. *Zeyrek huylu at o sebebden iyi izlidir ki, o bilir ki, binici onun üstündedir.*

Acemi hayvan üstünde binici olduğundan gâfil olup harûnluk edip istediği gibi hareket etmek ister; binâenaleyh süvârî onun yularını oraya buraya çekip harekâtında hür ve serbest olmadığını anlatır. Fakat üstünde süvârî bulunduğu bilen zeyrek ve zekî hayvan harûnluk etmez, güzel güzel süvârînin sevk ettiği tarafa yürür gider. Binâenaleyh insanlar iki kısımdır: Birisi acemi ve diğeri zekî ve alışkan ata benzer. Birisi üzerinde süvârî gibi mutasarrıf olan Hak'dan gâfildir, diğeri ise tasarrufât-ı ilâhiyyeyi müdriktir.

او دلت را برد و صد سودا بیست بی مرادت کرد پس دلرا شکست

4445. *O senin kalbini götürdü ve yüz sevdâ bağladı; seni murâdsız etti, binâenaleyh kalbini kırdı.*

Birinci mısra' Ankaravî hazretlerinin verdiği ma'nâya göredir. "Bürd", "bürden" masdanndan mâzî olup, götürdü demek olur. Ya'ni "Hak Teâlâ senin kalbini götürüp, ona yüz sevdâ ve emel bağladı, sonra senin bu murâdlarını hâsıl etmedi; binâenaleyh bundan dolayı kalbin münkesir oldu." Birinci mısra'da "ber dü sad" ibâresindeki "ber", kelimesi edât-ı isti'lâ ve "dü" ke-

limesi "iki" ma'nâsına olduğuna göre, birinci mısra'ın tercümesi böyle olur:
"O senin kalbini iki yüz sevdâ üzerine bağladı."

چون شکست او بال آن رأی نخست چون نشد هستی بال اشکن درست

4446. *O vaktâki o evvelki re'yin kanadını kırdı, kanat kırıcının varlığı niçin sâbit olmadı?*

"O Hak Teâlâ hazretleri o senin evvelki rey ve kasdının kanadını kırdı ve onu âlem-i zâhirde meydana koymaya mâni' oldu. Binâenaleyh bu halden, senin kasd ve irâdenin kanadını kırıcı olan Hakk'ın vücûdu ve varlığı sâbit oldu." Eğer senin kasdını bozucu bir vücûd olmasa idi, sen elbette o kasdını icrâ eder ve murâdına nâil olur idin.

چون قضایش حبل تدبیرت شکست چون نشد بر تو قضای او درست

4447. *Uaktâki onun kazâsı senin tedbîrinin ipini kırdı, onun kazâsı senin üzerinde nasıl sâbit olmadı?*

فسخ عزائم و نقضها جهت با خبر کردن آدمی را از آنکه مالک و قاهر

اوست و گاه گاه عزم او را فسخ نا کردن و نافذ داشتن تا طمع او را

بر عزم کردن دارد تا باز عزمش را بشکند تا تنبیه بر تنبیه بود

Mâlik ve Kâhîr O olduğundan haberdâr etmek için, azîmetlerin feshi ve onların nakzı ve ara sıra onun azmini feth etmek ve nâfiz tutmak, azm etmeğe onun tama' tutması içindir; nihâyet tenbîh tenbîh üzerine olmak için tekrâr onun azmini kırar

گاه گاهی راست می آید ترا

عزمها و قصدها در ماجرا

4448. *Azimler ve kasdlar mâcerâda ara sıra sana doğru gelir.*

Ey Hak yolunun yolcusu, senin birtakım işler hakkındaki azimlerin ve kasıdların, ara sıra muâmelât-ı câriyede doğru gelir ve azm ve kasd ettiğin şeyler hâsıl olur.

تا بطبع آن دلت نیت کند بار دیگر نیت را بشکند
4449. *Tâ ki onun tama'ı ile kalbin niyet ede, diğer def'a senin niyetini kırar.*

Senin kasdının böyle ba'zan hedef-i husûle isâbeti, kalbinin azim ve kasıddan me'yûs olmaması ve maksadın husûlünü görüp tama' etmesi içindir; binâenaleyh sen "Niyet ettiğim şey, çalışırsam pek a'lâ husûle geliri" der ve başka başka murâdların husûlüne niyet edersin; fakat bu diğer def'ada senin niyetini Hakk'ın irâdesi kesr eder ve o kasdın husûlüne mâni' olur.

ور بکلی بی مرادت داشتی دل شدی نومید امل کی کاشتی
4450. *Ve eğer seni külliyyetle murâdsız tuta idi, gönül nevmîd olurdu, ne vakit emel ekerdi?*
[4464]

Ve eğer Hak Teâlâ hazretleri seni hayâtında kasd ettiğin murâdlarının hepsinin husûlüne mâni' olaydı, kalbin kasd ve niyetten nevmîd olur ve aslâ emel ve arzû beslemek cihetine mütemâyil olmazdı ve emel tohumunu ekmez idi.

ور نکاریدی امل از عوریش کی شدی پیدا برو مقهوریش
4451. *Ve eğer emeli ekmese idi, onun âriliği cihetinden onun üzerinde onun makhûrluğu ne vakit zâhir olurdu?*

Ya'ni insan bu hayât-ı dünyeviyyede ba'zan maksadı olan murâdının husûlünü görmekle, diğer murâdlarını kasd ve icrâya heves ve tama' eder ve ba'dehû bu kasd ve azîmetleri tasarruf-ı Hak ile bozulur; ve eğer emel tohumunu kalbine ekmese idi, Hakk'ın tasarrufu ile ondan ârî olduğu vakit kendisinin üzerinde Hakk'ın kâhirlîği ve kendisinin makhûrluğu zâhir olmaz idi.

عاقلان از بی مرادیهای خویش با خبر گشتند از مولای خویش
4452. *Âkıllar kendi murâdsızlıklarından dolayı kendi Mevlâ'sından haberi oldu.*

بی مرادی شد قلاووز بهشت حفت الجنة شنو ای خوش سرشت
4453. *Murâdsızlık cennetin kılavuzu oldu; ey hoş tabiatlı "Huffeti'l-cenne"yi işle!*

Bu beyt-i şerîfde حفت الجنة بالمکاره و حفت النار بالشهوات ya'ni "Cennet mekrûhlar ile örtülmüştür ve cehennem şehvetler ile örtülmüştür" hadîs-i şerîfine işâ-

ret buyrulur. Ya'ni dünyâda nefsin birçok hazzettiği arzûlar ve murâdlar vardır ve bir de aslâ hazzetmediği ahvâl vardır. "Bu hadîs-i şerîf mûcibince nefsin murâdlarının Hak tarafından men'i husûlû cennetin kılavuzu olur; zîrâ cennet nefse hoş gelmeyen şeyler ile mestûrdur."

که مرادات همه اشکسته پاست بس کسی باشد که کام او رواست

4454. *Ba'zan senin murâdların bütün kırılmış ayaklıdır, birçok kimse olur ki, onun murâdı revâdır.*

Ey sâlik, senin murâdât-ı dünyeviyyen ba'zan büsbütün hâsıl olmaz, bu senin hakkında ayn-ı lutûfdur. Birçok kimseleğin murâdları dahi hâsıl olur zannetme ki, onların husûlû murâdı onların hakkında bir lutuf olsun.

پس شدند اشکسته اش ان صادقان لیک کو خود آن شکست عاشقان

4455. *İmdi o sâdıklar onun zebûnu oldular, fakat hani o âşıkların şikestetliği?*

Böyle olunca o Hakk'ın tasarrufunu aklın idrâk edip, îmânlarında sâdık olanlar, fikirlerinde ve itikâdlarında Hakk'ın zebûnu oldular. Fakat bu âkıl sâdiklardan başka, bir de Hakk'ın âşıkları vardır. Bu âşıkların ind-i Hak'daki zebûnluğu ve inkisârları nerede! Bunların zebûnluğu ve inkisân hiçbir sınıfın inkisârına benzemez.

عاقلان اشکسته اش از اضطرار عاشقان اشکسته با صد اختیار

4456. *Âküller, ızırâr cihetinden onun zebûnudur; âşıklar yüz ihtiyâr ile şikestedir.*

Âküller kendi murâd ve arzûlarının husûlûne hâhişger oldukları halde, karşılanna Hakk'ın tasarrufunun mümânaatı çıkınca, müteessir olurlar ve ızırâr cihetinden Hakk'a teslimiyet gösterirler; fakat âşıklar ihtiyârlarıyla kendi murâdlarından geçmişler ve Hakk'ın murâdına muntazir olmuşlardır, binâenaleyh Hakk'ın murâdı zuhûr ettiği vakit, onlarda aslâ teessür vâki' olmaz ve onların murâdı ancak Hakk'ın murâdı olur. Nitekim sultânü'l-ârifin Bâyezîd-i Bistâmî hazretleri: "Otuz yıl vardır ki, Hak buyurdu, ben onu yaptım; şimdi otuz yıl var ki, ben söylerim, Hak onu yapar" buyurmuştur. Zîrâ mebâdî-i sülûkde henüz onun irâdesi irâde-i Hak'da müstehlek değil idi; otuz yıl kendi nefsinin Hakk'ın evâmîr ve nevâhîsine münkâd kıldı ve otuz yıldan sonra, onun irâdesi, irâde-i Hak'da fânî oldu ve onda Hakk'ın irâdesinden gayri irâde kalmadı; ve ondan ancak Hakk'ın dilediği sâdır olur ve onun dilediği ancak Hakk'ın buyurduğudur.

عاشقانش سُكَّرِي وَ قَنْدِي اَند

عاقلاش بندگان بندی اند

4457. Onun âkülleri, bende mensûb bendelerdir, onun âşıkları şekere ve kande mensûbdurlar.

"Sükker", Arabî'de "şeker" ve "kand", şeker ma'nâsına olan "kend" lafz-ı Farisî'sinden muarrebdir. Ve "kand", "sükker"iñ murâdifi olarak gelmiştir. Ya'ni "Âküller, akıllarının hükmüne bağlanmış olan kullardır; ve fakat âşıklar şeker gibi tatlı ve leziz olan aşka mensûbdurlar."

اَتِيَا طَوْعَا بِهَارِ بِي دِلَان

اَتِيَا كَرِهًا مِهَارِ عَاقِلَان

4458. "Kerhen gelin!" âküllerin yulardır; "Tav'an gelin!" âşıkların bahârıdır.

Bu beyt-i şerifde, sûre-i Fussilet'de vâkı' فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ اَتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا قَالَتَا (Fussilet, 41/11) ya'ni "Hak Teâlâ semâya ve arza tav'an veyâ kerhen geliniz dedi, ikisi de itâat edici olarak geldik dediler" âyet-i kerîmesine işâret bu-yurulur. Bundan anlaşılır ki, semâ ve arz vücûdda asılları olan Hakk'a âşık ve irâdeleri Hakk'ın irâdesinde fânîdir. Ya'ni "Âkülleri emr-i Hakk'a çeken yular, "Kerhen geliniz!" emridir; ve âşıklar "Geliniz!" emrini işittikleri vakit, ma'sûkun emrine tâbî' olmayı bahâr gibi latîf bilip, emri cânibine tav'an koşarlar."

نَظَرَ كَرْدَن پَیْغَمْبَرِ عَلَیْهِ السَّلَام دَر اَسیران وَ تَبَسُّمِ كَرْدَن وَ كَفْتَنِ كِه

عَجَبْتُ مِنْ قَوْمٍ يُجْرُونَ إِلَى الْجَنَّةِ بِالسَّلَامِلِ وَالْأَغْلَالِ

Peygamber (a.s.)ın eşirlere bakması ve tebessüm etmesi
ve: "Bir kavimden taaccübe dâcâr oldum ki, zincirler ile
ve bukağılar ile cennete çekilirler" buyurması

Cenâb-ı pîr efendimiz bu küssayı *Fîhi Mâ Fîh*'in ibtidâsında Selçuk hüküm-dânının vezîri olan Muineddîn Pervâne'ye hitâben يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِمَنْ فِي أَيْدِيكُمْ مِنْ أَنْبِيَائِكُمْ مَنْ أَلَسْرَى أَنْ يَعْلَمَ اللَّهُ فِي قُلُوبِكُمْ خَيْرًا يُؤْتِكُمْ مِمَّا آخَذَ مِنْكُمْ وَ يُغْفِرْ لَكُمْ وَ اللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ (Enfâl, 8/70) ya'ni "Ey benim Resûlüm, eşirlerden elinizde olanlara de ki: Eğer Allah Te-âlâ'nın ilm-i ezelisinde, kalblerinizde hayır ve îmân var ise, sizden alınan fid-

yeden hayırısını size verir ve günahlarınızı mağfîret eder; Allah Teâlâ gafûr ve rahîmdir" âyet-i kerîmesinin tefsîrini beyân buyurdıkları sırada nakl etmişlerdir ki, bu *Fîhi Mâ Fîh* fakîr tarafından tercüme edilmiştir. Bu muhârebede alınan esîrler arasında Peygamber efendimizin amcaları Hz. Abbâs (r.a.) dahi mevcûd idi ki, muahharan islâm olmuşlardır; ve bu hadîs bu esîrler hakkında şeref-vârid olmuştur.

دید پیغمبر یکی جوقی اسیر که همی بردند ایشان در نغیر

4459. *Peygamber gördü ki, bir bölük esîr götürürler idi ve onlar nâle içinde idi.*

دید شان در بند آن آگاه شیر می نظر کردند در وی زیر زیر

4460. *O âgâh olan arslan onları bend içinde gördü; onda alttan alta bakarlar idi.*
[4474]

O avâkub-ı ahvâle âgâh olan arslan, ya'ni Nebiyy-i zîşân o esîrleri bağ içinde gördü ki, o esîrler bağ içinde, başlarını önlerine eğip, utanma ve öfke halleri memzûç olduğu halde, alt alta nazar ederlerdi.

تا همی خایید هر يك از غضب بر رسول صدق دندانها و لب

4461. *Hattâ her biri Resûl-i sâdık üzerine gazab cihetinden dişlerini ve dudaklarını çignerler idi.*

زهره نبی با آن غضب که دم زنند زآنکه در زنجیر قهر ده منند

4462. *Tâkat yok idi ki, o gazab ile söz söyledinler; zîrâ on batman kahır zincirinde idiler.*

O esîrlerin tâkatı yok idi ki, öfkeleri sebebiyle ehl-i İslâm aleyhinde söz söyleyebilsinler; zîrâ her biri on batman ağırlığında kahır ve cezâ zincirleriyle bağlı idiler.

می کشاند شان موکل سوی شهر می برد از کافرستان شان بقهر

4463. *Müvekkel onları şehir tarafına çeker idi, onları kahır ile kâfiristandan götürür idi.*

Esîrleri muhâfazaya me'mûr olan kimse onları çeke çeke şehir tarafına götürür idi; onları kahriyle diyâr-ı küffârdan, diyâr-ı İslâm'a götürür idi.

نه فدایی میستاند نه زری نه شفاعت می رسد از سروری

4464. *"Ne bir fidâ, ne bir altın alıyor, ne de bir serverden şefâat erişiyor!"*

Bu beyit ile âfidedeki beyit, esîrlerin kendi kendilerine söyledikleri sözlerdir. Ya'ni derler idi ki: "Bizi mağlûb eden bu Peygamber ne fîdye-i necât ne de al-tın alıyor, ne de bizim halâsımız için taallukâtımızdan bulunan islâmların bû-yüklerinden bir şefâat erişiyor!"

رحمت عالم همی گویند و او عالمی را می برد حلق و گلو

4465. "Âlemin rahmeti! diyorlar, halbuki o, âlemin boğazını ve gırtlığını gö-türüyor!"

Bu Peygamber'e müslümanlar "Âlemin rahmeti!" diyorlar, halbuki o rah-met değil, bil'akis âlemin boğazını ve gırtlığını kesiyor.

با هزار انکار می رفتند راه زیر لب طعنه زنان بر کار شاه

4466. 'Dudak altında şâhın işine ta'ne vurucu oldukları halde, bin inkâr ile yo-la giderler idi.

O esîrler, şâh-ı hakîkat olan Peygamber'in, işine dudak altından i'tirâz ederek ve homurdanarak, bin inkâr ile yola giderler idi.

چاره‌ها کردیم و اینجا چاره نیست خود دل این مرد کم از خاره نیست

4467. "Çâreler yaptık, halbuki burada çâreler yoktur; muhakkak bu adamın kalbi mermerden noksan değildir."

O esîrler homurdanarak derler ki: "Biz her müşkilâta karşı çâreler ve ted-bîrler yaptık, müessir oldu; halbuki bugün başımıza gelen belânın def'ine çâ-re ve tedbîr yoktur. Muhakkak bu Peygamber dedikleri adamın kalbi katılık-ta mermer taşından daha noksan değildir."

ما هزاران مرد شیر الپ ارسلان با دو سه عریان و سست و نیم جان

4468. "Biz binlerce arslan adamız, seçti' arslamız; iki üç çıplak ve zayıf ve ya-rum canlıya,"

اینچنین درمانده ایم از کژ رویست یاز اخترهاست یاخود جادویست

4469. "Böyle âciz kalmışız; eğri gidicilikten midir, yahud yıldızlardan mıdır yahud sihirbazlıktan mıdır?"

Birinci beyit, ikinci beytin birinci mısra'ı ile tamâm olur. "Ya'ni Kureys ka-bîlesinin bahâdur ve cengâverleriyiz. Böyle birkaç çıplak ve zayıf eline ve ya-rı canlı olan kimselere karşı nasıl olup da böyle âciz kalmışız. Bu mağlûbiye-

timiz bizim tedbîrde eğri gidiciliğimizden midir, yoksa yıldızların te'sîrinden midir, yâhud onların sihirbazlıklarından mıdır?" demek olur.

بخت ما را بر درید آن بخت او تخت ما شد سرنگون از تخت او

4470. "Onun o bahtı bizim bahtımızı yırttı; bizim tahtımız, onun tahtında baş aşığı oldu."

"O Peygamber'in tâlî'i bizim tâlî'imizi mağlûb etti, bizim taht-ı ikbâlimiz, onun taht-ı ikbâlinde altüst oldu."

کار او از جادوی گر گشت زفت جادوی کردیم ما هم چون نرفت

4471. "Eğer onun işi sihirbâzlıktan kavî oldu ise, biz dahi sihirbâzlık ettik niçin gitmedi?"

"Eğer o Peygamber'in bizim üzerimize galebesi sihirbâzlıktan oldu ise, biz de ona karşı sihirbâzlık yaptık; bizim sihirbâzlığımız niçin müessir olup, ileriye gitmedi?"

تفسیر این آیت که اِنْ تَسْتَغْفِرُوا فَقَدْ جَاءَ كُمْ الْفَتْحُ ای طاعنان می‌گفتید که از ما و محمد هر آنکه حقست فتح و نصرتش ده و این بدان می گفتید تا گمان آید که شما طالب حقیق بى غرض اکنون محمد را نصرت دادیم تا صاحب حق را ببینید

Bu "İn testeftihû fekad câekümü'l-fethu" âyet-i kerîmesinin tefsîri: "Ey tâinler, dediniz ki bizden ve Muhammed'den her o kimse ki hakdır, ona feth ve nusret ver! Ve bunu o sebeble söylediniz, tâ zan gele ki siz garazsız Hakk'ın tâlibisiniz. Şimdi Muhammed'e nusret verdik, tâ ki hak sâhibini göresiniz"

Bu âyet-i kerîme sûre-i Enfâl'dedir, sebab-i nüzûlü budur ki, küffâr-ı Kureyş, Mekke-i Mükerreme'den, ehl-i İslâm ile harb için çıkukları vakit, Harem-i Şerîf'in örtüsünü tutup: "Yâ Rab, iki askerden hangisi sana mahbûb ve makbûl ise, ona nusret ver" derlerdi. Hak Teâlâ onlara karşı istihzâ muâmelesi gösterip buyurdu ki: اِنْ تَسْتَغْفِرُوا فَقَدْ جَاءَ كُمْ الْفَتْحُ وَ اِنْ تَنْتَهُوا فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَ اِنْ تَعُودُوا نَعُدْ وَ

(Enfâl, 8/19) Ya'ni "Eğer siz fetih istediniz ise, işte size fetih geldi ve eğer muhâlefetten vazgeçerseniz o sizin için hayırlıdır ve eğer muhâlefete avdet ederseniz, biz de onlara nusrete avdet ederiz ve eğer çok olsa bile, sizin cemâatiniz sizden bir şeyi def' etmez; ve muhakkak Allah Teâlâ mü'minler ile berâberdir."

از بتان و از خدا جز خواستیم که بکن ما را اگر ناراستیم

4472. "Putlardan ve Hudâ'dan niyâz ettik ki, eğer haksız isek, bizi kat' et!"

Ya'ni küffâr-ı Kureyş dediler ki: "Biz putlardan ve Hudâ'dan yalvarıp istedik ki, eğer da'vâımızda haksız isek bizi mağlûb et!"

آنکه حق و راستست از ما و او نصرتش ده نصرت او را بجو

4473. "O ki bizden ve ondan hakdır ve doğrudur, ona nusret ver, onun nusretini iste!"

"Bizden ve islâmlardan hangimiz haklı ve doğru ise, ona yardım et ve onun yardımını iste!"

این دعا بسیار کردیم و صلات پیش لات و پیش عزى و مآت

4474. *Bu duâyı çok ettik; ve Lât önünde ve Uz-zâ ve Menât önünde secde ettik.*

"Salât", kelimesine Ankaravî hazretleri "secde" ma'nâsını vermiştir. Hînd şârihlerinden Vefî Muhammed Ekberâbâdî hazretleri "bahşış" ve "atâ" ma'nâsına olan "sıla"nın cem'idir ve kesr ile "sılât"dır demiştir. "Lât" ve "Uz-zâ" ve "Menât" Kureyş'in taptığı putların isimleridir. Nitekim sûre-i Necm'de (Necm, 53/19-20) *أَفَرَأَيْتُمُ اللَّاتَ وَالْعُزَّىٰ وَ مَنَاةَ الثَّالِثَةَ الْأُخْرَىٰ* ["Gördünüz mü o Lât ve Uz-zâ'yı ve üçüncüleri olan ötekini, Menât'ı?"] âyet-i kerîmesinde isimleri mezkûrdur.

که اگر حقست او پیداش کن کر نباشد حق زبون ماش کن

4475. *Ki, "Eğer o hak ise, onu zâhir kıl, eğer hak olmazsa, onu bizim zebû-numuz et!"*

Bu beyt-i şerîfde, sûre-i Enfâl'de olan *وَإِذْ قَالُوا اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ هَذَا هُوَ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِكَ* (Enfâl, 8/32) ya'ni "Vaktâki dediler: Ey benim Âllâh'ım, bu Peygâmbere'nin dediği senin indinden olup hak ise, bizim

üzerimize gökten taş yağdır veyâhud bize azâb-ı elîm getir" [âyet-i kerîmesi-ne işâret buyrulur.] Bu sözü söyleyenin Ebû Cehil olduğu rivâyet olunur.

چونکه وا دیدیم او منصور بود ما همه ظلمت بدیم او نور بود

4476. "Vaktâki açık gördük ki o mansûr oldu, biz hep zulmet olduk, o nûr oldu."

Bu da Kureyş münkirlerinin sözüdür. Dediler ki: "Biz bu kadar putlarımızı za duâ ettik ve hediyeler verdik veyâ secdeler ettik. "Eğer Muhammed hak ise bize ızhâr et ve eğer bâtil ise, onu bize mağlûb et!" dedik. Vaktâki onun mansûr olduğunu ve bize galebesini gördük ve biz onun önünde hep zulmet olduk, o bizim önümüzde nûr oldu."

این جواب ماست کآنچه خواستید گشت پیدا که شما نا راستید

4477. "O istediğiniz şeydir!" diye bu bizim cevâbımızdır, zâhir oldu ki, "Siz haksızsınız!"

Kureyş münkirleri sözlerine devâm edip dediler ki: "Bizim bu mağlûbiyetimiz ve müslûmanların gâlibiyeti "İşte istediğiniz şeyi verdim" diye Hak tarafından bize verilmiş cevâbdır; ve Hakk'ın bu cevâb-ı fiilîsi "Siz haksızsınız!" diyerek bizlere zâhir oldu."

باز این اندیشه را از فکر خویش کور می کردند و دفع از ذکر خویش

4478. "Tekrâr bu endîşeyi kendilerinin fikrinden kôr ettiler, kendilerinin zikrinden def' ettiler.

Kureyş münkirleri yukarıdaki düşünceleri tekrâr hatırlanndan sildiler ve fikirlerinden def' ettiler, dediler:

کین تفکر ما هم از ادبار رُست که صواب او شود در دل درست

4479. "Ki, "Bu tefekkür dahi bize idbârdan bitti ki, onun doğruluğu gönülden dürüst olur."

"Bizim mağlûbiyetimiz ve onların gâlibiyeti haklı olduklarının delîlidir, sûretinde vâki' olan düşüncemiz idbâr-ı tâlî'den bitti ve doğdu; kalbimizde o fikrin doğruluğu kalbe takarrur edip dürüst ve sağlam olur, yanlış bir fikri doğru görürüz."

خود چه شد گر غالب آمد چند بار هر کسی را غالب آرد روز گار

4480. "Halbuki eğer birkaç kere galib oldu ise ne oldu? Zamân her bir kimseyi gâlib getirir!"

"Halbuki Muhammed (a.s.) birkaç kere bize gâlib oldu ise, bunun ne hük-mü olur; zamân her bir kimseyi gâlib getirir, ya'ni gâlibiyet ve mağlûbiyet ba'zı ahvâl ve şerââtın te'sîri ile, zaman zaman vâkî' olur bir şeydir."

ما هم از ایام بخت آور شدیم بارها بر وی مظفر آمدیم

4481. "Biz dahi eyyâmdan saâdet-mend olduk, defeât ile onun üzerine muzaf-fer geldik."

"Nitekim biz dahi ba'zı vakitlerde onlara gâlib gelmek sûretiyle hüsn-i tâ-li'imizi izhâr ettik, def'alar ile o Peygamber üzerine muzaffer olduk."

باز گفتندی که گرچه او شکست چون شکست ما نبود آن زشت و پست

4482. *Tekrâr derler idi ki: "Vâkıâ o mağlûb oldu, bizim mağlûbiyetimiz gibi o çirkin ve alçak olmadı."*

Müşrikler, yukarıdaki fikri muhâkemelerinden sonra, tekrâr dönüp derler idi ki: "Evet, o da bize mağlûb oldu, fakat onun mağlûbiyeti, bizim şimdiki mağlûbiyetimize benzemedi; zîrâ o mağlûb olduğu vakit, bizim gibi elleri zincirler ile bağlanıp zefil bir sûrette sevk olunmadı."

زانکه بخت نیک او را در شکست داد صد شادی پنهان زیر دست

4483. "Zîrâ hüsn-i tâli' ona mağlûbiyet içinde, el altından gizli yüz şâdi verdi."

"Zîrâ bu hâl de onun güzel olan tâlii iktizâsındandır ki, onun bu tâlii, mağ-lûbiyeti içinde bile kendisine bir sebep-i mechûlden gizlice sürûrlar ve safâlar verir idi. Şöyle:"

کو با شکسته نمی مانست هیچ که نه غم بودش در آن نه پیچ پیچ

4484. "Ki, o aslâ mağlûb olmuş benzemedi, zîrâ onda ona ne gam, ne de kharâmna oldu."

چون نشان مؤمنان مغلوبیست لیک در اشکست مؤمن خویست

4485. *Çünkü mü'minlerin alâmeti mağlûbiyettir; fakat mü'minin mağlûbluğun-da güzelliik vardır.*

Mü'minler mağlûbiyetten müteessir olmazlar, çünkü onlar âlemde Hakk'ın tecellî-i ef'âlini müşâhede ederler. Ef'âl-i ilâhiyye önünde dâimâ mağlûb ve münkesirdirler; bu sebeble mü'minlerin alâmeti mağlûbiyet olur, fakat mü'minin mağlûbiyetinde ve inkisârında güzelliik vardır, çünkü onu

ef'âl-i Hak'dan görür. Nitekim âyet-i kerîmede قُلْ لَنْ يُغَيِّرَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا (Tevbe, 9/51) ya'ni "Habîbim de ki: Bize Allah Teâlâ hazretlerinin bizim için ezelde yazdığı şeyin gayri isâbet etmez" buyrulur.

گر تو مشک و عنبر را بشکنی عالمی از فوح ریحان پر کنی

4486. *Eğer sen bir misk ve anberi kırsan, âlemi reyhânın kokusundan doldurursun.*

Ya'ni mü'minler misk ve anbere benzerler. "Eğer sen miski ve anberi kırıp parçalarsan, onun kokusu etrâfa yayılır; hünun gibi mü'minlerin inkisârından sûrî ve ma'nevî etrâf-ı âleme birçok fevâid hâsıl olur."

ور شکستی ناگهان سرگین خر خانها پر گند گردی تا بسر

4487. *Ve eğer ansızın eşeğin gübresini kırsan, odaları baştan başa ziyâde kokmuş edersin.*

Ehl-i nefis olan münkirler dahi eşek gübresine benzerler, onları kırıdığın vakit, bâtınlarındaki habâset etrâf-ı âleme intişâr eder ve nâsın huzûr ve râhatı münselib olur.

سر آنکه بی مراد باز گشتن رسول علیه السلام از حدیبیه حق تعالی لقب آن فتح کرد

که انا فتحنا که بصورت غلق بود و بمعنی فتح چنانکه اشکستن مشک بظاهر

اشکستنست و بمعنی درست کردنست مشکى او را تکمیل فوائد اوست

Resûl (a.s.)'ın Hudeybiye'den murâdsız olarak geri dönmesinin sırrı odur ki, Hak Teâlâ onun lakabını "fetih" koydu, zîrâ "İnnâ fetahnâ" sûrette kapamak ve ma'nâda açmak oldu; nitekim miski kırmak zâhirde kırmaktır ve ma'nâda onun miskliğini sâbit kılmaktır, onun fâidelerinin tekâmülüdür

Tafsîlâtı târîh-i İslâm kitaplarında beyân olduğu üzere Resûl-i zîşân Efendimiz Zilka'de ayında bir pazartesi günü, ifâ-yı hac için Medîne'den

Mekke'ye sefer ettiler ve kurban etmek için de yetmiş deveyi berâberce götürdüler. Mekke müşrikleri bu haberi duyular ve Resûl-i Ekrem'i ashâb-ı kirâmıyla berâber ifâ-yı hacdan men' etmek için ittifak ederek "Beldah" nâmındaki mahalle kadar çıkıp karşı durdular. Resûl-i Ekrem hazretleri de bunların ittifakundan haber alıp, Hudeybiye ismindeki mevki'de ashâb-ı kirâmıla berâber tevakkuf buyurdular. Cenâb-ı Peygamber bir musâlahâ akdi için, Hz. Osman'ı müşriklere elçi olarak gönderdi; onlar o hazreti tevkîf ettiler ve o sırada Hz. Osman'ın katli haberi şâyi' oldu. Resûl-i Ekrem Efendimiz ashâb-ı kirâmdan bir ağaç altında biât istediler ve bir ellerini diğer elleri üzerine koyup: "Bu el Osman'ın elidir ve Osmân maktûl olmamıştır!" buyurdular. Ashâbın cümlesi biât ettiler; bu biâta "biât-ı Rıdvân" derler. Müşrikler bu biât haberini işitince vehme düşüp taraflarından Sehl b. Amr'ı Resûl-i Ekrem tarafına gönderdiler ve bir sulh akd olundu. Ve bu sulh, islâm hakkında sûrette gâyet ağır idi, ba'zı şartları şunlardır:

On yıl islâm ile müşrikler arasında muhârebe ve kûl olmayacak ve gerek gizli ve gerek açıktan açığa birbirlerini incitmiyecekler.

Mü'minler bu sene gidip, gelecek sene hacca gelecekler ve müşriklerden birisi islâm tarafına kaçarsa, ehl-i Islâm onları müşriklere iade edecekler; ve fakat müslümanlardan birisi müşriklere kaçıp, irtidâd ederse, onlar bunu islâma iade etmiyecekler.

Bu ağır şartlı sulhdan islâmların kalbi münkesir oldu. Hz. Peygamber yirmi gün Hudeybiye'de kaldı ve ashâb-ı kirâma tıraş olmalarını ve develeri kurban etmelerini emir buyurdu; ve mü'minler münkesiren Hudeybiye'den Medîne'ye döndükleri vakit اَنَا فَتَحًا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا (Fetih, 48/1) ya'ni "Apaçık bir fetih-i muhakkak biz sana feth ettik" sûre-i şerîfesi nâzil oldu. Bu Hudeybiye musâlahası islâm için sûrette zafer kapısını kapamak idi, fakat bâtında ve ma'nâda feth-i mübîn idi ki, bu musâlahanın fevâid-i adîdesi târîh-i Islâm'da mufassaldır, burada zikri uzun olur.

دولت انا فتحنا زد دهل

وقت وا گشت حدیبیه بذل

4488. Zül ile Hudeybiye ric'ati vaktinde, "İnnâ fetahnâ" devleti davul çaldı.

Nitekim yukarıda izâh olundu.

تو ز منع این ظفر غمگین مشو

آمدش پیغام از حضرت که رو

4489. Ona hazretlerden haber geldi ki: "Git, sen bu zaferin men'inden gam-gîn olma!"

Cenâb-ı Hak tarafından Resûl-i Ekrem'e: "Şehrine dön, zâhirde bu zaferin men' edilmiş olmasından dolayı müteessir olma!" diye vahiy geldi.

کاندین خوارئ نقتد فتحهاست نک فلان قلعه فلان بقعه تراست

4490. "Zirâ bu senin nakd olan horluğunda fetihler vardır, işte falan kal'e, falan buk'a sana mahsûstur."

"Buk'a", arz kıt'ası ma'nâsınadır. Cenâb-ı Hak vahyinde buyurdu ki: "Ey Resûlüm, gam çekme, Hudeybiye musâlahası hâl-i hâzırda bir mağlûbiyet ve zillettir, fakat bu zillet içinde fetihler ve zaferler gizlidir; işte falan kal'e ve falan kıt'a-i arâzî sana verilmiştir, behemehâl onları feth edeceksin!"

بنگر آخر چونکه وا گردید تفت بر قریظه و بر نصیر از وی چه رفت

4491. Sona bak! Vaktâki harâretle geri döndü, Kureyza ve Nadîr üzerine ondan ne vâki' oldu?

Bu beyt-i şerîf Hz. Pîr efendimiz tarafından, buyururlar ki: Evet Hudeybiye musâlahasında sûrette islâma bir zillet hâli göründü, fakat sen onun sonuna bak! Vaktâki Resûl-i Ekrem hazretleri mahrumîyyet-i hac harâreti ve te-essürü ile geri döndü, Benî Kureyza ve Benî Nadîr kabîleleri üzerine ne vâki' olduğu, târîh-i İslâm kitaplarında mündericdir. Bu iki kabîle Hayber ciheti yahûdilerindendir, bunlar Mekke müşriklerini islâmlar aleyhine teşvîk ederlerdi.

قلعهها هم گرد آن دو بقعه ها شد مسلم وز غنایم نفعها

4492. Kal'alar, hem de o iki buk'aların etrâfı ve ganîmetlerden menfaatlar müsellemler oldu.

O kabîlelerin kal'aları, hem de onlara müteallik olan iki kıt'a-i arâzî ve mâlî ganâimden birçok menfaatlar ehl-i İslâm'a teslîm olunmuş oldu.

ور نباشد آن تو بنگر کن فریق بر غم و رنجند و مفتون و عشیق

4493. Ve eğer o olmazsa, sen bak ki o ferîk pür-gam ve renc ve meftûn ve aşîk-dırlar.

زهر خواریرا چو شکر می خورند خار غمها را چو اشتر می چرند

4494. Zillet zehrini şeker gibi yerler, gamlar dikenini develer gibi otlarlar.

Bu iki beyt-i şerîf bir cümle-i tâm teşkil ederler. Ya'nî "Bu zafer ve muvafakîyet olmasa dahi, sen ona bak ki, bu mü'minler tâifesi pek ziyâde gamlı

ve gönülleri mecrûh ve zaferin meftûnu ve âşıkı oldukları halde, bu muvaf-fakuyetsizlik zilletinin zehrini, aslâ şikâyet etmeksizin şeker gibi yerler; diken gibi gamları, devenin tatlı tatlı yediği dikenler gibi, tatlı tatlı yerler."

بهر عين غم نه از بهر فرج این تسافل پیش ایشان چون درج

4495. *Gamın aynı için, şâdî için değil; bu alçalma onların indinde derece gibidir.*

Ya'ni "Bunların gamı tatlı tatlı yemesi, gamda meserret ve şâdî buldukla-n için değildir, belki gamı, gam ve üzücü ve sıkıcı bir şey olduğu için kabûl ederler ve acıyı tatlı tatlı yerler; fakat o acının acılığı yine yerindedir. Bu te-sâful ve alçalma onların indinde derece ve mertebe gibidir. Yükselen kimse nasıl mahzûz olursa, onlar da alçalma içinde öylece mahzûz olurlar."

آنچنان شادند کاندنر فعر چاه که همی ترسند از تخت و کلاه

4496. *Kuyu dibinde öyle mesrûrdurlar ki, tahttan ve külâhtan korkarlar.*

Onlar kuyu dibinde, ya'ni derekât-ı zillette öyle mesrûrdurlar ki, onlara tâc ve taht verilse, korkup kaçarlar; çünkü onlar bunu ma'sûklarının hicâbı görürler.

هر کجا دلبر بود خود همنشین فوق گردونست نه زیر زمین

4497. *Her nerede muhakkak dilber hem-nişîn olur, yer altı değil, feleğin üstüdür.*

Ma'sûk-ı hakîki olan Hak her nerede ve herhangi hâl içinde berâber olur-sa, orası yer altı bile olsa, yer altı değil feleğin üstü olur.

تفسیر این خبر مصطفیٰ صلی الله علیه و سلم فرمود لَا تُفَضِّلُونِي عَلَى يُونُسَ ابْنِ مَتَّى

Mustafâ (s.a.v.)'in bu haberinin tefsîridir ki: "Beni, Mettâ'nın oğlu Yûnus üzerine tafdîl etmeyiniz!" buyurdu

گفت پیغمبر که معراج مرا نیست بر معراج یونس اجنبی

4498. *Peygamber buyurdu ki: "Benim mi'râcımın Yûnus'un mi'râcı üzerine fazîleti yoktur."*

Ma'lûm olsun ki, hadîs-i şerîfde nehiy buyrulan fazilet, nübüvvet ve risâlet husûsundaki fazilet-i mutlakadır; zîrâ resûl-i ilâhî olmak cihetinden hiçbir peygamberin, diğer bir peygamberden efdalliyeti yoktur, nitekim âyet-i kerîmede *لَا تَفْرُقْ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ* (Bakara, 2/285) ya'ni "Resûllerden hiçbirinin arasını tefrik etmeyiz" buyrulur. Fakat her peygamber şahsı ve mazhariyeti cihetinden birbirinden tefrik olunur. Zîrâ her birinin mazhar olduğu isim başkadır. Ve esmâ-i ilâhiyye arasında tefâzul sâbittir. Bu tefâzul *تلك الرسل فضلنا بعضهم على بعض* (Bakara, 2/253) ya'ni "Bu peygamberlerin ba'zısını ba'zısı üzerine tafdîl ettik" âyet-i kerîmesinde musarrahdır; ve bu cihetten her bir nebîden zâhir olan ahvâl, bu Rabb-i hâssı olan ism-i ilâhînin icâbâtı dâiresinde vâkî' olur. Nitekim Sâlih (a.s.) ism-i Fettâh'ın mazharı idi, binâenaleyh mu'cizâtı da bu ismin dâiresinde vâkî' oldu. Mûsâ (a.s.) ism-i Zâhir'in ve İsâ (a.s.) ism-i Bâtin'in mazharı idiler; fakat (s.a.v.) Efendimiz bîcümle esmânın mazharı olmakla berâber, bir ism-i gâlibin hüküm ve te'sîri altında değildir; belki cemî'-i esmânın ahkâm ve âsârı dâire-i i'tidâlde vâkî' olur. Bu cihetle bîcümle enbiyâ (aleyhimû's-selâm) üzerine fazileti sâbittir.

Cenâb-ı Pîr efendimiz bu hadîs-i şerîfin diğer bir işâretini lisân-ı Nebevî'den beyânen buyururlar ki: "Benim mi'râcımın, Yûnus (a.s.)'ın mi'râcî üzerine fazileti yoktur." Cenâb-ı Pîr, fakîr tarafından terçüm edilene *Fîhi Mâ Fîh*'in yirmi beşinci faslında: *لا تفضلوني على يونس ابن متى بان كان عروجه في بطن الحوت* و *Ya'ni "Beni Yûnus ibn Mettâ üzerine tafdîl etmeyin, şu sebeble ki, onun urûcu balığın karnında oldu, benim urûcum arş üzerinde semâda oldu"* hadîs-i şerîfini şerh buyururlar.

آن من بر چرخ و آن او نشیب ز آنکه قرب حق برونست از حبیب

4499. *Benim lâyıkm felek üzerine ve onun lâıyıkî inîş üzerinedir; zîrâ ki Hakk'ın yakınlığı hesâblan hâricdir.*

"Hisîb", hisâb kelimesinin kâide-i Fûrs üzere imâle olunmuşudur. Ya'ni "Benim mi'râcım felek üzerine çıkış ve onun mi'râcî da inîş oldu; zîrâ ki Hakk'ın yakınlığı âlem-i sûret ve taayyünâta âid olan hesâbın hâricindedir."

قرب نه بالا نه پستی رفتنست قرب حق از حبس هستی رستنست

4500. *Kurb ne yukarıya, ne de aşağıya gitmekdir; kurb-ı Hak varlık habsinden kurtulmaktır.* [4514]

Hakk'a yakın olmak demek, yukarıya çıkmak ve aşağıya inmek demek

değildir; zîrâ yukarı ve aşağı nisbetleri, bu mevhûm olan izâfî varlığın îcâbıdır; kurb-ı Hak ise, bu mevhûm olan varlığın habsinden kurtulmaktır.

نیست را چه جای بالا است و زیر نیست رانی زود و نی دورست و دیر

4501. *Yok için, yukarının ve aşağının ne yeri vardır? Yok için ne çabuk, ne uzak, ne de geç vardır.*

Vücûd-ı izâfî, vücûd-ı mahz ile, adem-i mahz arasında bir berzahdır. Vücûd-ı mahza nazaran yoktur ve adem-i mahza nazaran vardır; binâenaleyh onun hâli, adem-i izâfîdir. Bu beyt-i şerîfde vücûd-ı izâfîye "yok" ta'bîr buyrulması, vücûd-ı mahza nazarandır. Ve imdi vücûd-ı izâfî, kendi âleminde bulunduğca yukarı, aşağı, çabuk, uzak ve geç gibi nisbetlerin mahsûrudur; vaktâki kendi âleminden tecerrüd eder ve vücûd-ı hakîkî muvâcehesinde yok olur, bu hâl içinde bu nisbetlerin hâricinde kalır. Bu mütâlaaya, ya'ni vücûd-ı mahza "hest-i nîst-nümâ" ya'ni "yok görünen var" ve vücûd-ı izâfîye "nîst-i hest-nümâ" ya'ni "var görünen yok" demişlerdir.

کارگاه گنج حق در نیستیت غره هستی چه دانی نیست چیست

4502. *Hakk'ın hazînesinin iş yeri yokluktadır; sen varlığın mağrûrusun, ne bilirsin ki yok nedir?*

"Hakk'ın hazînesi"nden murâd, ilm-i ilâhî mertebesidir. "İş yeri"nden murâd, yokluğu yukarıda izâh olunan bu vücûd-ı izâfî âlemidir. Ya'ni "Hakk'ın suver-i ilmiyyesinin ahkâmı zâhîr olan mahal, yokluk demek olan bu vücûd-ı izâfî âlemidir. Ey gâfil, sen bu izâfî olan varlığın mağrûrusun ve ona aldandımışsın, halbuki o, vücûd-ı hakîkî muvâcehesinde yoktur; sen bu mevhûm olan varlık içinde müstağrak iken bu yolun ne olduğunu ne bilirsin?"

"Girre", gâfillik, aldandmışlık ma'nâsınadır. (*Akrebü'l-Mevârid*).

حاصل این اشکست ایشان ای کیا می نمائد هیچ با اشکست ما

4503. *Hâsılı onların bu inkisârı, ey ulu, hiç bizim inkisârımıza benzemez!*

Bu beyt-i şerîf esîrlerin lisânındandır ve birbirlerine söyledikleri sözlerdir. Ya'ni "Ey ulu arkadaş, bu müslümanların mağlûbiyeti ve zilleti, bizim mağlûbiyet ve zilletimize benzemiyor vesselâm."

آنچنان شادند در ذل و تلف همچو ما در وقت اقبال و شرف

4504. *Zül ve telef içinde öyle mesrûrdurlar ki, ikbâl ve şeref vaktinde bizim gibi.*

Ya'ni "Biz ikbâl ve şeref vaktinde nasıl mesrûr olur isek, onlar da zül ve telef ve zararlar içinde öylece mesrûr bir haledirler."

برگ بی برگي همه اقطاع اوست فقر و خواریش افتخارست و علوست

4505. *Azıksızlık azığı hep onun emlâkidir; fakirlik ve zillet onun iftiharî ve yüksekliğidir.*

O Peygamber dünyânın ni'metine ve refâhına ehemmiyet vermiyor, onun indinde azıksızlık azıktır ve ni'met ve emlâkidir; fakirlik ve zilletle iftihar eder ve onlarda yükseklik görür.

Bu beyt-i şerîfde اللهم احبني مسكينا يا'ni "Fakr, benim fahrımdır" ve اللهم احبني مسكينا يا'ni "Yâ Rab, beni miskin olarak yaşat ve miskin olarak öldür ve zümre-i mesâkin içinde haşret!" hadis-i şeriflerine işâret buyrulur.

آن یکی گفت ار چنانست آن فرید چون بخندید او که ما را بسته دید

4506. *O birisi dedi: "Eğer o ferîd öyle ise, o niçin güldü, zûrâ bizi bağlanmış gördü?"*

Bu muhâvere esnâsında diğer birisi, yukarıdaki sözleri söyleyen kimseye dedi: "Eğer o zafer ile teferrüd eden Peygamber senin dediğin gibi ise, bizi görürne niçin güldü? Çünkü o bizi böyle bağlanmış bir halde gördü."

چونکه او مبدل شدست و شادیش نیست زین زندان و زین آزادیش

4507. *"Mâdemki o mübdel olmuştur ve onun meserreti bu zindan değildir, bundan onun âzâdlığındandır."*

Ya'ni "Mâdemki o Peygamber mübdel olmuştur, ya'ni sıfât-ı beşerîyyesi, sıfât-ı rûhâniyyete tebeddül etmiştir ve mâdemki onun meserreti bu dünyâ zindanına âid olan huzûzâtıdan değildir ve onun bu dünyâ zindanından âzâd oluşundandır;" Cümle âtûdeki beyit ile tamâm olur:

پس بقهر دشمنان چون شاد شد چون ازین فتح و ظفر پر باد شد

4508. *"O halde düşmanların kahrı sebebiyle niçin şâd oldu, niçin bu fetih ve zaferden pür-bâd oldu?"*

Bu, yukarıdaki beytin cevâbıdır. Ya'ni "Mâdemki sıfât-ı nefsanîyyesi tebeddül etmiştir, o halde düşmanlarını makhûr bir halde görmesi sebebiyle ni-

çin sevindi? Niçin bu fetih ve zaferden gurûr getirip şişti?" "Pür-bâd olmak", Türkçe'ye, "mağrûr olup kabarmak" ile tercüme olunabilir.

شاد شد جانش که بر شیران نر یافت آسان نصرت و فتح و ظفر

4509. "Onun canı şâd oldu, zîrâ erkek arslanlar üzerine kolay tasarruf ve fetih ve zafer buldu."

"Erkek arslanlar"dan murâd, kendilerini kabadâyı ve pehlivân addeden müşriklerdir.

پس بدانتستم کو آزاد نیست جز بدنيا دلخوش و دلشاد نیست

4510. [4524] "Böyle olunca bildik ki, o âzâd değildir, dünyânın gayri ile dil-hoş ve dil-şâd değildir."

Ya'ni "Mâdemki düşmanlarının kahrından seviniyor, o halde biz onun bu hâlimden bildik ki, o bu dünyâ zindanından âzâd olmuş değildir ve dünyânın hârici olan bir hâl ile gönlü hoş ve mesrûr değildir, ancak dünyânın huzûzâtıyla mesrûrdur."

ور نه چون خندد که اهل آن جهان بر بد و نیکند مشفق مهربان

4511. "Yoksa nasıl güler idi ki, o cihânın ehli kötü ve iyi üzerine şefkat edici ve merhamet edicilerdir."

"Eğer o dünyâ zindanından kurtulmuş bir kimse olsa idi, bizim bu zelîl hâlimizden dolayı nasıl mesrûr olup güler idi; zîrâ o rûhâniyet âleminin ehli, hem kötüler ve hem de iyiler üzerine şefkat edici ve merhamet edici olurlar."

این بمنتگیدند در زیر زبان آن اسیران با هم اندر بحث آن

4512. O esîrler onun bahsinde birbirleriyle dil altında bunu fısıldadılar.

"Mengiden", meşveret etmek ve başkaları işitmeyecek sûrette söz söylemek, ma'nâsınadır. Türkçe'de, fısıldamak ile tercüme olunabilir. Ankaravî hazretleri bu ma'nâyı Türkçe "sokurdamak" kelimesiyle tercüme buyurmuşlardır. Hind nüshalarında birinci mısra'ın "این می گفتند در زیر زبان" ["Dil altından bunu söylüyorlardı"] sûretinde vâki'dir.

تا مَوَكَّل نشنود بر ما جهد خود سخن در گوش آن سلطان برد

4513. "Tâ müvekkel işitmesin; bizim üzerimize sıçar, muhakkak bu sözü o sultânın kulağına götürür."

Yavaş yavaş konuşurken derlerdi ki: "Aman bizi muhâfazaya me'mûr olan kimse sözlerimizi işitmesin, eğer duyarsa muhakkak bu sözleri o sultân-ı muzafferin kulağına götürür, sonra iş fenâ olur."

آگاه شدن پیغمبر علیه السلام از طعن ایشان بر شَمَاتت او

Peygamber (a.s.)'ın mesrûr olması üzerine
onların ta'nından âgâh olması

"Şemâter", bir düşmanın düşmana isâbet eden belâdan dolayı ızhâr-ı sûrûr etmesi ma'nâsındır. Ya'ni Peygamber (a.s.)'ın kendi düşmanlarının mak-hûriyyetine sevinmesi üzerine, esîrler tarafından vâkı' olan ta'ndan ve i'tirâzdan haberdâr olması beyânındadır demek olur.

گرچه نشنید آن موکل آن سخن رفت در گوشى که آن بُد مِن لَدُنْ

4514. *Uâkıâ o müvekkel o sözü işitmedi, bir kulağa gitti, "min ledün"den idi.*

"Ledün", taraf ve nezd ma'nâsındır; burada murâd, "Allah indinden" demektir. Ya'ni "Esîrler gâyet yavaş konuştukları için vâkıa onların sözlerini işitmedi; fakat o sözler öyle bir kulağa gitti ki, o kulak da Sultân-ı enbiyâ Efendimiz'in mübârek kulakları olup, Allah indinden her şeyi işitmeğe memûr idi. Nitekim hadîs-i kudsîde سَمِعْتُ لَهُ شَيْئًا ["Onun işitmestiyim"] buyrulur.

بوی پیراهان یوسف را ندید آنکه حافظ بود و یعقوبش کشید

4515. *Yûsuf'un gömleğinin kokusunu görmedi, o kimse ki hıfz edici idi, halbuki onu Ya'küb çekti.*

Esîrlerin gizli sözlerini müvekkelin işitmeyip, Hz. Peygamber'in duyması-nın nazîri budur ki, "Yûsuf (a.s.)'ın gömleğini Ya'küb (a.s.)a getirmeğe memur ve müvekkel olan kimse, o hıfz ettiği gömleğin kokusunu duymadığı halde, o kokuyu beri tarafında Ya'küb (a.s.) duyar idi."

آن شیطاين بر عَنانِ آسمان نشنوند آن سر لوحِ غیب دید

4516. *O şeytanlar göğün anânı üzerinde, o gayb bilici olan levhin sırrını işitmezler.*

"Anân", ânz olmak ma'nâsına olan "anen"den, bulut gibi gökyüzünün avânzına denir. Nitekim "a'nânu's-semâ" derler. "Gayb-dân"; "dân", dânisten masdarından emr-i hâzır olduğu takdirde, vâsf-ı terkîbî olup, "gayb bilici" demek olur. Ve "dân", ism-i mekân edâu olduğuna göre "mahall-i gayb" demek olur. Bu sûrette ikinci mısra'ın ma'nâsı: "O mahall-i gayb olan levhin sırrını işitmezler" demek olur. Ya'ni "Şeytanlar gökyüzünün avânzına kadar çıktıkları halde o gayb bilici veyâ gayb mahalli olan levhin sırrını işitmezler." Burada "şeytanlar"dan murâd hicâbât sebebiyle Hak'dan uzak olanlar ma'nâsıdır.

Ma'lûmdur ki, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in bi'set-i seniyyelerinden evvel cin tâifesi vücûd-ı kevnîlerinin letâfeti hasebiyle göğe çıkarlar ve kezâ vücûd-ı kevnîleri latîf olan melâike-i usuriyyûndan levh-i mahfûzda menkûş olan sur-ı kazâ ve kader-i ilâhiye âid ma'lûmâtı çalıp, yeryüzündeki kâhinlere ilkâ ederler idi. Vaktâki Resûl-i Ekrem Efendimiz meb'ûs oldular, göğe çıkan cinler, melâike-i usuriyyûn tarafından tard olundular. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de sûre-i Cin'de cinlerin lisânından bu hâl ihbâr buyrulur: *وَأَنَّا نَسْتَأْذِنُ السَّمَاءَ فَوَجَدْنَاهَا مُلْتَأَتٍ حَرِيًّا شَدِيدًا وَشُهَبًا وَأَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقَاعِدَ لِلسَّمْعِ فَمَنْ يَسْمَعُ آلَانَ يَجِدُ لَهُ شُهَابًا رَصَدًا* (Cin, 72/8,9) Ya'ni "Biz göğe yaklaştığımızda, biz o göğü melâikeden kavî bekçiler ve şihâb-ı ile dolu bulduk, halbuki biz evvelce dinlemek için gökten oturacak yerlere oturduk; şimdiki halde kim dinlerse, kendisi için rasad olan bir şihâb bulur."

آن محمد خفته و تکیه زده آمده سرگرد او گردان شده

4517. O Muhammed yatmış ve dayanmış, sır onun etrâfına gelmiş, duyucu olmuştur.

O Muhammed (s.a.v.) Efendimiz döşegine yatmış ve yastığına dayanmış iken, tâife-i şeyâtînin yaklaşp da işitemediği esrâr-ı kazâ ve kader o hazretin etrâfına gelmiş ve onun etrâfını tutucu ve tavâf edici olmuştur.

او خورد حلوا که روزیشت باز آن نه کانگشتان او باشد دراز

4518. Helvayı o kimse yer ki, onun rızkı açıktır; o kimse değil ki, onun parmakları uzun olur.

Helva gibi leziz olan ulûm-ı ledünniyyeyi ve esrâr-ı rabbâniyyeyi ezelde rızkı ve nasîbî olan kimse yer. Bu ni'met sa'y ü gayret ile ele geçmez.

نجم ثاقب گشته حارس دیوران که بهل دزدی ز احمد سرستان

4519. Hırsızlığı bırak, sırrı Ahmed'den al diye, necm-i sâkıb şeytan sürücü bekçisi olmuştur.

"Sâkıb", şu'le verici ve delici ma'nâlarıdır. "Necm-i sâkıb," parlak bir şu'le ile ve sür'at ile fezâyı delip uçan yıldız demektir. Fen bunları, mahrekinden kurtulmuş birtakım ecrâm addetmektedir. Kur'ân-ı Kerîm bu uçmanın sebebini bize bildiriyor, fakat mâhiyetleri bizce meçhûldür; zîrâ onları uzaktan uçar yıldız görüyoruz. Ya'nî Ahmed (aleyhissalâtu vesselâm) Efendimiz'in bi'set-i seniyyelerinden sonra ins ve cinnin istinkâh-i esrâr husûsunda mü-râcaât-gâhı ancak Zât-ı nübüvvet-penâhîleri olmuştur; tâife-i cinnin hırsızlığı men' edilmiştir.

ای دو دیده سوی دکان از پگاه هین بمسجد رو بجو رزق از اله

4520. Ey iki gözünü dükkân tarafına olan kimse, sabahtan âgâh ol, mescide git,
[4534] rızıkı *İlah'*dan iste!

Hind nüshalarında "dü dîde" yerine "devîde" vâkî'dir. "Ey erkenden dükkân tarafına koşmuş olan kimse" demek olur. Ya'nî "Rızık-ı sûrî olsun, ma'nevî olsun, muhakkak sûrette çalışmakla ele geçmez; nitekim sûrî rızık için harâretle çalışanlardan birçoğu iflâs ettiği gibi, az çalışanlardan bir kısım insanlar dahi çok kazanmışlardır. Rızık-ı ma'nevî olan ulûm da böyledir. Bi-nâenaleyh her iki nevi' rızık, Hak'dan taleb olunmak lâzımdır."

فہم کردن رسول علیہ السلام ضمیر اسیرانرا

Esîrlerin zamîrlerini Resûl (a.s.)'in anlaması

پس رسول آن گفت شانرا فہم کرد گفت آن خندہ نبودم از نبرد

4521. İmdi Resûl onların sözünü anladı. "O gülme bana cenkten dolayı olmadı" buyurdu.

Resûl-i zîşân Efendimiz esîrlerin gizli sözlerini ve onların kalblerindeki niyetlerini keşf tarîkıyle anladı ve onlara hitâben cevâb verip buyurdu ki: "Benim gülmem, cenkte mağlûb olmanızdan dolayı değildir."

مرده اند ایشان و پوسیده فنا مرده کشتن نیست مردی پیش ما

4522. "Onlar ölmüşlerdir ve fenânın çürümüşüdürler, bizim indimizde ölmüşü öldürmek erlik değildir."

"O münkirler hadd-i zâtında ölümler zümresine dâhil olmuşlar ve bu hayât-ı fâniye içinde bulundukları halde çürümüşlerdir; zîrâ onlarda kuvvet-i ma'nâ olmadığı gibi, zâhirlerinde de bir kuvvet kalmamıştır. Bizim indimizde ölmüşü öldürmek erlik ve kabadayılık değildir."

خود کیند ایشان که مه گردد شگاف چونکه من پا بفرشم اندر مصاف

4523. "Onlar ise kimdir? Zîrâ ben cenk mahallerinde ayak basdığım vakit, ay yarık olur."

"Hakk'ın bana olan ihsân-ı tasarrufu indinde, onların kuvveti nedir ve onlar kim oluyorlar ki, bana mukâvemet edebilsinler; zîrâ ben Hak yolunda cenk ettiğim yerlerde sâbit-kadem olduğum vakit, ay yanılır." Bu beyt-i şerîfde inşikâk-ı kamer mu'cizesine işâret buyrulur.

آنگهی کآزاد بودید و مکن مر شما را بسته می دیدم چنین

4524. "O vakit ki, âzâd ve kudretli idiniz, muhakkak ben sizi böyle bağlanmış görür idim."

"Ey üsârâ-yı Kureys, siz bu harbde esir olup bağlanmazdan mukaddem, hür ve kuvvetli bir halde iken, ben sizi âlem-i misâlde böyle bağlanmış bir halde görür idim. Benim sizin bu hâlinizi görüşüm yeni bir şey değildir ki, makhûriyyetiniz ile mesrû olayım."

ای بنایده ملک خاندان نزد عاقل اشتری بر ناودان

4525. Ey hânedânın mülkü sebebiyle nazlanmış olan kimse, âkılın indinde sen oluk üzerinde devesin.

"Ey her bir asırda mensûb olduğu hânedânın asâleti ve zenginliği ile nazlanıp iftihar eden kimseler! Siz âkıl olan bir kimsenin nazarında, oluk üzerinde duran bir deve gibisiniz. Oluk üzerinde bir devenin sebâtı ne kadar olabilir, sizin de mirâs yediliğinin üzerinde sebât o kadardır."

Hind nüshalarında "nâvdan" yerine "nerdübân" yazılmıştır; ma'nâda muhâlefet yoktur. Devenin oluk üzerinde durmasıyla, merdiven üzerinde durması adem-i sebât cihetinden müsâvidir. Şâh-ı Nakşibend hazretleri: "İnsan

neseb ve asâletle bir yere vâsıl olmaz " buyurmuşlardır. Asâlet ilim ve irfân-
dır. Nitekim meşhûr hükemâdan Sokrat'a sefih bir beyzâde gelip: "Sen âdi bir
kimsenin oğlusun, ben beyzâdeyim" demesi üzerine Sokrat: "Ey bedbaht, se-
nin asâletin sende bitiyor ve benimki bende başlıyor" cevâbını vermiştir.

نقش تن را تا فداد از بام طشت پیش چشمم کل آت آت گشت

4526. *Ten nakşının leğeni damdan düşeliden beri, gözümün önünde her bir ge-
lici gelmiş oldu.*

"Taşt ez bâb üftâden", "leğen damdan düşmek", gizli olan hâlin, âşikâr ol-
masından kinâyedir. Türkçe'de dahi "ipliği pazara çıktı" derler; gizli olan hâ-
li, meydana çıktı demek olur. Ya'ni "Cismin sûreti bu âlemde zâhir olduğu an-
dan beri, bana onun levh-i mahfûzda yazılmış olan hâli zâhir oldu ve istik-
bâlde gelecek olan her bir hâdise, gözümün önünde gelmiş bir halde zâhir ol-
du" demektir.

بنگرم در غوره می بینم عیان بنگرم در نیست شی بینم عیان

4527. *"Koruğa bakarım, meyi âşikâr görürüm, yoka bakarım şeyi âşikâr gö-
rürüm."*

"Meselâ kuruğun sûretine ve nakşına bakarım, onda üzüm şarâbını görü-
rüm; ve yoka, ya'ni "adem-i izâfî" âleminde olan ma'nâya bakarım, o ma'nâ-
yı vücûd-ı izâfî âleminde âşikâr olarak bir "şey" olmuş görürüm." Meselâ çe-
kirdeğin içindeki ağaç, adem-i izâfidedir; vaktâki o çekirdek neşv ü nemâ bu-
lup içinde ağaç çıkar, vücûd-ı izâfî âleminde bir şey olur.

آدم و حوا نه رسته از جهان بنگرم سر عالی بینم نهان

4528. *"Sırra bakarım, gizli bir âlem görürüm; cihândan Âdem ve Havvâ bit-
memiş."*

Bu beyt-i şerîfde bir ma'nâ-yı azîme işâret buyrulur. "Sır âlemine, ya'ni
a'yân-ı sâbite âlemine nazâr ederim, gizli bir âlem görürüm ki, o cihândan
Âdem ve Havvâ bitmemiş ve neşv ü nemâ bulup, zuhûr etmemiştir."

Ma'lûm olsun ki, hakikat-ı muhammediyye mertebesi, vücûd-ı mutlakın,
mertebe-i ahadiyyeden ve bu mertebe-i ıtlâkdan, mertebe-i vahdete tenezzül-
lünden ibârettir. Bu i'tibâr ile, bu hakikatin ibtidâsı ve intihâsı yoktur. Bu ha-
kikatin bir mertebeye daha tenezzülü, mertebe-i vâhidiyyet olup, bu mertebe-

de ilm-i ilâhîde a'yân-ı sâbite zâhîr olur ve buna "hakîkat-ı insâniyye" mertebesi dahi derler. Ve ayn-ı vücûd olan fezâ-yı bî-nihâyede tekevvün ve tefessüd edecek avâlimin sûretleri bu mertebede yekdiğerinden temeyyüz ederler; zîrâ fezâda bizim âlemimiz gibi pekçok âlemler vardır ve peyderpey bu âlemler tekevvün ve tefessüd etmektedir, bunların üzerlerinde her birinin kavânîn-i tabîyyesi mücibince nebât ve hayvân husûle gelir ve Âdemler ve Havvâlar vücûd bulur. Bu ma'nâ Kur'ân-ı Kerîm'de mezkûrdur: وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ (Şûrâ, 42/29) Ya'ni "Semâvâtın ve arzın halkı ve onlarda dâbbe cinsinden olan şeylerin neşri Allâh'ın varlığının alâmetlerindendir." Diğêr âyet-i kerîmede وَالْأَرْضِ يُخْرِجُ الْخَبْءَ مِنَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ (Neml, 27/25) ya'ni "Göklerde ve yerde hubûbât çıkaran Allâh'a secde etmezler mi?" buyrulur. Ve insana da "dâbbe" buyrulduğı İN شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الْعَصَمُ الَّذِينَ لَا يَقُولُونَ (Enfâl, 8/22) ya'ni "Devâbbın şerlisi Allah indinde, taakkul etmeyen sağır ve dilsiz olan kimselerdir" âyet-i kerîmesiyle sâbittir.

ديده ام پا بسته و منکوس و پست

مر شما را وقت ذرات الست

4529. "Muhakkak sizi elst âleminin zerreleri vaktinde ayağı bağlanmış ve menkûs ve süflî görmüşümdür."

"Âlem-i ervâhda herkesin rûhu zerreler hâlinde mütemessil olup اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ (A'râf, 7/172) ["Ben sizin Rabb'iniz değil miyim?"] hitâbına muhâtab oldukları vakit, ben sizin ayn-ı sâbitenize bakıp, ayağı bağlanmış ve baş aşağı olmuş ve süflî bir halde görmüşümdür."

آنچه دانسته بدم افزون نشد

از حدوث آسمان بی عمد

4530. "Direklersiz göğün hudûsundan evvel bilmiş olduğum, şey ziyâde olmadı."
[4544]

"Umud", "imâd"ın cem'idir. İmâd, direk demektir. "Göklerin direkler olmaksızın hudûsundan mukaddem, a'yân-ı sâbite âleminde müşâhede edip bilmiş olduğum ma'lûmât, bu âlem-i şehâdette ziyâdeleşmedi." Bu beyt-i şerîfde "Âsumân-ı bî-amed" ta'bîrîyle رَفَعَ السَّمَوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ (Ra'd, 13/2) ya'ni "Öyle Allah Teâlâ'dır ki, gökleri direkler olmaksızın yükseltti" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Bu âyet-i kerîmede manzûme-i şemsiyyeyi teşkil eden seyyârâtın muallakda devr ettiklerine işâret olunur. Ya'ni manzûme-i şemsiyye fezâda tekevvün etmezden evvel, ilm-i ilâhîde sâbit olan sûretlerini rûhum ile bilmiş idim. Bu manzûmenin tekevvününden sonra dahi o ma'lûmâtım ziyâdeleşmedi, zîrâ bildiğim hâl üzere tekevvün etti.

من شما را سرنگون می دیده ام پیش از آن کز آب و گل بالیده ام

4531. "Muhakkak sizi baş aşağı görüşüm, ondan evvel ki sudan ve çamurdan bilirim."

"Sudan ve çamurdan" ta'biriyle, cism-i kesif-i unsuriye işâret buyrulur. "Bâlidən", büyümek, neşv ü nemâ bulmak demektir. Ya'ni "Ey üserâ-yı Kureys, ben cism-i kesif-i unsuri ile bu âlem-i şehâdete gelip neşv ü nemâ bulmazdan evvel, âlem-i ma'nâda sizi baş aşağı gelmiş bir halde görmüşümdür."

نو ندیدم تا کنم شادی بدان این همی دیدم در آن اقبال تان

4532. "Yeni görmedim, tâ ki onunla şâdi edeyim; bunu sizin ikbâliniz içinde görüyor idim."

"Ben sizin bugünkü mağlûbiyetinizi yeni görmedim, tâ ki bu yeni görüş sebebiyle mesrû olayım; ben sizin bu hâlinizi, sizin hâl-i ikbâlinizin içinde de görüyor idim."

بسته قهر خفی و آنکه چه قهر قند می خوردید و در وی درج زهر

4533. "Gizli kahrın bağlanmış, ondan sonra da ne kahr! Şeker yer idiniz ve onda zehir derc idi."

"Hakk'ın gizli kahrının bağlanmış idiniz; o gizli kahırdan sonra âlem-i zuhûrdaki kahr, ne azim kahrıdır! Siz mukaddemâ şeker yer idiniz, fakat o şekerin içinde zehir münderic idi."

اینچنین قندی پر از زهر اعدو خوش بنوشد چت حسد آید برو

4534. "Böyle zehirden dolu bir şekeri eğer düşman hoş içerse, onun üzerine sana ne hased gelir?"

"Eğer düşman böyle içi zehir dolu olan bir şeker şerbetini tatlı tatlı içerse, onun o andaki telezüzüne hased eder misin?"

با نشاط آن زهر می کردید نوش مرگتان خفیه گرفته هر دو گوش

4535. "O zehiri neşât ile nûş ettiniz, ölümünüz her iki kulağınızı gizli tutmuş."

"O zehir dolu olan şeker şerbetini şevk ve neşât ile içtiniz; siz onu öyle zevk ile içerken, ölümünüz de iki kulağınızı gizlice tutmuş idi."

تا ظفر یابم فرو گیرم جهان

من نمی کردم غزا از بهر آن

4536. "Ben onun için gazâ etmedim, tâ ki zafer bulayım, cihânı tutayım!"

"Ben düşmanlara zafer bulmak ve cihânı kahr ve galebem altında tutmak için sizinle gazâ etmedim; benim harbim, insan oldukları halde, hayvâniyet mertebesinde kalan ve hemcinslerini de kendi mertebe-i süfliyyelerine çekmek için nâhak yere kan dökenleri insâniyet mertebesine çıkarmak içindir."

کین جهان جیفه ست و مردار و رخیص بر چنین مردار چون باشم حریص

4537. "Zîrâ o cihân cîfe ve murdâr ve kıymetsizdir; böyle murdâr üzerine nasıl harîs olurum?"

"Cîfe", ölmüş hayvanın kokmuş cesedi; "murdâr", pis; "rahîs", ucuz ma'nâ-larıdır. Şârih Ankaravî hazretleri "rahîs"a kıymetsiz ma'nâsı vermiştir.

سگ نیم تا پرچم مرده کنم عیسی ام آیم که تا زنده کنم

4538. "Köpek değilim, tâ ki ölünün perçemini koparayım; İsâ'yım, gelirim ki tâ diri edeyim."

"Cîfeye musallat olup, yemeğe çalışan köpektir; bu dünyâ ise cîfe ve murdardır, binâenaleyh ben köpek değilim, bir leşin perçemini ve saçını didikliyerek yemeğe çalışayım; ben İsâ (a.s.)'ın tasarrufât ve mu'cizâtını da hâizim. Ma'nen ölü olan bu beşeri diriltmek için geldim."

ز آن همی کردم صفوف جنگ چاک تا رهامم مر شما را از هلاک

4539. "Ondan dolayı cenk saflarını yardım, tâ ki sizi helâkden kurtarayım!"

"Ben kılıç çekip beşerin harb saflarını, ancak sizi helâk-ı ma'nevîden kurtarmak için yardım."

ز آن نمی برم گلوهای بشر تا مرا باشد کَر و حَشَر

4540. "Beşerin gırtlaklarını ondan dolayı kesmem, tâ ki bana ker ü ferr ve haşer ola."

"Ker ü ferr", harbde ileri geri hareket ederek, kahramanlık göstermek; "haşer", cem' etmek demektir. Ya'ni "Beşerin gırtlaklarını kahramanlık göstermek ve etrâfıma kuvvet toplamak için kesmiyorum."

ز آن همی برم گلوی چند تا ز آن گلوها عالمی یابد رها

4541. "Ondan dolayı birkaç gırtlığı kesiyorum, tâ ki o gırtlaklardan âlem-i azîm kurtulsun!"

"Beşerin üzerine kahr ve zulüm ve küfür ile musallat olan birkaç kişnin gırtlığını kesiyorum, tâ ki o kütle-i beşer bu âlem-i azîm o müfsidlerin kahr ve zulmünden ve küfründen kurtulsunlar."

که شما پروانه وار از جهل خویش پیش آتش می کنید این حمله کیش

4542. "Zîrâ siz pervâne gibi kendi cehlinizden ateş önünde bu hamleyi âdet edersiniz."

من همی رانم شما را همچو مست از در افتادن در آتش با دو دست

4543. "Ben sizi sarhoş gibi ateşe düşmekten iki el ile men' ediyorum."

اما مثلی و مثلکم کر جل استوقد: Bu iki beyt-i şerîfde şu hadîs-i şerîfe işâret buyrulur: "Ancak benim meselim ve sizin meseliniz ateş yakan bir adam gibidir ki, pervâneler o ateşe düşmeğe şurû' ederler, ben ise sizi men' etmek sebebiyle tutarım, siz ise ona hamle edersiniz". Ya'ni siz cehliniz sebebiyle bu hayât-ı begeriyyenin âkubetini idrâkden âcizsiniz; binâenaleyh ayn-ı âteş olan dünyânın âlâyişini ve nefsin huzûzânını kemâliyle elde etmek için küfür ve inkân ihtiyâr ediyorsunuz. Ben ise sizi o ateşe atılmaktan men' ediyorum.

آنکه خود را فتحها پنداشتید تخم منحوسى خود می کاشتید

4544. "Onu ki, kendinize fetihler zannettiniz, kendi menhûsluğunuzun tohumunu ekdiniz."

"Peygambere muhâlefetle ona galebe etmeyi fetihler zannettiniz, halbuki ona muhâlefet sebebiyle kendi bedbahtlığınızın ve şekâvetinizin tohumunu ekdiniz." Zîrâ الدنيا مزرعة الآخرة ya'ni "Dünyâ âhiretin tarlasıdır" buyrulmuştur; binâenaleyh bu dünyâda şekâvet ve nuhûset tohumunu ekenler, orada zakkım gibi acı olan meyvesini yerler.

یکدیگر را جد جد می خواندید سوی اژدرها فرس می راندید

4545. "Birbirinizi ciddin ciddi ile da'vet ettiniz, ejderhâ tarafına at sürdünüz."

"Peygamber'e muhâlefet için birbirinizi ciddin ciddi ile, ya'ni son derece sa'y ile da'vet ettiniz, halbuki hakîkatte sizi helâk edecek bir ejderhâ-yı ma'nevî tarafına at sürdürünüz."

قهر می کردید و اندر عین قهر خود شما مقهور قهر شیر دهر

4546. "*Kahr ettiniz ve ayn-ı kahrıdasınız, muhakkak siz dehrin arslanının kahrının makhûrusunuz.*"

Ya'ni "Sizin iyiliğinize hizmet eden kimseye karşı harb ve nizâ'a kıyâm etmekle kahr ettiniz ve bu hâliniz ile kahrın aynı ve zâtı içindesiniz, zîrâ siz muhakkak dehrin arslanı olan Peygamber'in kahrının makhûrusunuz."

در بیان آنکه طاغی در عین قاهری مقهورست و در عین منصورى مأسور

Onun beyânındadır ki tâğî kâhirlîğın "ayn"ında makhûrdur ve mansûrluğın "ayn"ında me'sûrdur

"Tâğî", azgın; "me'sûr", esîr olmuş demektir. Ya'ni azgın olan bir kimse kendi mâdûnu olan zayıfları kahr edicidir, fakat o zayıfları kahr edicilik hâli içinde ma'nen kahr olunmuştur ve mansûr ve muzaffer olması hâli içinde ma'nen bağlanmış bir esîrdir.

دزد قهر خواجه کرد و زر کشید او بدآن مشغول خود والى رسید

4547. *Hırsız, efendiye kahr etti ve altınını çekti; o onun ile meşgûl, vâlî ise erişti.*

Tâğînin kâhirlîği içinde makhûrluğunun misâli budur ki: "Hırsız, bir efendinin evine girip altınlarını çalmak sûretiyle o efendiye kahr etti; o bu altınları çalmakla meşgûl olduğu sırasında zâbıta me'mûru yetiştî ve onu pençe-i kahrına geçirdi."

گر ز خواجه آن زمان بگریختی کی برو والى شهر انگيختی

4548. *Eğer o zaman efendiden kaçtı idi, onun üzerine şehrin vâlîsi ne zaman kopardı?*

Eğer zâbıta me'mûrunun geldiği o zamân içinde o hırsız, efendinin kahrıyla meşgûl olmayıp kaçma idi ve azgınlıktan ferâgat ede idi, onun üzerine şehrin zâbıta me'mûru kopar ve musallat olur mu idi?

قاهری دزد مقهوریش بود زآنکه قهر او سر او را ربود

4549. *Hırsızın kâhirlîği onun makhûrluğu oldu, zîrâ ki onun kahrı, onun başını kaptı.*

Hırsızın kâhirlîk hâli binnetice onun makhûrluk hâli oldu, çünkü onun yaptığı kahr sonunda onun başını cezâ belâsına uğrattı.

غالبی بر خواجه دام او شود تا رسد والی و بستاند قود

4550. *Efendi üzerine gâlibliği, onun tuzağı olur; âkıbet vâlî erişir ve kısısı alır.*
[4564]

"Hırsızın efendi üzerindeki gâlibliği, sonunda kendisinin mağlûbluğu ve tuzağa tutulması olur; çünkü zâbıta me'mûru yetişir o fiilin cezâsını verir."
"Kaved", kısâs ma'nâsıdır.

ای که تو بر خلق چیره گشته در نبرد و غالبی آغشته

4551. *Ey kimse ki, sen halk üzerine gâlib olmuşsun, cenge ve gâlibliğe dalmışsın!*

آن بقاصد منهزم کردست شان تا ترا در حلقه می آرد کشان

4552. *Onları kâsîd sebebiyle münhezim etmiştir, tâ ki seni çekerek halkaya getire.*

"Ey halk üzerine gâlib olan kimse, Hak Teâlâ o halkı, senin kahrını kasd edici sebebiyle münhezim etmiştir, tâ ki o kâsîd çekerek seni halkaya getire." Ya'ni seni bir kimse üzerine musallat edip gâlib olursan, bil ki senin bu gâlibliğinin arkasında, senin üzerine galebeye ve musallat olmaya kasd eden bir kimse vardır. İşte o kâsîd âkıbet seni çeke çeke mağlûbiyet halkasına getirir bağlar. Ve Hak Teâlâ seni bu halkaya o kâsîda bağlatmak için onları mağlûb etmiştir.

هین عنان در کش پی این منهزم در مران تا تو نگریدی منجم

4553. *Âyâh ol ve dizgini çek, bu münhezimin izine sürme, tâ ki sen muhkem bağlanıcı olmayasın.*

"Münhazim", infîl bâbından ism-i fâildir, sülâsisi "hazm" masdarı olup, ikinci bâbdandır; ve "hazm" *Kâmûs*'un beyânına göre bir şeyi muhkem çe-

kip bağlamak ma'nâsındır; bu sûretle "münhazim", muhkem bağlanıcı demek olur. Hind nüshalarında "hı" harfiyle "münhazim" (منخرم) yazılmış ve "ser-nigûn" ma'nâsı verilmiştir. *Kāmûs*'da bu kelimeyi ve bu ma'nâyı bulamadım. Hind şârihlerinden Mîr Nûrullâh "hızâme"den (خزامة) almıştır ve "hızâme", devenin burnuna taktıkları halka ma'nâsındır. *Kāmûs*'da bu kelimenin tef'îl bâbının masdarı olan "tahzîm" sûretinde müsta'mel olup, devenin burnuna burunduruk geçirmek ma'nâsına olduğu gösterilmiştir. Beyt-i şerîfde bu ma'nâda infîâl bâbından ism-i fâil olarak isti'mâl buyrulmuş olması da melhûzdur. Ankaravî hazretleri "münhazim" kelimesine, rahnelenmiş, gediklenmiş, paralanmış ve helâk olmuş ma'nâsı vermiş ise de, fakîr *Kāmûs*'da bu ma'nâyı bulamadım. Beyt-i şerîfin îzâhı: Ya'ni "Âgâh ol, nefsinin yularını çek, bu kâsıd sebebiyle münhezim olanın izini ta'kîb etme, tâ ki mağlûbiyet halkasına muhkem bağlanıcı olmayasın; yâhud nefsinin devesinin burnuna mağlûbiyet halkası geçirilmiş olmaya."

چون کشایدت بدین شیوه بنام حمله بینی بعد زآن اندر زحام

4554. *Vaktîki seni bu şîve ile tuzağa çekti, ondan sonra kalabalıkta hamle görürsün.*

Hak Teâlâ hazretleri seni birtakım mazlûmları mağlûb ve münhezim kılmak şîvesiyle mağlûbiyet tuzağına çektiği vakit, senden zulüm ve hakâret görmüş olan kimselerin kalabalığı içinde, hücûmlara ma'rûz kalırsın. Nitekim birçok zâlimlerin bu hâle ma'rûz kaldıkları her an görülmüş ve görülmekte bulunmuştur.

عقل ازین غالب شدن کی گشت شاد چون درین غالب شدن دید او فساد

4555. *Akıll, bu gâlib olmaktan ne vakit şâd oldu? Çünkü o, bu gâlib olmaktan fesâd gördü.*

Akıll dediğimiz ni'met-i ilâhiyyenin ma'nevî olan gözü, sonunda mağlûbiyet gördüğü bir gâliblikten aslâ sevinmez; böyle bir galebeden sevinip mağrûr olan kimseler, kemâl-i akıldan mahrûmdurlar.

تیز چشم آمد خرد بینای پیش که خدایش سرمه کرد از کحل خویش

4556. *Akıll önünü görücü keskin gözlü geldi, zîrâ Hudâ ona kendi sürmesinden sürme çekti.*

گفت پیغمبر که هستند از فنون اهل جنت در خصوصتها زیون

4557. *Peğgamber buyurdu ki: "Ehl-i cennet husûmetlerde fûnûn cihetinden zebûn oldular."*

Bu beyt-i şerîfde الذائب المؤمن يهرب من الد الخصام كما يهرب الغنم من الذائب ya'ni "Mü'min, koyunun kurttan ürktüğü gibi, husûmeti şedid olan kimseden ürker" hadîs-i şerîfine işâret buyrulur. Ya'ni "Ehl-i cennet olan mü'minler husûmetlerde fen-ler ve hikmetler cihetinden mağlûb oldular; zîrâ âkibeti düşündüler."

از کمال حزم و سوء الظن خویش نی ز نقص و بد دلی و ضعف کیش

4558. *Kemâl-i hazmıdan ve kendilerinin sû-i zannındandır; naksdan ve korkaklıktan ve dîn za'fından değildir.*

Ya'ni mü'minlerin husûmetlerde mağlûb ve zebûn oluşları, hazm ve ihtiyât husûsundaki kemâllerinden ve kendi nefislerine olan sû-i zanlarındandır. Kendi nefislerinin sıfatlarından emin oldukları için bu kıtâlda belki nefislerinin bir hîlesi olur ve bu yüzden katl-i vâkı'i Allah için değil, nefislerinin öfkesinden ve intikâmından yapmış olurlar mülâhazasıyla husûmetten vazgeçerler. Onların husûmetlerden yüz çevirmeleri, noksanlıklarından ve korkaklıklarından ve dinlerinin za'fiyetinden değildir.

در فرّه دادن شنیده در کُمُون حکمت لَوْ لَا رِجَالٌ مُّؤْمِنُونَ

4559. *Galebe vermekte kûmânda olan "Levlâ ricâlün mü'minün" hikmetini işitmiş idi.*

Bu beyt-i şerîf, yukarıki beytin illetidir. Ya'ni "Ehl-i cennetin husûmetlerde zebûn olmaları, kemâl-i ihtiyâtlarından nâşîdir; zîrâ muhâsımlara müsâade edip galebe vermek husûsunda sûre-i Fetih'de olan نِسَاءٌ مُّؤْمِنَاتٌ وَ لَوْ لَا رِجَالٌ مُّؤْمِنُونَ (Fetih, 48/25) ["Eğer kendilerini henüz tanımadığınız mü'min erkeklerle mü'min kadınları.."] âyet-i kerîmesinin hikmetini işitmişler idi." "Firiş dâden", galebe vermek ve ileri geçmeye müsâade etmek ma'nâlarına gelir. "Kûmûn", pusuya gizlenmek demektir. Bu âyet-i kerîmenin pusuya gizlenmiş olan hikmeti budur ki, Resûl-i Ekrem Efendimiz yukanda zıkr olunan Hudeybiye nâm mevkî'de idi. Müşriklerden seksen kişi ehl-i İslâm'a baskın kasdıyla geldiler; ehl-i İslâm onlara galebe ettiler ve hepsini esîr ettiler. Peygamber Efendimiz bunların hepsini âzâd etti; çünkü sûre-i Fetih'de vâkı' bu نِسَاءٌ مُّؤْمِنَاتٌ لِّمَنِ تَطَّوَّهُمْ إِنْ تَطَّوَّهُمْ تَصْيِيكُكُمْ مِنْهُمْ مَرَّةً بَغَيْرِ عِلْمٍ لِّدَعِيلِ اللَّهِ فِي رَحْمَتِهِ مِنْ شَاءَ (Fetih,

48/25) ya'ni "Eğer Mekke'de müşrikler ile kanşık erkek ve kadın mü'minler olmasa, ki siz onları bilmezsiniz, gaffletle sizin onları helâk etmeniz sebebiyle size onlardan teessüf ve keder isâbet ederdi. Allah Teâlâ dilediğini rahmetine idhâl eder" âyet-i kerîmesinde müşrikler arasında âfide islâm olacak olanlara işâret var idi. Binâenaleyh onları katilde ve helâkde hazm ve ihtiyât lâzım idi.

فرض شد بهر خلاص مؤمنین

دست کوتاهی ز کفار لعین

4560. *Mü'minlerin halâsı için küffâr-ı laînden el kusalığı farz oldu.*
[4574]

Mahfî olan mü'minlerin, küffâr arasından halâsı için Allah'ın rahmetinden matrûd olan küffârın katlinden el kusalığı, ya'ni el çekmek, bu âyet-i kerîme mûcibince farz oldu.

کَفَّ اَیْدِیْکُمْ تَمَامَ زَانِ بَدَانِ

قصه عهد حدیبیه بخوان

4561. *Ahd-i Hudeybiye kıssasını oku, ondan "Keffe eydiküm"ü tamâmen bil!*

Hudeybiye kıssası yukarıda [4488] numaralı beytin bâlâsındaki sûrh-i şerîfin şerhinde beyân olunmuş idi; ikinci mısra' sûre-i Fetih'de vâki' *وَهُوَ الَّذِي كَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَكَفَّ أَيْدِيَكُمْ عَنْهُمْ* (Fetih, 48/24) âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Ya'ni "Ö Allah Teâlâ'dır ki küffâr-ı Mekke'nin, onları sizden ve sizin ellerinizi onlardan keff eyledi" demektir. Bu keff-i yed, Hudeybiye musâlahasının netîcesidir.

دید او مغلوب دام کبریا

نیز اندر غالی او خویش را

4562. *O gâlibliğin içinde dahi, kendisini o Kibriyâ'nın tuzağının mağlûbu gördü.*

Resûl-i Ekrem Efendimiz, Hudeybiye musâlahasındaki mağlûbiyeti Hak'dan gördüğü gibi, feth-i Mekke galebesinde dahi, kendisini Allâhu azîmü's-şânın tuzağının mağlûbu gördü.

که برگردم ناگهان شبگیر تان

ز آن نمی خندم من از زنجیر تان

4563. *"Ben sizin zincirlerinizden ondan dolayı gülmem lî, ansızın sizi şebgûr eyledim."*

"Şebgûr", subh ve sehergâh ve seher vaktinden evvel veyâ gece yarısından sonra yola çıkmak ve sabah vaktinde hazîn sadâ ile öten kuş ma'nâlarıdır. (*Bahâr-ı Acem, Şemsü'l-Lügât ve Burhân-ı Kâtî*)

Bu beyt-i şerîf, esîrlere hitâben Resûl-i Ekrem hazretlerinden söylenir. Bu yururlar ki: "Ey esîrlere, ben sizin zincirinizden böyle sizi ansızın gece yolculuğuna çıkardığımdan veyâ seher vaktinde hazîn öten kuş gibi size nâleler ettirdiğimden dolayı gülmüyorum."

ز آن همی خندم که بازنجیر و غُلُ می‌کشم تان سوی سروستان و گل
4564. "Ondan dolayı gülmüyorum ki, zincir ve bukağı ile sizi servilik ve güllük tarafına çekiyorum."

"Ondan dolayı gülmüyorum, sizi insanlığın içabı olan hakikat ve ilim ve irfân gülistânına zincirler ile ve bukağılar ile bağlayıp çekiyorum."

ای عجب کز آتش بی زینهار بسته می‌آرم تان تا سبزه زار
4565. "Ey aceb ki, sizi amansız ateşten, bağlanmış olarak sebze-zâra getiriyorum."

از سوی دوزخ بزنجیر گران می‌کشمتان تا بهشت جاودان
4566. "Cehennem tarafından sizi ağır zincir ile, ebedî olan cennete çekiyorum."

"Cehennem olan bu âlem-i süfî ve hayvâniyet tarafından, sizi ağır zincirler ile bağlayıp, ebedî olan cennet-i irfâna ve cennet-i zâta çekiyorum."

هر مقلد را درین ره نیک و بد همچنان بسته بحضرت می‌کشد
4567. Her mukallidi bu yolda, iyi ve kötû, böyle bağlanmış olarak hazrete çeker.

"Mukallid"den murâd, îmân-ı taklîdî sâhibi olan mü'min, "iyi"den murâd cennet ümîdî ve "kötü"den murâd cehennem korkusu. Ya'ni "Her bir îmân-ı taklîdî sâhibi olan mü'mini, cennet ümîdî ve cehennem korkusu Hakk'ın n-zâ-yı şerîfî tarafına çeker." Bundan anlaşılır ki, havf ve recâdan mahrûm olup, her bir menhiyâtı irtikâb eden ve sonra da îmân da'vâsında bulunan kimseler, bu îmân-ı taklîdîden de mahrûmdurlar.

جمله در زنجیر و بیم و ابتلا می‌روند این ره بغیر اولیا
4568. Evliyâdan başkası, bu yola hep zincirde ve korkuda ve ibtilâda giderler.

"Ehl-i hakikat ve zevk-i müşâhede içinde olan evliyâdan başkası, Hak yoluna hep bir bağ içinde ve bir korku ve ibtilâ içinde giderler." Ya'ni kimi cennete gitmek zevk ve ümidiyle ve kimi cehennemde yanmak korkusu ile ve

kimi de vücûduna ve malına isâbet eden mütenevvi' belâlar sebebiyle "Aman Allah!" deyip Hak yoluna giderler.

می کشند این راه را پیکار وار جز کسانی واقف از اسرار کار

4569. *İşin sırlarından âgâh olan kimselerin gayrini, bu yola cenk eder gibi çekerler.*

"Peykâr", cenk, "vâr" edâttır; münâsib, müşâbih, mâlik, sâhib ve gibi ma'nâlarında müsta'meldir. "Peykâr-vâr", [cenge münâsib ve müşâbih bir tavrı ile demek olur.] "Kendi nefsinı bilen ve Rabb'ini anlıyarak tecelliyât-ı Hakk'ın sırlarından âgâh olan kimselerden başkalarını, Hak yoluna cenge ve münâzaaya münâsib gelen bir tavrı ile çekerler."

جهد کن تا نور تو رخشان شود تا سلوک و خدمت آسان شود

4570. *Cehd et, tâ ki senin nûrun parıldayıcı olsun, tâ ki sülûkûn ve hizmetin kolay olsun.*
[4584]

"Ey mukallid olan mü'min, emr-i ilâhî'ye itâata ve nehy-i ilâhiden ictinâba çalış ki, taklîdî olan îmânının nûru parlayıcı olsun ve evvelce nefsin ezelce gelen tâat ve ibâdât, bu nûr-ı yakîn sâyesinde sana kolay gelsin. Sülûkünde ve hizmetinde zevk ve lezzet bulasın." Ankaravî hazretleri buyurular ki: وَأَعِدُّ رِبَّكَ حَتَّى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ (Nahl, 16/99) Ya'ni "Sana yakîn gelinceye kadar Rabb'ine ibâdet et!" âyet-i kerîmesi mûcibince ibâdet hakk-ı yakîn mertebesine kadardır, ondan sonra "ubûdet" başlar; zîrâ "ibâdet" Hakk'ın emrine nefsin zorlukla ve zevksiz olarak teveccüh etmesidir; ve "ubûdet" ise, mer-tebe-i yakînde nefsin kendi sıfâtından fânî ve rûhun sıfâtı zâhir olması sebebiyle Hakk'ın hizmetine zevk ile koşmaktır.

کود کاترا می بری مکتب بزور زآنکه هستند از فوائد چشم کور

4571. *Çocukları mektebe zor ile götürürsün, zîrâ ki fâidelerden gözü kördür.*

Mukallidlerin ibâdât ve tââtı, çocukların mektebe zor ile gitmelerine benzer.

چون شود واقف بمکتب می دود جانیش از رفتن شگفته می شود

4572. *Vaktîki vâkıf olur, mektebe koşar, onun canı gitmekten açılmış olur.*

Çocuk ilmin fâidelerine vâkıf olduğu vakit, kendi arzûsuyla mektebe koşar ve onun canı mektebe gitmekten mesrûr olur ve gül gibi açılmış olur.

می رو کودك بمکتب پیچ چون ندید از مزد کار خویش هیچ

4573. Çocuk kendi işinin ücretinden hiçbir şey görmediği vakit, mektebe kıvranarak gider.

چون کند در کیسه دانگی دست مزد آنکهی بی خواب گردد شب چو دزد

4574. Uaktâki keseye bahşış olarak bir dâng koparırsa, ondan sonra gece hırsız gibi uykusuz olur.

"Kened", "kenden" masdarından, koparı demek; ve "dest-müzd" bahşış ve ayak teri ma'nâsına gelir. Ya'ni "Çocuk mektebe gitmesine mükâfât olarak babasından bir para koparmadıkça, mektebe kıvranarak ve istemiyerek gider; fakat para koparırsa, gece sabah olsun da mektebe gitmek için babamdan para alayım diye hırsız gibi gece uykusu kaçar."

جهد کن تا مُزد طاعت در رسد بر مطیعان آنگهت آید حسد

4575. Cehd et, tâ ki tâatın ücreti erişsin, tâ ki ondan sonra mu'tî'lere hased gelsin.

"Tâatın ücreti"nden murâd, merâtib-i nefisde terakkîdir; zîrâ nefsin her mertebesine âid bir tâat ve inkuyâd vardır. Nefs-i emmârede olanların mücâhedesi başka ve levvâmede olanların mücâhedeleri ve tâatları başka, daha yukarı mertebelerdeki mücâhedât ve tâatlar başka başkadır; ve bu mücâhedât ve tâât mukâbilindeki ihsân-ı ilâhî dahi birbirine benzemez. Velhâsıl nefsinin Hakk için katl edenin, diyeti Hakk'dır. Bir kimse bu mertebeye vâsıl olduktan sonra, onun dînündeki merâtib mu'tî'leri ona hased ederler. "Hased" buradâ "gıpta" ma'nâsınadır. Zîrâ hased, bir kimse elindeki ni'metin zevâlini istemek demek olduğundan mezmûmdur; gıpta ise, bir kimsenin nâil olduğu ni'metin misli kendisinde de olmasını temennî etmektir ki, bu temennî mezmûm değildir.

اثتیا کرها مقلد گشته را اثتنا طوعا صفا بسرشته را

4576. "Kerhen geliniz!" mukallid olmuş içindir, "Tav'an geliniz!" safâ ile yoğrulmuş içindir.

"Kerhen geliniz!" emr-i ilâhîsi, îmânda mukallid olanlar içindir; zîrâ onların nefisleri diri olup, Hakk'a cennet ümidiyle veyâ cehennem korkusuyla kerhen itâat ederler. Fakat nefisleri ölmüş olanların cismi safvet-i rûhiyye ile yoğrulmuş olduğu için, tav'an ve seve seve itâat ederler.

- این محب حق ز بهر علتی وآن دگر را بی غرض خود خلتی
4577. *Bu Hakk'ın muhıbbı bir illet içindir ve o dığeri garazsız muhakkak hullele mensıbdır.*

"Kerhen geliniz!" emrine tâbi' olan mukallidler Hakk'ı severler ammâ, nefislerine celb-i ni'met ve def'-i nakmet etmek için severler. Muhabbetleri bir illete müsteniddir; fakat "Tav'an geliniz!" emrine tâbi' olan muhakkikler Hakk'ı garazsız ve dostluğa mensûb olarak severler. Hak onları cennete ve-yâ cehenneme koysa, indlerinde müsâvîdir; çünkü ma'sûklarının irâdesinde müstehlek olmuşlardır.

- این محب دایه لیک از بهر شیر وآن دگر دل داده بهر این ستر
4578. *Bu dâyenin muhıbbıdır, fakat sût içindir; ve o dığeri bu setır için gönül vermiştir.*

"Bu mukallid, dâyeyi sût verdiği için sever ve o muhakkik bu mestûr olan zât-ı Hak için gönül vermiştir." "Setır", mestûr, örtülmüş ma'nâsınadır; burada "Hest-i nîst-nümâ" "Yok görünen var" ta'bir olunan Zât-ı Hak murâd olunur.

- طفل را از حسن او آگاه نی غیر شیر او را ازو دلخواه نی
4579. *Çocuk için onun güzelliğinden âğâhlık yoktur, onun için sûtten gayri ondan maksûd yoktur.*

"Meselâ çocuğın dâyesi ne kadar güzel olursa olsun, çocuk onun güzelliğinden anlamaz, ancak verdiği sûtü bilir, o güzel dâyeden, sûtten başka bir maksûdu yoktur." Bunun gibi çocuk, mesâbesinde olan mukallid dahi Hakk'ın cemâl-i pâkinden bî-haberdir; o ancak O'ndan ni'metten başka bir şey görmez.

- وآن دگر خود عاشق دایه بود بی غرض در عشق يك رایه بود
4580. *Ve o dığeri ise, dâyenin âşıkı olur, âşkta garazsız bir reyli olur.*
[4594]

"Ve o muhakkik ise, Rabbü'l-âlemîn olan Hakk'ın zâtının âşıkı olur, âşkıta garazsız bir reyli olur." "Râye"de "he" nisbet içindir bir reye mensûb demektir. Ya'ni "Muhakkik ancak mün'imın zâtına âşıktır, mukallid gibi ni'mete âşık olup, mün'ime de âşıklık da'vâsını etmez; binâenaleyh mukallid iki reyli olur."

دفتر تقلید می خواند بدرس

پس محب حق بامید و بترس

4581. *Böyle ümîd ile ve korku ile Hakk'ın muhibbi olan, derste taklîd defterini okur.*

"Yukanda da izâh olunduğu üzere, cennet ümidi ve cehennem korkusu ile Hakk'ı seven kimse, hayâtının dersinde, ya'ni bu hayât-ı dünyeviyyesinde taklîd kitabını okur." Zîrâ bu kimse ne nefsinin hakikatini bilmiş ve ne de Hakk'ı anlamıştır. İbâdet ederse, cennete gidip nefsinin telezüzü ile meşgul olmak ve cehennemden uzaklaşp nefsini elemden kurtarmak için eder.

وآن محب حق ز بهر حق کجاست کوز اغراض و ز علتها جداست

4582. *Ve o Hak için Hakk'a muhib olan nerededir ki, o garazlardan ve illetlerden cüdâdır.*

Halbuki mahzâ o Hakk'ın zâtı için, Hakk'ı seven muhakkik nerededir ki, o muhakkik olan âşık, mukallidin beslediği fikr-i garazdan ve sebeplerden uzaktır.

گر چنین و گر چنان چون طالبست جذب حق او را سوی حق جاذبت

4583. *Gerek böyle ve gerek öyle, mâdemki tâlibdir, Hakk'ın cezbi onu Hak tarafına çekicidir.*

Ya'ni "Gerek böyle muhakkik olsun ve gerek öyle mukallid olsun, mâdemki her iki tâife Hakk'ın tâlibidir ve mâdemki Hak her ferdin merciidir, binâenaleyh Hakk'ın her ne sûretle olursa olsun cezbi ve çekmesi, o tâibi behemehâl Hak tarafına çekicidir." Muhakkiki doğrudan doğruya ve mukallidi ise sebep ve illet vasıtasıyla kendisine çeker. Aradaki fark, mertebe ve isti'dâd farkıdır.

گر محب حق بود لغیره کی بنال دائماً من خیره

4584. *Eğer Hakk'ın muhibbi olursa, onun gayri için dâimâ onun hayrına nâ- il olmak için;*

یا محب حق بود لعینه لا سواه خائفا من بینه

4585. *Yâhud onun aynı için, gayri için değil; onun ayrılığından korkucu oldu- ğu halde Hakk'ın muhibbi olursa.*

هر دو را این جست و جوها زآن سرست این گرفتاری دل زآن دلبرست

4586. *Her ikisinin cüst ü cuları o tarafdandır, bu gönülün giriftarlığı gönül gö- türücü dilberdendir.*

Bu beyitler, yukandaki 4583 numaralı beyt-i şerifin izâh ve tefsiridir.

جذب معشوق عاشق را مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُهُ الْعَاشِقُ وَلَا يَرْجُوهُ وَلَا يَخْطُرُ بِأَلِهَ وَلَا يَظْهَرُ
مِنْ ذَلِكَ الْجَذْبِ أَثَرٌ فِي الْعَاشِقِ إِلَّا الْخَوْفُ الْمَمْزُوجُ بِالْيَأْسِ مَعَ دَوَامِ الطَّلَبِ

Âşığın bilmediği ve ummadığı ve kalbine hutûr etmediği cihetten
ma'sûkun âşığı cezbi, âşıkda o cezbden eser, ancak talebin
devâmıyla berâber ye's ile memzûc havf zâhir olur

آمدم اينجا كه در صدر جهان گر نبودی جذب آن عاشق نهان

4587. *Buraya geldik ki, Sadr-ı Cihân hakkındadır; o gizli âşıkın cezbi olmasa idi.*

نا شکيّا کی بدی او از فراق کی دوان باز آمدی سوی و ثاق

4588. *O firâkdan ne vakit sabırsız olurdu, ne vakit koşarak o tarafa geri gelirdi?*

Şimdi burada Sadr-ı Cihân'ın kissasına geldik; eğer o gizli âşık olan Sadr-ı Cihân'ın bir cezbi-i ma'nevîsi olmasa idi, onun vekîli olan âşık, o Sadr-ı Cihân'ın firâkından ne vakit sabırsız olurdu ve ne vakit koşarak Buhârâ'daki hânesi tarafına avdet ederdi?

میل معشوقان نهانست و ستیر میل عاشق با دو صد طبل و نفیر

4589. *Ma'sûkların meyli gizli ve mestûrdur; âşıkın meyli iki yüz davul ve nefir ile dir.*

"Nefir", burada bir nevi borudan ma'mûl düdüktür. Boynuzdan yapılan ve üfürülüp sadâ çıkan boruya da "nefir" derler. Ya'nî "Ma'sûk dahi âşıktır, fakat onun aşkı gizlidir, kat'iyen izhâr etmez; âşıkın aşkı ise âhlânıyla ve oflânıyla meydandadır.

يك حكایت هست اينجا ز اعتبار ليك عاجز شد بخاری ز انتظار

4590. *İ'tibâr cihetinden burada bir hikâye vardır, fakat Buhârî intizârdan âciz kaldı.*
[4604]

İbret almak cihetinden burada bir hikâye beyân etmek lüzûmu vardır; fakat ne yapalım ki Buhârî olan âşık netîce-i küssaya intizâren âciz kaldı ve beklemeye mecâli kalmadı.

ترك آن كردم كو در جست و جوست تا كه پيش از مرگ بيند روى دوست

4591. Onu terk ettik, zîrâ o cüst ü cû içindedir, tâ ki ölümden evvel dostun yüzünü göre.

O ibret alınacak olan hikâyeyi burada terk ettik, zîrâ âşık-ı Buhârî cüst ü cû içindedir ve ölmezden evvel dostunun yüzünü görmek emelindedir.

تا رهد از مرگ تا يابد نجات زآنكه دید دوستت آب حیات

4592. Tâ ki ölümden kurtula, tâ ki necât bula; zîrâ dostu görmek âb-ı hayâtür.

Ya'ni âşık-ı Buhârî ma'nevî olan ölümden kurtulmak ve halâs olmak için dostunun yüzünü görmek emelindedir, çünkü dostunun cemâlini görmek âb-ı hayâtür.

هر كه دید او نباشد دفع مرگ دوست نبود نه كه میوشتش نه برگ

4593. Her kim ki, onun müşâhedesi ölümün def'i olmazsa, dost olmaz; onun ne meyvesi ne azığı vardır.

Cemâlinin müşâhedesinden ölüm mündefi' olmayan kimse, hakikî bir dost değildir, belki sûfî bir dosttur. Öyle bir dostun ne meyvesi, ne de bir nef'i olur; ve müşâhedesinden ma'nevî ölüm mündefi' olan kimse insân-ı kâmil-dir; insân-ı nâkûsın dostluğundan ma'nevî bir fâide beklenemez.

کار آن کارست ای مشتاق مست کاندراں کار او رسد مرگت خوشست

4594. Ey sarhoş olan müştâk, iş o iştir ki, eğer o işin içinden sana ölüm erişirse hoştur.

"Ey sarhoş olan müştâk, sülûk ettiğin işlerin içinde en hayırlı olan iş, o iştir ki, eğer sen o işle meşgûl iken sana sûfî ölüm gelirse, o ölüm sana latîf olur ve senin hakkında bir musibet olmaz." Ve bu hayırlı iş dahi insân-ı kâmil eteğine yapışıp, tarîk-ı Hakk'a sülûk etmektir. Eğer bu sülûk içinde iken ölür isen, aslâ musibet değildir.

شد نشان صدق ایمان ای جوان آنکه خوش آید ترا مرگ اندرآن

4595. Ey genç, imânın doğruluğunun âlâmeti oldu, o ki onda ölüm sana hoş gelir.

"Ey erkek ve kadının genci, sizler hep îmânınızdan bahs edersiniz. Îmânın doğruluğunun alâmeti odur ki, o sıdk-ı îmân içinde sûrî ölüm sana hoş gelir." Ya'ni sadâkat-ı îmân, Hak yolunda seve seve fedâ-yı cân etmektir; eğer Hak yolunda canını esirger isen, bil ki îmânında doğruluk ve sıdk yoktur.

گر نشد ایمان تو ای جان چنین نیست کامل رو بجو اکمال دین

4596. *Ey can, eğer senin îmânın böyle olmadı ise, kâmil değildir; git dînin ikmâlini iste!*

Ey can, ya'ni ey sâlik, eğer senin îmânın cihâd-ı ekber olan nefsinle mücâhedede böyle olmadı ise ve sen vücûdum zayıfır da ölümlük diyerek Hak yolunda mücâhededen ve riyâzetten korkar isen, bil ki îmânın henüz kâmil değildir. Git evvelen Hakk'a niyâz etmek sûretiyle dînin ikmâlini ve îmânın kemâlini iste!

هر که اندر کار تو شد مرگ دوست بر دل تو بی کراهت دوست اوست

4597. *Her kim ki, senin emrinde ölümü sevici oldu, senin gönlünün üzerinde kerâhetsiz dost odur.*

Bu beyt-i şerîf, yukanki beyitlerde olan ma'nânın misâlidir. Ya'ni "Hak yolunda ölümden kaçmayan kimse îmânında kâmil ve Hakk'a muhabbet da'vâsında sâdıktır. Nitekim muâmelât-ı beşerîyye de böyledir. "Meselâ her kim senin emrinde can fedâsından çekinmez ve ölümü sevici olursa, sen öyle bir kimseyi kalbinde ona karşı aslâ kerâhet olmaksızın seversin ve senin içinde hakîkî dost ancak odur."

چون کراهت رفت آن خود مرگ نیست صوت مرگست و نقلی کرد نیست

4598. *Uaktâki kerâhet gitti, muhakkak o ölüm değildir, ölümün sûretidir ve bir nakl etmektedir.*

"Ey sâlik, vaktâki îmân kâmil olup Hak yolunda ölmek kerâheti ve ölümden iğrenmek duygusu kalbinden gitti, bu hâl içinde iken ölsen bile muhakkak o ölüm senin için ölüm değildir; ancak ölümün sûretidir ve bir nakl etmektedir; ve diğer bir âlemden zuhûr etmek ve doğmaktır." Nitekim hadîs-i şerîfde *ان اولياء الله لا يموتون بل ينفلون من دار الى دار* ya'ni "Muhakkak Allâh'ın dostları ölmezler, belki bir evden bir eve nakl ederler" buyrulur.

چون کراہت رفت مردن نفع شد پس درست آید کہ مردن دفع شد

4599. *Uaktâki kerâhet gitti, ölmek nef' oldu; binâenaleyh dürrüst gelir ki ölmek def' oldu.*

"Hak yolunda ölümden iğrenmek duygusu gittiği vakit, artık ölmek felâket ve zarar değil, ancak nef' olur; binâenaleyh bu ma'nâya göre ölüm def' oldu demek doğru olur." Nitekim 4593 numaralı beyt-i şerifte cemâlinin müşâhedesinden ölüm mündefi' olmayan kimse dürrüst olmaz buyurulmuş idi.

دوست حقست و کسی کش گفت او کہ توی آن من و من آن تو

4600. *Dost Hak'dır ve bir kimsedir ki, ona o dedi ki: "Sen benim içinsin ve ben senin içinim!"*

"Ey sâlik hakîkî dost ancak Hak'dır ve bir de Hakk'ın: "Sen benim içinsin ve ben senin içinim!" diye hitâb buyurduğu kimsedir ki, o veliyy-i kâmilidir." Ya'ni müşâhedesinden ölüm mündefi' olan dost Hak'dır ve Hakk'ın veliyy-i kâmilidir. İkinci musrâ' *من کان لله کان الله* ya'ni "Kim ki Allah için oldu, Allah onun için oldu" hadîs-i şerifinin ma'nâsıdır; ve hadîs-i kudsîde *يا انسان خلقت لى* یا انسان خلقت لا لى *يا'ni "Ey insân-ı kâmil eşyâyı senin için yarattım ve seni de benim için yarattım" buyurulur. Binâenaleyh insân-ı kâmilin vücûdu Hak içindir.*

گوش دار اکنون کہ عاشق می رسد بسته عشق او را بحبل من مَسَد

4601. *Şimdi kulak tut ki âşık erişiyor, aşk onu liften örülmüş ipe bağlamıştır.*

"Ey bizi dinleyen kimse, şimdi kulak tut! Buhârâlî âşık, ma'sûkuna vâsil oluyor, zîrâ aşk onu hurma lifinden örülmüş ipe bağlamıştır." Ma'lûmdur ki, *فى جِدها حبل من مسد* (Tebbet, 111/5) ya'ni "Boynunda hurma lifinden örülmüş bir ip vardır" buyurulmuştur. Merktüm kadîn eşrâf-ı Kureyş'den olduğundan odun hamalı değil idi ve boynunda da hurma lifinden ip yok idi; fakat bu tavsîf-i ilâhî onun sûret-i ma'neviyyesine âid idi, zîrâ suver-i ma'neviyyenin te'sîrâtı suver-i maddiyyâtta zâhirdir. Bu beyt-i şerifte âşık-ı Buhânî'nin liften ipe bağlanması beyânda bu ma'nâya işâret buyurulur.

رسیدن آن بخاری عاشق بخدمت صدر جهان

O âşık-ı Buhârî'nin Sadr-ı Cihân'ın huzûruna erişmesi

چون بدید او چهره صدر جهان گویا پریش از تن مرغ جان

4602. *Vaktâki o Sadr-ı Cihân'ın çehresini gördü, gûyâ onun canının kuşu ten-den uçtu.*

Sadr-ı Cihân'ın vekîli ve âşıkı Buhârâ'ya vâsıl olup ma'sûku olan Sadr-ı Cihân'ın cemâlini gördüğü vakit, sanki onun canının kuşu, cisminden uçtu.

همچو چوب خشک افتاد آن تنش سرد شد از فرق سر تا ناخنش

4603. *Onun o teni, kuru ağaç gibi düştü, başının tepesinden tırnağına kadar soğudu.*

هر چه کردند از بخور و از گلاب نی بجنبید و نه آمد در خطاب

4604. *Buhârdan ve gül suyundan her ne yaptılarsa, ne kımıldadı ve ne de hitâba geldi.*

Âşıkın bayılıp düştüğünü görenler başına üstüler, buhûr yakıp koklattılar ve yüzüne gül suyu serptiler; ayıltmak için her ne yaptılarsa fâide etmedi, zavallı âşık ne kımıldadı ve ne de söz söyledi.

شاه چون دید آن مزعفر روی او پس فرود آمد ز مرکب سوی او

4605. *Uatâki şâh onun muza'fer olan yüzünü gördü, derhal atından onun tarafına indi.*

"Muza'fer", "za'ferân" kelimesinden ism-i mef'ûldür; ve "za'ferân" Türkçe "safran" dedikleri güzel kokulu bir çiçeğin ismidir; ondan düğünlerde zerde yaparlar, rengi sandır. Burada âşıkın yüzünün sararmış olduğu ma'nâsınadır.

گفت عاشق دوست می جوید بتفت چونکه معشوق آمد آن عاشق برفت

4606. *Dedi: "Âşık harâretle ma'sûkunu ister, vaktâki ma'sûk geldi, âşık gitti."*

Sadr-ı Cihân atından inip, bayılmış olan âşıkının yanına geldi, dedi ki: "Kaide-i umûmiyye budur ki, herhangi bir âşık ma'sûkundan ayrıldığı vakit, yana yana o ma'sûkunu arar ve ister; vaktâki ma'sûkuna ulaşır, o vuslat ânında âşık kendisini gâib eder."

عاشق حقى و حق آنست کو چون بیاید نبود از تو تارمو

4607. *Hakk'ın âşıkısın ve Hakk odur ki, vaktâki o gelir, senden bir kıl teli olmaz.*

Conâb-ı Pîr efendimiz kıssadan hisseye itikâlen buyururlar ki: Ey Hak yolunun sâlik, sen şimdi Hakk'ın âşıkısın ve mürşidinden aldığın emre tebean riyâzet ve mücâhede ile ma'sûkun olan Hakk'a vâsıl olmak için çalışıyorsun; fakat işin hakîkatı budur ki, ma'sûkun olan Hak sana zâtıyla tecellî buyurduğu vakit, senin sıfat-ı beşerîyyenden bir kıl teli kadar bile eser kalmaz; binâenaleyh kendi hâline dikkat et, eğer sıfat-ı beşerîyyenden cüz'î bir eser kalmış ise, Hakk'a vâsıl değilsin. Vaktâki bu ni'met-i tecellîye nâil olursun, ondan sonra cemî'-i irâdât-ı rûhânî ve cismânî, sûfî ve ma'nevî kalkıp Hakk'ın irâdesine muttasıl ve âkîbet onun sıfatıyla muttasıl olursun ve artık senin senliğin kalmaz, bu hâl içinde "Ene'l-Hak" dersin, doğru olur. Nitekim Evhadüddin Kirmânî hazretleri bu ma'nâyı şöyle beyan buyururlar. Rubâî:

چندان برو این ره که دوئی بر خیزد و ر هست دوئی بره روی بر خیزد

تو او نشوی و لیک اگر جهد کنی جائی برسی کز تو تویی بر خیزد

"Bu yola o kadar gît ki, ikilik kalksın; ve eğer ikilik mevcûd ise yolculukda kalksın. Sen O olmazsın ve fakat eğer cehd edersen bir yere erişirsin ki, senden senlik kalkar."

Ehl-i hakîkat bu hâle "makâm-ı ittihad" ta'bîr ederler.

صد تو چو فانیت پیش آن نظر عاشقی بر نفس خود خواجه مگر

4608. *O nazar önünde senin gibi yüz fânî vardır; efendi sen ancak kendi nef-sine âşıkısın.*

Ma'sûk-ı hakîkî olan Hakk'ın nazarı önünde, senin gibi pek çok fânî vardır. Ma'lûm olsun ki, vücûd-ı mecâzîyi fânî kılan Hakk'ın nazarı ya umûmî olur veya husûsî olur. Umûmîsi "mevt-i ıztırâfî"yi tevîd eder ki, bunda bil-cümle mevcûdât müşterektir. Fakat husûsîsi "mevt-i ihtiyârî"yi tevîd eder ki,

bu nazar inâyet-i ezeliyye ashâbına mahsûstur; fakat iki tecellide dahi vücûd-ı vehmî da'vâsı beşerden kalkar, zîrâ mevt-i ızırârî dahi tecellî-i zâtîdîr. İmdi ey sâlik bu hayât-ı dünyeviyyede Hakk'ın âşıkı isen bil ki, hakîkatte ancak kendi vücûd-ı vehmînin nefyine âşıksın; zîrâ sende senlik vehmî var iken ma'sûk-ı hakîkiye vusûl müyesser değildir.

سایه و عاشقی بر آفتاب شمس آید سایه لا گردد شتاب

4609. *Gölgesin ve güneşe âşıksın, güneş gelir, gölge acele yok olur.*

"Ey sâlik senin bu vücûd-ı ızâfîn gölgedir ve güneş mesâbesinde olan Zât-ı Hakk'ın âşıkısın, vaktâki güneş umûmen zâhîr olur ve gölge derhâl yok olur." Ve şems-i zât ve zill üzerine olan ma'lûmât-ı esâsiyye *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Yûsufî'de cenâb-ı Şeyh-i Ekber Muhyiddîn-i Arabî efendimiz tarafından beyân buyurulmuştur. Burada tafsilî uzun olur.

داد خواستن پشه از باد بحضرت سلیمان

Sivrisineğin Süleyman (a.s.)'ın huzûrunda
rûzgârdan insâf istemesi

پشه آمد از حدیقه وز گیاه وز سلیمان گشت پشه داد خواه

4610. *Sivrisinek bahçeden ve otlaktan geldi ve Süleyman'dan sivrisinek adâlet isteyici oldu.*

Ya'ni "Süleyman (a.s.)'ın ahd-i nübüvvetinde bahçelerde ve otlaklarda peydâ olan sivrisinek o nebiyy-i zîşânın huzûr-ı şerîfine geldi ve Süleyman (a.s.)dan adâlet isteyici oldu."

ای سلیمان معدلت می گستری بر شیاطین و آدمی زاد و پری

4611. *"Ey Süleyman, şeytanlar ve benî-Âdem ve perî üzerine adâlet yaparsın!"*

Sivrisinek Süleyman (a.s.)a hitâben dedi ki: "Ey hazret-i Süleyman, sen emr-i ilâhî ile şeytanlar ve insanlar ve perîler üzerinde adâlet icrâ edersin!"

"Şeytanlar"dan murâd, cin tâifesinin habîs kısmı ve "perîler"den murâd latîf kısmıdır.

مرغ و ماهی در پناه عدل تست کیست آن گم گشته کش فضلت بجست

4612. "Kuş ve balık senin adlinin hıfzındadır. Kimdir o zâyî' olmuş ki, onu senin fazlın istemedi?"

"Havada uçan kuşlar ve denizde yüzen balıklar hep senin adlinin hıfzı altında müsterihâne yaşarlar, senin fazlının istemediği bir zâyî' olmuş kimse var mıdır?" Ya'ni senin ahd-i nübüvvetinde hakkı elinden gitmekle hayâtında zâyî' olmuş bir kimse var mıdır? Yoktur. Eğër varsa mutlaka senin fazlın onun imdâdına yetişir, demek olur.

داد ده ما را که بس زاریم ما بی نصیب از باغ و گلزاریم ما

4613. "Bize adâlet ver, zîrâ biz çok zayıfız, biz bağdan ve gülzârdan nasıbsızız."

مشکلات هر ضعیفی از تو حل پشه باشد در ضعیفی خود مثل

4614. "Her bir zayıfın müşkilleri senden haldır; sivrisinek ise zayıflıkta mesel olur."

"Her bir zayıf ve âcizi düşüğü güçlüklerden sen kurtanrsın; benim gibi bir sivrisinek ise zayıflıkta meşhûr darb-ı meseldir." Pek âciz bir kimseyi tavsîf için "Sivrisinek gibi" derler. Ve *إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْي أَن يَضْرِبَ مَثَلًا مَّا بَعْضُهُ* (Bakara, 2/26) ya'ni "Allah Teâlâ muhakkak sivrisineği darb-ı mesel etme'kten istihyâ muâmelesi buyurmaz" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur.

شهره ما در ضعف اشکسته پری شهره تو در لطف و مسکین پروری

4615. "Biz za'fda, kanâdî kırılmışlıkta meşhûruz; sen lutufda ve miskin besleyicilikte meşhûrsun."

ای تو در اطباق قدرت منتهی منتهی ما در کمی و بی روی

4616. "Ey sen ki, kudret tabakalarında müntehîsin; biz eksiklikte ve yolsuzlukla müntehîyiz!"

"Ey nebiyy-i zîşân, sana sûfî ve ma'nevî tasarruf ihsân olunduğu cihetle zâhîrî ve bâtınî olan kudret tabakalarında nihâyete vâsıl oldun, dilediğin gibi tasarruf edersin. Biz sivrisinekler ise kudretçe eksiklikte ve hayât-ı süriyyemizdeki yolsuzlukta son derecedeyiz."

داد ده ما را ازین غم کن جدا دست گیر ای دست تو دست خدا

4617. "İnsâf et, bizi bu gamdan ayır; el tut, ey ki senin elin Hudâ'nın elidir!"

"Ey Süleyman (a.s.), sen zamânın peygamberi ve insân-ı kâmilî olduğun için yeryüzünde Hakk'ın halifesisin. Binâenaleyh senin elin Hakk'ın elidir, bize insâf et, bu gamdan kurtar, elimizi tut!"

پس سلیمان گفت ای انصاف جو داد و انصاف از که می خواهی بگو

4618. "Böyle olunca Süleyman dedi: "Ey insâf isteyici, adl ü insâfı kimden istiyorsun söyle!"

کیست آن ظالم که از باد بروی ظلم کردست و خراشیده است روت

4619. "Kimdir, o zâlimdir ki, kibir ve gurûrundan zulm etmiştir ve senin yüzünü tırmalamıştır?"

"Bâd-ı bürûr", bıyık havası demek olup, tekebbür ve gurûr ve öğünmekten kinâyedir. (Burhân ve Letâif ve Gıyâsü'l-Lügâ).

ای عجب در عهد ما ظالم کجاست کو نه اندر حبس و در زنجیر ماست

4620. "Ey aceb, bizim ahdimize zâlim nerededir ki, o bizim habsimizde ve zincirimizde değildir?"
[4634]

"Acîb şey! Bizim ahd-i nübüvvet ve saltanatımızda habsimizde mahbûs olmayan ve zincirimizde bağlanmamış olan bir zâlim kalmış mıdır ki, o böyle serbestçe gezip, halka zulm etsin?"

چونکه ما زادیم ظلم آن روز مرد پس بعهد ما که ظلمی پیش برد

4621. "Uktâki biz doğduk, zulüm o gün öldü; binâenaleyh bizim zamânımızda bir zulmü ileriye kim götürdü?"

چون بر آمد نور ظلمت نیست شد ظلم را ظلمت بود اصل و عَضُد

4622. "Uktâki nûr zâhir oldu. zulmet yok oldu, zulmün aslı ve kuvveti zulmet olur.

Zamânın peygamberi ve insân-ı kâmilî nûr-ı ilâhîdir. Nitekim Kur'ân-ı kerîmde قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللَّهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُبِينٌ (Mâide, 5/15) ya'ni "Allah tarafından size bir nûr ve bir açık kitâb geldi" buyrulur. Ve zulmün aslı ve kuvveti, zulmet-i ta-

bîyye ve sıfât-ı hayvânîyyedir. "Vaktâki nûr-i ilâhî olan zamânın peygamberi kitâb ve şerâatle gelir, ortadan zulmet-i tabîyyeyi yırtar ve sıfât-ı hayvânîyyeyi koparıp, yerine latîf olan sıfât-ı rûhânîyyeyi ikâme eder."

نك شياطين كسب و خدمت می کنند دیگران بسته باصفادند و بند

4623. "İşte şeytanlar kesh ve hizmet ediyorlar, diğerleri bukâğılar ve bağlar ile bağlanmışlar."

"Şeytanlar"dan murâd cinlerdir ve cinler iki kısmdır, birisi habîs ve diğeri latîfdir. Ve cinlerin habîs olanları da iki nevi'dir: Birisi kâbil-i istihdâm ve diğeri gayr-ı kâbil-i istihdâmıdır. "Bağlı olanlar" bu nevi' cinlerdir; nitekim âyet-i kerîmede وَالشَّيَاطِينُ كُلُّ بَنَاءٍ وَغَوَاصٍ وَآخِرِينَ مَقْرَنِينَ فِي الْأَصْفَادِ (Sâd, 38/37-38) ya'ni "O şeytanların hepsi binâ yapıcı ve denize dalıcı ve diğerleri bukâğılara bağlanmış idi" buyurulmuştur. Ve "asfâd", bukâğı ma'nâsına olan "safed" in cem'idir.

اصل ظلم ظالمان از دیو بود دیو در بندست استم چون نمود

4624. "Zâlimlerinin zulmünün aslı şeytandır, şeytan bağdadır; zulüm nasıl göründü?"

"Zâlimler zulûmlerini şeytanın iğvâsından ve vesvesesinden dolayı icrâ ederler, halbuki şeytan benim tasarrufât-ı ma'nevîyyem ile bağlanmış; binâenaleyh zulûm dediğimiz kötü fiil bu beşerden bilâ-iğvâ nasıl zâhir oldu?"

ملك زآن دادست ما را كن فکان تا نالاد خلق سوى آسمان

4625. "Kün fe-kân, mülkü, bize ondan dolayı vermiştir, lâ ki halk gök tarafına nâle etmiye."

"Kün-fe-kân" cümle-i arabîyyedir. "Kün", "kevn" masdarından emr-i hâzır "fâ" ta'kîbiyye ve "kân", aynı masdarın mâzîsidir. Tercümesi: "Ol! emrini müteâkib, oldu" demek olur ki, bu ma'nâ, vücûd-ı izâfî âleminin hâlidir; ve vücûd-ı izâfî âlemi, vücûd-ı mutlakın tenezzül-i zâtîsinden hâsıl olan bir mertebedir. Binâenaleyh "Kün fe-kân bize mülkü verdi" demek, "Hak verdi" demek olur. Ya'ni "Hak bize bu âlem-i kevn'deki tasarrufu, halk gök tarafına nâle ve feryâd etmesin" diye verdi demektir. Mazlûmların gök tarafına çıkan feryâdlarından ne şeamet hâsıl olduğu ancak ehl-i keşf indinde ma'lûmdur. Akıl ve idrâki olanlar ihbârât-ı enbiyâ ve evliyâ üzerine zelzele ve tûfân ve mevsiminde yağmur yağmamak, kıtlık ve haddinden fazla yağın yağmurlar

sebebiyle seylâblardan felâketler zuhûra gelmek gibi, arz üzerine hilâf-ı nizâm olarak musallat olan ahvâl-i tabîyyeden bu şeametin vücûdunu sezerler. Ve kalbleri ve akılları kör olan münkirler, "Bu gibi ahvâl-i tabîyye, âlemede pek çok def'alar vâki' olmuş ve birçok insanlar da telef olmuştur; ve bundan sonra da yine öyle olacaktır" derler. Ve bunları, beşerin zulüm ve fesâdıyla alâkadar görmezler.

تا نگرده مضطرب جرح و سها

تا بیلا بر نیاید دود ها

4626. "Tâ ki dumanlar yukarı çıkmıya, tâ ki çerh ve Sühâ muztarib olmu!"

"Çerh"den murâd, manzûme-i şemsiyyemizi teşkil eden seyyârât ve "Sühâ", Benâtü'n-na's denilen yıldız kümesi içinde gâyet küçük görünen bir yıldızın ismidir. Ba'zı nüshalarda "Sühâ" yerine "semâ" vâki'dir. Arz üzerinde olan zulüm ve fesâddan, arzı muhît olan avâlimin muztarib olmasındaki sebeb budur ki, fezâdaki bî-nihâye âlemlerinin hepsinin hakîkatî vücûd-ı mutlak-ı Hak'dır. Binâenaleyh hakikatleri i'tibârıyla hepsi müttehiddirler ve aralarında kurb ve bu'd nisbetleri vârid değildir. Ancak sûretleri ve taayyünleri i'tibârıyla birbirinin gayridirler; ve bu i'tibâr ile aralarında yakınlık ve uzaklık nisbetleri de vardır; Ve Hak zulüm ve fesâddan râzî değildir. İmdi bir zâlim, şeytanın iğvâsı ve sıfât-ı nefsânîyyesinin galebesi ile mazlûma zulm ettiği vakit, mazlûmun elemi bilcümle eşyâya sârî ve müessir olur; ve o teessürün eseri, her bir şeyin sûretinde o şeyin isti'dâdına göre zâhir olur. Bu bir hakîkattir ki, insan kendisini tedkik ederse bu ma'nâyı nefsinde müşâhede eder. Meselâ hemcinsinden birisine bir zâlimin zulm ettiğini görünce, derhâl müteessir olur ve hattâ o zâlim, nefsinin gazab-ı hayvânîsî sükûnet bulduktan sonra vicdân azâbı duyar; fakat kesâfet-i tabîyyede müstağrak olup, hayvandan daha aşağı olan sınıflar bu kesâfet-i tabîyye kalkmadıkça teessürlerinin farkına varamazlar.

تا نگرده از ستم جانی سقیم

تا نلزد عرش از ناله یتیم

4627. "Tâ ki arş yetimin nâlesinden titremiye, tâ ki zulûmden bir cân sakîm olmu!"

"Arş", lügatte taht, mülk ma'nâsındır; burada mülk-i ilâhî olan vücûd-ı izâfî âlemine işaret buyrulur. Ya'ni "Yetimin nâlesinden ve feryâdından, vücûd-ı izâfî âleminde titremek ve tezelzülât vâki' olmasın ve zulûmden dolayı bir cân sakîm ve âfil olmasın!"

تا نیاید بر فلکها یا ربی

ز آن نهادیم از ممالك مذهبی

4628. *Ondan dolayı memâlikden bir mezheb koyduk, tâ ki felekler üzerine bir "Yâ Rab" gelmiye.*

"Memâlik", "feth ile", memleketin cem'idir ve "memleket", kemâl-i kudret ile ihâta-ı mülk etmektir ki, saltanattan ibârettir. Ya'ni "Biz enbiyâ tâifesi yeryüzünde zulüm vâki' olup da bir mazlûmun "Yâ Rab!" nidâsıyla feryâdı felekler üzerine çıkmamak için memleketleri ve saltanat-ı âlemi ihtiyâr ettik ve bu sebeble hükümranlığı kendimize bir mezheb ve âdet koyduk." Maksadımız halk üzerinde tagallüb ve istibdâd değildir, belki zâlimlerin zulümlerini def' etmektir. Onun için bizim hükûmetimiz aslâ zâlimlerin işine gelmez!

کاسمانی شاه داری در زمان

مگر ای مظلوم سوی آسمان

4629. *"Ey mazlûm, gök tarafına bakma, zîrâ şimdi göğe mensûb şâh tutarsın!"*

"Ey mazlûm olan sivrisinek, zulûmden halâs için, gök tarafına bakıp feryâd etme, zîrâ bu zamanda göğe mensûb olan şâh-ı âdîlin vardır." "Semâ"dan murâd ulûvvdür ve ulûvv ile mertebe-i ulûhiyyete işaret buyrulur. "Göğe mensûb olan şâh"dan murâd halîfe-i Hak olan Süleyman (a.s.) hazretleridir.

کو دو دست ظلم بر ما بر گشاد

گفت پشه داد من از دست باد

4630. *Sivrisinek dedi: "Benim dâdım rûzgârın elindedir ki, o zulmün iki elini bizim üzerimize açtı."*

"Dâd", burada feryâd ve figân ve tazallûm ma'nâsındır. Sivrisinek dedi ki: "Yâ nebiyyallâh, benim feryâd ve figânım ve tazallûmüm rûzgârın elindedir; o bizim cinsimize son derecede zulm edip durur."

بال بسته ازو خون میخوریم

ما بظلم او بتنگی اندریم

4631. *"Biz onun zulmünden darlık içindeyiz, bağlanmış dudak ile ondan kan içiyoruz."*

"Bağlanmış dudak"tan murâd şikâyet için ağız açamamaktır; ve "kan içmek"ten murâd dahi, ezâ ve cefâyâ katlanmaktır. Ya'ni "Biz o rûzgârın zulmünden sıkıntı içindeyiz ve şikâyet için ağzımızı açamayıp, ezâ ve cefâsına katlanmaktayız."

امر کردن سلیمان علیه السلام پشه متظلم را باحضر خصم بدیوان حکم

Süleyman (a.s.)'ın mutazallim olan sivrisineğe hasmın
hüküm divânına ihzârıyla emr etmesi

پس سلیمان گفت ای زیبا دوی امر حق باید که از جان بشنوی

4632. İmdi Süleyman dedi: "Ey latîf vızılı, lâzımdır ki emr-i Hak'ı candan dinliyesin!"

"Devî", rüzgâr gürültüsü ve an vızılığı ve kulak çınlaması ve ba'zı ehl-i lûgat indinde, bir şey anlaşılmayan ses, ma'nâsınadır. Burada sivrisinek kârînesiyle "vızılı" ma'nâsınadır.

حق بمن گفتست هان ای دادور مشنو از خصمی تو بی خصمی دگر

4633. "Hak bana demiştir ki: "Ey âdil, sakın sen bir hasımdan diğer bir hasım olmaksızın dinleme!"

Ya'ni "Hak Teâlâ bana emir buyurmuştur ki: "Ey adâlet edici olan peygamberim, sen sakın diğer bir hasmın huzûru olmaksızın, onun hasmından da'vâyı dinleme!"

تا نیاید هر دو خصم اندر حضور حق نیاید پیش حاکم در ظهور

4634. "Her iki hasım huzûra gelmedikçe, hak, hâkimin huzûrunda zuhûra gelmez."

خصم تنها گر بر آرد صد نفیر هان و هان بی خصم قول او مگیر

4635. "Hasım eğer yalnız yüz feryâd getirse, sakın ve sakın hasımsız onun sözünü tutma!"

من نیآرم روز فرمان تافتن خصم خود را رو بیاور سوی من

4636. "Ben fermanı yalnız çevirmeğe kâdir değilim; haydi git, kendi hasmını benim tarafıma getir!"

گفت قول تست برهان درست خصم من بادست و او در حکم تست

4637. Dedi: "Senin sözün doğru hüccettir; benim hasmım rüzgârdır ve o senin hükmündedir."

Sivrisinek Süleyman (a.s.)'ın bu sözlerine cevâben dedi ki: "Yâ nebiyyallah, senin sözün i'tirâz kabûl etmeyen bir hüccettir; fakat benim hasmım rüzgârdır, ben onu senin huzûr-ı şerîfine ihzâr etmekten âcizim; halbuki o rüzgâr senin hükmün ve tasarrufun altındadır."

بانگ زد آن شه که ای بادِ صبا پشه افغان کرد از ظلمت بیا

4638. O şâh: "Ey sabâ rüzgârı, sivrisinek senin zulmünden feryâd etti, gel!" diye bağırdı.

هین مقابل شو تو با خصم و بگو پاسخ خصم و بکن دفع عدو

4639. "Âğâh ol, sen hasma mukâbil ol, hasmın cevâbını söyle ve düşmanı def' et!"

Süleyman (a.s.) rüzgâra buyurdu ki: "Aleyhindeki da'vâdan âğâh ol ve hasmına mukâbele et ve hasmının da'vâsına karşı söyleyeceğini söyle ve sana düşman olan sivrisineği hakkın olan müdâfaa ile def' et!"

باد چون بشنید آمد تیز تیز پشه بگرفت آن زمان راه گریز

4640. Vaktâki rüzgâr işitti, hızlı hızlı geldi, o zaman sivrisinek kaçmak yolunu tuttu.
[4654]

Rüzgâr Süleyman (a.s.)'ın da'vetini işittiği vakit, şiddetli bir sûrette eserek mahkeme salonuna geldi; rüzgâr gelir gelmez, sivrisinek dahi kaçmak yolunu tuttu.

پس سلیمان گفت ای پشه کجا باش تا بر هر دو رانم من قضا

4641. Ba'dehû Süleyman (a.s.) dedi: "Ey sivrisinek, sabr et, tâ ki her ikiniz üzerine ben hüküm süreyim!"

"Kazâ rânden", hüküm sürmek ve hüküm vermek, ma'nâsıdır.

گفت ای شه مرگ من از بود اوست خود سیاه این روز من از دود اوست

4642. Dedi: "Ey şâh, benim ölümüm onun vücûdundandır; benim günümde olan kara muhakkak onun dumanındandır."

"Hod siyâh in rûz-ı men", "Hod siyâh der in rûz-ı men" takdîrindedir. "Gün"den murâd hayât-ı dünyeviyyedir. Ya'ni "Benim hayât-ı dünyeviyyemde olan nuhûset ve kara, o rûzgârın dumanından ya'ni zulmündendir" demek olur.

او چو آمد من کجا یایم قرار کو بر آرد از نهاد من دمار

4643. "O geldiği vakit, ben nerede karâr bulurum, zîrâ o benim tab'imdan helâklik getirir."

"Demâr", helâklik ve duman ve kökten koparmak ve helâk etmek. "Ni-hâd", tabiat, asıl, bünyâd, hilkat, cibillet demektir. Ya'ni "Rûzgâr geldiği vakit benim durabilmeğe tabiatım ve hilkatim müsâid değildir; zîrâ o benim tabiatım ve hilkatim cihetinden bana helâklik getirir ve beni kökümde koparır."

همچنین جویای درگاه خدا چون خدا آید شود جوینده لا

4644. *Dergâh-ı Hudâ'yı isteyici de böyledir, vaktâki Hudâ gelir, arayıcı "lâ" olur.*

Cenâb-ı Mevlânâ (r.a.) efendimiz bu kıssada, rûzgâr kuvvet ve kudret cihetinden vücûd-ı hakîkiye ve sâlikin vücûdunu, acz ve za'f cihetinden sivri-sineğe ve insân-ı kâmilî de, zamânın Süleymân'ına teşbîh edip, bu kıssanın hissesini beyânen buyururlar ki: "Dergâh-ı Hudâ'ya vuslatı isteyen bir sâlik de böyledir. Vaktâki sâlik, mürşid-i kâmilin terbiyesiyle nefsinin mevhum olan varlığından ve enâniyyetinden kurtulur; ondan sonra Hak Teâlâ hazretleri o sâlike mahzâ lutuf ve keremi ile bizzât tecellî buyurur. Sâlik o tecellî içinde "lâ" ya'ni "yok" olur." Bu bir hâldir ki, zevk ile anlaşılır. Bu hâli muhakkikler ba'zı misaller ile bir dereceye kadar akla takrîb buyurmuşlardır. Meselâ ateşte kızan demir, her ne kadar yine demir ise de, o kuzgnlık içinde ateştir. "Ben ateşim!" diye bağırarsa, doğru olur. Zîrâ o anda demirliği yoktur ve "lâ" olmuştur. Ve kezâ yıldızlar güneşin nûru altında gündüz görünmezler, onların ziyâları yok olur; ve kezâ bir bardak su içine şeker parçası atılsa, ayrırlıp görünmez olur; fakat su içinde şekerin şekerliği yine mevcûddur; o şeker bu hâl içinde, "Ben suyum!" diye bağırarsa doğru olur.

گرچه آن وصلت بقا اندر بقاست لیک ز اول آن بقا اندر فناست

4645. *Gerçi o vuslat, bekâ içinde bekâdır; fakat o bekâ evvelde fenâ içindedir.*

Ma'lûm olsun ki, sâlikin kesâfet-i nefsânîyyesi evvelen letâfet-i rûhâniyyeye mübeddel olur ve rûhun şânı ise bekâdır; zîrâ şe'n-i ilâhîdir ve ba'dehû rûha tecellî-i rabbânî vâkî olur. Ve bekâ zâun sıfat-ı lâ-yenfekkidir; ve bu hâl ise, bekâ içinde bekâdır; ve sâlik için vuslat-ı Hak'dır. Ve bu hâller, abdin vücûd-ı mevhum-ı mecâzisi fânî olduktan sonra vâkî olduğu cihetle, fenâ içinde bekâdır.

سایه‌هایی که بود جویای نور نیست گردد چون کند نورش ظهور

4646. *Nûr isteyici olan gölgeler, onun nûru zuhûr ettiği vakit yok olur.*

Zât-ı Hakk'ın nûrunu isteyici olan ve gölgeler mesâbesinde olan sâliklerin izâfî vücûdları, o Zât-ı mutlakın nûru zuhûr ettiği vakit, güneşin nûru altın-da yok olan ve istitâr eden yıldızlar gibi yok olurlar.

عقل کی ماند چو باشد سرِ ده او کل شیء هالک الا وجهه

4647. *Vaktâki o baş verici olur, akıl ne vakit kalır? O'nun vechinden gayri hep hâlikdir.*

"Ser-dih o" daki "o" zamîrini şârihlerden ba'zıları sâlike râci' kılup "Vaktâki sâlik ve âşık, Hakk'a baş verici olur, ne vakit akıl kalır?" ma'nâsını verirler. Ve ba'zıları Hakk'a râci' kılup "Vaktâki Hak zuhûr edici olur, akıl ne vakit kalır?" ma'nâsını verirler. Ve bu ma'nâyâ göre "ser-dih", "ser-zede", zuhûr edici demek olur; hulâsa-i ma'nâ: "Vaktâki Hakk'ın zâtının nûru zuhûr edici olur ve binnetice abdin vücûd-ı mevhum-ı izâfisi yok olur; binâenaleyh bu hâl içinde abdin akli kalır mı?" Zîrâ âyet-i kerîmede *كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ* (Kasas, 28/88) ya'ni "O'nun vechinden ve zâtından gayri her bir şey hâlik-tir" buyrulur. Ve vücûdât-ı izâfiyye ise, min ciheti't-taayyün onun gayridir.

هالک آید پیش و جهش هست و نیست هستی اندر نیستی خود طرفه ایست

4648. *O'nun vechinin önünde var ve yok hâlik gelir; yokluk içinde varlık ise acîbdir.*

"Var"dan murâd, vücûd-ı izâfî ve "yok"dan murâd, adem-i izâfîdir ki, o da a'yân-ı sâbitedir. Zîrâ a'yân-ı sâbite, suver-i ilmiyye-i ilâhiyye olup, henüz vücûd kokusunu koklamamıştır, nitekim birçok mahallerde izâhı geçti. İmdi gerek vücûd-ı ilmî ve gerek vücûd-ı izâfî, Hakk'ın zâtı muvâcehesinde fânî ve hâlikdirler ve bu vücûd-ı izâfî, var görünen bir yoktur. Nitekim âlemin vücûduna "nîst-i hest-nümâ" ["Var görünen yok"] derler. İşte bu yokluk, var

görünmek acı bir şeydir. Akıl ile mukayyed olanlara böyle yokluk içinde varlığı kabul etmek acı görünür. Maahazâ bir misâl-i hissî ile muhakukûn bunu akla takrîb etmişlerdir. Havalâr sıcak olduğu vakit, buzun vücûdu yoktur, fakat ademde sâbittir; vaktâki hava soğur, sular incimâd eder. İşte buzların vücûdu yokluk içinde varlıktır; zîrâ asıl vücûd suyundur.

اندرین محضر خردها شد ز دست چون قلم اینجا رسیده شد شکست

4649. *Bu mahzarda akıllar elden gitti; vaktâki kalem buraya erişti, kırıldı.*

Ya 'nî "Hakk'ın tecellî-i zâtîsî vâki' olan mahzarda ve meşhedde akıllar elden gider; binâenaleyh akıl vâsıtasıyla bu meşhedin hâline lisânen haber vermek mümkün olmadığı [gibi], tahrîren de ifâde-i hâl kâbil olamaz; ve bu bahse eriştiği vakit kalem kırılır ve yazmaktan âciz kalır."

نواختن معشوق عاشق بیهوش را تا بیهوش باز آید

Bî-hûş olan âşığı tekrâr akla gelmek için ma'sûkun okşaması

می کشید از بیهوشی اش در بیان اندک اندک از کرم صدر جهان

4650. *Sadr-ı Cihân onu kerem cihetinden bî-huşlukdan yavaş yavaş beyâna çekti.*
[4664]

Cenâb-ı Pîr hâl-i fenânın tasvîrinden fâriğ olup, Sadr-ı Cihân kıssasına rûcû' buyurdular: "Sadr-ı Cihân o bayılmış olan âşıkını kemâl-i kereminden o baygınlık içinden yavaş yavaş nutka ve beyâna çekmeğe çalıştı."

بانگ زد در گوش او شه کای گدا زر نثار آوردت دامن گشا

4651. *Şâh onun kulağına, "Sana atâ altını getirdim, ey fakûr etek aç!" diye bağırdı.*

جان تو کاندن فراقم می طید چونکه زنهارش رسیدم چون رمید

4652. *"Senin canın ki, benim firâkımda çırpındı, onun hıfzına eriştiğim vakit niçin ürkü?"*

"Zinhâr" kelimesinin on kadar ma'nâsı vardır, burada hıfz u emân veya şitâb ma'nâları münâsib olur. "O canının hıfz u emânına eriştiğim veya ona şitâb ettiğim vakit" demek olur.

ای بدیده در فراقم گرم و سرد با خود آاز بیخودی و باز گرد

4653. "Ey benim firâkımda germ ü serdi görmüş olan, bi-hodlukdan kendine gel ve geri dön!"

مرغ خانه اشتری را بی خرد رسم مهمانش بخانه می برد

4654. *Akılsız tavuk bir deveyi misâfir resmiyle eve götürdü.*

چون بخانه مرغ اشتر پانهاد خانه ویران گشت و سقف اندر فتاد

4655. *Uaktâki deve tavuğun kümesine ayak bastı, kümes yıkıldı ve tavanı düştü.*

Bu iki beyt-i şerîf 4649 numaralı beytin te'yîdi için irâd buyrulan misâl-dir. O beyt-i şerîfde "Hakk'ın tecellî-i zâtîsî vâkı" olan mahzarda, akıl elden gitti" buyurmuşlardı. Bu beyitlerde akı, "tavuk kümesi"ne ve tecellî-i zâtîyi de "deve"ye teşbîh buyururlar. Deve tavuk kümesine ayak basınca, kümes nasıl yıkılırsa, tecellî-i zâtî vukû'unda dahi akıl dahi öyle harâb olur.

خانه مرغست عقل و هوش ما هوش صالح طالب ناقة خدا

4656. *Bizim akıl ve idrâkımız tavuk kümesidir; sâlih olan akıl, Hudâ'nın nâkasının tâlibidir.*

"Bizim aklımız"dan murâd, akl-ı maâşdır ve akl-ı maâş gâyet zayıf bir akıldır; ahvâl-i âhiret ve hayât-ı ebediyye ile meşğul olamaz. Onun tedbîri fânî olan rûh-ı hayvânî üzerindedir; binâenaleyh o tavuk kümesi gibi çürük ve zayıftır. Ve "akl-ı sâlih"den murâd, akl-ı maâddır, zîrâ bu akıl ahvâl-i âhireti ve hayât-ı ebediyyeyi idrâk eder ve onun levâzımı ile meşğul olur. "Nâka-i Hudâ"dan murâd, rûh-ı izâfîdir ki, Hak onun hakkında وَ نَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي (Hicr, 15/29) ya'ni "Ben rûhumdan nefh ettim" buyurur; ve bu rûh Sâlih (a.s.)'ın nâkası kayadan zuhûr ettiği gibi, rûh-ı izâfî dahi bu taayyün-i cismânî kayasından zâhir olur. Ve akl-ı maâd, bekâ sâhibi ve âşık-ı Hak olan ve tecelliyât-ı rabbâniyyeyi kabûle müstaid bulunan bu nâka-i rûhu taleb eder.

ناقه چون سر کرد در آب و گلش نی گل آنجا ماند و نی جان و دلش

4657. *Uaktâki nâka onun suyunda ve çamurunda zuhûr etti, orada onun ne çamuru, ne canı, ne kalıbı kalır.*

"Ser-kerden", *Bahâr-ı Acem*'in beyânına göre, bir kimse ile berâber sülûk etmek ve yaşamak ve sürû' etmek ve sohbet etmek ve muvâfakat etmek ve zuhûr etmek ve peydâ olmak ma'nâlarına gelir; burada "zuhûr etmek" mü-nâsibdir. Ya'ni "Vaktâki rûh-ı izâfî nâkası, o akl-ı maâdin suyunda ve çamurunda, ya'ni taalluk ettiği cisimde zuhûr etti ve peydâ oldu, artık o tecellî-i rû-hânî vâkî' olan yerde ne aklın taalluk ettiği cisim ve ne de rûh-ı hayvânî ve ne de kalb kalır; belki onun cismi ve rûh-ı hayvânîsi ve kalbi hep rûh-ı izâfî-i latîf olur." Nitekim kâmiller ارواحنا اشباحنا و اشباحنا ارواحنا ya'ni "Bizim rûhlarımız cisimlerimizdir ve cisimlerimiz rûhlarımızdır" buyurmuşlardır. Ve rûh-ı latîf, Hakk'ın âşıkıdır.

کرد فضل عشق انسانرا فضول زین فزون جویی ظلومست و جهول

4658. *Aşkın fazlı insanı fuzûl etti; bu ziyâde isteyicilikten zalûm ve cehûldür.*

"Fazl", ziyâdelik demektir, naksın zıddıdır. Ve "fuzûl", fazlın cem'idir, ziyâdelikler demek olur; ve hadden aşkın ziyâdelik murâd olunur. Ya'ni "Tab'-ı beşerde merkûz olan aşk ve muhabbetin ziyâdeliği, insanı had dâiresinden taşırdı ve haddinden hâriç talebe sevk etti. İşte bu ziyâde isteyicilikten dolayı pek ziyâde zulm edici ve pek ziyâde câhil oldu." Zirâ insan göklerin ve yerin ve dağların yüklenmeğe cesâret edemediği emâneti, ya'ni rûh-ı izâfî gibi hilâfet-i ilâhiyyeyi hâiz bir latîfeyi yükledi. Nitekim عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ (Ahzâb, 33/72) ["Biz emâneti göklere, yere ve dağlara arz ettik de, onlar bunu yüklenmekten çekindiler, bundan endişeye düştüler. İnsan onu yükledi; çünkü o zalûm ve cehûldür"] âyet-i kerîmesinde beyân buyrulur. Ve bu âyet-i kerîmeye müteallik olan ebyât-ı şerîfe I. cildin 1989 numaralı beyt-i şerîfinde mündericidir.

جاهلست و اندرین مشکل شکار می کشد خرگوش شیری در کنار

4659. *Câhildir ve bu müşkil avda; tavşan bir arslanı kucağa çeker.*

Yukarıki âyet-i kerîmede beyân buyrulduğu üzere, "Bu âlem-i kevnde insan pek câhildir. Bu cehli sebebiyle gâyet güç büyük bir avı avlamak ister; o av dahi zât-ı Hakk'a vusluttur. İnsanın bu husûsdaki avcılığı, bir tavşanın arslanı kucağa çekmesine benzer." Bu teşbîhde vech-i şebih zât-ı Hakk'ın tecellîsi hîninde, vücûd-ı mecâzî ahkâmının muattal olmasıdır. Nitekim arslan tavşanı yakaladığı vakit, onun varlığını yokluğa tahvîl eder.

کی کنار اندر کشیدی شیر را گر بدانستی و دیدی شیر را

4660. *Eğer arslanı bilseydi ve görseydi, arslanı kucağa ne vakit şeker idi?*
[4674]

Onun bu avdaki cehlinin sebebi, arslanı bilmemesi ve görmemesidir; zîrâ görmek ve bilmek cehli izâle eder; eğer bile idi ve göreydi, hiç arslanı kucağına çeker mi idi?

ظالمست او بر خود و بر جان خود ظلم بین کر عدلها گویی برد

4661. *O kendine ve kendinin canına zâlimdir; zulmü gör ki, adillerden topu götür.*

Cehli sebebiyle bu müşkil ve büyük ava teşebbüs eden insan, âyet-i kerîmede de beyân buyrulduğu vech ile zâlîmdur, ya'ni pek zâlimdir. "Fakat onun bu zulmü, kendinin varlığına ve rûh-ı hayvânîsine âid olur. Fakat neticede bu öyle bir zulüm olur ki, meydan-ı müsâbakada ortadan topu kapar." Zulüm, bir şeyi mevziinin gayrine koymaktır; ve sâlik Zât-ı Hakk'a vuslat avında, kendi varlığının ve enâniyetinin ve rûh-ı hayvânîsinin huzûzâtı hilâfında hareket eder. Bunun için kendi enâniyetine ve rûh-ı hayvânîsine karşı zâlim olur. Onun bu zulmü, her ne kadar kendi varlığının fenâsını mücib ise de, neticede bekâ-billâhı mücibdir ve bütün adillerin menbaidir; zîrâ her emrin hikmetine muttali' olur. Binâenaleyh her şeyi yerli yerine vaz' eder ve bu da adl-i mahzûd.

جهل او مر علمها را اوستاد ظلم او مر عدلها را شد رشاد

4662. *Onun cehli, muhakkak ilimlere üstâd, onun zulmü, adillere reşâd oldu.*

"Cehli sebebiyle cesâret ettiği müşkil av netîcesinde, arslan mesâbesinde olan hakikat-ı vücûdu avladı, fakat kendisinin kendiliği kalmadı. Onda hûkûmrân olan Hak oldu. Binâenaleyh onun ilmi, ilm-i Hak oldu. İlm-i Hak ise, bütün ilimlerin üstâdıdır. Ve bu avı avlamak nefesine ve rûh-ı hayvânîsine zulüm oldu; fakat adillerin doğru yolu oldu." Zîrâ bunlar Hakk'ın mâsivâsıdır. Mâsivâ-yı Hakk'ı yok etmek, Hakk'ı isbât ederek şirkten kurtulmaktır. Nitekim âyet-i kerîmede *إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ* (Lokmân, 31/13) ya'ni "Muhakkak şirk, azîm olan zulümdür" buyrulur.

دست او بگرفت کین رفته دمش آنکھی آید که من دم بخشمش

4663. *"Bu gıltıdır, onun nefesi o vakit gelir ki, ben ona nefes bahş ederim!" diye onun elini tuttu.*

Bu beyit Sadr-ı Cihân lisânındandır. Sadr-ı Cihân bu bayılıp kendinden geçmiş olan âşıkına: "Sana atâ altını getirdim eteğini aç!" diye bağırды ise de, o kendine gelmedi. Onun bu hâli üzerine "Bu zavallı kendinden geçmiştir. Onun kesilmiş olan nefesi, ben ona nefes bahş ettiğim vakit gelir!" dedi. Burada "fenâ-fillâh" makâmında olan sâlikin nefha-i ilâhî ile "bekâ-bil-lâh" mertebesine geldiğine işâret buyrulur.

چون بمن زنده شود این مرده تن جان من باشد که رو آرد بمن

4664. "Bu teni ölmüş vaktâki benim ile diri olur, benim canım olur ki bana yüz getirir."

"Bu ahkâm-ı cismâniyyesi ve sıfât-ı hayvâniyyesi ölmüş olan âşık, vaktâki benim nefham ile diri olur, artık bana müteveccih olan benim canım olur." Ba'zı nüshalarda "Cân-ı men bâşed ki âyed der beden" sûretindedir, ma'nâsı "Benim canım olur ki, bedene gelir" demek olur. Ve cenâb-ı Pîr efendimiz *Dîvân-ı Kebîr*'lerinin bir beyt-i şeriflerinde bu makâm hakkında şöyle buyururlar. Beyit:

دل چو جای حق بود حق بامنست من بحق حق بحق واصل شده بر خویشتن هو هو زم

"Vaktâki gönül Hakk'ın yeri oldu, Hak benim ile, ben de Hak ileyim; Hak Hakk'a vâsıl olup, kendi üzerinde Hû Hû çağırır."

من کنم او را ازین جان محتشم جانکه من بخشم ببیند بخششم

4665. "Ben onu bu candan muhteşem ederim; benim bahş ettiğim can, atâmi görür."

Bu beyitler Sadr-ı Cihân lisânından âşık hitâb perdesi arkasında Hak tarafından makâm-ı fenâda bulunan sâlikedir. Ya'ni "Ben ona nefh ederim, benim ile diri olur; onun canı bilâ-vâsita bana mensûb olan can olur. İşte ben onu bu candan debdebelenmiş ve heybetlenmiş ederim. Benim bilâ-vâsita bağışladığım bu can, benim atâmi görür ve bu can benim halîfem ve emânetim olan rûh-ı ızâfîdir" demek olur.

Ma'lûm olsun ki, insan alelâde "rûh-ı hayvânî" ile doğar ve âlem-i er-vâhdan ona taalluk edecek bir rûh-i insânî de vardır; fakat o rûh kendi âleminindedir, aslâ bedene dâhil değildir. Bedende olan ancak rûh-ı hayvânîdir ve rûh-ı hayvânînin veziri insanda "akl-ı maâş"dır. Binâenaleyh akl-ı ma-

âşın, idâresi altında olan rûh-ı hayvânî, kendi nefsinin ve âlem-i zâhiri i'mâr ile meşgûl olur. Ve bu rûh-ı hayvânî dahi her ne kadar Hakk'ın mevhibesi ise de, tabâyi' ve anâsır vâsıtasıyla ve aslâ bekası yoktur. Bir mumun şu'lesi gibi, mevt-i tabîî ile söner gider. İşte tabîat ulemâsının bildikleri rûh budur. Ve şahs-ı insânîye taalluk eden "rûh-ı izâfî" ise, mertebe-i vâhidîyyetten bilâ-vâsita ilk gayriyet libâsı ile zâhir olan bir cevher-i mücerred-i nûrânîdir. O şahsa kendi âleminden nazar eder ise de, ondaki zulmet-i nef-sânîye ve kesâfet-i hayvânîyyenin galebesi sebebiyle sıfâtını izhâr edemez; vaktâki sâlik, mürşid-i kâmil terbiyesiyle yaptığı mücâhedât ve riyâ-zât sebebiyle kalbini zulûmât-ı tabîyyeden ve levsîyyât-ı hayvânîyyeden temizler, bu nâka-i rûh, bu taayyün-i cismânî kayasından baş çıkarır. Nitekim yukarılarda izâh olundu. Ve atâyâ-yı zâtîyye ve esmâîyyeyi gören ancak bu rûh-ı izâfîdir.

جان نا محرم نبیند روی دوست جز همان جان کاصل او از کوی دوست

4666. *Nâ-mahrem olan can dostun yüzünü görmez; hemen o canın gayri ki, onun aslı dostun mahallesindendir.*

Nâ-mahrem olan rûh-ı hayvânî, bu âlem-i kesâfet içinde cilvegeçen olan dostunun yüzünü göremez. فَانْصَبْ تَوَلَّوْا وُجْهَ اللَّهِ (Bakara, 2/115) Ya'ni "Ne tarafta teveccüh edersen, Allah'ın vechi vâki'dir" âyet-i kerîmesinden aslâ haberdâr olamaz. Dostun yüzünü gerek bu keserât içinde ve gerek mevâtın-ı sâ-irede müşâhede eden ancak o dost-ı hakîkinin mertebe-i vâhidîyyetinden bilâ-vasita zâhir olan rûh-ı izâfîdir.

در دم قصاب وار این دوست را تا هلد آن مغز نغزش پوست را

4667. *Bu dosta kasab gibi üflerim, tâ ki onun latîf olan içi kırsı terk ede.*

Bu sâlik-i âşîka, koyunu şişirip derisini yüzmek için üfleyen kasab gibi üflerim, tâ ki onun latîf olan bâtını ve rûh-ı izâfîsi, kırsıdan ibâret olan rûh-ı hayvânîsinin sıfâtını ve cismânîyyet ahkâmını terk ede.

گفت ای جان ریمده از بلا وصل ما را در گشادیم الصلا

4668. *Dedi: "Ey belâdan ürkmüş can, biz vuslatımıza mahsûs olan kapıyı açtık; salâdır!"*

Ma'şûk makâm-ı fenâdaki âşık dedi: "Ey belâ-yı aşkdan ürküp kendinin kendiliğini terk etmiş olan can, biz visâlimize mahsûs olan kapıyı açtık, salâdır, seni vuslatımıza da'vet ediyoruz."

ای خود ما بیخودی و مستی ات ای ز هست ما هماره هستی ات

4669. "Ey kimse, senin bî-hodluğun ve sarhoşluğun bizim kendimizdir. Ey kimse, senin varlığın dâimâ bizim varlığımızdandır."

"Ey âşık bendem! Senin hakîkatin, benim vücûdum olduğundan, senin izâfî olan varlığın kalkıp sana bî-hodluk ve sarhoşluk ânz olur ve kendinden geçer isen, hakîkatin olan benim vücûdum ve kendim zâhir olur. Çünkü senin her bir mevtündeki varlığın, bizim varlığımızdandır; bizim varlığımız bilcümle varlıkları kayyûmudur."

با تو بی لب این زمان من نو بنو رازهای کهنه گویم می شنو

4670. "Bu zaman, ben sana dudaksız yeni yeni eski sırları söylerim, dinle!"
[4664]

"Eski sırlar"dan murâd, hakâyık-ı eşyânın lisân-ı isti'dâd ile Hak'dan talep ettikleri hükümler ve Hakk'ın da onlar hakkındaki emr-i irâdisidir. "Yeni yeni söylemek"den murâd bu kadim olan ahkâm ve esrânın o muhakkik olan âşık yeniden inkişâfidir. "Dudaksız söylemek"den murâd, âlem-i zâhirdeki elfâz ve sadâ olmaksızın bu esrânın telakkîsidir. Hz. Şeyh-i Ekber Muhyiddîn-i Arabî (r.a.)'ın *Tedbîrât-ı İlâhiyye* kitabının dokuzuncu bâbında bu husûsda beyânât-ı aliyeleri vardır ki, burada şerhan zîkr olunur: "Muhakkikler hem âlem-i melekûtu ve hem de âlem-i mülkü müşâhede sebebiyle kitâb-ı merkûmdadır. Binâenaleyh arza vely (ولی) olunan şeyi ve onda tekevvün eden sûretleri hissen müşâhede ederler. Ve râkûmın, ya'ni esmâ-i ilâhiyyenin her mevtünde vely (ولی) ettiği şeydir ki, o şey ezelde tahakkuk etmiş olan sır, ya'ni a'yân-ı sâbite hakkında mâ-fevka'l-arş'dır. Ya'ni cismâniyyetin ve vücûdât-ı izâfiyyenin fevkıdır; ve avâlim-i emrin, ya'ni avâlim-i şe'nin ba'zısı hakkında mâ-fevka's-semâdır. Ya'ni âlem-i halkın mâ-fevki olan âlem-i misâl-i mutlaktır. O şeyi kalben ve aklen müşâhede ederler. Hattâ kalblerinden feza' ve ürküntü ref' olundukda, "Bu zâhir olan nedir?" derler. Hak Teâlâ'dan "Rabb'inizdir!" diye hitâb gelir, onlar dahi "Bu keşif bâtıl değil, hakdır!" derler. İmdi Hak onlara tecellî eder, onlar mütecellî olan Hakk'a hitâb ederler ve Hak Teâlâ dahi onlara hitâb eyler. Binâenaleyh bu tecellî içinde ekvân ve eşyâdan münhacib olurlar. Ve

bu ekvân ve vücûdât-ı izâfiyye perdesi yırtıldığı ve onların indinde esbâb mün'adim olduğu vakit, halâyık hakkında sırr-ı kaderin nasıl hükm ettiği-ne nazar eylerler ve emri mebd'eî üzerine mülâhaza ederler. Ya'ni âlem-i şehâdette mütekevvîn olan efrâd-ı halâikun a'yân-ı sâbitelerini müşâhede edip ezelde ve ibtidâda hangi ism-i ilâhînin mazhanı olduğuna vâkıf olurlar; ve bu sırr-ı kaderin onlar üzerinde esbâb perdesi arkasından nasıl hükm ettiğini görüp, onları bütün ef'âl ve harekâtında ma'zûr görürler. (...) Bu ehl-i keşf isterlerse, bu müşâhedelerinden bahs etmeyip sükût ederler ve isterlerse iktizâ-yı hâle göre söylerler; ve Hak Teâlâ onlara bî-harf u savt hitâb eder."

بر لب جوی نهان بر میدمد

زآنکه آن لها ازین دم می رمد

4671. "Zîrâ ki o dudaklar bu demden ürker; gizli olan ırmağın kenarında zâ-hir olur."

Ya'ni "Bu cismânî olan dudaklar, bu esrâra müteallık olan sözü telaffuz etmekten ürker. Çünkü emr-i teklîfi, ya'ni şer'-i zâhir, emr-i irâdîyi, ya'ni sırr-ı kaderi örtmüştür. Binâenaleyh bu esrâra müteallık olan sözler, gizli ırnak mesâbesinde olan rûh-ı kâmilin kenân mesâbesinde olan kalb ve aklında zâ-hir olur." Zîrâ Hak Teâlâ kulûb-ı kâmilîne, cem'iyet-i esmâiyyesiyle müte-cellîdir. Nitekim hadis-i kudsîde لعبدی المؤمن لا یسعی ارضی ولا سمائی ولكن یسعی قلبه (İbrâhîm, 14/27) ya'ni "Allah Teâlâ dilediğini işler;" ve "الله ما یشاء" (Mâide, 5/1) "Allah Teâlâ dilediği şeye hükmeder" âyet-i kerî-me[ler]inin sırrını işitmek için, bu zâhirî kulağa benzemeyen rûhunun kulağını, esrâra müteallık olan hitâb-ı ilâhîye aç!

بهر راز یفعل الله ما یشاء

گوشی درین دم بر گشا

4672. "Yeş'alüllâhu mâ yeşâ" "sırrı için, kulaksız, kulağı bu deme aç!

ان الله ما یشاء (İbrâhîm, 14/27) ya'ni "Allah Teâlâ dilediğini işler;" ve "الله ما یشاء" (Mâide, 5/1) "Allah Teâlâ dilediği şeye hükmeder" âyet-i kerî-me[ler]inin sırrını işitmek için, bu zâhirî kulağa benzemeyen rûhunun kulağını, esrâra müteallık olan hitâb-ı ilâhîye aç!

Ma'lûm olsun ki, Hakk'ın kudreti irâdesine ve irâdesi ilmine ve ilmi de ma'lûma tâbi'dir. Ya'ni Hak "irâde" etmediği şeye kudret sarf etmez ve "ma'lûm" olmayan şeyi irâde buyurmaz; ve "ilim" ma'lûma taalluk eder ve ma'lûm ise "a'yân-ı sâbite"dir; ve a'yân-ı sâbite ise, esmâ-i ilahîyyenin il-mî sûretleridir. Âyet-i kerîmede وَلَوْ شَاءَ لَهَدَّيْكُمْ أَجْمَعِينَ (Nahl, 16/9) ya'ni "Eğer Hak murâd ede idi, hepinize hidâyet ederdi" buyurulur. Bunun ma'nâsı,

a'yân-ı sâbitenin hepsinde hidâyete kâbiliyet olmadığı için Hak cümlelerinin hidâyetini murâd buyurmadı demek olur.

چون صلاى وصل بشيدن گرفت اندك اندك مرده جنيدن گرفت

4673. *Uaklâki vasl salâsını ışıtmeye başladı, ölü yavaş yavaş kımıldamağa başladı.*

Ya'ni "Âşık, Sadr-ı Cihân'ın visâle da'vetini ışıtmeye başladığı vakit, ölü hâlinde bulunan o âşık yavaş yavaş harekete gelmeye başladı." "Şeniden giriften" ve "cünbiden giriften", ışıtmeye başlamak ve kımıldamağa başlamak ile tercüme edilir. Burada fânî-fillâh olan sâlikin bekâ-billâh mertebesine geldiğine işâret buyrulur.

نى كم از خاکست كز عشوه صبا سبزه پوشد سر برآرد از فنا

4674. *Topraktan aşağı değildir; zîrâ sabânın işvesinden yeşillik giyer, fenâdan baş çıkarır.*

Bî-hûş olan âşık, topraktan aşağı değildir ki, ma'sûkun visâle da'vetini işitsin de, harekete gelsin; zîrâ toprak cemâddan ibâret iken, latîf ve serin bir halde esen sabâ rûzgârının işvesinden ve hareketinden müteessir olup, yeşillik giyer ve hâl-i fenâdan baş çıkarıp nebât mertebesine gelir.

كم ز آب نطفه نبود كز خطاب يوسفان زاييد رخ چون آفتاب

4675. *Nutfe suyundan aşağı değildir; zîrâ hitâbdan yüzü güneş gibi Yûsuf'lar doğurur.*

O âşık, nutfe suyundan dahi aşağı değildir; zîrâ o nutfe suyu, hitâb-ı ilâhîden kadınların rahimlerinde tedricen perverde olup, nihâyet Yûsuf (a.s.)'in hüsnüne müşâbih güneş gibi parlak yüzlü güzeller doğururlar.

كم ز بادى نيست شد كز امر كن در رحم طاوس و مرغ خوش سخن

4676. *Bir yelden aşağı değildir; zîrâ "Kün!" emrinden rahimde tâvus ve hoş sözlü kuş oldu.*

"Bâd" ya'ni "yel"den murâd, kuşların erkeklerinin, dişilerinin makzerelelerine, kendi makzerelelerinden çıkardıkları yel ve havadır ki, bundan yumurtalara hayât ilkâ olunur. Ya'ni "Bî-hûş olan âşık bir horozun ve diğer erkek kuşların çıkardıkları yelden daha aşağı değildir; zîrâ bu yel, Hakk'ın "Kün!"

ya'ni "Ol!" emrinden dişilerin rahminde gâyet müzeyyen tavus kuşu veyâ-hud latîf sûrette öten bülbül vesâire gibi birtakım kuşlar olur."

کم ز کوه سنگ نبود کر ولاد ناقه کآن ناقه ناقه زاد زاد

4677. *Taş olan dağdan aşağı değildir; velâdet cihetinden bir nâka doğurdu ki, o nâka da nâka doğurdu.*

Kezâ o âşık-ı bî-hûş, kayalık olan bir dağdan aşağı değildir; zîrâ kayadan müteşekkîl olan böyle bir dağ, Hakk'ın emri geldiği vakit, Sâlih (a.s.)'ın mu'cizesi olmak üzere velâdet cihetinden bir dişî deve doğurdu, o dişî deve de kezâlık bir dişî deve doğurdu ki, tafsîlâtı tefsîr kitaplarında mündericidir.

زین همه بگذر نه آن مایه عدم عالمی زاد و بزیاد دمدم

4678. *Bunların hepsinden geç! O mâye-i adem azîm âlemi doğurmadı mı ve dembedem doğurmaz mı?*

"Mâye-i adem"den murâd, adem-i izâfîdir. Nitekim birçok mahallerde izâh olundu; ve adem-i izâfî mertebesi, vücûd-ı izâfî âlemine nisbetle, ilm-i ilâhî mertebesidir. Ya'ni "Ta'dâd ettiğimiz toprak, nutfe ve yel ve kayalık gibi ta-ayyünâtıdan, emr-i ilâhî ile vücûda gelen tevellüdâtıdan geç, daha büyüklerine bak! O mâye-i adem fezâda, arzımız gibi koca bir âlemi doğurmadı mı? Dembedem fezâda bizim âlemimizin emsâlini ve daha büyüklerini doğurmaz mı?" Nitekim âyet-i kerîmede *يَوْمَ نَطْوِي السَّمَاءَ كَطَيِّ السِّجْلِ لِلْكِتَابِ كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نَعِيدُهُ* (Enbiyâ, 21/104) ya'ni "O gündê ki, semâyı kitâblara mahsûs olan sicillin dürülmesi ve bükülmesi gibi dürer ve büküriz. Halkın evvelinde başladığımız gibi, onu iâde ederiz" buyrulur. Bu beyt-i şerîfde şimdiki ilm-i hey'etin keşfiyâtına işâret buyrulur.

بر جهيد و بر طييد و شاد شاد يك دو چرخي زد سجود اندر فتاد

4679. *Sıçradı ve çırpındı ve 'sevine sevine bir iki çerh vurdu, secdeye düştü.*

"Çerh zeden", Mevlevîler'in semâ'ı gibi dönmek demektir. Ya'ni "Sadr-ı Cihân'ın iltifâtı üzerine onun âşığı olan vekîl kendine geldi ve düştüğü mahalden sıçradı ve çırpındı ve sevine sevine bir iki def'a döndü ve ma'sûkunun huzûrunda iltifâtına teşekküren secdeye vardı." Bu beyt-i şerîfde sâlikin beka mertebesine geldiğine işâret buyrulur.

باز خویش آمدن عاشق بیهوش و رو آوردن او بشنا و شکر عاشق

**Bi-huş olan âşığın tekrâr kendine gelmesi ve
onun senâ ile teveccühü ve âşıkın şükrü**

گفت ای عنقای حق جانرا مَطَافُ شکر که باز آمدی ز آن کوه قاف

4680. [4694] *Dedi: "Ey cana metâf olan Hakk'ın ankası, şükür ki o Kâf dağından geri geldin!"*

"Metâf", tavâf edecek ve dönecek yer, "ankâ" " ismi var, cismi yok gayet büyük bir kuşun ismidir. "Simurg" ve "zümürûd-i ankâ" dahi derler. "Kûh-i Kâf" ankânın barındığı bir dağın ismidir. Burada "anka"dan murâd fenâ-îl-lâh ve bekâ-billâh mertebelerini hâiz olan insân-ı kâmilidir. Zîrâ bu kâmilin ismi vardır, hakîkatte cismi kalmamıştır; mevhum olan vücûd-ı mecâzîsi nazarıdan kâmilten kalkmıştır. "Kâf dağı"ndan murâd, makâm-ı ittihâddır ve bu mertebe zevkidir. Bâyezîd-i Bistâmî hazretleri bu makâmda سبحانی ما اعظم شأنی ["Ben kendimi tesbîh ederim, benim şânım ne yücedir!"] ve Cüneyd-i Bağdâdî hazretleri ليس في جيتي سوى الله ["Cübbemde Allah'dan başkası yoktur"]; ve Hüseyin ibn Mansûr-ı Hallâc hazretleri "Ene'l-Hak" dediler. Böyle bir veliyy-i kâmil, Hakk'ın ankası olur ve canlar onun etrafında Ka'be gibi tavâf ederler. Bu makâmdan sahva gelen insân-ı kâmil mürşid olur. Kûh-i Kâf'dan geri gelmekle mürşid-i kâmil olduğuna işâret buyrulur. Bu söz âşıkın Sadr-ı Cihân'a olan hitâbidir.

ای سرافیل قیامتگاه عشق ای تو عشق عشق وای دلخواه عشق

4681. *"Ey aşk kıyâmet-gâhının İsrâfil'i, ey sen ki aşkın aşkı ve ey sen aşkın dil-hâhısın!"*

"Ey aşk kıyâmetinin koptuğu mahallin İsrâfil'i, ya'ni kıyâmette İsrâfil (a.s.) sûrunu üfllediği vakit, ölüleri dirilttiği gibi, sen de aşkın kopardığı kıyâmet mahallindeki ölüleri diriltmekte İsrâfil gibisin. Ey sen ki, aşk denilen hâlin aşkı ve zâtısın ve ey sen ki, aşkın iç yüzünün, matlûbusun!"

اولین خلعت که خواهی دادم گوش خواهم که نهی بر رو زم

4682. "Evvelki hil'at ki, bana vermek istersin, kulak isterim ki, pencereimin üzerine koyasın!"

"Hil'at", pâdişâhlar tarafından bendelerine ikrâmen verilen libâs ma'nâsıdır. "Pencere"den murâd, âşıkın ağzıdır. Ya'ni "Ey şâh, bana vereceğin ilk hil'at ve ikrâm, benim pencereyim mesâbesinde olan ağzımın üzerine kulağını koyup, söyleyeceğim kelâmlarımı lutfen dinliyesin!" demek olur.

گرچه می دانی بصفت حال من بنده پرور گوش کن اقبال من

4683. "Gerçi safvet ile, benim hâlimi bilirsin, ey bende-perver, sözlerimi dinle!"

"Gerçi kalb-i şerîfinin safveti sebebiyle benim havâtırına muttali' olur ve hâlimi bilirsin; fakat ey bende-perver, ism-i Zâhîr'in ahkâmı cereyân etmiş olmak için, elfâz-ı zâhire ile de hâlimi söyleyeyim, sözlerimi dinle!"

صد هزاران بار ای صدر فرید ز آرزوی گوش تو هوشم پرید

4684. "Ey ferîd olan Sadr, yüz binlerce kere senin dinlemen arzûsundan aklım uçtu."

"Ey yektâ ve asrında tek olan Sadr-ı Cihân, pek çok def'alar der idim ki: "Âh ahvâl-i pür-melâlimi söylesem de dinlese!" der idim ve bu arzûmün şid-detinden aklımı gâib edip kendimden geçerdim."

آن سمیعی تو و آن اصغای تو و آن تبسمهای جان افزای تو

4685. "Senin işitililiğin ve senin o meylin ve o senin can artırıcı tebessümlerin."

آن نبوشیدن کم و بیش مرا عشوه جان بداندیش مرا

4686. "O benim eksikliğimi ve ziyâdemi, benim bed-endîş olan canımın işvesini tefahhus etmen!"

"İşve, uşve", zam ve kesr ile, gece uzaktan görülen ateş ma'nâsıdır; ve kesr ile mecâz olarak, nâz ma'nâsına gelir ve Fârisî'de "rîhten ve gümâşden ve dâden ve harîden ve fûrûhten" masdarlarıyla, hîle ve hud'a, ma'nâsında kulanılır ve bu gibi mevkî'lerde, ızhâr etmek, ma'nâsına da olur. (Bahâr-ı Acem). "Neyûşiden" ışıtmek ve dinlemek, aramak ve istemek ve tecessüs ve tefahhus etmek ma'nâlarına gelir. Ya'ni "O benim noksân veyâ fuzûlî olan ahvâlîmi, benim şer ve fesâd düşünücü olan canımın zulmet-i tabîat görünen ateşini tefahhus ve tecessüs etmen!" Bu hâl, mürşid-i kâmilin mürîdi hakkındaki hâlidir.

قلبهای من که آن معلوم تست پس پذیرفتی تو چون کان درست

4687. "Benim kalplarım ki, o senin ma'lûmudur, imdi sen onu dürrüst ma'den gibi kabûl ettin."

"Benim kalp ve sahte olan ahvâl ve muâmelâtım ki, sen onları bilirsin, benim yüzüme vurmadın da sen onları sağlam ve temiz ef'âl ve muâmelât gibi kabûl ettin." Bu da kezâ mürşid-i kâmilin hâlidir.

بهر کستاختی شوخ غره حلمها در پیش حلمت ذره

4688. "Bir mağrûr lâubâlnin edebsizliği için hilimler senin hilminin önünde bir zerredir."

Bu haller mürîdin bidâyet-i ahvâlidir ki, mürşid-i kâmilin pâyesini ve Hak indindeki kadr ü menziletini idrâk edemediği için huzûrunda lâubâlî ve mağrûr bulunur. Zâhîrî terbiye şeklinde türlü türlü terbiyesizlikler yapar, fakat mürşid-i kâmilin hilmi gâlib olduğu için, onu ma'zûr görür ve itâb etmez.

اولا بشنو که چون ماندم ز شست اول و آخر ز پیش من بجست

4689. "Evvelâ dinle ki, oltadan kaldığım vakit, evvel ve âhir benim önümden sıçradı."

"Ey mürşid-i kâmil, evvelen dinle ki, senin terbiyenin ve tasarrufunun ol-tasundan ve kaydından geri kaldığım ve ayrıldığı vakit, hayâtımın ve sülû-kümün evveli ve âhiri benim önümden sıçradı gitti."

ثانيا بشنو تو ای صدر ودود که بسی جستم ترا ثانی نبود

4690. "Sâniyen dinle, sen ey Sadr-ı vedûd ki, çokluk aradım, sana ikinci ol-madı."
[4704]

"Vedûd", ibâdına muhabbeti çok olan ma'nâsına olarak esmâ-i ilâhiyye-dendir. "Sadr", her şeyin evveli demektir. Nitekim "sadrü'n-nehâr" ve "sadrü't-tâife" derler; ve bir meclisin baş tarafına da derler. Burada Vedûd hazretlerinin, ibâdi arasında en başta oturduğu kimse demektir. İkinci mısra' bu ma'nâyı te'yîd eder. Ya'ni "Ey makâmı âlî olan mürşidim, senden ayrıldı-ğım zamandan beri senin nazîrini çok aradım ve bulup intisâb etmek istedim; fakat senin ikincini bulamadım" demek olur.

ثالثا تا از تو بیرون رفته ام گویا ثالث ثلاثه گفته ام

4691. "Sâlisen, tâ ki senden dışarı gitmişim, güyâ üçün üçüncüsü demişim."

Ya'ni "Sâlisen ben senden ayrılmış olduğum zamandan beri, gûyâ لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ ثَلَاثَةٌ (Mâide, 5/73) ya'ni "Muhakkak şu kimseler küfür etti-ler ki, Allâh üçün üçüncüsüdür dediler" âyet-i kerîmesinde beyân buyrulan tâife arasına dâhil olup üçün üçüncüsü demiş oldum." Ya'ni sülûküm Allâh için idi ve O'nun irâdesine tâbi' olmam lâzım idi; ben ise O'nun muvâcehe-sinde senin irâdeni müstakil görüp, sana tâbi' olduğumu vehm ettim; vaktâ-ki kendi irâdeme tebean hareket edip, senin hizmetini terk ettim, ortada üç irâdeyi isbât ettim. Binâenaleyh ben kendi irâdemi görmekte "Üçün üçüncü-süyüm!" demiş oldum; halbuki benim irâdem mevhûm idi ve senin irâden ise Hakk'ın irâdesinde müstehlek olup, ancak Hakk'ın irâdesi idi, binâenaleyh Hakk'ın irâdesinden başka irâde yok idi.

رابعا چون سوخت ما را مزرعه می ندانم خامسه از رابعه

4692. *Râbian vaktâki bizim tarlamız yandı, beşinciyi dördüncüden bilmiyorum.*

Bu beyt-i şerîfde (Mücâdele, 58/7) ya'ni "Üç fısıltı yoktur, illâ ki onun dördüncüsü O'dur ve beş yok-tur, illâ ki onun altıncısı O'dur" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. "Mez-raa"dan murâd bu vücûd-ı izâfî ve onun enânîyetidir. Ya'ni "Vaktâki bizim, vücûd-ı izâfîmiz ve mevhûm olan enânîyetimiz aşk-ı hakîkî ateşi ile yandı, mahv oldu, gördüm ki meydanda Hakk'ın varlığından başka bir varlık yok-tur; binâenaleyh üçüncünün dördüncüsü ve dördüncünün beşincisi arasında hiçbir fark görmüyorum." Bu makâmda Hz. Mısıfî-i Niyâzî buyurur. Beyit:

Çü bildim cümle Hak imiş arada gayrı yok imiş
Bi-küllî anda gark imiş ne ben vârim ne irtânım

هر کجا یایی تو خون بر خاکها بی بری باشد یقین از چشم ما

4693. "Her nerede ki sen kanı topraklar üzerinde bulasın, tecessüs edersen muhakkak bizim gözümüzden olur."

Ya'ni "Aşk-ı hakîkî te'sîrîyle o kadar ağıladım ki, gözlerimden akan kanlı yaşlar her tarafı istîlâ etti" demek olur.

گفت من رعدست و این باغک و حنین ز ابر خواهد تا بیارد بر زمین

4694. "Benim sözüm ve bu ses ve inilti ra'ddır; ister ki buluttan tâ zemîne yağdıra!"

Âşık, sözünü ve sesini ve iniltisini "gök gürlemesi" ne ve aşkını "bulut" a ve göz yaşlarını "yağmur" a teşbîh edip şiddet-i bükâsını tasvîr eder.

من میان گفت و گریه می تنم یا بگریم یا بگویم چون کنم

4695. "Ben söylemek ve ağlamak arasında dolaşırım; ya ağlarım, ya söylerim, ne yapayım?"

گر بگویم فوت می گردد بکا ور بگریم چون کنم شکر و ثنا

4696. "Eğer söylersem ağlamak fevî olur ve eğer ağlarsam nasıl şükür ve senâ ederim?"

"Eğer söze başlarsam ağlamam gider ve eğer ağlamakla meşgûl olursam söz söyleyemem; o halde üzerime vecîbe olan Habîb'e olan şükür ve senâyı nasıl yapabilirim?"

می فدا از دیده خون دل شها بین چه افتادست از دیده مرا

4697. "Ey şâh, gönül kanı gözden düşüyor; gör ki benim gözümde ne düşmüştür?"

İkinci mısra' "Gör ki gönül kanının gözden gelmesi gibi mümkün olmayan şey benim gözümde vâki' olmuştur" demek olur. Veyâhud "Gör ki görülmüş-den, bana ne vâki' olmuştur?" demek de vecihdir ki, bu vecih daha latîfdir. "Ey şâh, şimdi vuslat içinde olduğum halde gönlümün kanı yaş olarak gözümde düşüyor, bak ki ma'sûkumu müşâhededen ne hâl vâki' olmuştur?"

ابن گفت و گریه در شد آن نحیف که بدو بگریست هم دون هم شریف

4698. Bunu söyledi ve o zayıf, ağlamağa başladı ki, onunla berâber hem dün, hem şerîf ağladı.

Bu zayıf âşık bu sözleri söyledi ve ağlamağa başladı, öyle ki orada hâzır olan ahâliden hem yüksek tabakadan olanlar ve hem de ayak takımı onunla berâber ağladı.

از دلش چندان بر آمد های و هو حلقه کرد اهل بخارا گرد او

4699. Onun içinden o kadar hây ve hây zâhir oldu ki, onun etrâfında Buhârâ halkı halka yaptı.

Âşık bu sözleri söyledikten sonra ağlamağa başladı ve içinde o kadar müessir âhlar ve oflar zâhir oldu ki, Buhârâ ahâlisi çepçevre onun etrâfına toplandılar.

خیره گویان خیره گریان خیره خند مرد و زن خرد و کلان حیران شدند

4700. *Beyhûde söyleyici, beyhûde ağlayıcı, beyhûde gülücü idi; erkek ve kadın, [4714] küçük ve büyük hayrân oldular.*

Sözlerinde zabt u rabt ve ağlamasında ve gülmesinde münâsebet olmadığı için, onu temâşâ eden erkek ve kadın, büyük ve küçük, bu nasıl adamdır diye hayrân oldular.

شهر هم همرنگ او شد اشک ریز مرد و زن در هم شده چون رستخیز

4701. *Şehir dahi yaş dökücü olarak onun hem-rengi oldu; kuyâmet gibi erkek ve kadın birbirine karışmış idi.*

آسمان میگفت آن دم با زمین گر قیامت را ندیدستی بین

4702. *O demde gök yere der idi ki: "Eğer kuyâmeti görmedin ise gör!"*

عقل حیران که چه عشقست و چه حال یا فراق او عجبت یا وصال

4703. *"Ne aşktır ve ne haldir, onun ya firâkı yâhud visâli pek acıbdır!" diye akıl hayrandır.*

Onu görenler akılları hayrette kalıp dediler ki: "Bunun aşkı ne şiddetli bir aşktır ve ne müessir bir haldir; onun bu hâli ya ma'sûkundan ayrılmış olma-sı içindir veyâhud ma'sûkuna kavuştuğu içindir. Velhâsıl yâ firâkı veyâhud visâli pek acıbdır vesselâm!"

چرخ بر خوانده قیامت نامه را تا مجره بر دریده جامه را

4704. *Çerh kuyâmet-nâmeyi okumuş, Kehkeşân'a kadar libâsını yırtmıştır.*

"Micerre", Kehkeşân ve Türkçe'de "Hacılar Yolu" ve "Saman Uğrusu" ta'bir olunan beyâz yoldur ki, bunlar ilm-i hey'ete göre gâyet küçük görünen yıldız kümeleridir. Kıyâmet gününde göğün inşikâkı bu Kehkeşân'dan olacağına dâir sözler bulunduğu işâreten cenâb-ı Pîr efendimiz buyururlar ki: "Âşkın hây ve hüyu ve halkın müteessir olup onunla hem-renk ve hem-hâl olması, kuyâmetten bir numûne oldu."

با دو عالم عشق را بیگانگی اندر و هفتاد و دو دیوانگی

4705. *Aşkın iki âlem ile yabancılığı vardır; onda yetmiş iki dîvânelik vardır.*

"İki âlem"den murâd dünyâ ve âhirettir. "Yetmiş iki" adedinin zikri çokluk-tan kinâyedir. Ya'ni "Aşka mübtelâ olan kimsenin nazarında ma'sûkdan baş-ka bir şey kalmaz, dünyâ ve âhiret emellerine yabancı olur. Nitekim hadîs-i şe-rîfde *أهل الدنيا حرام على أهل الآخرة والآخرة حرام على أهل الدنيا* ve *أهل الدنيا حرام على الآخرة* ya'ni "Dün-yâ, âhiret ehline harâmıdır ve âhiret dahi dünyâ ehline harâmıdır ve her ikisi de ehlullâha harâmıdır" [buyrulmuştur]. Ve "ehlullâh"dan murâd, dünyâ ve âhiret muhabbetini terk edip Zât-ı Hakk'a âşık olan tâifedir. Ve aşkın çok olan divâ-neliği budur ki, âşkın hâli akla ve ukalâya hayret verir ve onun hâli, yetmiş iki mezheb erbâbı indinde deliliktir; zîrâ yetmiş iki mezheb erbâbı Hakk'ın gay-rini mevcûd bilirler; ve aşk mezhebinde ma'sûkdan başkasının aslâ vücûdu yoktur. Nitekim II. cildin 1756 numaralı beytinde şöyle buyrulmuştur:

مذهب عشق از همه مذهب جداست عاشقانرا ملت و مذهب خداست

"Aşk mezhebi bütün mezheplerden ayırdır; âşıklar için millet ve mezheb Hak'dır."

سخت پنهانست و پیدا حیرتش جان سلطانان جان در حسرتش

4706. *Pek gizlidir ve onun hayreti zâhirdir; can sultanlarının canı onun has-retindedir.*

Aşkın zâtı pek gizlidir, fakat onun akıl ve mantıka uymayan ve mücib-i hayret olan birtakım halleri zâhirdir. Can sultanları olan enbiyâ (aleyhimü's-selâm) hazarâtının canı olan (s.a.v.) Efendimiz, âşkın hasretindedir.

Bu beyt-i şerîfde Ebû Zer Gıfârî (r.a.) hazretlerinin nakil buyurduğu-uzun bir hadîs-i şerîfe işâret buyrulur ki, bu hadîs-i şerîfi Aynü'l-Kuzât Hemedânî hazretlerinin *Zübdetü'l-Hakâyık*'ından naklen Sarı Abdullah Efendi hazretle-ri *Semerâtü'l-Fuâd* nâm eserinde zikr etmiştir. Bu hadîsin ibtidâsı böyledir: *واشوقه الى لقاء اخواني يكونون من بعدى شأنهم شأن الانبياء* ve *هم عند الله بمنزلة الشهداء يفرون من الآباء* Ya'ni "Âh! kardeşlerimin likâsına müştâkım ki, benden sonra olurlar. Onların şânı peygamberlerin şâ-nıdır ve onlar Allâh'ın indinde şühedâ menzilesindedir. Allah Teâlâ'nın rızâ-sını talebden nâşi babalarından ve analarından ve erkek ve kız kardeşlerin-den kaçarlar..."

غير هفتاد و دو ملت کیش او تخت شاهان تخته بندی پیش او

4707. *Onun mezhebi yetmiş iki milletin gayridir; onun önünde şahların tahtı bir tahta bağıdır.*

"Yetmiş iki millet" ta'birîyle واحدة في النار الا وسبعين فرقة كلهم في النار ya'ni "Benim ümmetim yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır, hepsi nârdadır, bir fırka müs-tesnâdır" hadis-i şerifine işâret buyrulur. Ya'ni "Yetmiş üçüncü fırka ehl-i aşk ve ehl-i tevhididir; yetmiş iki fırka ise şirk-i hafide olduğundan, nâr-ı firkat için-derirler. Zâhirî pâdişâhların taht-ı azametleri, onların ma'nevî olan azametle-rine ve saltanatlarına nazaran bir tahta bağlıdır ve ehemmiyetsiz bir şeydir ve onların hürriyyet-i hakikiyyelerine nazaran o sûrî taht bir kayd ve hapisdir."

مطرب عشق این زند وقت سماع بندگی بند و خداوندی صداع

4708. *Aşkın mutribi vakt-i semâ'da bunu çalar, bendelik bağ ve efendilik baş ağrısıdır.*

"Aşkın mutribi"nden murâd, cezbe-i ilâhîdir; "semâ' vakti"nden murâd, bu cezbe-i ilâhîden dolayı âşkın çırpınmasıdır ve bu cezbe-i ilâhî âşka hitâb edip der ki: "Vücûd-ı mecâzî âleminde ağıyâre bende olmak bağlıdır; zîrâ vü-cûd-ı mecâzî âleminde kadın, evlâd, para ve mal ve mülk ve mansıb gibi bağlar pek çoktur; kim ki bunlardan birine bağlanmış ise, onun bendesidir. Ve kezâ ağıyâre efendi olmak ve rütbe ve mansıb ve mal ve mülk sâhibi ol-mak dahi, halkın mürâcât-gâhı olmak i'tibârıyla baş ağrısıdır." Onun için *فكّر لا يملك ولا يملك* ya'ni "Fakîr mülk sâhibi olmadığı gibi, kimsenin de mül-kü değildir" demişlerdir.

پس چه باشد عشق دریای عدم در شکسته عقل را آنجا قدم

4709. *İmdi aşk ne olur? Deryâ-yı adem! Orada aklın ayağı kırılmıştır.*

Hind şârihlerinden Velî Muhammed Ekberâbâdî hazretleri bu beyt-i şerifin şerhinde şöyle buyurur: "Akıl, aşk hâlinin önünde âcizdir; zîrâ aşk adem ve yokluktur, aklın ma'lûmu olamaz, akıl ancak bendelik ve efendilik gibi kendi-sinde varlık nişanı olan şeyi bilir." Ve eğer "aşk"dan murâd Zâtullâh olursa, ma'nâ böyle olur: "İmkân ve bendelik ve vücûb ve hudâvendlik mertebesi her ne kadar mazhar-ı Zât iseler de, Zât, zâtiyyeti cihetinden her ikisinden hâriç-dir; zîrâ bu her ikisi Zât'ın taayyünâtındandır ve onlarda varlık nişanı vardır ve Zât, zâtiyyeti cihetinden bunlara nazaran adem ve bâtın-ı mutlak ve ce-mî'-i taayyünât ve sıfatdan münezzehdir ki, akıl onun idrâkinde âcizdir."

بندگی و سلطنت معلوم شد زین دو پرده عاشقی مکثوم شد

4710. *Bendelik ve saltanat ma'lûm oldu; aşkıllık bu iki perdeden mektûm oldu.*
[4724]

"Bendelik ve saltanat nisbetleri, hissen meşhûd olan vücûd-ı izâfî âlemine mahsûs olduğundan, aklın ma'lûmu oldu; ve âşıklık nisbeti ise, taayyünât perdesi arkasında olan Zât-ı Hakk'a taalluk ettiği için bu kulluk ve efendilik perdelerinden nâşî, aklın mektûmu oldu." Akıl ancak Hakk'ın efendi ve seyyid ve Hâlık ve mahlûkun bende ve memlûk olduğunu idrâk eder, işte bu kadar.

کاشکی هستی زبانی داشتی تاز هستان پردها بر داشتی

4711. *Kâşki vücûd bir dil tuta idi, tâ ki varlardan perdeleri kaldıra idi.*

"Vücûd" dan murâd, vücûd-ı mutlak-ı Hak'dır ki, o mertebede sıfât ve nuût ve esmâ hep muzmahildir; binâenaleyh sıfat-ı Kelâm dahi bu mertebede mahv ve müstehlektir. "Varlar"dan murâd vücûdât-ı izâfiyyedir ki, bunlar vücûd-ı mutlakın perdeleri ve hicâblardır. Ta'bir-i diğer ile bu vücûdât-ı izâfiyye-i kesife, zât-ı latîf-i Hakk'ın tenezzülünden hâsıl olmuş olan bir mertebedir. Merâtib-i vücûdun her biri mâfevkindeki mertebenin perdesi ve hicâbidir. Ve zâtta müstehlek olan bilcümle sıfât ve nuût ve esmâ ahkâmı, bu vücûdât-ı izâfiyye mertebesinden zâhir olur; bu zuhûrdan dolayı vücûdât-ı izâfiyye âlemi var ve Zât-ı mutlak yok görünür. Bu ma'nâya mebnî beyt-i şerîfde: "Keşki vücûd-ı mutlakın bir dili olaydı da sıfat-ı Kelâm'ı zâhir olmak için vücûdât-ı izâfiyye mertebesinin vesâtatına hâcet kalmıya idi. Ve nihâyet var görünen bu vücûdât-ı izâfiyye perdelerini ortadan kaldıra idi" buyrulur.

هر چه گویی ای دم هستی از آن پرده دیگر برو بستی بدان

4712. *Ey varlığa mensûb olan nefes, ondan her ne söylersen, bil ki onun üzerine başka bir perde bağladın.*

Ey vücûd-ı izâfî varlığına mensûb olan nefes, o vücûd-ı hakîkiden her ne söylersen bil ki, senin o kelâmın o vücûdât-ı izâfiyye perdesi üzerine diğer bir perde daha çekmekten ibâret olur. Zîrâ bu kelâm idrâk-i tasavvurîyi tahrîk eder ve bu idrâk-i tasavvurî için idrâk edicinin vücûdu ile, idrâk olunan şeyin sûreti lâzımdır; binâenaleyh bunların isbâtı, Zât-ı Hakk'ı tevhid değil, tekşir olur; ve keserât ise Zât-ı ahadiyyenin hicâbları ve perdeleridir.

آفت ادراك آن حالست و قال خون بخون شستن محالست و محال

4713. *İdrâkin âfeti o hâl ve kaldır; kanı kan ile yıkamak muhâldir, muhâl!*

Buradaki "idrâk", anlamak ma'nâsına olan idrâk-i tasavvurî değildir, belki "erişmek" ma'nâsındır ve murâd müşâhede-i Zât'dır. Ya'ni "Hâl ile kâl

Zât-ı Hakk'ı müşâhedenin âfetidir; zîrâ hâl ve kâl sâlikin vücûd-ı mecâzîsini tesbît eden iki şe'ndir, binâenaleyh bu müşâhedenin hicâbı ve âfetidir. Binâenaleyh hâl ile ve kâl ile vücûd-ı mecâzîyi kaldırmağa çabalamak, kanı kan ile yıkamak ve perdeyi perde ile kaldırmak gibi bir acîbe olur."

من چو با سودایانش محرم روز و شب اندر قفس در می دم

4714. *Mâdemki ben onun sevdâyîlerine mahremim, gece ve gündüz kafes içinde söylerim.*

Bu beyt-i şerîf Hz. Pîr'in lisân-ı şerîflerinden olup, suâl-i mukaddere cevâbdır. Ya'ni biri çıkıp sorabilir ki, "Mâdemki hâl ve kâl idrâkin âfetidir ve kanı kan ile yıkamak muhâldir, bu *Mesnevî-i Şerîf* dahi hâl sâikasıyla ve elfâz ile söylenmiş ve yazılmış kâl-i zâhirî olduğundan, idrâkin âfeti olmak lâzım gelmez mi?" Cevâben buyururlar ki: "Ben Zât-ı Hakk'ın âşıkının ve hâl-i fenâda bulunanların mahremiyim; gece ve gündüz bu vücûd-ı mecâzî içinde söylerim; benim sözlerimi idrâk-i tasavvurîden tecerrüd ve Zât-ı Hakk'ı müşâhede etmiş olan fânîler bilir. Diğerleri bu sözlerimden kendi hayâllerinde birer idrâk ve anlayış peydâ ederler."

سخت مست و یخود و آشفته دوش ای جان بر چه پهلو خفته

4715. *Ey can pek sarhoşsun ve bî-hodsun ve âşûfîesin; dün gece ne yan üzeri-ne yatmışsın?*

Cenâb-ı Pîr efendimiz zât-ı şerîflerine hitâben buyururlar ki: "Ey can, sen pek sarhoşsun ve kendinden geçmişsin ve perişan-hâlsin, dün gece hangi yan üstüne yatmışsın ki, sana bu âşûftelik hâli zâhir oldu ve böyle esrâr-ı ilâhiyyeye dâir olan sözleri âmme-i nâs muvâcehesinde sarhoşça söylüyorsun?"

هان هان هشدار بر ناری دمی اولابر چه طلب کن محرمی

4716. *Sakın sakın, aklını tut, bir dem çıkarmıyasın; evvelen sıçra, mahrem taleb et!*

Sakın, kendine gel, aklını başına topla, nâ-mahrem olanlara karşı esrâr-ı Hakk'a dâir bir söz söyleme! Evvelen yerinden sıçra' kendine musâhib olabilecek bir mahrem taleb et!

عاشق و مستی و بگشاده زبان الله الله اشتری بر ناو دان

4717. *Âşıksın ve sarhoşsun ve dil açmışsın; sakın sakın ki, oluk üzerinde bir devesin!*

"Oluk üzerinde devesin" demek, tehlikeli bir vaziyettesin demekten kinâyedir.

چون ز راز و ناز او گوید زبان یا جمیل الستر خواند آسمان

4718. *Vaktâki dil, onun sırrından ve nâzından söyler, gök "Yâ cemîle's-setr!" okur.*

Vaktâki âşkın dili, Hakk'ın sırrından ve âşkından söz söyler; gök ehli, "Ey setri güzel olan Settânımız!" medh ü senâsını okurlar. Ba'zı nüshalarda "Yâ cemîle's-setr" yerine "Yâ cemîle's-sır" vâki' olmuştur. Bu sûrette ma'nâ: "Gök ehli, ey sırrı güzel olan senâsını okurlar" demek olur.

ستر چه در بشم و پنه آدرست تا همی پوشیش او پیدا ترست

4719. *Setr nedir? Yünde veyâ pamukta ateştir; sen onu örttüğçe, o daha zâhirdir.*

"Âşkın sırrını setr etmek, yün ve pamuk içinde ateş saklamağa benzer. Sen o ateşi yünle ve pamukla örttüğçe, o daha ziyâde meydana çıkar." Hind nüshalarının ba'zısında bu beyitteki "setr" yerine "sır" vâki' olmuştur; ve bu sûrette ma'nâ "Sır nedir, yünde ve pamukta ateştir; o bâtınlara sığmaz taşar; dâimâ dışarıya çıkmak ister" demek olur. Filhakîka ma'lûmât-ı sâirede bile "sır saklamak" gâyet müşkildir.

چون بکوشم تا سرش پنهان کنم سر برآرد چون علم کاینک منم

4720. *Vaktâki çalışırım, tâ ki onun sırrını saklıyayım. "İşte benim!" diye bayrak gibi baş çıkarır.*

Ya'ni "Sırr-ı âşk-ı ilâhî, pamuk içindeki ateş gibi olduğu için, onu saklamağa çalıştığım halde, o bâtınımдан zâhirime çıkar ve "İşte benim ve ben mevcûdum!" diye bir bayrak gibi baş çıkarır."

رَغَمِ انْقَمَّ گیردم او هر دو گوش کای مُدَمَّغِ چونش می پوشی بهوش

4721. *"Ey mütekebbir onu nasıl örtersin? Ört!.." diye burnumu yere sürtmek üzere, benim her iki kulağımı tutar.*

"Rağm", kahr etmek ve ba'zıların indinde "râ"nın zammı ve fethi ve kesriyle denâet ve hakâret ma'nâsınadır. "Enf", burun demektir; "rağm-ı enf" terkîbi, bir işi aksine yapmak ve burnu yere sürtmek ve makhûr olmak ma'nâlarında kullanılır. "Müdemmağ", ahmak ve nâdân ve mütekebbir demektir. Ya'ni "O saklamak istediğim sırr-ı âşk işini aksine çevirmek veyâ burnumu yere sürtmek üzere iki kulağımdan tutup der ki: Ey mütekebbir ve nâdân, sen o sırrı nasıl örtebilirsin? Ört bakalım da görelim!"

گویش رو گرچه بر جوشیده همجو جان پیدایی و پوشیده

4722. *Ona derim: "Git, gerçi galeyân etmişsin, can gibi zâhirsin ve mestürsun!"*

O sırr-ı aşka derim ki: "Her ne kadar galeyân etmiş ve harekete gelmiş isen de, git kendini meydana vurma! Sen hadd-i zâtında bedendeki rûh gibi hem zâhirsin ve hem de gizlisin."

گوید او محبوس خست این تنم چون می اندر بزم خنک می زم

4723. *O der ki: "Bu tenim, küpün mahbûsudur; şarâb gibi içki meclisinde el çırpam."*

"Bezm", içki meclisi ve ziyâfet ma'nâsınadır. "Hunb", küp ve "hunbek", el çırpma ve küçük def ma'nâlarıdır. Ya'ni "Sırr-ı aşk der ki: "Bu tenim, ya'ni vücûdum ve varlığım küpün, ya'ni bu unsurî cism-in mahbûsudur. Bu cism-i unsurî içinde saklı bir halde dururum; vaktâki ma'nevî içki meclisi olan zikrullâh ve takrîr-i maârif-i ilâhiyye esnâsında el çırp ve meydana çıkıp raks etmeğe başlarım." Nitekim sûrî şarâb, şişesinin içinde uslu uslu oturur, vaktâki içki meclisinde mi'delere intikâl eder, ondan sonra şişe içindeki sükûneti bırakıp âşânıyla zâhir olur.

گویش زان پیش که گردی گرو تا نیاید آفت مستی برو

4724. *Ona derim: "Ondan evvel ki, mukayyed olasın, tâ ki sarhoşluk âfeti gelmiye, git!"*

O şarâb-ı sûrîye benzeyen sırr-ı aşka derim ki: "Mukayyed ve mahbûs olmadan evvel ve başına sarhoşluk âfeti ve belâsı gelmeden evvel git, meydana çıkmak!" "Girev geçten", mahbûs olmak ve mukayyed olmaktan kinâyedir. Ya'ni "Ey aşk-ı Hak, bende galeyâna gelip, beni son derece sarhoş edersen, sırr-ı vücûda dâir açık sözler söylemeğe başlarım. Ulemâ-yı zâhirin dar havsalaran bu hakâyıkı istîfâ edemez, sonra şeriat nâmına beni tutarlar ve başıma Mansûr-ı Hallâc'ın başına gelen sarhoşluk âfeti ve belâsı gelir. Bu hallerin vuku'undan evvel zâhir olma git!" Cenâb-ı Pîr efendimiz bu husûs-daki ahvâl-i şerîfelerinden şu beyitler ile haber verirler. Beyit:

از شربت الهی و ز جام انا الحق هر يك بقدر خوردند من با خم و قینه

Nazmen tercüme: "Allah şarâbından hem câm-ı ene'l-Hak'dan Sâgarla cihân içti, ben küpler ile içtim"

Diğer beyit:

منصور اشارت گو از خلق بدار آمد از تندی اسرارم خلاج زند دارم

Nazmen tercüme: "İşâret-gû olan Mansûr'u tuttu dâra çekti halk
Beni tündî-i esrârım için Hallâc şeker dâra"

گوید از جام لطیف آشام من یار روزم تا نماز شام من

4725. *Der ki: "Ûçimi latîf olan kadehden, ben akşam namazına kadar, gûndüzün yâriyim."*

"Kadeh"den murâd, latîf ve musaffâ olan insân-ı kâmilin rûhudur. "Gûndüz"den murâd tecellî-i zâtîdir. "Akşam namazı"ndan murâd, tecellî-i zâtının gurûbu ve istitâdır ki, kâmil tecellî-i zâtîdeki istiğrâkından ve "ene'l-Hak" na'rasını vurduğu makâmdan âlem-i beşerîyyete ve mertebe-i abdiyyete rücû eder; evvelki sekir ve ikincisi sahv hâlidir. Ya'nî aşk der ki: "Ben rûh-i latîfine vâki' olan tecellî-i zâtî gündüzünün yâri ve mukâriniyim; beşerîyyet akşamının ve abdiyyet mertebesinin hulûlüne kadar devâm ederim." Beşerîyyete nüzûle "akşam namazı" buyurulması, âşıkânın salât-ı dâime içinde olmalarındandır.

چون بیاید شام دزد جام من گویش واده که نآمد شام من

4726. *"Vaktâki akşam gelir, benim kadehimi çalar, ona derim: "Geri ver ki, akşam gelmedi!"*

"Vaktâki beşerîyyete ve hâl-i sahva gelirim, bu hâl-i sahv kadeh-i rûhuma çalar, ya'nî rûhuma vâki' olan tecellî-i zâtîye perde olur. O hâl-i sahva derim ki: "Çaldığın kadehimi geri ver ki, şems-i zât henüz benim nazarımdan gurûb edip, akşamım gelmedi." Nitekim bu hâle işâreten cenâb-ı Pîr *Dîvân-ı Kebîr*lerinde şöyle buyururlar. Beyit:

ریک ز آب سیر شد من نشدم زهی زهی لایق جز کمان من نیست درین جهان زهی

"Kumlar sudan doydı, acîbdır ki, ben hâlâ doymadım; bu âlemde benim yayıma lâayk bir kırıç yoktur."

ز آن عرب بنهاد نام می مدام زآنکه سیری نیست خور را مدام

4727. *"Ondan dolayı Arab meyini adını "müdâm" koydu; zîrâ ki, mey içiciye dâimâ tokluk yoktur."*

Şarâb içmeğe alışmış olan kimse, doymak bilmediği için Arablar "devâm" masdarından müştakk olan "müdâm" kelimesini şarâb ma'nâsında kullan-

muşlardır. İmdi bu şarâb-ı ma'nevî öyle bir şarâbdır ki, Resûl-i zîşân Efendi-miz onun hakkında şöyle buyurur: ان لله شرابا اعده لاوليائه اذا شربوا سكروا و اذا سكروا يا'ni "Muhakkak Allah Teâlâ'nın evliyâsı için hazırladığı bir şarâbı vardır ki, içtikleri vakit, sekrân ve sekrân oldukları vakit tıyb ve tıyb oldukları vakit sâmit olurlar."

عشق جوشد باده' تحقيق را او بود ساقی نهان صديق را

4728. *Tahkîk bâdesini aşk kaynatır, siddîka o gizli sâkî olur,*

Hakîkat-ı vücûdu idrâk bâdesini aşk kaynatır; aşkında sâdik olana o vücûd-ı hakîkînin aşkı gizli sâkî olur ve hakîkat şarâbını içirir.

چون بجوى تو بتوفيق حسن باده آب جان بود ابريق تن

4729. *Vaktâki sen tevfiğ-i hasen ile isteyesin, can suyu bâde ve ten ibrik olur.*

"Vaktâki sen Hak'ın güzel olan tevfiği sebebiyle o hakîkat şarâbını kemâl-i sıdk ile ister ve ararsın, canın suyu, ya'ni ilim ve irfânı, sana bâde-i tahakkuk ve cismin dahi, o hakâyık şarâbına ibrik olur ve lisânından maârif ve hakâyık-ı ilâhiyye câri olur." Zîrâ can, II. cildin 3612 [?] numaralı beytinde beyân buyrulduğu vech ile, iyiyi ve kötüyü ve yükseği ve alçağı tecrübe emrindeki ilimden ve temyizden başka bir şey değildir. Canın derecât-ı irfânı hakkındaki ma'lûmât, bu ve onu ta'kîb eden ebyât-ı şerîfede beyân buyurulmuş ve fakîr tarafından izâh olunmuştur.

چون يفزاید می توفيق را قوت می بشکند ابريق را

4730. *Vaktâki tevfiği ziyâde eder, meyn kuvveti ibriki kırar.*
[4744]

Cenâb-ı Hak canın tevfiğini ziyâdeleştirdiği vakit, ma'rifet şarâbı cana kuvvetli gelir ve canın kuvveti cisim ibriğini kırar, ya'ni cisim üzerinde sıfât-ı rûhâniyye zâhir olur ve sıfât-ı nefsanîyye mağlûb ve makhûr olur ve binnetice âtîdeki hâl husûle gelir:

آب گردد ساقی وهم مست آب چون مگو والله اعلم بالصواب

4731. *Sâkî su olur ve hem suyun sarhoşu olur; "Nasıl?" deme! Allah Teâlâ doğruyu en çok bilicidir.*

Ulûm-ı ledünniyye şarâbının sâkîsi olan rûh, o şarâbın kendisi olur ve hem de o ulûm ve maârif-i ilâhiyyenin sarhoşu olur. "Şey'-i vâhid hem sâkî

ve hem de verdiği şarâbın sarhoşu nasıl olur?" deme, zîrâ bu hâl-i zevkîdir; en doğrusu Allah Teâlâ'nın ilmindedir.

پرتو ساقیست کاندلر شیرہ رفت شیرہ بر جوشید و رقصان گشت زفت

4732. *Sâkînin pertavidir ki şîreye gitti; şîre kaydadı ve muhkem raks edici oldu.*

Bunun nasıl olduğunu anlamak için sana bir ip ucu vereyim de düşün. Sâkî-i hakîki olan Hakk'ın pertavidir ki şîrede vâki' oldu; şîre kaydadı ve zerrâtı kuvvetle oynamağa ve harekete başladı. Nitekim I. cildde 10 numaralı beyitte *جوش عشقت کاندلر نی فاد* ["Aşkın ateşidir ki, "ney"e düştü. Aşkın kaynağıdır ki, meye düştü"] buyurulmuş idi. "Sâkînin pertevi"nden murâd, esmâ-i ilâhiyedir; zîrâ bu eşyâ, suver-i ilmiyye-i ilâhiyenin ve suver-i ilmiyye, esmânın ve esmâ, müsemma olan Zât-ı Hakk'ın pertavidir. Çünkü şîre, durup dururken böyle bilâ-sebeb kaynamaz, elbette onu kaynamağa tahrik eden vardır; o da mazhar olduğu isimdir ve bu isim dahi Hakk'ın pertavidir. Hind müs-halanında "zeft" yerine "teft" vâki'dir, "harâretle raks edici" demek olur.

اندین معنی بیرس آن خیره را که چنین کی دیده بودی شیرہ را

4733. *"Şîreyi ne vakit böyle görmüş idin?" diye bu ma'nâda o hîreye sor!*

"Şîre" bir nevi' içkidir ki, boza ile esrâr suyunu birbirine karıştırmakla hâsil olur. "Key" kelimesinin muhtelif ma'nâları vardır, burada latîf ma'nâsı muvâfık olur. Kezâ "hîre"nin de müteaddid ma'nâları vardır, burada "hâl-i aşkı münkir olan muânid" ma'nâsı münâsibdir. Ya'ni "Bu aşk sebebiyle kaynayıp ma'nâsında, hâl-i aşkı münkir olan muânide, "Şîreyi böyle kaynayıp hâliyle latîf görmüş mü idin?" diye sor!" Bittabi' onu inkâr edemez; çünkü şîre denilen içkinin letâfeti kaynayışındadır ve onun kaynayışına da elbet bir sebep vardır. Bunun gibi ehl-i aşkın kaynayışında da letâfet vardır ve onun kaynayışı da kendinden değildir, elbette bir sebep vardır. Bu beyt-i şerîfin yukarıya ve aşağıya rabt şurrah-ı kirâm tarafından birçok külfetle vâki' olmuştur, zîrâ ebyât-ı müşkiledendir. Fakîre bu tarz izâh lâiyh olabildi.

بی تفکر پیش هر داننده هست آنکه با شوریده شورانده هست

4734. *Her bilicinin indinde tefekkürsüz sâbittir o ki, karışmışa, karıştırıcı vardır.*

Her âlimin indinde düşünmeğe hâcet kalmaksızın, karışmış olan bir şeyin elbette bir karıştırıcısı olduğu sâbittir. Akıl, karışmış olan bir şeyi görünce, elbette bunu bir karıştıran vardır diye hüküm eder.

حکایت آن عاشق در هجری و بسیار امتحانی

Bir hicr içinde ve çok imtihâna mensûb o âşığın hikâyesi

يك جوانی بر زنی معنون تہدست می ندادش روزگار وصل دست

4735. *Bir delikanlı bir kadın üzerine mecnûn olmuştur, ona vasl vakti el vermedi.*

Bir delikanlı bir kadına delicesine âşık oldu, fakat ona vuslat vakti hâsıl olmadı.

بس شکنجه کرده عشقش بر زمین خود چرا دارد ز اول عشق کین

4736. *Onun aşkı zemîn üzerinde çok işkence etti; aşk ise niçin evvelden kîn tutar?*

O kadının aşkı, yeryüzünde o delikanlıya çok işkence ve eziyet etti; bu aşk denilen hâl ibtidâ-i taallukda niçin böyle âşika kîn tutar, bilir misin?

عشق از اول چرا خونی بود . تا گریزد آنکه بیرونی بود

4737. *Aşk niçin evvelden hûnî olur, tâ ki hârice mensûb olun kimse kaçsın?*

İllet-i aşk, âşığa musallat olduğu vakit ibtidâda niçin hûnî ve cânî olur bilir misin? Sebebi budur ki: Çile-i aşkı çekmeğe isti'dâdı olmayan ve ehl-i aşk sınıfı hâricinde kalanlar kaçsınlar, biz bu işin ehli değiliz diye i'tirâf etsinler.

چون فرستادی رسولی پیش زن آن رسول از رشک گشتی راهزن

4738. *Uaktâki kadının önüne bir resûl gönderdi; o resûl hasedden râh-zen olurdu.*

"Resûl" lügatte elçi ve istilâh-ı fukahâda "Tasarrufda dahil olmaksızın bir kimsenin sözünü diğere tebliğ eden kimse" demektir. Ya'nî "Delikanlı kadının yanına bir elçi gönderdi, fakat o elçi, âşığı kuskandı, onun vuslatının yolunu vurucu oldu."

ور بسوی زن نبشتی کاتبش نامه را تصحیف خواندی نایبش

4739. *Ve eğer onun kâtibi kadın tarafına yazsa idi, onun nâibi mektûbu tashîf okurdu.*

"Tashîf", lügaten hatâ etmek ve tağyîr etmek ma'nâsına gelir; ve bu hatâ ve tağyîr yazılarda olur. "Delikanlı itihâz ettiği kâtibine ma'sûkası için bir muhabbet-nâme yazdırmış olsa idi, açık olarak eline verdiği nâibi, ya'ni kiskanan resûlû, o mektûbu ma'sûkasının huzûrunda tağyîr etmek sûretiyle okurdu; ve ma'sûkasının muhabbeti zâil olsun diye bi'l-intizâm meâlini bôzar idi."

ور صبا را پیک کردی در وفا از غباری تیره گشتی آن صبا

4740. *Ve eğer vefâda sabâyı peyk ede idi, o sabâ azîm tozdan kesîf olurdu.*
[4754]

Ve eğer ma'sûkasına gönderdiği haberde vefâ etmek husûsunda bilfarz latîf olan sabâ rûzgârını peyk ya'ni hizmetkâr yapmış idi, o latîf olan sabâ yerden kalkın birçok tozlardan kesîf bir hâle gelir, ma'sûkası da herkes gibi kaçır idi; ve sabâ rûzgârı, kadını bulup ifâide-i merâm edemez idi.

رقعه گر بر پر مرغی دوختی پر مرغ از تف رقعه سوختی

4741. *Eğer mektûbu bir kuşun kanadına dike idi, kuşun kanadı mektûbun harâretinden yanar idi.*

Mektub meâlinin gâyet müessir ve yakıcı olduğu tasvîr buyrulur.

راههای چاره را غیرت بیست لشکر اندیشه را رایت شکست

4742. *Gayret-i ilâhiyye ma'sûkasına ifâde-i merâm çâresinin yollarını bağladı, düşünce ordusunun bayrağını kırdı.*

"Gayret-i ilâhiyye ma'sûkasına ifâde-i merâm çâresinin yollarını bağladı ve düşünce ordusunun bayrağını devirdi. Delikanlı bu husûsda birşey düşünemez bir hâle geldi." Ma'lûm olsun ki îrâdis-i kudsîde Hak Teâlâ insana hitâben خلقتك لا جلی ya'ni "Seni kendim için yarattım" buyurduğu cihetle, insanın ağıyare muhabbeti, gayret-i Hakk'ın zuhûruna sebep olur. Ehlullahdan İbrâhîm Havvâs' hazretleri buyurur ki: "Bâdiyede Hızır (a.s.)a rast geldim, bana dedi ki: "İbrâhîm ister misin ki, seninle yoldaş olayım?" Dedim ki: "Hayır, zîrâ Hak Teâlâ Gayûr'dur, korkarım ki gönülüm sana taalluk eder ve neficede gayret-i Hak zuhûr eder."

بود اول مونس غم انتظار آخرش بشکستگی هم ز انتظار

4743. *Evvelâ gamın mûnisi intizâr idi; nihâyet o, intizârdan dahi şikestelikte oldu.*

Evvelen delikanlının gam-ı aşkının ünsiyet ettiği şey, ma'sûkasından va'd-i visâli beklemek idi. Nihâyet işinin ters cereyânından dolayı o delikanlı ünsiyet ettiği intizârdan dahi acz içinde kaldı.

گاه گفתי کین بلای بی دواست گاه گفתי نی حیات جان ماست

4744. *Gâh derdi ki: "Bu devâsız belâdır!" Gâh derdi: "Hayır, bizim canımızın hayâtıdır!"*

گاه هستی زو بر آوردی سری گاه او از نیستی خوردی بری

4745. *Gâh ondan varlık bir baş çıkardı, gâh o yokluktan bir meyve yerdî.*

Âşık, hâl-i aşkda tereddüd içinde kaldı, ba'zan derdi ki: "Bu aşk, çâresiz bir belâdır!" Ba'zan derdi ki: "Hayır, öyle değil, aşk bizim canımızın diriliğine sebebedir." Ba'zan âşıkın mevcûdiyetinden bir varlık ve tedbîr baş çıkarırdı; ve şöyle böyle yapayım diye düşünürdü. Ba'zan da aczden kolu ve kanadı kesilir, kendi varlığını gâib edip yokluktan meyve yerdî, ya'ni umûrunu fâil-i hakîkinin yed-i kudretine terk etmekle mütesellî olurdu.

چونکه بروی سرد گشتی این نهاد جوش کردی گرم چشمه اتحاد

4746. *Vaktâki onun üzerine bu tabîat soğuk oldu, ittihâd çeşmesi harâretle kaynadı.*

"Vaktâki âşıkın üzerine bu tabîatın îcâbâtı soğuk ve çirkin oldu, kendi irâdesinden soyundu, Hakk'ın irâdesiyle birleşmek menbaı olan rûh-ı latîfi harâretle kaynadı." الحجاز قطرة الحقیقه Ya'ni "Mecaz, hakîkatin köprüsüdür" kâidesince, aşk-ı mecâziden, aşk-ı hakîkiye atladı. Nitekim I. cildin ibtidâlarında عاشقی گر زین سر و گرزان سرست عاقبت ما را بدان سو وهرست ["Âşıklık gerek bu baştan, gerek öbür baştan olsun, âkubet bizi o tarafa götürecektir kılavuzdur"] buyrulmuş idi.

چونکه با بی برگئی غربت بساخت برگ بی برگی بسوی او بتاخت

4747. *Vaktâki gurbetin azıksızlığına muvâfakat etti, azıksızlığın azığı onun tarafına koştu.*

Vaktâki âşık gurbetliğe mahsûs olan azıksızlığa ve mahrûmiyete muvâfakat etti, azıksızlığa mahsûs olan azık, ya'ni bu âlem-i zâhirin azıksızlığına ve mahrûmiyetine tekâbü'l eden ma'nevî azık onun tarafına koştu.

خوشمهای فکرش بی کاه شد شب روان را نما چون ماه شد

4748. *Onun fikrinin başakları samansız oldu, gece gidicilere ay gibi yol gösterici oldu.*

Bu ma'nevî azık berekâtıyla onun fikrinden neşv ü nemâ bulan başaklar samansız, ya'ni sâf ve hatâdan ârî oldu. Zulmet-i tabiat yolcularına ay gibi doğru yolu gösterici oldu.

ای بسا طوطی گویای خمش ای بسا شیرین روان رو ترش

4749. *Ey kimse, çok sâkit söyleyici tâtî vardır; ey kimse çok ekşi yüzlü tatlı rûh vardır.*

Ya'ni o delikanlı sûrette bir kadına âşık oldu ve zâhiri o kadının aşkıyla meşgul oldu. Fakat onun bâtını tâlib-i Hak olduğundan, âkîbet onun bâtını bu tabiatın icâbâtından soğudu ve aşk-ı hakîkiye müteveccih olup kemâle erdi. "Ey tâlib, sen bu hâlîme taaccüb etme, zîrâ sûrette susmuş ve bâtında tû-tû kuşu gibi söyleyici çok kimseler vardır; ve kezâ sûrette ekşi yüzlü ve bâtında güzel ve latîf rûhlu çok kimseler vardır."

رو بگورستان دمی خامش نشین آن خموشان سخن گورا بین

4750. *Kabristana git, bir dem sâkit otur; o söz söyleyici susmuşları gör!*
[4764]

Bu beyt-i şerîfde iki hâle işâret buyrulur. Kabristana gidip sâkit oturan kimse ya sâhib-i keşf olur veyâhud olmaz. Eğer sâhib-i keşf ise, kabristanda cisimlerinin eridiği mahalle nâzır olan ervâhın ahvâl-i muhtelifesini görür ve sevinçli veyâ kederli olan sözlerini işitir. Ve eğer sâhib-i keşif değilse, bir müddet sâkitâne oturup, muvakkaten hissinden tecerrüd ederek, her bir kabir sâhibinin, lisân-ı hâl ile hayât-ı dünyeviyyede birbirine benzemeyen ahvâl-i zâhir ve bâtınelerinden bahs edişleri tefekkür olunur. Bu iki halde de zâhirleri susmuş olan ölümler, bâtunen söz söyleyici olurlar.

لیک اگر یک رنگ بینی خاکشان نیست یکسان حالت چالاشان

4751. *Fakat gerçi onların toprağını bir renkte görürsün, onların çâlâk olan hal-leri bir değildir.*

Sen onların ancak topraklarını birbirine müsâvî bir halde görürsün; çürümek ve tefessüh etmek ve toprak olmak husûsunda mü'min ile münkirin arasında hiçbir fark yoktur; fakat onların çâlâk ve çevik olan rûhlannın ahvâl-i berzahîyeleri bir değildir, aralarında çok fark vardır.

شحم و لحم زندگان یکسان بود آن یکی غمگین دگر شادان بود

4752. *Dirilerin yağı ve eti bir olur; o biri gamlı, diğeri şadân olur.*

Nitekim hayâtta olan nisanların cesedlerinin maddeleri birbirine benzer; ve yağı ve eti cesedlerin bir cinsden olur; fakat bu cesedlerin iç yüzüne bakarsan hâl değişir, biri gamlı diğeri sevinçli olur.

تو چه دانی تا نوشی قالشان زآنکه پنهانست بر تو حالشان

4753. *Sen onların kâlini dinlemedikçe ne bilirsin, zîrâ ki onların halleri senin üzerine gizlidir.*

Sen cismen birbirine benzeyen kimselerin sözlerini dinlemedikçe mağmûm mudur, yoksa mesrûr mudur ne bilirsin? Zîrâ ki onların halleri sana gizlidir.

بشنوی از قال های و هوی را کی بینی حالت صد توی را

4754. *Hây u hâyü kalden dinlersin, yüz kat olan hâlini ne vakit görürsün?*

İnsanın batinındaki hây u hâyunu söylediği sözden dinlersin, yoksa zâhi-rinden kat kat gizli olan hâlini ne vakit görürsün?

نقش ما یکسان بضدها متصف خاک هم یکسان روانشان مختلف

4755. *Bizim nakşımız birdir, zıdlar ile muttasıftır; toprak dahi birdir, rûhları muhtelifdir.*

Bizim taayyünümüz ve cesedimizin sûreti birdir ve hepimiz insan şeklindeyiz; böyle olmakla berâber a'râz cihetinden zıdlar ile muttasıftır. Meselâ kiminin boyu uzun ve kiminin kısıdır; kimi zayıf, kimi şişmandır ve renklerde dahi böyle zıdlar vardır. Siyâh, beyâz, sarı ve kırmızı olur. İşte kabirdeki ölü-lerin toprakları da böyle birdir, fakat rûhlarında ihtilâf vardır.

همچنین یکسان بود آوازها این یکی پر درد و آن پر نازها

4756. *Böylece sadaları yeksân olur; bu birisi derd dolu ve o nâzlar ile dolu.*

Meselâ hepsi ses olmak i'tibâriyle, insanların sesleri dahi birdir, fakat seslerin ahvâli nazar-ı dikkate alınırca aralarında çok fark olduğu görülür. Birisi ağlar ve feryâd eder, bu ses derd ile dolu olan bir sestir; diğeri tegannî ve te-rennüm eder, bu ses dahi nâz ve sürûr ile dolu olan bir sestir.

بانگ اسبان بشنوی اندر مَصَافْ بانگ مرغان بشنوی اندر طَوَافْ

4757. *Atların sesini harb mahallerinde işitirsin; kuşların sesini de tavâfda işitirsin.*

آن یکی از حقد و دیگر ز ارتباط آن یکی از ریغ و دیگر از نشاط

4758. *Birisi hıkdan ve diğeri irtibâtlan, o biri rencden ve diğeri neşâtlan.*

Meselâ cenk mahallerinde bağırان atlar ile, havada uçarken öten kuşların sesleri, ses olmak i'tibâriyle müttehiddir; fakat cenkdeki atların kişnemeleri hıkdan, kinden ve öfkeden ve zahmetten; ve uçan kuşların ötmeleri de yuvalarına olan irtibâtlanndan ve neşâtlanndan ve sevinçlerindendir.

هر که دور از حالت ایشان بود پیشش آن آوازا یکسان بود

4759. *Her kim onların hâlinde uzak olur, onun indinde sadâlar mûsâvî olur.*

Her kim fikren onların, ya'ni yukanda beyân olunduğu üzere, insanların ve hayvanların hâlinde uzak olursa, bir gürültü ve ses olmak i'tibâriyle, hepsinin sesini bir görür ve aralarında fark ile meşgûl olmaz.

آن درختی جنبد از زخم تیر و آن درخت دیگر از باد سحر

4760. *O bir ağaç baltanın darbesinden kınıldar ve o diğer ağaç, seher rüzgârından.*

"Ağaç"dan murâd ecsâd-ı beşer, "balta"dan murâd, gam-ı mâsivâ ve "seher rüzgân"ndan murâd, aşk-ı Hak'dır. Ya'ni "Birçok cisimlerin harekâtı mâsivâ-yı Hak gamından ve ağıyar baltaları darbesinden olur; ve diğer bir kısım cisimlerin harekâtı dahi, bâtınlarına galebe eden aşk-ı ilâhiden olur."

خوش غلط گشتم ز دیگ مرده و یگ ز آنکه سروشیده می جوشید دیگ

4761. *Arta kalacak çölekten bana çok galat oldu; zîrâ ki çölek başı örtül müş kaynadı.*

"Mürde-rîg", ölünün başından arta kalan kıymetsiz eşyâ ma'nâsınadır. "Çölek"den murâd, cism-i unsurîdir. Ya'ni "Ölüm vâsıtasıyla rûhun başından arta kalacak olan bu cism-i unsurîden dolayı bana çok galat vâki' oldu, vefâkâr sandığım vefâsız çıktı, sâdık sandığım kâzib çıktı ve kâmil sandığım nâkus çıktı ve ârif sandığım gâfil ve âkil sandığım ahmak çıktı. Zîrâ bu çölek mesâbeşinde olan cism-i unsurî, ağzı kapalı olarak kaynadı, nihâyet taşmayınca anlaşılmadı.

جوش و نوش هر کست گوید یآ جوش صدق و جوش تزویر و ریا

4762. Herkesin cûşu ve nûşu sana "Gel!" der; sâdk cûşu ve tezvîr ve rişâ cûşu vardır.

"Cûş", kaynama ve ızırâb ve hareket ve "nûş", burada içki demektir. Ya'ni "Ey sâlik herkesin bir kaynaması ve ızırâbı ve içkisi vardır, seni kendi kayna-yışına ve içkisine da'vet eder. Kiminin muharriki ve şarâbı sâdk ve ihlâsdir ve kiminin muharriki ve şarâbı tezvîr ve rişâdır." Bunlar ağzı kapalı olan cisim çömleri içinde kaynarlar; binâenaleyh çömleğin içinde kaynayanın ne oldu-ğunu bilmek müşkildir; ve kezâ kimisi nâkıs olan ma'rifetini kâmil zannetmiş-tir ve onun muharriki ve şarâbı odur, seni de o nâkıs ma'rifetine çekmek ister.

گر نداری دیده‌های رو شناس رو دماغی دست آور بو شناس

4763. Eğer yüz tanıyıcı gözlerin yok ise, git koku tanıyıcı bir dîmâğ ele getir.

"Ey sâlik, eğer herkesin bânının yüzünü tanıyabilen gözlerin, ya'ni kalb gözlerin, açık değil ise, git ilim ve mantık vâsıtasıyla akıl dîmâğını kuvvetlen-dir; dışından koku almak sûretiyle, içindekini tanı!" Birinci mısra'da firâset-i şer'iyyeye ve ikinci mısra'da firâset-i hikemiyyeye işâret buyrulur. Firâset-i şer'iyye ile, firâset-i hikemiyyenin izâhâtı yukarılarda geçti.

آن دماغی که بر آن گلشن تند چشم یعقوبان هم او روشن کند

4764. O bir dîmâğ ki, o gülşen üzerine dolandır, o Ya'kûb'ların gözünü rûşen eder.

Öyle bir dîmâğ ele getir ki, o dîmâğ evliyâullâhın gülşen-i maârifî üzerin-de dolaşır. Bu Mesnevî-i Şerîf o gülşendir ve bu gülşen rûh Yûsûf'unun ha-berini, Ya'kûb meşrebinde olan sâliklere îsâl edip, kalblerinin kapanmış olan gözlerini aydınlar.

هین بگو احوال آن خسته جگر کز بخارا دور ماندیم ای سر

4765. Âğâh ol, o hasta-ciğer olanın ahvâlini söyle; zîrâ ey oğul Buhârâ'dan uzak kaldık.

Bu beyt-i şerîfde, cenâb-ı Pîr zât-ı şerîflerine hitâb buyururlar. Ya'ni "Biz bahsi uzattık, âğâh ol! O içi yanan ve ciğeri hasta olan delikanlının ahvâlini çabuk söyle ve bitir! Zîrâ ey necîb olan oğlum, Hüsameddîn Çelebi'm, Buhârâ'dan uzakta kaldık; bu bitsin ki o küssaya rücû' edelim!"

یافتن عاشق معشوق را و بیان آنکه جوینده یابنده بود «و من يعمل مثقال ذرة خیرا یرہ»

Âşığın ma'sûku bulması ve onun beyânındadır ki, isteyici, bulucu olur.
"Ve kim ki zerre ağırlığında hayır işlerse onun mukâbilini görür"

کآن جوان در جست و جو بد هفت سال از خیال وصل گشته چون خیال
4766. Şöyle ki, o delikanlı yedi sene cüst ü cûda oldu, vuslat hayâlinden hayâl gibi oldu.

O delikanlı kıssasının âkubeti böyledir ki: O biçâre yedi sene ma'sûkasının vuslatını aramakta ve istemekte oldu; vuslat hayâlinden kendisi eridi ve hayâl gibi inceldi ve zayıf oldu.

سایه حق بر سر بنده بود عاقبت جوینده یابنده بود
4767. Hakk'ın sâyesi kulun başında olursa, âkibet arayıcı, bulucu olur.

Hakk'ın inâyet-i ezeliyyesinin sâyesi bir kulun başında olursa, o kul arayıcı olduğu vakit, bulucu olur; ve inâyet-i ezeliyye sırr-ı kadere taalluk ettiği ve sırr-ı kader ise meçhûl bulunduğu cihetle, kula lâzım olan şey bulmak ümidiyle dâimâ aramaktır.

گفت پیغمبر که چون کوی دری عاقبت زآن در برون آید سری
4768. Peygamber buyurdu ki: "Uktâki bir kapıyı çalasın, âkibet o kapıdan dışarıya bir baş çıkar."

Bu beyt-i şerîfde من طلب شیئا وجد وجد و من قرع بابا و لج لج ya'ni "Kim ki bir şeyi istedi ve sa'y etti, buldu; ve kim ki bir kapıyı çaldı ve inâd etti ve dâhil oldu" hadîs-i şerîfine işâret buyrulur.

چون نشینی بر سر کوی کسی عاقبت بینی تو هم روی کسی
4769. Uktâki bir kimsenin mahallesinin başında oturasın, âkibet o kimsenin yüzünü de görürsün.

Meselâ evini bildiğin bir kimseyi görmek istediğin vakit, onun sâkin olduğu mahalledeki sokak başına gidip oturursun; o kimse evinden çıktığı vakit, âkubet onun yüzünü görürsün.

چون ز چاهی میکنی هر روز خاک عاقبت اندر رسی در آب پاک

4770. *Uaktâki bir kuyudan her gün toprak koparırsın, âkibet pâk olan suya erişirsin.*
[4784]

Sa'yin semeresi muhakkak zuhûr eder. Bu kâide-i umûmiyyedir. Meselâ bir kuyu kazmak murâd ettiğin vakit, her gün birer mikdâr toprak koparırsın ve nihâyet bu sa'yin semeresi olarak temiz suya erişirsin.

جمله دانند این اگر تو نگروی هر چه می کاریش روزی بدروی

4771. *Eğer sen inanmazsan, bu[nu] hep bilirler ki, her ne ekersen, bir gün onu biçersin.*

Eğer sen sa'yin semeresi olacağına inanmazsan, bu kâideyi bütün âlem bilir ki, her ne ekersen, bir gün elbet onu biçersin. *Dîvân-ı Kebîr*lerinde Hz. Pîr buyururlar. Beyit:

درخت و برگ بر آید ز خاک و این گوید که خواجه هر چه بکاری ترا همان روید

Nazmen tercüme: "Ağaç ve sebze zeminden çıkıp bunu söyler:
Efendi her ne ekersen, onu biçersin sen"

سنگ بر آهن زد آتش بجست این نباشد ور نباشد نادرست

4772. *Taşı demire vurdun, ateş sıçramadı, bu olmaz ve eğer olursa nâdirdir.*

"Çakmak taşıyı demire vurduğu vakit ateşin ve kıvılcımın sıçramaması olmaz ve o darbe elbet bir eser meydana çıkar; şâyet kıvılcım çıkmazsa, bu hâl nâdiren vâki' olur. Kâide-i umûmiyye, çakmağı demire vurduğu vakit kıvılcım çıkmasıdır." Hind nüshalarında bu beyit şu sûretle muharredir: "Sanki bir demir üzerine ateş düşer, ateş sıçramaz, bu nâdirdir." Bu sûrette dahi ma'nâ değişmez, yalnız ifâdede değişiklik vardır.

آنکه روزی نیستش بخت و نجات ننگرد عقلش مگر در نادرات

4773. *O kimseye ki, baht ve necât nasib değildir, onun akli bakmaz, ancak nâdirâta.*

Ezelde ayn-ı sâbitesi ism-i Hâdî'nin mazharı olmamak sebebiyle kendisine şekâvetden necât nasîb olmamış kimsenin aklı, ancak nâdiren vâkı' olan ahvâle ve istisnâlara bakar. Halbuki bu âlem-i şehâdette sırr-ı kader meçhûldür ve bu âlem sa'y ve içtihâd âlemidir. Nitekim vücûdun kıvâmına sebeb olan gıdâyı tahsîl için çalışmak lâzımdır. Şakî olan kimse der:

کآن فلان کس کشت کرد و بر نداشت و آن صدف برد و صدف گوهر نداشت

4774. *Ki, "O filân kimse zirâat etti ve kaldırmadı; ve o sadefi götürdü ve sadefi gevel tutmadı."*

Şakî olan kimse der ki: "Bu âlemde çalışmak lâzımdır diyorsunuz. Haniya falan kimse zirâat etti, fakat mahsûlünü kaldıramadı, ekini bozuldu; ve o falan kimse de denize dalıp sadef çıkardı, halbuki sadefin içinden aradığı inci çıkmadı. Binâenaleyh bu kimselerin mesâîleri boşuna gitti."

سود نآمد شان عبادتهای دین

بلعم باعور و ابلیس لعن

4775. *Bel'am-ı Bâûr ve İblîs-i laîn, onlara ibâdetler ve dîn fâideli gelmedi.*

Bel'am-ı Bâûr, Mûsâ (a.s.) zamânında olan bir âbid idi. Kıssası I. cildde 3338 numaralı beyt-i şerîfden i'tibâren beyân buyrulmuş ve bu husûsda izâhât-ı lâzime verilmiştir. Ve İblîs hakkındaki ma'lûmât dahi, II. cildin 2609 numaralı beyt-i şerîfinden i'tibâren beyân buyrulmuş ve kezâ izâhât-ı muktezîye verilmiştir. Ya'ni saâdet-i ezeliyye nasîb olmamış olan kimse der ki: "Bel'am-ı Bâûr ile, rahmet-i Hak'dan matrûd olan İblîs, birçok zaman çalıştılar ve ibâdet ettiler, onların yaptıkları ibâdetler ve sâlik oldukları dîn aslâ kendilerine fâide etmedi."

نآید اندر خاطر آن بد گمان

صد هزاران انبیا و رهروان

4776. *Yüz binlerce enbiyâ ve yûl gidiciler, o sût-i zâncının hâtırına gelmez.*

O saâdet-i ezeliyye nasîb olmayan kimse, vücûdla ender olan müstesnâlara bakar da, Hak yolunda gece ve gündüz çalışan enbiyânın ve onların yoluna tâbî olan evliyâ ve sulehânın ahvâl-i şerîfelerini düşünemez; o sût-i zan sâhibinin hânına bunların ibâdetleri ve ibâdetlerinden fâide gördükleri aslâ gelmez.

در دلش ادبار جز آن کی نه

این دورا گیرد که تاریکی دهد

4777. *Karanlık versin diye bu ikisini tutar; onun kâlbine idbâr onun gayrini ne vakit koyar?*

O saâdetsiz kimse, kalbine zulmet-i tabiiyyeyi ilkâ etmek için bu ikisini, ya'ni Bel'am-ı Bâûr ile İblîs'i nümûne ittihâz eder ve çalışmamak mesleğini doğru bulur; idbâr, ya'ni geri gitmek illeti onun kalbine, bu zulmetten başkasını koyar mı?

بس کسان که نان خورد دلشاد او مرگ او گردد بگیرد در گلو

4778. Çok kimseler ki, dîlşâd olarak ekmek yer, onun ölümü olur, boğazını tutar.

"Çok kimseler gönülleri sürûr içinde olduğu halde, ekmek ve taâm yer; o ekmek ba'zılarının boğazında kalıp, ölümüne sebep olur." "Bes" kelimesi "çok" ma'nâsına geldiğine göre, beyt-i şerîfin ikinci mısra'ındaki kayd-ı istisnâî mahzûf olup bu ma'nâ verilir. "Pes", imdi ma'nâsına geldiğine göre "Pes kesân ki ilh..." "İmdi kimseler vardır ki, dîlşâd olarak ekmek yer, onun ölümü olur, boğazını tutar" ma'nâsı verilip kayd-ı istisnâî takdîrine mahal kalmaz.

بس تو ای ادبار رو هم نان مخور تا نیفتی همچو او در شور و شر

4779. Binâenaleyh ey müdbir, git, sen dahi ekme yeme! Tâ ki onun gibi şerr ü şûra düşmüşesin!

"İdbâr", müdbirin mübâlağasıdır. Ya'ni "Mâdemki ekme yiyenlerin içinde boğulanlar vardır; ey mübâlağa ile geri gitmek illetine mübtelâ olan ve terakkiden bî-nasîb kalan kimse, binâenaleyh haydi bakalım sen dahi kork da ekme yeme! Tâ ki onun gibi şerr ü şûra düşüp boğulma ve ölme ve bu istisnâî bir hâli kendine nümûne ittihâz et!"

صد هزاران خلق ناهیا می خورند روز می یابند و جان می پرورند

4780. ^[4794] Yüz binlerce halk ekme yerler, kuvvet bulurlar ve can beslerler.

تو بدان نادر کجا افتاده گر نه مخرومی و ابله زاده

4781. Eşer mahrûm ve ahmak-zâde değilsen, sen o nâdire nereden düşmüşsün?

Ya'ni "Senin ayn-ı sâbitenin isti'dâdı hamâkatle muttasıf ve saâdetden mahrûm olup, sen de ondan doğmuş değilsen, o nâdir olan müstesnâ halleri nereden kendine nümûne ittihâz etmişsin ve nâdiren semeresi hâsıl olamıyan amelleri düşünüp, alekser semere ve menfaat veren mesâîyi nazar-ı dikkate almazsın?"

این جهان پر آفتاب و نور ماه او بهشته سر فرو برده بجاه

4782. Bu cihân, güneş ve ay nûruyla dolu, o başını kuyuya aşağıya bırakmış.

"Güneş"den murâd, peygamber-i zamân ve "ay"dan murâd, peygamberin nûruyla münevver ve vâris-i kâmil olan zamânın velisidir. Ve cihân bunların tebliğ ettikleri nûr-ı ilim ve irfân ile doludur. O sû-i zanna mübtelâ olan bedbaht ise, başını nefsâniyet ve tabiat kuyusunun karanlığı içine sarkıtmış ve o nûrlardan bi-haber kalmış da böyle der:

که اگر حقست پس کو روشنی سر ز چه بر دار و بنگر ای دنی

4783. *Ki, "Eğer doğru ise, imdi aydınlık hani?" "Ey denî, başını kuyudan kaldır ve bak!"*

Ya'ni, "Eğer senin sözün doğru ise, o bahsettiğin güneşin ve ayın nûru hani nerededir?" der. Cevâben derim ki: "Ey himmeti dûn olan kimse, başındaki aklını zulmet-i tabîiyye ve muzlim olan sıfât-ı nefsâniyye kuyusundan çıkar da nazar-ı dikkatle bir kere etrâfına bak!"

جمعه عالم شرق و غرب آن نور یافت تا تو در چاهی نخواهد بر تو تافت

4784. *"Bütün âlem şark ve garb o nûru buldu; sen kuyu içinde oldukça, senin üzerine doğmayacaktır."*

"O nûr-ı ilim ve irfân şark ve garba yayıldı, sen tabiat ve inkâr kuyusu içinde oldukça o güneş ve ay senin üzerine ilelebed doğmayacaktır." Nitekim bu *Mesnevi-i Şerif* elyevm Hindistan'da ve Asya'da ve Avrupa'da ellerde dolaşılıyor. İngiliz ve Fransız ve Alman ve Amerika mütefekkirleri ve müsteşrikleri zevk ve şevk ile okuyorlar. İngiltere'de III. cildine kadar tercüme ve tab' edildi. Ve Hindistan'da otuz kadar şerhi matbû'dur. Muhtelif mezâhib mütefekkirlerinin ellerinde kıymetle tutukuyor. Ve Hâfız-ı Şîrâzî ve Şeyh Sa'dî gibi evliyâullâhın âsârı dahi şarkda ve garbda nûrlarını neşr ediyorlar. Ey bedbaht-ı ezeli, sen ise huzûzât-ı nefsâniyye zulmeti içine dalmışsın, bu kesif karanlık içinde o nûrları göremiyorsun.

چه رها کن رو بایوان و کروم کم ستیز اینجا بدان کالنج شوم

4785. *"Kuyuyu terk et ve eyvâna ve kûrûma git. Burada az inâd et, bil ki, inâd uğursuzdur."*

"Eyvân", büyük sofa, dîvân-hâne, kemerli yüksek binâ; ve "kûrûm", asma çubuğu ma'nâsına olan "kerm" in cem'idir. Burada asma çubuklarıyla bağ ma'nâsı murâd buyrulur. Ya'ni "Tabiat ve nefsâniyetin karanlık bir kuyusu olan efkârı bırak da, ilim ve irfân sarayına ve bağına git; muhâkemât-ı sakî-

mende ısrâr ve inâdı terk et, zîrâ inâdın neticesi uğursuz ve mühlîkdir.”
 الج شوم و لعن الله الج ya'ni “İnâd uğursuzdur ve Allah inâda la'net etsin” sözü
 Arablar indinde darb-ı mesel olarak müsta'meldir. Bu ta'birin menşei hakkın-
 da Hind şârihlerinden Bahru'l-Ulûm ve İmdâdullâh (kuddise sırrühümâ) şerh-
 lerinde buyururlar ki: “Hârûnu'r-Reşîd zevcesi Zübeyde ile mağlûb, gâlibin is-
 teyeceği şeyi yapmak şartıyla, şatranc oynamışlar; Hârûnu'r-Reşîd Zübey-
 de'ye gâlib gelmiş. Mukâvele mücibince Hârûn Zübeyde'nin çırpıplak soyun-
 masını teklîf etmiş, o da bir hayli muhâlefetten sonra, mukâveleye riâyeten
 soyunmağa mecbûr olmuş. Bir daha bu şart ile oynamışlar; bu def'a da Zü-
 beyde gâlib gelmiş. Hârûn'un gâyet kerîhü'l-mânzar bir Habeş câriyesi var-
 mış, Zübeyde bununla münâsebet-i cinsiyyede bulunmasını teklîf etmiş, Hâ-
 run kabûl etmemiş. Zübeyde talebinde son derece inâd etmiş, Hârûn sözünü
 tutmağa mecbûr olup, câriye ile münâsebette bulunmuş. Câriye hâmile olup,
 Me'mûn'u doğurmuş. Hârûn'un vefâtından sonra Zübeyde'nin Hârûn'dan
 olan oğlu Emîn taht-ı saltanata geçmiş ve Me'mûn ise o sırada bir tarafda vâ-
 li imiş. Emîn onu azl etmek istemiş, bunun üzerine Me'mûn, Emîn'i öldür-
 müş. Bu haber Zübeyde'ye vâsıl olduğu vakit الج شوم و لعن الله الج demiş; ve bu
 söz darb-ı mesel olarak kalmıştır.”

هين مگو کاینک فلانی کشت کرد در فلان سالی ملخ کشتش بخورد

4786. Sakın deme ki, “İşte filân ziraat etti, filân senede onun ekinini çekir-
 ge yedi.”

پس چرا کارم که اینجا خوف هست من چرا افشام این گندم ز دست

4787. “Binâenaleyh niçin ekeyim, zîrâ burada korku vardır; ben bu buğdayı el-
 den niçin saçayım?”

“Deme ki her şey kâdere bağlıdır ve sırr-ı kader ise meçhûldür; binâenaleyh
 sa'yin boşa gittiğini de görüyorum; hattâ filân kimse tarlasına buğday ekti, fa-
 kat onun ekinini çekirge yedi, biçemedi. Böyle olunca niçin zahmet çekeyim ve
 çalışayım; elimdeki buğdayı da beyhûde sarf edeyim?” Amel-i uhrevî dahi böy-
 ledir: Ezelde saîd isem, şakî olmam, zîrâ kalb-ı hakâyık mümkün değildir; ve
 şakî isem de sa'y ile saîd olmam; binâenaleyh mukadder ne ise o olur!” Ey nef-
 sinin hazzı için çalışan ve sa'yi terk etmeyen kimse! İşte asıl bu söz hamâkat-
 ır. Amelin semeresi görülmek kâide-yi umûmiyyedir ve görülmemek istisnâ-
 dır ve istisnâ ise kâide olamaz. Canın et yemek istediği zaman pek a'lâ ateş ya-
 kıp pişirmeğe çalışsın; çünkü çalışmasan aç kalacağını muhakkak bilirsin; ve

meselâ eğer çiftçiler "Geçen sene filânın ekini çekirge yedi, mahsûl alamadı, bu sene biz de ekmiyelimi!" deseler nasıl olur? Herkes açlıktan ölür.

وآنکه او نگذاشت کشت و کار را پر کند کوری تو انبار را

4788. *Ve o kimse ki kişt ü kârı terk etmedi, senin körlüğüne an bârî doldurur.*

"Kişt ü kâr", güft ü gû ve cüst ü cû gibi terkib-i terâdüfdir. "Kişten" masdarının mâzîsi ile "kâşten" masdarının emr-i hâzırından mürekkebdir, "ekip biçme" diye tercüme etmek münâsib olur. Ya'ni "O kimse ki, ekip biçmeyi terk etmedi ve çalıştı, senin körlüğüne zahîresinin anbarını doldurdu ve amelinden istifâde etti."

چون دری می کوفت او از سلوئی عاقبت در یافت روزی خلوی

4789. *Vaktâki gönül râhatı cihetinden o kapıyı çaldı, âkıbet bir gün bir halvet buldu.*

Velhâsıl ameli terk etmeyip imti'nân-ı kalb ile çalışan ve kadının âşığı olan delikanlı, sonunda bir gün ma'sûkası olan kadını tenhâca buldu.

جست از یم عس شب او بیاغ یار خود را یافت چون شمع و چراغ

4790. *O, ases korkusundan gece bağa sıçradı, kendi yârini şem' ve çerâğ gibi buldu.*

"Ases", gece bekçisi, kol ve devriye demektir. Ya'ni "O delikanlı ma'sûkasının aşkıyla uyumaz, geceleri dâimâ onu kollar ve nâil-i vuslat olmak için çalışır idi. Yine bir gece böyle dolaşırken, polise yakalanmak korkusundan, ma'sûkasının civârındaki bir bağa kaçtı, o bağda kendi ma'sûkasını şem' ve çerâğ gibi apâşikâr buldu ve sa'yinin semeresine nâil oldu."

گفت سازنده سبب را آن نفس ای خدا تو رحمتی کن بر عس

4791. *O nefes, sebeb tertîb ediciye dedi: "Ey Hudâ, sen asese azîm rahmet et!"*

Delikanlı ma'sûkasına vâsıl olduğu o nefes ve ân içinde, kullarını emellerine nâil kılmak için türlü türlü sebebler tertîb ve halk edici olan Cenâb-ı Hakk'a dedi: "Ey Hudâ, beni bu bağa kaçırıp ma'sûkama vusûle sebeb olan polise azîm rahmet et!"

نا شناسا تو سبها کرده از در دوزخ بهشتم برده

4792. *"Sen tanınmaz sebebler etmişsin, beni cehennem kapısından cennete götürmüşsün!"*

"Yâ Rab, sen bizi maksûdumuza îsâl için türlü türlü sebebler halk etmişsin; nitekim beni cehennem ve azâb kapısı olan polislin elinden kaçırıp, benim cennetim ve ni'metimin olan ma'sûkamın huzûruna götürmüşsün!" Nitekim 4459 numaralı beyt-i şerîfden i'tibâren birtakım esirlerin kahr kapısından, lutf kapısına çekilip götürüldükleri yukarıda beyân buyrulmuş idi.

بهر آن کردی سبب این کار را تا ندارم خوار من يك خار را

4793. "Bu işi onun için sebep ettin, tâ ki ben bir dikenî hakîr tutmıyayım!"

"Benim zâbita memûrundan korkmamı, ma'sûkama kavuşmamın sebebi yaptın, tâ ki bu vücûd-ı izâfî âleminde bir dikenî bile hakîr tutmıyayım!"

Ma'lûm olsun ki, bu âlem-i şehâdetde mevcûd olan her bir şey, Hakk'ın esmâ ve sıfâtının meclâsıdır. Binâenaleyh Hakk'ın her sıfatını bilmenin ve bulmanın yolu mahlûkdur. Meselâ Hakk'ın "el-Alî" ism-i şerîfinin ma'nâsı bîcümle mahlûka sirâyet etmiştir; zîrâ eşyanın her birinde bir kemâl vardır ki, diğerlerinde yoktur; o şey o kemâlî sebebiyle başkalarından derecede âlidir. İnsan câmi'-i kemâlât olduğu cihetten, mahlûkâtın cümlesinden âlidir; fakat herhangi bir şey kendisindeki bir hâssa-i kemâlî i'tibârıyla insandan âlidir. Meselâ sinek bizzât uçar, insan bizzât uçamaz. Kezâlik bir karıncada dahi bir kemâl mevcûd olur ki, insanda olmaz; işte bu ulüvv bîcümle eşyâya sirâyet etmiştir. Bu ismin ma'nâsından hissesi olmayan hiçbir şey yoktur. Her şeyin kendisine mahsûs bir kemâlî vardır ki, o şey o kemâlde başkalarından âlidir ve o şeyin vücûda gelmesinde sebep dahi o kemâlidir. Hakk'ın o yüzden bilinmesi o kemâl ileddir. Binâenaleyh her şeyde onun kendisine mahsûs olan kemâlini arayıp bulduğu için, hiçbir şeye hakâret nazarıyla bakmaz; diğer esmâ ve sıfâtın sereyânı dahi bu minvâl üzeredir. Ve bu düstûr hakda ve bâtıda umûmîdir.

در شکست پای بخشد حق پری هم ز قعر چاه بگشاید دری

4794. *Ayak kırılmasında Hakk bir kanad bağışlar; kuyu dibinden de bir kapı açar.*

Ya'ni "Hakk'ın kahrında lutfu vardır; ayak kırıldığı vakit onun yürütmesi-ne muîn olan bir vâsita ihsân eder ve zulmet-i tabiat ve nefsanîyyet içinde rûhun nûruna bir kapı açar."

تو مبین که بر درختی یا بچاه تو مرا بین که منم مفتاح راه

4795. "Sen ağaç üzerine veyâ kuyuda olduğuna bakma; sen bana bak ki, yolun anahtarı benim!"

Bu beyt-i şerif cânib-i Hak'dan kullara hitâb olabileceği gibi, makâm-ı kutbiyyette bulunan insân-ı kâmilin sâliklere hitâbı da olabilir. Hitâb-ı ilâhî olduğuna göre: "Ey kulum, şecere-i şeriat üzerinde bulunduğuna bakarak mağrûr olup kendini görme; veyâhud zulmet-i tabiat kuyusunda bulunduğuna bakıp me'yûs olma. Herhangi hâl içinde bulunursan beni gör ki, yolun anah-tarı benim ve benim Hâdî ism-i şerifimdir." İnsân-ı kâmilden sâliklere hitâb olduğuna göre: "Ey sâlik, ister gök mertebesinde ol, isten alçak mertebede ol, niyâbetim ve hilâfetim hasebiyle Hak yolunun anahtarı ve rehberi benim." Nitekim cenâb-ı Pîr âtîdeki rubâîlerinde şöyle buyururlar. Rubâî:

باز آ باز آ هر آنچه هستی باز آ گر کافر و گبر و بت پرستی باز آ
این در که ما در که نومیدی نیست صد بار اگر توبه شکستی باز آ

"Yine gel, yine gel! Her ne isen yine gel! Eğer kâfir ve Mecûsî ve putperest isen, yine gel! Bu bizim dergâhımız, ümitsizlik dergâhı değildir; eğer yüz kere tövbeni bozdun ise tekrâr gel!"

گر تو خواهی باقی این گفت و گو ای اخى در دفتر چارم بگو

4796. Ey kardeş, eğer sen bu güft ü günün bâkîsini istersen dördüncü defterde ara!
[4810]

Ey kardeş, eğer sen bu zâbıtâ memûrundan kaçıp, bağda ma'sûkasını bulan âşıkın kıssasının mâba'dını ister isen, Bu Mesnevî-i Şerîf'in IV. cildinde ara ve iste ki, bu kıssanın tamâmı IV. cildin ibtidâlarında beyân olunmuştur.

El-Hamdü lillhâhi Rabbi'l-âlemîn ve's-salâtü ve's-selâmu alâ Seyyidi'l-enbiyâi ve'l-mürselîn ve alâ âlihî ve ashâbihî ecmaîn.

Hitâm: 19 Teşrîn-i evvel 1932 ve

6 Cemâzi'l-âhire 1351 çarşamba gecesî, sâat-ı vasatî 8.30

Şârih-i hakîr: Ahmed Avnî el-Mevlevî